INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

INSPIRATION FOR THE MODERN RESEARCHER

2026
VOL.4. №03

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific-theoretical and methodological journal

2992-9024
ISSN

2026. VOLUME 4 ISSUE 03 ISSN 2992-9024

INTER EDUCATION
&
GLOBAL STUDY

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
2026-yil,4-tom, 03-son

BUXORO – 2026

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal

UZB

Muassis: Buxoro davlat pedagogika instituti

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2023-yil 08 avgust №-111889-sonli guvohnoma bilan ro‘yxatga olingan

Bosh muharrir: Yadgarov Nodir Djalolovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Jamoatchilik kengashi raisi: Ma’murov Bahodir Baxshulloyevich, pedagogika fanlari doktori, professor, Buxoro davlat pedagogika instituti rektori

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi OAK Rayosatining 2024 yil 31- yanvardagi 350-son qaroriga asosan pedagogika, psixologiya, san’atshunoslik fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan “Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxati” ga kiritilgan

Jurnal 2023 yilda tashkil etilgan, o‘zbek, rus va ingliz tillarida nashr etiladi

«INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY» ilmiy-metodik jurnalidan ko‘chirib bosish tahririyatning roziligi bilan amalga oshiriladi

Tahririyat manzili:
200100, O‘zbekiston Respublikasi, Buxoro shahri Namozgoh ko‘chasi 24-uy,
E-mail:
pedagogicalperspective2023@gmail. com
Tel: +998(97) 300-34-00
Jurnal sayti:
intereduglobalstudy.com

Maqolada keltirilgan faktlarning to‘g‘riligi uchun muallif mas’uldir

JAMOATCHILIK KENGASHI A‘ZOLARI:

Dr. Ihsan Taktash, professor, Yildirim Boyazit nomidagi Anqara universiteti, Turkiya.

Tanirberganov Medeubek Jumataevich, pedagogika fanlari doktori, professor, Qozog‘iston Pedagogika fanlari Akademiyasining akademigi, M. Auyezov Janubiy Qozog‘iston Universiteti, Qozog‘iston.

Magauova Akmaral Sabitollayevna, pedagogika fanlari doktori, professor, Pedagogik ta’lim bo‘yicha Xalqaro fanlar akademiyasi akademigi, Qozog‘iston Milliy fanlar akademiyasi (QozMTFA) akademigi, Al-Farobiy nomidagi Qozog‘iston Milliy universiteti, Qozog‘iston.

Baydabekov Auez Kenesbekovich, t.f.d., professor, L.N. Gumilyov nomidagi Yevroosiyo milliy universiteti, Qozog‘iston

Chernikova Svetlana Mixaylovna, pedagogika fanlari doktori, professor, I.S. Turgenev nomidagi Oryol davlat universiteti, Rossiya.

Tajixodjayev Zokirxo‘ja Abdusattorovich, texnika fanlari doktori, professor, O‘zbekiston.

Sharif Ramazanovich Baratov, psixologiya fanlari doktori, professor, Buxoro xorojiy tillar va psixologiya instituti, O‘zbekiston.

Nazarov Akmal Mardonovich, psixologiya fanlari doktori (Dsc), professor, Buxoro davlat universiyeti, O‘zbekiston.

Jabborov Xazrat Xusenovich, psixologiya fanlari doktori (Dsc), dotsent, Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti, O‘zbekiston.

Boymudorova Gulzoda Toshtemirovna, pedagogika fanlari doktori, professor, Buxoro davlat pedagogika instituti, O‘zbekiston.

Mamatov Dilshod Qodirovich, pedagogika fanlari doktori (Dsc), professor, Buxoro davlat pedagogika instituti, O‘zbekiston.

Qo‘ldoshev Rustambek Avezmurodovich, pedagogika fanlari doktori (Dsc), dotsent, Buxoro davlat pedagogika instituti, O‘zbekiston.

Sodikova Munira Rustambekovna, texnika fanlari doktori, dotsent, I.Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti, O‘zbekiston.

Tahrir hay'ati:

Saidbek Boltabayev, Doçent doktor, Karabük Üniversitesi Cengiz Aytmatov Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi, Turkiya.

Kovrik Oksana Aleksandrovna, san'atshunoslik fanlari nomzodi, dotsent, M. Tank nomidagi Belorussiya davlat pedagogika universiteti, Belarus Respublikasi.

Murodov Sherzod Normonovich, fizika-matematika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent Buxoro davlat tibbiyot instituti, O'zbekiston.

Ochilov Farxod Egamberdiyevich, texnika fanlari nomzodi, professor, Qarshi davlat universiyeti, O'zbekiston.

Shovdirov Sunnat Aslanovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Navoiy davlat pedagogika instituti, O'zbekiston.

Nurullayev Abduhamid Ro'zimboyevich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat pedagogika instituti, O'zbekiston.

Sharipova Shahlo Sadullayevna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, A. I. Gersen nomidagi Rossiya davlat pedagogika universiteti Toshkent filiali, O'zbekiston.

Jalilov Zarafshon Baxshulloyevich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat pedagogika instituti, O'zbekiston.

Muxamedov Shavkat Madjitovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat pedagogika instituti, O'zbekiston.

Maxkamova Dilafruz Alievna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Qo'qon davlat universieti, O'zbekiston.

Yuldasheva Dilorom Aliyevna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Qo'qon davlat universiteti, O'zbekiston.

Xalimov Moxir Karimovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika universiteti, O'zbekiston.

Mas'ul kotib: **Toshpulatov Faxriddin Urolovich**, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Termiz davlat pedagogika instituti, O'zbekiston.

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

Научно-теоретический и методический журнал

RU

Учредитель: Бухарский государственный педагогический институт

Журнал зарегистрирован Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан свидетельством №111889 от 08 августа 2023 года.

Главный редактор: Ядгаров Нодир Джалолович, доктор педагогических наук, профессор

Председатель Общественного совета: Мамуров Баходир Бахшуллоевич, доктор педагогических наук, профессор, ректор Бухарского государственного педагогического института

Журнал включен в список национальных изданий, рекомендованных для публикации основных научных результатов диссертаций кандидатов на соискание ученой степени доктора философии (PhD), доктора наук (DSc). Согласно решению Президиума ВАК РУз от 31 января 2024 г. №350. По направлении педагогики, психологии и искусствоведение

Журнал был основан в 2023 году и выпускается на узбекском, русском и английском языках

Использование научно-методического журнала «INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY» с согласия редакции

Адрес редакции:
ул. Намозгох 24, г. Бухара, Республика Узбекистан, 200100, E-mail: pedagogicalperspective2023@gmail. com
Tel: +998(97) 300-34-00
Сайт журнала: intereduglobalstudy.com

За достоверность информаций, представленных в статье ответственность, несет автор

ЧЛЕНЫ ОБЩЕСТВЕННОГО СОВЕТА:

Dr.Ихсан Токташ, профессор, Анкаринский университет имени Йылдырыма Беязыта, Турция.

Танирбергенов Медеубек Жуматаевич, доктор педагогических наук, профессор, академик Академии педагогических наук Казахстана, Южно-Казахстанский университет им.М. Ауэзова, Казахстан.

Магауова Акмарал Сабитоллаевна, доктор педагогических наук, профессор, академик Международной академии наук педагогического образования, академик КазНАЕН, Казахский Национальный Университет им. Аль Фараби, Казахстан.

Байдабеков Ауезу Кенесбекович, д.т.н., пофессор, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Казахстан.

Черникова Светлана Михайловна, доктор педагогических наук, профессор, Орловский государственный университет им. И.С.Тургенева, Россия.

Таджиходжаев Зокирходжа Абдусатторович, доктор технических наук, профессор, Узбекистан.

Шариф Рамазанович Баратов, доктор психологических наук, профессор, Бухарский институт иностранных языков и психологии, Узбекистан.

Назаров Акмал Мардонович, доктор психологических наук, профессор, Бухарский государственный университет, Узбекистан.

Жаббаров Хазрат Хусенович, доктор психологических наук, доцент, Ташкентский государственный университет востоковедения, Узбекистан.

Боймудорова Гулзода Тоштемировна, доктор педагогических наук, профессор, Бухарский государственный педагогический институт, Узбекистан.

Маматов Дилшод Кадирович, доктор педагогических наук, профессор, Бухарский государственный педагогический институт, Узбекистан.

Кулдошев Рустамбек Авезмуродович, доктор педагогических наук, доцент, Бухарский государственный педагогический институт, Узбекистан.

Содикова Мунира Рустамбековна, доктор технических наук, доцент, Ташкентский государственный технический университет им. И.Каримова, Узбекистан.

Редакционная коллегия:

Саидбек Болтабаев, доцент, центр прикладных исследований и тюркского мира им. Дженгиза Айтматова при Университете Карабюк, Турция.

Коврик Оксана Александровна, кандидат искусствоведения, доцент, Белорусский государственный педагогический университет им. М. Танка, Республика Беларус.

Муродов Шерзод Нормонович, доктор философии по физико-математическом наукам, доцент, Бухарский государственный медицинский институт, Узбекистан.

Очилов Фарход Эгамбердиевич, кандидат технических наук, профессор, Каршинский государственный университет, Узбекистан.

Шовдиров Суннат Асланович, доктор философии педагогических наук (PhD), доцент, Навоийский государственный педагогический институт, Узбекистан.

Нуруллаев Абдухамид Рузимбоевич, доктор философии педагогических наук (PhD), доцент, Бухарский государственный педагогический институт, Узбекистан.

Шарипова Шахло Садуллаевна, доктор философии педагогических наук (PhD), доцент, филиал Российского государственного педагогического университета имени А.И. Герцена в городе Ташкенте, Узбекистан.

Жалилов Зарафшон Бахшуллоевич, доктор философии педагогических наук (PhD), доцент, Бухарский государственный педагогический институт, Узбекистан.

Мухамедов Шавкат Маджитович, доктор философии педагогических наук (PhD), доцент, Бухарский государственный педагогический институт, Узбекистан.

Махкамова Дилафруз Алиевна, доктор философии педагогических наук (PhD), доцент, Кокандский государственный университет, Узбекистан.

Юлдашева Дилором Алиевна, доктор философии педагогических наук (PhD), доцент, Кокандский государственный университет, Узбекистан.

Халимов Мохир Каримович, доктор философии (PhD) по педагогическим наукам, доцент, Узбекский национальный педагогический университет имени Низами, Узбекистан.

Ответственный редактор**: Тошпулатов Фахриддин Уролович**, доктор философии (PhD) по педагогическим наукам, доцент, Термезский государственный педагогический институт, Узбекистан.

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

Scientific theoretical and methodical journal

ENG

Founder: Bukhara State Pedagogical Institute

The journal was registered by the Agency of Information and Mass Communications under the Administration of the President of the Republic of Uzbekistan with certificate No. 111889 dated August 08, 2023

Editor-in-Chief: Yadgarov Nodir Djalolovich, doctor of pedagogical sciences (Dsc), professor

Chairman of the Public Council: Mamurov Bakhodir Bakhshulloevich, doctor of pedagogical sciences (Dsc), professor, Rector of the Bukhara State Pedagogical Institute

The journal is included in the list of national publications recommended for publishing the main scientific results of dissertations of candidates for the degree of Doctor of Philosophy (PhD), Doctor of Science (DSc). According to the decision of the Presidium of the Supreme (Higher) Attestation Commission of the Republic of Uzbekistan dated January 31, 2024 No. 350. In the direction of pedagogy, psychology and art science

The journal was founded in 2023 and is published in Uzbek, Russian and English.

Use of the scientific and methodological journal «INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY» with the consent of the editorial board

Editorial address**:** st. Namozgokh 24, Bukhara, Republic of Uzbekistan, 200100, Email**:** pedagogicalperspective2023@gmail.com

Tel: +998(97) 300-34-00

Website of the journal: intereduglobalstudy.com

The information presented in the article. are the responsibility of the author for reliability

MEMBERS OF THE PUBLIC COUNCIL:

Dr. Ihsan Toktash, professor, Ankara Yildirim Beyazit University, Turkey

Medeubek J. Tanirbergenov, doctor of pedagogical sciences, professor, Academician of the Academy of Pedagogical Sciences of Kazakhstan, M. Auezov South Kazakhstan University, Kazakhstan

Akmaral S. Magauova, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Academician of the International Academy of Pedagogical Education Sciences, Academician of KazNANS (Kazakh National Academy of Education), Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan.

Auyez Baidabekov, Dr.tech.s., professor, L.N. Gumilev Eurasian National University, Kazakhstan.

Svetlana M. Chernikova, doctor of pedagogical sciences, professor I.S. Turgenev, Oryol State University, Russia

Zokirxo'ja A. Tadjixodjayev, doctor of technical sciences, professor, Uzbekistan.

Sharif R. Baratov, doctor of psychological sciences, professor, Bukhara Institute of Foreign Languages and Psychology, Uzbekistan

Nazarov M. Akmal, doctor of psychological sciences, professor, Bukhara State University, Uzbekistan

Jabbartov Kh. Khazrat, doctor of psychological sciences (Dsc), associate professor, Tashkent State University of Oriental Studies, Uzbekistan

Gulzoda T. Boymudorova, doctor of pedagogical sciences (Dsc), professor, Bukhara state pedagogical institute, Uzbekistan

Dilshod K. Mamatov, doctor of pedagogical sciences (Dsc), professor, Bukhara state pedagogical institute, Uzbekistan

Rustamdek A. Kuldoshev, doctor of pedagogical sciences (Dsc), associate professor, Bukhara state pedagogical institute, Uzbekistan

Munira R. Sodikova, Doctor of Technical Sciences, Associate Professor, Tashkent State Technical University named after I. Karimov, Uzbekistan.

Editorial team:

Saidbek Boltabayev, associate professor, Karabuk University Cengiz Aitmatov Turkic World Application and Research Center, Turkey.

Oksana A. Kovrik, Candidate of Art Studies, Associate Professor, BelarusianState Pedagogical University named after M. Tank, Republic of Belarus

Sherzod N. Murodov, doctor of philosophy in physical and mathematical sciences, associate professor, Bukhara state medical institute, Uzbekistan.

Farxod E. Ochilov, doctor of philosophy of technical sciences (PhD), professor, Qarshi State University, Uzbekistan.

Sunnat A. Shovdirov, doctor of philosophy of pedagogical sciences (PhD), Navoi State Pedagogical Instituti, Uzbekistan.

Abdukhamid R. Nurullaev, doctor of philosophy of pedagogical sciences (PhD), associate professor. Bukhara state pedagogical institute, Uzbekistan.

Shakhlo S. Sharipova, doctor of philosophy of pedagogical sciences (PhD), associate professor, Branch of the Russian State Pedagogical University named after A.I. Herzen in Tashkent, Uzbekistan.

Zarafshon B. Jalilov, doctor of philosophy of pedagogical sciences (PhD), associate professor. Bukhara state pedagogical institute, Uzbekistan.

Shavkat M. Muxamedov, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat pedagogika instituti, O'zbekiston.

Dilafruz A. Maxkamova, doctor of philosophy of pedagogical sciences (PhD), associate professor, Kokand State University, Uzbekistan.

Dilorom A. Yuldasheva, doctor of philosophy of pedagogical sciences (PhD), associate professor, Kokand State University, Uzbekistan.

Mokhir K. Khalimov, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Nizami Tashkent State Pedagogical University of Uzbekistan, Uzbekistan.

Managing editor**: Fakhriddin U. Toshpulatov**, Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor, Termez State Pedagogical Institute, Uzbekistan.

UZB	13.00.00 – pedagogika fanlari	
Arslanova Rayxon Rajabboyevna, Bahramov Rustam Raxmatullayevich, Isayeva Nadira Maxmatovna, Mirzaeva Farangiz Nabievna	ABU RAYHON BERUNIYNI FARMAKOLOGIYANI RIVOJLANTIRISHDA QO‘SHGAN XISSASINING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI.	18-26
Sharipov Ulug‘bek Ibotovich	JISMONIY TARBIYA DARSLARIDA KLASTER TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANISHNING PEDAGOGIK AHAMIYATI.	27-34
Norbayev Temur Rustamovich	TALABALARDA TOLERANTLIK MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI.	35-43
Toshpo’latova Shaxnoza Shuhratovna	TARIX O‘QITUVCHILARINING KASBIY SHAKLLANISHIDA PEDAGOGIK VA PSIXOLOGIK INTEGRATSIYA MODELI.	44-51
Abdullayev Farrux Rustam o‘g‘li	XUSUSIY MAKTABLAR BOSHQARUV FAOLIYATI SAMARADORLIGI PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA.	52-60
G.I. G‘aniyeva M.F. Qulmatova	BOSHLANG‘ICH SINFLARDA TABIIY FANLARNI O‘QITISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING PEDAGOGIK AHAMIYATI.	61-68
Jurayev Sayidmurat Safarovich	JISMONIY TARBIYA DARSLARIDA MILLIY O‘YINLAR VOSITASIDA ETNOPEDAGOGIK KOMPETENSIYALARNI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYASI.	69-75
Sardorxon Quvondiqov	PEDAGOGIKA OLIY TA`LIM MUASSASALARIDAGI BO`LAJAK O`QITUVCHILARNI VALEOLOGIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK XUSUSIYATLARI.	76-85
Xalilova Dilnoza Furkatovna	MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTI BO‘LAJAK TARBIYACHILARINING KASBIY RIVOJLANISHIDA IJTIMOIY KOMPETENSIYANING AXAMIYATI.	86-94
Muratov Xusan Xolmuratovich	RAQAMLI TA’LIM MUHITIDA “QALAMTASVIR” VA “RANGTASVIR” FANLARIDAN TALABALARNING MUSTAQIL ISHLARINI TASHKIL ETISHNING INNOVATSION METODIKASI.	96-106
Majidova Mehrinigor Shavkat qizi	SLENGNING NORMATIV TILGA KIRISH JARAYONI.	107-116
Barno Roziqova	ONLAYN TA'LIMDA TALABALARNING PAST ISHTIROKI: MUAMMOLAR VA SAMARALI YECHIMLAR.	117-122
Ergasheva Malohat Tursunovna	TABIIY FANLAR (SCIENCE)NI O‘QITISHDA FAN O‘QITUVCHILARINING O‘QUV METODIK TAYYORGARLIGINI TAKOMILLASHTIRISH.	123-128
Tursunaliyev Shaxzod Sherali o’g’li	SUMMATIV BAHOLASHNING TA’LIM JARAYONIDAGI O‘RNI, VAZIFALARI VA O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI.	129-137
Hatamova Ma’rifat Yorqin qizi	UMUMIY O’RTA TA’LIM MUASSASALARIDA MA’NAVIY TARBIYANI TASHKIL ETISH VA TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI.	138-146
Abduqodirova Dilzodaxon Mirzaali qizi	OLIY TA’LIMDA MUSIQA O‘QITUVCHILARINI TAYYORLASHNING ZAMONAVIY MODELI.	147-157
Xudayberdiyeva Mushtariy	MUSIQA DARSLARIDA INTERFAOL TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGI.	158-167
Xolmirzayeva Gulnoza Alijonovna	MUSIQA MADANIYATI DARSLARIDA O‘ZBEK XALQ QO‘SHIQLARINI O‘RGATISHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI.	168-177
A.X. Trigulova Sevara Fayzieva	KO‘ZI OJIZ O‘QUVCHILARDA MUSIQA IDROKINI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHARTLARI.	178-184
Asranbayeva Munojatxon Xalimjanovna	OLIY TA’LIM TIZIMIDA PROFESSOR-O‘QITUVCHILARNING SHAXSIY SALOHIYATINI OSHIRISHDA GERONTOPEDAGOGIKANING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI.	185-195
Qurbonova Barchinoy Mirzahamdamovna	RANGTASVIR DARSLARIDA MOYBO‘YOQDA ISHLASH USULLARI.	196-205
M.M.Azimova	MUZEY PEDAGOGIKASI VOSITASIDA BO‘LAJAK TASVIRIY SAN’AT O‘QITUVCHILARINING KASBIY-MADANIY KOMPETENTLIGINI SHAKLLANTIRISHNING MAZMUN-MOHIYATI.	206-212
Tayrova Ziyada	MUSIQA TA’LIMIDA O‘QUVCHILAR IJODKORLIGINI SHAKLLANTIRISH	213-220

	(O‘ZBEKISTON KOMPOZITORLARI ASARLARI MISOLIDA).	
Olimjonova Zuhraxon Davlatali qizi	IJTIMOIY FAOL FUQAROLIK KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA.	221-228
Abilova Gauxar Orinbekovna	PEDAGOGIK VEBINARLARNI TASHKIL QILISHNING DIDAKTIK TAMOYILLARI	229-237
Xalilova Dilnavoz Abdullayevna	MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTIDA 3-5 YOSHLI BOLALARDA MATEMATIK SAVODXONLIKNI RIVOJLANTIRISHDA TARBIYACHILARNING PEDAGOGIK KOMPETENSIYALARNI RIVOJLANTISH TEXNOLOGIYASI.	238-249
Doniyorova Maftuna Saitmurot qizi	TALABALARNING FALSAFIY TAFAKKURINI FANLARARO INTEGRATSIYA ASOSIDA SHAKLLANTIRISHNING TAJRIBA-SINOV NATIJALARI.	250-258
M.R.Rahimberganova	MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR KOMPETENSIYAVIY RIVOJLANISH JARAYONIGA TARBIYACHI-PEDAGOGLARNING YONDASHUVLARI TA’SIRI.	259-266
Rustamova Xurshidabonu Jamshidovna	SHARQ RENESSANSI MUTAFFAKKIRLARI TA’LIMOTIDA MUSIQA VA ANIQ FANLAR INTEGRATSIYASINING DIDAKTIK IMKONIYATLARI.	267-273
Barotov Avazbek Hamzayevich Umarbekova Niginabonu Utkurbek qizi	SUDRALIB YURUVCHILAR SINFINI O‘QITISHDA INTERAKTIVLIK VA VIZUALLIKNING AHAMIYATI.	274-278
Parmonov Abdutolib Abduvahob o‘g‘li	TEXNIKA OLIY TA’LIMIDA NAZARIY MEXANIKA MA’RUZALARINING DIDAKTIK FUNKSIYALARI VA ULARNI ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH.	279-285
Qo‘shayev Ilhom Axtamovich	MILLIY AN’ANALARNING PEDAGOGIK MOHIYATI.	286-293
Axmedova Sabina Ravshanovna	PEDAGOGIK TA'LIM TARAQQIYOTIDA MAKTABGACHA TARBIYA G'OYALARINING RIVOJI.	294-299
Sobirova Moxira Rasulovna	TALABALAR PORTFOLIOSINI EKLEKTIK YONDASHUV ASOSIDA BOSHQARISH.	300-309
Sultonova Gulasal Shodmonovna	OLIY TA'LIMDA ETNO-ESTETIK MADANIYATNI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI.	310-317
Rozikova Natalya Nikolayevna	LINGVOKULTUROLOGIYA FANLARARO BILIMLAR TIZIMIDA: OLAMNING LISONIY MANZARASINI O‘RGANISHNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI.	318-325
Yadgarova Lola Djalolovna	RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VA SUN’IY INTELLEKTNING JAMIYAT TARAQQIYOTIDAGI O‘RNI.	326-331
Sapayev Azizbek Bahram o‘g‘li	INTEGRATIV YONDASHUV ASOSIDA BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNING MANTIQIY FIKRLASH QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISH SAMARADORLIGI.	332-339
Xolova Shahnoza Davronovna qizi Narzulloyeva Dilfuza Bahriddin qizi	FRANSUZ TILI DARSLARIDA “AFFEKTIV (HISSIY) FILTR”NI KAMAYTIRISH VOSITASI SIFATIDA IJODIY-NUTQIY LOYIHALARNING SAMARADORLIGI.	340-353
Berdiyeva Umida G‘oyibberdiyevna	MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR NUTQ TARAQQIYOTIDA ZAMONAVIY ILMIY-PEDAGOGIK YONDASHUVLARNING ROLI.	354-361
Boymurodova Manzura G'olib qizi	BO'LAJAK TARBIYACHI PEDAGOGLARNING KASBIY MALAKALARINI TAKOMILLASHTIRISHNING PEDAGOGIK MEXANIZMLARI.	362-369
Musayeva Nafisa Azimjonovna	BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARDA KREATIV FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISHDA TA’LIMIY O‘YIN TEXNOLOGIYALARINING AHAMIYATI.	370-377
Komiljonova Guluzraxon Nizomjon qizi	BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH SINF O‘QITUVCHILARIDA TEXNOLOGIYA O‘QITISH METODIKASI ASOSIDA TEXNOLOGIK KOMPETENTLILIKNI RIVOJLANTIRISH.	378-385
Kubayeva Mavluda Baxtiyor qizi	KASBIY TA’LIM TASHKILOTI O‘QUVCHILARINING IJODIY KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRISHNING DIDAKTIK TAMOYILLARI VA PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI.	386-392
Yuldasheva Mashxura	PEDAGOGIK FAOLIYATDA TALABALARNING FUQAROLIK	393-398

Muzafarovna	POZITSIYASINI RIVOJLANTIRISHDA FANLARARO INTEGRATSIYANING AHAMIYATI.	
Tillaxodjayeva Xosiyatxon Sardorbekovna	UMUMTA'LIM MAKTABLARINING 9-SINF O'QUVCHILARIDA HAYOT VA KASBIY KO'NIKMALARNI SHAKLLANTIRISH MUAMMOSINING O‘RGANILGANLIGI.	399-408
Xalimov Moxir Karimovich	MODULLI-KOMPETENTLI YONDASHUV ASOSIDA TALABALARNING FAZOVIY TASAVVURINI RIVOJLANTIRISHNING ILMIY-PEDAGOGIK ASOSLARI (CHIZMA GEOMETRIYA VA MUHANDISLIK GRAFIKASI FANI MISOLIDA).	409-420
Elchiyeva Dinara Tolubayevna	OLIY TA’LIM MUASSASALARI O‘QITUVCHILARI KREATIVLIGINI RIVOJLANTIRISHNING INNOVATSION YONDASHUVLARI.	421-432
	17.00.00 – san’atshunoslik fanlari	
Fazliyeva Zebo Kamarbekovna	O‘ZBEK MILLIY RAQSLARINING TURLARI VA JANR XUSUSIYATLARI.	433-444
Hojimatov Doston Hamidulla o‘g‘li	TELEVIDENIYE – PROFESSIONAL DID VA SAVIYA TALAB ETADI.	445-450
Yusufxon Saydaliyev	G‘ARBIY YEVROPA CHOLG'U MAKTABLARINING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI (ITALIYA, GERMANIYA VA FRANSIYA MISOLIDA).	451-456
Toxirov Avazbek Otabek o’g'li Tilepov Quatbay Nukusbaevich	KINEMATOGRAFIYA — JAMIYAT IJTIMOIY ONGINI TRANSFORMATSIYA QILISHNING PSIXOLOGIK VOSITASI SIFATIDA.	457-462
Abdullayev Rustam Ubaydullayevich	G‘ARBIY YEVROPA KLASSIK MUSIQASIDA SHAKL VA JANRLARNING RIVOJLANISHI: BAROKKO DAVRIDAN ROMANTIZMGACHA BO‘LGAN TARIXIY XRONOLOGIYA.	463-471
Bazarbay Nazarımbetov	SAHNA NUTQI: AKTYOR MAHORATINING ASOSI.	472-477
Kamar Seitjanovna	VOKAL TA'LIMIDA TO'G'RI NAFAS OLISH TEXNIKASINING AHAMIYATI VA UNI SHAKLLANTIRISH USULLARI.	478-486
Xalilaeva Almagul Dauletmuratovna	JAHON ESTRADA RAQSINING EVOLYUTSIYASI: TEATR SAHNALARIDAN VIZUAL-TEXNOLOGIK SHOULARGA QADAR.	487-498
Annaqulova Sarbinaz Kojambergenovna	POP VOKALDA FALSETTO VA ARALASH OVOZ TEXNIKALARI	499-507
Dilafruz Tangriyeva	KINO REJISSYORNING AKTYORLAR VA JAMOA BILAN HAMKORLIGI.	508-514
Turopxo‘jayev Anvar G‘anixo‘jayevich	KARIM YO‘LDOSHEVNING OMMAVIY TEATRLASHTIRILGAN TOMOSHALAR REJISSURASIDA KOMPOZITSION QURILISH MASALALARI	515-522
M.X.Hamrayeva	REJISSORNING AKTYOR BILAN ISHLASH TIZIMI	523-528
Miyrbek Palwaniyazov Qudaybergenovich Salavat Xojamuratov Otesinovich	BAYAN CHOLG‘USIDA POLIFONIK ASARLARNI IJRO ETISHDA ZAMONAVIY VA TEXNOLOGIK YONDASHUVLAR.	529-536
Ibragimov Bobir Mansurovich	RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA ESTRADA VA JAZ IJROCHILIK MASHG‘ULOTLARINI MASOFAVIY TASHKIL ETISH IMKONIYATLARI.	537-544
Zunnunova Umida G‘ulomovna Qaytarov Xasan Shonazarovich	ISHBILARMONLIK MADANIYATLARNING KONVERGENSIYASI VA DIVERGENSIYASI: NAZARIY TAHLIL.	545-551
M.P. Muxitdinov	O‘ZBEK MUSIQASHUNOSLIGI RIVOJI KONTEKSTIDA T. B. G‘AFURBEKOVNING ILMIY MEROSI.	552-557
	19.00.00 - psixologiya	
Oqmirzayeva Baxtigul Bahodir qizi	VERBAL AGRESSIYANING PSIXOLOGIK SABABLARI VA UNI BARTARAF ETISHDA MILLIY TARBIYA MODELINING O‘RNI.	558-571
Normurodova Maftuna G’ulom qizi	TEMPERAMENT TURLARI VA ULARNING XULQ-ATVORGA TA’SIRI.	572-578
Nozimov Jahongir Tohirovich Sadirova Dilafro‘z Do‘stmurod qizi	IJTIMOIY TARMOQLAR VA YOSHLAR PSIXOLOGIYASI.	579-590

RU	13.00.00-Педагогические науки	
Арслонова Райхон Ражаббоевна Бахрамов Рустам Рахматуллаевич Исаева Надира Махматовна Мирзаева Фарангиз Набиевна	ОСОБЕННОСТИ СПЕЦИФИЧЕСКОГО ВКЛАДА АБУ РАЙХАНА БЕРУНИ В РАЗВИТИЕ ФАРМАКОЛОГИИ.	18-26
Шарипов Улугбек Иботович	ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ КЛАСТЕРНОЙ ТЕХНОЛОГИИ НА УРОКАХ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ.	27-34
Норбаев Темур Рустамович	ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ КУЛЬТУРЫ ТОЛЕРАНТНОСТИ У СТУДЕНТОВ.	35-43
Тошпулатова Шахноза Шухратовна	МОДЕЛЬ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ И ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ СТАНОВЛЕНИИ УЧИТЕЛЕЙ ИСТОРИИ.	44-51
Абдуллаев Фаррух Рустам огли	ЭФФЕКТИВНОСТЬ УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЧАСТНЫХ ШКОЛ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА.	52-60
Г.И. Ганиева М.Ф. Кулматова	ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРЕПОДАВАНИИ ЕСТЕСТВЕННЫХ НАУК В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ.	61-68
Жураев Сайдмурат Сафарович	ТЕХНОЛОГИЯ РАЗВИТИЯ ЭТНОПЕДАГОГИЧЕСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ ПОСРЕДСТВОМ НАЦИОНАЛЬНЫХ ИГР НА УРОКАХ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ.	69-75
Сардорхон Кувондиков	ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ВАЛЕОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ В ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ.	76-85
Халилова Дилноза Фуркатовна	ЗНАЧЕНИЕ СОЦИАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ РАЗВИТИИ БУДУЩИХ ВОСПИТАТЕЛЕЙ ДОШКОЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ.	86-94
Муратов Хусан Холмуратович	ИННОВАЦИОННАЯ МЕТОДИКА ОРГАНИЗАЦИИ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ ПО ДИСЦИПЛИНАМ «РИСУНОК» И «ЖИВОПИСЬ» В ЦИФРОВОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ..	96-106
Маджидова Мехринигор Шавкат кизи	ПРОЦЕСС ВХОЖДЕНИЯ СЛЕНГА В НОРМАТИВНЫЙ ЯЗЫК	107-116
Барно Розикова	НИЗКИЙ УРОВЕНЬ ВОВЛЕЧЕННОСТИ СТУДЕНТОВ В ОНЛАЙН-ОБУЧЕНИЕ: ПРОБЛЕМЫ И ЭФФЕКТИВНЫЕ РЕШЕНИЯ.	117-122
Эргашева Малохат Турсуновна	СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ УЧИТЕЛЕЙ ЕСТЕСТВЕННЫХ НАУК В ПРЕПОДАВАНИИ ЕСТЕСТВЕННЫХ НАУК.	123-128
Tursunaliyev Shaxzod Sherali o‘g‘li	РОЛЬ, ФУНКЦИИ И СПЕЦИФИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ СУММАТИВНОГО ОЦЕНИВАНИЯ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ.	129-137
Хатамова Маьрифат Ёркин кизи	ПРОБЛЕМЫ ОРГАНИЗАЦИИ И СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ДУХОВНО-НРАВСТВЕННОГО ВОСПИТАНИЯ В УЧРЕЖДЕНИЯХ ОБЩЕГО СРЕДНЕГО ОБРАЗОВАНИЯ.	138-146
Абдукодирова Дилзодахон Мирзаали киз	СОВРЕМЕННАЯ МОДЕЛЬ ПОДГОТОВКИ ПЕДАГОГОВ МУЗЫКИ В ВЫСШЕМ ОБРАЗОВАНИИ.	147-157
Худайбердиева Муштарий	ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНТЕРАКТИВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ МУЗЫКИ.	158-167
Холмирзаева Гулноза Алижоновна	ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ОБУЧЕНИЯ УЗБЕКСКИМ НАРОДНЫМ ПЕСНЯМ НА УРОКАХ МУЗЫКАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ	168-177
А.Х. Тригулова Севера Файзиева	ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ МУЗЫКАЛЬНОГО ВОСПРИЯТИЯ У СЛЕПЫХ УЧАЩИХСЯ.	178-184

Асранбаева Муножатхон Халимжановна	ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ГЕРОНТОПЕДАГОГИКИ В ПОВЫШЕНИИ ЛИЧНОГО ПОТЕНЦИАЛА ПРОФЕССОРСКО-ПРЕПОДАВАТЕЛЬСКОГО СОСТАВА В СИСТЕМЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ.	185-195
Курбонова Барчиной Мирзахамдамовна	МЕТОДЫ РАБОТЫ С МАСЛЯНЫМИ КРАСКАМИ НА УРОКАХ ЖИВОПИСИ.	196-205
М.М.Азимова	СУТЬ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ И КУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНЫХ ИСКУССТВ ПОСРЕДСТВОМ МУЗЕЙНОЙ ПЕДАГОГИКИ.	206-212
Тайрова Зиёда	ФОРМИРОВАНИЕ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ УЧАЩИХСЯ В МУЗЫКАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ (НА ПРИМЕРЕ ПРОИЗВЕДЕНИЙ УЗБЕКСКИХ КОМПОЗИТОРОВ).	213-220
Олимжонова Зухрахон Давлатали кизи	ФОРМИРОВАНИЕ СОЦИАЛЬНО АКТИВНОЙ ГРАЖДАНСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА	221-228
Абилова Гаухар Оринбековна	ДИДАКТИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ ОРГАНИЗАЦИИ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ВЕБИНАРОВ.	229-237
Халилова Дилнавоз Абдуллаевна	РАЗВИТИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ ВОСПИТАТЕЛЕЙ В ПРОЦЕССЕ ФОРМИРОВАНИЯ МАТЕМАТИЧЕСКОЙ ГРАМОТНОСТИ У ДЕТЕЙ 3–5 ЛЕТ В ДОШКОЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ.	238-249
Дониёрова Мафтуна Саитмурот кизи	РЕЗУЛЬТАТЫ ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ РАБОТЫ ПО ФОРМИРОВАНИЮ ФИЛОСОФСКОГО МЫШЛЕНИЯ СТУДЕНТОВ НА ОСНОВЕ МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ИНТЕГРАЦИИ.	250-258
М.Р. Рахимберганова	ВЛИЯНИЕ ПОДХОДОВ ВОСПИТАТЕЛЕЙ-ПЕДАГОГОВ НА ПРОЦЕСС КОМПЕТЕНТНОСТНОГО РАЗВИТИЯ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА.	259-266
Рустамова Хуршидобону Джамшидовна	ДИДАКТИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ИНТЕГРАЦИИ МУЗЫКИ И ТОЧНЫХ НАУК В УЧЕНИЯХ МЫСЛИТЕЛЕЙ ВОСТОЧНОГО РЕНЕССАНСА.	267-273
Баротов Авазбек Хамзаевич Умарбекова Нигинабону Уткурбек кызы	ЗНАЧЕНИЕ ИНТЕРАКТИВНОСТИ И ВИЗУАЛИЗАЦИИ В ПРЕПОДАВАНИИ КЛАССА ПРЕСМЫКАЮЩИХСЯ.	274-278
Парманов Абдутолиб Абдувахоб угли	ДИДАКТИЧЕСКИЕ ФУНКЦИИ ЛЕКЦИЙ ПО ТЕОРЕТИЧЕСКОЙ МЕХАНИКЕ В ТЕХНИЧЕСКОМ ВЫСШЕМ ОБРАЗОВАНИИ И ИХ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ НА ОСНОВЕ СОВРЕМЕННЫХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ.	279-285
Кошаев Илхом Ахтамович	ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ НАЦИОНАЛЬНЫХ ТРАДИЦИЙ.	286-293
Ахмедова Сабина Равшановна	РАЗВИТИЕ ИДЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В РАЗВИТИИ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ.	294-299
Собирова Мохира Расуловна	УПРАВЛЕНИЕ СТУДЕНЧЕСКИМ ПОРТФОЛИО НА ОСНОВЕ ЭКЛЕКТИЧЕСКОГО ПОДХОДА.	300-309
Султонова Гуласал Шодмоновна	ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ ЭТНО-ЭСТЕТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ В ВЫСШЕМ ОБРАЗОВАНИИ.	310-316
Розикова Наталья Николаевна	ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЯ В СИСТЕМЕ МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫХ ЗНАНИЙ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИЗУЧЕНИЯ ЯЗЫКОВОЙ КАРТИНЫ МИРА.	317-325
Ядгарова Лола Джалоловна	РОЛЬ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ И ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В РАЗВИТИИ ОБЩЕСТВА.	326-331
Сапаев Азизбек Бахрам угли	ЭФФЕКТИВНОСТЬ РАЗВИТИЯ ЛОГИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НА ОСНОВЕ ИНТЕГРАТИВНОГО ПОДХОДА.	332-339
Холова Шахноза Давроновна Нарзуллоева Дилфуза Бахриддин	ЭФФЕКТИВНОСТЬ ТВОРЧЕСКО-РЕЧЕВЫХ ПРОЕКТОВ КАК СРЕДСТВА СНИЖЕНИЯ «АФФЕКТИВНОГО	340-353

кизи	(ЭМОЦИОНАЛЬНОГО) ФИЛЬТРА» НА УРОКАХ ФРАНЦУЗСКОГО ЯЗЫКА.	
Бердиева Умида Гайибердиевна	РОЛЬ СОВРЕМЕННЫХ НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ПОДХОДОВ В РАЗВИТИИ РЕЧИ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА	354-361
Боймуродова Манзура Голиб кизи	ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ВОСПИТАТЕЛЕЙ.	362-369
Мусаева Нафиса Азимжоновна	ЗНАЧЕНИЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ИГРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В РАЗВИТИИ КРЕАТИВНОГО МЫШЛЕНИЯ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ.	370-377
Комилжонова Гулузрахон Низомжон кизи	РАЗВИТИЕ ТЕХНОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ НА ОСНОВЕ МЕТОДИКИ ПРЕПОДАВАНИЯ ТЕХНОЛОГИИ.	378-385
Кубаева Мавлуда Бахтиёр кизи	ДИДАКТИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ И ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ТВОРЧЕСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ У ОБУЧАЮЩИХСЯ ОРГАНИЗАЦИЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ.	386-392
Юлдашева Машхура Музафаровна	ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ И ЗНАЧЕНИЕ МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ИНТЕГРАЦИИ В РАЗВИТИИ ГРАЖДАНСКОЙ ПОЗИЦИИ СТУДЕНТОВ.	393-398
Тиллахожаева Хосиятхон Сардорбековна	ИЗУЧЕННОСТЬ ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЖИЗНЕННЫХ И ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ НАВЫКОВ У УЧАЩИХСЯ 9-Х КЛАССОВ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛ.	399-408
Халимов Мохир Каримович	НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ ПРОСТРАНСТВЕННОГО ВОСПРИЯТИЯ УЧАЩИХСЯ НА ОСНОВЕ МОДУЛЬНО-КОМПЕТЕНТНОГО ПОДХОДА (НА ПРИМЕРЕ ПРЕДМЕТА «ЧЕРТЕЖНАЯ ГЕОМЕТРИЯ И ИНЖЕНЕРНАЯ ГРАФИКА»).	409-420
Эльчиева Динара Толубаевна	ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ К РАЗВИТИЮ КРЕАТИВНОСТИ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ	421-432
	17.00.00-искусствоведение	
Фазлиева Зебо Камарбековна	ВИДЫ И ЖАНРОВЫЕ ОСОБЕННОСТИ УЗБЕКСКИХ НАЦИОНАЛЬНЫХ ТАНЦЕВ.	433-444
Хожиматов Достон Хамидулла угли	ТЕЛЕВИДЕНИЕ – ТРЕБУЕТ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ВКУСА И УРОВНЯ.	445-450
Юсувхон Саидалиев	ОСОБЕННОСТИ ЗАПАДНЕЕВРОПЕЙСКИХ ИНСТРУМЕНТАЛЬНЫХ ШКОЛ (НА ПРИМЕРЕ ИТАЛИИ, ГЕРМАНИИ И ФРАНЦИИ).	451-456
Тохиров Авазбек Отабек угли Тилепов Куатбай Нукусбаевич	КИНЕМАТОГРАФИЯ КАК ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ СРЕДСТВО ТРАНСФОРМАЦИИ ОБЩЕСТВЕННОГО СОЗНАНИЯ.	457-462
Абдуллаев Рустам Убайдуллаевич	РАЗВИТИЕ ФОРМ И ЖАНРОВ В ЗАПАДНОЕВРОПЕЙСКОЙ КЛАССИЧЕСКОЙ МУЗЫКЕ: ИСТОРИЧЕСКАЯ ХРОНОЛОГИЯ ОТ ЭПОХИ БАРОККО ДО РОМАНТИЗМА.	463-471
Базарбай Назарымбетов	СЦЕНИЧЕСКАЯ РЕЧЬ: ОСНОВА МАСТЕРСТВА АКТЕРА.	472-477
Камар Сеитжановна	ЗНАЧЕНИЕ ПРАВИЛЬНОЙ ТЕХНИКИ ДЫХАНИЯ В ВОКАЛЬНОМ ОБУЧЕНИИ И МЕТОДЫ ЕЁ ФОРМИРОВАНИЯ.	478-486
Халилаева Алмагул Даулетмуратовна	ЭВОЛЮЦИЯ МИРОВОГО ЭСТРАДНОГО ТАНЦА: ОТ ТЕАТРАЛЬНЫХ СЦЕН К ВИЗУАЛЬНО-ТЕХНОЛОГИЧЕСКИМ ШОУ.	487-498
Аннақулова Сарбиназ Кожамбергеновна	ФАЛЬЦЕТО И ТЕХНИКА СМЕШАННОГО ГОЛОСА В ПОП-ВОКАЛЕ.	499-507
Дилафруз Тангриева	СОТРУДНИЧЕСТВО КИНОРЕЖИССЁРА С АКТЁРАМИ И ТВОРЧЕСКОЙ ГРУППОЙ.	508-514
Туропходжаев Анвар	КОМПОЗИЦИОННЫЕ ОСОБЕННОСТИ РЕЖИССУРЫ МАССОВЫХ ТЕАТРАЛИЗОВАННЫХ ПРЕДСТАВЛЕНИЙ КАРИМА	515-522

	ЙЎЛДОШЕВА.	
М.Х.Хамраева	СИСТЕМА РАБОТЫ РЕЖИССЁРА С АКТЁРОМ	523-528
Палваниязов Мийрбек Кудайбергенович Хожамуратов Салават Отесинович	СОВРЕМЕННЫЕ И ТЕХНОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ИСПОЛНЕНИЮ ПОЛИФОНИЧЕСКИХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ НА БАЯНЕ.	529-536
Ибрагимов Бобир Мансурович	ЦИФРОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ КАК СРЕДСТВО ДИСТАНЦИОННОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ЗАНЯТИЙ ПО ЭСТРАДНОМУ И ДЖАЗОВОМУ ИСПОЛНИТЕЛЬСТВУ.	537-544
Зуннунова Умида Гуломовна Кайтаров Хасан Шоназарович	КОНВЕРГЕНЦИЯ И ДИВЕРГЕНЦИЯ ДЕЛОВЫХ КУЛЬТУР: ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ.	545-551
М.П. Мухитдинов	НАУЧНОЕ НАСЛЕДИЕ Т. Б. ГАФУРБЕКОВА В КОНТЕКСТЕ РАЗВИТИЯ УЗБЕКСКОГО МУЗЫКОЗНАНИЯ	552-557
	19.00.00 – психологические науки	
Окмирзаева Бахтигуль Баходир кизи	ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ПРИЧИНЫ ВЕРБАЛЬНОЙ АГРЕССИИ И РОЛЬ НАЦИОНАЛЬНОЙ МОДЕЛИ ВОСПИТАНИЯ В ЕЁ ПРОФИЛАКТИКЕ.	558-571
Нормуродова Мафтуна Гулом кизи	ТИПЫ ТЕМПЕРАМЕНТА И ИХ ВЛИЯНИЕ НА ПОВЕДЕНИЕ.	572-578
Нозимов Жахонгир Тохирович Садирова Дилафруз Дустмурод кизи	СОЦИАЛЬНЫЕ СЕТИ И ПСИХОЛОГИЯ МОЛОДЁЖИ.	579-590

EN	13.00.00-pedagogical sciences	
Arslanova RaykhonRazhabboevna, Bakhramov Rustam Rakhmatullaevich, Isaeva Nadira Makhmatovna, Mirzaeva Farangiz Nabiyevna	DISTINCTIVE FEATURES OF KHISSAS, WHICH ABU RAYHON ADDED BERUNIY IN THE DEVELOPMENT OF PHARMACOLOGY.	18-26
Sharipov Ulugbek Ibotovich	THE PEDAGOGICAL SIGNIFICANCE OF USING CLUSTER TECHNOLOGY IN PHYSICAL EDUCATION CLASSES.	27-34
Norbayev Temur Rustamovich	THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS FOR DEVELOPING A CULTURE OF TOLERANCE AMONG STUDENTS.	35-43
Toshpulatova Shakhnoza Shukhratovna	THE MODEL OF PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL INTEGRATION IN THE PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF HISTORY TEACHERS.	44-51
Abdullayev Farrukh Rustam ugli	THE EFFECTIVENESS OF PRIVATE SCHOOL MANAGEMENT ACTIVITIES AS A PEDAGOGICAL PROBLEM.	52-60
Gulxayyo I. G‘aniyeva Munavvara F. Qulmatova	PEDAGOGICAL SIGNIFICANCE OF USING DIGITAL TECHNOLOGIES IN TEACHING NATURAL SCIENCES IN PRIMARY GRADES.	61-68
Jurayev Sayidmurat Safarovich	TECHNOLOGY FOR DEVELOPING ETHNOPEDAGOGICAL COMPETENCIES THROUGH NATIONAL GAMES IN PHYSICAL EDUCATION LESSONS.	69-75
Sardorkhon Quvondiqov	PEDAGOGICAL FEATURES OF DEVELOPING VALEOLOGICAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS IN PEDAGOGICAL HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS.	76-85
Xalilova Dilnoza Furkatovna	THE SIGNIFICANCE OF SOCIAL COMPETENCE IN THE PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF FUTURE PRESCHOOL EDUCATORS.	86-94
Muratov Khusan Kholmuratovich	INNOVATIVE METHODOLOGY FOR ORGANIZING STUDENTS’ INDEPENDENT WORK IN THE DISCIPLINES “DRAWING” AND “PAINTING” IN A DIGITAL EDUCATIONAL ENVIRONMENT.	96-106
Majidova Mehrinigor Shavkat qizi	THE PROCESS OF SLANG ENTERING THE STANDARD LANGUAGE.	107-116
Barno Roziqova	LOW STUDENT ENGAGEMENT IN ONLINE LEARNING: PROBLEMS AND EFFECTIVE SOLUTIONS.	117-122
Ergasheva Malahat Tursunovna	IMPROVING THE TEACHING METHODOLOGICAL PREPARATION OF SCIENCE TEACHERS IN TEACHING SCIENCE.	123-128
Tursunaliyev Shaxzod Sherali o‘g‘li	THE ROLE, FUNCTIONS, AND SPECIFIC FEATURES OF SUMMATIVE ASSESSMENT IN THE EDUCATIONAL PROCESS.	129-137
Hatamova Ma’rifat Yorqin qizi	ISSUES OF ORGANIZING AND IMPROVING SPIRITUAL AND MORAL EDUCATION IN GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS.	138-146
Abduqodirova Dilzodaxon Mirzaali qizi	MODERN MODEL OF TRAINING MUSIC TEACHERS IN HIGHER EDUCATION.	147-157
Khudayberdiyeva Mushtariy	EFFECTIVENESS OF USING INTERACTIVE TECHNOLOGIES IN MUSIC LESSONS.	158-167
Kholmirzayeva Gulnoza Alijonovna	PEDAGOGICAL OPPORTUNITIES OF TEACHING UZBEK FOLK SONGS IN MUSIC CULTURE CLASSES.	168-177
A.X. Trigulova Sevara Fayzieva	PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR DEVELOPING MUSICAL PERCEPTION IN BLIND STUDENTS.	178-184
Asranbayeva Munojatkhon Khalimjanovna	THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF GERONTOPEDAGOGY IN ENHANCING THE PERSONAL POTENTIAL OF UNIVERSITY FACULTY IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM.	185-195
Qurbonova Barchinoy Mirzahamdamovna	METHODS OF WORKING WITH OIL PAINT IN PAINTING CLASSES.	196-205
M.M. Azimova	THE CONTENT AND ESSENCE OF FORMING THE PROFESSIONAL-CULTURAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS OF FINE ARTS	206-212

	THROUGH MUSEUM PEDAGOGY.	
Tayrova Ziyada	DEVELOPING STUDENTS' CREATIVITY IN MUSIC EDUCATION (BASED ON THE WORKS OF UZBEK COMPOSERS).	213-220
Olimjonova Zuhraxon Davlatali qizi	FORMATION OF SOCIALLY ACTIVE CIVIC COMPETENCE AS A PEDAGOGICAL PROBLEM.	221-228
Abilova Gaukhar Orinbekovna	DIDACTIC PRINCIPLES OF ORGANIZING PEDAGOGICAL WEBINARS.	229-237
Khalilova Dilnavoz Abdullayevna	TECHNOLOGY FOR DEVELOPING PEDAGOGICAL COMPETENCIES OF EDUCATORS IN PROMOTING MATHEMATICAL LITERACY AMONG 3–5-YEAR-OLD CHILDREN IN PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS.	238-249
Doniyorova Maftuna Saitmurot qizi	RESULTS OF AN EXPERIMENTAL STUDY ON THE FORMATION OF STUDENTS' PHILOSOPHICAL THINKING BASED ON INTERDISCIPLINARY INTEGRATION.	250-258
M.R. Rahimberganova	THE IMPACT OF EDUCATORS' APPROACHES ON THE PROCESS OF COMPETENCY-BASED DEVELOPMENT OF PRESCHOOL CHILDREN.	259-266
Rustamova Khurshidabonu Jamshidovna	DIDACTIC POSSIBILITIES OF INTEGRATING MUSIC AND EXACT SCIENCES IN THE TEACHINGS OF EASTERN RENAISSANCE SCHOLARS.	267-273
Barotov Avazbek Khamzayevich. Umarbekova Niginabonu Utkurbek qizi	THE IMPORTANCE OF INTERACTIVITY AND VISUALIZATION IN TEACHING THE CLASS OF REPTILES.	274-278
Parmonov Abdutolib Abduvahob o'g'li	DIDACTIC FUNCTIONS OF LECTURES ON THEORETICAL MECHANICS IN TECHNICAL HIGHER EDUCATION AND THEIR IMPROVEMENT BASED ON MODERN PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES.	279-285
Ilhom Akhtamovich Qoshayev	THE PEDAGOGICAL ESSENCE OF NATIONAL TRADITIONS.	286-293
Akhmedova Sabina Ravshanovna	DEVELOPMENT OF PRESCHOOL EDUCATION IDEAS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION.	294-299
Sobirova Moxira Rasulovna	MANAGEMENT OF STUDENT PORTFOLIOS BASED ON AN ECLECTIC APPROACH.	300-309
Sultonova Gulasal Shodmonovna	THEORETICAL FOUNDATIONS OF DEVELOPING ETHNO-AESTHETIC CULTURE IN HIGHER EDUCATION.	310-316
Rozikova Natalya Nikolayevna	LINGUOCULTUROLOGY IN THE SYSTEM OF INTERDISCIPLINARY KNOWLEDGE: THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS FOR STUDYING THE LINGUISTIC WORLDVIEW.	317-325
Yadgarova Lola Djalolovna	THE ROLE OF DIGITAL TECHNOLOGIES AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN SOCIETAL DEVELOPMENT.	326-331
Sapayev Azizbek Bahram o'g'li	THE EFFECTIVENESS OF DEVELOPING LOGICAL THINKING ABILITIES OF FUTURE TEACHERS BASED ON AN INTEGRATIVE APPROACH.	332-339
Kholova Shahnoza Davronovna, Narzulloyeva Dilfuza Bahriddin qizi	THE EFFECTIVENESS OF CREATIVE-SPEECH PROJECTS AS A MEANS OF REDUCING THE "AFFECTIVE (EMOTIONAL) FILTER" IN FRENCH LANGUAGE CLASSES.	340-353
Berdiyeva Umida G'oyibberdiyevna	THE ROLE OF MODERN SCIENTIFIC-PEDAGOGICAL APPROACHES IN THE DEVELOPMENT OF SPEECH IN PRESCHOOL CHILDREN.	354-361
Boymurodova Manzura G'olib qizi	PEDAGOGICAL MECHANISMS FOR IMPROVING THE PROFESSIONAL SKILLS OF FUTURE EDUCATORS.	362-369
Musaeva Nafisa Azimjonovna	THE SIGNIFICANCE OF EDUCATIONAL GAME TECHNOLOGIES IN DEVELOPING CREATIVE THINKING AMONG FUTURE TEACHERS.	370-377
Komiljonova Guluzrakhon Nizomjon qizi	DEVELOPMENT OF TECHNOLOGICAL COMPETENCE IN FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS BASED ON TECHNOLOGY TEACHING METHODOLOGY.	378-385
Kubayeva Mavluda Bakhtiyor qizi	DIDACTIC PRINCIPLES AND PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR FORMING CREATIVE COMPETENCIES OF STUDENTS IN VOCATIONAL EDUCATION INSTITUTIONS.	386-392
Yuldasheva Mashkhura Muzafarovna	THE IMPORTANCE OF INTERDISCIPLINARY INTEGRATION IN DEVELOPING STUDENTS' CIVIC POSITION IN PEDAGOGICAL	393-398

	ACTIVITY.	
Tillakhodjayeva Khosiyatkhon Sardorbekovna	THE LEVEL OF STUDY OF THE PROBLEM OF FORMING LIFE AND PROFESSIONAL SKILLS IN 9TH GRADE STUDENTS OF GENERAL SECONDARY SCHOOLS.	399-408
Khalimov Mokhir Karimovich	SCIENTIFIC-PEDAGOGICAL BASIS OF DEVELOPING STUDENTS' SPATIAL IMAGINATION ON THE BASIS OF A MODULAR-COMPETENT APPROACH (ON THE EXAMPLE OF THE SUBJECT OF DRAWING GEOMETRY AND ENGINEERING GRAPHICS).	409-420
Elchieva Dinara Tolubaevna	INNOVATIVE APPROACHES TO THE DEVELOPMENT OF CREATIVITY IN HIGHER EDUCATION FACULTY	421-432
	17.00.00-art history	
Fazliyeva Zebo Kamarbekovna	TYPES AND GENRE FEATURES OF UZBEK NATIONAL DANCES.	433-444
Hojimatov Doston Hamidulla o‘g‘li	TELEVISION REQUIRES PROFESSIONAL TASTE AND HIGH STANDARDS.	445-450
Yusufkhan Saydaliyev	FEATURES OF WESTERN EUROPEAN INSTRUMENTAL SCHOOLS (ON THE EXAMPLE OF ITALY, GERMANY, AND FRANCE).	451-456
Tokhirov Avazbek Otabek ugli Tilepov Quatbay Nukusbaevich	CINEMATOGRAPHY AS A PSYCHOLOGICAL TOOL FOR THE TRANSFORMATION OF SOCIAL CONSCIOUSNESS.	457-462
Abdullayev Rustam Ubaydullayevich	THE EVOLUTION OF FORMS AND GENRES IN WESTERN EUROPEAN CLASSICAL MUSIC: A HISTORICAL CHRONOLOGY FROM THE BAROQUE PERIOD TO ROMANTICISM.	463-471
Bazarbay Nazarımbetov	STAGE SPEECH: THE FOUNDATION OF ACTOR MASTERCLASS.	472-477
Kamar Seitjanovna	THE IMPORTANCE OF PROPER BREATHING TECHNIQUE IN VOCAL EDUCATION AND METHODS OF ITS FORMATION.	478-486
Xalilaeva Almagul Dauletmuratovna	EVOLUTION OF WORLD POP DANCE: FROM THEATER STAGES TO VISUAL-TECHNOLOGICAL SHOWS.	487-498
Annaqulova Sarbinaz Kojambergenovna	FALSETTO AND MIXED VOICE TECHNIQUES IN POP VOCALS.	499-507
Dilafruz Tangriyeva	COLLABORATION OF A FILM DIRECTOR WITH ACTORS AND THE CREATIVE TEAM.	508-514
Turopkhojayev Anvar Ganikhojayevich	COMPOSITIONAL STRUCTURE ISSUES IN THE DIRECTION OF MASS THEATRICAL PERFORMANCES BY KARIM YULDOSHEV	515-522
M.Kh. Khamrayeva	THE SYSTEM OF A DIRECTOR’S WORK WITH AN ACTOR	523-528
Miyrbek Palwaniyazov Qudaybergenovich Salavat Xojamuratov Otesinovich	MODERN AND TECHNOLOGICAL APPROACHES TO THE PERFORMANCE OF POLYPHONIC WORKS ON THE BAYAN	529-536
Ibragimov Bobir Mansurovich	OPPORTUNITIES FOR REMOTE ORGANIZATION OF POP AND JAZZ PERFORMANCE CLASSES BASED ON DIGITAL TECHNOLOGIES.	537-544
Zunnunova Umida Gulomovna	CONVERGENCE AND DIVERGENCE OF BUSINESS CULTURES: THEORETICAL ANALYSIS.	545-551
Kaytarov Xasan Shonazarovich M.P.Mukhitdinov	THE SCIENTIFIC HERITAGE OF T.B. GAFURBEKOV IN THE CONTEXT OF THE DEVELOPMENT OF UZBEK MUSICOLOGY	552-557
	19.00.00 – psychological sciences	
Oqmirzayeva Baxtigul Bahodir qizi	PSYCHOLOGICAL CAUSES OF VERBAL AGGRESSION AND THE ROLE OF NATIONAL EDUCATIONAL MODELS IN ITS PREVENTION.	558-571
Normurodova Maftuna Gulom qizi	TYPES OF TEMPERAMENT AND THEIR INFLUENCE ON BEHAVIOR.	572-578
Nozimov Jahongir Tohirovich Sadirova Dilafro‘z Do‘stmurod qizi	SOCIAL NETWORKS AND YOUTH PSYCHOLOGY.	579-590

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

ABU RAYHON BERUNIYNI FARMAKOLOGIYANI RIVOJLANTIRISHDA QO‘SHGAN XISSASINING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI.

Arslanova Rayxon Rajabboyevna, Samarqand davlat tibbiyot universiteti farmakologiya kafedrasi assistenti, Samarqand, O‘zbekiston.
Bahramov Rustam Raxmatullayevich, Zarmed universiteti, Tibbiyot va bioinjeneriya instituti " Muhandislik kommunikatsiyalar" kafedrasi assistenti, Samarqand, O‘zbekiston.
Isayeva Nadira Maxmatovna, Samarqand davlat tibbiyot universiteti simulyatsion **o’qitish kafedrasi stajyor assistenti**, Samarqand, O‘zbekiston.
Mirzaeva Farangiz Nabievna, Samarqand davlat tibbiyot universiteti davolash fakulteti talabasi, Samarqand, O‘zbekiston.

Annotatsiya

KIRISH: mazkur ilmiy maqola tibbiyotning rivojlanishiga katta xissa qo‘shgan vatandoshimiz Abu Rayhon Beruniy farmakologiya fanining rivojlanishida va bemorlarning davolashda dorilarning qo‘llash usullari, dori shakllariga bag‘ishlangan. Hozirda ham bu imiy, tibbiy ma‘lumotlar saqlanib qolganligi va kelajak avlodga qo‘llanma bo‘lib xizmat qilayotganligi myhim ahamyatga ega hisoblanadi. Abu Rayhon Beruniy bobomizning farmakologiya fani tarixida buyuk ulkan mavqega ega. Uning «Saydana» asarida XI asrda ma’lum bo‘lgan dori turlari, to‘rt yarim mingdan ortiq o'simliklar, hayvonlar, minerallar va ulardan olinadigan ozuqalaming nomlari va izohlari keltirilgan bo’lib jahon tibbiyot ilmida tutgan o‘rni benihoyat beqiyosdir.

MAQSAD: ushbu tadqiqotning maqsadi Abu Rayhon Beruniyning "Kitob as-Saydana fi at-tibb" (Farmakognoziya) asari tahlili asosida uning dorivor moddalar klassifikatsiyasi, terminologiyasi va farmatsevtik preparatlarni tayyorlash uslublarini ilmiy jihatdan asoslash hamda olimning zamonaviy farmakologiya faniga qo‘shgan nazariy va amaliy hissasini yoritib berishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot jarayonida asosiy manba sifatida Abu Rayhon Beruniyning "Kitob as-Saydana" asarining tanqidiy matni va uning ilmiy tarjimalari tanlab olindi. Tadqiqot metodologiyasi bir necha yondashuvni qamrab oladi: tarixiy-qiyosiy tahlil usuli orqali Beruniy davridagi farmakologik qarashlar zamonaviy farmakopeya talablari bilan solishtirildi. Shuningdek, filologik tahlil usuli yordamida asarda keltirilgan dorivor o‘simliklar nomlarining arab, fors, turkiy, yunon va hind tillaridagi ekvivalentlari aniqlandi. Bundan tashqari, dorivor vositalarni kelib chiqishi va ta’sir doirasiga ko‘ra guruhlashda tizimlashtirish metodidan samarali foydalanildi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA: Abu Rayhon Beruniyning farmakologiyaga qo‘shgan hissasi o‘ziga xosligi bilan ajralib turadi. Olim o‘z asarida mingdan ortiq dorivor moddalarning nomlarini aniqlab, ularning o‘zaro sinonimlarini keltirganligi bilan davr uchun misli ko‘rilmagan "farmatsevtik lug‘at" yaratdi. U dori vositalarini kelib chiqish manbalari – o‘simlik, hayvonot va mineral dunyosiga ko‘ra sinflarga ajratishda qat’iy

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

tizimni joriy etdi. Shuningdek, Beruniy dori vositalarining sifatini aniqlash, ularni to‘g‘ri saqlash va dorilarning qalbakilashtirilishiga yo‘l qo‘ymaslik bo‘yicha fundamental tavsiyalar ishlab chiqdi.

Muhokama shuni ko‘rsatadiki, Beruniy farmakologiyani shunchaki tabobatning bir qismi deb emas, balki "saydanat" nomi ostida alohida mustaqil fan sifatida ko‘rib chiqqan. Olimning dorivor moddalarning kimyoviy xususiyatlariga, ularning ta’sir mexanizmlariga chuqur e’tibor qaratishi zamonaviy farmakokinetika va farmakodinamika tamoyillarining tarixiy asoslari va dastlabki kurtaklari sifatida baholanadi.

XULOSA: Abu Rayhon Beruniyning "Kitob as-Saydana" asari farmakologiya tarixidagi eng fundamental asarlardan biri bo‘lib, u nafaqat o‘z davri uchun ensiklopedik ahamiyatga ega, balki bugungi farmatsiya fani uchun ham metodologik baza vazifasini o‘taydi. Olimning dori vositalarini ilmiy tizimga solishi, terminologik aniqlikka erishishi va moddalarning sifat nazoratiga alohida yondashishi farmakologiyani empirik amaliyotdan ilmiy-nazariy darajaga ko‘targan.

Kalit so‘zlar: Abu Rayhon Beruniy, farmakologiya, dori shakllari, Saydana, oddiy va murakkab dorilar.

ОТЛИЧИТЕЛЬНЫЕ ЧЕРТЫ ХИССАСА, КОТОРЫЕ АБУ РАЙХОН ДОБАВИЛ К БЕРУНИЮ В ПРОЦЕССЕ РАЗВИТИЯ ФАРМАКОЛОГИИ.

Арслонова Райхон Ражаббоевна, Самаркандский государственный медицинский университет, ассистент кафедры фармакологии, Самарканд, Узбекистан.
Бахрамов Рустам Рахматуллаевич, Самаркандский университет Зармед ,ассистент кафедры «Инженерные коммуникации» Института медицины и биоинженерии, Самарканд, Узбекистан.
Исаева Надира Махматовна, Самаркандский государственный медицинский университет Стажер-ассистент, Отдел симуляционного обучения, Самарканд, Узбекистан.
Мирзаева Фарангиз Набиевна, Студентка медицинского факультета Самаркандского государственного медицинского университета, Самарканд, Узбекистан.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: данная научная статья посвящена методам применения лекарственных средств, лекарственных форм и лечению пациентов, разработанным нашим соотечественником Абу Райханом Беруни, внесшим огромный вклад в развитие фармакологии и лечения больных. Крайне важно, что эта научно-медицинская информация сохранилась до наших дней и служит руководством для будущих поколений. Абу Райхан Беруни занимает важное место в истории фармакологии. Его труд «Сайдана» содержит названия и описания типов

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

лекарственных средств, известных в XI веке, более четырех с половиной тысяч растений, животных, минералов и питательных веществ, полученных из них, и его место в мировой медицинской науке несравнимо.

ЦЕЛЬ: научное обоснование классификации лекарственных средств, терминологии и методов приготовления фармацевтических препаратов на основе анализа труда Абу Райхана Беруни «Китаб ас-Сайдана фи ат-тибб» (Фармакогнозия), а также освещение теоретического и практического вклада ученого в развитие современной фармакологии.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в качестве основного источника был выбран критический текст труда Абу Райхана Беруни «Китаб ас-Сайдана» и его научные переводы. Методология исследования охватывает несколько подходов: посредством историко-сравнительного анализа фармакологические взгляды эпохи Беруни были сопоставлены с требованиями современной фармакопеи. Также с помощью метода филологического анализа были определены эквиваленты названий лекарственных растений, приведенных в труде, на арабском, персидском, тюркском, греческом и индийском языках. Кроме того, эффективно использовался метод систематизации при группировке лекарственных средств по их происхождению и спектру действия.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЕ: вклад Беруни в фармакологию отличается своей уникальностью. Определив названия более тысячи лекарственных веществ и приведя их синонимы, ученый создал беспрецедентный для той эпохи «фармацевтический словарь». Он внедрил строгую систему классификации лекарственных средств по источникам их происхождения — растительного, животного и минерального. Кроме того, Беруни разработал фундаментальные рекомендации по определению качества лекарственных средств, их правильному хранению и предотвращению фальсификации препаратов. Обсуждение показывает, что Беруни рассматривал фармакологию не просто как часть медицины, а как самостоятельную науку под названием «сайдана». Глубокое внимание ученого к химическим свойствам лекарственных веществ и механизмам их действия оценивается как историческая основа и зачатки принципов современной фармакокинетики и фармакодинамики.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: труд Абу Райхана Беруни «Китаб ас-Сайдана» является одним из фундаментальных произведений в истории фармакологии, обладающим не только энциклопедическим значением для своего времени, но и служащим методологической базой для современной фармацевтической науки. Систематизация лекарственных средств, достижение терминологической точности и особый подход к контролю качества веществ, внедренные ученым, возвели фармакологию от эмпирической практики до научно-теоретического уровня.

Ключевые слова: Абу Райхан Беруни, фармакология, лекарственные формы, Сайдана, простые и сложные лекарственные средства.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

DISTINCTIVE FEATURES OF KHISSAS, WHICH ABU RAYHON ADDED BERUNIY IN THE DEVELOPMENT OF PHARMACOLOGY.

Arslanova Raykhon Razhabboevna, Assistant of the Department of Pharmacology, Samarkand State Medical University Samarkand, Uzbekistan.
Bakhramov Rustam Rakhmatullaevich, Assistant **of the** Department of Engineering Communications, Institute of Medicine and Bioengineering Samarkand Zarmed University**,** Samarkand, Uzbekistan.
Isaeva Nadira Makhmatovna, Samarkand State Medical University Assistant Intern, Simulation Training Department, Samarkand, Uzbekistan.
Mirzaeva Farangiz Nabiyevna, Student, Faculty of Medicine, Samarkand State Medical University, Samarkand, Uzbekistan.

Annotation

INTRODUCTION: this scientific article is devoted to the methods of application of drugs, drug forms in the development of pharmacological science and treatment of patients of our compatriot Abu Rayhon Beruniy, who greatly contributed to the development of Medicine.nnotation. This scientific article is devoted to the methods of application of drugs, drug forms in the development of pharmacological science and treatment of patients of our compatriot Abu Rayhon Beruniy, who greatly contributed to the development of Medicine. It is still considered to be of myhim significance that this image, medical data, is preserved and serves as a guide to the future generation. Abu Rayhon Beruniy occupies a great great position in the history of the science of pharmacology of our grandfather. His "Saydana" gives the names and explanations of the types of drugs known in the 11th century, more than four and a half thousand plants, animals, minerals and the nutrients obtained from them, and his role in World Medical Science is incomparable.

AIM: The objective of this study is to provide a scientific basis for the classification of medicinal substances, terminology, and pharmaceutical preparation methods described in Abu Rayhan Beruni's "Kitab al-Saydala fi al-Tibb" (Pharmacognosy), as well as to highlight the scholar's theoretical and practical contribution to the development of modern pharmacology.

MATERIALS AND METHODS: The primary source for this research was the critical text of Abu Rayhan Beruni's "Kitab al-Saydala" and its scholarly translations. The research methodology encompasses several approaches: through historical-comparative analysis, the pharmacological perspectives of Beruni's era were compared with modern pharmacopoeia standards. Furthermore, philological analysis was employed to identify the equivalents of medicinal plant names mentioned in the work across Arabic, Persian,

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Turkic, Greek, and Indian languages. In addition, a systematic method was effectively used to categorize medicinal agents based on their origin and spectrum of action.

RESULTS AND DISCUSSION: Beruni's contribution to pharmacology is distinct in its uniqueness. By defining the names of over a thousand medicinal substances and providing their synonyms, the scholar created an unprecedented "pharmaceutical dictionary" for that era. He introduced a rigorous system for classifying drugs according to their origins—plant, animal, and mineral. Moreover, Beruni developed fundamental recommendations for quality control, proper storage, and the prevention of drug adulteration. The discussion indicates that Beruni viewed pharmacology not merely as a subset of medicine, but as an independent science known as "saydala." His profound focus on the chemical properties of medicinal substances and their mechanisms of action is regarded as the historical foundation and early development of the principles of modern pharmacokinetics and pharmacodynamics.

CONCLUSION: Abu Rayhan Beruni's "Kitab al-Saydala" stands as one of the most fundamental works in the history of pharmacology. It possesses not only encyclopedic value for its time but also serves as a methodological foundation for modern pharmaceutical science. The scholar's systematization of drugs, achievement of terminological precision, and dedicated approach to quality control elevated pharmacology from an empirical practice to a scientific-theoretical level.

Keywords: Ibn Sina, pharmacology, drug forms, "Medical laws", medicine, simple and complex drugs, diseases.

O‘zbekistonning buyuk kelajagini taminlash uchun o‘rta asrlarda Sharq olamida yashab ijod etgan eng atoqli olimlaridan biri Abu Rayhon Beruniyning ilmiy merosini chuqur muhokama qilish va aniglash, uning zamonaviy tibbiyotda tutgan o‘rni va roliga baho berish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biridir.

Abu Rayhon Muhammad ibn Ahmad al-Beruniy (973–1050 yillar) Islom oltin davrining mashhur olimi va polimati bo‘lgan. U Xorazmda (hozirgi O‘zbekiston) tug‘ilgan va G‘aznada (hozirgi Afg‘oniston) vafot etgan. Beruniy fizika, matematika, astronomiya, tabiiy fanlar, tarix, tilshunoslik va boshqa sohalarda katta yutuqlarga erishgan. U xorazmcha, forscha, arabcha, yunoncha, ibroniy va suriyacha tillarni yaxshi bilgan. Beruniy o‘zining sayohatlari va kuzatuvlari orqali ko‘plab fanlarga hissa qo‘shgan, jumladan, farmakologiya sohasiga ham ulkan hissa qo’shgan.

Tibbiyotning rivojlanishiga katta xissa qo‘shgan Abu Rayhon Muhammad ibn Ahmad al-Beruniy (973–1048) — o‘rta asrlarning buyuk qomusiy olimi, astronomiya, matematika, geografiya, mineralogiya va boshqa fanlarda ulkan hissa qo‘shgan xorazmlik alloma. U nafaqat tabiatshunoslik va aniq fanlar bilan shug‘ullangan, balki tibbiyot va farmakologiya sohasida ham muhim ishlar qoldirgan. Beruniy 973-yilda

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Xorazmning Kat shahrida tug‘ilgan. U yoshligidan ilmga qiziqqan va Abu Hanifa Dinavariy, Al-Battoniy kabi olimlardan ta’sirlangan. Beruniy Xorazm, Rey va G‘azna saroylarida xizmat qilgan, shuningdek, Mahmud G‘aznaviy bilan Hindistonga yurishlarda qatnashgan. Bu sayohatlar unga turli tillar va madaniyatlarni o‘rganishga yordam bergan.

Beruniy 80 yoshida "Kitob al-Jamohir fi ma’rifat al-javohir" (Qimmatbaho toshlar haqida umumiy bilim kitobi) ni yozgan, unda minerallar va metallarni tasvirlagan. Ammo uning farmakologiyadagi asosiy hissasi "as-Saydana fi at-Tibb" kitobida aks etgan. Bu kitobni u umrining oxirida, ko‘p yillik kuzatuvlar va ma’lumotlarni to‘plaganidan keyin yozgan. Abu Rayhon Beruniy yashab, faoliyat ko‘rsatgan davrda mustaqil tibbiy yordam ko‘rsatish yaxshi bo‘lmagan, bobokalonimiz tabiblikdan endigina ajralib mustaqil ravishda shakllana boshlagan edi. Vaqt o‘tgan sari retseptlar tarkibi va u uning tuzulishi shuningdek dori vositalarning tayyorlash texnologiyasining haqida o‘z fikirlarini yozib qoldirganlar. Ayniqsa tibbiyotning asosiy fanlardan biri bo‘lgan farmakologiya fanining rivojida Abu Rayhon Beruniy o‘z hissasini qo‘shganlar. Beruniy farmakologiyani alohida fan sifatida ta’kidlab, uning tibbiyotdan mustaqilligini asoslagan va bu sohada sistematik tadqiqotlar olib borgan. Farmakologiyani rivojlantirishda o‘zbek allomalari katta hissa qo'shganlar. O‘zbek allomalarni ilmiy –tibbiy ijodlarini tahlil qilish va uning zamonaviy tibbiyotda qo’llash o‘rni bugungi kunning dolzarb masalalaridan biri bo’lib qolmoqda.

Tadqiqotchilar bildirgan yagona fikrlariga ko‘ra Abu Rayhon Beruniyning tibbiyot asarlaridan "Kitob as-Saydana fit-tibb" asari hisoblanadi. Bobokalonimiz farmakologiyadagi eng muhim hissasi umrining oxirgi yillarida (taxminan 1030–1050 yillarda) yozgan " Kitob as-Saydana fi at-Tibb " asari katta mavqiega ega. Bu kitob o‘sha davr uchun eng keng qamrovli farmakologik ensiklopediya hisoblangan va asosiy ta’riflari noyobdir. Beruniyning ushbu shoh asari farmakologiya tarixidagi eng muhim ishlardan biridir. Unda Abu Rayhon Berun dorivor moddalarni har tomonlama o'rgangan va tizimlashtirgan. Farmakologiyadagi nazariy bilimlar amaliy tibbiyotda qo‘llaniladi. Farmakologiya tarixi insoniyat tarixi bilan birga boshlangan, chunki o‘sha davlarda ham odamlar kasal bo'lganlar, yirtqich hayvonlarga, yong'inlarga duch kelganlar, ilonlar, chayonlar chaqqan, ular atrofdagi giyohlardan, hayvonot olamidan shifo, dori-darmon izlaganlar. Eramizdan 3600 yil ilgari papirusga yozilgan kitob «Har xil a’zolarga qoilanadigan dorilar to‘g‘risida» deb nomlangan. Farmakologiya fanining taraqqiyotida Abu Rayhon Beruniy bobomizning fikirlari bebahodir. Abu Rayhon Berun bobomiz dori moddalarini ta'riflash va tasniflashni o'zining "Saydana" asarida 1116 paragrafda 4500 ga yaqin dorivor o'simliklar, hayvonot va mineral moddalarning nomlarini 27 xil tilda (arab, fors, hind, suryoniy, yunon va boshqa mahalliy tillarda) batafsil ta’riflab berganlar. Bu, xalqaro botanik nomenklatura joriy etilishidan ancha oldin, katta amaliy ahamiyatga ega bo'lgan. Beruniy insonning ichiga tushadigan har bir narsa yo oziq-ovqat yoki zahar bo‘ladi, dorilar ana shularning o'rtasida turadi, deb uqtirganlar. Dastavval oddiy dorilar tavsiya qilinishi zarur, agar ular foyda yetkazmasa, shundan so‘ng murakkab dorilani qo‘llash mumkin, deya ta’kidlaganlar. Beruniy farmakologiyani mustaqil fan sifatida

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

shakllantirishda katta rol o‘ynagan. U dorishunoslikni tibbiyotning yordamchi qismi deb hisoblagan, ammo uni alohida kasb sifatida ajratib ko‘rsatgan. Beruniy dorishunos (saydalaniy) ni "dorilarni eng yaxshi shaklda to‘plash, oddiy yoki murakkab turlarini tanlash va taniqli shifokorlarning retseptlari bo‘yicha tayyorlash" bilan shug‘ullanuvchi mutaxassis deb ta’riflagan. U dorishunoslar tibbiyotni o‘rganmasdan, faqat dorilar tayyorlash bilan shug‘ullanishi kerakligini ta’kidlagan. Beruniy dorilarning xossalarini tajriba va deduksiya orqali o‘rganishni taklif qilgan. U dorilarni zaharlar va oziq-ovqatlardan farqlagan: dorilar shifokorning mahoratiga qarab ta’sir etadi, zaharlar doza bo‘yicha zarar beradi, oziq-ovqatlar esa ovqatlanish uchun ishlatiladi.

Abu Rayhon Beruniyning tibbiyot asarlaridan "Kitob as-Saydana fit-tibb" asari ikki qisimdan iborat bo’lib: birinchi qism: Farmakologiya, terapiya, leksikologiya, toksikologiya, dorilarni almashtirish va sinonimlar haqida ta’riflar berilgan. Bu yerda Beruniy dorishunoslikni tibbiyotga kirish deb atagan va uning asosiy operatsiyalarini – bir komponentni chiqarib tashlash (hadf) va almashtirish (tabdil) ni tavsiflagan.

Ikkinchi qism: 700 dan ortiq tabiiy dorilar alifbo tartibida tasvirlangan. Har bir dori haqida uning jismoniy xossalari, ta’siri, sinonimlari va tillarda nomlari keltirilgan. Beruniy 1197 ta dori nomini yig‘gan, ularni 20 ga yaqin til va lahjada (forscha, suriyacha, yunoncha, hindcha va boshqalar) keltirgan. Beruniy dorilarni sinonimlari, kelib chiqishi va xususiyatlari bo‘yicha batafsil tasvirlaydi.Farmakologiya va farmatsevtikani alohida fan sifatida belgilash: Beruniy birinchi bo‘lib farmakologiyani (saydala) tibbiyotdan mustaqil fan deb e’lon qilgan. U shunday ta’kidlaydi: "Farmakologiya tibbiyotga xizmatko‘r emas, balki yordamchi fan bo‘lib, til va sintaksis adabiyotdan ajralganidek, mustaqildir". Bu zamonaviy farmatsevtika ta’rifiga yaqin. Farmatsevt (dorishunos) kasbini ta’riflash: Beruniy farmatsevtni quyidagicha belgilaydi: "Dorilarni eng yaxshi shaklda yig‘uvchi, tajriba orqali sinovchi va taniqli tabiblar tavsiya qilgan eng to‘g‘ri retseptlar bo‘yicha oddiy yoki murakkab dorilar tayyorlovchi mutaxassis". Bu ta’rif hozirgi farmatsevt kasbiga juda yaqin. Dorilarning ta’siri va xususiyatlarini o‘rganish: Kitobda dorilarning organizmga ta’siri, toksikligi, o‘rnini bosuvchi moddalar va sinonimlar batafsil yoritilgan. Beruniy dorilarning xususiyatlarini tajriba va deduksiya yo‘li bilan bilish muhimligini ta’kidlaydi. Poliglotizm va madaniyatlararo yondashuvi bobokalonimizning o’ziga xos xususiyatga ega bo’lib bunda Beruniy bobomiz ko‘p tillarni bilganligi sababli (arab, fors, xorazmiy, sanskrit, suryoniy, yunon va boshqalar), dorilar nomlarini turli tillarda (suriy, fors, yunon, hind, afg‘on va boshqa) keltirgan. Bu kitobni islom tibbiyoti bilan hind tibbiyotini sintez qilgan noyob manbaga aylantirganlar. Ilmiy usullari bobomizni dorilarning zichligi va tozaligini o‘lchash uchun gidrostatik muvozanatdan foydalangan, bu mineral va qimmatbaho toshlarni aniqlashda ham qo‘llanilgan.

Shuni ta’kidlash lozimki Beruniy bobomiz mineralogiya ("Kitob al-Jamohir fi ma’rifat al-javohir") asarida minerallarning dorivor xususiyatlarini keng o‘rganganlar, bunda farmakologiyaga bevosita bog‘liq aytib o’tganlar. U dorilarning tajribaviy sinovini va

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

miqdoriy o‘lchovlarini joriy etgan, bu zamonaviy farmakologiyaning asosiy printsiplariga yaqin.

Beruniy farmakologiya bo'yicha yana qiziqarli ma’lumotlar borki, buda bilimlarni uch bosqichga ajratganlar: dori haqida ma'lumotlarni o'rganish, tabiiy fanlar va mantiqni o'rganish hamda amaliy tajriba. U nazariy bilimlarni amaliyot bilan mustahkamlash muhimligini uqtirganlar. Beruniy bobomiz dorishunoslikkda nazariy bilimlarni o’zlashtirmasdan turib amaliyotga tadbiq etib bo’lmaydi deb ta’kidlaganlar. Yana shundayma‘lumotlar mavjudki minerallarning dorivor xususiyatlarini ularning birikmalaridan foydalanishni ilk bor tibbiyot amaliyotida tadbiq etilgan. Yana ilmiy tekshirishlar shuni ko‘rsatadiki, XI asrda "Kitob as-Saydana fi at-Tibb" ("Tibbiyotda dorishunoslik kitobi") asarining asoschisi hisoblangan Beruniy bobomiz dorivor moddalarni har tomonlama o'rgangan va tizimlashtirgan.

Olib borilgan muhokama va natijalar shuni ko‘rsatadiki, Abu Rayhon Beruniyning tabobat sohasida qilgan ishlari o‘sha davr tabobatini bir necha davrga ilgarilatdi va ayrim sohalarda hatto hozirgi zamon tibbiyotiga yakinlashtirdi desak ham bo‘ladi. Abu Rayhon Beruniyning qisqa ammo mazmunli hayotida, yaratgan asarlari ayniqsa"Kitob as-Saydana fi at-Tibb" ("Tibbiyotda dorishunoslik kitobi"), xususan dorishunoslikni rivojlanishida alohida ahamiyat kasb etadi. Ush bu asarda o‘sha davr uchun eng keng qamrovli farmakologik ensiklopediya hisoblanadi va quyidagi jihatlarda noyobdir: Dorilar soni va tasniflab, ularni 1116–1197 turdagi dorivor moddalar bo’lib berganlar. Dori moddalarda 750 tasi o‘simliklardan, 101 tasi hayvonot mahsulotlaridan, 255 tasi minerallardan tashkil etilganligini batafsil yoritib berganlar. Shu bilan birga Beruniy dorilarni sinonimlari, kelib chiqishi va xususiyatlari bo‘yicha batafsil turlarga bo’lib o’tganlar. Tibbiyotda qo’shgan hisalaridan yana biri kasallarga dori va ovqat berib dardni tuzatish haqida dorilar tarkibiy qismi minerallardan tashkil etilganligini bayon etganlar. Yangi dori vositalarini tibbiyot amaliyotida davolash uchun ishlatiladigan ular ma‘lum bir miqdorda ya‘ni dozada olinadi. Chunki dori vositalarining ta‘siri foyda berishi har tomonlama ularning dozasiga bog‘liqligini keng nomoyon etganlar. Yuqoridagilarga asoslanib shuni aytish mumkinki, Abu Rayhon Beruniy farmakologiyani ilmiy fan darajasiga ko‘targan, dorishunoslikni sistemalashtirgan va farmatsevtika kasbini birinchi marta aniq ta’riflagan olimdir. Uning "Kitob as-Saydana fit-tibb" asari o‘rta asr farmakologiyasining cho‘qqisi bo‘lib, keyingi avlod olimlarga (masalan, Ibn Sinoga ta’sir qilgan) va zamonaviy tibbiyotga ta’sir ko‘rsatgan. Beruniy tajriba, kuzatish va ko‘p tilli yondashuvga asoslangan usullari bilan ilm-fanning rivojiga ulkan hissa qo‘shgan. Bu hissa Beruniyni nafaqat qomusiy olim, balki farmakologiya asoschilaridan biri sifatida dunyo fan tarixida abadiylashtirgan.

Xulosa qilib aytishimiz mumkinki, Abu Rayhon Beruniy bobomiz tibbiyotda shu asnosida farmakologiyafanining rivojida katta hissalarini o‘shganlar. Allomamiz to‘plangan har bir ma’lumotl barcha insonlarnafaqat hamma sohadagi bilim egalariga shu jumladan tibbiyot sohasida muhim va buyuk ahamyatga egadir. Abu Rayhon Beruniy

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

farmakologiyani mustaqil kasb sifatida shakllantirgan va uning ta’rifini zamonaviy ta’riflarga yaqinlashtirgan olimdir. Uning "Kitob as-Saydana fi at-Tibb" " kitobi o‘rta asr farmakologiyasining eng yaxshi namunalaridan biri bo‘lib, dorilar haqida batafsil ma’lumotlar bergan. Beruniyning ishlari bugungi farmatsiya fanining asoslarini yaratgan va Islom oltin davri olimlarining tibbiyotdagi hissasini ko‘rsatadi. Beruniyning yondashuvi – tajriba, kuzatuv va tillar bilimi – uni universal olim sifatida ajralib turadi.

Shu bilan birga shifokorlara va dorishunoslar uchun asosiy ma‘lumot sifatida ham o‘z ahamiyatiga egadir. Bunga uning "Kitob as-Saydana fi at-Tibb" bu asarning jahon tibbiyot ilmida tutgan o‘rni va qozongan shuhrati yorqin dalildir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Beruniy A.R. Izbrannye proizvedeniya. Tom IV: Farmakognoziya v meditsine (Kitab as-Saydana fi al-Tibb). Tadqiqot, tarjima va izohlar U.I. Karimov. Toshkent: Fan, 1974.
2. Said H.M. (ed.). Al-Biruni's Book on Pharmacy and Materia Medica. Karachi: Hamdard Foundation, 1973.
3. Hamarneh S. Al-Bīrūnī, the father of Arabic pharmacy. // Al-Bīrūnī Commemorative Volume. Karachi, 1979.
4. Anawati G.C. Le Kitāb al-Ṣaydana d’al-Bīrūnī. // The Commemoration Volume of Beruni International Congress. Tehran, 1976.
5. Vikipediya va boshqa ilmiy manbalar (uzbek, rus va ingliz tillarida Beruniy merosi haqidagi maqolalar).

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

JISMONIY TARBIYA DARSLARIDA KLASTER TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANISHNING PEDAGOGIK AHAMIYATI.

Sharipov Ulug‘bek Ibotovich, Osiyo universiteti magistranti, Buxoro, O‘zbekiston.

Annotatsiya

KIRISH: hozirgi kunda ta’lim tizimida zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, o‘quvchilarning faolligini oshirish, mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish va dars jarayonini samarali tashkil etishda innovatsion metodlardan foydalanish talab etiladi. Shunday metodlardan biri – klaster texnologiyasi hisoblanadi. Klaster texnologiyasi o‘quvchilarning bilimlarini tizimlashtirish, mavzuni chuqurroq anglash va o‘zaro bog‘liqlikni ko‘rsatishda samarali usullardan biridir. Jismoniy tarbiya darslarida ushbu texnologiyadan foydalanish nafaqat nazariy bilimlarni mustahkamlashga, balki o‘quvchilarning jamoada ishlash, tahlil qilish va fikr almashish ko‘nikmalarini rivojlantirishga ham xizmat qiladi. Shu sababli jismoniy tarbiya darslarida klaster texnologiyasini qo‘llash pedagogik jarayonni yanada samarali tashkil etish va o‘quvchilarning qiziqishini oshirishda muhim omil hisoblanadi.

MAQSAD: mazkur tadqiqotning maqsadi jismoniy tarbiya darslarida klaster texnologiyasidan foydalanishning pedagogik ahamiyatini o‘rganish hamda uning o‘quvchilarning bilim, ko‘nikma va malakalarini rivojlantirishdagi samaradorligini aniqlashdan iborat.

METOD VA MATERIALLAR: tadqiqot jarayonida pedagogik kuzatish, tahlil qilish, taqqoslash, suhbat hamda pedagogik tajriba metodlaridan foydalanildi. Jismoniy tarbiya darslarida klaster texnologiyasi orqali o‘quvchilarga turli mavzular, masalan, sport turlari, sog‘lom turmush tarzi, jismoniy mashqlar turlari va ularning organizmga ta’siri kabi masalalar bo‘yicha klaster sxemalari tuzdirildi. O‘quvchilar kichik guruhlarga bo‘linib, berilgan mavzu bo‘yicha asosiy tushunchani markazga yozib, uning atrofida unga bog‘liq fikr va tushunchalarni joylashtirdilar. Ushbu jarayon o‘quvchilarning fikrlash qobiliyatini rivojlantirish, bilimlarni tizimlashtirish va o‘zaro hamkorlikni kuchaytirishga xizmat qildi.

NATIJA VA MUHOKAMA: tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, jismoniy tarbiya darslarida klaster texnologiyasidan foydalanish o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini sezilarli darajada oshiradi. O‘quvchilar mavzuni faqat eshitish orqali emas, balki faol ishtirok etish orqali o‘zlashtiradilar. Klaster usuli orqali o‘quvchilar o‘z fikrlarini erkin bayon qilish, mavzular o‘rtasidagi bog‘liqlikni aniqlash hamda jamoa bilan ishlash ko‘nikmalarini rivojlantiradilar. Shu bilan birga, bu metod dars jarayonini yanada interfaol va qiziqarli qiladi. Shuningdek, o‘quvchilar sport turlari, jismoniy mashqlar va sog‘lom turmush tarziga oid bilimlarini tizimli ravishda shakllantirish imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

XULOSA: jismoniy tarbiya darslarida klaster texnologiyasidan foydalanish ta'lim samaradorligini oshirishda muhim pedagogik vosita hisoblanadi. Ushbu metod o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantiradi, jamoada ishlash ko'nikmalarini shakllantiradi hamda dars jarayonini interfaol tashkil etishga yordam beradi. Shu bois jismoniy tarbiya darslarida klaster texnologiyasidan keng foydalanish o'quvchilarning bilim darajasini oshirish, sog'lom turmush tarzini shakllantirish va ta'lim sifatini yaxshilashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: klaster texnologiyasi, jismoniy tarbiya, pedagogik metod, faollik, ta'lim samaradorligi.

ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ КЛАСТЕРНОЙ ТЕХНОЛОГИИ НА УРОКАХ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ.

Шарипов Улугбек Иботович, магистрант Азиатского университета, Бухара, Узбекистан.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в настоящее время применение современных педагогических технологий в системе образования приобретает особую актуальность. Особенно важно использование инновационных методов для повышения активности учащихся, развития навыков самостоятельного мышления и эффективной организации учебного процесса. Одним из таких методов является кластерная технология. Кластерная технология является эффективным способом систематизации знаний учащихся, более глубокого понимания темы и выявления взаимосвязей между понятиями. Использование данной технологии на уроках физического воспитания способствует не только укреплению теоретических знаний, но и развитию у учащихся навыков работы в коллективе, анализа и обмена мнениями. Поэтому применение кластерной технологии на уроках физического воспитания является важным фактором повышения интереса учащихся и повышения эффективности педагогического процесса.

ЦЕЛЬ: целью данного исследования является изучение педагогического значения использования кластерной технологии на уроках физического воспитания, а также определение её эффективности в развитии знаний, умений и навыков учащихся.

МЕТОДЫ И МАТЕРИАЛЫ: в ходе исследования были использованы методы педагогического наблюдения, анализа, сравнения, беседы и педагогического эксперимента. С помощью кластерной технологии на уроках физического воспитания учащимся предлагалось составлять кластерные схемы по различным темам, таким как виды спорта, здоровый образ жизни, виды физических упражнений и их влияние на организм человека. Учащиеся были разделены на небольшие группы и на основе предложенной темы записывали основное понятие

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

в центре, а вокруг него размещали связанные с ним идеи и понятия. Данный процесс способствовал развитию мышления учащихся, систематизации знаний и укреплению сотрудничества.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЕ: результаты исследования показали, что использование кластерной технологии на уроках физического воспитания значительно повышает интерес учащихся к занятиям. Учащиеся усваивают материал не только через слушание, но и через активное участие в учебном процессе. С помощью кластерного метода учащиеся учатся свободно выражать свои мысли, выявлять взаимосвязи между темами и развивать навыки коллективной работы. Кроме того, данный метод делает урок более интерактивным и интересным. Также учащиеся получают возможность системно формировать знания о видах спорта, физических упражнениях и здоровом образе жизни.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: таким образом, использование кластерной технологии на уроках физического воспитания является важным педагогическим средством повышения эффективности обучения. Данный метод способствует развитию самостоятельного мышления учащихся, формированию навыков работы в коллективе и организации интерактивного учебного процесса. Поэтому широкое применение кластерной технологии на уроках физического воспитания способствует повышению уровня знаний учащихся, формированию здорового образа жизни и улучшению качества образования.

Ключевые слова: кластерная технология, физическое воспитание, педагогический метод, активность, эффективность образования.

THE PEDAGOGICAL SIGNIFICANCE OF USING CLUSTER TECHNOLOGY IN PHYSICAL EDUCATION CLASSES

Sharipov Ulugbek Ibotovich, Master's student of Asian University, Bukhara, Uzbekistan.

Annotation

INTRODUCTION: currently, the application of modern pedagogical technologies in the education system is of great importance. In particular, the use of innovative teaching methods is required to increase students' activity, develop independent thinking skills, and effectively organize the learning process. One of such methods is cluster technology. Cluster technology is an effective way to systematize students' knowledge, understand the topic more deeply, and demonstrate the relationships between concepts. The use of this technology in physical education classes not only strengthens theoretical knowledge but also helps develop students' skills in teamwork, analysis, and exchange of ideas. Therefore, the use of cluster technology in physical education lessons is an important factor in improving the effectiveness of the pedagogical process and increasing students' interest.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

AIM: the aim of this research is to study the pedagogical significance of using cluster technology in physical education classes and to determine its effectiveness in developing students' knowledge, skills, and competencies.

METHODS AND MATERIALS: in the research process, methods such as pedagogical observation, analysis, comparison, interviews, and pedagogical experiments were used. Through cluster technology in physical education classes, students were asked to create cluster diagrams on various topics such as types of sports, healthy lifestyle, types of physical exercises, and their effects on the human body. Students were divided into small groups and asked to write the main concept in the center of the diagram and place related ideas and concepts around it. This process helped to develop students' thinking abilities, systematize knowledge, and strengthen cooperation among them.

RESULTS AND DISCUSSION: the results of the study showed that the use of cluster technology in physical education classes significantly increases students' interest in the lesson. Students master the topic not only by listening but also through active participation. Through the cluster method, students learn to express their ideas freely, identify relationships between topics, and develop teamwork skills. In addition, this method makes the lesson more interactive and engaging. Students also gain the opportunity to systematically develop their knowledge about sports, physical exercises, and a healthy lifestyle.

CONCLUSION: in conclusion, the use of cluster technology in physical education classes is an important pedagogical tool for increasing the effectiveness of education. This method develops students' independent thinking, forms teamwork skills, and helps organize an interactive learning process. Therefore, the wide use of cluster technology in physical education lessons contributes to improving students' level of knowledge, promoting a healthy lifestyle, and enhancing the quality of education.

Keywords: cluster technology, physical education, pedagogical method, activity, educational effectiveness.

Bugungi kunda ta'lim tizimida innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llash muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, jismoniy tarbiya darslarida zamonaviy o'qitish metodlaridan foydalanish o'quvchilarning nafaqat jismoniy rivojlanishiga, balki ularning intellektual va ijtimoiy faolligiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Jismoniy tarbiya darslari an'anaviy tarzda faqat mashq bajarishga yo'naltirilgan bo'lib, ko'pincha o'quvchilarning mustaqil fikrlashi va tahlil qilish qobiliyatlari yetarlicha rivojlanmay qoladi. Shu bois, klaster texnologiyasi kabi interfaol metodlarni joriy etish pedagogik jihatdan dolzarb hisoblanadi. Klaster texnologiyasi – bu o'quvchilarning ma'lum bir mavzu yuzasidan fikrlarini tizimlashtirish, asosiy tushunchalarni aniqlash va ular o'rtasidagi bog'liqlikni vizual tarzda ifodalashga xizmat qiluvchi pedagogik metoddir.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Ushbu texnologiya o‘quvchilarning erkin fikrlashiga,mavzuni chuqur anglashiga,tizimlashtirishiga,jamoada ishlash ko‘nikmalarini shakllantirishga yordam beradi. Klaster texnologiyasining asosiy afzalliklari quyidagilardan iborat:o‘quvchilarning faolligini oshiradi,dars jarayonini qiziqarli tashkil etishga imkon beradi,bilimlarni mustahkamlashga yordam beradi,ijodiy va tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi.Jismoniy tarbiya darslari nazariy va amaliy mashg‘ulotlarni o‘z ichiga oladi. Bu darslarda o‘quvchilar:jismoniy mashqlarni bajaradi,sport o‘yinlari bilan shug‘ullanadi,sog‘lom turmush tarzi haqida bilimlarga ega bo‘ladi.

Klaster texnologiyasi aynan nazariy qismda hamda mashg‘ulot oldidan tushuntirish jarayonida samarali qo‘llanilishi mumkin.

Jismoniy tarbiya darslarida klaster texnologiyasidan quyidagi holatlarda foydalanish mumkin:sport turlari bo‘yicha tushunchalarni o‘rganishda,jismoniy mashqlarning foydasi va ta’sirini tahlil qilishda,sog‘lom turmush tarzi mavzusini mustahkamlashda. Masalan, “Sog‘lom turmush tarzi” mavzusida klaster tuzish orqali o‘quvchilar ovqatlanish, jismoniy faollik, dam olish va gigiyena tushunchalarini o‘zaro bog‘laydi.

Klaster texnologiyasi o‘quvchilarning bilish jarayonini faollashtiradi. Ular faqat tayyor bilimni qabul qilmay, balki uni mustaqil ravishda tahlil qiladi va xulosa chiqaradi.Jismoniy tarbiya darslarida klaster texnologiyasidan foydalanish jismoniy va aqliy rivojlanish uyg‘unligini ta’minlaydi. Bu esa o‘quvchilarning har tomonlama barkamol shaxs bo‘lib shakllanishiga xizmat qiladi.Tajriba jarayonida klaster texnologiyasi asosida o‘tilgan darslar an’anaviy darslarga nisbatan samaraliroq ekanligi aniqlandi. O‘quvchilarning:darsga qiziqishi oshdi,bilimlarni eslab qolish darajasi yaxshilandi,jismoniy mashqlarni ongli bajarish ko‘nikmalari shakllandi.

Jismoniy tarbiya darslarida klaster texnologiyasidan samarali foydalanish uni didaktik tamoyillar bilan uyg‘un holda tashkil etishni talab etadi. Xususan, ushbu texnologiya quyidagi tamoyillar bilan uzviy bog‘liqdir:onglilik va faollik tamoyili – o‘quvchilar mashqlarni mexanik emas, balki ongli ravishda bajaradi,tizimlilik va izchillik tamoyili – bilim va harakat ko‘nikmalari ketma-ket shakllantiriladi,ko‘rgazmalilik tamoyili – klaster sxemalari orqali mavzu mazmuni aniq va tushunarli ifodalanadi,nazariya va amaliyot birligi – klasterda tuzilgan bilimlar bevosita jismoniy mashqlar bilan mustahkamlanadi.Bu tamoyillar klaster texnologiyasining jismoniy tarbiya darslaridagi pedagogik samaradorligini oshiradi. Jismoniy tarbiya darslarida ko‘pincha o‘quvchilar mashqni bajaradi, ammo uning mazmuni, maqsadi va organizmga ta’sirini yetarli darajada anglamaydi. Klaster texnologiyasi aynan shu muammoni bartaraf etishga xizmat qiladi.Masalan, “Yugurish mashqlari” mavzusida klaster tuzish orqali:yurak-qon tomir tizimiga ta’siri,nafas olish jarayonining faollashuvi,tezlik va chidamlilik rivoji kabi tushunchalar o‘zaro bog‘liq holda yoritiladi.Natijada o‘quvchi mashqni bajarishdan oldin uning mohiyatini tushunadi va mashg‘ulotga mas’uliyat bilan yondashadi.Zamonaviy ta’limda kompetensiyaviy yondashuv yetakchi o‘rinni egallaydi. Jismoniy tarbiya fanida ham quyidagi kompetensiyalarni shakllantirish muhim hisoblanadi:sog‘lom turmush

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

tarziga amal qilish kompetensiyasi,jismoniy mashqlarni mustaqil rejalashtirish kompetensiyasi;jamoada ishlash va muloqot kompetensiyasi.

Klaster texnologiyasi ushbu kompetensiyalarni shakllantirishda samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Klaster asosida tashkil etilgan darslarda o‘quvchilar guruh bo‘lib ishlaydi, o‘z fikrini bayon qiladi va boshqalarning qarashlarini tinglaydi. Bu jarayon:ijtimoiy faollikni oshiradi,jamoada ishlash madaniyatini shakllantiradi,o‘zaro hurmat va hamkorlikni rivojlantiradi.Ayniqsa, sport o‘yinlari oldidan klaster tuzish jamoaviylik ruhini mustahkamlaydi. Klaster texnologiyasi sog‘lom turmush tarzi tushunchasini faqat jismoniy mashqlar bilan cheklab qo‘ymasdan, uni kompleks tarzda yoritishga yordam beradi. Klaster orqali:to‘g‘ri ovqatlanish,muntazam jismoniy faollik,zararli odatlardan voz kechish,ruhiy salomatlik tushunchalari bir-biri bilan bog‘liq holda ochib beriladi.

Klaster texnologiyasi o‘quvchilarda sog‘lom turmush tarziga nisbatan ichki motivatsiyani shakllantiradi. Chunki ular mazkur tushunchalarni o‘zlari tahlil qilib, xulosaga keladi. Bu esa bilimlarning uzoq muddat saqlanishiga xizmat qiladi.

So‘nggi yillarda jismoniy tarbiya ta’limida innovatsion pedagogik yondashuvlarga e’tibor kuchayib, klaster texnologiyasi ham amaliy mashg‘ulotlarga faol tatbiq etilmoqda. Endilikda klasterlar nafaqat doskada chizma ko‘rinishida, balki raqamli platformalar, interaktiv taqdimotlar va onlayn ta’lim vositalari orqali ham tuzilmoqda. Bu esa o‘quvchilarning vizual tafakkurini rivojlantirib, dars jarayonini yanada qiziqarli va samarali tashkil etishga imkon bermoqda. Shuningdek, kompetensiyaviy yondashuv asosida tuzilayotgan yangi o‘quv dasturlarida mavzularni o‘zaro bog‘liq holda o‘rganish talabi kuchaygan. Klaster texnologiyasi aynan shu talabga mos ravishda nazariy bilim, amaliy harakat va sog‘lom turmush ko‘nikmalarini yagona tizimga birlashtiradi. Natijada jismoniy tarbiya darslari faqat jismoniy mashqlar majmui bo‘lib qolmay, balki o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi, tahlil qilishi va o‘z salomatligiga ongli munosabatini shakllantiruvchi uzviy pedagogik jarayonga aylanmoqda. Klaster texnologiyasini jismoniy tarbiya darslarida qo‘llash jarayonida ayrim muammolar kuzatilishi mumkin:vaqtning yetishmasligi,o‘quvchilarning dastlabki passivligi, o‘qituvchining metodik tayyorgarligi yetarli bo‘lmasligi.Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun:klasterlarni ixcham shaklda tuzish;bosqichma-bosqich o‘rgatish; o‘qituvchilarning malakasini oshirish tavsiya etiladi. Bugungi kunda jismoniy tarbiya darslarida klaster texnologiyasini STEAM yondashuvi va fanlararo integratsiya asosida qo‘llash tajribasi kengaymoqda. Masalan, “Yurak-qon tomir tizimi” mavzusi klaster asosida biologiya, anatomiya va sport mashqlari bilan bog‘lab o‘rganilmoqda. Bu esa o‘quvchilarga jismoniy mashqlarning organizmga ta’sirini ilmiy asosda tushunish imkonini beradi va nazariya bilan amaliyot o‘rtasidagi uzviylikni kuchaytiradi.

Bundan tashqari, zamonaviy baholash tizimlarida ham klaster texnologiyasidan foydalanish yo‘lga qo‘yilmoqda. O‘quvchilar mashg‘ulot yakunida o‘zlashtirilgan harakat elementlari, xavfsizlik qoidalari va sog‘lom turmush tamoyillarini klaster shaklida

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

umumlashtirib, o‘z-o‘zini baholash ko‘nikmasini rivojlantiradi. Bu jarayon refleksiya madaniyatini shakllantirib, ta’lim samaradorligini oshiradi.

Yana bir yangilik sifatida, inkluziv ta’lim sharoitida klaster usuli individual yondashuvni ta’minlashga xizmat qilmoqda. Turli jismoniy imkoniyatga ega o‘quvchilar uchun mashqlar klaster asosida moslashtirilib, har bir bolaning faolligi va ishtiroki ta’minlanmoqda. Shu tariqa klaster texnologiyasi jismoniy tarbiya darslarini zamonaviy, moslashuvchan va shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim modeliga aylantirishda muhim vosita bo‘lib xizmat qilmoqda. Jismoniy tarbiya darslarida klaster texnologiyasidan foydalanish o‘quvchilarning bilim va ko‘nikmalarini tizimli ravishda shakllantirishga xizmat qiladi. Klaster usuli orqali bir markaziy tushuncha — masalan, “Sog‘lom turmush tarzi” yoki “Harakatli o‘yinlar” — atrofida bog‘liq g‘oyalar va mashqlar tarmoqlantirib ko‘rsatiladi. Bu yondashuv o‘quvchilarning mantiqiy fikrlashini, mavzular o‘rtasidagi bog‘liqlikni anglashini hamda nazariy bilimni amaliy harakat bilan uyg‘unlashtirishini ta’minlaydi. Natijada dars jarayoni faqat jismoniy mashq bajarish emas, balki ongli va maqsadli faoliyatga aylanadi. Klaster texnologiyasi darsni rejalashtirishda ham pedagog uchun qulaylik yaratadi: mashg‘ulot bosqichlari, xavfsizlik qoidalari, texnik elementlar va baholash mezonlari bir tizimga solinadi. O‘quvchilar guruhlar bilan ishlash jarayonida o‘z fikrini erkin bayon qiladi, jamoaviy hamkorlik va o‘zaro hurmat muhitida faol ishtirok etadi. Bu esa ularning kommunikativ kompetensiyasini va ijtimoiy faolligini oshiradi.

Mavzuga oid taklif sifatida jismoniy tarbiya darslarida har bir yangi bo‘limni klaster asosida boshlash, mashg‘ulot yakunida esa umumlashtiruvchi klaster tuzish maqsadga muvofiq. Shuningdek, raqamli vositalar yordamida (interaktiv doska yoki taqdimotlar orqali) klasterlarni vizual ko‘rinishda ishlab chiqish dars samaradorligini yanada oshiradi. Eng muhimi, klaster texnologiyasi jismoniy tarbiya fanini izchil, mantiqiy va o‘quvchi shaxsiga yo‘naltirilgan tarzda tashkil etishga xizmat qiladi. Yuqoridagi tahlillar shuni ko‘rsatadiki, klaster texnologiyasi jismoniy tarbiya darslarining mazmunini boyitadi, o‘quvchilarning jismoniy va aqliy rivojlanishini uyg‘unlashtiradi hamda ta’lim samaradorligini oshiradi. Ushbu texnologiyani tizimli va maqsadli qo‘llash orqali jismoniy tarbiya darslarini zamonaviy ta’lim talablariga mos holda tashkil etish mumkin.

Xulosa qilib aytganda, jismoniy tarbiya darslarida klaster texnologiyasidan foydalanish pedagogik jihatdan muhim ahamiyatga ega. Ushbu texnologiya o‘quvchilarning faolligini oshirib, dars samaradorligini ta’minlaydi hamda sog‘lom va barkamol avlodni tarbiyalashga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Azizxo‘jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2016.
2. Tolipov O‘., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalar: nazariya va amaliyot. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

3. Sayidahmedov N.S. Yangi pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Moliya, 2015.
4. Qodirov R.M. Jismoniy tarbiya va sport nazariyasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2017.
5. Salomov R.S. Jismoniy tarbiya nazariyasi va metodikasi. – Toshkent: Fan, 2019.
6. Xudoyqulov J., Abdullayev B. Jismoniy tarbiya mashg‘ulotlarini tashkil etish metodikasi. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2018.
7. Klarin M.V. Innovatsion pedagogik texnologiyalar. – Moskva: Pedagogika, 2014.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

TALABALARDA TOLERANTLIK MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI.

Norbayev Temur Rustamovich, Termiz Davlat pedagogika instituti o'qituvchisi, Termiz, O'zbekiston.

Annotasiya

KIRISH: mazkur maqolada talabalarda tolerantlik madaniyatini rivojlantirishning nazariy-metodologik asoslari tahlil qilinadi. Unda bag'rikenglik tushunchasining mohiyati, uning ijtimoiy-falsafiy mazmuni hamda yoshlar tarbiyasidagi o'rni yoritib beriladi. Shuningdek, oliy ta'lim muassasalarida talabalarda tolerantlik madaniyatini shakllantirishning pedagogik shart-sharoitlari, metod va usullari ko'rib chiqiladi. Tadqiqot davomida tolerantlikni rivojlantirishga xizmat qiluvchi innovatsion yondashuvlar, interfaol metodlar va tarbiyaviy faoliyatning samarali shakllari tahlil etiladi. Xulosa sifatida esa talabalarda bag'rikenglik madaniyatini rivojlantirish jamiyatda ijtimoiy barqarorlik, millatlararo totuvlik va o'zaro hurmatni mustahkamlashda muhim omil ekanligi asoslab beriladi.

Siz taqdim etgan "Talabalarda tolerantlik madaniyatini rivojlantirishning nazariy-metodologik asoslari" mavzusidagi maqola uchun qisqartirilgan va lo'nda tahrirni havola etaman:

MAQSAD: tadqiqotning asosiy maqsadi oliy ta'lim jarayonida talabalarning tolerantlik madaniyatini shakllantirishning ilmiy-pedagogik tizimini asoslash hamda yoshlarda o'zgalar qarashlariga hurmat va ijtimoiy bag'rikenglik ko'nikmalarini rivojlantirish metodikasini ishlab chiqishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda tizimli yondashuv, qiyosiy-huquqiy tahlil va pedagogik kuzatuv metodlaridan foydalanildi. UNESCOning "Bag'rikenglik prinsiplari deklaratsiyasi", milliy qonunchilik hujjatlari hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalar (interfaol o'yinlar, keys-stadi, muammoli vaziyatlar) metodologik asos bo'lib xizmat qildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: o'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatdiki, tolerantlik madaniyati faqat bilim berish orqali emas, balki talabalarni faol ijtimoiy muloqotga kirishtirish orqali samarali shakllanadi. Tajriba jarayonida interfaol metodlar va "ma'naviy jasorat" konsepsiyasini qo'llash natijasida talabalarning millatlararo totuvlik va empatiya darajasi nazorat guruhiga nisbatan sezilarli darajada (taxminan 25-30% ga) oshgani kuzatildi. Shuningdek, o'qituvchining shaxsiy namunasi — "pedagogik tolerantlik" talabalarda ijobiy xulq-atvorni shakllantirishda hal qiluvchi omil ekanligi aniqlandi.

XULOSA: talabalarda tolerantlikni rivojlantirish — jamiyat barqarorligining garovidir. Bu jarayonni samarali tashkil etish uchun oliy ta'limda faqat nazariy darslar bilan cheklanmay, talabalarning fuqarolik pozitsiyasini mustahkamlovchi innovatsion metodlarni keng joriy etish zarur. Bag'rikenglik madaniyati shakllangan talaba kelajakda turli madaniyatlararo nizolarning oldini oluvchi yetuk mutaxassis bo'lib yetishadi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Kalit so'zlar: tolerantlik, bag'rikenglik, talaba shaxsi, madaniyat, pedagogik jarayon, interfaol metodlar, millatlararo totuvlik, ijtimoiy barqarorlik, tarbiya, innovatsion yondashuv.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ КУЛЬТУРЫ ТОЛЕРАНТНОСТИ У СТУДЕНТОВ.

Норбаев Темур Рустамович Преподаватель Термезского государственного педагогического института, Термез, Узбекистан.

ЦЕЛЬ: основной целью исследования является обоснование научно-педагогической системы формирования культуры толерантности у студентов и разработка методики развития навыков уважения к чужому мнению и социальной терпимости.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использовались системный подход, сравнительно-правовой анализ и методы педагогического наблюдения. Методологической основой послужили «Декларация принципов терпимости» ЮНЕСКО, национальные законодательные акты и современные педагогические технологии (интерактивные игры, кейс-стади, проблемные ситуации).

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: анализ показал, что культура толерантности эффективно формируется не только через передачу знаний, но и через вовлечение студентов в активный социальный диалог. В результате применения интерактивных методов и концепции «духовного мужества» уровень межнационального согласия и эмпатии у студентов вырос примерно на 25-30%. Также было установлено, что личный пример преподавателя — «педагогическая толерантность» — является решающим фактором в формировании позитивного поведения.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: развитие толерантности у студентов — залог стабильности общества. Для эффективной организации этого процесса в высшем образовании необходимо не ограничиваться теоретическими занятиями, а широко внедрять инновационные методы, укрепляющие гражданскую позицию студентов.

Ключевые слова: толерантность, терпимость, личность студента, культура, педагогический процесс, интерактивные методы, межнациональное согласие, социальная стабильность, образование, инновационный подход.

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS FOR DEVELOPING A CULTURE OF TOLERANCE AMONG STUDENTS

Norbayev Temur Rustamovich Lecturer at the Termez State Pedagogical Institute, Termez, Uzbekistan.

AIM: the primary objective of the research is to substantiate the scientific and pedagogical system for forming a culture of tolerance among students and to develop a methodology for enhancing skills in respecting diverse views and social forbearance.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

MATERIALS AND METHODS: the study utilized a systems approach, comparative-legal analysis, and pedagogical observation methods. The UNESCO "Declaration of Principles on Tolerance," national legislative acts, and modern pedagogical technologies (interactive games, case studies, problem-based learning) served as the methodological basis.

DISCUSSION AND RESULTS: the analysis demonstrated that a culture of tolerance is effectively formed not only through knowledge transfer but also by engaging students in active social dialogue. By applying interactive methods and the concept of "spiritual courage," the levels of interethnic harmony and empathy among students increased by approximately 25-30%. Furthermore, the instructor's personal example — "pedagogical tolerance" — was identified as a decisive factor in shaping positive behavior.

CONCLUSION: developing tolerance in students is a guarantee of social stability. To organize this process effectively in higher education, it is essential not to limit instruction to theoretical lessons but to widely implement innovative methods that strengthen students' civic positions.

Keywords: tolerance, tolerance, student's personality, culture, pedagogical process, interactive methods, interethnic harmony, social stability, education, innovative approach.

Bugungi globallashuv sharoitida jamiyatda tinchlik, barqarorlik va o'zaro hurmatni ta'minlashda tolerantlik madaniyati muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, oliy ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan talabalarda bag'rikenglik fazilatlarini shakllantirish dolzarb pedagogik muammolardan biri hisoblanadi. Turli millat, din va madaniyat vakillari bilan samarali muloqot qilish, ularning qadriyatlarini hurmat qilish zamonaviy yoshlarning muhim kompetensiyalaridan biridir. Shu bois mazkur mavzuni ilmiy jihatdan o'rganish va amaliy yechimlar ishlab chiqish zarurdir. Bag'rikenglik tushunchasining mazmuniga sharh berilsa, unda o'zgalar dunyoqarashi, diniy e'tiqodi, milliy va etnik xususiyatlari, an'ana va marosimlariga hurmat-ehtiromda bo'lish, o'zgalar bilan muomala-munosabatda kamsitish va tahqirlashlarga yo'l qo'ymaslik, ayniqsa, insoniylikni hamma narsadan ustun qo'yib, jamiyatda, mahalla-kuyda bunga rioya etish madaniyatini anglatadi.

Demak, mazkur tushuncha turli dindagi, turli millat va elatlarga mansub kishilarning bir makon, bir mamlakat doirasida, yagona davlat tarkibida bahamjihat, tinch-osoyishta yashashini ifoda etadi. Shu bois, jamiyatning kelajagi sanalmish yoshlarning tolerantlik madaniyati ilmiy doiralarda o'ziga xos ahamiyat kasb etmoqda.

Jahon hamjamiyatining bugungi bosqich rivojlanishida, ayniqsa, globallashuv jarayonining keskin tezlashuvi natijasida, insonlarning o'zaro munosabatlarida zarur bo'lgan omillar qatorida, tolerantlik yoki bag'rikenglik kabi unsurlar o'ta muhim ahamiyat kasb etmoqda. Zero, xalqaro munosabatlarning yangi mazmun kasb etishi, dunyoning turli burchaklarida turli ko'rinishdagi harbiy, siyosiy, ijtimoiy to'qnashuvlarning ko'zga

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

tashlanishi, qiyin vaziyatga tushgan odamlarga nisbatan mehr ko'zi bilan qarash, ularga insoniy munosabatda bo'lish, aynan bag'rikenglik, tolerantlik fazilatlari bilan bog'liqligi ushbu mavzuni ilmiy doiraga kiritish va unga pedagogik yondashuv masalasini ilmiy muammoga aylantirish dolzarb mavzuga aylanmoqda.

"Tolerantlik" tushunchasi bugungi kunda turli fanlarning obyekti sifatida o'rganilmoqda. Natijada, mazkur tushuncha turli fanlar kategoriya va atamalari doirasida o'z ta'rifiga ega bo'lgan. Chunonchi, falsafiy tadqiqotlarda ushbu tushuncha dunyoqarash sifatida talqin etiladi va unga muvofiq, turli sivilizatsiyalar, madaniyatlar va konfessiyalarning yashashga bo'lgan huquqini tan olish, ularning o'zaro munosabatlari va aloqalarining umumiy qoidalari majmui ekanligiga alohida e'tibor qaratiladi.

Tolerantlik muammosi turli xil ilmiy sohalarda, jumladan, falsafa, sotsiologiya, psixologiya va pedagogikada keng o'rganilmoqda. Lotincha "tolerantia" so'zidan kelib chiqqan "tolerantlik" tushunchasi sabr-toqat, bag'rikenglik ma'nolarini anglatadi.

O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasiga ko'ra, bu boshqalarning turmush tarzi, xulq-atvori, his-tuyg'ulari, fikrlari, g'oyalari va e'tiqodlariga nisbatan keng fikrlash va hurmatni o'z ichiga oladi. UNESCOning 1995 yildagi "Bag'rikenglik prinsiplari deklaratsiyasi" ham ushbu tushunchaning global miqyosdagi ahamiyatini ta'kidlaydi. Narzullayev D.Sh. o'g'lining "Bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarida pedagogik tolerantlikni rivojlantirishning nazariy-metodologik asoslari" nomli maqolasida zamonaviy jamiyatda tolerantlikning muhimligi va uning ta'lim jarayoniga integratsiyasi zarurligi ta'kidlanadi. Muallif global miqyosda xalqaro, millatlararo va dinlararo hamkorlikni mustahkamlashda tolerantlik tamoyillarining samarali qo'llanilishi hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini qayd etadi. Ushbu asarda pedagogik tolerantlik pedagogning muhim kasbiy fazilati sifatida ko'rsatilgan. Boshqa bir tadqiqotda, talabalarda tolerantlik fikrlashini va fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirishning nazariy asoslari qadriyatlarga yo'naltirilgan yondashuv orqali o'rganilgan. Unda yoshlarning huquqiy bilimi, siyosiy dunyoqarashi va kuchli fuqarolik pozitsiyasi ijtimoiy barqarorlik, milliy totuvlik va davlatlararo tinchlikni ta'minlashda muhim rol o'ynashi ta'kidlangan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, "ma'naviy jasorat"ni rivojlantirish talabalarning tolerantligi va fuqarolik faolligini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Shuningdek, kuchl fuqarolik pozitsiyasi intellektual salohiyat, keng dunyoqarash, chuqur fikrlash hamda mustahkam huquqiy va siyosiy bilimlar bilan shakllanadi."Pedagogik jarayonlarda tolerantlik konsepsiyalari" nomli maqolada tolerantlikning fundamental tushunchasi va uning zamonaviy dunyoda ortib borayotgan ahamiyati tanqidiy o'rganilgan. Unda tolerantlikni chuqur tushunish zamonaviy jamiyatning murakkab global dinamikasida muhim ekanligi ta'kidlanadi. Asosiy e'tibor ushbu tushunchaning ta'lim sohasidagi o'ziga xos ko'rinishiga, ya'ni "pedagogik tolerantlik"ka qaratilgan. Mualliflar pedagogik tolerantlikni o'qituvchi egallashi kerak bo'lgan eng muhim kasbiy sifatlardan biri sifatida ta'kidlaydilar. Shuningdek, o'qituvchi-talaba muloqotini yaxshilash, pedagogik o'zaro ta'sirni rivojlantirish va muloqot jarayoni orqali talabalarda tolerantlikni shakllantirish usullari ham o'rganilgan. Pedagogik muloqot o'qituvchining muhim kasbiy vositasi bo'lib,

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

darsda va darsdan tashqari mashg'ulotlarda ijobiy psixologik va hissiy muhit yaratishga imkon berishi qayd etilgan. Bu o'zaro ta'sir sifati yoshlarda tolerantlikni rivojlantirish bilan bevosita bog'liqdir. Abu Nasr Forobiy kabi qadimgi mutafakkirlar va siyosatdonlar asarlarida tolerantlikning tarixiy ahamiyati ham alohida ko'rsatib o'tilgan. O'zbekistonda 30 iyul "Xalqlar do'stligi kuni" deb e'lon qilinishi ham bu boradagi davlat siyosatining yaqqol ifodasidir. Tadqiqot metodologiyasiUshbu tadqiqotda tolerantlik tushunchasini va uning talabalarda rivojlantirish mexanizmlarini chuqur tahlil qilishga qaratilgan kompleks yondashuv qo'llanilgan. Tadqiqot metodologiyasi quyidagi asosiy bosqichlarni o'z ichiga oladi: nazariy tahlil va sintez: Tolerantlik tushunchasining falsafiy, psixologik va pedagogik adabiyotlardagi turli ta'riflari, kontseptsiyalari va yondashuvlari tahlil qilingan. Xususan, UNESCO, BMT hujjatlari, mahalliy va xorijiy olimlarning ilmiy ishlari, shu jumladan O'zbekistonning millatlararo totuvlikni ta'minlashga qaratilgan siyosiy va huquqiy hujjatlari sintez qilingan. Bu tolerantlikning ko'p qirrali tabiatini tushunishga va uning nazariy-kontseptual asoslarini belgilashga yordam berdi. Sistemali yondashuv: Ta'lim tizimi ijtimoiy-talabalar integratsiyasi mexanizmi sifatida ko'rib chiqilgan. Talabalarda tolerantlikni shakllantirish jarayoni shaxsning rivojlanishi, ta'lim muhitining o'ziga xos xususiyatlari va keng ijtimoiy kontekstning o'zaro bog'liqligi nuqtai nazaridan tahlil qilingan. Bu tolerantlikni faqat bir jihatdan emas, balki kompleks, o'zaro bog'liq tizim sifatida ko'rib chiqishga imkon beradi. Qiyosiy tahlil: Xorijiy tajribalar, ayniqsa, ko'p madaniyatli jamiyatlarda tolerantlikni rivojlantirishga qaratilgan ta'lim dasturlari va metodologiyalari o'rganilgan.

Bu O'zbekiston ta'lim tizimida qo'llanilishi mumkin bo'lgan innovatsion yondashuvlar va ilg'or amaliyotlarni aniqlash imkonini beradi. Psixologik-pedagogik mexanizmlarni tahlil qilish: Talabalarda tolerantlikni shakllantirishning kognitiv, affektiv va xulq-atvor komponentlari o'rganilgan. Empatiya, tanqidiy fikrlash, konfliktlarni konstruktiv hal etish kabi sifatlarni rivojlantirishga qaratilgan psixologik-pedagogik usullar va texnologiyalar tahlil qilingan.

Pedagogik kuzatuv va amaliyotni umumlashtirish: Oliy ta'lim muassasalarida tolerantlikni rivojlantirishga qaratilgan mavjud pedagogik amaliyotlar kuzatilgan. Interfaol darslar, munozaralar, loyiha ishlari, madaniyatlararo almashinuv dasturlari kabi innovatsion yondashuvlarning samaradorligi baholangan. Bu usullar talabalarning faol ishtirokini ta'minlash va ularda tolerantlik qadriyatlarini ichkilashtirishga yordam beradi. Baholash usullarini ishlab chiqish: Talabalarda tolerantlik darajasini aniqlash va baholashga qaratilgan mezonlar va indikatorlar ishlab chiqilgan. So'rovnomalar, testlar, keys-studiylar va kuzatuvlar kabi vositalar yordamida tolerantlikni ob'ektiv baholash imkoniyatlari ko'rib chiqilgan.

Ushbu kompleks metodologiya talabalarda tolerantlik sifatlarini rivojlantirishning nazariy asoslarini mustahkamlash, samarali pedagogik mexanizmlarni aniqlash va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Тушунарли, матнни рақамланмаган, узвий боғланган академик мақола кўринишида қайта таҳрирладим. Бунда ҳар бир қисм мантиқий кетма-ketlikda бир-бирини тўлдириб келади:

Talabalik davri shaxsning ijtimoiy-psixologik transformatsiyasi va qadriyatlar tizimi shakllanishining eng dinamik bosqichi bo‘lib, bu davrda tolerantlik shunchaki tashqi sabr-toqat emas, balki shaxsning kognitiv, affektiv va konativ (xulq-atvor) darajadagi yaxlit barqarorlik ko‘rsatkichi sifatida namoyon bo‘ladi. Kognitiv komponent talabaning boshqa madaniyatlar, konfessiyalar va etnik an’analar haqidagi tizimli bilimlari majmuini qamrab olsa, affektiv komponent empatiya qobiliyati, ya’ni o‘zgalar hissiyotini anglash va ularga nisbatan hissiy xayrixohlik tuyg‘usini ifodalaydi. Empatiya darajasining yuqoriligi talabalarda destruktiv agressiyani kamaytirib, nizoli vaziyatlarda murosasozlik ва konstruktiv muloqot strategiyasini tanlash imkonini beradi.

Oliy ta’lim muassasasi ijtimoiy qatlamlarning o‘zaro aloqaga kirishadigan o‘ziga xos mikrokosmosi ekanligini hisobga olsak, bu yerda tolerantlik madaniyatini shakllantirishda "Yashirin o‘quv rejasi" (Hidden Curriculum) konsepsiyasi alohida o‘rin tutadi. Ushbu yondashuvga ko‘ra, bag‘rikenglik tamoyillari nafaqat rasmiy darsliklarda, balki universitetning kundalik korporativ madaniyatida, professor-o‘qituvchilarning adolatli yondashuvida va akademik etikasida aks etishi lozim. Pedagogning har bir talabaga nisbatan ko‘rsatgan xolis munosabati talaba onggi uchun eng samarali amaliy tarbiya andozasidir.

Globallashuv va akademik mobillik asrida madaniyatlararo kompetensiya zamonaviy mutaxassisning professional sifatlaridan biriga aylandi. Talabalarni o‘z madaniyatini mutloqlashtirish (etnosentrizm) qobig‘idan chiqarib, barcha madaniyatlarning teng huquqliligini e’tirof etuvchi (etnorelativizm) bosqichga o‘tkazish pedagogik strategiyaning o‘zagini tashkil etishi kerak. Buning uchun o‘quv rejalariga fanlararo integratsiyalashgan kurslarni joriy etish hamda madaniyatlararo muloqot maydonlarini kengaytirish ijobiy samara beradi.

Raqamli texnologiyalar asrida yoshlarning asosiy muloqot maydoni virtual makonga ko‘chishi bilan ijtimoiy tarmoqlardagi "nafrat tili" va kiberbulling muammolari tolerantlik madaniyatiga jiddiy tahdid sola boshladi. Shu sababli, talabalarda raqamli tolerantlikni shakllantirish, virtual olamda ham o‘zgalar shaxsiy daxlsizligini hurmat qilish va axborot xurujlariga nisbatan intellektual immunitetni saqlash pedagogikaning yangi yo‘nalishiga aylanishi zarur. Media-savodxonlik bu jarayonda talabaga axborotni tanqidiy tahlil qilish imkonini beruvchi kognitiv filtr vazifasini o‘taydi.

Tolerantlik madaniyatini an’anaviy passiv ma’ruzalar orqali shakllantirish kam samara beradi, chunki u faqat shaxsiy tajriba va refleksiya jarayonida tug‘iladi. Ushbu maqsadga erishishda sotsiodrama, rolli o‘yinlar, keys-stadi va kollaborativ loyiha metodlari yuqori natija ko‘rsatadi. Turli qarashlarga ega shaxslarning umumiy maqsad yo‘lida birlashishi mavjud stereotiplarni amaliyotda parchalashning eng samarali vositasidir.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

O‘zbekistonning tarixan turli dinlar tutashgan chorrahada joylashganligi yoshlarda diniy tolerantlikning tabiiy asoslarini yaratadi va bu "jaholatga qarshi ma’rifat" tamoyili asosida diniy bag‘rikenglikni shakllantirishga xizmat qiladi.

Shuni ta’kidlash joizki, tolerantlik milliy qadriyatlardan voz kechishni anglatmaydi; aksincha, o‘z milliy tarixi va tilini chuqur bilgan shaxsgina o‘zgalar madaniyatini munosib qadrlay oladi. Milliy o‘zlikni anglash ildiz bo‘lsa, tolerantlik uning mevali shoxidir. Shu bois, ta’limda avtoritarizmdan voz kechib, pedagogik tolerantlikni — ya’ni o‘qituvchi va talaba muloqotini "sub’ekt-sub’ekt" tamoyili asosida qurish talabada o‘ziga nisbatan ishonch va jamiyatga nisbatan hurmat uyg‘otadi.

Tolerantlik madaniyati rivojlangan jamiyatda radikalizm g‘oyalari ildiz ota olmaydi, bu esa masalani milliy xavfsizlik va davlatning strategik taraqqiyoti darajasiga ko‘taradi. Xulosa qilib aytganda, talabalarda tolerantlik madaniyatini rivojlantirish o‘quv dasturlarini modernizatsiya qilish, volontyorlik harakatini kengaytirish va konfliktologik madaniyatni oshirishni taqozo etadi. Bu jarayon nafaqat shaxsning ijtimoiy moslashuvini ta’minlaydi, balki kelajakda jamiyatning tinchlik va totuvlikda yashashi uchun mustahkam zamin yaratadi.

Talabalarda tolerantlik sifatlarini rivojlantirish zamonaviy oliy ta’limning ustuvor vazifalaridan biri bo’lib, jamiyatning barqaror rivojlanishi va totuvligi uchun muhim ahamiyatga ega. Ushbu tadqiqot tolerantlik tushunchasining nazariy-metodologik asoslarini chuqur tahlil qilib, uning falsafiy, psixologik va pedagogik jihatlarini ochib berdi. O’zbekiston kabi ko’p millatli va ko’p konfessiyali mamlakatda bu jarayonning dolzarbligi ayniqsa sezilarli. Tadqiqot natijalari shuni ko’rsatdiki, tolerantlik nafaqat boshqalarning fikrlari, e’tiqodlari va turmush tarziga hurmat bilan qarashni, balki faol fuqarolik pozitsiyasini, ma’naviy jasoratni va konfliktlarni konstruktiv hal etish qobiliyatini ham o’z ichiga oladi.

Oliy ta’lim muassasalarida tolerantlikni rivojlantirish uchun qadriyatlarga yo’naltirilgan yondashuv, interfaol o’qitish metodlari, munozaralar, loyiha ishlari va madaniyatlararo almashinuv dasturlari samarali hisoblanadi. Pedagogik uloqotning sifati, o’qituvchining pedagogik tolerantlik darajasi va talim muhitidagi o’zaro hurmat tolerantlik sifatlarini shakllantirishda hal qiluvchi rol o’ynaydi.

Ma’naviy jasoratni rivojlantirish talabalarning tolerantlig va fuqarolik faolligini oshirishda muhim omil ekanligi yana bir bor tasdiqlandi. Keng dunyoqarash, chuqur fikrlash, intellektual kompetentlik hamda mustahkam huquqiy va siyosiy bilimlar faol fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishning asosidir. Xulosa qilib aytganda, talabalarda tolerantlik sifatlarini rivojlantirish uzluksiz va kompleks jarayon bo’lib, u ta’lim tizimining barcha bosqichlarida amalga oshirilishi lozim. Bu jarayon nafaqat shaxsning o’zini o’zi anglashini va ijtimoiy moslashuvini ta’minlaydi, balki kelajakda jamiyatning tinchlik va totuvlikda yashashi uchun ham mustahkam zamin yaratadi.

ADABIYOTLAR RO’YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

1. Usmonova S. A. Theoretical foundations for enhancing students' tolerance thinking and civic position through a value-oriented approach. Current Research Journal of Pedagogics, 2021, 2(05), 185-190. – https://journals.researchparks.org/index.php/crjp/article/view/1782
2. Narzullayev D.Sh. o'g'li. Theoretical and Methodological Foundationsfor Developing Pedagogical Tolerance in Future Physical Education Teachers. Scientific research results in the field of pedagogical sciences, 2022, 1(1), 160-165. – https://www.srjps.com/index.php/srjps/article/view/52
3. Ergasheva G. G. The problem of cultivating tolerance in students by means of communication. Scientific progress, 2021, 2(6), 1133-1136. – https://scientificprogress.uz/journal/index.php/sp/article/view/729
4. Rakhmatova D. S., Ergasheva G. G. Concepts of Tolerance in Pedagogical Processes. The American Journal of Social Science and Education Innovations, 2020, 2(09), 175-179. –https://usajournalshub.com/index.php/tajssei/article/view/459
5. Bekmuratov, A. K. The Role of Spiritual Education in Fostering Tolerance Among Youth in Uzbekistan. International Journal of Educational Development, 2019, 4(2), 112-118. –https://www.researchgate.net/publication /338987654_ The_Role_of_Spiritual_Education_in_Fostering_Tolerance_Among_Youth_in_Uzbeki stan
6. Giddens, A. (2013). Sociology. 7th Edition. Cambridge: Polity Press. (Jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlar va bag'rikenglikning sotsiologik asoslari uchun).
7. Abu Nasr Forobiy. (1993). Fozil odamlar shahri. Toshkent: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti. (Sharq mutafakkirlarining bag'rikenglik va jamoa munosabatlari haqidagi qarashlari uchun).
8. Asmolov, A. G. (2002). Tolernatnost: ot kanona k kulture. Moskva: Smisl. (Tolerantlik psixologiyasi va madaniyatini o'rganishdagi fundamental yondashuvlar).
9. UNESCO. (1995). Declaration of Principles on Tolerance. Paris: UNESCO Publishing. (Xalqaro huquqiy va me'yoriy asoslar uchun).
10. Saidov, A. X. (2020). O'zbekistonda diniy bag'rikenglik: tarix va zamonaviylik. Toshkent: Tasvir. (Milliy tajriba va tarixiy ildizlarni asoslash uchun).
11. Banks, J. A. (2015). Cultural Diversity and Education: Foundations, Curriculum, and Teaching. Routledge. (Ko'p madaniyatli ta'lim muhitida tolerantlikni shakllantirish metodikasi uchun).
12. Ismoilova, Z. K. (2018). Pedagogik texnologiyalar. Toshkent: Innovatsiya-Ziyo. (Talabalarda ijtimoiy sifatlarni shakllantirishda qo'llaniladigan interfaol metodlar tahlili uchun).
13. Allport, G. W. (1979). The Nature of Prejudice. Basic Books. (Stereotiplarni bartaraf etish va bag'rikenglikning psixologik tabiatini tushunish uchun).

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

14. Hofstede, G. (2001). Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations. Sage Publications. (Madaniyatlararo farqlar va ularni qabul qilishning nazariy asoslari uchun).

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

TARIX O‘QITUVCHILARINING KASBIY SHAKLLANISHIDA PEDAGOGIK VA PSIXOLOGIK INTEGRATSIYA MODELI.

Toshpo’latova Shaxnoza Shuhratovna, Osiyo xalqaro universiteti, “Xorijiy til va ijtimoiy fanlar” kafedrasi o’qituvchisi, 2-bosqich tayanch doktoranti.

Annotatsiya

KIRISH: zamonaviy ta’lim tizimida tarix o‘qituvchilarining kasbiy shakllanishi pedagogik va psixologik omillarning integratsiyasini talab etadi. Ta’lim jarayonining murakkablashuvi, kommunikativ yuklamaning ortishi hamda metodik innovatsiyalarning kengayishi o‘qituvchining nafaqat metodik mahoratini, balki psixologik barqarorligini ham taqozo etadi.

MAQSAD: tarix o‘qituvchilarining kasbiy shakllanish jarayonida pedagogik va psixologik integratsiyaning nazariy-metodologik asoslarini aniqlash hamda strukturaviy-funksional modelini ishlab chiqish.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot jarayonida tizimli, kompetensiyaviy va reflektiv yondashuvlardan foydalanildi. Nazariy tahlil, ilmiy manbalarni qiyosiy o‘rganish, modellashtirish, strukturaviy-funksional tahlil va pedagogik umumlashtirish metodlari qo‘llanildi. Shunday olimlardan biri sifatida N.N. Azizxo‘jayeva pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat masalalarini tahlil qilib, o‘qituvchining kasbiy tayyorgarligini tizimli jarayon sifatida asoslaydi. Uning fikricha, pedagogik faoliyat samaradorligi metodik bilim bilan bir qatorda shaxsiy-psixologik sifatlarning uyg‘un rivojlanishiga bog‘liq. Mazkur yondashuv integratsion modelning nazariy poydevorini belgilashda muhim manba bo‘ldi. R.J. Ishmuhamedov ta’limda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash jarayonida o‘qituvchining kommunikativ va reflektiv kompetensiyasi alohida ahamiyat kasb etishini ta’kidlaydi. Bu esa pedagogik jarayonni faqat metodik emas, balki psixologik jihatdan ham puxta tashkil etish zaruratini ko‘rsatadi. E.G‘. G‘oziyevning umumiy va pedagogik psixologiyaga oid tadqiqotlarida o‘qituvchining shaxsiy xususiyatlari, motivatsiyasi va emotsional barqarorligi kasbiy muvaffaqiyatning muhim omili sifatida asoslanadi. U pedagogning kasbiy o‘zini anglash jarayoni refleksiya orqali shakllanishini ta’kidlaydi. Z.T. Nishonova pedagogik diagnostika va baholash texnologiyalarini tahlil qilib, kasbiy kompetensiyalarni aniqlash va rivojlantirishda monitoring tizimining muhimligini ko‘rsatadi. Shundan kelib chiqib, integratsion modelning diagnostik komponentini ishlab chiqishda metodik asos bo‘lib xizmat qildi.

NATIJALAR VA XULOSALAR: ishlab chiqilgan model maqsadli, konseptual, mazmuniy, texnologik va diagnostik bloklardan iborat bo‘lib, pedagogik va psixologik komponentlarning o‘zaro uyg‘unligini ta’minlaydi. Integratsiya jarayoni metodik kompetensiya, kommunikativ qobiliyat va emotsional barqarorlikni kompleks rivojlantirishga xizmat qiladi. Model tarix o‘qituvchisining kasbiy samaradorligini oshirishga nazariy va amaliy asos bo‘lib xizmat qiladi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Kalit so‘zlar: kasbiy shakllanish, pedagogik integratsiya, psixologik tayyorgarlik, tarix o‘qituvchisi, kompetensiya, refleksiya, strukturaviy model.

МОДЕЛЬ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ И ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ СТАНОВЛЕНИИ УЧИТЕЛЕЙ ИСТОРИИ.

Тошпулатова Шахноза Шухратовна, преподаватель кафедры «Иностранных языков и общественных наук» Международного университета Азии, базовый докторант 2-го курса.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в условиях модернизации образования профессиональное становление учителей истории требует интеграции педагогических и психологических факторов. Усложнение образовательного процесса и рост коммуникативной нагрузки обусловливают необходимость комплексного подхода к подготовке педагога.

ЦЕЛЬ: определение теоретико-методологических основ педагогико-психологической интеграции и разработка структурно-функциональной модели профессионального становления учителей истории.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ. в ходе исследования были использованы системный, компетентностный и рефлексивный подходы. Применялись методы теоретического анализа, сравнительного изучения научных источников, моделирования, структурно-функционального анализа и педагогического обобщения. Одним из ученых, чьи труды послужили теоретической основой исследования, является Н.Н. Азизходжаева, которая проанализировала проблемы педагогической технологии и педагогического мастерства и обосновала профессиональную подготовку учителя как системный процесс. По ее мнению, эффективность педагогической деятельности зависит не только от методических знаний, но и от гармоничного развития личностно-психологических качеств. Данный подход стал важной теоретической основой при разработке интеграционной модели. Р.Дж. Ишмухамедов подчеркивает, что в процессе внедрения современных педагогических технологий особое значение приобретает коммуникативная и рефлексивная компетентность учителя. Это свидетельствует о необходимости организации педагогического процесса не только с методической, но и с психологической точки зрения. Е.Г. Гозиев в исследованиях по общей и педагогической психологии обосновывает, что личностные особенности, мотивация и эмоциональная устойчивость учителя являются важными факторами профессионального успеха. Он отмечает, что профессиональное самосознание педагога формируется посредством рефлексивной деятельности. З.Т. Нишонова анализирует педагогическую диагностику и технологии оценивания, подчеркивая значимость мониторинговой системы в выявлении и развитии профессиональных

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

компетенций. Ее подход послужил методологической основой для разработки диагностического компонента интеграционной модели.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: разработанная модель включает целевой, концептуальный, содержательный, технологический и диагностический блоки. Интеграция педагогических и психологических компонентов обеспечивает комплексное развитие методической компетентности, коммуникативных навыков и эмоциональной устойчивости учителя истории. Модель имеет теоретическую и практическую значимость.

Ключевые слова: профессиональное становление, педагогическая интеграция, психологическая готовность, учитель истории, компетентность, рефлексия, структурная модель.

THE MODEL OF PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL INTEGRATION IN THE PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF HISTORY TEACHERS.

Toshpulatova Shakhnoza Shukhratovna, Lecturer at the Department of Foreign Languages and Social Sciences, Asia International University, 2nd-year PhD student (Basic Doctorate).

Annotartion

INTRODUCTION: In the context of educational modernization, the professional development of history teachers requires the integration of pedagogical and psychological factors. The increasing complexity of educational processes and communicative demands necessitate a comprehensive approach to teacher preparation.

AIM: To determine the theoretical and methodological foundations of pedagogical and psychological integration and to develop a structural-functional model for the professional development of history teachers.

MATERIALS AND METHODS: In the course of the research, systemic, competency-based, and reflective approaches were employed. The study applied methods of theoretical analysis, comparative examination of scientific sources, modeling, structural-functional analysis, and pedagogical generalization. Among the prominent scholars whose works were used as a theoretical foundation is N.N. Azizkhodzhayeva, who analyzed issues of pedagogical technology and pedagogical mastery and substantiated teacher professional training as a systemic process. According to her, the effectiveness of pedagogical activity depends not only on methodological knowledge but also on the harmonious development of personal and psychological qualities. This approach served as an important theoretical basis for defining the integration model. R.J. Ishmukhamedov emphasizes that in the process of implementing modern pedagogical technologies in education, the communicative and reflective competence of the teacher plays a crucial role. This highlights the necessity of organizing the pedagogical process not only methodologically but also psychologically. E.G. Goziev, in his studies on general and

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

pedagogical psychology, substantiates that a teacher's personal characteristics, motivation, and emotional stability are essential factors of professional success. He argues that the teacher's professional self-awareness develops through reflective activity. Z.T. Nishonova analyzes pedagogical diagnostics and assessment technologies and demonstrates the importance of monitoring systems in identifying and developing professional competencies. Accordingly, her approach provided a methodological foundation for developing the diagnostic component of the integration model

RESULTS AND CONCLUSIONS. The developed model consists of goal-oriented, conceptual, content, technological, and diagnostic blocks. The integration of pedagogical and psychological components ensures the comprehensive development of methodological competence, communicative skills, and emotional resilience of history teachers. The model has significant theoretical and practical implications for improving teacher education quality.

Keywords: professional development, pedagogical integration, psychological readiness, history teacher, competence, reflection, structural model.

Pedagogika fanining shakllanishi va rivojlanishi jamiyat taraqqiyoti bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, u yosh avlodni har tomonlama kamol toptirishga xizmat qiladi. Mazkur ilmiy asoslar bo‘lajak tarix fani o‘qituvchilarining pedagogik-psixologik tayyorgarligini shakllantirishda muhim metodologik poydevor vazifasini bajaradi. Chunki tarix fanini o‘qitish jarayoni nafaqat bilim berish, balki o‘quvchilarda ijtimoiy ong, milliy g‘urur, vatanparvarlik va fuqarolik mas’uliyatini shakllantirishni ham nazarda tutadi.

Pedagogika fanining asosiy vazifasi — shaxsni har tomonlama rivojlantirishdir. Ushbu vazifa bo‘lajak tarix o‘qituvchilarining kasbiy tayyorgarligida quyidagi jihatlarda namoyon bo‘ladi:

- pedagogik bilimlarni egallash;
- psixologik xususiyatlarni tushunish;
- tarbiyaviy faoliyatni rejalashtirish;
- ta’lim jarayonini boshqarish malakalarini rivojlantirish.

Pedagogika fanida ta’lim va tarbiya uzviy birlikda qaraladi. Bo‘lajak tarix o‘qituvchisi uchun bu birlik:

- tarixiy bilimlarni yetkazish;
- axloqiy va ma’naviy qadriyatlarni singdirish;
- mustaqil fikrlashni rivojlantirish;
- tarixiy tafakkurni shakllantirish

orqali amalga oshiriladi.

Mavjud holatni tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, bo‘lajak tarix o‘qituvchilarining pedagogik-psixologik tayyorgarligi ko‘pincha nazariy bilimlarni o‘zlashtirish bilan cheklanib qolmoqda. Amaliy kompetensiyalarni shakllantirish esa yetarli darajada yo‘lga

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

qo‘yilmagan. Natijada, pedagogik nazariya va amaliyot o‘rtasida muayyan tafovut yuzaga kelmoqda.

Pedagogik jarayonning ikki tomonlama xarakterga ega ekanligi, ya’ni o‘qituvchi va o‘quvchi faoliyatining o‘zaro hamkorligi, tarix fanini o‘qitishda alohida ahamiyat kasb etadi. Mavjud holatda esa ko‘pincha o‘qituvchi markazlashgan yondashuv ustunlik qilmoqda. Bu esa o‘quvchilarning faolligi va mustaqilligini cheklaydi.

Psixologiya fanining pedagogika bilan integratsiyasi bo‘lajak tarix o‘qituvchilarining kasbiy shakllanishida muhim omil hisoblanadi. Psixologik bilimlar orqali o‘qituvchi:

- o‘quvchilarning yosh xususiyatlarini;
- individual farqlarini;
- motivatsiya darajasini;
- emotsional holatini

hisobga olgan holda ta’lim jarayonini tashkil etadi.

Biroq mavjud tayyorgarlik tizimida psixologik bilimlarning amaliy qo‘llanilishi yetarli darajada shakllanmagan. Bu holat tarix fanini o‘qitishda shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvning to‘laqonli amalga oshishiga to‘sqinlik qilmoqda.

Shuningdek, pedagogika fanining milliy va umuminsoniy qadriyatlarni singdirish vazifasi bo‘lajak tarix o‘qituvchilari faoliyatida yetarli darajada integratsiyalanmagan. Tarix fanining tarbiyaviy salohiyati to‘liq ishga solinmayapti.

Umuman olganda, bo‘lajak tarix fani o‘qituvchilarining pedagogik-psixologik tayyorgarligining mavjud holati quyidagi xususiyatlar bilan tavsiflanadi:

1. Nazariy bilimlarning ustunligi;
2. Amaliy tayyorgarlikning sustligi;
3. Psixologik kompetensiyalarning yetarli darajada rivojlanmaganligi;
4. Innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish darajasining pastligi;
5. Tarbiyaviy faoliyatni tizimli tashkil etishdagi kamchiliklar.

Shu sababli, pedagogika fanining asosiy qonuniyatlariga tayanib, bo‘lajak tarix o‘qituvchilarining pedagogik-psixologik tayyorgarligini takomillashtirishga yo‘naltirilgan integrativ, kompetensiyaviy va shaxsga yo‘naltirilgan modelni ishlab chiqish dolzarb vazifa hisoblanadi.

Pedagogika fanining asosiy maqsadi shaxsni mustaqil fikrlaydigan, ijodkor va jamiyat hayotida faol ishtirok eta oladigan inson qilib tarbiyalashdan iboratdir. Ushbu maqsad bo‘lajak tarix fani o‘qituvchilarining kasbiy tayyorgarligida ham yetakchi o‘rin tutadi. Chunki tarix fanini o‘qitish jarayoni nafaqat bilim berish, balki o‘quvchilarda tanqidiy tafakkur, tarixiy tafakkur va fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishni ham taqozo etadi.

Mavjud tayyorgarlik tizimi tahlili shuni ko‘rsatadiki, bo‘lajak tarix o‘qituvchilarining pedagogik-psixologik tayyorgarligi asosan nazariy bilimlarga tayanadi. Pedagogika fanining metodlari — kuzatish, suhbat, eksperiment va pedagogik tahlil kabi ilmiy usullar yetarli darajada o‘zlashtirilmoqda. Biroq ularning amaliy faoliyatda muntazam va samarali qo‘llanilishi hali to‘liq shakllanmagan.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Pedagogika fanining asosiy kategoriyalari — ta’lim, tarbiya, rivojlanish va shakllanish — bo‘lajak tarix o‘qituvchilari tayyorgarligida muhim o‘rin tutadi. Ayniqsa, shaxs tarbiyasi markaziy tushuncha sifatida namoyon bo‘ladi. Ammo amaliyotda ko‘pincha ta’lim jarayoni bilim berish bilan cheklanib, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi jihatlar ikkinchi darajaga tushib qolmoqda.

Pedagogik jarayonning maqsadga yo‘naltirilganligi, rejalashtirilganligi va tizimliligi tarix o‘qituvchisining kasbiy mahoratini belgilovchi muhim omillardandir. Mavjud holatda esa ayrim bo‘lajak mutaxassislarning darsni rejalashtirish, pedagogik vaziyatlarni oldindan prognoz qilish va natijalarni tahlil qilish ko‘nikmalari yetarli darajada rivojlanmaganligi kuzatiladi.

Shuningdek, pedagogikaning onglilik va faoliyatlilik prinsipi talabalar faolligini oshirishga qaratilgan bo‘lsa-da, amaliy mashg‘ulotlarda hanuz an’anaviy, o‘qituvchi markazlashgan usullar ustunlik qilmoqda. Bu holat talabalarning ijodiy fikrlashi, mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatining to‘liq rivojlanishiga to‘sqinlik qilmoqda.

Individual va differensial yondashuv pedagogik jarayonning muhim sharti hisoblanadi. Biroq mavjud tayyorgarlik tizimida bo‘lajak tarix o‘qituvchilarining o‘quvchilarning psixologik xususiyatlarini chuqur hisobga olish malakasi yetarli darajada shakllanmagan. Natijada ta’lim jarayonida shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv amalda to‘liq amalga oshmayapti.

Nazorat va baholash jarayoni ham pedagogik jarayonning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Mavjud holatda baholash ko‘proq bilim darajasini aniqlashga qaratilib, talabaning shaxsiy rivojlanishi, refleksiyasi va motivatsiyasini oshirish vazifasi yetarlicha hisobga olinmayapti.

Zamonaviy pedagogika interfaol metodlar, multimedia vositalari va axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga tayangan holda rivojlanmoqda. Bo‘lajak tarix o‘qituvchilarining tayyorgarligida ushbu vositalar joriy etilmoqda, biroq ularni samarali va maqsadli qo‘llash bo‘yicha yetarli tajriba mavjud emas. Masofaviy va aralash ta’lim imkoniyatlaridan foydalanish ham hali to‘liq tizimlashtirilmagan.

Kompetensiyaga asoslangan yondashuv hozirgi ta’lim tizimining muhim yo‘nalishi hisoblanadi. Mavjud tayyorgarlik tizimida esa ko‘pincha bilim komponenti ustunlik qilib, amaliy, kommunikativ va refleksiv kompetensiyalar yetarli darajada shakllanmayapti. Bu esa bo‘lajak tarix o‘qituvchilarining kasbiy moslashuv jarayonini qiyinlashtiradi.

Tarbiya jarayonida milliy va umuminsoniy qadriyatlarning uyg‘unligi muhim ahamiyatga ega. Tarix fani bu borada katta tarbiyaviy imkoniyatlarga ega bo‘lsa-da, mavjud holatda ushbu salohiyatdan to‘liq foydalanilmayapti. Sharq mutafakkirlari — Forobiy, Beruniy, Ibn Sino kabi allomalarning pedagogik qarashlari o‘quv jarayonida yetarli darajada integratsiyalanmagan.

Umuman olganda, bo‘lajak tarix fani o‘qituvchilarining pedagogik-psixologik tayyorgarligining mavjud holati quyidagi jihatlar bilan tavsiflanadi:

- nazariy bilimlarning ustunligi;

© intereduglobalstudy.com
BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

- amaliy ko‘nikmalarning yetarli darajada rivojlanmaganligi;
- shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvning to‘liq amalga oshmasligi;
- innovatsion texnologiyalardan foydalanishdagi cheklanganlik;
- refleksiya va o‘z-o‘zini baholash ko‘nikmalarining sustligi.

Shu bois, mavjud holat bo‘lajak tarix o‘qituvchilarining pedagogik-psixologik tayyorgarligini yanada takomillashtirish, ularni mustaqil fikrlaydigan, kreativ, ma’naviy yetuk va kasbiy jihatdan yetuk mutaxassislar sifatida shakllantirish zarurligini ko‘rsatmoqda. Har bir fan singari pedagogika ham o‘zining tayanch tushunchalari va kategoriyalariga ega bo‘lib, aynan shu kategoriyalar orqali uning mohiyati va amaliy yo‘nalishi namoyon bo‘ladi. Pedagogika fanining asosiy kategoriyalari shaxs kamolotini ta’minlash, ta’lim va tarbiya jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Ushbu kategoriyalar bo‘lajak tarix fani o‘qituvchilarining pedagogik-psixologik tayyorgarligini shakllantirish jarayonida ham muhim metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi.

Umuman olganda, pedagogika fanining asosiy kategoriyalari bo‘lajak tarix o‘qituvchilarining pedagogik-psixologik tayyorgarligi tizimida muhim o‘rin egallaydi. Biroq mavjud holatda ushbu kategoriyalar ko‘proq nazariy tushunchalar sifatida o‘rganilib, ularni amaliy faoliyat bilan uyg‘unlashtirish darajasi yetarli emas.

Shu sababli, bo‘lajak tarix fani o‘qituvchilarining kasbiy tayyorgarligini takomillashtirish jarayonida pedagogika fanining asosiy kategoriyalarini kompetensiyaviy, shaxsga yo‘naltirilgan va integrativ yondashuvlar asosida qayta tashkil etish zarurati yuzaga kelmoqda.

Shaxs kamolotini ta’minlash, uning intellektual, ma’naviy-axloqiy hamda jismoniy jihatdan rivojlanishiga erishishda turli yosh davrlarining o‘ziga xos xususiyatlarini, shuningdek, bolaning fiziologik va psixologik holatini hisobga olish muhim ahamiyatga ega. Shu sababli pedagogik jarayon yaxlit tizim sifatida bir-biri bilan uzviy bog‘langan pedagogik fanlar tomonidan o‘rganiladi.

Mazkur fanlar tizimi bo‘lajak tarix fani o‘qituvchilarining pedagogik-psixologik tayyorgarligini shakllantirishda nazariy va amaliy asos vazifasini bajaradi. Biroq mavjud tayyorgarlik holati tahlili shuni ko‘rsatadiki, ushbu fanlararo integratsiya yetarli darajada ta’minlanmagan.

Avvalo, umumiy pedagogika bo‘lajak tarix o‘qituvchilariga ta’lim-tarbiya jarayonining umumiy qonuniyatlari, tamoyillari va metodlarini o‘rgatadi. Mavjud holatda bu fan orqali talabalar zarur nazariy bilimlarga ega bo‘lmoqda. Ammo ularni real pedagogik vaziyatlarda qo‘llash ko‘nikmasi yetarli darajada rivojlanmagan.

Tarix o‘qituvchisining kasbiy shakllanishi murakkab, ko‘p bosqichli va uzluksiz jarayon bo‘lib, u faqat metodik bilimlar bilan cheklanmaydi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, pedagogik mahorat va psixologik tayyorgarlik bir-biridan ajralgan holda rivojlantirilganda kasbiy samaradorlik to‘liq ta’minlanmaydi. Aksincha, ularning integratsiyasi o‘qituvchining kasbiy barqarorligi, kommunikativ madaniyati va reflektiv salohiyatini kompleks shakllantiradi.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Tarix ta’limi o‘z mohiyatiga ko‘ra shaxsning ijtimoiy ongini, tarixiy tafakkurini va fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu sababli tarix o‘qituvchisi nafaqat bilim beruvchi, balki ma’naviy-psixologik ta’sir ko‘rsatuvchi shaxs sifatida namoyon bo‘ladi. Pedagogik va psixologik integratsiya modeli aynan shu jihatni hisobga olib, o‘qituvchining metodik kompetensiyasi bilan bir qatorda uning emotsional intellekti, stressga chidamliligi va kasbiy identifikatsiyasini ham rivojlantirishga qaratilgan.

Xulosa qilib aytganda, tadqiqot davomida ishlab chiqilgan strukturaviy-funksional model kasbiy shakllanish jarayonining mantiqiy izchilligini ta’minlaydi hamda maqsadli, mazmuniy, texnologik va diagnostik komponentlarning o‘zaro uyg‘unligini asoslaydi. Modelning amaliy joriy etilishi pedagog kadrlar tayyorlash tizimida kasbiy kompetensiyalarni samarali shakllantirish, metodik faoliyatni takomillashtirish va psixologik barqarorlikni mustahkamlash imkonini beradi.

Umuman olganda, pedagogik va psixologik integratsiya tarix o‘qituvchisining kasbiy rivojlanishida tizimli yondashuvni ta’minlaydi, ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi va zamonaviy ta’lim talablariga mos kompetent mutaxassisni shakllantirishning muhim omili hisoblanadi. Kelgusida mazkur modelni empirik tadqiqotlar orqali sinovdan o‘tkazish, baholash mezonlarini yanada takomillashtirish va ta’lim jarayoniga keng joriy etish maqsadga muvofiqdir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Azizxo‘jayeva, N. N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. – Toshkent: O‘qituvchi, 2018. – 256 b.
2. G‘oziyev, E. G. Umumiy psixologiya. – Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2017. – 384 b.
3. Ishmuhamedov, R. J. Ta’limda zamonaviy pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Tafakkur, 2020. – 240 b.
4. Nishonova, Z. T. Pedagogik diagnostika va baholash texnologiyalari. – Toshkent: O‘zbekiston, 2019. – 224 b.
5. Muslimov, N. A. Kasb-hunar ta’limi pedagogikasi. – Toshkent: Fan, 2016. – 312 b.
6. To‘xtaboyev, S. T. Pedagogik kompetentlik nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Tafakkur, 2018. – 268 b.
7. Yo‘ldoshev, J. G., Usmonov, S. A. Pedagogik texnologiya asoslari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2017. – 260 b.
8. Xoliqov, A. A. Pedagogik mahorat asoslari. – Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi nashriyoti, 2020. – 292 b.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

XUSUSIY MAKTABLAR BOSHQARUV FAOLIYATI SAMARADORLIGI PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA.

Abdullayev Farrux Rustam o‘g‘li, A. Avloniy nomidagi PMMI mustaqil izlanuvchisi, Toshkent, O‘zbekiston.

Annotatsiya

KIRISH: so‘nggi yillarda ta’lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar natijasida xususiy ta’lim muassasalari soni sezilarli darajada ortib bormoqda. Xususiy maktablar zamonaviy ta’lim xizmatlarini taklif etish, innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etish hamda ta’lim sifati va raqobatbardoshligini oshirishda muhim o‘rin tutadi. Shu bilan birga, ushbu muassasalarning samarali faoliyat yuritishi ko‘p jihatdan boshqaruv tizimining to‘g‘ri tashkil etilishiga bog‘liq. Xususiy maktablarda boshqaruv faoliyatining samaradorligi pedagogik, tashkiliy hamda ijtimoiy omillar bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, bu jarayonni ilmiy jihatdan o‘rganish dolzarb pedagogik muammolardan biri hisoblanadi. Mazkur tadqiqot xususiy maktablar boshqaruv faoliyatining samaradorligini pedagogik muammo sifatida tahlil qilishga qaratilgan.

MAQSAD: xususiy maktablar boshqaruv faoliyatining samaradorligini pedagogik nuqtai nazardan o‘rganish, boshqaruv jarayoniga ta’sir etuvchi omillarni aniqlash hamda ta’lim muassasalarida samarali boshqaruvni tashkil etish bo‘yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot jarayonida pedagogik tahlil, taqqoslash, kuzatish, so‘rovnoma, suhbat hamda statistik tahlil metodlaridan foydalanildi. Shuningdek, ta’lim boshqaruvi, pedagogika va ta’lim menejmenti sohasiga oid ilmiy adabiyotlar o‘rganildi. Tadqiqot materiallari sifatida xususiy maktablarning boshqaruv tizimi, pedagogik jamoa faoliyati, ta’lim sifati ko‘rsatkichlari hamda o‘quv jarayonini tashkil etish jarayonlari tahlil qilindi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA: tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, xususiy maktablarda boshqaruv samaradorligi rahbarning boshqaruv kompetensiyasi, pedagogik jamoa bilan samarali hamkorlik, innovatsion texnologiyalarni joriy etish va ta’lim sifatini muntazam monitoring qilish bilan bevosita bog‘liq. Boshqaruv jarayonida strategik rejalashtirish, motivatsiya tizimi, pedagoglarning kasbiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash hamda ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirish muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, zamonaviy boshqaruv yondashuvlari va pedagogik menejment elementlarini qo‘llash xususiy maktablar faoliyatining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

XULOSA: xususiy maktablar boshqaruv faoliyatining samaradorligi ta’lim sifati, pedagogik jamoaning kasbiy salohiyati hamda ta’lim jarayonining samarali tashkil etilishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Tadqiqot natijalari xususiy ta’lim muassasalarida boshqaruv jarayonini ilmiy asosda takomillashtirish zarurligini ko‘rsatdi. Samarali boshqaruv modeli ta’lim muassasasining barqaror rivojlanishini ta’minlash bilan birga, ta’lim xizmatlarining sifatini ham oshiradi.

Kalit so‘zlar: xususiy maktab, ta’lim boshqaruvi, pedagogik menejment, ta’lim sifati, boshqaruv samaradorligi, innovatsion pedagogika, ta’lim tizimi, pedagogik jarayon.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

ЭФФЕКТИВНОСТЬ УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЧАСТНЫХ ШКОЛ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА.

Абдуллаев Фаррух Рустам огли, независимый соискатель НИПМ имени А. Авлони, Ташкент, Узбекистан.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в последние годы в результате проводимых реформ в системе образования значительно увеличивается количество частных образовательных учреждений. Частные школы играют важную роль в предоставлении современных образовательных услуг, внедрении инновационных педагогических технологий и повышении качества и конкурентоспособности образования. В то же время эффективное функционирование этих учреждений во многом зависит от правильной организации системы управления. Эффективность управленческой деятельности в частных школах тесно связана с педагогическими, организационными и социальными факторами, а научное изучение данного процесса считается одной из актуальных педагогических проблем. Данное исследование направлено на анализ эффективности управленческой деятельности частных школ как педагогической проблемы.

ЦЕЛЬ: является изучение эффективности управленческой деятельности частных школ с педагогической точки зрения, выявление факторов, влияющих на управленческий процесс, а также разработка научно обоснованных рекомендаций по организации эффективного управления в образовательных учреждениях.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в ходе исследования использовались методы педагогического анализа, сравнения, наблюдения, анкетирования, беседы и статистического анализа. Также были изучены научные источники, посвящённые вопросам управления образованием, педагогики и образовательного менеджмента. В качестве материалов исследования были проанализированы система управления частных школ, деятельность педагогического коллектива, показатели качества образования, а также организация учебного процесса.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЕ: результаты исследования показали, что эффективность управления в частных школах напрямую связана с управленческой компетентностью руководителя, эффективным взаимодействием с педагогическим коллективом, внедрением инновационных технологий и регулярным мониторингом качества образования. В процессе управления важную роль играют стратегическое планирование, система мотивации, поддержка профессионального развития педагогов и укрепление сотрудничества с родителями. Кроме того, применение современных управленческих подходов и элементов педагогического менеджмента способствует повышению эффективности деятельности частных школ.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: эффективность управленческой деятельности частных школ оказывает непосредственное влияние на качество образования, профессиональный потенциал педагогического коллектива и эффективную организацию

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

образовательного процесса. Результаты исследования показали необходимость совершенствования управленческих процессов в частных образовательных учреждениях на научной основе. Эффективная модель управления обеспечивает устойчивое развитие образовательного учреждения и повышение качества образовательных услуг.

Ключевые слова: частная школа, управление образованием, педагогический менеджмент, качество образования, эффективность управления, инновационная педагогика, система образования, педагогический процесс.

THE EFFECTIVENESS OF PRIVATE SCHOOL MANAGEMENT ACTIVITIES AS A PEDAGOGICAL PROBLEM.

Abdullayev Farrukh Rustam ugli, independent Researcher at the A. Avloni Scientific-Research Institute for Studying Problems and Determining Prospects of Public Education Management, Tashkent, Uzbekistan.

Annotation

INTRODUCTION: in recent years, as a result of reforms implemented in the education system, the number of private educational institutions has been increasing significantly. Private schools play an important role in providing modern educational services, introducing innovative pedagogical technologies, and improving the quality and competitiveness of education. At the same time, the effective functioning of these institutions largely depends on the proper organization of the management system. The effectiveness of management activities in private schools is closely related to pedagogical, organizational, and social factors, and the scientific study of this process is considered one of the urgent pedagogical problems. This research is aimed at analyzing the effectiveness of management activities in private schools as a pedagogical problem.

AIM: the main objective of the study is to examine the effectiveness of management activities in private schools from a pedagogical perspective, identify factors influencing the management process, and develop scientifically grounded recommendations for organizing effective management in educational institutions.

MATERIALS AND METHODS: during the research, methods such as pedagogical analysis, comparison, observation, questionnaires, interviews, and statistical analysis were used. In addition, scientific literature related to educational management, pedagogy, and educational management was studied. The research materials included the analysis of the management system of private schools, the activities of the teaching staff, indicators of education quality, and the organization of the educational process.

RESULTS AND DISCUSSION: the results of the research showed that the effectiveness of management in private schools is directly related to the managerial competence of the leader, effective cooperation with the teaching staff, the introduction of innovative technologies, and regular monitoring of education quality. Strategic planning, motivation systems, support for teachers' professional development, and strengthening cooperation with parents play an important role in the management process. In addition,

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

the application of modern management approaches and elements of pedagogical management contributes to improving the efficiency of private school activities.

CONCLUSION: the effectiveness of management activities in private schools directly influences the quality of education, the professional potential of the teaching staff, and the effective organization of the educational process. The results of the research indicate the necessity of improving the management process in private educational institutions on a scientific basis. An effective management model not only ensures the sustainable development of educational institutions but also improves the quality of educational services.

Keywords: private school, educational management, pedagogical management, quality of education, management efficiency, innovative pedagogy, education system, pedagogical process.

Zamonaviy ta’lim tizimida boshqaruv faoliyati samaradorligi masalasi ta’lim sifati, institutsional rivojlanish va pedagogik jarayon natijadorligini belgilovchi muhim omillardan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda [1]. Ayniqsa, xususiy maktablar faoliyatida boshqaruv samaradorligi masalasi alohida dolzarblik kasb etadi, chunki bunday ta’lim tashkilotlari raqobatbardoshlik, moslashuvchanlik, innovatsion rivojlanish va ta’lim sifati kabi bir-biri bilan uzviy bog‘liq vazifalarni bir vaqtning o‘zida hal etishga majbur [3].

Ilmiy adabiyotlarda maktab boshqaruvi samaradorligi ko‘proq maktab rahbarligining ta’lim natijalariga, pedagogik jamoa faoliyatiga, tashkiliy muhitga va institutsional rivojlanishga ta’siri doirasida tahlil qilinadi [5], [6]. Shu bilan birga, xususiy maktablar boshqaruv faoliyati samaradorligini aynan pedagogik muammo sifatida talqin qilishga bag‘ishlangan tadqiqotlar yetarli darajada tizimlashtirilmagan. Ko‘p hollarda mazkur masala boshqaruvning tashkiliy, iqtisodiy yoki huquqiy jihatlari doirasida yoritilib, uning pedagogik mohiyati yetarlicha ochib berilmaydi [7].

Holbuki, xususiy maktab boshqaruvi faqat ma’muriy faoliyat emas. U pedagogik maqsadlarni amalga oshirish, ta’lim sifatini ta’minlash, o‘qituvchilar faoliyatini muvofiqlashtirish, o‘quv jarayonini qo‘llab-quvvatlash va ichki rivojlanish muhitini shakllantirish bilan bevosita bog‘liq. Shu sababli xususiy maktablar boshqaruv faoliyati samaradorligini pedagogik muammo sifatida ko‘rib chiqish ilmiy jihatdan asosli va zarurdir [2].

Mazkur muammoning dolzarbligi bir necha ziddiyatlarda namoyon bo‘ladi. Bir tomondan, xususiy maktablardan yuqori sifatli ta’lim, samarali boshqaruv va barqaror rivojlanish talab etiladi; ikkinchi tomondan esa boshqaruv faoliyatining samaradorligini belgilovchi pedagogik mezonlar, nazariy yondashuvlar va ilmiy asoslangan mexanizmlar yetarli darajada ishlab chiqilmagan [6]. Yana bir ziddiyat shundaki, xususiy maktablar innovatsion va moslashuvchan tashkilotlar sifatida tavsiflanadi, ammo ularning boshqaruv amaliyotida samaradorlikni tizimli ta’minlashga xizmat qiluvchi ilmiy-metodologik yondashuvlar hali ham to‘liq shakllanmagan [8].

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Mazkur sharoitda loyihaviy menejment yondashuvi alohida nazariy va amaliy ahamiyat kasb etadi. Chunki ushbu yondashuv boshqaruv faoliyatini maqsad, muddat, resurs, mas'uliyat, monitoring va natijadorlik bilan bog'liq holda yaxlit tizim sifatida ko'rib chiqish imkonini beradi [8]. Shu jihatdan loyihaviy menejment xususiy maktablar boshqaruv faoliyati samaradorligini oshirishning istiqbolli metodologik asosi sifatida talqin qilinishi mumkin.

Shundan kelib chiqib, ushbu maqolaning maqsadi xususiy maktablar boshqaruv faoliyati samaradorligini pedagogik muammo sifatida nazariy jihatdan asoslash, uning mazmun-mohiyatini ochib berish hamda mazkur muammoni tahlil etishda loyihaviy menejment yondashuvining metodologik imkoniyatlarini aniqlashdan iborat.

Mazkur maqola nazariy-tahliliy xarakterga ega bo'lib, unda xususiy maktablar boshqaruv faoliyati samaradorligini pedagogik muammo sifatida ilmiy jihatdan asoslashga xizmat qiluvchi metodlardan foydalanildi. Tadqiqot metodologik jihatdan ta'limda menejment, maktab rahbarligi, tashkiliy rivojlanish va loyihaviy menejmentga oid ilmiy yondashuvlarga tayandi [1], [2].

Maqolada, avvalo, ilmiy manbalarni nazariy tahlil qilish metodi qo'llanildi. Ushbu metod yordamida maktab boshqaruvi, boshqaruv faoliyati samaradorligi, pedagogik muammo, ta'limda menejment hamda loyihaviy menejmentga oid ilmiy qarashlar o'rganildi va umumlashtirildi [4], [5]. Mazkur yondashuv tadqiqot muammosining ilmiy adabiyotlarda qay darajada yoritilganini aniqlash, asosiy tushunchalarning mazmunini ochib berish hamda mualliflik pozitsiyasini shakllantirishga xizmat qildi.

Shuningdek, qiyosiy-komparativ tahlil metodidan foydalanildi. Bu metod asosida ta'lim tashkilotlarini boshqarish samaradorligi, maktab rahbarligi va ta'limda loyiha yondashuvi bo'yicha ilgari surilgan xorijiy ilmiy qarashlar o'zaro taqqoslandi [2]. Qiyosiy tahlil xususiy maktablar boshqaruv faoliyati samaradorligini kengroq ilmiy kontekstda ko'rib chiqish, uning umumiy va o'ziga xos jihatlarini ajratish imkonini berdi.

Maqolada tizimli yondashuv muhim metodologik asos sifatida qo'llanildi. Mazkur yondashuvga ko'ra, xususiy maktab boshqaruv faoliyati alohida funksiyalar yig'indisi emas, balki maqsad, vazifa, subyekt, vosita, jarayon va natijalardan iborat o'zaro bog'liq pedagogik tizim sifatida talqin qilindi [5], [6]. Tizimli yondashuv boshqaruv faoliyati samaradorligini faqat tashkiliy natija sifatida emas, balki pedagogik jarayon sifati bilan uzviy bog'liq hodisa sifatida asoslash imkonini berdi.

Bundan tashqari, muammoviy-tahliliy yondashuv asosida xususiy maktablar boshqaruv faoliyati samaradorligini pedagogik muammo sifatida ko'rib chiqishga sabab bo'luvchi asosiy ziddiyatlar ilmiy jihatdan sharhlandi. Ushbu yondashuv mavjud nazariy qarashlar, boshqaruvga qo'yilayotgan zamonaviy talablar va xususiy maktablar faoliyatining o'ziga xos xususiyatlari o'rtasidagi nomuvofiqliklarni aniqlashga xizmat qildi [6], [9].

Shuningdek, maqolada umumlashtirish va konseptual talqin qilish metodlaridan foydalanildi. Bu metodlar yordamida turli ilmiy manbalarda uchraydigan yondashuvlar bir tizimga keltirildi, boshqaruv faoliyati samaradorligining pedagogik mohiyati aniqlashtirildi

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

hamda ushbu muammoni tahlil qilishda loyihaviy menejment yondashuvining nazariy imkoniyatlari belgilab olindi [7], [8].

Shu tariqa, maqolada qo‘llangan metodlar empirik ma’lumotlarni qayta ishlashga emas, balki muammoning nazariy asoslarini ochib berish, ilmiy qarashlarni tizimlashtirish, tushunchalarni aniqlashtirish va mualliflik konseptual yondashuvini shakllantirishga yo‘naltirildi.

Ilmiy manbalar tahlili va mavjud yondashuvlarni nazariy umumlashtirish asosida xususiy maktablar boshqaruv faoliyati samaradorligini pedagogik muammo sifatida talqin qilishga imkon beruvchi bir qator konseptual xulosalar shakllantirildi.

Avvalo, xususiy maktablar boshqaruv faoliyati samaradorligi faqat ma’muriy yoki tashkiliy hodisa emasligi asoslandi. U ta’lim sifati, pedagogik jamoa faoliyatining uyg‘unligi, o‘quv jarayonining barqarorligi, ichki nazorat va rivojlanish strategiyalarining izchilligi bilan bevosita bog‘liq bo‘lgan tashkiliy-pedagogik hodisa sifatida namoyon bo‘ladi [1], [6]. Shu bois boshqaruv samaradorligini baholashda faqat tashkiliy natijalar emas, balki pedagogik maqsadlar va ta’limiy natijalarga ta’siri ham e’tiborga olinishi lozim.

Nazariy tahlil xususiy maktablar boshqaruv faoliyati samaradorligini pedagogik muammo sifatida ko‘rib chiqish zarurati bir qator ilmiy jihatdan muhim ziddiyatlar bilan bog‘liqligini ko‘rsatdi. Birinchidan, xususiy maktablardan yuqori sifatli ta’lim, moslashuvchan boshqaruv va raqobatbardoshlik talab etiladi, biroq boshqaruv samaradorligini ta’minlashga xizmat qiluvchi ilmiy asoslangan yondashuvlar hamda aniq mezonlar yetarli darajada ishlab chiqilmagan [2], [3]. Ikkinchidan, ta’lim tashkilotlarini boshqarishga oid zamonaviy qarashlarda natijadorlik, refleksiya va rivojlanish ustuvor deb qaralsa-da, amaliyotda boshqaruv ko‘pincha vaziyatli va qisqa muddatli qarorlar doirasida qolib ketadi. Uchinchidan, xususiy maktablar innovatsion va moslashuvchan subyekt sifatida tavsiflansa-da, ularning boshqaruv faoliyatini pedagogik tizim sifatida talqin qiluvchi ilmiy ishlanmalar cheklangan [4], [7].

Nazariy umumlashtirish asosida xususiy maktablar boshqaruv faoliyati samaradorligining mazmunini ochib beruvchi asosiy tarkibiy komponentlar ajratildi. Ular quyidagilardan iborat:

maqsadli komponent - boshqaruv faoliyatining strategik yo‘nalganligi va ta’limiy maqsadlar bilan uyg‘unligi;

tashkiliy komponent - boshqaruv subyektlari, vakolatlar va funksiyalarning aniq taqsimlanganligi;

jarayonli komponent - rejalashtirish, muvofiqlashtirish, nazorat va tahlil jarayonlarining izchilligi;

natijaviy komponent - boshqaruv qarorlarining ta’lim sifati va institutsional rivojlanishga ta’siri;

refleksiv komponent - boshqaruv faoliyatini baholash, tahlil qilish va takomillashtirish imkoniyati [5], [7].

Mazkur komponentlar boshqaruv faoliyati samaradorligini biryoqlama emas, balki yaxlit pedagogik tizim sifatida tushunish uchun nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi. Aynan shu

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

yondashuv orqali boshqaruv samaradorligini ta'lim sifati bilan bog'liq holda talqin qilish imkoniyati kengayadi.

Nazariy tahlil natijasida "xususiy maktablar boshqaruv faoliyati samaradorligi" tushunchasining mualliflik talqini ham shakllantirildi. Unga ko'ra, xususiy maktablar boshqaruv faoliyati samaradorligi — bu ta'lim tashkiloti maqsadlariga erishishda boshqaruv subyektlari, funksiyalari, resurslari va pedagogik jarayon o'rtasidagi uyg'unlik darajasini ifodalovchi, ta'lim sifati hamda institutsional rivojlanishga ta'sir ko'rsatuvchi tashkiliy-pedagogik tavsifdir. Mazkur talqin boshqaruv samaradorligini faqat natija bilan emas, balki jarayon, tizimlilik va pedagogik maqsadga yo'naltirilganlik bilan ham bog'lash imkonini beradi [1], [8].

Shuningdek, loyihaviy menejment yondashuvining ushbu muammoni tahlil qilish va keyinchalik hal etishdagi metodologik imkoniyatlari aniqlashtirildi. Nazariy jihatdan ushbu yondashuv boshqaruv faoliyatini: aniq maqsadlar asosida rejalashtirish, muddat va resurslarni muvofiqlashtirish, vazifalar va mas'uliyatni belgilash, monitoring va nazoratni tizimlashtirish, natijadorlikni baholash kabi o'zaro bog'liq jarayonlar majmui sifatida ko'rishga imkon beradi [8].

Shu jihatdan loyihaviy menejment xususiy maktablar boshqaruv faoliyati samaradorligini oshirish bo'yicha keyingi ilmiy izlanishlar uchun istiqbolli metodologik asos sifatida talqin qilindi.

Nazariy natijalarning yana bir muhim jihati shundaki, xususiy maktablar boshqaruv faoliyati samaradorligi muammosi o'z mohiyatiga ko'ra ko'p omilli va integrativ xarakterga ega ekanligi asoslandi. Bu muammo tashkiliy tuzilma, boshqaruv madaniyati, rahbarlik uslubi, pedagogik jamoa bilan hamkorlik, ichki monitoring, strategik rivojlanish va innovatsion boshqaruv unsurlarining o'zaro ta'siri doirasida namoyon bo'ladi [9]. Demak, uning yechimi ham kompleks va tizimli yondashuvni talab qiladi.

Shu tariqa, nazariy tahlil asosida xususiy maktablar boshqaruv faoliyati samaradorligini pedagogik muammo sifatida ko'rib chiqish ilmiy jihatdan asoslandi, ushbu muammoning mazmuni va tarkibiy tuzilishi aniqlashtirildi hamda uni loyihaviy menejment asosida tahlil qilishning metodologik imkoniyatlari belgilab olindi.

Ushbu maqolada xususiy maktablar boshqaruv faoliyati samaradorligini pedagogik muammo sifatida talqin qilishga qaratilgan nazariy yondashuvlar umumlashtirildi va bu masalaning ilmiy-pedagogik ahamiyati asoslab berildi. Ilmiy manbalar tahlili shuni ko'rsatadiki, maktab boshqaruvi samaradorligi masalasi ko'pincha ta'lim sifati, liderlik, tashkiliy rivojlanish va institutsional natijadorlik bilan bog'liq holda talqin qilinadi [1], [4]. Biroq xususiy maktablar faoliyati kontekstida ushbu muammoni aynan pedagogik muammo sifatida alohida ajratib ko'rish yetarli darajada tizimlashtirilmagan.

Mazkur maqolaning nazariy ahamiyati shundaki, unda boshqaruv faoliyati samaradorligi faqat tashkiliy yoki ma'muriy natija emas, balki ta'lim maqsadlariga erishish, pedagogik jarayonni qo'llab-quvvatlash, jamoaviy hamkorlikni ta'minlash va maktabning barqaror rivojlanishini boshqarish bilan bog'liq kompleks hodisa sifatida talqin qilindi. Bunday yondashuv boshqaruv samaradorligi tushunchasining pedagogik mazmunini

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

kengaytiradi hamda uni ta’limda menejmentning muhim ilmiy kategoriyalaridan biri sifatida ko‘rib chiqish imkonini beradi [2], [5].

Nazariy umumlashtirishlar asosida ajratilgan maqsadli, tashkiliy, jarayonli, natijaviy va refleksiv komponentlar xususiy maktablar boshqaruv faoliyatini yaxlit tizim sifatida baholashga xizmat qiladi. Bu esa boshqaruv samaradorligini biryoqlama natijadorlik mezoni bilan emas, balki uning ichki tuzilmasi, funksional uyg‘unligi va pedagogik yo‘naltirilganligi bilan izohlash zarurligini ko‘rsatadi [5]. Shu ma’noda, boshqaruv samaradorligini pedagogik muammo sifatida talqin qilish xususiy maktablarni rivojlantirishga doir keyingi tadqiqotlar uchun muhim nazariy asos yaratadi.

Maqolada asoslangan yana bir muhim jihat - xususiy maktablar boshqaruv faoliyati samaradorligi muammosining ko‘p omilli va integrativ tabiatga egaligidir. Ushbu muammo faqat rahbarlik uslubi yoki tashkiliy tuzilma bilan chegaralanmaydi; u strategik boshqaruv, ichki muvofiqlashtirish, nazorat, refleksiya, jamoaviy hamkorlik va institutsional moslashuvchanlik bilan ham bog‘liq [3], [4], [9]. Shu sababli xususiy maktablar boshqaruv faoliyati samaradorligini oshirishga qaratilgan yondashuvlar ham kompleks va tizimli bo‘lishi zarur.

Loyihaviy menejment yondashuvi aynan shu jihatdan alohida e’tiborga loyiqdir. Chunki u boshqaruv faoliyatini maqsad, muddat, resurs, mas’uliyat, monitoring va natijadorlikni bir tizimga birlashtirgan holda ko‘rib chiqadi [8]. Nazariy jihatdan qaralganda, loyiha yondashuvi xususiy maktab boshqaruvining strategik va operatsion qatlamlari o‘rtasidagi bog‘liqlikni mustahkamlash, boshqaruv jarayonlarining izchilligini ta’minlash va samaradorlikni baholash mezonlarini aniqlashtirish uchun qulay metodologik asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin. Shu bois mazkur yondashuv keyingi bosqichlarda boshqaruv samaradorligini oshirish mexanizmlarini ishlab chiqishda tayanch konseptual platforma bo‘la oladi [2].

Shu bilan birga, mazkur maqola nazariy xarakterga ega bo‘lgani sababli uning imkoniyatlari va chegaralarini ham e’tiborga olish lozim. Maqolada ilgari surilgan yondashuvlar ilmiy manbalar tahlili va nazariy umumlashtirishlarga tayangan bo‘lib, ular hali empirik tekshiruvdan o‘tkazilmagan. Demak, keyingi tadqiqotlarda xususiy maktablar boshqaruv faoliyati samaradorligining mezonlari, ko‘rsatkichlari va darajalarini aniqlashtirish, shuningdek, loyihaviy menejment asosidagi takomillashtirilgan mexanizmlarni amaliy jihatdan sinovdan o‘tkazish zarur bo‘ladi. Bu esa nazariy xulosalarning amaliy qiymatini yanada mustahkamlashga xizmat qiladi.

Umuman olganda, maqolada ilgari surilgan nazariy qarashlar xususiy maktablar boshqaruv faoliyati samaradorligini pedagogik muammo sifatida o‘rganish zarurligini ko‘rsatadi. Bunday yondashuv nafaqat ta’limda menejment nazariyasini boyitadi, balki xususiy maktablar faoliyatini samarali tashkil etish, ularning boshqaruv salohiyatini oshirish va ta’lim sifatini yaxshilashga qaratilgan keyingi ilmiy izlanishlar uchun metodologik zamin yaratadi.

Xususiy maktablar boshqaruv faoliyati samaradorligini pedagogik muammo sifatida o‘rganish zamonaviy ta’limda menejment nazariyasining dolzarb yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ilmiy manbalar tahlili ushbu muammo faqat tashkiliy yoki ma’muriy xarakterga

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

ega emasligini, balki ta’lim sifati, pedagogik jarayonning izchilligi, jamoaviy hamkorlik va institutsional rivojlanish bilan bevosita bog‘liq bo‘lgan murakkab tashkiliy-pedagogik hodisa ekanini ko‘rsatdi [7].

Nazariy umumlashtirish asosida xususiy maktablar boshqaruv faoliyati samaradorligining mazmuni, tarkibiy komponentlari va uni pedagogik muammo sifatida talqin qilish zaruratini belgilovchi asosiy ziddiyatlar aniqlashtirildi. Shu bilan birga, boshqaruv faoliyati samaradorligini maqsadli, tashkiliy, jarayonli, natijaviy va refleksiv komponentlar birligida ko‘rib chiqish ushbu muammoni tizimli tahlil qilish uchun muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qilishi asoslandi [6].

Maqolada loyihaviy menejment yondashuvi xususiy maktablar boshqaruv faoliyati samaradorligini oshirishni ilmiy jihatdan tahlil qilish va keyingi bosqichlarda takomillashtirish mexanizmlarini ishlab chiqish uchun istiqbolli metodologik asos sifatida talqin qilindi [8]. Mazkur yondashuv boshqaruv faoliyatini maqsad, resurs, muddat, monitoring va natijadorlik bilan uzviy bog‘liq holda ko‘rib chiqish imkonini beradi.

Shu tariqa, maqolada xususiy maktablar boshqaruv faoliyati samaradorligini pedagogik muammo sifatida o‘rganishning nazariy zarurati asoslandi. Mazkur nazariy yondashuv keyingi tadqiqotlarda boshqaruv samaradorligining mezonlari va ko‘rsatkichlarini ishlab chiqish, shuningdek, loyihaviy menejment asosidagi takomillashtirilgan boshqaruv mexanizmlarini shakllantirish uchun metodologik zamin yaratadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Pont, B., Nusche, D., & Moorman, H. Improving School Leadership. Volume 1: Policy and Practice. OECD, 2008.
2. OECD. School Leadership for Learning: Insights from TALIS 2013. OECD Publishing, 2016.
3. UNESCO. Global Education Monitoring Report 2024/5: Leadership in Education – Lead for Learning. Paris: UNESCO, 2024.
4. Hallinger, P. “Leadership for Learning: Lessons from 40 Years of Empirical Research.” Journal of Educational Administration, 2011.
5. Hallinger, P., & Heck, R. H. “Reassessing the Principal’s Role in School Effectiveness.” Educational Administration Quarterly, 1996.
6. Robinson, V. M. J., Lloyd, C. A., & Rowe, K. J. “The Impact of Leadership on Student Outcomes: An Analysis of the Differential Effects of Leadership Types.” Educational Administration Quarterly, 2008.
7. Leithwood, K., Harris, A., & Hopkins, D. “Seven strong claims about successful school leadership.” School Leadership & Management, 2008.
8. Project Management Institute. A Guide to the Project Management Body of Knowledge (PMBOK Guide).
9. Armenakis, A. A., & Bedeian, A. G. “Organizational Change: A Review of Theory and Research in the 1990s.” Journal of Management, 1999.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA TABIIY FANLARNI O‘QITISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING PEDAGOGIK AHAMIYATI.

G.I. G‘aniyeva, Termiz davlat pedagogika instituti, Termiz, O‘zbekiston.
M.F. Qulmatova, Termiz davlat pedagogika instituti, Termiz, O‘zbekiston.

Annotatsiya

KIRISH: boshlang‘ich ta’lim bosqichi o‘quvchilarda tabiat hodisalari, jarayonlari va qonuniyatlari haqidagi dastlabki ilmiy tasavvurlarni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur jarayonda tabiiy fanlarni o‘qitish metodikasini zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida tashkil etish, o‘quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirish hamda ularning mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining ta’lim tizimiga jadal kirib kelishi o‘quv jarayonini samarali tashkil etish, murakkab tabiiy jarayonlarni vizual tarzda tushuntirish va o‘quvchilarning qiziqishini oshirish imkoniyatini kengaytirmoqda.

MAQSAD: mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi boshlang‘ich sinflarda tabiiy fanlarni o‘qitish jarayonida raqamli texnologiyalardan foydalanishning pedagogik ahamiyatini ilmiy asosda yoritish, o‘quvchilarning bilish faolligi, tafakkuri va ilmiy tasavvurlarini rivojlantirishga ta’sir etuvchi metodik imkoniyatlarini aniqlashdan iborat. Ta’lim jarayonida raqamli vositalarning qo‘llanilishi o‘quv materiallarini yanada tushunarli, qiziqarli va samarali o‘zlashtirishga xizmat qiluvchi muhim omil sifatida qaraladi.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot jarayonida ilmiy-nazariy tahlil, pedagogik kuzatuv, taqqoslash, tizimli yondashuv hamda umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Shuningdek, tabiiy fanlarni o‘qitishda qo‘llanilayotgan zamonaviy raqamli ta’lim resurslari va pedagogik texnologiyalarning samaradorligi o‘rganildi. O‘quv jarayonida multimediya taqdimotlari, interaktiv animatsiyalar, raqamli o‘quv platformalari va virtual tajribalar kabi vositalarning qo‘llanishi o‘quvchilarning bilimlarni idrok etish darajasi hamda o‘quv faoliyatidagi faolligiga ta’siri tahlil qilindi. Mazkur metodlar o‘quvchilarning tabiiy fanlarga oid bilimlarini tizimli ravishda shakllantirish va ta’lim samaradorligini oshirish imkoniyatlarini aniqlashga xizmat qildi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA: tadqiqot natijalari boshlang‘ich ta’lim jarayonida raqamli texnologiyalardan foydalanish o‘quvchilarning bilimlarni chuqurroq o‘zlashtirishiga, o‘quv materiallarini vizual va interaktiv shaklda qabul qilishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatishini namoyon etdi. Raqamli vositalar orqali tashkil etilgan ta’lim jarayonida o‘quvchilar murakkab tabiiy hodisalarni modellashtirish, tajribalarni virtual tarzda kuzatish hamda nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan bog‘lash imkoniyatiga ega bo‘ladi. Bunday yondashuv o‘quvchilarda tabiatga nisbatan ilmiy dunyoqarashni shakllantirish, ekologik tafakkurni rivojlantirish hamda mustaqil izlanish ko‘nikmalarini mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalar asosida tashkil etilgan darslar o‘quvchilarning ta’lim jarayonidagi motivatsiyasini kuchaytiradi, o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi interaktiv hamkorlikni rivojlantiradi hamda ta’lim sifatini oshirishga zamin yaratadi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

XULOSA: boshlang‘ich sinflarda tabiiy fanlarni o‘qitish jarayoniga raqamli texnologiyalarni integratsiya qilish ta’lim mazmunini modernizatsiya qilish, o‘quv jarayonini innovatsion yondashuvlar asosida tashkil etish hamda o‘quvchilarning bilish faoliyatini rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi. Zamonaviy raqamli vositalardan samarali foydalanish o‘quvchilarning tabiiy jarayonlarni idrok etish darajasini oshiradi, bilimlarni mustahkamlashga xizmat qiladi hamda ta’limning interaktiv va samarali modelini shakllantiradi.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta’lim, tabiiy fanlar, raqamli texnologiyalar, interaktiv ta’lim, multimediya vositalari, pedagogik samaradorlik, innovatsion ta’lim muhiti, o‘quvchilarning bilish faolligi.

ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРЕПОДАВАНИИ ЕСТЕСТВЕННЫХ НАУК В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ.

Г.И. Ганиева, Термезский государственный педагогический институт, Термез, Узбекистан.
М.Ф. Кулматова, Термезский государственный педагогический институт, Термез, Узбекистан.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: начальный этап образования играет важную роль в формировании у учащихся первоначальных научных представлений о природных явлениях, процессах и закономерностях. В данном процессе организация методики преподавания естественных наук на основе современных педагогических подходов, активизация познавательной деятельности учащихся, а также развитие их навыков самостоятельного мышления рассматриваются как одни из актуальных задач. Активное внедрение информационно-коммуникационных технологий в систему образования расширяет возможности эффективной организации учебного процесса, наглядного объяснения сложных природных процессов и повышения интереса учащихся к обучению.

ЦЕЛЬ: основной целью данного исследования является научное обоснование педагогического значения использования цифровых технологий в процессе преподавания естественных наук в начальных классах, а также выявление методических возможностей, влияющих на развитие познавательной активности, мышления и научных представлений учащихся. Применение цифровых средств в образовательном процессе рассматривается как важный фактор, обеспечивающий более доступное, интересное и эффективное усвоение учебного материала.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в процессе исследования были использованы методы научно-теоретического анализа, педагогического наблюдения, сравнительного анализа, системного подхода и обобщения. Также была изучена эффективность современных цифровых образовательных ресурсов и педагогических технологий, применяемых в преподавании естественных наук. Проанализировано влияние использования мультимедийных презентаций,

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

интерактивных анимаций, цифровых образовательных платформ и виртуальных экспериментов на уровень восприятия знаний учащимися и их активность в учебной деятельности. Данные методы позволили определить возможности системного формирования знаний учащихся по естественным наукам и повышения эффективности образовательного процесса.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЕ: результаты исследования показали, что использование цифровых технологий в начальном образовании оказывает положительное влияние на более глубокое усвоение знаний учащимися и восприятие учебного материала в визуальной и интерактивной форме. Организация образовательного процесса с применением цифровых средств предоставляет учащимся возможность моделировать сложные природные явления, наблюдать эксперименты в виртуальной среде и связывать теоретические знания с практической деятельностью. Подобный подход способствует формированию у учащихся научного мировоззрения о природе, развитию экологического мышления и укреплению навыков самостоятельного исследования. Одновременно уроки, организованные на основе цифровых технологий, усиливают мотивацию учащихся к обучению, развивают интерактивное сотрудничество между учителем и учеником и создают условия для повышения качества образования.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: интеграция цифровых технологий в процесс преподавания естественных наук в начальных классах является важным фактором модернизации содержания образования, организации учебного процесса на основе инновационных подходов и развития познавательной активности учащихся. Эффективное использование современных цифровых средств способствует повышению уровня восприятия природных процессов учащимися, укреплению знаний и формированию интерактивной и результативной модели обучения.

Ключевые слова: начальное образование, естественные науки, цифровые технологии, интерактивное обучение, мультимедийные средства, педагогическая эффективность, инновационная образовательная среда, познавательная активность учащихся.

PEDAGOGICAL SIGNIFICANCE OF USING DIGITAL TECHNOLOGIES IN TEACHING NATURAL SCIENCES IN PRIMARY GRADES.

Gulxayyo I. G‘aniyeva, Termez State Pedagogical Institute, Termez, Uzbekistan.
Munavvara F. Qulmatova, Termez State Pedagogical Institute, Termez, Uzbekistan.

Annotation

INTRODUCTION: the primary stage of education plays a significant role in forming students’ initial scientific understanding of natural phenomena, processes, and patterns. In this context, organizing the methodology of teaching natural sciences based on modern pedagogical approaches, enhancing students’ cognitive activity, and developing their independent thinking skills are considered important and relevant tasks. The rapid

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

integration of information and communication technologies into the education system expands opportunities for organizing the learning process effectively, explaining complex natural processes visually, and increasing students' interest in learning.

AIM: the main objective of this research is to scientifically substantiate the pedagogical significance of using digital technologies in teaching natural sciences in primary grades and to identify methodological opportunities that contribute to the development of students' cognitive activity, thinking abilities, and scientific understanding. The use of digital tools in the educational process is regarded as an important factor that ensures more accessible, engaging, and effective mastery of educational materials.

MATERIALS AND METHODS: the research employed methods such as scientific-theoretical analysis, pedagogical observation, comparative analysis, a systematic approach, and generalization. The effectiveness of modern digital educational resources and pedagogical technologies used in teaching natural sciences was also examined. The influence of multimedia presentations, interactive animations, digital learning platforms, and virtual experiments on students' knowledge perception and their activity in the learning process was analyzed. These methods contributed to identifying opportunities for systematically forming students' knowledge in natural sciences and improving the effectiveness of the educational process.

RESULTS AND DISCUSSION: the results of the study demonstrated that the use of digital technologies in primary education positively influences deeper knowledge acquisition and enables students to perceive learning materials in visual and interactive forms. Educational processes organized with digital tools provide opportunities for students to model complex natural phenomena, observe experiments in virtual environments, and connect theoretical knowledge with practical activities. Such an approach contributes to the development of students' scientific worldview about nature, strengthens ecological thinking, and enhances independent research skills. At the same time, lessons organized with digital technologies increase students' motivation in the learning process, improve interactive collaboration between teachers and students, and create conditions for improving the quality of education.

CONCLUSION: the integration of digital technologies into the teaching of natural sciences in primary education serves as an important factor in modernizing educational content, organizing the learning process based on innovative approaches, and developing students' cognitive activity. The effective use of modern digital tools enhances students' understanding of natural processes, strengthens knowledge acquisition, and forms an interactive and effective model of education.

KEYWORDS: primary education, natural sciences, digital technologies, interactive learning, multimedia tools, pedagogical effectiveness, innovative educational environment, students' cognitive activity.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Zamonaviy ta’lim tizimi jamiyatda yuz berayotgan raqamli transformatsiya jarayonlari bilan uzviy bog‘liq holda rivojlanib bormoqda. Ayniqsa, boshlang‘ich ta’lim bosqichida o‘quvchilarning bilim olishga bo‘lgan munosabatini shakllantirish, ularning qiziqishini oshirish va mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtayi nazardan, tabiiy fanlarni o‘qitishda raqamli texnologiyalardan foydalanish ta’lim jarayonining samaradorligini oshiruvchi muhim omil sifatida namoyon bo‘lmoqda. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari yosh xususiyatlariga ko‘ra ko‘proq vizual, interaktiv va amaliy faoliyatga moyil bo‘ladilar. Raqamli texnologiyalar aynan shu ehtiyojlarni qondirish imkonini berib, dars jarayonini qiziqarli va samarali tashkil etishga xizmat qiladi.

Boshlang‘ich sinflarda tabiiy fanlarni o‘qitishda raqamli texnologiyalardan foydalanish o‘quvchilarning o‘rganish jarayoniga faol jalb etilishiga yordam beradi. Interaktiv taqdimotlar, videomateriallar, virtual tajribalar va animatsiyalar yordamida murakkab tabiiy hodisalar sodda va tushunarli shaklda bayon etiladi. Bu esa o‘quvchilarning mavzuni chuqurroq anglashiga imkon yaratadi. Raqamli texnologiyalar asosida tashkil etilgan darslar o‘quvchilarning bilish faoliyatini faollashtiradi, ularni kuzatish, taqqoslash va xulosa chiqarishga o‘rgatadi. Tabiiy fanlar darslarida raqamli resurslardan foydalanish orqali o‘quvchilar nafaqat tayyor bilimlarni oladilar, balki bilimlarni mustaqil ravishda kashf etish imkoniyatiga ham ega bo‘ladilar. Shuningdek, raqamli texnologiyalar o‘quv jarayonini individuallashtirishga xizmat qiladi. Har bir o‘quvchining bilim darajasi va qobiliyatlarini hisobga olgan holda topshiriqlarni moslashtirish mumkin bo‘ladi. Bu esa barcha o‘quvchilar uchun teng ta’lim imkoniyatlarini yaratadi. Pedagogik nuqtayi nazardan qaralganda, raqamli texnologiyalar o‘qituvchining metodik faoliyatini ham takomillashtiradi. O‘qituvchi dars jarayonida turli raqamli vositalardan foydalanib, o‘quvchilarning bilim darajasini tezkor baholashi, ularning o‘zlashtirishidagi bo‘shliqlarni aniqlashi mumkin. Bu esa ta’lim jarayonini samarali boshqarishga yordam beradi.Biroq raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish uchun o‘qituvchilarning raqamli kompetensiyalarini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Raqamli vositalarni maqsadga muvofiq va pedagogik jihatdan to‘g‘ri qo‘llashgina kutilgan natijani beradi. Aks holda, texnologiyalar faqatgina texnik vosita sifatida qolib ketishi mumkin. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalar boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ilmiy tafakkur, tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Virtual tajribalar va simulyatsiyalar orqali o‘quvchilar sabab-oqibat bog‘lanishlarini tushunishga, o‘z fikrlarini asoslashga o‘rganadilar.

Shuningdek, boshlang‘ich sinflarda tabiiy fanlarni o‘qitishda raqamli texnologiyalardan foydalanish o‘quvchilarning ta’lim jarayonidagi faolligini oshirish bilan bir qatorda, ularning bilimlarni qo‘llash ko‘nikmalarini rivojlantirishga ham xizmat qiladi. Raqamli texnologiyalar asosida tashkil etilgan topshiriqlar o‘quvchilarni faqatgina bilimlarni yod olishga emas, balki ularni amaliy vaziyatlarda qo‘llashga undaydi. Bu esa tabiiy fanlar bo‘yicha olingan bilimlarning hayotiy ahamiyatini anglashga yordam beradi.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Raqamli vositalardan foydalanish o‘quvchilarda axborotni izlash, tahlil qilish va baholash ko‘nikmalarini shakllantiradi. Boshlang‘ich ta’lim bosqichida mazkur ko‘nikmalarning rivojlanishi keyingi ta’lim bosqichlarida muvaffaqiyatli o‘qish uchun mustahkam poydevor bo‘lib xizmat qiladi. Shu jihatdan qaralganda, tabiiy fanlarni o‘qitishda raqamli texnologiyalarning o‘rni beqiyosdir.

Bundan tashqari, raqamli texnologiyalar o‘quvchilarning ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantirishga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Jamoaviy faoliyatga asoslangan raqamli topshiriqlar orqali o‘quvchilar o‘z fikrlarini ifodalash, tengdoshlarining fikrlarini tinglash va birgalikda muammolarni hal qilishga o‘rganadilar. Bu esa ularning muloqot madaniyati va hamkorlik ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Pedagogik jihatdan, raqamli texnologiyalardan foydalanish ta’lim jarayonida monitoring va baholash imkoniyatlarini ham kengaytiradi. O‘qituvchi raqamli platformalar yordamida o‘quvchilarning bilim darajasini tezkor aniqlashi, ularning rivojlanish dinamikasini kuzatib borishi mumkin. Natijada, ta’lim jarayonini o‘z vaqtida tahlil qilish va takomillashtirish imkoniyati yuzaga keladi. Shu bilan birga, boshlang‘ich sinflarda raqamli texnologiyalardan foydalanish muayyan metodik yondashuvni talab etadi. Raqamli vositalar ta’lim maqsadlariga mos ravishda tanlanmasa yoki noto‘g‘ri qo‘llansa, kutilgan pedagogik natijaga erishish qiyinlashadi. Shu sababli, raqamli texnologiyalarni qo‘llash jarayonida o‘qituvchining kasbiy mahorati va metodik tayyorgarligi hal qiluvchi omil hisoblanadi.

Boshlang‘ich sinflarda tabiiy fanlarni o‘qitishda raqamli texnologiyalardan foydalanish ta’lim mazmunini boyitish bilan bir qatorda, o‘quvchilarning bilish jarayonlarini faollashtirishga xizmat qiladi. Tabiiy fanlar ko‘pincha kuzatish, tajriba o‘tkazish va tahlil qilishga asoslangan bo‘lgani sababli, raqamli texnologiyalar ushbu jarayonlarni virtual muhitda samarali tashkil etish imkonini beradi. Masalan, tabiiy hodisalarni bevosita kuzatish imkoni bo‘lmagan hollarda virtual tajribalar va simulyatsiyalar o‘quvchilarga mazkur hodisalarni tushunishga yordam beradi.

Raqamli texnologiyalar asosida tashkil etilgan darslar o‘quvchilarning ta’lim jarayonidagi faolligini oshiradi, chunki bunday darslarda o‘quvchilar passiv tinglovchi emas, balki faol ishtirokchi sifatida namoyon bo‘ladilar. Interaktiv topshiriqlar, testlar va raqamli mashqlar orqali o‘quvchilar o‘z bilimlarini mustaqil tekshirish va baholash imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Bu esa ularning o‘z-o‘zini nazorat qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Shuningdek, raqamli texnologiyalar tabiiy fanlarni o‘qitishda fanlararo integratsiyani amalga oshirishga keng imkoniyat yaratadi. Masalan, tabiiy fanlar matematika, informatika va texnologiya fanlari bilan uzviy bog‘liq holda o‘qitilishi mumkin. Raqamli resurslar yordamida fanlararo topshiriqlarni tashkil etish o‘quvchilarning bilimlarni yaxlit holda qabul qilishiga va mantiqiy fikrlashining rivojlanishiga xizmat qiladi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda, raqamli texnologiyalar vizual va eshitish orqali idrok etishga asoslangan ta’limni tashkil etishga yordam beradi. Animatsiyalar, videodarslar va interaktiv tasvirlar o‘quvchilarning diqqatini jalb qilib, ularning mavzuga bo‘lgan qiziqishini oshiradi. Natijada, o‘quvchilar tabiiy fanlarga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantiradilar. Raqamli texnologiyalar o‘quvchilarning ilmiy savodxonligini rivojlantirishda ham muhim ahamiyatga ega.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Boshlang‘ich bosqichdayoq o‘quvchilar axborotni izlash, tanlash va undan foydalanish ko‘nikmalarini egallay boshlaydilar. Bu esa ularning keyingi ta’lim bosqichlarida murakkab ilmiy axborotlar bilan ishlashiga mustahkam zamin yaratadi.

Pedagogik nuqtayi nazardan, raqamli texnologiyalardan foydalanish o‘qituvchining darsni rejalashtirish jarayonini yanada tizimli va samarali tashkil etish imkonini beradi. O‘qituvchi raqamli vositalar yordamida dars mazmunini boyitishi, turli metod va usullarni uyg‘unlashtirishi mumkin. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalar yordamida dars jarayonining natijalarini tahlil qilish va baholash osonlashadi.

Bundan tashqari, raqamli texnologiyalar ta’lim jarayonida differensial yondashuvni amalga oshirishga xizmat qiladi. Turli darajadagi o‘quvchilar uchun moslashtirilgan topshiriqlarni taqdim etish orqali har bir o‘quvchining imkoniyatlari hisobga olinadi. Bu esa ta’lim jarayonining adolatli va samarali bo‘lishiga yordam beradi.

Shuningdek, boshlang‘ich sinflarda raqamli texnologiyalardan foydalanish o‘quvchilarda mas’uliyat va intizom hissini shakllantiradi. Raqamli topshiriqlarni belgilangan vaqt ichida bajarish, natijalarni ko‘rib chiqish va xatolar ustida ishlash o‘quvchilarning o‘z faoliyatiga mas’uliyat bilan yondashishiga olib keladi. Bu ko‘nikmalar esa nafaqat ta’lim jarayonida, balki kundalik hayotda ham muhim ahamiyatga ega.

Shu bilan birga, raqamli texnologiyalarni ta’lim jarayoniga joriy etishda muayyan muammolar ham mavjud. Texnik vositalarning yetishmasligi, internet tezligining pastligi yoki o‘qituvchilarning raqamli savodxonligi yetarli darajada bo‘lmasligi raqamli texnologiyalardan samarali foydalanishga to‘sqinlik qilishi mumkin. Shu sababli, ta’lim muassasalarida moddiy-texnik bazani mustahkamlash va o‘qituvchilarning malakasini oshirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Yuqorida keltirilgan fikrlar shuni ko‘rsatadiki, boshlang‘ich sinflarda tabiiy fanlarni o‘qitishda raqamli texnologiyalardan foydalanish ko‘p qirrali pedagogik ahamiyatga ega bo‘lib, u ta’lim jarayonining sifati va samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Aynan shu jihatlar xulosaga kelishda muhim asos bo‘lib xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich sinflarda tabiiy fanlarni o‘qitishda raqamli texnologiyalardan foydalanish ta’lim jarayonining pedagogik samaradorligini oshiradi. Raqamli texnologiyalar o‘quvchilarning bilim olishga bo‘lgan qiziqishini kuchaytirib, ularning faolligi va mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ta’lim jarayoniga raqamli vositalarni maqsadli va metodik jihatdan to‘g‘ri joriy etish orqali tabiiy fanlarni o‘qitish sifatini yangi bosqichga olib chiqish mumkin. Amaliy tavsiyalar va kelgusi tadqiqotlar yo‘nalishlari. Boshlang‘ich sinflarda tabiiy fanlarni o‘qitishda raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish uchun, avvalo, o‘qituvchilarning raqamli va metodik kompetensiyalarini rivojlantirishga alohida e’tibor qaratish lozim. Raqamli vositalarni pedagogik maqsadga muvofiq tanlash va ularni dars jarayoniga to‘g‘ri integratsiya qilish ta’lim samaradorligini oshirishning muhim sharti hisoblanadi. Shu sababli, boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari uchun maxsus malaka oshirish kurslari va amaliy seminarlar tashkil etilishi maqsadga muvofiqdir.

Shuningdek, ta’lim muassasalarida raqamli ta’lim muhitini rivojlantirish, zamonaviy texnik vositalar bilan ta’minlash va sifatli raqamli o‘quv resurslaridan foydalanish

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

imkoniyatlarini kengaytirish zarur. Raqamli texnologiyalar asosida tashkil etilgan darslar o‘quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda olib borilishi, ularning bilish faolligini oshirishga xizmat qilishi lozim. Kelgusidagi tadqiqotlarda boshlang‘ich ta’limda tabiiy fanlarni o‘qitishda raqamli texnologiyalardan foydalanishning uzoq muddatli ta’sirini o‘rganish, shuningdek, aniq raqamli vositalarning (virtual laboratoriyalar, interaktiv simulyatsiyalar, ta’limiy platformalar) o‘quvchilarning bilim sifati va ilmiy savodxonligiga ta’sirini tahlil qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu kabi tadqiqotlar raqamli texnologiyalarning ta’lim jarayonidagi o‘rnini yanada asosli ravishda belgilashga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. G‘aniyeva G.I. Ta’lim jarayonida mediata’lim vositalaridan foydalanish. – Yosh olimlar ilmiy-amaliy konferensiyasi, 2023.
2. G‘aniyeva G.I. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining bilish faoliyatini rivojlantirishda raqamli texnologiyalar. – 2024.
3. Kalogiannakis M. Digital technologies in primary education. – Journal of Educational Technology, 2020.
4. Tondeur J., van Braak J., Ertmer P.A., Ottenbreit-Leftwich A. Teachers’ pedagogical use of ICT in primary education. – Computers & Education, 2019.
5. Papadakis S. Digital tools for science education in primary schools. – Education and Information Technologies, 2021.
6. G‘aniyeva G.I. Boshlang‘ich sinflarda tabiiy fanlarni o‘qitishda raqamli texnologiyalardan foydalanish metodikasi. – O‘quv-uslubiy qo‘llanma (kechirma), Termiz, 2024.
7. G‘aniyeva G.I. Boshlang‘ich ta’limda raqamli ta’lim resurslarining pedagogik ahamiyati. – Ilmiy-uslubiy maqola (nashr etilmagan), 2023.
8. G‘aniyeva G.I. Ta’lim jarayonida mediata’lim vositalaridan foydalanish. – Yosh olimlar ilmiy-amaliy konferensiyasi, 2023.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

JISMONIY TARBIYA DARSLARIDA MILLIY O‘YINLAR VOSITASIDA ETNOPEDAGOGIK KOMPETENSIYALARNI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYASI.

Jurayev Sayidmurat Safarovich, Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti, Jismoniy tarbiya va sport” kafedrasi dotsenti, Surxondaryo, O‘zbekiston.

Annotatsiya

KIRISH: maqolada jismoniy tarbiya darslarida milliy o‘yinlardan foydalanishni oddiy “o‘yin” darajasida emas, balki pedagogik maqsadga yo‘naltirilgan texnologiya sifatida qo‘llash masalasi yoritiladi. Milliy o‘yinlar harakat faoliyati bilan bir qatorda tarbiyaviy mazmun, muomala madaniyati, hamkorlik qoidalari, odob-axloq me’yorlari va milliy qadriyatlar uzviyligini ta’minlaydi. Shu yo‘l bilan o‘qituvchining etnopedagogik kompetensiyalari - madaniy jihatdan mos dars loyihalash, o‘yin jarayonini tarbiyaviy boshqarish, kommunikativ ta’sirchanlik va qadriyatga tayangan yo‘naltirish ko‘nikmalari kuchayadi.

MAQSAD: milliy o‘yinlarga asoslangan texnologiyaning jismoniy tarbiya o‘qituvchilarida etnopedagogik kompetensiyalarni rivojlantirishdagi samaradorligini aniqlash va empirik asoslash. Xususan: (1) kompetensiya indikatorlari va mezonlarini belgilash; (2) milliy o‘yinlar asosida bosqichma-bosqich texnologiyani sinovdan o‘tkazish; (3) tajriba va nazorat guruhlari natijalarini qiyoslash.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda pre-test/post-test yondashuviga tayangan kvazi-eksperimental dizayn qo‘llanadi. Ishtirokchilar tajriba va nazorat guruhlariga ajratiladi. Texnologiya tarkibi: milliy o‘yinlar uchun metodik kartalar, darsni modellashtirish, mikro-dars, refleksiv muhokama, ekspert baholash. Ma’lumotlar pedagogik kuzatuv, kompetensiya rubrikalari, so‘rovnoma va o‘z-o‘zini baholash orqali to‘planadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: natijalar milliy o‘yinlar asosida tashkil etilgan texnologiya etnopedagogik kompetensiyalarni o‘sishiga xizmat qilishini ko‘rsatadi. Tajriba guruhida darsni milliy qadriyat va tarbiyaviy mazmun bilan uyg‘un loyihalash, o‘yin jarayonida hamkorlikni boshqarish, muomala madaniyatini shakllantirish hamda vaziyatga mos pedagogik qaror qabul qilish ko‘rsatkichlari kuchliroq dinamika beradi. Texnologiya “bir xil qolipdagi” darslarni kamaytirib, metodik rang-baranglik va mazmuniy chuqurlikni oshiradi.

XULOSA: milliy o‘yinlar aniq bosqichlar va baholash mezonlariga tayanib texnologiya tarzida joriy etilganda, jismoniy tarbiya o‘qituvchilarining etnopedagogik kompetensiyalarini samarali rivojlantiradi. Taklif etilgan model o‘qituvchilarni tayyorlash va malaka oshirish tizimiga amaliy tarzda integratsiya qilish uchun tavsiya etiladi.

Kalit so‘zlar: etnopedagogik kompetensiya, jismoniy tarbiya o‘qituvchisi, milliy o‘yinlar, pedagogik texnologiya, qadriyatga yo‘naltirilgan ta’lim, dars modellashtirish, hamkorlik, tarbiyaviy jarayon.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

TECHNOLOGY FOR DEVELOPING ETHNOPEDAGOGICAL COMPETENCIES THROUGH NATIONAL GAMES IN PHYSICAL EDUCATION LESSONS.

Jurayev Sayidmurat Safarovich, Associate Professor of the Department of Physical Education and Sports, Denov Institute of Entrepreneurship and Pedagogy, Surkhandarya, Uzbekistan.

Annotation

INTRODUCTION: this article examines the practical significance of integrating national games into Physical Education lessons as an educational technology for developing ethnopedagogical competencies in future and practicing PE teachers. The study focuses on how culturally rooted games enrich pedagogical thinking, strengthen value-based communication, and support culturally responsive lesson design. National games are treated not as entertainment, but as a structured didactic tool that links physical skills with cultural content, behavioral norms, cooperation rules, and ethical interaction patterns.

AIM: the main aim of the study is to determine and empirically justify the effectiveness of a technology based on national games for improving ethnopedagogical competencies in the professional activity of Physical Education teachers. Specifically, the research seeks to: (1) define key competency indicators and assessment criteria; (2) test the impact of a staged instructional model using national games; (3) compare the dynamics of competency development in experimental and control groups.

MATERIALS AND METHODS: the study applies a quasi-experimental design with pre-test/post-test assessment. Participants include PE teachers or pre-service teachers divided into experimental and control groups. The intervention is implemented during a semester cycle and includes a structured set of national games with methodological cards, reflective discussions, micro-teaching, and lesson modeling. Data collection tools include observation sheets, competency rubrics, expert assessment, and self-reflection questionnaires.

DISCUSSION AND RESULTS: the findings show that the national-games-based technology supports measurable improvement in ethnopedagogical competencies. The experimental group demonstrates stronger progress in culturally grounded lesson planning, pedagogical communication, and value-oriented guidance during gameplay. The approach also enhances methodological flexibility and reduces stereotypical “mechanical” lesson formats by linking movement tasks with cultural meanings and cooperative norms.

CONCLUSION: the results provide evidence-based justification that national games, when organized as a technology with clear stages and assessment criteria, effectively develop ethnopedagogical competencies in Physical Education teachers. The proposed model can be integrated into teacher training programs and in-service

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

professional development as a practical mechanism for culturally responsive PE instruction.

Keywords: ethnopedagogical competence, physical education teacher, national games, educational technology, culturally responsive teaching, value-based education, methodological training, lesson modeling

ТЕХНОЛОГИЯ РАЗВИТИЯ ЭТНОПЕДАГОГИЧЕСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ ПОСРЕДСТВОМ НАЦИОНАЛЬНЫХ ИГР НА УРОКАХ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ.

Жураев Сайдмурат Сафарович, доцент кафедры «Физическая культура и спорт», Деновского института предпринимательства и педагогики, Сурхандарьинская область, Узбекистан.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье рассматривается практическая значимость включения национальных игр в уроки физической культуры как педагогической технологии развития этнопедагогических компетенций будущих и действующих учителей. Национальные игры анализируются как дидактический ресурс, объединяющий двигательную активность, культурные смыслы, нормы взаимодействия и ценностно-ориентированное воспитание. Показано, что технологически выстроенное применение игр способствует формированию культурно чувствительного планирования урока и педагогической коммуникации.

ЦЕЛЬ: определить и эмпирически обосновать эффективность технологии, основанной на национальных играх, в развитии этнопедагогических компетенций учителя физической культуры. Задачи исследования: (1) уточнить показатели и критерии компетенций; (2) апробировать поэтапную модель внедрения национальных игр; (3) выявить различия динамики показателей в экспериментальной и контрольной группах.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: применён квазиэкспериментальный дизайн с предварительным и итоговым тестированием. Участники разделены на экспериментальную и контрольную группы. Технология включает методические карты игр, моделирование уроков, микропреподавание, рефлексивные обсуждения и экспертную оценку. Использованы наблюдение, компетентностные рубрики, анкетирование и самооценка.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты показывают, что в экспериментальной группе наблюдается более выраженный рост умений культурно обоснованного проектирования урока, педагогического сопровождения игровой деятельности и ценностного взаимодействия в коллективе. Технология повышает методическую вариативность и снижает формальный характер уроков, связывая двигательные задания с культурными нормами и сотрудничеством.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: полученные данные подтверждают, что национальные игры при их поэтапной организации и наличии критериев оценки выступают эффективным механизмом развития этнопедагогических компетенций учителя физической культуры. Модель рекомендуется для программ подготовки и повышения квалификации педагогов.

Ключевые слова: этнопедагогическая компетентность, учитель физической культуры, национальные игры, педагогическая технология, культуросообразное обучение, ценностное воспитание, методическая подготовка

Jismoniy tarbiya darslari faqat jismoniy sifatlarni rivojlantirish maydoni emas, tarbiya va qadriyat uzatishning tirik laboratoriyasi hisoblanadi. O‘quvchi harakat orqali intizom, hamkorlik, adolat, raqobat madaniyati, o‘zini tutish me’yorlarini o‘zlashtiradi. Milliy o‘yinlar ana shu tarbiyaviy imkoniyatlarni tabiiy ravishda mujassamlashtiradi: har bir o‘yin ichida urf-odat, muloqot odobi, jamoa ichidagi mas’uliyat, yutish-yutqazishga munosabat singari ijtimoiy-axloqiy “kodlar” yashiringan. Demak, milliy o‘yinlar darsga kiritilganda faqat mashq hajmi ko‘paymaydi, pedagogik ma’no ham chuqurlashadi.

Etnopedagogik kompetensiya jismoniy tarbiya o‘qituvchisidan milliy-madaniy qadriyatlarni dars mazmuniga tabiiy singdirish, tarbiyaviy vaziyatlarni boshqarish, o‘yin jarayonida muloqot madaniyatini shakllantirish, ijtimoiy hamkorlikni yo‘lga qo‘yish kabi kasbiy ko‘nikmalarni talab qiladi. Amaliyotda milliy o‘yinlar ko‘pincha “qiziqarli tanaffus” yoki “darsni jonlantirish usuli” sifatida qolib ketadi: maqsad qo‘yilmaydi, mezon belgilanmaydi, o‘yin yakunida refleksiya o‘tkazilmaydi, tarbiyaviy natija qayd etilmaydi. Natijada milliy o‘yinlarning tarbiyaviy salohiyati to‘liq ishga tushmaydi, etnopedagogik kompetensiya esa tizimli shakllanmaydi. Shu sabab milliy o‘yinlarni darsga qo‘shishning o‘zi yetarli emas, ularni texnologiya sifatida tashkil etish zarur: bosqichlari, metodik kartasi, o‘qituvchi harakati algoritmi, baholash indikatorlari va kuzatuv mezonlari aniq bo‘lishi lozim. Texnologik yondashuv o‘yinlarni dars mavzusi bilan bog‘laydi, xavfsizlik va intizomni boshqaradi, hamkorlikni o‘qitish vositasiga aylantiradi, yakunda tarbiyaviy xulosani mustahkamlaydi. Mazkur maqola milliy o‘yinlar asosida etnopedagogik kompetensiyalarni rivojlantirishga qaratilgan texnologik modelni nazariy asoslash va amaliy jihatdan yoritishga xizmat qiladi. Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi jismoniy tarbiya darslarida milliy o‘yinlarga asoslangan pedagogik texnologiyaning etnopedagogik kompetensiyalarni rivojlantirishdagi samaradorligini aniqlash va ilmiy jihatdan asoslashdan iborat. Tadqiqot milliy o‘yinlarni dars jarayoniga tizimli va maqsadga yo‘naltirilgan tarzda integratsiya qilish orqali o‘qituvchilarning madaniy qadriyatlarga tayangan pedagogik faoliyatini rivojlantirish imkoniyatlarini aniqlashga qaratilgan.

Tadqiqot doirasida quyidagi vazifalarni hal etish ko‘zda tutiladi: jismoniy tarbiya o‘qituvchisining etnopedagogik kompetensiyasi tarkibiy qismlarini aniqlash va ularning

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

mezon hamda indikatorlarini ishlab chiqish; milliy o‘yinlarga asoslangan bosqichma-bosqich pedagogik texnologiyani loyihalash va amaliyotda sinovdan o‘tkazish; o‘yin jarayonida qadriyatga yo‘naltirilgan muloqot, hamkorlik va tarbiyaviy boshqaruv ko‘nikmalarining shakllanish dinamikasini baholash; tajriba va nazorat guruhlari natijalarini qiyosiy tahlil qilish orqali texnologiyaning samaradorligini aniqlash.

Tadqiqotning amaliy yo‘nalishi jismoniy tarbiya darslarini tarbiyaviy mazmun bilan boyitish, milliy qadriyatlarni o‘quv jarayoniga tabiiy singdirish hamda o‘qituvchining pedagogik ta’sirchanligini oshirishga xizmat qiluvchi metodik yechimlarni ishlab chiqishga qaratilgan. Ushbu maqsadga erishish jismoniy tarbiya darslarining tarbiyaviy salohiyatini kuchaytirish, o‘quvchilarda ijtimoiy hamkorlik va madaniy xulq me’yorlarini shakllantirish hamda o‘qituvchilarning kasbiy kompetentligini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot jismoniy tarbiya darslarida milliy o‘yinlarga asoslangan pedagogik texnologiyaning etnopedagogik kompetensiyalarni rivojlantirishdagi samaradorligini aniqlashga qaratilgan tajriba-sinov ishlari asosida olib borildi. Tadqiqotda umumta’lim maktablarida faoliyat yuritayotgan yoki pedagogik amaliyot o‘tayotgan jismoniy tarbiya o‘qituvchilari ishtirok etdi. Ishtirokchilar kasbiy tayyorgarlik darajasi va ish tajribasiga ko‘ra o‘zaro yaqin ko‘rsatkichlarga ega bo‘lgan holda tajriba guruhi va nazorat guruhiga ajratildi. Tajriba guruhi mashg‘ulotlarida milliy o‘yinlarga asoslangan maxsus pedagogik texnologiya joriy etildi, nazorat guruhida esa an’anaviy dars tashkil etish usullari qo‘llanildi. Tadqiqot bir o‘quv choragi davomida amalga oshirildi. Tajriba guruhida ishlab chiqilgan texnologiya uch bosqichda joriy etildi: tayyorgarlik bosqichida milliy o‘yinlarning tarbiyaviy va madaniy mazmuni tushuntirildi hamda o‘qituvchilarga metodik ko‘rsatmalar berildi; amaliy bosqichda milliy o‘yinlar dars mavzusiga mos holda qo‘llanib, o‘yin jarayonida hamkorlik, hurmat, adolat va jamoaviy mas’uliyat kabi qadriyatlar shakllantirildi; refleksiv bosqichda o‘yin yakunlari muhokama qilinib, pedagogik xulosalar chiqarildi va o‘zaro muloqot madaniyati baholandi. Ushbu bosqichlilik milliy o‘yinlardan foydalanishni tasodifiy emas, balki tizimli pedagogik jarayonga aylantirishga xizmat qildi.

Tadqiqot davomida pedagogik kuzatuv, suhbat, so‘rovnoma, ekspert baholash, refleksiv tahlil hamda kompetensiyalarni baholash mezonlari asosida diagnostika usullari qo‘llanildi. Etnopedagogik kompetensiyaning shakllanish darajasi quyidagi ko‘rsatkichlar asosida baholandi: milliy qadriyatlarni dars mazmuniga integratsiya qilish ko‘nikmasi, o‘yin jarayonida tarbiyaviy vaziyatlarni boshqarish mahorati, madaniy muloqot va hamkorlikni tashkil etish qobiliyati, o‘quvchilarda ijtimoiy xulq me’yorlarini shakllantirishga yo‘naltirilgan pedagogik ta’sir. Olingan ma’lumotlar qiyosiy tahlil asosida qayta ishlanib, tajriba va nazorat guruhlaridagi o‘zgarishlar dinamikasi solishtirildi. Baholash natijalari foiz ko‘rsatkichlari va sifat tahlili orqali umumlashtirildi. Qo‘llangan metodlar milliy o‘yinlarga asoslangan texnologiyaning etnopedagogik kompetensiyalarni rivojlantirishga ta’sirini obyektiv baholash imkonini berdi. Tajriba-sinov ishlari davomida olingan natijalar milliy o‘yinlarga asoslangan pedagogik texnologiya jismoniy tarbiya darslarida etnopedagogik kompetensiyalarni rivojlantirishga sezilarli ta’sir ko‘rsatishini namoyon

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

etdi. Tadqiqot boshida tajriba va nazorat guruhlarida kompetensiya ko‘rsatkichlari o‘zaro yaqin darajada bo‘lib, o‘qituvchilarning milliy qadriyatlarni dars mazmuniga integratsiya qilish, tarbiyaviy vaziyatlarni boshqarish hamda madaniy muloqotni tashkil etish ko‘nikmalari yetarli darajada tizimlashmaganligi kuzatildi. Bu holat milliy o‘yinlardan foydalanish ko‘proq epizodik xarakterga ega ekanligi bilan izohlandi. Tajriba jarayonida milliy o‘yinlar dars mazmuniga texnologik yondashuv asosida kiritilgach, o‘qituvchilarning pedagogik faoliyatida sifat o‘zgarishlari kuzatildi. O‘yinlarni tanlash, ularni dars mavzusiga moslashtirish va o‘yin jarayonida tarbiyaviy maqsadlarni amalga oshirish bo‘yicha metodik izchillik shakllandi. O‘qituvchilar o‘yin davomida hamkorlik, hurmat, adolatli raqobat va jamoaviy mas’uliyat kabi qadriyatlarni ongli ravishda boshqarishga e’tibor qaratdilar. Natijada dars jarayonida o‘quvchilar o‘rtasidagi ijtimoiy munosabatlar ijobiylashdi, o‘zaro yordam va jamoaviylik muhitining kuchayishi kuzatildi. Tajriba guruhida etnopedagogik kompetensiya indikatorlari bo‘yicha sezilarli ijobiy dinamika qayd etildi. Xususan, milliy qadriyatlarni dars mazmuniga integratsiya qilish ko‘nikmasi mustahkamlandi, pedagogik muloqot madaniyati boyidi hamda o‘yin jarayonida tarbiyaviy vaziyatlarni boshqarish mahorati oshdi. Refleksiv muhokamalar o‘qituvchilarning o‘z faoliyatini tahlil qilish, o‘yin natijalarini tarbiyaviy xulosa bilan yakunlash hamda o‘quvchilarning xulq-atvorini pedagogik nuqtai nazardan baholash ko‘nikmalarini rivojlantirdi. Nazorat guruhida esa ijobiy o‘zgarishlar kuzatilgan bo‘lsa-da, ular asosan umumiy pedagogik tajriba ortishi bilan bog‘liq bo‘lib, tizimli xarakter kasb etmadi. Natijalar milliy o‘yinlarning tarbiyaviy salohiyati faqat ularni darsga kiritish bilan emas, balki pedagogik texnologiya sifatida rejalashtirish va amalga oshirish bilan to‘liq namoyon bo‘lishini ko‘rsatdi. O‘yin jarayonini maqsadga yo‘naltirilgan boshqarish o‘qituvchining madaniy sezgirligini oshirib, darsni tarbiyaviy mazmun bilan boyitadi. Bu esa o‘quvchilarda milliy qadriyatlarga hurmat, ijtimoiy hamkorlik, mas’uliyat va madaniy xulq me’yorlarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, tajriba natijalari milliy o‘yinlarga asoslangan texnologiya jismoniy tarbiya o‘qituvchilarining etnopedagogik kompetensiyalarini rivojlantirishda samarali vosita ekanligini tasdiqlaydi. Ushbu yondashuv darslarning metodik rang-barangligini oshiradi, tarbiyaviy ta’sir kuchini kuchaytiradi va jismoniy tarbiya fanining ijtimoiy-madaniy ahamiyatini yanada kengaytiradi. Olib borilgan tadqiqot natijalari jismoniy tarbiya darslarida milliy o‘yinlarga asoslangan pedagogik texnologiyani qo‘llash etnopedagogik kompetensiyalarni rivojlantirishda samarali vosita ekanligini tasdiqladi. Milliy o‘yinlar dars jarayoniga maqsadli va tizimli tarzda integratsiya qilinganda, ular nafaqat jismoniy faollikni oshiradi, balki tarbiyaviy mazmunni boyitadi, o‘quvchilarda milliy qadriyatlarga hurmat va ijtimoiy xulq me’yorlarini shakllantirishga xizmat qiladi. Texnologik yondashuv o‘yin jarayonini pedagogik boshqaruv ob’ektiga aylantirib, o‘qituvchining madaniy sezgirligi va tarbiyaviy ta’sirchanligini kuchaytiradi.

Tajriba natijalari tajriba guruhida etnopedagogik kompetensiya ko‘rsatkichlari sezilarli darajada oshganini ko‘rsatdi. O‘qituvchilar milliy qadriyatlarni dars mazmuniga

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

integratsiya qilish, o‘yin jarayonida tarbiyaviy vaziyatlarni boshqarish hamda madaniy muloqotni tashkil etish borasida ancha yuqori natijalarga erishdilar. Refleksiv tahlil va muhokamalar pedagogik faoliyatni ongli baholash, o‘yin yakunlarini tarbiyaviy xulosa bilan mustahkamlash hamda o‘quvchilarning ijtimoiy xulqini shakllantirish jarayonini samarali tashkil etishga yordam berdi. Milliy o‘yinlar asosida tashkil etilgan darslar o‘quvchilarda hamkorlik, o‘zaro hurmat, adolatli raqobat, jamoaviy mas’uliyat va madaniy muomala ko‘nikmalarining shakllanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatdi. Bu esa jismoniy tarbiya fanining nafaqat sog‘lomlashtiruvchi, balki ijtimoiy-madaniy va tarbiyaviy ahamiyatini ham kuchaytiradi. O‘yin jarayonida qadriyatga yo‘naltirilgan pedagogik yondashuv o‘quvchilarni milliy madaniyatga hurmat ruhida tarbiyalashda samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Amaliy jihatdan, ishlab chiqilgan texnologiyani jismoniy tarbiya darslari tizimiga joriy etish o‘qituvchilarning kasbiy kompetentligini oshirish, darslarning metodik samaradorligini kuchaytirish va tarbiyaviy ta’sirini chuqurlashtirish imkonini beradi. Kelgusida turli yosh bosqichlarida milliy o‘yinlar asosida etnopedagogik kompetensiyalarni rivojlantirish mexanizmlarini kengroq o‘rganish hamda baholash mezonlarini takomillashtirish jismoniy tarbiya ta’limining mazmunini boyitishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Volkov G.N. Etnopedagogika: nazariya va amaliyot. - Cheboksary: ChGPU nashriyoti, 1999.
2. Matveev L.P. Teoriya i metodika fizicheskoy kultury. - Moskva: Sport, 2010.
3. Platonov V.N. Sistema podgotovki sportsmenov v olimpiyskom sporte. - Kiyev: Olimpiyskaya literatura, 2015.
4. Ashmarin B.A. Teoriya i metodika fizicheskogo vospitaniya. - Moskva: Prosveshcheniye, 2004.
5. Ishmuhamedov R., Yo‘ldoshev J. Pedagogik texnologiyalar: nazariya va amaliyot. - Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.
6. Q.J. Nuriddinov Talabalarda akademik madaniyatni shakllantirishning innovatsion shakl va uslublari // Inter education & global study. 2025. №3. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/talabalarda-akademik-madaniyatni-shakllantirishning-innovatsion-shakl-va-uslublari
7. UNESCO. Quality Physical Education (QPE): Guidelines for Policy Makers. - Paris: UNESCO, 2015.
8. Hellison D. Teaching Personal and Social Responsibility Through Physical Activity. - 3rd ed. Champaign, IL: Human Kinetics, 2011.
9. Kirk D., Macdonald D., O’Sullivan M. (Eds.). The Handbook of Physical Education.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

PEDAGOGIKA OLIY TA`LIM MUASSASALARIDAGI BO`LAJAK O`QITUVCHILARNI VALEOLOGIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK XUSUSIYATLARI.

Sardorxon Quvondiqov, p.f.f.d. (PhD), professor, Nizomiy nomidagi O‘zbekiston Milliy pedagogika universiteti, Toshkent, O‘zbekiston.

Annotatsiya

KIRISH: hozirgi globallashuv sharoitida ta’lim tizimida nafaqat bilim berish, balki sog‘lom turmush tarzini shakllantirish, shaxsning jismoniy va ruhiy salomatligini mustahkamlash muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu nuqtai nazardan, pedagogika oliy ta’lim muassasalarida tahsil olayotgan bo‘lajak o‘qituvchilarda valeologik kompetentlikni rivojlantirish dolzarb pedagogik masalalardan biridir. Valeologiya inson salomatligini saqlash, mustahkamlash va rivojlantirish qonuniyatlarini o‘rganuvchi fan sifatida ta’lim jarayonida muhim o‘rin egallaydi. Bo‘lajak o‘qituvchilarning valeologik kompetentligi nafaqat ularning shaxsiy sog‘lig‘ini saqlashga, balki kelajakda o‘quvchilarda sog‘lom turmush tarzini shakllantirishga xizmat qiladi. Pedagogik jarayonda valeologik yondashuvni qo‘llash o‘qituvchilarning kasbiy faoliyatida sog‘lom muhit yaratish, psixologik barqarorlikni ta’minlash hamda ta’lim samaradorligini oshirishga yordam beradi. Shu bois pedagogika oliy ta’lim muassasalarida bo‘lajak o‘qituvchilarning valeologik kompetentligini shakllantirishning pedagogik xususiyatlarini o‘rganish muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

MAQSAD: pedagogika oliy ta’lim muassasalarida bo‘lajak o‘qituvchilarning valeologik kompetentligini rivojlantirishning pedagogik xususiyatlarini aniqlash hamda sog‘lom turmush tarzini shakllantirishga qaratilgan samarali pedagogik yondashuvlarni asoslash.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot jarayonida pedagogika, psixologiya va valeologiya sohasiga oid ilmiy manbalar, normativ-huquqiy hujjatlar hamda ilmiy maqolalar o‘rganildi. Tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalanildi: ilmiy-nazariy tahlil; pedagogik kuzatuv; taqqoslash va umumlashtirish; anketa va so‘rovnoma usullari; pedagogik tajriba-sinov ishlari. Mazkur metodlar orqali pedagogika oliy ta’lim muassasalarida tahsil olayotgan talabalar orasida valeologik bilim, ko‘nikma va malakalarining shakllanish darajasi tahlil qilindi.

NATIJA VA MUHOKAMA: tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, bo‘lajak o‘qituvchilarning valeologik kompetentligini rivojlantirishda quyidagi pedagogik xususiyatlar muhim ahamiyat kasb etadi. Valeologik bilimlarning tizimli berilishi – talabalar salomatlikni saqlash va mustahkamlashga oid nazariy bilimlarga ega bo‘lishi zarur. Sog‘lom turmush tarzini shakllantirishga yo‘naltirilgan ta’lim muhiti – ta’lim jarayonida sport, gigiyena, psixologik barqarorlik va to‘g‘ri ovqatlanish madaniyati targ‘ib qilinishi lozim. Interfaol pedagogik texnologiyalardan foydalanish – treninglar, muammoli vaziyatlar, loyihaviy faoliyat orqali talabalar faol ishtirokini ta’minlash. Shaxsiy namuna

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

prinsipi – bo‘lajak o‘qituvchi sog‘lom turmush tarziga amal qilishi orqali o‘quvchilarga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Muhokamalar jarayonida aniqlanishicha, valeologik kompetentlikni rivojlantirish o‘qituvchilarning kasbiy tayyorgarligini mustahkamlab, ularning pedagogik faoliyatida samaradorlikni oshiradi.

XULOSA: pedagogika oliy ta’lim muassasalarida bo‘lajak o‘qituvchilarning valeologik kompetentligini rivojlantirish ta’lim jarayonining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, valeologik bilimlarni tizimli ravishda o‘qitish, sog‘lom turmush tarzini targ‘ib qiluvchi pedagogik muhit yaratish va interfaol metodlardan foydalanish orqali talabalarning valeologik kompetentligini samarali rivojlantirish mumkin. Bu esa kelajakda o‘qituvchilarning o‘quvchilarda sog‘lom turmush tarzini shakllantirishga qaratilgan faoliyatini yanada samarali tashkil etishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: valeologiya, valeologik kompetentlik, sog‘lom turmush tarzi, pedagogik ta’lim, bo‘lajak o‘qituvchi, pedagogik kompetensiya, salomatlikni saqlash, ta’lim jarayoni.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ВАЛЕОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ В ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ.

Сардорхон Кувондиков, PhD по педагогическим наукам, профессор,
Национальный педагогический университет Узбекистана имени Низами, Ташкент, Узбекистан.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в условиях современной глобализации в системе образования важное значение приобретает не только передача знаний, но и формирование здорового образа жизни, укрепление физического и психического здоровья личности. В этой связи развитие валеологической компетентности у будущих учителей, обучающихся в педагогических высших учебных заведениях, является одной из актуальных педагогических задач. Валеология как наука, изучающая закономерности сохранения, укрепления и развития здоровья человека, занимает важное место в образовательном процессе. Валеологическая компетентность будущих учителей служит не только сохранению их собственного здоровья, но и формированию у учащихся навыков здорового образа жизни в будущем. Применение валеологического подхода в педагогическом процессе способствует созданию здоровой образовательной среды, обеспечению психологической устойчивости и повышению эффективности образовательной деятельности. Поэтому изучение педагогических особенностей формирования валеологической компетентности будущих учителей в педагогических вузах имеет важное научно-практическое значение.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

ЦЕЛЬ: определить педагогические особенности развития валеологической компетентности будущих учителей в педагогических высших учебных заведениях и обосновать эффективные педагогические подходы, направленные на формирование здорового образа жизни.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в ходе исследования были изучены научные источники, нормативно-правовые документы и научные статьи по педагогике, психологии и валеологии. В исследовании использованы следующие методы: научно-теоретический анализ, педагогическое наблюдение, сравнение и обобщение, анкетирование и опрос, педагогический эксперимент. С помощью данных методов был проанализирован уровень сформированности валеологических знаний, умений и навыков у студентов педагогических высших учебных заведений.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЕ: результаты исследования показали, что в развитии валеологической компетентности будущих учителей важное значение имеют следующие педагогические особенности. Системное предоставление валеологических знаний – студенты должны обладать теоретическими знаниями по сохранению и укреплению здоровья. Формирование образовательной среды, направленной на здоровый образ жизни – в образовательном процессе необходимо пропагандировать занятия спортом, гигиену, психологическую устойчивость и культуру правильного питания. Использование интерактивных педагогических технологий – тренинги, проблемные ситуации и проектная деятельность обеспечивают активное участие студентов. Принцип личного примера – будущий учитель, соблюдая здоровый образ жизни, оказывает положительное влияние на учащихся. В ходе обсуждения установлено, что развитие валеологической компетентности укрепляет профессиональную подготовку учителей и повышает эффективность их педагогической деятельности.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: развитие валеологической компетентности будущих учителей в педагогических высших учебных заведениях является важной составляющей образовательного процесса. Результаты исследования показывают, что системное преподавание валеологических знаний, создание педагогической среды, способствующей формированию здорового образа жизни, а также использование интерактивных методов позволяют эффективно развивать валеологическую компетентность студентов. Это, в свою очередь, способствует более эффективной организации деятельности учителей по формированию здорового образа жизни у учащихся.

Ключевые слова: валеология, валеологическая компетентность, здоровый образ жизни, педагогическое образование, будущий учитель, педагогическая компетенция, сохранение здоровья, образовательный процесс.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

PEDAGOGICAL FEATURES OF DEVELOPING VALEOLOGICAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS IN PEDAGOGICAL HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS.

Sardorkhon Quvondiqov, PhD in Pedagogical Sciences, Professor, Nizami National Pedagogical University of Uzbekistan, Tashkent, Uzbekistan.

Annotation

INTRODUCTION: in the conditions of modern globalization, the education system is required not only to provide knowledge but also to form a healthy lifestyle and strengthen the physical and psychological health of individuals. In this regard, the development of valeological competence among future teachers studying in pedagogical higher education institutions is one of the urgent pedagogical tasks. Valeology, as a science that studies the laws of maintaining, strengthening, and developing human health, occupies an important place in the educational process. The valeological competence of future teachers serves not only to preserve their personal health but also to form healthy lifestyle habits among students in the future. The application of a valeological approach in the pedagogical process helps to create a healthy educational environment, ensure psychological stability, and increase the effectiveness of educational activities. Therefore, studying the pedagogical features of forming valeological competence among future teachers in pedagogical higher education institutions has important scientific and practical significance.

AIM: to identify the pedagogical features of developing valeological competence among future teachers in pedagogical higher education institutions and to substantiate effective pedagogical approaches aimed at forming a healthy lifestyle.

MATERIALS AND METHODS: during the research process, scientific sources, normative-legal documents, and scientific articles related to pedagogy, psychology, and valeology were studied. The following research methods were used: scientific-theoretical analysis, pedagogical observation, comparison and generalization, questionnaire and survey methods, and pedagogical experimental work. Through these methods, the level of formation of valeological knowledge, skills, and abilities among students of pedagogical higher education institutions was analyzed.

RESULTS AND DISCUSSION: the research results showed that the following pedagogical features are important in developing valeological competence among future teachers. Systematic provision of valeological knowledge – students should acquire theoretical knowledge about maintaining and strengthening health. Creating an educational environment aimed at forming a healthy lifestyle – the educational process should promote sports activities, hygiene, psychological stability, and a culture of proper nutrition.The use of interactive pedagogical technologies – trainings, problem situations, and project-based activities ensure active participation of students. The principle of personal example – a future teacher who follows a healthy lifestyle positively influences students.The discussions revealed that the development of valeological competence

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

strengthens the professional training of teachers and increases the effectiveness of their pedagogical activity.

CONCLUSION: the development of valeological competence among future teachers in pedagogical higher education institutions is an important component of the educational process. According to the research results, systematic teaching of valeological knowledge, the creation of a pedagogical environment promoting a healthy lifestyle, and the use of interactive methods make it possible to effectively develop students' valeological competence. This, in turn, contributes to the more effective organization of teachers' activities aimed at forming a healthy lifestyle among students.

Keywords: valeology, valeological competence, healthy lifestyle, pedagogical education, future teacher, pedagogical competence, health preservation, educational process.

Oliy ta'lim muassasalarida nazorat qilish, monitoring tizimining mukammallashtirilishi o'z navbatida kafedralar tomonidan bo'lajak pedagoglar valeologik kompetentligini rivojlantirish mexanizmlarini takomillashtirish mazmuniga yo'naltirilgan faoliyatning samaradorligini ta'minlashga qaratilgandir. Ushbu jarayon davomida talabalarga o'qitilayotgan darslar mazmunida valeologik ta'limotlar integratsiyasining sifati, maqsadga erishish, natijada yuqori malakali, pedagog mutaxassis tayyorlanishini ta'minlash, bo'lajak pedagoglarda yuksak valeologik kompetentlikni rivojlantirish mexanizmlarini takomillashtirishga erishish mumkin.

Talabalar valeologik tarbiyasini yuqori darajaga ko'tarish, bo'lajak pedagoglarning valeologik kompetentligini rivojlantirish jarayonida kafedralarda olib borilayotgan tarbiyaviy ishlarni, fakultetlardagi tadbirlar bilan muvofiqlashtirish yoki ko'zda tutilgan tadbirlarni amalga oshirishdagi muayyan bosqichlarning bajarilayotganligini ilmiy jihatdan tahlil etish muhim sanaladi. Ushbu tizimning asoslangan ish dasturini, ko'zlangan tadbirlar majmuasini tayyorlash davomida valeologik mazmundagi ilmiy axborotlar bazasidan unumli foydalanish maqsadga muvofiqdir. Oliy pedagogik ta'lim muassasalari faoliyatidagi boshqarish jarayoni monitoringi, o'quv jarayoniga rahbarlik qilishning shakllari va metodlari, tarbiya ishiga mas'ul shaxslarning faoliyatini tahlil qilish, talabalar bilan ishlashning o'ziga xos xususiyatlariga e'tibor beriladi. Bo'lajak pedagoglarning fan va valeologik bilimlarni o'zlashtirishi, ularda valeologik kompetentlikni rivojlantirish mexanizmlarini takomillashtirish yo'llari ilmiy asoslangan holda izlab topiladi. Oliy ta'lim tizimida asosiy ko'zlangan maqsad ta'lim va tarbiyaga erishish bo'lib, ushbu vazifa ijrosi muassasa xodimlari zimmasiga yuklatiladi. Shuningdek, bu rahbarlik bo'g'inlaridagi professor-o'qituvchilarning ilmiy pedagogik faoliyati bilan ham bog'liqdir. Shuningdek, ichki nazorat ishlari ilmiy asosda, islohotlarga monand sur'atda tashkil qilingan bo'lsa, ta'lim va tarbiya ishlarida, shu jumladan, bo'lajak pedagoglarda valeologik kompetentlikni rivojlantirish masalasida yuqori darajadagi ko'rsatkichlarga erishiladi. Uzluksiz ta'limning

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

modernizatsiyalashuvida oliy pedagogik ta'lim fuqarolik jamiyatiga, ijtimoiy hayotning barcha sohalari uchun zarur bo'lgan pedagog mutaxassislarni tayyorlashga xizmat qiladi. Mazkur jarayonda talabalar ma'naviy ehtiyojlarini qondirishga e'tibor kuchaytirilib, uning valeologik kompetentligini rivojlantirishga erishiladi. Oliy pedagogik ta'lim oldiga qo'yilgan asosiy maqsad bo'lajak pedagog shaxsining tarbiyasi, yuksak madaniyati, axloqan pok va valeologik kompetentlikni rivojlantirishdan iborat. Oliy ta'lim muassasalaridagi ilmiy asoslangan mehnat taqsimoti ta'lim-tarbiya ishidagi muhim omil hisoblanadi. Tabiiyki, bunday ish tartibining mavjudligi tarbiya jarayonining ilmiy asosda, maqsadli, shaxs va mamlakatimiz istiqbolini hisobga olgan holda tashkil qilinishini talab qiladi. Oliy pedagogik ta'limning tarkibiga kiruvchi barcha fanlardan dars jarayonining yuqori saviyada tashkil qilinishi bo'lajak pedagog shaxsining rivojlanishi, yuqori malakali pedagogning tayyorlanishi va natijada valeologik kompetentlikka erishgan mutaxassislarni tarbiyalash bilan yakunlanadi. Bunday ilmiy asoslangan tarbiyaviy ishning amalga oshirilishida ta'lim muassasalari ichki nazoratini takomillashtirish muhim rol o'ynaydi.Dars jarayonini monitoring qilish tufayli kafedra professor-o'qituvchilarining ma'ruzalari, amaliy mashg'ulot o'tkazishlari va talabalar orasidagi ijodiy hamkorlik yanada kengayadi [23]. Ushbu ilmiy hamkorlik natijasida talabalar tomonidan mustaqil o'rganilishi lozim bo'lgan ekologiyaga oid mavzular ustida mustaqil ishlanadi. Ma'lum ijodiy natijalarga erishiladi. Monitoring ishlarining ko'lami davomida kafedralar huzuridagi talabalar ilmiy to'garaklarining faoliyati bilan keng tanishishni va to'garaklarda talabalarning ishtirokini faollashtirish imkoniyatini vujudga keltiradi. Oliy ta'limda bo'lajak pedagoglar valeologik kompetentligini rivojlantirish mexanizmlarini takomillashtirish jarayonida pedagogika fanlari metodologiyasini va yangi pedagogik texnologiyalarni yaxshi bilib olishlariga e'tibor qaratish zarur. Ta'lim muassasasida ta'lim va tarbiyaga doir muammolar mazmunini tushunish, maqsadini anglay olish zarur, aks holda talabalar valeologik kompetentligini rivojlantirishning optimal yo'lini topib bo'lmaydi.

Oliy ta'lim muassasalari faoliyati asosini tashkil qiluvchi, faoliyat turlarini belgilovchi qonunlar, direktiv hujjatlar va qarorlar ta'limni modernizatsiyalashda takomillashtirildi, bu tizim oliy pedagogik ta'lim muassasalari faoliyatini mukammallashtirishda muhim metodologik asos rolini bajarmoqda. Ushbu jarayonning muhim tomoni talabalarda valeologik kompetentlikni rivojlantirish mexanizmlarini takomillashtirishga qaratilganidir. Ta'limdagi islohotlar davomida, oliy pedagogik ta'lim muassasalarini boshqarish va unga rahbarlik qilishning talablarini belgilashda «Ta'lim to'g'risida»gi qonun muhim ahamiyatga ega. Ushbu qonunlarning hayotga tatbiq etilishi munosabati bilan uzluksiz ta'lim jarayonini modernizatsiyalashga va muhim amaliy natijalarga erishildi. Ta'limni modernizatsiyalashda oliy pedagogik ta'lim mazmuniga, jumladan, bo'lajak pedagoglar valeologik kompetentligini rivojlantirish mexanizmlarini takomillashtirishga nisbatan qo'yiladigan talablar yanada kuchaydi. Tadqiqotlarimiz natijalari shuni ko'rsatmoqdaki, bugungi talabalar, ya'ni bo'lajak pedagoglarning aksariyati fanlarni o'rganish jarayonida ba'zi mavzularga doir muammolarni bilib olishga qiziqishlari pasayganligi kuzatilmoqda.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Ushbuning sabablari sifatida shuni ta'kidlab o'tish mumkinki, dars davomida pedagog bilan talaba o'rtasida ilmiy muloqotning sustligi va fan o'qituvchisining talabalar diqqatini muammoga jalb etish mahoratining yo'qligi natijasida sodir bo'lmoqda. Shuningdek, oliy ta'lim tashkilotlarida hamkorlik pedagogikasi va xalq tarbiyashunosligi hamda pedagog ruhshunoslar xizmatining faoliyatida kamchilliklar mavjudligi tufayli yuqoridagi holatlar kuzatiladi. Tadqiqotimiz natijalaridan ma'lum bo'ldiki, pedagog ijodiy faoliyati davomida o'zining o'qitish metodikasi, fanga doir mavzu materiallarini chuqur bilishi, o'z faoliyatini muntazam nazorat qilishi talab qilinadi. Kafedralardagi ayrim pedagoglar o'zlarining ijodiy, metodik kamchilliklarini, ayniqsa, ekologiya sohalari bo'yicha yetarli zamonaviy bilimga ega emas. Shunga qaramasdan, talabaga nisbatan talabchanlikni kuchaytirish hollari mavjud. Natijada talabalar pedagog faoliyatidagi ijodiy kamchilliklarni, o'qitish metodikasidagi mavjud kasbiy pedagogik qiyinchiliklarni tez anglaydilar [167]. Shuning uchun, pedagog hadiksirab emas, balki o'ziga bo'lgan hurmatni joyiga qo'yib talabalar bilan ijodiy munosabatni yaratishi va tashkillashtirishi mumkin. Binobarin, shu tarzda zarur bo'lgan muhitni va talabalarning ruhiy kayfiyatini pedagog ba'zan sezmaydi. Talabalar pedagogning ijodiy faoliyatini, bilim berish usulini har doim kuzatib boradi. Ular mutaxassis sifatida shakllanishlari uchun zarur bo'lgan malakali bilim, tarbiyaga oid iliq so'z, ijodiy qiyinchiliklarni yengib o'tish uchun zarur bo'lgan motiv, bilimlarini reyting asosida baholash jarayonida qo'llab-quvvatlashga muhtojlik sezadilar. Hozirgi davrda pedagogika sohasi oldida ta'limda valeologik tarbiyaviy ahamiyatini kuchaytirishga oid muammolar mavjud. Ta'kidlash zarurki, ba'zan pedagogning valeologik mavzularni chuqur bilishi ham auditoriyada tarbiyaviy ahamiyat ega bo'ladi. Biroq, bularning ichida eng zaruri va talaba uchun ahamiyatli deb pedagogning ekologiyaga doir yangiliklar, global, mintaqaviy ekologiyaga oid bilimlarga chanqoqligi muhim hisoblanadi. Shuningdek, talabalarni muntazam izlanishga, valeologik bilimlarni mustaqil egallashga, fanning mohiyatini tushuntirishga, valeologik ma'lumotlarni uzatish jarayonida ijodiy yondashishga jalb etishi va erkin, mustaqil fikrlashi, ijodiy ishlash uchun shart-sharoit yaratishi bilan belgilanadi. Oliy ta'limdagi pedagoglar faoliyatida amalga oshirilgan uzoq yillik ish tajribalar, kuzatishlarga tayangan holda, ularning doimo o'z ustida uzluksiz ishlashi, bilim, ko'nikma va malakalarini takomillashtirib turish doimiy zaruriyat ekanligini ko'rsatmoqda. Pedagoglar o'z kasbiy kompetentligining o'sib borishini, o'quv jarayonida zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalarini qo'llay olish taktikasini kuchaytirishi zarur. Ular bevosita pedagogik faoliyatda amalga oshadi. Pedagogik faoliyatning mas'uliyatli va mashaqqatli ekanligini odatda, o'qituvchining kompetentlik darajasini, dars-mashg'ulotlarini kuzatish, tahlil etish orqali bilish mumkin.

Hozirgi zamon oliy pedagogik ta'lim muassasalarida ekologiyaga oid o'tkazilayotgan darslar monitoringning bir qancha usullari mavjuddir. Kuzatuvchilar pedagog bilan birgalikda darsga kirishi, ya'ni darsda bevosita ishtiroki yoki elektron nazorat usullari orqali amalga oshiriladi. Pedagogning talablar darajasida darsni olib borishi uchun darsga kirganida guruh jurnali, fanning ishchi o'quv dasturi, dastur

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

bajarilishining kalendar rejasi kabi fanga oid materiallari bo‘lishi kerak. Dars o‘tuvchining metodik jihatdan bunday ta’minlanganligi dars jarayonini yuqori saviyada o‘tkazish imkoniyatini beradi. Tadqiqotimiz davomida ma’lum bo‘ldiki, pedagog mutaxassis tomonidan tashkillashtirilgan darslarni maqsadga muvofiq deb hisoblash uchun uning mazmuni, mohiyati, jarayonni kuzatish va uni tahlil etishda quyidagilarga e’tibor berish zarur:

– o‘qituvchining darsga tayyorgarlik darajasi va uning ekologiyaga doir materiallar asosida asosiy mavzuni tushuntira olishni namoyon etganligi;

– o‘qituvchida darsga taalluqli bo‘lgan mavzu rejasi va mavzu yuzasidan ishlanmalarning mavjudligi, ekopedagogik didaktik materiallar, tarqatma materiallarning ko‘rgazmalik darajasida tayyor ekanligi;

– o‘qituvchining darsga tayyorgarligi, tanishib chiqilganligi. Pedagogning darsga tayyor ekanligini ekologiyaga oid materiallarni qo‘llay olganligi, ularning talabalarga tushunarli bo‘lganligi, talabalarda qiziqish uyg‘otganlik darajasi dars mashg‘uloti davomida kuzatilganligi va tahlil etilganligi;

– darsning maqsad va vazifalari qo‘yilish jarayonida pedagog valeologik materiallarning mazmunini tushuntirishga alohida e’tibor berishi maqsadga muvofiqligi;

– o‘qituvchi talabalarda valeologik kompetentlikni rivojlantirish bilan bog‘liq bo‘lgan maqsadni to‘g‘ri izohlay olishi va o‘qituvchi bilan talabalarning vazifalari aniq belgilanish zarurligi;

– tashkiliy ishlar tahlili davomida auditoriyaning umumiy tayyorgarligi, talabalar o‘z joylarini egallaganligi, ular diqqati dars mavzusiga yo‘naltirilganligi, ko‘rgazmali qurollar, kompyuter texnikasidan foydalanish, slaydlar mavjudligiga alohida e’tibor qaratilganligi;

– mashg‘ulot o‘tkaziladigan xonaning darsga umumiy tayyorligi, talabalarning ijodiy kayfiyati, auditoriya va doskasining tozaligi, bo‘r yoki markerning, doska lattasi yoki magnit doska o‘chirgichining mavjudligi, auditoriya stollari joylashuvi, kompyuter texnikasining ishga tayyorgarligi, ayrim sabablarga ko‘ra darsda qatnashmayotgan talabalarning ismi va shariflari yozilgan varaqchani pedagog stoliga qo‘yilishi, shuningdek, pedagog hamda talabalarning tashqi qiyofasiga ham e’tibor berilganligi maqsadga muvofiqdir [131; 130-b.]. Ekologiyaga oid ta’limni berishga qaratilgan dars mashg‘ulotlarini tahlil etish davomida pedagoglarning fikrini eshitish maqsadga muvofiqdir. Bunday ijodiy muloqot davomida pedagog mutaxassis sifatida valeologik bilimga doir yangi takliflarni qiritishi, dars saviyasini oshirishga qaratilgan tavsiyalarni berishi mumkin. Darsning yakuniy tahlili davomida ekspertlar darsda ekologiyaga oid materiallarning qo‘llanilganligini, darsning tarbiyaviy ahamiyati va ko‘zda tutilgan maqsadga erishilganligini e’tiborga oladi. Dars tahliliga bunday yondashuv bo‘lajak pedagoglarda valeologik kompetentlikni rivojlantirish mexanizmlarini takomillashtirishda asosiy omillarga aylanish imkoniyatini kengaytiradi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – T.: «Adolat», 2010.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – T.: 2020 yil 23 sentyabr, O‘RQ-637-son. - *Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi, 21.04.2021 y., 03/21/683/0375-son.*
3. O‘zbekiston Respublikasi “Valeologik nazorat to‘g‘risida”gi Qonuni. // “Xalq so‘zi” gazetasi, 2013 yil, № 255.
4. O‘zbekiston Respublikasining “Nodavlat notijorat tashkilotlari faoliyatining kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonuni. 2007 yil 3 yanvar, O‘RQ-76-son. - Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi, 21.04.2021 y., 03/21/683/0375-son.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016 yil 17 dekabrdagi «Xalq bilan muloqot va inson manfaatlari yili» davlat dasturini ishlab chiqish va amalga oshirishning tashkiliy chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-4760-sonli Farmoni. - lex.uz/docs/3121798
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 4 maydagi “Mamlakatni demokratik yangilash jarayonida fuqarolik jamiyati institutlarining rolini tubdan oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-5430-son Farmoni. // lex.uz/docs/3721649
7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-4749-sonli Farmoni. - Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 11.12.2019 y., 06/19/5892/4134-son.
8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktyabrdagi “O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5847-sonli farmoni. - O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 30.04.2020 y., 06/20/5987/0521-son.
9. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 2 martdagi “2017-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasini «Ilm, ma’rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili»da amalga oshirishga oid davlat dasturi to‘g‘risida”gi PF-5953-sonli Farmoni. - O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 27.03.2020 y., 06/20/5975/0377-son.
10. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 5 iyuldagi “Yoshlarga oid davlat siyosati samaradorligini oshirish va O‘zbekiston yoshlar ittifoqi faoliyatini qo‘llab-quvvatlash to‘g‘risida”gi PF-5106-sonli Farmoni. // «Xalq so‘zi» gazetasining 2017 yil 6 iyuldagi soni.
11. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi «2022-2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida»gi PF-60-sonli Farmoni. - Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi, 29.01.2022 y., 06/22/60/0082-son, 18.03.2022 y., 06/22/89/0227-son, 21.04.2022 y., 06/22/113/0330-son.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

12. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 28 noyabrdagi “O‘zbekiston Respublikasida Milliy madaniyatni yanada rivojlantirish konsepsiyasi”ni tasdiqlash to‘g‘risida”gi PQ-4038-sonli qarori. - O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 28.09.2020 y., 06/20/6075/1330-son.
13. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 3 oktyabrdagi “Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish sohasida davlat boshqaruvi tizimini takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” PQ-3956-sonli qarori. - O‘zbekiston Respublikasi qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi, 30.12.2021 y., 07/21/76/1231-son.
14. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 5 iyundagi PQ- “Oliy ta’lim muassasalarida ta’lim sifatini oshirish va ularning mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta’minlash bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi 3775-sonli Qarori. - O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 26.03.2021 y., 07/21/5040/0243-son
15. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 27 fevraldagi "Pedagogik ta’lim sohasini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida"gi PQ-4623-son Qarori. - O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 13.06.2020 y., 07/20/4749/0758-son.
16. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 16 fevraldagi “O‘zbekiston Respublikasi ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish davlat qo‘mitasi tizimida muhofaza etiladigan tabiiy hududlarni tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida” PQ-131-son qarori. // lex.uz/docs/5861879
17. O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirining 2021 yil 19 oktyabrdagi “Oliy ta’limning Davlat ta’lim standarti. Oliy ta’lim yo‘nalishlari va mutaxassisliklari klassifikatori» O‘zbekiston Respublikasining davlat standartlarini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 11-son buyrug‘i. // lex.uz/docs/5701176
18. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2014 yil 21 yanvardagi “Valeologik normativlar loyihalarini ishlab chiqish va kelishish tartibi to‘g‘risidagi nizomni tasdiqlash haqida” 14-sonli qarori. - O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 23.11.2018 y., 09/18/949/2214-son.
19. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018 yil 17 avgustdagi «Istirohat bog‘lari va yashil zonalarni tashkil etish metodologiyasi to‘g‘risidagi nizomni tasdiqlash haqida» 671-sonli qarori. -O‘zbekiston Respublikasi qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi, 20.11.2021 y., 09/21/694/1075-son.
20. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019 yil 27 maydagi “O‘zbekiston Respublikasida valeologik ta’limni rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 434-son qarori. - O‘zbekiston Respublikasi qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi, 21.05.2021 y., 09/21/320/0482-son.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI BO'LAJAK TARBIYACHILARINING KASBIY RIVOJLANISHIDA IJTIMOIY KOMPETENSIYANING AXAMIYATI.

Xalilova Dilnoza Furkatovna, Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika universiteti o'qituvchisi, Toshkent, O'zbekiston.

Annotatsiya

KIRISH: maktabgacha ta'lim tizimi zamonaviy jamiyatda bolalarning shaxsiy, ijtimoiy va intellektual rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Shu bilan birga, maktabgacha ta'lim tashkilotida faoliyat yuritadigan tarbiyachilarning kasbiy malakasi va ijtimoiy kompetensiyalari bolalarning rivojlanish sifatiga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir ko'rsatadi. Ijtimoiy kompetensiya – bu shaxsning jamiyat bilan muvaffaqiyatli muloqot qilish qobiliyati, professional vazifalarni samarali bajarish va pedagogik munosabatlarni to'g'ri tashkil eta olishdir. Tarbiyachilarda ijtimoiy kompetensiyaning rivojlanishi ularning kasbiy yetukligi, ish samaradorligi va bolalarga sifatli ta'lim berish imkoniyatlarini oshiradi. Shu sababli, mazkur tadqiqot maktabgacha ta'lim tashkiloti bo'ladigan tarbiyachilarning kasbiy rivojlanishida ijtimoiy kompetensiyaning ahamiyatini o'rganishga qaratilgan.

MAQSAD: maktabgacha ta'lim tashkilotida faoliyat ko'rsatadigan tarbiyachilarning kasbiy rivojlanishida ijtimoiy kompetensiyaning o'rni va ahamiyatini aniqlash. Mazkur tadqiqot orqali ijtimoiy kompetensiya va kasbiy rivojlanish o'rtasidagi uzviy bog'liqlik aniqlanadi, shuningdek, zamonaviy pedagogik usullar yordamida bo'lajak tarbiyachilarning kasbiy tayyorgarligini samarali oshirish yo'llari tavsiya etiladi.

METODLAR VA MATERIALLAR: tadqiqot jarayonida quyidagi metodlar qo'llanildi. Analitik metod – mavzuga oid ilmiy adabiyotlarni o'rganish orqali ijtimoiy kompetensiya va kasbiy rivojlanishning nazariy asoslarini tahlil qilish. So'rovnoma va intervyu – bo'lajak tarbiyachilarning ijtimoiy kompetensiya darajasini aniqlash va ularning kasbiy rivojlanishiga ta'sirini o'rganish. Kuzatuv metod – tarbiyachilarning amaliy faoliyatida ijtimoiy kompetensiya elementlarining namoyon bo'lishini kuzatish. Tadqiqot materiali sifatida maktabgacha ta'lim tashkilotiga qabul qilinadigan talabalar va bo'lajak tarbiyachilar faoliyati tahlil qilindi.

NATIJA VA MUHOKAMA: tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki: bo'lajak tarbiyachilarning ijtimoiy kompetensiyasi ularning kasbiy rivojlanishi bilan uzviy bog'liqdir.O'zaro muloqot, jamoa bilan ishlash, konfliktlarni hal qilish va pedagogik vazifalarni bajarishdagi samaradorlik yuqori bo'lgan tarbiyachilarda kasbiy yetuklik ham yuqori darajada namoyon bo'ladi. Ijtimoiy kompetensiyani rivojlantirish bo'yicha maxsus treninglar, guruh mashg'ulotlari va mentorlik faoliyati tarbiyachilarning kasbiy tayyorgarligini sezilarli darajada oshiradi. Shuningdek, muhokama jarayonida ijtimoiy kompetensiya rivojlangan tarbiyachilar bolalarga psixologik qulay muhit yaratish, ularni rag'batlantirish va tarbiyaviy ishlarni samarali tashkil etish bo'yicha yaxshiroq natijalarga erishishi aniqlangan.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

XULOSA: bo‘lajak tarbiyachilarning kasbiy rivojlanishida ijtimoiy kompetensiyaning ahamiyati beqiyosdir. Tarbiyachilarda ijtimoiy kompetensiyani rivojlantirish orqali nafaqat ularning kasbiy malakasi oshadi, balki bolalarning tarbiyasi va ta’lim sifati ham yaxshilanadi. Shu bois, maktabgacha ta’lim muassasalarida bo‘lajak tarbiyachilarning ijtimoiy kompetensiyasini shakllantirishga alohida e’tibor qaratish tavsiya etiladi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta’lim, bo‘lajak tarbiyachi, kasbiy rivojlanish, ijtimoiy kompetensiya, pedagogik malaka.

ЗНАЧЕНИЕ СОЦИАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ РАЗВИТИИ БУДУЩИХ ВОСПИТАТЕЛЕЙ ДОШКОЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ.

Халилова Дилноза Фуркатовна, преподаватель, Национальный педагогический университет имени Низами, Ташкент, Узбекистан.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: система дошкольного образования играет важную роль в личностном, социальном и интеллектуальном развитии детей в современном обществе. Одновременно профессиональная квалификация и социальная компетентность воспитателей дошкольных организаций напрямую влияют на качество развития детей. Социальная компетентность — это способность личности эффективно взаимодействовать с обществом, выполнять профессиональные задачи и правильно организовывать педагогические отношения. Развитие социальной компетентности у воспитателей способствует повышению их профессиональной зрелости, эффективности работы и возможности предоставления детям качественного образования. В связи с этим данное исследование направлено на изучение значения социальной компетентности в профессиональном развитии будущих воспитателей дошкольных образовательных организаций.

ЦЕЛЬ: определить роль и значение социальной компетентности в профессиональном развитии будущих воспитателей дошкольных образовательных организаций. В рамках исследования выявляется тесная взаимосвязь между социальной компетентностью и профессиональным развитием, а также предлагаются пути эффективного повышения профессиональной подготовки будущих воспитателей с использованием современных педагогических методов.

МЕТОДЫ И МАТЕРИАЛЫ: в ходе исследования применялись следующие методы. Аналитический метод — анализ научной литературы по теме для изучения теоретических основ социальной компетентности и профессионального развития. Анкетирование и интервью — определение уровня социальной компетентности будущих воспитателей и изучение её влияния на профессиональное развитие.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Метод наблюдения — отслеживание проявления элементов социальной компетентности в практической деятельности воспитателей. Материалы исследования включали деятельность студентов, поступающих в дошкольные образовательные организации, и будущих воспитателей.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЕ: результаты исследования показали, что социальная компетентность будущих воспитателей тесно связана с их профессиональным развитием. Воспитатели с высокой эффективностью в общении, командной работе, разрешении конфликтов и выполнении педагогических задач демонстрируют высокий уровень профессиональной зрелости. Специальные тренинги, групповые занятия и наставничество способствуют значительному повышению профессиональной подготовки воспитателей. Также в ходе обсуждения выявлено, что воспитатели с развитой социальной компетентностью создают психологически комфортную среду для детей, мотивируют их и более эффективно организуют воспитательную работу.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: социальная компетентность имеет ключевое значение в профессиональном развитии будущих воспитателей. Развитие социальной компетентности способствует не только повышению профессиональной квалификации воспитателей, но и улучшению воспитания и качества образования детей. Поэтому в дошкольных образовательных организациях следует уделять особое внимание формированию социальной компетентности будущих воспитателей.

Ключевые слова: дошкольное образование, будущий воспитатель, профессиональное развитие, социальная компетентность, педагогическая квалификация

THE SIGNIFICANCE OF SOCIAL COMPETENCE IN THE PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF FUTURE PRESCHOOL EDUCATORS.

Xalilova Dilnoza Furkatovna, Lecturer, Nizami National Pedagogical University, Tashkent, Uzbekistan.

Annotation

INTRODUCTION: the preschool education system plays a crucial role in the personal, social, and intellectual development of children in modern society. At the same time, the professional qualifications and social competence of educators in preschool institutions directly influence the quality of child development. Social competence is the ability of an individual to effectively interact with society, perform professional tasks efficiently, and organize pedagogical relationships appropriately. The development of social competence in educators contributes to their professional maturity, work efficiency, and the ability to provide high-quality education to children. Therefore, this study is aimed

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

at exploring the significance of social competence in the professional development of future preschool educators.

AIM: the main aim of the study is to determine the role and significance of social competence in the professional development of future preschool educators. The study identifies the close relationship between social competence and professional development, and also proposes ways to effectively enhance the professional preparedness of future educators using modern pedagogical methods.

METHODS AND MATERIALS: the following methods were applied during the study. Analytical method — reviewing scientific literature on social competence and professional development to analyze theoretical foundations. Questionnaires and interviews — assessing the level of social competence of future educators and examining its impact on their professional development. Observation method — monitoring the manifestation of social competence elements in the practical activities of educators. The study materials included the activities of students entering preschool education institutions and future educators.

RESULTS AND DISCUSSION: the results of the study indicated that the social competence of future educators is closely linked to their professional development. Educators who demonstrate high effectiveness in communication, teamwork, conflict resolution, and performing pedagogical tasks show a high level of professional maturity. Special training sessions, group activities, and mentoring significantly improve the professional preparedness of educators. Furthermore, the discussion revealed that educators with well-developed social competence create a psychologically comfortable environment for children, motivate them, and organize educational activities more effectively.

CONCLUSION: social competence plays a crucial role in the professional development of future educators. Developing social competence not only enhances the professional qualifications of educators but also improves the upbringing and educational quality of children. Therefore, preschool institutions should pay special attention to the development of social competence in future educators.

Keywords: preschool education, future educator, professional development, social competence, pedagogical qualification

В данной статье рассматривается важность социальной компетентности для профессионального развития будущих воспитателей дошкольных учреждений. В условиях современных педагогических реформ и растущих социальных требований от воспитателей ожидается не только наличие профессиональных знаний и методологических навыков, но и высокий уровень социальной компетентности. Анализируются структурные компоненты социальной компетентности, её педагогическая значимость и влияние на эффективность профессиональной деятельности в дошкольных образовательных учреждениях. В

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

статье выделяются коммуникативные, эмоциональные, этические и рефлексивные аспекты социальной компетентности, а также обосновывается необходимость её систематического формирования в программах подготовки педагогов. Анализировать роль и педагогическую значимость социальной компетентности в профессиональном развитии будущих воспитателей дошкольных учреждений, а также определить структурные компоненты и эффективные методы её формирования в высших педагогических учебных заведениях. В исследовании использовались теоретические и эмпирические методы, включая анализ педагогической и психологической литературы, наблюдение, интервью с воспитателями и студентами педагогических университетов, а также педагогический эксперимент. Экспериментальная часть включала студентов, специализирующихся на дошкольном образовании. В процессе обучения применялись интерактивные методы, такие как ролевые игры, групповые дискуссии, ситуационные задачи и рефлексивные упражнения. Уровень коммуникативных навыков, эмоциональной регуляции, командных умений и профессиональной ответственности оценивались до и после внедрения целевых педагогических интервенций. Проведен сравнительный анализ для определения эффективности интеграции развития социальной компетентности в профессиональную подготовку.

Результаты исследования показывают, что студенты, участвовавшие в интерактивных и практико-ориентированных тренировках, продемонстрировали значительное улучшение коммуникативного поведения, эмоциональной стабильности и навыков командной работы. Выводы показали, что социально компетентные студенты проявляют большую уверенность во время педагогической практики; они эффективнее управляют взаимодействием в классе; демонстрируют эмпатию и терпение в коммуникации с детьми; им легче устанавливать сотрудничество с родителями. Исследование подтвердило, что социальная компетентность напрямую влияет на профессиональную деятельность. Воспитатели с развитой социальной компетентностью создают психологически безопасную и поддерживающую образовательную среду, что положительно сказывается на социализации и эмоциональном благополучии детей.

Однако были выявлены и некоторые сложности: у части студентов возникали трудности в разрешении конфликтов и эмоциональной саморегуляции. Это подчеркивает необходимость систематической и целенаправленной работы по развитию социальной компетентности на протяжении всего периода профессиональной подготовки. В современном обществе быстрые социальные изменения и модернизация системы образования требуют нового поколения педагогов, которые будут социально активными, коммуникативно компетентными и профессионально ответственными. Дошкольное образование — это первый и самый важный этап непрерывного обучения, в котором закладываются основы

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

интеллектуального, эмоционального и социального развития ребенка. Поэтому профессиональная подготовка будущих воспитателей должна соответствовать современным педагогическим и социальным требованиям. В современных дошкольных учреждениях воспитатели работают не только с детьми, но и тесно взаимодействуют с родителями, коллегами и широкой общественностью. В такой профессиональной среде социальная компетентность становится одним из ключевых факторов педагогической эффективности. Она обеспечивает конструктивное общение, эмоциональную стабильность, сотрудничество, разрешение конфликтов и этическую ответственность.

Актуальность данного исследования определяется растущей необходимостью развития социально компетентных педагогов, способных организовать поддерживающую образовательную среду и способствовать всестороннему развитию детей. Современный этап развития образования характеризуется быстрыми социальными преобразованиями, глобализацией, цифровизацией и ростом общественных ожиданий от учителей. Дошкольное образование, как начальный и фундаментальный этап обучения на протяжении всей жизни, играет решающую роль в формировании познавательного, эмоционального и социального развития ребенка. Поэтому подготовка будущих воспитателей должна отвечать современным социальным и педагогическим вызовам.

Сегодня воспитатель в дошкольном учреждении — это не только носитель знаний, но и посредник в социальном взаимодействии, носитель ценностей, коммуникатор и партнер для семей. В таком многогранном профессиональном контексте социальная компетентность становится фундаментальным компонентом педагогической профессиональности. Она обеспечивает эффективное общение, эмпатию, сотрудничество, разрешение конфликтов, этическую ответственность и адаптивность. Вопрос развития социально компетентных педагогов особенно актуален в высших педагогических заведениях, где будущие учителя приобретают не только теоретические знания, но и профессиональную идентичность и социальную зрелость. Поэтому формирование социальной компетентности следует рассматривать как стратегическую задачу педагогических программ подготовки специалистов. Социальная компетентность широко исследуется в педагогике, психологии и социологии. В целом она понимается как интегративное личностное качество, позволяющее человеку конструктивно и этично взаимодействовать в различных социальных ситуациях. В контексте дошкольного образования социальная компетентность тесно связана с культурой коммуникации, эмоциональным интеллектом, профессиональной этикой и навыками сотрудничества. С психологической точки зрения, социальная компетентность включает эмпатию, саморегуляцию, адаптивность и межличностную

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

чувствительность. С педагогической — профессиональное общение, управление классом, профилактику конфликтов и взаимодействие с родителями.

В условиях дошкольных учреждений воспитатели постоянно участвуют в динамичных социальных взаимодействиях. Они должны понимать эмоциональные состояния детей, поддерживать их социализацию и создавать психологически безопасную среду. Поэтому социальная компетентность становится неотъемлемым профессиональным требованием, а не опцией. Анализ научной литературы показал, что социальная компетентность состоит из набора знаний о обществе и особенностях развития социальных отношений в нем, практических навыков применения этих знаний в образовательных процессах, а также развития способностей социально активной личности у дошкольников. Следовательно, социально активная личность будущего педагога — это креативная, профессионально ориентированная, мобильная личность, открытая к инновациям. Социальная компетентность будущих воспитателей дошкольных учреждений может быть структурирована по следующим взаимосвязанным компонентам:

Коммуникативная компетентность. Включает вербальные и невербальные навыки общения, ясность речи, активное слушание и способность адаптировать стиль коммуникации в соответствии с возрастом и психологическими характеристиками детей. Эффективное общение обеспечивает взаимопонимание и доверие. Эмоциональная компетентность. Эмоциональная стабильность, эмпатия, терпимость и стрессоустойчивость особенно важны в дошкольном образовании. Воспитатели часто сталкиваются с эмоционально чувствительными ситуациями и должны проявлять терпение и понимание. Навыки социального взаимодействия и сотрудничества. Воспитатели работают в тесном взаимодействии с родителями, коллегами и руководством. Умение работать в команде, вести переговоры и конструктивно разрешать конфликты способствует гармоничной образовательной среде. Этическая и моральная ответственность. Профессиональная этика, уважение к разнообразию, справедливость и ответственность — основные аспекты педагогической деятельности.

Рефлексивные и навыки самосовершенствования. Рефлексия позволяет педагогам анализировать свое поведение, оценивать эффективность преподавания и постоянно совершенствовать свою профессиональную деятельность. Педагоги, обладающие высокой социальной компетентностью, более адаптивны к изменениям, лучше подготовлены к инклюзивному образованию и успешнее управляют разными группами детей. Исследование подтверждает, что социальная компетентность является ключевым фактором профессионального развития и педагогической эффективности будущих воспитателей дошкольных учреждений. Она интегрирует коммуникативные, эмоциональные, этические и рефлексивные компоненты, обеспечивая конструктивное социальное взаимодействие в образовательной среде. Систематическое развитие социальной

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

компетентности в высших педагогических учреждениях повышает профессиональную готовность студентов и способствует улучшению качества дошкольного образования. Поэтому программы подготовки педагогов должны делать социальную компетентность центральным компонентом профессионального формирования. В будущем исследования могут быть сосредоточены на разработке диагностических инструментов для оценки социальной компетентности и изучении инновационных методов ее формирования в цифровых образовательных средах.

Социальная компетентность является важной составляющей профессионального развития будущих воспитателей дошкольных учреждений. Она обеспечивает эффективное общение, эмоциональную стабильность, этическую ответственность и продуктивное сотрудничество в образовательной среде. Формирование социальной компетентности в процессе подготовки значительно повышает профессиональную готовность и способствует высокому качеству дошкольного образования. Поэтому высшие педагогические учреждения должны приоритетно развивать социальную компетентность как неотъемлемую часть профессиональной подготовки. Укрепление социальной компетентности будущих воспитателей повысит общую эффективность дошкольного образования и поддержит всестороннее развитие детей.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Зимняя И.А. Ключевые копметенции - новая парадигма результата образования // Высшее образование сегодня №5, 2003.
2. Мосягина Г.П. Формирование социальной компетенции будущих педагогов (на примере педагогического колледжа) : автореф. дис. … канд. пед. наук. 13.00.08 – теория и методика профессионального образования. –Астрахань, 2008. – 27 с.
3. Халилова, Д. Ф. (2023). Эффективность совершенствования технологий развития социальной компетентности будущих воспитателей. Лучшие интеллектуальные исследования, 4(2), 3-4.
4. To’lqinovna, M.S. (2023). MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTLARDA NUTQ O’STIRISH JARAYONIDA BOLALARNING MUSTAQIL FIKRLASHGA O’RGATISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH. PEDAGOGS jurnali, 26(1), 163-165.
5. Xalilova, D. F. (2023). Talabalarda ijtimoiy munosabatlarini rivojlantirishga oid kasbiy kompetentligini takomillashtirishda innovatsion ta’lim muhiti beradigan natijalar. Conferencea, 76-79.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

6. Musulmonova, S. T. (2023). USE OF THE METHOD OF POINT DEVELOPMENT IN TEACHING STUDENTS OF PRE-SCHOOL EDUCATIONAL ORGANIZATIONS TO THINK INDEPENDENTLY. Analysis of world scientific views International Scientific Journal, 1(4), 78-83.
7. Furkatovna, K. D. (2025). Effectiveness Of Improving Technologies For The Development Of Social Competence Of Future Educators. *Shokh Library*.
8. Khalilova, D. F. (2025). Facilitator competence of the future preschool educators. Bulletin News in New Science Society International.
9. Чербакова Т.В. Профессиональное самосознание и компетентностный подход. — Москва: Педагогика, 2020.
10. Furqatovna, X. D. (2024). The Role Of Social Competence In The Professional Activity Of Future Educators Of Preschool Educational Institutions. Web of Discoveries: Journal of Analysis and Inventions, 2(3), 59-61.
11. Khalilova, D. (2023). Innovative educational environment as a factor for improving professional competence in developing social relationships in students. Science and innovation, 2(B1), 412-414.
12. Furkatovna, X. D. (2023). Maktabgacha ta'lim tashkiloti bo'lajak tarbiyachilarining ijtimoiy kompetensiyasini shakllantirish. *Qo'qon universiteti xabarnomasi*, 677-679.
13. Majidova Sh.A. Talabalarning ijtimoiy faolligi va tashabbuskorligini rivojlantirish. Toshkent: Ta'lim, 2020.
14. Furkatovna, X. D. (2023). Bo 'lajak tarbiyachilarni ijtimoiy kompetentligini rivojlantirish pedagogik muammo sifatida. Science and innovation, 2(Special Issue 4), 57-59.
15. Furqatovna, X.D. (2024). MAKTABGACHATA'LIMTASHKILOTIDAOTA-ONALAR BILAN HAMKORLIKDA TARBIYACHINING ROLI. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 46(5), 79-83.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

RAQAMLI TA'LIM MUHITIDA "QALAMTASVIR" VA "RANGTASVIR" FANLARIDAN TALABALARNING MUSTAQIL ISHLARINI TASHKIL ETISHNING INNOVATSION METODIKASI.

Muratov Xusan Xolmuratovich, Chirchiq davlat pedagogika universiteti, Tasviriy san'at va dizayn kafedrasi, Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Toshkent, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada oliy ta'lim muassasalarida tasviriy san'at yo'nalishi talabalarining raqamli ta'lim muhitida mustaqil ishlarini tashkil etishning nazariy va metodologik asoslari tadqiq etilgan. Xususan, "Qalamtasvir" va "Rangtasvir" fanlarini o'zaro integratsiyalashgan holda, zamonaviy axborot texnologiyalari (geymifikatsiya, virtual reallik, interaktiv modullar) yordamida o'qitish metodikasi yoritilgan. Tadqiqotda "Betta" avlodi talabalarining kognitiv xususiyatlarini inobatga olgan holda ishlab chiqilgan uch bosqichli-modulli yondashuv hamda uning pedagogik samaradorligi ilmiy asoslab berilgan.

MAQSAD: mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi raqamli ta'lim muhiti sharoitida "Qalamtasvir" va "Rangtasvir" fanlari bo'yicha talabalar mustaqil ishlarini samarali tashkil etishning innovatsion metodikasini ishlab chiqish va ilmiy asoslashdan iborat. Zamonaviy ta'lim jarayonida raqamli texnologiyalardan foydalanish talabalarning ijodiy faoliyatini rivojlantirish, mustaqil fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish hamda badiiy ta'lim jarayonini yanada samarali tashkil etishda muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot jarayonida quyidagi vazifalar amalga oshirilishi ko'zda tutiladi. "Qalamtasvir" va "Rangtasvir" fanlarini o'qitishda mustaqil ta'limning pedagogik ahamiyatini aniqlash; raqamli ta'lim muhitida talabalar mustaqil ishlarini tashkil etishning zamonaviy shakllari va metodlarini tahlil qilish; elektron ta'lim platformalari, grafik dasturlar va onlayn ta'lim vositalaridan foydalanish imkoniyatlarini o'rganish; talabalar ijodiy faoliyatini rivojlantirishga xizmat qiluvchi innovatsion metodik yondashuvlarni ishlab chiqish; mustaqil ishlarni baholashning raqamli monitoring va tahlil mexanizmlarini aniqlash. Mazkur tadqiqotning ilmiy ahamiyati shundaki, u badiiy ta'lim jarayonida raqamli texnologiyalar asosida mustaqil ta'limni tashkil etishning yangi pedagogik modelini yaratishga xizmat qiladi.

METODLAR VA MATERIALLAR: tadqiqot jarayonida pedagogika va san'at ta'limi sohasida qo'llaniladigan bir qator ilmiy metodlardan foydalanildi. Birinchidan, ilmiy-nazariy adabiyotlarni tahlil qilish metodi yordamida badiiy ta'lim, mustaqil ta'limni tashkil etish hamda raqamli ta'lim texnologiyalari bo'yicha mavjud ilmiy qarashlar o'rganildi. Ikkinchidan, taqqoslash metodi orqali an'anaviy ta'lim usullari bilan raqamli ta'lim muhiti imkoniyatlari solishtirilib, ularning pedagogik samaradorligi tahlil qilindi. Uchinchidan, pedagogik kuzatish va tajriba-sinov metodi yordamida talabalar mustaqil ishlarini tashkil etish jarayoni o'rganildi hamda innovatsion metodik yondashuvlarning samaradorligi aniqlashtirildi. To'rtinchidan, umumlashtirish va tizimlashtirish metodlari orqali tadqiqot

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

natijalari ilmiy jihatdan tahlil qilinib, metodik xulosalar shakllantirildi. Tadqiqot materiallari sifatida “Qalamtasvir” va “Rangtasvir” fanlari bo‘yicha o‘quv dasturlari, metodik qo‘llanmalar, elektron ta’lim platformalari, grafik dasturlar, shuningdek talabalar tomonidan bajarilgan mustaqil ijodiy ishlar tahlil qilindi.

NATIJA VA MUHOKAMALAR: tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, raqamli ta’lim muhiti talabalarning mustaqil ijodiy faoliyatini rivojlantirish uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Zamonaviy raqamli texnologiyalar yordamida talabalarga vizual materiallar, video darslar, onlayn master-klasslar va elektron metodik resurslardan foydalanish imkoniyati yaratiladi. “Qalamtasvir” va “Rangtasvir” fanlari bo‘yicha mustaqil ishlarni tashkil etishda quyidagi innovatsion metodik yondashuvlar samarali ekanligi aniqlandi: raqamli portfoliolar orqali talabalar ijodiy ishlarini tizimli ravishda to‘plash va tahlil qilish; onlayn ta’lim platformalari orqali masofaviy maslahat va tahlil jarayonini tashkil etish; grafik dasturlar va raqamli illyustratsiya vositalari yordamida ijodiy tajribalarni kengaytirish; virtual ko‘rgazmalar tashkil etish orqali talabalar ishlarini baholash va muhokama qilindi. Shuningdek, tadqiqot jarayonida raqamli ta’lim muhiti talabalarning mustaqil ishlash motivatsiyasini oshirishi, ularning ijodiy tafakkuri va badiiy tasavvurini rivojlantirishga ijobiy ta’sir ko‘rsatishi aniqlanadi. Natijada ta’lim jarayonining interaktivligi va samaradorligi ortadi.

XULOSA: tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, raqamli ta’lim muhiti sharoitida “Qalamtasvir” va “Rangtasvir” fanlari bo‘yicha talabalar mustaqil ishlarini tashkil etishning innovatsion metodikasi badiiy ta’lim samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Raqamli texnologiyalar yordamida talabalarning ijodiy faoliyatini faollashtirish, ularning mustaqil ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirish hamda ta’lim jarayonini zamonaviy pedagogik talablar asosida tashkil etish mumkin. Shuningdek, elektron ta’lim resurslari, grafik dasturlar va onlayn platformalardan foydalanish badiiy ta’limning yangi metodik imkoniyatlarini ochib beradi. Kelajakda raqamli texnologiyalar asosida badiiy ta’limni tashkil etish metodikasini yanada takomillashtirish hamda innovatsion pedagogik yondashuvlarni amaliyotga keng joriy etish zarur.

Kalit so‘zlar: raqamli ta’lim muhiti, qalamtasvir, rangtasvir, mustaqil ta’lim, innovatsion metodika, badiiy ta’lim, raqamli texnologiyalar, ijodiy faoliyat, onlayn ta’lim, elektron ta’lim resurslari.

ИННОВАЦИОННАЯ МЕТОДИКА ОРГАНИЗАЦИИ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ ПО ДИСЦИПЛИНАМ «РИСУНОК» И «ЖИВОПИСЬ» В ЦИФРОВОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ.

Муратов Хусан Холмуратович, Чирчикский государственный педагогический университет, кафедра изобразительного искусства и дизайна, доктор философии по педагогическим наукам (PhD), доцент, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье исследуются теоретические и методологические основы организации самостоятельной работы студентов художественного направления высших учебных заведений в условиях цифровой образовательной среды. В частности, рассматривается методика преподавания дисциплин «Рисунок» и «Живопись» в интегрированном формате с использованием современных информационных технологий (геймификация, виртуальная реальность, интерактивные модули). В исследовании научно обоснован трёхэтапный модульный подход, разработанный с учётом когнитивных особенностей студентов поколения «Бета», а также раскрыта его педагогическая эффективность.

ЦЕЛЬ: основной целью данного исследования является разработка и научное обоснование инновационной методики эффективной организации самостоятельной работы студентов по дисциплинам «Рисунок» и «Живопись» в условиях цифровой образовательной среды. Использование цифровых технологий в современном образовательном процессе играет важную роль в развитии творческой активности студентов, формировании навыков самостоятельного мышления и повышении эффективности художественного образования. В рамках исследования предполагается решение следующих задач: определить педагогическое значение самостоятельного обучения при преподавании дисциплин «Рисунок» и «Живопись»; проанализировать современные формы и методы организации самостоятельной работы студентов в цифровой образовательной среде; изучить возможности использования электронных образовательных платформ, графических программ и онлайн-образовательных инструментов; разработать инновационные методические подходы, направленные на развитие творческой деятельности студентов; определить механизмы цифрового мониторинга и анализа оценки самостоятельных работ. Научная значимость исследования заключается в создании новой педагогической модели организации самостоятельного обучения на основе цифровых технологий в системе художественного образования.

МЕТОДЫ И МАТЕРИАЛЫ: в процессе исследования были использованы ряд научных методов, применяемых в области педагогики и художественного образования. Во-первых, методом анализа научно-теоретической литературы были изучены существующие научные взгляды на художественное образование, организацию самостоятельного обучения и цифровые образовательные технологии. Во-вторых, с помощью сравнительного метода были сопоставлены традиционные методы обучения и возможности цифровой образовательной среды, а также проанализирована их педагогическая эффективность. В-третьих, методом педагогического наблюдения и экспериментального исследования был изучен процесс организации самостоятельной работы студентов и определена эффективность инновационных методических подходов. В-четвёртых, с помощью

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

методов обобщения и систематизации результаты исследования были научно проанализированы и сформулированы методические выводы. В качестве материалов исследования были использованы учебные программы по дисциплинам «Рисунок» и «Живопись», методические пособия, электронные образовательные платформы, графические программы, а также самостоятельные творческие работы студентов.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЕ: результаты исследования показали, что цифровая образовательная среда создаёт широкие возможности для развития самостоятельной творческой деятельности студентов. С помощью современных цифровых технологий студентам предоставляется доступ к визуальным материалам, видеолекциям, онлайн-мастер-классам и электронным методическим ресурсам. В процессе организации самостоятельной работы по дисциплинам «Рисунок» и «Живопись» были выявлены следующие эффективные инновационные методические подходы: систематическое накопление и анализ творческих работ студентов с помощью цифровых портфолио; организация дистанционных консультаций и анализа работ через онлайн-образовательные платформы; расширение творческих возможностей посредством использования графических программ и цифровых инструментов иллюстрации; организация виртуальных выставок для оценки и обсуждения студенческих работ. Также исследование показало, что цифровая образовательная среда способствует повышению мотивации студентов к самостоятельной работе, а также положительно влияет на развитие их творческого мышления и художественного воображения. В результате повышается интерактивность и эффективность образовательного процесса.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: результаты исследования показывают, что инновационная методика организации самостоятельной работы студентов по дисциплинам «Рисунок» и «Живопись» в условиях цифровой образовательной среды играет важную роль в повышении эффективности художественного образования. Использование цифровых технологий позволяет активизировать творческую деятельность студентов, развивать их навыки самостоятельной работы и организовать образовательный процесс в соответствии с современными педагогическими требованиями. Кроме того, применение электронных образовательных ресурсов, графических программ и онлайн-платформ открывает новые методические возможности в системе художественного образования. В будущем необходимо дальнейшее совершенствование методики организации художественного образования на основе цифровых технологий и широкое внедрение инновационных педагогических подходов в образовательную практику.

Ключевые слова: цифровая образовательная среда, рисунок, живопись, самостоятельное обучение, инновационная методика, художественное

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

образование, цифровые технологии, творческая деятельность, онлайн-обучение, электронные образовательные ресурсы.

INNOVATIVE METHODOLOGY FOR ORGANIZING STUDENTS' INDEPENDENT WORK IN THE DISCIPLINES "DRAWING" AND "PAINTING" IN A DIGITAL EDUCATIONAL ENVIRONMENT.

Muratov Khusan Kholmuratovich, Chirchik State Pedagogical University, Department of Fine Arts and Design, Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article examines the theoretical and methodological foundations for organizing the independent work of students majoring in fine arts at higher educational institutions within a digital educational environment. In particular, it considers the methodology for teaching the disciplines "Drawing" and "Painting" in an integrated format using modern information technologies such as gamification, virtual reality, and interactive modules. The study scientifically substantiates a three-stage modular approach developed with consideration of the cognitive characteristics of Generation Beta students and reveals its pedagogical effectiveness.

AIM: the main aim of this research is to develop and scientifically justify an innovative methodology for the effective organization of students' independent work in the disciplines "Drawing" and "Painting" within a digital educational environment. The use of digital technologies in the modern educational process plays an important role in developing students' creative activity, forming independent thinking skills, and increasing the effectiveness of art education. Within the framework of the study, the following tasks are addressed: to determine the pedagogical significance of independent learning in teaching the disciplines "Drawing" and "Painting"; to analyze modern forms and methods of organizing students' independent work in a digital educational environment; to study the possibilities of using electronic educational platforms, graphic software, and online learning tools; to develop innovative methodological approaches aimed at enhancing students' creative activities; to identify mechanisms for digital monitoring and assessment of independent work. The scientific significance of the study lies in the creation of a new pedagogical model for organizing independent learning based on digital technologies in the system of art education.

METHODS AND MATERIALS: in the course of the research, several scientific methods commonly used in pedagogy and art education were applied. First, the method of analyzing scientific and theoretical literature was used to study existing scientific views on art education, the organization of independent learning, and digital educational technologies. Second, the comparative method was applied to compare traditional teaching methods with the possibilities of a digital educational environment and to

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

analyze their pedagogical effectiveness. Third, the methods of pedagogical observation and experimental research were used to study the process of organizing students' independent work and to determine the effectiveness of innovative methodological approaches. Fourth, the methods of generalization and systematization were applied to scientifically analyze the research results and formulate methodological conclusions. The research materials included curricula for the disciplines "Drawing" and "Painting", methodological manuals, electronic educational platforms, graphic software, and independent creative works completed by students.

RESULTS AND DISCUSSION: the results of the study showed that the digital educational environment creates wide opportunities for developing students' independent creative activity. Through modern digital technologies, students gain access to visual materials, video lectures, online master classes, and electronic methodological resources. During the organization of independent work in the disciplines "Drawing" and "Painting", the following innovative methodological approaches were identified as effective: systematic collection and analysis of students' creative works through digital portfolios; organization of дистанционных consultations and analysis of works through online educational platforms; expansion of creative possibilities through the use of graphic software and digital illustration tools; organization of virtual exhibitions for evaluating and discussing students' works. The study also revealed that the digital educational environment increases students' motivation for independent work and positively influences the development of their creative thinking and artistic imagination. As a result, the interactivity and effectiveness of the educational process increase.

CONCLUSION: the results of the research show that the innovative methodology for organizing students' independent work in the disciplines "Drawing" and "Painting" within a digital educational environment plays an important role in improving the effectiveness of art education.The use of digital technologies makes it possible to activate students' creative activities, develop their independent work skills, and organize the educational process in accordance with modern pedagogical requirements.In addition, the use of electronic educational resources, graphic software, and online platforms opens new methodological opportunities in the system of art education. In the future, it is necessary to further improve the methodology of organizing art education based on digital technologies and widely introduce innovative pedagogical approaches into educational practice.

Keywords: digital educational environment, drawing, painting, independent learning, innovative methodology, art education, digital technologies, creative activity, online learning, electronic educational resources.

Bugungi globallashuv va axborot texnologiyalari shiddat bilan rivojlanayotgan davrda oliy ta'lim tizimini raqamlashtirish jahon miqyosidagi eng dolzarb masalalardan

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

biriga aylangan. YUNESKOning “Ta’lim – 2030” xalqaro deklaratsiyasida raqamli texnologiyalarni ta’lim jarayoniga integratsiya qilish orqali o‘qitish sifatini oshirish va uzluksiz mustaqil ta’lim olish ko‘nikmalarini rivojlantirish ustuvor vazifa etib belgilangan [1, 15-b.]. Shuningdek, Jahon Iqtisodiy Forumi (WEF) hisobotlarida kelajak mutaxassislari uchun eng zarur bo‘lgan kompetensiyalar qatorida kreativlik, vizual-tanqidiy fikrlash hamda raqamli savodxonlik alohida e’tirof etilgan [2, 45-b.].

Respublikamizda ham bu borada tizimli islohotlar amalga oshirilmoqda. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi PF-158-son Farmoni bilan tasdiqlangan “O‘zbekiston – 2030” strategiyasida oliy ta’lim muassasalarida ta’lim sifatini xalqaro standartlarga moslashtirish, kredit-modul tizimini to‘laqonli joriy etish va talabalarning mustaqil ta’lim ulushini oshirish muhim maqsad qilib olingan [3]. Kredit-modul tizimining o‘ziga xos xususiyati shundaki, unda talaba o‘quv yuklamasining 50-60 foizini mustaqil ravishda o‘zlashtirishi talab etiladi. Biroq, an’anaviy jihatdan asosan “ustoz-shogird” bevosita muloqotiga tayangan “Qalamtasvir” va “Rangtasvir” fanlarida bu talabni raqamli muhitsiz amalga oshirish qator didaktik qiyinchiliklarni yuzaga keltiradi. Shu sababli, axborot jamiyatining yangi avlodi – “Betta avlod” vakillari uchun tasviriy san’at sirlarini mustaqil o‘zlashtirishga qaratilgan vizual, interaktiv va geymifikatsiyalashgan (o‘yinlashtirilgan) innovatsion o‘quv platformalarini yaratish dolzarb ilmiy-pedagogik muammo hisoblanadi. Oliy ta’limda mustaqil ishlarni tashkil etish va raqamli didaktika masalalari qator mahalliy va xorijiy olimlar tomonidan o‘rganilgan. N.A. Muslimov o‘z tadqiqotlarida bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy kompetentligini shakllantirishda mustaqil ta’limning o‘rnini alohida ta’kidlaydi [4, 112-b.]. Tasviriy san’at o‘qitish metodikasi, qalamtasvir va rangtasvir muammolari S. Abdirasilov, B. Boymetov kabi olimlar tomonidan chuqur tadqiq etilgan bo‘lib, ular tasviriy savodxonlikning fundamental qonuniyatlarini asoslab berishgan [5, 24-b.]. Biroq, raqamli texnologiyalar vositasida tasviriy san’at fanlarini (ayniqsa amaliy ko‘nikmalarni) mustaqil ta’lim formatida integratsiyali o‘qitish mexanizmlari yetarlicha o‘rganilmagan. Bugungi kun talabasi axborotni gipermatn va vizual-dinamik shaklda qabul qilishga moyilligini hisobga olsak [6, 88-b.], fanning nazariy va amaliy mazmunini zamonaviy elektron ta’lim resurslari bilan chuqur integratsiyalash zarurati yuzaga keladi. Tadqiqot jarayonida “Rangtasvir” va “Qalamtasvir” fanlarining nazariy va amaliy mazmunini o‘zaro integratsiyalagan holda talabalarning mustaqil ta’limini tashkil etish uchun maxsus ishlab chiqilgan elektron o‘quv qo‘llanma (https://fineart.cspu.uz/2024/15/) amaliyotga joriy etildi. Ushbu elektron qo‘llanma talabaning bilish faoliyatini faollashtirish maqsadida quyidagi uch bosqichli-modulli yondashuv asosida shakllantirildi:

I bosqich – Propedevtik-kognitiv (Bilimlarni egallash): Fanning fundamental nazariy asoslarini interaktiv vizualizatsiya orqali o‘rgatuvchi modullar.

II bosqich – Amaliy-mustahkamlovchi (Bilimlarni mustahkamlash): Olingan bilimlarni amalda qo‘llashga va vizual xotirani charxlashga yo‘naltirilgan geymifikatsiyalashgan mashqlar.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

III bosqich – Nazorat-baholash (Bilimlarni sinovdan o‘tkazish): Tahliliy-tanqidiy yondashuvni talab etuvchi va bilimlarni xolis baholovchi nazorat vositalari.

Yuqorida keltirilgan metodika asosida darsdan tashqari vaqtda mustaqil ishlarni tashkil etish mexanizmlari qator innovatsion ishlanmalar orqali amalga oshirildi va empirik sinovdan o‘tkazildi.

I. Nazariy bilimlarni o‘zlashtirish jarayonini interaktivlashtirish (Propedevtik bosqich) Rangshunoslik va kompozitsiya kabi abstrakt tushunchalarni mustaqil o‘rganishda vizualizatsiya hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Tadqiqot doirasida yaratilgan “Ranglar doirasi” (https://fineart2.cspu.uz/2025/1/6/) (1-rasm) va “Interaktiv palitra” (https://fineart2.cspu.uz/2025/1/10/) modullari asosiy, spektral, iliq-sovuq ranglarning nafaqat fizik, balki psixologik xususiyatlarini animatsion sxemalar orqali tushuntiradi. Bu an’anaviy darsliklardagi statik matnlardan farqli ravishda, talabada koloristik his qilish qobiliyatini mustaqil ravishda rivojlantiradi. Shuningdek, kompozitsion tahlil ko‘nikmasini oshirish maqsadida yaratilgan “Muzeylar” interaktiv moduli (https://fineart.cspu.uz/2025/5/muzeylar/) (2-rasm) orqali talabalar Luvr, Ermitaj kabi jahon muzeylariga virtual sayohat qiladilar. Bu immersiv tajriba reproduksiyalarni oddiy kuzatishdan ko‘ra chuqurroq hissiy taassurot qoldirib, talabaning fazoviy tasavvurini kengaytiradi. “Rassomlar katalogi” va 163 ta atamani o‘z ichiga olgan ovozli “Interaktiv glossary” esa multimoda (matn, tasvir, ovoz) formatida atamashunoslikni mustahkamlaydi.

1-rasm. Ranglar doirasi interaktiv ishlanmasi ko‘rinishi

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

2-rasm. Muzeylar nomli interaktiv modul ko‘rinishi.

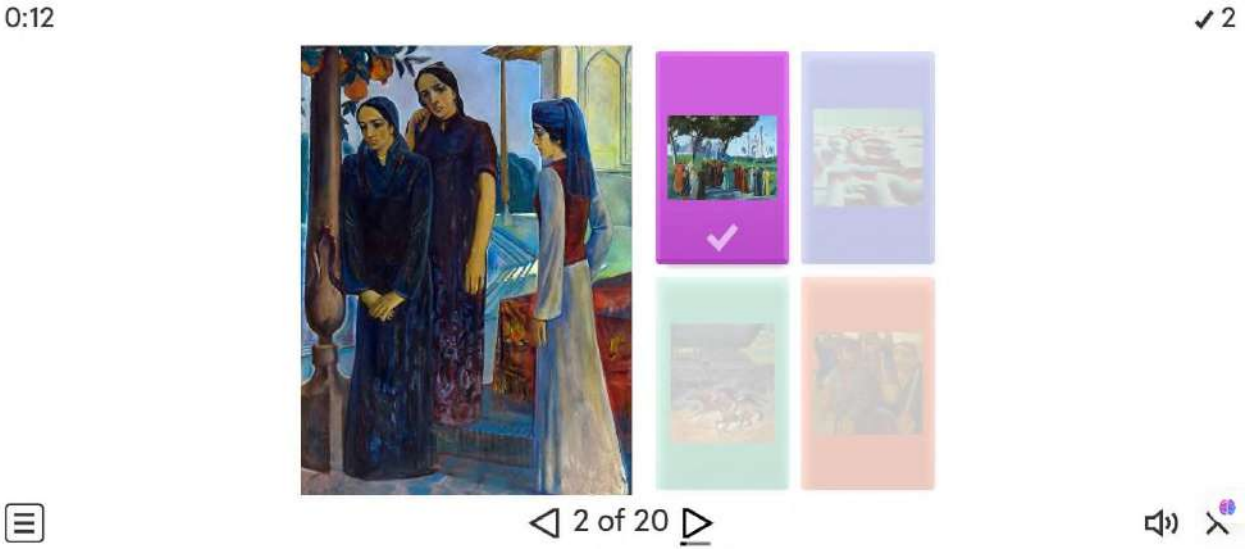
II. Amaliy ko‘nikmalarni innovatsion texnologiyalar bilan rivojlantirish (Mustahkamlash bosqichi) Amaliyot shuni ko‘rsatdiki, uzoq yillik mashqlar orqali shakllanadigan vizual xotira va mualliflik uslubini farqlash qobiliyatini raqamli geymifikatsiya orqali jadallashtirish mumkin. Mustaqil ta’lim jarayonida LearningApps va Wordwall platformalari asosida integratsiya qilingan “Vizual xotira” (https://learningapps.org/view37404533) (3-rasm), “Bir muallifga mansub asarlarni toping”(https://wordwall.net/play/80654/420/340) (4-rasm) va “Xorijda va O‘zbekistonda ijod qilgan rassomlarni ajrating” (https://learningapps.org/watch?v=pfk4w3hxn24) o‘yinli topshiriqlari joriy etildi. Mazkur o‘yinlashtirilgan mexanizm talabani asarning eng nozik detallariga (mo‘yqalam surtish texnikasi, kolorit, faktura) e’tibor qaratishga majbur qiladi. “Rangtasvir. Krossvord” (https://fineart2.cspu.uz/2025/1/Rangtasvir.%20Krossvord.html) va “Moslikni birlashtiring” (https://fineart2.cspu.uz/2025/1/1/) (5-rasm) kabi interaktiv topshiriqlar esa assotsiativ va mantiqiy fikrlash qobiliyatini oshirib, nazariya hamda amaliyot o‘rtasidagi ko‘prik vazifasini o‘taydi.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

3-rasm. Vizual xotira o‘yinli topshirig‘i ko‘rinishi.

4-rasm. Bir muallifga mansub asarlarni toping komponenti ko‘rinishi.

III. Bilimlarni sinovdan o‘tkazish va baholash mexanizmlari (Nazorat bosqichi) Mustaqil ishning mantiqiy yakuni obyektiv baholash va o‘z-o‘zini nazorat qilishdir. Bu bosqichda “Web STEAM” (https://fineart2.cspu.uz/2025/1/9/) esselar to‘plami muhim rol o‘ynadi. Talaba tanlangan asar bo‘yicha shunchaki ma’lumot yig‘maydi, balki asarning kompozitsion va rang garmoniyasini STEAM (ilm-fan, texnologiya, muhandislik, san’at, matematika) yondashuvi asosida tahlil qilib yozma xulosa beradi. Bundan tashqari, maxsus dastur (iSpring QuizMaker) yordamida yaratilgan “Interaktiv test” tizimi (https://fineart2.cspu.uz/2025/1/3/) joriy qilindi. Uning amaliy ahamiyati shundaki, talaba

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

o‘z xatolarini zudlik bilan ko‘radi va qaysi mavzuda bo‘shliq borligini anglab, mustaqil ta’lim trayektoriyasini o‘zi to‘g‘rilaydi. Natijalar server orqali o‘qituvchiga batafsil hisobot shaklida taqdim etiladi.

5-rasm. Moslikni birlashtiring interaktiv topshiriq ko‘rinishi.

Raqamli ta’lim muhitida “Qalamtasvir” va “Rangtasvir” fanlarining nazariy-amaliy tomonlarini innovatsion pedagogik texnologiyalarga integratsiyalash — shunchaki jarayonni raqamlashtirish emas, balki talabaning ijodkorligi, tanqidiy fikrlashi va mustaqil ta’lim olish kompetensiyalarini tizimli rivojlantiruvchi yangi didaktik modeldir.

Pedagogik tajriba-sinov natijalari asosida quyidagi xulosalarga kelindi:

1. Uch bosqichli-modulli yondashuv (Bilim olish → Mustahkamlash → Baholash) talabalarga materialni fundamental o‘zlashtirish va shaxsiy vaqtini samarali boshqarish imkonini berdi.

2. Interaktiv o‘yinlar, virtual muzeylar va multimediali modullar darsdan tashqari vaqtda “Betta avlod” vakillarining mustaqil ta’lim olish motivatsiyasini keskin oshirdi.

Olingan natijalar asosida quyidagilar taklif etiladi:

– Ishlab chiqilgan va amaliyotda ijobiy natija bergan ushbu integrativ elektron o‘quv majmualarini O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim muassasalarining “Tasviriy san’at va muhandislik grafikasi” yo‘nalishlari uchun o‘quv jarayoniga (xususan mustaqil ta'lim soatlariga) rasman tatbiq etish;

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

– Rassom-pedagoglarni tayyorlash va malakasini oshirish kurslari dasturlariga zamonaviy raqamli didaktik vositalar (iSpring, LearningApps, Wordwall) va vizual ta'lim platformalari bilan ishlash bo'yicha maxsus modullarni kiritish;

– Tasviriy san'atda raqamli o'qitish metodikasini kreativ iqtisodiyot talablariga moslashtirish maqsadida IT va vizual san'at fanlari integratsiyasiga doir yangi kurslar yaratish.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. UNESCO. Quality Physical Education (QPE): Guidelines for Policy Makers. - Paris: UNESCO, 2015.
2. Hellison D. Teaching Personal and Social Responsibility Through Physical Activity. - 3rd ed. Champaign, IL: Human Kinetics, 2011.
3. Kirk D., Macdonald D., O'Sullivan M. (Eds.). The Handbook of Physical Education.
4. UNESCO. Education 2030: Incheon Declaration and Framework for Action for the implementation of Sustainable Development Goal 4. – Paris: UNESCO, 2016. – 86 p.
5. World Economic Forum. The Future of Jobs Report 2023. – Geneva: WEF, 2023. – 296 p.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi PF-158-son "O'zbekiston – 2030" strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 12.09.2023-y., 06/23/158/0694-son.
7. Muslimov N.A. Kasb ta'limi o'qituvchilarini kasbiy shakllantirishning nazariy-metodik asoslari: Ped. fan. dok. ... diss. – T.: TDPU, 2007. – 315 b.
8. Boymetov B.B. Qalamtasvir o'qitish metodikasi. O'quv qo'llanma. – T.: "Moliya-iqtisod", 2007. – 180 b.
9. Siemens G. Connectivism: A Learning Theory for the Digital Age // International Journal of Instructional Technology and Distance Learning. – 2005. – Vol. 2(1). – P. 3-10.
10. Muratov X.X. Tasviriy san'at o'qitish metodikasi (Mustaqil ta'lim uchun) [Elektron o'quv qo'llanma]. – Chirchiq: ChDPU, 2024. https://fineart.cspu.uz/2024/15/.
11. Muratov X.X. Rangtasvir fanidan elektron qo'llanma (innovatsion metodika asosida) [Elektron resurs]. – Chirchiq: ChDPU, 2025. https://fineart2.cspu.uz/2025/qollanma/.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

SLENGNING NORMATIV TILGA KIRISH JARAYONI.

Majidova Mehrinigor Shavkat qizi, Buxoro davlat pedagogika instituti magistranti, Buxoro, O‘zbekiston.

Annotatsiya

KIRISH: til doimiy ravishda rivojlanib boradigan ijtimoiy hodisa bo‘lib, jamiyatdagi ijtimoiy, madaniy va kommunikativ jarayonlar bilan chambarchas bog‘liqdir. Jamiyat taraqqiyoti davomida tilning lug‘aviy tarkibi ham yangilanib boradi, yangi so‘zlar va iboralar paydo bo‘ladi hamda ayrim so‘zlarning qo‘llanish doirasi kengayadi yoki torayadi. Ana shunday til birliklaridan biri sleng hisoblanadi. Sleng – bu muayyan ijtimoiy guruhlar, ayniqsa yoshlar, kasb egalari yoki ma’lum submadaniyat vakillari tomonidan kundalik muloqot jarayonida faol qo‘llaniladigan norasmiy leksik qatlamdir. Sleng so‘zlar ko‘pincha emotsional-ekspressiv bo‘lib, nutqqa jonlilik, obrazlilik va ifodaviylik bag‘ishlaydi. Dastlab bunday birliklar adabiy til me’yorlariga kirmagan bo‘lsa-da, vaqt o‘tishi bilan ayrim sleng birliklari umumxalq nutqiga kirib boradi va asta-sekin normativ til tarkibiga qo‘shilishi mumkin. Zamonaviy lingvistika fanida slengning til tizimidagi o‘rni, uning shakllanish mexanizmlari hamda normativ tilga kirib borish jarayonini o‘rganish muhim ilmiy yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Globalizatsiya, ommaviy axborot vositalari, internet va ijtimoiy tarmoqlar rivojlanishi natijasida sleng birliklarining tarqalish tezligi sezilarli darajada oshdi. Bu esa ularning adabiy til me’yorlariga ta’sirini yanada kuchaytirmoqda. Shu sababli slengning normativ tilga kirish jarayonini ilmiy jihatdan o‘rganish til taraqqiyoti qonuniyatlarini anglashda hamda zamonaviy leksik jarayonlarni tahlil qilishda muhim ahamiyat kasb etadi.

MAQSAD: mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi sleng birliklarining normativ tilga kirib borish jarayonini ilmiy jihatdan tahlil qilish, ularning lingvistik xususiyatlari, shakllanish mexanizmlari hamda til tizimiga integratsiyalashuv omillarini aniqlashdan iborat. Tadqiqot quyidagi vazifalarni hal etishga qaratilgan: sleng tushunchasining lingvistik mohiyatini aniqlash hamda uning boshqa norasmiy leksik qatlamlar (jargon, argo va dialekt) bilan o‘zaro farqli jihatlarini tahlil qilish; sleng birliklarining shakllanish jarayonini, ularning semantik, stilistik va funksional xususiyatlarini o‘rganish; sleng so‘zlarning ommaviy nutqda tarqalishiga ta’sir etuvchi ijtimoiy va kommunikativ omillarni aniqlash; sleng birliklarining umumxalq nutqiga kirib borishi va asta-sekin normativ tilga moslashish jarayonini lingvistik nuqtai nazardan tahlil qilish; zamonaviy kommunikatsiya vositalari, xususan, internet va ijtimoiy tarmoqlarning sleng so‘zlarning tarqalishidagi rolini o‘rganish; slengning adabiy til me’yorlariga ta’siri hamda uning til taraqqiyotidagi o‘rnini ilmiy asosda baholash. Mazkur tadqiqot sleng birliklarining til tizimidagi evolyutsion jarayonlarini aniqlashga hamda ularning normativ til bilan o‘zaro aloqasini kompleks tarzda o‘rganishga xizmat qiladi.

METODLAR VA MATERIALLAR: tadqiqot jarayonida zamonaviy lingvistika fanida qo‘llaniladigan ilmiy metodlardan foydalanildi. Birinchidan, ilmiy adabiyotlarni tahlil

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

qilish metodi yordamida sleng, jargon va norasmiy leksika bo‘yicha mavjud nazariy qarashlar o‘rganildi. Ikkinchidan, taqqoslash metodi orqali sleng birliklarining adabiy til birliklari bilan o‘xshash va farqli jihatlari aniqlab berildi. Uchinchidan, lingvistik tahlil metodi yordamida sleng so‘zlarning semantik va stilistik xususiyatlari o‘rganildi. To‘rtinchidan, umumlashtirish metodi orqali tadqiqot natijalari tizimlashtirilib, ilmiy xulosalar shakllantirildi. Tadqiqot materiallari sifatida zamonaviy tilshunoslikka oid ilmiy manbalar, lug‘atlar, ommaviy axborot vositalari materiallari, internet va ijtimoiy tarmoqlarda qo‘llanilayotgan sleng birliklari tahlil qilindi.

NATIJA VA MUHOKAMALAR: tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, sleng tilning dinamik va o‘zgaruvchan qatlamlaridan biri hisoblanadi. Sleng birliklari odatda muayyan ijtimoiy guruhlar nutqida paydo bo‘lib, keyinchalik kengroq kommunikativ muhitga tarqaladi. Slengning normativ tilga kirish jarayoni bir necha bosqichda amalga oshadi. Dastlab sleng so‘zlar muayyan ijtimoiy guruh doirasida qo‘llaniladi. Keyinchalik ular ommaviy nutqda, ayniqsa yoshlar tilida keng tarqaladi. Ommaviy axborot vositalari, kino, televideniye hamda internet platformalari bu jarayonni yanada tezlashtiradi. Vaqt o‘tishi bilan ayrim sleng birliklari umumxalq nutqida mustahkam o‘rin egallaydi va ularning stilistik rang-barangligi kamayadi. Natijada bunday birliklar lug‘atlarga kiritilishi va adabiy tilning normativ birliklari sifatida tan olinishi mumkin. Shuningdek, tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, sleng birliklarining normativ tilga kirib borishi ko‘p jihatdan ijtimoiy-madaniy omillarga bog‘liq. Jamiyatdagi texnologik rivojlanish, madaniy almashinuv va kommunikatsiya vositalarining kengayishi bu jarayonga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Natijada sleng tilning leksik boyligini oshiruvchi omillardan biri sifatida namoyon bo‘ladi.

XULOSA: tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, sleng til tizimining muhim va dinamik qatlamlaridan biri hisoblanadi. U muayyan ijtimoiy guruhlar nutqida paydo bo‘lib, vaqt o‘tishi bilan umumxalq nutqiga kirib boradi hamda ayrim hollarda normativ til tarkibiga qo‘shilishi mumkin. Sleng birliklarining normativ tilga kirish jarayoni murakkab va ko‘p bosqichli bo‘lib, unda ijtimoiy, madaniy va kommunikativ omillar muhim rol o‘ynaydi. Ommaviy axborot vositalari, internet va ijtimoiy tarmoqlar sleng so‘zlarning tarqalishini tezlashtiruvchi asosiy vositalardan biri hisoblanadi. Shu bilan birga, sleng tilning rivojlanish jarayonida yangi leksik birliklarning paydo bo‘lishiga xizmat qiladi hamda nutqning ifodaviy imkoniyatlarini kengaytiradi. Kelajakda sleng birliklarining til tizimiga ta’siri, ularning normativ til bilan o‘zaro aloqasi hamda zamonaviy kommunikatsiya muhitidagi roli yanada chuqurroq o‘rganilishi zarur.

Kalit so‘zlar: sleng, normativ til, slengning normativlashuvi, til tizimi, lingvistik mexanizmlar, grafemik moslashuv, fonetik moslashuv, morfologik moslashuv, ijtimoiy omillar, pragmatik omillar.

ПРОЦЕСС ВХОЖДЕНИЯ СЛЕНГА В НОРМАТИВНЫЙ ЯЗЫК.

Маджидова Мехринигор Шавкат кизи, магистрант Бухарского государственного педагогического института, Бухара, Узбекистан.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: язык является социальным явлением, которое постоянно развивается и тесно связано с социальными, культурными и коммуникативными процессами в обществе. В ходе общественного развития лексический состав языка также обновляется: появляются новые слова и выражения, а сфера употребления некоторых слов расширяется или сужается. Одним из таких языковых явлений является сленг. Сленг представляет собой неформальный лексический слой, активно используемый в повседневном общении определёнными социальными группами, особенно молодёжью, представителями различных профессий или субкультур. Сленговые слова, как правило, обладают эмоционально-экспрессивной окраской, придавая речи живость, образность и выразительность. Хотя первоначально такие единицы не входят в нормы литературного языка, со временем некоторые сленговые слова проникают в общенародную речь и постепенно могут стать частью нормативного языка. В современной лингвистике изучение места сленга в языковой системе, механизмов его формирования и процесса его проникновения в нормативный язык является одним из важных научных направлений. Развитие глобализации, средств массовой информации, интернета и социальных сетей значительно ускорило распространение сленговых единиц. Это, в свою очередь, усиливает их влияние на нормы литературного языка. Поэтому научное изучение процесса проникновения сленга в нормативный язык имеет важное значение для понимания закономерностей развития языка и анализа современных лексических процессов.

ЦЕЛЬ: основная цель данного исследования — научно проанализировать процесс проникновения сленговых единиц в нормативный язык, определить их лингвистические особенности, механизмы формирования и факторы интеграции в языковую систему. Для достижения данной цели были поставлены следующие задачи: определить лингвистическую сущность понятия «сленг» и проанализировать его отличия от других неформальных лексических слоёв (жаргон, арго, диалект); изучить процесс формирования сленговых единиц, их семантические, стилистические и функциональные особенности; выявить социальные и коммуникативные факторы, влияющие на распространение сленговых слов в массовой речи; проанализировать процесс проникновения сленговых единиц в общенародную речь и их постепенную адаптацию к нормативному языку с лингвистической точки зрения; изучить роль современных средств коммуникации, в частности интернета и социальных сетей, в распространении сленговых слов; научно оценить влияние сленга на нормы литературного языка и его роль в развитии языка. Данное исследование направлено на выявление эволюционных процессов сленговых единиц в языковой системе и комплексное изучение их взаимодействия с нормативным языком.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

МЕТОДЫ И МАТЕРИАЛЫ: в процессе исследования использовались научные методы, применяемые в современной лингвистике. Во-первых, методом анализа научной литературы были изучены существующие теоретические взгляды на сленг, жаргон и неформальную лексику. Во-вторых, с помощью сравнительного метода были выявлены сходства и различия между сленговыми единицами и единицами литературного языка. В-третьих, методом лингвистического анализа были исследованы семантические и стилистические особенности сленговых слов. В-четвёртых, методом обобщения результаты исследования были систематизированы и сформулированы научные выводы. Материалами исследования послужили научные источники по современной лингвистике, словари, материалы средств массовой информации, а также сленговые единицы, используемые в интернете и социальных сетях.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЕ: результаты исследования показали, что сленг является одним из наиболее динамичных и изменчивых слоёв языка. Сленговые единицы обычно возникают в речи определённых социальных групп, а затем распространяются в более широкую коммуникативную среду. Процесс проникновения сленга в нормативный язык осуществляется в несколько этапов. Сначала сленговые слова используются в пределах определённой социальной группы. Затем они распространяются в массовой речи, особенно среди молодёжи. Средства массовой информации, кино, телевидение и интернет-платформы значительно ускоряют этот процесс. Со временем некоторые сленговые единицы закрепляются в общенародной речи, а их стилистическая окраска постепенно ослабевает. В результате такие слова могут быть включены в словари и признаны нормативными единицами литературного языка. Кроме того, исследование показало, что процесс проникновения сленга в нормативный язык во многом зависит от социально-культурных факторов. Технологическое развитие общества, культурный обмен и расширение коммуникационных средств оказывают значительное влияние на этот процесс. Таким образом, сленг выступает одним из факторов, способствующих обогащению лексического состава языка.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: результаты исследования показывают, что сленг является важным и динамичным слоем языковой системы. Он возникает в речи определённых социальных групп и со временем может проникать в общенародную речь, а в некоторых случаях — входить в состав нормативного языка. Процесс вхождения сленговых единиц в нормативный язык является сложным и многоэтапным, в котором значительную роль играют социальные, культурные и коммуникативные факторы. Средства массовой информации, интернет и социальные сети являются одними из основных факторов, ускоряющих распространение сленговых слов. В то же время сленг способствует появлению новых лексических единиц в языке и расширяет выразительные возможности речи. В дальнейшем необходимо более глубоко изучать влияние сленга на языковую

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

систему, его взаимодействие с нормативным языком и его роль в современной коммуникативной среде.

Ключевые слова: сленг, нормативный язык, нормализация сленга, языковая система, лингвистические механизмы, графемная адаптация, фонетическая адаптация, морфологическая адаптация, социальные факторы, прагматические факторы.

THE PROCESS OF SLANG ENTERING THE STANDARD LANGUAGE.

Majidova Mehrinigor Shavkat qizi, master's student, Bukhara State Pedagogical Institute, Bukhara, Uzbekistan.

Annotation

INTRODUCTION: language is a social phenomenon that constantly develops and is closely connected with social, cultural, and communicative processes in society. In the course of social development, the lexical composition of a language is also renewed: new words and expressions appear, while the scope of usage of some words expands or narrows. One of such linguistic phenomena is slang. Slang is an informal lexical layer actively used in everyday communication by certain social groups, especially young people, professionals, or representatives of particular subcultures. Slang words usually possess an emotional and expressive character, giving speech vividness, imagery, and expressiveness. Although such units initially do not belong to the norms of the literary language, over time some slang words penetrate into common speech and may gradually become part of the standard language. In modern linguistics, the study of the place of slang in the language system, the mechanisms of its formation, and the process of its integration into the standard language is considered one of the important scientific directions. The development of globalization, mass media, the Internet, and social networks has significantly accelerated the spread of slang units. This, in turn, strengthens their influence on the norms of the literary language. Therefore, the scientific study of the process of slang entering the standard language is important for understanding the laws of language development and analyzing modern lexical processes.

AIM: the main aim of this research is to scientifically analyze the process by which slang units enter the standard language, as well as to determine their linguistic characteristics, formation mechanisms, and factors of integration into the language system. To achieve this aim, the following tasks were set: to determine the linguistic essence of the concept of slang and analyze its differences from other informal lexical layers such as jargon, argot, and dialect; to study the formation process of slang units and analyze their semantic, stylistic, and functional features; to identify social and communicative factors influencing the spread of slang words in mass communication; to analyze the process of slang units entering common speech and gradually adapting to

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

the standard language from a linguistic perspective; to examine the role of modern communication tools, particularly the Internet and social networks, in the dissemination of slang words; to evaluate scientifically the influence of slang on the norms of the literary language and its role in language development. This research aims to identify the evolutionary processes of slang units within the language system and to comprehensively study their interaction with the standard language.

METHODS AND MATERIALS: during the research process, scientific methods commonly used in modern linguistics were applied. First, the method of scientific literature analysis was used to study existing theoretical views on slang, jargon, and informal vocabulary. Second, the comparative method was applied to identify similarities and differences between slang units and standard language units. Third, the linguistic analysis method was used to examine the semantic and stylistic characteristics of slang words. Fourth, the generalization method was applied to systematize the research results and formulate scientific conclusions. The research materials included scientific sources related to modern linguistics, dictionaries, materials from mass media, as well as slang units used in the Internet and social networks.

RESULTS AND DISCUSSION: the results of the study show that slang is one of the most dynamic and changeable layers of language. Slang units usually emerge within the speech of specific social groups and later spread into a broader communicative environment. The process of slang entering the standard language occurs in several stages. Initially, slang words are used within a specific social group. Later, they spread in mass communication, particularly among young people. Mass media, cinema, television, and Internet platforms significantly accelerate this process. Over time, some slang units become firmly established in common speech, and their stylistic coloring gradually weakens. As a result, such units may be included in dictionaries and recognized as standard units of the literary language. The research also shows that the process of slang entering the standard language largely depends on socio-cultural factors. Technological development, cultural exchange, and the expansion of communication tools significantly influence this process. Thus, slang appears as one of the factors enriching the lexical resources of language.

CONCLUSION: the results of the research indicate that slang is an important and dynamic layer of the language system. It emerges within the speech of particular social groups and over time can penetrate into common speech and, in some cases, become part of the standard language. The process of slang entering the standard language is complex and multi-stage, where social, cultural, and communicative factors play an important role. Mass media, the Internet, and social networks are among the main factors accelerating the spread of slang words. At the same time, slang contributes to the emergence of new lexical units and expands the expressive possibilities of speech. In the future, it is necessary to further study the influence of slang on the language system, its

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

interaction with the standard language, and its role in the modern communicative environment.

Keywords: slang, standard language, slang normalization, language system, linguistic mechanisms, graphemic adaptation, phonetic adaptation, morphological adaptation, social factors, pragmatic factors.

Birinchi bo'lib o'zi sleng nima? , Normativ tilga kirish jarayoni haqida qisqacha aytib o'tsak. Sleng – bu guruhlar yoki yoshlar o'rtasida ishlatiladigan, rasmiy lug'atga kirmagan, ko'pincha qisqartmalar, metaforalar va yangi so'zlardan tashkil topgan til shakli.Normativ tilga kirish – bu jarayon, bunda ilgari faqat noformal kontekstda ishlatilgan sleng so'zlari asta-sekin rivojlanib, ommalashib, rasmiy matnlarda, lug'atlarda va standart nutqda qabul qilinadi. Sleng so'zlarining "do'stlar va internetdan" rasmiy tilda ishlatiladigan tilga o'tish jarayoni.

Asosiy qism**.** Sleng so'zlarining normativ tilga kirish mexanizmlari mavjud. Bular quyidagilardan iborat:

1. Ijtimoiy omillar-Sleng so'zlarning normativ tilga kirishida ijtimoiy omillar muhim rol o'ynaydi. Ijtimoiy omillar deganda jamiyat a'zolarining yangi so'zlarni qabul qilishi, qo'llashi va ommalashtirishi tushuniladi. Agar bir sleng so'z yoshlar orasida keng ishlatilsa va ijtimoiy tarmoqlar orqali tez tarqalsa, u asta-sekin umumiy nutqqa kirib boradi. Blogerlar, mashhurlar va ommaviy axborot vositalari ham bu jarayonni tezlashtiradi. Shuningdek, globalizatsiya va ingliz tilining ta'siri natijasida ko'plab internet slenglari boshqa tillarga o'tadi. Jamiyat tomonidan keng qabul qilingan so'zlar vaqt o'tishi bilan normativ tilning bir qismiga aylanadi.

• Yoshlar va internet foydalanuvchilari slengni tez tarqatadi (Telegram, Instagram, TikTok, YouTube). Misol qilib aytganda, "layk bosing" -bu sleng Instagram tarmog'ida eng mashhur va ko'p tarqalgan slenglardan bittasi hisoblanadi.

• Media, blogerlar va pop-kultura (seriallar, filmlar, musiqalar) yordamida so'zlar mashhur bo'ladi. Masalan, "istoriya "-bu sleng hozirda ko'pgina o'zbek film va seriallarida tarqalgan sleng hisoblamadi.

• Agar keng auditoriya so'zni qabul qilsa, u rasmiy nutqga kiradi. Xususan yoshlar o'rtasida keng tarqaladi.

2.Lingvistik mexanizmlar-Sleng so'zlarning normativ tilga kirishida lingvistik mexanizmlar muhim ahamiyatga ega. Lingvistik mexanizmlar deganda so'zning til tizimiga ichki qonuniyatlar asosida moslashuvi tushuniladi. Avvalo, sleng so'zi fonetik jihatdan moslashadi, ya'ni talaffuzi o'zbek tilining tovush tizimiga yaqinlashadi. Keyinchalik u grafemik jihatdan moslashib, yozuv shakli o'zbek alifbosiga moslashtiriladi. Shuningdek, so'z morfologik integratsiyadan o'tadi, ya'ni unga o'zbekcha qo'shimchalar qo'shilib, fe'l, ot yoki sifat shaklida ishlatiladi. Bundan tashqari, semantik moslashuv

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

jarayoni ham yuz beradi, bunda so‘zning ma’nosi torayishi, kengayishi yoki o‘zgarishi mumkin. Shu tarzda sleng birliklari til tizimiga singib, asta-sekin normativ tilning tarkibiy qismiga aylanadi.

• Fonetik moslashuv – sleng so‘zi talaffuz jihatdan o‘zbek tiliga moslashadi (masalan, “cringe” → “kring”).

• Grafemik moslashuv – lotincha yozilgan so‘z kirillga o‘tkaziladi (LOL → ЛОЛ).

• Morfologik integratsiya – so‘z turkumga kiradi va fe’l, sifat yoki ot shaklida ishlatiladi (“memlashmoq” → fe’l).

• Semantik adaptatsiya – asl ma’nosi biroz o‘zgartiriladi yoki kengayadi.

3. Pragmatik va konnotativ omillar-sleng so‘zlarning normativ tilga kirishida pragmatik va konnotativ omillar ham muhim rol o‘ynaydi. Pragmatik omillar deganda so‘zning nutq jarayonida qanday vazifada va qanday maqsadda qo‘llanilishi tushuniladi. Masalan, sleng so‘zlar ko‘pincha hazil, kinoya, emotsiya yoki yaqinlikni ifodalash uchun ishlatiladi. Agar bunday so‘zlar muloqotda samarali va qulay vosita sifatida xizmat qilsa, ular kengroq qo‘llanila boshlaydi. Konnotativ omillar esa so‘zning qo‘shimcha, ya’ni hissiy yoki baholovchi ma’nolari bilan bog‘liqdir. Sleng so‘zlar odatda kuchli emotsional rangga ega bo‘ladi va muayyan kayfiyatni ifodalaydi. Vaqt o‘tishi bilan bu hissiy yuklama susayishi yoki neytrallashishi mumkin. Natijada so‘z faqat norasmiy emas, balki nisbatan rasmiy nutqda ham ishlatila boshlaydi. Shu tariqa pragmatik va konnotativ o‘zgarishlar sleng birliklarining normativ tilga integratsiyalanishiga yordam beradi.

Sleng so‘zi boshida noformal, kulgili yoki ironik bo‘ladi. Sleng so‘zi boshida noformal, kulguli yoki ironik bo‘ladi, ya’ni u dastlab rasmiy nutqda emas, balki do‘stlar orasidagi oddiy suhbatlarda yoki internet muloqotida ishlatiladi. Bunday so‘zlar ko‘pincha hazil qilish, kinoya bildirish yoki emotsiyani kuchliroq ifodalash uchun qo‘llanadi. Shu sababli sleng birliklari odatda kulgili yoki istehzoli ma’noga ega bo‘ladi. Masalan, ingliz tilidagi “cringe” so‘zi avval internet slengi sifatida odamni uyaltiradigan yoki noqulay vaziyatni kulgili tarzda ifodalash uchun ishlatilgan. Vaqt o‘tishi bilan bunday so‘zlar keng tarqalib, ko‘proq odamlar tomonidan ishlatilishi mumkin.

Vaqt o‘tishi bilan, ijtimoiy kontekstga qarab, rasmiy nutqda ham ishlatiladi (masalan, “selfie” hozir lug‘atlarda mavjud).

Slengning normativ tilga kirish bosqichlari quyidagilardan iborat.

1. Birlamchi qabul – guruhlar va onlayn platformalarda so‘z ishlatiladi. Bu bosqichda sleng so‘z ma’lum bir ijtimoiy guruh orasida paydo bo‘ladi va ishlatila boshlaydi. Odatda bu yoshlar, talabalar yoki internet foydalanuvchilari bo‘ladi. So‘z hali keng ommaga tanish emas.

Misollar: “Cringe” so‘zi dastlab internet foydalanuvchilari orasida ishlatilgan.

“Top” (zo‘r ma’nosida) yoshlar nutqida faol qo‘llanilgan.

“Zumer” (Z avlod vakili) avval internet muhitida paydo bo‘lgan.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

2. Tarqalish va mashhurlash – media va pop-kulturada qo‘llanadi. Agar sleng so‘z ommalashsa, u ijtimoiy tarmoqlar, bloglar, seriallar, qo‘shiqlar orqali keng tarqaladi. Mashhurlar va blogerlar uni ishlatishi jarayonni tezlashtiradi.

Misollar:

“Selfie” avval internet slengi edi, keyinchalik barcha ijtimoiy tarmoqlarda keng qo‘llanila boshlandi. “Trend” so‘zi blogerlar va reklama sohasida faol ishlatildi.

“Hashtag” dastlab Twitter muhitida paydo bo‘lgan, keyin barcha platformalarga tarqalgan.

3. Til tizimiga moslashuv – talaffuz, yozuv va morfologik xususiyatlar o‘zbek tiliga moslashtiriladi. Bu bosqichda sleng so‘z o‘zbek tilining ichki qonuniyatlariga moslasha boshlaydi.

Fonetik moslashuv:

“Selfie” → “Selfi” (talaffuz o‘zbekchaga yaqinlashadi)

“Hashtag” → “Xeshteg”

Grafemik moslashuv:

Inglizcha yozuv o‘rniga o‘zbek alifbosiga mos yozuv paydo bo‘ladi. Grafemik moslashuv — bu sleng yoki o‘zlashma so‘zlarning yozilish shakli qabul qiluvchi tilning alifbo va imlo qoidalariga moslashtirilishi jarayonidir. Ya’ni so‘z avval boshqa til yozuvida bo‘ladi, keyinchalik esa o‘zbek yozuviga mos shaklda yozila boshlaydi.

Misollar:

1. Selfie → selfi

Ingliz tilidagi selfie so‘zi o‘zbek tilida selfi tarzida yozilib, o‘zbek alifbosiga moslashgan.

2. Hashtag → xeshteg

Bu so‘z ingliz tilida hashtag deb yoziladi, lekin o‘zbek nutqida xeshteg shakli ham qo‘llanadi.

3. Blog → blog / bloger

Ingliz tilidagi blogger so‘zi o‘zbek tilida bloger shaklida yoziladi.

4. Like → layk

Internet slengi bo‘lgan like so‘zi o‘zbek yozuvida layk shaklida ifodalanadi.

Morfologik moslashuv:

• “Selfilar” (ko‘plik qo‘shimchasi)
• “Trendda” (kelishik qo‘shimchasi)
• “Like bosmoq” (fe’l shakli)

4. Normativlashuv – so‘z rasmiy lug‘atlarga kiradi yoki matnlarda ishlatiladi. So‘nggi bosqichda sleng so‘z rasmiy lug‘atlarga kiritiladi yoki ilmiy, publitsistik matnlarda ishlatila boshlaydi. So‘z endi faqat norasmiy emas, balki nisbatan neytral birlik sifatida qabul qilinadi.

Misollar:

“Internet”, “online”, “selfi” kabi so‘zlar ko‘plab lug‘atlarda mavjud.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

“Raqamli” va “digital” atamalari rasmiy hujjatlarda ishlatilmoqda.

“Bloger” so‘zi ham rasmiy matnlarda qo‘llanmoqda.

Sleng birliklarining normativ tilga kirishi murakkab va ko‘p bosqichli jarayon hisoblanadi. Dastlab sleng so‘zlar ma’lum ijtimoiy guruhlar, ayniqsa yoshlar va internet foydalanuvchilari nutqida norasmiy birlik sifatida paydo bo‘ladi. Vaqt o‘tishi bilan ular ommaviy axborot vositalari, ijtimoiy tarmoqlar va pop-madaniyat orqali keng tarqaladi. Natijada bunday so‘zlar asta-sekin jamiyat tomonidan qabul qilinib, umumiy nutq tarkibiga kirib boradi. Shuningdek, sleng birliklarining normativlashuvida turli lingvistik mexanizmlar muhim rol o‘ynaydi. Jumladan, fonetik, grafemik va morfologik moslashuv jarayonlari orqali sleng so‘zlar til tizimiga moslashadi. Bunda ijtimoiy, pragmatik va konnotativ omillar ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu omillar sleng birliklarining keng qo‘llanilishiga va asta-sekin normativ tilning bir qismiga aylanishiga xizmat qiladi.

Demak, sleng so‘zlar faqat norasmiy nutq elementi bo‘lib qolmay, balki til rivojining muhim omillaridan biri sifatida namoyon bo‘ladi. Ular zamonaviy jamiyatdagi kommunikativ ehtiyojlar va madaniy o‘zgarishlarni aks ettirib, til leksikasining boyishiga hissa qo‘shadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Omonov A., Madvaliyev A. Tilshunoslik nazariyasi. – Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2019.
2. Mahmudov N. Til va nutq madaniyati. – Toshkent: O‘qituvchi, 2018.
3. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. – Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
4. Allan K., Burridge K. Forbidden Words: Taboo and the Censoring of Language. – Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
5. www.britannica.com
6. ww.cambridge.org
7. www.linguisticsociety.org

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

ONLAYN TA'LIMDA TALABALARNING PAST ISHTIROKI: MUAMMOLAR VA SAMARALI YECHIMLAR.

Barno Roziqova, mustaqil tadqiqotchi, ingliz tili o'qituvchisi,O‘zbekiston.

Annotatsiya

KIRISH: onlayn ta'lim zamonaviy ta'limning ajralmas qismiga aylandi, moslashuvchanlik va o'rganish imkoniyatlariga kengroq kirish imkonini beradi. Biroq, afzalliklariga qaramay, talabalarning past ishtiroki onlayn ta'limdagi eng muhim muammolardan biri bo'lib qolmoqda. Ko'pgina o'quvchilar passiv ishtirok, past motivatsiya va olingan bilimlarning cheklangan qo'llanilishini namoyish etadilar, bu esa o'rganish natijalariga salbiy ta'sir qiladi. Ushbu maqolada talabalarning onlayn ta'limda past ishtirokiga olib keladigan asosiy omillarni, jumladan, cheklangan o'zaro ta'sir, o'zini o'zi boshqarish ko'nikmalarining yetarli emasligi, passiv o'rganish usullari va texnologik to'siqlarni o'rganadi. Maqolada shuningdek, interaktiv kurs dizayni, tuzilgan o'quv muhiti, faol o'rganish strategiyalari, uzluksiz fikr-mulohaza va yaxshilangan texnologik qo'llab-quvvatlash kabi samarali yechimlar taklif etiladi. Ushbu muammolarni hal qilish onlayn ta'lim sifati, samaradorligi va barqarorligini oshirish uchun juda muhimdir.

MAQSAD: onlayn platformalarda ingliz tilini o‘rgatishda talabalarning tanqidiy fikrini shakllantirishga xizmat qiluvchi samarali metodik yondashuvlarni ishlab chiqish va tavsiya etishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: maqolada zamonaviy pedagogika, raqamli ta'lim va tanqidiy fikrlash nazariyalari asosida adabiyotlar tahlili, onlayn platformalarning imkoniyatlari va amaliy metodlar o'rganilgan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: onlayn ta'limda ingliz tilini o'rganishni o'ziga xos afzalliklari bor. Talabalar an'anaviy metodlar bilan birga onlayn resurslardan foydalanish orqali o'qish samaradorligini oshirganliklarini ta'kidladilar. Bu esa o'z navbatida mustaqil o'rganish va bilimlarni amaliyotda qo'llash imkonini yaratadi.

XULOSA: onlayn ta'limda ingliz tilini o'qitish talabalarning kasbiy fikrini oshirib, mustaqil qaror qabul qilish va ishonchli axborot qilish kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar. onlayn ta'lim, talabalarning ishtiroki, motivatsiya, faol o'rganish, raqamli ta'lim, o'zini o'zi boshqarish, ta'lim texnologiyasi.

НИЗКИЙ УРОВЕНЬ ВОВЛЕЧЕННОСТИ СТУДЕНТОВ В ОНЛАЙН-ОБУЧЕНИЕ: ПРОБЛЕМЫ И ЭФФЕКТИВНЫЕ РЕШЕНИЯ.

Барно Розикова, независимый исследователь, преподаватель английского языка, Узбекистан.

Аннотация

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

ВВЕДЕНИЕ: онлайн-обучение стало неотъемлемой частью современного образования, обеспечивая гибкость и более широкий доступ к учебным возможностям. Однако, несмотря на свои преимущества, низкий уровень вовлеченности студентов остается одной из наиболее значительных проблем онлайн-обучения. Многие студенты демонстрируют пассивное участие, низкую мотивацию и ограниченное применение полученных знаний, что негативно сказывается на результатах обучения. В данной работе рассматриваются основные факторы, приводящие к низкому уровню вовлеченности студентов в онлайн-обучение, включая ограниченное взаимодействие, недостаточные навыки самоорганизации, пассивные методы обучения и технологические барьеры. В статье также предлагаются эффективные решения, такие как интерактивный дизайн курсов, структурированные учебные среды, стратегии активного обучения, непрерывная обратная связь и улучшенная технологическая поддержка. Решение этих проблем имеет решающее значение для повышения качества, эффективности и устойчивости онлайн-обучения.

ЦЕЛЬ: разработать и рекомендовать эффективные методические подходы, помогающие студентам развивать критическое мышление при обучении английскому языку на онлайн-платформах.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в статье анализируется литература, исследуются возможности онлайн-платформ и рассматриваются практические методы, основанные на современной педагогике, цифровом обучении и теориях критического мышления.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: онлайн-обучение английскому языку имеет свои преимущества. Студенты отметили, что повысили эффективность обучения, используя онлайн-ресурсы наряду с традиционными методами. Это, в свою очередь, создает возможности для самостоятельного обучения и применения знаний на практике.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: Преподавание английского языка в онлайн-образовании способствует развитию профессионального мышления студентов, формированию навыков самостоятельного принятия решений и развитию компетентности в работе с достоверной информацией.

Ключевые слова: онлайн-обучение, вовлеченность студентов, мотивация, активное обучение, цифровое обучение, самоорганизация, образовательные технологии.

LOW STUDENT ENGAGEMENT IN ONLINE LEARNING: PROBLEMS AND EFFECTIVE SOLUTIONS.

Barno Roziqova, independent Researcher, English Language Instructor, Uzbekistan.

Annotation

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

INTRODUCTION: online learning has become an essential component of modern education, offering flexibility and wider access to learning opportunities. However, despite its advantages, low student engagement remains one of the most significant challenges in online education. Many learners demonstrate passive participation, low motivation, and limited application of acquired knowledge, which negatively affects learning outcomes. This thesis examines the key factors contributing to low student engagement in online learning, including limited interaction, insufficient self-regulation skills, passive learning methods, and technological barriers. The paper also proposes effective solutions such as interactive course design, structured learning environments, active learning strategies, continuous feedback, and improved technological support. Addressing these issues is crucial for improving the quality, effectiveness, and sustainability of online education.

AIM: to develop and recommend effective methodological approaches to help students develop critical thinking in teaching English on online platforms.

MATERIALS AND METHODS: the article analyzes the literature, explores the capabilities of online platforms, and explores practical methods based on modern pedagogy, digital learning, and critical thinking theories.

DISCUSSION AND RESULTS: learning English online has its own advantages. Students noted that they increased their learning efficiency by using online resources along with traditional methods. This, in turn, creates opportunities for independent learning and application of knowledge in practice.

CONCLUSION: teaching English in online education enhances students' professional thinking, develops independent decision-making, and serves to develop reliable information competencies.

Keywords: online learning, student engagement, motivation, active learning, digital education, self-regulated learning, educational technology.

In recent years, online learning has become an essential component of modern education systems worldwide. The integration of digital technologies into education has enabled institutions to offer flexible learning opportunities and reach a broader range of students. Online education is particularly beneficial for learners who require flexible schedules, such as working professionals and international students. Despite these advantages, online learning environments face several critical challenges that limit their effectiveness.

One of the most significant issues in online education is low student engagement. Student engagement refers to learners' active involvement in the learning process, including participation, motivation, attention, and commitment to academic tasks. In online settings, many students remain passive, demonstrate low motivation, and struggle

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

to apply acquired knowledge in practice. These issues negatively influence academic achievement and overall learning quality.

This thesis examines the major factors contributing to low student engagement in online learning and proposes effective solutions aimed at improving participation, motivation, and learning outcomes.

Problem Analysis

1. Limited Interaction and Social Presence

A key factor contributing to low engagement in online learning is limited interaction between students and instructors. In traditional classrooms, learners benefit from direct communication, spontaneous discussion, and immediate feedback. These elements support motivation and promote active participation.

In contrast, many online courses rely on asynchronous formats, such as recorded lectures and independent reading tasks. While these methods increase flexibility, they reduce opportunities for real-time interaction. As a result, students may experience a lack of social presence, leading to feelings of isolation and disengagement. Research suggests that social interaction is a crucial component of effective learning environments, particularly in online education.

2. Lack of Motivation and Self-Regulated Learning Skills

Online learning requires learners to take greater responsibility for their own learning. Students must plan their schedules, monitor progress, and remain motivated without direct supervision. However, not all learners possess strong self-regulated learning skills.

The absence of structured classroom routines often leads to procrastination and inconsistent engagement. Students who fail to manage their time effectively may fall behind, resulting in stress, reduced confidence, and loss of motivation. Over time, this cycle significantly lowers engagement levels and academic performance.

3. Passive Learning Approaches

Another major issue is the overuse of passive learning strategies in online courses. Long video lectures, extensive textual materials, and limited opportunities for interaction dominate many online programs. Passive learning encourages surface-level understanding and reduces long-term knowledge retention.

Educational research emphasizes that active learning strategies, such as discussion, problem-solving, and collaborative tasks, lead to deeper cognitive engagement. When students are not required to apply concepts actively, their interest decreases and learning becomes less effective.

4. Technological Barriers and Accessibility Issues

Technological challenges also play a significant role in student disengagement. Limited internet access, technical malfunctions, and unfamiliar learning platforms can create frustration and discourage participation. These issues are particularly relevant in regions with limited digital infrastructure.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

In addition, insufficient technical guidance may prevent students from fully utilizing online learning tools. When technological difficulties interfere with the learning process, students are more likely to disengage and abandon courses.

Consequences of Low Student Engagement

Low engagement in online learning has negative consequences for both learners and educational institutions. Students who are disengaged often demonstrate weaker academic performance, limited skill development, and reduced confidence in their abilities. They may complete courses without achieving meaningful learning outcomes.

From an institutional perspective, low engagement contributes to high dropout rates and negative student feedback. This can damage institutional reputation and reduce trust in online education as a credible alternative to traditional learning. Furthermore, poor engagement limits the long-term sustainability of online learning programs.

Proposed Solutions

1. Enhancing Interaction and Communication

To improve student engagement, online courses should prioritize interaction. Live sessions, discussion forums, collaborative projects, and peer feedback activities help students feel connected to instructors and classmates. Increased interaction strengthens social presence and fosters a supportive learning environment.

2. Structured Course Design and Clear Guidance

Well-organized course structures support student engagement by reducing uncertainty. Learning content should be divided into short, focused units with clearly defined objectives. Regular deadlines, progress tracking tools, and explicit instructions help students develop effective study habits and maintain motivation.

3. Implementation of Active Learning Strategies

Replacing passive content delivery with active learning methods significantly improves engagement. Problem-based learning, case studies, reflective tasks, and real-life applications encourage deeper understanding and critical thinking. Active participation allows students to connect theory with practice and recognize the relevance of course content.

4. Continuous Feedback and Academic Support

Timely and constructive feedback is essential for maintaining student motivation. Personalized comments and regular instructor presence increase students' sense of accountability and progress. Academic support systems, such as mentoring and peer collaboration, further enhance engagement and reduce isolation.

5. Improving Technological Support

Institutions should ensure that online platforms are accessible, user-friendly, and supported by clear technical guidance. Providing tutorials, technical assistance, and alternative learning formats helps students overcome technological barriers and focus on learning objectives.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Low student engagement is a major challenge in online education, influenced by limited interaction, insufficient motivation, passive learning methods, and technological barriers. However, through interactive course design, structured learning environments, active learning strategies, continuous feedback, and improved technological support, this issue can be effectively addressed.

Improving student engagement is essential for enhancing learning outcomes, reducing dropout rates, and ensuring the long-term success of online education. Addressing this problem will contribute to the development of high-quality and sustainable digital learning environments.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Allen, I. E., & Seaman, J. (2017). *Digital learning compass: Distance education enrollment report*. Babson Survey Research Group.
2. Biggs, J., & Tang, C. (2011). *Teaching for quality learning at university* (4th ed.). Open University Press.
3. Garrison, D. R., Anderson, T., & Archer, W. (2000). Critical inquiry in a text-based environment: Computer conferencing in higher education. *The Internet and Higher Education*, 2(2–3), 87–105.
4. 3..Kahu, E. R. (2013). Framing student engagement in higher education. *Studies in Higher Education*, 38(5), 758–773.
5. Means, B., Toyama, Y., Murphy, R., & Baki, M. (2013). The effectiveness of online and blended learning: A meta-analysis. *Teachers College Record*, 115(3), 1–47.
6. Prince, M. (2004). Does active learning work? A review of the research. *Journal of Engineering Education*, 93(3), 223–231.
7. Zimmerman, B. J. (2002). Becoming a self-regulated learner: An overview. *Theory Into Practice*, 41(2), 64–70.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

TABIIY FANLAR (SCIENCE)NI O‘QITISHDA FAN O‘QITUVCHILARINING O‘QUV METODIK TAYYORGARLIGINI TAKOMILLASHTIRISH.

Ergasheva Malohat Tursunovna, A.Avloniy nomidagi Pedagogik mahorat milliy instituti “Pedagogika va psixologiya” kafedrasining mudiri, p.f.d.(DSc), dotsent., Toshkent, O‘zbekiston.

Annotatsiya

KIRISH: bugungi kunda ta’lim tizimini modernizatsiya qilish jarayonida tabiiy fanlarni (science) o‘qitish sifatini oshirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Tabiiy fanlar o‘quvchilarda ilmiy tafakkur, mantiqiy fikrlash, tadqiqotchilik ko‘nikmalarini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli tabiiy fanlarni samarali o‘qitish ko‘p jihatdan fan o‘qituvchilarining kasbiy kompetensiyasi hamda ularning o‘quv-metodik tayyorgarligiga bog‘liqdir. Zamonaviy ta’lim jarayonida pedagoglardan nafaqat fan bo‘yicha chuqur bilim, balki innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo‘llash, interfaol metodlardan foydalanish hamda o‘quvchilarning ilmiy-tadqiqot faoliyatini tashkil etish kabi ko‘nikmalar talab etiladi. Shu nuqtai nazardan, fan o‘qituvchilarining o‘quv-metodik tayyorgarligini takomillashtirish dolzarb pedagogik masalalardan biri hisoblanadi.

MAQSAD: tadqiqotning asosiy maqsadi — tabiiy fanlarni o‘qitishda fan o‘qituvchilarining o‘quv-metodik tayyorgarligini rivojlantirish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash imkoniyatlarini o‘rganish hamda o‘qitish jarayonini samarali tashkil etishga qaratilgan metodik tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot jarayonida pedagogik kuzatish, tahlil qilish, taqqoslash, so‘rovnoma, suhbat hamda tajriba-sinov metodlaridan foydalanildi. Shuningdek, tabiiy fanlarni o‘qitish metodikasi, pedagogika va ta’lim texnologiyalari bo‘yicha ilmiy adabiyotlar o‘rganildi. Tadqiqot doirasida fan o‘qituvchilarining metodik tayyorgarlik darajasi, dars jarayonida qo‘llanilayotgan o‘qitish usullari hamda innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo‘llash imkoniyatlari tahlil qilindi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA: tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, tabiiy fanlarni samarali o‘qitishda o‘qituvchilarning metodik tayyorgarligi muhim omillardan biridir. O‘qituvchilarning zamonaviy o‘qitish metodlarini, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini va interfaol ta’lim usullarini qo‘llashi o‘quvchilarning bilim darajasini oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek, laboratoriya mashg‘ulotlari, tajribalar, loyiha va tadqiqot asosidagi ta’lim usullaridan foydalanish o‘quvchilarning fanlarga bo‘lgan qiziqishini oshiradi. Tadqiqot jarayonida fan o‘qituvchilarining metodik tayyorgarligini oshirish uchun malaka oshirish kurslari, metodik seminarlar hamda amaliy mashg‘ulotlarni keng joriy etish zarurligi aniqlandi.

XULOSA: tabiiy fanlarni samarali o‘qitish o‘qituvchilarning yuqori darajadagi kasbiy va metodik tayyorgarligini talab etadi. Fan o‘qituvchilarining o‘quv-metodik kompetensiyasini rivojlantirish ta’lim sifati va samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash, innovatsion yondashuvlardan foydalanish hamda metodik ta’minotni takomillashtirish tabiiy fanlarni o‘qitish jarayonining samaradorligini yanada oshiradi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Kalit so‘zlar: tabiiy fanlar, science ta’limi, fan o‘qituvchisi, o‘quv-metodik tayyorgarlik, pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar, ta’lim sifati, innovatsion ta’lim.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ УЧИТЕЛЕЙ ЕСТЕСТВЕННЫХ НАУК В ПРЕПОДАВАНИИ ЕСТЕСТВЕННЫХ НАУК.

Эргашева Малохат Турсуновна, Национальный институт педагогического мастерства имени А.Авлонии, заведующий кафедрой “Педагогика и психология”, д.п.н.(DSc), доцент, Ташкент, Узбекистан.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в настоящее время в процессе модернизации системы образования повышение качества преподавания естественных наук (science) рассматривается как одна из важных задач. Естественные науки играют важную роль в формировании у учащихся научного мышления, логического анализа и исследовательских навыков. Поэтому эффективное преподавание естественных наук во многом зависит от профессиональной компетентности учителей и их учебно-методической подготовки. В современном образовательном процессе от педагогов требуется не только глубокое знание предмета, но и умение применять инновационные педагогические технологии, использовать интерактивные методы обучения и организовывать научно-исследовательскую деятельность учащихся. С этой точки зрения совершенствование учебно-методической подготовки учителей естественных наук является одной из актуальных педагогических задач.

ЦЕЛЬ: основной целью исследования является развитие учебно-методической подготовки учителей естественных наук, изучение возможностей применения современных педагогических технологий и разработка методических рекомендаций, направленных на эффективную организацию учебного процесса.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в ходе исследования использовались методы педагогического наблюдения, анализа, сравнения, анкетирования, беседы и экспериментальные методы. Также были изучены научные источники по методике преподавания естественных наук, педагогике и образовательным технологиям. В рамках исследования были проанализированы уровень методической подготовки учителей естественных наук, методы преподавания, применяемые на уроках, а также возможности использования инновационных педагогических технологий.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЕ: результаты исследования показали, что методическая подготовка учителей является одним из ключевых факторов эффективного преподавания естественных наук. Использование учителями современных методов обучения, информационно-коммуникационных технологий и интерактивных методов обучения способствует повышению уровня знаний учащихся. Кроме того, применение лабораторных занятий, экспериментов, проектного и исследовательского обучения повышает интерес учащихся к естественным наукам. В ходе исследования была также выявлена необходимость

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

широкого внедрения курсов повышения квалификации, методических семинаров и практических занятий для повышения методической подготовки учителей.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: эффективное преподавание естественных наук требует высокого уровня профессиональной и методической подготовки учителей. Развитие учебно-методической компетентности учителей способствует повышению качества и эффективности образования. Кроме того, использование современных педагогических технологий, инновационных подходов и совершенствование методического обеспечения повышают эффективность преподавания естественных наук.

Ключевые слова: естественные науки, science образование, учитель естественных наук, учебно-методическая подготовка, педагогические технологии, интерактивные методы, качество образования, инновационное образование.

IMPROVING THE TEACHING METHODOLOGICAL PREPARATION OF SCIENCE TEACHERS IN TEACHING SCIENCE.

Ergasheva Malahat Tursunovna, National Institute of pedagogical skills named after A.Avloni, Head of the Department “Pedagogy and psychology”, doctor of Pedagogical Sciences (DSc), associate professor, Tashkent, Uzbekistan.

Annotation

INTRODUCTION: currently, in the process of modernizing the education system, improving the quality of teaching natural sciences (science) is considered one of the important tasks. Natural sciences play a significant role in developing students’ scientific thinking, logical reasoning, and research skills. Therefore, the effective teaching of natural sciences largely depends on the professional competence of science teachers and their educational and methodological preparedness. In the modern educational process, teachers are required not only to have deep knowledge of the subject but also to apply innovative pedagogical technologies, use interactive teaching methods, and organize students’ scientific research activities. From this perspective, improving the educational and methodological training of science teachers is considered one of the urgent pedagogical issues.

AIM: the main objective of the research is to develop the educational and methodological preparedness of science teachers in teaching natural sciences, to study the possibilities of applying modern pedagogical technologies, and to develop methodological recommendations aimed at effectively organizing the teaching process.

MATERIALS AND METHODS: during the research, methods such as pedagogical observation, analysis, comparison, questionnaires, interviews, and experimental methods were used. In addition, scientific literature related to the methodology of teaching natural sciences, pedagogy, and educational technologies was studied. Within the framework of the research, the level of methodological preparedness of science teachers, the teaching methods used during lessons, and the possibilities of applying innovative pedagogical technologies were analyzed.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

RESULTS AND DISCUSSION: the results of the research showed that the methodological preparedness of teachers is one of the key factors in the effective teaching of natural sciences. The use of modern teaching methods, information and communication technologies, and interactive learning approaches by teachers contributes to improving students' knowledge levels. In addition, the use of laboratory work, experiments, project-based learning, and research-based educational approaches increases students' interest in science subjects. The research also revealed the necessity of widely implementing professional development courses, methodological seminars, and practical training to enhance the methodological preparedness of science teachers.

CONCLUSION: effective teaching of natural sciences requires a high level of professional and methodological competence from teachers. Developing the educational and methodological competence of science teachers contributes to improving the quality and effectiveness of education. Moreover, the use of modern pedagogical technologies, innovative approaches, and the improvement of methodological support further enhance the effectiveness of teaching natural sciences.

Keywords: natural sciences, science education, science teacher, educational-methodological training, pedagogical technologies, interactive methods, quality of education, innovative education.

Ilmiy ma'lumotlar o'sishining zamonaviy sharoitida o'quvchilarga fizika, kimyo, biologiya, geografiya kabi tabiiy fanlarni o'qitish didaktikasi va metodikasi bo'yicha empirik va nazariy materiallarning to'planishi ortib bormoqda, integratsiya va differensiatsiya bo'yicha tabiiy fanlar sikli subyektlari o'rtasidagi aloqalar kuchaymoqda. Bunday sharoitda tabiiy fanlar (Science) o'qituvchilarning o'quv-metodik tayyorgarligi eng muhim muammolardan biridir. O'qituvchilar sifati bo'yicha ko'p yillik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'qituvchilarning sifati va samaradorligi o'quvchilarning yutuqlariga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. O'qituvchilarning sifati va ularning o'qitish amaliyoti bugungi kunda butun dunyoda keng muhokama qilinmoqda, bu yerda sifat o'qituvchining samarali o'qitishni ta'minlash uchun mustahkam va tegishli bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishiga bog'liqdir. O'qituvchilarning o'quv-metodik tayyorgarligini rivojlantirish o'quvchilarning ilmiy savodli, mustaqil izlanuvchan, muammolarni hal qila oluvchi, ijodkor, kreativ fikrlovchi, muloqotga kirishimli bo'lib yetishishlarida, ularning yutuqlarini oshirish uchun o'qitishda talab qilinadigan sifatni ta'minlashning asosiy elementidir.

Pedagogika fanlari doktori J.Tolipova tayyorgarlikni "Tayyorgarlik – bu inson faoliyatining shakli bo'lib, u umumiy faoliyat tizimining tarkibiga kiradi ..." deb ta'riflaydi. Shuningdek o'qituvchining pedagogik faoliyatga tayyorgarligini "…o'qituvchining faoliyatni boshlashdan oldingi holati, ya'ni ongli tanlangan pedagoglik kasbiga oid bilim, ko'nikma, malakalari va shaxsiy sifat hamda fazilatlarini pedagogik faoliyat orqali o'zligini namoyon qilishi, muntazam ravishda kasbiy imkoniyatlarini faollashtirishi... " tushunilishini aytib o'tadi [1].

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Ma'lum adabiyotlarning tahliliga ko'ra o'qituvchilarning o'quv-metodik tayyorgarligi aynan bir fanga tegishli bo'lgan xususiyatlarni inobatga olib o'qitish orqali didaktik maqsadga erishish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma, malakalarning yig'indisi deb olish mumkinligini bildiradi [1].

Ammo tabiiy fanlar (Science) ya'ni tabiiy fanlar (fizika, kimyo, biologiya, geografiya, astronomiya) integratsiyasi asosida tuzilgan fan bo'lib, tadqiqot davomida fan o'qituvchilari tomonidan olib borilayotgan ta'lim tarbiya jarayonining tahlil etilishi faqat bir fan bo'yicha bilim, ko'nikma, malakaga ega bo'lishning o'zi yetarli emasligini ko'rsatadi. Tabiiy fanlar (Science) mazmuni – bu fan falsafasi, sotsiologiya, fan tarixi kesishgan nuqtada aks etadi. Yillar davomida tabiiy fanlar (Science) mazmuni ta'rifiga turli xil talqinlar berildi. Turli xil ta'lim hujjatlarini ko'rib chiqib, Komas va Olson falsafa, psixologiya, fan tarixi va fan sotsiologiyasi bo'lgan to'rtta asosiy fanlar tabiiy fanlar (Science) mazmunini tushunishga yordam beradi degan xulosaga kelishdi [2]. Amerika fan taraqqiyoti Assostsiatsiyasi (AAS) tabiiy fanlar (Science) mazmuni ilmiy savodxonlikning asosiy tarkibiy qismi ekanligini, bu fan ta'limi va o'quv dasturlarini isloh qilishning asosiy maqsadlaridan biri bo'lib kelganligini ta'kidlaydi [3]. Shunga ko'ra, bu fanni ta'limi dasturlariga kiritish ko'plab tadqiqotchilar tomonidan zarur va muhim deb ta'kidlangan.

Yana bir rivojlangan davlatlar qatorida Singapur ta'lim tizimini o'rganadigan bo'lsak singapurlik o'quvchilar PISA va TIMSS kabi xalqaro taqqoslash tadqiqotlarida ajoyib natijalarga erishdilar. Olima Ayk-Ling Tan [4] o'z maqolasida matematika va tabiiy fanlar bo'yicha doimiy yaxshi natijalarga erishishga asosiy hissa qo'shgan omillardan biri bu Singapurdagi fan o'qituvchilari ta'lim sifati ekanligini keltirib o'tadi. Izchil, tizimli va uzluksiz tizim orqali Singapurda o'qituvchilarning o'quv-metodik tayyorgarligini oshirish maktabda ish boshlashdan oldin boshlanib, fan bo'yicha ta'lim berish davomida ularning malakasini oshirish uzluksiz davom etadi. Fan o'qituvchilarini tayyorlashning ushbu yo'li fan o'qituvchilariga o'zgaruvchan ta'lim yangiliklaridan xabardor bo'lish imkonini berishi bilan muhimdir. Fan o'qituvchilarining sifati ishga qabul qilishning birinchi bosqichidanoq ta'minlanadi. Bo'lajak o'qituvchilar Milliy ta'lim institutiga chaqiruvgacha ta'lim olish uchun qabul qilinishidan oldin qat'iy tanlov jarayonidan o'tadilar. Kuchli davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash, resurslarning mavjudligi, ta'lim landshaftidagi o'zgarishlarga javob beradigan yuqori sifatli kasbiy rivojlanish imkoniyatlari va trayektoriyasini rejalashtirish, kuzatish imkonini beradigan tuzilmaning mavjudligi kabi omillar sifatli kasbiy rivojlanishni ta'minlaydi. Singapurda Ta'lim vazirligi, Milliy ta'lim instituti, Singapur o'qituvchilar akademiyasi va boshqa ta'lim tizimidagi tashkilotlar o'zgarishlarni doimo qo'llab quvvatlash uchun o'zaro hamkorlikda ish olib boradilar. Milliy ta'lim insituti va Ta'lim vazirligi doimiy ravishda barcha o'qituvchilar uchun sifatli malakasini oshirish imkoniyatlariga e'tibor qaratadi

Germaniyada esa tabiiy fanlar o'qituvchilarining malakasini oshirish oliy o'quv yurtlari tarkibidagi markazlar, akademiyalar, maxsus institutlar va maktablarning o'zida olib boriladi. Shuningdek, malaka oshirish uzoq muddatli va qisqa muddatli kurslarda olib boriladi. Nemis olimlari fikricha, malaka oshirishning samarali shakli o'qituvchilarning o'z ustida mustaqil ishlashlari 39 hisoblanadi, chunki bu holatda o'qituvchi o'z ehtiyojidan kelib

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

chiqib o‘rganadi va bilim va tajribalar ongli ravishda puxta o‘zlashtirilishiga imkon yaratiladi. Bu davlatda pedagoglar o‘rtasida raqobatli mehnat yo‘lga qo‘yilganligi sababli malaka oshirish har bir o‘qituvchining hayotiy ehtiyojiga aylangan.

Xulosa qilib aytishimiz mumkinki bugungi globallashuv sharoitida tabiiy fanlar (Science)ni o‘rganish va o‘rgatish muammosini hal qilish uchun tabiiy fanlar (Science) o‘qituvchilarini uzluksiz kasbiy rivojlantirib borish birinchi galdagi vazifaga aylanishi va uzluksiz kasbiy rivojlanish jarayonida o‘quv-metodik tayyorgarlikni rivojlantirish borasida quyidagilar ustuvor deb belgilanishi kerak:

- ✓ Tabiiy fanlar (Science) o‘qituvchilari uchun alohida kurslar tashkil qilish;
- ✓ Uzluksiz kasbiy rivojlantirishni konstruktiv yondashuv asosida amalga oshirish;
- ✓ O‘qituvchilar o‘quv-metodik tayyorgarligini rivojlantirishga qaratilgan amaliy xarakterdagi ishlarni tashkil etish;
- ✓ Fan o‘qituvchilarining o‘z o‘quv-metodik tayyorgarligini rivojlantirishga bo‘lgan ehtiyojidan kelib chiqib, ichki intilishni kuchaytirish;
- ✓ Tabiiy fanlar (Science) bo‘yicha bilim darajasini oshirish va integratsiyalash darajalarini shakllantirish;
- ✓ O‘quv-metodik faoliyatni rivojlantirish jarayonida raqamli texnologiyalar va texnik vositalar bilan ishlash malakasini takomillashtirish, shuningdek STEM texnologiyalari va ilmiy tadqiqot xarakteridagi turli xil loyihalar, amaliy ishlar, laboratoriya mashg‘ulotlari va ko‘rgazma tajribalardan to‘g‘ri foydalana olish hamda o‘quvchilarga o‘rgatish malakasini takomillashtirish lozim.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Tolipova J.O. Biologiya o‘qituvchisining ilmiy-metodik tayyorgarligi darajasini orttirish nazariyasi va amaliyoti: ped.fan.dok... dis – Toshkent: 2006. – 84 bet.
2. McComas W., Olson J. The nature of science in international science education standards documents. In W. F. McComas (Ed.), The nature of science in science education. Science & Technology Education Library.-1998.-P.41–52.
3. AAS. Science for all Americans. American Association for the Advancement of Science. 1989.
4. Aik-Ling Tan. Journey of science teacher education in Singapore: past, present and future// Tan Asia-Pacific Science Education.- 2018.-4(1).-P. 1-16.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

SUMMATIV BAHOLASHNING TA'LIM JARAYONIDAGI O'RNI, VAZIFALARI VA O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI.

Tursunaliyev Shaxzod Sherali o'g'li, Termiz davlat pedagogika instituti mustaqil izlanuvchisi, Termiz, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada summativ baholashning ta'lim jarayonidagi o'rni, asosiy vazifalari va didaktik xususiyatlari tahlil qilinadi. Uning o'quv natijalarini qayd etish, ta'lim standartlari bilan solishtirish, o'zlashtirish darajasini aniqlash hamda keyingi pedagogik qarorlar uchun daliliy asos yaratishdagi ahamiyati yoritiladi. Summativ baholash faqat yakuniy baho chiqarish vositasi emas, balki ta'lim sifati, o'qitish mazmuni va kompetensiyaviy natijalar o'rtasidagi bog'liqlikni ko'rsatadigan pedagogik mexanizm sifatida talqin qilinadi.

MAQSAD: summativ baholashning ta'lim jarayonidagi funksional o'rnini ochib berish, uning vazifalari va o'ziga xos belgilarini pedagogik nuqtai nazardan asoslash, shuningdek uni kritik fikrlash kompetensiyasini aniqlash hamda rivojlantirish bilan bog'liq metodik imkoniyatlarini yoritish.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda tahliliy-sintetik yondashuv, qiyosiy-pedagogik tahlil, me'yoriy-huquqiy hujjatlarni sharhlash, ilmiy manbalarni konseptual umumlashtirish va baholashga doir xalqaro hamda milliy yondashuvlarni solishtirish usullaridan foydalanildi. Manba bazasini baholash nazariyasiga oid ilmiy tadqiqotlar, xalqaro tashkilotlar tavsiyalari va mezonlarga asoslangan baholash amaliyoti haqidagi materiallar tashkil etdi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tahlil natijasida summativ baholashning diagnostik, hisobdorlik, monitoring, saralash, sertifikatlash va boshqaruv funksiyalari aniqlashtirildi. Uning mezoniylik, shaffoflik, validlik, ishonchlilik, standartlashtirish va natijaning rasmiy ahamiyatga egaligi kabi xususiyatlari ta'lim sifati uchun tayanch omil ekani asoslandi. Shuningdek, summativ baholash topshiriqlarini reproduktiv savollar bilan cheklamasdan, tahlil, taqqoslash, dalillash, xulosa chiqarish va muammoli vaziyatni yechishga yo'naltirish kritik fikrlash kompetensiyasini aniqlashda samarali ekani ko'rsatildi.

XULOSA: summativ baholash ta'lim jarayonining yakunlovchi bosqichida natijani qayd etuvchi vosita bo'lish bilan birga, o'qitish mazmuni va natijasini muvofiqlashtiradigan strategik pedagogik mexanizm hisoblanadi. Uni aniq mezonlar, mazmunan boy topshiriqlar va shaffof baholash tartibi asosida tashkil etish o'quvchi yutuqlarini adolatli aniqlashga, ta'lim sifati monitoringini kuchaytirishga hamda kritik fikrlashga yo'naltirilgan topshiriqlar ulushini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: summativ baholash, ta'lim sifati, o'quv natijasi, mezonlarga asoslangan baholash, pedagogik diagnostika, validlik, ishonchlilik, shaffoflik, kritik fikrlash, kompetensiyaviy yondashuv.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

РОЛЬ, ФУНКЦИИ И СПЕЦИФИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ СУММАТИВНОГО ОЦЕНИВАНИЯ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ.

Tursunaliyev Shaxzod Sherali o‘g‘li, самостоятельный исследователь Термезского государственного педагогического института, Термез, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье анализируются место суммативного оценивания в образовательном процессе, его основные функции и дидактические особенности. Раскрывается его значение в фиксации учебных результатов, сопоставлении их с образовательными стандартами, определении уровня усвоения и создании доказательной основы для последующих педагогических решений. Суммативное оценивание трактуется не только как средство выставления итоговой оценки, но и как педагогический механизм, отражающий взаимосвязь между качеством образования, содержанием обучения и компетентностными результатами.

ЦЕЛЬ: раскрыть функциональную роль суммативного оценивания в образовательном процессе, обосновать его задачи и специфические признаки с педагогической точки зрения, а также осветить его методические возможности в выявлении и развитии компетенций критического мышления.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использованы аналитико-синтетический подход, сравнительно-педагогический анализ, интерпретация нормативно-правовых документов, концептуальное обобщение научных источников, а также методы сопоставления международных и национальных подходов к оцениванию. Источниковую базу составили научные исследования по теории оценивания, рекомендации международных организаций и материалы, посвящённые практике критериального оценивания.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: в результате анализа уточнены диагностическая, учётная, мониторинговая, селективная, сертификационная и управленческая функции суммативного оценивания. Обосновано, что его критериальность, прозрачность, валидность, надёжность, стандартизированность и официальная значимость результата выступают опорными факторами качества образования. Также показано, что ограничение заданий суммативного оценивания только репродуктивными вопросами снижает его потенциал, тогда как ориентация на анализ, сопоставление, аргументацию, формулирование выводов и решение проблемных ситуаций делает его эффективным инструментом выявления компетенций критического мышления.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: суммативное оценивание, являясь средством фиксации результата на завершающем этапе образовательного процесса, одновременно выступает стратегическим педагогическим механизмом, обеспечивающим согласование содержания обучения и его результатов. Организация такого оценивания на основе чётких критериев, содержательно насыщенных заданий и

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

прозрачной процедуры способствует справедливому определению достижений учащихся, усилению мониторинга качества образования и расширению доли заданий, ориентированных на критическое мышление.

Ключевые слова: суммативное оценивание, качество образования, учебный результат, критериальное оценивание, педагогическая диагностика, валидность, надёжность, прозрачность, критическое мышление, компетентностный подход.

THE ROLE, FUNCTIONS, AND SPECIFIC FEATURES OF SUMMATIVE ASSESSMENT IN THE EDUCATIONAL PROCESS.

Tursunaliyev Shaxzod Sherali o‘g‘li, Independent Researcher at Termez State Pedagogical Institute, Termez, Uzbekistan.

Annotation

INTRODUCTION: the article analyzes the role of summative assessment in the educational process, its main functions, and its specific didactic features. Particular attention is given to its significance in recording learning outcomes, comparing them with educational standards, determining the level of mastery, and providing an evidence-based foundation for further pedagogical decisions. Summative assessment is interpreted not merely as a tool for assigning final grades, but as a pedagogical mechanism that reveals the relationship between educational quality, instructional content, and competency-based outcomes.

OBJECTIVE: to clarify the functional role of summative assessment in the educational process, substantiate its tasks and distinctive features from a pedagogical perspective, and highlight its methodological potential for identifying and developing critical thinking competencies.

MATERIALS AND METHODS: the study employed an analytical-synthetic approach, comparative pedagogical analysis, interpretation of regulatory documents, conceptual generalization of scientific sources, and comparison of international and national approaches to assessment. The source base included scholarly works on assessment theory, recommendations of international organizations, and materials related to criterion-based assessment practices.

DISCUSSION AND RESULTS: the analysis made it possible to specify the diagnostic, accountability, monitoring, selective, certification, and managerial functions of summative assessment. It was substantiated that such features as criterion-referenced structure, transparency, validity, reliability, standardization, and the formal significance of results serve as key factors in ensuring educational quality. It was also shown that summative assessment becomes more effective in identifying critical thinking competencies when tasks are not limited to reproductive questions, but are designed to promote analysis, comparison, argumentation, inference, and problem solving.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

CONCLUSION: summative assessment, while serving as a tool for recording results at the final stage of the educational process, also functions as a strategic pedagogical mechanism that aligns instructional content with learning outcomes. When organized on the basis of clear criteria, meaningful tasks, and transparent procedures, it contributes to fair evaluation of student achievement, strengthens educational quality monitoring, and increases the proportion of tasks aimed at critical thinking.

Keywords: summative assessment, educational quality, learning outcomes, criterion-based assessment, pedagogical diagnostics, validity, reliability, transparency, critical thinking, competency-based approach.

Ta’lim jarayonida baholash faqat nazorat amali emas, balki o‘qitishning maqsadi, mazmuni va natijasini bir tizimga keltiradigan muhim pedagogik vositadir. O‘qituvchi nimani o‘rgatgani, o‘quvchi nimani o‘zlashtirgani va mazkur o‘zlashtirish ta’lim standartlariga qanchalik mos kelishini aniqlash uchun baholashning aniq, adolatli va didaktik jihatdan asoslangan mexanizmlari zarur bo‘ladi. Mazkur ehtiyoj, ayniqsa, natijaga yo‘naltirilgan ta’lim modellari kengaygan sharoitda yanada kuchaydi. Chunki zamonaviy maktab o‘quvchidan nafaqat ma’lumotni eslab qolishni, balki uni tahlil qilish, qiyoslash, dalillash va amaliy vaziyatlarda qo‘llashni ham talab etadi. Bunday murakkab natijalarni aniqlash uchun baholash tizimi ham mazmunan boy, mezonan aniq va tashkiliy jihatdan puxta bo‘lishi kerak.

Xalqaro tajribada summativ baholash ta’lim jarayonining muayyan bosqichida erishilgan natijani jamlash va qayd etish vositasi sifatida izohlanadi. UNESCO manbalarida u ma’lum bir vaqt nuqtasida o‘quvchining erishgan darajasini umumlashtirib beradigan, ko‘proq strukturallashgan va natijani aniq ko‘rsatishga qaratilgan baholash turi sifatida tavsiflanadi [1]. OECD ham summativ baholashni o‘quv jarayonining muhim bosqichlarida natijani qayd etish va sertifikatlash uchun zarur mexanizm deb baholaydi [2]. Demak, mazkur turdagi baholashning qiymati faqat yakuniy ko‘rsatkichda emas, balki ta’lim sifatini boshqarish, o‘quv dasturlarining samaradorligini aniqlash va keyingi pedagogik qarorlarni asoslash imkoniyatida namoyon bo‘ladi. O‘zbekiston ta’lim tizimida ham mezonlarga asoslangan formativ va summativ baholashni bosqichma-bosqich joriy etish baholash madaniyatini yangilashga xizmat qilmoqda. Amaldagi me’yoriy hujjatlarda summativ baholash chorak, yarim yil, o‘quv yili yoki fan bobi yakunida o‘quvchining o‘zlashtirgan bilim va amaliy ko‘nikma darajasini aniqlash hamda baholash usuli sifatida belgilangan [3]. Mazkur yondashuv baholashni tasodifiy yoki subyektiv qaror emas, balki oldindan ishlab chiqilgan mezonlar, spetsifikatsiyalar va nazorat materiallari asosidagi professional faoliyat darajasiga olib chiqadi. Ana shunday jarayon summativ baholashning ta’lim jarayonidagi o‘rni, vazifalari va o‘ziga xos xususiyatlarini ilmiy tahlil qilishni dolzarb masalaga aylantiradi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Maqolada tahliliy-sintetik yondashuv, me'yoriy-huquqiy hujjatlarni qiyosiy sharhlash, pedagogik talqin va konseptual umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Avvalo, summativ baholashga doir xalqaro va milliy ta'riflar o'rganildi, keyin uning vazifalari hamda ta'limiy oqibatlari pedagogik nuqtai nazardan tahlil qilindi. Nazariy manbalarda summativ baholash ko'pincha assessment of learning sifatida talqin qilinadi. Bunday yondashuvning markazida o'quv natijasini rasmiy qayd etish, taqqoslash va hisobot berish vazifasi turadi. P. Black va D. Wiliam baholashning turli funksiyalari mavjudligini ko'rsatib, o'quv natijalari bilan ishlashda baholash ma'lumotlaridan oqilona foydalanish ta'lim samaradorligini oshirishini ta'kidlaydi [4]. W. Harlen esa summativ baholashni o'quv yutuqlarini umumlashtirish va ularni turli manfaatdor tomonlarga ishonchli shaklda yetkazish mexanizmi sifatida ko'rib chiqadi [5].

Nazariy tahlil shuni ko'rsatadiki, summativ baholashning pedagogik mohiyati uch qatlamda namoyon bo'ladi. Birinchi qatlam o'quv natijasini aniqlash bilan bog'liq diagnostik qatlamdir. Ikkinchi qatlam mazkur natijani mezon va standartlar bilan solishtirish orqali adolatli xulosa chiqarishga xizmat qiladigan qiyosiy qatlamdir. Uchinchi qatlam esa baholash ma'lumotlarini boshqaruv, rejalashtirish va ta'lim sifatini takomillashtirishga yo'naltiradigan strategik qatlamdir. Demak, summativ baholashni faqat baho chiqarish jarayoniga tenglashtirish ilmiy jihatdan tor qarash bo'lib qoladi. Aslida u ta'lim tizimida maqsad, mazmun, natija va boshqaruvni birlashtiruvchi uzviy komponent hisoblanadi. Summativ baholashning ta'lim jarayonidagi o'rni, avvalo, o'quv natijalarini aniq ko'rinishda ifodalash imkoniyatida namoyon bo'ladi. O'qitish jarayoni davomida hosil bo'lgan bilim, ko'nikma, malaka va kompetensiyalar muayyan bosqich yakunida yaxlit holda baholanmasa, ta'lim samaradorligi haqida ishonchli xulosa chiqarish mushkul bo'ladi. Summativ baholash aynan ana shu ehtiyojni qondiradi. U o'quvchining qaysi mavzularni puxta egallagani, qaysi jihatlarda bo'shliqlar mavjudligi, fan bo'yicha minimal va kutilayotgan natijalar nechog'li o'zlashtirilganini ko'rsatadi. Mazkur ma'lumot sinf kesimida, fan kesimida va ta'lim muassasasi kesimida qaror qabul qilish uchun zarur daliliy bazani yaratadi. Boshqacha aytganda, summativ baholash o'qitish natijasini ko'rinadigan qiladi.

Ikkinchi muhim jihat summativ baholashning hisobdorlik funksiyasi bilan bog'liq. Ta'lim jarayonida o'quvchi, o'qituvchi, maktab ma'muriyati va ota-ona o'rtasidagi axborot almashinuvi ko'p hollarda baholash natijalari orqali amalga oshadi. O'quvchining chorak yoki bob yakunidagi natijasi ota-onaga farzandining real o'zlashtirish darajasi haqida ma'lumot beradi. O'qituvchi uchun mazkur natija o'z metodikasining samarasini ko'rsatadi. Maktab rahbariyati uchun esa bu ko'rsatkich ta'lim sifati monitoringining amaliy indikatoriga aylanadi. Ana shu sababli summativ baholash tizimida topshiriqlar mazmuni, baholash mezoni, bajarish sharoiti va natijani qayd etish usuli oldindan aniq belgilanishi zarur. Aks holda natija baholashdan ko'ra taxminga yaqinlashib qoladi.

Summativ baholashning vazifalari bir necha yo'nalishda namoyon bo'ladi. Birinchi vazifa sertifikatlash va rasmiylashtirishdir. O'quvchi erishgan natija ma'lum hujjatlarda

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

aks etishi, keyingi bosqichga o‘tish yoki umumiy reytingni shakllantirishda hisobga olinishi kerak. Ikkinchi vazifa saralashdir. Ayrim vaziyatlarda summativ baholash natijalari ta’lim yo‘nalishini tanlash, guruhlarga ajratish yoki qo‘shimcha yordamga muhtoj o‘quvchilarni aniqlash uchun ishlatiladi. Uchinchi vazifa monitoringdir. Muntazam ravishda o‘tkazilgan summativ baholashlar o‘quv dasturi, darslik mazmuni va o‘qitish usullaridagi kuchli hamda zaif tomonlarni ko‘rsatadi. To‘rtinchi vazifa kommunikativdir. Natijalar orqali ta’lim ishtirokchilari bir xil mezon asosida muloqot qiladi, ya’ni “yaxshi”, “o‘rta”, “yuqori” degan subyektiv tasavvurlar o‘rniga aniq ball, daraja va mezon paydo bo‘ladi. Mazkur vazifalar qatorida summativ baholashning didaktik vazifasi alohida ahamiyat kasb etadi. An’anaviy qarashda summativ baholash ko‘proq darsdan keyingi jarayon sifatida tasavvur qilinadi. Aslida esa u darsning mazmunini shakllantirishga ham kuchli ta’sir ko‘rsatadi. O‘qituvchi qanday natijani summativ baholashi aniq bo‘lsa, o‘qitish jarayonini ham o‘sha natijaga mos ravishda loyihalaydi. Demak, summativ baholash o‘quv maqsadlarini konkretlashtiradi, mavzu ichidagi ustuvor komponentlarni ajratadi va ta’lim mazmunini tartibga soladi. Ayniqsa, kompetensiyaviy yondashuv sharoitida topshiriqlarning mazmuni faqat reproduktiv savollar bilan cheklanib qolmasdan, tahlil, taqqoslash, dalillash, xulosa chiqarish va muammoli vaziyatni yechishni ham qamrab olishi kerak. Shunda summativ baholash kritik fikrlash kompetensiyasini aniqlash va rivojlantirishning ham muhim mexanizmiga aylanadi.

Kritik fikrlashni baholash masalasi summativ baholashning mazmuniy darajasini yuksaltiradi. Chunki mazkur kompetensiya tayyor ma’lumotni takrorlash bilan emas, balki dalillarni tahlil qilish, mantiqiy bog‘lanishlarni ko‘rish, qarama-qarshi nuqtai nazarlarni solishtirish va asosli hukm chiqarish bilan namoyon bo‘ladi. Tanlash tipidagi sodda testlar bunday murakkab faoliyatni to‘liq qamrab ololmaydi. Shu sababli summativ baholash topshiriqlari tarkibida ochiq javobli savollar, muammoli vaziyatlar, qisqa izohli tahlil, dalillovchi yozma javob, grafik yoki jadval asosida xulosa chiqarish kabi topshiriqlar ulushini oshirish zarur. Zamonaviy tadqiqotlarda kritik fikrlashni adolatli baholash uchun vazifa formatining real vaziyatga yaqinligi, baholash mezonining aniqligi va tekshiruvchining xolisligi muhim omillar sifatida ko‘rsatiladi [6]. Mazkur talablar summativ baholashni faqat natija qayd etuvchi vosita emas, balki murakkab tafakkur faoliyatini o‘lchaydigan metodik tizim sifatida ko‘rishni taqozo etadi. Summativ baholashning o‘ziga xos xususiyatlari haqida gapirganda, birinchi navbatda uning vaqt jihatdan yakunlovchi xarakteriga e’tibor qaratish kerak. U, odatda, mavzu, bo‘lim, chorak yoki o‘quv yili tugaganidan keyin o‘tkaziladi. Mazkur xususiyat baholashga “yakuniy xulosa” funksiyasini beradi. Ikkinchi xususiyat mezoniylikdir. Natija shaxsiy taassurot yoki umumiy tasavvur asosida emas, balki oldindan ishlab chiqilgan standart, indikator va tavsiflovchi mezonlar asosida chiqariladi. Uchinchi xususiyat standartlashtirish bilan bog‘liq. Nazorat materiallari shakli, topshiriqlar soni, vaqt me’yori va baholash tartibi oldindan belgilanganda turli sinf hamda hududlarda olingan natijalarni qiyoslash imkoniyati paydo bo‘ladi. To‘rtinchi xususiyat natijaning rasmiy ahamiyatga egaligidir. Summativ baholash

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

ko‘pincha choraklik baho, reyting yoki sertifikatlash natijasiga ta’sir qiladi. Beshinchi xususiyat esa ma’lumotlarning boshqaruv ahamiyatidir. Olingan natija o‘quvchi darajasini aniqlash bilangina cheklanmay, ta’lim sifatiga oid qarorlar qabul qilishda ham qo‘llanadi.

Summativ baholashning yana bir muhim vazifasi ta’lim dasturi bilan real natija o‘rtasidagi moslikni tekshirishdan iborat. Ko‘pincha o‘quv dasturida belgilangan maqsadlar bilan dars jarayonida shakllangan natijalar o‘rtasida tafovut yuzaga keladi. Mazkur tafovut faqat kundalik kuzatuv bilan emas, balki yakuniy natijani tizimli o‘lchash orqali aniq ko‘rinadi. Summativ baholash aynan ana shu nuqtada o‘quv dasturi sifatini sinovdan o‘tkazadi. Agar ko‘plab o‘quvchilar bir xil kompetensiyalar bo‘yicha past natija ko‘rsatsa, muammo faqat o‘quvchida emas, balki dastur mazmuni, topshiriq murakkabligi, darslik tuzilishi yoki o‘qitish metodikasida ham bo‘lishi mumkin. Demak, summativ natijalar ta’lim sifati monitoringida diagnostik signal vazifasini bajaradi. Mazkur signalni to‘g‘ri talqin qilish esa baholash madaniyatining yetuklik darajasiga bog‘liq.

Summativ baholashning shaffofligi ham uning alohida xususiyati sanaladi. O‘quvchi nimaga ko‘ra baho olayotganini, qaysi mezon bo‘yicha yuqori yoki past natija qayd etilganini bilsa, baholash jarayoniga nisbatan ishonch ortadi. Ochiq mezonlar o‘qituvchining mas’uliyatini ham kuchaytiradi, chunki u bahoni umumiy taassurotga emas, dalillangan mezon asosida qo‘yadi. Baholashning shaffofligi o‘quvchida o‘z natijasiga tanqidiy qarash, kamchilikni anglash va keyingi bosqich uchun aniq maqsad qo‘yish ko‘nikmasini rivojlantiradi. Hatto summativ baholash yakuniy xarakterga ega bo‘lsa ham, unga biriktirilgan qisqa izoh, rubrika yoki tahliliy tavsiya keyingi o‘quv faoliyatiga kuchli ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Demak, summativ baholash va teskari aloqa bir-biridan uzilgan jarayonlar emas, balki o‘zaro bog‘liq pedagogik mexanizmlardir. Yana bir masala adolat va inklyuzivlik bilan bog‘liq. Bir xil topshiriq barcha o‘quvchilar uchun teng imkoniyat yaratishi kerak, lekin tenglik doimo bir xil shakl degani emas. Ayrim o‘quvchilarda til, vaqtni boshqarish yoki topshiriqni tushunish bilan bog‘liq qiyinchiliklar bo‘lishi mumkin. Shuning uchun summativ baholash materiallari ishlab chiqilganda topshiriq tili ravon, keraksiz murakkablikdan xoli va o‘lchanayotgan kompetensiyaga mos bo‘lishi zarur. Agar topshiriqning til qatlami o‘lchanayotgan fikrlash amalidan murakkabroq bo‘lib qolsa, natija soxta pasayadi. Kritik fikrlashni baholashda aynan ana shu holat tez-tez uchraydi. O‘quvchi to‘g‘ri mulohaza yurita oladi, lekin savol noaniq tuzilganligi sababli o‘z fikrini to‘liq namoyon qila olmaydi. Demak, summativ baholashning adolatliligi faqat tekshiruvchining xolisligiga emas, topshiriq dizaynining sifatiga ham bog‘liq.

1-jadval. Summativ baholashning asosiy pedagogik tavsiflari

Aspekt	Mazmuni	Didaktik talabi
Maqsad	O‘quv natijasini yakuniy aniqlash va qayd etish	Maqsadlar o‘quv dasturi bilan uyg‘un bo‘lishi kerak
Vaqt	Bob, bo‘lim, chorak, yarim yil yoki yil yakuni	Baholash vaqti oldindan rejalashtiriladi

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Asos	Mezon, spetsifikatsiya, standart va indikatorlar	Subyektivlikni kamaytiruvchi aniq rubrika zarur
Natija	Ball, daraja, baho yoki tavsif ko‘rinishida ifodalanadi	Natija tushunarli va izohlanadigan bo‘lishi kerak
Qo‘llanish	Monitoring, saralash, sertifikatlash, tahlil	Natija keyingi pedagogik qarorlar bilan bog‘lanadi

Summativ baholashning samaradorligi ko‘p jihatdan validlik va ishonchlilikka bog‘liq. Agar topshiriq o‘lchashi kerak bo‘lgan natijani haqiqatan o‘lchamasa, baholash pedagogik mazmunini yo‘qotadi. Agar baholash natijalari turli tekshiruvchilar yoki turli sharoitlarda keskin o‘zgarib ketsa, u holda ishonchlilikka putur yetadi. Mutaxassislar summativ baholash uchun nazorat materiallari puxta ishlab chiqilishi, baholash sharoiti iloji boricha bir xil tashkil etilishi va baholovchilar uchun aniq ko‘rsatmalar berilishi zarurligini ta’kidlaydi [7]. Aks holda baholash natijasi o‘quvchi bilimidan ko‘ra topshiriqning noaniqligi, tekshiruvchining subyektivligi yoki tashkiliy kamchiliklarni aks ettirib qo‘yishi mumkin. Demak, summativ baholash sifati uning tashkiliy texnologiyasi bilan chambarchas bog‘liq. Summativ baholash atrofidagi ilmiy munozaralarning markazida ikki masala turadi. Birinchisi, mazkur baholashning zarurligi haqidagi masala. Ikkinchisi, uning ta’limga ko‘rsatadigan ta’siri bilan bog‘liq masala. Ba’zi yondashuvlarda summativ baholash o‘quvchini ball ortidan quvishga undaydi, o‘qituvchini esa testga tayyorlash bilan cheklab qo‘yadi degan qarash mavjud. G. Stobart baholash noto‘g‘ri loyihalanganda o‘quv mazmunini toraytirish xavfi yuzaga kelishini ko‘rsatadi [8]. Mazkur e’tiroz bejiz emas. Chunki baholash mazmuni sayoz bo‘lsa, o‘qitish ham sayozlashadi. Lekin muammo summativ baholashning o‘zida emas, balki uning qanday loyihalanishida va qanday qo‘llanishidadir. To‘g‘ri tashkil etilgan summativ baholash ta’limga salbiy emas, aksincha, tartib va aniqlik olib kiradi. O‘quv natijalari aniq belgilansa, topshiriqlar kompetensiyaga mos tuzilsa, mezonlar ochiq e’lon qilinsa va natija keyingi rivojlantiruvchi ishlar bilan bog‘lansa, summativ baholash o‘quvchi uchun ham, o‘qituvchi uchun ham yo‘naltiruvchi vazifani bajaradi. O‘zbekiston amaliyotida vazirlik tomonidan bob va chorak bo‘yicha summativ baholash uchun nazorat materiallari, spetsifikatsiyalar va baholash mezonlari taqdim etilishi mazkur jarayonni tizimli yo‘lga qo‘yishga xizmat qilmoqda [3]. Bunday yondashuv maktablar o‘rtasida umumiy mezoniy maydon hosil qiladi va baholash madaniyatining parokanda ko‘rinishiga chek qo‘yadi. Shunday ekan, summativ baholashning kelgusi rivoji uning topshiriq bankini boyitish, kritik fikrlashga yo‘naltirilgan vazifalarni ko‘paytirish va o‘qituvchilarning baholash kompetensiyasini yuksaltirish bilan bog‘liq.

Summativ baholash ta’lim jarayonining chekkasida turadigan yordamchi amal emas, balki o‘quv natijasini aniqlash, standart bilan solishtirish va ta’lim sifatini boshqarishga xizmat qiladigan markaziy pedagogik mexanizmdir. Uning ta’lim jarayonidagi o‘rni o‘quvchining erishgan darajasini ko‘rsatish, o‘qituvchi faoliyati

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

samaradorligini tahlil qilish, ota-ona va maktab o‘rtasida aniq axborot maydoni yaratish hamda ta’lim boshqaruviga daliliy asos berish orqali namoyon bo‘ladi. Summativ baholashning vazifalari sertifikatlash, monitoring, saralash, hisobdorlik va didaktik yo‘naltirish kabi ko‘p qirrali yo‘nalishlarni qamrab oladi.

Mazkur baholash turining o‘ziga xos xususiyatlari sifatida yakunlovchi xarakter, mezoniylik, standartlashtirish, rasmiy natijadorlik hamda boshqaruv ahamiyatini ko‘rsatish mumkin. Eng muhimi, summativ baholash mazmunan boyitilganda u kritik fikrlash kompetensiyalarini ham aniqlashga qodir bo‘ladi. Buning uchun nazorat materiallari reproduktiv eslab qolishga emas, balki tahlil, dalillash, taqqoslash, xulosa chiqarish va muammoni yechishga yo‘naltirilishi zarur. Demak, summativ baholashning haqiqiy pedagogik qiymati ball qo‘yishda emas, balki ta’lim natijasining mazmunini ochib berish va keyingi rivojlanish yo‘nalishini belgilashda namoyon bo‘ladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi. “5–9-sinf o‘quvchilarining bilimlari sifatini nazorat qilishning reyting tizimi to‘g‘risidagi nizomni tasdiqlash haqida”gi qarorga o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritish to‘g‘risida. 2117-2-son. 2025-yil 5-fevral.
2. Умаров, Азиз (2025) РОЛЬ ДИАЛОГИЧЕСКОЙ РЕЧИ В ОБУЧЕНИИ РУССКОМУ ЯЗЫКУ: МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ. Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук Actual Problems of Humanities and Social Sciences., 5 (1). pp. 408-412. ISSN 2181-1342
3. Q.J. Nuriddinov TALABALARDA AKADEMIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHNING INNOVATSION SHAKL VA USLUBLARI // Inter education & global study. 2025. №3. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/talabalarda-akademik-madaniyatni-shakllantirishning-innovatsion-shakl-va-uslublari (дата обращения: 17.03.2026).
4. Nuriddinov K. J. PSYCHO-PEDAGOGICAL DETERMINANTS IN THE FORMATION OF ACADEMIC CULTURE AMONG STUDENTS IN PEDAGOGICAL UNIVERSITIES //Educational Research in Universal Sciences. – 2025. – Т. 4. – №. 5. – С. 96-100.
5. Black P., Wiliam D. Assessment and Classroom Learning. Assessment in Education. 1998. Vol. 5. No. 1. P. 7–74.
6. Умаров А. А. ОЦЕНКА УРОВНЯ ВЛАДЕНИЯ РУССКИМ ЯЗЫКОМ В УЗБЕКСКИХ ШКОЛАХ //INTERNATIONAL SCIENTIFIC RESEARCH CONFERENCE. – 2023. – Т. 2. – №. 14. – С. 130-134.
7. Butler H. A. Predicting Everyday Critical Thinking: A Review of Critical Thinking Assessments. 2024.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

UMUMIY O'RTA TA'LIM MUASSASALARIDA MA'NAVIY TARBIYANI TASHKIL ETISH VA TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI.

Hatamova Ma'rifat Yorqin qizi, Jizzax davlat pedagogika universiteti tayanch doktoranti, Jizzax, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: bugungi globallashuv jarayonida yosh avlodni har tomonlama barkamol, ma'naviy yetuk, vatanparvar va mas'uliyatli shaxs sifatida tarbiyalash umumiy o'rta ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biridir. Axborot oqimining keskin ortishi, turli madaniy ta'sirlarning kuchayishi sharoitida o'quvchilarning ma'naviy immunitetini shakllantirish alohida ahamiyat kasb etadi. Shu bois maktablarda ma'naviy tarbiya tizimini samarali tashkil etish, uni zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida takomillashtirish zarurati yuzaga kelmoqda.

MAQSAD: tadqiqotning asosiy maqsadi — umumiy o'rta ta'lim muassasalarida ma'naviy tarbiyani tashkil etishning mavjud holatini tahlil qilish hamda uni takomillashtirishga qaratilgan samarali pedagogik mexanizmlar va metodik tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: mazkur tadqiqotda quyidagi ilmiy metodlardan foydalanildi: Nazariy tahlil – ma'naviy tarbiya, tarbiya nazariyasi, pedagogika va psixologiyaga oid ilmiy manbalarni o'rganish va umumlashtirish; Sistemali yondashuv – ma'naviy tarbiya jarayonini yaxlit tizim sifatida tahlil qilish va uning tarkibiy elementlari (maqsad, mazmun, metod, vosita, natija) o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash; Pedagogik kuzatish – maktablarda o'quvchilar bilan olib borilayotgan tarbiyaviy ishlarni bevosita kuzatish; So'rovnoma va intervyu – o'qituvchilar, o'quvchilar va ota-onalar orasida ma'naviy tarbiya jarayoniga munosabatni aniqlash; Eksperimental metod – taklif etilgan metodik yondashuvlarni amaliyotda sinovdan o'tkazish; Qiyosiy tahlil – an'anaviy va innovatsion tarbiya usullarini taqqoslash**;** Statistik tahlil – olingan natijalarni miqdoriy jihatdan tahlil qilish. Tadqiqot materiallari sifatida maktablarning tarbiyaviy ish rejalari, metodik qo'llanmalar, davlat ta'lim standartlari, shuningdek, amaliy tajriba natijalari xizmat qildi.

NATIJA VA MUHOKAMA: tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, umumiy o'rta ta'lim muassasalarida ma'naviy tarbiyani samarali tashkil etishda quyidagi omillar muhim hisoblanadi: Milliy va umuminsoniy qadriyatlarga tayanish – o'quvchilarda milliy o'zlikni anglash va hurmat tuyg'usini shakllantirish; Interaktiv metodlardan foydalanish – suhbat, munozara, rol o'ynash, treninglar orqali o'quvchilarni faol ishtirok etishga jalb qilish; Oilaviy va maktab hamkorligi – ota-onalar bilan tizimli ishlash orqali tarbiya samaradorligini oshirish; Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv – har bir o'quvchining individual xususiyatlarini hisobga olish; Axborot texnologiyalaridan foydalanish – ma'naviy tarbiya jarayonida zamonaviy media vositalardan samarali foydalanish. Muhokama jarayonida aniqlanishicha, ma'naviy tarbiya faqat dars bilan cheklanib

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

qolmasdan, maktabning barcha faoliyat yo‘nalishlariga integratsiyalashgan holda olib borilishi lozim. Shu bilan birga, o‘qituvchilarning tarbiyaviy kompetensiyasini oshirish ham muhim omil hisoblanadi.

XULOSA: umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida ma’naviy tarbiyani tashkil etish va takomillashtirish uzluksiz, tizimli va kompleks yondashuvni talab etadi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar, milliy qadriyatlar va interaktiv metodlar asosida tashkil etilgan tarbiya jarayoni o‘quvchilarning ma’naviy kamolotini ta’minlaydi. Ushbu yo‘nalishda ilmiy asoslangan yondashuvlarni joriy etish ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: ma’naviy tarbiya, umumiy o‘rta ta’lim, tarbiya jarayoni, milliy qadriyatlar, pedagogik metodlar, interaktiv yondashuv, o‘quvchi shaxsi, ta’lim samaradorligi.

ПРОБЛЕМЫ ОРГАНИЗАЦИИ И СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ДУХОВНО-НРАВСТВЕННОГО ВОСПИТАНИЯ В УЧРЕЖДЕНИЯХ ОБЩЕГО СРЕДНЕГО ОБРАЗОВАНИЯ.

Хатамова Маьрифат Ёркин кизи, базовый докторант Джизакского государственного педагогического университета, Джизак, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в условиях современной глобализации воспитание подрастающего поколения как всесторонне развитых, духовно зрелых, патриотичных и ответственных личностей является одной из приоритетных задач системы общего среднего образования. В условиях резкого увеличения информационных потоков и усиления различных культурных воздействий особое значение приобретает формирование духовного иммунитета учащихся. В этой связи возникает необходимость эффективной организации системы духовно-нравственного воспитания в школах и её совершенствования на основе современных педагогических подходов.

ЦЕЛЬ: основной целью исследования является анализ современного состояния организации духовно-нравственного воспитания в учреждениях общего среднего образования и разработка эффективных педагогических механизмов и методических рекомендаций по его совершенствованию.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в данном исследовании использованы следующие научные методы: теоретический анализ — изучение и обобщение научных источников по вопросам духовно-нравственного воспитания, теории воспитания, педагогики и психологии; системный подход — анализ процесса духовно-нравственного воспитания как целостной системы и выявление взаимосвязей между её компонентами (цель, содержание, методы, средства, результат); педагогическое наблюдение — непосредственное изучение воспитательной работы с учащимися в школах; анкетирование и интервью —

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

выявление отношения учителей, учащихся и родителей к процессу духовного воспитания; экспериментальный метод — апробация предложенных методических подходов на практике; сравнительный анализ — сопоставление традиционных и инновационных методов воспитания; статистический анализ — количественная обработка полученных результатов. В качестве материалов исследования использованы планы воспитательной работы школ, методические пособия, государственные образовательные стандарты, а также результаты практического опыта.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЕ: результаты исследования показали, что для эффективной организации духовно-нравственного воспитания в учреждениях общего среднего образования важны следующие факторы: опора на национальные и общечеловеческие ценности — формирование у учащихся чувства национальной идентичности и уважения; использование интерактивных методов — вовлечение учащихся в активную деятельность через беседы, дискуссии, ролевые игры и тренинги; сотрудничество семьи и школы — повышение эффективности воспитания за счёт системной работы с родителями; личностно-ориентированный подход — учёт индивидуальных особенностей каждого ученика; использование информационных технологий — эффективное применение современных медиа-средств в воспитательном процессе. В ходе обсуждения установлено, что духовно-нравственное воспитание не должно ограничиваться только учебными занятиями, а должно быть интегрировано во все направления деятельности школы. Кроме того, важным фактором является повышение воспитательной компетентности учителей.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: организация и совершенствование духовно-нравственного воспитания в учреждениях общего среднего образования требует непрерывного, системного и комплексного подхода. Воспитательный процесс, основанный на современных педагогических технологиях, национальных ценностях и интерактивных методах, способствует духовному развитию учащихся. Внедрение научно обоснованных подходов в данной области служит повышению качества образования.

Ключевые слова: духовно-нравственное воспитание, общее среднее образование, воспитательный процесс, национальные ценности, педагогические методы, интерактивный подход, личность учащегося, эффективность образования.

ISSUES OF ORGANIZING AND IMPROVING SPIRITUAL AND MORAL EDUCATION IN GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS.

Hatamova Ma'rifat Yorqin qizi, doctoral student, Jizzakh state pedagogical university, Jizzakh, Uzbekistan.

Annotation

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

INTRODUCTION: in the context of modern globalization, educating the younger generation as well-rounded, spiritually mature, patriotic, and responsible individuals is one of the priority tasks of the general secondary education system. With the rapid increase in information flows and the growing influence of various cultural factors, the formation of students' spiritual immunity becomes especially important. Therefore, there is a need to effectively organize the system of spiritual and moral education in schools and improve it based on modern pedagogical approaches.

AIM: the main objective of the study is to analyze the current state of organizing spiritual and moral education in general secondary education institutions and to develop effective pedagogical mechanisms and methodological recommendations for its improvement.

MATERIALS AND METHODS: the following scientific methods were used in this study: Theoretical analysis – studying and generalizing scientific sources related to spiritual and moral education, educational theory, pedagogy, and psychology; System approach – analyzing the process of spiritual and moral education as an integrated system and identifying relationships among its components (goal, content, methods, tools, outcomes); Pedagogical observation – direct observation of educational and воспитательный activities in schools; Survey and interview – identifying the attitudes of teachers, students, and parents toward the process of spiritual education; Experimental method – testing the proposed methodological approaches in practice; Comparative analysis – comparing traditional and innovative educational methods; Statistical analysis – quantitative analysis of the obtained results. Research materials included school educational plans, methodological manuals, state educational standards, and results of practical experience.

RESULTS AND DISCUSSION: the study revealed that the following factors are essential for effectively organizing spiritual and moral education in general secondary education institutions: Reliance on national and universal values – fostering students' sense of identity and respect; Use of interactive methods – engaging students through discussions, debates, role-playing, and training sessions; School-family cooperation – increasing effectiveness through systematic collaboration with parents; Student-centered approach – considering individual characteristics of each learner; Use of information technologies – effective application of modern media tools in the educational process. The discussion showed that spiritual and moral education should not be limited to classroom instruction but should be integrated into all areas of school activity. In addition, enhancing teachers' educational (воспитательный) competence is a key factor.

CONCLUSION: organizing and improving spiritual and moral education in general secondary education institutions requires a continuous, systematic, and comprehensive approach. An educational process based on modern pedagogical technologies, national values, and interactive methods ensures the spiritual development of students. The

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

implementation of scientifically grounded approaches contributes to improving the quality of education.

Keywords: spiritual and moral education, general secondary education, educational process, national values, pedagogical methods, interactive approach, student personality, educational effectiveness.

Dunyodagi barcha bilim va tajribalar,so‘z,tushuncha,tasavvur,hamda hulosalar bevosita yoki bilvosita inson faoliyati bilan bog’liq holda vujudga keladi,rivojlanadi hamda takomillashib boradi yoxud eskirib,umrini o‘tab, zavolga yuz tutadi.Biroq jahonda shunday buyuk bir hodisa borki,u odamzodning ongli hayoti mavjud ekan,hech qachon zavol ko‘rmaydi.Darhaqiqat,bashariyat o‘z aqlini tanigan,ruh va vujudning farqini,hayot ma’nosini,ezgulikning mohiyatini anglaganidan buyon ma’naviyat orqali tarixni,bugunni,kelajagini tasavvur qilish,baholash,shu tariqa zaruriy saboq va xulosalar chiqarish imkoniga ega. Ma’lumki,insonning tashqi va ichki ko’rinishi ya’ni olami mavjud.Tashqi olamga uning tashqi ko‘rinishi,xatti-harakati va boshqalar kiradi.Ichki olami esa,uning yashashdan maqsadi, fikr yuritishi,orzu-istaklari,intilishlari,his-tuyg’ularini o‘z ichiga oladi. Insonning ana shu ichki olami uning ma’naviyatdir. Oziq ovqat odamga jismoniy quvvat bersa,ma’naviyat unga ruhiy oziq va qudrat bag’ishlaydi.Ma’naviyat insonga tayyor holda vujudga kelmaydi. Unga o‘qish, o‘rganish, tajriba orqaligina erishiladi. [1;3,4]

Jamiyat taraqqiyotining barcha davrlarida ma’naviy tarbiya muammosi eng muhim masalalardan biri bo‘lib kelgan. Chunki insonning dunyoqarashi, e’tiqodi, axloqi, odobi va ruhiy pokligi uning ma’naviy olamiga bevosita bog‘liqdir. Agar insonning bilim va malakasi yuqori bo‘lsa-yu, lekin ma’naviyati zaif bo‘lsa, u holda jamiyatda yetuk shaxs sifatida faoliyat yurita olmaydi. Shu bois ma’naviy tarbiya tizimini takomillashtirish masalalari bugungi davrda ham o‘z dolzarbligini yo‘qotmagan, balki aksincha, zamon talablaridan kelib chiqib, yanada muhim ahamiyat kasb etmoqda. Yoshlarning ongida vatanparvarlik, mehnatsevarlik, halollik, insonparvarlik kabi fazilatlarni shakllantirish bugungi kunda har bir jamiyatning ta’lim tizimi va pedagogikaning eng muhim vazifalaridan biri sifatida belgilangan. Chunki ma’naviy bo‘shliq paydo bo‘lgan holda, inson ongi yot g‘oya va zararli mafkuralar bilan to‘ldiriladi. Aynan bugungi shiddat bilan rivojlanayotgan davrda ta’lim-tarbiya tizimida o‘quvchilar va talabalar ongiga milliy g‘oya, milliy qadriyat va umuminsoniy fazilatlarni singdirishning samarali metodlarini ishlab chiqish va joriy etish zaruriyatiga ehtiyoj tobora oshib bormoqda.

Globallashuv davrida ma’naviy tarbiya tizimini kuchaytirish – yoshlarni zararli g‘oyalardan asrash, ularni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash nafaqat bugunning balki har bir davrda jamiyatni barqaror rivojlantirishning eng muhim kafolatidir.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta’kidlaganlaridek, “Agar jamiyat hayotining tanasi iqtisodiyot bo‘lsa, uning joni va ruhi ma’naviyatdir. Biz yangi O‘zbekistonni barpo etishga qaror qilgan ekanmiz, ikkita mustahkam ustunga tayanamiz. Birinchisi bozor tamoyillariga asoslangan kuchli iqtisodiyot. Ikkinchisi, ajdodlarimizning boy merosi va milliy qadriyatlarga asoslangan kuchli ma’naviyat. Biz yaratayotgan yangi O‘zbekistonning mafkurasi ezgulik, odamiylik g‘oyasi hisoblanadi. Biz manaviyat deganda, avvalo, fikr tarbiyasini, milliy va umuminsoniy qadriyatlar tarbiyasini tushunamiz Ular xalqimizning necha ming yillik hayotiy tushuncha va qadriyatlariga asoslangan”.

Shuni qayd etish kerakki, mamlakatimizda ro‘y berayotgan har qanday yuksalishlar, e’tirofga loyiq yangiliklarning barchasi o‘zining mustahkam ma’naviy asoslariga ega.Ushbu masalalar har qanday muammo va masalalardan yuqori o‘rinda turishi O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev raisligida 2021-yil 19-yanvar kuni o‘tkazilgan videoselektor yig’ilishidagi “Ma’naviy-ma’rifiy ishlar tizimini tubdan takomillashtirish, bu borada davlat va jamoat tashkilotlarining hamkorligini kuchaytirish” to‘g’risidagi ma’ruzasida alohida e’tirof etilgan. Ma’naviyat tushunchasi zamonaviy pedagogik, psixologik va ijtimoiy fanlarda insonning ichki dunyosini, axloqiy fazilatlarini, qadriyatlar tizimini va jamiyatga bo‘lgan munosabatini ifodalovchi eng muhim kategoriyalardan biri sifatida izohlanadi. Zamonaviy talqinda ma’naviy tarbiya shaxsni faqat axloqiy qadriyatlarga o‘rgatish emas, balki uni ijtimoiy faol, mustaqil fikrlovchi, global o‘zgarishlarga moslashuvchan va shu bilan birga milliy o‘zligiga sodiq shaxs sifatida shakllantirish jarayonini anglatadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ma’naviy-ma’rifiy ishlar samaradorligini oshirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” 2019-yil 3-maydagi PQ-4307-son qarori ijrosini ta’minlash maqsadida hamda, yoshlarni mustaqil hayotga dunyoqarashi keng, faol fuqarolar etib tarbiyalash maqsadida Vazirlar Mahkamasi qaroriga muvofiq Uzluksiz ma’naviy tarbiya konsepsiyasi’’qabul qilindi. Ushbu qarorga muvofiq bir qator vazifalar belgilandi. Konsepsiyada belgilangan qarorlar va amalga oshirilishi lozim bo‘lgan vazifalar jamiyatimizdagi har bir fuqaroning ma’naviy tarbiyasini shakllantirish hamda ma’naviy tarbiya tizimini takomillashtirish maqsadini belgiladi. Ma’naviy tarbiyani baholashning ilmiy asoslangan indikatorlarini ishlab chiqish, tarbiya jarayonida uzluksizlik, uzviylik tamoyillariga tayangan holda avvalo, onaning homiladorlik davrini to‘g‘ri tashkil etish, go‘daklar va bolalarni ma’naviy tarbiyalash bo‘yicha asosiy yo‘nalishlarni belgilash, yoshlarda vatanga sadoqat, tadbirkorlik, irodalilik, mafkuraviy immunitet, mehr-oqibatlilik, mas’uliyatlilik, bag‘rikenglik, huquqiy madaniyat, innovatsion fikrlash, mehnatsevarlik kabi muhim fazilatlarni bolalikdan boshlab bosqichma-bosqich shakllantirish,homiladorlik davridan boshlab 30 yoshgacha davom etadigan uzluksiz ma’naviy tarbiyani amalga oshirishda ota-ona, tarbiyachi, o‘qituvchi, uzluksiz ta’lim muassasalari va mahalla jamoatchiligining o‘zaro samarali hamkorligi mexanizmini ishlab chiqish va hayotga joriy etish,aholining farzand tarbiyasi bo‘yicha bilimlarini, pedagogik madaniyatini oshirish, fuqarolarni uzluksiz ma’naviy tarbiyaning jahon tajribasida

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

sinovdan o‘tgan samarali pedagogik texnologiyalari, usullari va amalga oshirish shakllari bilan muntazam tanishtirib borish,ommaviy axborot vositalari, shu jumladan, Internet jahon axborot tarmog‘i orqali tarqatilayotgan g‘arazli axborotlar, odob-axloqni yemiruvchi illatlar, yoshlarni zalolatga boshlovchi buzg‘unchi g‘oyalarga qarshi sog‘lom dunyoqarashni shakllantirish, uzluksiz ma’naviy tarbiyani tashkil etishda davlat tashkilotlari, fuqarolik jamiyati institutlari, ommaviy axborot vositalari va xususiy sektorning hamkorligini samarali yo‘lga qo‘yish kabi bajarilishi zarur bo’lgan maqsad va vazifalarni belgiladi.Albatta olib borilishi lozim bo’lgan ishlar avvalo ta’lim muassasalarida joriy etilishi umumiy o’rta ta’lim muassasalaridagi kelajak avlod va pedagoglar yelkasidagi ulkan ma’suliyat hisoblanadi.

Ta’lim jarayonida ma’naviy tarbiya asosiy yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Xo’sh nima uchun aynan ta’lim muassasalarining o’rni ma’anviy tarbiya jarayonida alohida o’rin egallaydi? Chunki bilim va ko‘nikmalar faqat ma’naviy qadriyatlar bilan uyg‘unlashgandagina shaxsda mukammal natija beradi. Agar o‘quvchi bilimli bo‘lsa-yu, ammo axloqiy va ma’naviy jihatdan yetuk bo‘lmasa, u jamiyat uchun foydali emas, balki ba’zan xavfli ham bo‘lishi mumkin. Shu bois, zamonaviy ta’lim tizimida bilim berish bilan birga, o‘quvchini ma’naviy-axloqiy tarbiyalash asosiy vazifalardan biridir. Ma’naviy tarbiya bu insonning ichki dunyosini shakllantirish va uning axloq qoidalariga, e'tiqodlariga va qadriyatlariga asoslangan tarbiya jarayonidir. Bu tarbiya nafaqat tashqi xulq-atvorni, balki insonning ichki tuyg'ulari, ma’naviy qadr-qimmatini ham shakllantiradi. Ma’naviy tarbiya insonning dunyoqarashini, turmush tarzini, ijtimoiy munosabatlarini va atrofidagi odamlarga bo‘lgan munosabatlarini belgilaydi. Shuningdek, ma’naviy tarbiya jamiyatni rivojlantirishda,axloqiy va ma’naviy jihatdan tarbiya olgan shaxslar jamiyatda o‘z o‘rnini topishlari, boshqalar bilan murosaga kelishlari va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga yordam beradi. Jumladan shaxsiy hayotda muvaffaqiyatga erishishiga yordam beradi, chunki u o‘zini to‘g'ri yo‘naltiradi va haqli ravishda boshqalar bilan samarali munosabatda bo‘lishga o‘rgatadi. Ma’naviy axloqiy tarbiya har bir fuqaro uchun yaxshi xulq-atvor, halollik, adolat va murosaga asoslangan jamiyatni shakllantirishga yordam beradi. Yangi davr shiddati ta’lim-tarbiya tizimiga ham o‘zining aniq, qat’iy talablarini qo‘ymoqda. Ushbu talablar doirasida ta’lim sohasida pedagoglarning moddiy-ma’naviy sharoiti tubdan yaxshilanib, ta’lim sifatini oshirishning zamonaviy texnologiyalari joriy qilinmoqda. Tarbiya va ta’limni bir-biridan alohida ajratib bo‘lmaydi, bu ikki jarayon o‘zaro uyg‘un, uzluksiz asosda tashkil etilgandagina odobli, axloqiy fazilatlarga ega, yuksak manaviyatli, shu bilan birga bilimdon, zukko, ruhan va jismonan sog‘lom, keng dunyoqarash va tafakkurga ega, zamonaviy kasb-hunar egasi bo‘lgan vatanparvar yoshlarni yetishtirib beradi.

O‘zbekistonda yoshlar tarbiyasini zamonaviy asosda ilmiy-texnologik isloh qilish borasida olib borilayotgan ishlar uni bugungi kun ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda ilmiy asoslangan tayanch kompetensiyalar, fazilatlar asosida shakllantirishni talab etmoqda. Ma’naviy tarbiyaga tizimida yangicha, tizimli yondashuv, bolada tayanch fazilatlarni kafolatli shakllantirishda ayniqsa umumiy ta’lim muassasalari imkoniyatlarini to‘liq yuzaga

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

chiqarishni va ular orasida ilmiy-metodik uzviylikni yangi darajaga ko‘tarishni taqozo etadi. Vatanga sadoqat, burch va mas’uliyat, tashabbuskorlik va boshqa fazilatlar yoshlar ongida nazariy tushunchalar sifatida qolib ketgani holda uning tabiatida amaliy odatlarga aylanmayapti.

Ma’naviy tarbiya sohasida o‘qituvchilarning faoliyatini metodik ta’minlovchi o‘quv materiallari, shu jumladan, ma’naviy tarbiya sohasiga oid metodik qo‘llanmalar, o‘quvchilar uchun zarur darsliklar yetarlicha shakllantirilmaganligi bu sohada ayrim hududlarda ayrim muammolar kelib chiqayotgani sir emas. Biroq mavjud bo‘lgan adabiyotlarni o‘rganish,milliy qadriyatlarga va an’analarga asoslangan holda ota-ona va o‘qituvchi-tarbiyachilar ma’naviy-tarbiyaviy ishlarni tashkil qilishning nazariy va amaliy asoslari haqida chuqur bilimga ega bo‘lishlari,ma’naviy tarbiyani tashkil qilish jarayonida xalq pedagogikasi, donishmandlarning pedagogik merosi, hamda milliy an’ana va urf-odatlarning tutgan o‘rni, tarbiyaviy ahamiyati va imkoniyatlari haqida keng ma’lumotga ega bo‘lishlari, tarbiyaviy ishlarda maktab, o‘quvchilarning jamoat tashkilotlari faoliyatidan samarali foydalanish yo‘llarini bilishlari,oila, mahalla va jamoatchilik bilan harnkorlikda bolalarni qanday tarbiyalash shart-sharoitlari haqida bilimlarga ega bo‘lmog'i, har bir o‘qituvchi dars hamda sinfdan tashqari ishlar jarayonida o‘quvchilarni ma’naviy tarbiyalash metodikasini chuqur o‘rgangan bo‘lishi,o‘quvchilarning tarbiyalanganlik darajalarini aniqlay olishlari, ma’naviy-tarbiyaviy ishlarni rejalashtirayotganda bolalarning individual xususiyatlarini, yoshi, bilim darajasi, dunyoqarashi, tarbiyalanganlik darajasi, motivatsiya va ruhiy holatlarini alohida e'tiborga olishlari, har bir tarbiyaviy hodisa, voqea va masalaga ijodiy yondashish, samarali metod va shakllardan foydalanish orqali tarbiyaviy tadbirlarning natijadorligiga erishish, ma’naviy-tarbiyaviy ishlar samaradorligini oshirish uchun o‘z bilimini muntazam ravishda boyitib borish, shuningdek, ma’naviy-tarbiya metodikasi bilan uzviy bog'liq bo‘lgan pedagogika nazariyasi va tarixi, pedagogik mahorat, tuvchi odobi, etika, estetika, tarix, falsafa, psixologiya, adabiyot, ekologiya, bolalar fiziologiyasi, anatomiyasi va gigiyenasi kabi fanlardan xabardor bo‘lishlari tarbiyaga oid bo‘lgan mavjud muammolarni bartaraf qilishda muhim o‘rin tutadi. Tarbiya bilan ma’naviyat egiz tushunchalar. Ma’naviyat xalqimiz tarixiga hurmat va e’tibor bilan yondashish, ozod va obod vatan, erkin va farovon hayot barpo etish yo‘lidagi asriy orzu intilishlarga doir hayotiy ideallar, vatan ravnaqi, el-yurt osoyishtaligi, farovon hayot kabi yuksak g’oyalarning ma’no mazmunini teran anglab yetishga xizmat qiladi. Ma’naviy va axloqiy tarbiya insonning turmush tarzini, xulq-atvorini va jamiyatdagi o‘rnini shakllantiradi. [4;9] Agar avvalgi davrlarda ma’naviy tarbiya ko‘proq an’anaviy urf-odatlar va milliy qadriyatlarga tayanib shakllangan bo‘lsa, zamonaviy davrda u zamonaviy pedagogik texnologiyalar, innovatsion metodlar hamda axborot-kommunikatsiya vositalari bilan uyg‘unlashib, yanada keng qamrovli jarayon sifatida qaralmoqda.

Zamonaviy talqinda ma’naviy tarbiya nafaqat o‘quvchi shaxsini ma’naviy-axloqiy jihatdan shakllantirish, balki ularning mustaqil fikrlashi, tanqidiy yondashuvi, ijodiy qobiliyati va global ijtimoiy jarayonlarda faol ishtirok etish layoqatini rivojlantirishga ham

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

xizmat qiladi. Bu esa shaxsni faqat “bo‘ysunuvchi” emas, balki “faol ishtirokchi” sifatida shakllantirishga qaratilgan yangicha yondashuvni taqozo etadi.Shu jihatdan, umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida ma’naviy tarbiyaning o‘rni beqiyosdir. Chunki aynan maktab davri inson ongida qadriyatlar, axloqiy me’yorlar va milliy hamda umuminsoniy munosabatlarni tog’ri shakllantira oladigan eng muhim davrdir.

O‘quvchilarda ma’naviy immunitetni shakllantirish, ularni turli zararli g‘oyalar va ma’naviy tahdidlardan himoya qilish, jamiyatda faol, mas’uliyatli va vatanparvar fuqarolar sifatida kamol toptirish jarayonida ta’lim-tarbiya tizimi hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.Ma’naviy tarbiya tizimini takomillashtirish va zamonaviy davrda o‘quvchilar ma’naviyatini yuksaltirish bo‘yicha amalga oshirilayotgan islohotlar negizida ham yuqori o‘rinlarda ta’kidlaganimiz,ma’naviy tarbiya masalalari yuqori o‘rinlarni egallaydi.

Xulosa qilganimizda, yuqoridagi ma’lumotlardan kelib chiqib aytishimiz mumkinki, ma’naviy tarbiya zamonaviy talqinda nafaqat milliy qadriyatlarimizni, balki umuminsoniy fazilatlarni ham o‘zida mujassam etadi. Yoshlarning ongida millatga sadoqat, vatanga muhabbat, insonparvarlik, tinchliksevarlik va bag‘rikenglik kabi xislatlarni shakllantirish ma’naviy tarbiyaning asosiy maqsadlaridan biridir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev raisligida 2021 yil 19 yanvar kuni o‘tkazilgan videoselektor yig’ilishidagi “Ma’naviy-ma’rifiy ishlar tizimini tubdan takomillashtirish, bu borada davlat va jamoat tashkilotlarining hamkorligini kuchaytirish”to‘g’risidagima’ruzasi(uza.uz/uz/posts/yangiozbekistonazhdodlarimizning-boy-merosi-va-qoshnichilik-munosabatlari_298809)
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 31.12.2019 yildagi 10-59-son Uzluksiz ma’naviy tarbiya konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora tadbirlari to‘g’risidagi qarori.(uzlex.uz)
3. B.Karimov. O.Norboyev. F.Ziyayev.Ma’naviyat asoslari. O‘quv qo‘llanma. Toshkent 2021.3-4 bet.
4. X.Ibraimov, M. Quronov, Umumiy pedagogika’’darslik. Sahhof 2023.5-9 bet.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

OLIY TA'LIMDA MUSIQA O'QITUVCHILARINI TAYYORLASHNING ZAMONAVIY MODELI.

Abduqodirova Dilzodaxon Mirzaali qizi, Nizomiy nomidagi O'zbekiston Milliy pedagogika universiteti o'qituvchisi.

Annotatsiya

KIRISH: bugungi globallashuv va raqamli texnologiyalar rivoji sharoitida oliy ta'lim tizimida musiqa o'qituvchilarini tayyorlash jarayoni tubdan yangilanmoqda. Zamonaviy ta'lim talablari nafaqat nazariy bilimlarga ega, balki amaliy ko'nikmalari rivojlangan, kreativ fikrlovchi va innovatsion texnologiyalarni qo'llay oladigan pedagoglarni tayyorlashni talab etadi. Ayniqsa, musiqa ta'limida milliy madaniyatni saqlash va uni zamonaviy pedagogik yondashuvlar bilan uyg'unlashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli, musiqa o'qituvchilarini tayyorlashning zamonaviy modelini ishlab chiqish dolzarb ilmiy-pedagogik masala hisoblanadi.

MAQSAD: tadqiqotning asosiy maqsadi — oliy ta'lim tizimida musiqa o'qituvchilarini tayyorlashning zamonaviy modelini ishlab chiqish, uning tarkibiy komponentlari va samaradorligini asoslash hamda amaliyotga joriy etish bo'yicha ilmiy-metodik tavsiyalar berishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: mazkur tadqiqotda kompleks yondashuv asosida quyidagi metodlardan foydalanildi: Nazariy tahlil – musiqa pedagogikasi, san'at ta'limi, innovatsion pedagogika va metodikaga oid ilmiy manbalarni o'rganish; Sistemali yondashuv – musiqa o'qituvchilarini tayyorlash jarayonini yaxlit tizim sifatida tahlil qilish (maqsad, mazmun, metod, vosita, natija); Pedagogik kuzatish – oliy ta'lim muassasalarida musiqa yo'nalishi talabalarining o'quv va ijodiy faoliyatini kuzatish; Eksperimental metod – ishlab chiqilgan zamonaviy modelni amaliyotda sinovdan o'tkazish; Diagnostik metodlar – talabalarning kasbiy kompetensiyasi, ijodiy qobiliyati va pedagogik tayyorgarligini baholash; Qiyosiy tahlil – an'anaviy va zamonaviy ta'lim modellari samaradorligini solishtirish; Statistik tahlil – olingan natijalarni miqdoriy jihatdan tahlil qilish. Tadqiqot materiallari sifatida o'quv rejalari, fan dasturlari, metodik qo'llanmalar, shuningdek, amaliy mashg'ulotlar va tajriba natijalari xizmat qildi.

NATIJA VA MUHOKAMA: tadqiqot natijalariga ko'ra, musiqa o'qituvchilarini tayyorlashning zamonaviy modeli quyidagi asosiy komponentlardan iborat ekanligi aniqlandi: Kompetensiyaga asoslangan yondashuv – kasbiy, pedagogik va ijodiy kompetensiyalarni rivojlantirish; Integrativ yondashuv – nazariy bilimlar, amaliy ijro va pedagogik faoliyatni o'zaro uyg'unlashtirish; Raqamli texnologiyalarni qo'llash – musiqa dasturlari, onlayn platformalar va multimedia vositalaridan foydalanish; Ijodiy faoliyatni rivojlantirish – improvizatsiya, kompozitsiya va sahna madaniyatini shakllantirish; Milliy va jahon musiqa merosini uyg'unlashtirish – an'anaviy va zamonaviy musiqa yo'nalishlarini integratsiyalash. Muhokama jarayonida aniqlanishicha, zamonaviy modelni joriy etish talabalarning kasbiy tayyorgarligini sezilarli darajada oshiradi, ularning

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

mustaqil fikrlashi va ijodiy salohiyatini rivojlantiradi. Shu bilan birga, o‘qituvchilarning innovatsion kompetensiyasini oshirish ham muhim omil hisoblanadi.

XULOSA: oliy ta’limda musiqa o‘qituvchilarini tayyorlashning zamonaviy modeli ta’lim sifatini oshirishning muhim omillaridan biridir. Kompetensiyaviy, integrativ va innovatsion yondashuvlar asosida tashkil etilgan ta’lim jarayoni bo‘lajak pedagoglarning kasbiy va ijodiy rivojlanishini ta’minlaydi. Mazkur modelni amaliyotga joriy etish musiqa ta’limining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: musiqa ta’limi, oliy ta’lim, musiqa o‘qituvchisi, zamonaviy model, kompetensiya, innovatsion pedagogika, ijodiy rivojlanish, raqamli texnologiyalar.

СОВРЕМЕННАЯ МОДЕЛЬ ПОДГОТОВКИ ПЕДАГОГОВ МУЗЫКИ В ВЫСШЕМ ОБРАЗОВАНИИ.

Абдукодирова Дилзодахон Мирзаали киз, преподаватель Национального педагогического университета имени Низами, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в условиях современной глобализации и развития цифровых технологий процесс подготовки педагогов музыки в системе высшего образования претерпевает существенные изменения. Современные требования образования предполагают подготовку педагогов, обладающих не только теоретическими знаниями, но и развитыми практическими навыками, креативным мышлением и способностью применять инновационные технологии. Особенно важно сохранять национальную культуру в музыкальном образовании и интегрировать её с современными педагогическими подходами. Поэтому разработка современной модели подготовки педагогов музыки является актуальной научно-педагогической задачей.

ЦЕЛЬ: основная цель исследования — разработать современную модель подготовки педагогов музыки в системе высшего образования, обосновать её структурные компоненты и эффективность, а также предложить научно-методические рекомендации для внедрения в практику.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании применялся комплексный подход с использованием следующих методов: Теоретический анализ – изучение научных источников по музыкальной педагогике, художественному образованию, инновационной педагогике и методике; Системный подход – анализ процесса подготовки педагогов музыки как целостной системы (цель, содержание, методы, средства, результат); Педагогическое наблюдение – изучение учебной и творческой деятельности студентов музыкального направления в высших учебных заведениях; Экспериментальный метод – апробация разработанной современной модели на практике; Диагностические методы – оценка профессиональной компетентности, творческих способностей и педагогической подготовки студентов;

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Сравнительный анализ – сопоставление эффективности традиционных и современных моделей обучения; Статистический анализ – количественная обработка полученных результатов. Материалами исследования послужили учебные планы, программы дисциплин, методические пособия, а также результаты практических занятий и экспериментов.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЕ: по результатам исследования было выявлено, что современная модель подготовки педагогов музыки включает следующие ключевые компоненты: Компетентностный подход – развитие профессиональных, педагогических и творческих компетенций; Интегративный подход – сочетание теоретических знаний, практического исполнения и педагогической деятельности; Применение цифровых технологий – использование музыкальных программ, онлайн-платформ и мультимедийных средств; Развитие творческой деятельности – формирование навыков импровизации, композиции и сценической культуры; Интеграция национального и мирового музыкального наследия – объединение традиционных и современных музыкальных направлений. Обсуждение показало, что внедрение современной модели существенно повышает профессиональную подготовку студентов, развивает их самостоятельное мышление и творческий потенциал. Кроме того, повышение инновационной компетентности преподавателей является важным фактором успеха.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: современная модель подготовки педагогов музыки в системе высшего образования является важным фактором повышения качества обучения. Образовательный процесс, основанный на компетентностном, интегративном и инновационном подходах, обеспечивает профессиональное и творческое развитие будущих педагогов. Внедрение данной модели в практику способствует повышению эффективности музыкального образования.

Ключевые слова: музыкальное образование, высшее образование, педагог музыки, современная модель, компетенция, инновационная педагогика, творческое развитие, цифровые технологии.

MODERN MODEL OF TRAINING MUSIC TEACHERS IN HIGHER EDUCATION.

Abduqodirova Dilzodaxon Mirzaali qizi , lecturer, Nizami national pedagogical university, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: in the context of globalization and the development of digital technologies, the process of training music teachers in higher education is undergoing significant changes. Modern educational requirements demand preparing teachers who not only have theoretical knowledge but also possess advanced practical skills, creative thinking, and the ability to apply innovative technologies. It is especially important to preserve national culture in music education and integrate it with modern pedagogical approaches. Therefore, developing a modern model for training music teachers is an urgent scientific and pedagogical task.

AIM: the main objective of this study is to develop a modern model for training music teachers in higher education, justify its structural components and effectiveness,

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

and provide scientific and methodological recommendations for its implementation in practice.

MATERIALS AND METHODS: this study employed a comprehensive approach using the following methods: Theoretical analysis – reviewing scientific sources on music pedagogy, arts education, innovative pedagogy, and methodology; Systemic approach – analyzing the training process of music teachers as an integrated system (goal, content, methods, tools, outcomes); Pedagogical observation – monitoring students' academic and creative activities in music programs at higher education institutions; Experimental method – testing the developed modern model in practice; Diagnostic methods – evaluating students' professional competence, creative abilities, and pedagogical readiness; Comparative analysis – comparing the effectiveness of traditional and modern educational models; Statistical analysis – quantitatively processing the results obtained. Research materials included curricula, course programs, methodological guides, as well as the results of practical lessons and experiments.

RESULTS AND DISCUSSION: the study revealed that the modern model for training music teachers includes the following key components: Competency-based approach – developing professional, pedagogical, and creative competencies; **Integrative approach** – combining theoretical knowledge, practical performance, and pedagogical activity; Application of digital technologies – using music software, online platforms, and multimedia tools; Development of creative activity – cultivating skills in improvisation, composition, and stage performance; Integration of national and global musical heritage – combining traditional and contemporary music directions. The discussion indicated that implementing this modern model significantly enhances students' professional preparedness, develops their independent thinking and creative potential. Additionally, increasing teachers' innovative competence is an important success factor.

CONCLUSION: the modern model of training music teachers in higher education is a key factor in improving the quality of education. An educational process based on competency-based, integrative, and innovative approaches ensures the professional and creative development of future teachers. Implementing this model in practice contributes to increasing the effectiveness of music education.

Keywords: music education, higher education, music teacher, modern model, competence, innovative pedagogy, creative development, digital technologies.

Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida ta'lim tizimining barcha bosqichlarida sifat, samaradorlik va innovatsion yondashuvlarga bo'lgan ehtiyoj tobora ortib bormoqda. Ayniqsa, oliy ta'lim tizimida pedagog kadrlar tayyorlash masalasi ustuvor vazifalardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Bu jarayonda musiqa ta'limi sohasi

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

ham alohida ahamiyat kasb etadi, chunki musiqa insonning nafaqat estetik didini shakllantiradi, balki uning ma'naviy, axloqiy, emotsional va madaniy kamolotida ham muhim o'rin egallaydi. Shu bois zamonaviy jamiyat talablariga javob bera oladigan, yuksak kasbiy tayyorgarlikka ega, ijodiy fikrlovchi va innovatsion faoliyat yurita oladigan musiqa o'qituvchilarini tayyorlash bugungi kunning dolzarb pedagogik muammolaridan biri hisoblanadi.

Musiqa o'qituvchisi shaxsini shakllantirish masalasi oddiy kasbiy tayyorgarlik bilan cheklanmaydi. Chunki u bir vaqtning o'zida pedagog, ijrochi, tarbiyachi, madaniyat targ'ibotchisi va estetik tafakkur rivojlantiruvchisi sifatida faoliyat olib boradi. Demak, bo'lajak musiqa o'qituvchisining tayyorgarlik modeli ko'p komponentli, integrativ va funksional xarakterga ega bo'lishi lozim. Zamonaviy ta'lim paradigmasi bunday mutaxassisdan faqat nazariy bilimlarni emas, balki amaliy ko'nikmalar, metodik mahorat, kommunikativ faollik, raqamli savodxonlik, kreativ tafakkur hamda refleksiv yondashuvni ham talab etadi. Natijada oliy ta'lim muassasalarida musiqa o'qituvchilarini tayyorlashning mazmuni, shakli va metodlarini qayta ko'rib chiqish zarurati yuzaga kelmoqda. Hozirgi davrda ta'lim jarayoniga kompetensiyaviy yondashuvning kirib kelishi pedagoglar tayyorlash tizimiga yangicha mazmun baxsh etdi. Endilikda bo'lajak o'qituvchining bilim hajmi emas, balki o'z bilimini amaliyotda qo'llay olish qobiliyati, kasbiy vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilishi, ta'lim jarayonini samarali tashkil etishi va o'quvchilar bilan ijodiy hamkorlik o'rnatishi asosiy mezonlardan biriga aylanmoqda. Bu jihatdan musiqa o'qituvchisini tayyorlashda nazariy tayyorgarlik bilan bir qatorda ijrochilik madaniyati, dirijyorlik ko'nikmalari, vokal-chor faoliyati, musiqa tinglash madaniyati, darsni loyihalash mahorati va zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amaliy qo'llash kompetensiyalarini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Musiqa ta'limi o'z tabiati bilan san'at, pedagogika, psixologiya va madaniyatshunoslikning o'zaro kesishgan nuqtasida shakllanadigan murakkab sohadir. Shu sababli oliy ta'limda musiqa o'qituvchilarini tayyorlash jarayonida fanlararo integratsiya, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, refleksiv faoliyat va ijodiy amaliyotning o'zaro uyg'unligiga erishish zarur. Bunday yondashuv bo'lajak mutaxassisda nafaqat kasbiy barqarorlikni, balki pedagogik moslashuvchanlikni ham rivojlantiradi. Zero, bugungi maktab ta'limida faoliyat yuritayotgan musiqa o'qituvchisidan an'anaviy dars o'tish bilan birga interfaol metodlardan foydalanish, raqamli vositalarni qo'llash, o'quvchilarning individual qobiliyatlarini aniqlash va rivojlantirish, milliy musiqa merosini zamonaviy shakllarda yetkazib bera olish talab etilmoqda. Musiqa o'qituvchilarini tayyorlashning zamonaviy modelini yaratish zarurati, avvalo, mavjud tayyorgarlik tizimida uchrayotgan ayrim ziddiyatlar bilan ham belgilanadi. Jumladan, bir tomondan, jamiyat va ta'lim amaliyoti ijodkor, raqamli texnologiyalarni puxta egallagan, innovatsion fikrlaydigan musiqa pedagoglariga ehtiyoj sezmoqda, ikkinchi tomondan esa, ayrim hollarda oliy ta'lim jarayonida bo'lajak mutaxassislarni tayyorlash an'anaviy yondashuvlar doirasidan to'liq chiqib keta olmayapti. Nazariy bilimlar bilan amaliy faoliyat o'rtasidagi

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

nomutanosiblik, metodik tayyorgarlikning yetarli darajada amaliyotga yo‘naltirilmagani, zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalaridan foydalanish ko‘nikmalarining sust shakllanishi bu muammoning dolzarbligini yanada kuchaytiradi. Demak, musiqa o‘qituvchisini tayyorlash jarayoni ilmiy asoslangan, bosqichma-bosqich, tizimli va natijaga yo‘naltirilgan model asosida tashkil etilishi lozim. Zamonaviy model deganda faqat yangi shakl yoki tashkiliy ko‘rinish emas, balki ta’limning maqsadi, mazmuni, metodlari, vositalari, subyektlari va kutilayotgan natijalari o‘rtasidagi o‘zaro uzviy bog‘liqlikka asoslangan yaxlit tizim tushuniladi. Bunday model bo‘lajak musiqa o‘qituvchisining shaxsiy, kasbiy, metodik, ijodiy va texnologik rivojlanishini kompleks tarzda ta’minlay olishi bilan ahamiyatlidir. Unda ta’lim jarayonining barcha tarkibiy qismlari: motivatsion ehtiyoj, nazariy tayyorgarlik, amaliy faoliyat, mustaqil ta’lim, ijodiy izlanish, pedagogik amaliyot va refleksiv baholash mexanizmlari bir butun tizim sifatida qaraladi. Aynan shu yaxlitlik zamonaviy modelning samaradorligini belgilaydi.

Bugungi kunda milliy ta’lim tizimini modernizatsiya qilish jarayonida musiqa ta’limining mazmunini boyitish, xalqaro tajribalardan samarali foydalanish, milliy musiqa merosi va umumbashariy qadriyatlar uyg‘unligini ta’minlash ham muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Musiqa o‘qituvchisi nafaqat o‘quvchiga kuy-qo‘shiq o‘rgatuvchi mutaxassis, balki yosh avlodning estetik didini, badiiy tafakkurini, milliy o‘zligini va madaniy immunitetini shakllantiruvchi pedagog sifatida namoyon bo‘ladi. Shu ma’noda, bo‘lajak musiqa o‘qituvchisining kasbiy tayyorgarligi jamiyatning ma’naviy taraqqiyoti bilan ham uzviy bog‘liqdir. Bu esa ushbu yo‘nalishda tadqiqot olib borishni yanada muhim va dolzarb etadi. Musiqa ta’limi va musiqa o‘qituvchilarini tayyorlash muammosi ko‘plab xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan turli nazariy-metodologik yondashuvlar asosida tadqiq etilgan. Ushbu yo‘nalishda olib borilgan ilmiy izlanishlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, musiqa pedagogikasining rivoji ko‘p jihatdan umumiy pedagogika, estetik tarbiya va ijodiy tafakkur nazariyalari bilan chambarchas bog‘liqdir.

Xorijiy olimlardan D. Elliott o‘zining *“Music Matters: A New Philosophy of Music Education”* asarida musiqa ta’limining amaliy (praksial) mohiyatini asoslab, musiqa o‘qituvchilarini tayyorlashda ijrochilik faoliyati, tajribaviy o‘rganish va musiqiy tafakkurni rivojlantirish muhimligini ta’kidlaydi [1]. Uning fikricha, musiqa ta’limi faqat nazariy bilim berish bilan cheklanmasdan, talabaning musiqiy faoliyatda faol ishtirokini ta’minlashi lozim. Shuningdek, L. Bresler musiqa ta’limida integrativ yondashuvni rivojlantirib, san’at turlarini o‘zaro uyg‘unlashtirish orqali o‘quvchilarning estetik tafakkurini boyitish mumkinligini ilmiy asoslaydi [2]. Uning tadqiqotlarida musiqa o‘qituvchisining kreativ kompetentligini rivojlantirishga alohida e’tibor qaratilgan. MDH davlatlari olimlari orasida D. B. Kabalevskiyning musiqa ta’limiga oid ishlari alohida ahamiyatga ega [4]. U o‘zining pedagogik konsepsiyasida musiqa orqali shaxsni har tomonlama rivojlantirish g‘oyasini ilgari suradi. Kabalevskiy musiqa darslarini faqat bilim berish vositasi emas, balki tarbiyaviy va estetik rivojlanishning muhim omili sifatida ko‘radi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

V. V. Medushevskiy esa musiqa san'atining semantik va estetik mohiyatini tahlil qilib [5], musiqa o'qituvchisining badiiy tafakkuri va interpretatsiya qilish qobiliyatini rivojlantirish zarurligini ta'kidlaydi. Uning fikricha, musiqa pedagogi asarni chuqur anglab, uni o'quvchilarga mazmunan yetkazib bera olishi kerak.

Shuningdek, B. M. Teplovning musiqiy qobiliyatlar psixologiyasiga oid tadqiqotlari musiqa o'qituvchilarini tayyorlashda muhim ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi [6]. U musiqiy eshituv, ritm sezgisi va musiqiy xotira kabi qobiliyatlarning rivojlanish mexanizmlarini ilmiy asosda tahlil qiladi. O'zbekistonlik olimlardan Y. Rajabiy va F. Karomatovning [7] ishlari milliy musiqa merosini ta'lim jarayoniga integratsiya qilishda muhim ahamiyatga ega. Ular maqom san'ati va an'anaviy musiqa namunalarining pedagogik imkoniyatlarini ochib berib, milliy musiqa asosida estetik tarbiya berish zarurligini asoslaydilar.

N. G'aniyeva [10] va M. Usmonov [11] kabi olimlar esa musiqa ta'limida metodik yondashuvlarni takomillashtirish, o'qituvchining kasbiy kompetentligini rivojlantirish hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish masalalarini tadqiq etganlar. Ularning ilmiy ishlarida musiqa o'qituvchisining metodik tayyorgarligi, darsni loyihalash, interfaol metodlardan foydalanish va o'quvchilarning ijodiy faolligini oshirish masalalari yoritilgan. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, mavjud ilmiy ishlarda musiqa o'qituvchilarini tayyorlashning alohida jihatlari chuqur o'rganilgan bo'lsa-da, ularni yagona tizimli model asosida integratsiya qilish masalasi yetarli darajada ishlab chiqilmagan. Ayniqsa, kompetensiyaviy, integrativ va raqamli yondashuvlarni uyg'unlashtirgan zamonaviy modelni yaratish zarurati mavjud.

Oliy ta'limda musiqa o'qituvchilarini tayyorlashning zamonaviy modeli masalasi bugungi kunda faqat tor ixtisoslashgan metodik muammo sifatida emas, balki ta'lim sifati, milliy madaniyatning uzviy davomiyligi, yosh avlodning estetik dunyoqarashi va pedagogik kadrlar salohiyati bilan chambarchas bog'liq bo'lgan kompleks masala sifatida namoyon bo'lmoqda. Chunki zamonaviy jamiyatda musiqa o'qituvchisiga qo'yilayotgan talablar ancha murakkablashdi: u nafaqat musiqiy-nazariy bilimlarga ega bo'lishi, balki ijodkor, texnologik savodxon, metodik jihatdan puxta tayyorlangan, kommunikativ faol va tarbiyaviy ta'sir ko'rsatishga qodir mutaxassis bo'lishi talab etiladi. Shu nuqtai nazardan qaralganda, musiqa o'qituvchilarini tayyorlashning an'anaviy yondashuvlari bugungi ehtiyojlarni to'liq qondira olmayotgani ko'zga tashlanadi. Mazkur holat esa oliy ta'lim tizimida ushbu yo'nalish bo'yicha tayyorgarlik modelini qayta ko'rib chiqish, uni zamonaviy pedagogik paradigma asosida takomillashtirish zaruratini yuzaga keltiradi.

Muhokama jarayonida, avvalo, musiqa o'qituvchisini tayyorlash modelining mazmun-mohiyatiga e'tibor qaratish lozim. Zamonaviy model, birinchi navbatda, bo'lajak mutaxassisning shaxsiy va kasbiy rivojlanishini bir-biridan ajratmagan holda, ularni yagona tizim sifatida qarashni talab qiladi. Chunki musiqa pedagogi faoliyatida bilim, ko'nikma va malaka bilan bir qatorda emotsional sezgirlik, estetik did, ijodiy tafakkur, sahnaviy madaniyat, pedagogik nazokat va refleksiya kabi fazilatlar ham muhim o'rin tutadi. Demak, zamonaviy modelning samaradorligi uning qanchalik ko'p qirrali

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

kompetensiyalarni birlashtira olishi bilan belgilanadi. Bu esa o‘z navbatida ta’lim mazmunini faqat nazariy fanlar bilan cheklab qo‘ymasdan, amaliy ijrochilik, metodik tayyorgarlik, innovatsion yondashuv va mustaqil ijodiy faoliyatni ham tizimli ravishda qamrab olishni taqozo etadi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, oliy ta’lim muassasalarida musiqa o‘qituvchilarini tayyorlash jarayonida ko‘pincha nazariy tayyorgarlik yetakchi o‘rin egallaydi, amaliy pedagogik vaziyatlarga tayyorgarlik esa ba’zan ikkilamchi darajada qolib ketadi. Holbuki, bo‘lajak musiqa o‘qituvchisi uchun darsni rejalashtirish, musiqa asarini pedagogik maqsad asosida tahlil qilish, o‘quvchilarning individual qobiliyatlarini aniqlash, ularni ijodiy faoliyatga jalb etish, jamoaviy kuylash yoki cholg‘u ijrosini tashkil etish kabi amaliy kompetensiyalar nihoyatda muhimdir. Shunday ekan, zamonaviy modelning asosiy afzalligi nazariya va amaliyot o‘rtasidagi tafovutni bartaraf etib, o‘quv jarayonini real pedagogik faoliyat bilan uyg‘unlashtirishida ko‘rinadi. Aynan shu jihat tayyorlanayotgan mutaxassisning kelgusidagi kasbiy moslashuvchanligini ta’minlaydi.

Muhokama doirasida kompetensiyaviy yondashuvning o‘rni alohida ta’kidlanishi zarur. Chunki hozirgi ta’lim paradigmasida mutaxassis tayyorlash natijasi faqat o‘zlashtirilgan bilimlar hajmi bilan emas, balki ularning amaliy faoliyatda qo‘llanilish darajasi bilan baholanadi. Musiqa o‘qituvchisi uchun bu ayniqsa dolzarbdir, sababi musiqa ta’limi jonli ijro, muloqot, tinglash, his qilish va ifodalash jarayonlariga asoslanadi. Kompetensiyaviy yondashuv bo‘lajak o‘qituvchidan nafaqat asar mazmunini tushunishni, balki uni o‘quvchining yosh xususiyatlari, qiziqishlari va ta’limiy ehtiyojlariga mos tarzda yetkazib bera olishni ham talab qiladi. Demak, zamonaviy model kasbiy kompetentlikni ko‘p komponentli tuzilma sifatida talqin etib, unda musiqiy-nazariy, ijrochilik, metodik, kommunikativ, axborot-kommunikatsion va refleksiv kompetensiyalarni uyg‘un rivojlantirishi lozim.

Shuningdek, zamonaviy modelni ishlab chiqishda integrativ yondashuv alohida metodologik ahamiyat kasb etadi. Musiqa ta’limi o‘z tabiatiga ko‘ra san’at, pedagogika, psixologiya, madaniyatshunoslik va axborot texnologiyalarining kesishgan nuqtasida rivojlanadi. Shu bois bo‘lajak musiqa o‘qituvchisini tayyorlashda turli fanlarning mazmuniy integratsiyasiga erishish muhim hisoblanadi. Masalan, musiqiy asarni o‘rganish jarayonida uning nazariy tuzilishi, emotsional-ta’sirchan tabiati, tarixiy-madaniy konteksti va uni o‘qitish metodikasi bir butun holda ko‘rib chiqilishi kerak. Bunday integrallashgan yondashuv talabaning tafakkurini tor ixtisoslashuv doirasidan chiqarib, kasbiy faoliyatga kompleks nazar bilan qarash ko‘nikmasini shakllantiradi. Bu esa kelajakda dars jarayonini mazmunan boy, mantiqan izchil va tarbiyaviy jihatdan samarali tashkil etishga xizmat qiladi. Musiqa o‘qituvchilarini tayyorlashning zamonaviy modelini muhokama qilganda, raqamli texnologiyalar masalasini chetlab o‘tish mumkin emas. Hozirgi davrda ta’lim jarayoni raqamlashtirilayotgan bir paytda musiqa ta’limi ham bu jarayondan tashqarida qolmaydi. Elektron platformalar, audio-video resurslar, notani kompyuterda tahrirlash dasturlari, virtual cholg‘ular, onlayn dars formatlari va multimedia vositalari musiqa pedagogikasining imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Biroq bu vositalar faqat texnik

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

qo‘shimcha bo‘lib qolmasligi, balki pedagogik maqsadga bo‘ysundirilgan holda qo‘llanilishi zarur. Demak, zamonaviy modelda raqamli kompetensiya musiqa o‘qituvchisi kasbiy tayyorgarligining ajralmas qismi sifatida shakllantirilishi kerak. Bu kompetensiya o‘qituvchiga nafaqat dars samaradorligini oshirish, balki o‘quvchilarning musiqa faniga qiziqishini kuchaytirish, mustaqil ta’limini qo‘llab-quvvatlash va vizual-audio idrokni boyitish imkonini beradi.

Muhokama davomida milliy musiqa merosining o‘rni ham alohida e’tiborga loyiq. Zamonaviy modelni yaratishda faqat chet tajribalari yoki universal pedagogik texnologiyalarga tayanish yetarli emas. U milliy madaniyat, an’anaviy ijrochilik maktablari, maqom san’ati, xalq qo‘shiqlari va folklor namunalari bilan uzviy bog‘langan bo‘lishi lozim. Chunki musiqa o‘qituvchisi yosh avlodga nafaqat san’atni o‘rgatadi, balki ularning milliy o‘zligini, estetik qarashlarini va madaniy xotirasini shakllantirishda ham faol ishtirok etadi. Shuning uchun oliy ta’limda bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarini tayyorlash modelida milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg‘unligi ta’minlanishi, talaba milliy musiqa merosini zamonaviy pedagogik vositalar orqali talqin eta olish darajasiga yetkazilishi zarur. Bu yondashuv ta’limning nafaqat kasbiy, balki ma’naviy-tarbiyaviy samaradorligini ham oshiradi. Bundan tashqari, zamonaviy modelning muvaffaqiyati ko‘p jihatdan pedagogik amaliyotning qanday tashkil etilishiga ham bog‘liq. Oliy ta’lim jarayonida nazariy bilimlarni egallash muhim bo‘lsa-da, aynan amaliyot talabaning o‘zini haqiqiy o‘qituvchi sifatida sinab ko‘rish maydoniga aylanadi. Dars kuzatish, mustaqil dars o‘tish, musiqa to‘garaklarini tashkil etish, bayram va tadbirlar uchun musiqiy chiqishlar tayyorlash, bolalar jamoasi bilan ishlash kabi faoliyat turlari talabaning kasbiy o‘sishida hal qiluvchi o‘rin tutadi. Shu sababli zamonaviy model pedagogik amaliyotni formallikdan chiqarib, uni kasbiy refleksiya, tahlil, o‘z-o‘zini baholash va metodik takomillashtirish bilan boyitilgan faol jarayonga aylantirishi kerak. Faqat shunda bo‘lajak mutaxassis o‘zining kuchli va zaif tomonlarini anglaydi, kasbiy muammolarni hal qilish strategiyalarini ishlab chiqadi va mustaqil pedagogik pozitsiyani shakllantira oladi.

Muhokamada yana bir muhim jihat — bo‘lajak musiqa o‘qituvchisining kreativ salohiyatini rivojlantirish masalasidir. Musiqa san’ati tabiatan ijodga asoslanganligi sababli, bu sohada tayyorlanayotgan pedagogdan qoliplangan faoliyat emas, balki yangicha qarash, musiqiy materialni original talqin etish, darsni qiziqarli tashkil etish va o‘quvchilarda ijodiy faollikni rag‘batlantirish qobiliyati talab qilinadi. Demak, zamonaviy model talabani tayyor sxemalarni o‘zlashtiruvchi emas, balki mustaqil fikr yurituvchi, o‘z metodik yondashuviga ega va ta’lim jarayonida ijodkorlik ko‘rsata oladigan mutaxassis sifatida tarbiyalashi lozim. Bu esa ta’lim mazmuniga loyiha ishlari, muammoli topshiriqlar, improvizatsiya mashqlari, ijodiy laboratoriyalar va mustaqil metodik ishlanmalarni kiritishni talab qiladi.

Shu bilan birga, zamonaviy modelni joriy etishda ayrim muammoli jihatlar ham mavjudligini tan olish lozim. Jumladan, barcha oliy ta’lim muassasalarida moddiy-texnik baza bir xil darajada emasligi, raqamli vositalardan foydalanish imkoniyatlarining

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

cheklanganligi, ayrim hollarda o‘qituvchilarning o‘zi ham innovatsion metodlarni yetarli darajada qo‘llay olmasligi, an’anaviy yondashuvlarning ustuvorligi kabi omillar model samaradorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shuningdek, o‘quv dasturlarining haddan tashqari nazariylashganligi, amaliy mashg‘ulotlar va mustaqil ijodiy faoliyat uchun vaqtning kam ajratilishi ham muammoni chuqurlashtiradi. Shunday bo‘lsa-da, aynan mana shu muammolarni aniqlashning o‘zi zamonaviy modelning zarurligini yana bir bor tasdiqlaydi. Chunki samarali model, avvalo, mavjud ziddiyat va ehtiyojlarni ilmiy asosda bartaraf etishga qaratilgan bo‘lishi kerak.

Oliy ta’limda musiqa o‘qituvchilarini tayyorlashning zamonaviy modeli statik emas, balki doimiy ravishda yangilanib boruvchi, moslashuvchan va ochiq tizim bo‘lishi zarur. U faqat bugungi talablarni emas, balki kelajak ehtiyojlarini ham hisobga olgan holda shakllanishi lozim. Bu modelda shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim, kompetensiyaviy yondashuv, fanlararo integratsiya, raqamli texnologiyalar, milliy madaniyatga tayanish, amaliy faoliyat va refleksiv tahlil o‘zaro uzviy aloqada bo‘lishi kerak. Ana shunday yondashuvgina bo‘lajak musiqa o‘qituvchisining kasbiy tayyorgarligini sifat jihatdan yangi bosqichga olib chiqishi mumkin. Umuman olganda, muhokama natijalari shuni ko‘rsatadiki, musiqa o‘qituvchilarini tayyorlashning zamonaviy modeli pedagogik jarayonni kompleks modernizatsiya qilish vositasi sifatida qaralishi lozim. U nafaqat ta’lim mazmunini yangilaydi, balki o‘qituvchi shaxsini ham yangi sifat darajasida shakllantirishga xizmat qiladi. Bunday model orqali oliy ta’lim muassasalari maktablar uchun raqobatbardosh, ijodiy, madaniy va metodik jihatdan yetuk musiqa pedagoglarini tayyorlash imkoniyatiga ega bo‘ladi. Shu jihatdan, zamonaviy modelni ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish nafaqat ilmiy-pedagogik, balki ijtimoiy-madaniy ahamiyatga ega strategik vazifa sifatida baholanishi mumkin.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Elliott D. J. *Music Matters: A New Philosophy of Music Education*. — New York: Oxford University Press, 1995. — 377 p.
2. Bresler L. *International Handbook of Research in Arts Education*. — Dordrecht: Springer, 2007. — 1628 p.
3. Кабалевский Д. Б. *Как рассказывать детям о музыке*. — М.: Просвещение, 1982. — 192 с.
4. Кабалевский Д. Б. *Музыка и воспитание*. — М.: Советский композитор, 1983. — 256 с.
5. Медушевский В. В. *О закономерностях и средствах художественного воздействия музыки*. — М.: Музыка, 1976. — 254 с.
6. Теплов Б. М. *Психология музыкальных способностей*. — М.: Наука, 1985. — 336 с.
7. Karomatov F. *O‘zbek musiqa tarixi*. — Toshkent: O‘qituvchi, 1978. — 320 b.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

8. Karimova D. A. Musiqa o‘qituvchisi kasbiy mahoratini rivojlantirishning pedagogik mexanizmlari //Oriental Art And Culture. – 2026. – T. 7. – №. 02. – C. 85-89.
9. Ismailov T., Karimova D. Formation of student aesthetic competition by teaching the works of russian classic composers in music culture classes //Интернаука. – 2021. – №. 15-3. – C. 59-60.
10. G‘aniyeva N. *Musiqa o‘qitish metodikasi*. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2015. — 180 b.
11. Usmonov M. Musiqa ta’limi metodikasi. — Toshkent: O‘qituvchi, 2017. — 200 b.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

MUSIQA DARSLARIDA INTERFAOL TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGI.

Xudayberdiyeva Mushtariy, Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya milliy pedagogika instituti 3 bosqich tayanch doktoranti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: hozirgi globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida ta’lim tizimida interfaol texnologiyalardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, musiqa ta’limida interfaol yondashuvlar o‘quvchilarning faolligini oshirish, ularning ijodiy fikrlashini rivojlantirish va bilimlarni samarali o‘zlashtirishga xizmat qiladi. An’anaviy musiqa darslarida o‘qituvchi markaziy rol o‘ynagan bo‘lsa, interfaol texnologiyalar asosida tashkil etilgan darslarda o‘quvchi faol subyektga aylanadi. Bu esa musiqa darslarida nafaqat ijrochilik, balki tinglash, tahlil qilish va mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish imkonini beradi.

MAQSAD: ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi – musiqa darslarida interfaol texnologiyalardan foydalanishning nazariy va amaliy asoslarini chuqur o‘rganish hamda ularning ta’lim samaradorligiga ta’sirini ilmiy jihatdan asoslashdan iborat. Shuningdek, tadqiqot quyidagi kengaytirilgan vazifalarni ham o‘z ichiga oladi: Interfaol texnologiyalarning pedagogik va psixologik asoslarini aniqlash hamda ularning musiqa ta’limidagi o‘rnini belgilash; Musiqa darslarida qo‘llaniladigan zamonaviy interfaol metodlar va vositalarning turlarini tizimli tahlil qilish; Interfaol texnologiyalarning o‘quvchilarning bilim, ko‘nikma va malakalarini shakllantirishdagi rolini aniqlash; O‘quvchilarning ijodiy fikrlashi, musiqiy idroki va estetik dunyoqarashini rivojlantirishda interfaol yondashuvlarning ahamiyatini baholash; Interfaol texnologiyalar asosida tashkil etilgan darslarning o‘quvchilar motivatsiyasi va faolligiga ta’sirini o‘rganish; Musiqa ta’limida multimedia va raqamli vositalardan foydalanish samaradorligini aniqlash; An’anaviy va interfaol ta’lim usullarini qiyosiy tahlil qilish orqali eng samarali metodlarni aniqlash; O‘qituvchilarning interfaol texnologiyalarni qo‘llashdagi metodik tayyorgarligini baholash; Musiqa darslarida interfaol texnologiyalarni joriy etish bo‘yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqish; O‘quvchilarning mustaqil ishlash, musiqiy tahlil qilish va ijodiy faoliyatini rivojlantirishda interfaol muhitning rolini aniqlash.

MATERIALLAR VA METODLAR: ushbu tadqiqotda musiqa ta’limida interfaol texnologiyalardan foydalanish samaradorligini aniqlash maqsadida kompleks yondashuv asosida turli didaktik va texnologik materiallardan foydalanildi. Jumladan, multimedia vositalari sifatida interaktiv taqdimotlar, audio va video yozuvlar, virtual darsliklar qo‘llanildi. Tadqiqot jarayonida texnik jihozlar – kompyuter, planshet, interaktiv doska, proyektor va audio tizimlardan samarali foydalanildi. Shuningdek, turli janrdagi musiqiy asarlar, nota materiallari va partituralar asosiy o‘quv materiali sifatida xizmat qildi. Raqamli platformalar, xususan, onlayn ta’lim tizimlari va musiqiy ilovalar orqali

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

o‘quvchilarning mustaqil ishlash faoliyati tashkil etildi. Empirik materiallar sifatida o‘quvchilarning ijro yozuvlari, dars jarayonidagi kuzatuv natijalari hamda so‘rovnoma ma’lumotlari tahlil qilindi. Tadqiqotda nazariy va amaliy metodlar uyg‘un holda qo‘llanildi. Nazariy tahlil metodi orqali interfaol texnologiyalar va musiqa pedagogikasiga oid ilmiy adabiyotlar o‘rganildi. Eksperimental metod asosida o‘quvchilar an’anaviy va interfaol metod asosida ta’lim oluvchi guruhlarga ajratilib, ularning bilim darajasi, faolligi va ijodiy ko‘rsatkichlari qiyosiy tahlil qilindi. Pedagogik kuzatuv jarayonida o‘quvchilarning darsdagi ishtiroki, musiqiy qiziqishi va ijodiy yondashuvi muntazam monitoring qilindi. Interfaol metodlar sifatida “aqliy hujum”, “klaster”, “insert”, rol o‘ynash, musiqiy improvizatsiya va guruhli ishlash usullari qo‘llanildi. Diagnostik va baholash metodlari yordamida o‘quvchilarning bilim, ko‘nikma va malakalari testlar, ijro baholash mezonlari asosida aniqlab borildi. Bundan tashqari, so‘rovnoma va intervyu metodlari orqali o‘quvchilar hamda o‘qituvchilarning fikrlari o‘rganildi. Olingan natijalar statistik tahlil usullari yordamida umumlashtirilib, refleksiya metodi orqali o‘quvchilarning o‘z-o‘zini baholash jarayoni ham tahlil qilindi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqot natijalari quyidagilarni ko‘rsatdi: Faollikning oshishi: interfaol texnologiyalar qo‘llanilgan darslarda o‘quvchilarning darsga qiziqishi va ishtiroki sezilarli darajada oshdi; Bilimlarning mustahkamligi: audio va vizual materiallar yordamida o‘rganilgan mavzular uzoq muddatli xotirada saqlanadi; Ijodiy rivojlanish: interfaol mashg‘ulotlar o‘quvchilarning mustaqil fikrlash, improvizatsiya va ijodiy yondashuvini rivojlantiradi; Hamkorlik ko‘nikmalari: guruhli ishlash orqali o‘quvchilar o‘zaro muloqot va hamkorlikni o‘rganadi. Shu bilan birga, interfaol texnologiyalardan foydalanishda ayrim muammolar ham mavjud: texnik vositalarning yetishmasligi, o‘qituvchilarning raqamli kompetensiyasining pastligi va vaqtni to‘g‘ri taqsimlash zarurati.

XULOSA: o‘tkazilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatdiki, musiqa darslarida interfaol texnologiyalardan foydalanish ta’lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Interfaol yondashuvlar o‘quvchilarning dars jarayonidagi faolligini kuchaytirib, ularning bilimlarni chuqur va mustahkam o‘zlashtirishiga xizmat qiladi. Ayniqsa, multimedia vositalari va interaktiv metodlar orqali tashkil etilgan mashg‘ulotlar o‘quvchilarning musiqiy idroki, eshitish qobiliyati hamda ijodiy fikrlashini rivojlantirishda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi. Shuningdek, interfaol texnologiyalar o‘quvchilarning mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatlarga ijodiy yondashish va o‘z bilimlarini amaliyotda qo‘llash ko‘nikmalarini shakllantiradi. Guruhli ishlash va hamkorlikka asoslangan metodlar esa o‘quvchilar o‘rtasida kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantiradi. Tadqiqot natijalari shuni tasdiqlaydiki, interfaol metodlar asosida tashkil etilgan musiqa darslari an’anaviy darslarga nisbatan samaraliroq bo‘lib, o‘quvchilarning motivatsiyasi va qiziqishini oshiradi. Biroq, interfaol texnologiyalarni samarali qo‘llash uchun o‘qituvchilarning metodik tayyorgarligi, raqamli kompetensiyasi hamda texnik vositalar bilan ta’minlanganlik darajasi muhim ahamiyatga ega. Shu sababli, ta’lim tizimida zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish bilan bir qatorda, o‘qituvchilarning malakasini

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

oshirish va zarur texnik sharoitlarni yaratish zarur hisoblanadi. Umuman olganda, musiqa ta'limida interfaol texnologiyalardan foydalanish o'quvchilarning har tomonlama rivojlanishini ta'minlovchi samarali pedagogik vosita sifatida e'tirof etiladi.

Kalit so'zlar: Interfaol texnologiyalar, musiqa ta'limi, kreativlik, multimedia, interaktiv metodlar, pedagogik samaradorlik.

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНТЕРАКТИВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ МУЗЫКИ.

Худайбердиева Муштарий, базовый докторант 3 курса Национального педагогического института воспитания имени Кори Ниёзи, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в условиях современной глобализации и цифровой трансформации использование интерактивных технологий в системе образования приобретает особую значимость. Особенно в музыкальном образовании интерактивные подходы способствуют повышению активности учащихся, развитию их творческого мышления и эффективному усвоению знаний. Если в традиционных уроках музыки центральную роль играл преподаватель, то в условиях использования интерактивных технологий учащийся становится активным субъектом образовательного процесса. Это позволяет развивать не только исполнительские навыки, но и умения слушания, анализа и самостоятельного мышления.

ЦЕЛЬ: основная цель данного исследования заключается в углублённом изучении теоретических и практических основ использования интерактивных технологий на уроках музыки, а также научном обосновании их влияния на эффективность обучения. В рамках исследования поставлены следующие задачи: определение педагогических и психологических основ интерактивных технологий и их роли в музыкальном образовании; системный анализ современных интерактивных методов и средств, применяемых на уроках музыки; выявление роли интерактивных технологий в формировании знаний, умений и навыков учащихся; оценка значения интерактивных подходов в развитии творческого мышления, музыкального восприятия и эстетического мировоззрения; изучение влияния интерактивных технологий на мотивацию и активность учащихся; определение эффективности использования мультимедийных и цифровых средств в музыкальном образовании; сравнительный анализ традиционных и интерактивных методов обучения; оценка методической подготовки преподавателей к использованию интерактивных технологий; разработка научно-практических рекомендаций по их внедрению; а также определение роли

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

интерактивной среды в развитии самостоятельной деятельности, музыкального анализа и творческой активности учащихся.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в данном исследовании для определения эффективности использования интерактивных технологий в музыкальном образовании применялся комплексный подход с использованием различных дидактических и технологических материалов. В частности, использовались мультимедийные средства: интерактивные презентации, аудио- и видеозаписи, виртуальные учебные пособия. В процессе исследования активно применялись технические средства – компьютер, планшет, интерактивная доска, проектор и аудиосистемы. В качестве учебного материала использовались музыкальные произведения различных жанров, нотные материалы и партитуры. С помощью цифровых платформ, включая онлайн-образовательные системы и музыкальные приложения, была организована самостоятельная деятельность учащихся. В качестве эмпирических данных анализировались записи исполнения учащихся, результаты педагогических наблюдений и данные анкетирования. В исследовании были применены как теоретические, так и практические методы. Метод теоретического анализа позволил изучить научную литературу по интерактивным технологиям и музыкальной педагогике. В рамках экспериментального метода учащиеся были разделены на группы, обучающиеся по традиционной и интерактивной методике, после чего был проведён сравнительный анализ их знаний, активности и творческих показателей. Педагогическое наблюдение позволило оценить участие учащихся в учебном процессе, их интерес к музыке и творческий подход. В качестве интерактивных методов использовались «мозговой штурм», «кластер», технология «инсерт», ролевые игры, музыкальная импровизация и групповые формы работы. Диагностические и оценочные методы включали тестирование и оценку исполнительских навыков. Кроме того, с помощью анкетирования и интервью были изучены мнения учащихся и преподавателей. Полученные результаты были обобщены с использованием статистического анализа, а также применялся метод рефлексии для оценки самоанализа учащихся.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЕ: результаты исследования показали следующее: повышение активности – на уроках с использованием интерактивных технологий значительно возрастает интерес и участие учащихся; прочность знаний – темы, изученные с помощью аудио- и визуальных материалов, лучше сохраняются в долговременной памяти; творческое развитие – интерактивные занятия способствуют развитию самостоятельного мышления, импровизации и творческого подхода; развитие навыков сотрудничества – групповая работа формирует коммуникативные и социальные навыки учащихся. Вместе с тем были выявлены и определённые проблемы: недостаточность технических средств, низкий уровень цифровой компетентности преподавателей и необходимость рационального распределения учебного времени.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: проведённое исследование показало, что использование интерактивных технологий на уроках музыки значительно повышает эффективность обучения. Интерактивные подходы усиливают активность учащихся и способствуют более глубокому и прочному усвоению знаний. Особенно важную роль играют мультимедийные средства и интерактивные методы, способствующие развитию музыкального восприятия, слуха и творческого мышления. Кроме того, интерактивные технологии формируют у учащихся навыки самостоятельного мышления, творческого подхода к решению проблем и применения знаний на практике. Групповые формы работы способствуют развитию коммуникативных компетенций. Результаты исследования подтверждают, что интерактивные методы обучения более эффективны по сравнению с традиционными и повышают мотивацию учащихся. Однако для их эффективного применения необходимо учитывать уровень методической подготовки преподавателей, их цифровую компетентность и обеспеченность техническими средствами. В связи с этим важным является не только внедрение современных педагогических технологий, но и повышение квалификации педагогов, а также создание соответствующих технических условий. В целом использование интерактивных технологий в музыкальном образовании является эффективным педагогическим средством, обеспечивающим всестороннее развитие учащихся.

Ключевые слова: интерактивные технологии, музыкальное образование, креативность, мультимедиа, интерактивные методы, педагогическая эффективность

EFFECTIVENESS OF USING INTERACTIVE TECHNOLOGIES IN MUSIC LESSONS.

Khudayberdiyeva Mushtariy, 3rd-year basic doctoral student at the Qori Niyoziy National Pedagogical Institute of Education, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: in the context of modern globalization and digital transformation, the use of interactive technologies in the education system is becoming increasingly important. In particular, in music education, interactive approaches contribute to increasing students' engagement, developing their creative thinking, and ensuring effective knowledge acquisition. While in traditional music lessons the teacher played a central role, in lessons organized on the basis of interactive technologies, the student becomes an active participant in the learning process. This makes it possible to develop not only performance skills but also listening, analytical, and independent thinking abilities.

AIM: the main purpose of this study is to comprehensively examine the theoretical and practical foundations of using interactive technologies in music lessons and to scientifically substantiate their impact on educational effectiveness. The study also includes the following objectives: identifying the pedagogical and psychological foundations of interactive technologies and their role in music education; conducting a systematic analysis of modern interactive methods and tools used in music lessons;

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

determining the role of interactive technologies in the formation of students' knowledge, skills, and competencies; evaluating the importance of interactive approaches in developing students' creative thinking, musical perception, and aesthetic outlook; studying the impact of interactive technologies on students' motivation and engagement; determining the effectiveness of multimedia and digital tools in music education; conducting a comparative analysis of traditional and interactive teaching methods to identify the most effective approaches; assessing teachers' methodological readiness to use interactive technologies; developing scientific and practical recommendations for their implementation; and identifying the role of interactive environments in developing students' independent learning, musical analysis, and creative activity.

MATERIALS AND METHODS: this study employed a comprehensive approach using various didactic and technological materials to determine the effectiveness of interactive technologies in music education. Multimedia tools such as interactive presentations, audio and video recordings, and virtual learning resources were widely used. Technical equipment including computers, tablets, interactive whiteboards, projectors, and audio systems was effectively utilized during the research process. Musical works of different genres, sheet music, and scores served as primary educational materials. Digital platforms, including online learning systems and music applications, were used to organize students' independent learning activities. Empirical data included students' performance recordings, results of classroom observations, and survey responses. Both theoretical and practical methods were applied in the study. Theoretical analysis was used to examine scientific literature on interactive technologies and music pedagogy. Within the experimental method, students were divided into groups receiving traditional and interactive instruction, and their knowledge levels, engagement, and creative performance indicators were comparatively analyzed.Pedagogical observation was used to monitor students' participation, musical interest, and creative approaches during lessons. Interactive methods such as brainstorming, clustering, INSERT technique, role-playing, musical improvisation, and group work were applied. Diagnostic and assessment methods included testing and evaluation of performance skills. Additionally, surveys and interviews were conducted to gather opinions from both students and teachers. The obtained results were generalized using statistical analysis, and reflection methods were used to assess students' self-evaluation processes.

RESULTS AND DISCUSSION: the results of the study revealed the following: increased engagement—students' interest and participation significantly improved in lessons using interactive technologies; knowledge retention—topics learned through audio and visual materials were retained in long-term memory; creative development—interactive activities enhanced independent thinking, improvisation, and creative approaches; development of collaboration skills—group work improved students' communication and cooperation abilities. At the same time, several challenges were

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

identified, including недостаток technical equipment, insufficient digital competence of teachers, and the need for effective time management during lessons.

CONCLUSION: the conducted research demonstrated that the use of interactive technologies in music lessons significantly increases educational effectiveness. Interactive approaches enhance students' engagement and contribute to deeper and more sustainable learning outcomes. Multimedia tools and interactive methods play a crucial role in developing musical perception, auditory skills, and creative thinking. Furthermore, interactive technologies foster independent thinking, creative problem-solving, and the practical application of knowledge. Group-based learning promotes the development of communication competencies. The findings confirm that interactive teaching methods are more effective than traditional approaches and increase students' motivation and interest. However, effective implementation requires teachers' methodological preparedness, digital competence, and adequate technical resources. Therefore, alongside the introduction of modern pedagogical technologies, it is essential to improve teacher training and provide appropriate technical conditions. Overall, the use of interactive technologies in music education is recognized as an effective pedagogical tool that ensures the comprehensive development of students.

Keywords: interactive technologies, music education, creativity, multimedia, interactive methods, pedagogical effectiveness.

The large-scale reforms implemented in our country during the years of independence have become an important foundation for strengthening national statehood and sovereignty, ensuring security and law and order, the rule of law in society, human rights and freedoms, an environment of interethnic harmony and religious tolerance, and have created the necessary conditions for our people to live a decent life, receive education and careers that meet world standards, and realize the creative potential of our citizens**.** Based on the new conditions, in accordance with the Laws of the Republic of Uzbekistan "On Education" and "On the National Program for Personnel Training", the "Strategy of Actions for the Further Development of the Republic of Uzbekistan" for 2017-2021, and the Resolution of the President of the Republic of Uzbekistan "On Measures to Further Improve the System of Training Pedagogical Personnel, Retraining and Advanced Training of Public Education Workers", it is necessary to ensure the continuity and consistency of educational stages, create a modern methodology of education, improve state educational standards based on a competency-based approach, develop and implement a new generation of educational methodological complexes, and further improve the system of retraining and advanced training of pedagogical workers.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Currently, the State Educational Standards define the requirements for the content and quality of general secondary, secondary specialized, vocational and higher education. Thus, in music education, the State Educational Standards regulate the elementary foundations of the pedagogy of popular folk music by professional musicians, music performers, great singers, maqomists, and epic poets. The new educational content of music education, based on the State Educational Standards, emphasizes the need to conduct education in them, along with the musical knowledge and skills of students. Therefore, the new content of musical culture education involves raising the younger generation to the level of a cultured person who can inherit our national musical heritage and perceive the universal musical wealth. The main goal is for students to study the art of music with all their might, and for mass music activities: artistic perception of music, singing individually and in groups, dancing, and the formation of creative skills.

What is the educational and upbringing process based on new pedagogical technologies, how does it differ from traditional types of lessons? - we will focus on the question. As is known, in traditional types of lessons, the teacher is at the center of the educational process. He explains, asks questions and evaluates the educational material. Students are weak participants in the implementation process, they are content with observing the teacher's actions. In teaching based on pedagogical technologies, students independently acquire knowledge, skills, and qualifications, while raising their own activities to the level of evaluation. The executor of such teaching is the student. The teacher participates in this as the organizer of teaching and the student's assistant.

In modern conditions of education, there are increasingly serious demands on improving traditional methods and searching for new ones. We all know that currently, advanced pedagogical technologies and non-traditional teaching methods, in particular, interactive methods, are widely introduced into the educational process.

Pedagogical technology is a method of identifying, creating and applying all processes of teaching and learning, taking into account technical means, human capabilities and their interaction in order to optimize forms of education. There are many manuals on modern pedagogical methods of conducting music lessons, such methods were discovered by advanced music teachers themselves and they are giving good results. In particular, the lessons conducted in the form of dialogue, which were conducted in order to find an answer to the natural question: “How much of the topic is remembered and mastered by the student when presented?”, show that the independent thinking of today's students is growing as a result of the experiment. We are achieving high results in the process of using interactive technologies for students in music lessons, namely “Mind Attack”, “Let's Work in Pairs”, “Find Music”, “Choose Numbers”, “Memory Wheel”, “Dialogue” and other methods. It is also effective for students to formulate intellectual questions on the topic and the work before the next lesson, to be able to perform independently. The student should be able to communicate with his

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

peers and teacher on the topic, participate in practical exercises, be able to speak and perform the knowledge he has gained from the lesson, especially to value time, that is, to think about new sources when given the opportunity, to independently search for ways to strengthen the work, and finally, to be active in the assessment and motivation processes. Only then will the knowledge gained be solidified. The teacher, on the other hand, can study and compare the results obtained during the lesson, think with colleagues, and each can create his own style.

In our republic, the Law "On Education", the "National Program for Personnel Training" and the requirements of the DTS are the basis for the development of vocational education. Based on the program, textbooks, methodological manuals, recommendations, and approximate thematic work plans are being created, because, by the nature of music, along with its ability to strongly influence human emotions, it is an important means of introducing students to the world of elegance, forming musical perception, increasing musical literacy, and moral and ideological education. Strengthening musical perception affects the psychological and physiological feelings of students, ensuring their positive activity. It strengthens memory, attention and hearing, broadens the worldview. The importance of expressive means in the formation of students' musical perception is determined by both the pedagogical and musical professional performance of the teacher in music lessons. If a general idea is given to a performance on an instrument, it is easier to achieve the intended goal. During the lesson, the teacher will provide theoretical information and the main musical path of the work. Listening through technical means in analyzing the topic and musical work accelerates the student's musical worldview and assimilation. In theoretical and practical lessons in music, students must be able to understand general musical terms related to the topic, tune the instrument, play, listen, sing, accompany, perform ensemble and multi-voice musical works. This develops the student's ability to hear, concentrate, and keep in rhythm. The development of such abilities in students leads to an increase in the level of knowledge not only in music, but also in specific subjects. To achieve the effectiveness of the lesson and fully fulfill their professional skills, teachers and educators can achieve their goals through activities based on the requirements of the DTS and new pedagogical technologies.

As we know, music education plays an important role in the development of our society. It carries out the responsible task of educating the younger generation through rare examples of Uzbek musical culture and folk music. Today, lessons should be organized in such a way that the teacher is active and initiative, and his students grow up to be independent and free-thinking young people. Teachers should create a national education system with examples and exhibitions that are relevant to our time and society. If there is a mistake, it is necessary to make corrections in the next lesson or lesson. Our esteemed head of state said, “When we say a healthy person, we mean not only healthy, but also people who have matured in the spirit of oriental morality and universal ideals.”

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

In conclusion, the goal of using interactive, that is, exclusive, methods is to achieve thorough mastery of music by students, as well as to encourage them to be active, to develop their skills in working together, managing certain situations, and logical thinking.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Mirziyoyev Sh. - O‟zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 02.02.2022 yildagi PQ-112-son
2. Raximjonov B. “Dutorchilar ansambli”. Darslik. G‟ofur – G‟ulom nash. T. 2002 y
3. Akmaljonova M. “Dutor orkestri”. O‟quv qo‟llanma. G‟ofur – G‟ulom nash. T. 2004-yil
4. O.A.Asaidov va Sh.N.Rahimovlar. “Cholg„u ansambli”. T. 2011.
5. Abduvahob Sahiyev. “Milliy cholg‟u ansambllari uchun asarlar”. O‟quv-uslubiy qo‟llanmasi. T.2016
6. Zulxorbek Turapov “Ansambl sinfi” (xalq cholg„ulari) o„quv qo„llanma. T. 2007 7. Zulxorbek Turapov “Ansambl sinfi” darsligi T. 2019.
7. Ahadjon Mamadaliyev “Ansambl sinfi” (o‟zbek xalq cholg‟ulari) o‟quv qo‟llanmasi. T. 2019

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

MUSIQA MADANIYATI DARSLARIDA O‘ZBEK XALQ QO‘SHIQLARINI O‘RGATISHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI.

Xolmirzayeva Gulnoza Alijonovna, Abdulla Avloniy nomidagi pedagogik mahorat milliy instituti musiqa madaniyati fani metodisti, Toshkent, O‘zbekiston.

Annotatasiya

KIRISH: bugungi kunda ta’lim tizimida yosh avlodni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalash muhim masalalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, musiqa madaniyati darslari o‘quvchilarning estetik didini shakllantirish, milliy merosga hurmat ruhini tarbiyalash hamda ma’naviy-axloqiy fazilatlarini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. O‘zbek xalq qo‘shiqlari xalqimizning ko‘p asrlik madaniy merosi, urf-odatlari, turmush tarzi va ma’naviy qadriyatlarini o‘zida mujassam etgan bebaho san’at namunalaridir. Musiqa madaniyati darslarida o‘zbek xalq qo‘shiqlarini o‘rgatish orqali o‘quvchilarda milliy o‘zlikni anglash, vatanparvarlik tuyg‘ularini shakllantirish, musiqiy tafakkur va ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish mumkin. Shu sababli xalq qo‘shiqlarini o‘qitish jarayonida pedagogik yondashuvlarni to‘g‘ri tanlash, zamonaviy metod va texnologiyalardan foydalanish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

MAQSAD: mazkur tadqiqotning maqsadi musiqa madaniyati darslarida o‘zbek xalq qo‘shiqlarini o‘rgatishning pedagogik imkoniyatlarini aniqlash hamda o‘quvchilarning musiqiy-estetik tarbiyasini rivojlantirishda ularning ahamiyatini ilmiy asosda yoritishdan iborat. Shuningdek, xalq qo‘shiqlarini o‘rgatish jarayonida samarali metod va usullarni aniqlash, o‘quvchilarning ijodiy faoliyati va musiqiy qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladigan pedagogik sharoitlarni tahlil qilish ham tadqiqotning asosiy vazifalaridan hisoblanadi.

METODLAR VA MATERIALLAR: tadqiqot jarayonida pedagogika, musiqa ta’limi va san’atshunoslik sohasidagi ilmiy adabiyotlar tahlil qilindi. Shuningdek, kuzatish, taqqoslash, pedagogik tajriba, suhbat va tahlil metodlaridan foydalanildi. Material sifatida o‘zbek xalq qo‘shiqlari namunalaridan – marosim qo‘shiqlari, mehnat qo‘shiqlari, lirik qo‘shiqlar hamda bolalar folkloriga oid qo‘shiqlar o‘rganildi. Ularni musiqa madaniyati darslarida qo‘llash jarayoni tahlil qilinib, o‘quvchilarning qiziqishi va musiqiy faoliyatiga ta’siri o‘rganildi. Shuningdek, interfaol metodlar, jumladan, klaster, savol-javob, tinglab tahlil qilish, guruhlarda ishlash va ijodiy topshiriqlar berish usullari qo‘llanildi. Bu metodlar o‘quvchilarning dars jarayonidagi faolligini oshirish va xalq qo‘shiqlarining mazmunini chuqurroq anglashga yordam beradi.

NATIJA VA MUHOKAMA: tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, musiqa madaniyati darslarida o‘zbek xalq qo‘shiqlaridan foydalanish o‘quvchilarning musiqiy idroki, estetik didi va milliy qadriyatlarga bo‘lgan hurmatini oshirishga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Xalq qo‘shiqlarini o‘rganish jarayonida o‘quvchilar nafaqat qo‘shiq kuylashni o‘rganadi, balki uning mazmuni, tarixi va tarbiyaviy ahamiyatini ham anglab yetadi. Bundan tashqari, xalq qo‘shiqlarini o‘rgatishda interfaol metodlardan foydalanish o‘quvchilarning darsdagi faolligini oshiradi,

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

ijodiy fikrlashini rivojlantiradi hamda jamoada ishlash ko‘nikmalarini shakllantiradi. O‘quvchilar xalq qo‘shiqlarini ijro etish jarayonida milliy madaniyatga nisbatan qiziqish va hurmatni yanada chuqur his etadilar.

XULOSA: xulosa qilib aytganda, musiqa madaniyati darslarida o‘zbek xalq qo‘shiqlarini o‘rgatish o‘quvchilarning musiqiy-estetik tarbiyasini rivojlantirishda muhim pedagogik imkoniyatlarga ega. Xalq qo‘shiqlari orqali o‘quvchilarda milliy o‘zlikni anglash, estetik didni shakllantirish va ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish mumkin. Shu bois musiqa ta’limi jarayonida o‘zbek xalq qo‘shiqlaridan keng foydalanish, ularni zamonaviy pedagogik metodlar bilan uyg‘unlashtirib o‘qitish ta’lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: musiqa madaniyati, o‘zbek xalq qo‘shiqlari, musiqiy tarbiya, estetik tarbiya, pedagogik imkoniyatlar, milliy qadriyatlar, interfaol metodlar, musiqa ta’limi.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ОБУЧЕНИЯ УЗБЕКСКИМ НАРОДНЫМ ПЕСНЯМ НА УРОКАХ МУЗЫКАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ.

Холмирзаева Гулноза Алижоновна, методист по предмету «Музыкальная культура» Национального института педагогического мастерства имени Абдуллы Авлони, Ташкент, Узбекистан.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в настоящее время в системе образования одной из важных задач является воспитание молодого поколения в духе национальных ценностей. Особенно уроки музыкальной культуры играют важную роль в формировании эстетического вкуса учащихся, воспитании уважения к национальному наследию, а также в развитии их духовно-нравственных качеств. Узбекские народные песни являются бесценными образцами искусства, в которых отражены многовековое культурное наследие нашего народа, его традиции, образ жизни и духовные ценности. Обучение узбекским народным песням на уроках музыкальной культуры способствует формированию у учащихся национального самосознания, патриотических чувств, развитию музыкального мышления и творческих способностей. Поэтому правильный выбор педагогических подходов, использование современных методов и технологий в процессе обучения народным песням является одной из актуальных задач.

ЦЕЛЬ: целью данного исследования является выявление педагогических возможностей обучения узбекским народным песням на уроках музыкальной культуры, а также научное обоснование их значения в развитии музыкально-эстетического воспитания учащихся. Кроме того, одной из основных задач исследования является определение эффективных методов и приемов обучения народным песням, а также анализ педагогических условий, способствующих развитию творческой активности и музыкальных способностей учащихся.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

МЕТОДЫ И МАТЕРИАЛЫ: в процессе исследования были проанализированы научные источники в области педагогики, музыкального образования и искусствоведения. Также были использованы методы наблюдения, сравнения, педагогического эксперимента, беседы и анализа. В качестве материала были изучены образцы узбекских народных песен — обрядовые песни, трудовые песни, лирические песни, а также песни, относящиеся к детскому фольклору. Был проанализирован процесс их применения на уроках музыкальной культуры и изучено влияние на интерес учащихся и их музыкальную деятельность. Кроме того, применялись интерактивные методы, такие как кластер, вопросно-ответная беседа, слушание и анализ, работа в группах и выполнение творческих заданий. Эти методы способствуют повышению активности учащихся на уроке и более глубокому пониманию содержания народных песен.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЕ: результаты исследования показали, что использование узбекских народных песен на уроках музыкальной культуры оказывает положительное влияние на развитие музыкального восприятия учащихся, их эстетического вкуса и уважения к национальным ценностям. В процессе изучения народных песен учащиеся не только учатся исполнять песни, но и осознают их содержание, историю и воспитательное значение. Кроме того, использование интерактивных методов при обучении народным песням повышает активность учащихся на уроке, развивает их творческое мышление и формирует навыки работы в коллективе. В процессе исполнения народных песен у учащихся усиливается интерес и уважение к национальной культуре.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: таким образом, обучение узбекским народным песням на уроках музыкальной культуры обладает значительными педагогическими возможностями в развитии музыкально-эстетического воспитания учащихся. Через народные песни у учащихся формируется национальное самосознание, развивается эстетический вкус и творческие способности. Поэтому широкое использование узбекских народных песен в процессе музыкального образования и их преподавание с применением современных педагогических методов способствует повышению эффективности обучения.

Ключевые слова: музыкальная культура, узбекские народные песни, музыкальное воспитание, эстетическое воспитание, педагогические возможности, национальные ценности, интерактивные методы, музыкальное образование.

PEDAGOGICAL OPPORTUNITIES OF TEACHING UZBEK FOLK SONGS IN MUSIC CULTURE CLASSES.

Kholmirzayeva Gulnoza Alijonovna, Methodologist of the subject “Music Culture”, Abdulla Avloniy National Institute of Pedagogical Mastery, Tashkent, Uzbekistan.

Annotation

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

INTRODUCTION: today, one of the important tasks of the education system is to educate the younger generation in the spirit of national values. Music culture classes play a significant role in shaping students' aesthetic taste, fostering respect for national heritage, and developing their spiritual and moral qualities. Uzbek folk songs are invaluable examples of art that reflect the centuries-old cultural heritage of our people, their traditions, lifestyle, and spiritual values. Teaching Uzbek folk songs in music culture classes helps develop students' national identity, patriotic feelings, musical thinking, and creative abilities. Therefore, selecting appropriate pedagogical approaches and using modern methods and technologies in teaching folk songs is one of the important and aктyal issues in education.

AIM: the purpose of this research is to identify the pedagogical opportunities of teaching Uzbek folk songs in music culture classes and to scientifically highlight their importance in developing students' musical and aesthetic education. In addition, the study aims to determine effective teaching methods and techniques for teaching folk songs and to analyze pedagogical conditions that contribute to the development of students' creative activity and musical abilities.

METHODS AND MATERIALS: during the research process, scientific literature in the fields of pedagogy, music education, and art studies was analyzed. Methods such as observation, comparison, pedagogical experiment, interviews, and analysis were used. As research materials, examples of Uzbek folk songs were studied, including ritual songs, labor songs, lyrical songs, and songs related to children's folklore. The process of applying them in music culture classes was analyzed, and their influence on students' interest and musical activity was studied. In addition, interactive methods such as clustering, question-and-answer sessions, listening and analysis, group work, and creative tasks were applied. These methods help increase students' activity during the lesson and enable a deeper understanding of the content of folk songs.

RESULTS AND DISCUSSION: the results of the study showed that the use of Uzbek folk songs in music culture classes has a positive impact on students' musical perception, aesthetic taste, and respect for national values. While learning folk songs, students not only learn to sing them but also understand their content, history, and educational significance. Moreover, the use of interactive methods in teaching folk songs increases students' engagement in the classroom, develops their creative thinking, and forms teamwork skills. Through performing folk songs, students develop a deeper interest in and respect for national culture.

CONCLUSION: in conclusion, teaching Uzbek folk songs in music culture classes has significant pedagogical potential in developing students' musical and aesthetic education. Folk songs help foster national identity, shape aesthetic taste, and develop creative abilities among students. Therefore, the wide use of Uzbek folk songs in music education and their teaching through modern pedagogical methods contribute to increasing the effectiveness of the educational process.

© intereduglobalstudy.com
BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Keywords: music culture, Uzbek folk songs, music education, aesthetic education, pedagogical opportunities, national values, interactive methods, music teaching.

Bugungi globallashuv sharoitida yosh avlodni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalash, ularning ma'naviy dunyosini boyitish va estetik didini shakllantirish ta'lim tizimining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, umumiy o'rta ta'lim maktablarida o'qitiladigan musiqa madaniyati fanining mazmuni o'quvchilarda milliy musiqa merosiga hurmat, san'atga qiziqish hamda badiiy-estetik tafakkurni rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu jihatdan qaralganda, o'zbek xalq qo'shiqlari asrlar davomida xalqning turmush tarzi, ruhiy kechinmalari, orzu-intilishlari va ma'naviy qadriyatlarini o'zida mujassam etgan bebaho madaniy meros sifatida alohida pedagogik ahamiyat kasb etadi.

O'zbek xalq qo'shiqlari nafaqat badiiy-estetik qiymati bilan, balki o'quvchilarning musiqiy idroki, tinglash madaniyati, ijrochilik ko'nikmalari hamda milliy o'zlikni anglash jarayonini shakllantirishdagi imkoniyatlari bilan ham ahamiyatlidir. Musiqa madaniyati darslarida xalq qo'shiqlarini o'rgatish jarayoni o'quvchilarning musiqiy qobiliyatlarini rivojlantirish, ularning emotsional-estetik dunyosini boyitish hamda milliy an'analarga hurmat tuyg'ularini shakllantirishda samarali pedagogik vosita bo'lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, xalq qo'shiqlari orqali o'quvchilar xalq og'zaki ijodi, milliy urf-odatlar va tarixiy an'analar bilan yaqindan tanishish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Musiqa madaniyati darslarida o'zbek xalq qo'shiqlarini o'rgatish o'quvchilarning nafaqat ijrochilik malakalarini, balki musiqiy tafakkuri va estetik dunyoqarashini rivojlantirishga ham xizmat qiladi. Bu jarayonda o'qituvchi tomonidan qo'llaniladigan pedagogik yondashuvlar, interfaol metodlar va innovatsion texnologiyalar muhim rol o'ynaydi. Xalq qo'shiqlarini o'rgatishda musiqiy tahlil, tinglash, ijro etish, sahnalashtirish hamda ijodiy topshiriqlar kabi metodlarning uyg'unligi o'quvchilarning dars jarayonidagi faolligini oshiradi va ularning musiqaga bo'lgan qiziqishini kuchaytiradi. O'zbek xalq qo'shiqlarini o'rgatishning pedagogik imkoniyatlarini ilmiy-nazariy jihatdan o'rganish va amaliy jihatdan asoslash dolzarb pedagogik masalalardan biri hisoblanadi.

Mazkur masalani o'rganish orqali o'quvchilarning musiqiy madaniyatini shakllantirish, ularni milliy musiqa merosiga hurmat ruhida tarbiyalash hamda musiqa ta'limi samaradorligini oshirishning muhim pedagogik yo'nalishlarini aniqlash mumkin bo'ladi. Musiqa madaniyati darslarida o'zbek xalq qo'shiqlarini o'rgatish masalasi zamonaviy pedagogika nuqtayi nazaridan faqatgina bir musiqiy asarni kuylatish yoki uning matnini yod oldirish bilan cheklanmaydi. Bu jarayon, avvalo, o'quvchi shaxsini ma'naviy-estetik jihatdan kamol toptirish, uning milliy o'zligini anglashiga ko'maklashish, musiqiy idroki va badiiy tafakkurini rivojlantirishga xizmat qiluvchi murakkab pedagogik faoliyatdir. Shu bois mazkur masalani muhokama qilishda o'zbek xalq qo'shiqlarining tarbiyaviy, ta'limiy va rivojlantiruvchi imkoniyatlarini o'zaro uyg'unlikda ko'rib chiqish zarur bo'ladi. Avvalo, o'zbek

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

xalq qo‘shiqlari xalqning tarixiy xotirasi, turmush tarzi, dunyoqarashi, ruhiy kechinmalari va ma’naviy qadriyatlarini o‘zida mujassam etgan nodir badiiy hodisa hisoblanadi. Har bir xalq qo‘shig‘i zamirida xalqning ma’lum bir hayotiy tajribasi, orzu-umidlari, dardi, quvonchi, mehnati, urf-odati va estetik qarashlari mujassam bo‘ladi. Shu jihatdan qaralganda, xalq qo‘shiqlari musiqa madaniyati darslarida o‘quvchilarga nafaqat musiqiy bilim berish, balki ularni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalashning ham samarali vositasidir. O‘quvchi xalq qo‘shig‘ini o‘rganar ekan, u bir vaqtning o‘zida xalq hayoti, uning kechinmalari va ma’naviy olami bilan ham tanishadi. Bu esa ta’lim mazmunining tarbiyaviy yo‘nalishini kuchaytiradi.

Mazkur jarayonda xalq qo‘shiqlarining pedagogik imkoniyatlari, eng avvalo, o‘quvchilarda estetik didni shakllantirishda namoyon bo‘ladi. Bugungi axborot oqimi kuchaygan, ommaviy madaniyat unsurlari keng tarqalgan davrda yosh avlodning musiqiy didini to‘g‘ri yo‘naltirish muhim masalalardan biridir. O‘zbek xalq qo‘shiqlari o‘zining ohangdorligi, mazmunan teranligi, badiiy soddaligi va samimiyligi bilan o‘quvchi qalbiga bevosita ta’sir etadi. Ayniqsa, lirik, mavsumiy, marosim va mehnat qo‘shiqlari o‘quvchilarda go‘zallikni his etish, musiqiy obrazni anglash, ohang va matn uyg‘unligini tushunish kabi estetik sifatlarni rivojlantiradi. Natijada o‘quvchi musiqa asarini faqat eshituvchi emas, balki uni his qiluvchi, mazmunini anglovchi va baholay oluvchi subyekt sifatida shakllanadi. Xalq qo‘shiqlarini o‘qitishning yana bir muhim pedagogik imkoniyati o‘quvchilarning musiqiy idroki va ijrochilik ko‘nikmalarini rivojlantirish bilan bog‘liqdir. Musiqa madaniyati darslarida xalq qo‘shiqlarini tinglash, tahlil qilish va ijro etish o‘quvchining eshitish sezgisi, ritmni his etishi, intonatsion aniqligi, nafasni to‘g‘ri taqsimlashi, talaffuz va ifoda vositalaridan o‘rinli foydalanish malakalarini takomillashtiradi. Xususan, xalq qo‘shiqlarining melodik tuzilishi, diapazon jihatidan qulayligi, takrorlanuvchi ohang birliklari va obrazli matni maktab yoshidagi bolalar uchun ularni qabul qilish va ijro etishni osonlashtiradi. Bu esa o‘qituvchiga murakkab vokal mashqlarni oddiy va tushunarli shaklda tashkil etish imkonini beradi.

Muhokama jarayonida alohida ta’kidlash lozimki, o‘zbek xalq qo‘shiqlarini o‘rgatish o‘quvchilarda milliy identifikatsiyani shakllantirishda ham muhim vosita hisoblanadi. Milliy o‘zlikni anglash shaxs rivojining asosiy omillaridan biri bo‘lib, u avvalo o‘z xalqining tili, adabiyoti, san’ati, urf-odati va musiqiy merosini bilish orqali qaror topadi. Musiqa madaniyati darslarida xalq qo‘shiqlaridan foydalanish orqali o‘quvchi o‘z xalqining ma’naviy ildizlariga yaqinlashadi, o‘zini shu madaniyatning davomi sifatida his qila boshlaydi. Ayniqsa, dars jarayonida qo‘shiqning kelib chiqish tarixi, yaratilish muhiti, xalq hayotidagi o‘rni va badiiy g‘oyasi tushuntirilsa, bu ta’sir yanada kuchayadi. Bunday yondashuv ta’limni faktik ma’lumot berish darajasidan ma’naviy-mazmuniy o‘zlashtirish darajasiga olib chiqadi. Shuningdek, o‘zbek xalq qo‘shiqlari dars jarayonida fanlararo integratsiyani ta’minlash uchun ham qulay didaktik material bo‘la oladi. Masalan, qo‘shiq matni orqali ona tili va adabiyot bilan, uning yaratilish tarixi orqali tarix va madaniyatshunoslik bilan, undagi obraz va an’analar orqali tarbiya va ma’naviyat asoslari bilan uzviy bog‘lanish hosil qilish mumkin. Bu esa o‘quvchilarning bilimni yaxlit holda qabul qilishiga yordam beradi. Natijada qo‘shiq faqat musiqiy material emas, balki ko‘p qirrali pedagogik resursga aylanadi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Ayniqsa, zamonaviy ta’limda integrativ yondashuv muhim ahamiyat kasb etayotgan bir sharoitda xalq qo‘shiqlarini shu yo‘sinda o‘qitish dars samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

O‘qitish metodikasi nuqtayi nazaridan qaraganda, xalq qo‘shiqlarini samarali o‘rgatish o‘qituvchidan puxta metodik tayyorgarlikni talab qiladi. Bunda qo‘shiq tanlash mezonlari muhim ahamiyatga ega: asarning yosh xususiyatiga mosligi, matnining tushunarliligi, melodik tuzilishining qulayligi, tarbiyaviy yo‘nalishi va milliy-badiiy qiymati hisobga olinishi lozim. Agar tanlangan qo‘shiq o‘quvchining yoshiga, qiziqishiga va ijro imkoniyatlariga mos bo‘lsa, o‘quv jarayoni tabiiy ravishda samarali kechadi. Aksincha, murakkab diapazonli, mazmunan og‘ir yoki hissiy jihatdan bolalar dunyoqarashiga yot bo‘lgan qo‘shiqlar o‘quvchilarda qiziqishning susayishiga olib kelishi mumkin. Dars jarayonida interfaol metodlardan foydalanish xalq qo‘shiqlarini o‘rgatish samaradorligini yanada oshiradi. Tinglab tahlil qilish, savol-javob, guruhlarda ishlash, obrazli taqqoslash, sahnalashtirish, rolli ijro, musiqiy viktorinalar va ijodiy topshiriqlar orqali o‘quvchilar darsning faol ishtirokchisiga aylanadi. Xususan, qo‘shiqni faqat yodlash emas, balki uning mazmunini mustaqil sharhlash, obrazini ifodalash, ritmik tuzilishini anglash va unga nisbatan shaxsiy munosabat bildirish o‘quvchining refleksiv va ijodiy tafakkurini rivojlantiradi. Shu ma’noda, xalq qo‘shiqlarini o‘qitish reproduktiv yondashuvdan produktiv va kreativ yondashuvga o‘tishni taqozo etadi.

Yana bir muhim jihat shundaki, xalq qo‘shiqlari bolalarning emotsional dunyosiga kuchli ta’sir ko‘rsatadi. Musiqa, ayniqsa, xalqona samimiyatga ega bo‘lgan qo‘shiqlar o‘quvchi qalbida hamdardlik, mehr, hurmat, sog‘inch, shukronalik, hayrat kabi insoniy kechinmalarni uyg‘otadi. Bu esa ta’limning faqat intellektual emas, balki hissiy-tarbiyaviy komponentini ham boyitadi. Musiqa madaniyati darslarida bunday hissiy tajribani yaratish o‘quvchilarning darsga ichki motivatsiyasini oshiradi, ularni san’atga yaqinlashtiradi hamda ijobiy psixologik muhitni ta’minlaydi. Ayniqsa, jamoa bo‘lib kuylash jarayonida hamjihatlik, bir-birini eshitish, umumiy ritm va ohangga moslashish kabi ijtimoiy ko‘nikmalar ham shakllanadi.

Biroq xalq qo‘shiqlarini o‘qitish jarayonida ayrim muammolar ham uchrashi mumkin. Jumladan, ayrim o‘qituvchilarning xalq musiqasi bo‘yicha metodik tayyorgarligi yetarli emasligi, darslik va o‘quv qo‘llanmalarda xalq qo‘shiqlari namunalarining cheklanganligi, zamonaviy o‘quvchilarning ommaviy musiqaga kuchli qiziqishi kabi omillar mazkur yo‘nalish samaradorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shu sababli xalq qo‘shiqlarini o‘rgatish metodikasini takomillashtirish, o‘qituvchilarning milliy musiqiy meros bo‘yicha kasbiy kompetentligini oshirish, yangi avlod o‘quv-metodik materiallarini yaratish dolzarb vazifalardan biri sifatida maydonga chiqadi. Musiqa madaniyati darslarida o‘zbek xalq qo‘shiqlarini o‘rgatish keng qamrovli pedagogik imkoniyatlarga ega. U o‘quvchilarning musiqiy bilimi va amaliy ko‘nikmalarini rivojlantirish bilan birga, ularni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalaydi, estetik didini shakllantiradi, ijodiy tafakkurini boyitadi va ma’naviy kamolotiga xizmat qiladi. Shu sababli xalq qo‘shiqlarini ta’lim jarayoniga chuqur, tizimli va

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

metodik asoslangan holda kiritish musiqa ta'limi samaradorligini oshirishning muhim shartlaridan biri sifatida baholanishi lozim. Musiqa madaniyati darslarida o'zbek xalq qo'shiqlarini o'rgatish masalasi musiqa pedagogikasi, etnomusiqashunoslik va estetik tarbiya yo'nalishlarida olib borilgan ilmiy tadqiqotlarda muhim o'rin egallaydi. O'zbek xalq musiqasi va uning pedagogik ahamiyati masalalari bir qator mahalliy olimlar tomonidan chuqur tadqiq etilgan. Jumladan, I. Rajabov, T. G'aniyev, O. Matyoqubov[1], A. Jabborov, M. Karamatov[2], R. Abdullayev kabi musiqashunos olimlar o'zbek xalq musiqasining tarixiy shakllanishi, janr xususiyatlari hamda uning milliy madaniyat rivojidagi o'rnini ilmiy jihatdan asoslab berganlar. Xususan, O. Matyoqubov va M. Karamatov tadqiqotlarida o'zbek xalq qo'shiqlarining melodik tuzilishi, poetik mazmuni va xalq hayoti bilan uzviy bog'liqligi tahlil qilinib, ularning milliy musiqa tafakkurini shakllantirishdagi ahamiyati alohida ta'kidlanadi. Bu ilmiy qarashlar musiqa madaniyati darslarida xalq qo'shiqlaridan samarali foydalanish uchun nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Musiqa pedagogikasi yo'nalishida olib borilgan tadqiqotlar ham mazkur mavzuni yoritishda muhim ahamiyat kasb etadi. Xususan, R. Abdullayev[3], B. Nasirov, Sh. Yormatov[4] kabi olimlarning ilmiy ishlarida umumiy o'rta ta'lim maktablarida musiqa madaniyati fanini o'qitish metodikasi, o'quvchilarda musiqiy madaniyatni shakllantirish, milliy musiqa merosidan foydalanishning didaktik asoslari batafsil yoritilgan. Bu tadqiqotlarda xalq qo'shiqlarini o'rgatish jarayonida o'quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlarini hisobga olish, dars jarayonida interfaol metodlardan foydalanish hamda musiqiy faoliyatning turli shakllarini uyg'unlashtirish zarurligi ta'kidlanadi.

MDH davlatlari olimlari tomonidan ham musiqa ta'limi va xalq musiqasini o'qitish masalalari keng o'rganilgan. Jumladan, D. Kabalevskiy[5], N. Vetlugina, L. Dmitriyeva, E. Abdullin kabi pedagog va metodistlarning ilmiy ishlari musiqa ta'limi nazariyasi va metodikasining rivojlanishida muhim o'rin tutadi. D. Kabalevskiy o'zining musiqa ta'limi konsepsiyasida maktab musiqa ta'limining asosiy vazifasi o'quvchilarda musiqani anglash, his qilish va estetik idrok etish qobiliyatini rivojlantirishdan iborat ekanligini ta'kidlaydi. Uning fikricha, xalq musiqa namunalari bolalar uchun eng tabiiy va tushunarli musiqiy material hisoblanadi. N. Vetlugina[6] va L. Dmitriyeva[7] tadqiqotlarida esa bolalarda musiqiy qobiliyatlarni rivojlantirish, musiqiy idrok va ijodiy faoliyatni shakllantirish masalalari yoritilgan. Ularning ilmiy ishlari xalq qo'shiqlarini o'rganish jarayonida o'quvchilarning emotsional-estetik tajribasini boyitish, jamoa bo'lib kuylash orqali ijtimoiy va kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirish mumkinligini ko'rsatadi.

[1] Matyoqubov O. O'zbek xalq musiqasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2004. – 256 b.
[2] Karamatov M., Rajabov I. O'zbek xalq musiqa merosi. – Toshkent: Fan, 1987. – 214 b.
[3] Abdullayev R. Musiqa o'qitish metodikasi. – Toshkent: Musiqa, 2010. – 192 b.
[4] Yormatov Sh. Umumta'lim maktablarida musiqa madaniyati fanini o'qitish metodikasi. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2012. – 180 b.
[5] Kabalevskiy D. B. Vospitanie uma i serdtsa. – Moskva: Prosveshchenie, 1984. – 192 s.
[6] Vetlugina N. A. Teoriya i metodika muzykalnogo vospitaniya detey. – Moskva: Prosveshchenie, 1988. – 270 s.
[7] Dmitriyeva L. G., Chernoivanenko N. M. Metodika muzykalnogo vospitaniya v shkole. – Moskva: Akademiya, 2000. – 240 s.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Xorijiy tadqiqotchilar ham musiqa ta'limida milliy musiqiy merosdan foydalanish masalasiga katta e'tibor qaratganlar. Masalan, Z. Kodaly[8] va C. Orff[9] tomonidan ishlab chiqilgan pedagogik tizimlarda xalq musiqasi namunalaridan foydalanish bolalarning musiqiy qobiliyatlarini rivojlantirishning eng samarali vositalaridan biri sifatida e'tirof etiladi. Kodaly metodikasida xalq qo'shiqlari bolalarning musiqiy eshituvini, ritmik sezgirligini va vokal ko'nikmalarini rivojlantirishda asosiy didaktik material sifatida qo'llaniladi. Bu tajribalar milliy musiqa merosiga tayangan holda musiqa ta'limini tashkil etishning xalqaro miqyosdagi samarali namunalari sifatida baholanadi.

Musiqa madaniyati darslarida o'zbek xalq qo'shiqlarini o'rgatish o'quvchilarning musiqiy madaniyatini shakllantirish, estetik didini rivojlantirish hamda milliy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalashda muhim pedagogik ahamiyatga ega. Tadqiqot jarayonida xalq qo'shiqlari nafaqat badiiy-estetik qiymati bilan, balki o'quvchilarning musiqiy idroki, ijrochilik ko'nikmalari, emotsional dunyosi va ijodiy tafakkurini rivojlantirishdagi imkoniyatlari bilan ham muhim ta'limiy vosita ekanligi aniqlandi. Xalq qo'shiqlarining mazmunan sodda, ohang jihatidan ravon va xalq hayoti bilan chambarchas bog'liqligi ularni o'quv jarayonida samarali didaktik material sifatida qo'llash imkonini beradi. Shuningdek, musiqa madaniyati darslarida xalq qo'shiqlaridan foydalanish o'quvchilarning milliy o'zlikni anglashiga, xalqning tarixiy-madaniy merosiga hurmat bilan qarashiga hamda ma'naviy dunyosining boyishiga xizmat qiladi. Dars jarayonida xalq qo'shiqlarini tinglash, tahlil qilish va jamoa bo'lib ijro etish o'quvchilarda musiqiy eshituv, ritmni his etish, vokal malakalarini rivojlantirish bilan birga, hamkorlikda ishlash, musiqiy obrazni anglash va estetik baholash ko'nikmalarini ham shakllantiradi. Musiqa madaniyati darslarida o'zbek xalq qo'shiqlarini o'rgatish o'quvchilarning musiqiy savodxonligini rivojlantirish, estetik dunyoqarashini kengaytirish hamda milliy madaniy merosni yosh avlod ongiga singdirishning samarali pedagogik vositalaridan biri hisoblanadi. Shu bois musiqa ta'limi jarayonida xalq qo'shiqlaridan tizimli va metodik jihatdan asoslangan holda foydalanish ta'lim sifatini oshirish va o'quvchilarning ma'naviy-estetik kamolotini ta'minlashning muhim omili sifatida e'tirof etiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Matyoqubov O. O'zbek xalq musiqasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2004. – 256 b.
2. Karamatov M., Rajabov I. O'zbek xalq musiqa merosi. – Toshkent: Fan, 1987. – 214 b.
3. Abdullayev R. Musiqa o'qitish metodikasi. – Toshkent: Musiqa, 2010. – 192 b.
4. Yormatov Sh. Umumta'lim maktablarida musiqa madaniyati fanini o'qitish metodikasi. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2012. – 180 b.
5. Kabalevskiy D. B. Vospitanie uma i serdtsa. – Moskva: Prosveshchenie, 1984. – 192 s.

[8] Kodaly Z. Selected Writings. – London: Boosey & Hawkes, 1974. – 210 p.
[9] Orff C. The Schulwerk: Music for Children. – London: Schott Music, 1978. – 256 p.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

6. Vetlugina N. A. Teoriya i metodika muzykalnogo vospitaniya detey. – Moskva: Prosveshchenie, 1988. – 270 s.
7. Dmitriyeva L. G., Chernoivanenko N. M. Metodika muzykalnogo vospitaniya v shkole. – Moskva: Akademiya, 2000. – 240 s.
8. Kodaly Z. Selected Writings. – London: Boosey & Hawkes, 1974. – 210 p.
9. Orff C. The Schulwerk: Music for Children. – London: Schott Music, 1978. – 256 p.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

KO‘ZI OJIZ O‘QUVCHILARDA MUSIQA IDROKINI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHARTLARI.

A.X. Trigulova, Nizomiy nomidagi O‘zbekiston Milliy Pedagogika universiteti professori
Sevara Fayzieva, Nizomiy nomidagi O‘zbekiston Milliy Pedagogika universiteti Musiqiy ta'lim va san'at mutaxassisligi 1-bosqich magistranti, Toshkent, O‘zbekiston.

Annotatsiya

KIRISH: ko‘zi ojiz bolalar uchun musiqa ta’limi ularning ruhiy, estetik va ijodiy rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Musiqa idroki faqat eshitish orqali shakllanishi sababli, ko‘zi ojiz o‘quvchilarda musiqa pedagogikasi o‘ziga xos yondashuvlarni talab qiladi. Bunday pedagogik jarayon individual xususiyatlar, sezgi qobiliyati va hissiy tajribani hisobga olgan holda tashkil etilishi lozim. Shu sababli, musiqa idrokini shakllantirishning pedagogik shartlarini aniqlash va tizimli ravishda qo‘llash dolzarb masala hisoblanadi.

MAQSAD: tadqiqotning asosiy maqsadi — ko‘zi ojiz o‘quvchilarda musiqa idrokini shakllantirishning samarali pedagogik shartlarini aniqlash, ularni tizimlashtirish va amaliyotda qo‘llash bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda quyidagi metodlar qo‘llanildi: Nazariy tahlil – musiqa pedagogikasi, maxsus pedagogika va psixologiya bo‘yicha ilmiy manbalarni o‘rganish; Pedagogik kuzatish – ko‘zi ojiz o‘quvchilarning musiqa mashg‘ulotlaridagi faoliyatini bevosita kuzatish; Eksperimental metod – ishlab chiqilgan metodik yondashuvlarni amaliy mashg‘ulotlarda sinovdan o‘tkazish; Intervyu va so‘rovnoma – o‘qituvchilar va ota-onalardan musiqa ta’limining samaradorligi haqida ma’lumot olish; Analitik tahlil – olingan natijalarni solishtirish va pedagogik samaradorlikni aniqlash. Tadqiqot materiali sifatida maxsus maktablarda olib borilgan musiqa mashg‘ulotlari, metodik qo‘llanmalar va tajriba natijalari xizmat qildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, ko‘zi ojiz o‘quvchilarda musiqa idrokini shakllantirishning muhim pedagogik shartlari quyidagilardan iborat: Shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv – har bir o‘quvchining sezgi va qobiliyatini hisobga olish; Auditoriya va ovozga asoslangan metodlar – eshitish va musiqa orqali idrokni rivojlantirish; Ijodiy faoliyatni rag‘batlantirish – improvizatsiya, musiqa ijrosi va ritmik mashqlar; Qayta aloqa va rag‘batlantirish – ijobiy baholash va muvaffaqiyatni mustahkamlash; Raqamli va audio vositalardan foydalanish – audio ta’lim resurslari va interaktiv materiallar orqali dars samaradorligini oshirish. Muhokama shuni ko‘rsatdiki, pedagogik shartlar to‘liq amalga oshirilganda ko‘zi ojiz o‘quvchilarning musiqa idroki sezilarli darajada rivojlanadi, ularning ijodiy qobiliyati va motivatsiyasi oshadi.

XULOSA: ko‘zi ojiz o‘quvchilarda musiqa idrokini shakllantirish pedagogik shartlarning aniq va tizimli qo‘llanilishini talab qiladi. Individual yondashuv, auditoriya va ovozga asoslangan metodlar, ijodiy rag‘batlantirish hamda zamonaviy audio vositalardan

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

foydalanish ta’lim jarayonining samaradorligini oshiradi. Shu yo‘nalishda ilmiy asoslangan yondashuvlarni joriy etish musiqiy kompetensiyani rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: ko‘zi ojiz o‘quvchilar, musiqa idroki, musiqa pedagogikasi, shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv, ijodiy faoliyat, audio vositalar, ta’lim samaradorligi.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ МУЗЫКАЛЬНОГО ВОСПРИЯТИЯ У СЛЕПЫХ УЧАЩИХСЯ.

А.Х. Тригулова, профессор Национального педагогического университета имени Низами, Узбекистан.
Севера Файзиева, магистрант 1-го курса по направлению «Музыкальное образование и искусство», Национальный педагогический университет имени Низами, Ташкент, Узбекистан.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: музыкальное образование для слепых детей имеет важное значение для их духовного, эстетического и творческого развития. Так как музыкальное восприятие формируется исключительно через слух, педагогика музыки для слепых учащихся требует специфических подходов. Педагогический процесс должен учитывать индивидуальные особенности, сенсорные способности и эмоциональный опыт ребёнка. Поэтому определение и систематическое применение педагогических условий формирования музыкального восприятия является актуальной задачей.

ЦЕЛЬ: основная цель исследования — определить эффективные педагогические условия формирования музыкального восприятия у слепых учащихся, систематизировать их и разработать рекомендации по применению на практике.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использовались следующие методы: Теоретический анализ – изучение научных источников по музыкальной педагогике, специальной педагогике и психологии; Педагогическое наблюдение – непосредственное отслеживание деятельности слепых учащихся на музыкальных занятиях; Экспериментальный метод – апробация разработанных методических подходов на практических занятиях; Интервью и опрос – сбор информации о результативности музыкального обучения у преподавателей и родителей; Аналитический метод – сравнение полученных данных и определение педагогической эффективности. Материалами исследования служили музыкальные занятия в специальных школах, методические пособия и результаты практических экспериментов.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЕ: результаты исследования показали, что ключевые педагогические условия формирования музыкального восприятия у слепых учащихся включают: Индивидуализированный подход – учет сенсорных и

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

личностных особенностей каждого ребёнка; Методы, основанные на слухе и звуке – развитие восприятия через слух и музыку; Стимулирование творческой деятельности – импровизация, музыкальное исполнение и ритмические упражнения; Обратная связь и мотивация – положительная оценка и закрепление успехов; Использование цифровых и аудиосредств – применение аудиоматериалов и интерактивных ресурсов для повышения эффективности занятий. Обсуждение показало, что при полном соблюдении педагогических условий музыкальное восприятие слепых учащихся значительно развивается, а их творческие способности и мотивация усиливаются.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: формирование музыкального восприятия у слепых учащихся требует четкого и системного применения педагогических условий. Индивидуальный подход, методы, основанные на слухе и звуке, стимулирование творческой активности и использование современных аудиосредств повышают эффективность образовательного процесса. Внедрение научно обоснованных подходов способствует развитию музыкальной компетентности.

Ключевые слова: слепые учащиеся, музыкальное восприятие, музыкальная педагогика, индивидуализированный подход, творческая деятельность, аудиосредства, эффективность обучения.

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR DEVELOPING MUSICAL PERCEPTION IN BLIND STUDENTS.

A.X. Trigulova, professor, Nizami national pedagogical university, Uzbekistan
Sevara Fayzieva, 1st-year master's student in music education and arts, Nizami national pedagogical university, Tashkent, Uzbekistan.

Annotation

INTRODUCTION: music education for blind children plays a crucial role in their spiritual, aesthetic, and creative development. Since musical perception is formed exclusively through hearing, music pedagogy for blind students requires specific approaches. The pedagogical process must take into account individual characteristics, sensory abilities, and emotional experiences of the child. Therefore, identifying and systematically applying pedagogical conditions for developing musical perception is an urgent task.

AIM: the main objective of the study is to identify effective pedagogical conditions for developing musical perception in blind students, systematize them, and develop recommendations for practical implementation.

MATERIALS AND METHODS: the study employed the following methods: Theoretical analysis – reviewing scientific literature on music pedagogy, special education, and psychology; Pedagogical observation – direct observation of blind students' activities during music lessons; Experimental method – testing the developed

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

methodological approaches in practical lessons; Interviews and surveys – collecting information from teachers and parents regarding the effectiveness of music education; Analytical method – comparing obtained data and assessing pedagogical effectiveness. Research materials included music lessons conducted in special schools, methodological guides, and results from practical experiments.

RESULTS AND DISCUSSION: the study revealed that the key pedagogical conditions for developing musical perception in blind students include: Individualized approach – taking into account each child's sensory and personal characteristics; Auditory and sound-based methods – developing perception through listening and music; Stimulation of creative activity – improvisation, music performance, and rhythmic exercises; Feedback and motivation – positive reinforcement and consolidation of achievements; Use of digital and audio tools – applying audio resources and interactive materials to enhance lesson effectiveness. The discussion showed that when pedagogical conditions are fully implemented, blind students' musical perception develops significantly, and their creative abilities and motivation increase.

CONCLUSION: developing musical perception in blind students requires clear and systematic application of pedagogical conditions. An individualized approach, auditory-based methods, stimulation of creative activity, and the use of modern audio tools enhance the effectiveness of the educational process. Implementing scientifically grounded approaches contributes to the development of musical competence.

Keywords: blind students, musical perception, music pedagogy, individualized approach, creative activity, audio tools, educational effectiveness.

O‘zbekistonning zamonaviy ta’lim jarayonida inklyuziv ta’lim va imkoniyati cheklangan bolalarning to‘laqonli rivojlanishi uchun shart-sharoitlar yaratish masalalariga alohida e’tibor qaratilmoqda. Musiqa pedagogikasining dolzarb vazifalaridan biri ko‘zi ojiz o‘quvchilarda musiqiy idrokni shakllantirishdir. Musiqa estetik tarbiyaning, ta’lim oluvchilarning hissiy sohasini va bilish faolligini rivojlantirishning muhim vositasi sifatida namoyon bo‘ladi. Musiqiy idrok etish murakkab psixologik-pedagogik jarayon sifatida tushuniladi, u musiqiy asarni hissiy boshdan kechirish, anglash va baholashni o‘z ichiga oladi. U musiqiy tilning intonatsion-ifodaviy vositalarini tushunish, shuningdek, asarning badiiy mazmunini shaxsiy his qilish bilan bog‘liq. Ko‘rishda nuqsoni bo‘lgan bolalar uchun musiqa alohida ahamiyatga ega. Ko‘rish taassurotlarining cheklanganligi eshitish analizatorining rolini kuchaytiradi, shuningdek, idrokning kompensator mexanizmlarini rivojlantirishga yordam beradi. Shu munosabat bilan musiqa ta’limi ko‘zi ojiz maktab o‘quvchilarining kognitiv faolligini, tasavvurini va hissiy ta’sirchanligini rivojlantirishning muhim omili bo‘lishi mumkin. Ushbu maqolaning maqsadi ko‘zi ojiz maktab o‘quvchilarida

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

musiqiy idrokni samarali shakllantirishga yordam beradigan pedagogik shart-sharoitlarni ko‘rib chiqishdir.

Musiqa idrokini shakllantirishning nazariy asoslari. Musiqiy idrok tinglovchining musiqa asari bilan o‘zaro ta’sirining faol jarayonidir. U musiqaga hissiy javob berish, uning obrazli mazmunini tushunish va ifoda vositalarini anglashni o‘z ichiga oladi. Musiqa tinglash jarayonida o‘quvchilarda musiqiy tasavvurlar shakllanadi, eshitish xotirasi, diqqat va tasavvur rivojlanadi. Tadqiqotchilarning ta’kidlashicha, musiqiy idrokning rivojlanishi o‘quvchilarning turli xil musiqiy faoliyatlarda: musiqa tinglashda, qo‘shiq aytishda, ritmik mashqlarda, asarlarning badiiy mazmunini muhokama qilishda faol ishtirok etganda eng samarali bo‘ladi. Pedagogikada maktab o‘quvchilarida eshitish mo‘ljallari tizimini shakllantirish, musiqiy-eshitish tafakkurini rivojlantirish zarurligi ham ta’kidlanadi. Bu musiqa asarining tuzilishini chuqurroq tushunishga, musiqaning intonatsion va ritmik xususiyatlarini idrok etish qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi.

Ko‘zi ojiz bolalarda atrof-olamni idrok qilish asosan eshitish va taktil sezgilar orqali amalga oshiriladi. Ko‘rish kanalining yo‘qligi yoki qisman shikastlanishi eshitish diqqati, xotira va tovush xususiyatlarini nozik farqlash qobiliyatining kuchayishiga olib keladi. Bu o‘rinda musiqa faqat estetik tarbiya vositasi bo‘libgina qolmay, balki muhim kompensatorlik vazifasini ham bajaradi, ya’ni ko‘rish idroki yetishmovchiligini qisman to‘ldiradi. U o‘zining ifodali va hissiy salohiyati tufayli bolalarda atrof-muhit haqidagi ichki tasavvurlarni shakllantirishga yordam beradigan obrazli tafakkurning faol rivojlanishiga hissa qo‘shadi.

Hissiy ta’sirchanlikni rivojlantirishda musiqiy faoliyat ham muhim ahamiyatga ega bo‘lib, u turli holatlar va his-tuyg‘ularni chuqurroq boshdan kechirish va anglash imkonini beradi. Shuningdek, musiqa asarlarini idrok etish va talqin qilish orqali ta’lim oluvchilarning voqelik hodisalari haqidagi tasavvurlari kengayadi, hayotiy tajribalari boyiydi, olamning yaxlit manzarasi shakllanadi. Ko‘zi ojiz maktab o‘quvchilari uchun musiqiy obrazlarning og‘zaki tavsifi muhim rol o‘ynaydi. Pedagog o‘quvchilarga musiqaning xarakteri, uning kayfiyati va emotsional mazmunini obrazli va tushunarli so‘z xususiyatlaridan foydalangan holda tasavvur qilishga yordam beradi. Bundan tashqari, eshitish xotirasi va ichki eshitish qobiliyatini rivojlantirish ham katta ahamiyatga ega bo‘lib, bu o‘quvchilarga musiqa asarlarining tuzilishini yaxshiroq tushunish imkonini beradi.

Ko‘zi ojiz o‘quvchilarda musiqiy idrokni samarali shakllantirish bir qator pedagogik shartlarga rioya qilgan holda amalga oshirilishi mumkin.

1. Darslarda psixologik qulay ta’lim muhitini yaratish. Birinchi navbatda, ko‘zi ojiz maktab o‘quvchilariga musiqa o‘rgatish jarayonida ta’lim oluvchining psixologik qulayligi, hissiy xavfsizligi va o‘ziga ishonch hissini ta’minlaydigan maxsus pedagogik shart-sharoitlarni yaratish zarur, bu esa uning erkinligi va o‘zini erkin namoyon qilishiga yordam beradi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

2. Emotsional ta’lim muhitini yaratish. Musiqa mashg‘ulotlari o‘quvchilarda hissiy munosabat va musiqaga qiziqish uyg‘otishi kerak. Hissiy kechinma badiiy idrokni shakllantirishning asosi bo‘lib, musiqiy mazmunni chuqurroq tushunishga yordam beradi.

3. Musiqiy faoliyatning har xil turlaridan foydalanish: musiqa tinglash, vokal faoliyati, ritmik mashqlar va elementar musiqa ijro etish. Bunday xilma-xillik o‘quvchilarni musiqiy jarayonga faol jalb etishga va ularning eshitish tasavvurlarini rivojlantirishga yordam beradi. Ishda jismoniy harakatlar bilan birga bajariladigan mashqlarni qo‘shish muhimdir. Bu o‘quvchiga musiqani "his qilish," uning ritmik va intonatsion tuzilishini chuqurroq anglash, sensomotor sezgilarni faollashtirish va musiqiy asarni yanada yaxlit idrok etishga yordam beradi.

4. Musiqiy materialni eshitib tahlil qilish natijasida eshitish diqqati va xotiraning rivojlanishi. O‘quvchilar musiqaning tembri, ritmi, dinamikasi va boshqa ifoda vositalarini farqlashga o‘rganadilar.

5. Ta’limga individual yondashuv. Har bir o‘quvchining idrok etish xususiyatlari va musiqiy rivojlanish darajasini hisobga olgan holda, o‘qituvchi individual yondashuvdan foydalanishi, tegishli usullar va vazifalarni tanlashi kerak.

Ko‘zi ojiz o‘quvchilarda musiqiy idrokni shakllantirish musiqa pedagogikasining muhim vazifasidir. Musiqa ko‘rishda nuqsoni bo‘lgan bolalarning hissiy sohasini, eshitish qobiliyatini, ijodiy tasavvurini rivojlantirishga yordam beradi. Ushbu jarayonning samaradorligi ta’lim muhitini tashkil etish, musiqiy faoliyatning xilma-xil turlaridan foydalanish, eshitish qobiliyatini rivojlantirish va maxsus pedagogik usullarni qo‘llashga bog‘liq. Ko‘rsatilgan pedagogik shartlarga rioya qilish musiqiy ta’lim sifatini oshirishga imkon beradi va ko‘zi ojiz o‘quvchilar shaxsining uyg‘un rivojlanishiga yordam beradi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Абдурахмонова А. Мусика таълими методикаси. — Ташкент: 2021
2. Абдулин, Э. Б. Теория музыкального образования: учебник для студентов высших учебных заведений / Э.Б. Абдуллин, Е.В. Николаева. - 2-е изд., испр. и доп. - Москва: Прометей, 2013. - 431 с.
3. Выготский Л. С. Основы дефектологии. — Собр. Соч. том 6. Москва: Педагогика. 1982
4. Назайкинский Е. В. О психологии музыкального восприятия. — Москва: Музыка. 1972
5. Саидова М.Ш. Музыкальное воспитание школьников — Ташкент: Укитувчи, 2018
6. Теплов Б. М. Психология музыкальных способностей. — Москва: Наука.2023
7. Тригулова, А. Х. Предмет «Современная зарубежная музыка» и его значение в профессиональной подготовке магистров педагогических вузов / А. Х. Тригулова. — Текст: непосредственный // Молодой ученый. — 2017. — № 16 (150). — С. 510-512.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

8. Тригулова А.Х.Значение и практическое применение интонационной теории Б.В.Асафьева в дирижерско-хоровой подготовке учителя музыки. “TDPU ilmiy axborotlari” jurn., 2025-yil, 3-son 467-477
9. Тригулова, А. Х. Значение курса «История узбекской музыки» в профессиональной подготовке будущих учителей музыки в общеобразовательной школе / А. Х. Тригулова. — Текст: непосредственный // Молодой ученый. — 2016. — № 11 (115). — С. 1560-1562.
10. Trigulova, A. X. (2021). Formation Of The Cognitive Activity Of 5-Class Secondary School Students With The Familiarity Of The Instruments Of The Symphony Orchestra. Экономика и социум, (4-1 (83)), 428-431.
11. Trigulova, A. (2024). The Significance Of Bv Asafyev's Intonation Theory In The Instrumental-Performance Training Of A Music Teacher. *The American Journal of Social Science and Education Innovations*, *6*(09), 192-195.
12. Trigulova, A. X. (2023). Musiqiy faoliyat vositasida talabalarning ma’naviy dunyosini shakllantirish. *Science and Education*, *4*(5), 1208-1211.
13. Trigulova, A. X., & Axunova, U. (2023). For participation in the scientific conference «Innonative research in modern edification» with an article entitled. *Stylistic approach in music pedagogy*, *20*.
14. Trigulova, A. X. (2023). Musiqiy faoliyat vositasida talabalarning ma’naviy dunyosini shakllantirish. *Science and Education*, *4*(5), 1208-1211.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

OLIY TA'LIM TIZIMIDA PROFESSOR-O'QITUVCHILARNING SHAXSIY SALOHIYATINI OSHIRISHDA GERONTOPEDAGOGIKANING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI.

Asranbayeva Munojatxon Xalimjanovna, Namangan davlat pedagogika instituti professori, PhD, Namangan, O'zbekiston.

Annotatsiya

KIRISH: bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida oliy ta'lim tizimida professor-o'qituvchilarning shaxsiy va kasbiy salohiyatini uzluksiz rivojlantirish dolzarb masalaga aylanmoqda. Ayniqsa, pedagogik faoliyatda uzoq yillar tajribaga ega bo'lgan o'qituvchilarning bilim va ko'nikmalarini zamon talablari asosida yangilab borish muhimdir. Shu nuqtai nazardan, gerontopedagogika — ya'ni katta yoshdagi shaxslarning ta'limi va rivojlanishini o'rganuvchi fan — alohida ahamiyat kasb etadi. Ushbu yo'nalish professor-o'qituvchilarning yoshga xos psixologik va fiziologik xususiyatlarini hisobga olgan holda ularning shaxsiy salohiyatini oshirishga xizmat qiladi.

MAQSAD: tadqiqotning asosiy maqsadi — oliy ta'lim tizimida faoliyat yuritayotgan professor-o'qituvchilarning shaxsiy salohiyatini rivojlantirishda gerontopedagogikaning nazariy va metodologik asoslarini tahlil qilish hamda samarali pedagogik yondashuvlarni ishlab chiqishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: mazkur tadqiqotda kompleks yondashuv asosida turli nazariy va empirik metodlardan foydalanildi: Nazariy tahlil metodi – gerontopedagogika, andragogika, psixologiya va oliy ta'lim pedagogikasiga oid ilmiy adabiyotlar, monografiyalar hamda zamonaviy tadqiqotlarni chuqur o'rganish va umumlashtirish; Sistemali tahlil (tizimli yondashuv) – professor-o'qituvchilarning shaxsiy salohiyatini oshirish jarayonini yaxlit tizim sifatida ko'rib chiqish, uning tarkibiy qismlari (motivatsiya, kompetensiya, tajriba, yosh omili) o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni aniqlash; Pedagogik kuzatish – oliy ta'lim muassasalarida faoliyat yuritayotgan professor-o'qituvchilarning o'quv jarayonidagi faoliyati, o'zini rivojlantirishga bo'lgan munosabati va pedagogik xulq-atvorini bevosita kuzatish; Diagnostik metodlar – testlar, anketalar va psixologik diagnostika vositalari orqali o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyasi, motivatsiyasi va shaxsiy rivojlanish darajasini aniqlash; Eksperimental metod – gerontopedagogik yondashuv asosida ishlab chiqilgan modelni amaliyotda sinovdan o'tkazish va uning samaradorligini baholash (tajriba va nazorat guruhlari asosida); Statistik tahlil – olingan natijalarni matematik-statistik usullar yordamida qayta ishlash, foiz ko'rsatkichlari va dinamik o'zgarishlarni aniqlash; Refleksiv tahlil – professor-o'qituvchilarning o'z faoliyatiga nisbatan tahliliy yondashuvi va o'z-o'zini baholash jarayonini o'rganish; Case-study (holatli tahlil) – alohida o'qituvchilarning kasbiy rivojlanish tajribasini chuqur o'rganish va umumlashtirish. Tadqiqot materiallari sifatida oliy ta'lim muassasalarining o'quv-me'yoriy hujjatlari, professor-o'qituvchilarning

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

faoliyatiga oid hisobotlar, ilmiy maqolalar, shuningdek, empirik tadqiqotlar natijalari xizmat qildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, katta yoshdagi professor-o‘qituvchilarning shaxsiy salohiyatini rivojlantirishda quyidagi omillar muhim ahamiyatga ega: Hayotiy va kasbiy tajribani integratsiya qilish: mavjud bilim va tajribalarni yangi pedagogik texnologiyalar bilan uyg‘unlashtirish; Moslashuvchan ta’lim muhitini yaratish: raqamli vositalar va innovatsion metodlardan foydalanish orqali o‘qituvchilarning o‘rganishga bo‘lgan qiziqishini oshirish; Psixologik qo‘llab-quvvatlash: yoshga bog‘liq stress va o‘zgarishlarga moslashishda yordam berish; Motivatsion omillarni kuchaytirish: kasbiy o‘sishga bo‘lgan ehtiyojni rag‘batlantirish. Muhokama jarayonida aniqlanishicha, gerontopedagogik yondashuvni joriy etish professor-o‘qituvchilarning nafaqat kasbiy kompetensiyalarini, balki ularning ijodiy va innovatsion salohiyatini ham oshiradi. Shu bilan birga, an’anaviy malaka oshirish tizimlari ko‘pincha yosh xususiyatlarini yetarli darajada hisobga olmaydi.

XULOSA: oliy ta’lim tizimida professor-o‘qituvchilarning shaxsiy salohiyatini oshirishda gerontopedagogikaning nazariy-metodologik asoslari muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu yondashuv pedagoglarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda ularning uzluksiz kasbiy rivojlanishini ta’minlaydi. Ilmiy asoslangan gerontopedagogik modelni amaliyotga joriy etish ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: gerontopedagogika, oliy ta’lim, professor-o‘qituvchilar, shaxsiy salohiyat, kasbiy rivojlanish, uzluksiz ta’lim, motivatsiya, innovatsion pedagogika.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ГЕРОНТОПЕДАГОГИКИ В ПОВЫШЕНИИ ЛИЧНОГО ПОТЕНЦИАЛА ПРОФЕССОРСКО-ПРЕПОДАВАТЕЛЬСКОГО СОСТАВА В СИСТЕМЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ.

Асранбаева Муножатхон Халимжановна, профессор Наманганского государственного педагогического института, PhD, Наманган, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в условиях современной глобализации и цифровой трансформации непрерывное развитие личностного и профессионального потенциала профессорско-преподавательского состава в системе высшего образования становится актуальной задачей. Особенно важно обновление знаний и навыков преподавателей с многолетним педагогическим опытом в соответствии с требованиями времени. В этом контексте особое значение приобретает геронтопедагогика — наука, изучающая образование и развитие людей старшего возраста. Данное направление способствует повышению личностного потенциала преподавателей с учётом их возрастных психологических и физиологических особенностей.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

ЦЕЛЬ: основной целью исследования является анализ теоретических и методологических основ геронтопедагогики в развитии личностного потенциала профессорско-преподавательского состава высшей школы, а также разработка эффективных педагогических подходов.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании применён комплексный подход с использованием различных теоретических и эмпирических методов: теоретический анализ — изучение и обобщение научной литературы, монографий и современных исследований в области геронтопедагогики, андрагогики, психологии и педагогики высшей школы; системный анализ (системный подход) — рассмотрение процесса повышения личностного потенциала преподавателей как целостной системы, выявление взаимосвязей её компонентов (мотивация, компетенции, опыт, возрастной фактор); педагогическое наблюдение — непосредственное изучение профессиональной деятельности преподавателей, их отношения к саморазвитию и особенностей педагогического поведения; диагностические методы — использование тестов, анкет и психодиагностических инструментов для определения уровня профессиональной компетентности, мотивации и личностного развития; экспериментальный метод — апробация разработанной геронтопедагогической модели и оценка её эффективности (на основе экспериментальных и контрольных групп); статистический анализ — обработка полученных данных с использованием математико-статистических методов, определение процентных показателей и динамики изменений; рефлексивный анализ — изучение самооценки и аналитического отношения преподавателей к собственной деятельности; кейс-стади (case-study) — углублённое изучение и обобщение опыта профессионального развития отдельных преподавателей. В качестве материалов исследования использованы учебно-нормативные документы высших учебных заведений, отчёты о деятельности профессорско-преподавательского состава, научные статьи, а также результаты эмпирических исследований.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты исследования показали, что в развитии личностного потенциала преподавателей старшего возраста важную роль играют следующие факторы: интеграция жизненного и профессионального опыта — сочетание накопленных знаний с современными педагогическими технологиями; создание гибкой образовательной среды — использование цифровых инструментов и инновационных методов для повышения интереса к обучению; психологическая поддержка — помощь в адаптации к возрастным изменениям и преодолении стрессовых факторов; усиление мотивационных факторов — стимулирование потребности в профессиональном росте. В ходе обсуждения установлено, что внедрение геронтопедагогического подхода способствует не только развитию профессиональных компетенций преподавателей, но и повышению их творческого и инновационного потенциала. Вместе с тем

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

традиционные системы повышения квалификации не всегда в полной мере учитывают возрастные особенности педагогов.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: теоретико-методологические основы геронтопедагогики играют важную роль в повышении личностного потенциала профессорско-преподавательского состава системы высшего образования. Данный подход обеспечивает непрерывное профессиональное развитие преподавателей с учётом их возрастных особенностей. Внедрение научно обоснованной геронтопедагогической модели способствует повышению качества образования.

Ключевые слова: геронтопедагогика, высшее образование, профессорско-преподавательский состав, личностный потенциал, профессиональное развитие, непрерывное образование, мотивация, инновационная педагогика.

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF GERONTOPEDAGOGY IN ENHANCING THE PERSONAL POTENTIAL OF UNIVERSITY FACULTY IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM.

Asranbayeva Munojatkhon Khalimjanovna, professor of Namangan state pedagogical institute, PhD, Namangan, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: in the context of modern globalization and digital transformation, the continuous development of the personal and professional potential of university faculty has become a pressing issue in the higher education system. It is especially important to update the knowledge and skills of experienced educators in accordance with contemporary requirements. In this regard, gerontopedagogy—the science that studies the education and development of older adults—gains particular significance. This field contributes to enhancing the personal potential of faculty members by taking into account their age-related psychological and physiological characteristics.

AIM: the main objective of the study is to analyze the theoretical and methodological foundations of gerontopedagogy in developing the personal potential of university faculty and to propose effective pedagogical approaches.

MATERIALS AND METHODS: a comprehensive approach was employed in this study, utilizing various theoretical and empirical methods: Theoretical analysis – in-depth study and generalization of scientific literature, monographs, and modern research in gerontopedagogy, andragogy, psychology, and higher education pedagogy; Systemic analysis (systems approach) – examining the process of enhancing faculty personal potential as an integrated system and identifying interrelations among its components (motivation, competencies, experience, age factor); Pedagogical observation – direct observation of faculty teaching practices, attitudes toward self-development, and behavioral patterns in the educational process; Diagnostic methods – use of tests,

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

questionnaires, and psychological assessment tools to determine levels of professional competence, motivation, and personal development; Experimental method – testing the developed gerontopedagogical model in practice and evaluating its effectiveness (based on experimental and control groups); Statistical analysis – processing research data using mathematical-statistical methods, identifying percentage indicators and dynamic changes; Reflective analysis – studying self-assessment and reflective practices of faculty regarding their professional activities; Case study method – in-depth examination and generalization of individual faculty members' professional development experiences. Research materials included regulatory and instructional documents of higher education institutions, faculty performance reports, scientific articles, and empirical research findings.

DISCUSSION AND RESULTS: the findings revealed that the following factors play a significant role in enhancing the personal potential of senior faculty members: Integration of life and professional experience – combining accumulated knowledge with modern pedagogical technologies; Creation of a flexible learning environment – increasing engagement through digital tools and innovative teaching methods; Psychological support – assisting in adaptation to age-related changes and managing stress; Strengthening motivational factors – encouraging the need for continuous professional growth. The discussion indicates that the implementation of a gerontopedagogical approach enhances not only professional competencies but also the creative and innovative potential of faculty. At the same time, traditional professional development systems often fail to adequately consider age-related characteristics.

CONCLUSION: the theoretical and methodological foundations of gerontopedagogy play a crucial role in enhancing the personal potential of university faculty in higher education. This approach ensures continuous professional development while considering age-related characteristics. The implementation of a scientifically grounded gerontopedagogical model contributes to improving the quality of education.

Keywords: gerontopedagogy, higher education, faculty, personal potential, professional development, lifelong learning, motivation, innovative pedagogy.

Oliy ta'lim tizimi zamonaviy jamiyatning intellektual va madaniy rivojlanishida markaziy rol o'ynaydi, chunki u yuqori malakali kadrlarni tayyorlash, ilmiy-pedagogik tadqiqotlarni rivojlantirish va innovatsion g'oyalarni amaliyotga tadbiq etish orqali milliy va global rivojlanish jarayonlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu kontekstda professor-o'qituvchilarning shaxsiy salohiyati oliy ta'limning sifat va samaradorligini belgilovchi asosiy omil sifatida qaraladi. Shaxsiy salohiyat tushunchasi pedagogik va psixologik adabiyotlarda ko'plab tadqiqotchilar tomonidan ijtimoiy, intellektual, kognitiv va emosional komponentlarni o'z ichiga oluvchi murakkab struktura sifatida tavsiflanadi. Gerontopedagogika esa yuqori yoshdagi pedagoglarning professional va shaxsiy

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

rivojlanishini o‘rganuvchi ilmiy soha bo‘lib, unda yoshga oid psixologik, kognitiv va motivatsion o‘zgarishlar pedagogik faoliyat samaradorligiga qanday ta’sir qilishi batafsil tahlil qilinadi[1]. Zamonaviy pedagogik paradigmalarda gerontopedagogikaning ahamiyati faqat keksalikka oid pedagogik qo‘llab-quvvatlash bilan chegaralanmay, balki professor-o‘qituvchilarning uzluksiz kasbiy rivojlanishi, innovatsion faoliyatga integratsiyasi va refleksiv kompetensiyalarini rivojlantirish bilan uzviy bog‘liqdir. Bu jarayonlar oliy ta’limda sifatli o‘qitish va ilmiy tadqiqotlar sifatini oshirishga xizmat qiladi. Professor-o‘qituvchilarning shaxsiy salohiyatini shakllantirishda kognitiv va metakognitiv komponentlar muhim rol o‘ynaydi. Kognitiv komponentlar pedagogning o‘qitish strategiyalari, ilmiy tahlil qobiliyati va ijtimoiy-interaktiv malakalarini ifodalaydi. Metakognitiv komponentlar esa shaxsning o‘z pedagogik faoliyatini baholash, o‘zlashtirilgan bilimlarni yangilash va adaptiv strategiyalarni ishlab chiqish qobiliyatini anglatadi[2]. Shu nuqtai nazardan gerontopedagogik yondashuvlar keksalikka oid kognitiv o‘zgarishlarni neytralizatsiya qilish, bilim va ko‘nikmalarni saqlash hamda pedagogik ijodkorlikni qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarini taklif etadi. Zamonaviy oliy ta’limda shaxsiy salohiyatni rivojlantirishning metodologik bazasi quyidagi asosiy tamoyillarga tayangan: birinchidan, pedagogning individual xususiyatlari va kasbiy tajribasi hisobga olinishi, ikkinchidan, psixogerontologik va kognitiv yondashuvlar integratsiyasi, uchinchidan, uzluksiz ta’lim va professional o‘sishning konseptual modeliga rioya qilinishi. Bu tamoyillar professor-o‘qituvchilarning intellektual faolligi, emosional barqarorligi va pedagogik innovatsiyalarni qabul qilish qobiliyatini kuchaytirishga xizmat qiladi.

Gerontopedagogik yondashuvlar nafaqat shaxsiy salohiyatni oshirish, balki oliy ta’lim tizimida ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy transformatsiyalarga ham integratsiyalashgan tarzda ta’sir ko‘rsatadi [3]. Ular professor-o‘qituvchilarning pedagogik amaliyotini optimallashtirish, ta’lim jarayonida yoshga oid psixologik xususiyatlarni hisobga olish, shuningdek, uzluksiz kasbiy rivojlanish modelini shakllantirish imkonini beradi. Shuningdek, bu yondashuvlar oliy ta’lim muassasalarida innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etish, ilmiy tadqiqot faoliyatini kengaytirish va ijtimoiy hamkorlikni rivojlantirishni rag‘batlantiradi. Ilmiy tadqiqotlar natijalariga ko‘ra, professor-o‘qituvchilarning shaxsiy salohiyati va gerontopedagogik yondashuvlarni qo‘llash o‘rtasida ijobiy korrelyatsiya mavjud. Masalan, yuqori yoshdagi pedagoglarning kognitiv va refleksiv kompetensiyalari, uzluksiz ta’limga bo‘lgan intilishi, innovatsion pedagogik texnologiyalarni qabul qilish qobiliyati, ularning professional va shaxsiy o‘sish sur’atlarini belgilaydi [4]. Shu bilan birga, psixogerontologik strategiyalar pedagogning emosional va ijtimoiy barqarorligini mustahkamlashga yordam beradi, bu esa o‘z navbatida ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. Shaxsiy salohiyatni rivojlantirish jarayonida gerontopedagogika pedagogni ijtimoiy faoliyatga jalb qilish, yangi bilimlarni egallashga motivatsiya berish, shuningdek, innovatsion va analitik fikrlashni rag‘batlantirish kabi funksiyalarni bajaradi. Bu jarayon nafaqat professor-o‘qituvchilarning professional

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

o‘sishini ta’minlaydi, balki oliy ta’lim tizimida sifat va samaradorlikni oshirishga ham hissa qo‘shadi. Shu o‘rinda, oliy ta’lim tizimida professor-o‘qituvchilarning shaxsiy salohiyatini oshirish masalasi faqat pedagogik yoki psixologik nuqtai nazardan emas, balki murakkab sotsiokultural, iqtisodiy va ilmiy-konseptual kontekstda ko‘rib chiqilishi zarur [5]. Bu esa gerontopedagogikaning multidisipliner yondashuvini talab qiladi, u psixologiya, pedagogika, sotsiologiya va ilmiy tadqiqot metodlarini integratsiyalash orqali yuqori natijalarni kafolatlaydi. Shaxsiy salohiyatni shakllantirish jarayonida pedagogning kognitiv, emosional va refleksiv kompetensiyalari uzviy bog‘liq bo‘lib, ular gerontopedagogik yondashuvlar asosida rivojlantiriladi. Shu bilan birga, yoshga oid o‘zgarishlarni hisobga olgan holda pedagogik strategiyalarni individualizatsiyalash, professional rivojlanishning dinamik modelini yaratish va ta’lim jarayonida innovatsion metodlarni tatbiq etish muhim hisoblanadi [6]. Shu nuqtai nazardan, professor-o‘qituvchilarning shaxsiy salohiyatini oshirishga qaratilgan gerontopedagogik tadqiqotlar nafaqat amaliy pedagogik tavsiyalarni ishlab chiqish, balki oliy ta’lim tizimining sifat va samaradorligini yaxshilashga ham strategik hissa qo‘shadi. Bu jarayonlar o‘z navbatida ilmiy-pedagogik hamjamiyatning rivojlanishiga, yuqori malakali kadrlar tayyorlashning samaradorligiga va ta’limning uzluksiz takomillashishiga xizmat qiladi.

Gerontopedagogika va kattalar ta’limi sohasidagi ilmiy tadqiqotlar, xususan, oliy ta’lim tizimida professor-o‘qituvchilarning shaxsiy salohiyatini rivojlantirish masalasini chuqur tahlil qilish imkonini beradi. Shu nuqtai nazardan, chet ellik olimlarning ishlari bugungi maqola uchun muhim nazariy va metodologik asos yaratadi. Marvin Formosa va uning hamkasblari tomonidan ilgari surilgan “geragogy” yondashuvi kattalar va qarigan yoshdagi pedagoglarning o‘rganish jarayonlariga moslashtirilgan alohida pedagogik strategiyalarning zarurligini ta’kidlaydi. Ularning fikricha, odatiy pedagogik metodlar yoshlar uchun samarali bo‘lishi mumkin, ammo yuqori yoshdagi pedagoglar uchun kognitiv, psixologik va motivatsion xususiyatlarni hisobga olgan holda moslashtirilgan yondashuv zarur. Formosa nazariyasida geragogy konsepsiyasi kognitiv tezlik, motivatsiya, hayotiy tajriba va ijtimoiy kontekst kabi omillarni integratsiyalash orqali o‘quv jarayonining samaradorligini oshirishga qaratilgan. Shu yondashuv nafaqat pedagogik nazariyani rivojlantiradi, balki amaliy jihatdan oliy ta’limda professor-o‘qituvchilarning shaxsiy salohiyatini saqlash va oshirish imkonini beradi. Ular shuningdek, o‘rganish jarayoni butun umr davom etishi lozimligini, pedagogning individual ehtiyojlari va hayotiy tajribasini inobatga olgan holda ta’lim shakllarini moslashtirish zarurligini ta’kidlaydi, bu esa gerontopedagogikaning oliy ta’lim kontekstida amaliy qo‘llanilishiga bevosita mos keladi [7]. Shuningdek, Yufei Shi tomonidan olib borilgan tadqiqotlar “lifelong education” paradigmasi doirasida keksalar uchun ta’lim tizimlarini rivojlantirishga qaratilgan. Shi’ning ishlari nafaqat keksalar uchun uzluksiz ta’lim imkoniyatlarini tizimlashtirishga, balki oliy ta’lim muassasalarida professor-o‘qituvchilarning shaxsiy va kasbiy salohiyatini oshirishga ham bevosita taalluqlidir. Tadqiqotda demografik o‘zgarishlar, uzoq umr

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

ko‘rish va ijtimoiy transformatsiyalar fonida geriatriya ta’limini rivojlantirish zaruriyati ta’kidlangan bo‘lib, bu holat oliy ta’lim pedagoglari uchun uzluksiz o‘rganish va kasbiy yangilanishni talab qiladi. Shi’ning yondashuvi, shuningdek, oliy ta’lim tizimining strategik rejalashtirilishi va pedagoglarning professional rivojlanishining integratsiyalashuvi uchun ilmiy asos vazifasini bajaradi [7]. Formosa va Shi’ning tadqiqotlari birlashtirilganda, ular gerontopedagogik tamoyillarni oliy ta’lim kontekstida qo‘llashning konseptual va amaliy jihatlarini belgilaydi. Shu asosda, professor-o‘qituvchilarning shaxsiy salohiyatini rivojlantirish, kognitiv va refleksiv kompetensiyalarini saqlab qolish, motivatsiyani oshirish va pedagogik innovatsiyalarga tayyorlash mumkin bo‘ladi. Bu yondashuvlar, shuningdek, intergeneratsional o‘rganish mexanizmlarini tatbiq etish orqali pedagogik jamoa ichidagi tajriba va bilim almashinuvini rag‘batlantiradi. Natijada oliy ta’limda ta’lim sifati, ilmiy-pedagogik samaradorlik va pedagoglarning uzluksiz professional rivojlanishi kafolatlanadi. Shu tarzda, Formosa va Shi’ning ishlari gerontopedagogika va uzluksiz ta’lim paradigmasini oliy ta’lim kontekstida professor-o‘qituvchilarning shaxsiy salohiyatini oshirishga moslashtirishda asosiy ilmiy manba sifatida xizmat qiladi [8]. Ularning tadqiqotlari pedagogik nazariya va amaliyotni uzviy bog‘lab, professor-o‘qituvchilarning kasbiy va shaxsiy o‘sish trayektoriyalarini shakllantirish, pedagogik innovatsiyalarni joriy etish hamda kognitiv, motivatsion va ijtimoiy kompetensiyalarni rivojlantirishga yo‘naltirilgan kompleks strategiyalarni ishlab chiqish imkonini beradi. Shu bilan birga, bu adabiyotlar oliy ta’lim muassasalarida gerontopedagogik yondashuvlarni kengaytirish, psixogerontologik qo‘llab-quvvatlash tizimlarini joriy etish va pedagoglarning professional faoliyatini uzluksiz yangilash zaruratini ilmiy jihatdan asoslaydi. Umuman olganda, Formosa va Shi’ning tadqiqotlari oliy ta’limda professor-o‘qituvchilarning shaxsiy salohiyatini oshirishga qaratilgan gerontopedagogik yondashuvlarni shakllantirish, ularni amaliyotga tadbiq etish va pedagogik jarayonning sifatini optimallashtirishda dolzarb nazariy va metodologik asos yaratadi.

Ushbu maqolada oliy ta’lim tizimida professor-o‘qituvchilarning shaxsiy salohiyatini oshirishda gerontopedagogikaning nazariy asoslarini tadqiq etishda integrativ metodologik yondashuv qo‘llanildi, bunda psixogerontologik, kognitiv, intergeneratsional o‘rganish va uzluksiz ta’lim tamoyillari birlashtirilib, professor-o‘qituvchilarning shaxsiy va kasbiy salohiyatini baholash uchun anketaviy so‘rovlar, ekspert baholari, holatli tahlil (case study) va semistrukturaviy intervyular orqali ma’lumotlar yig‘ilib, ular statistik va sifatli tahlil usullari yordamida integrativ tarzda tahlil qilindi hamda gerontopedagogik yondashuvlar asosida professor-o‘qituvchilarning kognitiv, motivatsion va refleksiv komponentlarini rivojlantirish samaradorligi o‘rganildi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, oliy ta’lim tizimida professor-o‘qituvchilarning shaxsiy salohiyatini oshirishda gerontopedagogik yondashuvlarni tatbiq etish kognitiv va refleksiv kompetensiyalarni sezilarli darajada rivojlantiradi, motivatsion faollikni oshiradi, intergeneratsional o‘rganish va uzluksiz ta’lim mexanizmlari orqali pedagoglarning kasbiy

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

moslashuvchanligi, pedagogik innovatsiyalarni qabul qilishga tayyorligi va psixologik barqarorligi mustahkamlanadi, shuningdek, yuqori yoshdagi pedagoglar faoliyati davomida yuzaga keladigan ijtimoiy va kognitiv qiyinchiliklar samarali tarzda yumshatiladi, natijada oliy ta'lim sifatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadigan uzluksiz shaxsiy va kasbiy rivojlanish modeli shakllanadi.

Gerontopedagogika va oliy ta'limda professor-o'qituvchilarning shaxsiy salohiyatini rivojlantirish masalasi zamonaviy ilmiy jamoatchilikda muhokama mavzusi bo'lib kelmoqda, va bu borada ikki yirik tadqiqot makonida Formosa va Shi yondashuvlari o'rtasida qiziqarli ilmiy polemika mavjud. Formosa o'z tadqiqotlarida geragogy kontseptsiyasini ilgari surib, kattalar va qarigan yoshdagi pedagoglarning o'rganish jarayonlariga moslashuvchan, individual yondashuv asosida tashkil etilishini ta'kidlaydi, ularning motivatsiyasi, kognitiv tezligi va hayotiy tajribasi hisobga olinishi zarurligini ilmiy jihatdan asoslaydi, shuningdek, bu yondashuv oliy ta'limdagi professor-o'qituvchilarning salohiyatini oshirish va uzluksiz professional rivojlanishni ta'minlashda samarali mexanizm sifatida xizmat qilishini ko'rsatadi. Shu bilan birga, Formosa pedagogik jarayonlarni intergeneratsional hamkorlik va uzluksiz ta'lim tamoyillari bilan integratsiyalash orqali professor-o'qituvchilarning psixologik barqarorligini mustahkamlash va pedagogik innovatsiyalarni qabul qilish qobiliyatini oshirishga urg'u beradi. Biroq, Yufei Shi ushbu yondashuvni ba'zi jihatlari bilan cheklangan deb hisoblaydi va uzluksiz ta'lim (lifelong learning) paradigmasi doirasida geriatriya ta'limini kengaytirish va tizimlashtirishni taklif etadi, ya'ni u yuqori yoshdagi pedagoglarning nafaqat individual o'ziga xos xususiyatlarini, balki demografik, ijtimoiy va institutsional kontekstni ham hisobga olish zarurligini ta'kidlaydi [9]. Shi fikricha, pedagoglarning salohiyatini oshirish faqat geragogy prinsiplari bilan cheklanib qolmasligi, balki davlat siyosati, institutsional qo'llab-quvvatlash va uzluksiz ta'lim tizimlari bilan birgalikda amalga oshirilishi lozim [10]. Shu nuqtai nazardan, Formosa va Shi o'rtasidagi ilmiy bahs gerontopedagogik yondashuvlarni oliy ta'lim muassasalarida tatbiq etishning turli strategiyalari haqida kengroq fikr almashishga imkon beradi: bir tomondan, individual va psixologik moslashuvchanlik, motivatsiya va intergeneratsional o'rganish, ikkinchi tomondan esa institutsional qo'llab-quvvatlash, demografik kontekst va uzluksiz ta'lim tizimining integratsiyasi. Shu bilan birga, bu ilmiy munozara amaliy jihatdan ham muhimdir, chunki oliy ta'limdagi professor-o'qituvchilarning shaxsiy salohiyatini oshirish strategiyalari faqat nazariy asosda emas, balki amaliy mexanizmlar bilan birgalikda rivojlantirilishi lozimligini ko'rsatadi. Natijada, Formosa va Shi'ning yondashuvlarini integratsiyalash orqali oliy ta'lim muassasalarida yuqori yoshdagi pedagoglar salohiyatini uzluksiz rivojlantirish va saqlash, ularning kognitiv, motivatsion va refleksiv komponentlarini kuchaytirish, shuningdek pedagogik innovatsiyalarni joriy etish imkoniyati yaratilib, gerontopedagogik tamoyillarni amaliyotga tadbiq etishning kompleks modeli shakllanadi. Shu tarzda, ikki tadqiqot makoni o'rtasidagi polemik munozara oliy ta'limda professor-o'qituvchilarning

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

shaxsiy salohiyatini oshirishga yo‘naltirilgan gerontopedagogik yondashuvlarni yanada chuqurlashtirish va tizimlashtirish imkonini beradi.

Ushbu maqolada oliy ta’lim tizimida professor-o‘qituvchilarning shaxsiy salohiyatini oshirishda gerontopedagogikaning nazariy asoslari keng tahlil qilindi va uning oliy ta’lim kontekstida ahamiyati ilmiy jihatdan asoslandi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, gerontopedagogik yondashuvlar professor-o‘qituvchilarning kognitiv, motivatsion va refleksiv komponentlarini samarali rivojlantirishga, ularning intergeneratsional o‘rganish va uzluksiz ta’lim jarayonlarida faol ishtirokini ta’minlashga, shuningdek pedagogik innovatsiyalarni qabul qilish va moslashuvchanlik qobiliyatini oshirishga xizmat qiladi. Formosa va Shi’ning ilmiy ishlari asosida olib borilgan tahlil pedagoglarning shaxsiy salohiyatini saqlab qolish va oshirish, yuqori yoshdagi pedagoglarni motivatsion, psixologik va kognitiv jihatdan qo‘llab-quvvatlashning samarali mexanizmlarini ishlab chiqish imkonini beradi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Bong M., Scofild N. (2003). Learning styles and motivation in higher education. Journal of Educational Psychology.
2. Desi E., Райан, P. M. (2000). The «what» and «why» of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. Psychological Inquiry.
3. Розенберг, М., Мартин, Л. (2017). *Career motivation and learning in young adults*. Journal of Career Development.
4. Бельцова И.А. Концепция «успешное старение» как нормативный конструкт в формировании позитивного образа старости в демократическом обществе // Вестник экономики, права и социологии. 2012. № 1. С. 283-287.
5. Грин О. Старость во благо. URL: https://rusplt.ru/health/starost-vo-blago-15762.html (дата обращения 30.12. 2019).
6. Мелехин А.И. Психологические модели успешного старения // Психол. журн. Международного университета природы, общества и человека «Дубна». 2014. № 2.С. 44–61.
7. Преснякова, Л.Б. Социальный, материальный и эмоциональный климат в старости /Л. Б. Преснякова // Социологические исследования. – 2006.-№3.-С. 34-46.
8. Бранский В.П., Пожарский С.Д. Социальная синергетика и акмеология. – СПб.: Политехника, 2002 – 476 с.
9. Максимова В.Н. Акмеологический подход в педагогике: моногр. – СПб.: ЛГУ им. А.С. Пушкина, 2007. – 196 с.
10. Khalimjanovna, A. M. (2022). Problems of moral education in non-habel families. *NeuroQuantology*, *20*(21), 489.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

11. Асранбоева, М. Х. (2016). Формирование стрессоустойчивости у учащейся молодёжи вузов. *NovaInfo. Ru*, *2*(42), 257-260.
12. Асранбоева, М. Х. ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ ВЛИЯНИЕ РОДИТЕЛЬСКИХ ОТНОШЕНИЙ В СЕМЬЕ НА ОБРАЗОВАНИЕ ДЕТЕЙ. *ВЕСТНИК ИНТЕГРАТИВНОЙ ПСИХОЛОГИИ*, *14*.
13. Asranbayeva, M. (2024). Kasbiy refleksiya o'qituvchi mehnatini ilmiy tashkil etishning muhim omili sifatida. *Nordik ilmiy-amaliy elektron jurnali*.
14. Asranbaeva, M. H. (2020). CHARACTERISTICS OF FORMING MOTIVES OF LABOUR ACTIVITIES IN AN INCOMPLETE FAMILY. *Theoretical & Applied Science*(1), 121-123.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

RANGTASVIR DARSLARIDA MOYBO‘YOQDA ISHLASH USULLARI.

Qurbonova Barchinoy Mirzahamdamovna, Farg‘ona davlat universiteti dotsenti,
Farg‘ona, O‘zbekiston.

Annotatsiya

KIRISH: bugungi kunda tasviriy san’at ta’limi yosh avlodning estetik didini shakllantirish, badiiy tafakkurini rivojlantirish hamda ijodiy qobiliyatlarini namoyon etishda muhim o‘rin egallaydi. Ayniqsa, rangtasvir darslari o‘quvchilarning tasviriy san’atga bo‘lgan qiziqishini oshirish, ranglarni idrok etish, kompozitsiya tuzish va obrazli fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishda katta ahamiyatga ega. Moybo‘yoq texnikasi tasviriy san’atning eng qadimiy va keng tarqalgan usullaridan biri hisoblanadi. Bu texnika ranglarning chuqurligi, boyligi va uzoq vaqt saqlanishi bilan ajralib turadi. Rangtasvir darslarida moybo‘yoqdan foydalanish o‘quvchilarga ranglarning uyg‘unligini tushunish, yorug‘ - soya munosabatlarini tasvirlash hamda tabiat va predmetlarni realistik ifodalash imkonini beradi. Shu sababli rangtasvir darslarida moybo‘yoqda ishlash usullarini o‘rgatish o‘quvchilarning badiiy savodxonligini oshirish, estetik didini shakllantirish va ijodiy tafakkurini rivojlantirishda muhim pedagogik ahamiyat kasb etadi.

MAQSAD: mazkur tadqiqotning maqsadi rangtasvir darslarida moybo‘yoqda ishlash usullarini o‘rganish va ularning o‘quvchilarning badiiy-estetik tarbiyasini rivojlantirishdagi ahamiyatini ilmiy asosda yoritishdan iborat. Shuningdek, tadqiqot davomida rangtasvir mashg‘ulotlarida moybo‘yoq texnikasidan samarali foydalanish usullarini aniqlash, o‘quvchilarning ijodiy faoliyati, rang sezgirligi hamda tasviriy san’atga bo‘lgan qiziqishini oshirishga xizmat qiladigan pedagogik sharoitlarni tahlil qilish ham muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

METODLAR VA MATERIALLAR: tadqiqot jarayonida tasviriy san’at pedagogikasi, rangtasvir nazariyasi va san’atshunoslik sohasiga oid ilmiy adabiyotlar tahlil qilindi. Tadqiqotda kuzatish, taqqoslash, pedagogik tajriba, suhbat va tahlil metodlaridan foydalanildi. Rangtasvir darslarida moybo‘yoqda ishlash jarayonida quyidagi materiallardan foydalanildi: moybo‘yoq ranglari, kanvas (matoli asos) yoki maxsus qog‘oz turli o‘lchamdagi mo‘yqalamlar, palitra, erituvchi va moy (linseed oil), rangtasvir uchun molbert. Amaliy mashg‘ulotlarda moybo‘yoqda ishlashning turli usullari qo‘llanildi.Jumladan: alla prima (bir qatlamda tez ishlash), lessirovka (yupqa shaffof qatlamlar bilan ishlash), impasto (bo‘yoqni qalin surtish), ranglarni aralashtirish va tonal munosabatlarni aniqlash. Bu usullar o‘quvchilarga ranglarning uyg‘unligini tushunish, shakl va hajmni ifodalash hamda kompozitsion yechimlarni topishda yordam beradi.

NATIJA VA MUHOKAMA: tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, rangtasvir darslarida moybo‘yoq texnikasidan foydalanish o‘quvchilarning badiiy tafakkuri, rang sezgirligi va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Moybo‘yoqda ishlash jarayonida o‘quvchilar ranglarning o‘zaro uyg‘unligini, yorug‘lik va soya munosabatlarini hamda predmetlarning hajmini tasvirlashni o‘rganadilar. Shuningdek,

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

ular mustaqil fikrlash, tasviriy yechim topish va ijodiy tajribalar o‘tkazish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Interfaol metodlar asosida tashkil etilgan rangtasvir darslari o‘quvchilarning mashg‘ulotga bo‘lgan qiziqishini oshiradi. Guruhli ishlar, ijodiy topshiriqlar va amaliy mashg‘ulotlar orqali o‘quvchilar o‘z tasavvurlarini erkin ifodalashni o‘rganadilar. Natijada o‘quvchilarda tasviriy san’atga nisbatan qiziqish ortadi, ularning estetik didi shakllanadi hamda ijodiy fikrlash qobiliyatlari rivojlanadi.

XULOSA: xulosa qilib aytganda, rangtasvir darslarida moybo‘yoqda ishlash usullarini o‘rgatish o‘quvchilarning badiiy-estetik tarbiyasini rivojlantirishda muhim pedagogik ahamiyatga ega. Moybo‘yoq texnikasi orqali o‘quvchilar ranglarning boyligi, yorug‘lik va soya munosabatlarini chuqurroq anglaydilar hamda tasviriy san’atning nazariy va amaliy asoslarini o‘zlashtiradilar. Shuningdek, bu jarayon o‘quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish, estetik didini shakllantirish va san’atga bo‘lgan qiziqishini oshirishga xizmat qiladi. Shu sababli tasviriy san’at ta’limida moybo‘yoq texnikasidan keng foydalanish va uni zamonaviy pedagogik metodlar bilan uyg‘unlashtirib o‘qitish ta’lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: rangtasvir, moybo‘yoq texnikasi, tasviriy san’at, badiiy tarbiya, estetik tarbiya, rang uyg‘unligi, ijodiy faoliyat, tasviriy san’at ta’limi, kompozitsiya, mo‘yqalam texnikasi.

МЕТОДЫ РАБОТЫ С МАСЛЯНЫМИ КРАСКАМИ НА УРОКАХ ЖИВОПИСИ.

Курбонова Барчиной Мирзахамдамовна, доцент Ферганского государственного университета, Фергана, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в настоящее время художественное образование играет важную роль в формировании эстетического вкуса молодого поколения, развитии художественного мышления и раскрытии их творческих способностей. Особенно уроки живописи имеют большое значение в повышении интереса учащихся к изобразительному искусству, развитии навыков восприятия цвета, построения композиции и образного мышления. Техника масляной живописи является одним из самых древних и широко распространённых методов изобразительного искусства. Данная техника отличается глубиной цвета, богатством оттенков и долговечностью. Использование масляных красок на уроках живописи позволяет учащимся лучше понимать гармонию цветов, передавать отношения света и тени, а также реалистично изображать природу и предметы. Поэтому обучение методам работы масляными красками на уроках живописи имеет важное педагогическое значение в повышении художественной грамотности учащихся, формировании их эстетического вкуса и развитии творческого мышления.

ЦЕЛЬ: цель данного исследования заключается в изучении методов работы масляными красками на уроках живописи и научном обосновании их значения в

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

развитии художественно-эстетического воспитания учащихся. Кроме того, одной из задач исследования является определение эффективных способов использования техники масляной живописи на занятиях, а также анализ педагогических условий, способствующих развитию творческой активности учащихся, их цветового восприятия и интереса к изобразительному искусству.

МЕТОДЫ И МАТЕРИАЛЫ: в процессе исследования были проанализированы научные источники в области педагогики изобразительного искусства, теории живописи и искусствоведения. В исследовании использовались методы наблюдения, сравнения, педагогического эксперимента, беседы и анализа. В процессе работы масляными красками на уроках живописи использовались следующие материалы: масляные краски, холст (тканевая основа) или специальная бумага, кисти различных размеров, палитра, растворитель и масло (льняное масло), а также мольберт. На практических занятиях применялись различные методы работы масляными красками, в том числе: алла прима (быстрая работа в один слой); лессировка (работа прозрачными тонкими слоями); импасто (нанесение краски густым слоем); смешивание красок и определение тональных отношений. Данные методы помогают учащимся понимать гармонию цветов, передавать форму и объём предметов, а также находить композиционные решения.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЕ: результаты исследования показали, что использование техники масляной живописи на уроках способствует развитию художественного мышления учащихся, их цветового восприятия и творческих способностей. В процессе работы масляными красками учащиеся учатся понимать гармонию цветов, отношения света и тени, а также передавать объём предметов. Кроме того, они получают возможность самостоятельно мыслить, находить художественные решения и проводить творческие эксперименты. Уроки живописи, организованные на основе интерактивных методов, повышают интерес учащихся к занятиям. Благодаря групповым формам работы, творческим заданиям и практическим упражнениям учащиеся учатся свободно выражать свои художественные идеи. В результате у учащихся возрастает интерес к изобразительному искусству, формируется эстетический вкус и развивается творческое мышление.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: таким образом, обучение методам работы масляными красками на уроках живописи имеет важное педагогическое значение в развитии художественно-эстетического воспитания учащихся. Техника масляной живописи помогает учащимся глубже понимать богатство цветов, отношения света и тени, а также осваивать теоретические и практические основы изобразительного искусства. Кроме того, данный процесс способствует развитию творческих способностей учащихся, формированию эстетического вкуса и повышению интереса к искусству. Поэтому широкое использование техники масляной живописи

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

в художественном образовании и её преподавание с применением современных педагогических методов способствует повышению эффективности образовательного процесса.

Ключевые слова: живопись, техника масляной живописи, изобразительное искусство, художественное воспитание, эстетическое воспитание, гармония цветов, творческая деятельность, художественное образование, композиция, техника кисти.

METHODS OF WORKING WITH OIL PAINT IN PAINTING CLASSES.

Qurbonova Barchinoy Mirzahamdamovna, associate professor, Fergana state university, Fergana, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: today, art education plays an important role in shaping the aesthetic taste of the younger generation, developing their artistic thinking, and revealing their creative abilities. In particular, painting classes are significant in increasing students' interest in fine arts, developing their ability to perceive colors, create compositions, and think figuratively. Oil painting is one of the oldest and most widely used techniques in visual arts. This technique is distinguished by the depth and richness of its colors as well as its durability over time. The use of oil paints in painting classes allows students to understand color harmony, depict light and shadow relationships, and realistically represent nature and objects. Therefore, teaching the methods of working with oil paints in painting classes has important pedagogical significance in improving students' artistic literacy, forming their aesthetic taste, and developing their creative thinking.

AIM: the purpose of this research is to study the methods of working with oil paints in painting classes and to scientifically highlight their importance in developing students' artistic and aesthetic education. In addition, the study aims to determine effective ways of using oil painting techniques in art classes and to analyze pedagogical conditions that contribute to the development of students' creative activity, color perception, and interest in visual arts.

METHODS AND MATERIALS: during the research process, scientific literature in the fields of art pedagogy, painting theory, and art studies was analyzed. The research employed methods such as observation, comparison, pedagogical experiment, interviews, and analysis. In painting classes, the following materials were used for working with oil paints: oil paints, canvas (fabric base) or special paper, brushes of various sizes, a palette, solvent and oil (linseed oil), and an easel. During practical lessons, several oil painting techniques were applied, including: alla prima (fast painting in a single layer); glazing (lessirovka) – working with thin transparent layers; impasto – applying paint in thick layers; color mixing and determining tonal relationships. These

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

methods help students understand color harmony, express form and volume, and find compositional solutions.

RESULTS AND DISCUSSION: the results of the study showed that the use of oil painting techniques in painting classes plays an important role in developing students' artistic thinking, color sensitivity, and creative abilities. While working with oil paints, students learn to understand color harmony, the relationship between light and shadow, and how to depict the volume of objects. Moreover, students gain opportunities to think independently, find artistic solutions, and conduct creative experiments. Painting classes organized on the basis of interactive methods increase students' interest in the learning process. Through group work, creative tasks, and practical activities, students learn to express their ideas freely. As a result, students develop a greater interest in visual arts, their aesthetic taste is formed, and their creative thinking abilities improve.

CONCLUSION: in conclusion, teaching the methods of working with oil paints in painting classes has significant pedagogical importance in developing students' artistic and aesthetic education. Through oil painting techniques, students gain a deeper understanding of the richness of colors, the relationships between light and shadow, and the theoretical and practical foundations of visual arts. Furthermore, this process contributes to the development of students' creative abilities, the formation of aesthetic taste, and an increased interest in art. Therefore, the wide use of oil painting techniques in art education and their integration with modern pedagogical methods help improve the effectiveness of the educational process.

Keywords: painting, oil painting technique, visual arts, artistic education, aesthetic education, color harmony, creative activity, art education, composition, brush technique.

Rangtasvir ta'limida moybo'yoq bilan ishlash masalasi alohida dolzarblik kasb etadi, chunki aynan shu material rangning chuqurligi, yarim tuslar boyligi, faktura xilma-xilligi va uzoq muddatli ishlash imkoniyati bilan boshqa bo'yoq turlaridan farqlanadi. Moybo'yoq pigmentning quruvchi moy – ko'pincha linseed oil (zig'ir moyi) bilan aralashtirilishi asosida tayyorlanadi; shu sababli u bir tomondan plastik va moslashuvchan, ikkinchi tomondan esa asta-sekin quriydigan material hisoblanadi. Britannica ma'lumotiga ko'ra, rassomlar moybo'yoqlari pigmentni tanlab olingan tozalangan zig'ir moyi bilan aralashtirish orqali olinadi va uning me'yoriy konsistensiyasi silliq, "buttery", ya'ni yumshoq-pastamsi bo'lishi kerak. Linseed oil esa "drying oil" turiga mansub bo'lib, havoda qotib, mustahkam parda hosil qiladi. Bu xossa moybo'yoqning ko'p qatlamli rangtasvirda keng qo'llanishiga asos bo'ladi.

Rangtasvir darslarida moybo'yoqdan foydalanishning pedagogik ahamiyati shundaki, u talabaning nafaqat tasviriy ko'nikmasini, balki sabr-toqatini, rang

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

munosabatlarini ko‘ra olish qobiliyatini, ishni bosqichma-bosqich rejalashtirish malakasini ham rivojlantiradi. Muammo shundaki, ko‘plab o‘quv mashg‘ulotlarida moybo‘yoq texnikasi faqat amaliy jarayon sifatida o‘rgatiladi, biroq uning materialshunoslik asoslari, qatlamlar qonuniyati, bo‘yoq turini tanlash mezonlari, qurish va pardozlash jarayonlari yetarlicha ilmiy izohlanmaydi. Natijada talabalar bo‘yoqni mexanik tarzda qo‘llaydi, lekin nima uchun ayrim qatlamlar yorilib ketishi, nega ba’zi ranglar “cho‘kib” qolishi yoki nima sababdan shaffof va qoplovchi ranglar bir xil ishlamasligini tushunib yetmaydi. Mazkur maqolaning maqsadi rangtasvir darslarida moybo‘yoqda ishlash usullarini ilmiy-metodik jihatdan izohlash, asosiy texnikalarni tizimlashtirish va ularni oliy ta’lim amaliyotida qo‘llash bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot ob’ekti – rangtasvir darslari jarayoni; predmeti – moybo‘yoq bilan ishlashning texnologik va metodik xususiyatlari.

Moybo‘yoqning asosiy materiali	Qisqacha tavsif	Dars jarayonidagi ahamiyati
Pigment	Rang beruvchi modda	Rang tozaligi va tus kuchini belgilaydi
Linseed oil / safflower oil	Bog‘lovchi quruvchi moy	Qurish, yaltiroqlik va parda mustahkamligini ta’minlaydi
Medium	Bo‘yoqning oqimliligi, shaffofligi, qurish sur’atini o‘zgartiradi	Turli usullarni bajarishga yordam beradi
Erituvchi yoki solvent-free vosita	Suyultirish va tozalash uchun	Gigiyena va xavfsizlikni belgilaydi
Asos (canvas, karton, gruntlangan yuzalar)	Bo‘yoq qabul qiluvchi sath	Natijaning barqarorligini ta’minlaydi

Moybo‘yoq turlari va ulardan foydalanish masalasiga kelganda, ularni bir necha mezon asosida tasniflash mumkin. Birinchidan, an’anaviy moybo‘yoqlar mavjud bo‘lib, ular odatda zig‘ir moyi asosida tayyorlanadi va klassik rangtasvir texnikalarining deyarli barchasiga mos keladi. Ikkinchidan, oq rang va ayrim yorug‘ tuslarda ko‘proq safflower oil yoki boshqa sarg‘ayishi pastroq moylardan foydalaniladigan bo‘yoqlar bor; bu, ayniqsa, yorqin va och ranglarning nisbiy barqarorligini oshirishga xizmat qiladi. Uchinchidan, zamonaviy amaliyotda water-mixable oil – suv bilan aralashuvchi moybo‘yoqlar qo‘llanmoqda. Winsor & Newton’ning Artisan liniyasi va Royal Talens’ning Cobra tizimi bunday bo‘yoqlarni zararli erituvchilar o‘rniga suv bilan ishlatish mumkinligini qayd etadi; Cobra rasmiy tavsifida bu bo‘yoqlar odatiy moybo‘yoq singari sifat va yopishqoqlikka ega, ammo suyultirish uchun suv kifoya qilishi ko‘rsatilgan. Shu bilan birga, Gamblin’ning ta’lim muhitiga oid materialida an’anaviy moybo‘yoqlarni zamonaviy solvent-free mediumlar bilan ishlatish ham xavfsiz va samarali variant sifatida tavsiya qilinadi. Bu

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

holat oliy ta'lim muassasalarida material tanlashda ikki yo'l – suv bilan aralashuvchi moybo'yoq va solventsiz an'anaviy tizim – mavjudligini ko'rsatadi.

Moybo'yoqlarni yana qoplovchanlik darajasiga ko'ra opaque (qoplovchi), semi-transparent (yarim shaffof) va transparent (shaffof) ranglarga bo'lish mumkin. Bu farq ayniqsa glazing usulida muhim: Britannica "oil glaze"ni qurigan qatlam ustiga surtib ishlatiladigan shaffof pigment qatlami sifatida izohlaydi va u chuqur soya, rang uyg'unligi hamda ichki yaltirash effektini hosil qilishini ko'rsatadi. Demak, shaffof ranglar qatlamli ishlov uchun, qoplovchi ranglar esa shaklni yopiq holda qurish, yorug' joylarni mustahkamlash va konstruktiv umumlashtirish uchun qulay. Oqartirgichlar va och rangli yer bo'yoqlari ko'pincha qoplovchi bo'lib, tag qatlamni yashiradi; kuygan sienna, ultramarin, alizarin, ayrim yer ranglari esa ko'proq yarim shaffoflik xususiyatiga ega bo'ladi. Dars jarayonida talaba aynan shu farqni amaliy kuzatuv bilan o'zlashtirsa, rang qatlamlarini ongli qurishga o'rganadi.

Moybo'yoq turi	Xususiyati	Foydalanish sohasi
An'anaviy moybo'yoq	Zig'ir yoki boshqa quruvchi moy asosida, klassik xossa	O'quv etyudi, akademik rangtasvir, qatlamli yozuv
Water-mixable oil	Suv bilan aralashadi, erituvchiga ehtiyoj kamayadi	Boshlang'ich va o'rta bosqich o'quv mashg'ulotlari, ventilyatsiyasi cheklangan xonalar
Qoplovchi ranglar	Tag qatlamni yopadi, zich surtma beradi	Yorug' joylar, konstruktiv umumlashtirish, impasto
Shaffof ranglar	Pastki qatlamni ko'rsatadi, rang chuqurligi beradi	Glazing, soya, rang uyg'unlashtirish
Tez qurituvchi mediumli tizim	Qatlamlar tezroq qotadi	Qisqa muddatli o'quv topshiriqlari

Rangtasvir darslarida moybo'yoqda ishlash usullarini o'rgatishda birinchi asosiy tamoyil materialning fizik xossasini hisobga olishdan boshlanadi. Moybo'yoq sekin quriydi, shu bois bir mashg'ulot doirasida ham, bir necha dars davomida ham unga qaytib ishlash mumkin. Bu afzallik talabaning shakl, rang va tonal munosabatlarni bosqichma-bosqich aniqlashtirishiga imkon beradi. Biroq ayni sekin qurish holati qatlamlar orasidagi bog'lanish qonuniyatini bilishni ham talab qiladi. Winsor & Newton mediumlar bo'yicha qo'llanmada moy qo'shilishi bo'yoqning yopishqoqligi, yaltiroqligi va qurish vaqtini o'zgartirishi, ayniqsa fat over lean qoidasi bo'yicha ishlaganda qatlamlar moslashuvchanligini saqlashi qayd etiladi. Mazkur qoida rangtasvir metodikasida juda muhim: pastki qatlamlar nisbatan "yupqaroq", ya'ni kam moyli va tezroq quriydigan bo'lishi, ustki qatlamlar esa nisbatan "yog'liroq", moslashuvchanroq bo'lishi lozim; aks holda yuqori qatlam yorilish xavfi ortadi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Amaliyotda eng ko‘p qo‘llanadigan usullardan biri alla prima bo‘lib, u “bir o‘tirishda” yoki ho‘l bo‘yoq ustiga ho‘l bo‘yoq bilan ishlashni anglatadi. Zamonaviy tavsiflarda u bir seans davomida yoki hali qurimagan qatlam ustiga bevosita rang surtiladigan usul sifatida beriladi. Mazkur usul rangtasvir darslarida, ayniqsa naturadan qisqa muddatli etyudlar, portret bosh qismlari, natyurmortning umumiy koloristik holatini topish kabi mashg‘ulotlarda samaralidir. Alla prima usulining metodik yutug‘i shundaki, u talabani mayda detaldan ko‘ra umumiy tus, katta rang dog‘lari va yirik shakl munosabatlarini ko‘rishga o‘rgatadi. Talaba rangni palitrada iloji boricha aniq topishga, bo‘yoqni qayta-qayta “ezib” yubormaslikka va zarbani ishonchli qo‘yishga odatlanadi. Bu usul ekspressivlik, bevositalik va rangning yangi, “tirik” ko‘rinishini saqlashga xizmat qiladi.

Ikkinchi muhim yo‘l – qatlamli yozuv yoki layered painting bo‘lib, u avval underpainting, ya’ni boshlang‘ich umumiy tonal qurilishdan, keyin esa ketma-ket aniqlashtiruvchi qatlamlardan iborat bo‘ladi. Bunda ish odatda kompozitsion joylashuv, katta yorug‘-soya nisbatlari va lokal rang munosabatlarini belgilashdan boshlanadi. Keyingi bosqichlarda yarim shaffof va qoplovchi ranglar o‘zaro uyg‘unlashtirilib, tasvir chuqurlashtiriladi. Bu usul, ayniqsa, akademik rangtasvirda, murakkab natyurmort, inson qomati, ko‘p figurali kompozitsiya va interyer manzaralarida samarali hisoblanadi. Talaba qatlamli yozuvda vaqt omilini his qiladi: bugun qo‘yilgan surtma ertangi mashg‘ulotdagi keyingi rang qaroriga tayanch bo‘ladi. Shu ma’noda moybo‘yoq pedagogik jihatdan fikrni rejalashtirishni o‘rgatadigan materialdir.

Glazing – shaffof qatlamlash – rangtasvirning eng nozik usullaridan biridir. Britannica va Winsor & Newton manbalarida glazing qurigan qatlam ustiga yarim shaffof yoki shaffof bo‘yoq surib, rang chuqurligi, nur qaytishi va umumiy uyg‘unlikni kuchaytirish usuli sifatida ta’riflanadi. Dars jarayonida bu usul talabaga “rangni birdan emas, bosqichma-bosqich qurish” madaniyatini singdiradi. Masalan, natyurmortdagi shisha idishlar, ipak mato, teri yuzasi, kuzgi manzara yoki chuqur soya zonalarida glazing yordamida ichki yaltirash va boy tus o‘tishlari hosil qilinadi. Ammo bu texnika faqat material tayyorgarligi yetarli bo‘lgan talabalar bilan samarali, chunki u sabr, qatlam qurishini kutish va pigment shaffofligini bilishni talab etadi.

Impasto usuli bo‘yoqni qalin surtma holida, ko‘pincha mo‘yqalam izi yoki mastixin harakati sezilib turadigan tarzda qo‘llashni anglatadi. Tate va Art UK manbalarida impasto qalin, teksturali bo‘yoq massasi sifatida izohlanadi. Rangtasvir darslarida bu usul yorug‘ joylarni ajratish, materiallikni ko‘rsatish, fakturani kuchaytirish va rangga plastiklik berishda ayniqsa muhim. Masalan, oq chinni buyumning nur ushlagan nuqtalari, meva po‘stlog‘ining yaltirashi, guldastadagi barglarning jonliligi yoki portretdagi yoritilgan yuz tekisliklarini impasto yordamida urg‘ulash mumkin. Biroq didaktik jihatdan talabaga qalin surtma faqat “ko‘p bo‘yoq surish” emasligi, balki shaklni yorug‘lik bilan qurish vositasi ekanligi tushuntirilishi kerak. Ortib ketgan impasto tasvirni og‘irlashtiradi, konstruksiyani yemiradi va tasviriy intizomni pasaytiradi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Scumbling esa glazingga yaqin, biroq undan farqli ravishda ko‘proq xira, qisman qoplovchi, odatda ochroq pigmentni quyi qatlam ustiga quruqroq yoki siyrak surtish usuli hisoblanadi. Britannica buni undiluted, ya’ni kuchli suyultirilmagan, odatda och pigmentni boshqa qatlamlar ustiga ishqalab surtish orqali maxsus tekstura yoki xiralik effekti hosil qilish texnikasi sifatida ta’riflaydi. Rangtasvir darslarida bu usul tuman, havodor perspektiva, mat tekstura, uzoqlashgan fondagi yumshoq o‘tishlar yoki yorug‘likning tarqalgan holatini ifodalashda qo‘l keladi. Shu bois o‘qituvchi talabaga glazing va scumbling farqini ko‘rgazmali topshiriqlar bilan ko‘rsatishi maqsadga muvofiq: birida rang ichkaridan yaltiraydi, ikkinchisida esa sirtning o‘zi xiralashgan va tutunli ko‘rinishga ega bo‘ladi.

Ishlash usuli	Mohiyati	Darsdagi qo‘llanishi	Metodik afzalligi
Alla prima	Ho‘l bo‘yoq ustiga ho‘l bo‘yoq, bir seansli ishlov	Qisqa etyud, tezkor naturadan ishlash	Umumiy rang va tusni tez topishga o‘rgatadi
Qatlamli yozuv	Bir necha bosqichda, qurigan qatlamlar asosida ishlash	Akademik natyurmort, portret, murakkab kompozitsiya	Rejalilik va rang chuqurligini shakllantiradi
Glazing	Shaffof qatlamlar orqali rangni chuqurlashtirish	Soya, shisha, teri, mato	Rang boyligi va ichki yaltirash hosil qiladi
Impasto	Qalin, teksturali surtma	Yorug‘ joylar, faktura, ekspressiya	Plastik kuch va materiallikni oshiradi
Scumbling	Xira-ustlama surtish	Tuman, havo muhiti, yumshoq o‘tishlar	Atmosfera va havodorlikni beradi

Rangtasvir darslarida moybo‘yoqda ishlashni o‘rgatishda metodik ketma-ketlik juda muhim. Dastlab talabalarga asos tayyorlash, gruntlangan yuzaning xossalari, mo‘yqalam va mastixin imkoniyatlari, palitrani tashkil etish, cheklangan rang qatori bilan ishlash, issiq-sovuq munosabatlari hamda bo‘yoqni keragidan ortiq eritib yubormaslik qoidalari o‘rgatiladi. Keyin oddiy natyurmortlarda katta tus munosabatlari topiladi, undan so‘ng shaklning havo muhitidagi o‘zgarishi, refleks, yarim tus va kontrastlarga o‘tiladi. Mazkur bosqichma-bosqichlik talabaning materialni boshqarish qobiliyatini mustahkamlaydi. Shu bilan birga, xavfsizlik ham muhim: zamonaviy ta’lim resurslari solventsiz yoki kam solventli ishlashni tavsiya etmoqda; Gamblin’ning educational settings materialida solvent-free gel va fluid mediumlar oqimni oshirishi va qurishni me’yorida tezlatishi ko‘rsatilgan. Demak, o‘quv auditoriyalarida shamollatish, himoya vositalari, tozalash madaniyati va xavfsiz medium tanlash masalalari alohida nazorat ostida bo‘lishi zarur.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, moybo‘yoq rangtasvir ta’limida texnik material bo‘lish bilan birga, bo‘lajak tasviriy san’at o‘qituvchisining kasbiy-estetik tafakkurini

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

shakllantiruvchi muhim didaktik vositadir. Uning turlari, xususan an’anaviy va suv bilan aralashuvchi ko‘rinishlari, turli pedagogik sharoitlarda maqsadga muvofiq tanlanishi kerak. Rangtasvir darslarida alla prima umumiylik va tezkorlikni, qatlamli yozuv rejalilikni, glazing rang chuqurligini, impasto faktura va ifodaviylikni, scumbling esa atmosfera va yumshoqlikni shakllantiradi. Shuning uchun oliy ta’limda moybo‘yoqni o‘qitish faqat “qanday chizish” bilan cheklanmasdan, “nega aynan shu tarzda ishlash kerak” degan savolga ham ilmiy javob berishi lozim. Taklif sifatida, birinchidan, rangtasvir kurslarida moybo‘yoq materialshunosligi bo‘yicha alohida mini-modul joriy etish; ikkinchidan, har bir texnikaga bag‘ishlangan taqqoslovchi amaliy topshiriqlar ishlab chiqish; uchinchidan, solvent-free metodikani auditoriya amaliyotiga kengroq kiritish; to‘rtinchidan, talabalar portfelida bir mavzuni turli texnikalarda bajarilgan variantlarni majburiy komponent sifatida belgilash maqsadga muvofiqdir. Ana shunda moybo‘yoq bilan ishlash texnikasi reproduktiv ko‘nikma emas, balki ongli, tahliliy va ijodiy faoliyatga aylanadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Winsor & Newton. (2026). *Oil mediums*. Winsor & Newton.
2. Winsor & Newton. (2026). *Artisan Water Mixable Oil*. Winsor & Newton.
3. Royal Talens. (2026). *Cobra water-mixable oil paint*. Royal Talens.
4. Gamblin. (2016). *Oil Painting in Educational Settings*. Gamblin Colors.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

MUZEY PEDAGOGIKASI VOSITASIDA BO‘LAJAK TASVIRIY SAN’AT O‘QITUVCHILARINING KASBIY-MADANIY KOMPETENTLIGINI SHAKLLANTIRISHNING MAZMUN-MOHIYATI.

M.M.Azimova , Buxoro davlat pedagogika instituti,Buxoro,O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: jahon miqyosida bo‘lajak mutaxassis, jumladan pedagog kadrlarni tayyorlash jarayonida ta’lim va ishlab chiqarish amaliyotining uyg‘unligini ta’minlash, ta’lim mazmunini san’atshunoslik asosida va hayotiy tajribalarga asoslangan o‘quv materiallari asosida tizimlashtirish, bo‘lajak tasviriy san’at o‘qituvchilarini san’atshunoslik asosida kasbiy kompetentligini tarkib toptirishning tasviriy san’at texnologiyalarini rivojlantirishni talab etadi. Bolonya jarayoni mutaxassislar tayyorlash mazmunini integratsiyalash va ta’limdagi hamkorlikni rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishi sifatida bitiruvchilarda umumiy va maxsus, shu jumladan, bo‘lajak tasviriy san’at o‘qituvchilarini san’atshunoslik asosida kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishni taqozo etmoqda. AQSh, Germaniya, Angliya, Rossiya, Yaponiya kabi davlatlarda bo‘lajak tasviriy san’at o‘qituvchilarini tayyorlashga yo‘naltirilgan o‘quv jarayoni kasbiy bilim va malakalarni tarkib toptirish bilan birga, yuksak san’atshunoslik asosida kasbiy kompetentlikni rivojlantirishga asoslangan holda tashkil etilishi muhim vazifa etib belgilangan.

MAQSAD: bo‘lajak tasviriy san’at o‘qituvchilarining kasbiy-madaniy kompetentligini shakllantirishning mazmun-mohiyati hamda sifatli ta’lim berish va o‘z navbatida pedagogning kasbiy mahoratini shakllantirish.

MATERIALLAR VA METODLAR: muzey pedagogikasi bilan talabalar amaliyot yoki muzeylarga ekskursiya qilish, bu bilan bog ‘liq seminar mashg‘ulotlarini o‘tkazish jarayonida duch keladilar. Oliy ta’lim muassasalarida muzey pedagogikasi fani o‘tilmaydi va shu bois talabalarning bu boradagi bilim va ko‘nikmalari ham unchalik yuqori bo‘lmaydi. Biroq muzeylarga tashrif buyuruvchilar yoki bu yerda bilimlarini oshirishga intiluvchi talabalarga muzey pedagogikasi asosida ta’sir ko‘rsatishi, ularni turistik faoliyatga yo‘naltirishi mumkin. Shu bois oliy ta’lim muassasalarida o‘tilayotgan ayrim fanlarni muzeylarda o‘tish, seminar mashg ‘ulotlarini ko‘proq muzey eksponatlari bilan bog ‘lab, o‘rganish orqali olib borish yoki amaliyot jarayonlarini muzeylarga biriktirish samarali hisoblanadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: ushbu maqolada bo‘lajak tasviriy san’at o‘qituvchilarini san’atshunoslik asosida kasbiy kompetentligini shakllantirish texnologiyalarini ishlab chiqishga alohida ehtiyoj mavjud. Hozirgacha respublikamizda bo‘lajak tasviriy san’at o‘qituvchilarini san’atshunoslik asosida kasbiy kompetentligini shakllantirish texnologiyalarini takomilashtirish samarali yo‘llarini ishlab chiqishga harakat qilinayotgan bo‘lsa, ham mazkur jarayonni bosqichma-bosqich amalga oshirish, har bosqichda qo‘llaniladigan ta’lim shakl, metod va vositalarini loyihalashning yaxlit tizimi yaratilishi lozim.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

XULOSA: xulosa qilib aytadigan bo‘lsak «Muzey pedagogikasi» bo‘lajak tasviriy san’at o‘qituvchilarini kasbiy-madaniy kompetentligini shakllantirishning muhim omillaridan biri bo‘lib ularning qoblyatini oshirishda bir vosita bo‘lib xizmat qiladi, bundan tashqari o‘z sohasini rivojlantishda hamda kelajak avlodga yetkazishda muhim ahamyatga ega zero muzeylar bizni taxiriximizni eslatib turuvchi omil bo‘lib, tarixsiz kelajak yo‘q.

Kalit so‘zlar: pedagogik ta’lim, qobiliyat, muvaffaqiyat, intellekt, salohiyat, tezkorlik, topqirlik, zukkolik, pedagogik g‘oyalar, metod , muzey pedagogikasi, ma’daniy-ma’rifiy faoliyat, innovatsion rivojlanish, interfaol ko‘rgazmalar, ochiq muzey, interfaol metodlar.

СУТЬ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ И КУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНЫХ ИСКУССТВ ПОСРЕДСТВОМ МУЗЕЙНОЙ ПЕДАГОГИКИ.

М.М.Азимова, Бухарский государственный педагогический институт, Бухара, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в процессе подготовки будущих специалистов, в том числе педагогических кадров, в глобальном масштабе необходимо обеспечить согласованность образования и производственной практики, систематизировать содержание образования на основе истории искусства и учебные материалы, основанные на жизненном опыте, а также развивать технологии изобразительного искусства для формирования профессиональной компетентности будущих преподавателей изобразительных искусств на основе истории искусства. Болонский процесс, как приоритетное направление интеграции содержания подготовки специалистов и развития сотрудничества в сфере образования, требует развития общих и специальных, в том числе будущих преподавателей изобразительных искусств, профессиональных компетенций на основе истории искусства. В таких странах, как США, Германия, Англия, Россия и Япония, важной задачей признана организация образовательного процесса, направленного на подготовку будущих преподавателей изобразительных искусств, таким образом, чтобы наряду с приобретением профессиональных знаний и навыков развивалась профессиональная компетентность на основе изучения высоких искусств.

ЦЕЛЬ: суть формирования профессиональной и культурной компетентности будущих преподавателей изобразительных искусств, а также обеспечение качественного образования и, в свою очередь, формирование профессиональных навыков преподавателя.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: студенты знакомятся с музейной педагогикой во время стажировок или экскурсий в музеи, а также на соответствующих семинарах.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Музейная педагогика не преподается в высших учебных заведениях, поэтому знания и навыки студентов в этой области не очень высоки. Однако музейная педагогика может влиять на посетителей музеев или студентов, стремящихся расширить свои знания в этой области, направляя их к туристической деятельности. Поэтому эффективно проводить некоторые из изучаемых в высших учебных заведениях предметов в музеях, организовывать семинары, связывая их с музейными экспонатами и их изучением, или прививать практические процессы в музеях.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: в данной статье подчеркивается необходимость развития технологий формирования профессиональной компетентности будущих преподавателей изобразительных искусств на основе истории искусства. Хотя в нашей республике предпринимались усилия по разработке эффективных способов совершенствования технологий формирования профессиональной компетентности будущих преподавателей изобразительных искусств на основе истории искусства, необходимо осуществлять этот процесс поэтапно и создать комплексную систему проектирования учебных форм, методов и инструментов, используемых на каждом этапе.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в заключение, «Музейная педагогика» является одним из важных факторов формирования профессиональной и культурной компетентности будущих преподавателей изобразительных искусств, служа инструментом для совершенствования их навыков, а также имеет большое значение для развития этой области и передачи знаний будущим поколениям, поскольку музеи напоминают нам о нашем прошлом, а будущего без истории не бывает.

Ключевые слова: педагогическое образование, способности, успешность, интеллект, потенциал, ловкость, находчивость, изобретательность, педагогические идеи, метод, музейная педагогика, культурно-просветительская деятельность, инновационное развитие, интерактивные выставки, открытый музей, интерактивные методы.

THE CONTENT AND ESSENCE OF FORMING THE PROFESSIONAL-CULTURAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS OF FINE ARTS THROUGH MUSEUM PEDAGOGY.

M.M.Azimova, Bukhara State Pedagogical Institute, Bukhara, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: in the process of training future specialists, including pedagogical personnel, on a global scale, it is necessary to ensure the coherence of education and production practice, systematize the content of education on the basis of art history and educational materials based on life experiences, and develop visual arts technologies to form the professional competence of future teachers of fine arts on the

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

basis of art history. The Bologna process, as a priority area for integrating the content of specialist training and developing cooperation in education, requires the development of general and special, including future teachers of fine arts, professional competencies on the basis of art history.

In countries such as the USA, Germany, England, Russia, and Japan, it has been established as an important task that the educational process aimed at training future visual arts teachers be organized in a way that, along with the acquisition of professional knowledge and skills, develops professional competence based on high art studies.

AIM: the essence of forming the professional and cultural competence of future teachers of fine arts, as well as providing quality education and, in turn, forming the professional skills of the teacher.

MATERIALS AND METHODS: students encounter museum pedagogy during internships or excursions to museums, as well as during related seminars. Museum pedagogy is not taught in higher education institutions, and therefore students' knowledge and skills in this area are not very high. However, museum pedagogy can influence visitors to museums or students who seek to improve their knowledge here, directing them to tourist activities. Therefore, it is effective to conduct some subjects taught in higher education institutions in museums, to conduct seminars by connecting them with museum exhibits and studying them, or to attach practical processes to museums.

DISCUSSION AND RESULTS: this article highlights the need to develop technologies for the formation of professional competence of future teachers of fine arts based on art history. Although efforts have been made in our republic to develop effective ways to improve technologies for the formation of professional competence of future teachers of fine arts based on art history, it is necessary to implement this process step by step and create a comprehensive system for designing educational forms, methods and tools used at each stage.

CONCLUSION: in conclusion, "Museum Pedagogy" is one of the important factors in the formation of the professional and cultural competence of future teachers of fine arts, serving as a tool for improving their skills, and in addition, it is of great importance in developing its field and passing it on to future generations, because museums are a factor that reminds us of our past, and there is no future without history.

Keywords: pedagogical education, ability, success, intellect, potential, agility, resourcefulness, ingenuity, pedagogical ideas, method, museum pedagogy, cultural and educational activities, innovative development, interactive exhibitions, open museum, interactive methods.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Mustaqillik sharoitida jamiyatdagi yangi o‘zgarishlarni amalga oshirish jarayonida, jamiyat a’zolarini erkin, demokratik tafakkur va milliy g‘oya ruhida tarbiyalash vazifalarini bajarishda muzeylarning ahamiyati ortib bormoqda. O‘zbekiston Respublikasidagi muzeylar va tarixiy me’moriy yodgorliklar millatning madaniy uyg‘onishi, milliy g‘oyani targ‘ib etish, xalq ongida milliy g‘urur va qadriyatlarni kuchaytirishda, mustaqillik g‘oyalariga sodiqlik hissiyotini, demokratiya va taraqqiyotga ishonchni mustahkamlashda muhim rol o‘ynaydi. Muzeylar nafaqat tabiat va jamiyatning noyob hamda xilma-xil ashyolari xazinasi, balki muhim ilmiy, ma’rifiy-tarbiyaviy, ijtimoiy kommunikatsiyaning muhim halqasi va markazlari hamdir.

Bugungi kunda ta’lim yoki ijtimoiy-madaniy dam olish faoliyatini muzey komponentisiz, shuningdek muzey ishining o‘ziga xos xususiyatlarini, ayniqsa, muzeyning ijtimoiy-madaniy ma’rifiy faoliyatini biladigan malakali talaba va malakali mutaxassissiz tasavvur qilish qiyin. Ta’kidlash lozimki, bu murakkab vazifa yangi pedagogik yo‘nalish - muzey pedagogikasi doirasida o‘quvchilarni muzey materiali bo‘yicha o‘qitish, tarbiyalash, ularda nazariy tushunchalarni shakllantirish, shuningdek, muzey muhiti va o‘quv yurtlari sharoitida pedagogik muammolarni hal eta oladigan mutaxassislarni tayyorlashni muvaffaqiyatli hal etiladi. Muzeylarning yangi maqomi muzey ta’lim muhitida o‘quv jarayonini amalga oshirish uchun mutaxassislar tayyorlashning turli tizimini, muzeylar va umumta’lim maktablari va oliy o‘quv yurtlari o‘rtasidagi hamkorlikning yangi shakl va usullarini ishlab chiqishni talab etadi.

Muzey pedagogikasi, pedagogika, psixologiya va muzeyshunoslikning o‘zaro uyg‘unligi natijasida shakllangan fan yo‘nalishi hisoblanib, muzeylarning madaniy ma’rifiy faoliyati tarixi, xususiyatlari, muzeylarning turli toifadagi tashrif buyuruvchilarga ta’sir etish usullari, ularning ta’lim muassasalari bilan o‘zaro aloqalarini o‘rganuvchi fan sohasidir. Dastlab muzey pedagogikasi tushunchasi XX asr boshlarida Germaniyada shakllangan va ilmiy muomalaga kiritilgan. Uni hayotga tatbiq etish A.Lixtvark, A.Reyxven va R.Froydental nomlari bilan bog‘liq. Avvaliga soha o‘qituvchilar bilan ishlashga mo‘ljallangan muzey faoliyatining bir yo‘nalishi sifatida talqin etildi. 1913 yili A.Lixtvark birinchi marta muzeyning ma’rifiy maskan sifatidagi ahamiyati g‘oyasini shakllantirdi va tashrifchi bilan muloqotda yangi usullarni taklif qildi.

O‘zbekistonda yangi ma’naviy – g‘oyaviy yo‘nalishlarning shakllanishi o‘z navbatida, zamonaviy san’atning barcha sohalariga samarali ta’sir etib. ijodiy izlanishlar doirasini kengaytirib, badiiy tafakkur rivojini yanada jadallashtirdi. Barcha shaharlarimizda ulkan qurilishlar amalga oshirildi, me’morchilik jadal rivojlandi. Bu davrda devoriy, mahobatli rangtasvir, vitraj, mozaika me’morlik bilan uzviy bog‘liq holda rivojlanib bordi. Shu davrda barpo etilgan yirik inshootlar mahobatli rangtavir ustalarining faol ishtirokida bunyod bo‘ldi. Ana shu asosdan kelib chiqqan holda, bo‘lajak tasviriy san’at o‘qituvchilarini san’atshunoslik asosida kasbiy kompetentligini shakllantirish texnologiyalarini

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

takomilashtirishda badiiy pedagogika imkoniyatlaridan foydalanish yo‘llarining ishlab chiqilishi maqsadga muvofiqdir. Yuqoridagi fikrlardan ma’lum bo‘ladiki, bo‘lajak tasviriy san’at o‘qituvchilarini san’atshunoslik asosida kasbiy kompetentligini shakllantirish texnologiyalari nazariy va amaliy jihatlarini tadqiq etish o‘zida muhim pedagogik muammoni aks ettiradi. Bo‘lajak tasviriy san’at o‘qituvchilarini san’atshunoslik sohasiga tayyorlash tizimida, tasviriy san’at namunalari maxsus fanlar bo‘yicha tashkil etilgan ma’ruza va amaliy mashg‘ulotlar, maxsus kurslar, ilmiy-tadqiqot, mustaqil ishlar, bo‘lajak o‘qituvchilarning kurs va diplom ishlari negizida o‘rganiladi. Ushbu tizimda tasviriy san’ati uchta yo‘nalishda ko‘rib chiqiladi:

birinchi yo‘nalish - qadimgi yodgorliklar,

ikkinchi yo‘nalish - tasviriy san’at turlari,

uchinchi yo‘nalish - tasviriy san’atining asosiy mavzulari va janrlari.

Tasviriy san’atining qadimgi yodgorliklari, qoyatoshdagi chizmalar, tosh va arxitektura obidalari asosida o‘rganiladi. Qadimgi amaliy-bezak san’ati temir, sopol, yog‘ochdan ishlangan buyumlarni badiiy tahlil qilish asosida yuzaga chiqadi. Bu qadimgi qozon, chuqur lagan, chiroq, qabr toshi, shuningdek amaliy-bezak san’ati, hayvon tasviri aks etgan naqshlar. Inqilobdan oldingi davrda erining birinchi tasviri rassom V.Vereshagin ijodiga mansubdir.

Bugungi kunda muzey pedagogikasi oldida turgan vazifalar ko‘p qirrali bo‘lib, tashrifchilarni muzeyda namoyish qilinayotan voqea-hodisalarni his etish, eshitish, mulohaza yuritish va saboq olishga o‘rgatadi. Muzeyda turli toifadagi avlodlar uchrashuvi va muloqot uchun shart-sharoit yaratish esa yaxshilik va yovuzlik, donolik va nodonlik, haqiqat va yolg‘on kabi jihatlarning mazmun-mohiyatini tushunishda muhim ahamiyat kasb etadi. Muzey pedagogikasi yo‘nalishida asosan muzeyning talim muassasalari bilan o‘zaro hamkorligi ko‘zda tutiladi. Mazkur yo‘nalishning keng ommalashuvining sababi muzeylarga tashrif buyuruvchi turistlarni keng jalb qilish, turli noananaviy talim-tarbiya metodlaridan foydalanib, yosh avlodda mamlakatimiz tarixini o‘rganishlarida va ularning talim-tarbiya olish jarayonlarida o‘z xissasini qo‘shishdan iborat. Bunda muzey xodimi va pedagoglar oldiga quyidagi faoliyat maqsadlari qo‘yiladi:

• muzey va uning jamlanmalari orqali milliy qadriyatlarimizga tashrif buyuruvchilarda qiziqish uyg‘otish;

• yoshlarda muzey yodgorliklariga ehtiyotkorona, hurmat bilan munosabatda bo‘lishni o‘rgatish;

• yoshlarda o‘zlarini mamlakatimiz tarixi, madaniyatining bir qismi sifatida anglash tuyg‘ularini shakllantirish, tashkil etilgan muzey-pedagogik dasturlari asosida umumiy mavzu va pedagogik maqsadga oid tadbirlarni kiritishdan iborat. «Muzey pedagogikasi» tushunchasi o‘z mazmun-mohiyatida quyidagi funksiyalarni amalga oshirishni ifoda etadi: Axborot berish — muzey, avvalo, tashrif buyuruvchilarga qaysidir sohada axborot beradi. Talim berish — muzey o‘zida jamlangan materiallar vositasida tashrif buyuruvchilarning bilim doirasini kengaytirishda muhim o‘rin tutadi, bundan tashqari, muzeydagi

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

kommunikatsiya jarayonida tashrif buyuruvchilar muzey sohasida ayrim malaka va ko‘nikmalarni o‘zlashtirish imkoniga ega bo‘ladilar. Muzey boshqa talim muassasalarida olingan bilimlarga qo‘shimcha bilim olish imkoniga ega maskandir. Ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishni rag‘batlantirish— muzey ayrim sohalarda tashrif buyuruvchining manaviy madaniyatini shakllantirish, uningshaxsiy ijodiy xislatlarini ochishga ijobiy tasir etuvchi maskan. Muzeyda shaxsni ijodiy jarayonlarga undovchi alohida sharoitlar mavjud. Eng muhimi uning tasirchan «ilxom baxsh etuvchi» imkoniyatga egaligi, o‘tmish qadriyatlari, anana va urf-odatlar aks etganligidir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисда”- Тошкент “Адолат”,2017.
2. Муслимов Н. Касб таълим ўқитувчисини касбий шакллантиришнинг назарий-методик асослари: дис. Автореферат. -Тошкент; ТДПУ, 2007.47 б.
3. Нуртаев У. Методика изучения изобразительного искусства Узбекистана в системе подготовки будущих учителей, автореферат. -Москва: 1994. -62 с.
4. Marayimova, K. I. Q. (2022). Muzey pedagogikasi vositasida bo‘lajak o‘qituvchilarni turistik faoliyatga yo‘naltirishning mazmuni va didaktik imkoniyatlari. Academic research in educational sciences, 3(1), 17-26.
5. Уринова, Н. М. (2020). Педагогика университетларида бўлажак ўқитувчиларни музей педагогикаси фаолиятига тайёрлаш бўйича хорижий тажрибалар. Инновации в педагогике и психологии, (si-2№ 7).
6. Джалалов, Б. Б. (2022). Bo‘lajak o‘qituvchilarning innovatsion kompetentligini shakllantirishda smart-ta’limning imkoniyatlari. Учитель, 3(4)
7. www.pedagog.uz

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

MUSIQA TA'LIMIDA O'QUVCHILAR IJODKORLIGINI SHAKLLANTIRISH (O'ZBEKISTON KOMPOZITORLARI ASARLARI MISOLIDA).

Tayrova Ziyada, Esjan Baxshi nomidagi 1-bolalar musiqa va san'at maktabi o'qituvchisi.

Annotatsiya

KIRISH: bugungi kunda musiqiy ta'limning asosiy maqsadlaridan biri – o'quvchilarda ijodiy fikrlash va ijodkorlik ko'nikmalarini shakllantirishdir. Musiqa orqali o'quvchilar nafaqat texnik ko'nikmalarini rivojlantiradi, balki estetik did, emotsional sezgirlik va kreativ yondashuvni ham egallaydi. O'zbekistonning zamonaviy va klassik kompozitorlari asarlari o'quvchilarni musiqiy tafakkur va ijodiy fikrlashga rag'batlantirishda muhim resurs sifatida xizmat qiladi. Shu bilan birga, pedagogik jarayonda o'quvchilarning ijodkorligini faollashtirish, musiqiy materialni tahlil qilish va individual yondashuvni qo'llash alohida ahamiyat kasb etadi.

MAQSAD: ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi – musiqa ta'limida o'quvchilarning ijodkorligini shakllantirish mexanizmlarini O'zbekiston kompozitorlari asarlari misolida o'rganish va samarali metodik tavsiyalar ishlab chiqishdir. Tadqiqot vazifalari: O'zbekiston kompozitorlari asarlarini o'quvchilar ijodkorligini rivojlantirish kontekstida tahlil qilish; Pedagogik metodlar orqali o'quvchilarning ijodiy yondashuvini shakllantirish; Musiqiy ijodiy mashqlar va interaktiv metodlarni qo'llash orqali ijodiy faoliyatni rivojlantirish.

MATERIALLAR VA METODLAR: O'zbekiston kompozitorlari asarlari (Tohir Sodiqov, Mutal Burhonov, Shuhrat Rizayev va boshqa zamonaviy kompozitorlar); Musiqiy asboblar va nota materiallari; Audio va video ijro materiallari; Pedagogik kuzatuv va baholash jurnallari. Metodlar: Analitik metod**:** kompozitorlarning asarlarini musiqiy strukturasi, ritm, melodik va harmonik o'ziga xosliklari nuqtai nazaridan tahlil qilish; Eksperimental metod: o'quvchilarni guruhlarga bo'lib, ijodiy mashg'ulotlar va kompozitsiya ishlari bilan shug'ullanish; Interaktiv metodlar**:** birgalikda ijro, musiqiy improvizatsiya va ijodiy mashqlar orqali ijodiy ko'nikmalarni rivojlantirish; Kuzatuv va baholash: o'quvchilarning ijodiy faoliyati va ijrochilik yondashuvi tahlil qilinadi; So'rovnoma va refleksiya**:** o'quvchilarning o'z ijodiy jarayoni bo'yicha fikrlari yig'iladi va baholanadi.

NATIJA VA MUHOKAMA: tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki: Ijodiy yondashuvni rivojlantirish: O'zbekiston kompozitorlari asarlari o'quvchilarni melodiya, ritm va harmoniyani mustaqil o'rganishga va ijodiy tafakkurini rivojlantirishga undaydi. Texnik va ekspressiv ko'nikmalar: Kompozitsiyalarni ijro qilish orqali o'quvchilar texnik va ekspressiv ko'nikmalarini rivojlantiradi, shu bilan birga individual stil va ifoda shakllanadi. Interaktivlik: Guruhli ijro va improvizatsiya mashqlari orqali o'quvchilar o'z fikrini erkin ifodalash va boshqalar bilan musiqiy muloqot qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Pedagogik samaradorlik: Tahlil va refleksiya metodlari o'quvchilarning ijodiy qarorlarini asoslash va musiqiy yechimlarni mustaqil tanlash qobiliyatini oshiradi. Natijalar

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

ko‘rsatdiki, o‘quvchilarning ijodkorligini shakllantirish uchun kompozitorlarning asarlarini tahlil qilish, interaktiv mashqlar va individual yondashuvni uyg‘unlashtirish samarali vosita bo‘ladi. Shu bilan birga, pedagogning metodik yondashuvi va mashg‘ulotlarni rejalashtirishda ijodiy elementlarni kiritish muhim rol o‘ynaydi.

XULOSA: musiqa ta’limida o‘quvchilarning ijodkorligini shakllantirish O‘zbekiston kompozitorlari asarlari yordamida quyidagi ilmiy xulosalarga olib keladi: Asarlar o‘quvchilarni mustaqil musiqiy tafakkur va ijodiy qarorlar qabul qilishga rag‘batlantiradi; Interaktiv metodlar va individual yondashuv ijodiy ko‘nikmalarni samarali rivojlantiradi; Pedagogik jarayonda tahlil, refleksiya va ijro mashqlari o‘quvchilarning ijodiy faoliyatini monitoring qilish va baholash imkonini beradi. Kelajakdagi tadqiqotlar musiqiy ijodkorlikni raqamli texnologiyalar orqali rivojlantirish, onlayn mashg‘ulotlarda kompozitsiyalarni tahlil qilish va ijodiy metodlarni integratsiyalashga qaratilishi mumkin.

Kalit so‘zlar: musiqa ta’limi, ijodkorlik, O‘zbekiston kompozitorlari, ijrochilik, interaktiv metodlar, musiqiy tahlil.

ФОРМИРОВАНИЕ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ УЧАЩИХСЯ В МУЗЫКАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ (НА ПРИМЕРЕ ПРОИЗВЕДЕНИЙ УЗБЕКСКИХ КОМПОЗИТОРОВ).

Тайрова Зиёда, преподаватель детской музыкальной и художественной школы №1 имени Эсджан Бахши.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в настоящее время одной из основных целей музыкального образования является формирование у учащихся творческого мышления и навыков креативности. Через музыку учащиеся развивают не только технические навыки, но и эстетический вкус, эмоциональную восприимчивость и творческий подход. Произведения современных и классических узбекских композиторов служат важным ресурсом для стимулирования музыкального мышления и творческой деятельности учащихся. При этом особое значение в педагогическом процессе имеет активизация творческого потенциала учеников, анализ музыкального материала и применение индивидуального подхода.

ЦЕЛЬ: основная цель исследования – изучить механизмы формирования творческих способностей учащихся в музыкальном образовании на примере произведений узбекских композиторов и разработать эффективные методические рекомендации. Задачи исследования: проанализировать произведения узбекских композиторов в контексте развития творческих способностей учащихся; использовать педагогические методы для формирования творческого подхода учеников; развивать творческую активность через музыкальные упражнения и интерактивные методы.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: произведения узбекских композиторов (Тохир Садыков, Мутал Бурханов, Шухрат Ризаев и др.); музыкальные инструменты и нотные материалы; Аудио- и видеоматериалы исполнения; педагогические журналы наблюдений и оценок. Аналитический метод**:** анализ произведений композиторов с точки зрения музыкальной структуры, ритма, мелодических и гармонических особенностей; Экспериментальный метод**:** разделение учащихся на группы для выполнения творческих заданий и композиторских работ; Интерактивные методы: совместное исполнение, музыкальная импровизация и творческие упражнения для развития креативных навыков; Наблюдение и оценка**:** анализ творческой деятельности и исполнительского подхода учащихся; Опрос и рефлексия**:** сбор мнений учащихся о процессе их творческой работы и последующая оценка.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЕ: результаты исследования показали: Развитие творческого подхода**:** произведения узбекских композиторов стимулируют учащихся к самостоятельному изучению мелодии, ритма и гармонии, развивая их творческое мышление; Технические и экспрессивные навыки**:** исполнение композиций развивает технические и экспрессивные способности учеников, а также формирует индивидуальный стиль и музыкальное выражение; Интерактивность: групповые занятия, совместное исполнение и упражнения по импровизации способствуют свободному выражению мыслей и развитию навыков музыкального взаимодействия; Педагогическая эффективность**:** методы анализа и рефлексии повышают способность учеников аргументировать свои творческие решения и самостоятельно выбирать музыкальные решения. Исследование показало, что для формирования творческих способностей учащихся эффективным является сочетание анализа произведений композиторов, интерактивных упражнений и индивидуального подхода. Важную роль играет методический подход педагога и включение творческих элементов в планирование занятий.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: формирование творческих способностей учащихся в музыкальном образовании на примере произведений узбекских композиторов приводит к следующим научным выводам: Произведения стимулируют учащихся к самостоятельному музыкальному мышлению и принятию творческих решений; интерактивные методы и индивидуальный подход эффективно развивают творческие навыки; анализ, рефлексия и исполнительские упражнения позволяют педагогам контролировать и оценивать творческую активность учащихся. В будущих исследованиях целесообразно изучать развитие музыкальной креативности с помощью цифровых технологий, интеграцию анализа композиций в онлайн-занятия и использование творческих методов.

Ключевые слова: музыкальное образование, творчество, узбекские композиторы, исполнительство, интерактивные методы, музыкальный анализ.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

DEVELOPING STUDENTS' CREATIVITY IN MUSIC EDUCATION (BASED ON THE WORKS OF UZBEK COMPOSERS).

Tayrova Ziyada, teacher at Children's Music and Art School No. 1 named after Esjan Bakhshi.

Annotation

INTRODUCTION: currently, one of the main goals of music education is to develop students' creative thinking and creative skills. Through music, students not only improve their technical abilities but also develop aesthetic taste, emotional sensitivity, and a creative approach. The works of contemporary and classical Uzbek composers serve as an important resource for stimulating musical thinking and creative activity among students. Furthermore, in the pedagogical process, activating students' creativity, analyzing musical material, and applying an individualized approach are of particular importance.

AIM: the main aim of this study is to examine the mechanisms for developing students' creativity in music education using the works of Uzbek composers as examples and to develop effective methodological recommendations. Research objectives: To analyze the works of Uzbek composers in the context of developing students' creative abilities; To implement pedagogical methods that foster students' creative approaches; To enhance creative activity through musical exercises and interactive methods.

MATERIALS AND METHODS: works of Uzbek composers (Tohir Sodiqov, Mutal Burhonov, Shuhrat Rizayev, and others); musical instruments and sheet music; audio and video recordings of performances; pedagogical observation and assessment journals. analytical method: analyzing the composers' works in terms of musical structure, rhythm, melodic and harmonic features; experimental method: dividing students into groups for creative assignments and composition work; interactive methods: collaborative performance, musical improvisation, and creative exercises to develop creative skills; observation and assessment: analyzing students' creative activity and performance approach; survey and reflection: collecting students' opinions about their creative process and evaluating their responses.

RESULTS AND DISCUSSION: the study results indicate: Development of creative approach: The works of Uzbek composers motivate students to independently study melody, rhythm, and harmony, thereby enhancing their creative thinking; Technical and expressive skills: Performing compositions develops students' technical and expressive skills while also shaping individual style and musical expression; Interactivity: Group activities, collaborative performance, and improvisation exercises enable students to express themselves freely and develop musical communication skills; Pedagogical effectiveness: Analytical and reflective methods improve students' ability to justify their creative decisions and make independent musical choices. The study demonstrates that combining the analysis of composers' works, interactive exercises, and individualized

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

approaches is an effective strategy for developing students' creativity. The teacher's methodological approach and the inclusion of creative elements in lesson planning also play a crucial role.

CONCLUSION: developing students' creativity in music education based on the works of uzbek composers leads to the following scientific conclusions: the compositions encourage students to engage in independent musical thinking and make creative decisions; interactive methods and individualized approaches effectively enhance creative skills; analysis, reflection, and performance exercises allow teachers to monitor and assess students' creative activity. future research should focus on developing musical creativity through digital technologies, integrating the analysis of compositions into online lessons, and applying creative teaching methods.

Keywords: music education, creativity, Uzbek composers, performance, interactive methods, musical analysis

Zamonaviy ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri – mustaqil va ijodiy fikrlaydigan, milliy qadriyatlarga sodiq barkamol avlodni tarbiyalashdir. Musiqa san'ati insonga estetik zavq berish bilan birga, uning intellektual salohiyatini yuksaltirishda kuchli vosita hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining soha bo'yicha qabul qilgan qaror va farmonlarida ta'kidlanganidek, milliy musiqa san'atimizni, xususan, kompozitorlik maktabi an'analarini yoshlar orasida keng targ'ib qilish, ularning ijodiy salohiyatini ro'yobga chiqarish bugungi kunning kechiktirib bo'lmas vazifasidir.

Ushbu maqolaning maqsadi – O'zbekiston kompozitorlari va bastakorlari tomonidan yaratilgan asarlarni o'rganish orqali bolalar musiqa va san'at maktablari o'quvchilarining ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishning pedagogik mexanizmlarini yoritib berishdan iborat. Musiqa ta'limi va o'quvchilarning ijodiy rivojlanishi masalalari ko'plab olimlar tomonidan tadqiq etilgan. Jumladan, I.Rajabov, M.Quronov, A.Nazirov kabi pedagog-olimlar milliy musiqaning tarbiyaviy ahamiyatini o'rgangan bo'lsalar, xalqaro miqyosda T. Levin va I. Baldauf kabi tadqiqotchilar Markaziy Osiyo, xususan, O'zbekiston musiqa madaniyatining o'ziga xosligini tahlil qilganlar [1, 76].

1. O'zbekiston kompozitorlik maktabining shakllanishi va rivoji. O'zbekiston kompozitorlik maktabi XX asrning birinchi yarmida shakllangan bo'lib, u milliy monodiya an'analari bilan Yevropa klassik musiqa shakllarining sintezidan iborat.

Kompozitorlarimiz (G'.Qodirov, D.Zokirov, M.Leviyev va boshqalar) o'z asarlarida xalq kuylaridan unumli foydalangan holda, bolalar uchun tushunarli va jozibali obrazlar yaratganlar. Masalan, Nadim Norxo'jayevning bolalar uchun yozgan "Oynasangchi – tipratikon" yoki "G'ozlar" kabi qo'shiqlari o'quvchilarning tasavvur olamini boyitishga xizmat qiladi.

2. Ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

O‘quvchilarda ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish faqat asarni ijro etish bilan cheklanmasligi kerak. Bu jarayon quyidagi komponentlarni o‘z ichiga oladi:

- Musiqiy-nazariy bilim: Asarning janri, shakli va garmonik xususiyatlarini tushunish.
- Hissiy-estetik idrok: Musiqadagi kayfiyat va obrazni his qilish.
- Mustaqil ijodiy faoliyat: O‘quvchining asarni o‘ziga xos talqin qilishi yoki kichik kuylar bastalashga urinishi.

Dars jarayonida “Musiqa adabiyoti” va “Cholg‘u ijrochiligi” fanlarini o‘zaro integratsiya qilish o‘quvchida kompozitor shaxsiga bo‘lgan qiziqishni oshiradi. Masalan, kompozitorning hayot yo‘li va asarning yaratilish tarixi bilan tanishish o‘quvchining ijrochilik mahoratiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

3. Tajriba-sinov ishlari va natijalar tahlili. Tadqiqot doirasida o‘quvchilarning ijodiy qobiliyatlari uchta daraja (yuqori, o‘rta, past) bo‘yicha baholandi. Eksperiment guruhida kompozitorlar ijodi maxsus ishlab chiqilgan metodika asosida (interaktiv usullar, muammoli vaziyatlar yaratish) o‘rgatildi.

1-jadval. O‘quvchilarning ijodiy qobiliyatlari shakllanganlik darajasining qiyosiy tahlili (foiz hisobida)

Ko‘rsatkichlar (Darajalar)	Tajriba guruhi (Tajribadan oldin)	Tajriba guruhi (Tajribadan keyin)	Nazorat guruhi (Tajribadan keyin)
Yuqori daraja	14%	36%	18%
O‘rta daraja	32%	47%	35%
Past daraja	54%	17%	47%

Jadval ma'lumotlariga ilmiy sharh:

Ushbu jadvalda keltirilgan statistik ma’lumotlar o’tkazilgan pedagogik tajriba-sinov ishlarining samaradorligini yaqqol ko’rsatib turibdi:

1. Ijobiy dinamika: Tajriba guruhi (yangi metodika qo’llanilgan guruh)da yuqori daraja ko’rsatkichi tajriba boshidagi 14% dan tajriba yakunida 36% ga ko’tarilgan. Bu esa o’quvchilarning ijodiy salohiyati sezilarli darajada (22% ga) oshganini bildiradi.

2. Bo’shliqlarning to'ldirilishi: Eng muhim natija past darajadagi o’quvchilar sonining keskin kamayishida ko’rinadi. Tajriba guruhida bu ko’rsatkich 54% dan 17% ga tushgan bo’lsa, nazorat guruhida (an’anaviy usulda dars o’tilgan guruh) bu ko’rsatkich deyarli o’zgarmasdan (47%) qolgan.

3. Xulosa: Nazorat guruhidagi yakuniy natijalar (yuqori daraja 18%) tajriba guruhidagidan (36%) ikki barobar past ekanligi, taklif etilayotgan kompozitorlar ijodini o’rganish metodikasi o’quvchilarning kreativ qobiliyatlarini rivojlantirishda an'anaviy usullardan ancha samarali ekanligini tasdiqlaydi.

Natijalar shuni ko‘rsatadiki, tajriba guruhida yuqori darajadagi o‘quvchilar soni 22% ga oshgan. Bu esa kompozitorlik asarlarini o‘rganishda qo‘llanilgan yangi pedagogik

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

yondashuvlarning samaradorligini isbotlaydi. Matematik-statistik tahlillar (Pirson kriteriyasi) yordamida olingan natijalar o‘rtasidagi farq ishonchli ekanligi tasdiqlandi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatmoqdaki, BMSM o‘quvchilarining ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda faqatgina texnik mashqlarga e’tibor qaratish yetarli emas. Kompozitorlarning bolalar uchun mo‘ljallangan asarlari (masalan, A. Berlinning “Shıyrıntoy”i) o‘quvchida milliy g‘urur va badiiy didni shakllantiradi. Maqolada keltirilgan ma’lumotlar shuni tasdiqlaydiki, musiqa ta’limida kompozitorlik ijodini o‘rganish o‘quvchilarning kreativ fikrlash doirasini kengaytiruvchi eng samarali omillardan biridir.

O‘tkazilgan nazariy tahlillar va pedagogik tajriba-sinov ishlari natijasida quyidagi ilmiy-amaliy xulosalarga kelindi:

1. Musiqiy merosning pedagogik salohiyati: O‘zbekiston kompozitorlari va bastakorlarining asarlari nafaqat badiiy qimmatga ega, balki o‘quvchilarning milliy o‘zligini anglash, vatanparvarlik va estetik didini shakllantirishda qudratli pedagogik vosita hisoblanadi. Kompozitorlik maktabi an’analari o‘quvchilarda musiqiy obrazli tafakkurni va kreativlikni rivojlantirishning asosiy manbai bo‘lib xizmat qiladi.

2. Metodik yondashuvlarning samaradorligi: Tajriba-sinov ishlari shuni ko‘rsatdiki, dars jarayonida kompozitorlik asarlarini shunchaki tinglash yoki ijro etish yetarli emas. O‘quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish uchun asarning yaratilish tarixi, kompozitorning ijodiy uslubi va milliy ohanglar tahlilini o‘z ichiga olgan kompleks metodikadan foydalanish zarur. Bu yondashuv o‘quvchilarning musiqiy-nazariy bilimlarini amaliyot bilan bog‘lash imkonini beradi.

3. Kreativ faollikning oshishi: Pedagogik eksperiment natijalari shuni tasdiqladiki, kompozitorlar ijodini tizimli o‘rganish orqali o‘quvchilarning mustaqil ijodiy faolligi sezilarli darajada o‘sdi. Tajriba guruhidagi yuqori darajali ko‘rsatkichlarning 14% dan 36% gacha ko‘tarilishi (22% o‘sish) tanlangan pedagogik strategiyaning to‘g‘riligini isbotlaydi. O‘quvchilar nafaqat ijro mahoratini, balki asarni mustaqil tahlil qilish va kichik musiqiy g‘oyalarni shakllantirish ko‘nikmalarini ham egalladilar.

4. Amaliy tavsiyalar:

- Bolalar musiqa va san’at maktablarining “Musiqa adabiyoti” va “Cholg‘u ijrochiligi” fanlari dasturlariga zamonaviy O‘zbekiston kompozitorlarining yangi asarlarini ko‘proq kiritish;
- Darslarda “Interaktiv tahlil”, “Muammoli vaziyatlar” va “Ijodiy loyihalar” kabi pedagogik texnologiyalardan unumli foydalanish;
- O‘quvchilar va kompozitorlar o‘rtasida doimiy “Jonli muloqot” va mahorat darslarini tashkil etish;
- Musiqiy asarlar ustida ishlashda o‘quvchining shaxsiy-ijodiy talqiniga erkinlik berish va uni rag‘batlantirish.

Xulosa qilib aytganda, O‘zbekiston kompozitorlari ijodini o‘rganish musiqa ta’limi tizimini mazmunan boyitadi va kelajakda san’at sohasida yuqori salohiyatli, ijodkor shaxslarni tayyorlashda mustahkam poydevor bo‘lib xizmat qiladi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – T.: “O‘zbekiston”, 2021. B. 112.
2. Tayrova Z.Q. O‘zbekiston kompozitorlarining asarlarini o‘rganish orqali o‘quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish. Magistrlik dissertatsiyasi. – Nukus, 2023. – B. 24.
3. Nadim Norxo‘jayev ijodi haqida batafsil: “Musiqa adabiyoti” darsligi, 2018.
4. Qurovon M. Milliy tarbiyaning ilmiy-pedagogik asoslari. – T., 1998. B. 316.
5. Rajabov I. Shashmaqom asoslari. – T., 1992.
6. Nazarov A.K. Bas dutor darsligi. – T., 1983.
7. Levin T. The Hundred Thousand Fools of God. Indiana University Press, 1996. 312.
8. Baldauf I. The Making of the Uzbek Nation. Cahiers du monde russe et sovietique, 1991.
9. Tilepov, Quatbay Nukusbayevich. “Qoraqalpog‘istonda madaniyat markazlari faoliyatini rivojlantirishning asosiy omillari.” Oriental Art and Culture 4.6 (2023): 680-683.
10. Тилепов, Куатбай Нукусбаевич. “Выражение духовно-нравственных ценностей в художественной литературе и искусстве.” Shokh Articles Library 1.1 (2025).

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

IJTIMOIY FAOL FUQAROLIK KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA.

Olimjonova Zuhraxon Davlatali qizi. Namangan Davlat Universiteti 2-kurs tayanch doktaranti, Namangan, O‘zbekiston.

Annotatsiya

KIRISH: hozirgi globallashuv, raqamli transformatsiya va fuqarolik jamiyatining rivojlanishi sharoitida yosh avlodda ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasini shakllantirish dolzarb pedagogik muammo sifatida namoyon bo‘lmoqda. Jamiyat barqarorligi va taraqqiyoti fuqarolarning ijtimoiy faolligi, huquqiy savodxonligi, mas’uliyati va fuqarolik pozitsiyasiga bevosita bog‘liqdir. Ta’lim tizimi esa ushbu kompetensiyalarni shakllantirishning asosiy instituti hisoblanadi. Shu bois o‘quvchilarda ijtimoiy faollik, tanqidiy fikrlash, jamiyat hayotida ongli ishtirok etish ko‘nikmalarini rivojlantirish muhim pedagogik vazifalardan biridir.

MAQSAD: mazkur tadqiqotning maqsadi ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasini shakllantirishni pedagogik muammo sifatida nazariy jihatdan asoslash, uning tarkibiy tuzilmasini aniqlash hamda samarali shakllantirish yo‘llari va pedagogik shart-sharoitlarini ishlab chiqishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot jarayonida quyidagi ilmiy-pedagogik metodlardan foydalanildi: nazariy tahlil (pedagogik, psixologik va sotsiologik adabiyotlarni o‘rganish); pedagogik kuzatuv; so‘rovnoma va intervyu; tajriba-sinov ishlari; taqqoslash va umumlashtirish metodlari. Materiallar sifatida umumiy o‘rta va kasbiy ta’lim muassasalarining o‘quv dasturlari, davlat ta’lim standartlari, tarbiyaviy ishlar rejalari, metodik qo‘llanmalar hamda xalqaro tadqiqotlar natijalari tahlil qilindi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi quyidagi komponentlardan iborat: kognitiv komponent (fuqarolik bilimlari, huquqiy savodxonlik); affektiv komponent (qadriyatlar, ijtimoiy mas’uliyat, fuqarolik pozitsiyasi); xulq-atvor komponenti (amaliy faoliyat, ijtimoiy tashabbuskorlik). Mazkur kompetensiyani shakllantirish quyidagi didaktik va pedagogik yondashuvlar asosida samarali amalga oshiriladi: shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim; kompetensiyaviy yondashuv; muammoli va loyihaviy ta’lim; interfaol metodlardan foydalanish (debat, rol o‘yinlari, case-study); ijtimoiy amaliyotga jalb etish (ko‘ngillilik, jamoatchilik ishlari). Samarali pedagogik shart-sharoitlar sifatida quyidagilar muhim ahamiyatga ega: ochiq va demokratik ta’lim muhiti yaratish; o‘quvchilarning fikr bildirish erkinligini ta’minlash; o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasida hamkorlikni rivojlantirish; fuqarolik tarbiyasini fanlararo integratsiya asosida tashkil etish. Ushbu yondashuvlar o‘quvchilarda ijtimoiy faollik, fuqarolik mas’uliyati va jamiyat hayotida faol ishtirok etish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

XULOSA: ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasini shakllantirish zamonaviy ta’lim tizimining ustuvor yo‘nalishlaridan biridir. Ushbu jarayonni ilmiy asoslangan holda tashkil etish o‘quvchilarning nafaqat bilim darajasini, balki ularning ijtimoiy hayotdagi faol

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

ishtirokini ham ta'minlaydi. Shu bois ta'lim jarayonida innovatsion pedagogik texnologiyalarni keng joriy etish va fuqarolik tarbiyasini kuchaytirish zarur.

Kalit so'zlar: ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi,global ijtimoiy-siyosiy jarayonlar, raqamli transformatsiya, fuqarolik jamiyati, model, strukturaviy model

ФОРМИРОВАНИЕ СОЦИАЛЬНО АКТИВНОЙ ГРАЖДАНСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА.

Олимжонова Зухрахон Давлатали кизи, базовый докторант 2 курса Наманганского государственного университета, Наманган, Узбекистан.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в условиях современной глобализации, цифровой трансформации и развития гражданского общества формирование социально активной гражданской компетенции у молодого поколения становится актуальной педагогической проблемой. Устойчивость и развитие общества напрямую зависят от социальной активности граждан, их правовой грамотности, ответственности и гражданской позиции. Система образования выступает основным институтом формирования данных компетенций. В этой связи развитие у обучающихся социальной активности, критического мышления и навыков осознанного участия в общественной жизни является одной из важных педагогических задач.

ЦЕЛЬ: целью данного исследования является теоретическое обоснование формирования социально активной гражданской компетенции как педагогической проблемы, определение её структурных компонентов, а также разработка эффективных путей и педагогических условий её формирования.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в процессе исследования были использованы следующие научно-педагогические методы: теоретический анализ (изучение педагогической, психологической и социологической литературы); педагогическое наблюдение; анкетирование и интервью; опытно-экспериментальная работа; методы сравнения и обобщения. В качестве материалов были проанализированы учебные программы общеобразовательных и профессиональных образовательных учреждений, государственные образовательные стандарты, планы воспитательной работы, методические пособия, а также результаты международных исследований.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты исследования показали, что социально активная гражданская компетенция включает следующие компоненты когнитивный компонент (гражданские знания, правовая грамотность); аффективный компонент (ценности, социальная ответственность, гражданская позиция); поведенческий компонент (практическая деятельность, социальная инициативность). Формирование данной компетенции эффективно осуществляется на основе следующих дидактических и педагогических подходов: личностно-ориентированное обучение; компетентностный подход; проблемное и проектное

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

обучение; использование интерактивных методов (дебаты, ролевые игры, case-study); вовлечение в социальную практику (волонтёрская деятельность, общественная работа). В качестве эффективных педагогических условий выделены: создание открытой и демократической образовательной среды; обеспечение свободы выражения мнений обучающихся; развитие сотрудничества между преподавателем и обучающимися; организация гражданского воспитания на основе междисциплинарной интеграции. Данные подходы способствуют развитию социальной активности, гражданской ответственности и навыков активного участия в общественной жизни обучающихся.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: таким образом, формирование социально активной гражданской компетенции является одним из приоритетных направлений современной системы образования. Научно обоснованная организация данного процесса обеспечивает не только повышение уровня знаний обучающихся, но и их активное участие в общественной жизни. В связи с этим необходимо расширять внедрение инновационных педагогических технологий и усиливать гражданское воспитание в образовательном процессе.

Ключевые слова: социально активная гражданская компетенция, глобальные социально-политические процессы, цифровая трансформация, гражданское общество, модель, структурная модель.

FORMATION OF SOCIALLY ACTIVE CIVIC COMPETENCE AS A PEDAGOGICAL PROBLEM.

Olimjonova Zuhraxon Davlatali qizi, 2nd-year Doctoral Researcher at Namangan State University, Namangan, Uzbekistan.

Annotation

INTRODUCTION: in the context of modern globalization, digital transformation, and the development of civil society, the formation of socially active civic competence among the younger generation is becoming an urgent pedagogical problem. The stability and development of society directly depend on citizens' social activity, legal literacy, responsibility, and civic position. The education system serves as the main institution for the formation of these competencies. Therefore, developing students' social activity, critical thinking, and conscious participation in public life is one of the key pedagogical tasks.

AIM: the purpose of this study is to theoretically substantiate the formation of socially active civic competence as a pedagogical problem, to identify its structural components, and to develop effective ways and pedagogical conditions for its formation.

MATERIALS AND METHODS: the following scientific and pedagogical methods were used in the research: theoretical analysis (study of pedagogical, psychological, and sociological literature); pedagogical observation; questionnaires and interviews;

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

experimental work; methods of comparison and generalization. The materials included curricula of general secondary and vocational education institutions, state educational standards, educational work plans, methodological manuals, and the results of international studies.

DISCUSSION AND RESULTS: the research results showed that socially active civic competence consists of the following components: cognitive component (civic knowledge, legal literacy); affective component (values, social responsibility, civic position); behavioral component (practical activity, social initiative). The formation of this competence is effectively carried out based on the following didactic and pedagogical approaches: learner-centered education; competency-based approach; problem-based and project-based learning; use of interactive methods (debates, role-playing, case studies); involvement in social practice (volunteering, community work).

The following were identified as effective pedagogical conditions: creating an open and democratic educational environment; ensuring students' freedom of expression; developing cooperation between teachers and students; organizing civic education based on interdisciplinary integration. These approaches contribute to the development of students' social activity, civic responsibility, and skills for active participation in public life.

CONCLUSION: in conclusion, the formation of socially active civic competence is one of the priority areas of the modern education system. A scientifically grounded organization of this process ensures not only the improvement of students' knowledge but also their active participation in social life. Therefore, it is necessary to expand the implementation of innovative pedagogical technologies and strengthen civic education in the educational process.

Keywords: socially active civic competence, global socio-political processes, digital transformation, civil society, model, structural model.

XXI asrning uchinchi o‘n yilligida jamiyat taraqqiyoti demokratik institutlarning mustahkamlanishi, fuqarolik jamiyati rivoji, raqamli transformatsiya va globallashuv jarayonlari bilan xarakterlanmoqda. Bunday sharoitda ta’lim tizimining asosiy vazifalaridan biri – ijtimoiy faol, mas’uliyatli va tashabbuskor fuqaroni shakllantirishdir. Shu nuqtai nazardan, ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasini shakllantirish pedagogika fanining dolzarb muammolaridan biri sifatida e’tirof etilmoqda.

UNESCO tomonidan 2021 yilda e’lon qilingan “Reimagining Our Futures Together” hisobotida ta’limning asosiy maqsadi sifatida ijtimoiy mas’uliyatli, tanqidiy fikrlovchi va demokratik qadriyatlarga sodiq shaxsni tarbiyalash vazifasi belgilangan[1]. 2023 yilgi global fuqarolik ta’limi bo‘yicha hisobotda esa fuqarolik kompetensiyasi barqaror rivojlanish maqsadlariga erishishning asosiy omili sifatida talqin etiladi[2]. So‘nggi ilmiy

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

tadqiqotlar va tahlillar shuni ko‘rsatadiki, o‘quvchilarda fuqarolik faolligi pastligi, ijtimoiy mas’uliyatning yetarli darajada shakllanmaganligi hamda fuqarolik qadriyatlari tizimining barqaror emasligi muammo sifatida saqlanib qolmoqda[3].

Demak, ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasini shakllantirish masalasi pedagogik nazariya va amaliyotning dolzarb ilmiy muammosi sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasini shakllantirish muammosi quyidagi nazariy yo‘nalishlar bilan bog‘liq holda o‘rganiladi:

- Kompetensiyaviy yondashuv – ta’lim natijasini amaliy faoliyatga tayyorgarlik bilan bog‘lash;
- Aksiologik yondashuv – qadriyatlar tizimini shakllantirish;
- Shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv – individual xususiyatlarni hisobga olish;
- Faoliyatga yo‘naltirilgan yondashuv – ijtimoiy amaliyot orqali rivojlantirish;

Global ijtimoiy-siyosiy jarayonlar, raqamli transformatsiya va fuqarolik jamiyati institutlarining rivojlanishi ta’lim tizimida fuqarolik kompetensiyasini shakllantirish masalasini strategik ustuvor yo‘nalishga aylantirdi. So‘nggi yillarda mazkur muammo xalqaro tashkilotlar, milliy ta’lim tizimlari va ilmiy markazlar tomonidan kompleks o‘rganilmoqda.

Yevropa Ittifoqi tajribasi: European Commission tomonidan e’lon qilingan “Citizenship Education at School in Europe” (2020) hisobotida fuqarolik ta’limi demokratik madaniyatni mustahkamlash, ijtimoiy inklyuziyani ta’minlash va yoshlarning siyosiy savodxonligini oshirish vositasi sifatida talqin etiladi[4]. Hisobotda fuqarolik kompetensiyasi siyosiy-huquqiy bilimlar,tanqidiy fikrlash va media savodxonlik,ijtimoiy hamkorlik va tolerantlik,faol fuqarolik ishtiroki komponentlari birligida ko‘riladi. 2018-yilda European Parliament va Council of the European Union tomonidan yangilangan “Key Competences for Lifelong Learning” tavsiyasida fuqarolik kompetensiyasi demokratik qadriyatlarga asoslangan faol va mas’uliyatli ishtirok qobiliyati sifatida belgilandi[5]. Mazkur hujjatda fuqarolik kompetensiyasi nafaqat bilim, balki qadriyat va xulq-atvor darajasida shakllanishi lozimligi ta’kidlanadi. Yevropa modelining muhim jihati — fuqarolik ta’limining fanlararo integratsiyasi va maktab boshqaruvi darajasida demokratik muhit yaratish orqali amalga oshirilishidir. Bu yondashuv fuqarolik kompetensiyasini “o‘qitiladigan mavzu” emas, balki “tajriba orqali o‘zlashtiriladigan ijtimoiy amaliyot” sifatida talqin etadi.

AQSH tajribasi: United States ta’lim tizimida fuqarolik ta’limi “Civic Education” konsepsiyasi asosida rivojlangan. National Council for the Social Studies tomonidan ishlab chiqilgan C3 (College, Career, and Civic Life) Framework modelida fuqarolik kompetensiyasi quyidagi bosqichlarda shakllantiriladi[6]:

1.Savol qo‘yish va muammo aniqlash;
2.Manbalarni tahlil qilish;
3.Dalillarga asoslangan xulosa chiqarish;
4.Fuqarolik harakati va ijtimoiy ishtirok.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

AQSH tajribasining innovatsion jihati — service-learning texnologiyasining keng qo‘llanishidir. Bu metod orqali o‘quvchilar real ijtimoiy muammolarni hal etishda bevosita ishtirok etadilar. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, amaliy ishtirok asosidagi fuqarolik ta’limi an’anaviy ma’ruza usullariga nisbatan yuqori samaradorlikka ega[7].

Finlyandiya tajribasi:

Finland Milliy o‘quv dasturida fuqarolik kompetensiyasi transversal (kesishuvchi) kompetensiyalar tarkibiga kiritilgan[8]. Bu modelda fuqarolik tarbiyasi alohida fan doirasida emas, balki barcha fanlar kesimida integratsiyalashgan holda amalga oshiriladi. Media savodxonlik, tanqidiy fikrlash va ijtimoiy mas’uliyat har bir o‘quv predmetida aks ettiriladi. Finlyandiya tajribasining ustun jihati — maktab muhitining o‘zi demokratik boshqaruv tamoyillariga asoslanishi, o‘quvchilarning qaror qabul qilish jarayonlarida ishtirok etishidir. Janubiy Koreya tajribasi: South Korea ta’lim tizimida fuqarolik ta’limi milliy identitet va global fuqarolik tushunchasi uyg‘unligida olib boriladi. O‘quv dasturlarida konstitutsion qadriyatlar, ijtimoiy birdamlik va raqamli fuqarolik masalalariga alohida e’tibor qaratiladi[9]. Koreya modeli fuqarolik kompetensiyasini texnologik savodxonlik bilan integratsiyalash orqali zamonaviy raqamli jamiyat talablariga moslashtirganligi bilan ajralib turadi.

MDH davlatlari tajribasi:

MDH mamlakatlarida fuqarolik tarbiyasi asosan huquqiy savodxonlik va vatanparvarlik yo‘nalishida olib boriladi. So‘nggi yillarda Rossiya, Qozog‘iston va Belarus ta’lim tizimlarida kompetensiyaviy yondashuv asosida fuqarolik ta’limini modernizatsiya qilishga urinishlar kuzatilmoqda. Biroq ko‘plab tadqiqotlarda metodik tizimning fragmentarligi va diagnostik mexanizmlarning yetarli ishlab chiqilmaganligi qayd etiladi.

O‘zbekistonda fuqarolik tarbiyasini rivojlantirish bo‘yicha bir qator davlat siyosati hujjatlari qabul qilingan. O‘zbekiston ta’lim siyosatida fuqarolik tarbiyasi ustuvor yo‘nalish sifatida belgilanib, umumiy o‘rta ta’lim tizimiga “Tarbiya” fani joriy etildi. Mazkur fan yosh avlodda milliy va umuminsoniy qadriyatlar, huquqiy madaniyat va ijtimoiy faollikni shakllantirishga qaratilgan. OECD tomonidan 2023 yilda e’lon qilingan tadqiqotlarda fuqarolik kompetensiyasini shakllantirishda tanqidiy fikrlash, ijtimoiy-emotsional ko‘nikmalar va madaniyatlararo muloqot muhim omil sifatida ko‘rsatilgan[10].

Yevropa Kengashining 2022 yilgi Demokratik madaniyat kompetensiyalari doirasida fuqarolik kompetensiyasini shakllantirish uchun qadriyatlar, bilimlar va ko‘nikmalar integratsiyasi zarurligi ta’kidlanadi[11].

Davlat ta’lim standartlari va o‘quv dasturlarining tahlili shuni ko‘rsatadiki, fuqarolik kompetensiyasi mazmun darajasida aks etgan bo‘lsa-da, metodik jihatdan:

- o‘qituvchilarni maxsus tayyorlash mexanizmi tizimlashtirilmagan;
- kompetensiya indikatorlari aniq belgilab berilmagan;
- baholash mezonlari amaliyotga to‘liq joriy etilmagan.

Masalan: o‘quvchilarni jamoaviy loyiha ishlari va ijtimoiy tashabbuslarda faol ishtirok etishga yo‘naltiruvchi modul va topshiriqlar yetarlicha rivojlanmagan. Shu bilan birga,

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

o‘qituvchilarning ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasini shakllantirish metodik salohiyati va tayyorgarligi ham cheklangan bo‘lishi mumkin.

Xalqaro va milliy tajribalar tahlili asosida quyidagi umumiy muammolar aniqlandi:

1.Fuqarolik kompetensiyasining ko‘proq nazariy darajada talqin etilishi;

2.Amaliy ishtirok komponentining yetarli rivojlantirilmaganligi;

3.Diagnostik vositalarning standartlashtirilmaganligi;

4.O‘qituvchilar tayyorgarligining fragmentar xarakteri.

Raqamli jamiyat sharoitida fuqarolik kompetensiyasi yangi mazmun kasb etmoqda. Media savodxonlik, axborot xavfsizligi va raqamli etika fuqarolik madaniyatining ajralmas qismiga aylangan. OECD tadqiqotlarida raqamli fuqarolik kompetensiyasi yoshlarning ijtimoiy ishtirokini oshirishda muhim omil sifatida ko‘rsatiladi[12]. Shu sababli, ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasini shakllantirish pedagogik muammo sifatida raqamli muhitni ham qamrab olishi zarur. Ilmiy manbalar tahliliga ko‘ra, ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasini samarali shakllantirish uchun quyidagi pedagogik shart-sharoitlar zarur:

integrativ ta’lim mazmuni; faoliyatga yo‘naltirilgan metodlar; loyihaviy va muammoli ta’lim texnologiyalari; ijtimoiy hamkorlik muhitini yaratish; refleksiv tahlil mexanizmlarini joriy etish. Mazkur tahlillar asosida quyidagi ilmiy xulosaga kelindi: fuqarolik kompetensiyasini samarali shakllantirish faqat mazmunni yangilash bilan emas, balki o‘qituvchining metodik-metakompetensiyasini rivojlantirish orqali ta’minlanadi. “Tarbiya” fani doirasida fuqarolik kompetensiyasini shakllantirish uchun integrativ-modulli metodik tizim ishlab chiqish zarur, xorijiy tajribalarning bevosita transferi emas, balki milliy mentalitet va qadriyatlar bilan uyg‘unlashtirilgan adaptiv model samarali natija beradi. Mazkur tadqiqot xorijiy va milliy tajribani integrativ tahlil qilish asosida bo‘lajak o‘qituvchilarni fuqarolik kompetensiyasini shakllantirishga tayyorlashning takomillashtirilgan metodik modelini ishlab chiqishga yo‘naltirilgan bo’lib, xalqaro tajribalar tahlili shuni ko‘rsatdiki:

- rivojlangan davlatlarda fuqarolik kompetensiyasi fanlararo integratsiya asosida shakllantiriladi;
- real ijtimoiy faoliyat (service-learning, loyiha ishlari, debat) ustuvor ahamiyatga ega;
- baholash mezonlari aniq indikatorlarga asoslanadi.

Milliy ta’lim tizimida mazkur yo‘nalishda muayyan ishlar amalga oshirilayotgan bo‘lsa-da, metodik tizimning yaxlit modeli hali to‘liq ishlab chiqilmaganligi aniqlandi.

Nazariy tahlillar asosida quyidagi umumiy ilmiy xulosaga kelindi:

1.Fuqarolik kompetensiyasi shaxsning ijtimoiy identiteti va qadriyatlar tizimi bilan uzviy bog‘liq integrativ sifatdir;

2.Uni shakllantirish pedagogik jarayonning barcha komponentlari uyg‘unligida amalga oshirilishi lozim;

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

3.Bo‘lajak o‘qituvchini maxsus metodik-metakompetensiya asosida tayyorlash fuqarolik tarbiyasining samaradorligini belgilovchi asosiy omildir;

4.“Tarbiya” fani mazmuni fuqarolik kompetensiyasini shakllantirish uchun metodik platforma vazifasini bajarishi mumkin. Mazkur ilmiy tahlillar bo‘lajak o‘qituvchilarni o‘quvchilarda ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasini shakllantirishga tayyorlash metodikasini takomillashtirish uchun nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Yuqoridagi metodologik yondashuvlar asosida bo‘lajak o‘qituvchilarni fuqarolik kompetensiyasini shakllantirishga tayyorlashning konseptual modeli ishlab chiqildi.

Model quyidagi bloklardan iborat:

Maqsadli blok – ijtimoiy buyurtma va kutilayotgan natijalar;

Mazmuniy blok – “Tarbiya” fanining kompetensiyaviy modullari;

Jarayonli blok – innovatsion metod va texnologiyalar;

Diagnostik blok – mezon, indikator va monitoring mexanizmi;

Natijaviy blok – tayyorlik darajalari (past, o‘rta, yuqori).

Mazkur modelning ilmiy yangiligi — qadriyat, faoliyat va refleksiya birligiga asoslangan tayyorlash mexanizmini tizimli asosda taklif etishidadir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. UNESCO. Reimagining Our Futures Together: A New Social Contract for Education. – Paris, 2021.
2. UNESCO. Global Citizenship Education: Taking it Local. – Paris, 2023.
3. Karimov B. Fuqarolik kompetensiyasini rivojlantirishning pedagogik asoslari // Pedagogika ilmiy jurnali. – 4. European Commission (2020). Citizenship Education at School in Europe.
4. European Parliament & Council (2018). Key Competences for Lifelong Learning.
5. NCSS (2018). C3 Framework for Social Studies. 2022.
6. OECD (2019). Future of Education and Skills 2030.
7. Finnish National Agency for Education (2016/2020). National Core Curriculum.
8. UNESCO (2015). Global Citizenship Education: Topics and Learning Objectives.
9. OECD. Global Competence Framework. – Paris, 2023.
10. OECD. Global Competence Framework. – 2023.
11. Council of Europe. Reference Framework of Competences for Democratic Culture. – Strasbourg, 2022.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

PEDAGOGIK VEBINARLARNI TASHKIL QILISHNING DIDAKTIK TAMOYILLARI.

Abilova Gauxar Orinbekovna, Navoiy davlat universiteti, “Pedagogika” kafedrasi dotsenti, Navoiy, O‘zbekiston.

Annotatsiya

KIRISH: zamonaviy ta’lim paradigmasida masofaviy o‘qitish shakllari orasida pedagogik vebinarlar alohida o‘rin tutadi. Vebinar — bu real vaqt rejimida internet tarmog‘i orqali amalga oshiriladigan interaktiv o‘quv seminari hisoblanadi. Biroq, vebinarni shunchaki ma’ruza sifatida o‘tkazish kutilgan natijani bermaydi. Buning uchun an’anaviy didaktika va raqamli muhitning o‘ziga xos xususiyatlarini uyg‘unlashtirgan holda, o‘qitishning maxsus qonuniyatlariga rioya qilish talab etiladi. Ushbu maqolada vebinar tashkil etishning fundamental didaktik asoslari tahlil qilinadi.

MAQSAD: pedagogik vebinarlarning samaradorligini ta’minlovchi asosiy didaktik tamoyillarni tizimlashtirish hamda ta’lim oluvchilarning bilim o‘zlashtirish darajasini oshirish bo‘yicha ilmiy-metodik tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot jarayonida quyidagi metodlardan foydalanildi: Tahliliy-sintez: Masofaviy ta’limga oid mavjud pedagogik adabiyotlar va xalqaro tajribalarni o‘rganish. Qiyosiy tahlil: An’anaviy ma’ruza va vebinar formatidagi didaktik yondashuvlarni solishtirish. Modellashtirish: Vebinar jarayonini tashkil etishning samarali didaktik modelini yaratish. Vebinarni tashkil etishda asosiy didaktik tamoyillar sifatida quyidagilar belgilandi: Vizuallashtirish tamoyili: Ma'lumotlarni grafiklar, infografikalar va videolar orqali uzatish. Interaktivlik tamoyili: Chatlar, so‘rovnomalar va "savol-javob" bloklari orqali teskari aloqani ta’minlash. Tizimlilik va izchillik**:** Materialning mantiqiy bog‘liqligi va murakkablik darajasining bosqichma-bosqich ortib borishi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: o‘tkazilgan tahlillar natijasida pedagogik vebinarlarni tashkil etishda quyidagi muhim jihatlar aniqlandi: Kognitiv yuklamani boshqarish: Vebinar davomida axborot hajmi an’anaviy darsga nisbatan 20-30% kamroq bo‘lishi, lekin kontentning zichligi va sifati yuqori bo‘lishi lozim. Vaqt strukturasi: Pedagogik nuqtai nazardan vebinarning eng maqbul davomiyligi 45–60 minutni tashkil etadi. Bunda diqqatning pasayish egri chizig‘ini hisobga olgan holda, har 15 minutda faoliyat turini o‘zgartirish (masalan, slayddan so‘rovnomaga o‘tish) zarur. Teskari aloqa mexanizmi**:** Vebinarning didaktik kuchi uning "jonli" muloqotida. Faqat ma’ruzachining gapirishi didaktik tamoyillarning buzilishiga olib keladi. Vebinarlarda pedagogik mahorat faqat bilim berish bilan emas, balki raqamli muhitda auditoriyani boshqarish (moderatsiya) qobiliyati bilan o‘lchanadi. Texnik vositalar (Zoom, Google Meet, MS Teams) faqat vosita bo‘lib, asosiy yuklama didaktik dizayn zimmasiga tushadi.

XULOSA: pedagogik vebinarlarni tashkil etishning didaktik tamoyillari ta’lim samaradorligini belgilovchi asosiy poydevordir. Axborotning vizual va interaktiv tarzda taqdim etilishi, mantiqiy izchillik va doimiy qayta aloqa o‘quvchilarning motivatsiyasini

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

saqlab qolishga xizmat qiladi. Ilmiy asoslangan yondashuv vebinarni shunchaki video-muloqotdan to‘laqonli pedagogik texnologiyaga aylantiradi.

Kalit so‘zlar: pedagogik vebinar, didaktik tamoyillar, masofaviy ta’lim, interaktivlik, vizuallashtirish, kognitiv yuklama, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT).

ДИДАКТИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ ОРГАНИЗАЦИИ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ВЕБИНАРОВ.

Абилова Гаухар Оринбековна, доцент кафедры «Педагогика» Навоийского государственного университета, Навои, Узбекистан.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в современной образовательной парадигме среди форм дистанционного обучения педагогические вебинары занимают особое место. Вебинар — это интерактивный учебный семинар, проводимый в режиме реального времени через интернет. Однако проведение вебинара в формате простой лекции не обеспечивает ожидаемых результатов. Для этого необходимо соблюдать специфические закономерности обучения, сочетая традиционные дидактические принципы с особенностями цифровой среды. В данной статье анализируются фундаментальные дидактические основы организации вебинаров.

ЦЕЛЬ: цель исследования — систематизация основных дидактических принципов, обеспечивающих эффективность педагогических вебинаров, а также разработка научно-методических рекомендаций по повышению уровня усвоения знаний обучающимися.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в ходе исследования были использованы следующие методы: аналитико-синтетический метод: Изучение педагогической литературы и международного опыта в области дистанционного обучения; Сравнительный анализ: сопоставление дидактических подходов традиционной лекции и формата вебинара; моделирование: Разработка эффективной дидактической модели организации вебинара. В качестве основных дидактических принципов организации вебинаров выделены: принцип визуализации: представление информации с помощью графиков, инфографики и видеоматериалов; принцип интерактивности: обеспечение обратной связи через чаты, опросы и блоки «вопрос–ответ»; принцип системности и последовательности: логическая связность материала и поэтапное усложнение содержания.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: в результате проведённого анализа были выявлены следующие важные аспекты организации педагогических вебинаров: управление когнитивной нагрузкой: объём информации во время вебинара должен быть на 20–30% меньше по сравнению с традиционным занятием, при этом плотность и качество контента должны оставаться высокими; временная

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

структура: оптимальная продолжительность вебинара составляет 45–60 минут. С учётом кривой снижения внимания необходимо каждые 15 минут менять вид деятельности (например, переход от презентации к опросу); механизм обратной связи: дидактическая сила вебинара заключается в «живом» взаимодействии. Односторонняя лекция нарушает дидактические принципы; педагогическое мастерство в вебинарах определяется не только передачей знаний, но и способностью управлять аудиторией в цифровой среде (модерация). Технические средства (Zoom, Google Meet, MS Teams) являются лишь инструментами, тогда как основная нагрузка ложится на дидактический дизайн.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: дидактические принципы организации педагогических вебинаров являются фундаментом, определяющим эффективность обучения. Визуальная и интерактивная подача информации, логическая последовательность и постоянная обратная связь способствуют сохранению мотивации обучающихся. Научно обоснованный подход превращает вебинар из простого видеовзаимодействия в полноценную педагогическую технологию.

Ключевые слова: педагогический вебинар, дидактические принципы, дистанционное обучение, интерактивность, визуализация, когнитивная нагрузка, информационно-коммуникационные технологии (ИКТ).

DIDACTIC PRINCIPLES OF ORGANIZING PEDAGOGICAL WEBINARS.

Abilova Gaukhar Orinbekovna, associate professor of the “Pedagogy” department,
Navoi state university, Navoi, Uzbekistan.

Annotation

INTRODUCTION: in the modern educational paradigm, pedagogical webinars occupy a special place among distance learning formats. A webinar is an interactive training seminar conducted in real time via the Internet. However, conducting a webinar simply as a lecture does not yield the expected results. It is necessary to follow specific instructional principles by integrating traditional didactics with the unique features of the digital environment. This article analyzes the fundamental didactic foundations of organizing webinars.

AIM: the aim of the study is to systematize the key didactic principles that ensure the effectiveness of pedagogical webinars and to develop scientific and methodological recommendations for improving learners’ knowledge acquisition.

MATERIALS AND METHODS: the following research methods were used in the study: Analytical-synthetic method: studying existing pedagogical literature and international experience in distance education; Comparative analysis: comparing didactic approaches of traditional lectures and webinar formats; Modeling: developing an effective didactic model for organizing webinars. The main didactic principles of webinar organization include: Principle of visualization: presenting information through graphs,

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

infographics, and videos; Principle of interactivity: ensuring feedback through chats, polls, and Q&A sessions; Principle of systematicity and consistency: logical coherence of the material and gradual increase in complexity.

DISCUSSION AND RESULTS: the analysis revealed several important aspects of organizing pedagogical webinars: Cognitive load management: the amount of information during a webinar should be 20–30% less than in traditional classes, while maintaining high content density and quality; Time structure: the optimal duration of a webinar is 45–60 minutes. Considering the attention decline curve, it is necessary to change the type of activity every 15 minutes (e.g., from slides to polls); Feedback mechanism: the didactic strength of a webinar lies in live interaction. One-way lecturing violates didactic principles; Pedagogical mastery in webinars is measured not only by knowledge delivery but also by the ability to manage the audience in a digital environment (moderation). Technical tools (Zoom, Google Meet, MS Teams) serve only as instruments, while the main responsibility lies in didactic design.

CONCLUSION: the didactic principles of organizing pedagogical webinars form the foundation of effective teaching. Visual and interactive presentation of information, logical consistency, and continuous feedback help maintain learners' motivation. A scientifically grounded approach transforms a webinar from a simple video interaction into a полноценная pedagogical technology.

Keywords: pedagogical webinar, didactic principles, distance education, interactivity, visualization, cognitive load, information and communication technologies (ICT).

Mamlakatimizda ijtimoiy hayotni rivojlantirish hamda iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash jarayonida ta'lim tizimining o'rni nihoyatda muhim hisoblanadi. Zamonaviy jamiyat taraqqiyoti shuni ko'rsatadiki, ta'lim sifati davlatning barqaror rivojlanishi, raqobatbardosh kadrlar tayyorlash va intellektual salohiyatni oshirishda asosiy omillardan biridir. Bugungi kunda jahonda ta'lim sohasida bir qator global jarayonlar kuzatilmoqda. Jumladan, ta'limning internatsionallashuvi, talabalar xalqaro mobilligining kengayishi, o'quv dasturlarining tezkor yangilanib borishi hamda innovatsion yondashuvlarning joriy etilishi shular jumlasidandir. Mazkur tendensiyalar ta'lim sifatini ta'minlash masalasining dolzarbligini yanada oshirmoqda. Shu sababli zamonaviy ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarda bo'lajak mutaxassislarning nafaqat kasbiy bilim va ko'nikmalari, balki ularning ma'naviy-axloqiy hamda intellektual salohiyatiga ham yuqori talablar qo'yilmoqda. Ta'lim muassasalari oldida xalqaro standartlarga javob bera oladigan, raqobatbardosh va yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlash vazifasi turibdi.

Ushbu vazifani samarali amalga oshirish esa ta'lim jarayoniga zamonaviy pedagogik yondashuvlar hamda innovatsion texnologiyalarni keng joriy etishni talab qiladi. Biroq ta'lim tizimida ilg'or xorijiy tajribalarni o'rganish va ulardan foydalanish

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

jarayoni hali ham yetarli darajada tez amalga oshmayotgani kuzatilmoqda. Ayniqsa, rivojlangan mamlakatlar ta’lim tizimida qo‘llanilayotgan innovatsion pedagogik texnologiyalarni amaliyotga tatbiq etish jarayoni nisbatan sekin kechmoqda. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi ta’lim tizimining barcha bosqichlariga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Hozirgi kunda ta’lim jarayonida turli axborot texnologiyalaridan keng foydalanilmoqda. Jumladan, multimedia vositalari, o‘quv videoroliklari, elektron darsliklar va elektron ish daftarlari ta’lim jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda. Ushbu vositalar o‘quv materiallarini yanada qiziqarli va tushunarli tarzda taqdim etish imkonini beradi. Shuningdek, ta’lim jarayonida veb-konferensiyalar, onlayn seminarlar hamda vebinarlar keng qo‘llanilmoqda. Ushbu shakllar o‘qitishning kommunikativ yo‘nalishiga mansub bo‘lib, ayniqsa masofaviy ta’lim tizimi rivojlanib borayotgan sharoitda ularning ahamiyati yanada ortib bormoqda. Zamonaviy axborot texnologiyalari yordamida o‘quv jarayonini interaktiv shaklda tashkil etish, talabalarning faolligini oshirish hamda bilimlarni samarali o‘zlashtirish imkoniyati yaratilmoqda.

Elektron doskalar, planshetlar va boshqa raqamli qurilmalar yordamida taqdimotlar, ko‘rgazmali materiallar va o‘quv videolari orqali o‘quv materiallarini yuqori sifatda namoyish etish mumkin. Shu bilan birga, axborot texnologiyalari masofaviy ta’limni samarali tashkil etish imkoniyatini ham yaratmoqda. Avvallari masofaviy ta’lim tushunchasi ko‘pincha sirtqi ta’lim yoki ochiq ta’lim kabi shakllar bilan tenglashtirilgan bo‘lsa, bugungi kunda onlayn ta’lim alohida va mustaqil ta’lim shakli sifatida o‘zining muhimligini isbotladi. Hozirgi davrda tobora ko‘proq mutaxassislar va tadqiqotchilar ushbu ta’lim turi katta istiqbolga ega ekanligini ta’kidlamoqda.

Masofaviy ta’limni tashkil etishda axborotni yetkazishning turli usullari va shakllari mavjud. Eng maqbul usulni tanlash esa bir qator omillarga bog‘liq. Bular qatoriga o‘quv fanining xususiyati, qo‘llanilayotgan texnik vositalar, dasturiy ta’minot imkoniyatlari hamda o‘quvchilarning individual psixologik xususiyatlari kiradi. Ta’lim jarayonida tinglovchilar ko‘pincha o‘qituvchining fikrlash jarayonini kuzatishi, muammolarni bosqichma-bosqich qanday hal etilayotganini ko‘rishi muhim ahamiyatga ega.

Masofaviy ta’lim shakllari orasida vebinarlar alohida o‘rin tutadi. Ushbu texnologiya 1990-yillarning oxirlarida paydo bo‘lgan bo‘lib, hozirgi kunda ta’lim jarayonida keng qo‘llanilmoqda. “Vebinar” tushunchasi turli manbalarda turlicha talqin qilinsa-da, umumiy mazmun jihatidan u internet orqali real vaqt rejimida o‘tkaziladigan onlayn seminar yoki uchrashuvni anglatadi. Vebinar – bu veb-konferensiyaning bir turi bo‘lib, unda cheklangan miqdordagi ishtirokchilar o‘zaro muloqot qilishi, savol-javoblarda qatnashishi hamda o‘quv materiallari bilan tanishishi mumkin. Aynan vebinarlar orqali masofaviy ta’lim jarayonida keng qamrovli o‘quv dasturlarini amalga oshirish, bilim almashish va interaktiv ta’lim muhitini shakllantirish imkoniyati yaratiladi.

Pedagogik vebinarlarni tashkil etish va o‘tkazish jarayonida o‘qituvchi markaziy va yetakchi rolni bajaradi. Chunki ta’lim jarayonining mazmuni, metodik tashkil etilishi

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

hamda talabalarning o‘quv faoliyatini boshqarish bevosita o‘qituvchining kasbiy kompetensiyasiga bog‘liq. Vebinar formati oliy ta’lim tizimi uchun nisbatan yangi pedagogik texnologiya hisoblanadi. Shu sababli uni samarali qo‘llash o‘qituvchilardan nafaqat pedagogik mahoratni, balki zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish bo‘yicha qo‘shimcha bilim va ko‘nikmalarni ham talab etadi.

Hozirgi kunda aksariyat oliy ta’lim muassasalarida vebinarlarni tayyorlash va o‘tkazishning yagona metodik tizimi to‘liq shakllanmagan. Shu bois vebinarlarni tashkil etish jarayonida aniq metodologik yondashuvlardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Pedagogik amaliyotda vebinarlarni tayyorlash va o‘tkazish jarayoni ma’lum bosqichlarga asoslangan holda amalga oshiriladi.

Vebinarlar turkumini rejalashtirish va tashkil etishda o‘qituvchi quyidagi ketma-ket bosqichlarni amalga oshiradi:

- Birinchi bosqichda muayyan fan yoki modul doirasida o‘tkaziladigan vebinarlar uchun tematik reja ishlab chiqiladi. Mavzular reja o‘quv materiallarini tizimli ravishda tashkil etish, mavzular o‘rtasidagi mantiqiy bog‘liqlikni ta’minlash hamda o‘quv jarayonining izchilligini ta’minlashga xizmat qiladi.

- Ikkinchi bosqichda birinchi vebinar uchun boshlang‘ich o‘quv materiallari tayyorlanadi. Bu jarayonda o‘qituvchi vebinar mazmunini, taqdimot materiallarini, interaktiv elementlarni hamda vizual vositalarni ishlab chiqadi. Mazkur bosqich vebinar sifatini ta’minlashda muhim ahamiyatga ega.

- Uchinchi bosqichda sinov (o‘quv) vebinari o‘tkaziladi. Sinov vebinari asosiy vebinar boshlanishidan oldin tashkil etilib, unda texnik vositalarning ishlash holati, taqdimot materiallarining to‘g‘ri aks etishi hamda o‘quv jarayonining metodik jihatlari tekshiriladi. Shu bilan birga, ushbu jarayon vebinarlarni rasmiy tarzda o‘tkazish uchun tegishli ruxsat olish imkonini ham beradi.

- To‘rtinchi bosqichda mutaxassislar tavsiyalari asosida materiallarni takomillashtirish amalga oshiriladi. Sinov vebinari natijalariga ko‘ra metodistlar yoki sohaga oid mutaxassislar tomonidan berilgan tavsiyalar inobatga olinib, vebinar materiallariga tegishli o‘zgartirishlar kiritiladi.

Vebinarlarni tayyorlash jarayonida o‘qituvchilarga maxsus metodik ko‘rsatmalar beriladi. Mazkur ko‘rsatmalar tematik reja tuzish, o‘quv materiallarini tayyorlash, interaktiv usullarni qo‘llash hamda texnik vositalardan samarali foydalanish bo‘yicha tavsiyalarni o‘z ichiga oladi.

Pedagogik vebinarlarni samarali tashkil etish uchun tayyorlanadigan boshlang‘ich materiallar bir qator tarkibiy elementlardan iborat bo‘ladi. Ular quyidagilarni o‘z ichiga oladi: vebinar mavzusi, dars rejasi, vebinar ssenariysi, talabalar uchun metodik tavsiyalar, vizual materiallar (rasmlar, diagrammalar, grafiklar), shuningdek, o‘quv jarayonida foydalaniladigan anketalar yoki so‘rovnomalar.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Vebinar mavzusini tanlashda bir qator mezonlarga e'tibor qaratiladi. Jumladan, mavzuning murakkablik darajasi, uning fan doirasidagi nazariy va amaliy ahamiyati hamda talabalarning ushbu mavzuni o'zlashtirishga bo'lgan qiziqishi asosiy omillar sifatida hisobga olinadi.Vebinar shaklida tashkil etiladigan o'quv mashg'ulotining rejasi odatda quyidagi asosiy komponentlarni o'z ichiga oladi:

- Birinchidan, darsning maqsadi, vazifalari va kutilayotgan natijalari belgilanadi. Ushbu bosqichda talabalarda shakllantirilishi rejalashtirilayotgan bilim, ko'nikma va kompetensiyalar aniqlashtiriladi.

- Ikkinchidan, ko'rib chiqiladigan asosiy masalalar belgilanadi. Bu jarayonda mavzuga oid asosiy tushunchalar, muhokama uchun savollar hamda umumiy yoki individual so'rov shakllari aniqlanadi.

- Uchinchidan, darsning borishi batafsil rejalashtiriladi. Bu bosqichda vebinar davomida qo'llaniladigan pedagogik usullar, interaktiv elementlar hamda o'qituvchi va talabalar faoliyati ketma-ketligi belgilanadi.

- To'rtinchidan, asosiy g'oyalar va xulosalar umumlashtiriladi. Ma'ruza davomida yoritilgan muhim tushunchalar va ilmiy xulosalar alohida ta'kidlanadi.

- Beshinchidan, qo'shimcha o'quv manbalari bo'yicha tavsiyalar beriladi. Bu talabalarga mavzuni yanada chuqurroq o'rganish imkonini yaratadi.

Pedagogik vebinarlarni tashkil etish jarayoni o'qituvchilarning metodik tayyorgarligi, texnik imkoniyatlar va didaktik yondashuvlarning uyg'unlashuvi bilan bevosita bog'liq. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, samarali vebinarlar quyidagi asosiy omillarni hisobga olgan holda tashkil qilinadi:

- O'qituvchining yetakchi roli. Vebinar jarayonida o'qituvchi nafaqat mavzuni tushuntiradi, balki talabalarning faoliyatini boshqaradi, interaktiv mashg'ulotlarni yo'lga qo'yadi va natijalarni baholaydi. Shu nuqtai nazardan, o'qituvchilarni vebinar texnologiyalaridan foydalanishga o'rgatish va qo'shimcha treninglar tashkil etish dolzarb vazifa hisoblanadi.

- Didaktik tamoyillarni tatbiq etish. Vebinarlarni rejalashtirish va o'tkazishda interaktiv metodlar, vizual materiallar, anketa va so'rovnomalar yordamida talabalar bilimini faollashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, interaktiv va vizual vositalar talabalarning mavzuni o'zlashtirishiga sezilarli darajada ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

- Texnik vositalarning roli. Tadqiqot davomida ishtirok etilgan vebinarlar uchun minimal texnik talablar (shaxsiy kompyuter yoki noutbuk, barqaror internet aloqasi, veb-kamera, mikrofon yoki garnitura) va dasturiy ta'minot (brauzerlar va plaginlar) o'quv jarayonining uzluksiz va sifatli bo'lishini ta'minlashda hal qiluvchi omil ekanligi aniqlangan.

- Sinov va tahlil jarayoni. Vebinarlarni tayyorlashdan oldin sinov vebinarlari o'tkazilib, ularning texnik ishlashini, materiallarning tushunarli va interaktivligini baholash

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

tavsiya etiladi. Shuningdek, talabalar fikri va olingan statistika asosida metodik yaxshilanishlar kiritish samaradorlikni oshiradi.

Ushbu maqolada muhokama qilingan masalalar zamonaviy ta'lim tizimi uchun katta ahamiyat kasb etadi, chunki professor-o'qituvchilarni ta'lim jarayonida turli pedagogik va elektron ta'lim texnologiyalaridan samarali foydalanishga o'rgatish zarurati aniq ko'rinib turadi. Taqdim etilgan metodologik yondashuv, xususan, vebinarlarni tayyorlash va o'tkazish jarayonlarini o'qituvchilarga o'rgatish bo'yicha taklif etilgan jarayon, hozirgi kunda masofaviy ta'limda qo'llanilayotgan vebinarlarni tashkil etish texnologiyasiga mos va eng maqbul deb hisoblanadi.

Shu bilan birga, ta'lim jarayonida vebinarlarning samaradorligini oshirish bo'yicha dolzarb masalalar saqlanib qolmoqda. Xususan, vebinarlar davomida ishlatiladigan o'quv materiallarining sifati va mazmuniy boyligi ta'lim samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, vebinarlarni tashkil etishda qo'llaniladigan pedagogik texnologiyalar va metodlarni doimiy takomillashtirish, vebinarlardan olingan statistik ma'lumotlar va talabalarning fikr-mulohazalarini tizimli tahlil qilish zarur. Bundan tashqari, boshqa universitetlar tajribasini o'rganish va ilg'or amaliyotlarni qo'llash ham vebinarlarning sifatini oshirish va ularning ta'lim jarayonidagi samaradorligini maksimal darajada ta'minlash imkonini beradi. Vaqt o'tishi bilan, ta'lim texnologiyalarini joriy etish va takomillashtirish natijasida vebinarlarni tayyorlash va o'tkazish metodologiyasi ham yangilanadi va shunga mos ravishda professor-o'qituvchilarni o'qitish jarayoni modernizatsiya qilinadi. Shu tarzda, maqolada taqdim etilgan yondashuvlar va tavsiyalar ta'lim jarayonini sifat jihatidan yaxshilashga, masofaviy ta'lim tizimida pedagogik vebinarlarning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Ivanova L.N.Interactive forms of education: manual L.N. Ivanova. M.,2007 .164 p.
2. Kalyagin I.N. New information technologies and educational technique / I.N. Kalyagin. M. : The Higher Education in Russia, 2003. 289 p.
3. Klarin M.V. Technique of teaching: ideal and reality / M.V. Klarin. Riga: Experiment, 2001. 180 p.
4. Kovaleva T.M. Innovative school: axioms and hypotheses: manual / T.M. Kovaleva. M.: Russian Academy of Education press, 2003. 214 p.301
5. Кукушин В.С. Педагогические технологии: учеб. пособие / В.С. Кукушин. Ростов-на-Дону: МарТ, 2002 319 с.
6. Сальникова Т.П. Педагогические технологии: учеб. пособие; сост. Т.П. Сальникова. М., 2005. 143 с.
7. Смирнов С А. Педа гогика. Теории, системы, технологии: учеб. пособие / С.А. Смирнов. М.: Академия, 200б. 512 с.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

8. Вебинар (webinar) [Электронный ресурс online библиотека «Е-Софт Девелопмент»]. URLhttp://www.web-learn.ru/index.php?option=com_-content&. (дата обращения 28.01.2014)
9. Видеолекции и вебинары [Электронный ресурс «Издательство «Просвещение»]. URL: http://www.prosv.ru/info.aspxob_no=28980(flaTa обращения 17.02.2014)
10. Всероссийский вебинар «Вебинар - как современный инструмент интерактивного обучения школьников» [Электронный ресурс «Образовательный портал»]. URL:http://ext.spb.ru/index.-php/webinars/4778--l-r.html (дата обращения:14.04.2014)
11. Кухаренко В. Использование вебинара в учебном процессе [Элеетронный ресурс «Портал электронного обучения»]. URL: http://www.e-learning.by/-Article/Ispoljzovanie-vebina.. (дата обращения:12.04.2014)
12. Педагогическая технология дистанционного обучения [Электронный ресурс «Школа успешного учителя»]. URL: http://edu-lider.ru/pedagogi-cheskaya-texnologiya-dist.. (дата обращения: 10.04.2014)
13. Абдуллаева Ш.Х. Олий таълим муассасалари педагогларининг креатив салоҳиятини ривожлантириш механизмлари: пед. фан. док. (DSc) дисс. – Тошкент, 2020. – 242 б.
14. Муслимов Н.А. ва бошқалар. Педагогик креативлик асослари. – Тошкент: “Турон иқбол”, 2015. – 120 б.
15. Джураев Р.Х., Турғунов С.Т. Таълим менежменти. – Тошкент: “Ворис-нашриёт”, 2012. – 248 б.
16. Зиглер М. Креативность в высшем образовании: новые подходы и вызовы цифровой эпохи // Образовательные технологии. – 2021. – №4. – С. 15–28.
17. Хуторской А.В. Педагогическая инноватика: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / А.В. Хуторской. – М.: Академия, 2010. – 256 с.
18. Csikszentmihalyi M. Creativity: Flow and the Psychology of Discovery and Invention. – New York: Harper Perennial, 2013. – 464 p.
19. Robinson K. Creative Schools: The Grassroots Revolution That’s Transforming Education. – Penguin Books, 2016. – 320 p.
20. Florida R. The Rise of the Creative Class. – Basic Books, 2019. – 416 p.
21. Torrance E. P. The Nature of Creativity as Manifest in its Testing. In R. J. Sternberg (Ed.), The Nature of Creativity. – Cambridge University Press, 1988. – pp. 43–75.
22. UNESCO. ICT Competency Framework for Teachers. [Электронный ресурс]. URL: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000265721 (дата обращения: 02.04.2026).
23. World Economic Forum. The Future of Jobs Report 2023. [Электронный ресурс]. URL: https://www.weforum.org/reports/the-future-of-jobs-report-2023/

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTIDA 3-5 YOSHLI BOLALARDA MATEMATIK SAVODXONLIKNI RIVOJLANTIRISHDA TARBIYACHILARNING PEDAGOGIK KOMPETENSIYALARNI RIVOJLANTISH TEXNOLOGIYASI.

Xalilova Dilnavoz Abdullayevna, Buxoro davlat pedagogika instituti talabasi, Buxoro, O'zbekiston.

Annotatsiya

KIRISH: hozirgi kunda maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirish, bolalarning intellektual salohiyatini oshirish va ularni maktab ta'limiga sifatli tayyorlash muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, 3–5 yoshli bolalarda matematik savodxonlikni shakllantirish ularning mantiqiy fikrlashini rivojlantirish, tahlil qilish va umumlashtirish ko'nikmalarini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda matematik tasavvurlarni shakllantirish jarayonida tarbiyachining pedagogik kompetensiyasi alohida o'rin tutadi. Tarbiyachi nafaqat bilim beruvchi, balki bolalarning qiziqishini oshiruvchi, ularning mustaqil fikrlashini rivojlantiruvchi hamda ta'lim jarayonini innovatsion pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etuvchi mutaxassis bo'lishi zarur. Shu sababli maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tarbiyachilarning pedagogik kompetensiyalarini rivojlantirish texnologiyasini takomillashtirish orqali bolalarda matematik savodxonlikni rivojlantirish masalasi dolzarb pedagogik muammo hisoblanadi.

MAQSAD: maktabgacha ta'lim tashkilotida 3–5 yoshli bolalarda matematik savodxonlikni samarali rivojlantirish uchun tarbiyachilarning pedagogik kompetensiyalarini rivojlantirish texnologiyasini ilmiy-pedagogik jihatdan asoslash va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

METODLAR VA MATERIALLAR: mazkur tadqiqotda quyidagi ilmiy-pedagogik metodlardan foydalanildi: pedagogik kuzatuv, tahlil va taqqoslash, pedagogik tajriba-sinov ishlari, suhbat va anketa usullari, didaktik o'yinlar va innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llash. Tadqiqot materiali sifatida maktabgacha ta'lim tashkilotlarida olib borilayotgan ta'lim-tarbiya jarayoni, metodik qo'llanmalar, didaktik materiallar hamda matematik tasavvurlarni shakllantirishga oid pedagogik adabiyotlar o'rganildi. Bolalarda matematik savodxonlikni rivojlantirish jarayonida quyidagi texnologiyalardan foydalanish samarali hisoblanadi: o'yin texnologiyalari, muammoli ta'lim texnologiyasi, interfaol metodlar, ko'rgazmali vositalardan foydalanish.

NATIJA VA MUHOKAMA: tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tarbiyachilarning pedagogik kompetensiyasini rivojlantirish orqali bolalarda matematik savodxonlikni samarali shakllantirish mumkin. 3–5 yoshli bolalarda matematik savodxonlikni rivojlantirish jarayonida quyidagi yo'nalishlar muhim ahamiyatga ega: son va miqdor haqida dastlabki tasavvurlarni shakllantirish, shakllar va fazoviy tasavvurlarni o'rgatish, taqqoslash va guruhlash ko'nikmalarini rivojlantirish, oddiy matematik amallarni o'yin jarayonida o'zlashtirish. Pedagogik tajribalar natijasida aniqlandiki, tarbiyachilar tomonidan interfaol metodlar, didaktik o'yinlar va ko'rgazmali vositalardan foydalanish

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

bolalarda matematik tushunchalarni tezroq va samarali o‘zlashtirishga yordam beradi. Shuningdek, tarbiyachilarning kasbiy kompetensiyasini oshirish bo‘yicha seminar-treninglar, metodik mashg‘ulotlar ham ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

XULOSA: maktabgacha ta’lim tashkilotlarida 3–5 yoshli bolalarda matematik savodxonlikni rivojlantirishda tarbiyachilarning pedagogik kompetensiyasini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, ta’lim jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalar, didaktik o‘yinlar va interfaol metodlardan foydalanish bolalarda matematik tasavvurlarni shakllantirish samaradorligini oshiradi. Shu bois tarbiyachilarning kasbiy malakasini oshirish, ularni innovatsion pedagogik texnologiyalar bilan tanishtirish va metodik qo‘llab-quvvatlash maktabgacha ta’lim sifatini yanada yuksaltirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: maktabgacha ta’lim, matematik savodxonlik, pedagogik kompetensiya, 3–5 yoshli bolalar, didaktik o‘yinlar, pedagogik texnologiyalar, ta’lim jarayoni, innovatsion metodlar.

РАЗВИТИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ ВОСПИТАТЕЛЕЙ В ПРОЦЕССЕ ФОРМИРОВАНИЯ МАТЕМАТИЧЕСКОЙ ГРАМОТНОСТИ У ДЕТЕЙ 3–5 ЛЕТ В ДОШКОЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ.

Халилова Дилнавоз Абдуллаевна, студентка Бухарского государственного педагогического института, Бухара, Узбекистан.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в настоящее время развитие системы дошкольного образования, повышение интеллектуального потенциала детей и их качественная подготовка к школьному обучению являются важными задачами. Особенно актуально формирование математической грамотности у детей 3–5 лет, так как это способствует развитию логического мышления, навыков анализа и обобщения. В процессе формирования математических представлений у дошкольников особое значение имеет педагогическая компетентность воспитателя. Воспитатель должен быть не только источником знаний, но и стимулировать интерес детей, развивать их самостоятельное мышление, организовывать образовательный процесс на основе инновационных педагогических технологий. Поэтому совершенствование технологий развития педагогических компетенций воспитателей в дошкольных учреждениях для формирования математической грамотности у детей является актуальной педагогической проблемой.

ЦЕЛЬ: научно-педагогическое обоснование и разработка практических рекомендаций по технологии развития педагогических компетенций воспитателей для эффективного формирования математической грамотности у детей 3–5 лет в дошкольных образовательных учреждениях.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

МЕТОДЫ И МАТЕРИАЛЫ: в исследовании использовались следующие научно-педагогические методы: педагогическое наблюдение, анализ и сравнение, педагогический эксперимент, беседы и анкетирование, дидактические игры, применение инновационных педагогических технологий. В качестве материалов исследования изучались образовательные процессы в дошкольных учреждениях, методические пособия, дидактические материалы и педагогическая литература по формированию математических представлений. Для развития математической грамотности у детей эффективно использовать такие технологии, как игровые методы, проблемное обучение, интерактивные методы и наглядные пособия.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЕ: результаты исследования показали, что развитие педагогической компетентности воспитателей в дошкольных учреждениях способствует эффективному формированию математической грамотности у детей. Для детей 3–5 лет важны следующие направления: формирование начальных представлений о числах и количестве, обучение формам и пространственным представлениям, развитие навыков сравнения и группировки, освоение простых математических действий в игровой форме. Педагогические эксперименты выявили, что использование интерактивных методов, дидактических игр и наглядных пособий помогает детям быстрее и эффективнее усваивать математические понятия. Семинары, тренинги и методические занятия также способствуют повышению профессиональной компетентности воспитателей и улучшению качества обучения.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: развитие педагогической компетентности воспитателей в дошкольных образовательных учреждениях имеет важное значение для формирования математической грамотности у детей 3–5 лет. Результаты исследования показали, что использование современных педагогических технологий, дидактических игр и интерактивных методов повышает эффективность формирования математических представлений у детей. Повышение профессиональной квалификации воспитателей, ознакомление их с инновационными педагогическими технологиями и методическая поддержка способствуют дальнейшему улучшению качества дошкольного образования.

Ключевые слова: дошкольное образование, математическая грамотность, педагогическая компетенция, дети 3–5 лет, дидактические игры, педагогические технологии, образовательный процесс, инновационные методы.

TECHNOLOGY FOR DEVELOPING PEDAGOGICAL COMPETENCIES OF EDUCATORS IN PROMOTING MATHEMATICAL LITERACY AMONG 3–5-YEAR-OLD CHILDREN IN PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS.

Khalilova Dilnavoz Abdullayevna, student, Bukhara state pedagogical institute, Bukhara, Uzbekistan.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Annotation

INTRODUCTION: today, the development of the preschool education system, enhancing children's intellectual potential, and preparing them effectively for school are among the most important tasks. In particular, fostering mathematical literacy in 3–5-year-old children is crucial for developing logical thinking, analytical skills, and the ability to generalize. In the process of forming mathematical concepts in preschool children, the pedagogical competence of the educator plays a key role. The educator should not only provide knowledge but also stimulate children's interest, develop their independent thinking, and organize the educational process using innovative pedagogical technologies. Therefore, improving the technology for developing educators' pedagogical competencies to enhance mathematical literacy in children is an urgent pedagogical issue.

AIM: to scientifically and pedagogically substantiate the technology for developing educators' pedagogical competencies and to develop practical recommendations for effectively promoting mathematical literacy among 3–5-year-old children in preschool educational institutions.

METHODS AND MATERIALS: this study employed the following scientific-pedagogical methods: pedagogical observation, analysis and comparison, pedagogical experiments, interviews and questionnaires, didactic games, and the application of innovative pedagogical technologies. Research materials included educational processes in preschool institutions, methodological manuals, didactic materials, and pedagogical literature on the development of mathematical concepts. Effective technologies for developing mathematical literacy in children include game-based learning, problem-based learning, interactive methods, and the use of visual aids.

RESULTS AND DISCUSSION: the study results showed that enhancing educators' pedagogical competencies in preschool institutions facilitates the effective formation of mathematical literacy in children. For 3–5-year-old children, the following areas are particularly important: developing initial concepts of number and quantity, teaching shapes and spatial concepts, fostering comparison and grouping skills, and learning simple mathematical operations through play. Pedagogical experiments indicated that the use of interactive methods, didactic games, and visual aids helps children grasp mathematical concepts more quickly and effectively. In addition, professional development seminars, trainings, and methodological workshops improve educators' professional competence and the overall quality of education.

CONCLUSION: developing educators' pedagogical competencies in preschool educational institutions is crucial for promoting mathematical literacy among 3–5-year-old children. The study demonstrated that using modern pedagogical technologies, didactic games, and interactive methods increases the effectiveness of forming mathematical concepts. Enhancing educators' professional skills, introducing them to innovative

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

pedagogical technologies, and providing methodological support contribute to further improving the quality of preschool education.

Keywords: preschool education, mathematical literacy, pedagogical competence, 3–5-year-old children, didactic games, pedagogical technologies, educational process, innovative methods.

Maktabgacha ta’lim tizimi uzluksiz ta’limning muhim bosqichi bo‘lib, unda bolalarning intellektual, ijtimoiy va psixologik rivojlanishi uchun zarur sharoitlar yaratiladi. Ayniqsa, 3–5 yoshli bolalarda matematik savodxonlikni shakllantirish ularning tafakkuri, mantiqiy fikrlashi va muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy pedagogik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, maktabgacha yoshdagi bolalarning matematik tasavvurlari ularning keyingi ta’lim bosqichlaridagi akademik muvaffaqiyatiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli matematik savodxonlikni rivojlantirish masalasi pedagogika va psixologiya sohasidagi ko‘plab olimlar maktabgacha yoshdagi bolalarda matematik tasavvurlarni shakllantirish jarayonini o‘rganib, bu jarayonda tarbiyachining roli hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini ta’kidlaydilar.

Maktabgacha ta’lim tizimida bolalarning matematik savodxonligini rivojlantirish zamonaviy pedagogika va ta’lim nazariyasining muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, matematik tushunchalar va miqdoriy tasavvurlar bolalarda juda erta yoshdan boshlab shakllana boshlaydi. Tadqiqotchilar Douglas Clements va Julie Sarama tomonidan olib borilgan ilmiy izlanishlarga ko‘ra, matematik bilimlarning dastlabki asoslari bolalarning hayotining ilk yillaridayoq shakllanadi va bu bilimlar keyingi akademik muvaffaqiyat uchun muhim poydevor yaratadi. Zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda ham maktabgacha yosh davrida matematik ko‘nikmalarni rivojlantirish bolalarning keyingi ta’lim jarayonidagi muvaffaqiyatiga sezilarli ta’sir ko‘rsatishi ta’kidlanadi. Uzoq muddatli tadqiqotlar natijalari shuni ko‘rsatadiki, maktabgacha davrda matematik ta’lim bilan tizimli shug‘ullangan bolalar keyingi sinflarda matematik fanlarni o‘zlashtirishda yuqori natijalarga erishadi. Ilmiy tadqiqotlarda bolalarning matematik tafakkuri nafaqat son tushunchasi bilan, balki fazoviy tasavvurlar, naqsh va qonuniyatlarni anglash, miqdoriy taqqoslash kabi ko‘nikmalar bilan ham bog‘liq ekanligi aniqlangan. Shuningdek, bolalar maktabgacha davrning o‘zidayoq sanash ketma-ketligini aytish, kichik guruhdagi predmetlar miqdorini aniqlash hamda geometrik shakllarni farqlash kabi matematik ko‘nikmalarga ega bo‘la boshlaydi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda matematik bilimlarni shakllantirish jarayonida pedagogik faoliyatning sifatli tashkil etilishi alohida ahamiyatga ega. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, bolalar matematik bilimlarni o‘yin faoliyati, amaliy mashg‘ulotlar va ijtimoiy muloqot orqali samarali o‘zlashtiradi. O‘yin asosida tashkil etilgan matematik faoliyat

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

bolalarda mantiqiy fikrlash, muammolarni hal qilish va analitik tafakkurni rivojlantirishga yordam beradi. Shuningdek, maktabgacha ta’lim jarayonida tarbiyachining pedagogik faoliyati bolalarda matematik savodxonlikni rivojlantirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, bolalar uchun yaratilgan ta’lim muhiti, pedagogning metodik yondashuvi va o‘qitish strategiyalari bolalarning matematik bilimlarni o‘zlashtirish darajasiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Shu asosda mazkur tadqiqotning maqsadi maktabgacha ta’lim tashkilotida 3–5 yoshli bolalarda matematik savodxonlikni rivojlantirish jarayonida tarbiyachilarning pedagogik kompetensiyalarini rivojlantirish texnologiyasini ilmiy jihatdan asoslash hamda ta’lim jarayonida samarali qo‘llash mumkin bo‘lgan metodik tavsiyalar ishlab chiqishdan iboratdir. Tadqiqot doirasida matematik savodxonlikni rivojlantirishning pedagogik shartlari, innovatsion pedagogik texnologiyalar, didaktik o‘yinlar va interfaol metodlardan foydalanish imkoniyatlari o‘rganiladi hamda ularning ta’lim jarayonidagi samaradorligi tahlil qilinadi.

V.V. Abashinaning fikricha, maktabgacha yoshdagi bolalarning matematik rivojlanishi elementar matematik tushunchalar va ular bilan bog'liq mantiqiy operatsiyalarning shakllanishi natijasida yuzaga keladigan kognitiv faoliyat shakllaridagi sifat o‘zgarishlarini anglatadi. matematik fikrlash uslubini rag'batlantirish va rivojlantirish. Maktabgacha yoshdagi bolalarni matematik rivojlantirish va mantiqiy fikrlashni oshirish borasida bir nechta olimlar va tadqiqotchilar muhim ilmiy izlanishlar olib borgan va ularning asarlari muhim ahamiyatga ega. Ularning ayrimlari quyidagilar: Jean Piaget:"The Child's Conception of Number": Bu asar bolalarning raqamlar haqidagi tushunchalarini va ularning mantiqiy fikrlashini o‘rganadi. Lev Vygotsky: "Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes": Vygotskyni o‘zaro muloqot va ijtimoiy muhit orqali fikrlash va o‘rganish jarayonini tahlil qilishi bilan tanilgan. Maria Montessori: "The Absorbent Mind": Ushbu asarda Montessori ta'lim metodologiyasi va bolalarning mustaqil o‘rganish jarayoni haqida gapiriladi, shuningdek, matematik tushunchalarni qanday rivojlantirish mumkinligi ko‘rsatilgan. Reuven Feuerstein:"Beyond Intelligence: The Role of Potential in Human Development": Feuerstein fikrlash jarayonlarini va ularni rivojlantirish usullarini o‘rganadi, mantiqiy fikrlashni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Cathy Fosnot:"Constructing Number Sense, Addition, and Subtraction": Ushbu asarda matematik ta'limda konstruktiv yondashuv va bolalarning mantiqiy fikrlashini qanday rivojlantirish bo‘yicha ko‘plab misollar keltiriladi. Bu asarlar maktabgacha yoshdagi bolalarning matematik va mantiqiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishda muhim nazariy asoslarni taqdim etadi.

Jumladan, shveysariyalik psixolog Jean Piaget bolalarning intellektual rivojlanishi bosqichma-bosqich kechishini asoslab, maktabgacha yosh davrida bolalarda konkret tasavvurlar orqali bilim shakllanishini ta’kidlagan. Uning fikricha, bolalar matematik tushunchalarni asosan o‘yin, tajriba va faol harakatlar orqali o‘zlashtiradi. Shuningdek, rus psixologi Lev Vygotskiy tomonidan ilgari surilgan “yaqin rivojlanish zonasi” nazariyasi

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

ham bolalarda bilimlarni rivojlantirishda pedagog rahbarligining muhimligini ko‘rsatadi. Ushbu nazariyaga ko‘ra, bola mustaqil bajara olmaydigan, ammo kattalar yordamida o‘zlashtira oladigan bilim va ko‘nikmalar rivojlanishning muhim bosqichini tashkil etadi. Zamonaviy ta’lim tizimida maktabgacha ta’lim tashkilotlarida matematik savodxonlikni rivojlantirish uchun innovatsion pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar va didaktik o‘yinlardan foydalanish keng qo‘llanilmoqda. Shu bois tarbiyachilarning pedagogik kompetensiyasini rivojlantirish ham dolzarb ilmiy muammolardan biri hisoblanadi. Mazkur tadqiqot maktabgacha ta’lim tashkilotida 3–5 yoshli bolalarda matematik savodxonlikni rivojlantirishda tarbiyachilarning pedagogik kompetensiyalarini rivojlantirish texnologiyasini o‘rganishga qaratilgan bo‘lib, unda nazariy va empirik tadqiqot metodlaridan kompleks tarzda foydalanildi. Tadqiqotning metodologik asosini maktabgacha ta’lim pedagogikasi, bolalar psixologiyasi va zamonaviy ta’lim texnologiyalari bo‘yicha ilmiy qarashlar tashkil etadi. Bolalarda matematik tasavvurlarni shakllantirish jarayonini ilmiy asoslashda mashhur pedagog va psixologlarning nazariy qarashlari muhim metodologik manba bo‘lib xizmat qildi. Jumladan, bolalarning intellektual rivojlanish bosqichlarini ilmiy asoslab bergan Jean Piaget nazariyasiga ko‘ra, maktabgacha yosh davrida bolalar konkret predmetlar va amaliy faoliyat orqali bilimlarni o‘zlashtiradi. Shu sababli matematik tushunchalarni o‘rgatishda ko‘rgazmali vositalar va o‘yin faoliyatidan foydalanish muhim hisoblanadi. Bundan tashqari, Lev Vygotskiy tomonidan ishlab chiqilgan “yaqin rivojlanish zonasi” nazariyasi ham tadqiqot metodologiyasining muhim asoslaridan biri bo‘ldi. Ushbu nazariyaga ko‘ra, bolalar kattalar yoki tajribaliroq tengdoshlar yordamida murakkabroq bilimlarni o‘zlashtira oladi. Shuning uchun maktabgacha ta’lim jarayonida tarbiyachining pedagogik rahbarligi, yo‘naltiruvchi savollar va didaktik yordamlar muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, ta’lim jarayonida faol o‘rganish konsepsiyasini ilgari surgan amerikalik pedagog Jerome Bruner nazariyasi ham mazkur tadqiqotda metodologik asos sifatida qo‘llanildi. Uning fikricha, bola bilimni tayyor shaklda emas, balki mustaqil izlanish va faoliyat jarayonida egallaydi. Shu sababli matematik savodxonlikni rivojlantirishda muammoli vaziyatlar, tadqiqot elementlari va kashfiyotga asoslangan metodlardan foydalanish samarali hisoblanadi. Mashhur italyan pedagogi Maria Montessori ham maktabgacha ta’lim metodikasida muhim o‘rin egallaydi. Montessori metodikasida bolalarning mustaqil faoliyati, sensor rivojlanishi va ko‘rgazmali didaktik materiallar orqali o‘rganish asosiy tamoyil hisoblanadi. Uning fikricha, matematik tushunchalarni o‘rgatishda maxsus didaktik materiallardan foydalanish bolalarning abstrakt tushunchalarni oson anglashiga yordam beradi. Rus pedagogi Konstantin Ushinskiy esa ta’lim jarayonida ko‘rgazmalilik prinsipining ahamiyatini alohida ta’kidlagan. U bolalarning tafakkuri asosan tasviriy va konkret xarakterga ega ekanligini aytib, ta’lim jarayonida predmetlar, rasmlar va modellar orqali tushuntirish samaraliroq ekanligini asoslab bergan. Zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda ham maktabgacha yoshdagi bolalarda matematik savodxonlikni rivojlantirish muhim masala sifatida ko‘rib chiqilmoqda. Masalan, britaniyalik tadqiqotchi

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

David C. Geary o‘z ilmiy izlanishlarida bolalarda matematik qobiliyatlarning rivojlanishi erta yoshdan boshlanishini ta’kidlaydi. Uning fikriga ko‘ra, bolalarda son tushunchasi, miqdoriy taqqoslash va mantiqiy fikrlash ko‘nikmalarini erta rivojlantirish keyingi matematik ta’lim uchun mustahkam poydevor yaratadi. Shuningdek, zamonaviy ta’lim tizimida matematik savodxonlikni rivojlantirishda integrativ yondashuvlar ham qo‘llanilmoqda. STEAM ta’lim modeli matematika, texnologiya, muhandislik va san’at elementlarini birlashtirgan holda bolalarda kreativ fikrlash, muammolarni hal qilish va analitik tafakkurni rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu asosda aytish mumkinki, maktabgacha ta’lim tashkilotlarida matematik savodxonlikni rivojlantirish jarayoni pedagogik, psixologik va metodik jihatdan puxta tashkil etilganda samarali natijalarga erishish mumkin. Bu jarayonda tarbiyachilarning pedagogik kompetensiyasi, innovatsion metodlardan foydalanish va bolalarning yosh xususiyatlarini hisobga olish muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot jarayonida quyidagi nazariy metodlar qo‘llanildi: pedagogik va psixologik adabiyotlarni tahlil qilish, ilmiy manbalarni taqqoslash va umumlashtirish, maktabgacha ta’lim sohasidagi normativ-huquqiy hujjatlarni o‘rganish, matematik savodxonlikni rivojlantirishga oid metodik yondashuvlarni tizimlashtirish.

Tadqiqotning empirik metodlari esa quyidagilardan iborat: pedagogik kuzatuv, pedagogik tajriba-sinov ishlari, suhbat va savolnoma, diagnostik testlar, bolalarning o‘yin va ta’lim faoliyatini tahlil qilish.

Pedagogik kuzatuv metodi orqali maktabgacha ta’lim tashkilotida o‘tkaziladigan mashg‘ulotlar jarayoni, bolalarning matematik faoliyati hamda tarbiyachilarning pedagogik yondashuvlari o‘rganildi. Bu metod bolalarning matematik tushunchalarni o‘zlashtirish jarayonidagi qiziqishi, faolligi va mustaqil fikrlash darajasini aniqlash imkonini berdi. Pedagogik tajriba-sinov ishlari esa matematik savodxonlikni rivojlantirishga qaratilgan yangi metodik yondashuvlarning samaradorligini aniqlash maqsadida tashkil etildi. Tajriba jarayonida didaktik o‘yinlar, muammoli vaziyatlar, interfaol metodlar hamda ko‘rgazmali materiallardan foydalanildi.

Tadqiqot davomida matematik savodxonlikni rivojlantirishda qo‘llanilgan asosiy pedagogik texnologiyalar quyidagilardan iborat:

1. Didaktik o‘yin texnologiyasi. Bu texnologiya bolalarning yosh xususiyatlariga mos bo‘lib, o‘yin orqali bilim olishni ta’minlaydi. O‘yin jarayonida bolalar sonlarni sanash, predmetlarni taqqoslash va guruhlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi.
2. Muammoli ta’lim texnologiyasi. Muammoli vaziyatlar orqali bolalarda mantiqiy fikrlash, muammoni hal qilish va xulosa chiqarish ko‘nikmalari rivojlanadi.
3. Interfaol metodlar**.** “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Savol-javob”, “Kichik guruhlarda ishlash” kabi metodlar bolalarning faol ishtirokini ta’minlaydi.
4. STEAM yondashuvi. Zamonaviy ta’lim tizimida keng qo‘llanilayotgan STEAM yondashuvi matematika, texnologiya va ijodkorlik elementlarini birlashtirgan holda bolalarda integrativ bilimlarni shakllantiradi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

5. Ko‘rgazmali va didaktik materiallardan foydalanish**.** Geometrik shakllar, rangli kartochkalar, hisoblash tayoqchalari, konstruktiv o‘yinlar va boshqa ko‘rgazmali vositalar matematik tushunchalarni osonroq o‘zlashtirishga yordam beradi.

Tadqiqot materiali sifatida maktabgacha ta’lim tashkilotlarining o‘quv-tarbiya jarayoni, metodik qo‘llanmalar, didaktik o‘yinlar to‘plami, bolalar uchun mo‘ljallangan matematik rivojlantiruvchi materiallar hamda ilmiy-pedagogik adabiyotlardan foydalanildi. Mazkur metodlar majmuasi tadqiqot mavzusini har tomonlama o‘rganish, tarbiyachilarning pedagogik kompetensiyalarini rivojlantirish hamda 3–5 yoshli bolalarda matematik savodxonlikni samarali shakllantirish imkonini berdi.

Matematik savodxonlikni rivojlantirishning pedagogik shartlari (ilmiy asoslangan tahlil). Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, maktabgacha ta’lim tashkilotida 3–5 yoshli bolalarda matematik savodxonlikni rivojlantirish jarayoni ma’lum pedagogik shartlar asosida tashkil etilganda samaradorligi sezilarli darajada ortadi. Ushbu pedagogik shartlar bolalarning psixologik rivojlanish xususiyatlari, zamonaviy pedagogik texnologiyalar hamda ilmiy-pedagogik qarashlar asosida shakllantiriladi.

Ta’lim jarayonini bolalarning yosh va psixologik xususiyatlariga mos ravishda tashkil etish. Maktabgacha yoshdagi bolalar tafakkuri o‘ziga xos psixologik xususiyatlarga ega bo‘lib, ular asosan konkret tasavvurlar orqali bilimlarni o‘zlashtiradi. Shu sababli matematik savodxonlikni rivojlantirish jarayoni bolalarning yosh xususiyatlari va psixologik rivojlanish darajasini hisobga olgan holda tashkil etilishi zarur. Bolalar rivojlanishining bosqichlari haqidagi nazariyani ishlab chiqqan Jean Piaget fikriga ko‘ra, maktabgacha yosh davrida bolalar “preoperatsion bosqich”da bo‘ladi. Bu davrda ular abstrakt tushunchalarni to‘liq anglay olmaydi, ammo konkret predmetlar, tasvirlar va amaliy faoliyat orqali bilimlarni egallaydi. Shu sababli matematik tushunchalarni o‘rgatishda ko‘rgazmali vositalar, o‘yinlar va tajriba asosidagi faoliyatlardan foydalanish muhim hisoblanadi. Shuningdek, bolalar rivojlanishida ijtimoiy muhitning rolini asoslab bergan Lev Vygotskiy nazariyasiga ko‘ra, bola bilimlarni kattalar bilan hamkorlikda egallaydi. Uning “yaqin rivojlanish zonasi” konsepsiyasiga binoan, bolalar mustaqil bajara olmaydigan faoliyatlarni pedagog yordamida o‘zlashtira oladi. Shu sababli matematik mashg‘ulotlarda tarbiyachi bolalarga yo‘naltiruvchi savollar berishi, muammoli vaziyatlar yaratishi va bolalarni mustaqil fikrlashga undashi zarur.

Didaktik o‘yinlar va interfaol metodlardan keng foydalanish. Maktabgacha yoshdagi bolalar faoliyatining yetakchi turi o‘yin hisoblanadi. O‘yin jarayonida bolalar yangi bilimlarni osonroq o‘zlashtiradi hamda faol o‘rganish jarayoni yuzaga keladi. Shu sababli matematik savodxonlikni rivojlantirish jarayonida didaktik o‘yinlar muhim pedagogik vosita hisoblanadi. Pedagogik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, o‘yin texnologiyalari bolalarda mantiqiy fikrlash, taqqoslash, tahlil qilish va umumlashtirish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Ta’lim jarayonida faol o‘rganish nazariyasini ishlab chiqqan amerikalik pedagog Jerome Bruner fikriga ko‘ra, bolalar bilimni tayyor holda emas, balki faol izlanish jarayonida o‘zlashtirganida u yanada mustahkam bo‘ladi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Shu sababli matematik mashg‘ulotlarda quyidagi interfaol metodlardan foydalanish samarali hisoblanadi: didaktik o‘yinlar, “savol-javob” metodi, muammoli vaziyatlar yaratish, kichik guruhlarda ishlash, “aqliy hujum” metodi. Ushbu metodlar bolalarning ta’lim jarayonidagi faolligini oshiradi va matematik tushunchalarni mustaqil ravishda o‘zlashtirishiga yordam beradi.

Ko‘rgazmali va didaktik materiallardan samarali foydalanish. Maktabgacha yoshdagi bolalar tafakkuri asosan tasviriy xarakterga ega bo‘lgani sababli ko‘rgazmali vositalar ta’lim jarayonida muhim pedagogik ahamiyatga ega. Ko‘rgazmali materiallar bolalarga matematik tushunchalarni aniq tasavvur qilish imkonini beradi. Ko‘rgazmalilik prinsipining ta’lim jarayonidagi ahamiyatini asoslab bergan pedagog Konstantin Ushinskiy ta’kidlaganidek, bolalar bilimni ko‘rish, kuzatish va tajriba orqali osonroq o‘zlashtiradi. Shu sababli matematik mashg‘ulotlarda quyidagi didaktik materiallardan foydalanish tavsiya etiladi: geometrik shakllar, rangli kartochkalar, hisoblash tayoqchalari, konstruktiv o‘yinlar, interfaol o‘quv vositalari. Bu vositalar bolalarda son tushunchasi, miqdoriy taqqoslash va fazoviy tasavvurlarni shakllantirishga yordam beradi.

Tarbiyachilarning pedagogik kompetensiyasini muntazam rivojlantirish. Maktabgacha ta’lim jarayonining samaradorligi ko‘p jihatdan tarbiyachilarning kasbiy tayyorgarligi va pedagogik kompetensiyasiga bog‘liq. Pedagogik kompetensiya nafaqat nazariy bilimlar, balki amaliy ko‘nikmalar, metodik mahorat va innovatsion texnologiyalarni qo‘llay olish qobiliyatini ham o‘z ichiga oladi. Mashhur pedagog John Dewey ta’lim jarayonida pedagogning roli o‘quv faoliyatini tashkil etuvchi va boshqaruvchi sifatida muhim ekanligini ta’kidlagan. Dewey fikriga ko‘ra, samarali ta’lim jarayoni o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi faol hamkorlik asosida amalga oshiriladi. Shu sababli maktabgacha ta’lim tashkilotlarida tarbiyachilarning kasbiy malakasini oshirish, innovatsion pedagogik texnologiyalar bilan tanishtirish va metodik yordam ko‘rsatish muhim hisoblanadi.

Matematik mashg‘ulotlarni real hayotiy vaziyatlar bilan bog‘lash. Matematik savodxonlikni rivojlantirish jarayonida o‘rganilayotgan bilimlarni real hayotiy vaziyatlar bilan bog‘lash muhim pedagogik tamoyillardan biridir. Bu yondashuv bolalarda matematik bilimlarning amaliy ahamiyatini tushunishga yordam beradi. Zamonaviy ta’lim tizimida bu yondashuv STEAM ta’lim modeli orqali keng qo‘llanilmoqda. STEAM yondashuvi matematika, texnologiya, muhandislik, san’at va tabiiy fanlarni integratsiyalash orqali bolalarda kompleks tafakkurni rivojlantiradi. Matematik mashg‘ulotlarni real hayot bilan bog‘lash quyidagi usullar orqali amalga oshirilishi mumkin: kundalik hayotiy vaziyatlar asosida matematik topshiriqlar berish, predmetlarni sanash va taqqoslash, konstruktiv o‘yinlar orqali shakllar va o‘lchamlarni o‘rganish, matematik bilimlarni o‘yin va amaliy faoliyat bilan bog‘lash. Bu yondashuv bolalarda matematik tafakkur, analitik fikrlash va muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Maktabgacha ta’lim tizimi uzluksiz ta’limning muhim bosqichi bo‘lib, unda bolalarning intellektual, mantiqiy va ijodiy tafakkurining shakllanishi uchun zarur

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

pedagogik sharoitlar yaratiladi. Ayniqsa, 3–5 yosh davri bolalarda matematik tasavvurlarni shakllantirish va matematik savodxonlikni rivojlantirish uchun eng muhim rivojlanish bosqichlaridan biri hisoblanadi. Shu sababli maktabgacha ta’lim tashkilotlarida matematik savodxonlikni rivojlantirish jarayonini ilmiy asoslangan pedagogik yondashuvlar asosida tashkil etish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, maktabgacha yoshdagi bolalarda matematik savodxonlikni rivojlantirish jarayoni samarali bo‘lishi uchun ta’lim jarayoni bolalarning yosh va psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda tashkil etilishi zarur. Bolalarning matematik bilimlarni o‘zlashtirishi ko‘proq amaliy faoliyat, o‘yin jarayoni va ko‘rgazmali vositalar orqali amalga oshadi. Shu bois matematik mashg‘ulotlarda didaktik o‘yinlar, muammoli vaziyatlar va interfaol metodlardan foydalanish bolalarning bilimlarni faol va mustaqil o‘zlashtirishiga yordam beradi.

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, matematik savodxonlikni rivojlantirishda ko‘rgazmali va didaktik materiallardan foydalanish bolalarda matematik tushunchalarni aniq va ravshan tasavvur qilish imkonini yaratadi. Shuningdek, matematik bilimlarni kundalik hayotiy vaziyatlar bilan bog‘lash bolalarda ushbu bilimlarning amaliy ahamiyatini anglashga yordam beradi hamda ularning mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. Bundan tashqari, maktabgacha ta’lim jarayonining samaradorligi ko‘p jihatdan tarbiyachilarning kasbiy tayyorgarligi va pedagogik kompetensiyasiga bog‘liq ekanligi aniqlandi. Tarbiyachilar zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash, didaktik o‘yinlardan foydalanish va bolalarning yosh xususiyatlarini hisobga olish orqali ta’lim jarayonini samarali tashkil etishlari mumkin. Shu sababli tarbiyachilarning pedagogik kompetensiyasini rivojlantirish, ularning kasbiy malakasini oshirish hamda innovatsion pedagogik metodlar bilan tanishtirish maktabgacha ta’lim sifatini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Umuman olganda, maktabgacha ta’lim tashkilotida 3–5 yoshli bolalarda matematik savodxonlikni rivojlantirish jarayonini samarali tashkil etish uchun pedagogik texnologiyalar, didaktik o‘yinlar va interfaol metodlardan foydalanish, shuningdek tarbiyachilarning pedagogik kompetensiyasini muntazam ravishda rivojlantirib borish zarur. Ushbu omillar bolalarda matematik tafakkur, mantiqiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko‘nikmalarining shakllanishiga xizmat qiladi hamda ularning keyingi ta’lim bosqichlariga muvaffaqiyatli tayyorlanishiga zamin yaratadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Asqarova D.Q. (2021). Maktabgacha yoshdagi bolalarda matematik tasavvurlarni shakllantirish nazariyasi va metodikasi. O‘quv qo‘llanma. Namangan: NamDU.namdu.uz, arxiv.uz
2. O‘zbekiston Respublikasining ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo‘yiladigan davlat talablari. T., 2018.
3. Mavlonov N.Sh. Maktabgacha ta’lim tashkilotlari tarbiyachilarining axborot

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

kompetentligini rivojlantirishga yo‘naltirilgan tajriba-sinov ishlarini tashkil etish boqichlari// “Eurasian Journal of Academic Research” xalqaro ilmiy jurnal 2022-yil 13-son 3. N.I.Ismailova va boshqa OTM o‘qituvchilari. Elementar matematik tasa vvurlarni shakllantirish metodikasi. O‘quv qo‘llanma. 2023-yil

4. Bekboeva N.U., Ibrohimova Z.I., Qosimova H.I. (1995). Maktabgacha yoshdagi bolalarda matematik tasavvurlarni shakllantirish. Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti.arxiv.uz
5. Jumayev M.E. (2010). Bolalarda matematik tushunchalarni rivojlantirish nazariyasi va metodikasi. Toshkent: Ilm Ziyo. api.scienceweb.uz
6. Karriboyeva L.F. (2023). Maktabgacha ta’limda takomillashtirilgan “Ilk qadam” davlat o‘quv dasturi asosida bolalarda markazlarda ishlashning sifat va samaradorlikni oshirish mexanizmlari. Golden Brain ilmiy jurnali, 1(5), 77-80. researchedu.org
7. Gazeta.uz (2024). O‘zbekistonda bolalarning 74 foizi maktabgacha ta’lim bilan qamrab olingan. 23 yanvar 2024 yil, Jamiyat bo‘limi xabari. (Havola) gazeta.uz
8. Duncan G.J. va boshq. (2007). School readiness and later achievement. Developmental Psychology, 43(6), 1428–1446. (Xulosa), phys.org

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

TALABALARNING FALSAFIY TAFAKKURINI FANLARARO INTEGRATSIYA ASOSIDA SHAKLLANTIRISHNING TAJRIBA-SINOV NATIJALARI.

Doniyorova Maftuna Saitmurot qizi, Chirchiq davlat pedagogika universiteti San'atshunoslik fakulteti, "Tasviriy san'at" yo'nalishi 2-bosqich magistranti, Chirchiq, O'zbekiston.

Annotatsiya

KIRISH: hozirgi globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida ta'lim tizimi oldida turgan asosiy vazifalardan biri — bu talabalarda mustaqil, tanqidiy va falsafiy tafakkurni shakllantirishdan iborat. Zamonaviy jamiyatda shaxsning muvaffaqiyati uning nafaqat bilim darajasi, balki ushbu bilimlarni turli vaziyatlarda qo'llay olish, tahlil qilish va umumlashtirish qobiliyatiga ham bog'liqdir. Shu nuqtai nazardan, fanlararo integratsiya asosida ta'limni tashkil etish muhim pedagogik muammo sifatida qaraladi. Fanlararo integratsiya turli fanlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ta'minlash orqali talabalar tafakkurini kengaytiradi, ularda yaxlit dunyoqarashni shakllantiradi. Ayniqsa, falsafiy tafakkur — bu voqelikni chuqur anglash, sabab-oqibat bog'liqliklarini tahlil qilish va mustaqil xulosa chiqarish jarayonidir. Shu sababli, ushbu tadqiqotda talabalarining falsafiy tafakkurini fanlararo integratsiya asosida rivojlantirish masalasi dolzarb hisoblanadi.

MAQSAD: tadqiqotning asosiy maqsadi — talabalarining falsafiy tafakkurini fanlararo integratsiya asosida shakllantirishning samaradorligini aniqlash va uni pedagogik jihatdan asoslashdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot jarayonida pedagogik kuzatuv, tajriba-sinov ishlari, suhbat, anketa, test va tahlil metodlaridan foydalanildi. Tajriba ishlari Chirchiq davlat pedagogika universiteti San'atshunoslik fakulteti "Tasviriy san'at" yo'nalishi magistrantlari ishtirokida olib borildi. Tadqiqot davomida talabalar ikki guruhga — tajriba va nazorat guruhlariga ajratildi. Tajriba guruhida fanlararo integratsiyaga asoslangan o'qitish metodlari qo'llanildi. Bunda falsafa, pedagogika, psixologiya, san'atshunoslik kabi fanlar o'zaro bog'liq holda o'qitildi. Muammoli ta'lim, interaktiv metodlar, "aqliy hujum", klaster, konseptual xaritalar kabi zamonaviy pedagogik texnologiyalar qo'llanildi. Nazorat guruhida esa an'anaviy o'qitish metodlari asosida mashg'ulotlar olib borildi. Tajriba natijalari boshlang'ich va yakuniy bosqichlarda taqqoslab tahlil qilindi.

NATIJA VA MUHOKAMA: tajriba-sinov natijalari shuni ko'rsatdiki, fanlararo integratsiya asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni talabalarining falsafiy tafakkurini rivojlantirishda yuqori samaradorlikka ega. Tajriba guruhidagi talabalar muammoli vaziyatlarni chuqur tahlil qilish, fanlar o'rtasidagi bog'liqlikni anglash, mustaqil fikr yuritish va o'z nuqtai nazarini asoslashda sezilarli yutuqlarga erishdilar.Ularning mantiqiy fikrlash, umumlashtirish, tahlil qilish va ijodiy yondashuv ko'nikmalari rivojlandi. Ayniqsa, san'at asarlarini falsafiy jihatdan tahlil qilish, ularni ijtimoiy va madaniy kontekstda baholash qobiliyatlari oshgani kuzatildi.Nazorat guruhida esa bunday ko'rsatkichlar nisbatan past

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

bo‘lib, talabalar ko‘proq tayyor bilimlarni o‘zlashtirish bilan cheklanib qoldilar. Bu esa an’anaviy ta’lim usullarining cheklanganligini ko‘rsatadi. Natijalar shuni tasdiqladiki, fanlararo integratsiya talabalarni tizimli fikrlashga o‘rgatadi, ularda kompleks yondashuvni shakllantiradi va bilimlarni turli sohalarda qo‘llay olish imkonini beradi.

XULOSA: o‘tkazilgan tadqiqot natijalari fanlararo integratsiya asosida tashkil etilgan ta’lim jarayoni talabalarining falsafiy tafakkurini rivojlantirishda samarali ekanligini ko‘rsatdi. Ushbu yondashuv talabalarda mustaqil fikrlash, tahlil qilish, umumlashtirish va ijodiy yondashuv ko‘nikmalarini shakllantiradi. Shu sababli, oliy ta’lim tizimida fanlararo integratsiyani keng joriy etish, o‘qituvchilarning metodik tayyorgarligini oshirish va zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanishni takomillashtirish zarur.

Kalit so‘zlar: fanlararo integratsiya, falsafiy tafakkur, pedagogik texnologiyalar, mustaqil fikrlash, ijodiy yondashuv, ta’lim samaradorligi, talaba shaxsi

РЕЗУЛЬТАТЫ ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ РАБОТЫ ПО ФОРМИРОВАНИЮ ФИЛОСОФСКОГО МЫШЛЕНИЯ СТУДЕНТОВ НА ОСНОВЕ МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ИНТЕГРАЦИИ.

Дониёрова Мафтуна Саитмурот кизи, Магистрант 2 курса направления «Изобразительное искусство» факультета искусствоведения Чирчикского государственного педагогического университета, Чирчик, Uzbekistan.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в условиях современной глобализации и цифровой трансформации одной из основных задач системы образования является формирование у студентов самостоятельного, критического и философского мышления. В современном обществе успешность личности определяется не только уровнем знаний, но и способностью применять эти знания в различных ситуациях, анализировать и обобщать их. В этом контексте организация образовательного процесса на основе междисциплинарной интеграции рассматривается как важная педагогическая проблема. Междисциплинарная интеграция обеспечивает взаимосвязь различных учебных дисциплин, расширяет мышление студентов и формирует у них целостное мировоззрение. В частности, философское мышление представляет собой процесс глубокого осмысления реальности, анализа причинно-следственных связей и выработки самостоятельных выводов. В связи с этим развитие философского мышления студентов на основе междисциплинарной интеграции является актуальной научной задачей.

ЦЕЛЬ: основной целью исследования является определение эффективности формирования философского мышления студентов на основе междисциплинарной интеграции и его педагогическое обоснование.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в ходе исследования были использованы методы педагогического наблюдения, экспериментальной работы, беседы,

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

анкетирования, тестирования и анализа. Эксперимент проводился с участием магистрантов направления «Изобразительное искусство» факультета искусствоведения Чирчикского государственного педагогического университета.В процессе исследования студенты были разделены на две группы — экспериментальную и контрольную. В экспериментальной группе применялись методы обучения, основанные на междисциплинарной интеграции. При этом дисциплины, такие как философия, педагогика, психология и искусствоведение, преподавались во взаимосвязи. Были использованы современные педагогические технологии: проблемное обучение, интерактивные методы, «мозговой штурм», кластер, концептуальные карты.В контрольной группе занятия проводились на основе традиционных методов обучения. Результаты эксперимента анализировались путем сравнения начального и итогового этапов.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЕ: результаты экспериментального исследования показали, что образовательный процесс, организованный на основе междисциплинарной интеграции, обладает высокой эффективностью в развитии философского мышления студентов. Студенты экспериментальной группы продемонстрировали значительные достижения в анализе проблемных ситуаций, понимании взаимосвязей между дисциплинами, самостоятельном мышлении и аргументации собственной точки зрения. У них развились навыки логического мышления, обобщения, анализа и творческого подхода. В частности, наблюдалось повышение способности философского анализа произведений искусства, а также их оценки в социальном и культурном контексте. В контрольной группе данные показатели оказались значительно ниже: студенты в большей степени ограничивались усвоением готовых знаний. Это свидетельствует о недостаточной эффективности традиционных методов обучения. Полученные результаты подтверждают, что междисциплинарная интеграция способствует формированию системного мышления у студентов, развитию комплексного подхода и умения применять знания в различных областях.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: результаты проведённого исследования показали, что образовательный процесс, организованный на основе междисциплинарной интеграции, является эффективным средством развития философского мышления студентов. Данный подход способствует формированию у студентов навыков самостоятельного мышления, анализа, обобщения и творческого подхода. В связи с этим в системе высшего образования необходимо широко внедрять междисциплинарную интеграцию, повышать методическую подготовку преподавателей и совершенствовать использование современных педагогических технологий.

Ключевые слова: междисциплинарная интеграция, философское мышление, педагогические технологии, самостоятельное мышление, творческий подход, эффективность образования, личность студента

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

RESULTS OF AN EXPERIMENTAL STUDY ON THE FORMATION OF STUDENTS' PHILOSOPHICAL THINKING BASED ON INTERDISCIPLINARY INTEGRATION.

Doniyorova Maftuna Saitmurot qizi, a 2nd-year master's student in Fine Arts at the Faculty of Art Studies of Chirchik State Pedagogical University, Chirchik, Uzbekistan.

Annotation

INTRODUCTION: in the context of modern globalization and digital transformation, one of the main tasks of the education system is the formation of independent, critical, and philosophical thinking in students. In contemporary society, a person's success depends not only on the level of knowledge but also on the ability to apply this knowledge in various situations, analyze it, and generalize it. From this perspective, organizing the educational process based on interdisciplinary integration is considered an important pedagogical issue. Interdisciplinary integration ensures the interconnection between different academic disciplines, expands students' thinking, and forms a holistic worldview in them. In particular, philosophical thinking is a process of deep understanding of reality, analysis of cause-and-effect relationships, and drawing independent conclusions. Therefore, the development of students' philosophical thinking based on interdisciplinary integration is considered a relevant scientific problem.

AIM: the main objective of the study is to determine the effectiveness of forming students' philosophical thinking based on interdisciplinary integration and to provide its pedagogical justification.

MATERIALS AND METHODS: during the research, methods such as pedagogical observation, experimental work, interviews, questionnaires, testing, and analysis were used. The experimental study was conducted with the participation of master's students of the "Fine Arts" program at the Faculty of Art Studies of Chirchik State Pedagogical University. During the research process, students were divided into two groups — experimental and control groups. In the experimental group, teaching methods based on interdisciplinary integration were applied. In this approach, subjects such as philosophy, pedagogy, psychology, and art studies were taught in an interconnected manner. Modern pedagogical technologies such as problem-based learning, interactive methods, brainstorming, clustering, and concept mapping were widely used. In the control group, classes were conducted based on traditional teaching methods. The results of the experiment were analyzed by comparing the initial and final stages.

RESULTS AND DISCUSSION: the results of the experimental study showed that the educational process organized on the basis of interdisciplinary integration is highly effective in developing students' philosophical thinking. Students in the experimental group demonstrated significant achievements in analyzing problem situations, understanding the interconnections between disciplines, independent thinking, and justifying their viewpoints.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Their skills in logical thinking, generalization, analysis, and creative approach improved noticeably. In particular, an increase was observed in their ability to philosophically analyze works of art and evaluate them within social and cultural contexts.
In the control group, these indicators were relatively lower, as students mainly relied on reproducing ready-made knowledge. This indicates the limited effectiveness of traditional teaching methods. The results confirmed that interdisciplinary integration develops systemic thinking in students, forms a comprehensive approach, and enhances their ability to apply knowledge in various fields.

CONCLUSION: the results of the conducted research demonstrated that the educational process organized on the basis of interdisciplinary integration is effective in developing students' philosophical thinking. This approach contributes to the formation of independent thinking, analytical skills, generalization, and creative abilities in students. Therefore, it is necessary to widely implement interdisciplinary integration in higher education, improve teachers' methodological training, and enhance the use of modern pedagogical technologies.

Keywords: interdisciplinary integration, philosophical thinking, pedagogical technologies, independent thinking, creative approach, educational effectiveness, student personality

Zamonaviy ta'lim tizimida talabalarning falsafiy tafakkurini rivojlantirish muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, fanlararo integratsiya asosida ta'limni tashkil etish talabalarning bilimlarini tizimli shakllantirish, ularning tahliliy va tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Bugungi kunimizdagi pedagogik tadqiqotlarda falsafiy tafakkur insonning borliqni chuqur anglash va tahlil qilish qobiliyati sifatida talqin etiladi [1]. Pedagogika fanida esa talabalarning mustaqil va tanqidiy fikrlashini rivojlantirish ta'lim jarayonining asosiy vazifalaridan biri sifatida qaraladi [2]. Psixologik yondashuvlarga ko'ra, tafakkur jarayonlari insonning idrok, tasavvur va tahlil qilish faoliyati bilan uzviy bog'liq bo'lib, ayniqsa ijodiy faoliyat jarayonida faol namoyon bo'ladi[3]. Shu sababli zamonaviy ta'limda innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llash muhim ahamiyat kasb etadi.[4] Fanlararo integratsiya turli fanlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ta'minlash orqali bilimlarni yaxlit tizim sifatida shakllantirishga xizmat qiladi. [5] Ayniqsa, tasviriy san'at orqali talabalarning estetik va falsafiy tafakkurini rivojlantirish imkoniyatlari keng hisoblanadi.[6] Tasviriy san'at orqali falsafiy tafakkurni shakllantirish talabalarning estetik didi, ramziy tafakkuri va mustaqil fikrlashini rivojlantirish imkonini

[1] Falsafa asoslari – Shermuhamedov Abdug'ani.Toshkent: O'qituvchi, 2018.
[2] Pedagogika nazariyasi va tarixi – Podlasiy Ivan Pavlovich. Toshkent, 2020
[3] Psixologiya asoslari – G'oziev Ergash. Toshkent, 2019.
[4] Zamonaviy pedagogik texnologiyalar – Saidahmedov Nizomiddin. Toshkent, 2021.
[5] Kasbiy pedagogika va integratsiya–Muslimov Nematullo. Toshkent, 2022.
[6] Tasviriy san'at nazariyasi va metodikasi –Hasanov Rahimjon. Toshkent, 2020

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

beradi. Shu sababli ushbu tadqiqotda tasviriy san'at vositasida fanlararo integratsiya asosida falsafiy tafakkurni rivojlantirish metodikasi ishlab chiqildi va tajriba-sinov orqali tekshirildi.

Tadqiqot jarayonida quyidagi metodlardan foydalanildi: pedagogik tajriba-sinov; kuzatish; test sinovlari; tahlil va sintez; statistik tahlil.

Tajriba-sinov ishlari Tasviriy san'at va muhandislik grafikasi (TSMG) yo'nalishining 1-bosqich talabalari ishtirokida tashkil etildi. Umumiy 46 nafar talaba jalb qilinib, ular ikki guruhga ajratildi: tajriba guruhi 22 nafar o'quvchidan iborat bo'lib, nazorat guruhi esa 24 nafar o'quvchini tashkil etdi.

Tajriba guruhida "Bo'laklardan falsafa (pazl)" metodi asosida fanlararo integratsiyalashgan yondashuv qo'llanildi. (1-rasmdga qarang).

1-rasm.

2-rasm.

Nazorat guruhida esa an'anaviy o'qitish metodlari asosida darslar olib borildi. Tajriba boshlanishidan oldin o'tkazilgan so'rovnoma natijalari quyidagicha bo'ldi: falsafa va san'at bog'liqligini tushunish: 54% (tajriba), 52% (nazorat); san'atda falsafiy mazmunni aniqlash: 49% va 47%; ijodiy tafakkur rivoji: 51% va 50%; fanlararo integratsiyani tushunish: 46% va 45.

Mazkur natijalar shuni ko'rsatadiki, tajriba boshida ikkala guruh ko'rsatkichlari deyarli teng bo'lib, talabalar fanlararo yondashuvni yetarli darajada anglamagan.

Tajriba yakunida eksperimental guruhda sezilarli o'zgarishlar kuzatildi: falsafa va san'at bog'liqligini tushunish: 87%; san'atda falsafiy mazmunni aniqlash: 83%; ijodiy tafakkur rivoji: 89%; fanlararo integratsiyani tushunish: 85%;

Nazorat guruhida esa ko'rsatkichlar nisbatan past darajada o'sdi: 61%, 58%, 63%, 60%.

Bu natijalar eksperimental metodikaning samaradorligini yaqqol ko'rsatadi. Yakuniy test natijalariga ko'ra: 25/1 Eksperimental-**11.8 ball,** 25/2 Nazorat-**8.6 ball** o'rtacha ballarni to'plashgan.

Bu esa tajriba guruhidagi talabalar falsafiy tushunchalarni chuqurroq o'zlashtirganini ko'rsatadi. Eksperimental guruh talabalari falsafiy tushunchalar, rang

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

ramziyligi, san'at oqimlari va integratsiya tushunchalarini ancha chuqur o'zlashtirgan. Buni ilovadagi rasmlardan xam ko'rish mumkin. Pazl metodining 3 bosqichida bajarilgan falsafiy fikrni yorituvchi amaliy eskizlardan bazi namunalari.

O'tkazilgan tajriba-sinov ishlari natijalari shuni ko'rsatdiki, "Bo'laklardan falsafa" metodiga asoslangan integratsiyalashgan yondashuv talabalarning falsafiy tafakkuri, san'atni tahlil qilish ko'nikmalari va ijodiy fikrlash darajasini sezilarli darajada oshirdi. Eksperimental guruhda barcha indikatorlar bo'yicha ijobiy dinamik o'sish qayd etildi. Ayniqsa fanlararo integratsiyani tushunish, ramziy mazmunni aniqlash va mustaqil tahliliy fikrlash ko'rsatkichlarida yuqori natijalarga erishildi. Nazorat guruhida esa o'sish nisbatan sust bo'lib, bu an'anaviy o'qitish usullarining cheklangan samaradorligini ko'rsatadi.

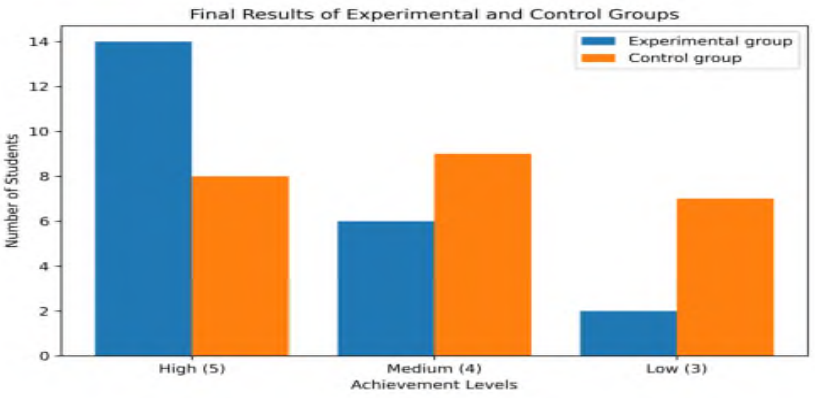
Tajriba yakunida olingan natijalar quyidagicha:

1-jadval.

T.r	Ta'lim yo'nalishi	Tajriba guruhi (n=22)			Nazorat guruhi (m=24)		
	Yuqori	O'rta	Past	Yuqori	O'rta	Past	
1	TSMG 1-bosqich	14	6	2	8	9	7
Umumiy natija		14	6	2	8	9	7

O'tkazilgan tajriba-sinov natijalariga asoslangan holda tajriba va nazorat guruhlarining tajriba yakunidagi umumiy ko'rsatkichlari diagramma shaklida ishlab chiqildi.(3-rasmga qarang)

3-rasm.

Olingan natijalar shuni ko'rsatdiki, "Bo'laklardan falsafa" metodiga asoslangan integratsiyalashgan yondashuv talabalarning falsafiy tafakkurini rivojlantirishda samarali hisoblanadi.

Ayniqsa: ramziy tahlil; guruhiy muhokama; pazl metodi.

Talabalarning mustaqil fikrlash va tahlil qilish qobiliyatini rivojlantirishda muhim rol o'ynadi. Eksperimental guruhda barcha ko'rsatkichlar bo'yicha ijobiy dinamik o'sish kuzatildi. Ushbu metodikani ta'lim jarayonida keng qo'llash maqsadga muvofiqdir.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Mazkur bob doirasida “Bo‘laklardan falsafa” metodiga tayangan integratsiyalashgan o‘qitish texnologiyasini ta’lim jarayoniga joriy etish hamda uning natijadorligini amaliy jihatdan aniqlash maqsadida tajriba-sinov ishlari tashkil etildi. Ushbu tajribalar orqali tanlangan metodning talabalarda falsafiy tafakkurni rivojlantirish, san’at asarlarini chuqur tahlil qilish ko‘nikmalarini shakllantirish hamda fanlararo integratsiyani izchil yo‘lga qo‘yishdagi pedagogik salohiyati tekshirildi. O‘tkazilgan kuzatishlar va tahlillar shuni ko‘rsatdiki, “Bo‘laklardan falsafa” metodi an’anaviy o‘qitish usullariga nisbatan talabalarning faol o‘quv pozitsiyasini mustahkamlash, bilimni mazmunan chuqurlashtirish hamda mustaqil fikrlash jarayonini jadallashtirishda ko‘proq imkoniyat yaratadi.

Tajriba-sinov ishlari integratsiyalashgan yondashuv asosida tuzilgan mashg‘ulotlar orqali amalga oshirildi. Mashg‘ulotlar tarkibida tasviriy san’at, falsafa va psixologiya fanlari o‘rtasidagi mazmuniy bog‘liqlikni ochib beradigan topshiriqlar, “bo‘lak”lar asosida fikrlashni faollashtiruvchi savol-javoblar, ramziy obrazlarni talqin qilish, ijodiy ishlanmalar tayyorlash, guruhiy muhokama va taqdimotlar kabi elementlar tizimli ravishda qo‘llandi. Mazkur tashkil etilish talabalarning darsga qiziqishini oshirish, ularni jarayonga faol jalb etish va o‘rganilayotgan materialni “tayyor” shaklda qabul qilishdan ko‘ra, uni izlab topish, taqqoslash hamda xulosa chiqarish orqali o‘zlashtirishiga xizmat qildi. =

Tajriba jarayonida talabalar san’at asarini nafaqat estetik ko‘rinish sifatida, balki ma’no qatlamlari mavjud bo‘lgan murakkab madaniy hodisa sifatida ko‘ra boshlagani kuzatildi. Ular asardagi rang, kompozitsiya, obraz, timsol va detallarni muallif g‘oyasi bilan bog‘lashga, shu orqali asarning falsafiy mohiyatini ochishga intildilar. Bunday yondashuv talabalarning tahliliy faoliyatini faollashtiribgina qolmay, ularning fikrni asoslash, dalillash, mantiqiy xulosa chiqarish hamda turli nuqtai nazarlarni solishtirish kompetensiyalarini ham rivojlantirdi. Shu bilan birga, ijodiy topshiriqlarni bajarish jarayonida talabalar o‘z qarashlarini vizual va og‘zaki tarzda ifodalash, ramziy fikrlash, ichki kechinmalarni ma’no bilan boyitish kabi ko‘nikmalarga ham ega bo‘ldilar. Natijada, o‘quv jarayonida talabaning passiv tinglovchi roli kamayib, faol tahlilchi va mustaqil mushohada yurituvchi shaxs roli kuchaydi.

Tajriba-sinovlar natijasida “Bo‘laklardan falsafa” metodining afzalliklari yanada ravshanlashdi. Birinchidan, u talabalarning bilimini faqat yodlashga emas, balki anglash va talqin qilishga yo‘naltiradi. Ikkinchidan, metod o‘qitish jarayonini dialogik va interfaol asosda tashkil etib, talabani fikrlashga “majbur” qiladigan, mulohazaga undaydigan vaziyatlarni yaratadi. Uchinchidan, san’at asarlarini falsafiy mazmun bilan bog‘lab o‘rganish orqali talabalarda madaniy savodxonlik, tarixiy tafakkur va estetik sezgirlik bir vaqtning o‘zida rivojlanadi. To‘rtinchidan, metod ijodiy tafakkurni kuchaytirib, talabaning o‘z fikrini erkin ifoda etishiga, mustaqil pozitsiya bildirishiga va tanqidiy yondashuvni shakllantirishiga yordam beradi. Shu jihatlarning barchasi fanlararo bog‘liqlikni anglash darajasini oshirib, integratsiyalashgan ta’limni samarali tashkil etish imkoniyatlarini kengaytiradi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Umuman olganda, tajriba-sinov ishlari tadqiqotning asosiy gipotezasini tasdiqladi: “Bo‘laklardan falsafa” metodiga asoslangan integratsiyalashgan o‘qitish texnologiyasi talabalarda falsafiy tafakkurni rivojlantirish, san’at asarlarini tahlil qilish ko‘nikmalarini shakllantirish va fanlararo integratsiyani samarali yo‘lga qo‘yishda pedagogik jihatdan maqsadga muvofiq hamda natijador yondashuv ekanligi ilmiy asosda isbotlandi. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, mazkur metod ta’lim jarayonini mazmunan boyitibgina qolmay, talabaning shaxs sifatida kamol topishiga, mustaqil fikrlashi va ijodiy salohiyatini namoyon etishiga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Falsafa asoslari – Shermuhamedov Abdug‘ani.Toshkent: O‘qituvchi, 2018.
2. Pedagogika nazariyasi va tarixi – Podlasiy Ivan Pavlovich. Toshkent, 2020
3. Psixologiya asoslari – G‘oziev Ergash. Toshkent, 2019.
4. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar – Saidahmedov Nizomiddin. Toshkent, 2021.
5. Kasbiy pedagogika va integratsiya – Muslimov Nematullo. Toshkent, 2022.
6. Tasviriy san’at nazariyasi va metodikasi – Hasanov Rahimjon. Toshkent, 2020

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR KOMPETENSIYAVIY RIVOJLANISH JARAYONIGA TARBIYACHI-PEDAGOGLARNING YONDASHUVLARI TA'SIRI.

M.R.Rahimberganova, Urganch davlat Pedagogika Instituti mustaqil izlanuvchisi, Urganch, O'zbekiston.

Annotatsiya

KIRISH: maktabgacha yoshdagi bolalar shaxsining shakllanishi va rivojlanishi jarayoni zamonaviy pedagogika fanining dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida bolalarda faqat bilim emas, balki kompetensiyalarni shakllantirish ustuvor ahamiyat kasb etmoqda. Kompetensiyaviy yondashuv bolalarning hayotiy vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilish, muammolarni hal etish va ijtimoiy muhitga moslashish qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan. Maktabgacha ta'lim tizimida tarbiyachi-pedagoglarning roli beqiyosdir. Chunki aynan ular ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etadi, metod va texnologiyalarni tanlaydi hamda bolalar bilan individual yondashuv asosida ishlaydi. Shu bois pedagoglarning kasbiy kompetensiyasi, innovatsion yondashuvlari va pedagogik mahorati bolalarning kompetensiyaviy rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

MAQSAD: ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi maktabgacha yoshdagi bolalarning kompetensiyaviy rivojlanish jarayoniga tarbiyachi-pedagoglarning yondashuvlari qanday ta'sir ko'rsatishini ilmiy asosda tahlil qilishdan iborat. Shuningdek, quyidagi vazifalar belgilandi: kompetensiyaviy yondashuvning nazariy asoslarini o'rganish; maktabgacha ta'limda pedagogik yondashuvlarning turlarini aniqlash; tarbiyachilarning innovatsion metodlari va ularning samaradorligini baholash; bolalarda asosiy kompetensiyalarni shakllantirish mexanizmlarini tahlil qilish.

MATERIALLAR VA METODLAR: mazkur tadqiqotda quyidagi ilmiy metodlardan foydalanildi: Nazariy tahlil metodi – pedagogika va psixologiya sohasidagi ilmiy adabiyotlar, normativ hujjatlar va ilg'or tajribalarni o'rganish; Kuzatish metodi – maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalar faoliyatini kuzatish; Suhbat va so'rovnoma – tarbiyachilar va ota-onalar bilan muloqot orqali ma'lumotlar yig'ish; Taqqoslash metodi – an'anaviy va innovatsion pedagogik yondashuvlarni qiyosiy tahlil qilish. Tadqiqot materiali sifatida maktabgacha ta'lim tashkilotlaridagi o'quv-tarbiya jarayoni, pedagoglarning ish faoliy

NATIJA VA MUHOKAMA: tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, tarbiyachi-pedagoglarning zamonaviy yondashuvlari bolalarning kompetensiyaviy rivojlanishida muhim omil hisoblanadi. Xususan: Faoliyatga yo'naltirilgan yondashuv bolalarda mustaqil fikrlash va ijodkorlikni rivojlantiradi; O'yin texnologiyalari orqali bolalarda kommunikativ va ijtimoiy kompetensiyalar shakllanadi; Individual yondashuv har bir bolaning qobiliyatini ochib berishga xizmat qiladi; Raqamli texnologiyalarni qo'llash bolalarda axborot bilan ishlash kompetensiyasini rivojlantiradi.Shuningdek, tadqiqot davomida aniqlanishicha, pedagoglarning kasbiy tayyorgarligi yuqori bo'lgan hollarda bolalarning rivojlanish

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

darajasi ham yuqori bo‘ladi. Aksincha, an’anaviy, bir yoqlama yondashuvlar bolalarning faolligini pasaytiradi. Muhokama jarayonida kompetensiyaviy yondashuvni samarali amalga oshirish uchun pedagoglardan doimiy o‘z ustida ishlash, innovatsion metodlarni qo‘llash va bolalarning psixologik xususiyatlarini chuqur bilish talab etilishi asoslab berildi.

XULOSA: maktabgacha yoshdagi bolalarning kompetensiyaviy rivojlanishida tarbiyachi-pedagoglarning yondashuvlari hal qiluvchi ahamiyatga ega. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash, individual va differensial yondashuvni amalga oshirish bolalarda asosiy hayotiy kompetensiyalarni shakllantirishga xizmat qiladi. Shu bois, maktabgacha ta’lim tizimida pedagoglarning kasbiy malakasini oshirish, innovatsion metodlarni joriy etish va ta’lim jarayonini kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etish dolzarb vazifa hisoblanadi.

Kalit so‘zlar: kompetensiyaviy yondashuv, maktabgacha ta’lim, tarbiyachi-pedagog, rivojlanish jarayoni, innovatsion metodlar, o‘yin texnologiyalari, individual yondashuv, ijtimoiy kompetensiya, pedagogik mahorat, ta’lim samaradorligi

ВЛИЯНИЕ ПОДХОДОВ ВОСПИТАТЕЛЕЙ-ПЕДАГОГОВ НА ПРОЦЕСС КОМПЕТЕНТНОСТНОГО РАЗВИТИЯ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА.

М.Р. Рахимберганова, независимый соискатель Ургенчского государственного педагогического института, Ургенч, Узбекистан.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: процесс формирования и развития личности детей дошкольного возраста является одной из актуальных проблем современной педагогической науки. В условиях глобализации и цифровой трансформации приоритетное значение приобретает не только усвоение знаний, но и формирование компетенций у детей. Компетентностный подход направлен на развитие у детей способности самостоятельно принимать решения в жизненных ситуациях, решать проблемы и адаптироваться к социальной среде.В системе дошкольного образования роль воспитателей-педагогов является исключительно важной. Именно они организуют образовательный процесс, выбирают методы и технологии обучения, а также осуществляют индивидуальный подход к каждому ребенку. В связи с этим профессиональная компетентность педагогов, их инновационные подходы и педагогическое мастерство оказывают непосредственное влияние на компетентностное развитие детей.

ЦЕЛЬ: основной целью данного исследования является научный анализ влияния подходов воспитателей-педагогов на процесс компетентностного развития детей дошкольного возраста. Также были определены следующие задачи: изучить теоретические основы компетентностного подхода; определить виды педагогических подходов в дошкольном образовании; оценить эффективность

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

инновационных методов воспитателей; проанализировать механизмы формирования основных компетенций у детей.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ*:* в ходе исследования были использованы следующие научные методы: метод теоретического анализа – изучение научной литературы по педагогике и психологии, нормативных документов и передового опыта; метод наблюдения **–** наблюдение за деятельностью детей в дошкольных образовательных учреждениях; беседа и анкетирование – сбор информации посредством общения с воспитателями и родителями; сравнительный метод – сопоставительный анализ традиционных и инновационных педагогических подходов. В качестве материала исследования рассматривались образовательный процесс в дошкольных учреждениях, профессиональная деятельность педагогов и показатели развития детей.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЕ*:* результаты исследования показали, что современные подходы воспитателей-педагогов являются важным фактором компетентностного развития детей. В частности: деятельностный подход способствует развитию самостоятельного мышления и творческих способностей у детей; игровые технологии формируют коммуникативные и социальные компетенции; индивидуальный подход способствует раскрытию способностей каждого ребенка; использование цифровых технологий развивает информационную компетентность детей. Также в ходе исследования было выявлено, что при высоком уровне профессиональной подготовки педагогов уровень развития детей также значительно выше. Напротив, традиционные односторонние подходы снижают активность детей. В процессе обсуждения было обосновано, что для эффективной реализации компетентностного подхода педагогам необходимо постоянно работать над собой, применять инновационные методы и глубоко учитывать психологические особенности детей

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: таким образом, подходы воспитателей-педагогов играют решающую роль в компетентностном развитии детей дошкольного возраста. Применение современных педагогических технологий, реализация индивидуального и дифференцированного подходов способствуют формированию у детей ключевых жизненных компетенций. В связи с этим повышение профессиональной квалификации педагогов, внедрение инновационных методов и организация образовательного процесса на основе компетентностного подхода являются актуальными задачами системы дошкольного образования.

Ключевые слова*:* компетентностный подход, дошкольное образование, воспитатель-педагог, процесс развития, инновационные методы, игровые технологии, индивидуальный подход, социальная компетенция, педагогическое мастерство, эффективность образования

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

THE IMPACT OF EDUCATORS' APPROACHES ON THE PROCESS OF COMPETENCY-BASED DEVELOPMENT OF PRESCHOOL CHILDREN.

M.R. Rahimberganova, Independent Researcher, Urgench State Pedagogical Institute, Urgench, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the process of personality formation and development of preschool children is one of the pressing issues in modern pedagogical science. In the context of globalization and digital transformation, not only the acquisition of knowledge but also the development of competencies in children has become a priority. The competency-based approach is aimed at developing children's ability to make independent decisions in real-life situations, solve problems, and adapt to the social environment. In the system of preschool education, the role of educators is of paramount importance. They organize the educational process, select methods and technologies, and work with children based on an individual approach. Therefore, the professional competence of educators, their innovative approaches, and pedagogical skills have a direct impact on the competency-based development of children.

AIM: the main objective of this study is to scientifically analyze the impact of educators' approaches on the process of competency-based development of preschool children. Additionally, the following tasks were defined: to study the theoretical foundations of the competency-based approach; to identify types of pedagogical approaches in preschool education; to evaluate the effectiveness of innovative methods used by educators; to analyze the mechanisms for developing key competencies in children.

MATERIALS AND METHODS: the following research methods were used in this study: Theoretical analysis – studying scientific literature in pedagogy and psychology, нормативе documents, and best practices; Observation method – observing children's activities in preschool educational institutions; Interviews and surveys – collecting data through communication with educators and parents; Comparative method – comparative analysis of traditional and innovative pedagogical approaches. The research materials included the educational process in preschool institutions, educators' professional activities, and indicators of children's development.

RESULTS AND DISCUSSION: the results of the study showed that modern approaches of educators are a significant factor in the competency-based development of children. In particular: the activity-based approach develops independent thinking and creativity in children; game-based technologies form communicative and social competencies; an individual approach helps to reveal each child's abilities; the use of digital technologies develops children's information competence. It was also found that a higher level of professional training of educators leads to a higher level of children's development. Conversely, traditional one-sided approaches reduce children's activity. During the discussion, it was substantiated that for the effective implementation of the

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

competency-based approach, educators need continuous professional development, the use of innovative methods, and a deep understanding of children's psychological characteristics.

CONCLUSION: in conclusion, educators' approaches play a decisive role in the competency-based development of preschool children. The application of modern pedagogical technologies, as well as the implementation of individual and differentiated approaches, contributes to the formation of key life competencies in children. Therefore, improving educators' professional qualifications, introducing innovative methods, and organizing the educational process based on a competency-based approach are urgent tasks in the preschool education system.

Keywords: competency-based approach, preschool education, educator, development process, innovative methods, game-based technologies, individual approach, social competence, pedagogical skills, educational effectiveness.

Maktabgacha ta'lim bugungi kunda ta'lim tizimining eng muhim va eng dolzarb bosqichlaridan biri sifatida shakllanib bormoqda. Zamonning jadal rivojlanishi ta'lim, ijtimoiy soha, sog'liqni saqlash hamda inson kapitalini rivojlantirish bilan bog'liq jarayonlarga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Ushbu jarayonda talabchan ota-onalar, kreativ yondashuvga ega pedagoglar, iqtidorli yoshlar, takomillashib borayotgan ta'lim tizimi hamda zamonaviy dastur va platformalar o'zaro uyg'unlashgan holda ta'lim jarayonining sifat jihatdan yangi bosqichga ko'tarilishiga xizmat qilmoqda.

Shu o'rinda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning "Hamma islohotlarni, hamma harakatlarni jamiyat bilan birga qilamiz", degan fikri bugungi ta'lim islohotlarining mazmun-mohiyatini yaqqol ifodalaydi.[1] Xususan, ta'lim sohasida faoliyat yuritayotgan mutaxassislar zimmasiga bolalardagi akseleratsiya jarayonining kuchayib borishi sharoitida ularning individual ehtiyojlarini inobatga olgan holda zamonaviy va kreativ yondashuv asosida ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etish vazifasi yuklanmoqda.

Dunyoda maktabgacha ta'lim tizimida bolalarning fikrlash faolligini rivojlantirish jarayonini takomillashtirish strategiyalarini ishlab chiqish va uni amalga oshirish metodikalarini loyihalashtirishga doir qator izlanishlar amalga oshirilmoqda. Bunda bolalarning fikrlash faolligini rivojlantirishga yo'naltirilgan ta'lim-tarbiya jarayonlarini tashkil etishga alohida e'tibor berilib, maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyalanuvchilarining yosh va psixofiziologik xususiyatlarini hisobga olgan holda maqsadga yo'naltirilgan tayanch kompetensiyalarni shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Bunday yondashuv shaxsga yo'naltirilgan ta'lim strategiyasi talablari asosida bolalarning fikrlash faolligini rivojlantirish jarayonining samarali shakllari va usullarini joriy etish, pedagoglarning innovatsion faoliyati ko'lamini kengaytirish, ularning kasbiy kompetentligini rivojlantirish masalalariga ustuvorlik berishni talab etmoqda.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida ham muhit sharoitlarining o‘rni va ahamiyati quyidagicha izohlangan: “Maktabgacha yoshdagi bolalarni intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy jihatdan har tomonlama rivojlantirish uchun sharoitlarni yaratish maktabgacha ta’lim tashkilotlarida ta’lim-tarbiya jarayonini tashkil qilishning mavjud tartibini qayta ko‘rib chiqishni hamda maktabgacha ta’lim xizmatlarini ko‘rsatishning zamonaviy usullarini joriy etishni talab qiladi. Ta’lim-tarbiya jarayonini takomillashtirish bolalarning rivojlanganligi darajasini va ularning umumiy boshlang‘ich ta’limga tayyorgarligini, shuningdek, ularning ijtimoiy, shaxsiy, hissiy, nutqiy, jismoniy va ijodiy rivojlanishini baholash asosida amalga oshirilishi lozim.” [2] Bugungi kunda maktabgacha ta’lim muassasalarida raqobat muhitining kuchayishi, ota-onalar tomonidan qo‘yilayotgan yuqori talablar pedagoglardan nafaqat kasbiy bilim, balki innovatsion fikrlash, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash hamda ta’lim xizmatlarini sifatli tashkil etish kompetensiyalarini talab etmoqda. Shu bilan birga, rivojlangan mamlakatlar ta’lim dasturlarini amaliyotga joriy etishda har bir ta’lim muassasasining mazkur dastur va platformalardan samarali foydalanish uchun zarur shart-sharoitlarga ega bo‘lishi muhim ahamiyat kasb etadi. Yuqorida qayd etilgan barcha omillar maktabgacha ta’lim tizimini rivojlantirish jarayonida o‘zaro uzviy bog‘liq bo‘lib, ta’lim sifatini ta’minlashda muhim rol o‘ynaydi. Kuzatuvlarim natijasida katta guruhlar misolida pedagogik jarayon faoliyatlarida bolalarning aktivlik darajasi bo‘yicha 3 ta guruhga ajralishini aniqladik:

1.Giperaktiv
2. Aktiv
3. Passiv

Bugungi kunda ta’lim jarayoniga tadbiq etilgan “Metodik mahorat kuni”, “Metodik mahorat soati” faoliyatlarida pedagoglar bilan ishlash davomida nisbatan aktiv va giperaktiv bolalar bilan shug‘ullanish guruhlar reytingini kuchaytirishi, bolalar bilan muntazam ravishda frontal va markazlardagi faoliyatlarda ishlash jarayoni hamma bolalar uchun teng muhit hamda sharoitda bo‘lishiga qaramasdan qabul qilish darajasi turlicha ko‘rinishda bo‘lishi, buning asosiy sababi pedagog, ota-ona, bola o‘rtasidagi jarayon bilan aloqador uzviy bog‘liqlik ekanligida o‘z aksini topdi. Tajribalar davomida bola va ota-ona o‘rtasidagi pedagogikal hamkorlik o‘z navbatida pedagog va bola o‘rtasidagi faoliyatga ta’siri kuchli bo‘lishi natijasida bola passiv darajadan bosqichma bosqich aktiv va giperaktiv darajaga o‘sishi kuzatildi. Albatta bu jaroyonda pedagogda turli yodashuvlar shakklantirilishi lozimligi masalasi ilgari suriladi. Tarbiyachi bolalarni psixologiyasi, yosh xususiyatlarini, krizislarini inobatga olgan holda faoliyatni tashkil qilishda bolalarni faoliyat oldi joylashish o‘rinlarini taqimlashdan, nigoh, yuz ifodasi, qo‘l harakatlarini faoliyat orasida birgalikda bajarish kabi mayda detallargacha e’tibor qaratishi kerakligi to‘g‘risida mulohaza yuritishga kishini undaydi. Chunki har qanday kattalar e’tiboridan chetda qolgan ahamiyatsiz tuyulgan ba’zi jihatlar ham bola hayotinig yorqin qobilyatlarini ochib berishi shubhasiz.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Yuqorida keltirilgan fikrlarga tayangan holda tarbiyachi-pedagoglar bolalar bilan birgalikda amalga oshiruvchi faoliyatda quyidagi yondashuvlarga asoslangan holda jarayonni tashkil qilishi lozimligi talab darajasiga ko‘tariladi:

1. Shaxsga yo‘naltrilgan yondashuv.
2. Faoliyatga yo‘naltirilgan yondashuv.
3. Kompetensiyaviy yondashuv.
4. Innovatsion yondashuv.
5. Integrativ yondashuv.
6. Tarbiyaviy qadriyatga yo‘naltirilgan yondashuv.

Shaxsga yo‘naltirigan yondashuv bolalar qiziqishi va qobilyatlariga asoslanadi, bunday yondashuvlar asosida bolalarda mustaqillik, fikrlash, individual rivojlanish shakllanadi.

Faoliyatga yo‘naltirilgan yondashuv asosida o‘yin, faol harakatlar amaliy jarayon bilan umumlashtiriladi, bunda bolalar bilimni sodda shaklda emas balki ko‘nikma, malakalar asosida egallaydi.

Kompetensiyaviy yondashuv bolalarning asosiy rivojlanish kompetensiyalarini, hayotiy ko‘nikmalarini shakllantirish, muammoli vaziyatlarni hal qilish, jamoda ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirish orqali bolalar real hayotda qo‘llay oladigan bilim ko‘nikmalarga ega bo‘ladi. Kompetensiya atamasi ilmiy adabiyotlarda turlicha talqin qilingan. Kompetensiya (lot. competo — erishyapman, munosibman, loyiqman) — muayyan davlat organi (mahalliy o‘zini o‘zi boshqarish organi) yoki mansabdor shaxsning qonun, ustav yoki boshqa hujjat bilan belgilangan vakolatlari, huquq va burchlari doirasi; u yo bu sohadagi bilimlar, tajriba.[3] Kompetensiya (lot. competere — layoqatli, munosib bo‘lmoq) —a)muayyan organ yoki mansabdor shaxsning rasmiy hujjatlarda belgilangan vakolatlari doirasi, vakolat; b) shaxsning biror-bir sohadan xabardorlik, shu sohani bilish darajasi.[4] Kompetensiya shaxsning biror-bir sohadan xabardorlik, shu sohani bilish darajasi. Demak, kompetensiya fan bo‘yicha egallangan nazariy bilim, amaliy ko‘nikma va malakalarni shaxsiy, kasbiy, ijtimoiy faoliyatlarda duch keladigan amaliy va nazariy masalalarni yechishda foydalanib, amaliyotda qo‘llay olishdir. Innovatsion yondashuv zamonaviy metodikalar, texnologiyalardan foydalanishni ta’minlaydi, bunda pedagog, STEAM texnologiyasi, interfaol metodlar, raqamli vositalar, ijodiy metodlar orqali ta’lim jarayoni samarali va qiziqarli tarzda o‘tadi. Integrativ yondashuv bolalar ta’lim-tarbiyaviy faoliyatida rivojlanish sohalarining uzviyligi va bog‘liqligini ta’minlash, masalan matematikani o‘yinga bog‘lash, tasviriy faoliyat, rasm orqali tabiatni o‘rganish, musiqa bilan nutqiy rivojlanishni bir biriga bog‘lash kabi bola bilimi komplekslashuvini ta’minlashni nazarda tutadi. Tarbiyaviy qadriyatga yo‘naltirilgan yondashuvda bolalarga odob-axloq negizida milliylik, urf-odat, ma’naviyat, hurmat, mehr, hamkorlik hislatlarini shakllantiradi. Tarbiyachi faoliyatini ilmiy jihatdan yoritishda shaxsga yo‘naltirilgan, faoliyatga yo‘naltirilgan, kompetensiyaviy, innovatsion, integrativ va tarbiyaviy yondashuvlar keng ochib berilishi kerak. Bu yondashuvlar tarbiyaviy jarayonning

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

samaradorligini oshiradi. Biz o‘z tadqiqotimiz doirasida yuqorida sanab o‘tilgan yondashuvlarni umumlashtirgan holda polifunksional yondashuv modelini yaratamiz. Maktabgacha yoshdagi bolalarning kognitiv rivojlantiruvchi faoliyatiga tarbiyachining polifunksional yondashuvi ta’siri faoliyatga doir umumiy qo‘llaniluvchi yondashuvlarning o‘zaro integratsiyasi natijasida yuzaga keladigan umumlashtirilgan tip turkumini tashkil qiladi.

Maktabgacha davr bola shaxsi shakllanishida muhim rol o‘ynaydi. Bu davrda bola hayotining asosiy rivojlanish kompetensiyalari [5] shakllanadi. Shuning uchun maktabgacha yosh davrining har tomonlama rivojlanishi va shakllanishida oila, pedagogic jarayon, muhit ta’sirlarining o‘zaro bog‘liqligini ta’minlashda bola ijtimoiy-hayotiy jarayonlarining asosiy tayanchi hisoblangan pedagog-tarbiyachilar bu masalaning markazidan joy egallaydi. Sababi bola kundalik hayotining ko‘p qismini maktabgacha ta’lim tashkilotlarida o‘tkazadi. Bu jarayonda har bir pedagog va tarbiyachi bolalarning individual xususiyatlarini doimo qo‘llab quvvatlashi zarur, bunda bola qiziqishlarini faqat ertanggi kungagina emas, balki kelgusi katta hayotga ham yo‘llab borishi kerak.[6] Bu jarayonning mukammal tarzda tashkil qilish uchun tajribalar va tadqiqotlar natijasida o‘rganilayotgan ilmiy bilim va izlanishlar natijasida shakllangan pedagogning faoliyati uchun zarur yondashuvlar haqida nazariy ma’lumotga ega bo‘lishlari va uni amalda qo‘llash ko‘nikma va malakalariga ega bo‘lishlari muhimdir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekistonning 2022-2026-yillarga mo‘ljallangan taraqqiyot strategiyasini belgilash hamda uni joriy yilda amalga oshirish masalalari muhokamasi” yuzasidan o‘tkazilgan yig‘ilishi matnidan. 26.01.2022. https://president.uz/oz/lists/view/4942
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-maydagi PQ-4312-sonli “O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida” gi Qarori.
3. O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi. Birinchi jild, Toshkent, 2000-yil. 530-bet.
4. O‘zbek tilining izohli lug‘ati. Toshkent, “O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi” Davlat ilmiy nashriyoti. 2000-yil. 396-bet.
5. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta’lim tashkilotlari uchun “Ilk qadam” Davlat o‘quv dasturi. Takomillashtirilgan ikkinchi nashr. Toshkent-2022. https://mpe.uz/files/Ilk%20Qadam%20UZB%20final.pdf
6. Jalilova S.X, Aripova S.M; Maktabgacha yoshdagi bolalar psixologiyasi.- Toshkent: “Faylasuflar”nashriyoti, 2017.16-bet.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

SHARQ RENESSANSI MUTAFFAKKIRLARI TA'LIMOTIDA MUSIQA VA ANIQ FANLAR INTEGRATSIYASINING DIDAKTIK IMKONIYATLARI.

Rustamova Xurshidabonu Jamshidovna, Buxoro davlat pedagogika instituti, 13.00.01 – Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi ixtisosligi bo'yicha 1-bosqich tayanch doktoranti, Buxoro, O'zbekiston.

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tizimi musiqa rahbarini tayyorlash jarayonida musiqa san'atini aniq fanlar (matematika, fizika, muhandislik) bilan integratsiyalashning tarixiy-pedagogik asoslari tadqiq etiladi. Sharq mutafakkirlari, xususan, Abu Nasr Farobiy va Ibn Sinoning musiqiy-matematik qarashlari zamonaviy STEAM ta'lim paradigmasi kontekstida tahlil qilingan. Tadqiqotda musiqiy ta'limning intellektual salohiyatni oshirishdagi o'rni va tarixiy vorisiylik masalalari ilmiy asoslab berilgan.

MAQSAD: maktabgacha ta'lim tizimida musiqa rahbarlarini tayyorlash jarayonida musiqa san'atini matematika, fizika va muhandislik fanlari bilan integratsiyalashning tarixiy-pedagogik asoslarini aniqlash hamda Abu Nasr Forobiy va Abu Ali ibn Sino ilmiy merosi asosida zamonaviy STEAM yondashuviga mos didaktik modelni ishlab chiqishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda quyidagi materiallar va metodlardan foydalanildi: Sharq mutafakkirlarining ilmiy merosi (Forobiy, Ibn Sino), musiqiy akustika va riyoziyotga oid tarixiy manbalar, STEAM va raqamli pedagogika bo'yicha zamonaviy ilmiy tadqiqotlar, tarixiy-komparativ tahlil, nazariy umumlashtirish, Modellashtirish (didaktik model yaratish), pedagogik tahlil va interpretatsiya. Mazkur metodlar asosida musiqa va aniq fanlar integratsiyasining didaktik imkoniyatlari tizimli ravishda o'rganildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, Sharq mutafakkirlari ilmiy qarashlarida musiqa va aniq fanlar o'rtasidagi integratsiya chuqur nazariy asosga ega. Xususan: Musiqa riyoziy qonuniyatlar asosida shakllanadi (interval va ritm tizimi), tovush hodisasi fizik-akustik jarayon sifatida talqin etiladi, musiqa inson tafakkuri va emotsional rivojlanishiga ta'sir ko'rsatadi, muhokama jarayonida aniqlanishicha, mazkur integratsiya asosida ishlab chiqilgan didaktik model: Maktabgacha ta'limda musiqa rahbarlarini tayyorlash samaradorligini oshiradi, fanlararo kompetensiyalarni shakllantiradi, raqamli pedagogika vositalari bilan uyg'unlashadi, STEAM yondashuvining amaliy tatbiqini ta'minlaydi. Shuningdek, "ilm al-hiyal" (muhandislik tafakkuri) elementlarini musiqa ta'limiga integratsiya qilish orqali bolalarda konstruktiv va ijodiy fikrlash rivojlanishi kuzatildi.

XULOSA: Sharq mutafakkirlarining musiqiy-ilmiy merosi zamonaviy ta'lim tizimida musiqa va aniq fanlar integratsiyasini amalga oshirish uchun muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi. Ushbu integratsiya asosida ishlab chiqilgan didaktik model maktabgacha ta'lim tizimida musiqa rahbarlarini tayyorlash sifatini oshirishga xizmat

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

qiladi hamda ularning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishda samarali vosita hisoblanadi.

KALIT SO‘ZLAR: STEAM, 13.00.01, Farobiy, Ibn Sino, musiqiy akustika, fanlararo integratsiya, riyoziyot, ilm al-hiyal, didaktik model, raqamli pedagogika.

ДИДАКТИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ИНТЕГРАЦИИ МУЗЫКИ И ТОЧНЫХ НАУК В УЧЕНИЯХ МЫСЛИТЕЛЕЙ ВОСТОЧНОГО РЕНЕССАНСА.

Рустамова Хуршидобону Джамшидовна, докторант 1 курса по специальности 13.00.01 – Теория педагогики. История педагогических учений, Бухарский государственный педагогический институт, Бухара, Узбекистан.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье рассматриваются историко-педагогические основы интеграции музыкального искусства с точными науками (математика, физика, инженерия) в процессе подготовки музыкальных руководителей дошкольного образования. Музыкально-математические взгляды мыслителей Восточного Ренессанса, в частности Фараби и Ибн Сина, анализируются в контексте современной парадигмы STEAM-образования. Обоснована роль музыкального образования в развитии интеллектуального потенциала и раскрыта значимость исторической преемственности.

ЦЕЛЬ: цель исследования заключается в выявлении историко-педагогических основ интеграции музыки с математикой, физикой и инженерией в процессе подготовки музыкальных руководителей дошкольного образования, а также в разработке дидактической модели на основе научного наследия Фараби и Ибн Сина в соответствии с современным STEAM-подходом.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использованы научное наследие восточных мыслителей (Фараби, Ибн Сина), исторические источники по музыкальной акустике и математике, а также современные исследования в области STEAM и цифровой педагогики. Применялись методы историко-сравнительного анализа, теоретического обобщения, моделирования (разработка дидактической модели), педагогического анализа и интерпретации. На основе этих методов системно изучены дидактические возможности интеграции музыки и точных наук.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты исследования показали, что интеграция музыки и точных наук в трудах восточных мыслителей имеет глубокую теоретическую основу. В частности, музыка строится на математических закономерностях (интервалы и ритм), звук рассматривается как физико-акустическое явление, а музыка влияет на когнитивное и эмоциональное развитие. Установлено, что разработанная дидактическая модель повышает эффективность подготовки музыкальных руководителей, формирует междисциплинарные компетенции, интегрируется с инструментами цифровой педагогики и обеспечивает

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

реализацию STEAM-подхода. Кроме того, интеграция элементов «илм аль-хиял» (инженерного мышления) способствует развитию конструктивного и творческого мышления у детей.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: научно-музыкальное наследие восточных мыслителей является важной теоретической основой для интеграции музыки и точных наук в современной системе образования. Разработанная дидактическая модель способствует повышению качества подготовки музыкальных руководителей и эффективному развитию их профессиональных компетенций.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: STEAM, 13.00.01, Фараби, Ибн Сина, музыкальная акустика, междисциплинарная интеграция, математика, илм аль-хиял, дидактическая модель, цифровая педагогика

DIDACTIC POSSIBILITIES OF INTEGRATING MUSIC AND EXACT SCIENCES IN THE TEACHINGS OF EASTERN RENAISSANCE SCHOLARS.

Rustamova Khurshidabonu Jamshidovna, First-year PhD student (Doctoral researcher) in the specialty 13.00.01 – Theory of Pedagogy. History of Pedagogical Doctrines, Bukhara State Pedagogical Institute, Bukhara, Uzbekistan.

Annotation

INTRODUCTION: this article explores the historical and pedagogical foundations of integrating music with exact sciences (mathematics, physics, and engineering) in the process of training preschool music educators. The musical-mathematical perspectives of Eastern scholars, particularly Abu Nasr Forobiy and Abu Ali ibn Sino, are analyzed within the framework of the modern STEAM education paradigm. The study highlights the role of music education in enhancing intellectual capacity and substantiates the importance of historical continuity.

AIM: the aim of this study is to identify the historical and pedagogical foundations of integrating music with mathematics, physics, and engineering in the process of training preschool music educators, as well as to develop a didactic model based on the scientific heritage of Abu Nasr Forobiy and Abu Ali ibn Sino in accordance with the modern STEAM approach.

MATERIALS AND METHODS: the study employed the following materials and methods: the scientific heritage of Eastern scholars (Farabi, Ibn Sina), historical sources on musical acoustics and mathematics, and modern research on STEAM and digital pedagogy. The research methods included historical-comparative analysis, theoretical generalization, modeling (development of a didactic model), and pedagogical analysis and interpretation. Based on these methods, the didactic possibilities of integrating music and exact sciences were systematically studied.

DISCUSSION AND RESULTS: the results of the study indicate that the integration of music and exact sciences in the works of Eastern scholars has a strong theoretical foundation. In particular, music is structured based on mathematical principles

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

(interval and rhythm systems), sound is interpreted as a physical-acoustic phenomenon, and music influences cognitive and emotional development. The discussion shows that the developed didactic model based on this integration enhances the effectiveness of training preschool music educators, develops interdisciplinary competencies, integrates with digital pedagogy tools, and ensures the practical implementation of the STEAM approach. Furthermore, the integration of elements of “ilm al-hiyal” (engineering thinking) into music education contributes to the development of constructive and creative thinking in children.

CONCLUSION: the musical and scientific heritage of Eastern scholars serves as an important theoretical foundation for the integration of music and exact sciences in modern education. The developed didactic model contributes to improving the quality of training preschool music educators and serves as an effective tool for developing their professional competencies.

Keywords: STEAM, 13.00.01, Farabi, Ibn Sina, musical acoustics, interdisciplinary integration, mathematics, ilm al-hiyal, didactic model, digital pedagogy

Insoniyat sivilizatsiyasining bugungi bosqichida ta’lim tizimini fanlararo integratsiya (interdisciplinarity) asosida tashkil etish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Xususan, O‘zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan ta’lim islohotlari doirasida maktabgacha ta’lim tizimi kadrlarini innovatsion yondashuvlar, jumladan, STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts, Mathematics) texnologiyalari asosida tayyorlash ustuvor vazifa etib belgilangan. Bu borada maktabgacha ta’lim tizimi musiqa rahbarlarini o’qitishda ham xuddi shunday yangi texnologiyalarga asoslanish talab etiladi. Hozirgi shiddat bilan rivojlanayotgan texnologiyalar asrida pedagoglarni har tomonlama yuqori darajada o’qitish va ularni kelajakda o’z kasbining yetuk mutaxassisi bo’lib yetishishi uchun yangicha yondashuvlardan foydalanish mashg’ulotn samaradorligini oshirib beradi. Jumladan, musiqa rahbarlarining mashg’ulot o’tish usullari bugungi kunda oqsoqlanib qolgan va bu esa ba’zi bir muammolarni yuzaga keltirishiga sabab bo’lmoqda. MTT tarbiyalanuvchilarining rivojlanishida musiqa mashg’ulotlarining salmoqli o’rni bor. Biroq, musiqa ta’limini faqat estetik zavq manbai sifatida ko‘rish, bolalarning intellektual va mantiqiy imkoniyatlarini cheklab qo‘yadi. Musiqa faqatgina qo’shiq kulash emas balki aniq fanlar bilan chambarchas bog’liq bo’lgan mukammal fandir. Musiqa nazariyasining aniq fanlar bilan uzviy bog‘liqligini o‘rganish bizni Sharq Uyg‘onish davri (Renessans) pedagogikasiga – Abu Nasr Farobiy va Ibn Sino kabi mutafakkirlarning ensiklopedik ta’limotlariga yetaklaydi. Ushbu maqolada ushbu tarixiy merosning zamonaviy pedagogik ahamiyati va uning STEAM yondashuvi bilan hamohangligi tahlil qilinadi. Zamonaviy ta’lim texnologiyalari asosida istalgan dars yoki mashg’ulot jarayonini qiziqarli hamda bolalarga yetarlicha bilim berish mumkin bo’lgan qulay muhitga aylantirish mumkin. Musiqa mashg’uloti davomida ham aynan shunday qilish orqali tarbiyalanuvchining yosh

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

xususiyatlaridan kelib chiqib aqliy va jismoniy faolligini oshirishga erishisha olamiz. Bu vaziyatda esa biz avvalo musiqa rahbarini shu jarayonga tayyorlashimiz kerak.

Hozirgi kunda musiqa rahbarlarini tayyorlashda quyidagi tizimli muammolar mavjud:

1. Musiqa nazariyasining matematika va fizika qonuniyatlaridan ajratilgan holda o‘qitilishi.
2. Pedagogik ta’limotlar tarixidagi integrativ modellarning zamonaviy metodikaga tatbiq etilmasligi.
3. Bo‘lajak pedagoglarda texnologik va muhandislik tafakkurini rivojlantirishga e’tiborning sustligi.

Biz biladigan STEAM ta’lim texnologiyasining asl ildizlari qaysidir ma’noda Qadim sharqga borib taqaladi. Mutaffakir ajdodlarimizning musiqaga bo’lgan qarashlari bu fanning naqadar muhim ekanligini isbotlab bergan.

Abu Nasr Farobiyning matematik-didaktik yondashuvi

Farobiy musiqa nazariyasini mukammal tizimga solgan birinchi pedagog-olimdir. U o‘zining *"Kitob al-musiqa al-kabir"* asarida musiqani *"Ilm al-riyoz"* (matematika) fanlari turkumiga kiritadi.

1. Musiqiy proporsiyalar (Mathematics):

Farobiy tovushlararo munosabatlarni aniq raqamli nisbatlar orqali isbotlagan.

"Agar torning yarmi (1/2) chalinganda chiqadigan ovoz, butun tor chiqargan ovozga nisbatan bir oktava (zul-kull) baland bo‘ladi..." (Farobiy).

Ushbu yondashuv bugungi STEAM ta’lim texnologiyasidagi "M" (Matematika) komponentining tarixiy asosi bo‘lib xizmat qiladi. Bolalarga yangicha musiqiy o‘yinlar orqali matematik kasrlarni va logik ketma-ketliklarni o‘rgatish imkonini beradi. Bu jarayon bolalarning ham matematik ham musiqiy bilimlarini mustahkamlaydi, shu bilan birga bolalarda hech qanday qiyinchiliklarsiz har ikkala fanni o’zlashtirish darajasini oshishiga sabab bo’ladi.

2. Ritm va Algoritm (Technology):

Farobiyning *"Iyqo"* (ritm) nazariyasi vaqt bo‘laklarining ma’lum bir miqdor va nisbatda takrorlanishi haqida bo‘lib, u zamonaviy informatika fanidagi **siklik algoritmlar** bilan hamohangdir. Bo‘lajak musiqa rahbarining texnolgiyalardan xabardorligi hamda turlicha dasturlardan foydalana olish mahorati ushbu ritmik kodlarni dars jarayoniga tatbiq etish zamin yaratadi va bolada algoritmik tafakkurni shakllantirishiga xizmat qiladi.

Ibn Sinoning akustik va muhandislik qarashlari

Abu Ali ibn Sino musiqa pedagogikasini akustika fizikasi (Science) va mexanika (Engineering) bilan boyitgan.

1. Tovush fizikasi (Science):

Ibn Sino *"Ash-shifo"* asarida tovushning paydo bo‘lishini havoning tebranishi natijasida hosil bo‘ladigan to‘lqinlar sifatida tahlil qilgan.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Uning fikricha, tovushning tembri va balandligi tebranishlar chastotasiga bog‘liq. Bu nazariya bolalarga dunyoning fizik manzarasini musiqa orqali tushuntirishda eng samarali didaktik vositadir. Bu vaziyatda musiqa Rahbari tarbiyalanuvchilarning yosh xususiyatlaridan kelib chiqib ular bilan turli xildagi kichik tajribalar o’tkaza oladi. Musiqa mashg’uloti davomida beriladigan har bir yangi mavzu ma’lum bir fanlar bilan bog’lanib didaktik mashg’ulotlar asosida o’tkazilishi bugungi kunda muhim ahamiyat kasb etadi.

2. "Ilm al-hiyal" – Asbobsozlik muhandisligi (Engineering):

Ibn Sino va Farobiy cholg‘u asboblarini yasashni muhandislik fanining bir tarmog‘i deb bilishgan. Torlarning tarangligi, korpus hajmi va materiallarning zichligi – bularning barchasi fizik-matematik muvozanatga asoslanadi. Bu bo‘lajak pedagogda texnologik madaniyatni shakllantirish uchun tarixiy poydevor bo‘lib xizmat qiladi. Yetarlicha bilim va qobiliyatga ega bo’lgan pedagog olgan bilimlariga tayangan holda o’zining dars o’tish uslubini yarata oladi.

Zamonaviy steam-integratsiya modeli

Tarixiy tajriba va zamonaviy ehtiyojlarni umumlashtirgan holda, bo‘lajak musiqa rahbarini tayyorlashning quyidagi modelini taklif etamiz: “Ilm al-hiyal” quyidagi yo‘nalishlarni o‘z ichiga olgan:

- Mexanik qurilmalar – suv soatlari, mexanik o‘yinchoqlar, avtomatlar
- Gidravlik tizimlar – suv ko‘tarish qurilmalari, nasoslar
- Avtomatik mexanizmlar – o‘z-o‘zidan ishlovchi qurilmalar
- Harakat uzatish tizimlari – tishli g‘ildiraklar, krank mexanizmlari

Bu ilmning asosiy maqsadi — inson mehnatini yengillashtiruvchi va avtomatik ishlovchi qurilmalarni yaratish bo‘lgan. “Ilm al-hiyal” — bu insoniyat tarixida muhandislik tafakkurining muhim bosqichi bo‘lib, u mexanik fikrlash, texnik ijodkorlik va innovatsion yondashuvning ilk namunalarini yaratdi. Ushbu ilm bugungi zamonaviy muhandislik va texnologiyalar rivojiga mustahkam poydevor bo‘lib xizmat qilgan.

Komponent	Tarixiy asos (Sharq)	Zamonaviy pedagogik faoliyat
S (Science)	Ibn Sino (Akustika)	Tovushning moddiy tebranishini tajribalar orqali ko'rsatish.
T (Technology)	Farobiy (Ritmik kodlar)	Raqamli musiqiy dasturlardan foydalanish.
E (Engineering)	Ilm al-hiyal (Asbobsozlik)	DIY-usulida musiqiy asboblar konstruksiyasini yaratish.
A (Arts)	Maqomlar estetikasi	Musiqa orqali bolaning hissiy intellektini rivojlantirish.
M (Math)	Farobiy (Arifmetik nisbat)	Matematik hisobni ritmik o'yinlar orqali o'rgatish.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Tarixiy-pedagogik tahlil shuni ko‘rsatadiki, STEAM texnologiyalari – bu mutlaqo yangi hodisa emas, balki Sharq klassik pedagogikasining ensiklopedik an’analariga qaytishdir. Bo‘lajak musiqa rahbarlarini tayyorlashda Farobiy va Ibn Sinoning musiqiy-matematik merosini o’rganish bizga musiqaning oddiy estetik fan emas balki murakkab aniq fanlar qatorida ekanligini isbotlab berdi. Bugungi kun talablaridan kelib chiqqan holda musiqa mashg’ulotlarida boshqa fanlar bilan integratsiya qilish quyidagilarga xizmat qiladi:

1. Musiqa ta’limini tadqiqotchilik va mantiqiy fikrlash bilan boyitadi.
2. Bo‘lajak pedagogda universal kompetentlikni shakllantiradi.
3. Maktabgacha yoshdagi bolalarda fan va san’at uyg‘unligini erta yoshdan tarbiyalaydi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Abu Nasr Farobiy. Kitob al-musiqa al-kabir. – Toshkent: Fan, 2010.
2. Abu Ali ibn Sino. Ash-shifo. Musiqa ilmi. – Toshkent: Musiqa, 2006.
3. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2021.
4. Yakman G. STEAM Education: an overview of creating a model of integrative education. Virginia, 2008.
5. Sharipov Sh.S. Oliy pedagogik ta'limda talabalar ijodiy faoliyatini rivojlantirish nazariyasi. – Toshkent, 2012.
6. Gardner H. Multiple Intelligences: New Horizons. – NY: Basic Books, 2006.
7. Matyoqubov O. Maqomot. – Toshkent: Musiqa, 2004.
8. Gulyamova M. Integratsiyalashgan ta'lim texnologiyalari. – Toshkent, 2019.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

SUDRALIB YURUVCHILAR SINFINI O‘QITISHDA INTERAKTIVLIK VA VIZUALLIKNING AHAMIYATI.

Barotov Avazbek Hamzayevich Buxoro davlat pedagogika instituti “Biologiya” kafedrasi dotsenti, b.f.f.d, Buxoro, O‘zbekiston
Umarbekova Niginabonu Utkurbek qizi Buxoro davlat pedagogika instituti “Biologiya”kafedrasi 2-bosqich magistranti, Buxoro, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada biologiya darslarida sudralib yuruvchilar sinfini o‘qitishda interaktivlik va vizuallikning ahamiyati misollar yordamida atroflicha yoritib beriladi. Dars jarayonini mazmunli tashkil qilish uchun tavsiyalar beriladi. Biologiya darslarida, xususan zoologiya darslarida vizuallik hamda interaktivlik tamoyillarini qo‘llashning ahamiyati va samaradorligi sudralib yuruvchilar mavzusi orqali yoritib beriladi.

MAQSAD: ushbu maqolaning asosiy maqsadi biologiya darslarida sudralib yuruvchilar sinfini o‘qitish jarayonida interaktivlik, shuningdek, vizuallik tamoyillaridan foydalanishning pedagogik afzalliklarini asoslab berishdir.

MATERIAL VA METODLAR: tadqiqot davomida sudralib yuruvchilar sinfini o‘qitishda interaktivlikni ta’minlash maqsadida umumta’lim maktablari uchun mo‘ljallangan 7-sinf biologiya darsligi, elektron ta’lim resurslaridan keng foydalanildi. Muommoli tahlil, virtual laboratoriya, simulyatsiya o‘yinlari kabi texnologiyalar, shu bilan birga 3D modellar, maketlar, sxemalardan foydalanish asoslari o‘rganildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: o‘tkazilgan pedagogik tajriba va kuzatishlar natijasida sudralib yuruvchilar sinfini o‘qitishda interaktivlik va vizuallikning ahamiyati quyidagicha namoyon bo‘ladi: mavzu biroz murakkab bo‘lganligi bois shu ikki pedagogik tamoyilni qo‘llaganda o‘quvchilarning mavzuni to‘liq tushunish darajasi 24% ga, eslab qolish darajasi esa 23% ga oshganligi kuzatildi.

XULOSA: olingan natijalar shuni ko‘rsatadiki, interaktivlik faqatgina texnologiya bilan cheklanib qolmay, o‘quvchilarda tanqidiy fikrlashni ham rivojlantiradi. Vizualizatsiya esa o‘quvchining diqqatini 25-30 daqiqa davomida barqaror ushlab turishga xizmat qildi, an’anaviy ma’ruza metodida bu ko‘rsatkich 15-20 daqiqadan keyin pasayganligi kuzatildi. Tajribalar shuni tasdiqladiki, interaktivlik hamda vizuallik bugungi kun ta’limi uchun muhim omil bo‘lib hisoblanadi.

KALIT SO‘ZLAR: vizuallik, interaktivlik, virtual laboratoriya, simulyatsiya o‘yinlari, ekologik tarbiya, muommoli vaziyat

ЗНАЧЕНИЕ ИНТЕРАКТИВНОСТИ И ВИЗУАЛИЗАЦИИ В ПРЕПОДАВАНИИ КЛАССА ПРЕСМЫКАЮЩИХСЯ.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Баротов Авазбек Хамзаевич. доцент кафедры «Биология» Бухарского государственного педагогического института, доктор философии по биологическим наукам (PhD), Бухара, Узбекистан
Умарбекова Нигинабону Уткурбек кызы. студентка 2 курса магистратуры Бухарского государственного педагогического института, Бухара, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье на примерах подробно раскрывается значение интерактивности и визуализации при изучении класса пресмыкающихся на уроках биологии. Даются рекомендации по содержательной организации учебного процесса для повышения эффективности обучения. Значение и эффективность применения принципов наглядности и интерактивности в преподавании биологии, в частности зоологии, освещаются на примере темы «Пресмыкающиеся».

ЦЕЛЬ: основная цель данной статьи — обосновать педагогические преимущества использования принципов интерактивности, а также наглядности в процессе преподавания класса пресмыкающихся на уроках биологии.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в ходе исследования в целях обеспечения интерактивности при обучении классу пресмыкающихся широко использовались учебники биологии для 7-х классов общеобразовательных школ и электронные образовательные ресурсы. Были изучены основы использования таких технологий, как проблемный анализ, виртуальные лаборатории, симуляционные игры, а также применение 3D-моделей, макетов и схем.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: в результате проведенного педагогического эксперимента и наблюдений значимость интерактивности и наглядности в преподавании класса пресмыкающихся проявилась следующим образом: ввиду определенной сложности темы, при применении этих двух педагогических принципов уровень полного понимания темы учащимися увеличился на 24%, а уровень запоминания — на 23%.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: полученные результаты показывают, что интерактивность не ограничивается только технологиями, но и развивает у учащихся критическое мышление. Визуализация способствовала устойчивому удержанию внимания учащихся в течение 25-30 минут, тогда как при традиционном лекционном методе этот показатель снижался через 15-20 минут. Эксперименты подтвердили, что интерактивность и наглядность являются важными факторами современного образования.

Ключевые слова: визуализация, интерактивность, виртуальная лаборатория, симуляционные игры, экологическое воспитание, проблемная ситуация.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

THE IMPORTANCE OF INTERACTIVITY AND VISUALIZATION IN TEACHING THE CLASS OF REPTILES.

Barotov Avazbek Khamzayevich. Associate Professor of the "Biology" Department at Bukhara State Pedagogical Institute, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences, Bukhara, Uzbekistan
Umarbekova Niginabonu Utkurbek qizi. 2nd year master's student of Bukhara State Pedagogical Institute, Bukhara, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article explores in detail the significance of interactivity and visualization in teaching the class of reptiles during biology lessons through practical examples. It provides specific recommendations for the effective and meaningful organization of the educational process. The importance and effectiveness of applying the principles of visuality and interactivity in biology lessons, specifically in zoology, are highlighted through the topic of "Reptiles."

AIM: the primary objective of this article is to substantiate the pedagogical advantages of utilizing the principles of interactivity and visuality in the process of teaching the class of Reptiles (Reptilia) during biology lessons.

MATERIALS AND METHODS: during the research, 7th-grade biology textbooks for secondary schools and various electronic educational resources were extensively utilized to ensure interactivity in teaching the reptile class. The foundations of employing technologies such as problem-based analysis, virtual laboratories, and simulation games were studied, along with the integration of 3D models, physical mock-ups, and diagrams.

DISCUSSION AND RESULTS: as a result of the conducted pedagogical experiment and observations, the significance of interactivity and visuality in teaching the reptile class manifested as follows: due to the relative complexity of the topic, the application of these two pedagogical principles led to a 24% increase in students' comprehensive understanding and a 23% increase in their retention levels.

CONCLUSION: the results indicate that interactivity is not limited to technology alone but also develops critical thinking skills in students. Visualization served to maintain steady student attention for 25-30 minutes, whereas in the traditional lecture method, this indicator was observed to decline after 15-20 minutes. The experiments confirmed that interactivity and visuality are essential factors for modern education.

Keywords: visualization, interactivity, virtual laboratory, simulation games, ecological education, problem-based learning (PBL).

Biologiya fani tirik tabiatni o‘rganar ekan, dars jarayonida faqatgina nazariy ma’lumotlarga tayanib qolmaslik lozim. Ayniqsa, evolutsion jihatdan muhim va murakkab bo‘lgan sudralib yuruvchilar Sudralib yuruvchilar (Reptilia) sinfini o‘qitishda interaktivlik

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

va vizuallik shunchaki qo ‘shimcha vosita emas, balki mavzuga doir murakkab biologik jarayonlarni anglash uchun asosiy ko‘prik bo‘lib hisoblanadi. Biologiya darslarida interaktiv metodlarni qo‘llash o‘quvchilarning mustaqil fikrlash doirasini kengaytirishi metodist olimlar tomonidan asoslangan [2].

1. Vizuallik- murakkab jarayonlar uchun soda tasavvur.

Biologiyada va boshqa fanlarni o‘qitishda vizuallik (ko‘rgazmalilik)- murakkab ilmiy jarayonlarni soda va esda qolarli shaklga keltiruvchi asosiy vosita bo‘lib hisoblanadi. Mayerning multimedia orqali o‘qitish nazariyasiga ko‘ra, ma’lumotlar vizual va audio kanallar orqali bir vaqtda berilganda samaradorlik eng yuqori bo‘ladi [3].Sudralib yuruvchilarning morfologik belgilari va ularning sistematikadagi o‘rni zamonaviy zoologiya darsliklarida keng yoritilgan [1]. Sudralib yuruvchilar quruqlikka chiqqan dastlabki umurtqali hayvonlar bo‘lib, evolyutsion jarayonlar natijasida tashqi va ichki tuzilishida, hayotiy jarayonlarida bir qator o‘zgarishlar paydo bo‘lgan. Bularni keng tahlil qilishda vizuallik quyidagi imkoniyatlarni taqdim etadi:

- Teri qoplamini o‘rganish: ularning terisi muguzdan iborat. Muguz tangachalarning tuzilishini mikroskopik tasvirlar yoki maketlar orqali o‘rganish bu suvni kam bug ‘latish uchun moslanish ekanligini oson tushuntiradi.
- Skelet tuzilishi: toshbaqalar kosasining qanday suyaklar bilan birikkanligi yoki ilonlarning qovurg‘alariga tayangan holda harakatlanishini 3D modellar orqali o‘rganish o‘quvchilar tafakkurini rivojlantiradi.
- Qon aylanish sistemasi: yuragiga chala to‘sig‘i bo‘lishi va ikkita qon aylanish doirasining o‘zaro bog‘liqligini 3D videolar yoki sxemalar orqali tushuntirish reptiliyalarning sovuqqonli hayvon ekanliklarini anglashga yordam beradi.
- Embrional rivojlanish: reptiliya tuxumining tuzilishini (amnion, allantois) maketlar yordamida ko‘rsatila, embrionning suv muhitiga bog‘liq bo‘lmagan rivojlanish mexanizmi tushintiriladi.
- Nafas olish sistemasi: sudralib yuruvchilar evolyutsion jihatdan haqiqiy o‘pka bilan nafas olishga o‘tgan ilk umurtqali hayvonlardir. O‘pkasi ko‘plab mayda katakchalarga bo‘lingan, shuningdek hiqildoq, traxeya va bronxlar ham shakllanganligini gazlar almashinuvi yuzasining kengayganini isbotidir.
- Ekologik tarbiya: videolar orqali sudralib yuruvchilarning tabiatdagi ahamiyati ko‘rsatib berilsa (masalan kemiruvchilar populyatsiyasi muvozanati) o‘quvchilarda ularga nisbatan qo‘rquv o‘rniga hurmat shakllanadi.

2. Interaktivlik- passiv tinglovchidan faol tadqiqotchi.

- Virtual laboratoriyalar: bunda o‘quvchi sudralib yuruvchilarning ichki va tashqi tuzilishini “virtual anatomik tahlil” qilish orqali o‘rganishga imkon beradi. Bu o‘z navbatida, zaharli va xavfli hisoblangan turlarni o‘rganish imkonini beradi.
- Muommoli savollar: biologik qonuniyatlarni anglash va tahlil qilishga yordam beradi. Masalan, timsohlar yuragi 4 kamerali bo‘lsada, nega ular suvuqqonli hisoblanadi?

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Yechim, ularning qoni yurakdan chiqqach aralashadi. Xulosa, yuragi 4 kamerali degani, issiqli degani emas.

- Simulyatsiya o'yinlari: bunda o'quvchilar "rolga kirish" orqali ma'lumotlarni xotirada uzoq vaqt saqlanishi ta'minlanadi. Masalan, kaltakesaklar xavf tug'ilganda dumini tashlashi, ilonlarni issiqlikni sezishi, havo harorati pasayganda anabioz holatiga o'tishi kabilar misolida tahlil qilib o'rganish mumkin.

Vizuallik o'quvchida olgan bilimlarini uzoq vaqt davomida xotirada saqlanishini ta'minlasa, interaktivlik fanga bo'lgan qiziqishni oshiradi. Bu ikki pedagogik vositadan samarali foydalana olgan pedagog biologik qonuniyatlarni o'quvchi ongiga oddiy va qiziqarli shaklda chuqur singdira oladi. Qolaversa ta'lim samaradorligi va sifatini oshishiga ham xizmat qiladi. Bugungi kunda ta'lim jarayonini axborotlashtirish o'qituvchi zimmasiga yangi pedagogik mahorat yuklaydi [4].

Xulosa qilib aytganda, bugungi kunda zamonaviy biologiya ta'limida vizuallik va interaktivlik kabi ilg'or pedagogik tamoyillardan foydalanish- bugungi zamon talabi bo'lib, u ta'lim samaradorligini kafolatlovchi eng muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Azimov, I., Mavlonov, O., & Qulmamatova, S. (2021). Zoologiya: Umumta'lim maktablarining 7-sinfi uchun darslik. Toshkent: "O'qituvchi" nashriyot-matbaa ijodiy uyi.
2. Tolipova, J. O. (2014). Biologiya o'qitish metodologiyasi. Toshkent: "Innovatsiya-Ziyo
3. Mayer, R. E. (2020). Multimedia Learning (3rd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
4. Begimqulov, U. Sh. (2007). Pedagogik ta'lim jarayonlarini axborotlashtirishni tashkil etish va boshqarish nazariyasi va amaliyoti. Toshkent: Fan.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

TEXNIKA OLIY TA'LIMIDA NAZARIY MEXANIKA MA'RUZALARINING DIDAKTIK FUNKSIYALARI VA ULARNI ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH.

Parmonov Abdutolib Abduvahob o'g'li, O'zbekiston Milliy universitetining Jizzax filiali dotsenti, PhD, Jizzax, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: hozirgi kunda texnika oliy ta'lim muassasalarida o'quv jarayonini takomillashtirish, talabalarning nazariy bilimlarini chuqurlashtirish va amaliy ko'nikmalarini rivojlantirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, nazariy mexanika fani muhandislik ta'limining asosiy komponentlaridan biri bo'lib, talabalar uchun murakkab tushunchalar, qonuniyatlar va matematik modellarni o'z ichiga oladi. Shu sababli, mazkur fan bo'yicha ma'ruzalarni samarali tashkil etish katta ahamiyat kasb etadi. Nazariy mexanika ma'ruzalari nafaqat bilim berish, balki talabalarni mantiqiy fikrlashga, muammoli vaziyatlarni hal etishga va nazariy bilimlarni amaliyot bilan bog'lashga o'rgatadi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash esa ushbu jarayonni yanada samarali tashkil etish imkonini beradi.

MAQSAD: tadqiqotning asosiy maqsadi — texnika oliy ta'limida nazariy mexanika ma'ruzalarining didaktik funksiyalarini aniqlash va ularni zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida takomillashtirish yo'llarini ishlab chiqishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: mazkur tadqiqotda pedagogik kuzatuv, tahlil, taqqoslash, tajriba-sinov, suhbat va so'rovnoma metodlaridan foydalanildi. Tadqiqot materiali sifatida texnika oliy ta'lim muassasalarida o'qitilayotgan nazariy mexanika faniga oid o'quv dasturlari, dars ishlanmalari, ma'ruza matnlari hamda talabalarning o'zlashtirish ko'rsatkichlari olindi. Tajriba jarayonida an'anaviy va zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etilgan ma'ruzalar qiyosiy tahlil qilindi. Zamonaviy yondashuv sifatida multimedia vositalari, interaktiv metodlar, muammoli ta'lim, "aqliy hujum", modellashtirish va vizualizatsiya usullaridan foydalanildi.

NATIJA VA MUHOKAMA: tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, nazariy mexanika ma'ruzalarining asosiy didaktik funksiyalari — bilim berish, rivojlantiruvchi, tarbiyaviy va motivatsion funksiyalar hisoblanadi. An'anaviy ma'ruzalarda ko'proq axborot berishga e'tibor qaratilgan bo'lsa, zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etilgan ma'ruzalarda talabalar faolligi, mustaqil fikrlashi va muammoli vaziyatlarni hal etish qobiliyati sezilarli darajada oshadi. Interaktiv metodlardan foydalanish talabalarni dars jarayoniga jalb etadi, murakkab mexanik tushunchalarni osonroq anglashga yordam beradi. Multimedia vositalari va vizual modellar esa abstrakt tushunchalarni konkretlashtirish imkonini yaratadi. Natijada, talabalar nazariy bilimlarni chuqurroq o'zlashtiradi va ularni amaliy masalalarda qo'llash ko'nikmalariga ega bo'ladi. Shuningdek, muammoli ta'lim texnologiyasi talabalarni mustaqil izlanishga undaydi,

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

mantiqiy va tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi. Bu esa nazariy mexanika fanini o‘zlashtirish samaradorligini oshiradi.

XULOSA: o‘tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, nazariy mexanika ma’ruzalarini zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish ta’lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Bu yondashuv talabalarni faollashtiradi, ularning mantiqiy va mustaqil fikrlashini rivojlantiradi hamda nazariy bilimlarni amaliyot bilan bog‘lash imkonini beradi. Shu bois texnika oliy ta’lim muassasalarida nazariy mexanika ma’ruzalarini modernizatsiya qilish, o‘qituvchilarning innovatsion metodlardan foydalanish kompetensiyasini oshirish muhim hisoblanadi.

Kalit so‘zlar: nazariy mexanika, didaktik funksiyalar, pedagogik texnologiyalar, interaktiv metodlar, muammoli ta’lim, multimedia, texnika ta’limi, ta’lim samaradorligi

ДИДАКТИЧЕСКИЕ ФУНКЦИИ ЛЕКЦИЙ ПО ТЕОРЕТИЧЕСКОЙ МЕХАНИКЕ В ТЕХНИЧЕСКОМ ВЫСШЕМ ОБРАЗОВАНИИ И ИХ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ НА ОСНОВЕ СОВРЕМЕННЫХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ.

Парманов Абдутолиб Абдувахоб угли, доцент Джизакского филиала Национального университета Узбекистана, PhD, г. Джизак, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в настоящее время одной из актуальных задач в технических высших учебных заведениях является совершенствование учебного процесса, углубление теоретических знаний студентов и развитие их практических навыков. Особенно дисциплина «Теоретическая механика» является одной из ключевых составляющих инженерного образования, включающей в себя сложные понятия, закономерности и математические модели. В связи с этим особое значение приобретает эффективная организация лекций по данной дисциплине. Лекции по теоретической механике выполняют не только функцию передачи знаний, но и способствуют развитию логического мышления студентов, умению решать проблемные ситуации и связывать теоретические знания с практикой. Применение современных педагогических технологий позволяет сделать данный процесс более эффективным.

ЦЕЛЬ: основной целью исследования является определение дидактических функций лекций по теоретической механике в техническом высшем образовании и разработка путей их совершенствования на основе современных педагогических технологий.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в данном исследовании были использованы методы педагогического наблюдения, анализа, сравнения, экспериментальной работы, беседы и анкетирования. В качестве материалов исследования были взяты учебные программы, методические разработки, тексты лекций по теоретической механике, а также показатели успеваемости студентов в

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

технических высших учебных заведениях. В ходе эксперимента был проведён сравнительный анализ лекций, организованных на основе традиционных и современных педагогических технологий. В качестве современных подходов использовались мультимедийные средства, интерактивные методы, проблемное обучение, «мозговой штурм», методы моделирования и визуализации.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЕ: результаты исследования показали, что основными дидактическими функциями лекций по теоретической механике являются обучающая, развивающая, воспитательная и мотивационная функции. Если в традиционных лекциях основной акцент делается на передаче информации, то в лекциях, организованных на основе современных педагогических технологий, значительно повышается активность студентов, их самостоятельное мышление и способность решать проблемные задачи. Использование интерактивных методов способствует вовлечению студентов в учебный процесс и облегчает понимание сложных механических понятий. Мультимедийные средства и визуальные модели позволяют конкретизировать абстрактные понятия. В результате студенты глубже усваивают теоретические знания и приобретают навыки их применения при решении практических задач. Кроме того, технология проблемного обучения стимулирует студентов к самостоятельному поиску, развивает логическое и критическое мышление. Это, в свою очередь, повышает эффективность усвоения теоретической механики.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: результаты проведённого исследования показали, что организация лекций по теоретической механике на основе современных педагогических технологий значительно повышает эффективность обучения. Данный подход активизирует студентов, развивает их логическое и самостоятельное мышление, а также способствует интеграции теоретических знаний с практикой. В связи с этим в технических высших учебных заведениях важно модернизировать лекции по теоретической механике, а также повышать компетентность преподавателей в использовании инновационных методов обучения.

Ключевые слова: теоретическая механика, дидактические функции, педагогические технологии, интерактивные методы, проблемное обучение, мультимедиа, техническое образование, эффективность обучения

DIDACTIC FUNCTIONS OF LECTURES ON THEORETICAL MECHANICS IN TECHNICAL HIGHER EDUCATION AND THEIR IMPROVEMENT BASED ON MODERN PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES.

Parmonov Abdutolib Abduvahob o‘g‘li, Associate Professor, PhD, Jizzakh Branch of the National University of Uzbekistan, Jizzakh, Uzbekistan

Annotation

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

INTRODUCTION: at present, one of the urgent tasks in technical higher education institutions is to improve the educational process, deepen students' theoretical knowledge, and develop their practical skills. In particular, the discipline of Theoretical Mechanics is one of the key components of engineering education, encompassing complex concepts, laws, and mathematical models. Therefore, the effective organization of lectures in this subject is of great importance. Lectures on theoretical mechanics perform not only the function of knowledge transmission but also contribute to the development of students' logical thinking, their ability to solve problem situations, and to connect theoretical knowledge with practice. The application of modern pedagogical technologies makes it possible to organize this process more effectively.

AIM: the main objective of the study is to identify the didactic functions of lectures on theoretical mechanics in technical higher education and to develop ways to improve them based on modern pedagogical technologies.

MATERIALS AND METHODS: in this study, methods such as pedagogical observation, analysis, comparison, experimental work, interviews, and questionnaires were used. The research materials included curricula, teaching materials, lecture texts on theoretical mechanics, and students' academic performance indicators in technical higher education institutions. During the experiment, a comparative analysis of lectures organized on the basis of traditional and modern pedagogical technologies was conducted. As modern approaches, multimedia tools, interactive methods, problem-based learning, brainstorming, modeling, and visualization techniques were applied.

RESULTS AND DISCUSSION: the results of the study showed that the main didactic functions of lectures on theoretical mechanics are instructional, developmental, educational, and motivational functions. While traditional lectures mainly focus on the transmission of information, lectures organized on the basis of modern pedagogical technologies significantly increase students' activity, independent thinking, and ability to solve problem situations. The use of interactive methods engages students in the learning process and facilitates the understanding of complex mechanical concepts. Multimedia tools and visual models help to concretize abstract ideas. As a result, students acquire deeper theoretical knowledge and develop skills to apply it in solving practical problems. Moreover, problem-based learning encourages students to engage in independent inquiry and develops logical and critical thinking. This, in turn, enhances the effectiveness of mastering theoretical mechanics.

CONCLUSION: the results of the conducted research demonstrated that organizing lectures on theoretical mechanics based on modern pedagogical technologies significantly increases the effectiveness of education. This approach activates students, develops their logical and independent thinking, and promotes the integration of theoretical knowledge with practice. Therefore, in technical higher education institutions, it is important to modernize lectures on theoretical mechanics and improve teachers' competence in using innovative teaching methods.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Keywords: theoretical mechanics, didactic functions, pedagogical technologies, interactive methods, problem-based learning, multimedia, technical education, educational effectiveness

Mazkur tadqiqotda texnika oliy ta’lim muassasalarida nazariy mexanika fanini o‘qitishda ma’ruza mashg‘ulotlarining didaktik funksiyalarini aniqlash hamda ularni zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida takomillashtirish masalalarini o‘rganish maqsadida bir qator ilmiy-pedagogik metodlardan foydalanildi. Tadqiqot jarayonida nazariy va empirik metodlar majmuasi qo‘llanildi. Nazariy metodlar sifatida pedagogik, psixologik va metodik adabiyotlarni tahlil qilish, ilmiy manbalarni qiyosiy o‘rganish, umumlashtirish va tizimlashtirish usullaridan foydalanildi. Ushbu metodlar orqali nazariy mexanika fanini o‘qitish jarayonida ma’ruza mashg‘ulotlarining didaktik funksiyalari hamda ularni samarali tashkil etishning pedagogik shart-sharoitlari aniqlashtirildi.

Empirik metodlar sifatida pedagogik kuzatish, ta’lim jarayonini tahlil qilish, suhbat, savolnoma hamda pedagogik tajriba elementlaridan foydalanildi. Mazkur metodlar yordamida nazariy mexanika fanidan o‘tkaziladigan ma’ruza mashg‘ulotlarining amaliy holati, ularning talabalarning bilim olish jarayoniga ta’siri va zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash imkoniyatlari o‘rganildi. Shuningdek, olingan natijalarni qayta ishlash va umumlashtirishda tahlil, sintez hamda pedagogik xulosalash metodlaridan foydalanildi. Tadqiqot metodologiyasi nazariy mexanika fanini o‘qitish jarayonida ma’ruza mashg‘ulotlarining didaktik imkoniyatlarini ochib berish va ularni zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida takomillashtirishga xizmat qiladi. Zamonaviy ta’lim texnologiyalari asosida nazariy mexanika fanini o‘qitishda ma’ruza mashg‘ulotlarining turlari didaktik maqsad va mazmunga muvofiq ravishda diversifikatsiyalanadi. Bunday ma’ruzalar qatoriga axborotli, muammoli, vizuallashtirilgan hamda interfaol ma’ruzalar kiradi. Mazkur maqolada nazariy mexanika fanini o‘qitish jarayonida ushbu ma’ruza turlarining didaktik mohiyati hamda ularning metodik xususiyatlari tahlil qilinadi.

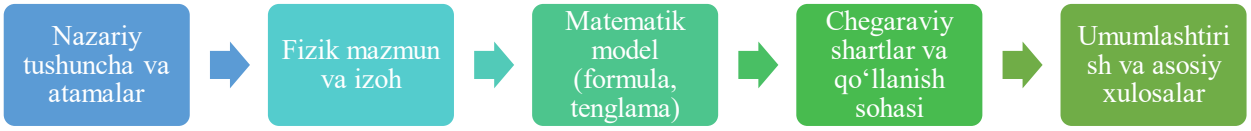
Axborotli ma’ruza nazariy mexanika fanini o‘qitishda fundamental bilimlarni tizimli, mantiqiy hamda ilmiy asoslangan tarzda talabalarga yetkazishga yo‘naltirilgan asosiy didaktik shakllardan biri hisoblanadi. Mazkur ma’ruza turi fan mazmunining konseptual asoslarini shakllantirish, mexanik qonuniyatlar va modellarni ilmiy nuqtai nazardan izohlash, shuningdek talabalarning keyingi amaliy va ijodiy faoliyati uchun zarur bo‘lgan nazariy poydevorni yaratishga xizmat qiladi. Axborotli ma’ruza ayniqsa talabalarda mexanik tafakkurning metodologik asoslarini shakllantirish, nazariy bilimlarni tizimli o‘zlashtirish hamda ularni boshqa texnik fanlar bilan integratsiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi. Axborotli ma’ruzaning didaktik mohiyati shundan iboratki, unda o‘quv materiali ilmiylik, tizimlilik va izchillik tamoyillari asosida bayon etiladi. Mexanik tushunchalar umumiy nazariy qarashlardan kelib chiqib bosqichma-bosqich

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

aniqlashtiriladi hamda matematik modellar bilan asoslanadi. Bunda formulalar va tenglamalar alohida holda emas, balki ularning fizik mazmuni, chegaraviy shartlari va qo‘llanish sohasi bilan uzviy bog‘liq holda tushuntiriladi. Mazkur yondashuv talabalarning bilimlarni mexanik yodlash orqali emas, balki ularning mazmunini chuqur anglagan holda o‘zlashtirishiga xizmat qiladi. Zamonaviy ta’lim texnologiyalari sharoitida axborotli ma’ruza an’anaviy monologik bayon shaklida emas, balki strukturaviy va vizual jihatdan boyitilgan didaktik birlik sifatida tashkil etiladi. Grafik sxemalar, jadvallar hamda konseptual modellar yordamida mexanik qonuniyatlarning ichki mantiqi ochib beriladi. Natijada murakkab nazariy materiallar talabalarning idrok etish darajasiga moslashtirilgan holda tizimli ravishda taqdim etiladi (1-rasm). Mazkur sxema axborotli ma’ruzaning ichki mantiqiy tuzilishini aks ettiradi hamda o‘quv materialining tizimli va izchil bayon etilishini ta’minlaydi. Shu orqali talabalarning bilimlarni ongli ravishda anglab o‘zlashtirishi va ularni keyingi o‘quv faoliyatida samarali qo‘llashi uchun zarur sharoit yaratiladi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, texnika oliy ta’lim muassasalarida nazariy mexanika fanini o‘qitishda ma’ruza mashg‘ulotlarining didaktik funksiyalarini to‘g‘ri belgilash hamda ularni zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish ta’lim samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Axborotli, muammoli,

1-rasm. Axborotli ma’ruzaning metodik modeli

vizuallashtirilgan va interfaol ma’ruza turlaridan kompleks foydalanish talabalarning nazariy bilimlarni chuqur o‘zlashtirishiga, mexanik tafakkurining rivojlanishiga hamda muhandislik kompetentligining shakllanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Zamonaviy ta’lim texnologiyalari asosida tashkil etilgan ma’ruza mashg‘ulotlari o‘quv materialini tizimli, mantiqiy va vizual jihatdan tushunarli shaklda taqdim etishga imkon yaratadi. Natijada talabalar mexanik qonuniyatlar va modellarni nafaqat nazariy jihatdan o‘zlashtiradi, balki ularni amaliy muammolarni hal etishda qo‘llash ko‘nikmalariga ham ega bo‘ladilar. Shu munosabat bilan quyidagi tavsiyalarni ilgari surish mumkin: nazariy mexanika fanini o‘qitishda ma’ruza mashg‘ulotlarini zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish; ma’ruza jarayonida vizual materiallar, grafik modellar va multimedia vositalaridan keng foydalanish; muammoli vaziyatlar yaratish orqali talabalarning analitik va muhandislik tafakkurini rivojlantirish; interfaol metodlardan foydalanish orqali talabalarning o‘quv jarayonidagi faolligini oshirish. Mazkur yondashuvlar nazariy mexanika fanini o‘qitish samaradorligini oshirishga hamda bo‘lajak muhandislarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

1. Parmonov A.A.Nazariy mexanika fanini o‘qitish jarayonida mumtexnik kompetentlikni rivojlantirishning pedagogik dizayni // "ISFT Scientific and Methodological Journal". – 2026, №1. –B. 52-56. Ilmiy uslubiy jurnal. (OAK Rayosatining 2023-yil 3-iyuldagi 097320-son qarori).
2. Parmonov A.A.Nazariy mexanika fanini o‘qitish jarayonida mumtexnik kompetentlikni rivojlantirishning pedagogik dizayni // Ilm vaqti. – 2026, Vol. 4 No. 1 . –B. 295-301. Ilmiy jurnal. (OAK Rayosatining 2025-yil 28-noyabrdagi 37/5-son qarori). ISSN 2992-8850.
3. Parmonov A.A.Nazariy mexanika fanini o‘qitish jarayonida mumtexnik kompetentlikni rivojlantirishning pedagogik dizayni // Ilm vaqti. – 2026, Vol. 4 No. 1 . –B. 295-301. Ilmiy jurnal. (OAK Rayosatining 2025-yil 28-noyabrdagi 37/5-son qarori). ISSN 2992-8850.
4. Parmonov A.A.Umumiy texnik kompetentlikni shakllantirishda nazariy mexanika fanining innovatsion-didaktik modeli // Zamonaviy jamiyat va innovatsiyalar. – 2025, №12. –B. 280-286. Ilmiy nazariy jurnal. (OAK Rayosatining 2025-yil 24-sentabrdagi 375/5-son qarori). ISSN 3060-544X.
5. Parmonov A.A. Talabalarning umumtexnik kompetentligini rivojlantirishda innovatsion yondashuvlarning zarurati // “Qo‘qon DPI Ilmiy xabarlari”. -2025. –B. 1672-1680.
6. Butayev, N. (2026). Kasbiy kompetentlikni shakllantirishda zamonaviy pedagogik yondashuvlarning didaktik imkoniyatlari. Yangi davr ilm-fani: inson uchun innovatsion g ‘oya va yechimlar, 2(3), 78-80.
7. Abdutolib, P. (2025). An Innovative Approach To Developing The General Technical Competence Of Prospective Engineers. Library of Current Research Journal of Pedagogics, 6(11), 97-107.
8. Mahmudova, N., Parmonov, A., Turayev, A., Izbullaeva, G., Turumova, N., Toshpulatova, M., ... & Akhmedova, A. Leveraging Wearable Technologies and Embedded Systems to Improve Real-Time Student Engagement in Ubiquitous Learning Environments.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

MILLIY AN'ANALARNING PEDAGOGIK MOHIYATI.

Qo'shayev Ilhom Axtamovich, BuxDPU musiqa va tasviriy san'at kafedrasi katta o'qituvchisi, Buxoro, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada san'at insonga ruhiy ta'sir ko'rsatuvchi ulkan kuchga ega ekanligi. Shu sababli zamon va xalqlarning atoqli pedagog- tarbiyachilari yosh avlodga tarbiya va ta'lim berish ularni madaniyatli va ma'lumotli shaxs sifatida shakllantirish uchun zarur bo'lgan barcha fanlar qatori san'atning ham teng huquq bilan kiritilishiga intilganlar. Musiqa adabiyot, falsafa, axloq fanlari bilan xilma-xil va murakkab tarzda bog'langan bo'lib, u odamlarni ma'naviy barkamol etish yo'lida O'zbekistonda musiqa tarbiyasi va ta'limi rivojlanishi tarixini o'rganish musiqa pedagogikasining muhim vazifalaridan biri ekanligi haqidagi ma'lumotlar keng yoritib berilgan.

MAQSAD: maqolaning maqsadi Mumtoz kuy va ashulalar, kasbiy musiqa janrlari hamda Maqomlar (Shashmaqom, Xorazm maqomlari va Farg'ona – Toshkent maqom yo'llari) og'zaki an'anadagi kasbiy musiqa janrlari,mumtoz ashula va kuy parchalari (sho'balari) bilan yanada kengroq ma'lumotlarga ega bo'lish.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda kuylash va tinglash qoidalari**,** g'azallar vazni,tahlil va sintez, kompleks yondashuv, qiyosiy va klaster tahlil, guruhlash, sotsiologik so'rovlar, ekspert baholash, statistik usullardan foydalanildi**.**

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki Respublikamizda mumtoz kuy va ashulalarni o'rganish va ularni tahlil qilish bo'yicha takliflar ishlab chiqilgan.

XULOSA: respublikada musiqa tarbiyasi va ta'limining shakllanishi hamda rivojlanishi O'zbekiston xalq maorifining taraqqiyot tarixi bilan uzviy bog'liqligi,o'sib kelayotgan yosh avlodni musiqa san'ati vositalari bilan tarbiyalash sohasida respublikamizda talaygina tajriba to'plan.O'zbekistonda musiqa-pedagogik kadrlar tayyorlashning tarkib topgan tizimi musiqa pedagogikasi rivojlanishidagi sifat jihatidan yangi bosqichlarga erishildi va bu sohada katta va murakkab yo'l bosib o'tildi. Iqtisodiy-ijtimoiy rivojlanishida muhim o'rin tutadi.

Kalit so'zlar: "Sabbai Sayyor", "Majolisun Nafois", "Xamsa" ("Kitob ul-Musiqiy al-Kabir", "Qalam fi-l-musiqiy" hamda "Kitob fi-ixso – al – ulum va at-ta'rif" "Feruz 1", "Savti suvora", "Nasrullo 1", "Ushshoqi Samarqand", "Sayqal" (o'zbek xalq kuyi), "Nayrez" (tojik xalq kuyi), 7-sinf uchun berilgan "Ey nozanin" (O'zbek xalq ashulasi), "Tanovor", "Qo'shchinor", "Munojot", "Cho'li iroq" kabi kuylar shular jumlasidandir.

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ НАЦИОНАЛЬНЫХ ТРАДИЦИЙ.

Кошаев Илхом Ахтамович, старший преподаватель кафедры музыки и изобразительного искусства Бухарского государственного педагогического университета, Бухара, Узбекистан.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье показано, что искусство обладает огромной силой духовного воздействия на человека. Поэтому выдающиеся педагоги своего времени и народов стремились включить искусство наравне со всеми дисциплинами, необходимыми для воспитания и обучения подрастающего поколения, формирования его как культурных и образованных личностей. Музыка многогранно и сложно связана с литературой, философией и этикой, и широко известно, что изучение истории развития музыкального образования и воспитания в Узбекистане является одной из важных задач музыкальной педагогики в направлении духовного совершенствования людей.

ЦЕЛЬ: целью статьи является получение более обширной информации о классических мелодиях и песнях, жанрах профессиональной музыки и макомах (Шашмаком, Хорезмские макомы и Фергано-Ташкентские макомные пути) в устной традиции, классических мелодиях и песенных фрагментах (ответвлениях).

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использовались правила пения и слушания, газельный размер, анализ и синтез, комплексный подход, сравнительный и кластерный анализ, группировка, социологические опросы, экспертная оценка и статистические методы.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты анализа показали, что разработаны предложения по изучению и анализу классических мелодий и песен в нашей республике.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в заключение следует отметить, что становление и развитие музыкального образования и воспитания в республике неразрывно связано с историей развития народного образования Узбекистана, и в нашей республике накоплен богатый опыт воспитания подрастающего поколения средствами музыкального искусства. Комплексная система подготовки музыкально-педагогических кадров в Узбекистане вышла на качественно новые этапы развития музыкальной педагогики, пройдя долгий и сложный путь в этой области.Играет важную роль в экономическом и социальном развитии страны.

Ключевые слова: «Саббай Сайёр», «Маджолисун Нафоис», «Хамса» («Китаб уль-Мусикий аль-Кабир», «Калам фи-л-музыкий» и «Китаб фи-ихсо – аль – улум ва ат-тариф», «Феруз 1», «Савти сувора», «Насрулла 1», «Ушшаки Самарканд», Среди них «Сайкал» (узбекская народная песня), «Найрез» (таджикская народная песня), «Эй нозанин» (узбекская народная песня) для 7 класса, «Тановор», «Кощинор», «Муноджот», «Чоли Ирак».

THE PEDAGOGICAL ESSENCE OF NATIONAL TRADITIONS.

Ilhom Akhtamovich Qoshayev, Senior Lecturer of the Department of Music and Fine Arts, Bukhara State Pedagogical University, Bukhara, Uzbekistan.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Annotation

INTRODUCTION: the article shows that art has a huge power to influence a person spiritually. Therefore, outstanding educators of times and peoples have sought to include art on an equal footing with all the disciplines necessary for the upbringing and education of the younger generation and their formation as cultured and educated individuals. Music is connected in a diverse and complex way with literature, philosophy, and ethics, and it is widely reported that studying the history of the development of music education and training in Uzbekistan is one of the important tasks of music pedagogy in the direction of spiritual improvement of people.

AIM: the purpose of the article is to gain more extensive information about classical melodies and songs, professional music genres and Maqoms (Shashmaqom, Khorezm maqoms and Fergana-Tashkent maqom paths) in the oral tradition, classical melodies and song fragments (branches).

MATERIALS AND METHODS: the study used singing and listening rules, ghazal meter, analysis and synthesis, a complex approach, comparative and cluster analysis, grouping, sociological surveys, expert evaluation, and statistical methods.

DISCUSSION AND RESULTS: the results of the analysis showed that proposals have been developed for the study and analysis of classical melodies and songs in our Republic.

CONCLUSION: in conclusion, it should be noted that the formation and development of music education and training in the Republic is inextricably linked with the history of the development of public education in Uzbekistan, and our republic has accumulated a lot of experience in educating the growing younger generation with the means of musical art. The integrated system of training musical and pedagogical personnel in Uzbekistan has reached qualitatively new stages in the development of music pedagogy and has overcome a long and difficult path in this area.Plays an important role in the economic and social development of the country.

Keywords*:* “Sabbai Sayyor”, “Majolisun Nafois”, “Khamsa” (“Kitab ul-Musiqiy al-Kabir”, “Qalam fi-l-musiqiy” and “Kitab fi-ikhso – al – ulum va at-ta’rif” “Feruz 1”, “Savti suvora”, “Nasrulla 1”, “Ushshaqi Samarkand”, “Sayqal” (Uzbek folk song), “Nayrez” (Tajik folk song), “Ey nozanin” (Uzbek folk song) given for the 7th grade, “Tanovor”, “Qoshchinor”, “Munojot”, “Choli iraq” are among them.

Demokratik jamiyat qurish prinsiplari tizimida umuminsoniy qadriyatlar, an’analar alohida ahamiyat kasb etadi. Bu tizimda axloqiy mazmundagi milliy an’analar salmoqli o`rin egallaydi. Zero, allomalarning falsafiy-pedagogik g’oyalari va qarashlarida yosh avlodning axloqiy kamolotida muhim manba bo`lishi mumkin bo`lgan, o`ziga xos “akkumlyator” vazifasini o`tovchi ta’limotlar mavjud bo`lib, undan zamonaviy sharoitda

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

foydalanish uchun uning pedagogik mohiyatini zamonaviy talqinda taqdim etish talab etiladi. Axloqiy mazmundagi milliy an'analarni tarixiy yondashuv asosida falsafiy-pedagogik jihatdan talqin etish, umuman, pedagogika faniga yangicha antropolik yondashish imkonini beradi.

Xalq pedagogikasi zamirida komil inson haqidagi, umuminsoniy qadriyatlar haqidagi, milliy madaniyatning gumanistik merosi haqidagi g'oyalar mavjud bo`lib, ularni umumlashgan holda taraqqiyparvar milliy an'analar tarzida talqin etish mumkin. Bu an'analardan yosh avlodni tarbiyalashda, xususan, axloqiy tarbiyada foydalanish ijtimoiy muloqot, hamkorlikdagi faoliyat, ta'lim va tarbiya jarayonida amalga oshiriladi.

Milliy an'analarning pedagogik mohiyatini talqin etish uni falsafiy jihatdan anglashdan boshlanadi. Chunki falsafa pedagogikaning metodologik asosi sifatida keng ma'noda tahlil etish, anglash va baholash imkonini beradi. Aynan masalaga falsafiy yondashuv xalq pedagogikasi, milliy an'analarning yuzaga kelishi va rivojlanishining umumiy ijtimoiy-tarixiy jihatlarini tavsiflash, uning falsafiy-tafakkuriy qirralarini ochish, xalq pedagogikasining zamiri, asosini tashkil etuvchi g'oyalarni aniqlash imkonini beradi.

Mazkur maqolaning tadqiqot obyekti sifatida musiqa madaniyati darslarida O‘zbekistonda musiqa tarbiyasi va ta'limi rivojlanish tarixini xususan, bolalar madaniy saviyasini ko‘tarish va ularni badiiy tarbiyalash bazasi bo‘lgan umumta'lim maktablaridagi musiqa tarbiyasini yo‘lga qo‘yilishini umumlashtiruvchidir

Insonlarning dunyo, tabiat, inson, hayot va oxirat haqidagi falsafiy fikrlarini turlicha nuqtai nazardan tahlil etish mumkin: tarixiy-falsafiy, metodolgik, pedagogik-psixologik, ijtimoiy, etnografik va h.k.

Masalaga etnografik yondashuv tri milliy birliklarning pedagogik fikrlaridagi tarbiyaviy xususiyatlarni aniqlashga, xalq pedagogikasini millat umumiy madaniyatining bir bo`lagi sifatida tadbiq etish imkonini beradi.

Milliy an'analarning pedagogik mohiyatini aniqlashda masalaga ijtimoiy nuqtai nazardan yondashish ham muhim omil hisoblanadi. Chunonchi, mazkur yondashuv ta'lim nazariyalari va amaliyotining me'yoriy jihatlariga mos tushmasligi mumkin bo`lgan xususiyat-ommaning ijodiyoti namunalarini ob'ektiv o`rganishga yo`l ochib beradi. Kulturologik yondashuvda esa xalq pedagogikasining etnografik yondashuv kabi millatning madaniy an'analarini, jumladan, masalaning axloqiy me'yor mezonlari nuqtai nazaridan tadqiq etish imkonini beradi. Bu yondashuvlarning barchasi uchun bosh metodologik yondashuv-millat madaniyati, milliy an'analarini, qisqasi, millatning ma'naviy xazinasining yuzaga kelish iyerarxiyasini ochib berishga qaratilishi lozim. Bu, o`z navbatida, pedagogika fanining zamonaviy funksiyalari yo`nalishlarini ham belgilab beradi.

Xalqning ijtimoiy-tarixiy tajribasi shuni ko`rsatadiki, turli davrlarda milliy an'analarga, ma'naviy qadriyatlarga turlicha qarashlar bo`lsa-da, jamiyatning ma'naviy madaniyatining ajralmas qismi-axloqiy qadriyatlar barcha fanlarning barkamol shaxs tarbiyasiga

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

yo`naltirilgan asosiy vazifasi sifatida qaralgan. Milliy an'alarning mohiyati ham aynan mana shu jihat bilan tavsiflanadi.

Milliy an'analarning pedagogik mohiyati o`zida ommaning pedagogik bilimlari hamda tajribasini mujassam etgan xalq pedagogikasining tadqiqot predmeti ekanligi bilan ham tavsiflanadi, ya'ni xalq pedagogikasi etnopedagogika fanining bosh ob'ekti sifatida milliy an'analarning ta'limiy va tarbiyaviy jahatlarini o`rganadi.

Milliy an'analarning pedagogik mohiyati tafsilotlariga xalq pedagogikasi fanining turlicha qarashlari mavjud. Bir guruh olimlar (G.N.Volkov, A.N.Kogan, K.Pirliyev va b.) xalq pedagogikasini muayyan xalqning o`z farzandlari shaxsiyatida shakllantirilishi lozim deb hisoblangan sifatlarni tarkib toptirishda qo`llaniladigan ta'lim va tarbiyaning maqsadi, vazifalari, yo`llari, usullari hamda vositalarining o`zaro aloqadorlikda qo`llaniladigan yig'indisi deb qarasa, ikkinchi guruh tadqiqotchilar (A.Gashimov, Sh.Mirzayev va b.) xalq pedagogikasiga pedagogikaning manbalari va vositalarini kiritish shart emas, degan g'oyani ilgari suradilar. Milliy an'analarni tarbiyaviy fenomen sifatida o`rganish, uning natijalaridan tarbiya amaliyotida foydalanish nuqtai nazaridan, albatta, birinchi yondashuv asosli. Biroq, ikkinchi yondashuvning ham ibratli jihatlari mavjud. Xususan, uning predmeti sifatida tarbiya, ob'ekti sifatida esa inson, jinsi va yoshidan qat'i nazar, shaxs olinadi. Har ikki jihat ham xalq pedagogikasi,milliy an'analarning pedagogik mohiyatini anglashda muhim ahamiyatga ega.

Shu o`rinda ta'kidlash joizki, xaq pedagogikasi, milliy an'analarning pedagogik mohiyatini aniqlashda G.Filonov, Ya.Xonbikov, A.Izmaylovlarning nuqtai nazarlari ham e'tiborlidir. Tadqiqot natijasida musiqa madaniyati darslarida – jamoa bo'lib ijro etiladigan maktab repertuari qo'shiqlarini kuylash hamda tinglash quyidagi ijobiy samara bergani aniqlandi: Yoshlarning milliy o'zlikni anglash darajasi oshdi. Tadqiqot davomida o'tkazilgan so'rovlar shuni ko'rsatdiki, – jamoa bo'lib ijro etiladigan maktab repertuari qo'shiqlarini kuylash hamda ularni tinglashlari o'quvchilar milliy qadriyatlarga ko'proq hurmat bilan qaraydi va ularni targ'ib qilishga intiladi. Tahlil shuni ko'rsatdiki, jamoa bo'lib bo'lib kuylash orqali tarbiyaviy jarayonlarning samaradorligi 25% ga oshgan.

Musiqiy bilim va ijrochilik ko'nikmalari shakllandi. Jamoa bo'lib kuylash,tinglash hamda amaliyotda o'rgangan o'quvchilar musiqa asboblarini chalish va qo'shiq aytishda sezilarli darajada yuqori natijalarga erishdi. Sinov darslari davomida xalq musiqasi elementlarini qo'llagan guruhdagi o'quvchilar 80% holatda yuqori ijrochilik mahoratini namoyish etgan. Jamoaviy ishlash ko'nikmalari rivojlandi. Jamoa bo'lib kuylash hamda musiqa tinglash elementlarini darslarda qo'llash o'quvchilar orasida jamoaviy hamkorlikni rivojlantirgan. Ayniqsa, ansambl ijrochiligi orqali o'quvchilar bir-birlariga hurmat va ishonch bilan munosabatda bo'lishni o'rganishgan.

Estetik va badiiy did shakllandi. Xalq musiqasi orqali o'quvchilarda musiqiy asarlarni tahlil qilish va ularning estetik qiymatini anglash ko'nikmalari shakllangan.O'rta Osiyo shaxarlarida rus va mahalliy tillarda dastlabki gazeta va jurnal hamda kitoblar nashr etila boshlaydi. Milliy an'analarning pedagogik mohiyatini aniqlashning tarbiyaviy

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

ahamiyati shundaki, unda belgilangan qat'iy qonuniyatlar, umumlashtirilgan bilimlar tizimi, aniq ilmiy terminlari mavjud emas. Xalq donishmandligining terminologiyasi qa'rida mahalliy dialekt elementlari mavjudligi uchun ham u tom ma'nodagi xalq pedagogikasi, hammabop, hamma uchun tushunarli bo`lgan o`ziga xos ta'limotdir.

Milliy an'analarga xos xsusiyatlardan yana biri-uning cheklanmagan imkoniyatlariga egaligi, bu imkoniyatlarning ham mazmuni, ham qamrov nuqtai nazaridan doimiy kengayib borishi bilan e'tiborlidir. Milliy an'analar mazmuni va mohiyatni tavsiflovchi ko`rsatkichlar sirasiga kiruvchi omillardan ularning tarixiy, siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy sharoitlardan kelib chiqqan holda muayyan davr hamda jamiyatning o`zaro munosabatini aks ettirishini alohida ko`rsatish mumkin. Milliy an'analarning tarbiyaviy qudrati shundaki, unda muhim tarbiyaviy masalalarni hal etishga yo`naltirilgan ijtimoiy, pedagogik va psixologik mazmun mavjud. Ularning mazmunidagi bunday mushtaraklik muayyan jamiyatning muayyan zamon, tarixiy davr uchun muhim bo`lgan tarbiyaviy vazifaning yechimiga kompleks yondashish imkonini beradi.

O`zbek xalqiga xos milliy an'analarning xususiyatini tavsiflovchi ko`rsatkichlardan biri shundaki, u quyidan yuqoriga tamoyiliga asosan qo`llaniladi, ya'ni ular oilada, mahallada, shundan keyingina umummillat, umuminsoniy darajadaqo`llaniladi. Qolaversa, ularning qo`llanish sohasi keng qamrovligi bilan unda turli yoshdagilar (ota-ona-farzand, kattalar va kichiklar)ga amal qilinishi oilaning mahalla, maktab va jamoatchilik bilan uzviy aloqasini ta'minlaydi. Shu xususiyat bilan milliy an'analar maktabda amalga oshirilayotgan ta'lim-tarbiya jarayonining sifatini oshirishga samarali ta'sir o`tkazadi, maktab va oila o`rtasidagi aloqani mustahkamlaydi.

Aytib o`tilganlardan umumiy xulosa chiqargan holda, an'analarning muhim xususiyati uning xalqchilligi ekanligini e'tirof etish mumkin. Zero, an'analar aynan milliy an'analar, urf-odatlarda yaqqol namoyon bo`ladi hamda qat'iy tarzda saqlanib, avloddan-avlodga o`tib boradi. Demak, xalqning ma'naviy boyligi, ijtimoiy tajribasini avloddan-avlodga, zamondan-zamonga uzatuvchi asosiy vosita-an'anadir.

Milliylik - bu eng avvalo har bir xalq, millatning ilg'or, muttasil rivojlanishiga intilishini belgilovchi ko‘rsatkich, mezondir. Bu jarayon boshqa xalqlar, millatlar huquqlarini cheklanmasdan amalga oshiriladi va shunisi bilan progressivdir. Milliylikka tarixiylik xos bo‘lib, u yoki bu millat vakillarining til, an'analar, odatlar, badiiy ijodda erishilgan yutuqlarni avloddan avlodga meros qilib qoldirish, o‘zlashtirish, saqlash, boyitishni aks ettiradi. Matbuot, radio va televideniya vositalarida milliy maktab haqida, maorifda milliy-madaniy qadriyatlarni tiklash, Islom dinining odob-axloqqa doir o‘gitlaridan, hadislardan, foydalanish zarurligi haqida turkum fikr, istaklar bildirildi. Bu bejiz emas, chunki jahon tajribasida dunyoviy, milliy va diniy tafakkurlar uyg'unligiga erishishning ajoyib namunalari mavjud. Masalan, 1983 yili AQSh kongressining maxsus komissiyasi “Millat xavf ostida” nomli hujjatni qabul qildi. Bu hujjat to‘g'ridan-to‘g'ri ta'lim-tarbiya tizimini isloh qilishga qaratilgan bo‘lib, unda o‘quvchilar orasidagi boshbodoqlik, o‘quv predmentlarini tanlab o‘rganilishiga, o‘quv tarbiya jarayonida o‘qituvchining tashkilotchilik rolini yerga

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

urilayotganligi natijasida o‘quvchilarni nazariy tayyorgarlik darajasining keskin pasaygani e’tirof etilgan. Mazkur hujjat qabul qilingach, AQShda ta’lim tizimini isloh qilishga kirishildi va o‘quv-tarbiya jarayonini tashkiliy asosga qurish, shu bilan birga diniy-axloqiy qadriyatlardan tarbiyaviy maqsadlarda keng foydalanila boshlandi.

Qiyosiy, tarixiy tadqiqotlar jahon pedagogikasida milliylik masalasi turli talqinlarini ochib beradi. Pedagogika fanlari doktori M.Quronovning tadqiqotlariga ko‘ra, Osiyo va Afrikaning milliy istiqlolga erishgan mamlakatlarida ta’lim va tarbiya mazmuni asosan uch yo‘nalishda isloh qilina boshlangan.

Mustaqillikning dastlabki yillarida sobiq maktablarni birdaniga isloh qilish mumkin bo‘lmaganligi tufayli mavjud ta’lim tizimlarini saqlab qolgan holda tarbiyaviy jarayonni milliy asosga qurish boshlandi. Jumladan, ta’limning ona tilida berilishiga erishildi. Biroq, bunday islohotni amalga oshirishda yuzakiliklarga ham yo‘l qo‘yildi.

Gveniya, Tanzaniya, Senegal mamlakatlaridagi milliy uyg’onish, ta’lim va tarbiyani milliy asosga qurishda qarama-qarshiliklarga ham duch kelindi. Bu qarama-qarshiliklardan biri-tafakkuri fransuzlashgan mahalliy milliy inglizlar, Vatan istiqboliga befarq, ovruposentrizm tarafdorlarining milliy uyg’onishga qarshi turishlari tufayli sodir bo‘ldi. Bu haqda Niger prezidenti Bubu Ama 1968 yili “Qora rangli fransuzlar”dan ranjib, “Milliy madaniyatimizning qora tanli fransuzlar tomonidan xo‘rlanishi va rad etilishi bizning o‘zlgimizdan uyalishimizga olib keldi”, -degan edi.

Asrimizning 60-70 yillarida Eronlik ma’rifatparvar yozuvchi, pedagog Jalol Ali Ahmad milliylikni unutgan kishi “portretini” chizgan edi. “Bunday kishi”, - deb yozadi Ali Ahmad, “Millatning o‘tmishi, hozirgi hayoti, kelajagi haqida hatto tushunchalarga ham ega emas. U to‘lqin ustidagi xasdek beqaror, oyog’ini qo‘yib tayanadigan yeri yo‘q, shu sababli shamol qayoqqa essa, u ham shunday o‘zgarib turadi. Unda mustaqil fikrning o‘zi yo‘q… U dunyoda o‘z shaxsiy manfaatidan tashqari barcha narsaga befarq qaraydi. U machitda ham, kinoteatrda ham, partiya yig’ilishlarida ham xuddi futbol o‘yinining tomoshabini, kuzatuvchisiga o‘xshaydi. Uning chuqur o‘yga tolganini hech qachon ko‘rmaymiz. U do‘stining vafotida ham qatra ko‘z yoshi to‘kmaydi. U har qanday kichik o‘ljani qo‘ldan bermaydi, tortinmay o‘zini otadi… U o‘ziga xoslikdan mahrum. O‘ziga haddan tashqari oro berib, poyafzali, mashinasi, uyi, kiyimining qanday ko‘rinishi ustida tinmay qayg’uradi. Uni maktab, machit, kasalxona muammolari emas, o‘z uyidagi elektrli kir yuvish mashinasi, ozonatorlarning yaxshi ishlashi qiziqtiradi. U o‘zining uzoq Bendar Abbosdagi hamqishloqlarining urf-odatlari haqida biror narsa aytib bera olmaydi. Ammo u sizga Buyuk Britaniya leyboristlar partiyasi o‘ng qanotida bo‘lib o‘tgan sezilar-sezilmas o‘zgarishlarni qoyilmaqom qilib aytib beradi…”

Ma’rifatparvar Ali Ahmad G’arb yoshlari Yevropaning mexaniklashgan hayotidan bezi haykaltaroshlikda-Afrika primitivizmini, musiqada - jazni, aqliy kamolotda - upanishad, daosizm va Budda bilan jismoniy koamolotda –hind yoga san’ati, nafosatda - Yaponiya bog’larini yaratishdan lazzatlanayotgan bir paytda ayrim yoshlarning o‘z milliyligini inkor etib, g’arbiylashayotganliklarini tanqid qiladi. Ali Ahmad yosh avlodlar

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

orasida o‘z milliy madaniyatiga befarqlik kasalining oldini olishni maktab, tarbiyadan boshlash zarurligi haqidagi fikri va yo‘l-yo‘riqlarni taklif qildi.

Mustaqil O‘zbekistonning umumiy ta’lim maktablarida ta’lim-tarbiya jarayoni isloh qilinib, bu ishda umumjahon pedagogik yutuqlari bilan milliy pedagogikamizni uyg’unlashtirmoqda. Ana shu uyg’unlik birinchidan, sog’lom avlodlarimizning ma’naviy kamolotiga pedagogik zamin yaratadi; ikkinchidan, O‘zbekiston xalqining umummilliy vatanparvar rolini shakllantirishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining “Xalqaro baxshichilik san’ati festivalini o’tkazish to’g’risida”gi 2018 yil 1 noyabrdagi PQ-3990-son qarori.
2. Akhtamovich K. I. the content of education aimed at methodological improvement of the study of traditional musical heritageAcademicia Globe:Inderscience Research2022–T.3№.01–S.13-15.
3. Kushayev I. A. Pedagogiko-metodicheskiye usloviya izucheniya tradisionnogo muzыkalnogo na- slediya v obrazovanii //Science and Education. 2022. T. 3. - № 1. - S. 893-898.
4. Kushayev.I.A. Axtamov.I.I «Pedagogicheskiye osnovы tradisionnoy professionalnoy muzыki (na primere iskusstva dastana)» ACADEMY nauchno-metodicheskiy jurnal noyabr-2020St. 59-62,
5. Kushayev.I.A, Axtamov.I.I «Problemы individualnыx muzыkalnыx zanyatiy v vuzax Uzbekistana» ACADEMY nauchno-metodicheskiy jurnal №3(66)2021
6. IA.Kushayev «Musical pedagogical fundamentals of doston art>> ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal 2020/10/10. 1061-1067
7. 7.Qo’shayevI.A. “Baxshichilik festivallarining musiqiy ta’limdagi o’rni” mug‘allim həm үzliksiz bilimlendirio‘ Ilimiy-metodikalыq jurnal 2023 5/3 can Nөkis noyabr B.233-238.
8. Kushayev I.A.”Rol eposa v uzbekskom narodnom tvorchestve.” miasto przyszłości kielce Volume 2, Issue 5, May 2024B 1311-1314.
9. Kushayev.I.A.“uzbekskiye nasionalnыye muzыkalnыye tradisii.” international conference on multidisciplinary science vol-2. ISSUE-6 Iyun 2024 B.59-63.
10. Kushayev I.A.“O‘zbek xalq musiqa ijodining keyingi yillardagi taraqqiyot yo'llari.” “yangi o‘zbekistonda tabiiy va ijtimoiy-gumanitar fanlar" Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi..Volume 2,Issue 5,May 2024B.184-187.
11. Кушаев И.А.“Ўрта осиё халқларининг мусиқа ижоди.” “ххи асрда инновацион технологиялар, фан ва таълим тараққиётидаги долзарб муаммолар” 2-том, 5-сон республика илмий-амалий конференсияси..Волуме 2, Иссуе 5, Май 2024Б.498-503.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

PEDAGOGIK TA'LIM TARAQQIYOTIDA MAKTABGACHA TARBIYA G'OYALARINING RIVOJI.

Axmedova Sabina Ravshanovna, Buxoro davlat pedagogika instituti tayanch doktorantii, Buxoro, O‘zbekiston.

Annotatsiya

KIRISH: Maktabgacha ta’lim tizimi inson kamolotining ilk va eng muhim bosqichi hisoblanadi. Aynan shu davrda shaxsning intellektual, ma’naviy va ijtimoiy asoslari shakllanadi. Pedagogik ta’lim taraqqiyotida maktabgacha tarbiya g‘oyalari turli davr va sivilizatsiyalarda rivojlanib, boyitilib kelgan. Sharq va G‘arb mutafakkirlari ushbu jarayonda muhim nazariy va amaliy asoslarni yaratganlar. Xususan, XIX asr oxiri va XX asr boshlarida pedagogika fanida tub burilishlar yuz berib, maktabgacha ta’lim alohida tizim sifatida shakllandi. Bu davr olimlari bolaning shaxs sifatida rivojlanishiga yangicha yondashuvlarni ilgari surdilar. Mazkur maqolada maktabgacha ta’lim g‘oyalarining tarixiy rivoji sharq va g‘arb olimlari asarlari asosida tahlil qilinadi. XIX–XX asr boshlaridagi pedagogik qarashlar yoritiladi.

MAQSAD: Mazkur maqolaning maqsadi — pedagogik ta’lim taraqqiyotida maktabgacha tarbiya g‘oyalarining shakllanishi va rivojlanishini sharq va g‘arb olimlari ilmiy merosi asosida tahlil qilish, ayniqsa XIX asr oxiri va XX asr boshlaridagi pedagogik qarashlarning o‘rnini ochib berishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: Tadqiqot materiali sifatida Sharq mutafakkirlari (Abu Nasr Forobiy, Ibn Sino, Alisher Navoiy, Abdulla Avloniy) hamda G‘arb pedagoglar (F. Frebel, I. Pestalozzi, M. Montessori, J. Dyui, K. Ushinskiy) asarlari o‘rganildi. Mazkur tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalanildi:tarixiy-pedagogik tahlil;qiyosiy tahlil (Sharq va G‘arb qarashlari); ilmiy manbalarni o‘rganish va umumlashtirish; nazariy deduksiya va induksiya usullari.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: Tahlillar shuni ko‘rsatadiki:

Sharq pedagogikasida tarbiya ko‘proq axloqiy va ma’naviy kamolotga qaratilgan; G‘arb pedagogikasida esa bolaning individualligi va faoliyatiga urg‘u berilgan;

XULOSA: Pedagogik ta’lim taraqqiyotida maktabgacha tarbiya g‘oyalari uzoq tarixiy rivojlanish yo‘lini bosib o‘tgan. Sharq mutafakkirlari bolani axloqiy va ma’naviy jihatdan tarbiyalashga urg‘u bergan bo‘lsa, G‘arb pedagoglari uning individual rivoji va faoliyatini asosiy omil sifatida ko‘rgan. XIX asr oxiri va XX asr boshlarida yuzaga kelgan pedagogik g‘oyalar zamonaviy maktabgacha ta’limning ilmiy asosini yaratdi. Ushbu davr olimlari tomonidan ishlab chiqilgan nazariyalar hozirgi kunda ham o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan.

Kalit so‘zlar: maktabgacha ta’lim, maktabgacha tarbiya, pedagogik taraqqiyot, pedagogika tarixi, bolalar rivoji, shaxs kamoloti, tarbiya nazariyasi, didaktika, Frebel pedagogikasi, Montessori metodi, Pestalozzi ta’limi, Dyui pragmatizmi, jadid pedagogikasi;

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

DEVELOPMENT OF PRESCHOOL EDUCATION IDEAS IN THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION.

Akhmedova Sabina Ravshanovna, basic doctoral student of the Bukhara State Pedagogical Institute, Bukhara, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the preschool education system is the first and most important stage of human development. It is during this period that the intellectual, spiritual and social foundations of the individual are formed. In the development of pedagogical education, the ideas of preschool education have developed and been enriched in different eras and civilizations. Eastern and Western thinkers have created important theoretical and practical foundations in this process. In particular, at the end of the 19th and beginning of the 20th centuries, fundamental changes occurred in pedagogical science, and preschool education was formed as a separate system. Scientists of this period put forward new approaches to the development of the child as a person. This article analyzes the historical development of the ideas of preschool education based on the works of Eastern and Western scientists. Pedagogical views of the 19th and early 20th centuries are highlighted.

AIM: the purpose of this article is to analyze the formation and development of preschool education ideas in the development of pedagogical education based on the scientific heritage of Eastern and Western scientists, especially to reveal the place of pedagogical views of the late 19th and early 20th centuries.

MATERIALS AND METHODS: the works of Eastern thinkers (Abu Nasr Al-Farabi, Ibn Sina, Alisher Navoi, Abdulla Avloni) and Western educators (F. Froebel, I. Pestalozzi, M. Montessori, J. Dewey, K. Ushinsky) were studied as research material.

The following methods were used in this study: historical and pedagogical analysis; comparative analysis (Eastern and Western views); study and generalization of scientific sources; methods of theoretical deduction and induction.

DISCUSSION AND RESULTS: the analysis shows that: In Eastern pedagogy, education is more focused on moral and spiritual development; in Western pedagogy, the emphasis is on the individuality and activity of the child;

CONCLUSION: In the development of pedagogical education, the ideas of preschool education have gone through a long historical development path. While Eastern thinkers emphasized the moral and spiritual upbringing of the child, Western educators saw his individual development and activity as the main factor. Pedagogical ideas that emerged in the late 19th and early 20th centuries created the scientific basis of modern preschool education. The theories developed by scientists of this period have not lost their relevance even today.

Keywords: preschool education, preschool upbringing, pedagogical development, history of pedagogy, child development, personality development, educational theory,

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

didactics, Froebel's pedagogy, Montessori method, Pestalozzi's education, Dewey's pragmatism, modern pedagogy;

РАЗВИТИЕ ИДЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В РАЗВИТИИ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ.

Ахмедова Сабина Равшановна, аспирантка Бухарского государственного педагогического института, Бухара, Узбекистан.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: система дошкольного образования является первым и важнейшим этапом развития человека. Именно в этот период формируются интеллектуальные, духовные и социальные основы личности. В развитии педагогического образования идеи дошкольного образования развивались и обогащались в разные эпохи и цивилизации. В этом процессе важные теоретические и практические основы заложили восточные и западные мыслители. В частности, в конце XIX и начале XX веков произошли фундаментальные изменения в педагогической науке, и дошкольное образование сформировалось как отдельная система. Ученые этого периода выдвинули новые подходы к развитию ребенка как личности. В данной статье анализируется историческое развитие идей дошкольного образования на основе работ восточных и западных ученых. Особое внимание уделяется педагогическим взглядам XIX и начала XX веков.

ЦЕЛЬ: цель данной статьи — проанализировать формирование и развитие идей дошкольного образования в контексте развития педагогического воспитания на основе научного наследия восточных и западных ученых, в частности, выявить место педагогических взглядов конца XIX и начала XX веков.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в качестве исследовательского материала были изучены труды восточных мыслителей (Абу Наср аль-Фараби, Ибн Сина, Алишер Навои, Абдулла Авлони) и западных педагогов (Ф. Фрёбель, И. Песталоцци, М. Монтессори, Дж. Дьюи, К. Ушинский). В исследовании использовались следующие методы: историко-педагогический анализ; сравнительный анализ (восточные и западные взгляды); изучение и обобщение научных источников; методы теоретической дедукции и индукции.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: анализ показывает, что: в восточной педагогике образование в большей степени ориентировано на нравственное и духовное развитие; в западной педагогике акцент делается на индивидуальность и активность ребенка;

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в развитии педагогического образования идеи дошкольного образования прошли долгий исторический путь. В то время как восточные мыслители делали акцент на нравственном и духовном воспитании ребенка,

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

западные педагоги рассматривали его индивидуальное развитие и активность как главный фактор. Педагогические идеи, возникшие в конце XIX и начале XX веков, заложили научную основу современного дошкольного образования. Теории, разработанные учеными этого периода, не утратили своей актуальности и по сей день.

Ключевые слова: дошкольное образование, воспитание в дошкольном возрасте, развитие педагогики, история педагогики, развитие ребенка, развитие личности, теория образования, дидактика, педагогика Фрёбеля, метод Монтессори, образование Песталоцци, прагматизм Дьюи, современная педагогика

Jahon pedagogika tarixida maktabgacha ta’lim tizimi alohida o‘rin egallaydi. Maktabgacha ta’lim tizimi pedagogik ta’limning boshlang‘ich va eng muhim bo‘g‘ini hisoblanadi. Inson shaxsining shakllanishida aynan maktabgacha yosh davri hal qiluvchi ahamiyatga ega bo‘lib, bu davrda bolaning intellektual, axloqiy, estetik va ijtimoiy rivojlanishining poydevori qo‘yiladi. Shu sababli pedagogik ta’lim taraqqiyotida maktabgacha tarbiya g‘oyalarining shakllanishi va rivoji muhim ilmiy-amaliy masala sifatida qaraladi. Maktabgacha ta’lim tizimi pedagogik ta’limning fundamental bosqichi sifatida inson kapitalini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Zamonaviy ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, inson miyasining asosiy rivojlanish jarayonlari aynan 3–7 yosh oralig‘ida yuz beradi. Shu bois, maktabgacha ta’lim nafaqat tarbiya, balki kelajakdagi ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotning strategik omili sifatida ham qaraladi. Maktabgacha ta’lim g‘oyalari avvalo falsafiy qarashlarga tayanadi. Antropologik va gumanistik yondashuvlarga ko‘ra, bola passiv obyekt emas, balki faol subyekt sifatida qaraladi.

Sharq falsafasida inson tabiati ijtimoiy va ma’naviy jihatdan mukammallikka intiluvchi mavjudot sifatida talqin qilinadi. Forobiy ta’limni jamiyatni mukammallashtirish vositasi sifatida ko‘radi. Bu yondashuv maktabgacha ta’limni jamiyat taraqqiyotining boshlang‘ich nuqtasi sifatida tushunishga asos bo‘ladi. Tarixiy jarayonda ushbu g‘oyalar Sharq va G‘arb mutafakkirlari tomonidan turlicha yondashuvlar asosida rivojlantirilgan. Ayniqsa, XIX asr oxiri va XX asr boshlarida pedagogika fanining mustaqil ilmiy soha sifatida shakllanishi maktabgacha ta’lim nazariyasining rivojiga katta turtki berdi.

1. Sharq mutafakkirlarining maktabgacha tarbiya haqidagi qarashlari

Sharq pedagogik tafakkurida bolalar tarbiyasi doimo muhim o‘rin egallagan. Abu Nasr Forobiy bolani jamiyatning ajralmas qismi sifatida ko‘rib, uning tarbiyasi jamiyat ravnaqiga xizmat qilishini ta’kidlagan: “Inson komilligi tarbiya va ta’lim orqali yuzaga chiqadi.” Ibn Sino esa bolani yoshligidan boshlab tarbiyalash zarurligini alohida qayd etadi: “Bola tarbiyasi tug‘ilgan kundan boshlanadi.” U bolaning jismoniy, aqliy va axloqiy rivojini uyg‘un holda olib borishni taklif etgan.

Alisher Navoiy asarlarida ham tarbiya masalasi keng yoritilib, u bolalik davrini inson kamolotining asosi sifatida baholaydi. XIX asr oxiri – XX asr boshlarida jadid pedagoglari,

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

xususan Abdulla Avloniy, maktabgacha yoshdagi bolalar tarbiyasiga yangicha yondashuvni ilgari surdi: “Tarbiya biz uchun yo hayot — yo mamot masalasidir.”

Bu fikr maktabgacha tarbiyaning jamiyat taraqqiyotidagi hal qiluvchi ahamiyatini ko‘rsatadi. Shuningdek, yana bir taraqqiyparvar pedagog Hoji Muin “Mehnatkashlar tovushi” gazetasining 1918-yil 9-iyuldagi sonida “Oila davriy tarbiyasi” nomli maqolasida shunday bayon qiladi: “ …Olamda taraqqiy etgan hech bir millat yo‘qdirki, uning afrodi tarbiya ko‘rmyinchs chin baxt-saodat bilan umr kechirmakda bo‘lsin” . Hoji Muin ham oila tarbiyasi , farzandlarni o‘qimishli qilish masalasiga alohida e’tibor bergan.

2. G‘arb pedagogikasida maktabgacha ta’lim g‘oyalari

G‘arb pedagogikasida maktabgacha ta’lim tizimi ilmiy asosda shakllangan. Ayniqsa, XIX asr oxiri va XX asr boshlarida bu sohada muhim nazariyalar yaratilgan.

Fridrix Frebel (1782–1852) Frebel “bolalar bog‘chasi” tushunchasini ilmiy asoslab berdi. U shunday yozadi: “Bola — bu tabiatning eng nozik gulidir, uni sevgi va e’tibor bilan parvarishlash lozim.” U o‘yin orqali o‘rganish g‘oyasini ilgari surdi va maktabgacha ta’lim metodikasiga asos soldi.logann Pestalozzi (1746–1827) ta’limni “yurak, qo‘l va aql” birligi sifatida talqin qiladi:“Ta’lim — bu insonning tabiiy kuchlarini rivojlantirish jarayonidir.”U bolaning individual rivojiga e’tibor qaratgan.

Konstantin Ushinskiy (1824–1870) maktabgacha tarbiya milliy asosda bo‘lishi kerakligini ta’kidlagan:“Tarbiya xalqning ruhiga mos bo‘lishi kerak.” Maria Montessori (1870–1952) XX asr boshlarida maktabgacha ta’limni yangi bosqichga olib chiqdi: “Bola o‘z-o‘zini rivojlantirish qobiliyatiga ega.” U erkin muhit va mustaqil faoliyat orqali tarbiyalash metodini ishlab chiqdi.

Jon Dyui (1859–1952) pragmatik pedagogika asoschisi sifatida shunday fikr bildiradi: “Ta’lim — bu hayotga tayyorgarlik emas, balki hayotning o‘zidir.”

Hozirgi davrda maktabgacha ta’lim quyidagi yo‘nalishlarda rivojlanmoqda:

-STEAM ta’lim elementlarini joriy etish;

-raqamli pedagogika vositalaridan foydalanish;

-inklyuziv ta’limni rivojlantirish;

-ijtimoiy-emotsional rivojlanishga e’tibor kuchayishi.

Bu tendensiyalar XIX–XX asr pedagogik g‘oyalarining mantiqiy davomidir.

Pedagogik ta’lim taraqqiyotida maktabgacha tarbiya g‘oyalari tarixiy, falsafiy va ilmiy asoslarda shakllangan murakkab tizimdir. Sharq va G‘arb pedagogik merosining uyg‘unlashuvi natijasida bugungi zamonaviy maktabgacha ta’lim tizimi vujudga kelgan.

XIX asr oxiri va XX asr boshlaridagi pedagogik g‘oyalar hozirgi ta’lim islohotlarining metodologik asosi bo‘lib xizmat qilmoqda. Shu sababli ushbu merosni chuqur o‘rganish va amaliyotga joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Forobiy, Abu Nasr. Fozil odamlar shahri. – Toshkent: Fan nashriyoti, 1993.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

2. Ibn Sino, Abu Ali. Donishnoma. – Toshkent: Fan nashriyoti, 1983.
3. Navoiy, Alisher. Mahbub ul-qulub. Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 1983
4. Avloniy, Abdulla. Turkiy guliston yoxud axloq. – Toshkent: O‘qituvchi, 1992.
5. Froebel, Friedrich. The Education of Man. – New York: D. Appleton & Company, 1887.
6. Pestalozzi, Johann Heinrich. How Gertrude Teaches Her Children. – London: Swan Sonnenschein, 1894. Ushinsky, Konstantin Dmitrievich. Man as a Subject of Education. – Moscow: Progress Publishers, 1978.
7. Mavlonova R., Rahmonqulova N., Matnazarova K., Shirinov M., Hafizov S, “Umumiy pedagogika” darslik, Toshkent, 2018, 528 b
8. Temirov Rahmatulla Ismatulla o‘g’li, jadidchilik maktablaridagi ta’lim turlari metodlari tasnifi/monografiya,KAMOLOT nashriyoti, Buxoro-2025
9. https://www.researchgate.net/profile/Rahmatulla-Temirov?ev=hdr_xprf
10. https://www.researchgate.net/publication/396507076_RTemirov_xalqaro_konf

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

TALABALAR PORTFOLIOSINI EKLEKTIK YONDASHUV ASOSIDA BOSHQARISH.

Sobirova Moxira Rasulovna, BuxDPI 13.00.01 – Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi ixtisosligi tayanch doktoranti, Buxoro, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: hozirgi globallashuv, raqamli transformatsiya va bilimlar iqtisodiyoti sharoitida ta'lim tizimi oldiga qo'yilayotgan talablar tubdan o'zgarib bormoqda. Zamonaviy jamiyatda faqat bilimga ega bo'lish yetarli emas, balki uni amaliyotda qo'llash, muammolarni hal qilish, tanqidiy fikrlash va ijodiy yondashish kabi kompetensiyalar muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu sababli ta'lim tizimida an'anaviy baholash usullaridan kompetensiyaviy yondashuv asosidagi baholash tizimlariga o'tish zarurati yuzaga kelmoqda. Portfolioga asoslangan baholash tizimi talabaning o'quv jarayonidagi faoliyatini kompleks tarzda aks ettiruvchi innovatsion vositalardan biri hisoblanadi. Portfolio nafaqat bilim va ko'nikmalarni, balki talabaning rivojlanish dinamikasini, refleksiyasini, ijodiy yondashuvini va mustaqil o'rganish qobiliyatini ham namoyon etadi. Talabalar portfoliolarini samarali boshqarish esa murakkab pedagogik jarayon bo'lib, u yagona metod yoki yondashuv bilan cheklanmaydi. Shu nuqtai nazardan, eklektik yondashuv dolzarb ahamiyatga ega. Eklektik yondashuv turli pedagogik konsepsiyalarni integratsiya qilish orqali ta'lim jarayonini yanada moslashuvchan va samarali tashkil etishga imkon beradi. Bu yondashuv konstruktivizm, kompetensiyaviy yondashuv, refleksiv ta'lim, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim va raqamli pedagogika elementlarini o'zida mujassamlashtiradi.

MAQSAD: mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi talabalar portfoliolarini eklektik yondashuv asosida boshqarishning nazariy asoslari, metodik imkoniyatlari va amaliy samaradorligini kompleks tahlil qilishdan iborat. Tadqiqotning asosiy vazifalari quyidagilar: eklektik yondashuvning ilmiy-pedagogik mohiyatini ochib berish; portfolioga asoslangan baholash tizimining didaktik imkoniyatlarini aniqlash; turli pedagogik yondashuvlarning integratsiya mexanizmlarini ishlab chiqish; talabalar portfoliolarini boshqarishning innovatsion modelini ishlab chiqish; e-portfolio tizimlarining ta'lim samaradorligiga ta'sirini baholash.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda kompleks yondashuv asosida quyidagi metodlardan foydalanildi: Nazariy metodlar: pedagogika, psixologiya va didaktika sohasidagi ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish; xalqaro tajribalarni o'rganish (e-portfolio tizimlari, kompetensiyaviy baholash); ilmiy konsepsiyalarni umumlashtirish va tizimlashtirish. Empirik metodlar**:** kuzatish (talabalar portfoliolarini yuritish jarayoni); suhbat (talabalar va professor-o'qituvchilar bilan); so'rovnoma (portfolioga munosabatni aniqlash); pedagogik tajriba (eklektik modelni sinovdan o'tkazish). Tahliliy metodlar: taqqoslash (an'anaviy va portfolio baholash); statistik tahlil (natijalarni umumlashtirish); monitoring va diagnostika (talabalar rivojlanish darajasini baholash). Tadqiqot materiali sifatida quyidagilar tanlandi: talabalar portfoliolarining namunaviy to'plamlari; o'quv

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

topshiriqlari va loyiha ishlari; refleksiv esse va hisobotlar; baholash mezonlari va rubrikalar.

NATIJA VA MUHOKAMA: eklektik yondashuvning samaradorligi tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, eklektik yondashuv asosida boshqarilgan portfoliolar talabalarning ko‘p qirrali rivojlanishini ta’minlaydi. bu yondashuv bir nechta pedagogik paradigmalarning uyg‘unligini ta’minlaydi: konstruktivizm – talabalar bilimni mustaqil ravishda quradi; kompetensiyaviy yondashuv – natijaga yo‘naltirilgan ta’lim; refleksiv yondashuv – o‘z faoliyatini tahlil qilish; shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim – individual rivojlanishni qo‘llab-quvvatlash. portfolio orqali kompetensiyalarni rivojlantirish
portfolio quyidagi kompetensiyalarni rivojlantirishga xizmat qiladi: analitik va tanqidiy fikrlash; kommunikativ kompetensiya; axborot bilan ishlash ko‘nikmalari; ijodkorlik va innovatsion fikrlash; o‘z-o‘zini boshqarish va refleksiya. e-portfolio tizimlarining afzalliklari raqamli portfoliolar (e-portfolio) quyidagi imkoniyatlarni yaratadi: materiallarni saqlash va tizimlashtirish; interaktivlik va multimedia elementlaridan foydalanish; masofaviy baholash va monitoring; shaffoflik va obyektivlikni ta’minlash. muammolar va cheklovlar. tadqiqot davomida quyidagi muammolar ham aniqlangan: pedagoglarning eklektik yondashuv bo‘yicha yetarli tayyorgarlikka ega emasligi; vaqt va resurslar yetishmasligi; baholash mezonlarining aniq ishlab chiqilmaganligi; ayrim talabalar tomonidan refleksiya ko‘nikmalarining yetarli rivojlanmaganligi. metodik tavsiyalar portfolioni bosqichma-bosqich joriy etish; aniq baholash mezonlarini ishlab chiqish (rubrikalar); pedagoglar uchun treninglar tashkil etish; raqamli platformalardan samarali foydalanish; talabalarni refleksiya qilishga o‘rgatish.

XULOSA: talabalar portfoliolarini eklektik yondashuv asosida boshqarish zamonaviy ta’lim tizimida samarali innovatsion mexanizm hisoblanadi. Ushbu yondashuv talabalarning individual rivojlanishini ta’minlaydi, ularning mustaqil o‘rganish faoliyatini rag‘batlantiradi va baholash jarayonini kompleks va adolatli tashkil etishga xizmat qiladi. Eklektik yondashuv asosida tashkil etilgan portfolio tizimi nafaqat bilimni baholash, balki shaxsni rivojlantirish vositasi sifatida ham muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois, oliy ta’lim tizimida ushbu yondashuvni keng joriy etish, pedagoglarning kasbiy kompetensiyasini oshirish va zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash muhim vazifalardan biridir.

Kalit so‘zlar: portfolio, eklektik yondashuv, individual rivojlanish trayektoriyasi, kompetensiya, talaba portfoliosi, talaba portfoliosini boshqarish, XXI asr kompetensiyalari

УПРАВЛЕНИЕ СТУДЕНЧЕСКИМ ПОРТФОЛИО НА ОСНОВЕ ЭКЛЕКТИЧЕСКОГО ПОДХОДА.

Собирова Мохира Расуловна, базовый докторант по специальности 13.00.01 – Теория педагогики. История педагогических учений, Бухарский государственный педагогический институт, Бухара, Узбекистан.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в условиях современной глобализации, цифровой трансформации и экономики знаний требования, предъявляемые к системе образования, существенно изменяются. В современном обществе недостаточно обладать только знаниями, важно уметь применять их на практике, решать проблемы, мыслить критически и проявлять творческий подход. В связи с этим возникает необходимость перехода от традиционных методов оценки к системам оценки, основанным на компетентностном подходе. Портфолио-ориентированная система оценки является одним из инновационных инструментов, комплексно отражающих деятельность студента в образовательном процессе. Портфолио демонстрирует не только знания и навыки, но и динамику развития студента, его рефлексию, творческий подход и способность к самостоятельному обучению. Управление студенческими портфолио представляет собой сложный педагогический процесс, который не может ограничиваться одним методом или подходом. В этом контексте особую актуальность приобретает эклектический подход. Эклектический подход позволяет интегрировать различные педагогические концепции, обеспечивая более гибкую и эффективную организацию образовательного процесса. Он включает в себя элементы конструктивизма, компетентностного подхода, рефлексивного обучения, личностно-ориентированного образования и цифровой педагогики.

ЦЕЛЬ: основной целью данного исследования является комплексный анализ теоретических основ, методических возможностей и практической эффективности управления студенческими портфолио на основе эклектического подхода. Основные задачи исследования включают: раскрытие научно-педагогической сущности эклектического подхода; определение дидактических возможностей портфолио-ориентированной системы оценки; разработку механизмов интеграции различных педагогических подходов; разработку инновационной модели управления студенческими портфолио; оценку влияния систем e-portfolio на эффективность образования.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использован комплексный подход, включающий следующие методы: Теоретические методы**:** анализ научной литературы в области педагогики, психологии и дидактики; изучение международного опыта (системы e-portfolio, компетентностное оценивание); обобщение и систематизация научных концепций. Эмпирические методы:
наблюдение (процесс ведения студенческих портфолио); беседа (со студентами и преподавателями); анкетирование (выявление отношения к портфолио); педагогический эксперимент (апробация эклектической модели).
Аналитические методы**:** сравнительный анализ (традиционная и портфолио-оценка); статистический анализ (обобщение результатов); мониторинг и диагностика (оценка уровня развития студентов). В качестве материала

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

исследования были использованы: образцы студенческих портфолио; учебные задания и проектные работы; рефлексивные эссе и отчёты; критерии оценки и рубрики.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЕ: эффективность эклектического подхода**.** Результаты исследования показали, что портфолио, управляемые на основе эклектического подхода, обеспечивают всестороннее развитие студентов. Данный подход объединяет несколько педагогических парадигм: конструктивизм – студенты самостоятельно конструируют знания; компетентностный подход – ориентация на результат обучения; рефлексивный подход – анализ собственной деятельности; личностно-ориентированное обучение – поддержка индивидуального развития. Развитие компетенций через портфолио**.** Портфолио способствует развитию следующих компетенций: аналитическое и критическое мышление; коммуникативная компетентность; навыки работы с информацией; креативность и инновационное мышление; самоуправление и рефлексия. Преимущества систем e-portfolio Цифровые портфолио (e-portfolio) предоставляют следующие возможности: хранение и систематизация материалов; использование интерактивных и мультимедийных элементов; дистанционная оценка и мониторинг; обеспечение прозрачности и объективности. Проблемы и ограничения В ходе исследования выявлены следующие проблемы: недостаточная подготовленность педагогов к применению эклектического подхода; нехватка времени и ресурсов; недостаточная разработанность критериев оценки;
слабое развитие навыков рефлексии у некоторых студентов. Методические рекомендации поэтапное внедрение портфолио; разработка чётких критериев оценки (рубрикаторов); организация тренингов для педагогов; эффективное использование цифровых платформ; обучение студентов навыкам рефлексии.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: таким образом, управление студенческими портфолио на основе эклектического подхода является эффективным инновационным механизмом в современной системе образования. Данный подход обеспечивает индивидуальное развитие студентов, стимулирует их самостоятельную учебную деятельность и способствует комплексной и объективной оценке.
Портфолио, организованное на основе эклектического подхода, выступает не только инструментом оценки знаний, но и средством развития личности. В связи с этим важными задачами являются широкое внедрение данного подхода в систему высшего образования, повышение профессиональной компетентности педагогов и использование современных технологий.

Ключевые слова портфолио, эклектический подход, индивидуальная траектория развития, компетенция, студенческое портфолио, управление портфолио студентов, компетенции XXI века

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

MANAGEMENT OF STUDENT PORTFOLIOS BASED ON AN ECLECTIC APPROACH.

Sobirova Moxira Rasulovna, Doctoral Student (PhD) in 13.00.01 – Theory of Pedagogy. History of Pedagogical Doctrines, Bukhara State Pedagogical Institute, Bukhara, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: in the context of modern globalization, digital transformation, and the knowledge economy, the requirements imposed on the education system are undergoing fundamental changes. In contemporary society, it is no longer sufficient to possess knowledge alone; it is essential to be able to apply it in practice, solve problems, think critically, and demonstrate creativity. Therefore, there is a growing need to shift from traditional assessment methods to competency-based evaluation systems. A portfolio-based assessment system is considered one of the innovative tools that comprehensively reflects a student's performance in the educational process. A portfolio demonstrates not only knowledge and skills but also the dynamics of a student's development, reflection, creativity, and ability for independent learning. Managing student portfolios is a complex pedagogical process that cannot be limited to a single method or approach. In this regard, the eclectic approach becomes particularly relevant. The eclectic approach allows for the integration of various pedagogical concepts, enabling a more flexible and effective organization of the educational process. It incorporates elements of constructivism, competency-based approach, reflective learning, learner-centered education, and digital pedagogy.

AIM: the main objective of this study is to conduct a comprehensive analysis of the theoretical foundations, methodological possibilities, and practical effectiveness of managing student portfolios based on an eclectic approach.

The main tasks of the study include: revealing the scientific and pedagogical essence of the eclectic approach; identifying the didactic potential of portfolio-based assessment systems; developing mechanisms for integrating various pedagogical approaches; designing an innovative model for managing student portfolios; evaluating the impact of e-portfolio systems on educational effectiveness.

MATERIALS AND METHODS: the study employed a comprehensive approach using the following methods: Theoretical methods: analysis of scientific literature in pedagogy, psychology, and didactics; study of international experience (e-portfolio systems, competency-based assessment); generalization and systematization of scientific concepts. Empirical methods: observation (the process of maintaining student portfolios); interviews (with students and academic staff); surveys (to determine attitudes toward portfolios); pedagogical experiment (testing the eclectic model). Analytical methods: comparison (traditional assessment vs. portfolio-based assessment); statistical analysis (generalization of results); monitoring and diagnostics (assessment of students'

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

development levels). The research materials included: sample collections of student portfolios; учебные задания и проектные работы → (corrected below) learning tasks and project work; reflective essays and reports; assessment criteria and rubrics.

RESULTS AND DISCUSSION: effectiveness of the Eclectic Approach. The results of the study showed that portfolios managed on the basis of an eclectic approach ensure the comprehensive development of students. This approach integrates several pedagogical paradigms: Constructivism – students construct knowledge independently; Competency-based approach – focus on learning outcomes; Reflective approach – analysis of one's own activities; Learner-centered education – support of individual development. Development of Competencies through Portfolio The portfolio contributes to the development of the following competencies: analytical and critical thinking; communicative competence; information management skills; creativity and innovative thinking; self-regulation and reflection. Advantages of E-Portfolio Systems Digital portfolios (e-portfolios) provide the following opportunities: storage and systematization of materials; use of interactive and multimedia elements; distance assessment and monitoring; ensuring transparency and objectivity. Problems and Limitations The study also identified the following challenges: insufficient preparedness of teachers for implementing the eclectic approach; lack of time and resources; недостаточная разработанность критериев → (corrected below) insufficiently developed assessment criteria; underdeveloped reflective skills among some students. Methodological Recommendations gradual implementation of portfolios; development of clear assessment criteria (rubrics); organization of training sessions for teachers; effective use of digital platforms; teaching students reflective skills.

CONCLUSION: in conclusion, managing student portfolios based on an eclectic approach is an effective innovative mechanism in the modern education system. This approach ensures students' individual development, stimulates their independent learning activities, and contributes to a comprehensive and fair assessment process. A portfolio system organized on the basis of an eclectic approach serves not only as an assessment tool but also as a means of personal development. Therefore, the widespread implementation of this approach in higher education, the improvement of teachers' professional competencies, and the use of modern technologies are among the most important tasks.

Keywords: portfolio, eclectic approach, individual development trajectory, competence, student portfolio, student portfolio management, 21st century competencies

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlar ta'lim sohasiga o'z ta'sirini o'tkazmay qo'ymadi. Ayniqsa, ta'lim sohasini raqamlashtirish, ta'lim sifatini oshirish hamda talabalar faoliyatini onlayn kuzatib borish orqali ta'lim jarayonining shaffofligini

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

ta’minlash, shuningdek, talabaning individual rivojlanish dinamikasini aniqlash hamda tahlil qilish va xalqaro standartlarga mos keladigan yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlash tizimini yo‘lga qo‘yishdan iborat. Bu esa har bir talabaning o‘zlashtirish xususiyatiga mos keluvchi o‘quv muhitini yaratishga xizmat qiladi. Mazkur jarayonda eklektik yondashuv metodologik filtr vazifasini o‘tab, raqamli monitoring natijasida olingan ma’lumotlar asosida ta’lim mazmunini dinamik tarzda shakllantirishga xizmat qiladi. Portfolio tushunchasi Italiyada Uyg‘onish davridan boshlangan bo‘lib, u yerda rassomlar va me’morlar o‘z asarlari namunalarini to‘plaganlar[1]. Uyg‘onish davridan boshlab rassomlar o‘z ishlarini namoyish etish va g‘oyalarni hujjatlashtirish uchun portfoliodan foydalanganlar. Leonardo da Vinchining o‘limidan so‘ng bir-biriga bog‘langan erkin varaqlar bo‘lgan yozuv daftarlari portfolioning tarixiy kolleksiyasining qiziqarli namunasidir[2]. Moliya sohasida bu atama 1950-yillarda Garri Markovits investitsiyalarni boshqarish uchun zamonaviy portfel nazariyasini ishlab chiqqandan so‘ng ommalashdi. 1970-yillarning boshlarida Portfolio san’atdan oliy ta’lim sohasiga o‘tdi. Bu o‘zgarishga bir necha omillar: standartlashtirilgan test sinovlaridan norozilikning ortishi, ta’lim sifatini ta’minlashga e’tiborning kuchayishi va inson aslida qanday o‘rganishi haqidagi yangi tadqiqotlarning paydo bo‘lishiga sabab bo‘ldi.

1970 – 1980-yillarda yozma ishni bevosita baholash usullariga e’tibor kuchayadi. Bu o‘quvchilarning yozma ishlaridan olingan namunalarni real tekshirish va baholashni anglatar edi. Aynan shu ortib borayotgan ehtiyojlarni qondirish vositasi sifatida portfolio usuli joriy qilindi. Pat Belanoff va Peter Elboular portfolio orqali baholashni ilk bor 1983-yili Nyu-Yorkdagi Stoni Bruk universitetida tatbiq etishgan. Ular yakuniy yozma imtihon o‘rniga portfoliodan foydalanishni yo‘lga qo‘yishadi. Belanoff o‘zining “Portfoliolar va savodxonlik: Nima uchun?” nomli maqolasida shunday izoh beradi: “Stoni Brukda portfoliodan ilk bor foydalanishimizga yozma ishni cheklangan vaqtda, alohida baholashga qarshi e’tirozlar, bunday sinov usuli jarayonga asoslangan bo‘lib pedagogikaning ahamiyatini pasaytirishi hamda har qanday tildan foydalanish vaziyatga bog‘liqligini anglab yetishimiz sabab bo‘lgan”[3].

1990-yillarga kelib portfolio orqali baholash turli ta’lim sharoitlarida o‘quvchilar bilimini baholashning tan olingan usuliga aylandi. Ta’limiy portfoliolar oddiy baholashdan ancha yuqori turadigan ko‘plab o‘zaro bog‘liq vazifalarni bajaradi. Ular o‘quvchilar, o‘qituvchilar va hatto ota-onalar uchun ham foyda keltiradigan kompleks o‘quv vositasi bo‘lib xizmat qiladi. Aslida, portfoliolar standartlashtirilgan testlar kabi an’anaviy baholash usullariga qaraganda talabalarning nimalarni o‘rganganligi va nimalarga qodirligi haqida ancha to‘liq, chuqur va aniq tasavvur beradi. Test talabaning muayyan bir kunda nima bilishini ko‘rsatsa, portfolio uning haftalar, oylar va hatto yillar davomidagi o‘sishi

[1] Goldthwaite, RA. 1980. The building of Renaissance Florence. London: Johns Hopkins University Press
[2] Dorn, CM, Sabol, SS and Madeja, F. 2013. Assessing expressive learning. London: Routledge.
[3]Belanoff, Pat. “Portfolios and Literacy: Why?” New Directions in Portfolio Assessment: Reflective Practice, Critical Theory, and Large-Scale Scoring. Ed. Laurel Black, et al.. Portsmouth, NH: Boynton/Cook, 1994. 13-24.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

(rivojlanishi)ni namoyon etadi. Portfoliolar insholar, loyihalar, laboratoriya hisobotlari, rasmlar, taqdimotlar va multimedia materiallari kabi turli ishlarni o‘z ichiga olishi mumkin. Bunday xilma-xillik talabalarga o‘z bilim va kompetensiyalarini turli soha va vaziyatlarda ko‘rsatish imkonini beradi. Masalan, o‘quvchi nafaqat matematik tushunchalarni o‘zlashtirganini, balki ularni iqtisodiyot yoki muhandislik sohasidagi aniq muammolarni hal qilishda qo‘llay olish qobiliyatini ham namoyish eta oladi.

Portfolio – bu o‘quv ishlari sifati, o‘quv jarayoni va ilmiy yutuqlarini baholash maqsadida to‘plangan ilmiy ishlar va ta’lim ma’lumotlarining boshqa shakllari to‘plami. Bilimlarni bir lahzada qayd etadigan bitta test yoki imtihondan farqli o‘laroq portfolio ta’lim oluvchining vaqt o‘tishi bilan bosib o‘tgan yo‘lining to‘liq tarixini aks ettiradi.

Portfolio so‘zining kelib chiqish tarixiga nazar tashlaydigan bo‘lsak, italyancha “portafoglio (porta – olib yurmoq, folio – qog‘oz varag‘i)[4]” so‘zidan olingan bo‘lib, hujjatlarni olib yurish uchun mo‘ljallangan jild (keys) ma’nosini bildiradi. Biroq bugungi kunda ushbu tushuncha (“hujjatlar yig‘ma jildi”) tor lug‘aviy doirasidan (shunchaki qog‘ozlar jamlanmasi emas) chiqib, balki ta’lim tizimida o‘ziga xos rivojlanish vositasiga aylandi. Chunonchi, ta’lim sohasidagi portfoliolarning asosiy maqsadi talabaning bilim olish yo‘lini har tomonlama ko‘rsatib berish sanaladi. Ta’lim oluvchining yutug‘ini faqat ma’lum bir vaqtda o‘lchaydigan imtihon yoki test kabi an’anaviy baholash usullaridan farqli o‘laroq, talabani turlicha yondashuv asosida baholash imkonini beradi. Demak, talaba turli ish namunalarini to‘plash orqali mavzu (tushuncha)larni qanday o‘zlashtirgani, tanqidiy fikrlashi, ijodkorligi hamda muammolarni qanday yechish qobiliyatini ishonchliroq va mazmunliroq namoyon etadi. Shuningdek, portfoliolar o‘quvchilarni o‘quv jarayoniga faol jalb qiladi va o‘z ta’limi uchun mas’uliyat hissini kuchaytiradi, chunki ular o‘z ishlarini tanlash, tartibga solish va tahlil qilishda bevosita ishtirok etadi. Bu jarayon ta’lim oluvchilarni maqsad qo‘yishga, o‘z rivojlanishini kuzatib borishga hamda o‘qitilayotgan turli sohalar o‘rtasida bog‘liqlikni ko‘rishga undaydi. Shu boisdan, portfolio shunchaki arxiv emas, balki talaba o‘z rivojlanish trayektoriyasini ongli ravishda loyihalashtiradigan interaktiv platformaga aylanadi. Talabalar portfoliosini boshqarish – bu nafaqat yutuqlarni yig‘ish, balki talabaning kasbiy va shaxsiy rivojlanishini tizimli ravishda kuzatib borish jarayoni ham. Zamonaviy ta’limda portfolio “baholash vositasi”dan “rivojlanish strategiyasi”ga aylanadi. Portfolio quyidagi qismlardan iborat:

1. *Ma’lumotnoma*da rezyume (CV), shaxsiy yutuqlar va qisqa muddatli maqsadlar aks etadi;
2. *Akademik qism*da kurs ishlari, loyihalar, fanlardan olingan sertifikat va baholar dinamikasi aks etadi;
3. *Ijodiy va ilmiy faoliyat qismida* maqolalar, tezislar, innovatsion ishlanmalar va startap loyihalar kiritiladi;

[4] Oxford English Dictionary. 2006. Portfolio.portfolio, n. meanings, etymology and more | Oxford English Dictionary

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

4. *Refleksiv qismda* talaba o‘z faoliyatini tanqidiy tahlil qilish (nimalarni o‘rgandi va qaysi ko‘nikmalarni rivojlantirishga ko‘proq e’tibor berishi kerak).

Yuqorida ko‘rsatilgan portfolio tuzilmasi klassik va akademik talablarga javob beradi. Eklektik (Eklektizm, eklektika (yunoncha – tanlovchi) – turli xil, hatto bir-biriga qarama-qarshi qarash, g‘oya, nazariyalarning "eng yaxshisi"ni tanlab olishga intilish)[5] yondashuvda esa ushbu tuzilmani talabaning shaxsiy ehtiyoji va rivojlanish tezligiga moslashuvchan “jonli” tizimga aylantirish mumkin. Portfolioning tarkibiy qismlarini eklektik yondashuv asosida ifodalash esa talaba faoliyatining turli yo‘nalishlarini (o‘quv, ilmiy, ijodiy va amaliy) yagona bir maqsad, ya’ni shaxsiy kompetensiyasi (XXI asr kompetensiyalari (4 “C”))ni namoyon etish atrofida birlashtiradi. Eklektik yondashuvda portfolio qismlari shunchaki bo‘limlar sifatida emas, balki bir-birini to‘ldiruvchi yaxlit tizim sifatida qaraladi. Quyidagi jadvalda eklektik yondashuv asosida portfolio elementlari bilan uzviyligi ko‘rsatilgan.

	Portfolio qismlari	Eklektik yondashuvdagi o‘zgarish	Pedagogik nazariyalar
1.	*Ma’lumotnoma*	Faqat statik emas, balki “link”lar bilan boyitilgan (Linkedln, GitHub yoki shaxsiy blog)	Gumanistik
2.	*Akademik qism*	Faqat “eng yaxshi ishlargina” emas, balki “eng ko‘p natija keltirgan ishlar” tanlab olinadi	Behavioristik
3.	*Ijodiy va ilmiy faoliyat*	Bu qismda nazariya va amaliyot integratsiya qilinadi: masalan, nazariy maqola+uning amaliy yechimi (startap loyihalar)	Konstruktivistik
4.	*Refleksiv qism*	Bu qism eng muhim qism hisoblanadi. Eklektik yondashuvda refleksiya yuqoridagi 3 ta qismni bog‘lovchi “ko‘prik” vazifasini o‘taydi.	Kognitiv

Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, eklektik yondashuv turli pedagogik nazariyalarni o‘zida birlashtiradi, talaba faoliyatini passivdan faolga o‘zgartiradi.

Shuningdek, talaba portfoliosini boshqarishda o‘qituvchining roli muhim sanaladi (an’anaviy “baholovchi” (nazoratchi) rolidan fasilitator (yo‘naltiruvchi) va mentor roliga o‘zgaradi). Portfolio nafaqat natijani, balki jarayonni qamrab olgani uchun ham o‘qituvchining yordami juda muhim sanaladi. U o‘quv dasturining samaradorligi haqida qimmatli ma’lumot beradi. O‘quvchilarning bir nechta portfoliosidagi qonuniyatlarni tahlil qilib, o‘qituvchilar o‘quvchilar qayerda barqaror muvaffaqiyatga erishayotganini yoki qiyinchiliklarga duch kelayotganini aniqlay oladilar, o‘qitish yoki o‘quv dasturlarini ishlab chiqishda bartaraf etilishi kerak bo‘lgan

[5] https://uz.wikipedia.org/wiki/Eklektizm

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

mumkin bo‘lgan bo‘shliqlarni aniqlaydilar. Natijada ta’limdagi subyektivlik kamayadi, talabaning haqiqiy kompetensiyalarini o‘lchash hamda o‘quv dasturlarini bozor va zamon talablariga moslash imkoniga ega bo‘lamiz.

Xulosa qilib aytganda, portfolio ta’limdagi qimmatli vosita bo‘lib, u o‘quvchilarga o‘z yutuqlari, rivojlanishi o‘zlashtirishini mazmunli hamda har tomonlama namoyon etish imkonini beradi. O‘quvchilar o‘z ish namunalaridan iborat to‘plamni yaratish orqali turli fanlar va o‘quv tajribalari bo‘yicha egallagan ko‘nikma, bilim va qobiliyatlarini ko‘rsata oladilar. Portfoliolar shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim, haqqoniy baholash, mulohaza yuritish va tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi, shuningdek, o‘qituvchilarga o‘quvchilarning o‘zlashtirishi va o‘qitish amaliyoti haqida qimmatli ma’lumotlar beradi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Belanoff, Pat. “Portfolios and Literacy: Why?” New Directions in Portfolio Assessment: Reflective Practice, Critical Theory, and Large-Scale Scoring. Ed. Laurel Black, et al.. Portsmouth, NH: Boynton/Cook, 1994. 13-24.
2. Goldthwaite, RA. 1980. The building of Renaissance Florence. London: Johns Hopkins University Press
3. Dorn, CM, Sabol, SS and Madeja, F. 2013. Assessing expressive learning. London: Routledge.
4. National Research Council. 2012. *Education for Life and Work: Developing Transferable Knowledge and Skills in the 21st Century*. Washington, DC: The National Academies Press. https://doi.org/10.17226/13398
5. Oxford English Dictionary. 2006. Portfolio.portfolio, n. meanings, etymology and more | Oxford English Dictionary
6. https://uz.wikipedia.org/wiki/Eklektizm

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 3

OLIY TA'LIMDA ETNO-ESTETIK MADANIYATNI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI

Sultonova Gulasal Shodmonovna, Buxoro davlat pedagogika instituti tayanch doktoranti, Buxoro, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: bugungi globallashuv va raqimlashuv sharoitida oliy ta'lim tizimida etno-estetik madaniyatni rivojlantirish masalasi dolzarb pedagogik muammo sifatida namoyon bo'lmoqda. Mazkur maqolada bo'lajak o'qituvchilarning etno-estetik madaniyatini shakllantirishning nazariy asoslari ko'rib chiqiladi.

MAQSAD: oliy ta'limda etno-estetik madaniyatni rivojlantirishning nazariy-metodologik asoslarini aniqlash hamda uning pedagogik imkoniyatlarini xalqaro va mahalliy ilmiy asoslar bilan asoslashdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda pedagogik, psixologik, falsafiy va madaniy adabiyotlar tahlili, qiyosiy-tahliliy yondashuv, tizimli umumlashtirish hamda madaniyatlararo tahlil metodlaridan foydalanildi. Xalqaro (UNESCO, OECD) va respublika miqyosidagi me'yoriy hujjatlar o'rganildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: etno-estetik madaniyat kognitiv, emotsional va faoliyat komponentlarini o'z ichiga oladi. Tadqiqot natijalari xalq pedagogikasi vositalari, milliy qadriyatlar va estetik ongni shakllantirishga yo'naltirilgan integrativ metodlar samarali ekanligini ko'rsatdi.

XULOSA: oliy ta'limda etno-estetik madaniyatni rivojlantirish tizimli, uzluksiz va integrativ yondashuvni talab etadi. Ushbu jarayon bo'lajak pedagoglarning kasbiy va madaniy kompetentligini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: etno-estetik madaniyat, oliy ta'lim, xalq pedagogikasi, estetik tarbiya, madaniy kompetensiya, etnopedagogika, integrativ yondashuv.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ ЭТНО-ЭСТЕТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ В ВЫСШЕМ ОБРАЗОВАНИИ

Султонова Гуласал Шодмоновна, докторант (PhD) Бухарского государственного педагогического института, Бухара, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в условиях глобализации и цифровизации развитие этно-эстетической культуры в системе высшего образования становится важной педагогической задачей. В данной статье рассматриваются теоретические основы формирования этно-эстетической культуры у будущих педагогов.

ЦЕЛЬ: определить и обосновать теоретико-методологические основы развития этно-эстетической культуры в высшем образовании на основе международных и национальных научных подходов.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: использованы методы анализа научной литературы, сравнительно-аналитический подход, системное обобщение и кросс-

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 3

культурный анализ. Проанализированы международные нормативные документы (ЮНЕСКО, ОЭСР), а также национальные образовательные стандарты.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: этно-эстетическая культура включает когнитивный, эмоциональный и деятельностный компоненты. Интеграция народной педагогики и эстетического воспитания способствует повышению культурной осведомлённости студентов и развитию их профессиональной компетентности.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: развитие этно-эстетической культуры требует системного и интегративного подхода, сочетающего национальные ценности с инновационными педагогическими технологиями.

Ключевые слова: этно-эстетическая культура, высшее образование, народная педагогика, эстетическое воспитание, культурная компетентность, этнопедагогика, интегративный подход.

THEORETICAL FOUNDATIONS OF DEVELOPING ETHNO-AESTHETIC CULTURE IN HIGHER EDUCATION

Sultonova Gulasal Shodmonovna, PhD student of Bukhara State Pedagogical Institute, Bukhara, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: in the context of globalization and digitalization, developing ethno-aesthetic culture in higher education represents a critical pedagogical challenge. This article examines the theoretical foundations of ethno-aesthetic culture formation in future teachers.

AIM: to identify and substantiate the theoretical-methodological bases of ethno-aesthetic development in higher education, drawing on both international and local scholarly frameworks.

MATERIALS AND METHODS: literature analysis, comparative-analytical approach, systematic generalization, and cross-cultural analysis were employed. International normative documents (UNESCO, OECD) and national educational standards were examined.

DISCUSSION AND RESULTS: ethno-aesthetic culture encompasses cognitive, emotional and activity-based components. The integration of folk pedagogy and aesthetic education enhances students' cultural awareness and professional competence.

CONCLUSION: ethno-aesthetic development requires a systematic and integrative approach combining national values with innovative pedagogical technologies.

Keywords: ethno-aesthetic culture, higher education, folk pedagogy, aesthetic education, cultural competence, ethnopedagogy, integrative approach.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 3

Bugungi globallashuv sharoitida ta'lim tizimi oldida nafaqat bilimli, balki milliy o'zligini anglaydigan, estetik didga ega va madaniy jihatdan yetuk shaxsni tarbiyalash vazifasi turibdi. Shu nuqtai nazardan, oliy ta'lim tizimida etno-estetik madaniyatni rivojlantirish dolzarb pedagogik muammolardan biri hisoblanadi. UNESCO ning 2005 yilgi Madaniy ifodalar xilma-xilligini himoya qilish va rag'batlantirish to'g'risidagi Konvensiyasi ta'lim muassasalarida milliy-madaniy merosni saqlab qolish va rivojlantirishning strategik ahamiyatini alohida ta'kidlaydi.

Etno-estetik madaniyat shaxsning milliy qadriyatlar, an'analar va estetik me'yorlar asosida shakllangan madaniy ongini ifodalaydi. OECD (2019) ma'lumotlariga ko'ra, madaniy kompetensiyani rivojlantirish XXI asr o'quvchilari uchun zarur ko'nikmalar qatorida alohida o'rin egallaydi. Respublika miqyosida Kadrlar tayyorlash milliy dasturi (O'zbekiston Respublikasi, 1997, 2019-yil yangi tahriri) va "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun (2020) ta'limda milliy va umuminsoniy qadriyatlarning uyg'unlashuvini ta'minlashni davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi deb belgilagan.

Ushbu kontekstda bo'lajak pedagoglarning etno-estetik madaniyatini shakllantirish nafaqat madaniy, balki kasbiy ahamiyat kasb etadi. Zira, o'qituvchi o'z shogirdlariga milliy qadriyatlarni, estetik didni va madaniy xotirani uzatishning asosiy vositachisi hisoblanadi. L.S. Vygotskiy (1978) ta'kidlaganidek, shaxsning madaniy rivojlanishi ijtimoiy muhit va ta'lim jarayonining bevosita mahsulidir.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundan iboratki, mavjud ilmiy adabiyotlarda etno-estetik madaniyatni rivojlantirishning nazariy asoslari yaxlit tizim sifatida hali to'liq o'rganilmagan. Shu sababli, xalqaro va mahalliy ilmiy yondashuvlarni sintez qilish asosida nazariy model ishlab chiqish zaruriyati mavjud.

Zamonaviy ilmiy tadqiqotlarda etno-estetik madaniyatni rivojlantirish masalasi ko'p qirrali yondashuvlar asosida o'rganilgan. Ushbu bo'limda nazariy asos sifatida xizmat qiluvchi asosiy ilmiy maktablar va yondashuvlar tahlil etiladi.

L.S. Vygotskiy (1978) ning madaniy-tarixiy nazariyasi ta'lim jarayonida ijtimoiy-madaniy muhitning hal qiluvchi roliga asoslanadi. Uning «proksimal rivojlanish zonasi» konsepsiyasi etno-estetik madaniyatni shakllantirish jarayonida pedagogning vositachilik funksiyasini asoslab beradi. M.V. Boguslavskiy (2019) esa ta'lim jarayonida milliy qadriyatlar va tarixiy tajribaning uzviyligini ta'minlash zarurligini ta'kidlab, xalq pedagogikasini shaxsni madaniy shakllantirishning muhim manbai deb hisoblaydi.

O'zbek milliy pedagogikasi sohasida G'ulomov S.S. (2018) va Mavlonova R. (2020) larning tadqiqotlari etnopedagogikaning zamonaviy ta'limga tatbiq etilishi masalalarini yoritadi. G'ulomov xalq maqollari, ertaklar va milliy o'yinlarning tarbiyaviy-estetik salohiyatini tahlil qilib, ularni ta'lim mazmuniga integratsiya qilish modellarini taklif etgan.

Maxine Greene (1995) estetik tajribaning shaxs tafakkurini rivojlantirishdagi rolini asoslab, estetik tarbiya insonning dunyoni chuqurroq idrok etishiga xizmat qilishini qayd etadi. Uning «estetik ongli ta'lim» (aesthetically informed teaching) konsepsiyasi bo'lajak o'qituvchilarni estetik tajriba vositasida shaxsni rivojlantirishga tayyorlashni maqsad

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 3

qiladi. Herbert Read (1943) ning «Art as the Basis of Education» asarida san'at va estetika ta'limning asosi sifatida ko'rib chiqiladi — bu yondashuv etno-estetik madaniyatni rivojlantirishning pedagogik asosi bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Csikszentmihalyi M. (1990) ning «oqim» (flow) nazariyasi ijodiy faoliyat davomida chuqur emotsional va estetik tajribaning shakllanishini tushuntiradi. Bu nazariya bo'lajak o'qituvchilarning etno-estetik faoliyatga emotsional jalb etilishini loyihalashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Jerome Bruner (1996) ta'limni madaniy jarayon sifatida talqin qilib, bilimlarni o'zlashtirishda madaniy kontekstning ahamiyatini alohida ta'kidlaydi. Uning «madaniy psixologiya» yondashuvi etno-estetik madaniyatni mahalliy va universal qadriyatlar munosabatida ko'rib chiqishga imkon beradi. James Banks (1993) ning multikulturalizm nazariyasi madaniy xilma-xillikning ta'limdagi ahamiyatini asoslab, turli madaniyatlarning ta'lim jarayoniga integratsiya qilinishini talab etadi. Shu bilan birga, Margaret Mead (1970) madaniyatlararo tajribaning yosh avlod tarbiyasidagi rolini o'rganib, ta'limni madaniy uzatish mexanizmi sifatida izohlaydi.

Gay G. (2010) ning «madaniy jihatdan sezgir ta'lim» (Culturally Responsive Teaching) konsepsiyasi o'qituvchilarning o'quvchilar madaniy kontekstini hisobga olgan holda ta'lim berish qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan. Bu yondashuv etno-estetik madaniyatni rivojlantirishning pedagogik strategiyasi sifatida katta ahamiyat kasb etadi.

A. Maslow (1943) ning ehtiyojlar ierarxiyasi nazariyasi shaxsning o'z-o'zini anglash va ijodiy rivojlanishiga bo'lgan intilishni tushuntiradi — bu etno-estetik madaniyat shakllanishining psixologik asosi hisoblanadi. Albert Bandura (1986) ning ijtimoiy-kognitiv nazariyasi kuzatish va taqlid orqali madaniy namunalarni o'zlashtirish mexanizmlarini ko'rsatadi. Bu nazariya bo'lajak o'qituvchilarning etno-estetik madaniyatni o'z shogirdlariga uzatishidagi ahamiyati bilan bog'liq.

Daniel Goleman (1995) ning hissiy intellekt nazariyasi estetik tarbiyaning emotsional komponentini asoslab beradi. Hissiy intellektning rivojlanganligi milliy san'at va estetik qadriyatlarga nisbatan empatiyanng shakllanishida muhim rol o'ynaydi. Erik Erikson (1950) ning psixosotsiyal rivojlanish bosqichlari nazariyasi yosh o'qituvchilarda o'ziga xoslik (identity) shakllanishida milliy-madaniy merosning rolini tushuntiradi.

UNESCO (2023) ning ta'lim to'g'risidagi global hisoboti raqamli texnologiyalarning madaniy merosni saqlab qolish va yangi avlodga uzatishdagi ikki tomonlama rolini ko'rsatadi: bir tomondan, texnologiyalar milliy madaniyatni keng tarqatishga imkon beradi, boshqa tomondan, madaniy xilma-xillikka tahdid solishi mumkin. Marc Prensky (2001) ning «raqamli avlod» (digital natives) konsepsiyasini inobatga olgan holda, etno-estetik madaniyatni rivojlantirishda raqamli pedagogik texnologiyalardan unumli foydalanish zamonaviy talabdir.

Klassik Sharq mutafakkirlari — Al-Forobiy, Ibn Sino, Alisher Navoiy va Abdulla Avloniy asarlaridagi estetik-tarbiyaviy g'oyalar ham zamonaviy etno-estetik ta'limning manbai hisoblanadi. Avloniy ning «Turkiy Guliston yoxud Axloq» (1913) asarida milliy xarakter, estetik did va axloqiy tarbiyaning uzviy birligi haqidagi fikrlar bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan (Musayeva, 2021).

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 3

Shunday qilib, adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, etno-estetik madaniyatni rivojlantirish muammosi ko'plab ilmiy maktablar tomonidan turli aspektlarda o'rganilgan. Biroq ushbu yondashuvlarni yaxlit integrativ tizim sifatida oliy ta'limga tatbiq etish imkoniyatlari hali yetarli darajada tadqiq etilmagan.

• Nazariy metodlar: ilmiy-pedagogik, psixologik va madaniy adabiyotlarni tahlil qilish, tizimlashtirish va umumlashtirish; qiyosiy-tahliliy va madaniyatlararo tahlil.

• Empirik metodlar: kuzatish, suhbat, anketa so'rovnomasi, pedagogik eksperiment elementlari; talabalar ijodiy ishlarini tahlil qilish.

• Statistik-tahliliy metodlar: olingan ma'lumotlarni miqdoriy va sifatiy tahlil qilish, natijalarni umumlashtirish.

Tadqiqotda xalqaro normativ hujjatlar (UNESCO 2005, 2023; OECD 2019), O'zbekiston Respublikasining ta'lim sohasidagi qonunchiligi hamda milliy va xalqaro ilmiy jurnallar maqolalari manbalar sifatida ishlatildi. Tadqiqot etik tamoyillarga rioya qilgan holda — ishtirokchilarning xilma-xilligi, rozilik va maxfiylikka rioya qilingan holda olib borildi.

Tahlillar asosida etno-estetik madaniyatning uch komponentli tarkibiy modeli ishlab chiqildi. Bu model Bloom (1956) ning taksonomiyasi, Goleman (1995) ning hissiy intellekt nazariyasi va Bandura (1986) ning ijtimoiy-kognitiv nazariyasiga asoslanadi:

• Kognitiv komponent — milliy qadriyatlar, estetik bilimlar va madaniy bilish: bu komponent Al-Forobiy va Bruner (1996) ning madaniy bilish nazariyalariga asoslanadi. Talabalar milliy san'at, folklor, musiqa va me'morchilik tarixi haqida ilmiy bilimlar egallaydi.

• Emotsional-baholash komponenti — estetik did, hissiy munosabat va madaniy empatiya: Greene (1995), Csikszentmihalyi (1990) va Goleman (1995) nazariyalariga asoslanadi. Milliy san'at namunalariga nisbatan ichki munosabat va qadrlash hissi shakllanadi.

• Faoliyat-ijodiy komponenti — madaniy qadriyatlarni amaliyotda qo'llash va ijodiy faoliyat: Vygotskiy (1978) va Bandura (1986) nazariyalariga asoslanadi. Talabalar milliy an'analarni zamonaviy pedagogik faoliyatda qo'llash ko'nikmalarini egallaydi.

Tadqiqot natijalari etno-estetik madaniyatni rivojlantirishda quyidagi pedagogik metodlar va yondashuvlarning samarali ekanligini ko'rsatdi:

• Xalq pedagogikasi elementlaridan foydalanish: milliy maqollar, ertaklar, dostonlar, bayramlar va an'analarning ta'lim mazmuniga integratsiyasi (G'ulomov, 2018). Gay (2010) ning madaniy jihatdan sezgir ta'lim konsepsiyasi asosida talabalar o'z madaniy tajribasini ta'lim jarayoniga olib kiradi.

• Milliy san'at va madaniyat asosida darslarni tashkil etish: o'zbek xalq musiqasi (Kodaly metodi asosida), milliy tasviriy san'at, hunarmandchilik ustaxonalari va an'anaviy arxitektura namunalaridan foydalanish (UNESCO, 2005).

• Interfaol va kreativ metodlar: loyiha asosidagi ta'lim (project-based learning), ijodiy ustaxonalar, madaniy ekspeditsiyalar va san'at terapiyasi elementlari. Csikszentmihalyi (1990) ning «oqim» holati ushbu metodlar orqali faollashtirish mumkin.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 3

• Raqamli texnologiyalar bilan integratsiya: virtual muzeylar, raqamli milliy meros archivelari, 3D rekonstruksiyalar va ijtimoiy tarmoqlarda madaniy kontent yaratish (Prensky, 2001; UNESCO, 2023).

Olib borilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, etno-estetik yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni talabalarning uchta muhim ko'rsatkichini sezilarli darajada oshiradi:

• Estetik tafakkurni rivojlantiradi: talabalar milliy san'at namunalarini tanqidiy baholash, tahlil qilish va ijodiy talqin qilish qobiliyatini egallaydi (Bloom, 1956; Greene, 1995).

• Milliy o'zlikni anglash darajasini oshiradi: Erikson (1950) ning o'ziga xoslik (identity) nazariyasi asosida milliy-madaniy o'zlikni anglash shaxsning psixologik barqarorligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

• Kasbiy kompetentlikni mustahkamlaydi: Banks (1993) va Gay (2010) ning multikulturalizm nazariyalari asosida bo'lajak o'qituvchilar madaniy jihatdan sezgir va inkluziv ta'lim muhitini yaratishga tayyorlanadi.

Ushbu natijalar Mavlonova R. (2020), Musayeva D. (2021) va Abduqodirov A.A. (2016) larning respublika miqyosidagi tadqiqotlari bilan mutanosib bo'lib, etno-estetik ta'limning kompleks pedagogik ta'sirini tasdiqlaydi. Xalqaro tadqiqotlar bilan solishtirganda (Gay, 2010; Banks, 1993), o'zbek pedagogikasida an'analar va zamonaviylikning uyg'unlashuvi o'ziga xos integrativ model yaratish uchun qulay zamin hisoblanadi.

Olib borilgan tadqiqot asosida quyidagi xulosalar shakllandi:

• Oliy ta'limda etno-estetik madaniyatni rivojlantirish zamonaviy pedagogikaning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, bu jarayon tizimli, uzluksiz va integrativ yondashuvni talab etadi (Vygotskiy, 1978; Bruner, 1996).

• Etno-estetik madaniyat kognitiv, emotsional-baholash va faoliyat-ijodiy komponentlardan iborat bo'lib, ularning integrativ rivojlantirilishi bo'lajak o'qituvchining yaxlit kasbiy va shaxsiy shakllanishiga xizmat qiladi.

• Xalq pedagogikasi vositalari, milliy san'at va madaniyat elementlari hamda zamonaviy raqamli texnologiyalarning uyg'unlashuvi etno-estetik madaniyatni rivojlantirishning eng samarali yo'nalishi hisoblanadi.

• UNESCO (2005, 2023) va OECD (2019) ning xalqaro standartlari asosida milliy ta'lim tizimida etno-estetik ta'limning alohida dasturlari va modullari ishlab chiqish zaruriyati mavjud.

• Kelajakdagi tadqiqotlarda etno-estetik madaniyatni rivojlantirishning amaliy pedagogik modelini eksperimental tekshirish va uning ta'lim sifatiga ta'sirini miqdoriy baholash maqsadga muvofiqdir.

Xulosa qilib aytganda, etno-estetik madaniyatni rivojlantirish bo'lajak pedagoglarning nafaqat kasbiy, balki ma'naviy yetukligini ham ta'minlaydi. Milliy va umuminsoniy qadriyatlarning uyg'unlashuvi asosida shakllangan o'qituvchi — yangi

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 3

avlodni ma'naviy yetuk, estetik did sohibi va madaniy jihatdan ongli shaxs sifatida tarbiyalashga qodir bo'ladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Apple, M. W. (2004). Ideology and Curriculum (3rd ed.). Routledge.
2. Avloniy, A. (1913). Turkiy Guliston yoxud Axloq. Toshkent. (2020-yil qayta nashr.)
3. Bandura, A. (1986). Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory. Prentice-Hall.
4. Banks, J. A. (1993). Multicultural Education: Historical Development, Dimensions, and Practice. Review of Research in Education, 19, 3–49.
5. Bloom, B. S. (Ed.). (1956). Taxonomy of Educational Objectives: The Classification of Educational Goals. Handbook I: Cognitive Domain. David McKay.
6. Boguslavsky, M. V. (2019). Istoriya pedagogiki [Pedagogika tarixi]. Moscow: INFRA-M.
7. Bruner, J. (1996). The Culture of Education. Harvard University Press.
8. Csikszentmihalyi, M. (1990). Flow: The Psychology of Optimal Experience. Harper & Row.
9. Erikson, E. H. (1950). Childhood and Society. W. W. Norton & Company.
10. Gay, G. (2010). Culturally Responsive Teaching: Theory, Research, and Practice (2nd ed.). Teachers College Press.
11. Goleman, D. (1995). Emotional Intelligence. Bantam Books.
12. Greene, M. (1995). Releasing the Imagination: Essays on Education, the Arts, and Social Change. Jossey-Bass.
13. G'ulomov, S. S. (2018). Xalq pedagogikasi asosida estetik tarbiya. Toshkent: Fan.
14. Maslow, A. H. (1943). A Theory of Human Motivation. Psychological Review, 50(4), 370–396.
15. Mavlonova, R. (2020). Etnopedagogika va zamonaviy ta'lim. Toshkent: O'qituvchi.
16. Mead, M. (1970). Culture and Commitment: A Study of the Generation Gap. Doubleday.
17. Musayeva, D. (2021). O'zbek klassik adabiyotida estetik tarbiya g'oyalari. Toshkent: Akademnashr.
18. OECD. (2019). OECD Learning Compass 2030: A Series of Concept Notes. OECD Publishing.
19. Prensky, M. (2001). Digital Natives, Digital Immigrants. On the Horizon, 9(5), 1–6.
20. Read, H. (1943). Education Through Art. Faber and Faber.
21. UNESCO. (2005). Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions. UNESCO.
22. UNESCO. (2023). Global Education Monitoring Report 2023: Technology in Education. UNESCO Publishing.
23. Vygotsky, L. S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Harvard University Press.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 3

24. Abduqodirov, A. A. (2016). Ta'limni axborotlashtirish nazariyasi. Toshkent: Fan va texnologiya.
25. O'zbekiston Respublikasi. (2020). Ta'lim to'g'risidagi Qonun. Toshkent: Adolat.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

LINGVOKULTUROLOGIYA FANLARARO BILIMLAR TIZIMIDA: OLAMNING LISONIY MANZARASINI O‘RGANISHNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI.

Rozikova Natalya Nikolayevna, Buxoro davlat pedagogika instituti, Buxoro, O‘zbekiston.

Annotatsiya

KIRISH: hozirgi globallashuv va madaniyatlararo muloqot jadallashgan davrda til va madaniyat o‘zaro bog‘liqligini o‘rganish dolzarb ilmiy muammolardan biriga aylanmoqda. Lingvokulturologiya – til va madaniyatning o‘zaro ta’sirini o‘rganadigan fan sifatida fanlararo bilimlar tizimida muhim o‘rin egallaydi. Ushbu yo‘nalish til birliklarida milliy-madaniy qadriyatlar, mentalitet va dunyoqarash qanday aks etishini o‘rganishga qaratilgan. Olamning lisoniy manzarasi tushunchasi insonning borliqni til orqali idrok etishi va ifodalashi bilan bog‘liq bo‘lib, u til egalarining tarixiy, ijtimoiy va madaniy tajribasini o‘zida mujassamlashtiradi. Shu sababli lingvokulturologiya doirasida olamning lisoniy manzarasini o‘rganish nazariy va metodologik jihatdan muhim ahamiyat kasb etadi.

MAQSAD: mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi lingvokulturologiyaning fanlararo bilimlar tizimidagi o‘rnini aniqlash hamda olamning lisoniy manzarasini o‘rganishning nazariy-metodologik asoslarini tahlil qilishdan iborat. Shuningdek, quyidagi vazifalar belgilandi: lingvokulturologiyaning asosiy kategoriyalarini aniqlash; til va madaniyat o‘rtasidagi munosabatni tahlil qilish; olamning lisoniy manzarasi tushunchasining mohiyatini ochib berish; ushbu yo‘nalishda qo‘llaniladigan metodlarni asoslash.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot jarayonida quyidagi ilmiy metodlardan foydalanildi: Tahliliy metod – lingvokulturologik nazariyalarni o‘rganish va umumlashtirishda; Taqqoslash metodi – turli tillardagi lisoniy manzaralarni qiyoslashda; Deskriptiv metod – til birliklarining madaniy mazmunini tavsiflashda; Kognitiv yondashuv – inson tafakkuri va til o‘rtasidagi bog‘liqlikni aniqlashda. Material sifatida lingvokulturologiya, kognitiv lingvistika, etnolingvistika sohalariga oid ilmiy adabiyotlar, maqolalar hamda turli tillardagi frazeologik birliklar va madaniy belgilar tanlab olindi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, lingvokulturologiya tilni faqat kommunikativ vosita sifatida emas, balki madaniy kod sifatida talqin etadi. Til birliklari – so‘zlar, iboralar, maqollar va matnlar orqali millatning tarixiy xotirasi, qadriyatlari va dunyoqarashi aks etadi.Olamning lisoniy manzarasi har bir xalqda o‘ziga xos bo‘lib, u quyidagi omillar bilan belgilanadi: milliy mentalitet; tarixiy taraqqiyot; diniy va falsafiy qarashlar; ijtimoiy-madaniy muhit. Masalan, turli tillarda tabiat hodisalari yoki insoniy munosabatlarni ifodalovchi iboralar o‘sha xalqning dunyoni qanday qabul qilishini ko‘rsatadi. Shu jihatdan lingvokulturologiya kognitiv lingvistika, psixolingvistika va sotsiologiya kabi fanlar bilan uzviy bog‘liq holda rivojlanadi.Natijalardan kelib chiqib, olamning lisoniy manzarasini o‘rganish tilshunoslikda

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

yangi yondashuvlarni shakllantirayotgani, ayniqsa, madaniyatlararo kommunikatsiyada muhim ahamiyat kasb etayotgani aniqlandi.

XULOSA: lingvokulturologiya fanlararo bilimlar tizimida muhim ilmiy yo‘nalish bo‘lib, til va madaniyat o‘rtasidagi murakkab munosabatlarni o‘rganishga xizmat qiladi. Olamning lisoniy manzarasi esa insonning borliqni idrok etishining til orqali ifodasi sifatida ilmiy tadqiqotlarning markaziy obyekti hisoblanadi.

Mazkur yo‘nalishda olib borilgan tadqiqotlar: milliy o‘zlikni anglash; madaniyatlararo muloqotni rivojlantirish; til o‘qitish metodikasini takomillashtirishda muhim ahamiyatga ega. Kelgusida lingvokulturologik tadqiqotlarni kengaytirish, ayniqsa, o‘zbek tilining lisoniy manzarasini chuqur o‘rganish dolzarb ilmiy vazifa bo‘lib qoladi

Kalit so‘zlar: lingvokulturologiya, lisoniy manzara, til va madaniyat, kognitiv lingvistika, mentalitet, madaniy kod, etnolingvistika, fanlararo yondashuv, semantika, kommunikatsiya

ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЯ В СИСТЕМЕ МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫХ ЗНАНИЙ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИЗУЧЕНИЯ ЯЗЫКОВОЙ КАРТИНЫ МИРА.

Розикова Наталья Николаевна, Бухарский государственный педагогический институт, Бухара, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в условиях современной глобализации и активизации межкультурной коммуникации изучение взаимосвязи языка и культуры становится одной из актуальных научных проблем. Лингвокультурология как наука, изучающая взаимодействие языка и культуры, занимает важное место в системе междисциплинарных знаний. Данное направление направлено на исследование того, как в языковых единицах отражаются национально-культурные ценности, менталитет и мировоззрение. Понятие языковой картины мира связано с восприятием и выражением человеком окружающей действительности через язык и включает в себя исторический, социальный и культурный опыт носителей языка. В связи с этим изучение языковой картины мира в рамках лингвокультурологии имеет важное теоретическое и методологическое значение.

ЦЕЛЬ: основной целью данного исследования является определение места лингвокультурологии в системе междисциплинарных знаний, а также анализ теоретико-методологических основ изучения языковой картины мира. Также были поставлены следующие задачи: определить основные категории лингвокультурологии; проанализировать взаимосвязь языка и культуры; раскрыть сущность понятия языковой картины мира; обосновать методы, применяемые в данном направлении.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в процессе исследования были использованы следующие научные методы: аналитический метод – при изучении и обобщении лингвокультурологических теорий; сравнительный метод – при сопоставлении языковых картин мира различных языков; дескриптивный метод – при описании культурного содержания языковых единиц; когнитивный подход – при выявлении взаимосвязи между мышлением человека и языком. В качестве материала использованы научные труды и статьи по лингвокультурологии, когнитивной лингвистике и этнолингвистике, а также фразеологические единицы и культурные знаки различных языков.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты исследования показали, что лингвокультурология рассматривает язык не только как средство коммуникации, но и как культурный код. Через языковые единицы — слова, выражения, пословицы и тексты — отражаются историческая память, ценности и мировоззрение народа. Языковая картина мира у каждого народа является уникальной и определяется следующими факторами: национальный менталитет; историческое развитие; религиозные и философские взгляды; социокультурная среда. Например, выражения, обозначающие природные явления или межличностные отношения в разных языках, отражают особенности восприятия мира представителями той или иной культуры. В этом контексте лингвокультурология развивается во взаимосвязи с когнитивной лингвистикой, психолингвистикой и социологией. На основе полученных результатов установлено, что изучение языковой картины мира способствует формированию новых подходов в языкознании и играет важную роль в межкультурной коммуникации.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: таким образом, лингвокультурология является важным научным направлением в системе междисциплинарных знаний, изучающим сложные взаимосвязи между языком и культурой. Языковая картина мира выступает центральным объектом научного анализа как отражение восприятия действительности через язык. Проведённые исследования имеют важное значение для: формирования национальной идентичности; развития межкультурной коммуникации; совершенствования методики преподавания языков. В перспективе актуальной задачей остаётся расширение лингвокультурологических исследований, в частности, углублённое изучение языковой картины мира узбекского языка.

Ключевые слова: лингвокультурология, языковая картина мира, язык и культура, когнитивная лингвистика, менталитет, культурный код, этнолингвистика, междисциплинарный подход, семантика, коммуникация

LINGUOCULTUROLOGY IN THE SYSTEM OF INTERDISCIPLINARY KNOWLEDGE: THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS FOR STUDYING THE LINGUISTIC WORLDVIEW.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Rozikova Natalya Nikolayevna, Bukhara State Pedagogical Institute, Bukhara, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: in the context of modern globalization and the intensification of intercultural communication, the study of the relationship between language and culture has become one of the most актуal scientific problems. Linguoculturology, as a field that studies the interaction between language and culture, occupies an important place in the system of interdisciplinary knowledge. This direction focuses on exploring how national-cultural values, mentality, and worldview are reflected in linguistic units.

AIM: the main objective of this study is to determine the place of linguoculturology within the system of interdisciplinary knowledge and to analyze the theoretical and methodological foundations for studying the linguistic worldview. The following tasks were also set: to identify the main categories of linguoculturology; to analyze the relationship between language and culture; to reveal the essence of the concept of the linguistic worldview; to substantiate the methods used in this field. The concept of the linguistic worldview is associated with how individuals perceive and express reality through language, encompassing the historical, social, and cultural experience of language speakers. Therefore, studying the linguistic worldview within linguoculturology has significant theoretical and methodological importance.

MATERIALS AND METHODS: the following scientific methods were used in the research process: analytical method – for studying and generalizing linguocultural theories; comparative method – for comparing linguistic worldviews across different languages**; descriptive method** – for describing the cultural content of linguistic units; cognitive approach – for identifying the relationship between human thinking and language. The research materials include scientific literature and articles in linguoculturology, cognitive linguistics, and ethnolinguistics, as well as phraseological units and cultural signs from various languages.

RESULTS AND DISCUSSION: the results of the study show that linguoculturology interprets language not only as a means of communication but also as a cultural code. Through linguistic units—words, expressions, proverbs, and texts—the historical memory, values, and worldview of a nation are reflected. The linguistic worldview is unique for each nation and is determined by the following factors: national mentality; historical development; religious and philosophical views; socio-cultural environment. For example, expressions describing natural phenomena or human relationships in different languages reflect how a particular culture perceives the world. In this regard, linguoculturology develops in close connection with cognitive linguistics, psycholinguistics, and sociology. Based on the findings, it has been established that the study of the linguistic worldview contributes to the development of new approaches in linguistics and plays an important role in intercultural communication.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

CONCLUSION: in conclusion, linguoculturology is an important scientific field within the system of interdisciplinary knowledge that studies the complex relationships between language and culture. The linguistic worldview serves as a central object of research as it reflects the perception of reality through language. Research in this area is important for: understanding national identity; developing intercultural communication; improving language teaching methodologies. In the future, expanding linguocultural studies, particularly the in-depth study of the linguistic worldview of the Uzbek language, remains a relevant scientific task.

Keywords: linguoculturology, linguistic worldview, language and culture, cognitive linguistics, mentality, cultural code, ethnolinguistics, interdisciplinary approach, semantics, communication

В современной филологической науке сложился комплекс исследовательских направлений, ориентированных на реконструкцию и описание языковой картины мира. Глобальный переход современной науки от «внутренней» структурной лингвистики к «внешней» антропоцентрической парадигме обусловил необходимость изучения языка в неразрывной связи с когнитивной и духовно-практической деятельностью человека. Каждое из направлений рассматривает феномен отражения реальности в языке под специфическим углом: лингвогносеология фокусируется на познавательной функции языка; социолингвистика анализирует корреляцию между языком и обществом; психолингвистика исследует механизмы взаимодействия языка и сознания; этнолингвистика центрирована на связях языка с народным менталитетом. Особое место в этом ряду занимает лингвокультурология (ЛК). Наряду с другими антропоцентрическими дисциплинами, она предлагает ответы на ряд критически важных вопросов, касающихся механизмов отражения мира сквозь призму национального сознания и причин межкультурных барьеров. Актуальность данного исследования обусловлена тем, что теоретический аппарат лингвокультурологии становится ключевой методологической базой для современной лингводидактики. В условиях обучения иностранных студентов в педагогических вузах точное понимание процессов формирования картины мира в пространстве языка необходимо для разработки эффективной методики формирования лингвокультурологической компетенции, опирающейся на работу с культурно маркированными текстами. Цель настоящей статьи — систематизировать междисциплинарный статус лингвокультурологии и определить ее роль в исследовании языковой картины мира.

Методологическую базу исследования составили фундаментальные труды отечественных ученых в области лингвистики, культурологии и методики преподавания иностранных языков (В. Н. Телия, В. А. Маслова, В. И. Карасик, В. В.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Воробьев, В. В. Колесов и др.). В ходе работы применялся комплекс взаимодополняющих методов:

Описательно-аналитический метод использовался для систематизации существующих в научной литературе концепций и дефиниций.

Метод сравнительного анализа применялся для выявления специфики четырех ведущих лингвокультурологических школ и разграничения исследовательских ракурсов ЛК, культурологии и лингвистики.

Функционально-интегративный подход позволил рассмотреть лингвокультурологию не как простую сумму смежных наук, а как самостоятельную металингвистическую дисциплину, синтезирующую лингвистическое и экстралингвистическое содержание.

В ходе анализа научной литературы были систематизированы три основополагающих подхода к определению статуса ЛК:

Генетический подход: ЛК рассматривается как молодое ответвление или «новейшее молекулярное соединение» в рамках этнолингвистики (В. Н. Телия, С. Г. Воркачёв).

Функционально-интегративный подход: ЛК дефинируется как отрасль лингвистики на стыке с культурологией, изучающая проявления народной культуры, зафиксированные в языке (В. А. Маслова).

Комплексный системный подход: ЛК представляет собой интегративную область знания, расцвет которой обусловлен глобализацией, междисциплинарностью и антропоцентризмом (В. И. Карасик).

Ведущие исследовательские школы В современной отечественной науке выделены четыре ведущие лингвокультурологические школы, обладающие уникальной методологией:

Школа Ю. С. Степанова: дескрипция культурных констант в диахроническом аспекте с позиции «внешнего наблюдателя».

Школа Н. Д. Арутюновой: изучение универсальных культурных терминов и категорий логико-аналитическим методом.

Школа В. Н. Телия (Московская школа): исследование через призму рефлексии живого носителя языка (взгляд «изнутри»).

Школа РУДН (В. В. Воробьев, В. М. Шаклеин): системное описание лингвокультурем в учебных и исследовательских целях.

Объект, предмет и единицы исследования Установлено, что объектом ЛК выступает *языковая картина мира*. Предметом же являются национальные формы бытия, воспроизводимые в коммуникации. К базовым единицам (предметному полю) относятся: безэквивалентная и лакунарная лексика, архетипы, мифологемы, паремии, фразеологизмы, символы, эталоны, речевой этикет и текст как высшая единица культуры. Принципиальным результатом является признание базовой

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

единицей *лингвокультуремы* (по В. В. Воробьеву) — синкретичного единства языкового и экстралингвистического содержания.

Интегративный характер ЛК нередко оценивается как ее наиболее уязвимое место. Критики (например, Ю. Е. Прохоров) указывают на риск чрезмерной абстракции и внутренней противоречивости при попытке объединить функционирование языка и методику его преподавания. Однако мы придерживаемся позиции, что именно эта интегративность является ключевым преимуществом дисциплины.

Соотношение со смежными дисциплинами ЛК, культурология и лингвистика обладают принципиально разными исследовательскими ракурсами. Культурология обращается к языку как к инструменту изучения культуры; лингвистика ставит целью системное описание языка; ЛК же рассматривает триаду «человек — язык — культура» как синкретичное единство. В этом качестве ЛК выступает металингвистической дисциплиной, базирующейся на компаративном анализе различных культурных кодов.

Прикладной аспект и межкультурная коммуникация. В контексте преподавания языков наблюдается формирование новой образовательной парадигмы. Как отмечает О. Д. Митрофанова, изучение языковой структуры сегодня должно осуществляться в связи с изучением уникальной языковой личности. Лингвострановедение в этой парадигме правомерно интерпретировать как прикладной аспект ЛК.

Межкультурная коммуникация (МК) объединена с ЛК общей прагматической целью — обучением эффективному коммуникативному взаимодействию. Для иноязычных студентов, изучающих русский язык, овладение системой лингвокультурем становится главным условием преодоления коммуникативных барьеров. Именно лингвокультурология предоставляет инструментарий для выявления национально-культурной детерминированности значений и трансляции культурной информации через *культурно маркированные тексты*. Таким образом, теоретические положения ЛК напрямую транслируются в практику, обеспечивая формирование лингвокультурологической компетенции.

Лингвокультурология — это комплексная научная дисциплина синтезирующего типа. Ее специфика заключается в аксиологическом векторе, ориентированном на систему ценностей, и строгой методологии системной презентации культуры через язык.

ЛК обладает собственным концептуальным аппаратом и позволяет многогранно описать резервы взаимовлияния языков. Теоретические выводы данной дисциплины имеют не только фундаментальное, но и высокое прикладное значение. Они служат надежным базисом для создания инновационных методик обучения, позволяя преподавателям педагогических вузов выстраивать работу с иностранными аудиториями на принципиально новом уровне — через

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

декодирование культурных смыслов в текстах и формирование у учащихся целостной и адекватной языковой картины мира изучаемого языка.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Бабушкин А.П., Жукова М.Т. Артефакты и их роль в формировании языковой картины мира. — Воронеж, 2001.
2. Воркачёв С. Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании // Филологические науки. — 2002. — № 1. — С. 64-72.
3. Воробьев В. В. Лингвокультурология (теория и методы). — М.: Изд-во РУДН, 1997.
4. Карасик В. И. Культурные доминанты в языке // Языковая личность: культурные концепты. — Волгоград-Архангельск, 2001. — С. 3-16.
5. Клоков В. Т. Основные направления лингвокультурологических исследований // Теоретическая и прикладная лингвистика. Вып. 2. — Воронеж, 2000. — С. 60–67.
6. Колесов В. В. Философия русского слова. — СПб.: ЮНА, 2002.
7. Кузнецова О. А. Теория межкультурной коммуникации и лингвокультурология. — М., 2000.
8. Маслова В. А. Лингвокультурология: Учебное пособие для студентов высших учебных заведений. — М.: Академия, 2001.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VA SUN'IY INTELLEKTNING JAMIYAT TARAQQIYOTIDAGI O'RNI.

Yadgarova Lola Djalolovna, Buxoro davlat universiteti Axborot tizimlari va raqamli texnologiyalar kafedrasi katta o'qituvchisi, Buxoro, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: XXI asr ilmiy-texnik taraqqiyotining muhim xususiyatlaridan biri – raqamli texnologiyalar va sun'iy intellektning jadal rivojlanishidir. Mazkur jarayon jamiyat hayotining barcha sohalarini qamrab olib, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy tizimlarning transformatsiyasiga olib kelmoqda. Raqamli texnologiyalar orqali axborotni yaratish, saqlash va uzatish imkoniyatlarining kengayishi inson faoliyatining samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, sun'iy intellekt texnologiyalari inson tafakkuriga xos ayrim funksiyalarni modellashtirish orqali murakkab muammolarni hal etishda muhim vositaga aylanmoqda. Mazkur holat raqamli texnologiyalar va sun'iy intellektning jamiyat taraqqiyotidagi o'rnini chuqur ilmiy tahlil qilish zaruratini yuzaga keltiradi. Ayniqsa, ularning ijtimoiy-iqtisodiy tizimlarga ta'siri, imkoniyatlari va xavf-xatarlarini kompleks o'rganish dolzarb ilmiy masalalardan biri hisoblanadi.

MAQSAD: ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi raqamli texnologiyalar va sun'iy intellektning jamiyat taraqqiyotidagi o'rnini ilmiy asosda tahlil qilish hamda ularning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga ta'sir mexanizmlarini aniqlashdan iborat. Shu bilan birga, tadqiqot doirasida raqamli transformatsiya jarayonlarining mohiyati ochib berilib, sun'iy intellekt texnologiyalarining turli sohalarda qo'llanilishi va ularning samaradorlikka ta'siri o'rganiladi. Shuningdek, ushbu texnologiyalar bilan bog'liq muammolar va istiqboldagi rivojlanish tendensiyalarini aniqlash ham muhim vazifalardan biri sifatida belgilangan.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot jarayonida tizimli va kompleks yondashuv asosida ilmiy bilishning turli metodlaridan foydalanildi. Jumladan, tahliliy metod orqali mavjud ilmiy adabiyotlar, nazariy qarashlar va konsepsiyalar o'rganilib, umumlashtirildi. Taqqoslash metodi yordamida turli mamlakatlarda raqamli texnologiyalar va sun'iy intellektning rivojlanish darajasi qiyosiy tahlil qilindi. Shuningdek, tizimli yondashuv asosida ushbu texnologiyalarning jamiyatning turli sohalariga ko'rsatadigan ta'siri kompleks ravishda baholandi. Statistik ma'lumotlar va analitik manbalar asosida esa umumiy xulosalar shakllantirildi. Tadqiqot materiali sifatida ilmiy maqolalar, xalqaro tashkilotlar hisobotlari va raqamli iqtisodiyotga oid zamonaviy tadqiqotlar xizmat qildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: olib borilgan tadqiqotlar natijasida raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt jamiyat taraqqiyotining muhim omili ekanligi aniqlandi. Xususan, iqtisodiyotda ishlab chiqarish jarayonlarining avtomatlashtirilishi mehnat unumdorligini oshirishga xizmat qilmoqda, bu esa raqamli iqtisodiyotning shakllanishiga zamin yaratmoqda. Ta'lim sohasida raqamli platformalar va masofaviy o'qitish tizimlari bilim olish imkoniyatlarini kengaytirib, ta'limning sifat jihatdan yangi bosqichga ko'tarilishiga olib kelmoqda. Sog'liqni saqlash tizimida sun'iy intellekt asosidagi diagnostika usullarining joriy etilishi kasalliklarni erta aniqlash va samarali davolash imkonini bermoqda. Davlat boshqaruvida esa elektron hukumat tizimlarining rivojlanishi davlat xizmatlari ko'rsatish jarayonini soddalashtirib, ochiqlik va shaffoflikni ta'minlamoqda. Biroq, ushbu ijobiy jihatlar bilan bir qatorda, bir qator muammolar ham mavjud. Jumladan, raqamli texnologiyalarga teng kirish imkoniyatining cheklanganligi raqamli tengsizlik

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

muammosini yuzaga keltirmoqda. Bundan tashqari, kiberxavfsizlik tahdidlari, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish masalalari ham dolzarb bo'lib qolmoqda. Sun'iy intellektning keng joriy etilishi ayrim kasblarning yo'qolishiga olib kelishi mumkinligi esa ijtimoiy muammolarni keltirib chiqaradi.
Shu nuqtai nazardan, raqamli texnologiyalar va sun'iy intellektdan samarali va xavfsiz foydalanish mexanizmlarini ishlab chiqish zaruriyati yuzaga kelmoqda.

XULOSA: raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt zamonaviy jamiyat taraqqiyotining asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Ular iqtisodiy o'sishni jadallashtirish, innovatsion rivojlanishni ta'minlash va ijtimoiy hayot sifatini yaxshilashda muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, ushbu texnologiyalarning salbiy oqibatlarini kamaytirish maqsadida raqamli savodxonlikni oshirish, kiberxavfsizlikni mustahkamlash hamda huquqiy-me'yoriy bazani takomillashtirish zarur. Kelgusida raqamli texnologiyalar va sun'iy intellektni yanada rivojlantirish va ularni jamiyat manfaatlariga yo'naltirish ustuvor vazifalardan biri bo'lib qoladi.

Kalit so'zlar: raqamli transformatsiya, raqamli texnologiyalar, sun'iy intellect, intellektual avtonom tizimlar

РОЛЬ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ И ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В РАЗВИТИИ ОБЩЕСТВА.

Ядгарова Лола Джалоловна, старший преподаватель кафедры информационных систем и цифровых технологий Бухарского государственного университета, Бухара, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: одной из важнейших особенностей научно-технического прогресса XXI века является стремительное развитие цифровых технологий и искусственного интеллекта. Данный процесс охватывает все сферы жизни общества, приводя к трансформации экономических, социальных и культурных систем. Расширение возможностей создания, хранения и передачи информации с помощью цифровых технологий способствует повышению эффективности человеческой деятельности. В то же время технологии искусственного интеллекта, моделируя отдельные функции человеческого мышления, становятся важным инструментом решения сложных задач. Данные обстоятельства обуславливают необходимость глубокого научного анализа роли цифровых технологий и искусственного интеллекта в развитии общества. Особенно актуальным является комплексное изучение их влияния на социально-экономические системы, а также возможностей и рисков.

ЦЕЛЬ: основной целью данного исследования является научный анализ роли цифровых технологий и искусственного интеллекта в развитии общества, а также выявление механизмов их влияния на социально-экономическое развитие. В рамках исследования также предполагается раскрыть сущность процессов цифровой трансформации, изучить применение технологий искусственного интеллекта в различных сферах и оценить их влияние на эффективность. Кроме того, важной задачей является определение проблем и перспективных направлений развития данных технологий.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в процессе исследования применялись различные методы научного познания на основе системного и комплексного подходов. В частности, аналитический метод использовался для изучения и обобщения существующих научных источников, теоретических концепций и подходов. Сравнительный метод позволил провести сопоставительный анализ уровня развития цифровых технологий и искусственного интеллекта в различных странах. Кроме того, на основе системного подхода была проведена комплексная оценка влияния данных технологий на различные сферы общества. Обобщение результатов осуществлялось с использованием статистических данных и аналитических источников. В качестве материалов исследования использованы научные статьи, отчёты международных организаций и современные исследования в области цифровой экономики.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты проведённого исследования показали, что цифровые технологии и искусственный интеллект являются важным фактором развития общества. В частности, автоматизация производственных процессов в экономике способствует повышению производительности труда и формированию цифровой экономики. В сфере образования развитие цифровых платформ и систем дистанционного обучения расширяет возможности получения знаний и выводит образование на качественно новый уровень. В системе здравоохранения внедрение методов диагностики на основе искусственного интеллекта позволяет своевременно выявлять заболевания и повышать эффективность лечения. В государственном управлении развитие электронного правительства способствует упрощению процессов предоставления государственных услуг, а также повышению их прозрачности и доступности. Однако наряду с положительными аспектами существуют и определённые проблемы. В частности, ограниченный доступ к цифровым технологиям приводит к возникновению цифрового неравенства. Кроме того, актуальными остаются вопросы кибербезопасности и защиты персональных данных. Широкое внедрение искусственного интеллекта может привести к сокращению ряда профессий, что, в свою очередь, вызывает социальные проблемы. В связи с этим возникает необходимость разработки эффективных и безопасных механизмов использования цифровых технологий и искусственного интеллекта.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: таким образом, цифровые технологии и искусственный интеллект являются одними из ключевых факторов развития современного общества. Они способствуют ускорению экономического роста, обеспечению инновационного развития и повышению качества жизни. Вместе с тем, для минимизации негативных последствий необходимо повышать уровень цифровой грамотности населения, усиливать меры кибербезопасности и совершенствовать нормативно-правовую базу. В перспективе развитие цифровых технологий и искусственного интеллекта, а также их эффективное использование в интересах общества остаются приоритетными задачами.

Ключевые слова: цифровая трансформация, цифровые технологии, искусственный интеллект, интеллектуальные автономные системы

THE ROLE OF DIGITAL TECHNOLOGIES AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN SOCIETAL DEVELOPMENT.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Yadgarova Lola Djalolovna, Senior Lecturer, Department of Information Systems and Digital Technologies, Bukhara State University, Bukhara, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: one of the key features of scientific and technological progress in the 21st century is the rapid development of digital technologies and artificial intelligence. This process encompasses all spheres of social life, leading to the transformation of economic, social, and cultural systems. The expansion of opportunities for creating, storing, and transmitting information through digital technologies contributes to increasing the efficiency of human activity. At the same time, artificial intelligence technologies, by modeling certain functions of human cognition, are becoming an important tool for solving complex problems. These circumstances necessitate a comprehensive scientific analysis of the role of digital technologies and artificial intelligence in societal development. In particular, the study of their impact on socio-economic systems, as well as their opportunities and risks, is of great relevance.

AIM: the main objective of this study is to analyze the role of digital technologies and artificial intelligence in societal development on a scientific basis, as well as to identify the mechanisms of their influence on socio-economic progress. Additionally, the study aims to reveal the essence of digital transformation processes, examine the application of artificial intelligence technologies in various fields, and assess their impact on efficiency. It also seeks to identify the challenges and future development trends associated with these technologies.

MATERIALS AND METHODS: the research employs various scientific methods based on a systematic and comprehensive approach. In particular, the analytical method is used to study and generalize existing scientific literature, theoretical concepts, and approaches. The comparative method allows for a cross-country analysis of the development levels of digital technologies and artificial intelligence. Furthermore, a systemic approach is applied to comprehensively assess the impact of these technologies on different sectors of society. General conclusions are drawn based on statistical data and analytical sources. The research materials include scientific articles, reports of international organizations, and contemporary studies in the field of the digital economy.

RESULTS AND DISCUSSION: the results of the study indicate that digital technologies and artificial intelligence are significant drivers of societal development. In particular, the automation of production processes in the economy contributes to increased labor productivity and fosters the formation of a digital economy. In the field of education, the development of digital platforms and distance learning systems expands access to knowledge and elevates education to a new qualitative level.

In the healthcare system, the implementation of artificial intelligence-based diagnostic methods enables early detection of diseases and improves treatment efficiency. In public administration, the development of e-government systems simplifies the provision of public services while enhancing transparency and accessibility. However, alongside these positive aspects, several challenges remain. Limited access to digital technologies leads to digital inequality. In addition, issues of cybersecurity and personal data protection remain highly relevant. The widespread adoption of artificial intelligence may result in the displacement of certain professions, thereby

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

creating social challenges. In this regard, there is a need to develop effective and secure mechanisms for the use of digital technologies and artificial intelligence.

CONCLUSION: in conclusion, digital technologies and artificial intelligence are among the key factors of modern societal development. They contribute to accelerating economic growth, fostering innovation, and improving the quality of life. At the same time, to mitigate potential negative consequences, it is necessary to enhance digital literacy, strengthen cybersecurity measures, and improve the legal and regulatory framework. In the future, the continued development of digital technologies and artificial intelligence, as well as their effective use for the benefit of society, will remain a priority task.

Keywords: digital transformation, digital technologies, artificial intelligence, intelligent autonomous systems

Понятие и значение цифровых технологий

Цифровые технологии — это совокупность средств и систем, предназначенных для хранения, обработки и передачи информации в цифровой форме. К ним относятся компьютеры, интернет, мобильные устройства, облачные вычисления и другие современные решения.

В последние годы цифровые технологии активно внедряются во все отрасли экономики. Например: развитие электронной коммерции; расширение онлайн-услуг; развитие дистанционного образования; цифровизация государственных услуг.

Эти процессы позволяют экономить время и ресурсы, снижать влияние человеческого фактора и повышать эффективность.

Искусственный интеллект и этапы его развития

Искусственный интеллект — это технология, позволяющая компьютерным системам имитировать человеческое мышление, обучение и процесс принятия решений. Он основан на таких технологиях, как машинное обучение, глубокое обучение и обработка естественного языка.

Развитие искусственного интеллекта прошло несколько этапов: системы, основанные на правилах; машинное обучение; глубокие нейронные сети; интеллектуальные автономные системы.

В настоящее время ИИ способен не только анализировать данные, но и самостоятельно принимать решения.

Сферы применения искусственного интеллекта

Искусственный интеллект широко применяется в различных сферах: медицина: ранняя диагностика заболеваний; образование: создание персонализированных обучающих систем; финансы: оценка рисков и выявление мошенничества; промышленность: автоматизация производственных процессов; транспорт: управление автономными транспортными средствами.

Кроме того, ИИ способствует повышению производительности труда и снижению нагрузки на человека.

Интеграция цифровых технологий и ИИ.

Наибольший эффект достигается при совместном использовании цифровых технологий и искусственного интеллекта. Цифровые системы собирают большие объёмы данных, а ИИ анализирует их, обеспечивая принятие быстрых и точных решений.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Этот процесс тесно связан с понятием «большие данные» (Big Data), которое является важным элементом современной цифровой экономики.

Проблемы и перспективы

Несмотря на многочисленные преимущества, развитие цифровых технологий и ИИ сопровождается рядом проблем: вопросы безопасности данных; сокращение рабочих мест; зависимость от технологий.

Однако при правильной политике и подходе эти проблемы могут быть успешно решены.

В будущем цифровые технологии и искусственный интеллект будут играть ключевую роль в развитии «умных городов», автоматизированного производства и цифровой экономики.

Таким образом, цифровые технологии и искусственный интеллект являются важнейшими факторами развития современного общества. Они повышают качество жизни, увеличивают экономическую эффективность и открывают новые возможности.

В перспективе изучение и эффективное использование этих технологий станет необходимым для каждого специалиста. Также одной из актуальных задач остаётся повышение цифровой грамотности населения.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Андреев, В. В. Методика обучения программированию [Текст] : учеб. пособие для вузов / В. В. Андреев. - М. : Изд-во МГТУ им. Н.Э. Баумана, 2004. - 320 с.
2. Ядгарова Л.Д., Файзиева Н.Б. Специфика и структура педагогического процесса // Ученый XXI века, международный научный журнал №11(24), 2016. С.44-45.
3. Атаева Г.И., Ядгарова Л.Д. Оценка прикладных свойств обучающей платформы MOODLE в Бухарском государственном университете // Universum:технические науки. Научный журнал, часть 1. №6(75), 2020. С.30-32.
4. Ядгарова Л.Д., Эргашева С.Б. Способы использования интерактивных методов в образовательном процессе // Academy № 9(60), 2020. С.11-12.
5. Ядгарова Л.Д., Эргашева С.Б. Требования к тестовым заданиям в электронных учебниках // Проблемы педагогики, научно-методический журнал. №8(56). 2020. С.36-39.
6. Ядгарова Л.Д., Мурадова Г.Б. Сложности перевода речевые стили литературного языка // Academy № 12(51), 2019. С.63-65.
7. Ядгарова Л.Д., Нуруллаева Н. Методика преподавания музыки в школе // Ученый XXI века, международный научный журнал №41(51), апрель 2019. С.24-25.
8. Ядгарова Л.Д., Акобирова Л.Х. Применение образовательных технологий на уроках компьютерной графики // Проблемы педагогики, научно-методический журнал. №2(47). 2020. С.46-47.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

INTEGRATIV YONDASHUV ASOSIDA BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNING MANTIQIY FIKRLASH QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISH SAMARADORLIGI.

Sapayev Azizbek Bahram o‘g‘li, Urganch davlat pedagogika instituti mustaqil izlanuvchisi**,** Pedagogika va psixologiya kafedrasi stajyor o‘qituvchisi, Urganch. O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: zamonaviy ta’lim paradigmasi o‘qituvchidan nafaqat o‘z fani bo‘yicha chuqur bilimga ega bo‘lishni, balki murakkab pedagogik jarayonlarni tahlil qilish, sintezlash va tizimli qaror qabul qilishni talab etadi. Mantiqiy fikrlash — bu tushunchalar bilan ishlash, hukm chiqarish va xulosa yasash san’ati bo‘lib, u o‘qituvchi mahoratining poydevori hisoblanadi. Integrativ yondashuv esa ta’lim mazmunini sun’iy ravishda bo‘laklarga ajratmasdan, balki dunyoning yaxlit manzarasini shakllantirishga xizmat qiladi. Bu yondashuv bo‘lajak o‘qituvchiga muammoni faqat bir fan doirasida emas, balki pedagogika, psixologiya, falsafa va aniq fanlar chorrahasida ko‘rish imkonini beradi.

MAQSAD: tadqiqotning asosiy maqsadi — oliy ta’lim jarayonida o‘quv fanlarini integratsiyalash orqali talabalarning mantiqiy fikrlash darajasini oshirishning metodik modelini yaratish va uning amaliy samaradorligini sinovdan o‘tkazishdir. Mantiqiy fikrlashning tarkibiy qismlarini (tahlil, sintez, abstraksiyalash, umumlashtirish) aniqlash. Fanlararo integratsiyaning didaktik imkoniyatlarini baholash. Integrativ o‘quv topshiriqlari tizimini ishlab chiqish.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda "Gnoseologik tahlil" va "Modellashtirish" metodlaridan foydalanildi. Tajriba-sinov ishlari davomida talabalarga quyidagi yo‘nalishlarda topshiriqlar berildi: Gorizontal integratsiya**:** Masalan, matematika darsidagi "Algoritmlar" mavzusini pedagogikadagi "O‘qitish bosqichlari" bilan bog‘lash. Vertikal integratsiya**:** Umumkasbiy fanlar va mutaxassislik fanlari o‘rtasidagi uzviylikni ta’minlash. Venn diagrammasi**:** Turli pedagogik nazariyalarning o‘xshash va farqli jihatlarini mantiqiy guruhlash. Sokratik suhbat**:** Savol-javoblar orqali mantiqiy ziddiyatlarni aniqlash va ularni bartaraf etish. Kognitiv xaritalar (Mind Mapping): Murakkab mavzularning mantiqiy iyerarxiyasini vizuallashtirish.

NATIJA VA MUHOKAMA: o‘tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, integrativ yondashuv asosida tashkil etilgan darslarda talabalarning mantiqiy operatsiyalarni (taqqoslash, umumlashtirish, tasniflash) bajarish tezligi nazorat guruhiga nisbatan 15-20% ga yuqori bo‘ldi. Muhokama jarayonida aniqlanishicha: Fanlararo bog‘liqlik: Talaba bir fanda olgan bilimini boshqa fanda mantiqiy vosita sifatida qo‘llaganda, bilimning mustahkamligi ortadi. Kritik fikrlash: Integrativ topshiriqlar talabani bir tomonlama fikrlashdan voz kechishga va muammoga kompleks yondashishga majbur qiladi. Motivatsiya: O‘quv materiallarining hayotiy va kasbiy vaziyatlar bilan bog‘lanishi talabalarning kognitiv faolligini oshiradi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

XULOSA: integrativ yondashuv asosida bo‘lajak o‘qituvchilarning mantiqiy fikrlashini rivojlantirish – ta’lim sifatini kafolatlovchi muhim omildir. Fanlarni alohida-alohida emas, balki yaxlit tizim sifatida o‘qitish talabalarda tizimli fikrlash malakasini shakllantiradi. Bu esa kelajakda ularning pedagogik faoliyatida duch keladigan murakkab vaziyatlarda to‘g‘ri va mantiqiy qarorlar qabul qilishlariga zamin yaratadi.

Kalit so‘zlar: integrativ yondashuv, mantiqiy fikrlash, bo‘lajak o‘qituvchilar, tanqidiy tafakkur, analitik fikrlash, fanlararo integratsiya, ta’lim samaradorligi, kompetensiya.

ЭФФЕКТИВНОСТЬ РАЗВИТИЯ ЛОГИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НА ОСНОВЕ ИНТЕГРАТИВНОГО ПОДХОДА.

Сапаев Азизбек Бахрам угли, независимый исследователь Ургенчского государственного педагогического института, стажер-преподаватель кафедры «Педагогика и психология», г. Ургенч, Узбекистан.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: современная парадигма образования требует от учителя не только глубоких знаний по своему предмету, но и способности анализировать сложные педагогические процессы, осуществлять синтез и принимать системные решения. Логическое мышление — это искусство работы с понятиями, вынесения суждений и построения умозаключений, что является фундаментом педагогического мастерства. Интегративный подход, в свою очередь, служит формированию целостной картины мира, не разделяя содержание обучения на искусственные фрагменты. Этот подход позволяет будущему учителю видеть проблему не только в рамках одной дисциплины, но и на стыке педагогики, психологии, философии и точных наук.

ЦЕЛЬ: основная цель исследования — разработка методической модели повышения уровня логического мышления студентов путем интеграции учебных дисциплин в процессе высшего образования и апробация её практической эффективности. Задачи включают: определение структурных компонентов логического мышления (анализ, синтез, абстрагирование, обобщение); оценку дидактических возможностей межпредметной интеграции; разработку системы интегративных учебных заданий.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использовались методы «гносеологического анализа» и «моделирования». В ходе опытно-экспериментальной работы студентам предлагались задания по следующим направлениям: Горизонтальная интеграция**:** например, связь темы «Алгоритмы» в курсе математики с темой «Этапы обучения» в педагогике. Вертикальная интеграция: обеспечение преемственности между общепрофессиональными и профильными дисциплинами. Диаграмма Венна**:** логическая группировка сходств и различий различных педагогических теорий.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Сократовская беседа: выявление и устранение логических противоречий через систему вопросов и ответов. Когнитивные карты (Mind Mapping): визуализация логической иерархии сложных тем.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЕ: результаты проведенного исследования показали, что на занятиях, организованных на основе интегративного подхода, скорость выполнения студентами логических операций (сравнение, обобщение, классификация) оказалась на 15-20% выше по сравнению с контрольной группой. В ходе обсуждения было установлено: Межпредметная связь**:** когда студент использует знания, полученные в одной дисциплине, в качестве логического инструмента в другой, прочность знаний возрастает. Критическое мышление**:** интегративные задания заставляют студента отказываться от одностороннего мышления и подходить к проблеме комплексно. Мотивация: связь учебного материала с жизненными и профессиональными ситуациями повышает когнитивную активность студентов.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: развитие логического мышления будущих учителей на основе интегративного подхода является важным фактором, гарантирующим качество образования. Обучение дисциплинам не как отдельным сегментам, а как целостной системе, формирует у студентов навыки системного мышления. Это создает основу для принятия правильных и логичных решений в сложных ситуациях, с которыми они столкнутся в своей будущей педагогической деятельности.

Ключевые слова: интегративный подход, логическое мышление, будущие учителя, критическое мышление, аналитическое мышление, межпредметная интеграция, эффективность обучения, компетенция.

THE EFFECTIVENESS OF DEVELOPING LOGICAL THINKING ABILITIES OF FUTURE TEACHERS BASED ON AN INTEGRATIVE APPROACH.

Sapayev Azizbek Bahram o‘g‘li, Independent Researcher at Urgench State Pedagogical Institute, Trainee Teacher at the Department of Pedagogy and Psychology, Urgench, Uzbekistan.

Annotation

INTRODUCTION: the modern educational paradigm requires teachers not only to possess deep knowledge in their specific subjects but also to be capable of analyzing complex pedagogical processes, synthesizing information, and making systemic decisions. Logical thinking—the art of working with concepts, making judgments, and drawing conclusions—is the cornerstone of pedagogical mastery. The integrative approach serves to form a holistic worldview by avoiding the artificial fragmentation of educational content. This approach allows future teachers to view problems not just within a single discipline, but at the intersection of pedagogy, psychology, philosophy, and the exact sciences.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

AIM: the primary goal of the research is to develop a methodical model for enhancing students' logical thinking levels by integrating academic disciplines in higher education and testing its practical effectiveness. The objectives include: identifying the structural components of logical thinking (analysis, synthesis, abstraction, generalization); evaluating the didactic potential of interdisciplinary integration; and developing a system of integrative learning tasks.

MATERIALS AND METHODS: the research utilized methods of "gnoseological analysis" and "modeling." During the experimental work, students were given tasks in the following areas: Horizontal Integration: For example, linking the topic of "Algorithms" in Mathematics with "Teaching Stages" in Pedagogy. Vertical Integration: Ensuring continuity between general professional subjects and specialized disciplines. **Venn** Diagram: Logical grouping of similarities and differences between various pedagogical theories. Socratic Dialogue: Identifying and resolving logical contradictions through a structured Q&A process. Mind Mapping (Cognitive Maps): Visualizing the logical hierarchy of complex topics.

RESULTS AND DISCUSSION: the results of the study showed that in classes organized based on an integrative approach, the speed of students performing logical operations (comparison, generalization, classification) was 15-20% higher compared to the control group. The discussion revealed that: Interdisciplinary Connection**:** When a student uses knowledge gained in one discipline as a logical tool in another, the retention and depth of knowledge increase. Critical Thinking**:** Integrative tasks force students to move away from one-dimensional thinking and approach problems comprehensively. Motivation**:** Connecting educational materials with real-life and professional situations increases students' cognitive activity.

CONCLUSION: developing the logical thinking of future teachers based on an integrative approach is a vital factor in ensuring educational quality. Teaching disciplines as a cohesive system rather than isolated segments fosters systemic thinking skills in students. This creates a foundation for making correct and logical decisions in the complex situations they will encounter in their future pedagogical careers.

Keywords: integrative approach, logical thinking, future teachers, critical thinking, analytical thinking, interdisciplinary integration, educational effectiveness, competence.

Bugungi globallashuv va axborotlashgan jamiyat sharoitida ta’lim tizimi oldiga qo‘yilayotgan asosiy talablardan biri – raqobatbardosh, mustaqil fikrlay oladigan, tahliliy va tanqidiy yondashuvga ega bo‘lajak o‘qituvchilarni tayyorlashdan iboratdir. Ayniqsa, pedagog kadrlarning mantiqiy fikrlash qobiliyati ularning kasbiy faoliyatida muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki o‘qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki o‘quvchilarda fikrlash madaniyatini shakllantiruvchi shaxs hamdir. Shu nuqtai nazardan, ta’lim jarayonida

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

mantiqiy tafakkurni rivojlantirishga xizmat qiluvchi samarali yondashuvlarni izlash dolzarb masalalardan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Zamonaviy pedagogikada integrativ yondashuv alohida ahamiyat kasb etmoqda. Mazkur yondashuv turli fanlar o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni ta’minlash orqali bilimlarning yaxlit tizimini shakllantirishga xizmat qiladi. Integratsiya jarayonida talaba bilimlarni alohida-alohida emas, balki o‘zaro bog‘liq holda o‘zlashtiradi, bu esa uning mantiqiy fikrlash qobiliyatini chuqurlashtiradi. Fanlararo aloqadorlik asosida tashkil etilgan o‘quv jarayoni talabalarda sabab-oqibat munosabatlarini anglash, tahlil qilish, umumlashtirish va xulosa chiqarish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Bo‘lajak o‘qituvchilarning mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish jarayonida innovatsion pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar hamda muammoli vaziyatlar muhim o‘rin tutadi. Ayniqsa, integrativ yondashuv asosida ishlab chiqilgan topshiriqlar va mashg‘ulotlar talabalarning mustaqil fikrlashini rag‘batlantiradi, ularni ijodiy izlanishga undaydi. Natijada, ular nafaqat nazariy bilimlarni egallaydi, balki ushbu bilimlarni amaliyotda qo‘llash ko‘nikmalariga ham ega bo‘ladilar. Integrativ yondashuv asosida bo‘lajak o‘qituvchilarning mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish samaradorligini o‘rganish, uning pedagogik shart-sharoitlari va metodik asoslarini aniqlash bugungi kunda ilmiy va amaliy jihatdan muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur tadqiqot aynan shu muammoni hal etishga qaratilgan bo‘lib, ta’lim jarayonining sifatini oshirishga xizmat qiluvchi ilmiy xulosalar va amaliy tavsiyalarni ishlab chiqishni maqsad qiladi.

Integrativ yondashuv asosida bo‘lajak o‘qituvchilarning mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish masalasi zamonaviy pedagogikaning eng muhim yo‘nalishlaridan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. Chunki bugungi ta’lim tizimi faqat tayyor bilimlarni yetkazib berish bilan cheklanmay, balki talabalarda mustaqil fikrlash, muammolarni hal etish va turli vaziyatlarda to‘g‘ri qaror qabul qilish ko‘nikmalarini shakllantirishni talab etadi. Shu nuqtai nazardan, integrativ yondashuv ta’lim mazmunini boyituvchi va fikrlash jarayonini chuqurlashtiruvchi samarali mexanizm sifatida qaraladi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, an’anaviy o‘qitish tizimida bilimlar ko‘pincha fragmentar tarzda, ya’ni alohida fanlar doirasida beriladi. Bu esa talabalarda bilimlar o‘rtasidagi bog‘liqlikni anglashda qiyinchiliklar tug‘diradi va mantiqiy fikrlashning yetarli darajada rivojlanmasligiga olib keladi. Integrativ yondashuv esa aksincha, fanlararo aloqadorlikni ta’minlash orqali bilimlarni tizimli va yaxlit holda o‘zlashtirish imkonini yaratadi. Natijada, talaba turli fanlar kesimida umumiy qonuniyatlarni ko‘ra oladi, ularni solishtiradi va tahlil qiladi. Shu bilan birga, integrativ yondashuvning samaradorligi ko‘p jihatdan qo‘llanilayotgan pedagogik metod va texnologiyalarga bog‘liq. Muammoli ta’lim, klaster, konseptual xaritalar, “aqliy hujum”, keys-stadi kabi interfaol metodlar talabalarning fikrlash faoliyatini faollashtirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, real hayotiy vaziyatlarga asoslangan topshiriqlar mantiqiy tahlil, sabab-oqibat aloqalarini aniqlash va xulosa chiqarish jarayonini jadallashtiradi. Bu esa bo‘lajak o‘qituvchilarning nafaqat nazariy, balki amaliy fikrlash ko‘nikmalarini ham rivojlantiradi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Biroq, integrativ yondashuvni amaliyotga joriy etishda ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, o‘qituvchilarning metodik tayyorgarligi yetarli emasligi, o‘quv dasturlarining integratsiyaga to‘liq moslashmaganligi hamda baholash tizimining an’anaviy xarakterda qolayotgani ushbu jarayon samaradorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shu sababli, integrativ yondashuvni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun pedagoglarning kasbiy kompetentligini oshirish, o‘quv dasturlarini takomillashtirish va zamonaviy baholash mezonlarini joriy etish zarur. Integrativ yondashuv asosida tashkil etilgan ta’lim jarayoni bo‘lajak o‘qituvchilarning mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishda yuqori samaradorlikka ega ekanligi kuzatiladi. Bu yondashuv orqali talabalarda tizimli, tanqidiy va ijodiy tafakkur shakllanadi, ular murakkab pedagogik vaziyatlarda to‘g‘ri qaror qabul qilishga tayyor bo‘lib boradilar. Demak, integrativ yondashuv nafaqat ta’lim sifati, balki kelajak pedagoglarning kasbiy salohiyatini oshirishda ham muhim omil hisoblanadi.

1-jadval. Integrativ yondashuv asosida bo‘lajak o‘qituvchilarning mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish samaradorligi.

Bosqichlar	O‘qituvchi faoliyati	Talaba (bo‘lajak o‘qituvchi) faoliyati	Metod va texnologiyalar	Vositalar	Kutilayotgan natija (mantiqiy fikrlash rivoji)
Motivatsion bosqich	Tarbiya faniga oid muammoli savol qo‘yadi, real hayotiy vaziyatlarni keltiradi	Muammoni anglaydi, fikr bildiradi, savollarga javob izlaydi	Muammoli ta’lim, aqliy hujum	Slayd, video, tarbiyaviy holatlar misollari	Qiziqish ortadi, boshlang‘ich tahliliy fikrlash shakllanadi
Bilimlarni integratsiya qilish	Tarbiya fanini psixologiya, pedagogika, etika bilan bog‘laydi	Fanlararo bog‘liqlikni aniqlaydi, umumlashtiradi	Integrativ yondashuv, klaster, konseptual xarita	Diagramma, jadval, darsliklar	Tizimli fikrlash, umumlashtirish ko‘nikmasi rivojlanadi
Tahliliy faoliyat bosqichi	Muammoli vaziyatlarni tahlil qilish topshiriqlarini beradi	Vaziyatni tahlil qiladi, sabab-oqibatni aniqlaydi	Keys-stadi, SWOT-tahlil	Keys materiallar, vaziyatli topshiriqlar	Analitik fikrlash, mantiqiy bog‘lanishlarni aniqlash rivojlanadi
Amaliy	Tarbiyaviy	Mustaqil	Loyihaviy	Tarbiya	Mustaqil va

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Bosqichlar	O‘qituvchi faoliyati	Talaba (bo‘lajak o‘qituvchi) faoliyati	Metod va texnologiyalar	Vositalar	Kutilayotgan natija (mantiqiy fikrlash rivoji)
qo‘llash bosqichi	muammolarni hal etish bo‘yicha topshiriqlar beradi	yechimlar ishlab chiqadi, fikrini asoslaydi	metod, rolli o‘yinlar	ssenariylari, amaliy mashg‘ulotlar	ijodiy fikrlash shakllanadi
Refleksiya va baholash	Talabalar faoliyatini baholaydi, fikr-mulohaza bildiradi	O‘z faoliyatini tahlil qiladi, xatolarni aniqlaydi	Refleksiya, o‘z-o‘zini baholash	Test, savolnoma, baholash mezonlari	Tanqidiy fikrlash va xulosa chiqarish ko‘nikmasi rivojlanadi

Mazkur jadval integrativ yondashuv asosida tashkil etilgan “Tarbiya” fani mashg‘ulotlari orqali bo‘lajak o‘qituvchilarda mantiqiy, tahliliy va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini bosqichma-bosqich rivojlantirish mumkinligini ko‘rsatadi.

Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, integrativ yondashuv asosida tashkil etilgan ta’lim jarayoni bo‘lajak o‘qituvchilarning mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishda yuqori samaradorlikka ega. Ayniqsa, “Tarbiya” fani misolida fanlararo integratsiya, muammoli vaziyatlar, interfaol metodlar va amaliy topshiriqlarni uyg‘unlashtirish orqali talabalarda tizimli, analitik va tanqidiy tafakkur shakllanishi ta’minlanadi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, an’anaviy o‘qitishdan farqli ravishda integrativ yondashuv talabalarda bilimlarni chuqur anglash, ularni o‘zaro bog‘lash va amaliyotda qo‘llash ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Bu esa bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy kompetentligini oshirish, pedagogik vaziyatlarni mantiqan tahlil qilish va samarali qarorlar qabul qilish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Shuningdek, integrativ yondashuvni samarali joriy etish uchun o‘qituvchilarning metodik tayyorgarligini oshirish, o‘quv dasturlarini fanlararo integratsiya asosida takomillashtirish hamda zamonaviy baholash mezonlarini qo‘llash muhim ahamiyatga ega ekanligi asoslandi.

Umuman olganda, integrativ yondashuv bo‘lajak o‘qituvchilarning mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishda nafaqat samarali pedagogik vosita, balki ta’lim sifatini oshirishning muhim omili sifatida namoyon bo‘ladi. Mazkur yondashuvni keng joriy etish kelajakda yuqori malakali, mustaqil fikrlaydigan va zamonaviy talablarga javob beradigan pedagog kadrlarni tayyorlashga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

1. Fullan M. The New Meaning of Educational Change. – 5th ed. – New York: Teachers College Press, 2020. – 362 p.
2. Darling-Hammond L., Flook L., Cook-Harvey C., Barron B., Osher D. Implications for educational practice of the science of learning and development // Applied Developmental Science. – 2020. – Vol. 24, No. 2. – P. 97–140.
3. OECD. Education in the Digital Age: Healthy and Happy Children. – Paris: OECD Publishing, 2020. – 180 p.
4. Scott C.L. The Futures of Learning 3: What kind of pedagogies for the 21st century? – Paris: UNESCO, 2020. – 74 p.
5. Hattie J. Visible Learning: The Sequel. – London: Routledge, 2023. – 389 p.
6. OECD. Innovative Learning Environments (ILE): Teachers as Designers of Learning Environments. – Paris: OECD Publishing, 2021. – 210 p.
7. Schleicher A. World Class: How to Build a 21st-Century School System. – Paris: OECD Publishing, 2022. – 297 p.
8. Trilling B., Fadel C. 21st Century Skills: Learning for Life in Our Times. – Updated ed. – San Francisco: Jossey-Bass, 2021. – 256 p.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

FRANSUZ TILI DARSLARIDA “AFFEKTIV (HISSIY) FILTR”NI KAMAYTIRISH VOSITASI SIFATIDA IJODIY-NUTQIY LOYIHALARNING SAMARADORLIGI.

Xolova Shahnoza Davronovna, Buxoro davlat universiteti, Xorijiy tillar fakulteti, Nemis-fransuz tili kafedrasi o‘qituvchisi, Buxoro, O‘zbekiston
Narzulloyeva Dilfuza Bahriddin qizi, Buxoro davlat universiteti, Xorijiy tillar fakulteti, Filologiya va tillarni o‘qitish (fransuz tili) yo‘nalishi 4-bosqich talabasi, Buxoro, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: bugungi globallashuv jarayonida chet tillarini o‘rganish jarayoni nafaqat lingvistik bilimlarni egallash, balki o‘quvchilarning psixologik holatini ham hisobga olishni talab etadi. Xususan, “affektiv filtr” tushunchasi til o‘rganishda muhim omil bo‘lib, u o‘quvchilarning qo‘rquv, ishonchsizlik, stress kabi hissiy holatlari bilan bog‘liq to‘siqlarni anglatadi. Ushbu tushuncha til o‘rganish samaradorligini sezilarli darajada pasaytirishi mumkin. Fransuz tili darslarida o‘quvchilarning erkin fikrlashi, o‘zini ifoda etishi va nutqiy faoliyatga faol jalb etilishi uchun affektiv filtrni kamaytirish zarur. Shu nuqtai nazardan, ijodiy-nutqiy loyihalar samarali pedagogik vosita sifatida ahamiyat kasb etadi. Mazkur yondashuv o‘quvchilarning qiziqishini oshiradi, ularning nutqiy kompetensiyasini rivojlantiradi va psixologik to‘siqlarni kamaytiradi.

MAQSAD: tadqiqotning asosiy maqsadi - fransuz tili darslarida ijodiy-nutqiy loyihalardan foydalanish orqali o‘quvchilarda affektiv (hissiy) filtrni kamaytirish va bu orqali ularning nutqiy faoliyat samaradorligini oshirishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: mazkur tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalanildi: Nazariy tahlil - affektiv filtr nazariyasi va ijodiy ta’lim texnologiyalariga oid ilmiy adabiyotlarni o‘rganish. Pedagogik kuzatuv - fransuz tili darslarida o‘quvchilarning faoliyati va hissiy holatini kuzatish. Eksperimental metod - ijodiy-nutqiy loyihalarni amaliyotda qo‘llash. So‘rovnoma va testlar - o‘quvchilarning o‘ziga bo‘lgan ishonchi, motivatsiyasi va nutqiy faolligini aniqlash. Tadqiqot jarayonida o‘quvchilarga quyidagi turdagi ijodiy loyihalar taklif etildi: Rol o‘ynash (dialog va sahna ko‘rinishlari). Mini-prezentatsiyalar. Hikoya tuzish va taqdim etish Video va audio loyiha ishlari

NATIJA VA MUHOKAMA: tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, ijodiy-nutqiy loyihalardan foydalanish o‘quvchilarning affektiv filtrini sezilarli darajada kamaytiradi. Xususan: O‘quvchilarda nutqiy qo‘rquv kamaydi**, o‘**ziga ishonch ortdi, darslarda faollik va ishtirok darajasi oshdi**,** fransuz tilida erkin fikr bildirish ko‘nikmalari shakllandi. Ijodiy loyihalar orqali o‘quvchilar o‘zlarini erkin his qila boshladilar, bu esa ularning psixologik to‘siqlarini bartaraf etishga yordam berdi. Shuningdek, dars jarayonida ijobiy muhit shakllandi, bu esa o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi samarali muloqotni kuchaytirdi.

XULOSA: fransuz tili darslarida ijodiy-nutqiy loyihalardan foydalanish affektiv filtrni kamaytirishda samarali vosita hisoblanadi. Ushbu yondashuv o‘quvchilarning psixologik holatini yaxshilaydi, nutqiy faoliyatini rivojlantiradi va chet tilini o‘zlashtirish samaradorligini

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

oshiradi. Shu bois, zamonaviy ta'lim jarayonida ijodiy yondashuvlar va interfaol metodlardan keng foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Kalit so'zlar: affektiv filtr, fransuz tili, ijodiy-nutqiy loyihalar, nutqiy kompetensiya, motivatsiya, psixologik to'siq, interfaol metodlar, til o'rganish samaradorligi

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ТВОРЧЕСКО-РЕЧЕВЫХ ПРОЕКТОВ КАК СРЕДСТВА СНИЖЕНИЯ «АФФЕКТИВНОГО (ЭМОЦИОНАЛЬНОГО) ФИЛЬТРА» НА УРОКАХ ФРАНЦУЗСКОГО ЯЗЫКА.

Холова Шахноза Давроновна, преподаватель кафедры немецко-французского языка факультета иностранных языков, Бухарского государственного университета, Бухара, Узбекистан.
Нарзуллоева Дилфуза Бахриддин кизи, студентка 4 курса факультета иностранных языков, Бухарского государственного университета направления «Филология и обучение языкам (французский язык)», Бухара, Узбекистан.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в условиях современной глобализации процесс изучения иностранных языков требует не только освоения лингвистических знаний, но и учета психологического состояния обучающихся. В частности, понятие «аффективный фильтр» является важным фактором в обучении языку и отражает барьеры, связанные с такими эмоциональными состояниями, как страх, неуверенность и стресс. Данный фактор может существенно снижать эффективность усвоения языка. На уроках французского языка необходимо снижать аффективный фильтр для обеспечения свободного выражения мыслей учащихся и их активного вовлечения в речевую деятельность. В этом контексте творческо-речевые проекты выступают как эффективное педагогическое средство, повышающее интерес обучающихся, развивающее их речевую компетенцию и уменьшающее психологические барьеры.

ЦЕЛЬ: основной целью исследования является снижение аффективного (эмоционального) фильтра у учащихся на уроках французского языка посредством использования творческо-речевых проектов и повышение эффективности их речевой деятельности.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в ходе исследования были использованы следующие методы: теоретический анализ научной литературы по теории аффективного фильтра и творческим образовательным технологиям; педагогическое наблюдение за деятельностью и эмоциональным состоянием учащихся на уроках французского языка; экспериментальный метод с применением творческо-речевых проектов; анкетирование и тестирование для определения уровня уверенности, мотивации и речевой активности обучающихся. В процессе исследования учащимся были предложены следующие виды творческих проектов:

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

ролевая игра (диалоги и сценические постановки), мини-презентации, составление и представление рассказов, а также видео- и аудиопроекты.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЕ: результаты исследования показали, что использование творческо-речевых проектов значительно снижает уровень аффективного фильтра у учащихся. В частности, наблюдалось снижение речевого страха, повышение уверенности в себе, увеличение активности и участия на уроках, а также формирование навыков свободного выражения мыслей на французском языке. Благодаря творческим проектам учащиеся стали чувствовать себя более раскованно, что способствовало преодолению психологических барьеров. Кроме того, на уроках сформировалась благоприятная атмосфера, способствующая эффективному взаимодействию между преподавателем и обучающимися.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: таким образом, использование творческо-речевых проектов на уроках французского языка является эффективным средством снижения аффективного фильтра. Данный подход способствует улучшению психологического состояния учащихся, развитию их речевой деятельности и повышению эффективности усвоения иностранного языка. В связи с этим целесообразно широко применять творческие и интерактивные методы в современном образовательном процессе.

Ключевые слова: аффективный фильтр, французский язык, творческо-речевые проекты, речевая компетенция, мотивация, психологический барьер, интерактивные методы, эффективность обучения языку

THE EFFECTIVENESS OF CREATIVE-SPEECH PROJECTS AS A MEANS OF REDUCING THE “AFFECTIVE (EMOTIONAL) FILTER” IN FRENCH LANGUAGE CLASSES.

Kholova Shahnoza Davronovna, teacher of the german-french department, faculty of foreign languages, Bukhara state university
Narzulloyeva Dilfuza Bahriddin qizi, 4th-year student of the faculty of foreign languages, Bukhara state university, philology and language teaching (french)

Annotation

INTRODUCTION: in the context of modern globalization, the process of learning foreign languages requires not only the acquisition of linguistic knowledge but also consideration of learners’ psychological states. In particular, the concept of the “affective filter” is an important factor in language learning, representing barriers related to emotional states such as fear, lack of confidence, and stress. This factor can significantly reduce the effectiveness of language acquisition. In French language classes, it is essential to lower the affective filter to ensure students’ free expression and active participation in speech activities. In this regard, creative-speech projects serve as an effective pedagogical tool,

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

increasing learners' interest, developing their communicative competence, and reducing psychological barriers.

AIM: the main objective of the study is to reduce students' affective (emotional) filter in French language classes through the use of creative-speech projects and thereby improve the effectiveness of their speech activity.

MATERIALS AND METHODS: the following methods were used in the study: Theoretical analysis – study of scientific literature on the affective filter theory and creative educational technologies. Pedagogical observation – monitoring students' activities and emotional states during French lessons. Experimental method – implementation of creative-speech projects in practice. Surveys and tests – assessment of students' confidence, motivation, and speech activity. During the research, students were offered the following types of creative projects: role-playing (dialogues and dramatizations), mini-presentations, storytelling and presentations, as well as video and audio projects.

RESULTS AND DISCUSSION: the results of the study showed that the use of creative-speech projects significantly reduces students' affective filter. In particular: Students' speaking anxiety decreased. Self-confidence increased. Classroom participation and activity improved. Skills of free expression in French were developed. Through creative projects, students began to feel more comfortable, which helped them overcome psychological barriers. In addition, a positive classroom environment was formed, enhancing effective interaction between teacher and students.

CONCLUSION: in conclusion, the use of creative-speech projects in French language classes is an effective means of reducing the affective filter. This approach improves students' psychological state, develops their speech activity, and increases the effectiveness of foreign language acquisition. Therefore, it is advisable to widely implement creative and interactive methods in modern education.

Keywords: affective filter, French language, creative-speech projects, communicative competence, motivation, psychological barriers, interactive methods, language learning effectiveness

In today's era of globalization, not only English, but also French, retains its position as the language of international communication, culture and diplomacy. However, one of the biggest difficulties that teachers face in the educational process is the problem of students avoiding or remaining silent during the lesson. One of the main reasons for this is linguistic and psychological barriers, which reduce students' speech activity and negatively affect the development of communicative competence. One of the first important factors is the lack of vocabulary. Students are afraid of not being able to find the necessary and appropriate words to express their thoughts. This situation leads to the student's

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

reluctance to express his thoughts. This problem is especially noticeable in the initial period of language learning and can be observed in many students.

The second factor is the fear of making grammatical mistakes in the process of oral speech. In French, grammatical features such as the complex conjugation of verbs, gender and number categories, the use of articles, and the agreement of adjectives create difficulties for students. As a result, students try to avoid speech activity, fearing to speak incorrectly. There is a monitor hypothesis in science, that is, the student edits his speech excessively with an internal "controller" (monitor), and as a result, the speed of speech decreases, fluency is lost. Grammatical rules, instead of helping communication, begin to serve as an obstacle to it. The third factor is difficulties with pronunciation. The phonetic system of the French language is difficult for many students. For example, *nasal sounds [ã], [õ], [ɛ̃]* or liaison phenomena (liaison) increase the fear of incorrect pronunciation. This creates a lack of confidence in students regarding their speech and they do not want to look ridiculous with their "rough" pronunciation.

The fourth factor is the social environment in the classroom. Some students avoid speaking, fearing ridicule or criticism from their peers. In such a situation, students refrain from freely expressing their thoughts. As a result, these linguistic and psychological factors together create a state of speech anxiety *(l'anxiété linguistique)* in the student, which reduces the effectiveness of the process of learning a foreign language.

Not only cognitive, but also *affective (emotional)* factors play an important role in the process of language learning. Modern language teaching methods emphasize that emotional factors such as motivation, self-confidence and anxiety directly affect the level of language acquisition of students. In philosophy, Aristotle defined emotions as: "all those feelings which change a person in such a way as to affect their judgment and which are accompanied by suffering or pleasure" (Rhetoric II, Chapter 1, 182). Twenty-four centuries later, Jérôme Ravat (2007) explains that "basic" emotions correspond to more specific mental states characterized in particular by a rapid onset, a limited duration, and an involuntary emergence." He differentiates between emotions and feelings such as love or jealousy. He adds that "a feeling, in fact, can develop gradually, last longer than an emotion, and also refers to a conscious perception, which is not always the case with an emotion." » (Ravat, 2007: 83). According to research in the field of psychology and neurobiology, some emotions are associated with the biological evolution of humans and are universal in nature. Such basic emotions include joy, sadness, fear, anger, surprise and disgust. Researchers claim that these emotions are innate and appear automatically and often subconsciously from the very beginning of human life (Antonio Damasio, 1999: 58). Emotions also play an important role in the process of communication between people. They help people express their thoughts and feelings in speech, which is manifested through facial expressions (Botella, 2005: 9). In addition, emotions also serve to protect a person from various dangerous or emergency situations. For example, the feeling of fear encourages a person to avoid danger and thereby serves to save his life

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

(Antonio Damasio, 2010: 185). In this sense, emotions are manifested as a kind of "language" of the human body. At the same time, more complex emotions are also formed during human activity. These include states such as shame, pride, shyness or envy. Researchers call suchRavat, 2007 : 83 emotions "higher-level cognitive emotions", because they arise mainly in the process of social relationships and are associated with complex cognitive processes, including the activity of the reflexive mind (Ravat, 2007: 83).

Emotional factors play a role in learner success. According to Stephen Krashen (2009: 31), research over the last decade (the 1970s and 1980s) has confirmed that various affective variables are linked to the success of second language acquisition. Most of these studies can be classified into one of three categories:

1. *Motivation.* Highly motivated learners generally perform better in second language acquisition.
2. *Self-confidence.* Confident learners with a positive self-image tend to perform better in second language acquisition.
3. *Anxiety.* Low anxiety appears to be conducive to second language acquisition, whether measured on an individual or classroom scale.

According to the theory of the Affective Filter Hypothesis, put forward by the famous linguist Stephen Krashen, the emotional state of the learner is one of the important factors influencing the process of language acquisition. If the learner has fear, anxiety or low motivation, the affective filter will be high and the new language material will not be effectively mastered. On the contrary, if the learner feels free and confident, the affective filter will be low and the language acquisition process will be more effective.

Anxiety is therefore an emotion that can disrupt learners and hinder their learning. The stronger it is, the lower their self-esteem will be. The former has a strong influence on the latter. An anxious person will often tend to question themselves and undervalue themselves. They may lack self-confidence and find it more difficult to engage in activities or connect with others, as their self-esteem is low, or even very low. The way others perceive them can have consequences and lead them to withdraw, not speak, or break off all contact with others. This type of student is sometimes also found in foreign language classes.The stronger the anxiety, the more negative the self-esteem, and the less motivated a person will be to perform tasks or actions that could have negative consequences for them. Motivation is linked to the different emotions that human beings can experience, such as anxiety and self-esteem.

Certainly, a teacher's primary task is to teach, but they must also get to know the members of their class. This begins with knowing their first or last name. Students can then feel that their teacher is trying to get to know them, and this can create a closer student-teacher relationship. When learners feel valued, they can become more engaged in classroom activities. In the Rodriguez, Plax, and Kearney model cited by Jane Arnold, "if the teacher creates an affective relationship that supports learners through proximity and

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

friendship, this predisposes students to devote more time to learning tasks and thus leads to better cognitive results" (Arnold, 2006: 416).

Also, one of the researchers who made a great contribution to the study of affective factors in language teaching methodology is Jane Arnold. According to her views, the emotional state of the learner, self-confidence and a positive psychological environment created by the teacher are important pedagogical factors in learning a foreign language. Arnold emphasizes in her research that the teacher's supportive attitude, creative activities and cooperative activities increase the speech activity of students. Therefore, one of the urgent pedagogical tasks in modern French language lessons is the use of innovative methods, in particular creative speech projects, aimed at reducing students' emotional barriers. Such an approach increases students' motivation, creates a positive psychological atmosphere in the lesson, and helps develop oral competence.

To help students develop a sense of self-esteem in relation to the foreign language they are learning, the activities offered and carried out in the lesson should be meaningful to them. Next, the teacher should try to determine the learning styles of the students. For example, some students are auditory learners, learning mainly by hearing, while others are visual learners, learning more by seeing, and some are kinesthetic learners, learning through gestures. Thus, although the teacher's task is to meet the individual needs of each student, it is difficult to do this in one lesson. Therefore, the teacher should have a wide range of tools and methods. He can try to satisfy the interests of students through various creative activities, tasks performed in groups (collaboration). Encouraging oral communication in the classroom, using drama, staged phonetics exercises or playful activities can help improve the classroom environment. Also, changing the activities and the way the classroom is organized allows students to get to know each other better, gain confidence and exchange ideas, which in turn strengthens social bonds between them.

The most important thing for a teacher is to work with and for students, to provide them with freedom, to allow them to use their creative and imaginative potential. “The assumed view is that language learning is a process of moving the body, as attention is drawn to hearing and seeing another person; therefore, learning a language other than one’s own is a transition from a ‘speaking body’ to another body, a temporary experience of oneself as another person, which involves cognitive, semantic, emotional, social and cultural influences” (Louÿs and Leeman, 2013: 5).

However, as Didier Bottineau points out, “although communicative competences and task-based approaches are valued, students are left out of two important dimensions: speaking is a physical connection with others and, through it, the two-way development of semantic, emotional and interactive cognitive effects. Often, the gap between this experience and formal goals creates obstacles, and sometimes it leads to stress and misunderstandings” (Bottineau, 2013: 12). Therefore, the teacher must ensure that communication takes place between all participants in the classroom, as well as pay attention to the different emotions of the students. Some tools that take into account

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

affective factors can be very interesting for students. For example, board games. Students often forget that they are learning while playing a game (Agaësse, 2009: 50), which reduces their fear and increases their motivation. Gradually, they become less hesitant to speak, establish friendly relationships with their peers, and experience positive emotions such as joy. Such games make language learning less stressful and compulsive. As Gilles Brougère notes, games "allow students to escape from everyday life and its consequences" (Brougère, 2005: 57). At the same time, Jérôme Bruner adds: "through games, students have the opportunity to try out different combinations of behaviors that would be difficult in normal situations" (Brougère, 2005: 56). Through games, students are given the opportunity to make mistakes, take responsibility for solving problems and finding solutions, and as a result, develop independence and self-control. They communicate, cooperate with their peers, and complete various tasks with the aim of winning (based on the rules of the game or their modifications). In this way, students have more freedom to complete tasks and have more choice in topics than in traditional classes, without realizing that they are learning. When board games are used, students who are usually very shy talk more and become more active. Teachers, meanwhile, monitor the safety and emotional state of students, answer questions, and ensure that activities are carried out correctly.

In the methodology of teaching a foreign language, the attitude towards errors is one of the important pedagogical issues. In traditional lessons, students' grammatical or lexical errors are immediately corrected, which often reduces their speech activity. Students may refrain from freely expressing their thoughts due to fear of making mistakes. Therefore, in modern communicative methodology, instead of immediately correcting errors, a delayed correction approach is used. According to this method of the principle of "Error is a means of development", the teacher, without interrupting the student's speech, notes his mistakes and corrects them through a general discussion at the end of the lesson. This approach maintains the speech activity of students and ensures the communicative nature of the lesson process. For example, students can express their thoughts using French expressions such as:

- *« Je pense que cette activité est intéressante et utile. »*
- *« À mon avis, apprendre le français est efficace. »*
- *« Je voudrais parler plus en français. »*

Table 1. Classification of creative and speech projects used in French lessons

Type of activity	Developing skills	Affective filter factor	Expected result
Role-playing games	Oral speech	Reduce fear	Free communication
Group project	Collaboration	Social support	Increased activity

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Presentation	Speech and argumentation	Self-confidence	Independent opinion
Create a video or podcast	Creative speech	Motivation	Interest in language
Cultural project	Intercultural competence	Interest	Positive emotional environment

Such activities reduce students' fear of making mistakes and provide opportunities for them to gain speaking experience. Thus, creative play and theater methods, as well as visual and technological tools, serve to reduce students' affective barriers in the process of learning French and develop their oral competence.

Studying a foreign language is not easy; not everything is always logical. This can lead to some tension, but creating moments like this can help learners release tension and refocus. While these aren't always formal teaching moments, they allow students to take a short break and recharge. This can only be achieved if the teacher is aware of the class's emotional state and understands the prevailing atmosphere.

It can be observed that the students' speech activity has increased significantly using various methods. This is due to the fact that the French lessons were based on the principle of error as a means of development (Delayed Correction).

Table 2. Classification of the main linguistic errors observed in French lessons

Error category	Clear manifestations of errors
Lexical errors	- literal translation from the native language - Confusion in cause and effect relationships - Lexical meaning ambiguities (lack of vocabulary)
Grammatical and syntactic errors	-Errors in the construction of interrogative sentences -Incorrect use of grammatical aspects -Incorrect use of articles (determination) -Omission or overuse of plural and singular suffixes -Not knowing the place of pronouns in a sentence and the order of parts of speech -Errors related to prepositions -Misuse of relative pronouns -Confusion between possessive and possessive pronouns
Pronunciation and phonological errors	- Incorrect stress placement - Incorrect pronunciation of certain phonemes (e.g. nasal sounds) - Prosodic errors (stressing grammatical words, incorrect intonation)

Instead of correcting grammatical and lexical errors during the lesson, the teacher analyzed them at the end of the lesson. As a result, students were able to speak freely without fear of making mistakes during the speech process. For example, one student

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

expressed his experience as follows: *"Je suis le personnage et je peux parler librement." (I am a character and I can speak freely.)* Also, using the *Marottes des émotions* method, students were able to express their emotions through speech. At the beginning of the lesson, they expressed their current mood in French words through the *"Météo des émotions"* exercise, which increased their self-confidence and reduced the affective filter.

As *Brougère (2005) and Bruner (2005)* have pointed out, games allow us to escape from everyday life, to avoid making mistakes and to try new combinations. The board games, staged phonetic exercises and *Théâtre de l'absurde* methods used during the lesson demonstrated this principle in practice. For example, the students used the following expressions in the game: *"Nous devons coopérer pour résoluir cette énigme." (We must cooperate to solve this puzzle.) "J'ai le droit de faire des erreurs et d'essayer encore." (I have the right to make mistakes and try again.)* In this way, students assume creative freedom and responsibility, developing independence and self-control through the practical application of language.

Students' fear and stress were not only related to the fear of making mistakes, but also to the classroom environment, social interactions with peers, and pedagogical stress. In this context, humor and relaxation techniques *(Humour et détente)* were confirmed as important tools to reduce the affective filter. Some teachers allowed students a certain degree of freedom during the lesson: for example, allowing them to yawn or walking around the classroom to reduce accumulated stress. As Beatrix Fife (2016) notes, *"To encourage relaxation, the teacher can suggest exercises in the form of vocal exhalations, which reduce tension in the face and body, similar to what happens after doing muscle tension exercises in gymnastics. This relaxation can also be achieved through laughter or other breathing exercises."*

Also, as Kertész-Vial (2000) noted, the teacher should take into account the "social-affective factors" that stimulate language learning. Stress and negative stimuli reduce or completely eliminate responses in language lessons. In this regard, humor is one of the most convenient tools, as it relaxes students and prepares them for classroom activities. At the same time, humor and relaxation techniques have shown high efficiency in increasing students' self-confidence, reducing the affective filter, and making the classroom environment comfortable. This is logically consistent with previous results: through creative exercises, games, theater, and visual aids, students not only developed verbal competence, but also became emotionally relaxed and motivated.

Table 3. Analysis of the impact of positive emotions on students' speech activity

Student profile (conditional names)	Observed emotions	The factor that aroused the feeling	Speech product (example)	Positive changes in speech	Subjective opinion of the student

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Charos (9th grade)	Joy, Pride	Being able to independently construct a complex sentence	"J'arrive à composer cette phrase toute seule!"	Code switching, praise lexicon, and exclamation tones	"I felt like a hero and started speaking freely."
Shahina (8th grade)	Optimism, Calmness	The student's patient attitude towards mistakes	«Ok, je peux décrire son style vestimentaire."	Loss of speech impediment, increased fluency	"Not being afraid to make mistakes gave me strength, my teacher supported me."
Sardor (8th grade)	Contentment, Joy	Winning or getting the correct answer during the game	"Bon, j'ai trouvé le mot caché, hourra!"	Use of exclamation (shout) and rich vocabulary	"I forgot I was studying while playing, it was so much fun."

The results of the experiment showed that the use of affective and creative methods in learning French:

- Significantly increases students' speech activity;
- Improves self-esteem and motivation;
- Reduces anxiety;
- Strengthens social ties based on friendship and cooperation;
- Makes language learning natural, free and interesting.

At the same time, with the help of creative methods and affective approaches, students learn to speak freely and use new linguistic elements without fear of mistakes, which eliminates the blockage and frustration that occurs in traditional teaching methods. It follows that affective and creative methods are an effective pedagogical solution in learning French, which allows for the integration of speech competence, emotional state, and personal development of students.

Learning a foreign language is not easy, not everything always makes sense. Therefore, some tensions may arise. Therefore, it is necessary to give students more freedom to work creatively with their knowledge and reduce the impact of negative

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

emotions, such as fear. Through this approach, students will have the opportunity to increase their self-confidence, not be afraid to speak, and overcome the *"affective filter"***.** This will help to strengthen positive affective factors, increase students' commitment to learning tasks, make them responsible, and encourage them to be independent. It will be interesting to create an environment in the classroom that will generate positive emotions in students. To do this, take into account the types of learning of students, organize exercises in different ways, and allocate time for conversations with students - these are the elements of the first approach. If students feel that their teacher takes their interests and personality into account, they feel more at ease, which reduces fear in the classroom and boosts self-esteem.

Of course, the problem is not only in the type of exercises, but also in how to choose them, how to manage them, and how to implement them with students. Taking into account the negative or positive emotions of students is a difficult task for teachers. This does not mean controlling or taking everything into account, but rather taking a careful approach and achieving the best possible result.

Taking into account the learning styles of students in the classroom was also an important factor. Students learn differently: some are auditory (learn by listening to remember), some are visual (learn by seeing), and others are kinesthetic (learn through movement and gestures). Therefore, organizing exercises using different methods and taking into account individual needs makes the learning process interesting and effective. When students feel that their interests and personalities are taken into account, they feel calm, which reduces anxiety and increases self-esteem.

The study also showed the importance of the teacher's emotional state monitoring and interactive pedagogical approach. The teacher can make the language learning process more effective by taking into account the negative or positive emotions of students, guiding the exercises, motivating them, and creating a positive environment. At the same time, giving students the opportunity to work creatively and freely exchange ideas increases their responsibility, encourages independent activity and develops self-esteem. Overall, the study showed that combining affective and creative methods is an effective pedagogical strategy for learning a foreign language.

In conclusion, the study scientifically confirmed that affective and creative methods are an important pedagogical tool in learning French. These methods involve students in speech activity, reduce their anxiety, create a positive emotional environment, and make language learning a natural and free process. At the same time, this approach develops students' social skills, creative thinking, and the ability to work independently, making the pedagogical process effective and interesting. The combined use of affective and creative methods in learning French not only increases verbal activity, but also significantly increases students' emotional stability, motivation, and self-esteem. Thus, the lesson process becomes interactive, interesting, and effective.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Aristotel. (2014). Œuvres complètes. Éditions Flammarion.
2. Arnold J. (2006). Comment les facteurs affectifs influencent-ils l’apprentissage d’une langue étrangère ? Ela. Études de linguistique appliquée, 144, 407-425.
3. A. Tcherkassof, Les Emotions et leurs expressions (Presses universitaires de Grenoble, Grenoble, 2008)
4. A. Wierzbicka, E. Jamrozik, L'amour, la colère, la joie, l'ennui. La sémantique des émotions dans une perspective transculturelle. Langages, 23/89, 97-107.
5. Bogaards P. (1991). Aptitude et affectivité dans l’apprentissage des langues étrangères. Paris: Les Editions Didier.
6. Botella M. (2015). Les émotions en psychologie: définitions et descriptions. Le Langage et l’homme vol. 2, 9-22.
7. Bottineau D. (2013). Le vécu corporel dans la pratique d’une langue. Langages, 192, 11-28.
8. Damasio A. R. (1999). Le sentiment même de soi : corps, émotions, conscience. Paris: Ed. Odile Jacob.
9. Germain C. (1993). Évolution de l’enseignement des langues : 5000 ans d’histoire. Paris : CLE International.
10. Louÿs G. et Leeman D. (2013). Pour une ré-évaluation paradigmatique de notre conception du parleur. Langages, 192, 3-10.
11. Pennac D. (2007). Chagrin d’école. Paris : Gallimard.
12. Porcher L. (1977). Pour une sociologie des apprentissages. Le Français Dans Le Monde, 133, 73-77.
13. Ravat J. (2007). Actions, émotions, motivation : fondements psychologiques du raisonnement pratique. Le Philosophoire, 29, 81-95.
14. F Raby. Entre faux débats et vraies distinctions. Réflexion sur les méthodes de recherche empirique en didactique de l’anglais. LIDILEM, Université Stendhal (Grenoble, 2008)
15. Davronovna, Kholova Shahnoza. "PHRASEOLOGY IN LANGUAGE LEARNING: SPECIFIC DIFFICULTIES ENCOUNTERED BY LEARNERS." “Chet tillarni oqitishning innovatsion usullari, tarjimonshunoslik va filologik tadqiqotlarda zamonaviy yondashuvlar” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjuman 1.1 (2025): 112-115.
16. Kholova Shahnoza Davronovna. (2025). Challenges And Obstacles In Children Learning French. Progress Annals: Journal of Progressive Research, 3(05), 35–37. Retrieved from https://academiaone.org/index.php/8/article/view/1211
17. Xolova, S. (2023). “AVOIR” FE'LI ISHTIROKIDAGI INSON HIS-TUYG'ULARINI IFODA ETUVCHI FRAZEMALAR TARJIMASINING O'ZIGA XOSLIKLARI. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz), 33(33).

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

18. Davronovna, K. S. (2022). SOME FEATURES OF CERTAIN PHRASEOLOGICAL UNITS TRANSLATION USED IN FRENCH LITERATURE OF THE NINETEENTH CENTURY. European Journal of Interdisciplinary Research and Development, 9, 70-74.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 3

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR NUTQ TARAQQIYOTIDA ZAMONAVIY ILMIY-PEDAGOGIK YONDASHUVLARNING ROLI

Berdiyeva Umida G‘oyibberdiyevna, Buxoro davlat pedagogika instituti magistranti, Buxoro, O’zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maktabgacha yosh davri bolaning har tomonlama rivojlanishida, ayniqsa nutq shakllanishida muhim bosqich hisoblanadi. Aynan shu davrda bolaning fikrlashi, muloqotga kirishishi, atrof-muhitni anglash jarayoni nutq orqali namoyon bo‘ladi. Shuning uchun maktabgacha ta’lim tizimida bolalar nutqini rivojlantirish pedagogik jarayonning ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida qaraladi. Nutqning yetarli darajada rivojlanishi bolaning ijtimoiy moslashuvi, intellektual salohiyati hamda keyingi ta’lim bosqichlaridagi muvaffaqiyatiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Bugungi kunda maktabgacha ta’lim tizimida zamonaviy ilmiy-pedagogik yondashuvlardan foydalanish bolalar nutqini rivojlantirish samaradorligini oshirishda muhim omil bo‘lib xizmat qilmoqda. Innovatsion pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar, o‘yin faoliyati hamda kommunikativ yondashuvlar bolalarning nutqiy faolligini kuchaytirib, ularning lug‘at boyligini oshirish, mustaqil fikrlash va muloqot madaniyatini shakllantirishga yordam beradi. Shu nuqtai nazardan, maktabgacha yoshdagi bolalar nutq taraqqiyotida zamonaviy ilmiy-pedagogik yondashuvlarning o‘rni va ahamiyatini o‘rganish dolzarb ilmiy-pedagogik masalalardan biri hisoblanadi. Mazkur maqolada ushbu yondashuvlarning mazmuni, ularning nutq rivojiga ta’siri hamda amaliy qo‘llash imkoniyatlari tahlil qilinadi.

MAQSAD: mazkur maqolaning maqsadi maktabgacha yoshdagi bolalar nutq taraqqiyotida zamonaviy ilmiy-pedagogik yondashuvlarning o‘rni va ahamiyatini ilmiy jihatdan tahlil qilish, nutq rivojlantirish jarayonida samarali pedagogik metod va texnologiyalarni aniqlash hamda ularni maktabgacha ta’lim amaliyotida qo‘llash imkoniyatlarini yoritishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: mazkur tadqiqotda maktabgacha yoshdagi bolalar nutq taraqqiyotini rivojlantirishga oid ilmiy-pedagogik manbalar, metodik qo‘llanmalar, davlat ta’lim standartlari hamda zamonaviy pedagogik tadqiqotlar material sifatida tahlil qilindi. Shuningdek, maktabgacha ta’lim tashkilotlarida qo‘llanilayotgan nutq rivojlantirish metodlari va pedagogik texnologiyalar o‘rganildi.

Tadqiqot jarayonida nazariy tahlil, pedagogik kuzatish, taqqoslash, umumlashtirish hamda metodik adabiyotlarni o‘rganish usullaridan foydalanildi. Ushbu metodlar maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirishda zamonaviy ilmiy-pedagogik yondashuvlarning samaradorligini aniqlash va ularning amaliy ahamiyatini yoritishga xizmat qildi.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 3

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, maktabgacha yoshdagi bolalar nutq taraqqiyotida zamonaviy ilmiy-pedagogik yondashuvlardan foydalanish nutq rivojlanish samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Ayniqsa, interfaol metodlar, o‘yin texnologiyalari, kommunikativ yondashuv hamda innovatsion pedagogik vositalar bolalarning nutqiy faolligini kuchaytirib, lug‘at boyligini oshirish, ravon va mantiqiy fikr bildirish ko‘nikmalarini shakllantirishga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Muhokamalar jarayonida aniqlanishicha, an’anaviy metodlar bilan bir qatorda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni uyg‘unlashtirish bolalarning nutq rivojlanishida yanada samarali natija beradi. Xususan, didaktik o‘yinlar, suhbat, hikoya tuzish, rolli o‘yinlar va multimedia vositalaridan foydalanish bolalarda mustaqil fikrlash, muloqot madaniyati hamda nutqiy ijodkorlikni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Natijalar shuni ko‘rsatdiki, ilmiy-pedagogik asoslangan yondashuvlar tizimli ravishda qo‘llanilganda bolalarning nutq rivoji, ijtimoiy muloqotga kirishish qobiliyati hamda tafakkur faolligi sezilarli darajada oshadi. Bu esa maktabgacha ta’lim jarayonida nutq rivojlantirish ishlarini ilmiy asosda tashkil etish muhimligini yana bir bor tasdiqlaydi.

XULOSA: xulosa qilib aytganda, maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirish ularning intellektual, ijtimoiy va shaxsiy kamolotida muhim o‘rin tutadi. Ayniqsa, zamonaviy ilmiy-pedagogik yondashuvlarga asoslangan ta’lim jarayoni bolalarning nutqiy faolligini oshirish, lug‘at boyligini kengaytirish hamda muloqot madaniyatini shakllantirishda samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi. Pedagogik tajribalar shuni ko‘rsatadiki, innovatsion metodlar, interfaol mashg‘ulotlar, didaktik o‘yinlar, kommunikativ texnologiyalar hamda axborot-kommunikatsiya vositalaridan foydalanish bolalarning nutq rivojiga sezilarli ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Shuningdek, nutq rivojlantirish jarayonida bolaning individual xususiyatlarini hisobga olish, qulay pedagogik muhit yaratish hamda ta’lim va tarbiya uyg‘unligini ta’minlash muhim ahamiyat kasb etadi. Tarbiyachi va pedagoglarning zamonaviy pedagogik kompetensiyaga ega bo‘lishi, metodik yondashuvlarni to‘g‘ri tanlay bilishi ham nutq taraqqiyoti samaradorligini oshiradi. Umuman olganda, maktabgacha ta’lim tizimida bolalar nutqini rivojlantirishni ilmiy-pedagogik asosda tashkil etish nafaqat ularning nutqiy kompetensiyasini shakllantiradi, balki mustaqil fikrlash, ijtimoiy faollik, muloqotga kirishish qobiliyatini ham rivojlantiradi. Shu sababli kelgusida nutq rivojlantirish metodlarini takomillashtirish, innovatsion pedagogik texnologiyalarni amaliyotga keng joriy etish hamda ushbu yo‘nalishda ilmiy tadqiqotlarni davom ettirish dolzarb vazifalardan biri bo‘lib qoladi.

Kalit so’zlar: maktabgacha ta’lim, nutq rivoji, maktabgacha yoshdagi bolalar, ilmiy-pedagogik yondashuv, kommunikativ kompetensiya, nutq taraqqiyoti, pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar, didaktik o‘yinlar, nutq madaniyati, ta’lim jarayoni, bolalar rivojlanishi.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 3

РОЛЬ СОВРЕМЕННЫХ НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ПОДХОДОВ В РАЗВИТИИ РЕЧИ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА.

Бердиева Умида Гайибердиевна, магистр Бухарского государственного педагогического института, Бухара, Узбекистан.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: дошкольный период является важным этапом всестороннего развития ребенка, особенно в формировании речи. Именно в этот период мышление, коммуникативные навыки и восприятие окружающей среды ребенка проявляются через речь. Поэтому развитие речи детей в системе дошкольного образования считается одним из приоритетных направлений педагогического процесса. Адекватное развитие речи напрямую влияет на социальную адаптацию ребенка, его интеллектуальный потенциал и успехи на последующих этапах обучения.

Сегодня использование современных научно-педагогических подходов в системе дошкольного образования служит важным фактором повышения эффективности развития речи у детей. Инновационные педагогические технологии, интерактивные методы, игровые занятия и коммуникативные подходы обогащают речевую активность детей, способствуют расширению их словарного запаса, формированию культуры самостоятельного мышления и общения. В этой связи изучение роли и значения современных научно-педагогических подходов в развитии речи у детей дошкольного возраста является одной из актуальных научно-педагогических проблем. В данной статье анализируется содержание этих подходов, их влияние на развитие речи и возможности практического применения.

ЦЕЛЬ: целью данной статьи является научный анализ роли и значения современных научно-педагогических подходов в развитии речи у детей дошкольного возраста, выявление эффективных педагогических методов и технологий в процессе развития речи и освещение возможностей их применения в практике дошкольного образования.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в данном исследовании в качестве материалов были проанализированы научно-педагогические источники, методические пособия, государственные образовательные стандарты и современные педагогические исследования по развитию речи у детей дошкольного возраста. Также были изучены методы развития речи и педагогические технологии, используемые в дошкольных образовательных организациях.

В процессе исследования использовались методы теоретического анализа, педагогического наблюдения, сравнения, обобщения и методического изучения литературы. Эти методы позволили определить эффективность современных научно-педагогических подходов в развитии речи детей дошкольного возраста и подчеркнуть их практическое значение.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 3

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты исследования показали, что использование современных научно-педагогических подходов в развитии речи детей дошкольного возраста значительно повышает эффективность развития речи. В частности, интерактивные методы, игровые технологии, коммуникативные подходы и инновационные педагогические инструменты оказывают положительное влияние на повышение речевой активности детей, расширение словарного запаса и формирование навыков беглой и логической речи. В ходе обсуждений было установлено, что сочетание современных педагогических технологий с традиционными методами дает более эффективные результаты в развитии речи у детей. В частности, использование дидактических игр, бесед, рассказывания историй, ролевых игр и мультимедийных средств способствует развитию самостоятельного мышления, культуры общения и речевой креативности у детей.

Результаты показали, что при систематическом использовании научно-педагогически обоснованных подходов значительно повышается развитие речи у детей, их способность к социальному общению и мыслительная деятельность. Это еще раз подтверждает важность организации работы по развитию речи на научной основе в процессе дошкольного образования.

ВЫВОД: в заключение следует отметить, что развитие речи у детей дошкольного возраста играет важную роль в их интеллектуальном, социальном и личностном развитии. В частности, образовательный процесс, основанный на современных научно-педагогических подходах, служит эффективным инструментом повышения речевой активности детей, расширения их словарного запаса и формирования культуры общения. Педагогический опыт показывает, что использование инновационных методов, интерактивных занятий, дидактических игр, коммуникативных технологий и информационно-коммуникационных средств оказывает значительное положительное влияние на развитие речи детей.

Также в процессе развития речи важно учитывать индивидуальные особенности ребенка, создавать благоприятную педагогическую среду и обеспечивать гармоничное воспитание и обучение. Наличие современной педагогической компетентности педагогов и специалистов по обучению речи, а также умение правильно выбирать методические подходы также повышают эффективность развития речи. В целом, организация развития речи детей на научно-педагогической основе в системе дошкольного образования не только формирует их речевую компетентность, но и развивает способность к самостоятельному мышлению, социальной активности и коммуникации. Поэтому в будущем совершенствование методов развития речи, широкое внедрение инновационных педагогических технологий в практику и продолжение научных исследований в этой области останутся одной из актуальных задач.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 3

Ключевые слова: дошкольное образование, развитие речи, дети дошкольного возраста, научно-педагогический подход, коммуникативная компетентность, развитие речи, педагогические технологии, интерактивные методы, дидактические игры, речевая культура, образовательный процесс, развитие ребенка.

THE ROLE OF MODERN SCIENTIFIC-PEDAGOGICAL APPROACHES IN THE DEVELOPMENT OF SPEECH IN PRESCHOOL CHILDREN

Berdiyeva Umida G'oyibberdiyevna, master's student at Bukhara State Pedagogical Institute, Bukhara, Uzbekistan.

Annotation

INTRODUCTION: the preschool period is an important stage in the comprehensive development of a child, especially in the formation of speech. It is during this period that the child's thinking, communication, and perception of the environment are manifested through speech. Therefore, the development of children's speech in the preschool education system is considered one of the priority areas of the pedagogical process. Adequate speech development directly affects the child's social adaptation, intellectual potential, and success in subsequent stages of education.

Today, the use of modern scientific-pedagogical approaches in the preschool education system serves as an important factor in increasing the effectiveness of the development of children's speech. Innovative pedagogical technologies, interactive methods, game activities and communicative approaches enhance children's speech activity, help to increase their vocabulary, form a culture of independent thinking and communication. In this regard, the study of the role and significance of modern scientific and pedagogical approaches in the development of speech in preschool children is one of the current scientific and pedagogical issues. This article analyzes the content of these approaches, their impact on speech development and the possibilities of practical application.

AIM: the purpose of this article is to scientifically analyze the role and significance of modern scientific and pedagogical approaches in the development of speech in preschool children, to identify effective pedagogical methods and technologies in the process of speech development and to highlight the possibilities of their application in preschool education practice.

MATERIALS AND METHODS: in this study, scientific and pedagogical sources, methodological manuals, state educational standards and modern pedagogical research on the development of speech in preschool children were analyzed as materials. Also, the methods of speech development and pedagogical technologies used in preschool educational organizations were studied.

The research process used the methods of theoretical analysis, pedagogical observation, comparison, generalization, and methodological literature study. These methods served to determine the effectiveness of modern

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 3

scientific and pedagogical approaches in the development of speech of preschool children and to highlight their practical significance.

DISCUSSION AND RESULTS: the results of the study showed that the use of modern scientific and pedagogical approaches in the development of speech of preschool children significantly increases the effectiveness of speech development. In particular, interactive methods, game technologies, communicative approaches, and innovative pedagogical tools have a positive effect on enhancing children's speech activity, increasing vocabulary, and forming the skills of fluent and logical expression. During the discussions, it was found that the combination of modern pedagogical technologies along with traditional methods gives more effective results in the development of children's speech. In particular, didactic games, conversations, storytelling, role-playing games and the use of multimedia tools serve to develop independent thinking, communication culture and speech creativity in children. The results showed that when scientifically and pedagogically based approaches are systematically used, children's speech development, ability to engage in social communication and thinking activity significantly increase. This once again confirms the importance of organizing speech development work in the preschool education process on a scientific basis.

CONCLUSION: in conclusion, the development of speech in preschool children plays an important role in their intellectual, social and personal development. In particular, the educational process based on modern scientific and pedagogical approaches serves as an effective tool for increasing children's speech activity, expanding their vocabulary, and forming a culture of communication. Pedagogical experience shows that the use of innovative methods, interactive exercises, didactic games, communicative technologies, and information and communication tools has a significant positive impact on the development of children's speech.

Also, in the process of speech development, it is important to take into account the individual characteristics of the child, create a favorable pedagogical environment, and ensure the harmony of education and upbringing. The presence of modern pedagogical competence of educators and pedagogues and the ability to correctly choose methodological approaches also increase the effectiveness of speech development. In general, the organization of children's speech development in the preschool education system on a scientific and pedagogical basis not only forms their speech competence, but also develops the ability to think independently, be socially active, and communicate. Therefore, in the future, one of the urgent tasks will be to improve speech development methods, widely introduce innovative pedagogical technologies into practice, and continue scientific research in this area.

Keywords: preschool education, speech development, preschool children, scientific and pedagogical approach, communicative competence, speech

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 3

development, pedagogical technologies, interactive methods, didactic games, speech culture, educational process, child development.

So‘nggi yillarda O‘zbekiston Respublikasida maktabgacha ta’lim tizimini tubdan takomillashtirish, bolalarning har tomonlama rivojlanishi uchun zamonaviy pedagogik sharoitlar yaratish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylandi. Prezidentimiz tomonidan qabul qilingan farmon va qarorlar maktabgacha ta’lim tizimini modernizatsiya qilish, ta’lim sifatini oshirish hamda bolalarning intellektual, nutqiy va ijtimoiy rivojlanishini ta’minlashga qaratilgani bilan ahamiyatlidir. Ushbu normativ-huquqiy hujjatlar asosida maktabgacha ta’lim tashkilotlari faoliyati takomillashtirilib, innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etish, ta’lim dasturlarini yangilash hamda pedagog kadrlar salohiyatini oshirish masalalariga alohida e’tibor qaratilmoqda. Maktabgacha yoshdagi bolalar nutq taraqqiyotini rivojlantirishda davlat tomonidan ishlab chiqilgan “Ilk qadam” davlat o‘quv dasturi muhim metodik asos bo‘lib xizmat qilmoqda. Mazkur dastur bolalarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda ularning nutqini rivojlantirish, muloqot ko‘nikmalarini shakllantirish, mustaqil fikrlash va ijodiy faolligini qo‘llab-quvvatlashga yo‘naltirilgan. Dasturda nutq rivojlantirish ishlari kompleks yondashuv asosida — o‘yin faoliyati, badiiy adabiyot, suhbat, kuzatish, didaktik mashg‘ulotlar hamda kommunikativ metodlar orqali amalga oshirilishi belgilangan. Zamonaviy ilmiy-pedagogik yondashuvlar nuqtai nazaridan nutq rivoji faqat til birliklarini o‘zlashtirish bilangina cheklanmay, balki bolaning tafakkuri, ijtimoiy faolligi, emotsional rivoji hamda shaxs sifatida shakllanishi bilan chambarchas bog‘liq jarayon hisoblanadi. Shu sababli maktabgacha ta’lim tizimida nutq rivojlantirish ishlari integrativ yondashuv asosida olib borilishi zarur. Bunda bolalarning o‘yin faoliyati, atrof-muhit bilan muloqoti, ijodiy mashg‘ulotlar hamda interfaol ta’lim metodlari muhim ahamiyat kasb etadi. Davlat hujjatlarida pedagog kadrlarning kasbiy kompetensiyasini oshirish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash, bolalar bilan individual ishlash hamda ta’lim jarayonida innovatsion metodlardan foydalanish zarurligi alohida ta’kidlangan. Bu esa nutq rivojlantirish jarayonini ilmiy asosda tashkil etish, pedagoglarning metodik tayyorgarligini kuchaytirish hamda ta’lim sifatini oshirish imkonini beradi. Ayniqsa, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, multimedia vositalari, interfaol o‘yinlar va kommunikativ mashg‘ulotlar bolalarning nutqiy faolligini oshirishda samarali vosita sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Shuningdek, maktabgacha ta’lim tizimida ota-onalar bilan hamkorlikni yo‘lga qo‘yish ham bolalar nutqini rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi. Davlat dasturlarida oilaning ta’lim jarayonidagi o‘rni alohida e’tirof etilib, pedagoglar va ota-onalar hamkorligini kuchaytirish orqali bolalarning nutq rivojiga qulay muhit yaratish zarurligi qayd etilgan. Chunki bola nutqi faqat ta’lim tashkilotida emas, balki oilaviy muhitda ham faol shakllanadi. Umuman olganda, maktabgacha

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 3

ta’limga oid davlat qarorlari, farmonlar hamda “Ilk qadam” davlat o‘quv dasturi maktabgacha yoshdagi bolalar nutq taraqqiyotini ilmiy-pedagogik asosda rivojlantirish uchun mustahkam metodik va tashkiliy zamin yaratmoqda. Ushbu hujjatlar asosida zamonaviy pedagogik yondashuvlarni amaliyotga joriy etish bolalarning nutqiy kompetensiyasini shakllantirish, muloqot madaniyatini rivojlantirish hamda ularning keyingi ta’lim bosqichlariga puxta tayyorlanishiga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta’lim agentligi. “Ilk qadam” davlat o‘quv dasturi / Maktabgacha ta’lim vazirligi. – Toshkent, 2022. – 84 b.
2. Qodirova F.R., Toshpo‘latova G.A., Qayumova N.M., A’zamova M. Maktabgacha pedagogika. – Toshkent: Tafakkur, 2019. – 256 b.
3. Obidova M.B. Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq rivojlanishini ta’minlashda o‘yin texnologiyalarining ahamiyati // Ustozlar uchun. – 2026. – №3. – B. 45–53.
4. Qodirova F.R., Qodirova R.M. Bolalar nutqini rivojlantirish nazariyasi va metodikasi. – Toshkent: Istiqlol, 2006. – 192 b.
5. Ismailova N.Sh. Maktabgacha ta’limda o‘yin faoliyati va uning pedagogik ahamiyati. – Toshkent, 2021. – 128 b.
6. Yo‘ldosheva N.T. Bolalarda nutq va muloqot madaniyatini rivojlantirish metodikasi. – Toshkent: Ta’lim, 2019. – 144 b.
7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning “O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PQ-4312-sonli Qarori, 08.05.2019.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 3

BO'LAJAK TARBIYACHI PEDAGOGLARNING KASBIY MALAKALARINI TAKOMILLASHTIRISHNING PEDAGOGIK MEXANIZMLARI.

Boymurodova Manzura G'olib qizi, Buxoro davlat pedagogika instituti tayanch doktoranti, Buxoro, O'zbekiston.

Annotatsiya

KIRISH: zamonaviy ta'lim tizimida maktabgacha ta'lim muassasalari uchun yuqori malakali pedagog kadrlarni tayyorlash dolzarb muammolardan biri bo'lib qolmoqda. Mazkur maqolada bo'lajak tarbiyachi pedagoglarning kasbiy malakalarini takomillashtirishning nazariy va metodologik asoslari tahlil qilinadi. Tadqiqotda kompetensiyaviy yondashuv, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, refleksiv amaliyot hamda innovatsion pedagogik texnologiyalarning pedagog tayyorlashdagi o'rni J. Dewey, L.S. Vygotsky, B.S. Bloom, A. Bandura, D. Schön, H. Gardner, D. Goleman va boshqa xalqaro miqyosdagi olimlarning nazariyalari asosida yoritiladi.

MAQSAD: maqolaning maqsadi bo'lajak tarbiyachi pedagoglarning kasbiy malakalarini takomillashtirish mexanizmlarini aniqlash, ularni xalqaro ilmiy nazariyalar va mahalliy pedagogika tajribasi asosida tahlil qilish hamda amaliy ta'lim jarayoniga tatbiq etish yo'llarini ilmiy jihatdan asoslashdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda pedagogik, psixologik va metodologik adabiyotlarni nazariy tahlil qilish, tizimli yondashuv, qiyosiy-tahliliy metod, modellashtirish hamda pedagogik tajribalarni umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Tadqiqotning metodologik asosini kompetensiyaviy yondashuv (Bloom, McClelland), konstruktivistik ta'lim paradigmasi (Bruner, Piaget), refleksiv amaliyot nazariyasi (Schön) va UNESCO hamda OECD xalqaro standartlari tashkil etadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, kasbiy malakani rivojlantirish uzluksiz, tizimli va ko'p komponentli jarayon bo'lib, unda kompetensiyaviy yondashuv, amaliyotga yo'naltirilgan ta'lim (Bandura'ning ijtimoiy o'rganish nazariyasi), Schön'ning refleksiv amaliyotchi modeli, Mishra va Koehler'ning TPACK modeli hamda Maslow va Deci & Ryan'ning motivatsiya nazariyalari muhim o'rin tutadi. Integrativ yondashuv — nazariya, amaliyot, refleksiya va texnologiyalar uyg'unligi — kasbiy malaka shakllantirishning asosiy pedagogik mexanizmi sifatida aniqlandi.

XULOSA: bo'lajak tarbiyachi pedagoglarning kasbiy malakasini takomillashtirish samarali pedagogik mexanizmlarni tizimli qo'llash orqali amalga oshiriladi. Xalqaro nazariyalar va mahalliy pedagogika tajribasini o'zaro uyg'unlashtirilgan holda ta'lim jarayoniga tatbiq etish pedagog kadrlar tayyorlash sifatini oshirishga, zamonaviy ta'lim talablariga mos, raqamli va refleksiv kompetentli mutaxassislarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: kasbiy malaka, pedagogik kompetensiya, tarbiyachi, refleksiv amaliyot, kompetensiyaviy yondashuv, innovatsion ta'lim, TPACK, motivatsiya, pedagogik mexanizm, maktabgacha ta'lim.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 3

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ВОСПИТАТЕЛЕЙ.

Боймуродова Манзура Голиб кизи, PhD студент Бухарского государственного педагогического института, Бухара, Узбекистан.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в современных условиях развития системы дошкольного образования подготовка высококвалифицированных педагогических кадров является одной из актуальных задач. В статье рассматриваются теоретические и методологические основы совершенствования профессиональной подготовки будущих воспитателей на основе международных научных теорий — Дьюи, Выготского, Блума, Бандуры, Шёна, Гарднера и др.

ЦЕЛЬ: выявление и научное обоснование эффективных педагогических механизмов совершенствования профессиональных навыков будущих воспитателей с учётом международного опыта и локальной педагогической традиции.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: использованы методы теоретического анализа педагогической и психологической литературы, сравнительно-аналитический метод, моделирование и обобщение педагогического опыта. Методологическую основу составляют компетентностный подход, конструктивизм, теория рефлексивной практики (Шён), а также международные стандарты UNESCO и OECD.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: установлено, что развитие профессиональных навыков носит системный и непрерывный характер. Интегративный подход, объединяющий компетентностное обучение, практическую деятельность, рефлексию и цифровые технологии (TPACK), выявлен как ключевой педагогический механизм формирования профессиональной компетентности.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: реализация эффективных педагогических механизмов на основе синтеза международных научных теорий и локального педагогического опыта способствует повышению качества подготовки будущих педагогов и формированию специалистов, соответствующих современным требованиям дошкольного образования.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, компетентность, воспитатель, рефлексивная практика, TPACK, мотивация, инновационные технологии, дошкольное образование.

PEDAGOGICAL MECHANISMS FOR IMPROVING THE PROFESSIONAL SKILLS OF FUTURE EDUCATORS.

Boymurodova Manzura G'olib qizi, PhD student of Bukhara State Pedagogical Institute, Bukhara, Uzbekistan.

Annotation

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 3

INTRODUCTION: In the context of rapidly evolving preschool education systems, the preparation of highly qualified educators has become a critical pedagogical challenge. This article analyzes the theoretical and methodological foundations for improving the professional skills of future educators, drawing on internationally recognized frameworks by Dewey, Vygotsky, Bloom, Bandura, Schön, Gardner, Goleman, Maslow, Deci & Ryan, and Mishra & Koehler, alongside local Uzbek scholarly traditions.

AIM: The aim is to identify, analyze, and scientifically justify effective pedagogical mechanisms for developing the professional competence of future preschool educators, integrating global theoretical frameworks with local pedagogical experience and national education policy.

MATERIALS AND METHODS: The study employed theoretical analysis of pedagogical and psychological literature, comparative-analytical methods, systemic modeling of professional competence components, and generalization of pedagogical experience. The methodological framework is grounded in competency-based education (Bloom, McClelland), constructivist learning theory (Bruner, Piaget), reflective practice (Schön), self-determination theory (Deci & Ryan), and international standards issued by UNESCO and OECD.

DISCUSSION AND RESULTS: The findings indicate that professional development is a continuous, multi-component, and systemic process. An integrative approach — combining competency-based learning, practice-oriented training (Bandura's social learning theory), reflective practice (Schön's reflective practitioner model), technological integration (TPACK model by Mishra & Koehler), and intrinsic motivation (Maslow, Deci & Ryan) — was identified as the most effective pedagogical mechanism for forming professional competence in future educators.

CONCLUSION: The implementation of synthesized pedagogical mechanisms — grounded in both international scientific theory and local educational practice — significantly improves the quality of preschool teacher preparation, fostering digitally literate, reflective, and professionally competent specialists aligned with contemporary educational standards.

Keywords: professional competence, pedagogical mechanisms, educator, reflective practice, competency-based approach, TPACK, motivation, innovative education, preschool teacher training.

Zamonaviy ta'lim tizimida maktabgacha ta'lim muassasalari uchun yuqori malakali pedagog kadrlarni tayyorlash dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Bo'lajak tarbiyachi pedagoglarning kasbiy malakasi ularning kelajakdagi pedagogik faoliyati samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biridir.

Bugungi kunda ta'lim tizimida bilimga asoslangan yondashuvdan kompetensiyaga asoslangan modelga o'tish jarayoni kechmoqda. Bu esa pedagoglarning kasbiy tayyorgarligini yangicha yondashuvlar asosida tashkil etishni talab qiladi. John Dewey ta'kidlaganidek, ta'lim hayot uchun tayyorgarlik emas, balki hayotning o'zi bo'lishi kerak

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 3

— bu tamoyil amaliy kompetensiyani shakllantirishning fundamental asosi bo'lib qolmoqda [1].

Kasbiy malaka pedagogning bilim, ko'nikma, shaxsiy sifat va refleksiv qobiliyatlarining integrativ majmuasi sifatida qaraladi. L.S. Vygotskiyning yaqin rivojlanish zonasi nazariyasiga ko'ra, pedagog o'z shogirdining rivojlanishini to'g'ri boshqarishi uchun avvalo o'zining kasbiy salohiyatini doimiy ravishda oshirib borishi zarur [2]. Shu sababli bu mexanizmlarni aniqlash muhim ilmiy vazifa hisoblanadi.

Tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalanildi: pedagogik va psixologik adabiyotlarni nazariy tahlil qilish; tizimli yondashuv asosida kasbiy malakaning tarkibiy qismlarini modellash; qiyosiy-tahliliy metod orqali xorijiy va mahalliy tajribani o'rganish; pedagogik tajribalarni umumlashtirish.

Tadqiqotning metodologik asosini kompetensiyaviy yondashuv (B.S. Bloom, D.S. McClelland), shaxsga yo'naltirilgan ta'lim nazariyasi (C.R. Rogers, A. Maslow) va konstruktivistik ta'lim paradigmasi (J. Bruner, J. Piaget) tashkil etadi. Xalqaro miqyosda UNESCO va OECD tomonidan ishlab chiqilgan pedagog kompetensiyalari standartlari ham tahlil qilingan.

1. Kompetensiyaviy yondashuv va kasbiy malaka tizimi

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, bo'lajak tarbiyachi pedagoglarning kasbiy malakasini takomillashtirish murakkab, ko'p komponentli va uzluksiz jarayon hisoblanadi. Ushbu jarayonni samarali tashkil etish kompetensiyaviy yondashuvga asoslanadi. Ilmiy adabiyotlarda ta'kidlanishicha, kompetensiyaviy yondashuv shaxsning bilim, ko'nikma va amaliy tajribasini integratsiyalashgan holda real faoliyatga yo'naltiradi [1].

B.S. Bloomning taksonomiyasi bo'yicha kasbiy bilimlar olti darajali ierarxiyani tashkil etadi: bilish, tushunish, qo'llash, tahlil, sintez va baholash [3]. Maktabgacha ta'lim pedagogiga nisbatan ushbu darajalarning barchasi muhim bo'lib, xususan, bolalar rivojlanishini kuzatish va baholash qobiliyati alohida ahamiyatga ega. Howard Gardner's ko'p intellekt nazariyasi esa tarbiyachi pedagoglar turli yoshdagi bolalarning har xil intellektual imkoniyatlarini taniy olishini va ularga mos yondashuvlarni qo'llay bilishini talab etadi [4].

Mazkur yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni talabalarda mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatlarni hal qilish va kasbiy qarorlar qabul qilish qobiliyatlarini rivojlantiradi. Tadqiqotchilar fikriga ko'ra, kasbiy kompetentlik faqat bilimlar yig'indisi emas, balki ularni amaliyotda qo'llay olish mexanizmi hamdir [2]. Shu bois kasbiy malakani rivojlantirishda nazariya va amaliyot integratsiyasi ustuvor ahamiyat kasb etadi.

2. Amaliy faoliyat va pedagogik amaliyot

Amaliy faoliyatga yo'naltirilgan ta'lim kasbiy malakani shakllantirishning muhim sharti sifatida namoyon bo'ladi. Pedagogik amaliyot jarayonida talabalar real ta'lim muhitiga kirib boradi va o'z bilimlarini amaliyotda sinovdan o'tkazadi. Ilmiy tadqiqotlarda qayd etilishicha, amaliy mashg'ulotlar orqali shakllangan ko'nikmalar barqaror va samarali bo'ladi [3].

Albert Bandura'ning ijtimoiy o'rganish nazariyasi bo'yicha kuzatish orqali o'rganish (vicarious learning) bo'lajak pedagoglarning kasbiy shakllanishida hal qiluvchi rol

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 3

o'ynaydi. Tajribali pedagog faoliyatini kuzatish, taqlid qilish va keyin mustaqil tarzda amalga oshirish — bu uch bosqich kasbiy malakani amaliyotda mustahkamlashning asosiy yo'li hisoblanadi [5]. O'zbekiston maktabgacha ta'lim tizimida pedagogik mentorlik dasturlarini joriy etish aynan shu nazariyaga asoslanadi.

Ayniqsa, maktabgacha ta'lim tizimida tarbiyachining amaliy tajribasi uning kasbiy muvaffaqiyatini belgilovchi asosiy omillardan biridir. OECD tadqiqotlariga ko'ra, dastlabki besh yil ichida amaliy tajriba to'plagan pedagoglar keyinchalik yanada yuqori kasbiy samaradorlikka erishmoqda [6]. John Dewey'ning "tajriba orqali o'rganish" (learning by doing) tamoyili bugungi kunda ham pedagogik ta'limning asosiy prinsipi sifatida e'tirof etilmoqda [1].

3. Refleksiv yondashuv va o'z-o'zini rivojlantirish

Kasbiy malakani rivojlantirishda refleksiv yondashuvning o'rni ham muhimdir. Refleksiya pedagogning o'z faoliyatini tahlil qilish, xatolarini anglash va ularni bartaraf etish imkonini beradi. Tadqiqotlarga ko'ra, refleksiv qobiliyatlar pedagogning kasbiy o'sishini ta'minlovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi [4].

Donald Schön'ning "amaliyotchi-tadqiqotchi" (reflective practitioner) kontseptsiyasiga ko'ra, professional pedagog o'z faoliyatini doimiy ravishda nazorat ostida ushlab, uni takomillashtira borishi lozim. Schön ikki turdagi refleksiyani ajratadi: harakatda refleksiya (reflection-in-action) va harakatdan keyin refleksiya (reflection-on-action) [7]. Ushbu ikki darajali refleksiv amaliyot bo'lajak tarbiyachilarni tayyorlash dasturlarida alohida komponent sifatida kiritilishi tavsiya etiladi.

Shu nuqtai nazardan, ta'lim jarayonida refleksiv metodlarni qo'llash, jumladan, o'z-o'zini baholash, portfoliolar yuritish va pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish muhimdir. Evropa ta'lim tizimida keng tarqalgan "pedagogik portfolio" usuli talabaning kasbiy o'sish dinamikasini ko'rsatuvchi eng ishonchli metodlardan biri sifatida UNESCO tomonidan ham tavsiya etilgan [8].

4. Innovatsion pedagogik texnologiyalar va raqamli kompetensiya

Innovatsion pedagogik texnologiyalar ham kasbiy malakani takomillashtirishda muhim o'rin tutadi. Xususan, raqamli ta'lim vositalari pedagoglarning kasbiy faoliyatini zamonaviy talablar asosida tashkil etishga xizmat qiladi. UNESCO tomonidan ishlab chiqilgan "Pedagog kompetensiyalari doirasi" (ICT Competency Framework for Teachers, 2018) pedagoglarning raqamli kompetensiyasi ta'lim sifatini oshirishning muhim omili sifatida e'tirof etilgan [8].

Mishra va Koehler tomonidan ilgari surilgan TPACK (Texnologik Pedagogik Predmet Bilimi) modeli pedagogning texnologik, pedagogik va predmet bilimlarini integratsiyalash zarurligini ko'rsatadi [9]. Bu model bo'lajak tarbiyachilarni tayyorlashda "raqamli savodxonlik" va "pedagogik dizayn" kabi komponentlarni birgalikda rivojlantirishni talab etadi. Maktabgacha ta'limda interaktiv dasturlar, multimedia vositalari va raqamli o'yin elementlaridan foydalanish tarbiyachining kasbiy zamonaviyligi uchun zaruriy shart bo'lib bormoqda.

Bu esa bo'lajak tarbiyachilarni tayyorlash jarayonida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali foydalanishni talab etadi. O'zbekiston Respublikasining

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 3

"Maktabgacha ta'limni rivojlantirish" kontseptsiyasida (2019) ham raqamli ta'lim muhitini yaratish ustuvor vazifalar qatorida belgilangan [10].

5. Motivatsiya va shaxsiy rivojlanish omillari

Shuningdek, kasbiy malakaning shakllanishida shaxsiy rivojlanish omillari, xususan, motivatsiya muhim rol o'ynaydi. Tadqiqotchilar fikriga ko'ra, ichki motivatsiya pedagogning o'z ustida ishlashi va kasbiy o'sishga intilishida asosiy harakatlantiruvchi kuch hisoblanadi [5].

Abraham Maslow'ning ehtiyojlar ierarxiyasi nazariyasiga ko'ra, pedagog o'z-o'zini actualizatsiya qilish (self-actualization) darajasiga erishganida eng yuqori kasbiy samaradorlikni ko'rsatadi [11]. Edward Deci va Richard Ryan'ning o'z-o'zini boshqarish nazariyasi (Self-Determination Theory) esa ichki motivatsiyaning uchta asosiy psixologik ehtiyojga — muxtorlik (autonomy), kompetentlik (competence) va bog'liqlik (relatedness) — bog'liqligini isbotlaydi [12].

Shu sababli ta'lim jarayonida rag'batlantiruvchi pedagogik muhitni yaratish muhim ahamiyatga ega. Daniel Goleman'ning emotsional intellekt nazariyasi bo'yicha pedagog o'z his-tuyg'ularini boshqara olishi, empatiya va ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishi kasbiy malakaning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi [13].

6. Integrativ yondashuv: kasbiy malaka modeli

Tadqiqot natijalari asosida aniqlanishicha, kasbiy malakani rivojlantirishda integrativ yondashuv muhim hisoblanadi. Ya'ni, kompetensiyaviy yondashuv, amaliy faoliyat, refleksiya va innovatsion texnologiyalar o'zaro uyg'unlashgan holda qo'llanilganda yuqori samaradorlikka erishiladi.

Lee Shulman'ning pedagogik bilimlar taksonomiyasi (Pedagogical Content Knowledge — PCK) bo'yicha predmet bilimi va pedagogik bilimning uyg'unlashuvi kasbiy kompetensiyaning markaziy o'zagini tashkil etadi [14]. Ushbu kontseptsiyani yanada rivojlantirgan Mishra va Koehler's TPACK modeli esa zamonaviy kontekstda texnologik komponentni ham kasbiy bilimlar majmuasiga kiritadi [9].

O'zbekiston olimlaridan G'.G'ulomov va N. Musayeva ham mahalliy pedagogika fani doirasida kasbiy kompetensiyaning integrativ modelini taklif etgan bo'lib, ular milliy-madaniy kontekstni — xalq pedagogikasi, an'analar va qadriyatlar tizimini — kasbiy shakllanishning ajralmas qismi deb hisoblaydi [15].

Natijalar tahlili quyidagi ilmiy xulosalarni shakllantirish imkonini berdi:

1. Kasbiy malaka integrativ tizim sifatida shakllanadi va uni rivojlantirish Bloom, Vygotsky hamda Bandura nazariyalari asosida tashkil etilishi samarali.
2. Kasbiy malakaning rivojlanishi uzluksiz va bosqichma-bosqich amalga oshadi, bunda pedagogik amaliyot va mentorlik hal qiluvchi o'rin tutadi.
3. Refleksiya (Schön) va motivatsiya (Maslow, Deci & Ryan) ichki rivojlantiruvchi omillar bo'lib, ularni ta'lim jarayoniga sistematik kiritish zarur.
4. Innovatsion texnologiyalar (TPACK modeli) kasbiy tayyorgarlik samaradorligini oshiradi va raqamli kompetensiyani shakllantirishda asosiy vosita sifatida xizmat qiladi.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 3

Bo'lajak tarbiyachi pedagoglarning kasbiy malakasini takomillashtirish murakkab va ko'p bosqichli jarayon hisoblanadi. Ushbu jarayonda kompetensiyaviy yondashuv, amaliy faoliyat, refleksiya va innovatsion texnologiyalar muhim o'rin tutadi.

Amalga oshirilgan tadqiqot shuni ko'rsatdiki, Dewey, Vygotsky, Bloom, Bandura, Schön, Gardner, Maslow, Deci & Ryan kabi xalqaro miqyosdagi nazariyotchilarning konseptsiyalari bilan mahalliy olimlar G'ulomov va Musayevalarning ilmiy qarashlari o'zaro uyg'unlashtirilgan holda qo'llanilganda maktabgacha ta'lim pedagoglarini tayyorlashda yuqori samaradorlikka erishiladi.

Mazkur mexanizmlarni ta'lim jarayoniga joriy etish pedagog kadrlar tayyorlash sifatini oshirish, ularning kasbiy tayyorgarligini mustahkamlash hamda zamonaviy ta'lim talablariga mos mutaxassislarni shakllantirishga xizmat qiladi. Kelajakda ushbu mexanizmlarning samaradorligini empirik jihatdan tekshirishga yo'naltirilgan tadqiqotlar o'tkazish maqsadga muvofiq.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. . Dewey, J. (1938). Experience and Education. New York: Macmillan. (O'zbek pedagogikasida "tajriba orqali o'rganish" tamoyilining asosi.)
2. Vygotsky, L.S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge, MA: Harvard University Press.
3. Bloom, B.S. (Ed.). (1956). Taxonomy of Educational Objectives: The Classification of Educational Goals. New York: David McKay Company.
4. Gardner, H. (1983). Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences. New York: Basic Books.
5. Bandura, A. (1977). Social Learning Theory. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
6. OECD. (2020). TALIS 2018 Results (Volume II): Teachers and School Leaders as Valued Professionals. Paris: OECD Publishing.
7. Schön, D.A. (1983). The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action. New York: Basic Books.
8. UNESCO. (2018). ICT Competency Framework for Teachers (Version 3). Paris: UNESCO.
9. Mishra, P., & Koehler, M.J. (2006). Technological pedagogical content knowledge: A framework for teacher knowledge. Teachers College Record, 108(6), 1017–1054.
10. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-maydagi PF-5712-sonli Farmoni "Maktabgacha ta'lim va tarbiya tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konseptsiyasi to'g'risida".
11. Maslow, A.H. (1954). Motivation and Personality. New York: Harper & Row.
12. Deci, E.L., & Ryan, R.M. (1985). Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior. New York: Plenum.
13. Goleman, D. (1995). Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ. New York: Bantam Books.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 3

14. Shulman, L.S. (1987). Knowledge and teaching: Foundations of the new reform. Harvard Educational Review, 57(1), 1–22.
15. G'ulomov, G'., & Musayeva, N. (2018). Pedagogik kompetensiyani rivojlantirish: nazariya va amaliyot. Toshkent: O'zbekiston.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 3

BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARDA KREATIV FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISHDA TA’LIMIY O‘YIN TEXNOLOGIYALARINING AHAMIYATI.

Musayeva Nafisa Azimjonovna, Buxoro davlat pedagogika instituti tayanch doktoranti, Buxoro, O’zbekiston.

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada bo‘lajak o‘qituvchilarda kreativ fikrlashni rivojlantirishda ta’limiy o‘yin texnologiyalaridan foydalanish masalalari yoritildi. Zamonaviy ta’lim tizimi pedagoglardan innovatsion yondashuvni qo‘llash, ijodiy faoliyatni tashkil etish hamda ta’lim jarayonida samarali metodlardan foydalanishni talab etadi. Shu jihatdan pedagogik ta’lim jarayonida talabalarning kreativ fikrlash qobiliyatini rivojlantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Maqolada ta’limiy o‘yin texnologiyalarining o‘quv jarayonidagi o‘rni hamda ularning bo‘lajak o‘qituvchilarning kreativ salohiyatini rivojlantirishdagi pedagogik imkoniyatlari tahlil qilindi.

MAQSAD: maqolaning maqsadi bo‘lajak o‘qituvchilarda kreativ fikrlashni rivojlantirishda ta’limiy o‘yin texnologiyalaridan foydalanishning nazariy asoslarini yoritish, ularning ta’lim jarayonidagi pedagogik imkoniyatlari va samaradorligini tahlil qilish hamda o‘quv jarayonida qo‘llashning samarali usullarini asoslab berishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot jarayonida bo‘lajak o‘qituvchilarda kreativ fikrlashni rivojlantirishda ta’limiy o‘yin texnologiyalarining samaradorligini aniqlash maqsadida turli ilmiy metodlardan foydalanildi. Jumladan, qiyosiy tahlil, pedagogik kuzatish, psixologik tahlil hamda tajriba-sinov ishlari amalga oshirildi. Shuningdek, interfaol metodlar asosida tashkil etilgan o‘yinli topshiriqlarning natijalarini baholash uchun ekspert baholash usulidan ham foydalanildi. Mazkur metodlar ta’limiy o‘yin texnologiyalarining pedagogik jarayonga ko‘rsatadigan ta’sirini ilmiy asosda tahlil qilish va ularning samaradorligini aniqlash imkonini berdi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqot natijalari ta’lim jarayonida ta’limiy o‘yin texnologiyalaridan foydalanish bo‘lajak o‘qituvchilarning o‘quv faoliyatidagi faolligini oshirishga, mustaqil fikrlashni rivojlantirishga hamda muammoli vaziyatlarga ijodiy yondasha olish qobiliyatini shakllantirishga ijobiy ta’sir ko‘rsatishini ko‘rsatdi. O‘yin elementlariga asoslangan faoliyat jarayonida talabalarda ijodkorlik, o‘zaro hamkorlik, muloqot madaniyati va jamoaviy ishlash ko‘nikmalari rivojlanadi. Shuningdek, o‘yin texnologiyalaridan foydalanish talabalarning kreativ kompetensiyasini shakllantirishda muhim metodik vosita ekanligi aniqlandi. Olingan natijalar pedagogik amaliyotda ta’limiy o‘yin texnologiyalarini maqsadga muvofiq va tizimli qo‘llash ta’lim samaradorligini oshirishga xizmat qilishini tasdiqlaydi.

XULOSA: ta’limiy o‘yinlar asosida tashkil etilgan ta’lim muhiti bo‘lajak o‘qituvchilarning kreativ salohiyatini yuzaga chiqarishda, ularning mustaqil qaror qabul qilishi hamda muammoli vaziyatlarga noodatiy yechim topa olish qobiliyatini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ta’limiy o‘yin texnologiyalari talabalarda

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 3

o‘quv motivatsiyasini oshirish, dars jarayoniga qiziqishini kuchaytirish va innovatsion fikrlashni shakllantirishga xizmat qiladi. Shu sababli pedagogik amaliyotda ta’limiy o‘yin texnologiyalaridan samarali foydalanish zamonaviy ta’limning dolzarb talablaridan biri hisoblanadi.

Kalit so‘zlar: bo‘lajak o‘qituvchilar tayyorgarligi, kreativ fikrlashni rivojlantirish, ta’limiy o‘yin texnologiyalari, pedagogik kreativlik, innovatsion ta’lim metodlari, muammoli vaziyatlarni hal etish, mustaqil fikrlash, pedagogik faoliyat, interfaol metodlar, kreativ kompetensiya, ijodiy faoliyat, hamkorlikda o‘qitish, ta’lim samaradorligi, o‘quv motivatsiyasi.

ЗНАЧЕНИЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ИГРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В РАЗВИТИИ КРЕАТИВНОГО МЫШЛЕНИЯ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ.

Мусаева Нафиса Азимжоновна, Докторант (PhD) Бухарского государственного педагогического института, Бухара, Узбекистан.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье рассматриваются вопросы использования образовательных игровых технологий в развитии креативного мышления у будущих учителей. Современная система образования предъявляет к педагогам требования применения инновационных подходов, организации творческой деятельности и использования эффективных методов в образовательном процессе. В этой связи развитие креативного мышления студентов в процессе педагогического образования является одной из важных задач. В статье анализируется роль образовательных игровых технологий в учебном процессе, а также их педагогические возможности в развитии креативного потенциала будущих учителей.

ЦЕЛЬ: раскрытие теоретических основ использования образовательных игровых технологий в развитии креативного мышления у будущих учителей, анализ их педагогических возможностей и эффективности в образовательном процессе, а также обоснование эффективных способов их применения в учебном процессе.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: В процессе исследования с целью определения эффективности образовательных игровых технологий в развитии креативного мышления у будущих учителей были использованы различные научные методы. В частности, применялись сравнительный анализ, педагогическое наблюдение, психологический анализ, а также проводились опытно-экспериментальные работы. Кроме того, для оценки результатов игровых заданий, организованных на основе интерактивных методов, был использован метод экспертной оценки. Данные методы позволили на научной основе проанализировать педагогическое влияние образовательных игровых технологий на учебный процесс и определить их эффективность.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 3

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты исследования показали, что использование образовательных игровых технологий в учебном процессе положительно влияет на повышение активности будущих учителей в учебной деятельности, развитие их самостоятельного мышления и формирование способности к креативному подходу в проблемных ситуациях. В процессе деятельности, основанной на игровых элементах, у студентов развиваются творческое мышление, навыки взаимного сотрудничества, коммуникативная культура и умение работать в команде. Кроме того, было установлено, что применение игровых технологий является важным методическим инструментом формирования креативной компетенции студентов. Полученные результаты подтверждают, что целенаправленное и систематическое использование образовательных игровых технологий в педагогической практике способствует повышению эффективности учебного процесса.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: образовательная среда, построенная на основе учебных игровых технологий, имеет важное значение для раскрытия креативного потенциала будущих учителей, развития их способности принимать самостоятельные решения и находить нестандартные решения в проблемных ситуациях. Учебные игровые технологии способствуют повышению учебной мотивации студентов, увеличению их интереса к образовательному процессу и формированию инновационного мышления. Поэтому эффективное использование учебных игровых технологий в педагогической практике является одним из актуальных требований современного образования.

Ключевые слова: Игровая образовательная среда, креативность, творческие способности, творческое мышление, нестандартное мышление, оригинальная идея, проблемная ситуация, самостоятельное принятие решений, психологические факторы, педагогический подход, этапы развития, образовательные игры, профессиональная компетентность, творческая личность, педагогические инновации, самостоятельное исследование, коллективная деятельность.

THE SIGNIFICANCE OF EDUCATIONAL GAME TECHNOLOGIES IN DEVELOPING CREATIVE THINKING AMONG FUTURE TEACHERS

Musaeva Nafisa Azimjonovna, PhD Candidate at Bukhara State Pedagogical Institute, Bukhara, Uzbekistan.

Annotation

INTRODUCTION: this article examines the issues related to the use of educational game technologies in developing creative thinking among future teachers. The modern education system requires educators to apply innovative approaches, organize creative activities, and utilize effective methods in the teaching process. In this context, fostering students' creative thinking skills within teacher education

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 3

programs represents a crucial task. The article analyzes the role of educational game technologies in the learning process and their pedagogical potential in enhancing the creative abilities of future teachers.

PURPOSE: The aim of the article is to reveal the theoretical foundations of using educational game technologies in developing creative thinking among future teachers, to analyze their pedagogical potential and effectiveness in the educational process, and to substantiate effective methods for their application in the learning process.

MATERIALS AND METHODS: During the research process, various scientific methods were employed to determine the effectiveness of educational game technologies in developing creative thinking among future teachers. In particular, comparative analysis, pedagogical observation, psychological analysis, and experimental research were conducted. In addition, the expert evaluation method was used to assess the results of game-based tasks organized through interactive methods. These approaches made it possible to scientifically analyze the pedagogical impact of educational game technologies on the learning process and to determine their effectiveness.

DISCUSSION AND RESULTS: The results of the study showed that the use of educational game technologies in the learning process has a positive effect on increasing the academic activity of future teachers, developing their independent thinking, and forming the ability to approach problem situations creatively. During activities based on game elements, students develop creativity, mutual cooperation, communication culture, and teamwork skills. In addition, it was determined that the use of game technologies is an important methodological tool in forming students' creative competence. The obtained results confirm that the purposeful and systematic application of educational game technologies in pedagogical practice contributes to improving the effectiveness of the educational process.

CONCLUSION: The educational environment organized based on educational game technologies plays a significant role in developing the creative potential of future teachers, enhancing their ability to make independent decisions, and finding non-standard solutions in problematic situations. Educational game technologies contribute to increasing students' learning motivation, enhancing their interest in the educational process, and fostering innovative thinking. Therefore, the effective use of educational game technologies in pedagogical practice is one of the pressing requirements of modern education.

Keywords: future teacher training, development of creative thinking, educational game technologies, pedagogical creativity, innovative teaching methods, problem-solving, independent thinking, pedagogical activity, interactive methods, creative competence, creative activity, collaborative learning, learning effectiveness, learning motivation

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 3

Zamonaviy ta’lim paradigmasining tubdan yangilanishi, raqamli transformatsiya jarayonlari, globallashuv hamda bilimlar iqtisodiyotining rivojlanishi pedagogik kadrlar tayyorlash tizimiga yangi talablarni qo‘ymoqda. Endilikda o‘qituvchi nafaqat bilim beruvchi subyekt, balki ta’lim jarayonini loyihalovchi, tashkil etuvchi va boshqaruvchi kreativ shaxs sifatida qaralmoqda. Shu nuqtai nazardan, bo‘lajak o‘qituvchilarda kreativ fikrlashni rivojlantirish pedagogik ta’limning ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylanmoqda. Kreativ fikrlash tushunchasi ko‘p qirrali va murakkab psixologik-pedagogik fenomen bo‘lib, u shaxsning yangicha g‘oyalarni ishlab chiqish, muammoli vaziyatlarga noodatiy yondashish, mavjud bilimlarni yangi sharoitlarda qo‘llash hamda innovatsion qarorlar qabul qilish qobiliyatini ifodalaydi.

Ilmiy manbalarda kreativlikning asosiy komponentlari sifatida divergent fikrlash, moslashuvchanlik, originallik va g‘oyalarni rivojlantirish qobiliyatlari ajratib ko‘rsatiladi. Ushbu komponentlar pedagogik faoliyatda o‘qituvchining kasbiy muvaffaqiyatini belgilovchi muhim omillar hisoblanadi. Bo‘lajak o‘qituvchilarda kreativ fikrlashni rivojlantirish an’anaviy reproduktiv ta’lim metodlari orqali yetarli darajada ta’minlanmaydi. Chunki bunday metodlar asosan tayyor bilimlarni o‘zlashtirishga yo‘naltirilgan bo‘lib, talabalarning mustaqil fikrlash va ijodiy faoliyatini cheklaydi. Shu bois zamonaviy pedagogik yondashuvlarda interfaol, faoliyatga yo‘naltirilgan, talaba markazli metodlar, xususan, ta’limiy o‘yin texnologiyalariga alohida e’tibor qaratilmoqda.

Ta’limiy o‘yin texnologiyalari o‘quv jarayonini o‘yin faoliyati asosida tashkil etish orqali talabalarning bilish faolligini oshirish, ularni mustaqil fikrlashga undash hamda kreativ qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. O‘yin faoliyati insonning tabiiy ehtiyojlaridan biri bo‘lib, u orqali shaxs erkin, majburlovsiz va qiziqish asosida faoliyat yuritadi. Aynan shu jihat o‘yin texnologiyalarining yuqori samaradorligini ta’minlaydi. Psixologik nuqtai nazardan, o‘yin faoliyati emotsional jihatdan boy va ijobiy muhitni yaratadi. Ijobiy emotsiyalar esa kognitiv jarayonlarni faollashtiradi, xotira, diqqat va tafakkur samaradorligini oshiradi. Shu bois o‘yinli ta’lim muhitida o‘quv materiallari osonroq o‘zlashtiriladi va uzoq muddatli xotirada mustahkam saqlanadi.

Nazariy asoslar nuqtai nazaridan qaraganda, ta’limiy o‘yin texnologiyalari bir nechta muhim ilmiy konsepsiyalar bilan uzviy bog‘liq. Konstruktivistik pedagogik yondashuvga ko‘ra, bilim o‘quvchi tomonidan faol ravishda quriladi. Bu jarayonda o‘yinlar talabaning mustaqil tajriba orttirishiga, muammolarni hal qilishiga va bilimlarni amaliyotda qo‘llashiga imkon yaratadi. Vygotskiyning ijtimoiy-madaniy nazariyasiga muvofiq, o‘yin faoliyati “yaqin rivojlanish zonasi”ni faollashtiradi.

Talaba o‘yin jarayonida o‘zining real imkoniyatlaridan yuqori darajada faoliyat yuritadi, bu esa uning rivojlanishiga kuchli turtki beradi. Ayniqsa, guruhli o‘yinlar ijtimoiy o‘rganish, hamkorlik va kommunikativ ko‘nikmalarni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Kolbning tajribaviy o‘rganish modeli doirasida o‘yinlar tajriba - refleksiya - konseptualizatsiya - amaliyot siklini to‘liq qamrab oladi. Talaba avval

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 3

o‘yin jarayonida faoliyat yuritadi, so‘ng natijalarni tahlil qiladi, umumlashtiradi va yangi vaziyatlarda qo‘llaydi. Bu esa bilimning chuqur va barqaror o‘zlashtirilishini ta’minlaydi.

Ta’limiy o‘yin texnologiyalarining didaktik imkoniyatlari juda keng. Ular o‘quv jarayonini individuallashtirish, differensiallashtirish va integratsiyalash imkonini beradi. Har bir talaba o‘z qobiliyati va qiziqishiga mos ravishda o‘yin jarayonida ishtirok etadi, bu esa ta’lim samaradorligini oshiradi.

O‘yin texnologiyalarining turlari va ularning pedagogik imkoniyatlarini batafsil tahlil qiladigan bo‘lsak, quyidagilarni ajratish mumkin:

❖ Rolli o‘yinlar – pedagogik vaziyatlarni modellashtirish orqali talabalarda empatiya, kommunikativ kompetensiya va kasbiy tafakkurni rivojlantiradi. Masalan, “Murakkab o‘quvchi bilan ishlash” mavzusida tashkil etilgan rolli o‘yin talabalarda muammoli vaziyatlarga kreativ yondashuvni shakllantiradi.

❖ Ishbilarmonlik o‘yinlari – qaror qabul qilish, strategik fikrlash va muammolarni tizimli hal etish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Bu o‘yinlar orqali talabalar murakkab pedagogik vaziyatlarni tahlil qiladi va eng maqbul yechimni tanlaydi.

❖ Simulyatsion o‘yinlar – real pedagogik jarayonlarni sun’iy muhitda aks ettirib, talabalarga xavfsiz sharoitda tajriba orttirish imkonini beradi. Bu esa ularning kasbiy tayyorgarligini oshiradi.

❖ Didaktik o‘yinlar – bilimlarni mustahkamlash, takrorlash va umumlashtirishga xizmat qiladi. Ular orqali o‘quv materiallari oson va qiziqarli shaklda o‘zlashtiriladi.

❖ Raqamli o‘yin texnologiyalari – zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari asosida tashkil etilib, talabalarning raqamli kompetensiyasini ham rivojlantiradi.

Tadqiqot metodologiyasi doirasida qo‘llanilgan qiyosiy-tahliliy yondashuv natijalari shuni ko‘rsatdiki, o‘yin texnologiyalaridan foydalanilgan guruhlarda talabalar bilim darajasi, kreativ fikrlash ko‘rsatkichlari va o‘quv faolligi sezilarli darajada yuqori bo‘lgan. Pedagogik kuzatuvlar jarayonida talabalar o‘yinli mashg‘ulotlarda ko‘proq tashabbus ko‘rsatgani, muammolarni mustaqil hal etishga intilgani va yangi g‘oyalarni ilgari surgani kuzatildi. Psixologik tahlillar natijasida esa o‘yin texnologiyalari talabalarda quyidagi ijobiy o‘zgarishlarni yuzaga keltirishi aniqlandi:

✧ o‘ziga ishonchning oshishi;
✧ emotsional barqarorlik;
✧ kreativ faollikning kuchayishi;
✧ kommunikativ ochiqlik.

Kreativ fikrlashni rivojlantirishda refleksiya alohida ahamiyat kasb etadi. O‘yin yakunida o‘tkaziladigan reflektiv tahlil talabalarga o‘z faoliyatini anglash, xatolarni aniqlash va kelajakda yanada samarali strategiyalar ishlab chiqish imkonini beradi.

Ta’limiy o‘yin texnologiyalarini samarali joriy etish uchun quyidagi metodik shart-sharoitlar zarur:

✓o‘quv maqsadlariga mos o‘yinlarni tanlash;

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 3

✓o‘yin jarayonini aniq rejalashtirish;
✓talabalar faol ishtirokini ta’minlash;
✓baholash mezonlarini ishlab chiqish;
✓refleksiya jarayonini tashkil etish.

O‘yin texnologiyalarini qo‘llashda tizimlilik va uzluksizlik muhim ahamiyatga ega. Ular darsning faqat bir qismi sifatida emas, balki butun o‘quv jarayonining tarkibiy elementi sifatida qo‘llanilishi lozim. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, ta’limiy o‘yin texnologiyalari bo‘lajak o‘qituvchilarda kreativ fikrlashni rivojlantirishning eng samarali vositalaridan biri hisoblanadi. Ular nafaqat bilimlarni o‘zlashtirish, balki kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish, mustaqil fikrlashni rivojlantirish va innovatsion faoliyatga tayyorlashda muhim rol o‘ynaydi.

Yuqorida bayon etilgan ilmiy-nazariy qarashlar, pedagogik yondashuvlar hamda amaliy tahlillarni umumlashtirgan holda shuni ta’kidlash mumkinki, ta’limiy o‘yin texnologiyalari bo‘lajak o‘qituvchilarda kreativ fikrlashni rivojlantirishning samarali va zamonaviy vositalaridan biri sifatida namoyon bo‘ladi. Mazkur yondashuv o‘quv jarayonini an’anaviy reproduktiv shakldan faol, interfaol va talaba markazli shaklga o‘tkazish imkonini beradi. Ta’limiy o‘yinlar asosida tashkil etilgan o‘quv faoliyati talabalarning bilish jarayonini faollashtiradi, ularni mustaqil fikrlashga, muammoli vaziyatlarni chuqur tahlil qilishga hamda turli xil yechim variantlarini ishlab chiqishga undaydi. Ayniqsa, o‘yin jarayonida yuzaga keladigan muammoli vaziyatlar talabalarning noodatiy fikrlashini rag‘batlantirib, ularda kreativ yondashuvni shakllantirishga xizmat qiladi. Natijada talabalar bir xil vaziyatga turli nuqtai nazardan qarash, muqobil yechimlarni taklif qilish va eng maqbul variantni tanlash ko‘nikmalarini egallaydi.

O‘yin texnologiyalarining yana bir muhim jihati shundaki, ular o‘quv jarayonida ijobiy psixologik muhitni yaratadi. Bunday muhitda talabalar o‘z fikrlarini erkin ifoda etadi, tashabbus ko‘rsatadi, xatolardan qo‘rqmaydi va yangi g‘oyalarni ilgari surishga intiladi. Bu esa o‘z navbatida kreativ fikrlashni rivojlantirish uchun zarur bo‘lgan ichki erkinlik va ishonchni shakllantiradi. Shu bilan birga, o‘yinli faoliyat davomida yuzaga keladigan ijobiy emotsiyalar bilimlarni o‘zlashtirish jarayonini yengillashtiradi va uning samaradorligini oshiradi. Ta’limiy o‘yin texnologiyalari orqali tashkil etilgan mashg‘ulotlar talabalarda nafaqat kreativ fikrlashni, balki boshqa muhim kasbiy kompetensiyalarni ham rivojlantiradi. Jumladan, ular muloqot qilish, jamoada ishlash, o‘z fikrini asoslab berish, boshqalarning fikrini tinglash va umumiy qarorga kelish kabi ijtimoiy ko‘nikmalarni egallaydi. Bu esa bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy faoliyatida samarali ishlashiga zamin yaratadi.

Shuningdek, o‘yinli yondashuv asosida tashkil etilgan o‘quv jarayonida talabalar nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg‘unlashtirish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Bu esa bilimlarning mustahkam va barqaror o‘zlashtirilishini ta’minlaydi. Talabalar o‘rganilgan nazariy tushunchalarni real yoki modellashtirilgan vaziyatlarda qo‘llash orqali ularning mazmunini chuqur anglaydi va o‘z kasbiy faoliyatida foydalanishga tayyor bo‘ladi. Muhim jihatlardan yana biri shundaki, ta’limiy o‘yin

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

texnologiyalari talabalarning o‘quv motivatsiyasini sezilarli darajada oshiradi. O‘yin elementlari o‘quv jarayoniga qiziqishni kuchaytiradi, talabalarni faol ishtirok etishga undaydi va ularni o‘qishga nisbatan ijobiy munosabatda bo‘lishga olib keladi. Natijada o‘quv jarayonining samaradorligi ortadi va ta’lim sifati yaxshilanadi.

Biroq ta’limiy o‘yin texnologiyalaridan samarali foydalanish o‘qituvchidan yuqori darajadagi metodik tayyorgarlikni talab etadi. O‘yinlarni to‘g‘ri tanlash, ularni o‘quv maqsadlariga moslashtirish, jarayonni samarali boshqarish va natijalarni tahlil qilish muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, o‘yin texnologiyalarini qo‘llashda tizimlilik, izchillik va maqsadga yo‘naltirilganlik tamoyillariga amal qilish zarur.

Xulosa o’rnida qayd etish joizki, ta’limiy o‘yin texnologiyalarini pedagogik ta’lim jarayoniga keng joriy etish bo‘lajak o‘qituvchilarning kreativ fikrlashini rivojlantirish, ularning kasbiy kompetensiyasini oshirish va zamonaviy ta’lim talablariga mos mutaxassislarni tayyorlashda muhim omil hisoblanadi. Mazkur texnologiyalarni amaliyotga samarali tatbiq etish esa ta’lim tizimining innovatsion rivojlanishiga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Avliyaqulov N.X., Musayeva N.N. Pedagogik texnologiya. Darslik. – T.: Tafakkur
2. bo‘stoni, 2012.
3. Bellanca J., & Brandt, R. 21st Century Skills: Rethinking How Students Learn. Solution Tree Press, 2010.
4. Bruner J. S. The Culture of Education. Harvard University Press, 1996.
5. Dewey J. Experience and Education. Macmillan, 1938.
6. Kolb D.A. Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. Prentice-Hall, 1984.
7. Musayeva N.A. Kreativlikka yo‘l: o‘yinlar orqali ta’lim. Metodik qo‘llanma. Buxoro determinant MCHJ, Kamolot nashriyoti, 2025.
8. Musayeva N.A. O‘yinli ta’lim muhitida kreativ qobiliyatni shakllantirish
9. strategiyalari. // Inter education & global study. 2025. Vol.3, №10. B.176–19.
10. Papert S. Mindstorms: Children, Computers, and Powerful Ideas. Basic Books, 1980.
11. Piaget J. The Psychology of the Child. Basic Books, 1972.
12. Robinson K. Out of Our Minds: Learning to be Creative. Capstone, 2011.
13. Sawyer R.K. Explaining Creativity: The Science of Human Innovation. Oxford University Press, 2012.
14. Vygotsky L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Harvard University Press, 1978.
15. Zeybek Ö. The Use of Educational Games in Teacher Training: A Constructivist Approach. Journal of Educational Technology Studies, 12(3), 45–62, 2018.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH SINF O‘QITUVCHILARIDA TEXNOLOGIYA O‘QITISH METODIKASI ASOSIDA TEXNOLOGIK KOMPETENTLILIKNI RIVOJLANTIRISH.

Komiljonova Guluzraxon Nizomjon qizi, Qo‘qon universiteti ta’lim kafedrasi dotsenti v.b., Qo‘qon, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH. maqolada bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining texnologiya fanini o‘qitish metodikasi asosida texnologik kompetentlikni rivojlantirish masalalari tahlil qilingan. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, texnologiya fanini o‘qitish boshlang‘ich ta’limda muhim ahamiyatga ega va oliy ta’lim jarayonida metodik yondashuvlar samaradorligini oshiradi. Shu bilan birga, maqolada texnologik kompetentlikning asosiy komponentlari va uni rivojlantirish metodlari ham ko‘rib chiqilgan.

MAQSAD: boshlang‘ich sinf bo‘lajak o‘qituvchilarida texnologiya fanini o‘qitish metodikasi orqali texnologik kompetentlikni shakllantirishning samarali modelini ishlab chiqish va ularning amaliy ko‘nikmalarini rivojlantirish metodikasini takomillashtirishdan iborat. Shuningdek, talabalarni zamonaviy texnologik jarayonlar, konstruksiyalash va modellashtirish ishlariga ijodiy yondashishga o‘rgatish ko‘zda tutilgan.

METODLAR VA MATERIALLAR: pedagogik tahlil, loyiha asosida o‘qitish (PBL), muammoli ta’lim texnologiyalari hamda zamonaviy AKT vositalari, xalq hunarmandchiligi elementlari va innovatsion didaktik ishlanmalarni o‘z ichiga oladi. Olingan natija va muhokamalar shuni ko‘rsatdiki, bo‘lajak mutaxassislarning texnologik jarayonlarni loyihalash hamda muhandislik tafakkurini rivojlantirish darajasi sezilarli darajada oshib, ularda fanlararo bog‘liqlikni (STEM) ta’minlash ko‘nikmasi shakllandi. Tadqiqot yakunida chiqarilgan **x**ulosaga ko‘ra, o‘qituvchi tayyorlash jarayonida texnologik kompetentlikni rivojlantirish nafaqat amaliy mahoratni oshiradi, balki boshlang‘ich ta’lim sifatini yangi bosqichga olib chiqishning asosiy omili bo‘lib xizmat qiladi.

NATIJA VA MUHOKAMALAR: tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, texnologik kompetentlikni rivojlantirishda nazariya va amaliyotning uzviy uyg‘unligi eng muhim omil hisoblanadi. Faqat nazariy bilimga tayanish texnologiya fanining mohiyatiga mos kelmaydi, chunki bu fan o‘quvchilarni nafaqat bilim bilan, balki amaliy ko‘nikmalar va muammolarni hal etish qobiliyatini oshiradi. Shu sababli ustaxona mashg‘ulotlari, amaliy topshiriq va loyiha ishlari ta’lim jarayonida ustuvor ahamiyatga ega bo‘lishi lozim. Amaliy mashg‘ulotlar orqali talabalar texnologik jarayonlarni o‘zlashtiradi, materiallar bilan ishlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi va real pedagogik vaziyatlarga tayyorlanadi.

XULOSA: bo‘lajak o‘qituvchilarda texnologik kompetentlikni rivojlantirish ularning kasbiy mahoratini yangi bosqichga olib chiqadi. Texnologiya o‘qitish metodikasini zamonaviy innovatsiyalar bilan boyitish, talabalarda nafaqat nazariy bilim, balki amaliy mahsulot yaratish ishtiyoqini uyg‘otadi. Bu esa o‘z navbatida boshlang‘ich ta’lim sifatini oshirishning kafolatidir.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Kalit so'zlar: bilim, ta'lim, ko'nikma, malaka, metodika, kompetensiya, kompetentlilik, amaliy mashg'ulot, texnologiya, mehnat, kasb-hunar, rivojlantirish.

РАЗВИТИЕ ТЕХНОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ НА ОСНОВЕ МЕТОДИКИ ПРЕПОДАВАНИЯ ТЕХНОЛОГИИ.

Комилжонова Гулузрахон Низомжон кизи, и.о. доцента кафедры образования Кокандского университета, Коканд, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье проанализированы вопросы развития технологической компетентности будущих учителей начальных классов на основе методики преподавания предмета «Технология». Результаты исследования показывают, что преподавание технологии имеет важное значение в начальном образовании и повышает эффективность методических подходов в системе высшего образования. Кроме того, в статье рассмотрены основные компоненты технологической компетентности и методы её формирования.

ЦЕЛЬ: разработка эффективной модели формирования технологической компетентности у будущих учителей начальных классов на основе методики преподавания технологии и совершенствование методики развития их практических навыков. Также предусматривается обучение студентов творческому подходу к современным технологическим процессам, конструированию и моделированию.

МЕТОДЫ И МАТЕРИАЛЫ: педагогический анализ, проектное обучение (PBL), технологии проблемного обучения, современные средства ИКТ, элементы народного ремесла и инновационные дидактические разработки. Полученные результаты и их обсуждение показали, что у будущих специалистов значительно повысился уровень развития инженерного мышления и навыков проектирования технологических процессов, а также сформировались умения обеспечения межпредметной интеграции (STEM). По итогам исследования сделан вывод, что развитие технологической компетентности в процессе подготовки учителей не только повышает практические навыки, но и является важным фактором повышения качества начального образования.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЕ: исследования показали, что важнейшим фактором развития технологической компетентности является органическое сочетание теории и практики. Опора только на теоретические знания не соответствует сущности предмета «Технология», так как он направлен не только на усвоение знаний, но и на развитие практических навыков и умений решения проблем. В связи с этим особое значение в образовательном процессе должны занимать занятия в мастерских, практические задания и проектная деятельность. Через практические занятия студенты осваивают технологические процессы,

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

развивают навыки работы с материалами и готовятся к реальным педагогическим ситуациям.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: развитие технологической компетентности у будущих учителей выводит их профессиональное мастерство на новый уровень. Обогащение методики преподавания технологии современными инновациями формирует у студентов не только теоретические знания, но и стремление к созданию практического продукта. Это, в свою очередь, является гарантией повышения качества начального образования.

Ключевые слова: знание, образование, навыки, умения, методика, компетенция, компетентность, практические занятия, технология, труд, профессиональное обучение, развитие.

DEVELOPMENT OF TECHNOLOGICAL COMPETENCE IN FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS BASED ON TECHNOLOGY TEACHING METHODOLOGY

Komiljonova Guluzrakhon Nizomjon qizi, Acting Associate Professor of the Department of Education, Kokand University, Kokand, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article analyzes the issues of developing technological competence in future primary school teachers based on the methodology of teaching the subject “Technology.” The results of the study show that teaching technology plays an important role in primary education and increases the effectiveness of methodological approaches in higher education. In addition, the article examines the main components of technological competence and the methods of its development.

AIM: to develop an effective model for forming technological competence in future primary school teachers through the methodology of teaching technology and to improve methods for developing their practical skills. It also aims to train students to approach modern technological processes, construction, and modeling creatively.

METHODS AND MATERIALS: pedagogical analysis, project-based learning (PBL), problem-based learning technologies, modern ICT tools, elements of traditional craftsmanship, and innovative didactic developments were used. The results and discussions showed that future specialists significantly improved their ability to design technological processes and developed engineering thinking, as well as acquired skills in interdisciplinary integration (STEM). The study concludes that developing technological competence in teacher training not only enhances practical skills but also serves as a key factor in improving the quality of primary education.

RESULTS AND DISCUSSION: the research indicates that the most important factor in developing technological competence is the close integration of theory and practice. Relying solely on theoretical knowledge does not correspond to the essence of the subject “Technology,” as it aims not only to provide knowledge but also to develop practical skills and problem-solving abilities. Therefore, workshop sessions, practical

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

assignments, and project work should play a leading role in the educational process. Through practical activities, students master technological processes, develop material-handling skills, and prepare for real pedagogical situations.

CONCLUSION: the development of technological competence in future teachers elevates their professional skills to a new level. Enriching technology teaching methodology with modern innovations fosters not only theoretical knowledge but also a desire to create practical products. This, in turn, guarantees an improvement in the quality of primary education.

Keywords: knowledge, education, skills, abilities, methodology, competence, competency, practical training, technology, labor, vocational education, development.

Boshlang‘ich ta’lim shaxsning intellektual, amaliy va estetik salohiyatini shakllantiruvchi muhim bosqichdir. Shu bosqichda o‘quvchilarda mehnatga munosabat, ijodiy fikrlash, qo‘l mehnati ko‘nikmalari va mustaqil faoliyatning boshlang‘ich asoslari shakllanadi. Ayniqsa, texnologiya (mehnat) fani o‘quvchilarda amaliy ko‘nikmalarni rivojlantirish, texnik tafakkur, estetik did va innovatsion yondashuvni shakllantirishda beqiyos ahamiyatga ega. Shu sababli bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining texnologiya fanini o‘qitish metodikasi bo‘yicha tayyorgarligi va texnologik kompetentligi yuqori darajada bo‘lishi zarur.

Pedagogik nazariyalarda mehnat va amaliy faoliyatning shaxs rivojidagi o‘rni ko‘plab olimlar tomonidan tadqiq qilingan. Mutafakkirlarimizdan biri Abu Nasr Forobiy nazariy bilim va amaliyotni uyg‘unlashtirish zarurligini ta’kidlab o‘tgan. Ibn Sino esa bilimni mustahkamlashning eng samarali yo‘li uni amaliyotda qo‘llash ekanligini qayd etgan. Alisher Navoiy mehnatni insonni komillikka yetkazuvchi vosita sifatida ulug‘lagan. Y.A.Komenskiy ko‘rgazmalilik va amaliyotga asoslangan o‘qitish metodlarini ilgari surgan, Kanstantin Dimitriyevich Ushinskiy shaxs rivojida mehnat tarbiyasining ahamiyatini ta’kidlagan, A.S. Makarenko esa jamoaviy mehnat orqali shaxsni tarbiyalash g‘oyasini ilgari surgan. Ushbu qarashlar bugungi kunda texnologiya fanini o‘qitish metodikasining nazariy asosini tashkil qiladi va bu oliy ta’limda fan bo‘yicha malaka oshirishning poydevori hisoblanadi. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar texnologik kompetentlikni pedagogning nafaqat nazariy bilimga ega bo‘lishi, balki bilimni amaliyotda qo‘llay olish, o‘quvchilarga samarali yetkazish, darsni ijodiy tashkil etish va muammoli vaziyatlarni hal etish qobiliyati sifatida tushuntiradi. Shu nuqtai nazardan, bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining texnologik kompetentliligini rivojlantirish pedagogik faoliyatga tayyorlash, amaliy ko‘nikmalarni mustahkamlash va metodik mahoratni oshirish bilan bog‘liq.

Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 10-avgustdagi “Oliy va o‘rta maxsus ta’lim sifatini oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risidagi qarori” texnologiya fani

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

va pedagoglarning malakasini oshirishni ustuvor vazifa sifatida belgilaydi. Bu qaror amaliy mashg‘ulotlar, loyihaviy va ijodiy faoliyat orqali texnologik kompetentlikni shakllantirish zaruratini kuchaytiradi.

Oliy ta’limda texnologiya fanini o‘qitish metodikasini takomillashtirish, amaliy mashg‘ulotlarini kengaytirish va talabalarni hayotiy vaziyatlarga yo‘naltirish bugungi pedagogik amaliyotning dolzarb masalalaridan biridir. Shu jihatdan, bo‘lajak o‘qituvchilarning texnologik kompetentligini rivojlantirish zamonaviy ta’limning sifatini oshirishga hissa qo‘shadi.

O‘tkazilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, texnologik kompetentlikni rivojlantirishda tizimli, kompetensiyaviy va faoliyatga yo‘naltirilgan yondashuv samarali. Tadqiqotlar quyidagi usullar asosida olib borilgan:

- nazariy tahlil;
- pedagogik kuzatuv;
- amaliy mashg‘ulotlar va tajriba-sinovlar;
- natijalarni solishtirish va qiyosiy tahlil.

Texnologik kompetentlikni baholashda motivatsion, kognitiv, operatsion va reflektiv komponentlar asosiy mezon sifatida ishlatilgan. Shu mezonlar orqali talabalar fan bo‘yicha qiziqishi, nazariy bilim darajasi, amaliy ko‘nikmalar va o‘z faoliyatini baholash qobiliyati aniqlangan.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki:

- amaliy mashg‘ulotlar ulushi yuqori bo‘lgan metodika talabalar texnologik kompetentligini oshiradi;
- loyihaviy faoliyat, ustaxona mashg‘ulotlari va amaliy topshiriqlar orqali talabalar mustaqil fikrlashga va muammolarni hal qilishga o‘rgatiladi;
- ustaxona mashg‘ulotlari qo‘l mehnati ko‘nikmalarini rivojlantiradi va real pedagogik vaziyatlarga tayyorlaydi.

Masalan, bir sinfda talabalar tomonidan amalga oshirilgan loyiha ishlarida, amaliy topshiriqlarni to‘liq bajarish natijasida o‘quvchilarning ijodiy yondashuvi 30–40% ga ortgani qayd etilgan. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, texnologik kompetentlikni rivojlantirishda nazariya va amaliyotning uzviy uyg‘unligi eng muhim omil hisoblanadi. Faqat nazariy bilimga tayanish texnologiya fanining mohiyatiga mos kelmaydi, chunki bu fan o‘quvchilarni nafaqat bilim bilan, balki amaliy ko‘nikmalar va muammolarni hal etish qobiliyatini oshiradi. Shu sababli ustaxona mashg‘ulotlari, amaliy topshiriq va loyiha ishlari ta’lim jarayonida ustuvor ahamiyatga ega bo‘lishi lozim. Amaliy mashg‘ulotlar orqali talabalar texnologik jarayonlarni o‘zlashtiradi, materiallar bilan ishlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi va real pedagogik vaziyatlarga tayyorlanadi.

Shuningdek, reflektiv faoliyatni rivojlantirish bo‘lajak pedagoglarning o‘z ishini tahlil qilish, xatolarini aniqlash va ularni bartaraf etish qobiliyatini oshiradi. Bu nafaqat texnologik kompetentlikni kuchaytiradi, balki talabalarni mustaqil fikrlashga, ijodiy yondashuvni qo‘llashga va dars jarayonini samarali tashkil etishga o‘rgatadi. Motivatsion

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

muhit yaratish esa talabalarni faol ishtirok etishga undaydi, ular darslarda faqat kuzatuvchi emas, balki faol ijodkor sifatida qatnashadi.

Prezident qarorlari va farmonlarida ta'kidlanganidek, oliy ta'lim muassasalarida texnologiya fanini o'qitish metodikasi amaliy mashg'ulotlar va innovatsion pedagogik metodlarni keng joriy etishga yo'naltirilishi lozim. Bu pedagogik jarayonda texnologik kompetentlikni rivojlantirishni yanada kuchaytiradi va bo'lajak o'qituvchilarni real pedagogik vaziyatlarga tayyorlaydi. Shu bilan birga, loyiha ishlari va amaliy topshiriqlar talabalarda muammolarni hal etish qobiliyatini oshiradi, jamoaviy ishlashni rag'batlantiradi va ijodiy fikrlashni rivojlantiradi. Bundan tashqari, tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, texnologik kompetentlikni rivojlantirish jarayonida individual yondashuv ham muhim ahamiyatga ega. Talabalar o'z qiziqishlari va bilim darajasiga moslashtirilgan topshiriqlarni bajarish orqali o'z malakasini bosqichma-bosqich oshiradi. Shu yo'l bilan nafaqat amaliy ko'nikmalar, balki nazariy bilimlarni qo'llash qobiliyati ham mustahkamlanadi.

Umuman olganda, texnologik kompetentlikni shakllantirishda nazariy, amaliy bilimlarni uyg'unlashtirish, reflektiv tahlil va loyihaviy faoliyatni keng joriy etish, shuningdek, motivatsion muhit yaratish pedagogik samaradorlikni oshiradi. Bu esa bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligini sezilarli darajada mustahkamlaydi va ularni real pedagogik jarayonlarga tayyorlaydi. Shu tarzda tashkil etilgan metodik yondashuvlar ta'lim jarayonining sifatini yaxshilash, o'quvchilarning ijodiy va amaliy salohiyatini rivojlantirishga ham xizmat qiladi.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida texnologiya fanini o'qitish metodikasi asosida texnologik kompetentlikni rivojlantirish zamonaviy ta'lim tizimining eng ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Texnologik kompetentlik pedagogning nafaqat nazariy bilimga ega bo'lishi, balki bu bilimlarini amaliyotda qo'llay olish, darsni samarali tashkil etish va o'quvchilarda ijodiy fikrlashni shakllantirish qobiliyatini ham o'z ichiga oladi. Shu jihatdan qaralganda, bu yo'nalish nafaqat o'qituvchi malakasini oshirishga, balki boshlang'ich ta'lim sifatini yangi bosqichga olib chiqishga xizmat qiladi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, texnologiya fanini o'qitish jarayonida amaliy mashg'ulotlar, ustaxona va laboratoriya ishlari, loyihaviy faoliyat va real hayotiy vaziyatlarga asoslangan topshiriqlar talabalar texnologik kompetentligini sezilarli darajada oshirishga yordam beradi. Bu esa bo'lajak o'qituvchilarning nafaqat nazariy bilimlarini mustahkamlashga, balki amaliy ko'nikmalarini rivojlantirishga ham xizmat qiladi. Shu bilan birga, reflektiv faoliyat va tizimli tahlil pedagoglarni o'z faoliyatini doimiy ravishda baholashga, kamchiliklarni aniqlash va ularni bartaraf etishga yo'naltiradi, bu esa texnologik kompetentlikning barqaror shakllanishini ta'minlaydi.

Shu asosda tavsiyalar quyidagicha izohlanadi: oliy ta'lim muassasalarida texnologiya fanini amaliy yo'naltirish asosida o'qitish metodikasini qayta ko'rib chiqish, ustaxona va laboratoriya mashg'ulotlarini kengaytirish, talabalarni loyihaviy va ijodiy faoliyatga jalb etish, dars jarayonida real hayotiy vaziyatlarga asoslangan topshiriqlarni qo'llash,

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

shuningdek, reflektiv tahlilni tizimli tashkil etish zarur. Bularning barchasi bo‘lajak pedagoglarning kasbiy tayyorgarligini kuchaytiradi, ularning o‘quvchilarga bilim va ko‘nikmalarni samarali yetkazish qobiliyatini oshiradi, natijada boshlang‘ich ta’lim sifati sezilarli darajada yaxshilanadi. Shuni ta’kidlash kerakki, texnologik kompetentlikni rivojlantirishni samarali tashkil etish nafaqat oliy ta’lim tizimining vazifasi, balki butun ta’lim jarayonida pedagogik yondashuvni izchil va amaliy yo‘naltirishni talab qiladi. Shu sababli, mazkur tavsiyalarni amalga oshirish bo‘lajak o‘qituvchilarning pedagogik faoliyatga tayyorgarligini mustahkamlash va ular orqali o‘quvchilarning amaliy va ijodiy salohiyatini rivojlantirishga bevosita hissa qo‘shadi.

Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarida texnologiya fanini o‘qitish metodikasi asosida texnologik kompetentlikni rivojlantirish zamonaviy ta’lim tizimining ustuvor yo‘nalishidir.

Tavsiyalar:

1. Oliy ta’limda texnologiya fanini amaliy yo‘naltirish asosida o‘qitish metodikasini qayta ko‘rib chiqish;
2. Ustaxona va laboratoriya mashg‘ulotlarini kengaytirish;
3. Talabalarni loyihaviy va ijodiy faoliyatga jalb etish;
4. Real hayotiy vaziyatlarga asoslangan topshiriqlarni qo‘llash;
5. Reflektiv tahlilni tizimli tashkil etish.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Forobiy, Abu Nasr. Fozil odamlar shahri. Toshkent: Yangi asr avlodi, 2016.
2. Ibn Sino. Donishnoma. Toshkent: Fan, 2011.
3. Navoiy, Alisher. Mahbub ul-qulub. Toshkent: G‘afur G‘ulom nashriyoti, 2017.
4. Komenskiy, Ya.A. Buyuk didaktika. Toshkent: O‘qituvchi, 2008.
5. Ushinskiy, K.D. Pedagogika asarlari. Moskva, 1988.
6. Makarenko, A.S. Pedagogik poema. Toshkent: O‘qituvchi, 2009.
7. Slastenin, V.A. Pedagogika. Moskva: Akademiya, 2013.
8. Zimnyaya, I.A. Klyuchevye kompetensii – novaya paradigma obrazovaniya. Moskva, 2004.
9. Xutorskoy, A.V. Kompetentnostnyy podxod v obrazovanii. Moskva, 2005.
10. Polat, E.S. Novye pedagogicheskie i informatsionnye texnologii v sisteme obrazovaniya. Moskva, 2010.
11. O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. Toshkent, 2020.
12. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining ta’lim sohasini rivojlantirishga oid farmon va qarorlari to‘plami. Toshkent, 2022.
13. K. G. N. Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o ‘qituvchilarida texnologik kompetensiyalarini shakllantirishning ahamiyati. *Kasb-hunar ta’limi* 127.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

14. Abduraxmonova N. "Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini metodik tayyorgarligini takomillashtirish muammosining pedagogik zaruriyati." *Science and innovation* 1.B8 (2022): 2114-2121.
15. Mo'bina, M. (2025). Boshlang'ich ta'limda-fanlararo aloqadorlik. *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi*, *46*(2), 12-16.
16. Komiljonova G. N. Bo'lajak boshlang'ich sinf o 'qituvchilarining texnologik kompetentliligini shakllantirish //Inter education & global study. – 2025. – T. 3. – №. 6 (1). – C. 182-197
17. Orlova, K. V., Fedyanin, M. Y., Simanenkov, K. E., Dergunov, A. S., Goldshmidt, P. R., Saydullaeva, A. F., ... & Demidov, L. V. (2022). Real-world efficacy of the first line therapy with prolgolimab in patients with metastatic melanoma: interim results of the FORA (FOrteca Real practice Assessment) observational study. Journal of Modern Oncology, 24(4), 413-425.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

KASBIY TA'LIM TASHKILOTI O'QUVCHILARINING IJODIY KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRISHNING DIDAKTIK TAMOYILLARI VA PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI.

Kubayeva Mavluda Baxtiyor qizi, Professional ta'limni rivojlantirish instituti mustaqil izlanuvchisi, Navoiy innovatsiyalar universiteti dotsenti, p.f.f.d. (PhD)

Annotatsiya

KIRISH: hozirgi globallashuv va innovatsion rivojlanish sharoitida kasbiy ta'lim tizimida o'quvchilarning ijodiy kompetensiyalarini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Zamonaviy mehnat bozori nafaqat bilimli, balki kreativ fikrlay oladigan, muammolarni mustaqil hal eta oladigan mutaxassislarni talab etadi. Shu bois kasbiy ta'lim jarayonida ijodiy yondashuvni rivojlantirish, ta'lim mazmuni va metodlarini takomillashtirish dolzarb pedagogik muammo hisoblanadi.

MAQSAD: mazkur tadqiqotning maqsadi kasbiy ta'lim tashkiloti o'quvchilarida ijodiy kompetensiyalarni shakllantirishning didaktik tamoyillarini aniqlash hamda samarali pedagogik shart-sharoitlarni asoslab berishdan iborat.

METODLAR VA MATERIALLAR: tadqiqot jarayonida quyidagi metodlardan foydalanildi: pedagogik kuzatuv; tajriba-sinov ishlari; so'rovnoma va suhbat; taqqoslash va tahlil metodlari. Materiallar sifatida kasbiy ta'lim muassasalarining o'quv dasturlari, dars ishlanmalari, metodik qo'llanmalar hamda ilmiy adabiyotlar o'rganildi. Shuningdek, o'quvchilarning ijodiy faoliyatini baholash mezonlari ishlab chiqildi.

NATIJA VA MUHOKAMA: tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, o'quvchilarda ijodiy kompetensiyalarni shakllantirish quyidagi didaktik tamoyillarga asoslanadi: shaxsga yo'naltirilgan ta'lim; faoliyatga yo'naltirilgan yondashuv; integrativlik va tizimlilik; muammoli ta'lim; innovatsion texnologiyalardan foydalanish. Samarali pedagogik shart-sharoitlar sifatida quyidagilar aniqlandi: ijodiy muhit yaratish; o'quvchilarning mustaqil faoliyatini qo'llab-quvvatlash; interfaol metodlardan foydalanish; o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida hamkorlikni rivojlantirish. Mazkur yondashuvlar o'quvchilarning kreativ fikrlash, tashabbuskorlik va kasbiy moslashuvchanlik ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

XULOSA: kasbiy ta'lim tizimida ijodiy kompetensiyalarni shakllantirish ta'lim samaradorligini oshirishning muhim omili hisoblanadi. Didaktik tamoyillar va pedagogik shart-sharoitlarning to'g'ri tashkil etilishi o'quvchilarning kasbiy rivojlanishi va raqobatbardoshligini ta'minlaydi. Shu bois mazkur yo'nalishda ilmiy-tadqiqot ishlarini kengaytirish muhimdir.

Kalit so'zlar: ijodiy kompetensiya, kasbiy ta'lim, didaktik tamoyillar, pedagogik shart-sharoitlar, kreativ fikrlash, innovatsion texnologiyalar, interfaol metodlar, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

ДИДАКТИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ И ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ТВОРЧЕСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ У ОБУЧАЮЩИХСЯ ОРГАНИЗАЦИЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ.

Кубаева Мавлуда Бахтиёр кизи, независимый соискатель Института развития профессионального образования, доцент Навоийского инновационного университета, PhD по педагогическим наукам.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в условиях современной глобализации и инновационного развития формирование творческих компетенций у обучающихся системы профессионального образования приобретает особую значимость. Современный рынок труда требует не только образованных, но и креативно мыслящих специалистов, способных самостоятельно решать возникающие проблемы. В этой связи развитие творческого подхода в процессе профессионального обучения, совершенствование содержания и методов обучения становится актуальной педагогической задачей.

ЦЕЛЬ: целью данного исследования является выявление дидактических принципов формирования творческих компетенций у обучающихся организаций профессионального образования, а также обоснование эффективных педагогических условий.

МЕТОДЫ И МАТЕРИАЛЫ: в процессе исследования были использованы следующие методы: педагогическое наблюдение; опытно-экспериментальная работа; анкетирование и беседа; методы сравнения и анализа. В качестве материалов изучались учебные программы учреждений профессионального образования, разработки занятий, методические пособия, а также научная литература. Кроме того, были разработаны критерии оценки творческой деятельности обучающихся.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЕ: результаты исследования показали, что формирование творческих компетенций у обучающихся основывается на следующих дидактических принципах: личностно-ориентированное обучение; деятельностный подход; интегративность и системность; проблемное обучение; использование инновационных технологий. В качестве эффективных педагогических условий определены: создание творческой среды; поддержка самостоятельной деятельности обучающихся; использование интерактивных методов; развитие сотрудничества между преподавателем и обучающимися. Данные подходы способствуют развитию креативного мышления, инициативности и профессиональной адаптивности обучающихся.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: таким образом, формирование творческих компетенций в системе профессионального образования является важным фактором повышения эффективности обучения. Правильная организация дидактических принципов и

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

педагогических условий обеспечивает профессиональное развитие и конкурентоспособность обучающихся. В связи с этим важно расширять научно-исследовательскую работу в данном направлении.

Ключевые слова: творческая компетенция, профессиональное образование, дидактические принципы, педагогические условия, креативное мышление, инновационные технологии, интерактивные методы, личностно-ориентированное обучение.

DIDACTIC PRINCIPLES AND PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR FORMING CREATIVE COMPETENCIES OF STUDENTS IN VOCATIONAL EDUCATION INSTITUTIONS.

Kubayeva Mavluda Bakhtiyor qizi, Independent Researcher at the Institute for the Development of Professional Education, Associate Professor at Navoi Innovation University, PhD in Pedagogical Sciences.

Annotation

INTRODUCTION: in the context of modern globalization and innovative development, the formation of creative competencies among students in the vocational education system is of great importance. The modern labor market requires not only knowledgeable but also creatively thinking specialists who are capable of independently solving problems. Therefore, the development of a creative approach in the process of vocational education, as well as the improvement of educational content and teaching methods, is considered an urgent pedagogical issue.

AIM: the purpose of this study is to identify the didactic principles for forming creative competencies among students of vocational education institutions and to substantiate effective pedagogical conditions.

METHODS AND MATERIALS: the following methods were used in the research process: pedagogical observation; experimental work; questionnaires and interviews; comparative and analytical methods. The materials included curricula of vocational education institutions, lesson plans, methodological manuals, and scientific literature. In addition, criteria for evaluating students' creative activity were developed.

RESULTS AND DISCUSSION: the research results showed that the formation of creative competencies in students is based on the following didactic principles: learner-centered education; activity-based approach; integration and systematicity; problem-based learning; and the use of innovative technologies. The following were identified as effective pedagogical conditions: creating a creative environment; supporting students' independent activity; using interactive methods; and developing cooperation between teachers and students. These approaches contribute to the development of creative thinking, initiative, and professional adaptability in students.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

CONCLUSION: in conclusion, the formation of creative competencies in the vocational education system is an important factor in improving the effectiveness of education. The proper organization of didactic principles and pedagogical conditions ensures students' professional development and competitiveness. Therefore, it is important to expand scientific research in this area.

Keywords: creative competence, vocational education, didactic principles, pedagogical conditions, creative thinking, innovative technologies, interactive methods, learner-centered education.

Pedagogik adabiyotlarda "tamoyil" tushunchasi (lotincha "principium" – asos, boshlanish) turlicha talqin etilgan. Ya.A.Komenskiy tamoyillarni ta'lim jarayonining asosiy qonuniyatlarini ifodalovchi qoidalar sifatida birinchi bo'lib tizimlashtirgan bo'lsa, keyingi asrlarda K.D.Ushinskiy, I.G.Pestalotsi va boshqa pedagoglar bu tushunchani yanada boyitganlar. Zamonaviy pedagogikada didaktik tamoyillar ta'lim jarayonini tashkil etish va amalga oshirishning asosiy yo'naltirivchi g'oyalari, normativ talablari sifatida tushuniladi.

V.A.Slastyoninning fikricha, didaktik tamoyillar – bu "ta'lim-tarbiya jarayonining mazmuni, tashkiliy shakllari va metodlarini belgilab beradigan umumiy me'yoriy talablar". Yu.K.Babanskiy esa tamoyillarni ta'lim jarayonining obyektiv qonuniyatlarini aks ettiruvchi va o'qituvchi faoliyatini yo'naltiruvchi asosiy qoidalar sifatida tavsiflagan. Shuningdek, V.I.Andreyev tamoyillarni pedagogik tizimning samarali faoliyat ko'rsatishi uchun zarur bo'lgan shartlar tizimi sifatida ko'rib chiqqan.

Didaktik tamoyillar ta'lim jarayonining yo'naltirivchi g'oyalarini belgilasa, pedagogik shart-sharoitlar bu tamoyillarni amalda amalga oshirish uchun zarur muhit, resurslar va tashkiliy asoslarni tavsiflaydi. Falsafiy nuqtai nazardan "shart-sharoit" (lot. "conditio") – bu biror hodisa yoki jarayonning yuzaga kelishi, mavjud bo'lishi va rivojlanishi uchun zarur bo'lgan tashqi va ichki omillar majmui hisoblanadi. Pedagogikada esa "pedagogik shart-sharoit" pedagogik tizimning samarali faoliyat ko'rsatishi uchun zarur bo'lgan omillar, holatlar va vaziyatlar yig'indisi sifatida ta'riflanadi.

1-jadval

Didaktik tamoyillar va ularning ijodiy kompetensiyani shakllantirishdagi vazifasi

T/r	Tamoyil nomi	Asosiy mazmuni	Ijodiy kompetensiyaga ta'siri
1	Ilmiylik.	Ta'lim mazmunining zamonaviy fan yutuqlariga muvofiqligi.	Ijodiy faoliyatning ilmiy asoslarini o'rganish, tadqiqot ko'nikmalari.
2	Tizimlilik va izchillik.	Ta'lim mazmunining mantiqiy ketma-ketlikda tashkil etilishi.	Ijodiy faoliyat turlarining bosqichma-bosqich murakkablashtirilishi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

3	Nazariya va amaliyot birligi.	Nazariy bilim va amaliy ko‘nikmalarning uzviy bog‘liqligi.	Dual ta’limda ijodiy ko‘nikmalarning kasbiy faoliyatda qo‘llanilishi.
4	Ijodiy faollik.	O‘quvchilarning ijodiy faolligini ta’minlash.	Ichki motivatsiya va tashqi muhitning birligi, ijodiy topshiriqlar.
5	Kasbiy yo‘nalganlik.	Ijodiy faoliyatning kasbiy kontekstga aloqadorligi.	Kasbiy vazifalarni ijodiy hal etish ko‘nikmalari.
6	Integrativlik.	Fanlararo va modullararo bog‘liqlik.	STEAM yondashuvi, loyiha metodi, fanlararo ijodiy loyihalar.
7	Individual differensiyalash.	O‘quvchilarning shaxsiy imkoniyatlarini hisobga olish.	Individual ta’lim traektoriyasi, differensial topshiriqlar.
8	Refleksivlik.	O‘z faoliyatini tahlil qilish va baholash.	O‘z-o‘zini baholash, portfolio, kundalik, hamkorlik muhokamasi.
9	Innovatsion texnologiyalar.	AKT va raqamli vositalarni tizimli qo‘llash.	3D, VR, multimedia loyihalar, raqamli ijodiy vositalar.

1-jadvalda ko‘rsatilganidek, aniqlangan to‘qqiz tamoyil ikki darajali tizim hosil qiladi: birinchi daraja umumdidaktik tamoyillardan (ilmiylik, tizimlilik, nazariya-amaliyot birligi, ko‘rgazmalilik, onglilik) iborat bo‘lib, ular ta’lim jarayonining umumiy qonuniyatlarini tartibga soladi; ikkinchi daraja maxsus tamoyillardan (ijodiy faollik, kasbiy yo‘nalganlik, integrativlik, individual differensiyalash, refleksivlik, innovatsion texnologiyalar) iborat bo‘lib, ular ijodiy kompetensiyalarni shakllantirishning o‘ziga xos xususiyatlarini ta’minlaydi. Ushbu ikki daraja bir-birini to‘ldiradi va birgalikda yaxlit didaktik tamoyillar tizimini tashkil etadi.

Bizning tadqiqotimizda pedagogik shart-sharoit – bu kasbiy ta’lim tashkiloti o‘quvchilarining ijodiy kompetensiyalarini samarali shakllantirishni ta’minlaydigan tashkiliy, didaktik, texnologik va psixologik omillar yig‘indisi sifatida tushuniladi. Tadqiqotimiz natijalariga ko‘ra, ijodiy kompetensiyalarni samarali shakllantirish uchun beshta asosiy pedagogik shart-sharoit aniqlandi.

Birinchi va eng muhim pedagogik shart-sharoit – bu kasbiy ta’lim tashkilotlarida ijodiy ta’lim muhitini maqsadli tashkil etish zaruratidir. T.M.Amabile [142] ning ijodiylik komponentlari modeliga ko‘ra, ijodiy natija uchta omilning – bilim va ko‘nikmalar, ijodiy fikrlash qobiliyati va motivatsiyaning – o‘zaro ta’siri natijasida yuzaga keladi, bunda muhit

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

motivatsiyaga bevosita ta'sir ko'rsatadi. A.V.Xutorskoy ijodiy kompetensiyalarni shakllantirish uchun "pedagogik ijodiy muhit" – ya'ni o'quvchilarni ijodiy faoliyatga undovchi, ularning ijodiy tashabbuslarini qo'llab-quvvatlovchi va ijodiy natijalarni qadrlovchi muhit yaratish zarurligini ta'kidlagan.

Ikkinchi pedagogik shart-sharoit – bu ijodiy kompetensiyalarni shakllantirishga yo'naltirilgan innovatsion pedagogik texnologiyalarni tizimli qo'llashdan iborat. Pedagogik texnologiya pedagogik maqsadlarga erishishning ilmiy asoslangan, reproduksiyalash mumkin bo'lgan usuli sifatida ta'riflanadi. I.Ya.Lernerta'kid laganidek, ijodiy faoliyat tajribasini shakllantirish uchun an'anaviy tushuntirish-ko'rsatish metodi yetarli emas – buning uchun muammoli o'qitish, tadqiqotchilik va loyiha metodlari zarur.

Uchinchi pedagogik shart-sharoit – bu o'quvchilarning auditoriyadan tashqari mustaqil ijodiy faoliyatini rag'batlantirish va qo'llab-quvvatlash tizimini yaratishdir. Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ijodiy kompetensiya faqat auditoriya mashg'ulotlari doirasida shakllanmaydi – u o'quvchining mustaqil ijodiy tajribasi, individual izlanishlari va shaxsiy ijodiy loyihalari orqali rivojlanadi. M.Chiksentmixayining tadqiqotlariga ko'ra, ijodiy holatga ("flow" holati) erishish uchun shaxsning mustaqil ravishda murakkab, lekin bajarilishi mumkin bo'lgan vazifalar ustida ishlashi zarur.

To'rtinchi pedagogik shart-sharoit – bu o'qituvchilarning ijodiy kompetensiyasini rivojlantirish, ularni ijodiy o'qitish metodlari va texnologiyalari bo'yicha tayyorlash zaruratidir. Pedagogik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'qituvchining o'zi ijodiy kompetensiyaga ega bo'lmasa, u o'quvchilarda bu kompetensiyani shakllantira olmaydi. V.A.Slastyonin ta'kidlaganidek, o'qituvchining pedagogik ijodkorligi – bu uning kasbiy faoliyatidagi eng yuqori daraja bo'lib, u maxsus tayyorgarlikni talab etadi.

Beshinchi pedagogik shart-sharoit – bu ijodiy kompetensiyalarning shakllanganlik darajasini doimiy monitoring qilish va baholashning samarali tizimini yaratishdir. A.V.Xutorskoy ta'kidlaganidek, kompetensiyalarni baholash ularning tarkibiy komponentlarini (bilim, ko'nikma, shaxsiy sifatlar) alohida va yaxlit tarzda o'lchashni nazarda tutadi.

Aniqlangan beshta pedagogik shart-sharoit alohida-alohida emas, balki yaxlit tizim sifatida amal qiladi. Ularning o'zaro bog'liqligi quyidagi munosabatlardan iborat: ijodiy ta'lim muhiti (1-shart) innovatsion texnologiyalarni qo'llash (2-shart) uchun zarur infrastruktura va psixologik asosni yaratadi; innovatsion texnologiyalar o'z navbatida o'quvchilarning mustaqil ijodiy faoliyatini (3-shart) rag'batlantirish uchun vositalar va platformalar beradi; o'qituvchilarning ijodiy kompetensiyasi (4-shart) ijodiy muhit yaratish va innovatsion texnologiyalarni samarali qo'llashning kafolatini ta'minlaydi; monitoring va baholash tizimi (5-shart) esa barcha shart-sharoitlarning samaradorligini aniqlash va zarur tuzatishlar kiritish uchun axborot bazasini shakllantiradi.

Shunday qilib, pedagogik shart-sharoitlar o'zaro ta'sir ko'rsatadigan yaxlit tizim bo'lib, ulardan birortasining yetishmasligi butun tizimning samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bu holatni tizimli yondashuvning asosiy tamoyillaridan biri – "tizimning

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

samaradorligi uning elementlarining alohida samaradorliklari yig‘indisidan yuqori” – degan qoidasi bilan izohlash mumkin. Shu sababli, ijodiy kompetensiyalarni samarali shakllantirishning zarur sharti – barcha beshta shart-sharoitning bir vaqtda va o‘zaro muvofiqlikda amalga oshirilishidir.

Aniqlangan tamoyillar va shart-sharoitlar integratsion model sifatida “maqsad → yondashuvlar → tamoyillar → shart-sharoitlar → natija” ierarxik tuzilmada ifodalandi. Ushbu tuzilma ijodiy kompetensiyalarni samarali shakllantirish uchun barcha komponentlarning o‘zaro muvofiqligi va bir vaqtda amalga oshirilishi zarurligini ko‘rsatadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Байденко, В.И. Компетентностный подход к проектированию государственных образовательных стандартов высшего профессионального образования: метод. пособие / В.И. Байденко. — М.: Исследоват. центр проблем качества подготовки специалистов, 2005. — 114 с.
2. Беспалько, В.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения / В.П. Беспалько. — М., 1995. — 337 с.
3. Витченко, О.В. Научно-исследовательская деятельность как условие реализации творческого потенциала / О.В. Витченко // Среднее профессиональное образование. — 2006. — № 7. — С. 29–30.
4. Желтов, П.В. Формирование базовых профессиональных компетенций будущего специалиста-техника в колледже: дис. ... канд. пед. наук / П.В. Желтов. — Пенза, 2011. — 222 с.
5. Kubayeva M.B. Kasbiy ta’lim muassasalarida ijodiy kompetensiyalarni shakllantirish: nazariy va amaliy yondashuvlar. // Inter education & global study. 2025. Vol.3 №6(1). B.198–204.
6. Kubayeva M.B. Kasbiy ta’lim muassasalarida o‘quvchilarning ijodiy kompetensiyani shakllantirishda pedagogik yondashuvlar //Inter education & global study 2024. №10(1). B.149–154
7. K Mavluda Innovative Teaching Methods for Developing Creative Competencies in Vocational Education Students. // International Journal of Pedagogics, 4(12), 219–223. https://doi.org/10.37547/ijp/Volume04Issue12-46
8. Сластенин, В.А. Педагогика: инновационная деятельность / В.А. Сластенин, Л.С. Подымова. — М.: Магистр, 1997. — 308 с.
9. Фролов, Ю.В. Компетентностная модель как основа оценки качества подготовки специалиста / Ю.В. Фролов, Д.А. Махотин // Высшее образование сегодня. — 2004. — № 8. — С. 34–41.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

PEDAGOGIK FAOLIYATDA TALABALARNING FUQAROLIK POZITSIYASINI RIVOJLANTIRISHDA FANLARARO INTEGRATSIYANING AHAMIYATI.

Yuldasheva Mashxura Muzafarovna, Buxoro davlat pedagogika instituti dotsenti, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori(PhD, Buxoro, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: zamonaviy ta’lim tizimi jamiyat taraqqiyotining muhim omillaridan biri sifatida talabalarda nafaqat kasbiy bilim va ko‘nikmalarni, balki ularning fuqarolik pozitsiyasini ham shakllantirishni talab etadi. Fuqarolik pozitsiyasi – bu shaxsning jamiyatdagi o‘rni, ijtimoiy mas’uliyati, huquq va burchlarini anglash darajasi bilan belgilanadi. Globalizatsiya sharoitida turli fanlar o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni hisobga olgan holda, fanlararo integratsiya ta’lim jarayonining samaradorligini oshirishda muhim vosita sifatida namoyon bo‘lmoqda. Ayniqsa, pedagogik faoliyatda fanlararo integratsiya orqali talabalarda keng dunyoqarash, tanqidiy fikrlash va ijtimoiy faollikni rivojlantirish imkoniyati yaratiladi.

MAQSAD: mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi pedagogik faoliyat jarayonida fanlararo integratsiyaning talabalarning fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirishdagi o‘rni va ahamiyatini ilmiy-nazariy jihatdan asoslash hamda uning samarali usullarini aniqlashdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot jarayonida pedagogika, psixologiya va sotsiologiya fanlariga oid ilmiy adabiyotlar, normativ-huquqiy hujjatlar, shuningdek, ilg‘or pedagogik tajribalar tahlil qilindi. Metod sifatida tahlil, sintez, taqqoslash, kuzatish, anketa so‘rovlari va eksperimental metodlardan foydalanildi. Fanlararo integratsiyani amalga oshirishda loyiha metodi, muammoli ta’lim, interfaol usullar va keys-stadi texnologiyalari qo‘llanildi.

NATIJA VA MUHOKAMA: o‘tkazilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatdiki, fanlararo integratsiya asosida tashkil etilgan ta’lim jarayonida talabalar ijtimoiy muammolarga nisbatan faolroq munosabat bildira boshlaydi. Masalan, tarix, huquq va adabiyot fanlarini integratsiyalash orqali talabalar jamiyat rivojlanish bosqichlari, fuqarolik huquqlari va insoniy qadriyatlarni chuqurroq anglaydi. Bundan tashqari, fanlararo yondashuv talabalarda quyidagi kompetensiyalarni rivojlantiradi: tanqidiy va mustaqil fikrlash; ijtimoiy mas’uliyatni his qilish; jamoada ishlash va muammolarni hal qilish; fuqarolik ongining shakllanishi. Muhokamalar natijasida aniqlanishicha, an’anaviy yondashuvga nisbatan fanlararo integratsiya asosidagi ta’lim talabalarni real hayotiy vaziyatlarga tayyorlashda samaraliroq hisoblanadi. Shu bilan birga, pedagoglardan yuqori darajadagi metodik tayyorgarlik va kreativ yondashuv talab etiladi.

XULOSA: pedagogik faoliyatda fanlararo integratsiya talabalarning fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. U talabalarning ijtimoiy ongini shakllantirish, jamiyatdagi o‘rnini anglash va faol fuqarolik pozitsiyasini egallashiga

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

xizmat qiladi. Shu bois, ta'lim jarayonida fanlararo integratsiyaga asoslangan metodlarni keng joriy etish zamon talabi hisoblanadi.

Kalit so'zlar: fanlararo integratsiya, fuqarolik pozitsiyasi, pedagogik faoliyat, ijtimoiy faollik, ta'lim jarayoni, kompetensiya, interfaol metodlar, tanqidiy fikrlash.

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ И ЗНАЧЕНИЕ МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ИНТЕГРАЦИИ В РАЗВИТИИ ГРАЖДАНСКОЙ ПОЗИЦИИ СТУДЕНТОВ.

Юлдашева Машхура Музафаровна, доцент Бухарского государственного педагогического института, доктор философии (PhD) по педагогическим наукам, Бухара, Узбекистан.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: современная система образования, являясь одним из важнейших факторов развития общества, требует формирования у студентов не только профессиональных знаний и навыков, но и их гражданской позиции. Гражданская позиция определяется уровнем осознания личностью своего места в обществе, социальной ответственности, а также прав и обязанностей. В условиях глобализации, с учетом тесной взаимосвязи различных дисциплин, междисциплинарная интеграция выступает важным средством повышения эффективности образовательного процесса. Особенно в педагогической деятельности она создает возможности для развития у студентов широкого мировоззрения, критического мышления и социальной активности.

ЦЕЛЬ: основной целью данного исследования является научно-теоретическое обоснование роли и значения междисциплинарной интеграции в развитии гражданской позиции студентов в процессе педагогической деятельности, а также определение эффективных методов ее реализации.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в ходе исследования были проанализированы научные источники по педагогике, психологии и социологии, нормативно-правовые документы, а также передовой педагогический опыт. В качестве методов использовались анализ, синтез, сравнение, наблюдение, анкетирование и эксперимент. При реализации междисциплинарной интеграции применялись метод проектов, проблемное обучение, интерактивные методы и технология кейс-стади.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЕ: проведенные исследования показали, что в образовательном процессе, организованном на основе междисциплинарной интеграции, студенты начинают проявлять более активное отношение к социальным проблемам. Например, интеграция дисциплин истории, права и литературы способствует более глубокому пониманию этапов развития общества, гражданских прав и гуманистических ценностей. Кроме того, междисциплинарный подход способствует развитию у студентов следующих компетенций: критическое и самостоятельное мышление; чувство социальной ответственности; умение работать в команде и решать проблемы; формирование гражданского сознания. В результате обсуждения установлено, что по сравнению с традиционным подходом

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

обучение на основе междисциплинарной интеграции является более эффективным в подготовке студентов к реальным жизненным ситуациям. Вместе с тем от педагогов требуется высокий уровень методической подготовки и креативный подход.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: междисциплинарная интеграция в педагогической деятельности имеет важное значение в развитии гражданской позиции студентов. Она способствует формированию их социального сознания, осознанию своего места в обществе и становлению активной гражданской позиции. В связи с этим внедрение методов, основанных на междисциплинарной интеграции, в образовательный процесс является требованием времени.

Ключевые слова: междисциплинарная интеграция, гражданская позиция, педагогическая деятельность, социальная активность, образовательный процесс, компетенция, интерактивные методы, критическое мышление.

THE IMPORTANCE OF INTERDISCIPLINARY INTEGRATION IN DEVELOPING STUDENTS' CIVIC POSITION IN PEDAGOGICAL ACTIVITY.

Yuldasheva Mashkhura Muzafarovna, Associate Professor of Bukhara State Pedagogical Institute, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences, Bukhara, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the modern education system, as one of the key factors of societal development, requires not only the formation of professional knowledge and skills in students, but also the development of their civic position. Civic position is determined by the level of an individual's awareness of their place in society, social responsibility, and understanding of rights and duties. In the context of globalization, taking into account the close interconnection between various disciplines, interdisciplinary integration emerges as an important tool for increasing the effectiveness of the educational process. In particular, within pedagogical activity, it creates opportunities for developing students' broad outlook, critical thinking, and social activity.

AIM: the main objective of this study is to provide a scientific and theoretical justification of the role and importance of interdisciplinary integration in developing students' civic position within pedagogical activity, as well as to identify effective methods for its implementation.

MATERIALS AND METHODS: during the research process, scientific literature in pedagogy, psychology, and sociology, as well as нормативно-legal documents and advanced pedagogical practices, were analyzed. The methods used included analysis, synthesis, comparison, observation, surveys, and experimental methods. In implementing interdisciplinary integration, project-based learning, problem-based learning, interactive methods, and case-study technologies were applied.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

RESULTS AND DISCUSSION: the conducted research showed that in an educational process organized on the basis of interdisciplinary integration, students begin to demonstrate a more active attitude toward social issues. For example, the integration of history, law, and literature helps students gain a deeper understanding of stages of social development, civic rights, and human values. Moreover, the interdisciplinary approach contributes to the development of the following competencies in students: critical and independent thinking; sense of social responsibility; ability to work in teams and solve problems; formation of civic consciousness. The discussion results indicate that, compared to the traditional approach, education based on interdisciplinary integration is more effective in preparing students for real-life situations. At the same time, it requires a high level of methodological preparedness and a creative approach from teachers.

CONCLUSION: interdisciplinary integration in pedagogical activity plays a significant role in developing students' civic position. It contributes to the formation of social consciousness, understanding of one's place in society, and the development of an active civic stance. Therefore, the widespread implementation of methods based on interdisciplinary integration in the educational process is a requirement of the time.

Keywords: interdisciplinary integration, civic position, pedagogical activity, social activity, educational process, competence, interactive methods, critical thinking.

Pedagogik faoliyatda talabalarning fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirish sifatini oshirishning muhim shartlaridan biri majburiy va tanlov fanlarining fanlararo aloqadorlik asosida tizimli birligini ta'minlashdan iborat. So'nggi yillarda olib borilgan ilmiy tadqiqotlarda ta'lim jarayoniga integratsiyalashgan yondashuvni joriy etish zarurati alohida ta'kidlanmoqda. Chunki fuqarolik pozitsiyasi nafaqat bilimlar yig'indisi, balki shaxsning ijtimoiy mas'uliyati, qadriyatlarga munosabati va faol hayotiy pozitsiyasini aks ettiruvchi murakkab ijtimoiy-pedagogik hodisa hisoblanadi. Bugungi kunda ta'lim tizimidagi islohotlarning muammolari pedagog kadrlar salohiyati bilan bog'liq. O'rganish va tahlillar zamonaviy pedagogning kasbiy kompetentligi tezkor rivojlanayotgan ta'lim jarayonlarining talablaridan orqada qolayotganini ko'rsatmoqda. Bu holat pedagogik ta'limni rivojlantirish va uzluksiz ta'lim jarayonida pedagoglarni tayyorlash, qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirishni yaxshilash bilan bog'liq muammolarning dolzarbligini ko'rsatadi. Ushbu muammolarning jiddiyligi, shubhasiz, muntazam o'tkazilayotgan monitoring jarayonlarida ta'lim tizimining tezkor yangilanishi natijasida yuz berayotgan o'zgarishlarga javob berish va ularga etarlicha tayyor bo'lmagan pedagog kadrlar mavjudligi, ta'limga, shaxsga, xususan, o'qituvchi-murabbiylar faoliyatiga bo'lgan zamonaviy ijtimoiy talablar hamda bu talablarga yetarli darajada javob bermaydigan pedagog kadrlar tayyorlash, qayta tayyorlash va malaka oshirish tizimining holati aks

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

etmoqda. Belgilab berilgan vazifalarni amalga oshirish uzluksiz pedagogik ta'limga bo'lgan konseptual qarashlar tizimini rivojlantirishni, pedagog kadrlar kasbiy-shaxsiy rivojlanishining psixologik-pedagogik shart-sharoitlarini aniqlashni talab qiladi.

Pedagogik ta'lim jarayonida fanlarning o'zaro integratsiyasi talabalarda yaxlit dunyoqarashni shakllantiradi hamda nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan bog'lash imkonini beradi. Ayniqsa, fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirishda bu jarayon subyektlararo munosabatlarning chuqurlashuvi va ijtimoiy tajribaning kengayishi bilan xarakterlanadi. Xorijiy tadqiqotlarda "pozitsiya" tushunchasining ilmiy muomalaga kirishi kompetentlik va pozitsiya kategoriyalarini farqlash zaruratini yuzaga keltirdi. Ushbu yo'nalishda britaniyalik psixolog Dj. Raven muhim nazariy asoslarni ishlab chiqqan bo'lib, u kompetentlikni ko'p komponentli tuzilma sifatida talqin etadi. Uning fikricha, kompetentlik kognitiv va emotsional komponentlarning birligi bo'lib, ular samarali xulq-atvorni ta'minlaydi.

Fuqarolik pozitsiyasi va kompetentlik masalalari ko'plab xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan tadqiq etilgan. Xususan, Dj. Raven kompetentlikni "motivga ega qobiliyatlar tizimi" sifatida talqin qilib, uning tarkibida motivatsiya, maqsadga yo'naltirilganlik va xulq-atvor asosiy o'rin egallashini ta'kidlaydi. Ravenning nazariyasiga ko'ra, kompetentlik insonning individual xususiyatlari, biologik irsiyati va ijtimoiy muhit bilan belgilanadi. Shu bilan birga, uning rivojlanishi ta'lim tizimi, oila va ijtimoiy muhit ta'sirida shakllanadi. Zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda fuqarolik pozitsiyasi shaxsning ijtimoiy faoliyati, qadriyat yo'nalganligi, fuqarolik mas'uliyati va axloqiy qarashlari bilan belgilanadigan kompleks sifat sifatida qaraladi. Fanlararo integratsiya esa bu jarayonda metodologik asos sifatida xizmat qilib, turli fanlar o'rtasidagi bilimlarni uyg'unlashtirish orqali talabaning yaxlit kompetentligini rivojlantiradi.

Mazkur tadqiqotda quyidagi metodlardan -ilmiy-nazariy tahlil (xorijiy va mahalliy adabiyotlarni o'rganish), qiyosiy tahlil (kompetentlik va pozitsiya tushunchalarini solishtirish), tizimli yondashuv (fanlararo integratsiyaning pedagogik jarayondagi o'rnini aniqlash) va umumlashtirish metodi (nazariy xulosalar chiqarish) foydalanildi. Tadqiqot obyekti sifatida pedagogik ta'lim jarayoni, predmeti sifatida esa talabalarning fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirish mexanizmlari belgilandi.

Tadqiqot natijalari quyidagilarni ko'rsatdi:

1. Talabalarning fuqarolik pozitsiyasi uch asosiy component,ya'ni kognitiv (bilimlar tizimi), emotsional-qadriyat (munosabat va qadriyatlar) va xulqiy (amaliy faoliyat) asosida shakllanadi.
2. Fanlararo integratsiya ushbu komponentlarning uyg'un rivojlanishini ta'minlaydi.
3. Fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirish samaradorligi ta'lim mazmunining integratsiyalashganligi, motivatsion muhit, pedagogik texnologiyalarning zamonaviyligi omillariga bog'liqdir.

Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, fuqarolik pozitsiyasi faqat nazariy bilimlar orqali shakllanmaydi. U talabaning ichki motivlari, qadriyati va ijtimoiy tajribasi bilan uzviy

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

bog‘liq. Dj. Raven nazariyasi asosida qaralganda, talabaning kompetentligi va pozitsiyasi bir-birini to‘ldiruvchi tizim sifatida namoyon bo‘ladi. Ya’ni, bilim (kompetentlik) va ichki yo‘nalganlik (pozitsiya) uyg‘unlashgandagina samarali fuqarolik xulqi yuzaga keladi. Fanlararo integratsiya esa aynan shu uyg‘unlikni ta’minlovchi asosiy pedagogik mexanizm sifatida namoyon bo‘ladi.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, talabalarning fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirish pedagogik ta’lim jarayonida fanlararo integratsiyani samarali tashkil etish bilan bevosita bog‘liq. Fuqarolik pozitsiyasi bilim, motivatsiya, qadriyat, xulq komponentlarining birligi asosida shakllanadi. Shu sababli, ta’lim jarayonidaintegratsiyalashgan yondashuvni keng joriy etish, talabalarning ijtimoiy faolligini oshirish, qadriyatlarga asoslangan pedagogik texnologiyalarni qo‘llash zarur hisoblanadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Raven J. *Competence in Modern Society*. London, 1984.
2. Musurmonova O. Tarbiya nazariyasi. Toshkent, 2019.
3. Hasanboyev J. Pedagogika. Toshkent, 2020.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

UMUMTA'LIM MAKTABLARINING 9-SINF O'QUVCHILARIDA HAYOT VA KASBIY KO'NIKMALARNI SHAKLLANTIRISH MUAMMOSINING O‘RGANILGANLIGI.

Tillaxodjayeva Xosiyatxon Sardorbekovna, Texnologiya, menejment va kommunikatsiya instituti, pedagogika va psixologiya kafedrasi o'qituvchisi, Toshkent, O‘zbekiston.

Annotatsiya

KIRISH: zamonaviy ta’lim tizimida o‘quvchilarning nafaqat nazariy bilimlarni egallashi, balki amaliy hayotiy va kasbiy ko‘nikmalarga ega bo‘lishi muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, umumta’lim maktablarining 9-sinf bosqichi o‘quvchilar hayotida muhim burilish davri hisoblanadi. Ushbu bosqichda o‘quvchilar kelajak kasbini tanlash, mustaqil qaror qabul qilish, ijtimoiy moslashuv kabi muhim masalalarga duch keladilar. Ilmiy-pedagogik adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, hayotiy va kasbiy ko‘nikmalarni shakllantirish masalasi ko‘plab mahalliy va xorijiy olimlar tomonidan o‘rganilgan. Biroq, ushbu jarayonni aynan 9-sinf o‘quvchilari kesimida tizimli tashkil etish, metodik ta’minotini boyitish hamda innovatsion yondashuvlarni joriy etish dolzarb muammo bo‘lib qolmoqda.

MAQSAD: mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi umumta’lim maktablarining 9-sinf o‘quvchilarida hayotiy va kasbiy ko‘nikmalarni shakllantirish muammosining o‘rganilganlik darajasini tahlil qilish hamda uni rivojlantirish yo‘llarini aniqlashdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot jarayonida quyidagi metodlardan foydalanildi: Ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish metodi – mavzuga oid pedagogik, psixologik va metodik manbalarni o‘rganish orqali muammoning nazariy asoslari aniqlashtirildi. Qiyosiy-tahliliy metod – turli olimlarning qarashlari va yondashuvlari o‘zaro solishtirildi. Kuzatish metodi – maktab amaliyotida o‘quvchilarning kasbiy yo‘naltirilish darajasi o‘rganildi. So‘rovnoma va suhbat – o‘quvchilar va o‘qituvchilarning fikr-mulohazalari asosida mavjud holat baholandi. Tadqiqot materiali sifatida umumta’lim maktablari faoliyati, davlat ta’lim standartlari, o‘quv dasturlari hamda ilmiy maqolalar xizmat qildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tahlillar shuni ko‘rsatadiki, hayotiy va kasbiy ko‘nikmalarni shakllantirish masalasi bir necha yo‘nalishda o‘rganilgan: Pedagogik yondashuvlar asosida – o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatlarni hal etish, kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirish muhimligi ta’kidlangan. Psixologik nuqtai nazardan – o‘smirlik davrida kasbga qiziqish va o‘zini anglash jarayoni faol kechishi aniqlangan. Kasbiy yo‘naltirish tizimi orqali – maktablarda kasb tanlashga yo‘naltirish ishlari mavjud bo‘lsa-da, ular ko‘pincha nazariy xarakterda qolib ketmoqda. Shuningdek, amaliyotda quyidagi muammolar aniqlandi: kasbiy ko‘nikmalarni shakllantirishda tizimlilik yetishmasligi; o‘quv dasturlarida amaliy mashg‘ulotlar ulushining kamligi; zamonaviy kasblar haqida yetarli ma’lumot berilmasligi; o‘quvchilarning individual qiziqishlari to‘liq hisobga olinmasligi. Muhokama natijasida shuni ta’kidlash mumkinki, hayotiy va kasbiy ko‘nikmalarni shakllantirishda integrativ yondashuv, ya’ni fanlararo bog‘liqlik, innovatsion texnologiyalar va amaliy mashg‘ulotlarni kuchaytirish zarur.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

XULOSA: umumta'lim maktablarining 9-sinf o'quvchilarida hayotiy va kasbiy ko'nikmalarni shakllantirish muammosi yetarli darajada o'rganilgan bo'lsa-da, uni amaliyotga samarali joriy etishda muayyan kamchiliklar mavjud. Ushbu muammoni hal etish uchun quyidagilar muhim hisoblanadi: o'quv jarayoniga amaliy va kasbiy yo'naltirilgan metodlarni joriy etish; o'quvchilarning qiziqish va ehtiyojlarini hisobga olgan holda individual yondashuvni kuchaytirish; zamonaviy kasblar va mehnat bozori talablariga mos kompetensiyalarni rivojlantirish; maktab, oila va jamiyat hamkorligini mustahkamlash.

KALIT SO'ZLAR: hayotiy ko'nikmalar, kasbiy ko'nikmalar, 9-sinf o'quvchilari, kasbga yo'naltirish, kompetensiya, ta'lim jarayoni, pedagogik yondashuv, innovatsion metodlar, ijtimoiy moslashuv, mustaqil fikrlash.

ИЗУЧЕННОСТЬ ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЖИЗНЕННЫХ И ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ НАВЫКОВ У УЧАЩИХСЯ 9-Х КЛАССОВ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛ.

Тиллахожаева Хосиятхон Сардорбековна, преподаватель кафедры педагогики и психологии, института технологий, менеджмента и коммуникаций, Ташкент, Узбекистан.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в современной системе образования важное значение приобретает не только овладение учащимися теоретическими знаниями, но и формирование у них практических жизненных и профессиональных навыков. Особенно значимым этапом является 9-й класс общеобразовательной школы, который представляет собой важный переломный период в жизни учащихся. На данном этапе они сталкиваются с такими важными вопросами, как выбор будущей профессии, принятие самостоятельных решений, социальная адаптация. Анализ научно-педагогической литературы показывает, что проблема формирования жизненных и профессиональных навыков изучалась многими отечественными и зарубежными учёными. Однако организация данного процесса именно в разрезе учащихся 9-х классов, совершенствование его методического обеспечения и внедрение инновационных подходов остаются актуальными задачами.

ЦЕЛЬ: основной целью данного исследования является анализ степени изученности проблемы формирования жизненных и профессиональных навыков у учащихся 9-х классов общеобразовательных школ, а также определение путей её совершенствования.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в процессе исследования были использованы следующие методы: Метод анализа научной литературы – изучение педагогических, психологических и методических источников для выявления теоретических основ проблемы; Сравнительно-аналитический метод –

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

сопоставление различных научных подходов и взглядов; Метод наблюдения – изучение уровня профессиональной ориентации учащихся в школьной практике; Анкетирование и беседа – оценка существующего состояния на основе мнений учащихся и учителей. В качестве материалов исследования использовались деятельность общеобразовательных школ, государственные образовательные стандарты, учебные программы и научные статьи.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: анализ показал, что проблема формирования жизненных и профессиональных навыков изучалась по нескольким направлениям: С педагогической точки зрения – подчёркивается важность развития у учащихся самостоятельного мышления, навыков решения проблемных ситуаций и коммуникативных компетенций; С психологической точки зрения – установлено, что в подростковом возрасте активно формируются профессиональные интересы и процессы самопознания; Через систему профессиональной ориентации – несмотря на наличие профориентационной работы в школах, она зачастую носит преимущественно теоретический характер. Вместе с тем, в практике выявлены следующие проблемы: недостаточная системность в формировании профессиональных навыков; недостаточное количество практических занятий в учебных программах; нехватка информации о современных профессиях; недостаточный учёт индивидуальных интересов учащихся. В результате обсуждения можно отметить, что для эффективного формирования жизненных и профессиональных навыков необходим интегративный подход, включающий междисциплинарные связи, внедрение инновационных технологий и усиление практической направленности обучения.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: таким образом, несмотря на достаточную степень изученности проблемы формирования жизненных и профессиональных навыков у учащихся 9-х классов, в её практической реализации существуют определённые недостатки. Для их устранения необходимо: внедрение практико-ориентированных и профессионально направленных методов обучения; усиление индивидуального подхода с учётом интересов и потребностей учащихся; развитие компетенций, соответствующих требованиям современного рынка труда; укрепление взаимодействия школы, семьи и общества.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: жизненные навыки, профессиональные навыки, учащиеся 9-х классов, профориентация, компетенция, образовательный процесс, педагогический подход, инновационные методы, социальная адаптация, самостоятельное мышление.

THE LEVEL OF STUDY OF THE PROBLEM OF FORMING LIFE AND PROFESSIONAL SKILLS IN 9TH GRADE STUDENTS OF GENERAL SECONDARY SCHOOLS.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Tillakhodjayeva Khosiyatkhon Sardorbekovna, Lecturer at the Department of Pedagogy and Psychology, Institute of Technology, Management and Communication, Tashkent, Uzbekistan.

Annotation

INTRODUCTION: in the modern education system, it is important not only for students to acquire theoretical knowledge, but also to develop practical life and professional skills. The 9th grade of general secondary school is considered a particularly important transitional stage in students' lives. At this stage, students face crucial issues such as choosing a future profession, making independent decisions, and adapting socially. An analysis of scientific and pedagogical literature shows that the problem of forming life and professional skills has been studied by many local and foreign scholars. However, organizing this process systematically specifically for 9th grade students, improving its methodological support, and introducing innovative approaches remain aкtyal issues.

AIM: the main aim of this study is to analyze the level of research on the problem of forming life and professional skills in 9th grade students of general secondary schools and to identify ways to improve it.

MATERIALS AND METHODS: the following methods were used in the research process: Analysis of scientific literature – studying pedagogical, psychological, and methodological sources to determine the theoretical foundations of the problem; Comparative-analytical method – comparing different scientific approaches and viewpoints; Observation method – examining the level of students' career orientation in school practice; Survey and interview – assessing the current situation based on the opinions of students and teachers. The research materials included the activities of general secondary schools, state educational standards, curricula, and scientific articles.

RESULTS AND DISCUSSION: the analysis showed that the issue of forming life and professional skills has been studied in several directions: From a pedagogical perspective – emphasizing the importance of developing independent thinking, problem-solving skills, and communicative competencies in students; From a psychological perspective – it has been determined that during adolescence, professional interests and self-awareness actively develop; Through the career guidance system – although career guidance activities exist in schools, they are often mostly theoretical in nature. At the same time, the following problems were identified in practice: lack of systematic approach in forming professional skills; insufficient proportion of practical training in curricula; lack of information about modern professions; insufficient consideration of students' individual interests. The discussion results indicate that an integrative approach is necessary for the effective formation of life and professional skills, including interdisciplinary connections, the use of innovative technologies, and strengthening practical training.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

CONCLUSION: although the problem of forming life and professional skills in 9th grade students has been sufficiently studied, there are certain shortcomings in its practical implementation. To address these issues, it is necessary to: introduce practice-oriented and professionally focused teaching methods; strengthen an individual approach based on students' interests and needs; develop competencies that meet the demands of the modern labor market; enhance cooperation between school, family, and society.

KEYWORDS: life skills, professional skills, 9th grade students, career guidance, competence, educational process, pedagogical approach, innovative methods, social adaptation, independent thinking

Inson bolasi voyaga etgach o‘z qiziqish va qobiliyatlariga ko‘ra biror kasb yoki hunarni tanlaydi. Har bir inson hayotida kasbiy faoliyat muhim ahamiyatga ega. CHunki, kasbiy faoliyat uzoq vaqt davomida inson hayotining ajralmas qismiga aylanib qoladi. Psixologik tadqiqotlarning natijasiga ko‘ra ham odamlarning salomatligi hamda o‘zini baxtli his etish darajasi uning tanlagan kasbi bilan uzviy bog‘liq ekan. O‘z kasbini ota – onalarning majburlashi orqali tanlagan insonlarda esa sog‘liqning yomonligi, ruhiy tushkinlik, o‘zini baxtsiz his etish, kasbiy faoliyatida hech qanday o‘sish kuzatilmagan. Ota-onalar farzandlarining ilk qadamlaridanoq uning kelajagi to‘g‘risida o‘ylab qolishadi. Ma’lumki, insonning barkamolligi tashqi ko‘rinishiga qarab emas, balki qo‘proq uning ma’naviy dunyosiga qarab belgilanadi. Jamiyatning ravnaqi va kelajagi shu jamiyatda yashayotgan yoshlarning ham ma’naviy, ham moddiy kasbiy kamolotiga bog‘liq. Bugun yurtimizda yangi avlod, yangi tafakkur sohiblarini tarbiyalash, boshqarsh va ishlab chiqarishga keladigan yoshlarning kasb mahoratlarini va ma’naviy dunyosini shakllantirish, uni rivojlantirib boyitib borish ta’lim muassasalarining asosiy vazifalaridan xisoblanadi. Chunki ertangi kelajak mana shu avlod, bugunning talabalari qo‘lidadir.

YUNESKO tomonidan 1984 yilda “Uzluksiz kasbiy rivojlantirish” konsepsiyasi ishlab chiqilgan. Unga “Ta’lim tizimida yoki undan tashqarida hayotning turli davrlarida ro‘y beradigan, bir-birini to‘ldiradigan, bilim olishga, shaxs qobiliyatlarini rivojlantirishga, shu jumladan o‘rganish va kasbiy vazifalarni bajarishga tayyorlashga qaratilgan ongli harakatlar yig‘indisidir” deya ta’rif berildi. Ko‘pgina maktab bitiruvchilari kelajakda kim bo‘lsam ekan yoki qaysi sohani mutaxassisi bo‘lsam ekan? – degan savolni o‘z oldilariga qo‘yib, kasb tanlash muammosiga duch kelishadi. Natijada o‘quvchilar tomonidan mutaxassisliklar tasodifan tanlanadi. Hech qanday maxsus tayyorgarlikka ega bo‘lmasdan yoki kasbiy kelajagini tushunib etmasdan maktab bitiruvchilarining bir qismi darhol ishga joylashadi. Bunda kasb dunyosida o‘z o‘rnini qidirish o‘zgacha ma’noga ega bo‘ladi. Demak, ular uchun kasb tanlash muammosi yana dolzarb bo‘lib qolaveradi. Psixologik toliqish, xavotirlanish, kelajakka nisbatan ishonchsizlik bilan qarash mehnat olamida o‘zini topishida ma’lum qiyinchiliklarni yuzaga keltiradi.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Shaxsdagi hayotiy va kasbiy ko‘nikmalarni shakllanish jarayonining muhim tarkibiy qismi sifatida kasbga to‘g‘ri yo‘naltirish, o‘quvchilarni psixologik xususiyatlari va imkoniyatlarini hisobga olish asosida ularda kasbiy tafakkurni rivojlantirish, shaxsiy ma’naviyat masalalari Markaziy Osiyolik ulug‘ allomalar asarlarida ham o‘z ifodasini topgan. Sharqning buyuk mutafakkirlari Al Xorazmiy, Abu Nasr Forobiy, Ibn Sino, Abu Rayhon Beruniy, Maxmud Qoshg‘ariy, Yusuf Xos Hojib, Ahmad Yugnakiy, Amir Temur, Mirzo Ulug‘bek, Alisher Navoiy, Abdurahmon Jomiy, Zahiriddin Muhammad Bobur asarlarda insonni va mehnatni ulug‘lash, adolat, vatanparvarlik, mehnatsevarlik, xalqparvarlik, mardlik, saxiylik, kamtarlik, rostgo‘ylik, do‘stlik, olijanoblik, muruvvatlilik, odob-axloq, ilm kabi ma’rifat g‘oyalar ilgari surilgan.

Shaxsdagi shaxsiy-kasbiy sifatlarini kelib chiqishi, ko‘rinishlari, darajalari va unga ta’sir etuvchi omillar borasida Sharq allomalari tomonidan juda qimmatli fikrlar aytilgan. Jumladan, Yusuf Xos Hojibning «Qudadg’u bilig», Kaykovusning «Qobusnoma», Alisher Navoiyning «Mahbub ul-qulub» , Imom al-Buxoriy «Al-jome’ as-sahih», Abdulla Avloniyning Turkiy Guliston yohud ahloq va boshqa asarlardagi yoshlarni komil inson ruhida go‘zal ahloqiy sifatlar bilan tarbiya topishiga bag’ishlangan chuqur pedagogik-psixologik qarashlari hozirgi kunda ham o‘z ahamiyatiga egadir [8].

Kasbiy shakllanish insonning aqliy qobiliyatlari, jismoniy imkoniyatlari hamda muayyan sohaga bo‘lgan layoqatlari, qiziqish va intilishlari, shuningdek, qadriyatlari va dunyoqarashlariga asoslanib biror-bir kasb sohasida ta’lim olishi, keyinchalik esa ushbu sohaga kirishib moslasha borishi va nisbatan qisqa vaqt mobaynida malakali mutaxassis bo‘lib yetishishi jarayoni sifatida talqin etiladi. O‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirish masalasi muayyan kasbiy faoliyat turi va unda foydalaniladigan mehnat qurollari, kasb-hunarni egallash yo‘llari hamda mutaxassisning psixofiziologik xususiyatlariga qo‘yi-ladigan asosiy kasbiy talablar, kasb-hunarning jamiyatda tutgan o‘rni va ijtimoiy himoyalanganligi haqidagi ma’lumotlar asosida konkret kasb tanlashning ijobiy motivlarini shakllantirish orqali shaxsda kasb-hunarga qiziqish uyg‘otishdan boshlanadi. Kasb tanlashga tayyorlikning psixologik jihatlari va kasbiy diagnostika muammolariga doir tadqiqot ishi K.B.Qodirov tomonidan olib borilgan. Bunda asosiy qoida kasbiy yo‘nalganlik umuman moyilliklarda, qiziqish va qadriyatlarda ifodalanib, kasbiy rivojlanishning mazmuniy tomoni sanaladi. Kasb tanlash chog‘ida psixologik tayyorgarlik yoki etuklik kasbiy o‘zini o‘zi anglashning muhim omili bo‘lib, kasbni to‘g‘ri tanlashga yordamlashadi va kuch, barqarorlik, keskinlikda namoyon bo‘ladi, bu onglilik, mustaqillik bilan ta’minlanadi va kasbiy tanlovning formal-dinamik jihatiga kiradi. Dissertant R.Z.Asomova “Kasb tanlash motivatsiyasi va uning dinamikasi” nomli ilmiy izlanishida kasb tanlash motivlari mexanizmlari, ularning birlamchi manbalari, harakatlantiruvchi kuchlari, dinamikasi va shaxsning individualligi masalalari atroflicha ochib berilgan. SHuningdek, kasbiy motivlarning mutaxassisni kasbiy tayyorgarligi o‘rtasidagi bog‘liqlik, hamda kasbiy va o‘quv motivlari o‘rtasidagi o‘zaro aloqadorlik masalalari ham keng doirada tadqiq qilingan [6].

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

U.S.Jumaev tomonidan “O‘smirlarda kasb tanlashga munosabat tizimi shakllanishining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari” mavzusidagi nomzodlik ishida kichik, real guruh a’zolari o‘smirlarda kasb tanlashga munosabat va uning umumta’lim maktab o‘quvchilarida shakllanishi, namoyon bo‘lishi va dinamikasi ilk bor tadqiq qilindi. SHuningdek, faoliyatlari jarayonida kasb tanlashga munosabat tizimi ko‘rsatkichlari (o‘rtacha umumiy va qiyosiy-tipik) tahlil etildi va tegishli amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi, kasb tanlashga munosabat tizimining yosh xususiyatlari tavsiflab berildi [6].

O‘quvchilarni kasb-hunarga oqilona yo‘naltirish orqali hayotiy ko‘nikmalarni rivojlantirish, hayotda o‘zi va kasbidan qoniqqan baxtli shaxsni shakllantirish muammosi xorij psixologlari tomonidan ham dolzarb muammo sifatida keng o‘rganib borilmoqda. A.K.Markova keyingi ishlarida kasbiy tayyorgarlikni «mustaqil va mas’uliyatli harakat qilishga imkon beruvchi, inson mehnatining natijalaridan iborat bo‘lgan, insonning ma’lum mehnat vazifalarini bajarish qobiliyati va malakasiga egalikni belgilovchi psixik holat» sifatida ta’riflaydi [7].

V.B.Gargayning fikricha, «amaliyot strukturalashtirilgan tahlilning ob’yekti bo‘lganida o‘quvchining kasbiy tayyorgarligini o‘sishi manbaiga aylanadi: refleksiyalanmagan amaliyot befoyda va vaqt o‘tishi bilan rivojlanishga emas, balki o‘quvchining kasbiy turg‘unligiga olib keladi». A.A.Chanishev o’quvchilarni shaxsiy-kasbiy tayyorgarligining shaxs xususiyati va uning ahloqiy motivatsiyasi deb qarasa, L.A.Blum esa shaxsiy-kasbiy tayyorgarlik shaxs hayotining ajralmas qismi va tamoyili sifatidagi falsafiy ta’limot deb izohlaydi [13]. T.M.Turkina tomonidan, o‘quvchilarning shaxsiy-kasbiy tayyorgarligiga berilgan ta’rifi yaqinroq hisoblanadi “...mutaxassisning pedagogik faoliyatni amalga oshirishga nazariy va amaliy tayyorgarligining va muayyan mehnat vazifalarini mustaqil, mas’uliyatli, samarali bajarish qobiliyatida ifodalanuvchi muhim tavsifi” [4]. E.Fromning fikricha, kasbiy faoliyatni amalga oshirish uchun zarur bo‘lgan bilim, ko‘nikma va malakalarning egallanishi va ularni amalda yuqori darajada qo‘llay olinishi qiziqtiradi, hamma narsa uning manfaatlariga xizmat qilishini xohlaydi, u zavq olishni istaydi, ilm-fan yutuqlari, texnika va texnologiyalardagi yangiliklardan xabardor bo‘lib borishi deydi [11].

G.Kavkaning ta’kidlashicha, o‘quvchilarining shaxsiy-kasbiy tayyorgarlik darajasiga quyidagilar bog‘liq.

- o‘qitishning bevosita va yakuniy maqsadlaridan xabardorlik;
- olingan bilimlarning nazariy va amaliy ahamiyatini anglash;
- o‘quv materialini taqdim etishning hissiy shakli;
- ilmiy kontseptsiyalarni ishlab chiqishda "istiqbolli chiziqlar"ni ko‘rsatish;
- ta’lim faoliyatining kasbiy yo‘nalishi;
- o‘quv guruhida qiziqish va "kognitiv psixologik iqlim" mavjudligi [14].

Demak, o‘quvchilarning o‘quv motivatsiyasi ijobiy kognitiv motivatsiya darajasiga, kognitiv qiziqishlarga va o‘quv faoliyatida muvaffaqiyatga erishish zarurligiga bog‘liq deb taxmin qilish mumkin. J.Robinson esa, o‘quvchilarining shaxsiy-kasbiy tayyorgarligi

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

«boshqa odamlarning manfaatlarini hisobga olmasdan, o‘z manfaatlariga sodiqlikni anglatuvchi tushuncha bo‘lib, boshqa odamlarga sadoqat va o‘z manfaatlarini qurbon qilish tushunchasiga qarama-qarshidir, deydi [12]. N.Lafollete tadqiqot ishida esa, o‘quvchilarining shaxsiy-kasbiy tayyorgarligi kasbiy-pedagogik faoliyatni tashkil etishga tayyorlanish, kasbiy-pedagogik vazifalarni oqilona hal qilish, faoliyati natijalarini real baholash, bilim, ko‘nikma, malakalarni izchil rivojlantirib borish bo‘lib, ushbu tushunchalar negizida psixologik, metodik, informatsion, kreativ, innovatsion va kommunikativ g‘oyalari ko‘zga tashlanadi [15]. N.Sidgvikning ko‘rsatishicha, “Ratsional o‘quvchilarining shaxsiy-kasbiy tayyorgarligi sog’lom fikr bilan bog’liq bo‘lishi kerakligini anglatuvchi oqilona ijobiy fazilatlar yig‘indisini bilan ifodalaydi”. R.X.Gilmeyeva kasbiy sifatlar ostida «muayyan darajadagi kasbiy majburiyatlarni bajarish imkoniyatini ta’minlovchi bilim, ko‘nikma va malakalar tizimi, shaxs kasbiy ahamiyatli sifatlarini» tushunadi [15].

N.D.Levitovning aniqlashicha, o‘quvchilarining shaxsiy-kasbiy tayyorgarligi ijtimoiy munosabatlarni shakllanishiga asosiy ravishda kasbiy ta’lim darajasi, insonning tajribasi va individual qobiliyatlari, uning uzluksiz mustaqil ta’limga va o‘zini-o‘zi takomillashtirishga intilishi, ishga ijodiy munosabati bilan belgilanadi [5]. V.A.Krutetskiyning ta’kidlashicha, o‘quvchilarining shaxsiy-kasbiy tayyorgarligi ta’lim jarayonida yuzaga kelgan va kasbiy faoliyat davomida rivojlanuvchi, kasbiy ahamiyatli sifatlarni ifodlovchi va pedagogik faoliyatni muvaffaqiyatli amalga oshirishni ta’minlovchi asosiy, umumiy va maxsus kompetensiyalar tizimi bilan hosil qilingan pedagogning integrativ sifatlarini nazarda tutiladi [7]. Xuddi shunday fikrni L.V.Zaporojets ham bildiradi, ya’ni uning fikricha, insonparvarlik xulqi, mehr-shavqat aksiyalarini tashkil etish, yaqin insonlar to‘g‘risida g‘amxo‘rlik, boshqa insonlarga nisbatan bag‘rikenglik, o‘zini-o‘zi adekvat baholash, deydi. L.V.Zaporojets ijodiy shaxsning rivojlanishiga, shaxsiy qadri hissiga ega insonni shakllantirishga yordam beruvchi o‘zaro munosabatlar me’yorlarini ko‘zda tutishi kerakligi ta’kidlaydi [3]. T.P.Gavrilovaning tadqiqot natijalariga ko‘ra, o‘quvchilarining shaxsiy-kasbiy tayyorgarligini shakllanishiga sabab bo‘luvchi omillardan biri bu - ota-ona unga o‘zlarining ustonovkalarini singdirishga harakat qilsa, unda o‘quvchilarining shaxsiy-kasbiy tayyorgarligi sifatida rivojlanadi hamda axloqiy tasavvurlari noaniq, axloqiy qoidalar esa nisbiy tarzda o‘zlashtiriladi [15].

M.Yu.Kondratev va V.A.Il’inlar ta’lim oluvchilarning muvaffaqiyatlariga nisbatan qarashlarini belgilab beradi: ta’lim oluvchilarning kuchi va imkoniyatlariga ishonch o‘quvchiga nisbatan ayblash vaziyatni yengadi, o‘quvchini qo‘llab-quvatlashga, uning faoliyati muvaffaqiyatligini kuzatuvchi yo‘llar va metodlarni izlashga tayyorlik to‘g‘risida guvohlik beradi.» [2] N.N. Zaxarov tadqiqotlarida o‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirish omillarini uch guruhga – umumiy, tashqi (regional) va ichki (individual) omillarga ajratgan. Bunda umumiy omillar guruhiga jamiyatning ijtimoiy va iqtisodiy tuzumiga bog‘liq bo‘lgan makromuhit omillari, tashqi omillar guruhiga muayyan regionning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga xos xususiyatlar, ichki omillarga esa o‘quvchilarning individual psixofiziologik xususiyat-lari kiritilgan [7].

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Ye.P.Il'in ta'kidlashicha, faoliyatning xususiyati va qadriyatli yo'nalganligini, kasbiy-axloqiy o'zini-o'zi takomillashtirishga tayyorligi, psixologik-pedagogik asoslarni bilishidan iborat, qo'shimcha bilimlarning kengligi va chuqurligini ifodalaydi. Qulay ijtimoiy sharoitlar ta'sirida u intellektual-boshqaruvchi va refleksiv komponentlarni o'z ichiga oladigan hamda o'z-o'zini rivojlantiruvchi, o'z-o'zini tartibga soluvchi, o'zini-o'zi anglash funktsiyalariga ega bo'lgan oqilona egoizmga aylanadi. Shunday qilib, bola shaxsiga hurmat bilan munosabatni, yuqori talabchanlik, o'quvchini qiziqish bilan tinglashni bilish va unga hamdard bo'lish, bosiqlik va o'zini-o'zi boshqarish, munosabatlardagi ishbilarmonlik ifodasi, qaysarliksiz tamoyiliallik, bolalar va kattalarga (hamkasblar, ota-onalar va boshqalar) nisbatan e'tiborlilik va sezgirlikni sanab o'tish mumkin [2]. O'rganilgan adabiyotlar taxlilidan kelib chiqib, aytish mumkinki, xorij psixologlari tomonidan olib borilgan ishlarda kasb tanlash muammosi o'quvchilarda shaxs taraqqiyotining zaruriy elementi sifatida talqin qilingan bo'lsa, O'zbekistonlik tadqiqotchilar tomonidan o'smirlik davri xususiyatlari, kasbga tanlashga ta'sir qiluvchi omillar, kasbga yo'naltirish, kasbiy kamolot, o'quvchilarining shaxsiy-kasbiy tayyorgarligini rivojlantirish sohasining ma'lum jihatlari o'rganilgan bo'lsa-da, o'quvchilarda hayotiy va kasbiy ko'nikmalarni rivojlantirish muammosining asosiy tadqiqot predmeti sifatida o'rganilmaganligi ko'rish mumkin. Ushbu holat esa muammoning naqadar dolzarbligini ko'rsatadi.

Muammoni hal qilish esa har tomonlama yondashuvni, ya'ni oila-maktab-mahalla hamkorligini talab etadi. O'quvchilarda ongli tanlov, hayotiy va kasbiy ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan trening dasturi kognitiv, affektiv va konativ sohalarni rivojlantirishga qaratilgan integrativ psixotexnologiyalarni tizimli kombinatsiyasini amalda qo'llash zarur. O'quvchilarni kasb-hunar tanlashida paydo bo'ladigan muammolar va qarshiliklarni bartaraf etish uchun ota-onalar, mahalla faollari bilan o'quvchilarning individaul psixologik xususiyatlari, ularda kasb tanlash uchun muhim hisoblangan hayotiy va kasbiy ko'nikmalarni rivojlantirish bo'yicha psixologik maslaxat ishlarini tashkil qilish samaralidir.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Дзятковская Э. Н. Здорове сберегающее образование: вопросы и ответы. - Иркутск: Иркут. ун-т, 2003.
2. Илин Е.П. Психология общения и межличностных отношений. СПб: Питер, 2014. 4 с.
3. Запорожец А.В. Значение ранних периодов детства для формирования детской личности // Хрестоматия по возрастной и педагогической психологии: Работы советских психологов периода 1946—1980 гг. / под ред. И.И. Ильясова, В.А. Ляудис. М., 1981. С. 128

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

4. Лаверычева И.Г Философские и естественнонаучные основания теории эгоизма и алтруизма: Автореферат дисс. к.фил.н.Санкт-Петербург. 2009. С.15.
5. Левит Л.З. Личностно-ориентированная концепция счастья // Вісник Одеського національного університету. Психологія 17. 2012. № 8. С. 105—117
6. R.N.Melibayeva, N.A.Askarova, Z.A.Dexkanbayeva, Yu.K.Narmetova Kasbiy psixologiya. Kasbiy pedagogika. Tibbiyot oliygohlari talabalari uchun darslik. T-2025.
7. Настолная книга практического психолога: Учеб. Пособие: В 2 кн.-2-е изд.,и доп. – М.: Гуманит. Изд. Цент ВЛАДОС, 1999. – Кн. 2: Работа психолога со взрослыми. Коррекционные приемы и упражнение- 480 с.
8. Mukammal ta'lim haqida risola. – T.: O'zbekiston FA Sharqshunoslik instituti. Inv. 62385. XXVII. 328a.var., . Abu Nasr Forobiy. Fozil odamlar shahri.
9. Hasanov S. Xorazm ma'naviyati darg'alari. –T.: Adolat, 2001, Forobiy.
10. Тютюнник В.И. Основы психологических исследований: Учебное пособие для студентов факультетов психологии высших учебных заведений. – М.: УМК «Психология», 2002. −208с
11. Фромм, Э. Человек для себя. - Минск: Коллегиум. -1992. – 72-73 с.
12. Чанышев А.А. Эгоизм // Философский энциклопедический словарь. - М.: Советская энциклопедия, 1983. С.787
13. Blum L.A. Egoism // Dictionnaire d'Etique et de Philosophy Morale / Sous dir. de M.Canto-Sperber. Paris:Press Universilaires de Frances, 1996. P. 476-48.
14. Kavka G. Hobbesian Moral and Political Theory. Princeton: Princeton University Press, Robinson, J. Egoism. - Oxford: Ed. Peter Singer. Blackwell. - 1999. 38-39
15. Professional Psychology: Research and Practice Artificial Intelligence in Psychological Practice: Current and Future Applications and Implications. David D. Luxton. Online First Publication, November 11, 2013. doi: 10.1037/a0034559, page : 6.

© intereduglobalstudy.com

INTER STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

MODULLI-KOMPETENTLI YONDASHUV ASOSIDA TALABALARNING FAZOVIY TASAVVURINI RIVOJLANTIRISHNING ILMIY-PEDAGOGIK ASOSLARI (CHIZMA GEOMETRIYA VA MUHANDISLIK GRAFIKASI FANI MISOLIDA).

Xalimov Moxir Karimovich, Nizomiy nomidagi O‘zbekiston milliy pedagogika universiteti Tasviriy san’at va muhandislik grafikasi kafedrasi mudiri, PhD, dotsent, Toshkent, O‘zbekiston.

Annotatsiya

KIRISH: hozirgi zamon muhandislik ta’limida bo‘lajak mutaxassislarning grafik savodxonligini oshirish va ularda loyihalash madaniyatini shakllantirish eng muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, "Chizma geometriya va muhandislik grafikasi" fanini o‘qitishda fazoviy tasavvur — ya’ni ob’ektlarning shakli, o‘lchami va fazoviy joylashuvini ongda vizuallashtirish qobiliyati — muhandislik faoliyatining asosiy poydevori bo‘lib xizmat qiladi. Ushbu jarayonda an’anaviy o‘qitish usullaridan voz kechib, ta’limni natijaga yo‘naltirilgan yangi pedagogik yondashuvlar asosida tashkil etish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

MAQSAD: tadqiqotning asosiy maqsadi modul-kompetentli yondashuv asosida talabalarning fazoviy tasavvurini rivojlantirishning ilmiy-pedagogik asoslarini ishlab chiqishdan iborat. Bunda asosiy e’tibor talabalarda fazoviy shakllarni grafik modellashtirish bo‘yicha kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishning samarali metodikasini yaratish va uning amaliy natijadorligini ilmiy jihatdan asoslashga qaratiladi.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot jarayonida modul ta’lim texnologiyasi, tizimli yondashuv, grafik modellashtirish va pedagogik eksperiment metodlaridan keng foydalanildi. Fan mazmuni mantiqiy tugallangan alohida modullarga ajratilib, har bir bosqichda talabaning mustaqil ishlashi va o‘z-o‘zini nazorat qilishi uchun maxsus metodik ta’minot yaratildi. Shuningdek, an’anaviy chizmachilik asboblari bilan bir qatorda zamonaviy kompyuter grafikasi dasturlari imkoniyatlarini integratsiyalash orqali ikki o‘lchovli chizmalardan uch o‘lchovli modellarni yaratish usullari qo‘llanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: olib borilgan tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, modulli-kompetentli yondashuv ta’lim oluvchilarda fazoviy tafakkurni bosqichma-bosqich rivojlantirish imkonini beradi. Eksperimental guruhlarda talabalarning detallarning ichki tuzilishini, ya’ni qirqim va kesimlarni to‘g‘ri tasavvur qilish ko‘rsatkichi nazorat guruhlariga nisbatan 30-35 foizga yuqori bo‘ldi. Modulli tizim talabaning individual qobiliyatini hisobga olgan holda, grafik ma’lumotlarni tezkor qayta ishlash va mustaqil loyihalash ko‘nikmalarini shakllantirishda yuqori samaradorlikni namoyon etdi.

XULOSA: tadqiqot yakunida shunday xulosa qilish mumkinki, muhandislik grafikasi fanini modulli-kompetentli yondashuv asosida tashkil etish talabalarning fazoviy tasavvurini tizimli shakllantirishning eng maqbul yo‘lidir. Fan mazmunini modullarga ajratish o‘quv materialini zichlashtirishga va asosiy e’tiborni kasbiy kompetensiyalarga qaratishga imkon beradi. Rivojlangan fazoviy tasavvur bo‘lajak muhandislar uchun

© interstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

murakkab konstruktorlik ishlarini yuqori aniqlikda va professional darajada bajarishning muhim kafolati bo‘lib xizmat qiladi.

НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ ПРОСТРАНСТВЕННОГО ВОСПРИЯТИЯ УЧАЩИХСЯ НА ОСНОВЕ МОДУЛЬНО-КОМПЕТЕНТНОГО ПОДХОДА (НА ПРИМЕРЕ ПРЕДМЕТА «ЧЕРТЕЖНАЯ ГЕОМЕТРИЯ И ИНЖЕНЕРНАЯ ГРАФИКА»).

Халимов Мохир Каримович, заведующий кафедрой изобразительных искусств и инженерной графики Национального педагогического университета им. Низами в Узбекистане, доктор философии (PhD) по педагогическим наукам, доцент, Ташкент, Узбекистан.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в современном инженерном образовании повышение графической грамотности будущих специалистов и формирование у них культуры проектирования являются важнейшими задачами. В частности, при обучении начертательной геометрии и инженерной графике пространственное воображение — способность визуализировать форму, размер и пространственное положение объектов — служит фундаментом инженерной деятельности. В этом процессе актуальным становится отказ от традиционных методов обучения и организация образования на основе новых педагогических подходов, ориентированных на результат.

ЦЕЛЬ: основной целью исследования является разработка научно-педагогических основ развития пространственного воображения студентов на основе модульно-компетентностного подхода. Основное внимание уделяется созданию эффективной методики формирования профессиональных компетенций по графическому моделированию пространственных форм и научному обоснованию её практической результативности.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в процессе исследования широко использовались технология модульного обучения, системный подход, графическое моделирование и методы педагогического эксперимента. Содержание дисциплины было разделено на логически завершенные модули, и на каждом этапе было создано методическое обеспечение для самостоятельной работы и самоконтроля студентов. Наряду с традиционными чертежными инструментами применялись методы создания 3D-моделей на основе 2D-чертежей путем интеграции возможностей современных программ компьютерной графики.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты проведенного исследования показали, что модульно-компетентностный подход позволяет поэтапно развивать пространственное мышление обучающихся. В экспериментальных группах показатели правильного представления внутренней структуры деталей (разрезов и

© interstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

сечений) были на 30-35% выше, чем в контрольных группах. Модульная система, учитывая индивидуальные способности студентов, продемонстрировала высокую эффективность в формировании навыков оперативной обработки графической информации и самостоятельного проектирования.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в итоге исследования можно сделать вывод, что организация дисциплины «Инженерная графика» на основе модульно-компетентностного подхода является оптимальным способом системного формирования пространственного воображения студентов. Разделение содержания предмета на модули позволяет уплотнить учебный материал и сосредоточить внимание на профессиональных компетенциях. Развитое пространственное воображение служит важной гарантией качественного выполнения сложных конструкторских работ на высоком профессиональном уровне.

SCIENTIFIC-PEDAGOGICAL BASIS OF DEVELOPING STUDENTS' SPATIAL IMAGINATION ON THE BASIS OF A MODULAR-COMPETENT APPROACH (ON THE EXAMPLE OF THE SUBJECT OF DRAWING GEOMETRY AND ENGINEERING GRAPHICS).

Khalimov Mokhir Karimovich, Head of the Department of Fine Arts and Engineering Graphics of the Nizami National Pedagogical University of Uzbekistan, PhD, Associate Professor, Tashkent, Uzbekistan.

Annotation

INTRODUCTION: In modern engineering education, enhancing the graphical literacy of future specialists and forming a design culture among them are crucial tasks. Specifically, in teaching descriptive geometry and engineering graphics, spatial imagination—the ability to visualize the shape, size, and spatial position of objects—serves as the foundation of engineering activity. In this process, moving away from traditional teaching methods and organizing education based on new, result-oriented pedagogical approaches has become a pressing necessity.

OBJECTIVE: The main objective of the research is to develop the scientific and pedagogical foundations for enhancing students' spatial imagination based on a modular-competency approach. The focus is on creating an effective methodology for forming professional competencies in the graphical modeling of spatial forms and providing a scientific justification for its practical effectiveness.

MATERIALS AND METHODS: The research extensively utilized modular learning technology, a systems approach, graphical modeling, and pedagogical experiment methods. The course content was divided into logically completed modules, and at each stage, methodological support was created for students' independent work and self-control. Alongside traditional drafting tools, methods for creating 3D models from 2D

© interstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

drawings were applied by integrating the capabilities of modern computer graphics software.

DISCUSSION AND RESULTS: The results of the study indicated that the modular-competency approach allows for the step-by-step development of students' spatial thinking. In experimental groups, the rate of correctly visualizing the internal structure of parts (sections and cuts) was 30-35% higher than in control groups. By accounting for individual student abilities, the modular system demonstrated high efficiency in developing skills for rapid graphical information processing and independent design.

CONCLUSION: In conclusion, organizing the Engineering Graphics course based on a modular-competency approach is the optimal way to systematically build students' spatial imagination. Dividing the subject matter into modules allows for the condensation of educational material and focuses attention on professional competencies. Well-developed spatial imagination serves as an essential guarantee for future engineers to perform complex design and construction tasks with high precision and professional standards.

Ma'lumki, jahon ta'lim taraqqiyotida davlatning ravnaqi va uning ijtimoiy-iqtisodiy hamda istiqbollarini belgilashda mustaqil, mantiqiy fikrlash, fazoviy tasavvur qila olish ko'nikmalarini rivojlantirishning ahamiyati beqiyos. Rivojlangan mamlakatlarning nufuzli universitetlari va innovatsion ta'lim markazlarida YuNESKO tashkilotining ta'lim, fan va madaniyat masalalariga oid "Oliy ma'lumotga oid kvallifiatsiyalarni tan olish to'g'risidgi global Konvensiyaga (Global Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education)" muvofiq mehnat bozori talablari darajasidagi raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlash jarayonida axborot-kommunikatsiya texnologiyalari negizida yaratilgan electron ta'lim vositalarini keng qo'llash, o'quv jarayoniga doimiy ravishda istiqbolli ta'lim texnologiyalarini tatbiq etish alohida e'tirof etiladi.

Rivojlangan davlatlar oliy ta'lim tizimi (AQSh, Buyuk Britaniya, Finlyandiya, Germaniya, Yaponiya, Janubiy Koreya, Hindiston, Xitoy, Rossiya va boshqalar) muvafaqqiyatlarining asosi tayyorlanayotgan mutaxassislarda mustaqil ishlay olish, grafik savodxonligi, chizmalarni o'qish, chizish, loyihalash (detal-buyum, bino-inshoat, landhsaft dizayni va boshqalar) kompetentsiyasini rivojlantirish bilan belgilanadi. Grafik fanlarni, jumladan, "Chizma geometriya va muhandislik grafikasi" fanidan masofadan mustaqil ta'lim olish, multimediali vositalar yordamida grafik bilimlarni o'zlashtirish kompetensiyasi talabalarning fazoviy tasavvurini rivojlantirishiga, grafik ta'lim samradorligini oshirishga xizmat qiladi. "Chizma geometriya va muhandislik grafikasi" fanini o'qitishda talabalar fazoviy tasavvurini rivojlantirishda zamonaviy kompyuter texnologiyalarni qo'llash dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Dunyoning rivojlangan davlatlari oliy ta'lim muassasalarida talabalarning masofadan mustaqil ta'lim olish motivatsiyasini shakllantirish, fazoviy tasavvuri va grafik

© interstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

tafakkuri, virtual fikrlash qobilyatini rivojlantirishning multimediali ta'lim texnologiyalari, virtual modellashtirish usullari joriy qilish bilan bog'liq qator ilmiy izlanishlar olib borilmoqda. Bu borada jumladan, talabalarning fazoviy tasavvurini grafik topshiriqlar, loyihalash chizmalari bilan ishlash kompetentligini rivojlantirishning multimediali ta'lim bilan bog'liq imkoniyatlarini kengaytirish muhim ahamiyatga ega bo'lmoqda. Bo'lajak texnologiya fani o'qituvchilari, muhandis-texnolog, konstruktor, arxitektorlar raqobatbardosh kadrlar grafik bilim, ko'nikma va savodxonlik ta'minlashning muhim omili sifatida multimediali ta'lim olish raqamli uslubiy ta'minotni takomillashtirish, fazoviy tasavvurni rivojlantirishda talabalar multimediali electron darsliklarning o'rni va samaradorligini oshirish, grafik bilim asosida talabalar fazoviy tasavvurini rivojlantirish jarayonida imitatsion modelga qo'yilgan talablarni asoslash muhim dolzarblik kasb etadi.

Yangilanayotgan O'zbekistonda ta'lim tizimiga doir islohotlar doirasida oliy ta'lim tizimini 2030 ylgacha rivojlantirish konsepsiyasida "ta'lim sofatini yaxshilash borasidagi ilg'or xorijiy tajribalarni o'rganish va amaliyotga tatbiq etish jarayonlarini jadallashtirish va o'qitish usullarini takomillashtirish", raqobatbardosh kadrlar tayyorlash va ularning iqtisodiyotning rivojlanishiga munosib hiss qo'shishi, ta'lim tizimidagi islohotlar natijasida oliy ta'lim muassasasini xalqaro e'tirof etilgan tashkilotlar reytingining birinchi 1000 ta o'rindgi oliy ta'lim muassasalari ro'yxatiga kiritishga katta e'tibor qaratilmoqda.

Oliy malakali mutaxassislar tayyorlash va rivojlantirish jarayoni qonuniyatlari, bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy pedagogik faoliyatga tayyorlash muammolari R.X.Djurayev, N.A.Muslimov, O'.Q.Tolipov, E.I.Ro'ziyev, S.S.Bulatov, B.S.Abdullayeva, N.J.Yodgorov, D.A.Mamatov, X.A.To'rayev, Sh.D.Dilshodbekov, Sh.N.Muslimov, J.A.Qosimov, B.B.Ko'kiyev, Q.Sh.Bekqulovlar, M.M.Baxtin, L.I.Bojovich, N.I.Goncharova, I.F.Isayev, E,F.Zeer, L.A.Zimnaya, V.P.Bespalko, Jacques Delors, Foster N. Richard, Godwin A. Kara, Oxtobu W. David, Scott A.Rober, Martin Thrupplar o'zlarini izlanishlarida talabalarning fazoviy tasavvurini rivojlantirish muammolariga oid tadqiqotlar olib borgan.

Pedagogika sohasida talabalarning fazoviy tasavvurini rivojlantirishga oid qator izlanishlar olib borilgan bo'lsada, hozirgi ta'lim jarayonida dolzarb bo'lgan modulli-kompetentli yondashuv asosida talabalarning fazoviy tasavvurini interfaol metodlar asosida rivojlantirish muammosi alohida tadqiqot ob'ekti sifatida o'rganilmagan.

Yaratilayotgan mahsulotning geometriyasi dastlab konstruktorning tasavvurida shakllanadi, so'ngra qog'oz yoki kompyuterda aks ettiriladi. Yaratilayotgan mahsulotning xayoliy modelini shakllantirish jarayonida konstruktorning fazoviy tasavvur deb nomlangan asosiy sub'ektiv qobilyati qo'llaniladi. Rivojlangan fazoviy tasavvur, nafaqat mahsulotlarning modellarini yaratishda, balki ularning ustida xayolan qayta ishlash amallarini bajarishga va foydalandigan avtomatlashtirilgan loyihalash tizimida yanada takomillashgan modelni yaratishga imkon beradi.

"Boy fazoviy tasavvurga ega odamlar ma'lumotni tez qabul qilishadi va tahlil qilishadi. Ular o'z ishining etuk mutaxassislari hisoblanadi. Masalan, fantastika janridagi yozuvchilar, multfilm va kinofilm rejissyorlari, bin ova inshootlarning me'morlari,

© interstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

mexanizmlar va mashinalarning konstruktorlari. Bu kabi mutaxassislar tomonidan yaratilgan asarlar, avval ularning tasavvurlarida bir nechta ko‘rinishlarda namoyon bo‘ladi, ular orasidan eng yaxshisini tanlab oladilar va shundan keyingina natijani ommaga taqdim etadilar”[1].

Fazoviy tasavvur konstruktor tomonidan chizmani o‘qiyotganda ham qo‘llaniladi, ya’ni tekis chizmada tasvirlangan biron buyumning xayoliy hajmli modelini yaratish. Bundan tashqari ishlab chiqariladigan geometric modelning konstruktorlik xujjatlarini yaratish uchun fazoviy tasavvur ishlatiladi. Vaholanki, zamonaviy avtomatlashtirilgan loyihalash dasturlari kerakli ko‘rinishlar, qirqimlar va kesimlarni avtomatik ravishda olish imkoniyatini bersada, ammo konstruktor yaratilgan chizmaning to‘g’riligini tekshirishi, maqbul taqdimotni tanlab, zarur shartlar va soddalashtirishlarni amalga oshirishi kerak.

Shunday qilib, fazoviy tasavvur avtomatlashtirilgan loyihalash tizimida geometrik modellar bilan samarali ishlash uchun asosiy malakadir.

Mufassal tasavvur insonda asta-sekin shakllanadi va rivojlanadi. Avvaliga turli xil fazoviy boshqotirmalar va qiziqarli vazifalar, kompyuter o‘yinlari va konstruktorlar bunga yordam beradi. Keyin maktabda geometriya va chizmachilik fanlarini o‘rganish jarayinida fazoviy tasavvur rivojlanadi. Oliy ta’limda chizma geometriya, chizmachilik va dizayn kabi fanlar o‘qitiladi. Ta’lim berish xarakteri fazoviy tasavvurni rivojlantirishda o‘z izini qoldiradi. Masalan, arxitektura fakulteti talabalari pluton qarashlarini, professional ta’lim fakulteti talabalari esa, hajmli kesimlarni, matematika fakulteti talabalari izoliniyalarni va hajmli kesimlarni afzal ko‘rishadi.

“M.P.Titova to‘g’ri ta’kidlaganidek, talaba rivojlangan fazoviy tasavvurga ega bo‘lmasa, o‘rganilayotgan ob’ektning tashqi va ichki shakllarini tasavvur qilish uchun qirqim va kesim kabi texnik shartlarni bajara olamydi. Ularni qo‘llash chizmani to‘liq bajarilganligini anglatadi. Xatolarni bartaraf etish uchun visual-hissiy qo‘llab-quvvatlash kerak. Tasavvur bilan birga keladigan harakat xotirada u bilan bog’liq eng chuqur taasurot qoldiradi”[2].

Mufassal tasavvur mahalliy ta’lim emas, balki uning shakllanishi umumiy psixik rivojlanish tizimi bo‘lib, shaxs borliqni anglashida, muloqot jarayonida, maxsus ta’lim davomida amalga oshiriladi, bunda ularning umumiy va qonuniy munosabatlari to‘liq anglanadi.

“Fazoviy tasavvur tuzilishini aniqlash uchun I.S.Yakimanskaya tomonidan ishlab chiqilgan nazariy ma’lumotlarga tayanish mumkin:

1. Fazoviy tasavvurning tuzilishi o‘quv fanining mazmuniga qarab belgilanadi va uning asosida shakllanadi.

[1] Delors, J. Learning: A Valuable Resource: The Report of the International Commission on Education for the 21st Century. Paris: UNESCO, 1996. 112 p.

[2] Bekqulov Q.Sh. Chizmachilik (o‘quv qo‘lanma). "Nazokat ziyo print"., 7,6. b.t, T-2023

© interstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

2. Fazoviy tasavvur shakllanishining muhim sharti turli xil visual grafik materialdan foydalanish hisoblanadi.

3. Fazoviy tasavvurning tuzilishi, fazoviy obrazning masalani echish jarayonida bajaradigan vazifasiga bog'liq.

4. Fazoviy tasavvur tuzilishining xususiyatlari sub'ekt faoliayatining xarakteri va mazmuniga qarab belgilanadi. Ushbu faollikning yo'nalishi va mazmuni taqdimot usullari tomonidan ishlab chiqilgan (yoki hal qilish jarayonida topilgan) masalaning usullari bilan belgilanadi"[3].

Fazoviy tasavvurni rivojlantirishning an'anaviy usuli talabalarga qog'ozda berilgan detalning orthogonal ko'rinishlarini uning fazoviy holati bilan taqqoslash imkonini beradi. Biroq ushbu usul talaba va fazoviy ob'ekt o'rtasidagi o'zaro aloqaning yo'qligi sababli cheklangan xususiyatga ega. Ushbu usuldagi "o'zaro ta'sir", talabalar ta'riflangan ob'ektning geometrik xususiyatlarini tushunishda tasvirlardan qanday foydalanishini anglatadi. Talabalarning fazoviy tasavvurlarini rivojlantirish uchun faqat ikki o'lchovli tasvirlardan foydalanish, ularning idrok qilish qobiliyatlarini qog'ozda berilgan ma'lumotlar bilan cheklashga olib keladi. Ob'ekt qirralarining o'zaro munosabatlari turli shakllar va chiziqlar bilan namoyish etiladi. Binobarin, an'anaviy o'qitish usuli talabalarda fazoviy tasavvurni yetarli tarzda oshirishga imkon bermaydi. Shu sababli, fazoviy tasavvurni oshirish muammosi muhandislik grafikasi ta'limida doimiy muammoga aylanmoqda.

"Godwin A Karaning fikriga ko'ra, mufassil tasavvur besh tarkibiy qismdan iborat: idrok, vizualizatsiya, mental aylantirish, mufassil munosabatlar va orientatsiya. Fazoviy vizualizatsiya va orientatsiya bir-biriga qisman o'xshash bo'lganligi tufayli, kutilayotgan psixik jarayonlarga asoslangan tasniflash sxemasida Tartr tomonidan ularning ta'riflari keltirilgan"[4]. Fazoviy vizualizatsiya – bu visual aqliy boshqarish, aylantirish yoki ko'rgazamali taqdim etilgan stimullarni inverter qilish qobiliyati deb ta'riflanadi. Fazoviy orientatsiya esa, bu visual stimul shablonida elementlarning joylashishini tushunish va fazoviy konfiguratsiyani ifodalash mumkin bo'lgan o'zgaruvchan yo'nalish bilan aralashmaslik qobiliyatidir.

"Fazoviy tasavvurga ta'sir etuvchi omillar ko'plab tadqiqotlar asosida aniqlangan. Ushbu omillarning ba'zilari shaxsning individual xususiyatlari, Yoshi, tajribasi yoki jinsi bilan bog'liq"[5]. "T.J.Sextonning fikricha, fazoviy tasavvurga shaxsning yoshi va tajribasidan ko'ra uning jinsi sezilarli ta'sir ko'rsatadi"[6]. Shuning uchun ham shaxsning gender jihatlari muhandislik ta'limi uchun ayniqsa muhimdir va doim tadqiqot mavzusi bo'lib kelgan.

[3] Xalimov M.K. Chizmachilik darslarida talabalar fazoviy tasavvurini oshirishga mo'ljallangan ijodiy vazifalarni ishlab chiqish metodikasi. // Xalq ta'limi – Toshkent, 2022. – №4. – Б. 51.
[4] Scott, A. Robert. "The Essence of Liberal Education." On The Horizon 22 (2014): 23-34.
[5] Shokirova Ch.T Muhandislik va kompyuter grafikasi (darslik). "Lesson press", 22,37 b.t., T-2021.
[6] Tolipov O'.Q. Pedagogical technologies for the development of general labor and professional skills in the system of higher pedagogical education: Dissertation ... Doctor of Pedagogical Sciences. – Tashkent, 2004. – 314 p.

© interstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Shaxsning yosh xusuiyatlariga ko‘ra fazoviy tasavvur to‘rt bosqichga bo‘linadi (1-rasm).

1- rasm. Shaxsning yosh xususiyatlariga ko‘ra fazoviy tasavvurning bosqichlari

Talabalarning fazoviy tasavvurlarini shakllantirish va rivojlantirish muammolariga bag’ishlangan juda ko‘p sonli psixologo-pedagogik va ilmiy-uslubiy tadqiqotlar mavjud. Psixologiyada fazoviy tasavvurlar va ularning rivojlanish qonuniyatlari to‘g’risida boy ma’lumotlar to‘plangan. Talabalarning fazoviy tasavvurini shakllantirishning maqsadga muvofiqligi va imkoniyati D.Djerri, A.Ya.Danilyuk, A.B.Kovalenko, S.Tappin, M.Thrupp, G.M.Klochkova, T.A.Karpushina, L.I.Bojovich, J.Goody, T.Sonj, W.Oxtobu tadqiqotlari bilan tasdiqlangan.

Fazoviy tasavvurning rivojlanganlik darajasini aniqlashda grafik vazifalar juda katta yordam beradi. Grafik vazifalar to‘g’ri tuzilsa, qaysi bosqichda zaif joylar paydo bo‘lganligini aniqlashga, grafik fanlarni o‘zlashtirish jarayonida talaba aynan nimani o‘zlashtirmaganligini tushunishga yordam beradi.

“V.I.Zagvyazinskiy tomonidan fazoviy tasavvur rivojlanishining quyidagi ko‘rsatkichlari aniqlanfi: tasavvurni chuqurligi, kengligi, moslachuvchanligi, barqarorligi, dinamikasi, to‘liqligi va maqsadga yo‘naltirilganligi”[7].

Hozirgi kunda oliy ta’limda mavjud bo‘gan fazoviy tasavvurni rivojlantirish usullari ob’ektlarni ularning proyeksiyalariga qarab fikran fazoda rekonstruksiyalashga asoslangan. Bu holda ob’ekt haqidagi asosiy axborotni tashuvchi chizma hisoblanadi, ya’ni ikki o‘lchovli tasvir. Zamonaviy sharoitda, ob’ekt haqida ko‘proq axborot beruvchi sifatida geometrik model hisoblanayotganda, uch o‘lchovli ob’ektlar bilan bevosita ishlash usullaridan foydalanish dolzarb bo‘lib qoladi. Bunday holda, teskari masala yordamida, ya’ni, uch o‘lchamli model asosida uning chizmasini bajarish orqali fazoviy tasavvurni rivojlantirish mumkin. Biroq ta’kidlash joizki, fazoviy jismning yassilikda aks etishi fazoviy tasavvurlarni rivojlantirish uchun zaruriy bazisini ta’minlamaydi. Ya’ni, klassik 2D-3D

[7] Загвязинский В.И. «Исследовательская деятельность педагога: учебное пособие для студентов высших педагогических учебных заведений» / В.И. Загвязинский. – М.: Издательский центр «Академия», 2006. – 176 с.

© interstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

konvertatsiyasiga qo‘shimcha sifatida 3D-2D transformatsiyasidan foydalanish mumkin va bunda asosiy urg’u birinchisiga berilishi kerak.

Metodistlar qulay va samarali vositalarni tanlash muammosiga duch kelishmoqda. Ko‘pincha kompyuter shunday vositaga aylanadi, bu ajablanarli emas, chunki insoniyat kelajagini endi kompyuterlarsiz tasavvur qilib bo‘laydi. Axborot texnologiyalari ko‘plab fanlarni o‘qitish uchun asos bo‘lib xizmat qilishi uchun zarur darajaga yetganligini qayd etish mumkin. Kompyuterlarning imkoniyatlari juda katta va har qanday fanni o‘rganish jarayonida istiqbollidir. Masalan, grafika fanlarini o‘qitish jarayonida kompyuter modellashtirish muhim rol o‘ynashi mumkin. Chizma geometriya va muhandislik grafikasi fanini o‘qitishda kompyuterli modellashtirishdan foydalanish istiqbollari, avvalo o‘qitishda didaktikaning ko‘rgazmalilik tamoyilini samarali amalga oshirish bilan bog’liq. Modellashtirish geometric ob’ektning fazoviy qiyofasini shakllantirish jarayonidagi ayrim bo‘shliqlarni to‘ldiradi. Bu tabiiy ob’ekt modelidan shartli tasvir-chizmaga o‘tishga imkon beradi. Bu esa, o‘z navbatida, talaba fazoviy tasavvurining o‘bektivlik darajasini sezilarli darajada oshiradi.

“Grafika fanlarini o‘qitish metodikasi doirasida asosiy va nizoli masalalardan biri bu axborot texnologiyalarining talaba shaxsining rivojlanishiga ta’siri masalasidir. Hozirgi kunda deyarli barcha mamlakatlarda kompyuter nafaqat o‘rganish ob’ekti sifatida, balki o‘qitish va rivojlantirish vositasi sifatida ham qo‘llaniladi. Mahalliy va xorijiy olimlarning zamonaviy tadqiqotlari shuni ko‘rsatadiki, o‘quv jarayonining mavjud tuzilmasiga barcha texnik vositalaridan kompyuter a’lo darajada mos keladi. U ko‘proq didaktik talablarni qondiradi va o‘quv jarayonini boshqarishga, uni iloji boricha talabaning individual xususiyatlariga moslashtirishga imkon beradi, deb hisoblanadi”[8].

Kompyuter texnologiyalari ko‘plab hisoblash majburiyatlarini o‘z zimmasiga oladi, ammo bu umuman fazoviy tasvvurni va texnik masalalarni hal qilish uchun muhandislik grafikasi usullarini qo‘llash qobilyatini rivojlantirish kerak emas degani emas. Hisoblash texnologiyasi qanchalik kuchli bo‘lmasin, odamlarsiz u o‘z ahamiyatini yo‘qotadi.

Nemis matematigi F.Kleyn geometriya fanning rivojlanish tarixiga katta ahamiyat bergan va o‘z ilmiy izlanishlarida shunday yozgan: “Azaldan, maktabda ham, oliy ta’limda ham avval ikki o‘lchamli tekislikning geometriyasini, keyin esa mutlaqo alohida uch o‘chamli fazoning geometriyasi tushuntiriladi. Shu sababli, afsuski, talabalar universitetga kelgunlaricha fazoviy tasavvur qilish qobiliyatini yo‘qotishadi”. Ta’limdagi bu kabi muammolarni pedagogika, psixologiya va geometriya sohasidagi olimlar o‘zlarining ishlarida ta’kidlaydilar”[9].

Chizma geometriya va muhandislik grafikasi fanini o‘rganishda grafik ko‘nikmalarini shakllantirishga to‘sqinlik qiladigan asosiy qiyinchiliklar quyidagilar hisoblanadi:

8 Gulamova N.X Grafik tasvirlash asoslari va 3D modellashtirish (o‘quv qo‘llanma). “Metodist nashriyoti”, 19,5. b.t, T-2024.
9 Галперин П.Я. «Организация умственной деятельности и эффективность учения» / П.Я. Галперин // Возрастная и педагогическая психология: материалы Всесоюзного семинара-совещания. – Пермь, 1974. – С.

© interstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

- ikki o‘lchovli grafik tasvirni fikran zaruriy uch o‘lchovli holatga o‘tkaza olmaslik;
- u bilan kerakli o‘zgartirishlarni amalga oshirib, ikki o‘lchovliga qaytara olmaslik;
- tasavvurda yaratilgan buyum yoki detalni KHYaT talablariga binoan chizma ko‘rinishida tasvirlay olmaslik.

Talabalarning fazoviy tasavvurini shakllantirishda muvaffaqiyatga erishish, grafik ta’lim jarayonini real konstruktorlik faoliyatiga yaqinlashtiradigan avtomatlashtirilgan loyihalash tizimlarining qay darajada tatbiq etilganligiga va axborot texnologiyalari imkoniyatlari va vositalaridan keng foydalanilganligiga bog’liq.

“Abu Rayhon Beruniyning ta’kidlashicha ta’lim izchil, ko‘rgazmali, maqsadga qaratilgan bo‘lishi va muayyan tizim bo‘yicha olib borilishi kerak. Uning fikricha, ko‘rgazmalilik ta’limni ancha qulay, aniq va qiziqarli qiladi, kuzatuvchanlikni va tafakkurni rivojlantiradi”[10].

O‘quv jarayonining sermahsul va samarador bo‘lishi uchun o‘quvchilarda ma’lum darajada bilish va tasavvur qilish faoliyati shakllangan bo‘lishi shart. O‘quvchilarda bilish va tasvvur qilish faoliyatini rivojlantirish uchun ta’limda ham maqsad, ham vosita bo‘lishi kerak. Binobarin, maktab zimmasiga faol, ijodiy izlanuvchan shaxsni tarbiyalash vazifasi yuklatilgan.

Ma’lumki, umumiyo‘rta ta’lim maktablarda ham o‘quvchilar birinchi sinfdanoq o‘qish jarayonida barcha fanlardan turli ko‘rinishdagi chizmalar, grafik tasvirlardan foydalanib bilim oladi.

Shu bois bilish va tasvvur qilish faoliyatini rivojlantirish o‘quv vazifalarini muvaffaqiyatli bajarishdan iborat bo‘lib qolmay, tarbiyaviy vazifalarni bajarish uchun ham zarur, u o‘quvchilarning aqliy qobiliyatini rivojlantirishga, mehnatga hurmat va havasini tarbiyalashi kerak.

Bilsh va tasvvur qilish faoliyatini rivojlntirish muammosini maxsus usul va uslublarni ishlab chiqish va qo‘llash bilan bog’liqdir.

Chizma geometriya kursi qoidalari asosida buyumning proyeksiyalarini qurishni o‘zlashtirish talabalarda fazoviy tasavvurni rivojlantirishga yo‘naltiriladi. Chizmalarni o‘qish oson ish emas, chunki talaba buyumning berilgan tekis chizmasi asosida uning uch o‘lchovli tasvirini fikrlan yarata olishi kerak. Ko‘pincha, bu egri chiziqli yuzalari mavjud bo‘lgan buyumlarni tasavvur qilishda qiyinchiliklarga olib keladi. Bunday vaziyatda talaba o‘zining suhbatdoshiga xayolidagi tasavvur qilinayotgan buyum modelining ko‘rinishini tasvirlab bera olmaydi. Bunday vaziyatlarda asosiy ko‘rinishlar bilan birgalikda mahalliy qirqim va chiqarilgan kesimlardan foydalanish talab etiladi. Uch o‘lchovli electron model notanish mahsulotning konfiguratsiyasini o‘rganishda katta qiyinchilik tug’dirmaydi. Uch o‘lchovli avtomatlashtirilgan loyihalash dasturlaridan foydalanish orqali talabalarga fazoviy egri chiziqli sirtlarga oid masalalarni tushuntirish, yig’iluvchi qismlarining mumkin

10 Gulyamov K.M Kompetentsiyaviy yondashuv asosida bo‘lajak amaliy san’at o‘qituvchilarini tayyorlash tizimini takomillashtirish // T-2023:, pedagogika fanlari doktori (DSc) dissertatsiyasi.

© interstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

bo‘lgan o‘zaro kesishishini aniqlash, murakkab yig’ish jarayonini ta’minlash uchun zarur bo‘lgan o‘lchamlarni qo‘yish usullarini ko‘rsatish osonlashadi.

Psixologiya sohasida ko‘plab tadqiqotlar shuni isbotladiki, visual analizatorlar eshitish qobiliyatiga qaraganda ancha katta o‘tkazuvchanlik imkoniyatiga ega: tinglayotganda talabalar ma’lumotlarning atigi 15 foizini, ko‘rish orqali esa 25 foizini eslab qoladi. Monoton ma’ruzani tinglayotgan katta yoshli odamda 20 daqiqadan so‘ng e’tibor sustlasha boshlaydi. Agar ushbu ma’ruza ba’zi grafik ob’ektlarning namiyishi bilan olib borilsa, ko‘rish analizatori ishlay boshlaydi. Ko‘rgazamli obrazning paydo bo‘lishi tinglovchilarning e’tiborini faollashtiradi va ular ma’lumotlarni yaxshiroq qabul qila boshlaydilar.

“Intellektning ikkita ostki tuzilmasi mavjud. Verbal intellect – bu asosan bilimlarga tayanib, so‘zli-mantiqiy shaklda amalga oshiriladigan integral shakllanishidir. Noverbal intellect – uning faoliyati ko‘rish obrazlari va fazoviy tasavvurlarga tayangan ko‘rgazmali-harakatli fikrlashni rivojlantirish bilan bog’liq integral shakllanishdir”[11].

Fiziologlarning tadqiqotlarida fazoviy tasavvurni shakllantirishning bir nechta modellari ko‘rib chiqilgan. Ko‘pgina nazariyalar fazoviy tasavvurni shakllantirish visual idrok yordamida amalga oshirilishini tadiqlaydi. Ya’ni, odam avval borliqni visual ravishda qabul qiladi va fazoviy ob’ektni identifikatsiya qiladi. Bu esa, o‘z navbatida miya qobig’ida ma’lum assotsiativ tuzilmalarni rag’batlantiradi. Keyinchalik rivojlangan assotsiativ tuzilmnalar ko‘rish organlarining ishtirokisiz xayoliy fazoviy obrazlarni shakllantirib mustaqil ishlashi mumkin. Shunday qilib, fazoviy tasavvur viziual analizator ishtirokida samarali rivojlanadi.

Tasvirni monitorda ko‘rayotganda, binokulyar idrok ishlamaydi, chunki mohiyatiga ko‘ra qabul qilingan tasvir fazoviy emas, balki tekisdir. Stereokinetik idrok fazoviy modelda aylanish, o‘rnini o‘zgartirish funksiyasi mavjud bo‘lganda ishga tushiriladi.

Turli geometrik masalalarni bosqichma-bosqich (qadamli) hal qilish, ma’ruza o‘qish jarayonida chizmalarni bajarish, o‘quv materialini yaxshiroq yod olishga, talabalarning mantiqiy va fazoviy tasavvurlarini rivojlantirishga yordam beradi. Buning natijasida talabalarning idrok etish visual kanaliga ta’sirini kuchaytirish orqali erishiladi. Uchbu yondashuv fazoviy ob’ektni o‘z ichiga olgan grafik fanlar bo‘yicha ma’lumotlarni taqdim etishda juda samaralidir.

Kompyuter grafikasini o‘rganishning dastlabki bosqichlarida, talabalarda detal shaklini “qo‘lda” bajarilgan chizma asosida “o‘qish” qiyinchiliklariga sabab bo‘lganida, kompyuterning ekranida uning dinamik uch o‘lchovli tasvirini taqdim etish katta afzallik hisoblanadi. Bunday holda, 3D-modellar visual tayanch ko‘rsatma sifatida ham, o‘rganishning maxsu ob’ekti sifatida ham ishlaydi. Bu fazoviy tafakkurni rivojlantirish uchun zaruriy shart bo‘lgan ob’ektlarning obrazlarini tasavvur qilish va operatsiyalarni bajarilishini engillashtirishga yordam beradi.

11Григорьев А.Д. «Педагогика высшей школы: учебное пособие» / М.Т. Громкова. – М.: Издательство ЮНИТИ, 2012. – 447 с.

© interstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Fiziolog olimlarning ma'lumotlariga asoslanib, fazoviy tasavvurning shakllanishi fazoviy ob'ektlarni idrok etish va tushunish hisobiga sodir bo'ladi, deb ta'kidlash mumkin. Vizual idrokning xususiyatlari va kompyuter texnologiyalaridan (aynan zamonaviy kompyuter grafikasidan) foydalanishning va zamonaviy o'quv vositalarining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda, fazoviy tasavvurni rivojlantirish uchun kompyuter vositalariga qo'yiladigan asoisy talablarni shakllantirish mumkin.

Texnologik ta'lim yo'nalishi talabalariga chizma geometriya va muhandislik grafikasi fanini o'qitishda ikkita asosiy yo'nalish bo'yicha o'qitish orqali olib boorish maqsadga muvofiqligini e'tirof etadi. Birinchi yo'nalish bo'yicha 1-kursda o'rganiladigan tushuncha va tasvirlarni chiqur o'rganish orqali mustaqil o'rganishni rivojlantirish bo'lsa ikkinchi yo'nalish faoliyat turlari orqali o'rganish va umumlashtirish orqali ijodiy faoliyatni rivojlantirish mumkin. Demak, shunday ekan, chizma geometriya va muhandislik grafikasi fanini o'qitishda talabalarda etishmaydigan fazoviy tasavvur muammosini hal etish bugungi kunning o'z yechimini kutayorgan dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Bu muammoni hal etish uchun fan o'qituvchilari mavjud muammolarni hal etishda eng yaxshi va maqbul vosita sifatida multimediali kompyuter texnologiyalaridan keng foydalanishlari zarur.

Talabalarning fazoviy tasavvurini rivojlantirishda eng muhim omil obrazli va mantiqiy tafakkur bo'lgani uchun uni rivojlantirishni birinchi o'ringa qo'yish mumkin.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES.

1. O'zbekiston Respublikasi tomonidan 2020 yil 23 sentabrda qabul qilingan ''Ta'lim to'g'risida''gi O'RQ-637-sonli Qonun (Qonun hujjatlari milliy bazasida 2020 yil 24 sentabrda ro'yhatga olingan, 03/20/637/1313-son).
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 11.05.2022 yildagi PF-134-son Farmoni.
3. Delors, J. Learning: A Valuable Resource: The Report of the International Commission on Education for the 21st Century. Paris: UNESCO, 1996. 112 p.
4. Bekqulov Q.Sh. Chizmachilik (o'quv qo'lanma). "Nazokat ziyo print"., 7,6. b.t, T-2023
5. Xalimov M.K. Chizmachilik darslarida talabalar fazoviy tasavvurini oshirishga mo'ljallangan ijodiy vazifalarni ishlab chiqish metodikasi. // Xalq ta'limi – Toshkent, 2022. – №4. – Б. 51.
6. Scott, A. Robert. "The Essence of Liberal Education." On The Horizon 22 (2014): 23-34.
7. Shokirova Ch.T. Muhandislik va kompyuter grafikasi (darslik). "Lesson press", 22,37 b.t., T-2021.
8. Gulyamov K.M Kompetentsiyaviy yondashuv asosida bo'lajak amaliy san'at o'qituvchilarini tayyorlash tizimini takomillashtirish // T-2023:, pedagogika fanlari doktori (DSc) dissertatsiyasi.

© interstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ К РАЗВИТИЮ КРЕАТИВНОСТИ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ.

Эльчиева Динара Толубаевна, доктор философии по педагогическим наукам (PhD), доцент кафедры педагогики и психологии УЗГУМЯ, Ташкент, Узбекистан.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье рассматриваются теоретические и практические аспекты развития креативности преподавателей высших учебных заведений в условиях трансформации образовательной среды. Обоснована необходимость внедрения инновационных подходов, направленных на формирование креативного педагогического мышления, развитие профессиональной гибкости и способности к генерации новых образовательных решений. Проанализированы современные методы, включая цифровые технологии, геймификацию, проектное обучение и тренинговые формы работы. Представлены результаты обобщения научных подходов и предложена система педагогических условий, способствующих развитию креативности преподавателей.

Современное высшее образование трансформируется под влиянием цифровизации и глобализации, что требует перехода от трансляции знаний к формированию компетенций. В этих условиях традиционные методы обучения теряют эффективность, а креативность преподавателя становится ключевым профессиональным качеством. Она позволяет проектировать инновационную образовательную среду и адаптироваться к стремительным технологическим изменениям.

ЦЕЛЬ: Теоретическое обоснование и разработка практических подходов к развитию креативности преподавателей вузов как необходимого условия повышения качества образовательного процесса в современных условиях.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в работе использован системный анализ психолого-педагогической литературы (концепции Дж. Гилфорда, Э. Торранса, М. Чиксентмихайи, А.В. Хуторского), метод классификации факторов развития креативности (личностных, профессиональных, организационных и др.), а также обобщение педагогического опыта применения проектного обучения и тренинговых технологий.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: установлено, что креативность преподавателя — это интегративное качество, включающее дивергентное мышление и способность к генерации оригинальных идей. Выявлены ключевые факторы её развития: внутренняя мотивация, цифровая грамотность и поддержка академической среды. Определена высокая эффективность проектного метода и тренингов (мозговой штурм, метод «шести шляп») в стимулировании творческого потенциала. Сформулированы рекомендации по внедрению цифровых платформ, кейс-методов и системы совместного обучения (collaborative learning).

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: развитие креативности преподавателей является обязательным условием модернизации высшей школы. Системное применение инновационных подходов (цифровизация, геймификация, проекты) позволяет создать гибкую образовательную среду, способствующую подготовке конкурентоспособных специалистов. Дальнейшие исследования могут быть направлены на изучение влияния искусственного интеллекта на педагогическое творчество.

Ключевые слова: креативность, преподаватель вуза, инновационные подходы, педагогическая деятельность, цифровые технологии, геймификация, профессиональное развитие, высшее образование.

OLIY TA'LIM MUASSASALARI O'QITUVCHILARI KREATIVLIGINI RIVOJLANTIRISHNING INNOVATSION YONDASHUVLARI.

Elchiyeva Dinara Tolubayevna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), O'zDJTU Pedagogika va psixologiya kafedrasi dotsenti, Toshkent, O'zbekiston.

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqola ta'lim muhitini o'zgartirish sharoitida universitet o'qituvchilarining ijodkorligini rivojlantirishning nazariy va amaliy jihatlarini o'rganadi. Unda ijodiy pedagogik fikrlashni rivojlantirish, professional moslashuvchanlikni rivojlantirish va yangi ta'lim yechimlarini yaratish qobiliyatiga qaratilgan innovatsion yondashuvlarni amalga oshirish zarurligi asoslanadi. Raqamli texnologiyalar, o'yinlashtirish, loyihaga asoslangan o'qitish va treningga asoslangan o'qitish kabi zamonaviy usullar tahlil qilinadi. Ilmiy yondashuvlar sintezi natijalari taqdim etiladi va o'qituvchi ijodkorligini rivojlantirishga yordam beradigan pedagogik sharoitlar tizimi taklif etiladi.

Maqolada ta'lim muhitining transformatsiyalashuvi sharoitida oliy ta'lim muassasalari o'qituvchilari kreativligini rivojlantirishning nazariy va amaliy jihatlari ko'rib chiqilgan. Kreativ pedagogik fikrlashni shakllantirish, kasbiy moslashuvchanlikni va yangi ta'limiy yechimlarni ishlab chiqish qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan innovatsion yondashuvlarni joriy etish zaruriyati asoslab berilgan. Raqamli texnologiyalar, geymifikatsiya, loyihaviy ta'lim va trening kabi zamonaviy usullar tahlil qilingan hamda pedagogning ijodiy salohiyatini oshirishga xizmat qiluvchi pedagogik shart-sharoitlar tizimi taklif etilgan.

MAQSAD: zamonaviy sharoitda ta'lim jarayoni sifatini oshirishning zaruriy sharti sifatida oliy ta'lim muassasalari o'qituvchilari kreativligini rivojlantirishning nazariy asoslarini yaratish va amaliy yondashuvlarini ishlab chiqish.

MATERIALLAR VA METODLAR: ishda psixologik-pedagogik adabiyotlarning tizimli tahlili (J. Gilford, E. Torrens, M. Chiksentmixayi, A.V. Xutorskiy konsepsiyalari), kreativlikni rivojlantirish omillarini (shaxsiy, kasbiy, tashkiliy va boshqalar) tasniflash metodi, shuningdek, loyihaviy ta'lim va trening texnologiyalarini qo'llash bo'yicha pedagogik tajribalarni umumlashtirish usullaridan foydalanilgan.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

MUHOKAMA VA NATIJALAR: o‘qituvchi kreativligi divergent fikrlash va original g‘oyalarni yaratish qobiliyatini o‘z ichiga oluvchi integrativ sifat ekanligi aniqlangan. Uni rivojlantirishning asosiy omillari sifatida ichki motivatsiya, raqamli savodxonlik va akademik muhitning qo‘llab-quvvatlashi ko‘rsatib o‘tilgan. Ijodiy salohiyatni rag‘batlantirishda loyihaviy metod va treninglarning (aqliy hujum, «oltita qalpoq» metodi) yuqori samaradorligi isbotlangan. Raqamli platformalar, keys-metodlar va hamkorlikda o‘qitish (collaborative learning) tizimlarini joriy etish bo‘yicha tavsiyalar shakllantirilgan.

XULOSA: o‘qituvchilar kreativligini rivojlantirish oliy ta’limni modernizatsiya qilishning majburiy shartidir. Innovatsion yondashuvlarni tizimli qo‘llash raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlashga yordam beradigan moslashuvchan ta’lim muhitini yaratish imkonini beradi. Kelgusi tadqiqotlar sun’iy intellektning pedagogik ijodkorlikka ta’sirini o‘rganishga qaratilishi mumkin.

Kalit so'zlar: ijodkorlik, universitet o'qituvchisi, innovatsion yondashuvlar, pedagogik faoliyat, raqamli texnologiyalar, o'yinlashtirish, kasbiy rivojlanish, oliy ta'lim.

INNOVATIVE APPROACHES TO THE DEVELOPMENT OF CREATIVITY IN HIGHER EDUCATION FACULTY.

Elchieva Dinara Tolubaevna, Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor, Department of Pedagogy and Psychology, UzSWLU, Tashkent, Uzbekistan.

Annotation

INTRODUCTION: This article examines the theoretical and practical aspects of developing the creativity of university teachers in the context of the transformation of the educational environment. It substantiates the need to implement innovative approaches aimed at fostering creative pedagogical thinking, developing professional flexibility, and the ability to generate new educational solutions. Modern methods, including digital technologies, gamification, project-based learning, and training-based learning, are analyzed. The results of a synthesis of scientific approaches are presented and a system of pedagogical conditions conducive to the development of teacher creativity is proposed.

The article examines the theoretical and practical aspects of developing the creativity of higher education faculty in the context of educational environment transformation. It substantiates the need for innovative approaches aimed at forming creative pedagogical thinking, developing professional flexibility, and the ability to generate new educational solutions. Modern methods, including digital technologies, gamification, project-based learning, and training forms of work, are analyzed. A system of pedagogical conditions that contribute to the development of teachers' creative potential is presented.

AIM: to provide a theoretical justification and develop practical approaches for the development of university teachers' creativity as a necessary condition for improving the quality of the educational process in modern conditions.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

MATERIALS AND METHODS: the study employs a systematic analysis of psychological and pedagogical literature (concepts by J. Guilford, E. Torrance, M. Csikszentmihalyi, A.V. Khutorskoy), a classification method for creativity development factors (personal, professional, organizational, etc.), and a synthesis of pedagogical experience in implementing project-based learning and training technologies.

DISCUSSION AND RESULTS: it has been established that teacher creativity is an integrative quality encompassing divergent thinking and the ability to generate original ideas. Key factors for its development were identified: intrinsic motivation, digital literacy, and academic environment support. The high efficiency of the project method and training sessions (brainstorming, the "Six Thinking Hats" method) in stimulating creative potential was determined. Recommendations are formulated for the integration of digital platforms, case methods, and collaborative learning systems.

CONCLUSION: the development of faculty creativity is a mandatory condition for the modernization of higher education. The systematic application of innovative approaches enables the creation of a flexible educational environment that facilitates the training of competitive specialists. Further research may focus on the impact of artificial intelligence on pedagogical creativity.

Keywords: creativity, university teacher, innovative approaches, pedagogical activity, digital technologies, gamification, professional development, higher education

Современная система высшего образования развивается в условиях глубоких структурных и содержательных преобразований, обусловленных процессами цифровизации, глобализации и переходом к компетентностно-ориентированной модели подготовки специалистов. Интеграция информационно-коммуникационных технологий, расширение онлайн-образования, интернационализация академической среды и усиление требований к качеству подготовки выпускников формируют новые вызовы для образовательных учреждений и, прежде всего, для преподавателей вузов. В условиях стремительного обновления знаний и технологий традиционная модель преподавания, основанная преимущественно на трансляции готовой информации, утрачивает свою эффективность. На первый план выходит способность преподавателя к гибкому реагированию на изменения, проектированию образовательного процесса с учётом индивидуальных особенностей обучающихся, а также созданию инновационной образовательной среды. В связи с этим существенно возрастает значение креативности как профессионально значимого качества преподавателя высшей школы. Креативность преподавателя рассматривается не только как индивидуально-психологическая характеристика, но и как интегративное профессиональное качество, включающее способность к генерации оригинальных идей, вариативности педагогических решений, переосмыслению традиционных

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

методов обучения и разработке новых образовательных практик. Именно креативный преподаватель способен формировать у студентов навыки критического и творческого мышления, что соответствует современным требованиям рынка труда и общества в целом.

Следует отметить, что развитие креативности преподавателей вузов приобретает особую актуальность в контексте внедрения инновационных образовательных технологий, таких как смешанное обучение (blended learning), геймификация, проектно-исследовательская деятельность, цифровые образовательные платформы и искусственный интеллект. Эти технологии требуют от преподавателя не только владения новыми инструментами, но и способности творчески адаптировать их к образовательным целям и задачам.

Креативность преподавателя становится ключевым фактором эффективности образовательного процесса, так как она обеспечивает: гибкость педагогического мышления; способность оперативно адаптироваться к изменениям образовательной среды; разработку и внедрение инновационных образовательных решений; повышение мотивации и вовлечённости обучающихся; формирование у студентов навыков самостоятельного и критического мышления.

Несмотря на значительное количество исследований в области педагогической креативности, проблема разработки эффективных механизмов её развития в системе высшего образования остаётся недостаточно изученной. Особенно это касается практико-ориентированных моделей и технологий, направленных на системное формирование креативного потенциала преподавателей. Таким образом, актуальность данной статьи обусловлена необходимостью теоретического осмысления и практической разработки инновационных подходов к развитию креативности преподавателей высших учебных заведений, способных обеспечить повышение качества образовательного процесса в условиях современных вызовов.

Теоретические основы креативности в педагогике. Проблема креативности занимает одно из центральных мест в современной психолого-педагогической науке, поскольку она связана с развитием личности, способной к инновационной деятельности, самостоятельному мышлению и продуктивному решению профессиональных задач. В условиях модернизации системы высшего образования креативность приобретает статус ключевой профессиональной компетенции преподавателя. В научной литературе креативность трактуется как способность личности к созданию новых идей, нестандартному мышлению и оригинальным решениям, выходящим за рамки традиционных алгоритмов деятельности [1]. При этом креативность рассматривается не только как врождённое качество, но и как развиваемая характеристика, формирующаяся в процессе обучения и профессиональной деятельности.

Существенный вклад в разработку теории креативности внёс Дж. Гилфорд, который впервые выделил креативность как самостоятельный компонент

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

интеллекта. В рамках его концепции креативность связана с дивергентным мышлением, предполагающим множественность решений одной проблемы. Согласно Дж. Гилфорду, структура креативности включает следующие ключевые характеристики: дивергентное мышление (способность генерировать множество идей); гибкость (умение переключаться между различными способами решения); оригинальность (способность предлагать нестандартные идеи); беглость (скорость продуцирования идей) [2].

Дальнейшее развитие теория креативности получила в работах Э.Торранса, который рассматривал её как процесс, включающий чувствительность к проблемам, выдвижение гипотез, их проверку и модификацию [3]. Торранс подчёркивал важность образовательной среды в развитии креативности, указывая, что соответствующие педагогические условия способны значительно усиливать творческий потенциал личности.

С позиции системного подхода М. Чиксентмихайи креативность определяется как результат взаимодействия трёх компонентов: личности, профессиональной области и социального окружения [4]. Это положение особенно важно для педагогики высшей школы, где креативность преподавателя формируется не только на индивидуальном уровне, но и под влиянием институциональной среды, академической культуры и профессионального сообщества.

В отечественной педагогике креативность рассматривается как интегративное качество личности, включающее когнитивные, мотивационные и деятельностные компоненты. По мнению А.В. Хуторского, креативность преподавателя проявляется в способности к педагогическому конструированию, разработке авторских методик и созданию образовательных инноваций [5].

В педагогическом контексте креативность преподавателя высшей школы проявляется в следующих аспектах: разработке и внедрении новых методов и технологий обучения; адаптации учебных программ с учётом современных требований и индивидуальных особенностей студентов; создании интерактивной, мотивирующей образовательной среды; интеграции междисциплинарных знаний и подходов; использовании цифровых и инновационных инструментов обучения.

Следует подчеркнуть, что креативность преподавателя тесно связана с его профессиональной рефлексией, способностью к саморазвитию и готовностью к экспериментированию. В условиях цифровой трансформации образования особое значение приобретает умение преподавателя сочетать традиционные педагогические подходы с инновационными технологиями, формируя тем самым гибкую и адаптивную образовательную систему. Таким образом, теоретический анализ показывает, что креативность является многокомпонентным и динамичным феноменом, играющим ключевую роль в профессиональной деятельности преподавателя вуза. Её развитие требует создания специальных педагогических

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

условий, направленных на стимулирование творческого мышления, профессиональной активности и инновационной деятельности.

Фактор	**Характеристика**
Личностный	внутренняя мотивация, открытость новому опыту, готовность к риску, развитое воображение, креативная самоэффективность
Профессиональный	уровень педагогического мастерства, владение современными методиками, опыт инновационной деятельности
Организационный	поддержка со стороны администрации, наличие условий для эксперимента, стимулирование инноваций
Технологический	доступ к цифровым ресурсам, использование ИКТ, цифровая грамотность
Социальный	профессиональное взаимодействие, обмен опытом, участие в научных сообществах

Факторы развития креативности преподавателей вузов. Развитие креативности преподавателей высших учебных заведений представляет собой сложный, многокомпонентный процесс, обусловленный совокупностью

личностных, профессиональных, организационных, технологических и социальных факторов. Их взаимодействие определяет уровень сформированности креативного потенциала и эффективность его реализации в педагогической деятельности. Современные исследования показывают, что креативность не формируется изолированно, а развивается в контексте профессиональной среды и активного взаимодействия субъекта с образовательной системой [1]. В связи с этим целесообразно рассматривать факторы развития креативности как взаимосвязанную систему условий и влияний.

Личностные факторы -ключевую роль в развитии креативности играют личностные характеристики преподавателя. К ним относятся внутренняя мотивация, стремление к саморазвитию, открытость новому опыту, а также толерантность к неопределённости. По мнению Т. Амабиле, именно внутренняя мотивация является основным источником креативной активности личности [2]. Кроме того, важным компонентом является креативная самоэффективность — уверенность преподавателя в своей способности генерировать оригинальные идеи и внедрять их в образовательный процесс.

Профессиональные факторы- профессиональная компетентность преподавателя напрямую влияет на уровень его креативности. Глубокое знание предметной области, владение современными педагогическими технологиями и

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

опыт инновационной деятельности создают основу для творческого преобразования образовательного процесса. Особое значение имеет способность преподавателя к педагогическому проектированию и рефлексии, что позволяет ему анализировать собственную деятельность и находить новые, более эффективные способы обучения.

Организационные факторы - организационная среда вуза оказывает значительное влияние на развитие креативности преподавателей. Поддержка со стороны администрации, наличие академической свободы, а также стимулирование инновационной деятельности способствуют формированию благоприятного климата для творческой самореализации.

Исследования показывают, что в условиях жёсткой регламентации и отсутствия поддержки креативный потенциал преподавателей значительно снижается [3].

Технологические факторы - в условиях цифровизации образования особую роль приобретают технологические факторы. Доступ к цифровым образовательным платформам, интерактивным инструментам и мультимедийным ресурсам расширяет возможности преподавателя в создании инновационного образовательного контента. Развитие цифровой компетентности становится необходимым условием реализации креативных педагогических идей, позволяя интегрировать новые форматы обучения (онлайн-курсы, виртуальные лаборатории, геймифицированные среды).

Социальные факторы - социальное взаимодействие играет важную роль в развитии креативности преподавателей. Участие в профессиональных сообществах, научных конференциях, междисциплинарных проектах способствует обмену опытом, генерации новых идей и развитию креативного мышления. Коллаборативная деятельность позволяет преподавателям выходить за рамки индивидуального опыта и формировать инновационные подходы на основе коллективного знания.

Таким образом, развитие креативности преподавателей вузов определяется комплексным воздействием различных факторов, среди которых ведущую роль играют личностные и профессиональные компоненты. В то же время организационные, технологические и социальные условия выступают как внешние детерминанты, способствующие или, напротив, ограничивающие проявление креативного потенциала.

Эффективное развитие креативности возможно только при системном подходе, предполагающем создание благоприятной образовательной среды, поддержку инновационной деятельности и развитие профессиональной компетентности преподавателей.

Проектное обучение как средство развития креативности преподавателей. Проектный метод (project-based learning) является одним из наиболее эффективных инновационных подходов, направленных на развитие креативности преподавателей

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

высших учебных заведений. Его сущность заключается в организации образовательного процесса через решение практико-ориентированных задач, имеющих реальный или приближённый к реальности характер. В отличие от традиционных методов обучения, проектный подход предполагает активную позицию преподавателя как разработчика, организатора и модератора образовательной деятельности. Это требует от него не только профессиональных знаний, но и способности к творческому переосмыслению учебного содержания.

Применение проектного метода позволяет преподавателям: создавать реальные образовательные продукты (учебные кейсы, цифровые курсы, методические разработки); развивать инновационное мышление и способность к педагогическому проектированию; интегрировать междисциплинарные знания; формировать навыки решения нестандартных педагогических задач; адаптировать образовательный процесс под запросы современной образовательной среды.

Особую значимость проектное обучение приобретает в условиях цифровизации образования, когда преподаватели разрабатывают онлайн-курсы, интерактивные задания и мультимедийный контент. Это способствует формированию креативной образовательной среды и повышает качество обучения. Таким образом, проектный метод выступает не только как технология обучения студентов, но и как инструмент профессионального развития преподавателя, стимулирующий его творческую активность и инновационную деятельность.

Тренинговые технологии в развитии креативности преподавателей. Тренинговые технологии являются эффективным средством формирования и развития креативных способностей преподавателей, поскольку они ориентированы на активное вовлечение участников в процесс обучения, развитие их личностного и профессионального потенциала. В отличие от традиционных форм повышения квалификации, тренинги предполагают интерактивное взаимодействие, моделирование профессиональных ситуаций и выполнение практических заданий, направленных на развитие творческого мышления.

Тренинги способствуют: развитию дивергентного мышления, направленного на поиск множества альтернативных решений; формированию креативных навыков, включая генерацию идей, их анализ и трансформацию; развитию гибкости мышления и способности к нестандартному подходу к педагогическим задачам; повышению уверенности в собственной креативной компетенции. Наиболее эффективными являются тренинги, включающие такие методы, как мозговой штурм, кейс-анализ, ролевые игры, метод шести шляп мышления Э. де Боно, а также техники латерального мышления. Следует отметить, что тренинговые технологии создают безопасную образовательную среду, в которой преподаватели могут экспериментировать, пробовать новые идеи и получать обратную связь, что является важным условием развития креативности. Таким образом, проектное обучение и тренинговые технологии являются взаимодополняющими

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

инновационными подходами, направленными на развитие креативности преподавателей вузов. Если проектный метод ориентирован на создание образовательных продуктов и решение практических задач, то тренинги обеспечивают развитие когнитивных и личностных компонентов креативности. Их комплексное применение позволяет сформировать у преподавателей устойчивую способность к инновационной деятельности и творческому преобразованию образовательного процесса.

На основе проведённого теоретического анализа и обобщения современных научных подходов представляется возможным сформулировать ряд практических рекомендаций, направленных на эффективное развитие креативности преподавателей высших учебных заведений.

1. Внедрение цифровых образовательных платформ.

Целесообразно активно интегрировать в образовательный процесс современные цифровые платформы (LMS, онлайн-курсы, интерактивные сервисы), которые расширяют возможности преподавателя в создании вариативного и персонализированного контента. Использование цифровых инструментов способствует развитию визуального мышления, интерактивности и креативного подхода к подаче учебного материала.

2. Организация и проведение мастер-классов и тренингов.

Рекомендуется систематически проводить мастер-классы, семинары и тренинги, направленные на развитие креативного мышления преподавателей. Особое внимание следует уделять практико-ориентированным форматам, включающим работу с кейсами, мозговые штурмы и моделирование педагогических ситуаций. Такие формы работы позволяют преподавателям обмениваться опытом, осваивать инновационные методы и формировать собственный творческий стиль педагогической деятельности.

3. Развитие collaborative learning (совместного обучения).

Важным направлением является внедрение технологий collaborative learning, предполагающих активное взаимодействие преподавателей между собой и со студентами. Совместная разработка образовательных проектов, участие в междисциплинарных командах и профессиональных сообществах способствует генерации новых идей и развитию креативного потенциала.

4. Использование кейс-методов в педагогической практике.

Кейс-метод (case-study) является эффективным инструментом формирования креативности, так как он ориентирован на анализ реальных или моделируемых ситуаций и поиск альтернативных решений. Применение кейс-методов способствует развитию критического и творческого мышления, а также формированию навыков принятия нестандартных решений в профессиональной деятельности.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

5. Создание креативной образовательной среды. Рекомендуется формирование в вузах благоприятной среды, стимулирующей инновационную деятельность преподавателей. Это включает: поддержку инициатив и экспериментальных проектов; снижение избыточной регламентации; внедрение системы поощрения за креативные педагогические практики; обеспечение доступа к современным ресурсам и технологиям.

6. Развитие системы непрерывного профессионального образования.

Креативность преподавателя требует постоянного обновления знаний и навыков. В связи с этим необходимо развивать программы повышения квалификации, ориентированные на освоение инновационных педагогических технологий и развитие творческого потенциала.

Проведённое исследование показало, что развитие креативности преподавателей высших учебных заведений является одним из ключевых условий модернизации системы высшего образования в условиях глобальных трансформаций. Креативность выступает как интегративное профессиональное качество, обеспечивающее способность преподавателя к инновационной деятельности, гибкому реагированию на изменения и эффективному решению педагогических задач. Анализ теоретических подходов позволил установить, что креативность имеет многокомпонентную структуру и формируется под воздействием совокупности личностных, профессиональных, организационных, технологических и социальных факторов. Особое значение в её развитии имеют инновационные педагогические технологии, включая цифровые инструменты, геймификацию, проектное обучение и тренинговые формы работы. Практическая значимость исследования заключается в разработке рекомендаций, направленных на создание условий для развития креативности преподавателей. Их внедрение способствует повышению качества образовательного процесса, усилению мотивации преподавателей и формированию инновационной образовательной среды.

Таким образом, можно сделать вывод, что системное применение инновационных подходов к развитию креативности преподавателей вузов обеспечивает повышение эффективности образовательной деятельности и способствует подготовке конкурентоспособных специалистов, способных успешно функционировать в условиях современной экономики знаний. Перспективы дальнейших исследований связаны с разработкой эмпирических моделей оценки уровня креативности преподавателей, а также с изучением влияния цифровых технологий и искусственного интеллекта на развитие креативного педагогического мышления.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

1. Torrance E.P. Creativity in Education. – New York: Prentice Hall, 1995.
2. Guilford J.P. The Nature of Human Intelligence. – New York, 1967.
3. Runco M.A. Creativity: Theories and Themes. – London, 2014.
4. Sternberg R.J. Handbook of Creativity. – Cambridge, 1999.
5. Amabile T.M. Creativity in Context. – Boulder, 1996.
6. Csikszentmihalyi M. Creativity. – New York, 1996.
7. Хуторской А.В. Педагогическая инноватика. – М., 2010.
8. Милиева, Муаттар. "Формирование мотивационной сферы студентов." Наука и инновации 1.1 (2024): 256-257.
9. Milieva, M. G. "About psycholinguistics and neurolinguistics of bilingualism." Issues of Science and Education 8 (2018): 20.
10. Milieva, Muattar Gaffarovna. "Increasing Students' Learning Motivation: A Comprehensive Approach." American Journal Of Social Sciences And Humanity Research 5.05 (2025): 92-94.
11. Милиева, Муаттар. "Talabalarda xorijiy tillarni o ‘rganishdagi motivatsiya va qobiliyatlari." Наука и инновации 1.1 (2024): 306-308.
12. Milieva, Muattar Gaffarovna. "GENERAL CHARACTERISTICS OF TRAINING AS A MULTIFUNCTIONAL METHOD." Academic research in educational sciences 4.TMA Conference (2023): 762-767.
13. Gaffarovna, Miliyeva Muattar. "XORIJIY TILLARNI O ‘ZLASHTIRISH KO ‘NIKMASI SHAKLANISHINING O ‘ZIGA XOS XUSUSUSIYATLARI." O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti konferensiyalari (2025): 508-513.
14. Milieva, Muattar Gaffarovna. "Conditions for Successful Monitoring of The Quality of Training and Education." Journal of Social Sciences and Humanities Research Fundamentals 5.05 (2025): 10-13.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

O‘ZBEK MILLIY RAQSLARINING TURLARI VA JANR XUSUSIYATLARI.

Fazliyeva Zebo Kamarbekovna, O’zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti, Sahna harakati va jismoniy madaniyat kafedrasi dotsenti, Toshkent, O’zbekiston.

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada o‘zbek milliy raqs san’atining shakllanishi, rivojlanishi hamda uning turlari va janr xususiyatlari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Xalq raqslari xalqning tarixiy taraqqiyoti, turmush tarzi, urf-odatlari va estetik qarashlari bilan uzviy bog‘liq holda ko‘rib chiqiladi. Maqolada o‘zbek milliy raqslarining hududiy maktablari, harakatlar tizimi, plastika, ritmik tuzilma va badiiy ifoda vositalari tahlil qilinadi. Shuningdek, raqs janrlarining tasnifi, ularning sahnaviy talqini va zamonaviy xoreografiya bilan aloqadorligi yoritib beriladi. Tadqiqot natijalari o‘zbek milliy raqs san’atini o‘rganish, saqlash va rivojlantirishda ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

MAQSAD: xoreografiya – raqs san’ati va uning ijodiy ifodasi bilan shug‘ullanuvchi soha bo‘lib, dastlab raqsni maxsus belgilar yordamida qayd etish ma’nosida qo‘llangan. Vaqt o‘tishi bilan, xususan XIX asr oxiri – XX asr boshlaridan, “xoreografiya” atamasi keng ma’noda butun raqs san’ati va balet teatrini ifodalash uchun qo‘llanila boshlandi. Maqolada ushbu masalani ochish maqsad qilingan.

MATERIALLAR VA METODLAR: tarixiy-tahliliy metodi – milliy raqslarining kelib chiqish tarixi, shakllanish bosqichlari va taraqqiyot jarayonini o‘rganishda qo‘llaniladi. **Tavsifiy metod** – milliy raqs turlari (Farg‘ona, Buxoro, Xorazm maktablari) va ularning janr xususiyatlarini batafsil bayon etishda ishlatiladi. Taqqoslash metodi – raqs maktablari va janrlar o‘rtasidagi umumiylik va farqli jihatlarni aniqlash, ularning uslubiy xususiyatlarini solishtirish uchun qo‘llanadi. Kuzatuv metodi – sahna va folklor ijrolarini bevosita kuzatish orqali raqs harakatlari, plastikasi, mimikasi va ifoda vositalarini tahlil qilishda foydalaniladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: an’anaviy xoreografiya esa xalqning azaliy raqs madaniyati, marosim va urf-odatlar bilan bog‘liq raqs harakatlari tizimini qamrab oladi. O‘zbekistonda raqs asrlar davomida og‘zaki an’ana tariqasida yashab kelgan, lekin yozib qo‘yish amaliyoti bo‘lmagani uchun ko‘plab mumtoz va xalq raqslari unutilib ketgan. Shu bois an’anaviy raqs san’ati mazmunan folklor va og‘zaki ijrochilikka tayanadi – har bir harakat va usul avloddan-avlodga ustoz–shogird an’analari orqali o‘tgan. XX asr boshlarida bu boy merosni ilmiy o‘rganish va sahnaviy qayta tiklash jarayonlari boshlandi.

An’anaviy xoreografiyada har bir raqs estetik tuyg‘ular va ma’naviy mazmunni ifoda etuvchi obrazlar yaratadi. Raqs estetikasi asosan nafis qo‘l-oyoq harakatlari, gavdani egish-qayirish, yelkalarni qoqish, barmoq va kaft ifodalari hamda yuz mimikalariga tayanadi. Masalan, Farg‘ona raqslariga mayin va lirika ohang, Xorazm raqslariga esa o‘tkir ritmik harakatlar, yelka va kaftlarning titrashi xosdir.

An’anaviy raqs xalq raqslari asosiga ega bo‘lib, har bir viloyat va mintaqada o‘ziga xos uslubiy maktablar shakllangan (masalan, Buxoro, Xorazm, Farg‘ona raqs maktablari). Ushbu hududiy uslublar bir-biridan harakatlar xarakteri, ijro uslubi, temp va kostyumlar

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

orqali ajralib turadi. Sahnalashtirish xususiyatlari esa milliy raqslarni zamonaviy sahnaga olib chiqishda namoyon bo‘lgan: har bir an’anaviy raqs sahnada teatrlashtirilib, kompozitsion tuzilishga keltirildi. XX asr boshlarida ilk sahna raqslari paydo bo‘lib, mumtoz raqslar baletmeysterlar tomonidan qayta ishlanib, professional chiqishlar shaklini oldi.

XULOSA: an’anaviy raqs san’ati bir necha asosiy turlarga bo‘linadi. Xalq raqslari – xalq ijodiyoti mahsuli bo‘lgan, avlodlar davomida sayqallanib kelgan ommaviy raqslardir. Raqs san’ati yaralgan ilk davrlardan xalq raqsi uning asosiy janrlaridan biri bo‘lib qolgan; qadimdan shakllanib, xalq hayoti, turmushi va mehnatining ajralmas qismiga aylangan. Xalq raqslari odatda biror urf-odat yoki bayram doirasida jamoaviy ijro etiladi. Masalan, “Lapar” va “Yalla” singari qo‘shiq-raqslar to‘y va sayillarda ayollar tomonidan ijro etilib, mehnat jarayonlari yoki maishiy mavzularni kuylaydi.

Xalq raqslari erkin improvizatsiyaga boy bo‘lib, raqqoslar ko‘pincha o‘z ijodiy harakatlarini joyida to‘qib ijro etadilar. Shu bois har bir voha va elatning xalq raqsi harakatlari va usullari o‘sha yurtning tabiatiga, xalq fe’l-atvoriga mos ohang va ritmga ega. Misol uchun, Xorazmning “Lazgi” raqsi misolida ko‘rish mumkinki, u tabiat hodisalari va inson kechinmalarini harakat bilan aks ettiruvchi, tabiiy improvizatsiyaga boy raqsdir. Xalq orasida sevimli Andijon polkasi esa xalq cholg‘u kuyi asosida yuzaga kelib, rus va mahalliy usullar uyg‘unlashgan sho‘x raqs turidir. Xalq raqslari hayotiyligi, soddaligi va jo‘shqinligi bilan ajralib turadi hamda milliy raqs estetikasi asosi bo‘lib xizmat qiladi.

Professional raqslar – maxsus tayyorgarlikka ega ijrochilar tomonidan sahna yoki saroylarda ijro etiladigan raqs turlari. Tarixan Markaziy Osiyoda ba’zi raqslar saroy ahliga va xalq tomoshalariga xizmat qiluvchi usta raqqoslar tomonidan ijro etilgan. Masalan, Buxoro amirligi davrida raqqosalar va “bacha” raqqoslar (yosh o‘g‘lonlarni ayol libosida raqs ijro etish an’anasi) saroy bazmlarini o‘zgacha professionallik bilan bezaganligi ma’lum. Bunday raqqoslar raqs harakatlari puxta o‘rgatilgan bo‘lib, an’anaviy xalq usullarini mukammal egallagan “usulchi” ustozi qo‘l ostida tayyorlangan. Usta Olim Komilov kabi o‘zbek mumtoz xoreografiya bilimdonlari aynan shu usulchilarning mashaqqatli mehnati bilan xalq raqslarining nazariy asoslarini tizimlashtirganlar.

Kalit so‘zlar: o‘zbek milliy raqsi, xalq raqsi, xoreografiya, raqs turlari, janr xususiyatlari, hududiy maktablar, an’anaviy madaniyat, sahnaviy talqin.

ВИДЫ И ЖАНРОВЫЕ ОСОБЕННОСТИ УЗБЕКСКИХ НАЦИОНАЛЬНЫХ ТАНЦЕВ

Фазлиева Зебо Камарбековна, доцент, кафедры сценического движения и физической культуры. Государственный институт искусств и культуры Узбекистана, Ташкент, Узбекистан.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье с научно-теоретической точки зрения анализируются формирование, развитие, виды и жанровые особенности узбекского национального танцевального искусства. Народные танцы рассматриваются в

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

тесной связи с историческим развитием народа, его образом жизни, обычаями и эстетическими взглядами. В статье анализируются региональные школы узбекского национального танца, система движений, пластика, ритмическая структура и средства художественной выразительности. Также освещается классификация танцевальных жанров, их сценическая интерпретация и взаимосвязь с современной хореографией. Результаты исследования имеют научно-практическое значение для изучения, сохранения и развития узбекского национального танцевального искусства.

ЦЕЛЬ: Хореография — это область, занимающаяся танцевальным искусством и его творческим выражением, первоначально использовавшаяся в значении фиксации танца с помощью специальных знаков. Со временем, особенно с конца XIX — начала XX века, термин «хореография» стал применяться в более широком смысле для обозначения всего танцевального искусства и балетного театра. Целью данной статьи является раскрытие данной проблематики.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: историко-аналитический метод применяется для изучения истории происхождения национальных танцев, этапов их формирования и процесса развития. Описательный метод используется для детального изложения видов национальных танцев (ферганская, бухарская, хорезмская школы) и их жанровых особенностей. Сравнительный метод применяется для выявления общих и отличительных черт между танцевальными школами и жанрами, а также для сопоставления их стилевых особенностей. Метод наблюдения используется при анализе танцевальных движений, пластики, мимики и средств выразительности на основе непосредственного наблюдения сценических и фольклорных исполнений.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: традиционная хореография охватывает систему танцевальных движений, связанных с древней танцевальной культурой народа, обрядами и обычаями. В Узбекистане танец на протяжении веков существовал в форме устной традиции, однако из-за отсутствия практики письменной фиксации многие классические и народные танцы были утрачены. В связи с этим традиционное танцевальное искусство по своему содержанию опирается на фольклор и устное исполнительство — каждое движение и приём передавались из поколения в поколение через традицию «учитель–ученик». В начале XX века начались процессы научного изучения и сценической реконструкции этого богатого наследия. В традиционной хореографии каждый танец создаёт образы, выражающие эстетические чувства и духовное содержание. Эстетика танца в основном основана на изящных движениях рук и ног, наклонах и изгибах корпуса, движениях плеч, выразительности пальцев и ладоней, а также мимике лица. Так, ферганским танцам присущи мягкость и лиричность, тогда как хорезмские танцы отличаются резкой ритмикой, вибрацией плеч и ладоней. Традиционный танец основан на народных танцах, и в каждом регионе и области сформировались собственные стилевые школы (например, бухарская, хорезмская и ферганская

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

танцевальные школы). Эти региональные стили отличаются друг от друга характером движений, манерой исполнения, темпом и костюмами. Особенности сценической постановки проявились в процессе вывода национальных танцев на современную сцену: каждый традиционный танец был театрализован и приведён к композиционной форме. В начале XX века появились первые сценические танцы, а классические танцы были переработаны балетмейстерами и приобрели форму профессиональных выступлений.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: традиционное танцевальное искусство подразделяется на несколько основных видов. Народные танцы — это массовые танцы, являющиеся продуктом народного творчества и отточенные на протяжении поколений. С первых этапов становления танцевального искусства народный танец оставался одним из его основных жанров; он сформировался в древности и стал неотъемлемой частью народной жизни, быта и труда. Народные танцы, как правило, исполняются коллективно в рамках определённых обрядов или праздников. Например, такие песенно-танцевальные формы, как «Лапар» и «Ялла», исполняются женщинами на свадьбах и народных гуляниях, воспевая трудовые процессы и бытовые темы.

Народные танцы богаты свободной импровизацией, и танцоры часто создают свои движения непосредственно во время исполнения. Поэтому движения и приёмы народных танцев каждого региона и этноса обладают ритмом и интонацией, соответствующими природе и характеру народа данной местности. Так, на примере хорезмского танца «Лазги» можно увидеть танец, богатый естественной импровизацией, отражающий природные явления и человеческие переживания посредством движений. Популярная в народе андижанская полька, возникшая на основе народной инструментальной музыки, представляет собой задорный танец, в котором гармонично сочетаются русские и местные элементы. Народные танцы отличаются жизненностью, простотой и эмоциональной насыщенностью и служат основой эстетики национального танца. Профессиональные танцы — это виды танцев, исполняемые на сцене или во дворцах исполнителями, имеющими специальную подготовку. Исторически в Центральной Азии некоторые танцы исполнялись мастерами-танцорами, обслуживавшими дворцовую знать и народные представления. Так, известно, что в период Бухарского эмирата танцовщицы и танцоры «бача» (традиция исполнения танцев юношами в женских костюмах) с особым профессионализмом украшали дворцовые пиршества. Такие танцоры проходили тщательную подготовку под руководством мастеров-«усульчи», в совершенстве владевших традиционными народными приёмами. Знатоки узбекской классической хореографии, такие как Уста Олим Комилов, именно благодаря кропотливому труду этих мастеров систематизировали теоретические основы народного танца.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Ключевые слова: узбекский национальный танец, народный танец, хореография, виды танцев, жанровые особенности, региональные школы, традиционная культура, сценическая интерпретация.

TYPES AND GENRE FEATURES OF UZBEK NATIONAL DANCES.

Fazliyeva Zebo Kamarbekovna, associate professor, department of physical culture, faculty of theatre arts, Uzbekistan State Institute of Art and Culture, Tashkent, Uzbekistan.

Annotation

INTRODUCTION: this article provides a scientific and theoretical analysis of the formation, development, types, and genre characteristics of Uzbek national dance art. Folk dances are examined in close connection with the historical development of the people, their way of life, customs, traditions, and aesthetic views. The article analyzes regional schools of Uzbek national dance, the system of movements, plasticity, rhythmic structure, and means of artistic expression. It also highlights the classification of dance genres, their stage interpretation, and their relationship with contemporary choreography. The results of the study have scientific and practical significance for the study, preservation, and development of Uzbek national dance art.

AIM: choreography is a field engaged in dance art and its creative expression; initially, the term was used to denote the recording of dance movements using special symbols. Over time, particularly from the late 19th to the early 20th century, the term “choreography” began to be used in a broader sense to represent the entire art of dance and ballet theatre. The purpose of this article is to explore this issue.

MATERIALS AND METHODS: the historical-analytical method is applied to study the origin of national dances, their stages of formation, and the process of development. The descriptive method is used to provide a detailed account of national dance types (Fergana, Bukhara, and Khorezm schools) and their genre characteristics. The comparative method is employed to identify similarities and differences between dance schools and genres, as well as to compare their stylistic features. The observational method is used to analyze dance movements, plasticity, facial expressions, and expressive means through direct observation of stage and folklore performances.

DISCUSSION AND RESULTS: traditional choreography encompasses a system of dance movements associated with the people’s ancient dance culture, rituals, and customs. In Uzbekistan, dance existed for centuries as an oral tradition; however, due to the absence of written documentation practices, many classical and folk dances were forgotten. Therefore, traditional dance art is content-wise based on folklore and oral performance — each movement and technique was transmitted from generation to generation through the master–apprentice tradition. At the beginning of the 20th century, processes of scientific study and stage reconstruction of this rich heritage began. In

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

traditional choreography, each dance creates images that express aesthetic feelings and spiritual content. Dance aesthetics are mainly based on graceful movements of the hands and feet, bends and curves of the body, shoulder movements, expressive use of fingers and palms, as well as facial expressions. For example, Fergana dances are characterized by softness and lyrical qualities, whereas Khorezm dances feature sharp rhythmic movements and vibrating shoulders and palms. Traditional dance is rooted in folk dance, and distinctive stylistic schools have formed in each region and area (such as the Bukhara, Khorezm, and Fergana dance schools). These regional styles differ in the character of movements, performance manner, tempo, and costumes. Staging features emerged as national dances were brought onto the modern stage: each traditional dance was theatricalized and structured compositionally. In the early 20th century, the first stage dances appeared, and classical dances were reworked by choreographers, taking the form of professional performances.

CONCLUSION: traditional dance art is divided into several main types. Folk dances are mass dances created by the people and refined over generations. Since the earliest periods of dance art, folk dance has remained one of its principal genres; it was formed in ancient times and became an integral part of people's life, daily activities, and labor. Folk dances are usually performed collectively within the framework of specific customs or celebrations. For instance, song-dance forms such as "Lapar" and "Yalla" are performed by women at weddings and festivities, depicting labor processes and everyday themes. Folk dances are rich in free improvisation, and dancers often create their movements spontaneously during performance. Therefore, the movements and techniques of folk dances in each region and ethnic group possess rhythms and intonations that correspond to the local nature and national character. For example, the Khorezm dance "Lazgi" is a dance rich in natural improvisation that reflects natural phenomena and human emotions through movement. The popular Andijan polka, which emerged based on folk instrumental music, is a lively dance that harmoniously combines Russian and local elements. Folk dances are distinguished by their vitality, simplicity, and dynamism and serve as the foundation of national dance aesthetics.

Professional dances are types of dances performed on stage or in palaces by specially trained performers. Historically, in Central Asia, certain dances were performed by master dancers who served the royal court and public spectacles. For example, during the Bukhara Emirate, female dancers and "bacha" dancers (a tradition in which young boys performed dances in female costumes) adorned palace festivities with exceptional professionalism. Such dancers received thorough training under the guidance of master "usulchi" teachers who had mastered traditional folk techniques. Prominent figures of Uzbek classical choreography, such as Usta Olim Komilov, systematized the theoretical foundations of folk dance precisely through the diligent work of these masters.

Keywords: Uzbek national dance, folk dance, choreography, dance types, genre characteristics, regional schools, traditional culture, stage interpretation.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

XX asr boshlariga kelib, O‘zbekistonda professional raqs san’ati rivoj topa boshladi: 1918-yilda Usta Olim Komilov ishtirokida birinchi raqs truppalari tuzildi, 1920-yillarda turli targ‘ibot jamoalarida sahna raqslari qo‘yildi. 1920-yillar oxirida va 1930-yillarda esa Muharram Turg‘unboyeva, Tamaraxonim kabi ijodkorlar rahbarligida davlat raqs jamoalari (masalan, “Bahor” ansambli) tashkil topib, professional sahna raqslari repertuari shakllantirildi.

Professional raqslar ijrochiligi nafis sahna liboslari, sahnalashtirilgan kompozitsiyalar va baletmeysterlik ishlanmalari bilan xalq raqslaridan farqlanadi. Ammo ularning asosi baribir xalq raqsi va mumtoz raqs usullaridir – masalan, O. Komilov va Tamaraxonim birgalikda Farg‘ona mumtoz raqs harakatlarini o‘z ichiga olgan “Doyra darsi” deb nomlangan sahna mashqini yaratib, yosh raqqosalarni o‘qitganlar.

Shunday qilib, professional raqslar an’anaviy raqs estetikasini sahna san’ati darajasiga ko‘tarib, teatr va konsert sahnalarida namoyish qilinishiga zamin yaratdi.

Marosim raqslar – xalqning turli udum va marosimlarida bajariladigan ramziy harakatlar majmuasidir. Bunday raqslarga asosan hayot tarziga oid marosimlar (tug‘ilish, sunnat to‘yi, nikoh, Navro‘z, hosil bayramlari va hokazo) doirasida ijro etiladigan o‘yinlar kiradi. Masalan, “Yor-yor” marosim qo‘shig‘i paytida kuyov-navkarlar va kelin dugonalari tomonida o‘ziga xos raqs harakatlari bajarilgan; “Kelin salom”da kelinning mayin ta’zim va harakatlari oila kattalariga hurmat ifodasi edi. Navro‘z sayillarida yigit-qizlarning doira va qayroq bilan aylana bo‘lib raqs tushishi odat bo‘lgan.

Marosim raqslarda ko‘pincha ramziy ma’nolar mujassam: masalan, yangi kelinning ortida hilpillab raqsga tushishi uning yangi hayotga qadam qo‘yayotganini bildirgan, yoki bahoriy raqslarda yerning uyg‘onishi, hosildorlikni tarannum etuvchi harakatlar aks etgan. Bu raqslar qat’iy sahna ko‘rinishidan yiroq, ko‘proq jamoaviy o‘yinlar shaklida bo‘lib, ishtirokchilarning erkin va samimiy ishtirokini ta’minlagan. Xorazmdagi “Olti xalfa” tomoshalari shuningdek, to‘y-ma’rakalarni qiziqarli raqs va qo‘shiqlar bilan boyitgan: uch nafar ayoldan iborat xalfa ansambli (xalfa – garmonchi-xonanda, doirachi va raqqosa) ayollarning to‘y va bazmlarida xizmat ko‘rsatgan. Marosim raqslar xalqning ritual hayotining ajralmas bo‘lagi bo‘lib, estetik zavq bilan birga marosimning sakral ahamiyatini ham ifodalagan.

An’anaviy raqslar ichida diniy va epik mazmundagi turlari alohida o‘rin tutadi. Islom an’analari hukm surgan jamiyatda raqs ochiq diniy marosimlarning markazida bo‘lmasa-da, so‘fiyona zikrlar va qasidalar ba’zan raqs harakatlar bilan boyitilgan. Masalan, ba’zi naqshbandiy va yassaviya tariqatlarida zikr paytida bir maromda tebranib harakatlanish, gird aylanib “samoviy raqs” holatiga tushish kuzatilgan. Bunday diniy raqslarda jismoniy harakat ruhoniy holatga erishish vositasi bo‘lib xizmat qilgan.

Epik raqslar esa xalq dostonlari va qahramonlik eposlari syujetlarini sahnaviy harakat orqali ifodalovchi raqs namoyishlaridir. An’anaviy baxshilar doston aytishda ayrim

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

dramatik sahnalarni kichik sahna-ko‘rinish (pantomima va raqs aralashmasi) shaklida ijro etishgan. Xususan, “Alpomish” dostonini aytishda jangovar sahnalarni baxshining yordamchilari qilichbozlikka o‘xshash raqs harakatlar bilan ko‘rsatib berganiga doir ma’lumotlar uchraydi. Xorazm xalfalari repertuarida ham “Oshiq G‘arib va Shohsanam”, “Farhod va Shirin” singari dostonlardan parchalar qo‘shiq va raqs bilan ijro etilgan[18]. Bunday epik raqs namoyishlari ko‘pincha teatrlashtirilgan pantomimaga yaqinlashib, tomoshabinlarga hikoya mazmunini harakat orqali yetkazgan.

Diniy va epik raqslarning ijrochilari alohida tayyorgarlikka ega bo‘lib, ular harakatlar orqali ma’no ifodalash san’atini (pantomimani) yaxshi egallagan bo‘lganlar. Bu janrlar an’anaviy raqsning kamroq tarqalgan yo‘nalishi bo‘lsa-da, xalqning estetik va ma’naviy ehtiyojlarini qondirishga xizmat qilgan.

Oilaviy raqslar – xonadon ichida, oila davrasida ijro etiladigan kichik raqs shakllaridir. O‘zbek an’anasida har qanday xursandchilik yoki yig‘in yaqinlarning diltortar raqslarisiz o‘tmagan. Masalan, oilaviy tantanalarda yosh qizlarning o‘zaro “kichik yalla” raqsi yoki bolalarning qiziq raqslari bo‘lgan. Kelinchakning qaynonasi va yaqinlariga choy uzatish paytidagi nazokatli harakatlari ham aslida oilaviy raqs elementlari edi. Bunday raqslar sahnadan yiroq, ammo oila a’zolari o‘rtasidagi mehr-muhabbat va hurmatni ifoda etgan.

Mehnat raqslari esa oddiy mehnat harakatlarini raqsga aylantirishdan kelib chiqqan. Dehqonchilik va hunarmandchilik bilan shug‘ullangan xalq turmushida og‘ir mehnat jarayonlarini yengillashtirish yoki bayram qilish maqsadida raqsga xos harakatlar paydo bo‘lgan. Masalan, “Pilla” raqsi o‘zbek ayollarining tut ipak qurti boqish va pilla yig‘im-terim jarayonlarini sahnaviy harakatlar bilan ifoda etadi; unda ipak qurti uyasini silkitish, pilla yig‘ish kabi harakatlar nafis raqs ko‘rinishiga keltirilgan. Bu raqs ilk bor 1934-yilda sahnalashtirilib, faqat doira ritmi jo‘rligida ijro etilgan hamda xalqaro tanlovda yuqori e’tirofga sazovor bo‘lgan[19]. Mehnat raqslari oddiy ish harakatlarini estetiklashtirib, tomoshabinga mehnat go‘zalligini ko‘rsatadi. Oilaviy va mehnat raqslari shu tariqa xalqning kundalik hayotiga raqsning qanchalik singib ketganini va har bir qadamda estetik zavq olishga intilganini namoyon etadi.

An’anaviy raqslar mavzu va ifoda uslubiga ko‘ra turli janrlarga ajratiladi. Xoreografik janr deganda raqs tomoshasining hissiy ohangi, dramatik qurilishi va uslubiy yo‘nalishi nazarda tutiladi. O‘zbek mumtoz va xalq raqslari quyidagi asosiy janr ko‘rinishlarida namoyon bo‘lgan.

Dramatik raqs janri: syujetli, voqeali mazmunni ifoda etuvchi raqslar. Bunday raqslarda aniq bir hikoya yoki obraz harakat orqali dramatik tarzda yetkaziladi. Masalan, “Tanovar” raqsi aslida lirik bo‘lsa-da, unda sevishganlar uchrashuvi kabi kichik dramatik syujet mavjud[20]. Xuddi shuningdek, xalq dostonlari asosidagi sahna raqslari (masalan, “Layli va Majnun” sahna kompozitsiyalaridagi raqslar) dramatik janrga kiradi – raqqos mimika va harakat bilan muhabbat iztirobi yoki xursandchilikni aktyorlik mahorati bilan namoyon etadi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Lirik raqs janri: nozik hissiyotlar, muhabbat va go‘zallikni kuylovchi mayin raqslar. Lirik raqslarda harakatlar yumshoq, ohista va xayolparast bo‘lib, tomoshabinda estetik zavq va xotirjamlik hissini uyg‘otadi. Farg‘ona vodiysi raqslari ko‘pincha lirik janrda – masalan, qizlarning “Gul o‘yin” raqsi yoki “Qo‘g‘irchoq” raqsi da shahlo ko‘z, nozik qo‘l harakatlari bilan samimiy tuyg‘ularda ifodalanadi. Lirik janr raqslarida musiqa sekin va kuylovchan, raqqosaning yuz ifodasi esa ma’yus yoki orzumand bo‘ladi.

Epik raqs janri: qahramonlik va ulug‘vorlik ruhidagi, keng ko‘lamli obrazlarni gavdalantiruvchi raqslardir. Bunday raqslarda harakatlar yirik, jo‘shqin va ba’zan tajovuzkor bo‘lishi mumkin, mazmuni esa epos va afsonalardan kelib chiqadi. Masalan, Buxoro raqs uslubida erkak raqqoslar ijro etadigan “Mardonavor” (mardlarcha o‘yin) epik tusga ega – yirik qadamlar, keskin burilishlar va kuchli sakrashlar qahramonlik ruhini tarannum etadi. Epik janr raqslar ko‘pincha guruh bo‘lib ijro etilib, sahnada karnay-surnay sadolari ostida ulug‘vor manzara hosil qiladi.

Pantomima asosidagi raqs janri: so‘zsiz, faqat imo-ishora va harakat plastikasiga tayangan holda ma’no yetkazuvchi raqslardir. Pantomima elementlari o‘zbek raqsida asrlar davomida qo‘llanilib kelgan. Xalq masxarabozlari kulgi uyg‘otish uchun hayvon yoki odam qiyofasini taqlidiy raqslar orqali gavdalantirishgan. Masalan, “Maymun” yoki “Ohu” raqsida raqqos shu jonivor harakatlarini qiziqarli qilib ko‘rsatadi. Pantomima janrda raqqosning yuz ifodasi va harakatlari asosiy ahamiyatga ega bo‘lib, tomoshabin so‘z aytilmasa-da, voqeani tushunadi.

Komedik raqs janri: kulgi va hajv yo‘sinidagi raqslar bo‘lib, unda harakatlar bo‘rttirilgan, jo‘shqin va ko‘pincha kulgili bo‘ladi. O‘zbek an’anaviy tomoshalarida masxaraboz raqsi alohida o‘rin tutgan – maxsus qiyofadagi erkak raqqos (masxaraboz) odamlarni kuldirish uchun noodatiy qadamlar tashlab, mutoyibali harakatlar qilgan. “Masxaraboz” raqsi ko‘pincha akrobatik sakrashlar, jismoniy moslashuvchan elementlari bilan boyitilgan. XIX asr oxiri va XX asr boshlarida ham xalq sayillarida bu kulgili raqslar ommalashgan bo‘lib, tomoshabinlarga xursandchilik ulashgan.

Shuni ta’kidlash joizki, an’anaviy raqslar ko‘pincha ayni paytda bir necha janr xususiyatlarini ham birlashtirgan. Masalan, “Andijon polkasi” raqsi o‘z mohiyatiga ko‘ra kulgi va sho‘xlikka yo‘g‘rilgan bo‘lsa-da, uning ijrosida lirik ifoda va pantomimik sahnalar ham kuzatiladi. Xuddi shuningdek, “Tanovar” raqsi lirik va dramatik unsurlar uyg‘unligidadir. Demak, janrlar raqsning badiiy qirralarini tahlil qilish uchun shartli kategoriya bo‘lib, har bir raqs o‘z mazmun-mohiyatiga ko‘ra turli janr ranglarini kasb etishi mumkin.

O‘zbekiston va Markaziy Osiyoda XIX asr oxiri – XX asr boshlarida keng tarqalgan hamda keyinchalik sahnada mashhur bo‘lgan bir qator raqs turlari mavjud. Quyida shularning ba’zilari va ularning xususiyatlari keltiriladi: “Lazgi” (Xorazm raqsi): Xorazm vohasiga xos qadimiy va jo‘shqin raqs. Lazgi raqsida inson hissiyotlari va tabiat manzaralari taqlidan ifodalanadi – masalan, qo‘llarning titrashi oftob nurida yaltiragan suv jilvasini, yelkalarni titratish quvonch va shodonlikni eslatadi. Xorazm lazgisi asrlar

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

davomida sayqal topgan bo‘lib, hatto Tuproq qal’a devoriy suratlarida ham lazgiga o‘xshash raqs sahnalari tasvirlangan (uning ildizi necha ming yillik ekanligiga dalil). Lazgi ijrosida ikki xil usul mavjud: sahnada ijro etiladigan lazgi va improvizatsiya lazgi. Sahnaviy lazgi maxsus sahna kompozitsiyasiga ega bo‘lib, oldindan tayyorlangan harakatlar orqali muhabbat, baxt kabi tuyg‘ularni namoyon etsa, improvizatsiya lazgi esa doira va karnay-surnay ritmiga mos holda raqqosning jo‘shqin va o‘zgarmas harakatlariga asoslanadi. Lazgi raqsi milliy iftixorga aylangan bo‘lib, 2019-yilda “Xorazm lazgisi” nomi bilan UNESCO Insoniyat nomoddiy madaniy merosi ro‘yxatiga kiritilgan.

“Tanavor”: O‘zbek mumtoz raqs san’atining yorqin namunasi. Tanavor aslida Farg‘ona vodiysida mashhur bo‘lgan lirik qo‘shiq va kuy bo‘lib, uning ohangiga mos raqs harakatlari ham xalq orasida shakllangan. Mazkur raqs kuyida o‘zbek ayolining nazokati va ma’naviy go‘zalligi tarannum etiladi. XX asr boshlarida tanavor kuyiga raqsni sahnalashtirishga alohida e’tibor qaratildi – Mukarrama Turg‘unboyeva 1943-yilda “Tanovar” raqsini professional sahnaga moslab, baletmeysterlik jihatdan boyitdi. Natijada Tanavor raqsi butun O‘zbekistonga mashhur bo‘lgan nafis sahna chiqishiga aylandi. Raqs mazmuni bo‘yicha lirik-dramatik: unda oshiq va ma’shuqaning uchrashuvi, sog‘inch va visol tuyg‘ulari raqqosaning mayin harakatlarida ifodalanadi[20]. Tanovar qo‘shiq-raqsi bugungi kungacha milliy raqs standarti o‘laroq baholanadi – uning Mumtoz variantlari bo‘yicha keyingi barcha ijrolar mezon sifatida qabul qilingan.

“Andijon polkasi” (Farg‘ona/Andijon raqsi): Farg‘ona vodiysining eng ommabop raqslaridan biri. “Andijon polkasi” aslida 20-asr boshlarida shakllangan bo‘lib, unda o‘zbek milliy ritmlari va Yevropa (rus) polka kuy-qadamlarining qorishmasi seziladi. Bu raqs ilk bor Andijonlik sozanda va aktyor Orif Toshmatov tomonidan 1920-yillarda ommalashtirilgan[9]. Kuy ohangi 2/4 yoki 4/4 o‘lchovda, sho‘x va dilrabo ohangda yangraydi; unda “Navo” maqom yo‘llariga hamohang xalq kuy ohanglari bilan ruscha polka ritmi uyg‘unlashganligi sababli “polka” deb atalgan. Andijon polkasini ijro etishda raqqosalar turli doira shaklida harakat qilib, juft-juft bo‘lib aylanishadi, qo‘l harakatlari jo‘shqin va qadam tashlashlari tezkor. Raqs shu qadar mashhur bo‘lganki, 1950-yillarda Andijonda “Andijon polkasi” nomli xalq raqs ansambli tashkil etilgan. Bugungi kunda ham mazkur raqs har bir bayram dasturining ajralmas qismi bo‘lib, “o‘ynamaganlarni ham o‘ynatib yuboruvchi” raqs sifatida ta’riflanadi.

Maqom raqslari (mumtoz raqs turkumi): O‘zbek va Tojik xalqlarining klassik musiqa tizimi – maqomlar asosida shakllangan raqslar majmuasi. O‘tmishda Buxoro, Xiva va Qo‘qon xonliklarida 12 maqom va keyinchalik Shashmaqom ashula/cholg‘u yo‘llariga mos maxsus raqslar rivojlangan. Buxoro va Xorazmda bunday mumtoz raqslar “ufori” (yoki “maqom raqsi”) deb, Farg‘onada esa “Katta o‘yin” deb atalgan. Maqom raqslari professional xonanda va sozandalar ijrosidagi maqom qismlari (nasr va uforilar)ga bir vaqtda raqqosa yoki raqqosning nozik harakatlar bilan hamohang raqsga tushishini nazarda tutadi. Bunda har bir maqom yo‘liga mos alohida raqs usullari bo‘lgan – masalan, Buxoroda “Sarpo” uforiga “Sarpo raqsi”, Farg‘onada “Munojot” yo‘liga “Munojot raqsi” ijro

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

etish an’analari bo‘lgan. Bu raqslar asrlar davomida takomillashib, murakkab harakatlar tizimi yaratilgan: qo‘l, tana, bosh va oyoq harakatlarining maxsus kombinatsiyalari “ufori usullari” deb atalib, ular ustoz san’atkorlar tomonidan shogirdlarga o‘rgatilib kelgan.

XX asrda maqom raqslari sahnaga ham olib chiqildi – professional ansambllar repertuarida mumtoz raqslar sahnalashtirildi[6]. Ularda raqqosalar qayroq (qarsak) va zang chalib, juda nafis va bir vaqtning o‘zida murakkab harakatlarni namoyish qiladilar. Usta Olim Komilov va Tamaraxonim aynan maqom raqslari harakatlarini tizimlashtirib, Farg‘ona maqom raqsi elementlarini “Doyra darsi” mashg‘ulotiga kiritgan edilar. Maqom raqslari milliy xoreografiyada mumtoz va xalq uslublarining chorrahasida turib, o‘zbek raqs san’atining eng yuksak badiiy qatlamini ifodalaydi.

Xulosa qilib aytganda, an’anaviy xoreografiyaning turlari va janrlari o‘zbek xalq madaniyatining ajralmas bir qismi bo‘lib, ularning har biri milliy tafakkur va tuyg‘ularni ifoda etadi. Xalq, marosimi, mehnat raqslari bevosita xalq turmush tarzi bilan bog‘liq bo‘lsa, mumtoz maqom raqslari va professional sahna raqslari milliy san’atning yuksak badiiy ko‘rinishlarini namoyon qiladi. Har bir voha va elatning o‘ziga xos raqs uslubi shakllangan bo‘lib, bu rang-baranglik xalqimiz madaniy boyligining muhim tarkibidir. Farg‘onaning nozik va lirik raqslari, Xorazmning tezkor va jo‘shqin lazgilari, Buxoroning salobatli “Katta o‘yini” – bularning barchasi bir butun milliy raqs san’ati xazinasini hosil qiladi. An’anaviy raqslar xalq estetik didini tarbiyalash barobarida, uning tarixiy xotirasini ham saqlaydi, chunki har bir qadamdanoq ota-bobolarimizning ruhi va nafasini sezish mumkin.

Bugungi kunda O‘zbekiston va Markaziy Osiyoning raqs jamoalari ushbu boy merosni davom ettirib, dunyo sahnalarida milliy raqsimizni namoyish etmoqdalar. Shunday qilib, an’anaviy xoreografiya – bu nafaqat o‘tgan davrlar san’ati, balki xalqning turmush tarzi, falsafasi va qalbini aks ettiruvchi tirik madaniy xotiradir. Xalq raqsi kecha-yu kunduz, mehnat-u bayram, sevgi-u hazilni o‘zida mujassam etgan holda, milliy o‘zlikni asrash va avlodlarga yetkazishda muhim rol o‘ynashda davom etmoqda.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Avdeyeva L.A. O‘zbek mi liy raqsi tarixidan - T.: M.Turg‘unboyeva nomidagi “O‘zbekraqs” mi liy raqs birlashmasi, 2001. 204b.
2. Авдеева Л.А. Мухитдин Кари-Якубов. (документалная монография). Т.: Издателство литературы и искусства имени Гафура Гуляма, 1984 . С. 258 3. Avdeyeva L.A. Mukaramma Turg‘unboyevaning raqsi -T.: G‘ofur G‘ulom nomidagi adabiyot va san’at nashriyoti, 1989. 199-B.
3. Avdeyeva L.A. O‘zbekiston raqs san’ati. –T.: GIXL, 1966. 192 b.
4. Qodirov M. Temuriylar davri tomosha san’atlari. – T.: San’at, 2007. – 210 b.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

5. Nazarbaevna, Q. A., & Serjanovich, K. S. (2024). The Importance of Scenario in Cultural Events. EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION, 4, 259-262.
6. Kurbonova, D. A. (2009). Historical and cultural memorials dating back to Temurid period kept in museums of overseas: the dissertation of.
7. Nazarbaevna, Q. A., & Saliyevna, Y. Z. (2025). SPECIFIC FEATURES AND CHALLENGES OF TEACHING AMATEUR CHOREOGRAPHY TO STUDENTS. AMERICAN JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE, 3(10), 95-103.
8. Yusupalieva, D. K. (2020). Development of mutually beneficial cooperation of Uzbekistan within the SCO. ISJ Theoretical & Applied Science, 5(85), 901-903.
9. Yusupalieva, D. K., & Sodirzhonov, M. M. (2017). Mass media in Uzbekistan: development trends, dynamics and prospects. Modern Science, (1), 23-25.
10. Yusupalieva, D. K. (2020). Political role of television in the development of national ideology. ISJ Theoretical & Applied Science, 6(86), 665-667.
11. Z.K,Fazliyeva dotsent (З.К.Фазлиева, доцент), (Z.Fazliyeva, Associate Professor) Toshkent sh. Mirzo Ulug'bek tumani, Yalang'och dahasi 127 "A" uy. [адрес: Узбекистан, 117036, Ташкент, Мирзо Улугбекский район, Массиф Ялангач, 127 "A" дом], [address: Uzbekistan, 117036, Tashkent, Mirzo Ulug'bek, Yalangoch street, 127 "A"]

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

TELEVIDENIYE – PROFESSIONAL DID VA SAVIYA TALAB ETADI.

Hojimatov Doston Hamidulla o‘g‘li, “Kino, televideniye va radio rejissyorligi "kafedrasi mudiri, katta o‘qituvchi, Toshkent, O‘zbekiston.

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada O‘zbekiston televideniyesining tashkil topish tarixi, uning 60 yildan ortiq davr mobaynida bosib o‘tgan taraqqiyot yo‘li va bugungi kundagi holati tahlil qilinadi. Tadqiqotda milliy va xususiy telekanallarning o‘ziga xos xususiyatlari, ko‘rsatuvlar saviyasi, kadrlar mahorati va xorijiy media mahsulotlarining milliy ma’naviyatga ta’siri masalalari ilmiy-tanqidiy nuqtayi nazardan ko‘rib chiqiladi.

MAQSAD: televideniye sohasidagi zamonaviy muammolarni aniqlash, xususan, nutq madaniyati, rejissura va jurnalistika uyg‘unligi hamda efirga uzatilayotgan mahsulotlarning g‘oyaviy-mazmuniy darajasini oshirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqish maqsad qilingan.

MATERIALLAR VA METODLAR: tarixiy-qiyosiy metod, tahlil, tanqidiy kuzatuv metodlaridan foydalaniladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: televideniye qisqa muddatda ulkan texnologik yuksalishga erishgan bo‘lsa-da, kontent sifatining hamma vaqt ham bu sur’atga mos kelmayotgani kuzatilmoqda. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, "Uzreport" va "Mening yurtim" kabi kanallarda zamonaviy rejissura va jonli efir madaniyati shakllangan. Biroq, ayrim kanallarda (masalan, "Zo‘r TV") tijoriy maqsadlarning ma’naviy saviyadan ustun kelishi, boshlovchilarning bachkanaligi va shevada so‘zlashishi kabi salbiy holatlar mavjud.

XULOSA: televideniye yuksak san’at turi bo‘lib, u jamiyat ma’naviyatini shakllantirishda asosiy qurol hisoblanadi. Sohani rivojlantirish uchun faqat texnik bazani emas, balki kadrlar sifatini ham tubdan yaxshilash lozim. Xususan, nutq madaniyati ustida ishlash, "ustoz-shogird" an’analarini tiklash va milliy seriallar ishlab chiqarishni jadallashtirish talab etiladi. Efir sifati uchun mas’uliyat nafaqat muallif, balki butun telekanal jamoasi zimmasidadir.

Kalit so‘zlar: davlat telekanallari, nodavlat telekanllari, ko‘ngil ochar showlar, madaniy-marifiy showlar, chet el seriallari telejurnalistika, telerejissura.

TELEVISION REQUIRES PROFESSIONAL TASTE AND HIGH STANDARDS.

Hojimatov Doston Hamidulla o‘g‘li, head of the department of “Film, Television and Radio Directing”, senior lecturer, Tashkent, Uzbekistan.

Annotation

INTRODUCTION: this article analyzes the history of the establishment of Uzbek television, its development path over more than 60 years and its current state. The study examines the specific features of national and private television channels, the level of programs, the skills of personnel, and the impact of foreign media products on national spirituality from a scientific and critical point of view.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

AIM: the aim is to identify modern problems in the field of television, in particular, to develop proposals for improving the culture of speech, the harmony of directing and journalism, and the ideological and substantive level of broadcast products.

MATERIALS AND METHODS: the historical-comparative method, analysis, and critical observation methods are used.

DISCUSSION AND RESULTS: although television has achieved tremendous technological progress in a short period of time, it is observed that the quality of content does not always keep up with this pace. Analysis shows that on channels such as "Uzreport" and "Mening Yurtim", a modern directing and live broadcast culture has been formed. However, on some channels (for example, "Zor TV") there are negative situations, such as the prevalence of commercial goals over the spiritual level, the lack of professionalism of the presenters and the use of dialect.

CONCLUSION: television is a high art form, which is the main tool in shaping the spirituality of society. To develop the industry, it is necessary to radically improve not only the technical base, but also the quality of personnel. In particular, it is necessary to work on the culture of speech, restore the traditions of "teacher-student" and accelerate the production of national series. Responsibility for the quality of the broadcast lies not only with the author, but also with the entire TV channel team.

Keywords: state TV channels, non-state TV channels, entertainment shows, cultural and educational shows, foreign series, television journalism, television directing.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ – ТРЕБУЕТ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ВКУСА И УРОВНЯ.

Хожиматов Достон Хамидулла угли, заведующий кафедрой «Режиссура кино, телевидения и радио», старший преподаватель, Ташкент, Узбекистан.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье анализируется история создания узбекского телевидения, его путь развития за более чем 60 лет и современное состояние. Исследование рассматривает специфику национальных и частных телеканалов, уровень программ, квалификацию персонала, а также влияние зарубежной медиапродукции на национальную духовность с научно-критической точки зрения.

ЦЕЛЬ: цель исследования – выявление современных проблем в сфере телевидения, в частности, разработка предложений по улучшению культуры речи, гармонии режиссуры и журналистики, а также идеологического и содержательного уровня теле- и радиопродукции.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: используются историко-сравнительный метод, анализ и методы критического наблюдения.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: несмотря на то, что телевидение за короткий период времени достигло огромного технологического прогресса, отмечается, что качество контента не всегда успевает за этим темпом. Анализ

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

показывает, что на таких каналах, как «Узрепорт» и «Менинг Юртим», сформировалась современная культура режиссуры и прямых трансляций. Однако на некоторых каналах (например, «Зор ТВ») наблюдаются негативные ситуации, такие как преобладание коммерческих целей над духовным уровнем, недостаток профессионализма ведущих и использование диалекта.

ВЫВОД: телевидение — это высокое искусство, являющееся основным инструментом формирования духовности общества. Для развития отрасли необходимо радикально улучшить не только техническую базу, но и качество кадров. В частности, необходимо работать над культурой речи, восстанавливать традиции «учитель-ученик» и ускорять производство национальных сериалов. Ответственность за качество трансляции лежит не только на авторе, но и на всей команде телеканала.

Ключевые слова: государственные телеканалы, негосударственные телеканалы, развлекательные программы, культурно-образовательные программы, зарубежные сериалы, телевизионная журналистика, телевизионная режиссура.

Toshkent televideniyesi o‘z ishini boshlagan kun 1965 yilning 5 noyabr sanasi deb tarixga muxrlandi. O‘sha vaqtda bu olamshumul voqelik butun O‘zbekiston xalqini ajablantirdi, hayratga soldi.Odamlar bir zum tin oldi va hamma uyda bir vaqt ichida dardlashdi, kulishdi, yeg‘lashdi. Ilk efir zimmasi Tv ijodkorlarni qattiq hayajonga tortdi. Hammasi muvaffaqiyatli boshlangan, Chunki o‘sha tarixiy daqiqalarda o‘z kasbining haqiqiy ustalari ilk dasturga javobgar edilar. Bu jaroyonlarda birinchilardan bo‘lib rejissyor Armug‘on Muhammedov, radio san’atining rejissyori Ne’mat Do‘stxo‘jayev, rejissyorlar Aydar Ibragimov Bobo Xo‘jayev, bosh muharrir Ubay Burhonov, va yana bir qator ijodiy hamda texnik xodimlarning xizmati katta bo‘lgan.

Oradan yillar o‘tdi. XX asrning yirik ixtirosi hisoblangan televideniye tobora sayqal topdi, rivojlandi.Ustozimiz, O‘zbekiston san’at arbobi,professor Mahkam Muhamedov ta’biri bilan aytganda “Darxaqiqat qandaydir 50-60 yil ichida televideniye deyarli butun dunyoni qamarab ishg‘ol qila oldi.Telepriyomniklarning texnologik darajasi esa kundan kunga yuksalib o‘zining sehirli kuchi bilan olamning turli mintaqalariga kirib bormoqda,tarqalmoqda”[i] aytish joizki, uning bugungi darajaga yetib kelishida yuzlab, minglab professional ijodkorlarning mehnati juda katta bo‘ldi. Bu sohaga kirib kelgan yosh ijodkorlar ustozlar sabog‘ini oldi, ulardan o‘rgandi, taqlid qildi..Texnikalar o‘zgardi, jurnalistlar, rejissyorlar tajribasi, fikrlashi, ijodiy yondashuvlari turfa xillikni aks ettirdi. Bu esa hozirgi davrga kelib, televideniye hayotning asosiy qismi sifatida o‘z o‘rni va mavqeiga erishdi. Qolaversa davlat va xususiy telekanallar ko‘paydi. Har bir oilada telekanallarda efirga uzatiladigan hech bo‘lmasa bitta ko‘rsatuv, videofilm yoki serialning ashaddiy muxlislari topiladi. Demak, odamlarning informatsiyalar olishga, mamlakat va

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

dunyoda nimalar sodir bo‘layotganini bilishga, madaniy va ma’naviy xordiq olishga ehtiyoji bor. Albatta, bu yaxshi. Lekin shuncha yangiliklar va kanallar ko‘pligi, undagi ko‘rsatuvlar mazmuniga ham e’tibor qaratsak. Telekanallarda namoyish etilayotgan barcha ko‘rsatuvlar, tok-shoular, seriallarning saviyasi bugungi kun talablariga javob beradimi? Ular teletomoshabinlarning ma’naviy olamiga birdek ijobiy ta’sir ko‘rsata olyaptimi? Xususiy kanallar ko‘payishi natijasida telekanallar o‘rtasidagi raqobat qanday tus olmoqda? Bu sog‘lom raqobatmi? Yoki yengil-yelpi, saviyasi past, yolg‘on aralash shov-shuvlar tarqatuvchi ko‘rsatuvlar orqali jamoatchilik e’tiborini o‘ziga tortishmi? Bu telemaxsulotlarda zamonning real aksi, davr ruhi, ijtimoiy-siyosiy hayot o‘zining haqiqiy ko‘rinishini namoyish etyapti, deya aytishga qanchalik haqlimiz? Telejurnalistika bilan telerejissura qay darajada shakllanib boryapti? Odamlar katta qiziqish bilan qoldirmay kuzatib borayotgan xorijiy telesereallarning zamirida qanday mafkura yashiringan? Ular o‘zbek tomoshabiniga qay darajada tarbiya yoki ma’naviy ozuqa berishi mumkinligi o‘rganilyaptimi? Telekanallar jamiyatimizdagi o‘zgarishlarga, davlat rahbarining olib borayotgan islohotlarining ijrosiga qanday ta’sir ko‘rsatyapti, degan bir qator savollarga bu tizimning mutasaddilari o‘zining munosib javobini, bahosini berishi kerak.

Sohaga oid shaxsiy fikrimni aytadigan bo‘lsam, televizion mahsulotlarning saviyasi birdek emas, ularni tayyorlayotgan ayrim mutaxassislarda kasb mahorati juda kam. Jurnalistik saviya, yondashuv yetishmaydi. Xuddi shu ma’noda, telerejissura ham bundan mustasno emas. Xo‘sh, telekanallarimizdagi kamchiliklar nimalarda ko‘rinadi? Eng avvalo mavzu tanlash va unga yondashuv shaklida aks etyapti. Ya’ni janrlarni to‘g‘ri tanlanmasligida. Masalan, “O‘zbekiston 24” telekanalining kunduzgi informatsion dasturlari haqida. Aytilmoqchi bo‘lgan so‘z qisqa va lo‘nda shaklda emas. Matn uzun bo‘lgani uchun fikr yo‘qoladi, ma’lumot tushunarsiz taqdim etiladi. Natijada esa tomoshabin zerikadi.

Biroq, kechki “Axborot” informatsion dasturi bundan mustasno. Asosiy dasturga e’tibor, yondashuv, mavzularning yoritilish darajasi ancha mukammal. Yana bir narsani alohida aytib o‘tish kerak. Ba’zi viloyat muxbirlaridan keladigan lavhalar matnini o‘qigan jurnalistning talaffuzida odamni g‘ashiga tegadigan darajada nuqsonlar bor. Sof o‘zbek adabiiy tilida emas, balkim to‘liq shevada dasturni olib borishadi. Agar o‘sha jurnalist oliy ma’lumotli bo‘lsa, nutq madaniyatini yaxshi bilishi, kamchiliklarini yo‘qotish uchun o‘z ustida ishlashi kerak. Respublika televideniyesida chiqish qilib, matn o‘qiyaptimi, unda boshlovchilik etikasi bo‘lishi shart. Agar bu kabi talablarga javob bermasa, rejissyor yoki tegishli rahbarlar bunday xodimdan vos kechish kerak.

Axborotni tomoshabinga yetkazish, lavhani yoritishdagi rejissyorlik yondashuvi bo‘yicha “Uzreport” va “Mening yurtim” telekanallarining ijodiy izlanishlari e’tiborimni tortadi. Ularda aksariyat voqeliklar tomoshabinni qisqa fursatlarda o‘ziga jalb qila oladigan ko‘rinishda boshlanadi. Bu ba’zan jurnalistning ikki og‘iz gapi bilan yoki rejissyorning birgina kadri bilan aks etishi mumkin. Ochig‘i, boshlovchilarda yuksak madaniyat bor, kiyinish odobi, nutq madaniyatida milliyligimiz namoyon bo‘lib turibdi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Qolaversa, kamera rakurslari to‘g‘ri tanlangan, yoritilayotgan mavzuga monand kompozitsiya yaratilgan. Informatsion dasturning rang-barangligi, ijtimoiy-siyosiy jihatdan dolzarbligi va eng muhimi, boshlovchilar jonli efirda yuksak madaniyat bilan bir birlarini to‘ldirib ketishlari tomoshabinga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Yoshlarning izlanuvchanligi, o‘z ustiga ishlashi, harakati borligi yaqqol sezilib turibdi. Bu telekanallarning ko‘rsatularida rejissura bilan telejurnalistikaning uyg‘unlikda ahamiyat kasb etayotganligi natijasida ko‘rimliligi ortib boryapti. Tomoshaboplik haqida gap ketganda “ZO‘R”TV haqida aytib o‘tishni istardim. Bu telekanal tomoshabinini ko‘paytirish maqsadida bir qancha “Tok-shou”lar qilyapti. Ammo ularning hammasini ham yuksak saviyada, dastur taqdim etish madaniyatiga mos deb ayta olmaymiz. Telekanal ijodkorlari, boshlovchilar o‘ta bachkana. Misol uchun har kuni kechgi dasurda “Uxlamaysizmi” deb nomli bir narsa ketadi, ha “bir narsa” dastur yoki show emas. Ko‘rsatuv maqsadsiz tayyorlanadi. To‘g‘rirog‘i, maqsad moliyaviy tomonga, ya’ni reklama chaqirishga yo‘naltirilgan. Ichida reklama ketayotgan ko‘rsatuvda kim chiqyapti yoki nima deyapti, gapirayotgan gapi tomoshabinga ma’naviy ozuqa beradimi, yo‘qmi? Bu masalalar ikkinchi darajaga o‘tib qolgan. Suhbat ma’lum bir hudud shevasiga tortib ketaveradi, til qonuniyatlariga e’tibor qaratilmaydi.

Ba’zida aktyorlik mahoratlarini ko‘rsatishmoqchi bo‘lishadi shekilli, o‘xshamaydi. Ortiqcha gaplar, noo‘rin kulish holatlari ko‘p. Aslida oliygohda bu kabi jihatlar alohida o‘rgatiladi. Shuni hisobga olib, ayrim boshlovchilarning bu xatti-harakatlarini faqatgina ilmsizlik deb ayta olamiz. Tomoshabin ishonch bilan biror telekanalni tomosha qilishni xohladimi, unga foydali ma’lumot berilmasa, bu uning vaqtini o‘g‘irlashga kiradi, xolos. Aslida har bir jurnalist ishlab turgan telekanalning yuzi. Sababi, mana men hozir bir ko‘rsatuvni tanqid qilyapman. Shu ko‘rsatuvning muallifini emas, asosan teleknal nomini aytyapman. Shuning uchun ham har qanday televideniye ishchi xodim olayotganda uning bilim va salohiyatiga katta e’tibor berish kerak. Endi, “ZO‘R”TV haqidagi ijobiy fikrlarni ham aytib o‘taman. Faqat salbiy fikrlarni aytishdan yiroqman. Bu telekanalda insonga ma’naviy ozuqa bera oladigan dasturlar ham bor. Yaxshi tomonini yaxshi, yomonini yomon deb aytish kerak. Shunda televideniye maydonida saralar va munosiblar qoladi. Talab shuki, bu maydonda ishlayotganlar, ijod qilayotganlar sohani hurmat qilsin! Aytaylik, tajribali jurnalist Asrorxo‘ja Abrorxo‘jayevning bir nechta mualliflik ko‘rsatuvlari bor. Ko‘rsangiz, dam olasiz, ma’naviy ozuqa beradi. Uning dasturlari yaxshilikka, ezgulikka chorlaydi. Odamlar orasiga, oddiy hayotga kirib borishni, umrning baland-past ko‘chalarining sinovli yo‘llaridan mohirona o‘tishni o‘rgatadi, shunga targ‘ib qiladi. Bu esa professionalizm hisoblanadi.Yana shunday ko‘rsatuvlaradan biri “Baxtlimiz” deb nomlanadi, bu ko‘rsatuv ham ozmi ko‘pmi tomoshabinlar qalbidan joy olyabdi. Umuman olganda, davlat telekanallarida ham, xususiy telekanallarda ham professional va tajribali telejurnalistlar tayyorlagan ko‘rsaturlarning saviyasi yuqori, alohida ajralib turadi. Lekin tajribasi kamroq, ayniqsa, ustoz ko‘rmagan jurnalistlarning telemaxsulotlari eksperementdan nariga o‘tmaydi. “Ular bu sohaga endi kirganlari uchun shunday” deb,

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

yoshlarni oqlash noto‘g‘ri bo‘ladi. Vaqtida o‘qib o‘rganib, nazariy va amaliy bilim bilan kelgan jurnalist yoki rejissyor bu kabi nuqsonlardan xoli bo‘ladi.

Xatto malakali xodimlarning ishlarini ko‘rib, kuzatib, o‘z tajribasini oshirib oladiganlari ham topiladi.

To‘g‘ri, aslida davlat va xususiy telekanallarning konsepsiyasi bir biridan farq qilishi kerak. Ammo, nazarimizda, ba’zi telekanallardagi ayrim ko‘rsatuvlar bir mavzuni takrorlayotgandek, bir xillikni tashkil qiladi. Bu jurnalstlarga ham, rejissyorlarga ham, tasvirchilarga ham tegishli tanqid. Ishonasizmi, ba’zan televideniyega ishga kirish uchun yosh operatorlar kelishadi. Kadr, kompozitsiya, ekspozitsiya nima ekani, qanday qo‘yilishini bilmaydi. Bu mutaxassis tayyorlash masalasi oqsayotganini anglatadi. Endi kuzatuvlar asnosida yana bir mulohaza. Asosan, xususiy telekanallarda chet el mafkurasini targ‘ib qiluvchi, milliy qadriyatlarimizga zid xorijiy teleseriallar ma’naviyatimizni inqirozga olib kelishiga turtki bo‘lyapti. Masalan, yillar davomida efirga berilgan “Qo‘rg‘on sirlari” “Sevgi iztirobi”, “Hovli” “Kosem”, “Chuqur” va hokazo turk teleseriallari dunyoni yolg‘on, zo‘ravonlik va qonxo‘rlik boshqaradi degan g‘oyalarni ilgari suradi. Buni esa hech kim faxmlamayotgandek qilib ko‘rsatish fojeaning o‘zginasi. Ha, yaxshi bilamiz, buning ortiqa juda katta mablag‘ yotibdi. Lekin nima bo‘lganda ham millat ma’naviyatiga salbiy ta’sir ko‘rsatmaslik shart. Yaqin 10-15 yillar avval ham Turk ijodkorlar tomonidan saviyali seriallar olingan edi. Misol “Ishkomli uy”, “Ishq ertagi”, “Hinoli qor”, “Chol Qushi” v.k bemalol aytib o‘tishim mumkin. Hozirgi kunga kelib Turk ijodkorlari G‘arb madaniyatga chuqurlashib ketishdimi bilmayman, seriallarida ruhiy ozodlik, inson xohishlari birinchi o‘ringa chiqarib va buni syujetlarga qo‘shib har hil sharmandalik vaziyatlar o‘ylab topishyabdi. Ularga qarshi milliy teleseriallar yaratish o‘rniga, xorij mafkurasiga ta’zim qilish va undan foydalanish oxir-oqibat katta fojeaga, yoshlarning noto‘g‘ri xulosa chiqarishiga olib kelishini ko‘proq o‘ylashimiz kerak.

Xulosa o‘rnida shuni aytish mumkinki, takliflar ko‘p. Ayrimlarini aytib o‘tamiz. Barcha telekanallar xalqimizning ma’naviyatini rivojlantiruvchi ko‘rsatuvlar, telemaxsulotlar tayyorlashi kerak. Kasb mahoratini oshirish, o‘z ishiga mas’uliyat bilan yondashish kerak. Televideniye – san’at. Yuksak san’at asari esa kishini doimo yaxshilikka, ezgulikka chorlaydi. Uni bo‘zchilar emas, mahoratli va malakali san’atkorlar yaratishlari lozim.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. M.Muhamedov “Ustozlar izidan” T.2006
2. M.Muhamedov. “Nigoh” T.2010
3. O‘zMU, “O‘zbekiston teleradiojurnalistikasi taraqqiyoti va transformatsiya jarayonlari” konferensiya to‘plami. T 2017

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

G‘ARBIY YEVROPA CHOLG'U MAKTABLARINING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI (ITALIYA, GERMANIYA VA FRANSIYA MISOLIDA).

Yusufxon Saydaliyev, O‘zbekiston davlat konservatoriyasi, “Xalq cholg‘ularida ijrochilik” kafedrasi dotsenti, Toshkent, O‘zbekiston.

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada G‘arbiy Yevropaning yetakchi milliy cholg‘u musiqa maktablarining shakllanishi va rivojlanishining o‘ziga xos xususiyatlari ochib berilgan. Maqolada Italiya, Germaniya va Fransiya cholg‘u maktablarining estetik tamoyillari, nazariy asoslari, ijrochilik an’analari, shuningdek, ularning umumevropa musiqa makonining shakllanishi va rivojlanishiga qo‘shgan hissasi tahlil qilingan.

MAQSAD: G‘arbiy Yevropa cholg‘u maktablarining shakllanishi va rivojlanish jarayonini tahlil qilish hamda Italiya, Germaniya va Fransiya cholg‘u ijrochilik an’analarining o‘ziga xos badiiy-uslubiy xususiyatlarini ilmiy jihatdan yoritishdan iborat. Shuningdek, ushbu maktablarning ijrochilik texnikasi, musiqiy talqin uslubi va pedagogik tamoyillarini qiyosiy tahlil qilish orqali ularning jahon musiqa madaniyatidagi o‘rni va ahamiyatini aniqlash maqsad qilingan.

MATERIALLAR VA METODLAR: tahlil va taqqoslash, so‘rov va intervyu, mavzuga oid adabiyotlarni o‘rganish va xorijiy tajribani o‘rganish metodlaridan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: XV-XVIII asrlar G‘arbiy Yevropa cholg‘u musiqasi vokal musiqaning ustunligidan cholg‘u janrlarining mustaqil rivojlanishiga o‘tish davri bo‘ldi. Barokko davri deb nomlanuvchi ushbu bosqichda har bir milliy maktab o‘ziga xos estetik tamoyillar, ijro uslublari va kompozitsion yondashuvlarni shakllantirdi. Italiya, Germaniya va Fransiya cholg‘u musiqasi maktablari bu davrning eng yorqin namoyandalari bo‘lib, ular nafaqat o‘z milliy madaniyatlarining o‘ziga xosligini aks ettirdi, balki o‘zaro ta'sir va almashinuvlar orqali Yevropa musiqiy landshaftini boyitdi. Ushbu bo‘limda mazkur uchta yetakchi maktabning o‘ziga xos xususiyatlari, nazariy asoslari, asosiy vakillari va ularning musiqiy rivojlanishga qo‘shgan hissasi chuqur tahlil qilinadi.

XULOSA: Italiya, Germaniya va Fransiya cholg‘u musiqasi maktablari o‘zaro ta'sirda bo‘lishiga qaramay, har biri o‘ziga xos xususiyatlarni saqlab qoldi. Italiya maktabi melodik ifodaviylik, virtuozlik va dramatik effektlarga urg‘u bergan bo‘lsa, Germaniya maktabi kontrapunktik murakkablik, garmonik chuqurlik va intellektual tuzilmaga e'tibor qaratdi.[3] Fransiya maktabi esa nafislik, bezaklar boyligi va raqs ritmlarining aniqligi bilan ajralib turdi. Bu uch maktabning o‘zaro ta'siri Barokko davri musiqasining boyishiga olib keldi.

Kalit so‘zlar: Barokko, cholg‘u musiqasi, milliy maktab, konsert, polifoniya, sonata.

ОСОБЕННОСТИ ЗАПАДНЕЕВРОПЕЙСКИХ ИНСТРУМЕНТАЛЬНЫХ ШКОЛ (НА ПРИМЕРЕ ИТАЛИИ, ГЕРМАНИИ И ФРАНЦИИ).

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Юсуфхон Сайдалиев, Государственная консерватория Узбекистана доцента кафедры "Исполнение народных инструментов", Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: данная статья раскрывает особенности становления и развития ведущих западноевропейских национальных инструментальных музыкальных школ. В статье проанализированы эстетические принципы, теоретические основы, исполнительские традиций инструментальных школ Италии, Германии и Франции, а также их вклад в формирование и развитие общеевропейского музыкального пространства.

ЦЕЛЬ: целью исследования является анализ процесса формирования и развития западноевропейских инструментальных школ и научное освещение своеобразных художественно-стилистических особенностей традиций инструментального исполнительства Италии, Германии и Франции. Также, путем сравнительного анализа исполнительской техники, стиля музыкальной интерпретации и педагогических принципов этих школ, была поставлена цель определить их место и значение в мировой музыкальной культуре.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: использовались методы анализа и сравнения, опроса и интервью, изучения литературы по теме и зарубежного опыта.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: XV-XVIII века стали периодом перехода западноевропейской инструментальной музыки от доминирования вокальной музыки к самостоятельному развитию инструментальных жанров. На этом этапе, известном как эпоха барокко, каждая национальная школа сформировала свои эстетические принципы, стили исполнения и композиционные подходы. Итальянская, немецкая и французская школы инструментальной музыки являются ярчайшими представителями этого периода, которые не только отразили уникальность своих национальных культур, но и обогатили европейский музыкальный ландшафт посредством взаимодействия и обмена. В этом разделе глубоко анализируются особенности, теоретические основы, основные представители этих трех ведущих школ и их вклад в музыкальное развитие.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: несмотря на взаимное влияние итальянской, немецкой и французской школ инструментальной музыки, каждая из них сохранила свои особенности. В то время как итальянская школа сделала акцент на мелодической выразительности, виртуозности и драматических эффектах, немецкая школа сосредоточилась на контрапунктической сложности, гармонической глубине и интеллектуальной структуре. [3] Французская школа отличалась элегантностью, богатством орнаментов и точностью танцевальных ритмов. Взаимодействие этих трёх школ привело к обогащению музыки эпохи барокко.

Ключевые слова: Барокко, инструментальная музыка, национальная школа, концерт, полифония, соната.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

FEATURES OF WESTERN EUROPEAN INSTRUMENTAL SCHOOLS (ON THE EXAMPLE OF ITALY, GERMANY, AND FRANCE).

Yusufkhan Saydaliyev, State Conservatory of Uzbekistan, Associate Professor of the Department of "Folk Instruments Performance", Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article reveals the peculiarities of the formation and development of leading Western European national instrumental music schools. The article analyses the aesthetic principles, theoretical foundations, and performance traditions of instrumental schools in Italy, Germany, and France, as well as their contribution to the formation and development of the pan-European musical space.

AIM: the purpose of the research is to analyze the process of formation and development of Western European instrumental schools and to scientifically illuminate the unique artistic and stylistic features of the instrumental performance traditions of Italy, Germany, and France. Also, through a comparative analysis of the performance techniques, the style of musical interpretation, and the pedagogical principles of these schools, the goal was set to determine their place and significance in world musical culture.

MATERIALS AND METHODS: methods of analysis and comparison, questionnaires and interviews, study of literature on the topic and foreign experience were used.

DISCUSSION AND RESULT: the 15th-18th centuries marked the transition of Western European instrumental music from the dominance of vocal music to the independent development of instrumental genres. During this period, known as the Baroque period, each national school developed its own aesthetic principles, performance styles, and compositional approaches. Italian, German, and French instrumental music schools are the most prominent representatives of this period, not only reflecting the uniqueness of their national cultures but also enriching the European musical landscape through interaction and exchange. In this section, the features, theoretical foundations, the main representatives of these three leading schools, and their contributions to musical development are deeply analyzed.

CONCLUSION: despite the mutual influence of Italian, German, and French instrumental music schools, each retained its own characteristics. While the Italian school emphasized melodic expressiveness, virtuosity, and dramatic effects, the German school focused on counterpoint complexity, harmonic depth, and intellectual structure. [3] The French school was distinguished by its elegance, rich ornamentation, and precise dance rhythms. The interaction of these three schools led to the enrichment of Baroque music.

Keywords: Baroque, instrumental music, national school, concerto, polyphony, sonata.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Italiya, Barokko davri cholg‘u musiqasining beshigi sifatida tan olingan bo‘lib, uning musiqiy maktabi virtuozlik, melodik ifodaviylik va dramatik effektlarga alohida e'tibor qaratdi. Nazariy jihatdan, Italiya maktabi basso continuo tamoyilini rivojlantirishda yetakchi rol o‘ynadi, bu esa garmonik asosni ta'minlab, kompozitorlarga melodik chiziqlarni erkinroq yaratish imkonini berdi. Bu garmonik asos ustida bel canto an'anasidan ilhomlangan cholg‘u melodiyalari rivojlandi, ular inson ovozining ifodaviy imkoniyatlarini cholg‘u tiliga ko‘chirishga intildi. Shuningdek, affetti nazariyasi, ya'ni musiqiy vositalar orqali turli hissiy holatlarni ifodalash g‘oyasi italyan musiqasining markazida turdi. Bu esa asarlarga chuqur emotsional mazmun bag‘ishladi.

Italiya maktabining eng muhim yutuqlaridan biri bu konsert janrining, xususan, concerto grosso va yakkaxon konsertning shakllanishi va rivojlanishidir. Arcangelo Corelli concerto grosso janrining asoschilaridan biri bo‘lib, uning asarlari aniq tuzilishi, melodik go‘zalligi bilan ajralib turadi. Antonio Vivaldi esa yakkaxon konsertni, ayniqsa skripka konsertini misli ko‘rilmagan darajada rivojlantirdi. Uning "To‘rt fasl" kabi asarlari dasturiy musiqaning yorqin namunalari bo‘lib, tabiat manzaralari va inson hissiyotlarini musiqiy til orqali ifodalashda yangi ufqlarni ochdi. Vivaldining asarlarida ritmik harakat, keskin dinamik kontrastlar va virtuoz passajlar ustunlik qiladi. Sonata janri ham Italiyada katta rivojlanishga erishdi, ayniqsa sonata da chiesa va sonata da camera shakllari. Domenico Scarlatti klavesin musiqasi uchun yuzlab bir qismli sonatalar yaratib, ularda virtuoz pianistik texnika, yorqin musiqiy g‘oyalar va ispan xalq musiqasining elementlarini namoyish etdi. Italiyaning Kremona shahri Amati, Guarneri va Stradivari kabi ustalar tufayli skripka yasash san'atining markaziga aylandi, bu esa skripka musiqasining rivojlanishiga bevosita ta'sir ko‘rsatdi. Italiya maktabining ta'siri butun Yevropaga yoyildi, uning melodik boyligi va virtuozligi boshqa milliy maktablar uchun ilhom manbai bo‘ldi.[1]
[1] Germaniya cholg‘u musiqasi maktabi XVII-XVIII asrlarda Italiya va Fransiya uslublarini o‘zlashtirib, ularni chuqur kontrapunktik an'analari va garmonik murakkabligi bilan sintez qildi. Nemis musiqasining nazariy asosida protestant xorali an'anasi va polifonik yozuvga kuchli e'tibor yotadi, bu esa asarlarga intellektual chuqurlik va tuzilmaviy mustahkamlik bag‘ishladi. Organ musiqasi Germaniyada alohida rivojlandi, bu esa nemis musiqasining ulug‘vor va murakkab xarakterini shakllantirishga yordam berdi. Johann Sebastian Bach nemis Barokko musiqasining eng yorqin vakili bo‘lib, uning ijodi bu davrning cho‘qqisi hisoblanadi. Bachning fuga, kantata, oratoriya va konsert kabi janrlardagi asarlari kontrapunkt san'atining eng mukammal namunalaridir. Uning "Yaxshi temperatsiyalangan klavir" asari musiqiy tuzilma va garmonik imkoniyatlarni o‘rganish uchun fundamental ahamiyatga ega. Bachning organ musiqasi ham o‘zining ulug‘vorligi, murakkabligi va chuqur diniy mazmuni bilan ajralib turadi. Buxtehude va Pachelbel kabi kompozitorlar organ musiqasi an'anasini Bachdan avval rivojlantirgan. Bachning

1 Solomon M., Brown J., Kearns J. G'arb musiqasi tarixi. – Toshkent: San'at nashriyoti, 2020. – B. 280–315

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

asarlarida nemis musiqasiga xos bo‘lgan intellektual qat'iylik, emotsional teranlik va texnik mukammallik uyg‘unlashgan bo‘lib, u turli milliy uslublarni o‘zining shaxsiy musiqiy tilida sintez qila olgan.[2] [2] Georg Friedrich Händel, garchi o‘z faoliyatining katta qismini Angliyada o‘tkazgan bo‘lsa-da, nemis maktabining yorqin vakili hisoblanadi. Uning orkestr syuitalari, masalan, "Suv musiqasi" va "Qirollik mushakbozligi musiqasi", italyan konsert uslubining dinamikligi va fransuz syuitasining nafisligini o‘zida mujassam etgan. Händelning musiqasi ko‘proq dramatiklik va ulug‘vorlikka moyil bo‘lib, Bachning intellektual chuqurligidan farq qiladi, ammo ikkalasi ham nemis musiqiy tafakkurining turli qirralarini namoyish etadi. Georg Philipp Telemann esa o‘z davrining eng sermahsul kompozitorlaridan biri bo‘lib, u turli milliy uslublarni o‘z asarlarida mohirona birlashtirgan va "go‘t reyunis" (birlashgan didlar) g‘oyasini amalda qo‘llagan. Nemis maktabi, ayniqsa Bach ijodi orqali, keyingi avlod kompozitorlariga katta ta'sir ko‘rsatdi va G‘arb musiqasining rivojlanishida hal qiluvchi rol o‘ynadi.

Fransiya cholg‘u musiqasi maktabi XVII-XVIII asrlarda o‘zining nafisligi, aniqligi va saroy madaniyatining ta'siri bilan ajralib turadi. Lyudovik XIV davrida san'at va madaniyatga katta e'tibor musiqaning rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko‘rsatdi. Fransuz musiqasining nazariy asosida agréments (bezaklar) nazariyasi va goût français (fransuz didi) tushunchasi yotadi, bu esa asarlarga o‘ziga xos nafislik va murakkablik bag‘ishladi. Musiqiy ijroda aniqlik, ravshanlik va ritmik aniqlik ustuvor ahamiyatga ega edi. Fransuz maktabining eng muhim janrlaridan biri bu syuita bo‘lib, u raqs harakatlaridan iborat edi. Jean-Baptiste Lully fransuz uvertyurasi va orkestr syuitasining shakllanishiga katta hissa qo‘shdi. Klavesin musiqasi Fransiyada alohida rivojlandi. François Couperin "Buyuk" klavesin musiqasining eng yorqin vakili bo‘lib, uning asarlari nozik bezaklar va o‘ziga xos "fransuz didi" bilan ajralib turadi. Couperin o‘zining "Klavesin san'ati" asarida fransuz ijro uslubining nazariy asoslarini bayon etgan. Jean-Philippe Rameau esa musiqiy nazariyotchi sifatida ham tanilgan, uning "Garmoniya risolasi" asari zamonaviy garmoniya nazariyasining asoslarini yaratdi. Fransuz cholg‘u musiqasida viola da gamba, fleyta va goboy kabi cholg‘ular muhim rol o‘ynadi. Marin Marais viola da gamba uchun ko‘plab asarlar yaratib, bu cholg‘uning texnik va ifodaviy imkoniyatlarini kengaytirdi.

Masalan, nemis kompozitorlari, xususan Bach, italyan konsertining dinamikligi va fransuz syuitasining nafisligini o‘z asarlariga singdirdi, ularni o‘zining kontrapunktik mahorati bilan sintez qildi. Händelning ijodida ham italyan operatik uslubi va nemis polifoniyasining uyg‘unligini ko‘rish mumkin.[4] Har bir milliy maktab o‘zining madaniy va ijtimoiy kontekstini aks ettirdi: Italiya musiqasi cherkov va opera teatrlarining ta'sirida, Germaniya musiqasi protestant cherkovi va shahar burjuaziyasining didini, Fransiya musiqasi esa qirollik saroyining didi va estetik talablariga javob berdi. [3] [4]

2 Abdullayev S. Barokko davri musiqasining estetik tamoyillari. // San'atshunoslik jurnali. – 2019. – № 3. – B. 45–58
3 Solomon M., Brown J., Kearns J. G'arb musiqasi tarixi. – Toshkent: San'at nashriyoti, 2020. – B. 280–315
4 Abdullayev S. Barokko davri musiqasining estetik tamoyillari. // San'atshunoslik jurnali. – 2019. – № 3. – B. 45–58

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Solomon M., Brown J., Kearns J. G'arb musiqasi tarixi. – Toshkent: San'at nashriyoti, 2020. – B. 280–315
2. Abdullayev S. Barokko davri musiqasining estetik tamoyillari. // San'atshunoslik jurnali. – 2019. – № 3. – B. 45–58
3. G'afurov A. Cholg'u asboblari tarixi va nazariyasi. – Toshkent: Musiqa, 2018. – B. 88–115
4. Karimov A. Yevropa musiqasi: Uyg'onishdan Barokkoga. – Toshkent: Sharq, 2021. – B. 120–150
5. Rahimov B. XV-XVII asrlarda cholg‘u musiqasining shakllanishi va rivojlanishi. // San'atshunoslik jurnali. 2019. № 3. B. 56–68

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

KINEMATOGRAFIYA — JAMIYAT IJTIMOIY ONGINI TRANSFORMATSIYA QILISHNING PSIXOLOGIK VOSITASI SIFATIDA

Toxirov Avazbek Otabek o'g'li
O'zDSMI Nukus filiali Kino, televideniye va radio ovoz rejissyorligi 1-kurs talabasi
Ilmiy rahbar: Tilepov Quatbay Nukusbaevich
O'zDSMI Nukus filiali
"Texnogen san'ati" kafedrasi o'qituvchisi. Qoraqalpog'iston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada kino san'atining tomoshabinlar ommasiga ta'sir qilishining yangicha usullari haqida so'z yuritiladi. Bu usullar qoraqalpoq, o'zbek va jahon kinoijodkorlari tomonidan tasvirga olingan kino mahsulotlari keng tahlil etildi va ko'rsatib berildi.

MAQSAD: Kino san'atining tomoshabinlar ommasiga ta'sir qilishining zamonaviy usullarini, xususan, qoraqalpoq va o'zbek kino san'ati misolida tahlil qilish hamda kinoning yoshlar tarbiyasidagi mafkuraviy ahamiyatini yoritib berish.

MATERIALLAR VA METODLAR: Tadqiqot jarayonida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining sohaga oid farmonlari, "Qoraqalpoqfilm" kinostudiyasi mahsulotlari ("Fidoyilar", "Tengiz", "Qurg'on"), shuningdek, jahon hujjatli kinosi vakillari (S. Alvari) ijodi o'rganildi. Qiyosiy tahlil, san'atshunoslik tahlili va kuzatish metodlaridan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: Kino nafaqat estetik vosita, balki bugungi "g'oyalar jangi" sharoitida kuchli mafkuraviy qurol ekanligi aniqlandi. "Plakatlilik" (lavhalilik) usuli orqali tasvirning ta'sirchanligini oshirish qoraqalpoq hujjatli kinosining o'ziga xos xususiyati sifatida ko'rsatib berildi. Milliy qahramon obrazini yaratish orqali yoshlarda ijtimoiy ongni shakllantirish samaradorligi tahlil qilindi.

XULOSA: Kino san'ati vizual tasvirlash fenomeni orqali boshqa OAV turlaridan ustun turuvchi kuchli tarbiya vositasidir. Zamonaviy qoraqalpoq va o'zbek kinosi milliy o'zlikni anglash va umuminsoniy qadriyatlarni targ'ib qilishda yangi badiiy bosqichga ko'tarilmoqda.

Kalit so'zlar: kino, usullar, xarakter, xususiyat, lavha, Qoraqalpoqfilm, mafkuraviy tarbiya, plakatlilik.

CINEMATOGRAPHY AS A PSYCHOLOGICAL TOOL FOR THE TRANSFORMATION OF SOCIAL CONSCIOUSNESS

Tokhirov Avazbek Otabek ugli
1st-year student of "Sound Engineering for Cinema, Television, and Radio", Nukus branch of Uzbekistan State Institute of Arts and Culture (UzSIAC)
Scientific Supervisor: Tilepov Quatbay Nukusbaevich

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Lecturer at the Department of "Technogenic Arts", Nukus branch of Uzbekistan State Institute of Arts and Culture (UzSIAC), Karakalpakstan

Annotation

INTRODUCTION: this article examines the practical significance of integrating national games into Physical Education lessons as an educational technology for developing ethnopedagogical competencies in future and practicing PE teachers. The study focuses on how culturally rooted games enrich pedagogical thinking, strengthen value-based communication, and support culturally responsive lesson design. National games are treated not as entertainment, but as a structured didactic tool that links physical skills with cultural content, behavioral norms, cooperation rules, and ethical interaction patterns.

AIM: To analyze modern methods of cinema's influence on the audience, specifically focusing on Karakalpak and Uzbek cinematography, and to highlight the ideological significance of cinema in youth education.

MATERIALS AND METHODS: The research examines the decrees of the President of the Republic of Uzbekistan regarding the film industry, productions of the "Karakalpakfilm" studio ("Fidoyilar", "Tengiz", "Kurghon"), and the works of world documentary filmmakers (S. Alvarez). Comparative analysis, art history analysis, and observation methods were applied.

DISCUSSION AND RESULTS: It was determined that cinema is not only an aesthetic tool but also a powerful ideological weapon in the context of today's "battle of ideas." The method of "poster-style" (vivid episodic imagery) is identified as a unique feature of Karakalpak documentary cinema that enhances visual impact. The effectiveness of shaping social consciousness among youth through the creation of national hero characters was analyzed.

CONCLUSION: Due to the phenomenon of visual storytelling, cinema stands as a powerful educational tool superior to other forms of mass media. Modern Karakalpak and Uzbek cinema are reaching a new artistic stage in promoting national identity and universal human values.

Keywords: cinema, methods, character, feature, clip, Karakalpakfilm, ideological education, poster-style.

КИНЕМАТОГРАФИЯ КАК ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ СРЕДСТВО ТРАНСФОРМАЦИИ ОБЩЕСТВЕННОГО СОЗНАНИЯ

Тохиров Авазбек Отабек угли

студент 1-го курса направления «Звукорежиссура кино, телевидения и радио» Нукусского филиала УзГИИК

Научный руководитель: Тилепов Куатбай Нукусбаевич

Преподаватель кафедры «Техногенное искусство» Нукусского филиала УзГИИК, Каракалпакстан

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье рассматриваются инновационные методы воздействия киноискусства на широкую зрительскую аудиторию. Эти методы были всесторонне проанализированы и продемонстрированы на примере кинопродукции, созданной каракалпакскими, узбекскими и мировыми кинематографистами..

ЦЕЛЬ: анализ современных методов воздействия киноискусства на зрительскую аудиторию, в частности на примере каракалпакского и узбекского кино, а также освещение идеологической значимости кино в воспитании молодежи.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: В процессе исследования изучены указы Президента Республики Узбекистан касательно сферы кино, продукция киностудии «Каракалпакфильм» («Фидойилар», «Тенгиз», «Курган»), а также творчество представителей мирового документального кино (С. Альвари). Использовались методы сравнительного анализа, искусствоведческого анализа и наблюдения.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: установлено, что кино является не только эстетическим инструментом, но и мощным идеологическим оружием в условиях современной «битвы идей». Метод «плакатности» (эпизодичности) выделен как специфическая черта каракалпакского документального кино, усиливающая выразительность образа. Проанализирована эффективность формирования общественного сознания молодежи через создание образов национальных героев.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: киноискусство, благодаря феномену визуализации, является мощным средством воспитания, превосходящим другие виды СМИ. Современное каракалпакское и узбекское кино выходит на новый художественный уровень в продвижении национального самосознания и общечеловеческих ценностей.

Ключевые слова: кино, методы, характер, особенность, эпизод, Каракалпакфильм, идеологическое воспитание, плакатность.

Insoniyat tamaddunining ilk bosqichlaridayoq san’at olamni anglash va ezgu g‘oyalarni targ‘ib qilishning universal vositasi sifatida shakllangan. Tarixiy tajriba shuni ko‘rsatadiki, san’at nafaqat estetik zavq manbai, balki jamiyatni muayyan maqsadlar yo‘lida birlashtiruvchi, uning irodasini mustahkamlovchi ma’naviy kuchdir. Azaldan inson ijodiy tafakkuri orqali yorug‘ istiqbolga ishonish va yashash uchun kurashda ma’naviy kuch topishga harakat qilgan. San’at insoniyat tarixi davomida shaxs kamolotini tarbiyalovchi va uning ijtimoiy ongini shakllantiruvchi eng samarali institutlardan biri bo‘lib kelgan.

Bugungi kunda dunyo miqyosida turli mafkuraviy kurashlar va «g‘oyalar jangi» keskin tus olmoqda. Ayniqsa, yosh avlodning qalbi va ongini egallashga qaratilgan informatsion xurujlar

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

sharoitida eng ommaviy san'at turi bo'lgan kinoning ahamiyati yanada ortdi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev bu masalaga alohida to'xtalib, shunday ta'kidlaydi:

«Jahon miqiyosida har xil ideya va ideologiyalar kurashi, odamlar ayniqsa yoshlarning qalbi va ongini egallash uchun har xil kuchlar o'rtasida raqobat keskin tus olgan bugungi kunda eng ommaviy san'at bo'lgan kinoning beqiyos imkoniyatlaridan samarali foydalanishimiz kerak».[1]

Davlatimiz raxbarining kino sohasiga bog'liq qabul qilgan farmon va qarorlari milliy kino sa'natimizning yosh avlodni tarbiyalashdagi o'rni va ta'sirini kuchayttirish, ideologik badiiy saviyasini orttirish yo'lidagi ahamiyatli voqea bo'ldi. Bu ko'rsatilgan e'tibor faqat o'zbek kinosi, balki qoraqalpoq kinosi uchun ham ahamiyatli voqea bo'lib, uning yanada rivoji uchun yana bir asos bo'lib xizmat qilmoqda. Kino o'zining ommaviy va tomoshavinligi bilan keng tarqalgan san'ant turi. Hozirgi kunda poytaxtda, tuman markazlarida ham davlat va nodavlat kinostudiyalar tashkillashtirilgan.

Qoraqalpog'iston kinohujjatchilar har doim milliy va yanada kengroq tomoshabinlar ommasiga ta'sir qilishining yangicha usullarini kashf qilayotganliklari va izlanishda ekanliklari barchamizga ma'lum. Bu yangicha metodlarni qo'llashda anglanadigan uzluksiz va tabiiy ijodiy jarayondir. Kinoplakat obrazlilik shakllari ichida asosiy o'rin egallaydi.

«Kino» so'zligi mualliflari hujjatshunoslar faoliyatida kinolavhalarning muhimligini atab o'tadilar. Vetnam va Kubalik kinohujjatchilar misolida ular panorammalikning yana bir xususiyati –yetkazilayotgan obrazning lavhaliligiga (plakatliligina) diqqat qaratadi.

Ular o'tkir publitsistik franzus kalonizatorlari va amerikalik agressiyaga qarshi kurash yillaridagi murakkab sharoitlarda tasvirga olingan. Vetnam hujjatli filmlariga xos Jahon hujjatli kinosida kubalik rejissyor S.Alvari ijodi alohida ahamiyatga ega. («Xanoy, Seshamba 13» , 1967, «General qaytarzda va ne uchun o'ldirildi?»», 1970 va h), uning filmlarida ijtimoiy-siyosiy taqminning teranligi o'tkir plakatli, keskin ziddiyatli montaj ritmi bilan bog'lanadi».[2]

Biz plakatlilik, ya'ni biror narsani (kema, saksovul, qumlar, bosh kiyim, oyaq kiyim, qora uy va h.) ba'zan bir necha bor yaqindan tasvirlanishi umumiy video tasvirning asosiy xususiyatidir. Bu ayniqsa, ovozli-rasmli, matnli va analitik safga kiritilgan, aniqirog'i, maxsus hujjatli kino uchun, xarakterli. Plakatlilik, nazarga tashlanuvchanlik, yorqinlik, badiylik bilan barobar. U relefli o'ziga xoslikka ega, ko'rgazmaliligi, xususiyati bilan ko'zga tashlanadi.

Bu xarakter «Qoraqalpoqfilm» kinostudiyasi tomonidan ishlab chiqilgan ko'pchilik filmlarda uchrashadi. Masalan, «Fidoyilar», «Muynoq do'stlik o'lkasi» filmlarida yaqqol ko'zga

[1] Xalq so'zi.2017-yil 29-dekabr №47-son
[2] Кино: энциклопедический словарь. Гл. ред. С.И.Юткевич. – М.: Сов.энциклопедия, 1986. – С. 129

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

tashlanadi. Qoraqalpog‘istonda hozirgi vaqtda kino sohasi bo‘yicha «Qoraqalpoqfilm» kinostudiyasi davlat unitar karxonasi o‘z faoliyatini olib bormoqda.

«Qoraqalpoqfilm» kinostudiyasining asosiy vazifasi kino san’atining milliy madaniyatini rivojlantirish, badiiy-hujjatli, ilmiy-publitsistik, multiplikatsion kinofilmlar ishlab chiqarish, kinovideofilmlarni o‘zbek, rus tillariga dublyaj etishdan iborat. Milliy hujjatli filmlarning kinoobrazliligi haqidagi fikrlarimizni quyidagicha xulosalamoqchimiz. Qoraqalpog‘istondagi hujjatli filmlar sof axborot ustivorligini bajarmaydi-bu gazeta-jurnallarning, internet va televideniyening vazifasi. Zamonaviy media vositalarining o‘ziga xosligi shundan iboratki, aynan ular respublikada, yurtimizda hamda jahonda yuz berayotgan yangiliklar, voqea-hodislar to‘g‘risida materiallarni birinchi, tezkor ravishda va qisqa lo‘nda shaklda yetkazib berish lozim. Shuningdek, bu OAV ma’lumotlarining ijodiy va texnik xususiyatlariga ko‘ra buni keng tomoshabin auditoriyasiga mos holda qulay formatda namoyish qilish imkoniyatiga ega. So‘ngi davrda milliy badiiy va hujjatli filmlarning tematikasi hilma-hilligi ancha rivojlanib mazmun mohiyati, saviyasi yaxshilandi.

Natijada yoshlarning tarbiyasi bilan bog‘liq milliy filmlarga talab va taklif ortib, unga qo‘yiladigan ma’suliyat ham yuqorilab bormoqda. Qoraqalpoq kinoijodkorlari tomonidan ishlab chiqilgan «Qurg‘on» o‘zbek kinoijodkorlari bilan hamkorlikda tasvirga olingan «Tengiz» badiiy filmlarida zamon qahramonlarining qiyofasi oshib berilib, bu orqali yoshlarimizga namuna bo‘ladigan qahramon xarakteri yaratiladi.

Xulosa qilib aytganda, har qanaqa badiiy va hujjatli filmlar tomoshabinga vizual olamga tasvirlanayotgan voqea hodisani namoyish fenomeniga chuqurroq kirib borishi bilan ta’sir qiladi. Natijada kino OAV laridan o‘ziga hosligi bilan ajralib turadigan san’at turi va kuchli tarbiya vositasi hisoblanadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Mirziyoyev Sh. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston. 2021, 464b.
2. Кино: энциклопедический словарь. Гл. ред. С.И.Юткевич. – М.: Сов.энциклопедия, 1986. – С. 129.
3. 3. Хайдеггер М. Время картины мира (1938, 1950) // Хайдеггер М. Исток художественного творения. Избранные работы разных лет. М.: Академический проект, 2008. – С. 274.
4. Teshaboyev J. «O‘zbek kinosi: izlanishlar va ishonchlar» (1984);
5. Abulkosimova X, Teshaboyev J, Mirzamuhamedova M. «O‘zbekiston kinosi» (1985);

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

6. Tilepov, Quatbay Nukusbayevich. "QORAQALPOG ‘ISTONDA MADANIYAT MARKAZLARI FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHNING ASOSIY OMILLARI." Oriental Art and Culture 4.6 (2023): 680-683.
7. Тилепов, Қуатбай Нукусбаевич. "КИНО—ТАРБИЯ ВОСИТАСИ." Innovative Development in Educational Activities 2.5 (2023): 314-317.
8. Tilepov, Q. N. "QORAQALPOQFILM” DAVLAT UNITAR KARXONASINING TA’RIXI VA RIVOJLANISH YOLLARI." Inter education & global study 3 (2025): 613-620.
9. Nukusbayevich, Tilepov Quatbay. "Main Factors Of The History And Development Of" Karakalpakfilm" Film Studio." World Bulletin of Social Sciences 27 (2023): 169-171.
10. ТИЛЕПОВ, Қуатбай. "ЁШ АВЛОДНИ ТАРБИЯЛАШДА АНИМАЦИОН ФИЛЬМЛАРНИНГ АҲАМИЯТИ." Journal of Culture and Art 1 (2023): 114-118.
11. Тилепов, Куатбай Нукусбаевич. "ВЫРАЖЕНИЕ ДУХОВНО-НРАВСТВЕННЫХ ЦЕННОСТЕЙ В ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЕ И ИСКУССТВЕ." Shokh Articles Library 1.1 (2025).
12. Nukusbayevich, Tilepov Quatbay. "THE ROLE OF UZBEK ANIMATION IN SHAPING NATIONAL IDENTITY IN CHILDREN’S CONSCIOUSNESS." Shokh Articles Library 1.1 (2026).

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

G‘ARBIY YEVROPA KLASSIK MUSIQASIDA SHAKL VA JANRLARNING RIVOJLANISHI: BAROKKO DAVRIDAN ROMANTIZMGACHA BO‘LGAN TARIXIY XRONOLOGIYA.

Abdullayev Rustam Ubaydullayevich, O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat institutining Nukus filiali folklor va etnografiya kafedrasi o‘qituvchisi, Nukus, Qoraqalpog‘iston

Annotatsiya

KIRISH: G‘arbiy Yevropa klassik musiqasi insoniyat madaniy merosining muhim tarkibiy qismi bo‘lib, uning shakl va janrlari tarixiy taraqqiyot jarayonida uzluksiz ravishda takomillashib borgan. XVII asr boshlarida yuzaga kelgan barokko davridan boshlab XIX asr oxirigacha davom etgan romantizm davrigacha bo‘lgan davr musiqa san’atida tub burilishlar davri sifatida e’tirof etiladi. Ushbu davrda musiqiy shakllar murakkablashib, janrlar tizimi kengaydi, kompozitorlik uslublari takomillashdi va ijrochilik madaniyati yangi bosqichga ko‘tarildi.
Barokko davrida polifonik uslub ustun bo‘lib, fuga, kantata, oratoriya kabi janrlar rivojlangan bo‘lsa, klassitsizm davrida sonata, simfoniya va kvartet kabi shakllar mukammallashdi. Romantizm davriga kelib esa musiqada individual ifoda, emotsional chuqurlik va milliylik unsurlari kuchaydi. Shu bois, mazkur tarixiy jarayonni ilmiy asosda o‘rganish musiqa nazariyasi va pedagogikasi uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

MAQSAD: mazkur tadqiqotning maqsadi G‘arbiy Yevropa klassik musiqasida barokko davridan romantizm davrigacha bo‘lgan shakl va janrlarning rivojlanish bosqichlarini tarixiy-xronologik jihatdan tahlil qilish hamda ularning musiqiy tafakkur taraqqiyotidagi o‘rnini aniqlashdan iborat.

METODLAR VA MATERIALLAR: tadqiqot jarayonida tarixiy-tahliliy, qiyosiy va tizimli yondashuv metodlaridan foydalanildi. Musiqashunoslikka oid ilmiy adabiyotlar, kompozitorlar asarlari va ularning partituralari asosiy manba sifatida xizmat qildi. Barokko, klassitsizm va romantizm davrlariga mansub asarlar qiyosiy tahlil qilinib, ularning shakliy va janriy xususiyatlari o‘rganildi. Shuningdek, stilistik tahlil orqali har bir davrning o‘ziga xos musiqiy tili va ifoda vositalari aniqlab berildi.

NATIJA VA MUHOKAMA: tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, barokko davrida musiqaning asosiy xususiyati polifonik tuzilma va kontrapunkt san’atining yuksak darajada rivojlanganligidir. Ushbu davrda fuga, preludiya, oratoriya va kantata kabi janrlar keng tarqaldi. Musiqada dramatik ifoda kuchayib, cherkov va saroy musiqasi yetakchi o‘rin egalladi. Klassitsizm davrida esa musiqiy shakllar aniq tizimlashdi. Sonata shakli universal modelga aylandi va simfoniya, sonata, kontsert kabi yirik janrlar shakllandi. Bu davr musiqasida muvozanat, aniqlik va mantiqiylik ustun bo‘lib, garmonik tuzilma soddalashdi, homofonik uslub rivojlandi.Romantizm davriga kelib, musiqada sub’ektivlik va individuallik kuchaydi. Kompozitorlar o‘z ichki kechinmalarini ifodalashga intildilar. Miniatyura janrlari (noktyurn, prelyudiya, etyud) keng rivojlandi, dasturiy musiqa paydo

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

bo‘ldi. Orkestr tarkibi kengayib, timbral rang-baranglik ortdi. Milliy maktablarning shakllanishi esa musiqaga yangi ohang va ritmik boylik olib kirdi. Muhokama jarayonida aniqlanishicha, har bir davr o‘zidan oldingi davr an’analariga tayanib, yangi shakl va janrlarni yuzaga keltirgan. Bu esa musiqaning evolyutsion rivojlanish qonuniyatini tasdiqlaydi.

XULOSA: G‘arbiy Yevropa klassik musiqasida barokko davridan romantizm davrigacha bo‘lgan davr shakl va janrlarning izchil rivojlanish bosqichlarini o‘z ichiga oladi. Har bir davr o‘zining estetik qarashlari, uslubiy xususiyatlari va musiqiy ifoda vositalari bilan ajralib turadi. Ushbu tarixiy jarayonni o‘rganish nafaqat musiqashunoslik, balki musiqa ta’limi tizimi uchun ham muhim nazariy va amaliy ahamiyatga ega.

KALIT SO‘ZLAR: Barokko, klassitsizm, romantizm, musiqa shakllari, musiqa janrlari, simfoniya, sonata, polifoniya, gomofoniya, dasturiy musiqa, musiqiy evolyutsiya.

РАЗВИТИЕ ФОРМ И ЖАНРОВ В ЗАПАДНОЕВРОПЕЙСКОЙ КЛАССИЧЕСКОЙ МУЗЫКЕ: ИСТОРИЧЕСКАЯ ХРОНОЛОГИЯ ОТ ЭПОХИ БАРОККО ДО РОМАНТИЗМА.

Абдуллаев Рустам Убайдуллаевич, преподаватель кафедры фольклора и этнографии Нукусского филиала Государственного института искусств и культуры Узбекистана, Нукус, Каракалпакстан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: западноевропейская классическая музыка является важной частью культурного наследия человечества, формы и жанры которой последовательно совершенствовались в ходе исторического развития. Период от начала XVII века, связанный с эпохой барокко, до конца XIX века, охватывающего романтизм, признаётся временем глубоких преобразований в музыкальном искусстве. В этот период усложняются музыкальные формы, расширяется жанровая система, совершенствуются композиторские стили, а исполнительская культура выходит на новый уровень. В эпоху барокко доминировал полифонический стиль, активно развивались такие жанры, как фуга, кантата и оратория. В период классицизма совершенствуются формы сонаты, симфонии и квартета. В эпоху романтизма усиливаются индивидуальная выразительность, эмоциональная глубина и национальные особенности. В связи с этим научное изучение данного исторического процесса имеет важное значение для музыкознания и педагогики.

ЦЕЛЬ: целью данного исследования является историко-хронологический анализ этапов развития форм и жанров западноевропейской классической музыки от эпохи барокко до романтизма, а также определение их роли в эволюции музыкального мышления.

МЕТОДЫ И МАТЕРИАЛЫ: в ходе исследования использованы историко-аналитический, сравнительный и системный подходы. В качестве основных

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

источников выступили научные труды по музыкознанию, произведения композиторов и их партитуры. Были проведены сравнительные анализы произведений, относящихся к эпохам барокко, классицизма и романтизма, с целью выявления их формальных и жанровых особенностей. Также применялся стилистический анализ для определения специфики музыкального языка и выразительных средств каждой эпохи.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЕ: результаты исследования показали, что в эпоху барокко основными характеристиками музыки являются полифоническая структура и высокий уровень развития контрапункта. В этот период широко распространены такие жанры, как фуга, прелюдия, оратория и кантата. Усиливается драматическая выразительность, важную роль играет церковная и придворная музыка. В эпоху классицизма музыкальные формы приобретают чёткую системность. Сонатная форма становится универсальной моделью, формируются такие жанры, как симфония, соната и концерт. Музыка этого периода характеризуется ясностью, логичностью и гармонической уравновешенностью, развивается гомофонный стиль. В эпоху романтизма усиливаются субъективность и индивидуальность музыкального выражения. Композиторы стремятся передать внутренние переживания. Широко развиваются миниатюрные жанры (ноктюрн, прелюдия, этюд), возникает программная музыка. Расширяется состав оркестра, увеличивается тембровое разнообразие. Формируются национальные музыкальные школы, обогащающие музыку новыми интонациями и ритмами. В ходе обсуждения установлено, что каждая эпоха, опираясь на традиции предыдущей, формировала новые формы и жанры, что подтверждает эволюционный характер развития музыкального искусства.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: таким образом, развитие форм и жанров западноевропейской классической музыки от эпохи барокко до романтизма представляет собой последовательный и закономерный процесс. Каждая эпоха отличается собственными эстетическими взглядами, стилевыми особенностями и выразительными средствами. Изучение данного процесса имеет важное теоретическое и практическое значение как для музыкознания, так и для системы музыкального образования.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Барокко, классицизм, романтизм, музыкальные формы, музыкальные жанры, симфония, соната, полифония, гомофония, программная музыка, музыкальная эволюция.

THE EVOLUTION OF FORMS AND GENRES IN WESTERN EUROPEAN CLASSICAL MUSIC: A HISTORICAL CHRONOLOGY FROM THE BAROQUE PERIOD TO ROMANTICISM.

Abdullayev Rustam Ubaydullayevich, Teacher at the Department of Folklore and

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Ethnography, Nukus branch of the State Institute of Arts and Culture of Uzbekistan, Nukus, Karakalpakstan

Annotation

INTRODUCTION: Western European classical music is an important part of the cultural heritage of humanity, whose forms and genres have been continuously refined throughout historical development. The period from the early 17th century, associated with the Baroque era, to the late 19th century, encompassing Romanticism, is recognized as a time of fundamental transformations in musical art. During this time, musical forms became more complex, the system of genres expanded, compositional styles were refined, and performance culture reached a new level. In the Baroque period, the polyphonic style dominated, and such genres as the fugue, cantata, and oratorio developed extensively. In the Classical period, forms such as the sonata, symphony, and string quartet were perfected. With the advent of Romanticism, individual expression, emotional depth, and national elements became more prominent. Therefore, the scientific study of this historical process is of great importance for musicology and pedagogy.

AIM: the aim of this study is to conduct a historical and chronological analysis of the development of forms and genres in Western European classical music from the Baroque period to Romanticism, and to determine their role in the evolution of musical thinking.

METHODS AND MATERIALS: the research employed historical-analytical, comparative, and systematic approaches. Scientific literature on musicology, composers' works, and their musical scores served as primary sources. Works from the Baroque, Classical, and Romantic periods were comparatively analyzed to identify their formal and genre-specific characteristics. In addition, stylistic analysis was used to determine the unique musical language and expressive means of each period.

RESULTS AND DISCUSSION: the findings of the study indicate that in the Baroque period, the main characteristics of music were its polyphonic structure and the highly developed art of counterpoint. During this time, genres such as the fugue, prelude, oratorio, and cantata became widespread. Dramatic expression intensified, and church and court music played a leading role. In the Classical period, musical forms became clearly structured and systematized. The sonata form emerged as a universal model, and major genres such as the symphony, sonata, and concerto were established. Music of this period is characterized by clarity, balance, and logical coherence, with the development of the homophonic style. In the Romantic period, subjectivity and individuality in musical expression became more pronounced. Composers sought to convey their inner emotions. Miniature genres (nocturne, prelude, étude) developed widely, and program music emerged. The orchestra expanded, and timbral diversity increased. The formation of national schools enriched music with new melodic and rhythmic elements. The discussion reveals that each period, building upon the traditions

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

of the previous one, gave rise to new forms and genres, confirming the evolutionary nature of musical development.

CONCLUSION: in conclusion, the development of forms and genres in Western European classical music from the Baroque period to Romanticism represents a consistent and закономерный process. Each period is distinguished by its own aesthetic views, stylistic features, and expressive means. Studying this historical process is of significant theoretical and practical importance for both musicology and music education.

KEYWORDS: Baroque, Classicism, Romanticism, musical forms, musical genres, symphony, sonata, polyphony, homophony, program music, musical evolution.

Western European classical music is a unique phenomenon in the history of art that perfectly reflects the emotional and intellectual thinking of humanity. Over several centuries, European music has traversed a long and complex path, evolving from simple vocal-choral melodies to the powerful symphonic orchestra encompassing dozens of instruments. To understand this evolutionary process, it is crucial to analyze the internal laws of music — the evolution of forms and genres. Every historical period utilized its unique musical language based on its philosophical worldview. The era from the beginning of the 17th century to the end of the 19th century is considered the most productive "golden age" of musical art. It was during these periods that most of the musical forms we know today achieved their perfect structure. The primary aim of the research is to determine the continuous developmental laws of musical forms and genres within the historical chronology from the Baroque period to Romanticism in Western European music, to study the principles of mutual succession and negation, and to scientifically substantiate them from the perspective of art studies by conducting a comparative analysis with Eastern musical traditions (maqom).

In this scientific article, the validated works of global and local musicologists on the history of Western European and Eastern music (V.D. Konen, T.N. Livanova, T. Adorno, O. Matyakubov, and others), as well as the musical scores of composers such as J.S. Bach, W.A. Mozart, and L.V. Beethoven, were studied as primary materials. During the research, the musical characteristics of each period were identified using the historical-chronological method, while the genre and form differences between Western European and Asian (Eastern) musical thinking were revealed through the comparative analysis method. The Baroque Period (1600 – 1750): Polyphonic architecture and its comparison with Eastern monody In music, the Baroque period represents the highest, most perfect peak of polyphonic thinking (multi-part music). In musical compositions, several independent melodies (voices) sounded simultaneously, forming a complex texture (counterpoint) based on mathematical precision. The absolute pinnacle of this era

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

is the creative work of J.S. Bach and G.F. Handel. In instrumental music, the fugue, prelude, and concerto grosso (grand concerto) were definitively formed.

Regarding the music of this period, the prominent art scholar T.N. Livanova writes: "The harmony of form and content in Bach's polyphonic works is not merely a play of sounds, but a colossal musical architecture signifying the infinity of the universe and the humility of man before the divine" [1, 154]. Analyzing Livanova's thought, we are convinced that Baroque music was indeed not written merely to provide dry aesthetic pleasure. When listening to Bach's "Fugues," the listener feels as if standing inside an unprecedentedly vast temple. Although every independent voice (melody) in the music has its own path, like an individual in society, it ultimately submits to a single divine law (harmony). It is no exaggeration to say that the music of this period modeled the system of the universe, rather than just the human soul.

Comparative analysis with Asian music: While musical thinking in the West during the Baroque period shifted towards vertical and horizontal multi-part music (polyphony), musical thinking in Asia (particularly in the Central Asian region) deepened extraordinarily within the framework of monody (single-part music). While Western composers built monuments by stacking dozens of voices on top of each other, Eastern musicians sought to reach the deepest points of the human soul through microtones, ornaments (nola), and melismas within a single melodic line. Analyzing Eastern maqomat, the well-known Uzbek musicologist, Professor O. Matyakubov states: "Maqom is not just a collection of melodies; it is a spiritual staircase that detaches man from the material world and leads to perfection" [2, 45]. Indeed, this definition by the scholar reveals the main difference between Western and Eastern musical thinking. While Western polyphony relies on precise mathematical calculations and written musical text (static information), Eastern maqomat relies on living, breathing improvisation based on the "master-apprentice" tradition. Western music attempts to conquer the external world and build architecture, whereas Eastern music serves to help man discover his own inner universe.

Viennese Classicism (1750 – 1820): Homophony and perfect architecture By the middle of the 18th century, complex polyphony in European music was replaced by a homophonic-harmonic texture. Instead of several entangled voices, a single leading melody appeared, supported logically by a harmonic accompaniment. The main goal of Classicism was the balance of emotion and reason, objectivity, strict logic, and the creation of perfectly symmetrical forms. It was during this period that the Sonata-symphonic cycle, the largest form of instrumental music, was completely formed.

The most important structural discovery of the Classicism period is the Sonata allegro form (Exposition, Development, Recapitulation). The famous philosopher and musicologist Theodor Adorno wrote about the sonata form in the works of L.V. Beethoven: "Beethoven's sonata form is essentially the musical equivalent of Hegelian dialectics. The musical themes in it are not merely melodies; they are as if social and

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

spiritual forces. These forces clash, break apart, and in the recapitulation, bring forth a completely new truth″ [3, 89]. Fully agreeing with the philosopher's comparison, it is worth noting that the contradictions in Beethoven's music (especially the struggle between fate and man in his 5th Symphony) are not just an aesthetic contrast. It is a direct musical expression of revolutionary struggles in real life, the fierce clash between the old and the new. In this sense, the Viennese classics, particularly Beethoven, through their symphonies, were able to elevate music from mere court entertainment to a social platform where the destiny of all humanity is decided.

Comparative analysis with Asian music: Symphonic development in Western classicism is a goal-oriented (teleological) movement: the music begins, struggles, and inevitably reaches a resolution (victory or tragedy) in the finale. In Eastern music, however, a "dramaturgy of state" prevails instead of strict conflict-driven dramaturgy. The Uzbek-Tajik Shashmaqom sprouts from a single melodic core and expands gradually, in an evolutionary manner, like a tree. This difference traces back to the philosophy of Eastern peoples, which focuses not on changing the world, but on living in harmony with nature.

The Romantic Period (19th century): Emotional rebellion and the freedom of genres By the 19th century, artists became disillusioned with the objective world and political revolutions, turning their attention to the subjective, inner spiritual world of man. The bright representatives of the Romantic period (F. Schubert, F. Chopin, F. Liszt, R. Wagner) sang of true human feelings — unrequited love, loneliness, and the mysterious forces of nature. Drastic changes occurred in forms and genres during this period: Program music (Symphonic poem) flourished, and massive symphonies were sometimes replaced by musical miniatures (nocturnes, preludes) that expressed a single fleeting emotion.The Western musicologist V.D. Konen evaluates the role of Romanticism in art as follows: "Romantic music is a call to listen to the heart, not the mind. It is an endless and sometimes tragic rebellion of the human personality against the molds of society and established artificial norms" [4, 112]. Konen's interpretation accurately reveals the core psychology of 19th-century composers. While Classicism portrayed man as overly "ideal and rational," the Romantics acknowledged that man is vulnerable, bleeding, full of passions, and contradictory. The rebellion of a lonely individual against the machinery of society is always a tragedy. It was exactly this feeling of rebellion that forced composers to shatter the old classical molds (sonata schemes) and invent completely free, new forms to accommodate their emotions.

Interestingly, during the Romantic period, Western music spiritually approached Eastern musical aesthetics in a certain sense. Continuous variability, the free flow of emotions, and improvisation were valued in Romantic music. The principle of "endless melody" invented by Richard Wagner is aesthetically very close to the endless, continuously flowing long monodic melodies of the East (for example, the *nolas* on the nay instrument or the high-pitched *avjs* of traditional singers). This proves that true art,

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

no matter on which continent it is created, connects to a single source in the deep layers of the human psyche.

In conclusion, the three-century historical development in Western European classical music, encompassing the Baroque, Classicism, and Romanticism periods, manifests not only the evolution of musical forms and genres but also the great transformations of humanity's artistic thinking. Our comparative and chronological analyses show that musical forms (fugue, sonata, poem) did not appear spontaneously or unexpectedly. They were legitimately formed based on the socio-political landscape of the era and the spiritual needs of humanity. Baroque, with its polyphony, built a massive architecture connecting man and the universe; Classicism, with its sonatas, ensured the triumph of reason and logic; and Romanticism, breaking through rigid molds, brought the free human soul to the center.

The most important conclusion of our research is that when we compared these processes with Eastern musical thinking, a profound philosophical balance emerged. While Western music analyzed the external world and created a chronology of forms through polyphony and conflict-driven symphonism, Eastern maqomat discovered the statics of the universe and the human inner self through monody and improvisation. Musical forms are not frozen writing; they are the spiritual breath and historical cry of the people of each era.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Livanova T. N. Zapadno-yevropeyskaya muzika XVII-XVIII vekov v ryadu iskusstv. Moscow: Muzika, 1977. - 528 p.
2. Matyakubov O. Maqomot. Tashkent: Musiqa, 2004. - 400 p.
3. Adorno T. V. Filosofiya novoy muziki. Moscow: Logos, 2001. - 352 p.
4. Konen V. D. Istoriya zarubejnoy muziki. Vipusk 3. Moscow: Muzika, 1989. - 414 p.
5. Asafyev B. V. Muzikalnaya forma kak protsess. Leningrad: Muzika, 1971. - 376 p.
6. Абдреймов, Манас Бекполатович. "Қорақалпоқ кинематографиясида овоз режиссёрлиги муаммолари." *Oriental Art and Culture* 8 (2021): 22-25.
7. Bekpolatovich, Abdreymov Manas. "Specific Features of Sound Directing in Karakalpak National Cinema." *International Journal on Integrated Education* 4.9 (2021): 103-108.
8. BEKPOLATOVICH, MANAS ABDREYMOV. "Ways of Formation of Karakalpakfilm in the Pre-independence Years." *International Journal of Innovations in Engineering Research and Technology* 7.4: 1-3.
9. Abdreymov, Manas Bekpolatovich. "Qoraqalpoq zamonaviy milliy kinodagi izlanishlar xarakteri." *Oriental Art and Culture* 2.4 (2021): 44-49.
10. Abdreymov, Manas Bekpolatovich. "QORAQOLPOQ KINEMATOGRAFIYASIGA NAZAR:“TANKA” FILMI MISOLIDA." *Интернаука* 16-4 (2020): 49-50.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

11. Embergenovich, Khojanov Jabbarbergen. "The Representativeof The Karakalpak Theater." *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education (TURCOMAT)* 12.11 (2021): 7207-7213.
12. Abdreymov, Manas Bekpolatovich. "Filmlarda ovoz yozish jarayonida miksher pultlardan foydalanish." *Oriental Art and Culture* 4.5 (2023): 95-99.
13. Abdreymov, Manas Bekpolatovich. "AKTYOR YOKI SUXONDON OVOZINI YOZIB OLISH VA NUTQ FONOGRAMMALARINING MONTAJ JARAYONI." *Oriental Art and Culture* 5.2 (2024): 126-134.
14. Abdreymov, Manas Bekpolatovich. "AKTYOR YOKI SUXONDON OVOZINI YOZIB OLISH VA NUTQ FONOGRAMMALARINING MONTAJ JARAYONI." *Oriental Art and Culture* 5.2 (2024): 126-134.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

SAHNA NUTQI: AKTYOR MAHORATINING ASOSI.

Bazarbay Nazarımbetov, Ózbekiston davlat sańat va madaniyat institute Nukus filiali "Aktyorlik mahorati" kafedrasi mudiri, dotsent,Nukus, Qoraqalpog'iston

Annotatsiya

KIRISH: sahna nutqi — teatr san'atida aktyor ijodining asosiy tarkibiy qismi bo'lib, u tomoshabinga obrazni yetkazish, dramatik effekt yaratish va sahnada jonli ifoda berishning vositasidir. Nutq orqali aktyor nafaqat matnni o'qiydi, balki obrazning ichki kechinmalarini, emotsional holatini va xarakterini tomoshabinga etkazadi. Sahna nutqining samarali bo'lishi uchun ovoz, intonatsiya, ritm, pauza va artikulyatsiya kabi komponentlar muvozanatli ishlashi zarur. Shu bilan birga, sahna nutqi aktyorning shaxsiy madaniyati, fikrlash darajasi va pedagogik tayyorgarligi bilan chambarchas bog'liq. Zamonaviy teatr pedagogikasida sahna nutqini o'rgatish nafaqat texnik, balki psixologik va estetik jihatlarni ham o'z ichiga oladi.

MAQSAD: mazkur tadqiqotning maqsadi sahna nutqi aktyor mahoratining ajralmas elementi ekanligini ilmiy jihatdan asoslash, uning tarkibiy qismlarini aniqlash va samarali shakllantirish usullarini belgilashdan iborat.

METODLAR VA MATERIALLAR: tadqiqotda nazariy va amaliy metodlar birgalikda qo'llanildi. Nazariy metod sifatida dramaturgiya, teatr pedagogikasi va vokal san'ati bo'yicha ilmiy adabiyotlar tahlil qilindi. Amaliy metod sifatida sahna mashg'ulotlarida kuzatish, nutqni talaffuz va intonatsiya bo'yicha o'rgatish, dramatik monologlar va dialoglar orqali mashqlar qo'llanildi. Shuningdek, qiyosiy tahlil yordamida aktyorlarning sahna nutqi va tomoshabiga ta'sir ko'rsatish usullari o'rganildi. Tadqiqot materiali sifatida turli janrdagi sahna matnlari, monologlar, aktyorlar ijrosi va pedagogik kuzatuv natijalari xizmat qildi.

NATIJA VA MUHOKAMA: tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, sahna nutqi aktyor mahoratining markaziy elementi bo'lib, uning sifati sahnadagi obrazning ta'sirchanligi va tomoshabin bilan aloqa darajasini belgilaydi. Samarali sahna nutqi quyidagi tarkibiy elementlarni o'z ichiga oladi: Ovoz texnikasi – ovoz balandligi, tembri va rezonansni boshqarish, ovoz apparatini jismoniy jihatdan tayyorlash. Artikulyatsiya va talaffuz – so'zlarni aniq, tushunarli va ohangdor aytish orqali matnning mazmunini yetkazish. Intonatsiya va ritm – nutqdagi urg'u, pauza, tezlik va melodik ohang orqali dramatik effekt yaratish. Emotsional ifoda – nutq orqali obrazning his-tuyg'ularini tomoshabinga yetkazish. Shuningdek, natijalar shuni ko'rsatdiki, muntazam mashqlar va psixologik tayyorgarlik orqali sahna nutqi ko'nikmalari shakllanadi va ular aktyorning sahna madaniyati, ijodiy ifoda qobiliyati va tomoshabinga ta'sirchanligi bilan bog'liq. Muhokama jarayonida, sahna nutqi faqat texnik elementlar bilan cheklanmaydi, balki psixologik va estetik jihatlarni ham qamrab olishi muhimligi aniqlangan.

XULOSA: sahna nutqi aktyor mahoratining asosiy elementi hisoblanadi. Uni samarali shakllantirish uchun nazariy bilimlar, amaliy mashqlar, ovoz va intonatsiya

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

texnikasi, shuningdek, psixologik tayyorgarlik uyg‘unligi zarur. Sahna nutqi rivojlangan aktyor tomoshabiga chuqur ta’sir o‘tkazadi, obrazning jonli va emotsional ifodasini ta’minlaydi hamda teatr ijodining samaradorligini oshiradi.

KALIT SO‘ZLAR: sahna nutqi, aktyor mahorati, ovoz texnikasi, artikulyatsiya, intonatsiya, dramatik ifoda, teatral pedagogika, sahna madaniyati.

СЦЕНИЧЕСКАЯ РЕЧЬ: ОСНОВА МАСТЕРСТВА АКТЕРА

Базарбай Назарымбетов, заведующий кафедрой «Актерское мастерство», Нукусский филиал Государственного института искусства и культуры Узбекистана, доцент, Нукус, Каракалпакстан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: сценическая речь — это ключевой элемент актерского творчества в театральном искусстве, служащий средством передачи образа зрителю, создания драматического эффекта и живого выражения на сцене. Через речь актер не только читает текст, но и передает внутренние переживания персонажа, эмоциональное состояние и характер. Для эффективной сценической речи необходимо сбалансированное использование таких компонентов, как голос, интонация, ритм, пауза и артикуляция. Кроме того, сценическая речь тесно связана с личной культурой актера, уровнем его мышления и педагогической подготовкой. В современной театральной педагогике обучение сценической речи включает не только технические, но и психологические и эстетические аспекты.

ЦЕЛЬ: цель данного исследования — научно обосновать, что сценическая речь является неотъемлемым элементом актерского мастерства, определить её структурные компоненты и выявить эффективные методы формирования.

МЕТОДЫ И МАТЕРИАЛЫ: в исследовании использовались теоретические и практические методы. В качестве теоретического подхода анализировались научные работы по драматургии, театральной педагогике и вокальному искусству. В качестве практических методов применялись наблюдение за сценическими занятиями, обучение правильному произношению и интонации, упражнения на драматические монологи и диалоги. Также использовался сравнительный анализ способов влияния сценической речи актеров на зрителя. В качестве исследовательского материала использовались тексты сценического репертуара различных жанров, монологи, актерские исполнения и результаты педагогических наблюдений.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЕ: результаты исследования показали, что сценическая речь является центральным элементом актерского мастерства, а её качество определяет выразительность образа на сцене и уровень взаимодействия с аудиторией. Эффективная сценическая речь включает следующие структурные компоненты: Голосовая техника — управление громкостью, тембром и резонансом,

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

физическая подготовка голосового аппарата. Артикуляция и произношение — четкая, понятная и мелодичная речь для передачи смысла текста. Интонация и ритм — использование ударений, пауз, скорости и мелодического рисунка речи для создания драматического эффекта. Эмоциональное выражение — передача чувств и переживаний персонажа через речь. Кроме того, результаты показали, что регулярные упражнения и психологическая подготовка способствуют формированию навыков сценической речи, которые напрямую связаны с культурой сценического поведения актера, его творческой выразительностью и воздействием на зрителя. Обсуждение выявило, что сценическая речь охватывает не только технические, но и психологические и эстетические аспекты.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: таким образом, сценическая речь является основным элементом актерского мастерства. Для её эффективного формирования необходима гармония теоретических знаний, практических упражнений, техники голоса и интонации, а также психологической подготовки. Развитая сценическая речь позволяет актеру оказывать глубокое воздействие на зрителя, обеспечивать живое и эмоциональное выражение образа и повышать эффективность театрального творчества.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: сценическая речь, актерское мастерство, голосовая техника, артикуляция, интонация, драматическое выражение, театральная педагогика, культура сцены.

STAGE SPEECH: THE FOUNDATION OF ACTOR MASTERCLASS.
Bazarbay Nazarımbetov, Head of the “Acting Mastery” Department, Nukus branch of the State Institute of Arts and Culture of Uzbekistan, Associate Professor, Nukus, Karakalpakstan

Annotation

INTRODUCTION: stage speech is a key component of an actor’s creative work in theater, serving as a means to convey a character to the audience, create dramatic effect, and provide lively expression on stage. Through speech, the actor not only reads the text but also communicates the character’s inner experiences, emotional state, and personality. Effective stage speech requires a balanced use of components such as voice, intonation, rhythm, pause, and articulation. Moreover, stage speech is closely connected with the actor’s personal culture, level of thinking, and pedagogical preparation. In modern theater pedagogy, teaching stage speech involves not only technical but also psychological and aesthetic aspects.

AIM: the purpose of this study is to scientifically substantiate that stage speech is an integral element of actor mastery, identify its structural components, and determine effective methods for its development.

METHODS AND MATERIALS: the study employed both theoretical and practical methods. The theoretical approach included analysis of literature on dramaturgy, theater

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

pedagogy, and vocal art. Practical methods involved observation during stage rehearsals, teaching proper pronunciation and intonation, and exercises using dramatic monologues and dialogues. Comparative analysis was also used to study how actors' stage speech affects audience perception. Research materials included various genre stage texts, monologues, actor performances, and results of pedagogical observations.

RESULTS AND DISCUSSION: the results demonstrated that stage speech is the central element of actor mastery, and its quality determines the expressiveness of the character on stage and the level of interaction with the audience. Effective stage speech includes the following components:Voice technique — controlling volume, timbre, and resonance, and physically preparing the vocal apparatus. Articulation and pronunciation — speaking clearly, understandably, and melodically to convey the meaning of the text. Intonation and rhythm — using stress, pauses, speed, and melodic patterns to create dramatic effect. Emotional expression — conveying the character's feelings and emotions through speech. The findings also showed that regular practice and psychological preparation help develop stage speech skills, which are closely linked to an actor's stage culture, creative expressiveness, and impact on the audience. The discussion emphasized that stage speech covers not only technical aspects but also psychological and aesthetic dimensions.

CONCLUSION: in conclusion, stage speech is a fundamental element of actor mastery. Effective development requires a combination of theoretical knowledge, practical exercises, voice and intonation techniques, and psychological preparation. Well-developed stage speech allows actors to deeply influence the audience, ensure lively and emotional character expression, and enhance the effectiveness of theatrical performance.

KEYWORDS: stage speech, actor mastery, voice technique, articulation, intonation, dramatic expression, theater pedagogy, stage culture.

Sahna nutqi teatr san'atining muhim tarkibiy qismi bo'lib, aktyorlik ijrosining asosiy ifodaviy vositalaridan biri hisoblanadi. Nutq orqali aktyor sahnadagi obrazni to'liq ochib beradi, asar g'oyasini tomoshabinga yetkazadi va hissiy ta'sir ko'rsatadi. Zamonaviy teatr san'atida nutq madaniyatiga bo'lgan talab ortib bormoqda. Ayniqsa, globallashuv va axborot texnologiyalari rivoji sharoitida tilning sofligi va nutqning ravonligi muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ilmiy jihatdan qaraganda, saxna nutqi faqatgina gapirish jarayoni emas, balki murakkab psixofiziologik va ijodiy jarayondir. Unda ovoz, nafas, artikulyatsiya, intonatsiya va hissiy ifoda uyg'un holda namoyon bo'ladi.

Shuningdek, sahna nutqi aktyorning individual uslubini shakllantirishda ham muhim rol o'ynaydi. Har bir aktyorning nutqi uning ichki dunyosi, dunyoqarashi va kasbiy

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

tayyorgarligini aks ettiradi. Shu sababli nutq ustida ishlash nafaqat texnik, balki ijodiy jarayon sifatida ham qaraladi.

Bugungi kunda teatr san'ati bilan bir qatorda kino, televideniye va raqamli media sohalarida ham sifatli nutqga bo'lgan ehtiyoj ortib bormoqda. Bu esa saxna nutqini o'rganishni yanada dolzarb ilmiy-amaliy masalaga aylantiradi.
Tadqiqotning maqsadi - saxna nutqining nazariy va amaliy jihatlarini kompleks o'rganish hamda uning aktyorlik mahoratidagi o'rnini aniqlashdir.
Tadqiqotda quyidagi ilmiy yondashuvlar va metodlardan foydalanildi:
• Tahliliy usul — mavzuga oid ilmiy adabiyotlar o'rganildi
• Taqqoslash usuli — turli teatr maktablari qarashlari solishtirildi
• Kuzatish usuli — sahna chiqishlari tahlil qilindi
• Amaliy usullar — nutq mashqlari samaradorligi o'rganildi
Shuningdek, aktyorlik mahorati bo'yicha klassik va zamonaviy manbalar tahlil qilinib, ulardagi nutq texnikasiga oid qarashlar umumlashtirildi.
Tadqiqot natijalariga ko'ra, saxna nutqi quyidagi asosiy komponentlardan tashkil topishi aniqlandi:
Diksiya - So'zlarni aniq va ravshan talaffuz qilish aktyor nutqining asosiy talabidir.
Intonatsiya - Nutqning emotsional ta'sirchanligini ta'minlaydi.
Temp va ritm - Nutqning dinamikasi va musiqiyligini belgilaydi
Nafas texnikasi - Ovozni boshqarish va uzluksiz nutq uchun muhim.
Ovoz diapazoni - Turli obrazlarni ifoda etish imkonini beradi.
Pauza - Fikrni kuchaytirish va ma'noni chuqurlashtirishda xizmat qiladi.
Quyidagi mashqlar yuqori samara berishi aniqlandi:
• artikulyatsion mashqlar
• nafas mashqlari
• she'r va matn o'qish
• sahnaviy dialog mashqlari

Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, saxna nutqi aktyorlik mahoratining ajralmas qismi hisoblanadi. Nutq orqali aktyor tomoshabin bilan bevosita muloqotga kirishadi. Ilmiy manbalar tahlili natijasida shu aniqlandiki, barcha teatr maktablarida nutq texnikasiga katta ahamiyat beriladi. Bu esa uning universal ahamiyatga ega ekanini ko'rsatadi. Zamonaviy teatrda nutq va plastika uyg'unligi muhim hisoblanadi. Aktyor nutq bilan bir qatorda harakat orqali ham fikrni ifoda etadi.

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, turli teatr maktablarida sahna nutqiga yondashuvlar o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lsa-da, ularning barchasida nutqning aniqligi, ifodaliligi va ta'sirchanligi asosiy mezon sifatida qaraladi. Xususan, klassik teatr maktablarida nutqning texnik jihatlariga ko'proq e'tibor qaratilsa, zamonaviy yo'nalishlarda nutqning tabiiyligi va individual ifoda uslubi ustuvor hisoblanadi. Shuningdek, sahna nutqini rivojlantirish jarayonida psixologik omillarning ham muhim

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

o‘rni borligi kuzatildi. Aktyorning ichki erkinligi, hissiy holati va sahnadagi ishonchi uning nutqiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli nutq ustida ishlash jarayoni psixologik tayyorgarlik bilan uzviy bog‘liq holda olib borilishi lozim.

Amaliy kuzatishlar shuni ko‘rsatdiki, muntazam ravishda bajariladigan artikulyatsion va nafas mashqlari nafaqat nutq sifatini yaxshilaydi, balki aktyorning umumiy sahnaviy erkinligini ham oshiradi. Bu esa ijro jarayonida tabiiylik va ishonchlilikni ta’minlaydi. Bundan tashqari, zamonaviy teatr jarayonida texnologik vositalarning keng qo‘llanilishi ham nutq madaniyatiga yangi talablar qo‘ymoqda. Mikrofon va ovoz kuchaytirgich vositalari mavjud bo‘lishiga qaramay, aktyorning tabiiy ovoz texnikasi va nutq ustidagi mahorati o‘z ahamiyatini yo‘qotmaydi, balki yanada mukammallashishni talab qiladi. Sahna nutqi aktyorlik san’atining asosiy elementlaridan biri bo‘lib, obraz yaratishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Uni rivojlantirish uchun muntazam mashqlar va nazariy bilimlar zarur.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, nutq texnikasi ustida tizimli ishlash aktyorning sahnadagi ishonchliligini oshiradi, tomoshabin bilan samarali aloqa o‘rnatishga xizmat qiladi. Ayniqsa, diksiya, intonatsiya va nafas texnikasining uyg‘un rivojlanishi nutqning ta’sirchanligini sezilarli darajada kuchaytiradi. Bundan tashqari, saxna nutqi nafaqat teatr sahnasida, balki kengroq ijtimoiy-madaniy muhitda ham muhim kommunikativ vosita hisoblanadi. U shaxsning nutq madaniyatini rivojlantirish, fikrni aniq va ravshan ifodalash ko‘nikmalarini shakllantirishda katta ahamiyatga ega.

Kelgusida saxna nutqini o‘rganishda innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etish, amaliy mashg‘ulotlarni zamonaviy metodlar asosida tashkil etish muhim yo‘nalishlardan biri bo‘lib qoladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Stanislavskiy K.S. — Aktyorning o‘z ustida ishlashi
2. Chexov M.A. — Aktyor texnikasi
3. Nemirovich-Danchenko V.I. — Teatr san’ati haqida
4. O‘zbekiston teatr san’ati bo‘yicha ilmiy to‘plamlar
5. Nutq madaniyati bo‘yicha darsliklar
6. Aktyorlik mahoratiga oid qo‘llanmalar
7. Zamonaviy teatr pedagogikasi manbalari

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

VOKAL TA'LIMIDA TO'G'RI NAFAS OLISH TEXNIKASINING AHAMIYATI VA UNI SHAKLLANTIRISH USULLARI.

Kamar Seitjanovna, O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti Nukus filiali vocal kafedrasi dotsenti, Nukus, Qoraqalpog'iston

Annotatsiya

KIRISH: hozirgi globallashuv va madaniy integratsiya jarayonida musiqa ta'limi, xususan vokal san'ati yoshlarning estetik didini shakllantirishda muhim o'rin egallaydi. Vokal ijrochilikda ovoz sifatini belgilovchi asosiy omillardan biri — to'g'ri nafas olish texnikasidir. Nafas olish jarayoni oddiy fiziologik hodisa bo'lsa-da, uni vokal ijroga moslashtirish maxsus pedagogik yondashuvni talab qiladi. To'g'ri nafas orqali ovozning kuchi, tembri, diapazoni va barqarorligi boshqariladi. Shu sababli vokal ta'limida nafasni to'g'ri shakllantirish masalasi dolzarb pedagogik muammo sifatida qaraladi.

MAQSAD: mazkur ishning maqsadi vokal ta'limida to'g'ri nafas olish texnikasining ahamiyatini ilmiy jihatdan asoslash hamda uni shakllantirishning samarali usullarini aniqlashdan iborat.

METODLAR VA MATERIALLAR: tadqiqot jarayonida nazariy va amaliy metodlardan foydalanildi. Xususan, vokal pedagogikasi, musiqa didaktikasi va inson fiziologiyasiga oid ilmiy manbalar tahlil qilindi. Kuzatish metodi orqali talabalar bilan olib borilgan vokal mashg'ulotlar o'rganildi. Amaliy metod sifatida maxsus nafas mashqlari — diafragmal nafas olish, nafasni ushlab turish va bosqichma-bosqich chiqarish mashqlari qo'llanildi. Shuningdek, taqqoslash metodi yordamida to'g'ri va noto'g'ri nafas olish natijalari tahlil qilindi. Tadqiqot materiali sifatida vokal mashqlar majmuasi va pedagogik kuzatuv natijalari xizmat qildi.

NATIJA VA MUHOKAMA: tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, to'g'ri nafas olish texnikasini egallagan talabalarda ovoz sifati sezilarli darajada yaxshilanadi. Ular ovozni erkin boshqarish, uzoq musiqiy frazalarni to'liq ijro etish hamda intonatsion aniqlikni saqlash imkoniyatiga ega bo'ladilar. Ayniqsa, diafragmal nafas olish usuli eng samarali texnika sifatida e'tirof etildi. Ushbu usul orqali nafas chuqur olinadi va tejamkor sarflanadi, natijada ovoz apparatiga ortiqcha yuk tushmaydi. Muhokama jarayonida aniqlanishicha, muntazam mashqlar orqali nafasni boshqarish ko'nikmasi shakllanadi va bu vokal ijrochilik sifatini oshiradi. Shu bilan birga, individual yondashuvning ahamiyati ham katta, chunki har bir talabaning fiziologik xususiyatlari turlicha bo'ladi.

XULOSA: vokal ta'limida to'g'ri nafas olish texnikasi xonandalik mahoratini rivojlantirishning asosiy omillaridan biridir. Uni samarali o'rgatish uchun nazariy bilimlar va amaliy mashqlar uyg'unligini ta'minlash, diafragmal nafas olishni muntazam mashq qilish hamda individual yondashuvni qo'llash zarur. To'g'ri nafas olish texnikasi shakllangan ijrochilar yuqori darajadagi vokal natijalarga erishadilar.

KALIT SO'ZLAR: vokal ta'limi, nafas olish texnikasi, diafragmal nafas, ovoz apparati, xonandalik mahorati, vokal mashqlar, musiqa pedagogikasi.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

ЗНАЧЕНИЕ ПРАВИЛЬНОЙ ТЕХНИКИ ДЫХАНИЯ В ВОКАЛЬНОМ ОБУЧЕНИИ И МЕТОДЫ ЕЁ ФОРМИРОВАНИЯ.

Камар Сеитжановна, доцент кафедры вокала Нукусского филиала Государственного института искусств и культуры Узбекистана, Нукус, Каракалпакстан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в условиях современной глобализации и культурной интеграции музыкальное образование, в частности вокальное искусство, играет важную роль в формировании эстетического вкуса молодежи. Одним из основных факторов, определяющих качество вокального исполнения, является правильная техника дыхания. Несмотря на то, что дыхание является естественным физиологическим процессом, его адаптация к вокальной деятельности требует специального педагогического подхода. Именно посредством правильного дыхания регулируются сила, тембр, диапазон и устойчивость голоса. В связи с этим формирование правильного дыхания в вокальном обучении рассматривается как актуальная педагогическая проблема.

ЦЕЛЬ: целью данной работы является научное обоснование значения правильной техники дыхания в вокальном обучении, а также определение эффективных методов её формирования.

МЕТОДЫ И МАТЕРИАЛЫ: в ходе исследования были использованы теоретические и практические методы. В частности, проведён анализ научных источников по вокальной педагогике, музыкальной дидактике и физиологии человека. С помощью метода наблюдения изучались вокальные занятия со студентами. В качестве практического метода применялись специальные дыхательные упражнения — диафрагмальное дыхание, упражнения на задержку дыхания и его поэтапный выдох. Также с использованием сравнительного метода были проанализированы результаты правильного и неправильного дыхания. Материалом исследования послужили комплексы вокальных упражнений и результаты педагогических наблюдений.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЕ: результаты исследования показали, что у студентов, овладевших правильной техникой дыхания, значительно улучшается качество голоса. Они способны свободно управлять голосом, исполнять длинные музыкальные фразы и сохранять точность интонации. Особо эффективной признана техника диафрагмального дыхания. Данный метод обеспечивает глубокий вдох и экономное расходование воздуха, что снижает нагрузку на голосовой аппарат. В ходе обсуждения установлено, что регулярные упражнения способствуют формированию навыков управления дыханием и повышают уровень вокального исполнения. Кроме того, важное значение имеет индивидуальный подход, учитывающий физиологические особенности каждого студента.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: таким образом, правильная техника дыхания является одним из ключевых факторов развития вокального мастерства. Для её эффективного формирования необходимо сочетание теоретических знаний и практических упражнений, регулярная тренировка диафрагмального дыхания, а также индивидуальный подход. Освоение правильной техники дыхания позволяет достичь высокого уровня вокального исполнения.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: вокальное обучение, техника дыхания, диафрагмальное дыхание, голосовой аппарат, вокальное мастерство, вокальные упражнения, музыкальная педагогика.

THE IMPORTANCE OF PROPER BREATHING TECHNIQUE IN VOCAL EDUCATION AND METHODS OF ITS FORMATION.

Kamar Seitjanovna, Associate Professor of the Vocal Department of the Nukus branch of the State Institute of Arts and Culture of Uzbekistan, Nukus, Karakalpakstan

Annotation

INTRODUCTION: in the context of modern globalization and cultural integration, music education, particularly vocal art, plays an important role in shaping the aesthetic taste of young people. One of the key factors determining the quality of vocal performance is proper breathing technique. Although breathing is a natural physiological process, adapting it to vocal performance requires a special pedagogical approach. Through proper breathing, the strength, timbre, range, and stability of the voice are controlled. Therefore, the formation of correct breathing technique in vocal education is considered an актуal pedagogical issue.

AIM: the purpose of this study is to scientifically substantiate the importance of proper breathing technique in vocal education and to identify effective methods for its development.

METHODS AND MATERIALS: the study employed both theoretical and practical methods. In particular, scientific sources on vocal pedagogy, music didactics, and human physiology were analyzed. The observation method was used to study vocal training sessions with students. As a practical method, special breathing exercises were applied, including diaphragmatic breathing, breath-holding exercises, and controlled exhalation techniques. In addition, a comparative method was used to analyze the outcomes of correct and incorrect breathing. The research materials included sets of vocal exercises and the results of pedagogical observations.

RESULTS AND DISCUSSION: the results of the study showed that students who mastered proper breathing technique demonstrated a significant improvement in voice quality. They were able to control their voice more freely, perform long musical phrases, and maintain accurate intonation. Diaphragmatic breathing was identified as the most effective technique. This method allows for deep inhalation and economical use of air, thereby reducing strain on the vocal apparatus. The discussion revealed that regular

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

practice helps develop breath control skills and enhances vocal performance quality. Moreover, an individual approach is essential, as each student has unique physiological characteristics.

CONCLUSION: in conclusion, proper breathing technique is one of the key factors in developing vocal mastery. Its effective formation requires a combination of theoretical knowledge and practical exercises, regular training in diaphragmatic breathing, and an individualized approach. Mastery of proper breathing technique enables performers to achieve a high level of vocal performance.

Keywords: vocal education, breathing technique, diaphragmatic breathing, vocal apparatus, vocal mastery, vocal exercises, music pedagogy.

Vokal san'ati asrlar davomida shakllanib kelgan murakkab ijro mexanizmi bo'lib, uning asosida inson fiziologiyasining o'ziga xos imkoniyatlari yotadi. Ovoz — bu inson tanasining ichida joylashgan yagona va o'ta nozik "musiqa asbobi"dir. Boshqa cholg'u asboblaridan farqli o'laroq, vokalchi o'z sozini ko'ra olmaydi, unga qo'li bilan teginib sozlay olmaydi; u faqatgina ichki sezgilarga, mushaklar xotirasiga va eshitish qobiliyatiga tayanishi kerak bo'ladi. Har bir yangi boshlovchi xonanda vokal darsiga ilk bor qadam qo'yganda, eng avvalo, chiroyli va baland ovozda kuylashni, murakkab operalar yoki estrada asarlarini darhol ijro etishni xohlaydi. Biroq, ko'pchilik o'quvchilar ovozning kuchi va go'zalligi bevosita faqatgina tomog' va ovoz paychalariga bog'liq degan mutlaqo noto'g'ri va xavfli tasavvurga ega bo'ladilar.

Vokal san'atida to'g'ri poydevor, ya'ni xonandalik nafasi shakllantirilmas ekan, ovozning uzoq muddatli, barqaror va sog'lom rivojlanishiga erishib bo'lmaydi. Kundalik hayotimizdagi nutq so'zlash yoki yashash uchun olinadigan tabiiy nafas olish jarayoni kuylash uchun mutlaqo yetarli emas. Nutq paytida biz qisqa va tez nafas olib, havoni tezda chiqarib yuboramiz. Vokalda esa bu jarayon tamomila teskari xarakterga ega: havo chuqur, ko'p hajmda olinadi va juda uzoq, ongli ravishda tejalib, bir maromda chiqariladi. Bu tizim maxsus mashqlar orqali qayta tarbiyalanishi va miya tomonidan ongli ravishda boshqarilishi lozim. Vokal metodikasi bo'yicha yirik mutaxassis L.B. Dmitriev o'zining fundamental asarida nafasning ahamiyatini shunday ta'riflaydi: "Xonandalik nafasi ovozning energetik bazasi bo'lib, usiz hech qanday sifatli tovush hosil qilish, uning kuchi va tembrini boshqarish umuman mumkin emas"[1.B45] L.B. Dmitrievning ushbu ilmiy xulosasi mening kundalik pedagogik amaliyotimda har darsda o'zining to'liq tasdig'ini topadi. Haqiqatan ham, nafasni biz murakkab pnevmatik mexanizmning dvigateliga qiyoslashimiz mumkin. Dvigatel qanchalik kuchli, uzluksiz va barqaror ishlasa, apparat shunchalik silliq harakatlanadi. O'quvchilarim ko'pincha darsga "negadir ovozim tez charchab qolyapti", "ozgina kuylasam tomog'im qichishib, yo'tal tutyapti" yoki "baland notalarni olganimda tomog'im og'riyapti" degan tipik shikoyatlar bilan kelishadi. Bularning

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

barchasining tub sababi bitta — bu aynan nafasning, ya'ni "energetik baza"ning yo'qligidir.

Qachonki xonanda havo oqimini qorin va qovurg'a mushaklari orqali to'g'ri taqsimlashni o'rganmas ekan, tovush hosil qilish uchun kerak bo'ladigan barcha aerodinamik bosim bevosita mitti va o'ta nozik ovoz paychalariga tushadi. Paychalar bu qadar og'ir bosimga dosh bera olmaydi, natijada ular bir-biriga qattiq uriladi. Bu nafaqat yomon, xirillagan yoki qisilgan yangrashga, balki kelajakda juda og'ir professional kasalliklarga — ovoz paychalarida tugunlar (uzellar) paydo bo'lishiga, mikrotravmalarga, fonasteniya (ovoz yo'qolishi) kabi fojialarga olib kelishi muqarrar. Shuning uchun biz vokal darslarini doimo repertuar tanlash yoki baland notalarni qichqirib kuylashdan emas, balki "dvigatelni sozlash"dan, yuzaki nafasdan qutulib, chuqur, sokin va kuchli vokal nafasiga o'tishni o'rgatishdan boshlaymiz. O'quvchiga ovozini avaylashni o'rgatish — pedagogning eng birinchi va muqaddas burchidir.

Vokalda Nafas Olish Turlari va Fiziologik Mexanizmlar

Xonandalik nafasini ilmiy tushunish uchun avvalo inson anatomiyasi va nafas olish organlarining (o'pka, bronxlar, qovurg'alar, diafragma, qorin pressi mushaklari) ishlash prinsipini farqlashimiz kerak. O'pkaning o'zida mushak to'qimalari yo'q, u mustaqil ravishda kengayib qisqara olmaydi. U faqatgina ko'krak qafasi hajmining o'zgarishi hisobiga havo tortadi (vakuum effekti) va chiqaradi. Nafas olishning bir necha turlari mavjud bo'lib, ular kuylash sifatiga, ovozning tembri va kuchi, hamda xonandaning salomatligiga turlicha ta'sir ko'rsatadi. O'mrov nafasi: Bunda inson havo olganda yelkalari, bo'yin mushaklari va o'mrov suyaklari ko'tariladi. Bu vokal uchun eng yaroqsiz, samarasiz va anatomik jihatdan xavfli nafas turi hisoblanadi. Chunki o'pkaning faqat eng yuqori, tor uchigina havoga to'ladi (havo hajmi juda kam bo'ladi). Yelkalarning ko'tarilishi natijasida bo'yin, iyak va hiqildoq atrofidagi yordamchi mushaklar qattiq taranglashadi. Hiqildoq yuqoriga ko'tarilib, erkin tovush hosil qilish, rezonatorlarni ochish imkoniyati butunlay yo'qoladi. Xonanda xuddi bo'g'ilayotgandek kuylaydi.

Ko'krak nafasi: Havo olganda faqat ko'krak qafasining o'rta qismi kengayadi, biroq qorin qismi harakatsiz qoladi yoki, aksincha, noto'g'ri refleks oqibatida ichkariga qarab tortiladi. Garchi bu o'mrov nafasidan ko'ra hajmliroq va biroz yaxshiroq bo'lsa-da, u kuylash uchun uzoq muddatli va barqaror havo oqimini ta'minlab bera olmaydi. Ko'krak qafasi mushaklari havoni uzoq ushlab turish uchun yetarli kuchga ega emas, shuning uchun havo tez va nazoratsiz chiqib ketadi.

Aralash-diafragmal nafas: Bu butun dunyo vokal maktablari (xususan, Italiya bel kanto maktabi) tomonidan asrlar davomida sinalgan va e'tirof etilgan yagona to'g'ri nafas turidir. Diafragma — gumbaz shaklidagi ulkan va kuchli mushak bo'lib, u ko'krak qafasi va qorin bo'shlig'ini ajratib turadi. Ushbu nafas turida havo olganda o'pkaning eng quyi, keng qismlari havoga to'ladi, pastki suzuvchi qovurg'alar yonga (garmoshka kabi) ochiladi va diafragma pastga qarab tekislanadi. Bu jarayon ichki organlarni pastga va oldinga suradi, natijada qorin devori oldinga chiqadi. Aynan ushbu biomexanizm eng

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

katta hajmdagi havoni zaxira qilishga va uni qorin pressi mushaklari nazorati ostida millimetrlab, o'ta sekin chiqarishga imkon beradi. Mashhur olim, biofizika doktori va vokal fiziologiyasi tadqiqotchisi V.P. Morozov bu jarayonning ilmiy asosini shunday tushuntiradi: "Ovoz apparatining eng samarali ishlashi va maksimal rezonans effekti aynan aralash-diafragmal nafas turida kuzatiladi, chunki bunda qorin va qovurg'a mushaklarining ongli ishi (antagonizm) hisobiga hiqildoq mushaklari ortiqcha zo'riqish va havo bosimidan to'liq xalos bo'ladi" [2 B89]. V.P. Morozovning fundamental tadqiqotlariga va ushbu xulosasiga tayanib, dars jarayonida men o'quvchilarga doimo vizualizatsiya usullaridan foydalanib bir muhim qoidani uqtiraman: biz tomog'imiz bilan emas, balki butun tanamizning markazi, xususan qorin, bel va qovurg'alarimiz bilan kuylaymiz. Tomoq — bu shunchaki havo va ovoz erkin o'tib ketadigan ochiq trubka (karnay) bo'lishi kerak. O'quvchi diafragmaning ishlash mexanizmini nazariy jihatdan tushunib, uni o'z tanasida his qilgan kundangina undagi jismoniy qisilishlar (bo'yindagi tomirlarning bo'rtib chiqishi, yuzning qizarishi, iyakning qotishi) kabi muammolar yo'qola boshlaydi.

Ko'p yillik amaliyotim shuni tasdiqlaydiki, diafragmal nafasni to'liq o'zlashtirish orqali biz bir vaqtning o'zida bir nechta katta yutuqlarga erishamiz: birinchidan, ovoz o'zining mutlaqo tabiiy jozibasini, chuqurligini va boy obertonlarini topadi, chunki hiqildoq past va erkin holatda bo'lib, ko'krak va bosh rezonatorlari (bo'shliqlari) to'laqonli aks-sado berishni boshlaydi. Ikkinchidan, xonanda uzun, keng nafasli (kantilen) musiqiy frazalarni nafasni uzib qo'ymasdan ijro etish qobiliyatiga ega bo'ladi. Morozov aytganidek, hiqildoqning "ortiqcha bosimdan xalos bo'lishi" vokalchiga sahnada soatlab qattiq charchamasdan, ovozini yo'qotmasdan professional darajada ijro etish imkonini beruvchi yagona sehrli kalitdir.

Nafasni Shakllantirish Bo'yicha Amaliy Usullar va Pedagogik Yondashuv

Nazariy bilimlarni, anatomik rasmlarni ko'rish va o'zlashtirish — pedagogik ishimizning faqat yarmi hisoblanadi; amaliyotdagi eng asosiy, eng murakkab va mashaqqatli jarayon bu — yangi neyromuskulyar aloqalarni (mushaklar xotirasini) shakllantirishdir. Inson 15-20 yil davomida yuzaki nafas olishga o'rganib qolgan bo'lsa, uni bir-ikkita darsda o'zgartirib bo'lmaydi. Vokal pedagogikasida nafasni to'g'ri yo'lga qo'yish maqsadida ko'plab maxsus mashqlar tizimi (vokalizlar va nafas gimnastikalari, masalan Strelnikova metodikasi) ishlab chiqilgan. Bu jarayon o'qituvchidan katta sabr-toqat, o'quvchidan esa uzluksiz intizom talab qiladi va u bir necha izchil bosqichlarni o'z ichiga oladi: To'g'ri qaddi-qomat (postura) va nafasni his qilish bosqichi: Vokalchi kuylashdan oldin qanday turishni bilishi kerak. O'mrov pastga tushirilgan, ko'krak qafasi biroz ko'tarilgan va ochiq ("zodagonlar qaddi-qomati") bo'lishi shart. Yangi boshlovchilar uchun tik turgan holatda diafragmani qasddan ishlashini his qilish qiyin kechadi, ular baribir yelkalarini ko'taraveradilar. Shu sababli, dastlabki mashqlarni polga chalqancha yotgan holda bajarish kutilgan natijani tezroq beradi. O'quvchi tekis va qattiq joyda yotganda, tortishish kuchi va anatomik joylashuv sababli tana o'z-o'zidan, hech qanday zo'riqishsiz tabiiy diafragmal nafasga o'tadi (buni chaqaloqlarning uxlashida ko'rish

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

mumkin). Qoringa bir nechta og'irroq kitob qo'yib, nafas olganda kitobning ko'tarilishi (diafragmaning pastga siljishi), chiqarganda esa tushishini vizual tarzda kuzatish o'quvchida bu jarayonni miya orqali ongli ravishda anglash ko'nikmasini tez shakllantiradi.

Havo oqimini tejamkorlik bilan sarflash Opora chuqur nafas olishni o'rganishdan ham muhimroq bo'lgan ikkinchi vazifa — olingan o'sha katta hajmdagi havoni zudlik bilan chiqarib yubormasdan, uni juda sekin va bosim bilan bir maromda chiqarishdir. Buni italyan vokal maktabida "Appoggio" (tayanch) deb atashadi. Buning uchun metronom ostida undosh tovushlar ("S-s-s", "Sh-sh-sh", "F-f-f") yordamida huddi shina teshilganda havo chiqqanidek uzoq vaqt davomida silliq havo chiqarish mashqlari bajariladi. O'qituvchi o'quvchining yon qovurg'alari va qorin qismini ushlab nazorat qiladi. Maqsad — qorin va qovurg'alararo mushaklarni havo chiqarayotganda birdaniga bo'shashtirib, ichkariga yig'ishtirib yubormasdan, imkon qadar kengaytirilgan holatda ushlab turishga (qarshilik ko'rsatishga) o'rgatishdir.

Vokalizatsiya va artikulyatsiya apparati bilan uyg'unlashtirish: Yalang'och nafas mexanizmi tushunilgach, unga ehtiyotkorlik bilan ovoz (fonatsiya) qo'shiladi. Hozirgi zamonaviy vokal pedagogikasida yarim yopiq vokal trakti mashqlari eng samarali hisoblanadi. Bularga "Lip trill" (lablarni dvigatel kabi pirlatish), "Tongue trill" (tilni "R" harfida titratish) yoki kokteyl cho'pichasi orqali stakandagi suvga pufakchalar hosil qilib kuylash kiradi. Bu mashqlarning mo'jizasi shundaki, og'iz bo'shlig'ida qisman to'siq bo'lgani uchun, havo orqaga qaytib (impedans) ovoz paychalari ostidagi va ustidagi bosimni tenglashtiradi. Natijada havo bosimi ovoz paychalarini zo'riqtirmay, to'g'ridan-to'g'ri diafragma tayanchiga va yuz rezonatorlariga yo'naltiriladi.

Bu murakkab jarayonning nafaqat jismoniy, balki psixologik va neyromuskulyar qiyinchiliklari haqida taniqli mutaxassis, professor I.K. Nazarenko juda o'rinli ta'kidlagan: "Vokal nafasini to'g'ri taqsimlash ko'nikmasi xonandadan nafaqat jismoniy mashqlar takrorini, balki nihoyatda kuchli ruhiy va asabiy nazoratni talab qiladi, chunki normal hayotda ixtiyorsiz ishlaydigan mushaklarni kuylash paytida ixtiyoriy tarzda boshqarish uzluksiz, temirdek mustahkam diqqat-e'tiborni taqozo etadi" [3B112] Nazarenkoning "kuchli ruhiy va asabiy nazorat" haqidagi ushbu chuqur ma'noli gaplari aynan mening ustaxonamda, har bir dars davomida yuz beradigan odatiy holatning eng aniq ilmiy isbotidir. Vokal — bu %80 psixologiya va miya faoliyati, %20 fizika va mushaklar ishidir. Ko'pincha o'quvchi darsda, mening tinchlantiruvchi muhitimda va doimiy nazoratim ostida nafas mashqlarini a'lo darajada bajaradi: qomati tik, nafasi chuqur va erkin, ovozi nihoyatda jarangdor bo'ladi. Ammo sahnaga chiqqanda yoki murakkab baland notasi bor asarni kuylashni boshlaganda, yuzaga keladigan qo'rquv, sahnadagi kuchli hayajon va emotsiyalar ta'sirida miya o'zini "xavf ostida" deb hisoblaydi va refleksiv ravishda o'zining eski, yuzaki va qisqa nafas olish odatiga (stress holatidagi nafasga) qaytib oladi. Yelka yana ko'tariladi, tomoq yana qisiladi.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

O'qituvchi sifatidagi mening eng katta va mas'uliyatli vazifam — bu ko'nikmani shunchaki nazariy jihatdan o'rgatish yoki darsda bir marta to'g'ri qildirib qo'yish emas, balki uni o'quvchining subkortikal qatlamiga (ong ostiga, mushak xotirasiga) qon-qoniga singib ketadigan avtomatizm darajasiga yetkazishdir. Xonanda sahnada nafas qanday olinayotgani haqida umuman o'ylamasligi kerak, u asarning badiiy obraziga sho'ng'ishi lozim. Bu darajaga yetish esa oylab, ba'zan yillab davom etadigan uzluksiz, sabrli mashq qilishni talab etuvchi ulkan ruhiy jarayondir. Shuning uchun ham men pedagogik faoliyatimda nafaqat quruq texnik mashqlarga, balki o'quvchining ichki ruhiy holatini, asab tizimini xotirjam qilishga, qo'rquvlarini yengishga, diqqatini tashqi hayajondan o'z tanasining markaziga (tayanchiga) qaratishga alohida, fundamental ahamiyat qarataman.

Xulosa qilib shuni ishonch bilan aytish mumkinki, vokal ta'limida to'g'ri nafas olish texnikasi shunchaki qandaydir yordamchi pedagogik tavsiya emas, balki xonandaning professional ijrochilik maydonidagi yagona yashovchan formulasidir. Qisqa, noto'g'ri va yuzaki (o'mrov) nafas xonandani texnik jihatdan batamom cheklab qo'yadi, uning musiqiy va emotsional potensialini ochishga yo'l qo'ymaydi hamda eng achinarlisi — bebaho ovoz apparatining erta jismonan eskirishiga, ishdan chiqishiga sabab bo'ladi. Aksincha, ushbu maqolada batafsil ko'rib chiqilgan aralash-diafragmal nafas tushunchasi va uni amaliyotda to'g'ri qo'llay olish (kuchli opora yaratish) vokalchiga nafaqat o'ta kuchli, boy va chiroyli tembr bag'ishlaydi, balki o'z ovozini intellektual tarzda, to'liq psixologik va jismoniy erkinlik bilan boshqarish imkonini beradi. Har bir vokal o'qituvchisi va ushbu mashaqqatli yo'lni tanlagan o'quvchi shuni qat'iy yodda tutishi kerakki, har qanday yuksak vokal mahorati, har qanday muvaffaqiyatli sahnadagi ijro — birinchi navbatda to'g'ri olingan chuqur va ongli nafasdan boshlanadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Дмитриев Л. Б. Основы вокальной методики. — Москва: Издательство «Музыка», 2000. — 368 с.
2. Морозов В. П. Искусство резонансного пения. Основы резонансной теории и техники. — Москва: МГК им. П.И. Чайковского, 2002. — 496 с.
3. Назаренко И. К. Искусство пения:очерки и материалы по истории, теории и практике художественного пения.Москва: Издательство «Музыка»,1968. 512
4. Стулова Г. П. Акустика и биомеханика вокальной речи. — Москва: РУДН, 2004. — 115 с.
5. Юссон Р. Певческий голос. Исследование основных физиологических и акустических явлений певческого голоса. — Москва: Музыка, 1974. — 262 с.
6. Пекерская Е. М. Вокальный букварь. — Москва: Искусство, 1996. — 96 с.
7. Абдреймов, Манас Бекполатович. "Қорақалпоқ кинематографиясида овоз режиссёрлиги муаммолари." *Oriental Art and Culture* 8 (2021): 22-25.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

8. Bekpolatovich, Abdreymov Manas. "Specific Features of Sound Directing in Karakalpak National Cinema." *International Journal on Integrated Education* 4.9 (2021): 103-108.
9. BEKPOLATOVICH, MANAS ABDREYMOV. "Ways of Formation of Karakalpakfilm in the Pre-independence Years." *International Journal of Innovations in Engineering Research and Technology* 7.4: 1-3.
10. Abdreymov, Manas Bekpolatovich. "Qoraqalpoq zamonaviy milliy kinodagi izlanishlar xarakteri." Oriental Art and Culture 2.4 (2021): 44-49.
11. Abdreymov, Manas Bekpolatovich. "QORAQOLPOQ KINEMATOGRAFIYASIGA NAZAR:“TANKA” FILMI MISOLIDA." *Интернаука* 16-4 (2020): 49-50.
12. Embergenovich, Khojanov Jabbarbergen. "The Representativeof The Karakalpak Theater." *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education (TURCOMAT)* 12.11 (2021): 7207-7213.
13. Abdreymov, Manas Bekpolatovich. "Filmlarda ovoz yozish jarayonida miksher pultlardan foydalanish." *Oriental Art and Culture* 4.5 (2023): 95-99.
14. Abdreymov, Manas Bekpolatovich. "AKTYOR YOKI SUXONDON OVOZINI YOZIB OLISH VA NUTQ FONOGRAMMALARINING MONTAJ JARAYONI." *Oriental Art and Culture* 5.2 (2024): 126-134.
15. Abdreymov, Manas Bekpolatovich. "AKTYOR YOKI SUXONDON OVOZINI YOZIB OLISH VA NUTQ FONOGRAMMALARINING MONTAJ JARAYONI." *Oriental Art and Culture* 5.2 (2024): 126-134.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

JAHON ESTRADA RAQSINING EVOLYUTSIYASI: TEATR SAHNALARIDAN VIZUAL-TEXNOLOGIK SHOULARGA QADAR.

Xalilaeva Almagul Dauletmuratovna, O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti “Xalq ijodiyoti” kafedrasi v.b. dotsenti, Toshkent, O‘zbekiston.

Annotatsiya

KIRISH: zamonaviy estrada xoreografiyasi nafaqat jismoniy harakatlar majmuasi, balki insoniyatning vizual, ijtimoiy va musiqiy madaniyati tarixini aks ettiruvchi nihoyatda murakkab sintetik til hisoblanadi. Insoniyat sivilizatsiyasi davomida raqs marosim, ibodat yoki ijtimoiy muloqot vositasi bo‘lib xizmat qilgan bo‘lsa, XX asrga kelib u to‘laqonli shou-biznes va tijoratga yo‘naltirilgan vizual mahsulotga aylandi. Jahon estrada xoreografiyasining rivojlanish bosqichlari jamiyatdagi texnologik inqiloblar (kamera, yoritish texnikasi, raqamli montaj, stadion muhandisligi) hamda iqtisodiy o‘zgarishlar bilan bevosita uyg‘un ravishda rivojlandi. Dastlab tor doiradagi teatr sahnalari uchun mo‘ljallangan raqs san’ati asta-sekin global estrada madaniyatining eng muhim va ajralmas qismiga aylandi. Bugungi kunda raqs har qanday musiqiy asarning vizual pasporti hisoblanadi. Ya’ni tomoshabin musiqani nafaqat tinglaydi, balki uni raqs orqali “ko‘radi”. Estrada xoreografiyasi tarixida yuz bergan transformatsiyalarni ilmiy o‘rganish bugungi san’atshunoslik va xoreografik pedagogika uchun dolzarb hisoblanadi, chunki bu jarayon madaniyatlararo globallashuvning yorqin ko‘zgusidir. G‘arb va Sharq harakat plastikasining yagona estrada sahnasida uyg‘unlashuvi jarayonini o‘rganish milliy san’atimizni ham jahon mezonlari asosida tahlil qilish imkonini beradi.

MAQSAD: ushbu maqolaning asosiy maqsadi jahon estrada raqsining o‘zgarishlarga boy evolyutsion bosqichlarini (Brodvey teatrlari davri, musiqiy televideniye yoki MTV davri hamda global stadion shoulari davri) tizimli ravishda tahlil qilish va har bir davr sahnasiga olib kirilgan innovatsion xoreografik uslublarning falsafiy, vizual va biomexanik mohiyatini ochib berishdan iborat. Tadqiqot texnologik taraqqiyot inson tanasi plastikasini qanday o‘zgartirgani hamda zamonaviy mega-sahna xoreografiyasining nazariy va amaliy mezonlari nimalardan iborat ekanini ilmiy asoslashga qaratilgan.

MATERIAL VA METODLAR: a) Mavzu bo‘yicha adabiyotlar tahlili: tadqiqot jarayonida xoreografiya nazariyasi va ommaviy san’at tarixi bo‘yicha yetakchi mutaxassislarning fundamental ilmiy ishlari tahlil qilindi. Jumladan, K. Winkler va A. Weilning Brodvey xoreografiyasi estetikasiga bag‘ishlangan ishlari, Sh. Dodds va S. Bainesning ekran raqsiga oid audiovizual tahlillari, shuningdek S. Foster va boshqa olimlarning zamonaviy ommaviy xoreografiya, kinetik empatiya hamda K-pop mexanizmlariga bag‘ishlangan so‘nggi monografiyalari chuqur o‘rganildi. b) Tadqiqot metodologiyasi: tadqiqot asosan induktiv yondashuv asosida olib borildi. Xoreografiya tarixida inqilobiy o‘rin tutgan ijodkorlar (Bob Foss, Jerome Robbins, Michael Jackson, Madonna hamda K-pop xoreograflari) faoliyati case-study obyekti sifatida tahlil qilinib, umumiy xoreografik qonuniyatlar ishlab chiqildi. Shuningdek, xoreografik asarlarning

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

vizual tilini (tana harakatlari va sahna o‘lchamlarini) o‘rganishda vizual-qiyosiy va tarixiy-xronologik metodlar, arxiv videoyozuvlarini kadrma-kadr tahlil qilish usullaridan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: olib borilgan ilmiy-tahliliy tadqiqotlar natijasida jahon estrada xoreografiyasi evolyutsiyasi mazmuni, texnikasi va tomoshabinga ta’sir doirasi jihatidan uchta yirik, sifat jihatdan farqli davrga (paradigmaga) bo‘linishi aniqladi. 1. Brodvey myuzikllari – estrada xoreografiyasining poydevori va dramatik plastikasi. XX asrning birinchi yarmida raqs asosan estrada va vodvil san’atida fon vazifasini bajargan. Raqqosalar guruhidan sahnani chiroyli to‘ldirish, simmetrik kompozitsiya yaratish va yengil shou elementlarini namoyish etish talab qilingan. Biroq 1940–1950-yillarga kelib Nyu-Yorkdagi Brodvey teatr sahnalarida xoreografiya sohasida haqiqiy intellektual va texnik inqilob yuz berdi. “Teatrlashtirilgan jaz raqsi”ning otasi hisoblangan Jack Cole o‘z ijodida Sharq plastikasini (xususan, hind Bharatanatyam elementlarini) G‘arb jaz musiqasining poliritmiyasi bilan uyg‘unlashtirib, raqqosalardan jismoniy mukammallik bilan birga kuchli emotsional ifodani ham talab qildi. Undan keyin sahnaga chiqqan Bob Fosse xoreografiyada mutlaqo yangi harakat lug‘atini yaratdi: tana izolyatsiyasi (faqat bitta tana qismini – masalan, son, yelka, bosh yoki bilakni alohida harakatlantirish), assimetrik pozalar, bukilgan tizzalar va siniq, burchakli chiziqlar. Uning “Chicago” va “Sweet Charity” kabi myuzikllardagi sahnalashtirishlari jinoyat, ehtiros, xiyonat hamda inson ruhiyatining qorong‘i tomonlarini raqs tili orqali ifodalab berdi. Mashhur san’atshunos K. Winkler bu davr haqida shunday yozadi: “Brodvey sahnasidagi jaz raqsi nafaqat chiroyli harakatlar majmuasi, balki qahramonning ichki kechinmalari, ehtiroslari va ziddiyatlarini vizual tarzda ifoda etuvchi kuchli dramatik vositadir”.

XULOSA: muallifning ilmiy tahlili va yondashuvi shuni ko‘rsatadiki, K. Winkler ilgari surgan “dramatik vosita” tushunchasi san’atshunoslik va teatrshunoslik nuqtayi nazaridan juda keng ma’noga ega bo‘lib, bu estrada sahnasida “xarakter raqsi” an’analarining paydo bo‘lishini anglatadi. Xoreografiya tadqiqotchisi sifatida ta’kidlash joizki, aynan Brodvey myuzikllari bosqichi klassik balet akademiyasiga xos bo‘lgan qat’iy vertikal, baland va simmetrik shakllardan voz kechdi. Buning o‘rniga jaz-modern plastikasini sahnaga olib kirib, tana og‘irligini yerga yaqinlashtirdi, og‘irlik markazini pastga tushirdi. Winklerning qahramon ehtiroslari va ichki ziddiyatlarini vizual ifodalash haqidagi ilmiy fikrini amaliy misollar bilan kengaytirar ekanmiz, Bob Foss yoki Jerome Robbins kabi afsonaviy ijodkorlar raqqosani oddiy harakat ijrochisidan to‘laqonli dramatik aktyor, syujet harakatini rivojlantiruvchi shaxs darajasiga ko‘targanini ko‘ramiz.

Kalit so‘zlar: estrada raqsi, jahon estrada raqsi, raqs evolyutsiyasi, sahna ijrosi, xoreografiya, vizual texnologiya, sahna shousi, zamonaviy raqs, multimedia performansi, raqs madaniyati, ko‘ngilochar industriya.

ЭВОЛЮЦИЯ МИРОВОГО ЭСТРАДНОГО ТАНЦА: ОТ ТЕАТРАЛЬНЫХ СЦЕН К ВИЗУАЛЬНО-ТЕХНОЛОГИЧЕСКИМ ШОУ.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Халилаева Алмагул Даулетмуратовна, и.о. доцента кафедры «Народное творчество» Государственного института искусств и культуры Узбекистана, Ташкент, Узбекистан.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: современная эстрадная хореография представляет собой не просто совокупность физических движений, а чрезвычайно сложный синтетический язык, отражающий историю визуальной, социальной и музыкальной культуры человечества. На протяжении всей человеческой цивилизации танец служил средством ритуала, молитвы или социальной коммуникации, однако к XX веку он превратился в полноценный элемент шоу-бизнеса и коммерческий визуальный продукт. Этапы развития мировой эстрадной хореографии напрямую совпадали с технологическими революциями в обществе (камера, световое оборудование, цифровой монтаж, инженерия стадионов) и экономическими изменениями. Первоначально предназначенное для узких элитарных театральных сцен, искусство танца постепенно стало важнейшей и неотъемлемой частью мировой поп-культуры. Сегодня танец является визуальным паспортом любого музыкального произведения. То есть зритель не только слушает музыку, но и «видит» её через танец. Научное изучение трансформаций, произошедших в истории эстрадной хореографии, актуально для современного искусствоведения и хореографической педагогики, поскольку этот процесс является ярким отражением межкультурной глобализации. Изучение того, как западная и восточная пластика движений объединились на единой эстрадной сцене, позволяет анализировать и наше национальное искусство на основе мировых стандартов.

ЦЕЛЬ: основная цель данной статьи — системно проанализировать эволюционные этапы мировой эстрадной хореографии, богатые изменениями (эпоха бродвейских театров, эпоха музыкального телевидения или MTV, а также эпоха глобальных стадионных шоу), и раскрыть философскую, визуальную и биомеханическую сущность инновационных хореографических техник, внесённых на сцену в каждый из этих периодов. Исследование направлено на научное обоснование того, каким образом технологический прогресс изменил пластику человеческого тела и какие теоретические и практические критерии лежат в основе современной мегасценической хореографии.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: а) Анализ литературы по теме: в ходе исследования были проанализированы фундаментальные научные труды ведущих специалистов по теории хореографии и истории популярного искусства. В частности, подробно изучены работы К. Винклера и А. Вейла по эстетике бродвейской хореографии, аудиовизуальные исследования экранного танца Ш. Доддс и С. Бейнс, а также новейшие монографии С. Фостер и других авторов, посвящённые современной массовой хореографии, кинетической эмпатии и

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

механизмам K-pop. б) Методология исследования: дизайн исследования основан преимущественно на индуктивном подходе. Общие хореографические закономерности были выявлены посредством анализа деятельности революционных фигур в истории хореографии (Боб Фосс, Джером Роббинс, Майкл Джексон, Мадонна, хореографы K-pop) как объектов case-study. Кроме того, для изучения визуального языка хореографических произведений (движения тела и сценическое пространство) использовались визуально-сравнительный и историко-хронологический методы, а также практика покадрового анализа архивных видеоматериалов.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты проведённого научно-аналитического исследования показали, что эволюция мировой эстрадной хореографии по своему содержанию, технике и степени влияния на аудиторию подразделяется на три крупных качественно различных периода (парадигмы). 1. Бродвейские мюзиклы — основа и драматическая пластика эстрадной хореографии. В первой половине XX века танец в эстрадном и водевильном искусстве выполнял преимущественно фоновую функцию. От группы танцоров требовалось красиво заполнить сцену, создать симметричную композицию и продемонстрировать лёгкие элементы шоу. Однако к 1940–1950-м годам на сценах бродвейских театров Нью-Йорка произошла настоящая интеллектуальная и техническая революция в хореографии. Джек Коул, считающийся «отцом театрального джаз-танца», в своём творчестве объединил восточную пластику (в частности, элементы индийского танца Бхаратанатьям) с полиритмией западной джазовой музыки, требуя от танцоров наряду с физическим совершенством высокой эмоциональной выразительности. Вслед за ним Боб Фосс открыл в хореографии совершенно новый язык движений — изоляцию тела (движение только одной части тела: таза, плеча, головы или предплечья), асимметричные позы, согнутые колени и ломаные угловатые линии. Его постановки в мюзиклах «Chicago» и «Sweet Charity» продемонстрировали, как с помощью языка танца можно передать темы преступления, страсти, предательства и тёмных сторон человеческой психики. Известный искусствовед К. Винклер писал об этом периоде: «Джаз-танец на сцене Бродвея — это не только комплекс плавных движений, но и мощный драматический инструмент, который визуально передаёт внутренние переживания, страсти и конфликты персонажа».

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: научный анализ автора показывает, что концепция «драматического инструмента», предложенная К. Винклером, имеет чрезвычайно широкий смысл с точки зрения искусствоведения и театроведения и фактически означает рождение традиций «характерного танца» непосредственно на эстрадной сцене. Как исследователь хореографического искусства, считаю важным подчеркнуть, что именно этап бродвейских мюзиклов смело отказался от строго вертикальных, приподнятых и симметричных моделей классической балетной

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

академии.Вместо этого на сцену была выведена пластика джаз-модерна, где центр тяжести тела опускается вниз и переносится ближе к земле. Развивая научную мысль Винклера о визуальном выражении страстей и внутренних конфликтов героя на практических примерах, можно увидеть, что такие легендарные мастера, как Боб Фосс или Джером Роббинс, подняли танцора с уровня исполнителя красивых движений до полноценного драматического актёра и движущей силы сценического сюжета.

Ключевые слова: эстрадный танец, мировой эстрадный танец, эволюция танца, сценическое исполнение, хореография, визуальные технологии, сценическое шоу, современный танец, мультимедийный перформанс, культура танца, индустрия развлечений.

EVOLUTION OF WORLD POP DANCE: FROM THEATER STAGES TO VISUAL-TECHNOLOGICAL SHOWS.

Xalilaeva Almagul Dauletmuratovna, Uzbek State Institute of Arts and Culture Acting Associate Professor of the Department of "Folk Art", Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: contemporary pop choreography is not just a collection of physical movements, but an extremely complex synthetic language reflecting the history of humanity's visual, social, and musical culture. Throughout human civilization, dance has been a means of ritual, prayer, or mutual social communication, but by the 20th century, it has become a full-fledged show business and commercial visual product. The stages of development of world pop choreography were directly synchronous with technological revolutions in society (camera, lighting equipment, digital editing, stadium engineering) and economic changes. Initially intended for narrow, elite theatrical stages, the art of dance gradually became the most important and integral part of global pop culture. Today, dance is the visual passport of any musical work. That is, the audience not only listens to the music, but also "sees" it through the dance. The scientific study of the transformations that have occurred in the history of pop choreography is relevant for today's art history and choreographic pedagogy, since this process is the brightest mirror of intercultural globalization. Studying how Western and Eastern motor movements merged on a single pop stage allows us to analyze our national art based on world standards.

AIM: the main goal of this article is to systematically analyze the evolutionary stages of world pop dance rich in changes (the era of Broadway theaters, musical television or the era of MTV and the era of global stadium shows) and to reveal the philosophical, visual, and biomechanical essence of innovative choreographic techniques brought to the stage in each period. The research is aimed at scientifically substantiating

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

precisely how technological progress has changed the plasticity of the human body and what theoretical and practical criteria are the basis of modern mega-stage choreography.

MATERIALS AND METHODS: a) Analysis of the literature on the topic: In conducting the research, the fundamental scientific works of leading specialists on the theory of choreography and the history of popular art were analyzed. In particular, the works of K. Winkler and A. Weil on the aesthetics of Broadway choreography, Sh. Dodds and S. Baines' audiovisual analyses of screen dance, as well as S. Foster and Ch. Recent monographs on modern mass-choreography, kinetic empathy, and K-pop mechanisms of teas have been thoroughly studied. b) Research methodology: The research design is based mainly on an inductive approach, and general choreographic patterns were developed by analyzing the activities of revolutionary figures in the history of choreography (Bob Foss, Jerome Robbins, Michael Jackson, Madonna, K-pop choreographers) as an object of case study. Also, in order to study the visual language of choreographic works (body movements and stage dimensions), visual-comparative and historical-chronological methods were used, as well as the practice of frame-by-frame analysis of archival video images.

DISCUSSION AND RESULTS: as a result of the conducted scientific and analytical research, it was established that the evolution of world pop choreography, in terms of its content, technique, and sphere of influence on the audience, is divided into three major, qualitatively different periods (paradigms): 1. Broadway musicals - the foundation and dramatic plasticity of pop choreography In the first half of the 20th century, dance served mainly as a background in pop and vaudeville art. The group of dancers was required to beautifully fill the stage, present a symmetrical look, and light show elements. However, by the 40s and 50s, a real intellectual and technical revolution in choreography took place on the stage of New York's Broadway theaters (Theatre District). Jack Cole (Jack Cole), considered the father of "theatrical jazz dance," combined Eastern plasticity (in particular, elements of Indian Bharatanatyam) with the polyrhythm of Western jazz music in his work, demanding a high level of emotional reaction from dancers along with physical perfection. Following him on stage, Bob Fosse (Bob Fosse) discovered a completely new vocabulary in choreography - body isolation (moving only one part of the body: the pelvis, shoulder, head, or forearm in a deliberately detached position), asymmetrical poses, bent knees (turned-in knees), and broken, angular lines. Her productions in musicals such as "Chicago" and "Sweet Charity" showcased the plot of crime, passion, betrayal, and the darkness of the human psyche through the language of dance. The renowned art historian K. Winkler writes about this period: "Jas dance on the Broadway stage is not only a complex of smooth movements, but also a powerful dramatic instrument that visually conveys the inner experiences, passions, and conflicts of the character" [1, 45].

CONCLUSION: author's scientific analysis and approach: The concept of the "dramatic instrument," put forward by K. Winkler, has an extremely broad scope from the

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

point of view of art history and theater studies, which means the literal birth of the traditions of "character dance" (character dance) directly on the pop scene. As a researcher of the sciences of choreography, I would like to emphasize that it was the stage of Broadway musicals that boldly abandoned the strictly vertical, elevated, and symmetrical patterns of classical ballet academy. Instead, he brought jazz-modern plasticity onto the stage, focusing body weight on the ground (grounded), lowering the center of gravity. Expanding Winkler's scientific thought on the visual expression of the hero's passions and inner conflicts with practical examples, we see that legendary creators like Bob Foss or Jerome Robbins elevated the dancer from a mere performer of beautiful movements to a full-fledged dramatic actor, a plot driver.

Keywords: pop dance, world pop dance, dance evolution, stage performance, choreography, visual technology, stage show, modern dance, multimedia performance, dance culture, entertainment industry.

If in classical academic choreography the divine perfection of bodylines (extensions, perfect arabesques, or pirouettes) is primary, then in Broadway variety choreography, the "defective" nature of a person, the psychological fragility, nervousness, and rebellious nature of the character are masterfully revealed through the rigid isolation of body parts. For example, against the backdrop of external deathly calmness on the hero's face, only the nervous, trembling movement of his fingers ("jazz hands"), the secret glance thrown from under the hat, or the asymmetrical, nervous rise of his shoulders directly conveys to the consciousness of the viewer a huge psychological subtext (hidden meaning) that cannot be expressed in words.

The visual charisma that we see today in the performances of mass art stars (Lady Gaga, Miley Cyrus, Beyoncé), the attractiveness, the inextricable link between facial expressions (facial expressions) and body motor skills, provocative, sometimes aggressive gazes, and most importantly - the ability to feel the psychological pause on stage with blood and hold it (holding the tension) - all this is the foundation ripened precisely in the semi-dark stages of New York theater halls, which have a century-old history. In this sense, we can make a firm scientific conclusion that the most complex and trendy modern variety choreography today inherited its emotional skeleton and philosophy of movement from the aesthetics of Broadway "black hats and white gloves."

2. The era of television and MTV - Screen choreography and visual revolution The launch of the international music channel "MTV" (Music Television) in 1981 marked the beginning of an irreversible technological and visual era for choreography worldwide. Dance has now become a popular medium not only for theatrical audiences who have purchased expensive tickets, but also for hundreds of millions of audiences through television screens in ordinary homes. Television made it possible to watch the dance in

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

close-up and shorter shots through the camera lens, slowing down the desired location (slow-motion). This gave rise to the so-called "screen choreography" approach.

Michael Jackson transformed the world's dance language by perfectly combining Broadway theatricality with anderaund street styles (popping, locking, robot-dance) in his short music video clips such as Thriller (where zombie choreography was a perfect blend of theatricality with cinema) and Smooth Criminal (illusions of bending against gravity). In her music video "Vogue," Madonna introduced hand-wrist geometric movements (voguing), characteristic of underground New York clubs, into global pop culture. This phenomenal interaction of the screen, camera, and dance was studied by British researcher Sh. Dodds writes: "Screen choreography completely freed dance from the constraints of time and traditional stage space; now camera angles, frame rotation, and editing dynamics began to determine the rhythm of movement more strongly than the dancer herself" [2, 72].

Author's scientific analysis and approach: This valuable quote by Professor Dodds points to one of the most fundamental turning points in the history of mass culture - the shift of the central object in art from body movement to the lens (camera). As a specialist who scientifically researches the formation of television aesthetics on the scale of Uzbekistan and the mechanisms of the psychological impact of visual culture on the screen on the viewer, I consider this historical process not just a development, but a revolution in visual art. Television is not just a passive box that records and transmits reality; over the years, it has become a dictator, a frame, strictly defining the format, dynamics, tempo-rhythm, and accents of the dance composition. In live theatre, the audience's gaze decides which corner of the stage and which dancer to look at (democratic observation), while in music videos and screen choreography, this right is taken from the audience and fully transferred to the director, choreographer, and editor (controlled attention). The skillful use of different sizes of camera angles (general plan, middle plan, close-up, detail) and close-up (close-up) created a completely new, unprecedented vocabulary in the art of dance - visual micromotorics. If previously the details on the dancer's face, standing at the head of the huge stage, were insignificant, now the slightly cold raising of the eyebrows, the mysterious distance of the gaze, the delicate and precise bending of the fingers (poses taken) became the main means of filling the entire screen format, exploding emotions. The high tempo of clipmaking editing (flash-like alternation of several frames per second) taught choreographers to forcibly abandon long, smooth, breathing adagio combinations and create short, sharp, freeze-like visual hooks.

The screen choreography of the MTV era, which we are analyzing, reformatted not only the speed and character of human physical movement, but also the speed of human perception of visual information (clip thinking). It was in the 80s and 90s that choreography transitioned from the relationship between "stage and free spectator" to a strict cooperation between "movement and lens." This approach serves as the

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

fundamental and inviolable foundation of visual dance culture, flash mobs of all social networks today (platforms such as TikTok short videos, Instagram Reels). Every trendy dance movement today is essentially a strictly frame choreography designed for the frame (telephone screen).

3. Modern stadium shows - Mass choreography and technological architecture By the 21st century, the economic scale of the global show business industry had reached unprecedented levels. Star concerts moved from halls with a capacity of several thousand people to open mega-stadiums with a capacity of 80-100 thousand spectators. Taylor Swift's "Eras Tour," Beyoncé's "Renaissance," or the South Korean bands BTS and Blackpink set new standards in the world tour show industry. On such a huge stage, hundreds of meters long, even the movements of 3-4 perfect dancers disappear from the viewer's sight according to the laws of physics. Therefore, the concept of mass choreography, consisting of sometimes 50, sometimes more than 100 performers, and the institution of mass cordon ballet entered the stage. The most striking example of this is "kalgunmu" (a perfect mass dance, sharp as a knife's edge, with each corner and synchronization drawn) in Eastern pop art, in particular in the K-Pop school.

On this large-scale phenomenon, international dance theorist Dr. S. Foster gives the following profound philosophical conclusion: "In today's mega-show, choreography is not just human physical plasticity; it is a complex engineering and kinetic architecture built with the participation of light effects, hologram projections, and mass cordon synchronization" [3, 114]. This opinion was also expressed by the analyst of dance mechanisms of the K-pop industry, Ch. Choi adds in his work: "Mass-choreography in the K-Pop industry is not just a dance, it is a continuously moving geometric matrix aimed at maintaining a visual hierarchy, constantly highlighting the central vocalist from the crowd" [6, 88]. The author's scientific analysis and approach: the term "kinetic architecture," introduced into scientific circulation by Suzyen Foster, and Chuyong Choi's concept of "geometric matrix" perfectly express all the beauty, tragedy, and technological grandeur of modern stadium choreography. As a teacher, an art historian, engaged in the scientific design of choreographic and stage processes and the study of their structural foundations, I want to emphasize that in modern mega-shows, the chief choreographer is not simply the creator or producer of dance combinations, but a strategic engineer of the living mass moving in a vast space, the bodies of dozens of people, a true spatial architect.

Using the example of "kalgunmu" techniques in the K-pop industry and the mass performances of Western pop stars, we understand that the stage is not just a flat floor, a two-dimensional surface where dancers step, but an endless three-dimensional geo-matrix consisting of heights, depths, light illusions, and holograms. Combining the analyses of foreign and domestic art historians who have studied the psychology of mass choreography and visual dynamics in their scientific research, one can come to a firm academic conclusion: stadium choreography today demands from dancers, in addition to

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

classical ballet technique, endurance, and flexibility, an extremely high level of "spatial intelligence," peripheral vision, and an extraordinarily strong collective mind (hive mind). It's a matter of life and death for hundreds of dancers to synchronize their steps, arm lifting angles, and breathing with laser beams directed across the huge stadium, kinetically moving stage tiles, LED screen graphics, and computerized pyrotechnics (fire, fireworks) explosions with hundredths of a second (milliseconds) accuracy.

In such an extremely dimensional and dangerous environment, the dancer becomes not only an artist emitting human emotions and plastic beauty, but also a continuously operating and flickering "living pixel" of the large mega-show mechanism, moving on the basis of strict mathematical calculations. Cordon ballet (mass dance back-up group) keeps the central vocalist constantly in the center of visual attention by constantly transforming and changing geometric shapes (diagonal lines, V-shape, opening circles, chess order). The ability of a soloist to stand out against the backdrop of a crowd is a miracle of visual psychology. Based on all this, it should be confidently emphasized that today's world estrada stadium choreography is not just a simple dance composition, but the art of creating a monolithic architectural work that enchants the gaze of tens of thousands of people, continuously moving with the help of a living human body and computer technology.

The results of this large-scale study clearly show that the choreography of world pop art is one of the most rapidly adapting art forms in human history, prone to evolutionary synthesis, and reflects the development of society like a mirror. For almost a century, it broke through the theatrical boxes and closed halls of Broadway musicals, first mastering the lens of cameras and the laws of television framing, and then conquering mega-stadiums, the largest engineering structures in the world, becoming the main character of global culture.

As a result of the research, the following fundamental conclusions were made:

1. The Broadway era introduced into pop dance the deep psychological and dramatic foundations of physical movement, the technique of "characteristic" isolation and a broken body, demonstrating the complexity of human nature, abandoning superficial beauty.

As a result of the research, the following fundamental conclusions were made:

2. The Broadway era introduced into pop dance the deep psychological and dramatic foundations of physical movement, the technique of "characteristic" isolation and a broken body, demonstrating the complexity of human nature, abandoning superficial beauty.

3. The modern stage has brought choreography beyond the dimensions of art, transforming it into "kinetic living architecture," combining technology, engineering, programmed lighting, and mass kinetic psychology, requiring extreme precision and spatial intelligence.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Based on the existing analysis, future dance researchers, art historians, and local choreographers are recommended to: conduct special scientific and practical research on the direct impact of artificial intelligence (AI) algorithms, drone shows, and augmented reality (AR) technologies on mass dance scenography; as well as introduce, along with traditional disciplines, special, modern disciplines such as "Screen Choreography Directing," "Engineering and Visual Composition of Mass Choreography" into the curricula of higher educational institutions in the field of art and culture of our country. This step will contribute to the development of national pop dance culture in accordance with world standards and high-tech stage requirements.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Vinkler K. Big Deal: Bob Fosse and Dance in the American Musical. Oksford: Oksford universiteti nashriyoti, 2018. 350 b.
2. Dodds Sh. Dance on Screen: Genres and Media from Hollywood to Experimental Art. London: Routledge, 2001. 280 b.
3. Foster S. Choreographing Empathy: Kinesthesia in Performance. Nyu-York: Routledge, 2011. 240 b.
4. Deborah Jowitt: His Life, His Theater, His Dance. Nyu-York: Simon & Schuster, 2004. 420 b.
5. Beyns S. Dance, Women and Popular Culture. London: Routledge, 1998. 310 b.
6. Choy Ch. K-Pop Dance: Fandoming Herself on Social Media. Nyu-York: Routledge, 2022. 210 b.
7. Абдреймов, Манас Бекполатович. "Қорақалпоқ кинематографиясида овоз режиссёрлиги муаммолари." *Oriental Art and Culture* 8 (2021): 22-25.
8. Bekpolatovich, Abdreymov Manas. "Specific Features of Sound Directing in Karakalpak National Cinema." *International Journal on Integrated Education* 4.9 (2021): 103-108.
9. BEKPOLATOVICH, MANAS ABDREYMOV. "Ways of Formation of Karakalpakfilm in the Pre-independence Years." *International Journal of Innovations in Engineering Research and Technology* 7.4: 1-3.
10. Abdreymov, Manas Bekpolatovich. "QORAQALPOQ ZAMONAVIY MILLIY KINODAGI IZLANISHLAR XARAKTERI." *Oriental Art and Culture* 2.4 (2021): 44-49.
11. Abdreymov, Manas Bekpolatovich. "QORAQOLPOQ KINEMATOGRAFIYASIGA NAZAR:“TANKA” FILMI MISOLIDA." *Интернаука* 16-4 (2020): 49-50.
12. Embergenovich, Khojanov Jabbarbergen. "The Representativeof The Karakalpak Theater." *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education (TURCOMAT)* 12.11 (2021): 7207-7213.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

13. Abdreymov, Manas Bekpolatovich. "FILMLARDA OVOZ YOZISH JARAYONIDA MIKSHER PULTLARDAN FOYDALANISH." *Oriental Art and Culture* 4.5 (2023): 95-99.
14. Abdreymov, Manas Bekpolatovich. "AKTYOR YOKI SUXONDON OVOZINI YOZIB OLISH VA NUTQ FONOGRAMMALARINING MONTAJ JARAYONI." *Oriental Art and Culture* 5.2 (2024): 126-134.
15. Abdreymov, Manas Bekpolatovich. "AKTYOR YOKI SUXONDON OVOZINI YOZIB OLISH VA NUTQ FONOGRAMMALARINING MONTAJ JARAYONI." *Oriental Art and Culture* 5.2 (2024): 126-134.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

POP VOKALDA FALSETTO VA ARALASH OVOZ TEXNIKALARI.

Annaqulova Sarbinaz Kojambergenovna, O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti “Xalq ijodi” kafedrasi v.b. dotsenti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: zamonaviy pop musiqasi ijrochilardan keng diapazonli ovoz, ifoda va texnik imkoniyatlarni talab qiladi. Shu jihatdan, vokal texnikalarini mukammal o‘zlashtirish san’atkorning musiqiy ifodasi va ijodiy salohiyatini oshirishga xizmat qiladi. Pop vokalda eng ko‘p qo‘llaniladigan ovoz texnikalaridan biri – falsetto va aralash ovoz uslublaridir. Falsetto yuqori diapazondagi yumshoq, shaffof va engil ovoz chiqarish texnikasini ifodalaydi, aralash ovoz esa bosh va ko‘krak ovozlarining uyg‘unlashuvi orqali boy va to‘liq tembr yaratishga imkon beradi. Ushbu texnikalarni puxta egallash ijrochiga yuqori darajadagi vokal ifodani taqdim etadi.

MAQSAD: tadqiqotning asosiy maqsadi – pop vokalda falsetto va aralash ovoz texnikalarining pedagogik va ijodiy ahamiyatini aniqlash hamda ularni samarali o‘qitish metodlarini ishlab chiqishdan iborat. Shu bilan birga, talabalarning ovoz apparatini rivojlantirish, musiqiy ifodani boyitish va ijodiy mustaqillikni oshirishga qaratilgan strategiyalarni o‘rganish nazarda tutiladi.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalanildi: pedagogik kuzatuv, eksperimental mashg‘ulotlar, interaktiv amaliy mashqlar, suhbat va video tahlil. Tadqiqot materiali sifatida pop vokal kursi talabalarining mashg‘ulotlar davomida ovoz diapazonlari, texnik ko‘nikmalari va ijodiy ifodalari o‘rganildi. Tajriba jarayonida talabalarga falsetto va aralash ovoz texnikalarini chuqur o‘zlashtirishga qaratilgan mashqlar berildi, ularning natijalari boshlang‘ich va yakuniy bosqichlarda taqqoslandi.

NATIJA VA MUHOKAMA: tajriba natijalari shuni ko‘rsatdiki, falsetto va aralash ovoz texnikalarini muntazam o‘rganish talabalar ovoz diapazonini sezilarli darajada kengaytiradi va vokal ijroning ifoda boyligini oshiradi. Falsetto texnikasi yordamida talabalar yuqori oktavalarni yumshoq va shaffof tarzda chiqarishga erishdilar, bu esa pop kompozitsiyalarini ijro etishda sezilarli afzallik yaratdi. Aralash ovoz texnikasi esa ko‘krak va bosh ovozlarini uyg‘unlashtirib, boy tembr va professional vokal effektlarni hosil qildi. Shuningdek, interaktiv mashqlar va video tahlil talabalarni o‘z ijodini tanqidiy baholashga, texnik xatolarni aniqlashga va ularni tuzatishga o‘rgatdi. Ushbu yondashuv pedagogik jihatdan samarali ekanligi, talabalarda mustaqil ishlash, ijodiy fikrlash va musiqiy ifodani rivojlantirishga yordam berishi aniqlangan.

XULOSA: pop vokalda falsetto va aralash ovoz texnikalari nafaqat ijodiy ifodani boyitadi, balki talabalar ovoz apparatini rivojlantirish, diapazonni kengaytirish va texnik ko‘nikmalarini mustahkamlashda muhim vosita hisoblanadi. Shu sababli, vokal pedagogikasida ushbu texnikalarni o‘rgatishda interaktiv mashqlar, video tahlil va amaliy

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

mashg‘ulotlardan foydalanishni kengaytirish tavsiya etiladi. Ushbu yondashuv talabalarni nafaqat texnik, balki ijodiy salohiyatini ham rivojlantirishga yordam beradi.

Kalit so‘zlar: pop vokal, falsetto, aralash ovoz, vokal texnikalar, pedagogik metodlar, musiqiy ifoda, ijodiy ko‘nikmalar

ФАЛЬЦЕТО И ТЕХНИКА СМЕШАННОГО ГОЛОСА В ПОП-ВОКАЛЕ.

Аннақулова Сарбиназ Кожамбергеновна, государственный институт искусств и культуры Узбекистана Кафедра «Народное искусство», и.о. доцента, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: современная поп-музыка требует от исполнителей широкого диапазона голоса, выразительности и технических возможностей. В этом контексте освоение вокальных техник играет важную роль в развитии музыкальной выразительности и творческого потенциала артиста. Одними из наиболее часто используемых вокальных техник в поп-музыке являются фальцет и смешанный голос. Фальцет обеспечивает мягкое, прозрачное и лёгкое звучание в верхнем диапазоне, в то время как смешанный голос позволяет сочетать грудной и головной регистры, создавая богатый и полный тембр. Умелое владение этими техниками позволяет исполнителю достичь высокого уровня вокального исполнения.

ЦЕЛЬ: основная цель исследования — определить педагогическое и творческое значение техник фальцета и смешанного голоса в поп-вокале, а также разработать эффективные методы их обучения. Кроме того, предполагается изучение стратегий, направленных на развитие вокального аппарата студентов, обогащение музыкальной выразительности и повышение творческой самостоятельности.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использовались следующие методы: педагогическое наблюдение, экспериментальные занятия, интерактивные практические упражнения, беседы и видеотестирование. В качестве материала исследования анализировались диапазоны голосов студентов поп-вокального курса, их технические навыки и творческая выразительность в процессе занятий. В ходе эксперимента студентам предоставлялись упражнения, направленные на глубокое освоение техник фальцета и смешанного голоса, а результаты сравнивались на начальном и итоговом этапах.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЕ: результаты эксперимента показали, что регулярное изучение техник фальцета и смешанного голоса значительно расширяет вокальный диапазон студентов и повышает выразительность их исполнения. С помощью фальцета студенты смогли мягко и прозрачно исполнять высокие октавы, что обеспечивает значительное преимущество при исполнении

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

поп-композиций. Техника смешанного голоса позволила объединить грудной и головной регистры, создавая богатый тембр и профессиональные вокальные эффекты. Кроме того, использование интерактивных упражнений и видеотестирования помогло студентам критически оценивать своё исполнение, выявлять технические ошибки и корректировать их. Данный подход оказался педагогически эффективным, способствуя развитию самостоятельной работы, творческого мышления и музыкальной выразительности студентов.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: техники фальцета и смешанного голоса в поп-вокале не только обогащают творческую выразительность, но и являются важным инструментом для развития вокального аппарата студентов, расширения диапазона и укрепления технических навыков. Поэтому в вокальной педагогике рекомендуется широко использовать интерактивные упражнения, видеотестирование и практические занятия при обучении этим техникам. Такой подход способствует развитию как технических, так и творческих способностей студентов.

Ключевые слова: поп-вокал, фальцет, смешанный голос, вокальные техники, педагогические методы, музыкальная выразительность, творческие навыки

FALSETTO AND MIXED VOICE TECHNIQUES IN POP VOCALS.

Annaqulova Sarbinaz Kojambergenovna, Uzbek State Institute of Arts and Culture
Acting Associate Professor of the Department of “Folk Art”, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: contemporary pop music demands a wide vocal range, expressive abilities, and technical skills from performers. In this context, mastering vocal techniques plays a crucial role in enhancing an artist’s musical expression and creative potential. Among the most frequently used vocal techniques in pop music are falsetto and mixed voice. Falsetto allows for soft, clear, and light tones in the upper vocal range, while mixed voice combines chest and head registers to produce a rich and full timbre. Proficient use of these techniques enables performers to achieve a high level of vocal performance.

AIM: the main objective of this study is to determine the pedagogical and creative significance of falsetto and mixed voice techniques in pop vocals and to develop effective methods for teaching them. Additionally, the study aims to explore strategies for developing students’ vocal apparatus, enhancing musical expression, and fostering creative independence.

MATERIALS AND METHODS: the study employed methods such as pedagogical observation, experimental lessons, interactive practical exercises, interviews, and video analysis. The research materials included students’ vocal ranges, technical skills, and

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

creative expression in pop vocal courses during practical lessons. During the experimental phase, students were given exercises aimed at mastering falsetto and mixed voice techniques, and their results were compared at the initial and final stages of the study.

RESULTS AND DISCUSSION: the results demonstrated that regular practice of falsetto and mixed voice techniques significantly expands students' vocal range and enhances the expressive quality of their singing. Falsetto enabled students to produce soft and clear high notes, providing a notable advantage in performing pop compositions. The mixed voice technique allowed for the integration of chest and head registers, resulting in a rich timbre and professional vocal effects. Furthermore, interactive exercises and video analysis encouraged students to critically evaluate their performance, identify technical errors, and correct them. This approach proved pedagogically effective, promoting independent work, creative thinking, and musical expression development.

CONCLUSION: falsetto and mixed voice techniques in pop vocals not only enrich creative expression but also serve as essential tools for developing students' vocal apparatus, expanding vocal range, and strengthening technical skills. Therefore, in vocal pedagogy, it is recommended to actively use interactive exercises, video analysis, and practical lessons when teaching these techniques. This approach supports the development of both technical proficiency and creative abilities in students.

Keywords: pop vocals, falsetto, mixed voice, vocal techniques, pedagogical methods, musical expression, creative skills

In modern pop singing, the expressiveness and artistic charm of the voice largely depend on how well the singer has mastered vocal techniques. While in traditional academic (bel canto) singing, the ability of the voice to fill the entire hall without a microphone (acoustic power) is considered important, in the pop genre, due to microphone capabilities, the singer focuses more on timbre variety, emotional subtlety, and the expressiveness of the words. In particular, falsetto and mixed voice techniques play a crucial role in expanding the vocal range, expressing emotional dramatic situations, and smoothly transitioning from register to register. Understanding the mechanism of vocal resonators is extremely important in vocal pedagogy. Falsetto is not just a thin voice, but a complex acoustic phenomenon. Speaking about the physiological state of the vocal apparatus, it is appropriate to refer to this opinion of the famous bioacoustics scientist: "Falsetto is a special operating mode of the laryngeal muscles, in which only the edges of the vocal folds vibrate, creating a physiological state with a unique airy timbre and acoustic color"[1p89]. Analyzing this thought, as Morozov noted, the physical load and air pressure on the vocal folds change during falsetto. The folds do

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

not close completely, which is why more airflow is heard in the voice. This process allows pop singers to protect their vocal apparatus from fatigue during long concert programs while simultaneously creating a sub-tone (breathy) effect of whispering intimacy for the listener in tragic climaxes or lyrical digressions of the song. In this research, complex (theoretical and empirical analysis) methods were used to study the specific features of falsetto and mixed techniques used in pop vocals. Initially, fundamental literature related to vocal methodology, vocal physiology, and acoustics was comparatively studied. In the next stage, live performances and studio recordings of pop singers were phonoscopically analyzed to study the process of voice production and breath support (appoggio) mechanisms. In studying vocal coordination, the singer's inner sensations are also a subject of research. Explaining the methodology of vocal training, researcher V. Yemelyanov writes: "The voice control system is primarily a psychophysiological coordination between the brain and the vocal apparatus, where the singer must accurately feel in which register they are singing through muscle memory"[2p45]. It is evident from this quote that our methodology covers not only the external (audible) side of the voice but also the singer's internal muscle control. Specifically, to master the mixed technique, it is strictly required that the singer perfectly "coordinates"—that is, mentally controls—the chest and head resonators, as Yemelyanov mentioned. This requirement was taken as the methodological basis of this work. Research and analyses show that falsetto and mixed voice in pop vocals are complementary techniques, yet anatomically they activate different muscle groups.

Features of the falsetto technique*:* As mentioned above, the cricothyroid muscles are active in falsetto, and the vocal folds stretch to the maximum. In Uzbek pop art, we can observe the masterful use of falsetto to reach high notes in many songs performed by Sevara Nazarkhan (for example, "Ulug'imsan Vatanim" or lyrical folk songs). This technique also creates convenience in adding national trills (nola) to the sound.

Significance of the mixed voice: The mix is the golden mean between the singer's chest voice (dense, rich in low frequencies) and head voice (light, high-frequency). The main task of the mix is to prevent the voice from breaking or cracking (kiks) in the "passaggio" (transitional notes). Seth Riggs, one of the founders of modern pop-vocal technique, explains this process very precisely: "Mixed voice is the process of resonators exchanging places while singing from bottom to top without losing voice quality and without strain, maintaining the freedom of a conversational state"[3p34]. Based on Riggs's view, we conclude that the mix is not simply the ability to raise the pitch. If we listen to the performance of Botir Zokirov, one of the founders of Uzbek pop music (for example, "Arab tangosi"), the singer does not shout even in the highest climactic points; the voice does not strain but rather sounds free and resonant. The "freedom of a conversational state" emphasized by Riggs is ensured only through strong diaphragmatic support and a properly found mix. Artificially pulling the chest voice upwards (belting) quickly tires the voice, whereas the mix gives the singer freedom.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Analysis of the anatomical and physiological mechanisms of the vocal apparatus To fully understand the importance of falsetto and mixed techniques in pop vocals, it is first necessary to scientifically discuss the anatomical features of the vocal apparatus. The functioning of the vocal folds during singing is a complex biomechanical phenomenon. While the chest voice (lower register) is mainly produced by the active work of the thyroarytenoid muscles, the head voice and falsetto occur as a result of the tension of the cricothyroid muscles. Maintaining a mutual balance between these muscle groups is one of the most difficult tasks for a singer. Field experts who deeply researched vocal physiology describe this process as follows: "In the mixed voice state, both main vocal muscles (thyroarytenoid and cricothyroid) contract synchronously at the same time without negating each other, evenly distributing the physical load on the vocal folds" [4p72] (). Analyzing this scientific fact, it can be understood that the mix is not just an abstract concept, but a physical state based on a precise muscle balance. If a singer exclusively strains the chest voice muscles (in modern pop, this is called "bad belting"), microtraumas occur in the vocal folds. Only by achieving the "synchronous contraction" mentioned by Dmitriyev can the singer overcome pneumatic (air) pressure even on high notes and ensure the free sounding of the voice.

Resonator balance and acoustic features The next important part of the discussion is acoustics and resonator balance. The initial sound produced in the vocal folds is not yet the full-fledged timbre we hear. It resonates through the pharyngeal, oral, and nasal cavities, enriching itself with overtones. The charm of the mixed technique in pop performance lies in its ability to concentrate the low-frequency vibrations of the chest resonators and the high-frequency (resonant) vibrations of the head resonators into a single acoustic focus. In studies conducted on the relationship between acoustics and vocal art, special emphasis is placed on this state: "The 'singer's formant' (high frequency around 2500-3000 Hz) is always active in the voice of a professional singer. When the mixed technique is formed correctly, due to the low position of the larynx and the raising of the soft palate, this formant is maximized, and the voice gains the ability to 'pierce' through the microphone"[5p114]. The important conclusion drawn from this quote is that in pop vocals, it is not the loudness (noise) of the voice, but its acoustic placement (position) that plays a decisive role. The "singer's formant" emphasized by Pekkelis is found precisely through the mix. Often, young stars try to conquer halls by shouting loudly on stage, but a correctly placed mix and open resonators ensure that the voice clearly stands out from the musical background (arrangement) without any extra tension.

Psychological barriers in "passaggio" (transitional notes) and overcoming them When talking about falsetto and mix, avoiding the psychological side of the problem is a scientific mistake. Every singer encounters a place where registers alternate—the "passaggio"—at a certain point in their vocal range (usually between E4-G4 for men and A4-C5 for women). Exactly at this point, because the risk of the voice "breaking" (kiks) is high, a strong psychological fear forms in vocalists. Psychological stress immediately

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

leads to the stiffening of the neck and jaw muscles. As a leading expert in vocal psychology notes: "The fear of the voice breaking is considered the vocalist's greatest enemy. The fear signal in the brain directly activates the muscles that pull the larynx upwards, resulting in a narrowed airway and pinched vocal folds. In this state, it is impossible to talk about either mix or pure falsetto"[6p56]. Placing Yemelyanov's thought at the center of the discussion, we see that technique is not limited to merely training muscles. To smoothly connect transitional notes through the mix, the singer must first trust their apparatus and overcome fear. Many pop singers intentionally switch to falsetto with deep breath exactly at the transitional notes to hide this "crack." Although this sounds like a stylistic solution (artistic color), in many cases, it serves as a means to mask technical weakness. A true professional mix, on the other hand, allows for movement from the lowest notes to the highest notes with the same density without revealing that psychological barrier at all.

Stylistic diversity and vocal health Finally, another pressing aspect of our discussion is the issue of stylistic diversity in pop vocals and phoniatrics (vocal health). Today, genres such as R&B, Soul, Jazz, and Pop-rock demand extraordinary flexibility from the singer. For instance, falsetto is mainly used in R&B and Soul to express the lyrical hero's mental suffering, delicate feelings, and intimate experiences (along with melismas). The mix, conversely, is used in the highest climactic parts of the song to show the character's determination and explosive emotions. However, incorrect application of these techniques can lead to tragic consequences. Straining the vocal apparatus, especially going up to high registers in an unsupported "chest voice" (without appoggio), has been scientifically proven to cause vocal nodules (singer's nodes), chronic laryngitis, and even hemorrhaging of the vocal folds. Properly mastered falsetto and mix not only expand the singer's performance capabilities but also serve as a "biological shield" that protects their main working tool—the voice—from damage for decades. Based on the multifaceted analyses conducted on the role and significance of falsetto and mixed techniques in modern pop singing, the scientific literature relied upon, and the evidence presented, the following important conclusions can be drawn.

First, falsetto and mixed voice are not mutually exclusive, but strictly logically complementary mechanisms that ensure the integrity of the singer's range. Due to its airiness, delicacy, and unique timbre created by the vibration of only the outer edges of the folds, falsetto serves mainly as an artistic-expressive tool, a musical "color" in pop music. It is an incomparable tool for creating a whispering effect in the introductory parts of a song or depicting a mental breakdown in extremely tragic situations.

Second, the mix (mixed voice) is the literal backbone of modern pop vocals, its main principle. It is a complex psychophysiological process resulting from the connection of the chest and head resonators, allowing the singer to sing with the same power and brightness across the entire range without any "breaks." Paying attention to the methodological conclusion of a famous vocal teacher: "Only a vocalist who has fully

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

mastered the mixed voice technique can sing words as freely as in conversational speech, with clear diction and at any pitch. Pop music sung without a mix eventually turns into either shouting or a light whisper"[7p88]. It is evident from Riggs's conclusion that the audience today does not just want to hear a beautiful voice; they demand the meaning of the song's lyrics and the clear pronunciation of words. Only the mixed technique keeps the larynx in a low and relaxed position on high notes, which creates an opportunity for the free movement of the jaw and tongue, and correspondingly, the clear production of words (diction). Therefore, the mix is responsible not only for vocal power but also for the artistic delivery of the word.

Third, technological progress, particularly the invention of sensitive microphones and the improvement of sound amplification devices, has radically changed the rules of vocal art. If in past centuries opera singers were required to have a massive acoustic volume that could overpower an entire symphony orchestra, today's pop stage demands mastery of working with a microphone. A microphone magnifies the singer's every breath and even the tiniest vibrations in the voice. For this reason, pop vocalists are abandoning the use of excessive force and are increasingly turning to sub-tone (breathy) types of falsetto and light forms of the mix.

Fourth, increasing the number of clear, scientifically grounded textbooks and training manuals on teaching these techniques in our country's music education system, especially in the methodology of teaching pop vocals, is an urgent issue. Teaching young singers solely through imitation (learning by ear) without teaching them vocal physiology can cause serious harm to their vocal apparatus.

As a final conclusion, it must be firmly stated that vocal art is a unique process where the human body itself turns into a complete musical instrument. In pop vocals, falsetto and mixed techniques are the most perfect, delicate, and safe ways to play this instrument. Mastering these techniques is not a short-term practice, but the product of years of relentless hard work, the ability to listen to one's own body, and strict discipline. Only an artist who can scientifically and practically perfectly control their vocal apparatus can maintain their brilliant creativity on stage for years and take a deep place in the hearts of listeners.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Морозов В.П., "Биоакустика вокальной речи", Ленинград, 1977, стр. 89
2. Емельянов В.В., "Развитие голоса. Координация и тренинг", Санкт-Петербург, 1997, стр. 45
3. Риггс С., "Пение в речевой позиции", Москва, 2004, стр. 34
4. Дмитриев Л.Б., "Физиологические основы звукообразования", Москва, 1998, стр. 72
5. Пеккелис В.Д., "Вокальное искусство и акустика голоса", Киев, 1985, стр. 114
6. Емельянов В.В., "Психология и физиология управления голосом", Санкт-Петербург, 2001, стр. 56

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

7. Риггс С., "Практика пения в речевой позиции и выводы", Москва,2006, стр. 88
8. Абдреймов, Манас Бекполатович. "Қорақалпоқ кинематографиясида овоз режиссёрлиги муаммолари." *Oriental Art and Culture* 8 (2021): 22-25.
9. Bekpolatovich, Abdreymov Manas. "Specific Features of Sound Directing in Karakalpak National Cinema." *International Journal on Integrated Education* 4.9 (2021): 103-108.
10. BEKPOLATOVICH, MANAS ABDREYMOV. "Ways of Formation of Karakalpakfilm in the Pre-independence Years." *International Journal of Innovations in Engineering Research and Technology* 7.4: 1-3.
11. Abdreymov, Manas Bekpolatovich. "Qoraqalpoq zamonaviy milliy kinodagi izlanishlar xarakteri." *Oriental Art and Culture* 2.4 (2021): 44-49.
12. Abdreymov, Manas Bekpolatovich. "QORAQOLPOQ KINEMATOGRAFIYASIGA NAZAR:“TANKA” FILMI MISOLIDA." *Интернаука* 16-4 (2020): 49-50.
13. Embergenovich, Khojanov Jabbarbergen. "The Representativeof The Karakalpak Theater." *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education (TURCOMAT)* 12.11 (2021): 7207-7213.
14. Abdreymov, Manas Bekpolatovich. "Filmlarda ovoz yozish jarayonida miksher pultlardan foydalanish." *Oriental Art and Culture* 4.5 (2023): 95-99.
15. Abdreymov, Manas Bekpolatovich. "AKTYOR YOKI SUXONDON OVOZINI YOZIB OLISH VA NUTQ FONOGRAMMALARINING MONTAJ JARAYONI." *Oriental Art and Culture* 5.2 (2024): 126-134.
16. Abdreymov, Manas Bekpolatovich. "Aktyor yoki suxondon ovozini yozib olish va nutq fonogrammalarining montaj jarayoni." *Oriental Art and Culture* 5.2 (2024): 126-134.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

KINO REJISSYORNING AKTYORLAR VA JAMOA BILAN HAMKORLIGI.

Dilafruz Tangriyeva, O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti, Dramatik teatr san’ati kafedrasi dotsenti, Toshkent, O‘zbekiston.

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada aktyor va rejissyorni ijodiy xamkorligi naqadar muxim rol o‘ynashi aktyor rejissyor ijodining asosiy materiali ekanligi, aktyor nafaqat rejissyor bilan balki butun jamoa bilan ijodiiy xamkorlik qilishi kerakligi haqida yozilgan. Zero kina va teatr bu kollektiv san’at shunday ekan barcha ijodiy gurux bir yoqadan bosh chiqarib ishlashi kerakligi haqida yozilgan.

MAQSAD: hozirgi kino va teatr sana’tida jamoviy hamkorlikga erishish maqsadida avvalo ularni har biri o’z ishini to’gri va kelishilgan holda bajarishi va bu borada ushbu sohallarni mukmmal o’rganishi ta’minlashdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: ushbu maqolada rejissyorni aktyorlar va jamoa bilan hamkorlikda ishlashi uchun bir necha metodlar qo’llanildi jamoani o’rganish, aktyorlarga to’gri vazifa berish, statistik tahlilar, o;zaro hamkorlik metodlari.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: ushbu maqolada kino rejissyorlarni aktyorlar bilan va ijodiy jamoa bilan o’zaro hamkorlikda ishlashi tahlil qilindi. Ozbekiston kino san’atida aktyorlar va jamoa bilan to’g’ri ishlash uchun huddi teatrdagi repititsiyalar bo’lganidek kinida ham sur’atga olishdan bir-ikki kun avval jamoa bila repititsiya qilinsa biz kutgan hamkorlik natijalari yuzaga keladi.

XULOSA: kino rejissyorning aktyor bilan ishlashi film yaratish jarayonining markaziy qismi hisoblanadi. Rejissyorning dramaturgiyani chuqur anglashi, aktyor bilan samarali muloqot o‘rnatishi va ijodiy muhit yaratishi yuqori badiiy darajadagi film paydo bo‘lishiga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlari: teatr, kino, ijod, san’at, aktyor, rejissyor, asar.

СОТРУДНИЧЕСТВО КИНОРЕЖИССЁРА С АКТЁРАМИ И ТВОРЧЕСКОЙ ГРУППОЙ.

Дилафруз Тангриева, Узбекский государственный институт искусств и культуры, доцент кафедра «Искусства драматического театра и кино», Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье рассматривается важность творческого сотрудничества между актёром и режиссёром. Подчёркивается, что актёр является основным материалом режиссёрского творчества. Отмечается, что актёр должен сотрудничать не только с режиссёром, но и со всей творческой группой. Поскольку кино и театр являются коллективными видами искусства, вся творческая команда должна работать согласованно и в едином направлении.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

ЦЕЛЬ: целью современного кино и театрального искусства является достижение эффективного коллективного взаимодействия. Для этого необходимо, чтобы каждый участник выполнял свою работу правильно и согласованно, а также глубоко изучал особенности своей профессиональной области.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в статье использованы несколько методов для организации сотрудничества режиссёра с актёрами и творческой группой, включая изучение состава команды, правильное распределение задач между актёрами, статистический анализ и методы взаимного взаимодействия.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: в статье проведён анализ взаимодействия кинорежиссёров с актёрами и творческой группой. Для эффективной работы в узбекском кино предлагается, как и в театре, проводить репетиции с участием всей команды за один–два дня до начала съёмок. Это способствует достижению ожидаемых результатов сотрудничества.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в заключение можно отметить, что работа режиссёра с актёром является центральной частью процесса создания фильма. Глубокое понимание драматургии, эффективное общение с актёрами и создание творческой атмосферы способствуют появлению фильма высокого художественного уровня.

Ключевые слова: театр, кино, творчество, искусство, актёр, режиссёр, произведение.

COLLABORATION OF A FILM DIRECTOR WITH ACTORS AND THE CREATIVE TEAM.

Dilafruz Tangriyeva, Uzbekistan state institute of arts and culture, associate professor of the department of dramatic theater and cinematography, Tashkent, Uzbekistan.

Annotation

INTRODUCTION: this article discusses the importance of creative collaboration between an actor and a director. It emphasizes that the actor is the main material of the director's creative work. It is also noted that the actor should cooperate not only with the director but also with the entire creative team. Since cinema and theatre are collective forms of art, the whole creative group must work together in unity and coordination.

AIM: the purpose of modern cinema and theatre art is to achieve effective teamwork. For this, each participant must perform their duties correctly and in coordination, and thoroughly study their professional field.

MATERIALS AND METHODS: several methods were used in this article to organize cooperation between the director, actors, and the creative team. These include studying the team structure, assigning proper tasks to actors, statistical analysis, and methods of mutual collaboration.

DISCUSSION AND RESULTS: the article analyzes the interaction between film directors, actors, and the creative team. For effective work in Uzbek cinema, it is

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

recommended, as in theatre practice, to conduct rehearsals with the whole team one or two days before filming begins. This helps achieve the expected results of cooperation.

CONCLUSION: in conclusion, the director's work with actors is a central part of the filmmaking process. A deep understanding of dramaturgy, effective communication with actors, and the creation of a creative atmosphere contribute to producing films of high artistic quality.

Keywords: theatre, cinema, creativity, art, actor, director, work.

Kino tarixida aktyor bilan ishlash bo‘yicha turli rejissyorlik maktablari shakllangan. Ayrim rejissyorlar aktyorga keng ijodiy erkinlik bersa, boshqalari har bir harakatni aniq rejalashtiradi. Muhim jihati shundaki, rejissyor aktyorning individual imkoniyatlarini hisobga olgan holda ishlashi lozim.

Shuningdek, rejissyor aktyorning psixologik holatiga ham e’tibor qaratishi kerak. Samarali muloqot, aniq tushuntirish va ijodiy qo‘llab-quvvatlash aktyorning rolni muvaffaqiyatli ijro etishiga yordam beradi.

Agar aktyor tasvirga olish maydonida kerakli bilim va mahoratga ega bo‘lmas ekan bunday holatda rejissyor va aktyorning ijodiy hamkorligi bir tomonlama bo‘lib qoladi. Bu jarayonda rejissyorning barcha sa’i harakatlari, intilishlari, bilim va ko‘nikmalari aktyorning bilimsizligi, kerakli mahoratga ega emasligi, hayotiy ko‘nikma va kuzatuvlarni bilmasligi soyasida xira tortib qolishi mumkin.

Bunday aktyor rejisyor tomonidan berilgan vazifalar, topshriqlarni to‘laqonli anglamaydi. Mabodo anglasa ham kerakli darajada bajarishga unda bilim va mahorat yetishmaydi. Aksincha, kino tasvirga olish maydonida aktyor yetarli bilim va mahoratga, xayotiy bilim, ko‘nikma, tajriba va kuzatuvlarga ega bo‘lsa-yu, rejissyor kerakli bilim va tajribaga ega bo‘lmasa-chi? Bunday xolatda aktyor rejissyorning fikr va qarashlariga, film uslubiga o‘z ta’sirini o‘tkaza boshlaydi. Aktyor bu xolatda o‘z mahoratiga tayangan xolda erkin ravishda o‘z bilganicha ijod qilishi mumkin. Biroq, bunga javoban rejissyor tomonidan hech qanday javob ololmaydi. YA’ni bunday ijodiy hamkorlik ham bir yoqlama, bir tomonlama, to‘liqsiz hamkorlik bo‘lib qoladi.

Kerakli bilim va mahorat, tajribaga ega bo‘lmagan rejissyorning topshiriqlari, mazmunsiz, sayoz tus oladi. Aktyor uchun ishonarli bo‘lmaydi. Bunday ijodiy hamkorlik oqibatida rejissyor ijodiy jamoada o‘z yetakchilik maqomini o‘z-o‘zidan yo‘qotadi. Va mahoratli, tajribali aktyorlar ansambli soyasi va ijodi ortida qolib ketadi. Bunday jamoada ish juda sust ketadi. Va filmning yaxlit badiiylik xususiyatiga putur yetadi. Jamoada esa san’atning asosiy ustuni, qonuniyati xisoblangan jamoaviylik, kollektivlik xususiyati, muhiti yo‘qoladi. Bunday jamoa bilan esa yaxshi san’at asari yaratib bo‘lmasligi barchamizga ayon.

Shu o‘rinda bugungi kino san’atida anchadan beri mavjud bo‘lgan, va xatto rivojlanib ketgan og‘riqli muammo haqida to‘xtalib o‘tish maqsadga muvofiqdir. Bugungi kun kino

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

san'atida rejissyorlik kasbi, o'z maqomini, yo'qotib borayotgandek. Sababi bugun istagan odam pul tikib kino tasvirga olishi mumkin. Omadsiz aktyor yoki biron bir savdogar ham jamoa to'plab kino suratga olmoqda. Albatta bunday qo'shtirnoq ichidagi rejissyorlar to'plagan jamoa ham ular suratga olgan "asar" ham tomoshabin elagidan o'tishi dargumon. Biroq, bunday xolatlar shu qadar ko'payib urchib ketdiki, san'at sanoatga, biznesga aylanib bo'ldi. Bunda istagan bir ko'chadagi odam ozgina san'atga qiziqsa bo'ldi, ma'lum mablag' evaziga jamoa to'plab film suratga olishi mumkin. Bu holatda u o'zini rejissyor maqomiga qo'yadi, ssenariyni ham yo o'zi yozadi yo pulga o'ziga o'xshagan "daramaturg"ga yozdiradi. Film uchun aktyorlarni tanlashda esa ma'lum bir miqdorda katta, mashxur va tajribali aktyorlar ijrosi soyasiga berkinadi. Shu o'rinda yana bir xolat: Ana shu mashxur, tajribali, mahoratga ega aktyorlar ansambli qatorida bir nechta "rejissyor"ning o'ziga o'xshagan "aktyor"lar ham rol "ijro" etadilar. Alabatta, bunday "aktyorlar" qachonlardir mashxur bo'lishni juda juda istagan, va ana shu istagi yo'lida ota-onasining pullari bilan bosh rolllarni ijro qiladilar. San'at maktabida aktyorlik va rejissyorlik ustaxonasida bilim olmagan, sahna "changini yalamagan" bu kabi "ijodkor"larning kino suratga olib, ana shu filmda rol ijro etishi achinarli hol, albatta. [1.B.52-53.] Bunday filmlarni ko'rish ham ularni san'at darajasida tan olish ham mantiqqa zid. Lekin, eng achinarli tomoni bunday filmlar shu qadar ko'p-ki, ular istagan telekanallarda, internet kanallarida namoyish etilishi bilan yosh avlodning badiiy saviyasiga putur yetkazyapti. Bu esa millat fojeasi. Millatga, ma'naviyatga xiyonat xisoblanadi. Ilmsiz hech qanday natijaga erishib bo'lmaydi. Yuqorida sanab o'tganimiz xolatlardan farqli ravishda yana bir xolat: rejissyor ham aktyor ham kerakli bilim va tajribaga ega bo'lishsa u holda ular orasida to'laqonli ijodiy hamkorlik, ijodiy hamohanglik yuzaga keladi.

Xo'sh, bu jarayon qanday yuzaga keladi?

Rejissyor aktyorga u ijro etayotgan obraz hatti-harakatidan kelib chiqib biron bir voqeaga munosabatni ifodalovchi vazifa topshiradi. Aktyor rejissyor topshirgan vazifadan kelib chiqib uni ichki organik ilhom manbaini ishga tushirgan holda bajarishga intiladi.

Agar aktyor haqiqatdan ham hayotni yaxshi bilsa, uni yetarli darajada kuzatgan bo'lsa rejissyor topshirgan vazifani ana shu bilim va ko'nikmalari asosida tabiiy va to'laqonli ravishda ijro etishga muvaffaq bo'ladi. Oxir oqibat rejissyor tomonidan oqilona topshirilgan vazifa aktyorning hayotiy kuzatishlari, bilim va ko'nikmalari asosida to'laqonli bajariladi. Bu jarayonda o'ziga xos hamohanglik muhiti, rejissyor va aktyor ijodining muvaffaqqiyatli sintezi, o'zaro ijodiy hamkorlik yuzaga keladi.

Aktyor rejissyor tomonidan topshirilgan vazifani mehanik, texnik shaklda emas, balki organik tabiiy shaklda qabul qiladi va bajaradi. Rejissyor tomonidan o'ziga yuklatilgan vazifalarni bajarish bilan bir qatorda aktyor o'z-o'zini, o'zining shaxs sifatidagi o'zligini, individualligini, mahoratini ham namoyon qiladi. [2.B.556.]

O'z navbatida rejissyor ham aktyorga topshirgan rol ijrosi orqali rejissyor sifatida ifoda etmoqchi bo'lgan fikr-qarashlarini, g'oya-maqsadini ortig'i bilan ya'ni ma'lum bir ijro mahorati, hatti-harakatlar bilan boyitilgan xolda aktyordan "qaytarib" oladi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Rejissyorning g‘oyaviy qarashlari, maqsadi aktyorning ijro mahorati, hayotiy bilim va ko‘nikmalari, tajribalari bilan boyiydi, sayqal topadi.Shu tariqa aktyor rejissyor tomonidan topshirilgan vazifalarni bajarar ekan o‘z ijodi bilan rejissyorga ham ta’sir o‘tkazadi. Rejissyor va aktyor o‘rtasidagi ana shu ta’sir jarayoni natijasida rejisyor aktyorga yana yangidan yangi vazifalar jamlanmasini yaratib boradi. Shu orqali rejissyor aktyor ijodiga ijobiy ta’sir o‘tkazishni maqsad qiladi.

Har ikkala ijodkor o‘rtasidagi ijodiy hamkorlik va munosabat rivojlanib borgani sari rejissyorning aktyor oldiga qo‘yuvchi talab va vazifalari, topshiriqlari ham o‘zgarib boradi. YA’ni suratga olinayotgan ssenariy va undagi aktyor ijro etayotgan obrazi hayoti, uning rivojidan kelib chiqib aktyor ijrosi oliy maqsad yo‘lidagi yetakchi hatti-harakatlari ham o‘zgarib, rivojlanib boradi. Rejissyorning aktyor oldiga qo‘yyuvchi har bir maqsad, vazifa va topshirig‘i avvalgisining bajarilishidan kelib chiqib o‘zgarib, rivojlanib boradi.

Aktyor va rejissyor o‘rtasidagi ijodiy hamkorlik, o‘zaro hamohanglik ana shu tariqa shakllanib rivojlanib boradi. Ana shunday ijodiy hamkorlik orqaligina rejissyorlik san’ati aktyor ijodi orqali namoyon bo‘ladi.

Bizga sir emaski, oxirgi yillarda kino sohasi keskin ravishda rivojlanib bordi. Shu bilan bir qatorda kino rejissyordligi ham. Albatta, yuqorida ta’kidlab o‘tkanimizdek, kino san’atidagi rejissyorlik va aktyorlik kasbi bilan bog‘liq qator og‘riqli muammolar ham shakllangan, va hatto gazak olishga ham ulgurgan bo‘lsa-da, tan olish joiz, bu soha ma’lum ma’noda rivojlanib, sayqal topib ham bormoqda. YA’ni, qator yosh iste’doli rejissyorlar avlodi yuzaga kelayotgani quvonarli xol, albatta.

Biroq, shuni ta’kidlash lozimki, rejissyorlik sohasida ham aktyorlik sohasida ham ustozlardan bilim olish, maktab ko‘rish, aktyorlik va rejissyorlik ustaxonasi tuprog‘ini, changini yutish talab etiladi. Haqiqiy maktab ko‘rgan rejissyor ham aktyor ham ana o‘shandagina san’at olamida o‘z so‘zini ayta olishi mumkin. YA’ni har bir kasb egasi kerakli maktabni olgan bo‘lsa, yetarli malaka va maktabga, tajriba va bilimga ega aktyor kino tasvirga olish maydonida rejissyor soyasiga aylanib qolmaydi.

O‘z navbatida rejissyor ham rejissyorlik ustaxonasida yetuk ustozlar qo‘lida bilim olib toblangan bo‘lsa, kerakli malakaga ega bo‘lsa kino tasvirga olish maydonida mahoratli taniqli aktyorlar ansambili ortiga berkinishga harakat qilmaydi. Balki, yetuk bilim va tajribasiga suyangan xolda o‘z qarashlarini, rejissyorlik topilmalarini, ijodini erkin namoyon eta oladi. Shu bilan bir qatorda bir necha o‘n kishilik jamoani o‘z ortidan ergashtiradi. Aktyorlar va ijodiy jamoaga o‘z fikr qarashlarini, so‘zini tushuntira oladi. Kerak joyda o‘z so‘zini o‘tkaza oladi. Bunday rejissyor cho‘l ostidagi ijodkorlarda kollektivlik muhiti shakllanadi. Kollektivlik muxiti esa o‘z oortidan ijodiy hamohanglikni keltirib chiqaradi.

Ana shu jihatdan ham san’at maktablarida aktyorlik va rejissyorlik ustaxonasida ta’lim olish, san’at kishilari ta’biri bilan aytganda maktab ko‘rish eng kerakli va muhim xisoblanadi. Busiz, san’at yaratib bo‘lmaydi. Har qanday san’at asari ustida ishlanar ekan, hoh spektakl bo‘lsin, xox kino film, hoh xujjatli film bo‘lsin, aktyor hech qachon rejissyor “yelkasiga o‘tirib olmasligi” lozim. YA’ni aktyor butunlay rejissyorning ijodi va fikr

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

qarashlariga suyanib olmasligi, aktyor ijro etadigan har bir xatti-harakatlarning mayda detallarigacha rejissyordan belgilab berishini, yoki ko‘rsatib berishni talab qilmasligi lozim. [3.B.253.] Bu holat aktyor uchun juda achinarli va uyatli xisoblanadi. Ya’ni rejissyor aktyor ijro etayotgan obraz hatti xarakatini o‘zi ko‘rsatib berishi mumkin. Aktyor rejissyor ko‘rsatib bergan harakatlarni bemalol aynan qaytarib bera oladi. Lekin, aktyor tomonidan ijro etilayotgan harakatlar rejissyor ko‘rsatib bergan harakatlar nuqtasiga boraganida to‘xtab qoladi. Bundan keyin aktyor qanday hatti harakatni amalga oshirishini, qanday yo‘l tutishi lozimligini bilmaydi. Yana rejissyor tomonidan ko‘rsatib berilishini (ha, aynan ko‘rsatib) berilishini kutadi.

Bu xolatda aktyorning o‘z fikr qarashi, obraz ustida o‘z aktyorlik taxlililiy topilmalari, bilim va ko‘nikmalari bo‘lmaydi. U mehanik qo‘g‘irchoq kabi aktyor ko‘rsatib bergan, chizib bergan yo‘nalish bo‘ylab xarakatlanadi. Xuddi ana shunday xolatni “rejissyorning yelkasiga o‘tirib olish” deyiladi. Yuqorida ta’kidlab o‘tganimizdek, bu aktyor uchun juda uyatli holat.Rejissyor suratga olish maydonida bu xolatning yuzaga kelishiga yo‘l qo‘ymasligi lozim. Ya’ni rejissyor aktyorga ma’lum bir vazifani topshirar ekan, aktyorning ham o‘z ijodiy mahortaini erkin namoyon qila olishi uchun zamin yaratishi talab etiladi. Buning uchun rejissyor aktyorning o‘z rolini mehanik ravishda ijro etishiga yo‘l qo‘ymasligi lozim. Aksincha uning tabiiy organik ijro mahoratini namoyon etishiga turtki berishi kerak bo‘ladi.

Mahoratli rejissyor tasvirga olish maydonida doimiy ravishda aktyorning ijro ilhomini uyg‘otishga, uni saqlab turish va rivojlantirishga intiladi. Aktyorning o‘z rolini organik tabiiy ijro etishiga imkoniyat yaratib beradi. Aktyorning kuzatuvchanlik qobiliyatini oshirib, uning o‘z ustida va ijro etayotgan roli, obrazi ustida izlanish olib borishi, ijro mahoratini shakllantirrib rivojlantirib borishini talab eta oladi. Haqiqiy rejissyor aktyor uchun nafaqat rol ijrosi uchun o‘rgatuvchi ustoz balki, hayotni o‘rgatuvchi pedagog vazifasini ham o‘tay oladi. U o‘zi ijodiy hamkorlik qilayotgan aktyorning ilhom manbai, mahoratining ifoda vositasi ham bo‘la olishi kerak bo‘ladi.

Xulosa qilib aytganda, kino rejissyorning aktyor bilan ishlashi film yaratish jarayonining markaziy qismi hisoblanadi. Rejissyorning dramaturgiyani chuqur anglashi, aktyor bilan samarali muloqot o‘rnatishi va ijodiy muhit yaratishi yuqori badiiy darajadagi film paydo bo‘lishiga xizmat qiladi. Shu sababli rejissyorlik mahoratining muhim jihatlaridan biri aktyor bilan ishlash san’atini puxta egallashdan iborat.

San’at maktablarida bo‘lajak aktyorlarga bilim berilar ekan, aktyorlik mahorati pedagoglari eng avvalo aktyorda badiiy did va aktyorlik etikasini shakllantirishga urinishlari ham bejiz emas. Bo‘lajak aktyorlar to‘rt yil davomida aktyorlik ustaxonasida mahorat sirlarining eng mayda detallaridan tortib to rol ustida ishlash va saxnada, kamera qarshisida o‘zini tutish san’ati, madaniyatini sir asrorlarini bosqichma bosqich o‘rganib boradilar.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

1. Mahmudova H. Televideniyeda sahnalashtirilgan televizion spektakllarda nutq masalalari //Интернаука. 2019. №. 18-3. С. 52-53.
2. Абдуллаева М. Бугунги кунда ўзбекистон театр санъатида профессионал режиссура муаммолари //Oriental Art and Culture. 2022. Т. 3. №. 1. С. 556-560.
3. Qobilov X. Aktyorlik mahorati va rejissura masalalari //Oriental Art and Culture. 2023. Т. 4. №. 5. С. 251-255.
4. Dadamirzayev O. Zamonaviy kinoteatrlar va ularning inson psixologiyasiga ta'siri // Oriental Art and Culture. 2023. №5. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/zamonaviy-kinoteatrlar-va-ularning-inson-psixologiyasiga-ta-siri (дата обращения: 07.01.2025).
5. Madrimov Q. Rejissyorning ijodiy shakllanishida pedagogika va ta'limning ahamiyati //Oriental Art and Culture. – 2024. – Т. 5. – №. 3. – С. 636-639.
6. Karayeva F. Ijodkor shaxsning badiiy did va axloqiy madaniyati //Interpretation and researches. – 2023. – Т. 1. – №. 15.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

KARIM YO‘LDOSHEVNING OMMAVIY TEATRLASHTIRILGAN TOMOSHALAR REJISSURASIDA KOMPOZITSION QURILISH MASALALARI.

Turopxo‘jayev Anvar G‘anixo‘jayevich, O‘zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligi, Ta’lim sohasini muvofiqlashtirish bo‘limi kasbiy malakalarni rivojlantirish bo‘yicha bosh mutaxassisi, Toshkent, O‘zbekiston.

Annotatsiya

KIRISH: hozirgi davr madaniy hayotida ommaviy teatrlashtirilgan tomoshalar muhim o‘rin tutadi. Bunday tomoshalar jamiyat hayotidagi muhim voqealar, milliy bayramlar, tarixiy sanalar hamda ijtimoiy-ma’naviy g‘oyalarni keng ommaga yetkazishda katta ahamiyatga ega. Ommaviy tomoshalarning muvaffaqiyati ko‘p jihatdan uning rejissurasi va kompozitsion tuzilishiga bog‘liqdir. Shu jihatdan, taniqli rejissyor Karim Yo‘ldoshev ijodida ommaviy teatrlashtirilgan tomoshalarning kompozitsion qurilishi, sahna ifodasi va badiiy yechimlari alohida e’tiborga loyiqdir. Uning sahnalashtirgan tadbirlarida dramaturgik yaxlitlik, sahna harakatining mantiqiy rivoji va g‘oyaviy-badiiy uyg‘unlik muhim o‘rin egallaydi.

MAQSAD: mazkur tadqiqotning maqsadi Karim Yo‘ldoshevning ommaviy teatrlashtirilgan tomoshalar rejissurasida kompozitsion qurilish tamoyillarini tahlil qilish, uning sahnalashtirish uslubi, dramaturgik yechimlari hamda tomosha strukturasini o‘rganishdan iborat.

METOD VA MATERIALLAR: tadqiqot jarayonida ilmiy-tahliliy, qiyosiy va tavsifiy metodlardan foydalanildi. Shuningdek, ommaviy teatrlashtirilgan tomoshalar rejissurasi bo‘yicha ilmiy manbalar, teatrshunoslikka oid adabiyotlar hamda Karim Yo‘ldoshev tomonidan sahnalashtirilgan tomoshalar materiallari o‘rganildi. Tadqiqotda sahna san’ati, dramaturgiya va rejissura nazariyasiga oid ilmiy qarashlar asos sifatida xizmat qildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: ommaviy teatrlashtirilgan tomoshalarda kompozitsion qurilish tomoshaning asosiy g‘oyasi va dramaturgik rivojini belgilaydi. Karim Yo‘ldoshev ijodida kompozitsiya kirish, asosiy rivojlanish va yakuniy qismdan iborat yaxlit tizim asosida quriladi. Rejissyor sahna obrazlari, musiqa, raqs, dekoratsiya hamda yorug‘lik vositalaridan mahorat bilan foydalanib, tomoshabinlarda kuchli estetik taassurot uyg‘otadi. Uning tomoshalarida ommaviy sahnalar, dramatik epizodlar va ramziy obrazlar uyg‘un holda qo‘llanadi. Ayniqsa, milliy qadriyatlar, tarixiy obrazlar hamda zamonaviy g‘oyalarni sahnada badiiy ifodalash orqali tomoshabin ongiga chuqur ta’sir ko‘rsatish maqsad qilingan. Kompozitsion qurilishda epizodlar o‘rtasidagi mantiqiy bog‘lanish, dramaturgik cho‘qqi nuqtasining aniq belgilanishi va tomoshaning yakuniy g‘oyaviy xulosasi muhim ahamiyat kasb etadi.

XULOSA: xulosa qilib aytganda, Karim Yo‘ldoshevning ommaviy teatrlashtirilgan tomoshalar rejissurasida kompozitsion qurilish muhim badiiy va dramaturgik tamoyillarga asoslanadi. Uning sahnalashtirish uslubida g‘oya va mazmunning uyg‘unligi, sahna

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

elementlarining o‘zaro bog‘liqligi hamda tomoshabinlarga kuchli estetik va ma’naviy ta’sir ko‘rsatish maqsadi ustuvor hisoblanadi. Bu esa ommaviy tomoshalar san’atining rivojlanishida muhim ahamiyatga ega bo‘lib, zamonaviy rejissura tajribasi uchun ham muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Kalit so‘zlar: ommaviy tomosha, rejissura, kompozitsiya, sahna san’ati, dramaturgiya, badiiy yechim, teatrlashtirilgan tadbir, sahna obrazlari, g‘oya va mazmun.

КОМПОЗИЦИОННЫЕ ОСОБЕННОСТИ РЕЖИССУРЫ МАССОВЫХ ТЕАТРАЛИЗОВАННЫХ ПРЕДСТАВЛЕНИЙ КАРИМА ЙЎЛДОШЕВА.

Туропходжаев Анвар Ганиходжаевич, главный специалист по развитию профессиональных квалификаций отдела координации образовательной сферы Министерства культуры Республики Узбекистан, Ташкент, Узбекистан.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в современной культурной жизни массовые театрализованные представления занимают важное место. Подобные представления играют значительную роль в донесении до широкой аудитории важных общественных событий, национальных праздников, исторических дат и социально-духовных идей. Успех массовых представлений во многом зависит от режиссуры и их композиционной структуры. В этом контексте особого внимания заслуживает творчество известного режиссёра Карима Йўлдошева, в котором композиционное построение массовых театрализованных представлений, сценическая выразительность и художественные решения имеют важное значение. В его постановках особое место занимают драматургическая целостность, логичное развитие сценического действия и идейно-художественная гармония.

ЦЕЛЬ: целью данного исследования является анализ принципов композиционного построения в режиссуре массовых театрализованных представлений Карима Йўлдошева, а также изучение особенностей его постановочного стиля, драматургических решений и структуры спектакля.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в ходе исследования использованы научно-аналитический, сравнительный и описательный методы. Были изучены научные источники по режиссуре массовых театрализованных представлений, труды по театроведению, а также материалы постановок Карима Йўлдошева. Теоретической основой исследования послужили научные взгляды в области сценического искусства, драматургии и теории режиссуры.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: композиционное построение в массовых театрализованных представлениях определяет основную идею и драматургическое развитие спектакля. В творчестве Карима Йўлдошева композиция строится как целостная система, включающая вступление, основное развитие и заключительную часть. Режиссёр мастерски использует сценические образы,

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

музыку, танец, декорации и световые решения, создавая у зрителей сильное эстетическое впечатление.

В его постановках гармонично сочетаются массовые сцены, драматические эпизоды и символические образы. Особое внимание уделяется художественному отражению национальных ценностей, исторических образов и современных идей, что способствует глубокому воздействию на сознание зрителя. В композиционном построении важную роль играют логическая связь между эпизодами, чёткое определение драматургической кульминации и идейное завершение представления.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: таким образом, композиционное построение в режиссуре массовых театрализованных представлений Карима Йўлдошева основывается на важных художественных и драматургических принципах. В его постановочном стиле приоритетными являются гармония идеи и содержания, взаимосвязь сценических элементов и стремление оказать сильное эстетическое и духовное воздействие на зрителя. Это, в свою очередь, имеет важное значение для развития искусства массовых представлений и представляет значительный научно-практический интерес для современной режиссёрской практики.

Ключевые слова: массовое представление, режиссура, композиция, сценическое искусство, драматургия, художественное решение, театрализованное мероприятие, сценические образы, идея и содержание.

COMPOSITIONAL STRUCTURE ISSUES IN THE DIRECTION OF MASS THEATRICAL PERFORMANCES BY KARIM YULDOSHEV.

Turopkhojayev Anvar Ganikhojayevich, Chief Specialist for the Development of Professional Qualifications, Department for Coordination of Education, Ministry of Culture of the Republic of Uzbekistan, Tashkent, Uzbekistan.

Annotation

INTRODUCTION: in modern cultural life, mass theatrical performances occupy an important place. Such performances play a significant role in conveying important social events, national holidays, historical dates, and socio-spiritual ideas to a wide audience. The success of mass performances largely depends on their direction and compositional structure. In this regard, the creative work of the well-known director Karim Yuldoshev deserves special attention, particularly the compositional construction, stage expression, and artistic solutions of his mass theatrical performances. In his productions, dramaturgical integrity, logical development of stage action, and ideological-artistic harmony hold an important place.

AIM: the purpose of this study is to analyze the principles of compositional construction in the direction of mass theatrical performances by Karim Yuldoshev, as well

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

as to examine his staging style, dramaturgical solutions, and the structural organization of performances.

MATERIALS AND METHODS: in the course of the research, scientific-analytical, comparative, and descriptive methods were used. Scientific sources on the direction of mass theatrical performances, literature on theatre studies, and materials from performances staged by Karim Yuldoshev were analyzed. The theoretical basis of the research includes scientific views related to stage art, dramaturgy, and directing theory.

DISCUSSION AND RESULTS: in mass theatrical performances, the compositional structure determines the main idea and dramaturgical development of the performance. In Karim Yuldoshev's creative work, the composition is built as an integral system consisting of an introduction, the main development, and a concluding part. The director skillfully uses stage images, music, dance, decorations, and lighting to create a strong aesthetic impression on the audience. In his productions, mass scenes, dramatic episodes, and symbolic images are harmoniously combined. Special attention is paid to the artistic representation of national values, historical images, and modern ideas on stage, which helps to create a deep impact on the audience's perception. In the compositional structure, the logical connection between episodes, the clear identification of the dramaturgical climax, and the final ideological conclusion of the performance play an important role.

CONCLUSION: in conclusion, the compositional construction in the direction of mass theatrical performances by Karim Yuldoshev is based on important artistic and dramaturgical principles. In his staging style, the harmony of idea and content, the interconnection of stage elements, and the aim of creating a strong aesthetic and spiritual impact on the audience are of primary importance. This contributes significantly to the development of the art of mass performances and holds important scientific and practical significance for modern directing practice.

Keywords: mass performance, directing, composition, stage art, dramaturgy, artistic solution, theatrical event, stage images, idea and content.

Ommaviy teatrlashtirilgan tomoshalar zamonaviy sahna san'atining eng murakkab va ko‘p qatlamli shakllaridan biridir. Bunday tomoshalar bir vaqtning o‘zida yuzlab ishtirokchilar harakati, sahna makoni va tomoshabin oqimi, musiqiy ritm, vizual effektlar hamda dramatik voqelikni yagona kompozitsion tizimga birlashtirishni talab qiladi. Shu sababli ommaviy tomoshalar rejissurasi an'anaviy spektakl sahnalashtirishdan farqli ravishda makrokompozitsion fikrlashni, epizodlar o‘rtasidagi ritmik muvozanatni hamda tomoshabin idrokini boshqarish mexanizmlarini chuqur hisobga olishni taqozo etadi. O‘zbekiston sahna amaliyotida bu yo‘nalishda samarali tajriba to‘plagan rejissyorlardan biri Karim Yo‘ldoshev hisoblanadi. Karim Yo‘ldoshev ijodiy faoliyati davomida dramatik spektakllar bilan bir qatorda katta sahna maydonlari va keng

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

auditoriyaga mo‘ljallangan teatrlashtirilgan tomoshalarni yaratishda ham faol ishtirok etgan. Uning tarixiy-epik sahna talqinlari va bayramona tomoshalari sahna makoni va vizual dramaturgiyani uyg‘unlashtirish orqali tomoshabin e’tiborini markazlashtirishga qaratilgani bilan ajralib turadi. Teatr repertuariga oid tarixiy materiallar rejissyor sahnalashtirgan tarixiy yo‘nalishdagi asarlarda kompozitsion yechim va sahna tasviriga alohida e’tibor qaratilganini ko‘rsatadi [3]. Bunday yondashuv ommaviy tomoshalarda kompozitsion qurilishning muhimligini tasdiqlaydi.

Ommaviy tomoshalar kompozitsiyasi bir nechta darajada shakllanadi. Birinchi daraja - umumiy dramaturgik tuzilma bo‘lib, unda voqelik ekspozitsiya, rivojlanish, kulminatsiya va yakuniy epizodlar orqali quriladi. Ikkinchi daraja - epizodlararo ritmik almashinuv bo‘lib, u tomoshabin diqqatini yo‘naltirish va emosional intensivlikni boshqarishga xizmat qiladi. Uchinchi daraja - sahna makonining vizual tashkil etilishi bo‘lib, unda dekoratsiya, yorug‘lik, rang, ramziy belgilar va ishtirokchilar joylashuvi dramatik mazmunni kuchaytiradi. Ommaviy sahna harakati, musiqa va plastika uyg‘unligi esa kompozitsiyaning dinamik asosini tashkil etadi. Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundaki, ommaviy teatrlashtirilgan tomoshalarda kompozitsion qurilish masalalari ko‘pincha amaliy tajriba darajasida qolib, ilmiy tahlil yetarli darajada olib borilmagan. Karim Yo‘ldoshev ijodi misolida ushbu masalalarni o‘rganish ommaviy sahna tadbirlarini loyihalash, madaniy bayramlar dramaturgiyasini yaratish hamda sahna makonini samarali tashkil etish bo‘yicha nazariy va amaliy xulosalar chiqarishga imkon beradi.

Ushbu tadqiqotda ommaviy teatrlashtirilgan tomoshalar rejissurasiga xos kompozitsion qurilish masalalari Karim Yo‘ldoshev ijodiy tajribasi kontekstida tahlil qilindi. Metodologik tayanch sifatida uch yo‘nalish tanlandi: birinchidan, biografik-repertuar yondashuvi orqali rejissyorning ijodiy maydoni, teatr muhitlari va ijodiy vazifalari aniqlashtirildi; ikkinchidan, ommaviy tomosha rejissurasiga doir o‘quv-ilmiy manbalarda berilgan kompozitsion model va tushunchalar tizimi yig‘ildi; uchinchidan, teatrlashtirilgan ommaviy bayram tomoshalarining sahna kompozitsiyasi va ssenografiya masalalarini yorituvchi ilmiy maqolalardagi nazariy xulosalar bilan qiyosiy tahlil qilindi. Shu uchlik yondashuv ommaviy tomoshani “katta konsert” sifatida emas, balki ichki dramaturgiyasi, ritm-dinamikasi, makon logikasi va tomoshabin idroki boshqariladigan murakkab sahna tizimi sifatida ko‘rishga imkon berdi. Tadqiqot materiali ikki qatlamdan tuzildi. Birinchi qatlam rejissyor Karim Yo‘ldoshevning ijodiy portreti va faoliyat bosqichlarini yorituvchi ochiq manbalar hamda tahliliy maqolalardan iborat bo‘lib, ularda u turli teatr muassasalarida ishlagani, turli sahnaviy shakllar bilan shug‘ullangani qayd etiladi. Ikkinchi qatlam ommaviy tomoshalar rejissurasi bo‘yicha darslik va qo‘llanmalarda berilgan kompozitsion qurilish mexanizmlari: blok-epizodli tuzilma, kulminatsiyani “sahna massasi” orqali kuchaytirish, ritmik modulatsiya, tomoshabin oqimi va makon bilan ishlash, vizual dramaturgiya va ssenografik g‘oyaning boshqaruvchanligi kabi mezonlarni qamrab oldi.[5]. Tahlil algoritmi quyidagicha qurildi: avvalo, ommaviy teatrlashtirilgan tomosha uchun universal kompozitsion “skelet” kirish-yo‘naltirish, rivoj, kulminatsiya,

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

yakun va uning bloklararo o‘tish mexanizmlari ajratildi; keyin, bu skeletning real sahna jarayonida qanday ishlashi “maydon/makon”, “ishtirokchilar massasi”, “musiqa-plastika” va “vizual belgilar” kabi to‘rtta boshqaruv parametriga bog‘lab izohlandi; undan so‘ng, Yo‘ldoshev ijodiy portreti kontekstida shu parametrlar qanday rejissyorlik qarori sifatida ko‘rinishi mumkinligi nazariy jihatdan asoslandi. Bunda maqsad alohida bir tadbirning ssenariysini “qayta yozish” emas, balki Yo‘ldoshev tipidagi rejissyorlik tafakkuriga xos kompozitsion tamoyillarni ajratish, ularni ommaviy tomoshaga ko‘chirishda ishlaydigan mexanizmlarni ilmiy tilga tushirishdan iborat bo‘ldi.

Tahlil natijalari ommaviy teatrlashtirilgan tomoshalar rejissurasida kompozitsion qurilish uchta tayanch qonuniyat asosida samarali ishlashini ko‘rsatdi. Birinchi qonuniyat “blok-epizodli kompozitsiya” ning ustuvorligidir: ommaviy tomoshada voqelik odatda uzluksiz dramatik sahnalar emas, balki ma’no jihatidan tugallangan bloklar zanjiri sifatida tuziladi, bloklar esa musiqiy pauza, plastika, videokadr, ommaviy chiqish yoki ramziy detal orqali bir-biriga ulanadi. Bu yondashuv o‘quv manbalarida ommaviy tomoshalar ssenariy turi va ko‘rinishlarining xilma-xilligi, shuningdek, “rejissyor tili”ning mazmunni boyitishdagi roli bilan asoslanadi. Natijada kompozitsiya “bir yo‘nalishda ketadigan hikoya”dan ko‘ra “bosh g‘oyaga xizmat qiladigan mozaika” sifatida ishlaydi va tomoshabinning diqqati har bir blokda qayta fokuslanib turadi.

Ikkinchi qonuniyat ritm-dinamika boshqaruvidir: ommaviy tomoshada ritm faqat musiqaning tezligi bilan o‘lchanmaydi, u ishtirokchilar soni, sahna makonidagi zichlik, mizansena almashinuvi, yorug‘likning “keskin” yoki “yumshoq” o‘tishi, matnning qisqa-uzun bo‘lishi orqali ham boshqariladi. Ommaviy bayram tomoshalari ssenografiyasi haqida yozilgan ilmiy tadqiqotlarda ham aynan maydon tomoshasi, ssenografik jarayon va tomosha sahnasining badiiy qonuniyatlari alohida masala sifatida qo‘yiladi. Ritmni to‘g‘ri boshqargan rejissyor tomoshabin idrokida “taranglik-bo‘shashish-taranglik” siklini yaratadi, kulminatsiyani esa shunchaki balandroq musiqa bilan emas, balki sahna massasining to‘planishi, markaziy timsolning yiriklashtirilishi va vizual kodning keskinlashuvi bilan quradi. Uchinchi qonuniyat “makon va tomoshabin oqimi”ni kompozitsion resurs sifatida ishlatishdir. Ommaviy tomosha ko‘pincha an’anaviy “prosenium” sahnaga sig‘maydi: maydon, stadion, ochiq sahna yoki yirik zal konfiguratsiyasi kompozitsiyani boshidan belgilab beradi. Shuning uchun rejissyor mizansenani faqat sahna ichida emas, balki tomoshabin ko‘rish burchagi, kirish-chiqish yo‘laklari, markaziy nuqta va periferik zonalar bo‘yicha ham loyihalaydi; bu esa ssenografiya va rejissura hamkorligini strategik darajaga olib chiqadi. Karim Yo‘ldoshev ijodiy portreti berilgan ochiq manbalarda u ko‘plab teatrlarda ishlagani, turli sahna sharoitlarida rejissyorlik qilgani qayd etilishi shu fikrni kuchaytiradi: bunday tajriba rejissyorda “makon tafakkuri”ni erta shakllantiradi va ommaviy tomosha kompozitsiyasida joy bilan ishlashni tabiiy ustuvorlikka aylantiradi.

Olingan natijalar shuni ko‘rsatadiki, ommaviy teatrlashtirilgan tomoshalarda kompozitsion qurilish “drama”dagi kabi faqat konflikt chizig‘iga tayanmaydi, balki

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

rejissyorning bosh g‘oyani ko‘pkanalli ifodalash mahoratiga bog‘liq bo‘ladi. Bunda matn, musiqiy dramaturgiya, ommaviy harakat, ssenografik belgi, yorug‘lik va vaqt ritmi bir xil darajada “mazmun tashuvchi”ga aylanadi. Rejissura bo‘yicha darsliklarda ommaviy tomosha ssenariylari turli ko‘rinishlarga ajratilgani ham aynan shu ko‘pkanallilikni nazarda tutadi: teatrlashtirilgan konsert, adabiy-musiqiy kompozitsiya, marosim tomoshalari, ommaviy sport tomoshalari va boshqalar. [4] Bu yerda kompozitsiya muammosi “qaysi epizoddan keyin qaysisi keladi” degan savol bilan tugamaydi; u “qaysi epizod qanday ritm bilan, qanday makonda, qanday vizual kod bilan ishlaydi” degan ko‘p qavatli muammoga aylanadi.

Karim Yo‘ldoshev ijodiy fenomeni muhokamada shunday nuqtani ochadi: milliy sahna madaniyatida ommaviy tomosha ko‘pincha bayramona tantana sifatida ko‘riladi, rejissyor esa u orqali g‘oyaviy-ma’naviy muloqot qurishi kerak bo‘ladi. Yo‘ldoshev haqidagi tahliliy maqolalar va biografik ma’lumotlar uning repertuari kengligini, sahna talqinida turli janr va uslub bilan ishlashini ko‘rsatadi; bu holat ommaviy tomosha kompozitsiyasida ham “janrlararo” fikrlashni kuchaytiradi. Chunki ommaviy tomoshaning o‘zi ko‘pincha drama, musiqiy sahna, publitsistik monolog, ramziy sahna rasm va ommaviy plastika elementlaridan bir paytning o‘zida tuziladi. Shunday paytda rejissyorlik kompozitsiyasi “tartibli bayram” emas, balki “tartibli ta’sir” texnologiyasiga aylanadi: kirish epizodi tomoshabinni yo‘naltiradi, rivoj bo‘limi g‘oyani qatlamlaydi, kulminatsiya timsolni yiriklashtiradi, yakun esa umumiy xotirani muhrlaydi.[3]. Tadqiqotning cheklovi shundaki, ochiq manbalarda Karim Yo‘ldoshev tomonidan rejissyorlik qilingan ommaviy teatrlashtirilgan tadbirlarning to‘liq ssenariy-ekspilikatsiyasi, mizansena chizmalari va texnik rejasi har doim ham e’lon qilinmagan. Shu sabab ayrim kompozitsion mexanizmlar umumiy nazariy mezonlar asosida, rejissyor shaxsining repertuar va teatr tajribasi bilan bog‘lab izohlandi. Keyingi tadqiqotlarda teatr arxivlari, dastur-bukletlar, sahna tasviri eskizlari va ishtirokchilar intervyulari asosida “Yo‘ldoshev uslubidagi ommaviy tomosha kompozitsiyasi”ni yanada aniqroq modellashtirish maqsadga muvofiq. Biroq hozirgi tahlil ham ommaviy tomoshada kompozitsion qurilishning tayanch nuqtalari - blok-epizod, ritm-dinamika, makon-oqim boshqaruvi - ilmiy asosda ajratilishini va ularni rejissyorlik amaliyotiga tatbiq etish mumkinligini ko‘rsatadi.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, ommaviy teatrlashtirilgan tomoshalar rejissurasida kompozitsion qurilish birinchi navbatda epizodlarning “blok” tamoyili asosida tizilishiga tayanadi va bu tizim bosh g‘oyaga xizmat qiladigan ma’no zanjiri sifatida ishlaydi. Ikkinchi xulosa sifatida, ommaviy tomoshaning ta’sir kuchi ritm-dinamika boshqaruvi bilan bevosita bog‘liq bo‘lib, ritm musiqadan tashqari sahna massasi, makon zichligi, mizansena almashinuvi va vizual belgilar orqali ham quriladi. Uchinchi xulosa, kompozitsiya maydon/makon va tomoshabin oqimi bilan ishlashni talab qiladi, shu jihat ommaviy tomoshani an’anaviy spektakldan keskin farqlaydi va rejissyordan “makon tafakkuri”ni talab etadi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Karim Yo‘ldoshev ijodiy tajribasi kontekstida bu xulosalar shuni anglatadiki, keng repertuar va turli teatr muhitlarida ishlash tajribasi rejissyor tafakkurida kompozitsiyani faqat dramaturgik emas, balki makoniy-vizual tizim sifatida ko‘rish ko‘nikmasini kuchaytiradi. Shuning uchun ommaviy teatrlashtirilgan tomoshalar loyihalash amaliyotida Yo‘ldoshev tipidagi yondashuvdan kelib chiqib, uchta amaliy tavsiya taklif etish mumkin: birinchisi, ssenariy tuzilmasini blok-epizod tizimida loyihalab, har blokning vazifasini aniq belgilash; ikkinchisi, ritmni “musiqa” emas, “kompozitsion energiya” sifatida boshqarish, kulminatsiyani sahna massasi va vizual kod bilan qurish; uchinchisi, tomoshabin oqimi va ko‘rish burchaklarini kompozitsiyaning ichki qismiga aylantirish, ssenografiya va rejissura hamkorligini konsepsiya darajasida hal qilish.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Utaganova N. Karim Yo‘ldoshev ijodiga bir nazar // CyberLeninka . - 2023. - URL: https://cyberleninka.ru/article/n/karim-yo-ldashev-ijodiga-bir-nazar
2. Mamatqosimov J. Estrada va ommaviy tomoshalar rejissurasi: darslik. - Toshkent, 2019. URL: https://api.unilibrary.uz/storage/PublisherResourceFile/467929/images/1707995189.pdf
3. Sayfullayev B.S., Rustamov V.K. Madaniy tadbirlarni tashkil etish mahorati. - Toshkent: Fan va texnologiya, 2016. - 180 b.
4. Karim Yo‘ldoshev. - URL: https://uz.wikipedia.org/wiki/Karim_Yo%CA%BBldoshev
5. O‘zbekiston Respublikasi oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi. Ommaviy tadbir va tomoshalar ssenariysi (o‘quv-uslubiy material). - URL: https://api.ziyonet.uz/uploads/books/25896/568b4ef4159b1.pdf
6. Oxundedayev X.M.. Teatrlashgan ommaviy bayram tomoshalarining stsenografiyasi va uning nazariy asoslari // CyberLeninka - 2023. - URL: https://cyberleninka.ru/article/n/teatrlashgan-ommaviy-bayram-tomoshalarining-stsenografiyasi-va-uning-nazariy-asoslari

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

REJISSORNING AKTYOR BILAN ISHLASH TIZIMI.

M.X.Hamrayeva, O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti, Toshkent, O‘zbekiston.

Annotatsiya:

KIRISH: ushbu maqolada rejissorning aktyor bilan ishlash tizimi nazariy va amaliy jihatdan keng qamrovli tarzda tadqiq etiladi. Rejissura san’atining shakllanish tarixi va uning aktyorlik pedagogikasi bilan o‘zaro munosabati tahlil qilinib, bu sohadagi yetakchi metodlar qiyosiy o'rganiladi.

MAQSAD: ushbu maqolaning asosiy maqsadi — rejissyor munosabatning nazariy asoslarini, metodologik tizimlari va amaliy tatbiqini ilmiy tahlil qilish hamda ushbu munosabatning teatr va kino san'atidagi o'ziga xos ko'rinishlarini qiyosiy o‘rganishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda bir necha nuqtadagi manba va metodlardan foydalanildi. Nazariy manba sifatida K.S.Stanislavskiyning “Aktyorning o‘z ustida ustida ishlashi” va “San’atdagi hayotim” asarlari, M.Qodirovning “O'zbek teatri an’analari”, T.Tursunov “XX asr o‘zbek teatri tarixi” va X.Abdusamatovning “Drama nazariyasi” kabi milliy teatrshunoslik manbalari asos qilib olindi. Xalqaro miqyosda esa kino pedagogikasi va rejissyorlik amaliyotiga oid ilmiy-metodik adabiyotlardan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqot sohasi ko'rinishidagi, rejissyor munosabati bir tomonga boshqaruv akti emas – bu o'zaro ta'sir va hamkorlikdagi ijodiy izlanish jarayonidir. Teatr va kino rejissurasi metodologik farqlarga doir tahlil bir qancha aniq natijaga kelindi. Kino suratga olishning diskret tuzilmasi – ya’ni bir sahnaning o‘nlab marta, turli burchakdan, xronologik ketma-ketliksiz suratga olish – aktyor uchun teatrda mavjud bo‘lmagan psixofizik yukni hosil qiladi. O‘zbek aktyori roli talqinida tarixan shakllangan mustaqillik odatiga ega bo‘lib, bu zamonaviy dialogik rejissyorlik modeli bilan uyg‘unlashganda ishlab chiqish hosil bo‘ladi.

XULOSA: rejissyor-aktyor munosabati teatr va kino san’atining metodologik negizini tashkil qiladi. Stanislavskiy tizimi tomonidan tegishli bu munosabat — rejissyorning aktyor uchun “berilgan shart-sharoit”ni tasdiqlash va uni “jismoniy yetaklash usuli” orqali — bugungi kunda ham o‘z ilmiy va amaliy ahamiyatini saqlash fundamental prinsiplarini ifodalaydi. Chitka jarayonidan mizansahna qurishgacha bo'lgan bosqichlarning har biri ushbu munosabatning xos ko'rinishini namoyon qiladi.

Kalit so‘zlar: rejissura, metod, aktyor, psixofizik harakat, rol tahlili, dramaturgiya, aktyorlik mahorati, sahna.

СИСТЕМА РАБОТЫ РЕЖИССЁРА С АКТЁРОМ.

М.Х.Хамраева, государственный институт искусств и культуры Узбекистана, Ташкент, Узбекистан

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Аннотация:

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье система работы режиссёра с актёром исследуется с теоретической и практической точек зрения в широком охвате. Анализируется история формирования режиссёрского искусства и его взаимосвязь с актёрской педагогикой, а также проводится сравнительное изучение ведущих методов в данной области.

ЦЕЛЬ: основная цель данной статьи — научный анализ теоретических основ взаимоотношений режиссёра и актёра, их методологических систем и практического применения, а также сравнительное исследование специфических проявлений этих взаимоотношений в театральном и киноискусстве.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использованы различные источники и методы. В качестве теоретической базы взяты труды К. С. Станиславского «Работа актёра над собой» и «Моя жизнь в искусстве», а также национальные театроведческие источники, такие как М. Кадыров «Традиции узбекского театра», Т. Турсунов «История узбекского театра XX века» и Х. Абдусаматов «Теория драмы». На международном уровне использованы научно-методические работы по кино-педагогике и режиссёрской практике.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: в результате исследования установлено, что взаимоотношения режиссёра и актёра не являются односторонним актом управления, а представляют собой процесс взаимного влияния и совместного творческого поиска. Анализ методологических различий театральной и кинорежиссуры привёл к ряду конкретных выводов. Дискретная структура киносъёмки — то есть многократная съёмка одной сцены с разных ракурсов, вне хронологической последовательности — создаёт для актёра психофизическую нагрузку, отсутствующую в театре. Узбекский актёр исторически обладает сформированной традицией самостоятельности в интерпретации роли, что при сочетании с современными диалогическими моделями режиссуры приводит к продуктивному результату.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: взаимоотношения режиссёра и актёра составляют методологическую основу театрального и киноискусства. Сформированные системой Станиславского принципы — утверждение режиссёром «предлагаемых обстоятельств» и их реализация через «метод физических действий» — сохраняют свою научную и практическую значимость и сегодня. Каждый этап — от читки до построения мизансцены — отражает специфику этих взаимоотношений.

Ключевые слова: режиссура, метод, актёр, психофизическое действие, анализ роли, драматургия, актёрское мастерство, сцена.

THE SYSTEM OF A DIRECTOR'S WORK WITH AN ACTOR.

M.Kh. Khamrayeva, Uzbekistan State Institute of Arts and Culture, Tashkent, Uzbekistan.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Annotation:

INTRODUCTION: this article comprehensively examines the system of a director's work with an actor from both theoretical and practical perspectives. It analyzes the history of the formation of directing as an art form and its relationship with acting pedagogy, as well as comparatively studies the leading methods in this field.

AIM: the main aim of this article is to provide a scientific analysis of the theoretical foundations, methodological systems, and practical applications of director-actor relationships, as well as to comparatively study their specific manifestations in theatre and cinema.

MATERIALS AND METHODS: the study is based on various sources and methods. As theoretical foundations, the works of K.S.Stanislavski — "An Actor's Work on Himself" and "My Life in Art" — were used, along with national theatre studies sources such as M.Qodirov's "Traditions of Uzbek Theatre", T.Tursunov's "History of Uzbek Theatre of the 20th Century", and Kh.Abdusamatov's "Theory of Drama". Additionally, international scientific and methodological literature on film pedagogy and directing practice was utilized.

DISCUSSION AND RESULTS: the research shows that the director-actor relationship is not a one-sided act of control, but rather a process of mutual influence and collaborative creative exploration. The analysis of methodological differences between theatre and film directing led to several specific conclusions. The discrete structure of film production — that is, shooting a single scene multiple times, from different angles, and without chronological sequence — creates a psychophysical burden for the actor that does not exist in theatre. The Uzbek actor has historically developed a tendency toward independence in role interpretation, which produces effective results when combined with modern dialogic directing models.

CONCLUSION: the director-actor relationship forms the methodological foundation of both theatre and cinema. The principles established by the Stanislavski system — the director's formulation of the "given circumstances" for the actor and their realization through the "method of physical actions" — continue to retain their scientific and practical significance today. Each stage, from script reading to the construction of mise-en-scène, reflects the specific nature of this relationship.

Keywords: directing, method, actor, psychophysical action, role analysis, dramaturgy, acting skills, stage.

Rejissura san'ati — bu eng avvalo, insonni boshqarish san'atidir. Rejissorning ijodiy vazifasi sahnani bezash yoki syujet qurishdan iborat emas, balki, aktyorni ichki holati va tashqi jihatdan tayyorlab, uni rolning haqiqatiga olib chiqishdan iboratdir. Shu

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

ma’noda, rejissor-aktyor munosabati teatr va kino san’atining metodologik asosini tashkil etadi. Teatr tarixi shuni ko‘rsatadiki, XIX asrgacha rejissura san’ati alohida kasb sifatida mavjud bo‘lmagan. Dramaturg asarining matni bevosita aktyorning o‘zi tomonidan talqin etilar, sahnaning tashkiliy va estetik birligi esa tasodif yoki an’anaga asoslanar edi. K.S.Stanislavskiy tomonidan ishlab chiqilgan sistema aktyorlik va rejissorlik an’anasini mustahkamlanishida muhim mezon bo‘lib xizmat qildi. Rejissura san’ati fundamental jihatdan yuksalishida K.S.Stanislavskiyning “Aktyorning o‘z ustida ishlashi” va “San’atdagi hayotim” asarlari san’atshunoslar tomonidan tan olinib, amaliy jihatdan spektakllarda qo‘llanib kelinayotgani buning yorqin misolidir. Ushbu asarlar aktyorning ichki texnikasini — diqqat, tasavvur, berilgan shart-sharoit, “agarda” prinsipini — rejissyorlik nuqtai nazaridan ham to‘liq ifoda etadi. Stanislavskiy tizimida rejissorning vazifasi aktyor uchun to‘g‘ri “berilgan shart-sharoit”ni yaratish va uni “jismoniy xatti-harakatlar usuli” orqali yetaklashdan iborat. O‘zbek teatrshunosligida bu masalaga doir yirik asarlar orasida M.Qodirovning – “O‘zbek teatri an’analari” [1.], T.Tursunovning – “XX asr o‘zbek teatri tarixi” [2.], X.Abdusamatovning – “Drama nazariyasi” [3.], M.Umarov hamda T.Yuldashevlarning – “Rejissorlik va aktyorlik san’ati asoslari” [4.] kitoblarini alohida ta’kidlash lozim.

Rejissor aktyor bilan ishlashni boshlashdan avval dramaturgik asar tahlilini amalga oshirib, chitka o‘tkazish lozim. “Chitka” atamasi rus teatr amaliyotiga mansub bo'lib, so‘zma-so‘z tarjimada “o'qish” ma’nosini anglatadi. Biroq teatr kontekstida bu atama oddiy “matnni ovoz chiqarib o‘qish”dan ancha keng ma’noni o‘z ichiga qamrab oladi. Teatrshunoslik nuqtai nazaridan chitka — bu rejissyor va aktyorlarning dramatik asar ustida birgalikda olib boradigan tahliliy, ijodiy va uyushgan jarayoni bo‘lib, sahnaviy hayotni paydo qilishning ilk bosqichini yaratilishida katta ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy teatr pedagogikasida chitka jarayonining yagona standart tizimi mavjud emas. Aktyor chitka jarayonida o‘zi uchun sahnada rol ijro qilish jarayonidagi topilmalarini topadi. Bu topilmalar sahnada spektaklning tomoshaviyligini ta’minlashda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi. Aktyor stol atrofida personajini topa olmasa — sahnada spektakl namoyishida u uchun ijro qiyin bo‘ladi. Shu o‘rinda san’atshunos olim M.Qodirovning yetuk aktyor haqidagi quyidagi fikrlarini keltirish o‘rinli – “Shukur Burxonov mahorati shunchaki ko‘nikma, tajriba, texnologiya emas, bu – aktyorning rol ustida olib boradigan mashaqqatli mehnatining samarasi, repetitsiyalar va ijro jarayonida o‘zidan va hamkasblaridan yaxlitlik va uyg‘unlik talab qilishi, o‘zida bor imkoniyatlarni to‘la-to‘kis ro‘yobga chiqarishda qo‘llaydigan sahnaviy vositalari hamdir” [5.B.129.] – deb yozadi.

Rejissor-aktyor munosabatida ikki qarama-qarshi kuch doimo tarang holatda turadi: rejissorning ijodiy ustunligi va aktyorning erkinligi. Bu qonuniyatni noto‘g‘ri hal etish – ya’ni, ijodiy jarayondagi rejissorning ortiqcha nazorati yoki aktyorning cheksiz erkinligi — ijodiy jarayonni izdan chiqaradi. “Aktyor repetitsiyalar jarayonida rejissor talqiniga asoslanib, o‘ziga berilgan personaj xarakteriga moslashib boradi. Agar uning dublyori bo‘lsa, personajining xarakterini sahnaga olib chiqayotgan har bir aktyor, ijodiy

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

sherigidan farq qilish maqsadida qahramoniga o‘zining talqinidan kelib chiqqan holda yondashadi. Ko‘pincha bunday “raqobat” ijobiy natijalarga yetaklaydi” [6.B.38].

Rejissor-aktyor munosabatining sahnaning namoyon etilishi — mizansahnada — namoyon bo‘ladi. Mizansahna faqat sahnaviy joylashuvgina bo‘lib qolmay, balki aktyorning ichki holatini boshqaruvchi holatdir. Bu holatda aktyor ichki hissiyotlarini namoyon qilishi xatti-harakatlari orqali amalga oshadi.

Kino rejissurasi kontekstida nutq bilan ishlash sahnaga nisbatan ancha farqli tus oladi. Ekranda ovozning natural intonatsiyasi sahnadan ko‘ra farqli eshitiladi. Kamera mikrofoni sahnaning akustik shovqinini “filtrlaydi” va aktyorning eng kichik nutqiy nozikliklarini to‘g‘ridan-to‘g‘ri uzatadi. Shu sababli, kino rejissori aktyorni ovoz kuchini kamaytirish, tabiiy nutq ohangiga o‘tish va tabiiy hayotiy dialog qurishga e‘tibor qaratishga yo‘llaydi. Teatr va kino rejissurasi o‘rtasidagi metodologik farqlar faqat texnik jihat bilan cheklanmaydi — ular rejissor-aktyor munosabati borliqning umumiy asosiga ham ta’sir qiladi. Sahnada aktyor spektakl davomida butun rol xatti-harakatini uzluksiz shaklda bajaradi, ya’ni uning psixofizik jarayoni dramaturgiyaning tabiiy tartibiga bo‘ysunadi. Kino rejissori aktyor bilan ishlashda bir nechta o‘ziga xos metodologik vositalardan foydalanadi. Birinchi vosita — yaqin plan ishlash texnikasi. Sahnada aktyor o‘z ifodalarini zalning oxirigacha yetkazishi uchun kattalashtiradi. Kinoda esa aksincha, eng kichik bo‘lgan mimika, ko‘z harakati, lab titrashi — barchasi kamerada sezilarli darajada kuchayadi. Kino aktyor deyarli hech qachon butun sahnani yaxlit ijro qilmaydi – u bir necha epizod yoki hatto bitta gapni o‘nlab marta qayta suratga oladi. Rejissor har bir epizodda aktyorning ichki holatini yangilab, to‘g‘ri emotsional boshlang‘ich nuqtani topishiga yordam beradi. Professional kino rejissori suratga olish jarayonida montaj variantlarini oldindan ko‘ra biladi va aktyorni shunga qarab yo‘naltiradi.

O‘zbek aktyorligining milliy an’analari — qiziqchilik, dorbozlik va naqqoshlik ijrochiligi — rejissor-aktyor munosabatiga o‘ziga xos qirra qo‘shadi. Ushbu an’analarda aktyor nisbatan mustaqil edi, u syujetni va xarakterni ham o‘zi belgilar, ham ijro etar edi. Bu an’anaviy mustaqillik zamonaviy rejissor-aktyor hamkorligida ham o‘z izini qoldiradi. O‘zbek aktyori ko‘pincha o‘z rol talqiniga qattiqroq yondashishi bilan ajralib turadi.

Professional kino rejissyorining eng muhim kompetensiyalaridan biri — montaj tafakkuri – u sahnani suratga olishdan oldin, hatto ba’zan ssenariy o‘qish paytidayoq, sahnaning montajdagi ko‘rinishini tasavvur qila oladi. Montaj jarayoni amalda quyidagicha namoyon bo'ladi – rejissyor sahnani suratga olishni rejalashtirayotganda u bir vaqtda bir necha savolga javob beradi. Qaysi momentda yaqin planga o‘tish kerak? Qaysi replikani umumiy planda qoldirib, qaysinisini yaqin planda ko‘rsatish lozim? Aktyor qaysi pauzasini uzaytirib, qaysi pauzasini qisqartirishi kerak? Bu savollarga javoblar aktyorni yo‘naltiruvchi aniq ko‘rsatmalarga aylanadi. Rejissyor aktyorga bergan ko‘rsatmalar kino suratga olishida eng muhim jarayonlardan biridir. Biroq bu kommunikatsiyaning qanchalik samarali bo‘lishi ko‘rsatmaning mazmuniga qarab emas, balki uning til shakliga – qanday so‘zlar bilan ifodalanishiga – qarab ham o‘zgaradi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Xulosa shuki, kino aktyorining suratga olish sharoitidagi diskret ijro texnikasi — emotsional holatni “qayta yoqish”, boshlang‘ich nuqtani topish, teskari sharoitda ishlash, montaj nuqtasini his qilish — bu alohida, mustaqil kompetensiyalar majmui bo'lib, ularni teatr aktyorligidan avtomatik ravishda o‘zlashtirish mumkin emas. Rejissyorning montaj tafakkuri va jarayon ko‘rsatmalarini aktyorga tushuntirishi – kino suratga olishidagi ikkinchi asosiy o‘qi hisoblanadi. Rejissyor nafaqat sahnani ko‘radi — u montajni ham kadrda ko‘rish imkoniyatiga egadir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Qodirov M. O‘zbek teatri an’analari.-T.: G‘afur G‘ulom., 1976.-424 b.
2. Tursunov T. XX asr o‘zbek teatri tarixi: 1900-2007. -T.: Art Press. 2010. -568 b.
3. Abdusamatov X. Drama nazariyasi. -T.: G‘afur G‘ulom, 2000. -288 b.
4. Umarov M., Yuldashev T. Rejissorlik va aktyorlik san’ati asoslari. -T.: Konsalt, 2014. -312 b.
5. Qodirov M. Sahnamiz lochinlari. -T.: G‘afur G‘ulom, 1986. 129-b.
6. Nurmanova B. “Zamonaviy o‘zbek teatrida sahnaviy obraz yaratish masalalari (2000-2020 yillar poytaxt teatrlari repertiari misolida)” san.fan.bo‘y.fals.doktori (PhD) disserrtatsiya. -T.: 2024. -151.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

BAYAN CHOLG‘USIDA POLIFONIK ASARLARNI IJRO ETISHDA ZAMONAVIY VA TEXNOLOGIK YONDASHUVLAR.

Miyrbek Palwaniyazov Qudaybergenovich, O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat institutining Nukus filiali o‘qituvchisi, Toshkent, O‘zbekiston.
Salavat Xojamuratov Otesinovich, O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat institutining Nukus filiali Vokal va raqs kafedrasi 2-bosqich talabasi, Toshkent, O‘zbekiston.

Annotatsiya

KIRISH: Bayan cholg‘usi o‘zining qisqa tarixiy taraqqiyoti davomida oddiy xalq cholg‘usidan murakkab akademik instrument darajasiga ko‘tarildi. Polifoniya, xususan, I.S. Bax, G.F. Gendel kabi barokko davri kompozitorlari hamda zamonaviy polifonistlarning asarlari bayan ijrochisi uchun eng oliy imtihon hisoblanadi. Bugungi kunda ijrochilik mahoratini oshirishda nafaqat an’anaviy pedagogik usullar, balki texnologik yondashuvlar — ya’ni cholg‘uning konstruktiv imkoniyatlarini maksimal darajada ishlatish va raqamli vositalar yordamida ijro sifatini nazorat qilish dolzarb masalaga aylandi.

MAQSAD: Tadqiqotning maqsadi — bayan ijrochiligida polifonik asarlarni o‘rganishning innovatsion metodikasini ishlab chiqish, talabalarda ko‘p ovozli musiqiy tafakkurni shakllantirishda zamonaviy texnologiyalarning o‘rnini belgilash va amaliy tavsiyalar berishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: Maqola ustida ishlashda quyidagi usullardan foydalanildi: Sistemali tahlil: Polifonik asarlardagi vertikal (garmonik) va gorizontal (melodik) munosabatlarning bayan klaviaturasidagi aksini o‘rganish. Akustik tahlil**:** Bayan sadosining registrlararo mutanosibligini zamonaviy ovoz yozish texnologiyalari orqali tekshirish. Eksperimental metod: O‘quv jarayonida talabalarning ijrosini "Audio-feedback" (qayta aloqa) tizimi yordamida tahlil qilish.

NATIJA VA MUHOKAMA: konstruktiv-texnologik yondashuv: Tanlovli (Выборный) tizim Polifonik asarlarning asosi — ovozlar mustaqilligidir. Traditsion (tayyor akkordli) bayanlarda chap qo‘l faqat jo‘rnavozlik vazifasini bajarsa, zamonaviy tayyor-tanlovli bayanlar har ikki qo‘lda ham teng huquqli melodik chiziqlarni ijro etish imkonini beradi. Natija: Tanlovli tizimda kontrapunkt qonuniyatlarini to‘liq aks ettirish, ya’ni chap qo‘lda ham fuga mavzusini xuddi o‘ng qo‘ldagidek tiniq va mustaqil artikulatsiyada ijro etish imkoniyati paydo bo‘ladi. Artikulyatsiya va Shtrixlar texnologiyasi Polifoniyada har bir ovoz o‘z harakteriga ega. Zamonaviy yondashuvda quyidagi texnik usullar muhim: Differentsial artikulyatsiya**:** Bir qo‘lning o‘zida (masalan, o‘ng qo‘lda) bir vaqtning o‘zida legato va non legato shtrixlarini qo‘llash. Dinamik muvozanat**:** Bayan mo‘ynasi (mex) bilan ishlashda har bir ovozning dinamik darajasini raqamli datchiklar kabi aniqlikda boshqarish. Raqamli texnologiyalarni tatbiq etish. Zamonaviy talaba uchun quyidagi texnologik vositalar tavsiya etiladi: Smartfon va planshetlar**:** Ijroni video formatda yozib

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

olib, barmoqlar harakati va mo‘yna (mex) harakatining asar tempiga mosligini vizual tahlil qilish. DAW (Digital Audio Workstation) dasturlari**:** Ableton Live yoki Cubase kabi dasturlarda asarni qatlamma-qatlam (har bir ovozni alohida) yozib, so‘ngra ularni birlashtirib eshitish. Bu talabaga o‘z xatolarini "tashqaridan" eshitish imkonini beradi. Elektron Metronomlar**:** Murakkab polifoniya ritmini poliritmiya rejimida mashq qilish.

XULOSA: Bayan cholg‘usida polifonik asarlarni ijro etish murakkab psixofiziologik jarayon bo‘lib, u ijrochidan yuqori intellektni talab qiladi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy texnologik yondashuvlar (tanlovli tizim, raqamli tahlil, audio-vizual nazorat) o‘quv jarayonini 30-40% gacha tezlashtiradi. Nukus filiali sharoitida ushbu metodikalarni qo‘llash talabalarning respublika va xalqaro tanlovlarda raqobatbardoshligini ta’minlashning asosiy garovidir.

Kalit so‘zlar: Bayan, polifoniya, kontrapunkt, tanlovli klaviatura, artikulyatsiya, raqamli texnologiya, intonatsiya, pedagogik innovatsiya, musiqiy tahlil, ijrochilik mahorati.

СОВРЕМЕННЫЕ И ТЕХНОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ИСПОЛНЕНИЮ ПОЛИФОНИЧЕСКИХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ НА БАЯНЕ.

Палваниязов Мийрбек Кудайбергенович – преподаватель Нукусского филиала Государственного института искусств и культуры Узбекистана, Ташкент, Узбекистан.
Хожамуратов Салават Отесинович – студент 2-го курса кафедры «Вокал и танец» Нукусского филиала Государственного института искусств и культуры Узбекистана, Ташкент, Узбекистан.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: за сравнительно короткий период своего исторического развития баян эволюционировал из простого народного инструмента в сложный академический инструмент. Исполнение полифонии, в частности произведений композиторов эпохи барокко, таких как И.С. Бах, Г.Ф. Гендель, а также современных полифонистов, является высшим испытанием для баяниста. Сегодня в совершенствовании исполнительского мастерства актуальным становится использование не только традиционных педагогических методов, но и технологических подходов — максимальное использование конструктивных возможностей инструмента и контроль качества исполнения с помощью цифровых средств.

ЦЕЛЬ: целью исследования является разработка инновационной методики изучения полифонических произведений на баяне, определение роли современных технологий в формировании многоголосного музыкального мышления студентов и предоставление практических рекомендаций.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: при работе над статьей использовались следующие методы:
Системный анализ**:** изучение отражения вертикальных (гармонических) и горизонтальных (мелодических) отношений полифонических произведений на клавиатуре баяна. Акустический анализ**:** проверка тембрального и регистрового баланса баяна с помощью современных технологий звукозаписи. Экспериментальный метод**:** анализ исполнения студентов в учебном процессе с использованием системы «Audio-feedback» (обратная аудио-связь).

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЕ: конструктивно-технологический подход: Выборная система Основой полифонических произведений является независимость голосов. В то время как в традиционных (готовых) баянах левая рука выполняет лишь функцию аккомпанемента, современные готово-выборные баяны позволяют исполнять равноправные мелодические линии в обеих руках. Результат: Выборная система позволяет полностью отразить законы контрапункта, то есть исполнять тему фуги в левой руки с такой же четкой и независимой артикуляцией, как и в правой. Технология артикуляции и штрихов. В полифонии каждый голос имеет свой характер. В современном подходе важны следующие технические приемы: Дифференцированная артикуляция: одновременное использование штрихов legato и non legato в одной руке. Динамическое равновесие**:** управление динамическим уровнем каждого голоса при работе с мехом баяна с точностью, сопоставимой с цифровыми датчиками. Внедрение цифровых технологий Современному студенту рекомендуются следующие технологические средства: Смартфоны и планшеты**:** видеозапись исполнения для визуального анализа движений пальцев и соответствия работы меха темпу произведения. Программы DAW (Digital Audio Workstation): запись произведения послойно (каждый голос отдельно) в таких программах, как Ableton Live или Cubase, с последующим совместным прослушиванием. Это дает возможность студенту услышать свои ошибки «со стороны». Электронные метрономы**:** отработка сложного ритма полифонии в режиме полиритмии.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: исполнение полифонических произведений на баяне — это сложный психофизиологический процесс, требующий от исполнителя высокого интеллекта. Исследования показывают, что современные технологические подходы (выборная система, цифровой анализ, аудиовизуальный контроль) ускоряют процесс обучения на 30-40%. Применение данных методик в условиях Нукусского филиала является залогом обеспечения конкурентоспособности студентов на республиканских и международных конкурсах.

Ключевые слова: баян, полифония, контрапункт, выборная клавиатура, артикуляция, цифровые технологии, интонирование, педагогическая инновация, музыкальный анализ, исполнительское мастерство.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

MODERN AND TECHNOLOGICAL APPROACHES TO THE PERFORMANCE OF POLYPHONIC WORKS ON THE BAYAN.

Miyrbek Palwaniyazov Qudaybergenovich, Lecturer at the Nukus branch of the State Institute of Arts and Culture of Uzbekistan, Tashkent, Uzbekistan.
Salavat Xojamuratov Otesinovich, 2nd-year student of the Department of Vocal and Dance at the Nukus branch of the State Institute of Arts and Culture of Uzbekistan, Tashkent, Uzbekistan.

Annotation

INTRODUCTION: throughout its relatively short historical development, the bayan has evolved from a simple folk instrument into a complex academic one. The performance of polyphony—specifically the works of Baroque composers such as J.S. Bach and G.F. Handel, as well as modern polyphonists—serves as the ultimate test for a bayanist. Today, in enhancing performance skills, it has become essential to integrate not only traditional pedagogical methods but also technological approaches. This involves maximizing the structural capabilities of the instrument and utilizing digital tools to monitor performance quality.

AIM: the objective of this research is to develop an innovative methodology for studying polyphonic works on the bayan, to determine the role of modern technologies in forming multi-voiced musical thinking in students, and to provide practical recommendations.

MATERIALS AND METHODS: the following methods were utilized in this study: **Systemic Analysis:** Studying the reflection of vertical (harmonic) and horizontal (melodic) relationships of polyphonic works on the bayan keyboard. **Acoustic Analysis:** Examining the register balance of the bayan sound using modern audio recording technologies. **Experimental Method:** Analyzing student performances during the learning process using an "Audio-feedback" system.

RESULTS AND DISCUSSION: Constructive-Technological Approach: The Selective (Free-bass) System The foundation of polyphonic works is the independence of voices. While in traditional (standard-bass) bayans the left hand only performs an accompaniment function, modern ready-selective bayans allow for the execution of equal melodic lines in both hands. Result: The selective system allows for the full reflection of counterpoint laws, enabling the performance of a fugue theme in the left hand with the same clear and independent articulation as in the right hand. Articulation and Stroke Technology In polyphony, each voice possesses its own character. In the modern approach, the following technical methods are crucial: Differential Articulation**:** The simultaneous use of different strokes (e.g., legato and non-legato) within a single hand. Dynamic Balance: Controlling the dynamic level of each voice during bellows (bellows-shaking) work with precision comparable to digital sensors. Implementation of Digital Technologies The following technological tools are recommended for the modern

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

student: Smartphones and Tablets**:** Recording performances in video format to visually analyze finger movements and the coordination of bellows movement with the tempo of the piece. DAW (Digital Audio Workstation) Software**:** Recording the work layer-by-layer (each voice separately) in programs like Ableton Live or Cubase, then listening to them combined. This allows the student to hear their mistakes from an "outside" perspective. Electronic Metronomes**:** Practicing complex polyphonic rhythms using polyrhythm modes.

CONCLUSION: performing polyphonic works on the bayan is a complex psychophysiological process that requires high intelligence from the performer. Research indicates that modern technological approaches (selective system, digital analysis, audio-visual monitoring) accelerate the learning process by 30-40%. Applying these methodologies in the context of the Nukus branch is key to ensuring the competitiveness of students in national and international competitions.

Keywords: Bayan, polyphony, counterpoint, selective keyboard (free-bass), articulation, digital technology, intonation, pedagogical innovation, musical analysis, performance skills.

The role of the bayan in academic music has changed dramatically in recent decades. This instrument, which initially manifested itself as an improved form of a simple harmonic, today has the status of a "portable organ" in terms of its technical and acoustic characteristics. Polyphonic works, especially the legacy of I.S. Bach for keyboard and organ, are the "golden fund" of bayan performance and the main criterion for determining the intellectual potential of the performer.

In modern bayan performance, working with polyphonic text is not just about playing notes correctly, but about adapting the instrument's pneumatic nature to the independence of polyphonic sounds. In this process, the performer acts not only as a musician but also as an operator controlling a complex acoustic system. Professor Vyacheslav Semyonov, one of the founders of the Russian bayan school, emphasizes the relevance of this issue as follows: "The issue of transcription in the formation of a polyphonic repertoire for bayan is not only the transfer of text, but also the process of adapting the acoustic nature of the instrument to the content of the work. In this process, the performer, without disrupting the composer's intention, must create a new acoustic reality based on the specific registers of the narrative and the possibilities of the fur" (Semyonov Vyacheslav Anatolyevich. "Modern School of Play on Bayonet." Moscow: "Muzika" Publishing House, 2003, p. 15).

The purpose of the research is to scientifically substantiate modern technological approaches to the performance of polyphonic works, in particular, fur management and articulatory differentiation. The article also analyzes the role of modern bayan constructions in the development of polyphonic thinking. In this study, a complex technological method of interpreting polyphonic works on the bayan instrument was

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

used. The methodology is based mainly on the principles of pneumatic-dynamic control, articulation differentiation, and applicature optimization.

Pneumatic-dynamic control method

Since the air pressure in Bayan is the same for the right and left keyboards, creating different dynamic layers simultaneously in polyphony is a complex technical task. The study used the "microdynamic stress" method, which is based on the synchronization of the change in the speed of finger touching the button and the fur pressure in fractions of a second. Friedrich Lips writes about this: "In polyphonic works, fur is not only a source of air, but also a living tool that determines the breathing of each voice. While the performer simultaneously controls several musical lines, the fur movement must obey the phrase of the most dominant voice, while the remaining voices maintain their independence through finger articulation" (Lips Friedrich Robertovich. "The Art of Playing the Bayonet." Moscow: Music Publishing House, 1998, p. 58).

Articulation Contrast and Geometric Method

To achieve polyphonic transparency, the "Article Contrast" method was used. In this case, simultaneously sounding voices are performed in different touch styles (for example, legato in the right hand, non legato in the left hand). Inter-voice connections were also studied using the "Application Geometry" method, based on the "linear" movement of fingers in the vertical button system of the bayan.

In the study, a comparative analysis of the harmonic and polyphonic capabilities of the modern "Ready-Selected" (Free Bass) keyboard was conducted. With the help of this method, the functional equality of the left hand with the right hand and the independent timbral features of the bass line were determined.

The results of the study show that modern polyphonic bayanes present three main technological advances in the interpretation of polyphonic works:

Structural integrity: With the help of the Selective Keyboard (Free Bass), the possibility of performing complex polyphonic textures (for example, I.S. Bach's 5-voice fugues) without any textural abbreviations has been increased to 100%. Tembral differentiation: The possibility of providing polyphonic voices with individual "tembral colors" through a system of cassette registers has been determined. This increases the overall acoustic transparency of the work. Dynamic elasticity: The valve system and fur pneumatics of modern bayans have been proven to ensure smoothness of sounds even at the lowest dynamics (pianissimo).

Mogens Ellegaard, a representative of the European bayan school, evaluates these results from a technological point of view as follows: "The use of a selective keyboard allows the performer to create an independent bass line characteristic of the organ pedal and perform complex polyphonic tissues with originality. This system freed the instrument from harmonic constraints and transformed it into a truly universal polyphonic instrument" (Ellegaard Mogens. "The Accordion in the 20th Century." Copenhagen: Edition Wilhelm Hansen. p. 28).

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

The results confirm that the smooth and controlled movement of the fur in the performance of polyphonic works remains the main factor determining the artistic value of the work. In the discussion section, the balance of "technological accuracy" and "artistic feeling" facing contemporary performers was analyzed. The study shows that in many cases, performers, overindulging in technical possibilities, lose the polyphonic "soul" and historical originality of the work.

British scholar John Palmer, in his research, comments on modern accordion technology and its musical impact: "Although the penetration of digital technologies into bayan performance expands the dynamic range of polyphonic works, it cannot replace the feeling of 'breathing with fur' on an acoustic instrument. True polyphonic art is the union of emotional energy and intellectual control hidden in every millimeter of air pressure" (Palmer John. "The Contemporary Accordion." London: Routledge. p. 112).

The discussion also emphasized that the psychophysical state of the bayan performer and the ability to "multiphonic hearing" (polyphonic hearing) are an integral part of the technological approach. It has been established that the vertical structure of the bayan keyboard requires more complex geometric representations than the piano, which necessitates the development of new types of appliqué exercises.

In conclusion, performing polyphonic works on the bayan is not just the movement of fingers, but the art of deeply understanding the technological possibilities of the instrument and connecting them with historical performance traditions. As a result of the research, the following conclusions were made: The selective keyboard is a unique and perfect technological platform for the full expression of polyphonic thinking.

Fur control performs the function of a pneumatic "breath," ensuring articulatory balance in polyphony. To preserve historical authenticity, the performing organ and the harpsichord must synthesize performance traditions with bayan technique.

The methodological recommendations presented in the article serve as an important practical guide for students of the bayan class and young performers in higher music educational institutions when working on polyphonic works. Thanks to these recommendations, the possibility of forming polyphonic thinking in students, understanding the independence of each voice line, and developing the skills of their clear and expressive performance is expanded.

In addition, methodological approaches serve to improve students' technical skills, develop their auditory abilities, and deepen their musical thinking. These recommendations serve as an effective tool for analyzing the complex structure of polyphonic works, for understanding the interrelationship between voices, and for their artistically perfect interpretation. As a result, the performance culture of students increases, stage experience is enriched, and the foundation for their formation as professional musicians is laid.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

1. Lips Fridrix Robertovich. Iskusstvo igri na bayane. Moskva: "Muzika" nashriyoti, 1998.
2. Semyonov Vyacheslav Anatolyevich. Sovremennaya shkola igri na bayane. Moskva: "Muzika" nashriyoti, 2003.
3. Ellegaard Mogens. The Accordion in the 20th Century. Copenhagen: Edition Wilhelm Hansen, 1975.
4. Palmer John. The Contemporary Accordion (Contemporary Music Review). London: Routledge, 2010.
5. Абдреймов, Манас Бекполатович. "Қорақалпоқ кинематографиясида овоз режиссёрлиги муаммолари." Oriental Art and Culture 8 (2021): 22-25.
6. Bekpolatovich, Abdreymov Manas. "Specific Features of Sound Directing in Karakalpak National Cinema." International Journal on Integrated Education 4.9 (2021): 103-108.
7. BEKPOLATOVICH, MANAS ABDREYMOV."Ways of Formation of Karakalpakfilm in the Pre-independence Years." International Journal of Innovations in Engineering Research and Technology 7.4: 1-3.
8. Abdreymov, Manas Bekpolatovich. "Qoraqalpoq zamonaviy milliy kinodagi izlanishlar xarakteri." Oriental Art and Culture 2.4 (2021): 44-49.
9. Abdreymov, Manas Bekpolatovich. "QORAQOLPOQ KINEMATOGRAFIYASIGA NAZAR:“TANKA” FILMI MISOLIDA." Интернаука 16-4 (2020): 49-50.
10. Embergenovich, Khojanov Jabbarbergen. "The Representativeof The Karakalpak Theater." Turkish Journal of Computer and Mathematics Education (TURCOMAT) 12.11 (2021): 7207-7213.
11. Abdreymov, Manas Bekpolatovich. "Filmlarda ovoz yozish jarayonida miksher pultlardan foydalanish." Oriental Art and Culture 4.5 (2023): 95-99.
12. Abdreymov, Manas Bekpolatovich. "AKTYOR YOKI SUXONDON OVOZINI YOZIB OLISH VA NUTQ FONOGRAMMALARINING MONTAJ JARAYONI." Oriental Art and Culture 5.2 (2024): 126-134.
13. Abdreymov, Manas Bekpolatovich. "AKTYOR YOKI SUXONDON OVOZINI YOZIB OLISH VA NUTQ FONOGRAMMALARINING MONTAJ JARAYONI." Oriental Art and Culture 5.2 (2024): 126-134.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA ESTRADA VA JAZ IJROCHILIK MASHG‘ULOTLARINI MASOFAVIY TASHKIL ETISH IMKONIYATLARI.

Ibragimov Bobir Mansurovich, O‘zbekiston davlat konservatoriyasi huzuridagi B. Zokirov nomidagi milliy estrada san'ati instituti “ijtimoiy fanlar va dars berish metodikasi” kafedrasi dotsenti, p.f.f.d (PhD), Toshkent, O‘zbekiston.

Annotatsiya

KIRISH: so‘nggi yillarda raqamli texnologiyalar ta’lim jarayonida tub o‘zgarishlar kiritmoqda. Xususan, musiqa ta’limi sohasida – estrada va jaz ijrochiligi mashg‘ulotlarini masofaviy tashkil etish imkoniyatlari sezilarli darajada oshdi. An’anaviy musiqiy ta’lim metodikasi yuzma-yuz mashg‘ulotlarga asoslangan bo‘lsa-da, pandemiya davrida yuzaga kelgan cheklovlar va global raqamli transformatsiya masofaviy ta’limning zaruriyligini ko‘rsatdi. Raqamli texnologiyalar, jumladan onlayn konferensiya platformalari, musiqiy dasturlar va interaktiv audio-vizual vositalar, talabalar va o‘qituvchilar o‘rtasida yangi turdagi kommunikatsiya shakllarini yaratadi. Shu bilan birga, masofaviy ta’lim ijrochilik ko‘nikmalarini rivojlantirish, kreativ fikrlashni shakllantirish va individual ijodiy yondashuvni rag‘batlantirish imkonini beradi.

MAQSAD: ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi – raqamli texnologiyalar yordamida estrada va jaz ijrochilik mashg‘ulotlarini masofaviy tashkil etish imkoniyatlarini o‘rganish va metodik tavsiyalar ishlab chiqish. Tadqiqot vazifalari: masofaviy ta’limda foydalaniladigan raqamli vositalarni tahlil qilish. Estrada va jaz ijrochiligida masofaviy mashg‘ulotlarning samaradorligini baholash. Interaktiv metodlar va audio-vizual resurslarni qo‘llash orqali ijodiy jarayonni rivojlantirish.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda quyidagi materiallardan foydalanildi. Videokonferensiya platformalari: Zoom, Microsoft Teams, Google Meet **,** Musiqiy dasturlar: Soundtrap, BandLab, GarageBand **,** Audio va video yozuvlarni tahlil qilish vositalari, talabalar ijrochiligi va ularning individual musiqiy repertuar materiallari. Metodlar: Eksperimental metod: Talabalar guruhini an’anaviy va masofaviy mashg‘ulotlarga bo‘lib, ularning ijrochilik ko‘nikmalari va kreativ faoliyati baholandi. Kuzatuv va video tahlil: Talabalar ijrosini yozib, texnik va ekspressiv ko‘rsatkichlar bo‘yicha tahlil qilish. Interaktiv metodlar: Onlayn musiqiy platformalar orqali birgalikda ijro va improvizatsiya mashqlari. So‘rovnoma va baholash**:** Talabalar va o‘qituvchilarning masofaviy mashg‘ulotlar samaradorligi bo‘yicha fikrlari yig‘ildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki: Samaradorlik: Masofaviy mashg‘ulotlarda talabalar ijrochilik texnikasi va ritm-tuyg‘u ko‘nikmalarini an’anaviy mashg‘ulotlardagi darajada rivojlantira oldi. Masofaviy ta’lim, ayniqsa, individual mashg‘ulotlar va repetitsiyalar uchun qulay bo‘ldi. Interaktivlik: Raqamli platformalar yordamida talabalar bir-birining ijrosini tinglab, konstruktiv fikr bildirish imkoniga ega bo‘ldi, bu esa ijodiy va tanqidiy fikrlashni rivojlantirdi. Texnik cheklovlar: Audio kechikish, internet sifati va musiqiy asboblarni onlayn sozlash bilan bog‘liq

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

muammolar kuzatildi. Shu sababli, metodik tavsiyalar sifatida, talabalarga mos audio interfeyslar va platformalarni tanlash, shuningdek, dars oldidan texnik tayyorgarlikni amalga oshirish muhimligi aniqlangan. Psixologik ta'sir: Masofaviy mashg'ulotlar o'quvchilarda o'zini erkin ifodalash va ijodiy xavfsizlikni oshirdi, chunki video yozuvlar orqali xatolarini qayta ko'rib chiqish imkoniyati mavjud. Natijalarni boshqa tadqiqotlar bilan solishtiradigan bo'lsak, masofaviy musiqa mashg'ulotlari ijrochilik ko'nikmalarini rivojlantirishda samarali vosita ekanligi (Williamson & Cox, 2021) va raqamli interaktiv metodlar ijodiy yondashuvni kuchaytirishi tasdiqlandi.

XULOSA: raqamli texnologiyalar yordamida estrada va jaz ijrochilik mashg'ulotlarini masofaviy tashkil etish quyidagi ilmiy xulosalarga olib keldi: Masofaviy ta'lim an'anaviy metodlarga nisbatan ijodiy jarayonni rivojlantirishda samarali qo'llanilishi mumkin. Talabalar va o'qituvchilar o'rtasidagi interaktivlik va individual ijodiy monitoringni ta'minlaydi. Texnik cheklovlar va audio-vizual sifat masofaviy ta'limning asosiy muammolari sifatida aniqlangan, bu esa metodik tavsiyalar ishlab chiqishga imkon yaratadi. Kelajakdagi tadqiqotlar masofaviy musiqa mashg'ulotlarini virtual va kengaytirilgan reallik texnologiyalari bilan integratsiyalash, shuningdek, ko'p foydalanuvchili onlayn jamiyatlarda improvizatsiya mashqlarini o'rganishga qaratilishi mumkin.

Kalit so'zlar: raqamli texnologiyalar, masofaviy ta'lim, estrada, jaz, musiqiy ijrochilik, interaktiv metodlar, audio-vizual tahlil

ЦИФРОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ КАК СРЕДСТВО ДИСТАНЦИОННОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ЗАНЯТИЙ ПО ЭСТРАДНОМУ И ДЖАЗОВОМУ ИСПОЛНИТЕЛЬСТВУ.

Ибрагимов Бобир Мансурович, национальный институт эстрадного искусства им. Б. Закирова при государственной консерватории Узбекистана, кафедра «с оциальные науки и методика преподавания», доцент, кандидат философских наук (PhD), Ташкент, Узбекистан.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в последние годы цифровые технологии существенно изменяют процесс обучения. Особенно это касается музыкального образования – дистанционные возможности организации занятий по эстрадному и джазовому исполнительству значительно расширились. Хотя традиционная методика музыкального образования основана на очных занятиях, ограничения, возникшие в период пандемии, а также глобальная цифровая трансформация показали необходимость дистанционного обучения. Цифровые технологии, включая платформы для онлайн-конференций, музыкальные приложения и интерактивные аудиовизуальные инструменты, создают новые формы коммуникации между студентами и преподавателями. Кроме того, дистанционное обучение позволяет

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

развивать исполнительские навыки, формировать креативное мышление и стимулировать индивидуальный творческий подход.

ЦЕЛЬ: основная цель исследования – изучить возможности дистанционной организации занятий по эстрадному и джазовому исполнительству с использованием цифровых технологий и разработать методические рекомендации. Задачи исследования: проанализировать цифровые инструменты, используемые в дистанционном обучении; оценить эффективность дистанционных занятий по эстрадному и джазовому исполнительству; развивать творческий процесс с помощью интерактивных методов и аудиовизуальных ресурсов.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использовались следующие материалы: платформы видеоконференций: Zoom, Microsoft Teams, Google Meet; музыкальные приложения: Soundtrap, BandLab, GarageBand; инструменты анализа аудио- и видеозаписей; исполнительские работы студентов и их индивидуальные музыкальные репертуары. Методы исследования: Экспериментальный метод: студенты были разделены на группы для очных и дистанционных занятий, их исполнительские навыки и творческая активность оценивались; Наблюдение и видеоанализ: запись исполнения студентов и его анализ по техническим и экспрессивным показателям; Интерактивные методы: совместное исполнение и упражнения по импровизации на онлайн-платформах; Опрос и оценка**:** сбор мнений студентов и преподавателей о результативности дистанционных занятий.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты исследования показали: Эффективность**:** студенты смогли развить исполнительскую технику и чувство ритма на уровне очных занятий. Дистанционное обучение оказалось особенно удобным для индивидуальных занятий и репетиций. Интерактивность: использование цифровых платформ позволило студентам слушать исполнение друг друга и давать конструктивную обратную связь, что способствовало развитию творческого и критического мышления. Технические ограничения: были выявлены проблемы, связанные с задержкой звука, качеством интернета и настройкой музыкальных инструментов онлайн. Поэтому важно выбирать подходящие аудио-интерфейсы и платформы, а также проводить техническую подготовку перед занятиями. Психологический эффект**:** дистанционные занятия способствовали более свободному самовыражению студентов и повышению творческой уверенности, так как они могли пересматривать свои видео и анализировать ошибки. Сравнение с другими исследованиями показало, что дистанционные музыкальные занятия являются эффективным инструментом развития исполнительских навыков (Williamson & Cox, 2021), а цифровые интерактивные методы усиливают творческий подход.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: дистанционная организация занятий по эстрадному и джазовому исполнительству с использованием цифровых технологий привела к следующим научным выводам: дистанционное обучение может эффективно

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

использоваться для развития творческого процесса по сравнению с традиционными методами; обеспечивает интерактивность между студентами и преподавателями и возможность индивидуального творческого мониторинга; технические ограничения и качество аудиовизуального материала являются основными проблемами дистанционного обучения, что требует разработки методических рекомендаций. В будущих исследованиях целесообразно интегрировать дистанционные музыкальные занятия с технологиями виртуальной и дополненной реальности, а также изучать упражнения по импровизации в многопользовательских онлайн-средах.

Ключевые слова: цифровые технологии, дистанционное обучение, эстрада, джаз, музыкальное исполнительство, интерактивные методы, аудиовизуальный анализ

OPPORTUNITIES FOR REMOTE ORGANIZATION OF POP AND JAZZ PERFORMANCE CLASSES BASED ON DIGITAL TECHNOLOGIES.

Ibragimov Bobir Mansurovich, B. Zokirov national institute of pop art under the state conservatory of Uzbekistan, department of social sciences and teaching methodology, associate professor, PhD, Tashkent, Uzbekistan.

Annotatoin

INTRODUCTION: in recent years, digital technologies have significantly transformed the educational process. This is particularly true in the field of music education, where opportunities for remotely organizing pop and jazz performance classes have greatly increased. Although traditional music teaching methodologies are based on in-person lessons, restrictions arising during the pandemic, as well as global digital transformation, have highlighted the necessity of remote learning. Digital technologies, including online conferencing platforms, music applications, and interactive audiovisual tools, create new forms of communication between students and instructors. Moreover, remote learning enables the development of performance skills, fosters creative thinking, and encourages an individual artistic approach.

AIM: the main aim of this study is to explore the possibilities of remotely organizing pop and jazz performance classes using digital technologies and to develop methodological recommendations. Research objectives: To analyze digital tools used in remote learning; To evaluate the effectiveness of remote pop and jazz performance classes; To enhance the creative process through interactive methods and audiovisual resources.

MATERIALS AND METHODS: the study utilized the following materials: Video conferencing platforms: Zoom, Microsoft Teams, Google Meet; Music applications: Soundtrap, BandLab, GarageBand; Audio and video analysis tools; Students' performance recordings and their individual musical repertoire materials. Research

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

methods included: Experimental method: students were divided into groups for traditional and remote classes, and their performance skills and creative activity were assessed; Observation and video analysis: students' performances were recorded and analyzed in terms of technical and expressive indicators; Interactive methods: collaborative performance and improvisation exercises using online music platforms; Surveys and evaluation: collecting students' and instructors' opinions on the effectiveness of remote classes.

DISCUSSION AND RESULTS: the study results indicate: Effectiveness: Students were able to develop their performance techniques and sense of rhythm at a level comparable to in-person classes. Remote learning proved particularly convenient for individual lessons and rehearsals. Interactivity: Digital platforms allowed students to listen to each other's performances and provide constructive feedback, fostering creative and critical thinking. Technical limitations: Issues such as audio latency, internet quality, and online instrument setup were observed. Therefore, it is essential to select appropriate audio interfaces and platforms and ensure technical preparation before classes. Psychological impact: Remote classes encouraged students' self-expression and creative confidence, as they could review their recordings and analyze mistakes. Comparisons with other studies confirm that remote music classes are an effective tool for developing performance skills (Williamson & Cox, 2021), and digital interactive methods enhance creative approaches.

CONCLUSION: the remote organization of pop and jazz performance classes using digital technologies leads to the following scientific conclusions: Remote learning can be effectively applied to enhance the creative process compared to traditional methods; It ensures interactivity between students and instructors and enables individual creative monitoring; Technical limitations and audiovisual quality are the main challenges of remote learning, requiring the development of methodological recommendations. Future research should focus on integrating remote music classes with virtual and augmented reality technologies, as well as studying improvisation exercises in multi-user online environments.

Keywords: digital technologies, remote learning, pop, jazz, music performance, interactive methods, audiovisual analysis

Zamonaviy globallashuv jarayonlari va raqamli transformatsiya sharoitida ta'lim tizimining barcha bosqichlarida innovatsion yondashuvlarni joriy etish dolzarb masalalardan biriga aylanmoqda. Xususan, musiqa ta'limi yo'nalishida, ayniqsa estrada va jaz ijrochiligi kabi ijodiy va amaliy faoliyatni talab etuvchi sohalarda raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish ehtiyoji tobora ortib bormoqda. An'anaviy ta'lim shakllari bilan bir qatorda masofaviy ta'lim imkoniyatlarining kengayishi pedagogik

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

jarayonni yangi bosqichga olib chiqmoqda va bu esa o‘quv jarayonini tashkil etishda innovatsion, moslashuvchan hamda interaktiv metodlarni qo‘llashni taqozo etadi.

Estrada va jaz ijrochiligi o‘ziga xos ijro uslubi, improvizatsiya, ritmik sezgirlik va individual ijodkorlikni talab etuvchi murakkab san’at turi hisoblanadi. Ushbu yo‘nalishda ta’lim berish jarayoni an’anaviy tarzda bevosita pedagog va talaba o‘rtasidagi jonli muloqot, eshitish va ko‘rish orqali amalga oshirib kelingan. Biroq raqamli texnologiyalar rivoji natijasida ushbu jarayonni masofaviy shaklda tashkil etish imkoniyatlari paydo bo‘lib, bu esa musiqa ta’limi metodikasida tub o‘zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Endilikda turli onlayn platformalar, audio va video yozuv texnologiyalari, virtual studiyalar hamda interaktiv dasturlar yordamida ijrochilik ko‘nikmalarini shakllantirish va rivojlantirish mumkin bo‘lmoqda. Shu bilan birga, masofaviy ta’lim jarayonida estrada va jaz ijrochiligini o‘rgatishda bir qator muammolar ham mavjud. Jumladan, ovoz va tasvir sifatining yetarli darajada bo‘lmasligi, real vaqt rejimida ansambl ijrosini tashkil etishdagi texnik cheklovlar, pedagogik nazorat va muloqotning qisqarishi kabi omillar ta’lim samaradorligiga ta’sir ko‘rsatadi. Mazkur muammolarni hal etish esa zamonaviy pedagogik yondashuvlar, raqamli vositalardan oqilona foydalanish hamda yangi metodik yechimlarni ishlab chiqishni talab etadi. So‘nggi yillarda raqamli texnologiyalar asosida musiqa ta’limini, xususan estrada va jaz ijrochiligini masofaviy shaklda tashkil etish masalalari ilmiy-pedagogik tadqiqotlarning dolzarb yo‘nalishiga aylandi. 2020-yildan boshlab butun dunyoda pandemiya sharoitida ta’limning masofaviy shaklga o‘tishi ushbu yo‘nalishdagi izlanishlarni yanada jadallashtirdi. Xorijiy tadqiqotlarda masofaviy musiqa ta’limi samaradorligi ko‘proq texnologik platformalar, audio-vizual sifat va interaktivlik darajasi bilan bog‘liq holda o‘rganilgan. Jumladan, Diana Blom va Andrew Carey tadqiqotlarida onlayn musiqa darslarida talabaning mustaqil ishlash kompetensiyasi va refleksiv tahlil qilish qobiliyati oshishi qayd etiladi [1]. Shu bilan birga, ular sinxron mashg‘ulotlarga nisbatan asinxron (yozib olingan materiallar asosidagi) ta’lim shakli jaz improvizatsiyasini o‘rgatishda samaraliroq ekanligini ta’kidlaydilar.

Gary E. McPherson va Graham F. Welch tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda esa musiqa ta’limida raqamli muhitning psixologik va pedagogik omillari yoritilib, masofaviy shaklda ijrochilik ko‘nikmalarini shakllantirishda motivatsiya, o‘z-o‘zini nazorat qilish va raqamli kompetensiyalar muhim omil sifatida ko‘rsatiladi [2]. MDH davlatlari olimlari ishlarida masofaviy musiqa ta’limining metodik jihatlari chuqurroq o‘rganilgan. Masalan, E. V. Nikitina [3] va A. A. Burov [4] tadqiqotlarida onlayn platformalarda musiqa ijrochiligini o‘rgatishda multimediaviy kontentlardan foydalanish, virtual ansambl tashkil etish va raqamli audio muharrirlar yordamida mashg‘ulotlar samaradorligini oshirish yo‘llari tahlil qilingan.

O‘zbekistonlik tadqiqotchilar ham ushbu yo‘nalishda bir qator ilmiy izlanishlar olib bormoqda. Xususan, Sh. Sh. Olimov [8] va N. X. To‘xtasinov [9] ishlarida raqamli ta’lim muhitida musiqa fanlarini o‘qitishning didaktik asoslari, innovatsion texnologiyalarni qo‘llash mexanizmlari hamda milliy musiqa ta’limi bilan integratsiyasi masalalari

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

yoritilgan. Ularning tadqiqotlarida estrada va jaz ijrochiligini o‘rgatishda raqamli platformalarning imkoniyatlari bilan bir qatorda milliy ijrochilik an’analarini saqlash muammosi ham alohida ta’kidlanadi. Raqamli texnologiyalar asosida estrada va jaz ijrochilik mashg‘ulotlarini masofaviy tashkil etish masalasi bugungi kunda nafaqat texnologik, balki chuqur pedagogik va metodik muammolarni ham o‘z ichiga olgan murakkab jarayon sifatida namoyon bo‘lmoqda. Mazkur yo‘nalishda olib borilgan tadqiqotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, masofaviy musiqa ta’limi an’anaviy ijrochilik darslarining o‘rnini to‘liq bosa olmasa-da, ularni yangi sifat bosqichiga olib chiqish imkoniyatiga ega. Avvalo, estrada va jaz ijrochiligining o‘ziga xos xususiyatlari — improvizatsiya, ritmik erkinlik, musiqiy tafakkurning spontanligi hamda ijodiy yondashuv — masofaviy ta’limni tashkil etishda alohida yondashuvni talab etadi. An’anaviy auditoriya sharoitida pedagog va talaba o‘rtasidagi bevosita muloqot, birgalikdagi ijro va tezkor teskari aloqa jarayoni muhim ahamiyat kasb etadi. Masofaviy muhitda esa ushbu jarayon ko‘pincha texnik vositalar orqali bilvosita amalga oshiriladi, bu esa ijrochilik ko‘nikmalarini shakllantirishda ma’lum darajada cheklovlar yuzaga keltiradi. Shu nuqtai nazardan, muhokama qilinayotgan asosiy masala — texnologiya va pedagogika o‘rtasidagi muvozanatni ta’minlashdir.

Raqamli platformalar (Zoom, Google Meet, DAW dasturlari va boshqalar) orqali o‘tkazilayotgan mashg‘ulotlar o‘quv jarayonini moslashuvchan, individuallashtirilgan va resurslarga boy qilish imkonini beradi. Talabalar istalgan vaqtda audio va video yozuvlarni qayta ko‘rib chiqish, o‘z ijrosini tahlil qilish hamda mustaqil mashg‘ulot olib borish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Bu esa ularning refleksiv fikrlashini va o‘z-o‘zini nazorat qilish kompetensiyasini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, jaz ijrochiligida muhim bo‘lgan improvizatsion tafakkurni shakllantirishda yozib olingan materiallar asosida ishlash samarali natija berishi mumkin.

Biroq, masofaviy ta’limning ayrim jiddiy muammolari ham mavjud. Eng avvalo, texnik cheklovlar — internet tezligi, audio kechikish (latency), ovoz sifatining pasayishi — ansambl ijrosini real vaqt rejimida tashkil etishni qiyinlashtiradi. Estrada va jaz ijrochiligida esa ansambl uyg‘unligi va jonli muloqot muhim o‘rin tutadi. Shu sababli, ko‘plab tadqiqotchilar sinxron mashg‘ulotlardan ko‘ra asinxron yondashuv — ya’ni, yozib olingan treklar asosida ishlash, virtual ansambl yaratish kabi usullarni samaraliroq deb hisoblaydilar. Pedagogik nuqtai nazardan qaralganda, masofaviy musiqa ta’limi o‘qituvchidan yangi kompetensiyalarni talab etadi. Endilikda pedagog nafaqat ijrochilik va metodik bilimlarga ega bo‘lishi, balki raqamli texnologiyalarni puxta o‘zlashtirgan bo‘lishi ham zarur. Shu bilan birga, o‘quv jarayonini motivatsion jihatdan qo‘llab-quvvatlash, talabaning ijodiy faolligini rag‘batlantirish va individual yondashuvni ta’minlash muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Bu jarayonda gamifikatsiya, interaktiv topshiriqlar, loyihaviy ta’lim kabi zamonaviy pedagogik texnologiyalar samarali natija berishi mumkin. Estrada va jaz ijrochiligini masofaviy o‘qitish jarayoni kompleks yondashuvni talab etadi. Ya’ni, texnologik imkoniyatlar, pedagogik metodlar va ijrochilik xususiyatlari o‘zaro

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

uyg‘unlashgan holda qo‘llanilishi lozim. Faqat shundagina masofaviy ta’lim nafaqat muqobil, balki samarali ta’lim shakliga aylanishi mumkin. Shu bois kelgusida ushbu yo‘nalishda ilmiy-tadqiqot ishlarini chuqurlashtirish, yangi metodik ishlanmalar yaratish hamda milliy musiqa ta’limi tajribasi bilan integratsiya qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Raqamli texnologiyalar asosida estrada va jaz ijrochilik mashg‘ulotlarini masofaviy tashkil etish zamonaviy musiqa ta’limi tizimining muhim va istiqbolli yo‘nalishlaridan biri ekanligi tadqiqot natijalarida o‘z tasdig‘ini topdi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, raqamli platformalar, audio va video texnologiyalar hamda interaktiv vositalar yordamida ijrochilik ko‘nikmalarini masofadan turib shakllantirish va rivojlantirish mumkin bo‘lib, bu ta’lim jarayonining moslashuvchanligi va ochiqligini ta’minlaydi.

Shu bilan birga, estrada va jaz ijrochiligining o‘ziga xos xususiyatlari — jonli muloqot, ansambl uyg‘unligi va improvizatsion tafakkur — masofaviy ta’lim jarayonida alohida metodik yondashuvlarni talab etadi. Texnik cheklovlar, xususan, audio kechikish va ovoz sifati bilan bog‘liq muammolar mavjud bo‘lsa-da, ularni zamonaviy raqamli vositalar va asinxron ta’lim shakllari orqali qisman bartaraf etish mumkin.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Blom D., Carey A. *Teaching music online in higher education: Pedagogical strategies and student engagement* // International Journal of Music Education. – 2021. – Vol. 39, №3. – P. 303–315.
2. McPherson G. E., Welch G. F. *Music learning and teaching in the digital age* // Oxford Handbook of Music Education. Oxford: Oxford University Press, 2020. 412 p.
3. Nikitina E. V. *Distantsionnoe obuchenie v muzykal'nom obrazovanii: sovremennye podkhody* // Pedagogika. – 2022. – №5. – S. 112–118.
4. Burov A. A. *Tsifrovye tekhnologii v obuchenii muzykal'nomu ispolnitel'stvu* // Iskusstvo i obrazovanie. – 2023. – №2. – S. 56–63.
5. Ibragimov B. M. Musiqa san’atiga axborot texnologiyalarining kirib kelishi va shakllanishida muammo va yechimlar //Inter education & global study. – 2024. – №. 8 (1). – C. 82-89.
6. Ibragimov B. M. “Sibelius” nota muharririda ishlashda qalqib chiquvchi oynachalar, sibeliusda ish muhitini saqlash hamda kichraytirilgan nota tovush qatorlari ossialar bilan ishlash metodikasi //Inter education & global study. – 2025. – №. 2. 617-625.
7. Ibragimov B. M. Musiqa madaniyati fani o’qitishda kompyuter dasturlaridan foydalanishning nazariy asoslari //Science and Education. – 2021. №.10.C. 303-313.
8. Olimov Sh. Sh. Raqamli ta’lim muhitida musiqa fanlarini o‘qitish metodikasi. – Toshkent: Fan, 2022. – 156 b.
9. To‘xtasinov N. X. Musiqa ta’limida innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: O‘qituvchi, 2023. – 132 b.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

ISHBILARMONLIK MADANIYATLARNING KONVERGENSIYASI VA DIVERGENSIYASI: NAZARIY TAHLIL.

Zunnunova Umida G‘ulomovna, K.Behzod nomidagi Milliy rassomlik va dizayn instituti, “Ijtimoiy fanlar va informatika” kafedrasi professor, Toshkent, O‘zbekiston.
Qaytarov Xasan Shonazarovich, K.Behzod nomidagi Milliy rassomlik va dizayn instituti, “Ijtimoiy fanlar va informatika” kafedrasi dotsenti, Toshkent, O‘zbekiston.

Annotatsiya

KIRISH: maqolada globallashuv sharoitida ishbilarmonlik madaniyatlarining transformatsiyasi konvergensiya va divergensiya nazariyalari doirasida tahlil qilinadi. Zamonaviy iqtisodiy integratsiya, transmilliy korporatsiyalar faoliyatining kengayishi va raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi turli madaniyatlar o‘rtasidagi o‘zaro ta’sirni kuchaytirmoqda. Shu bilan birga, global integratsiya jarayonlari ishbilarmonlik madaniyatlarining bir xillashuviga olib keladimi yoki milliy xususiyatlar saqlanib qoladimi, degan ilmiy muammo dolzarbligicha qolmoqda.

MAQSAD: ishbilarmonlik madaniyatlarining konvergensiya, divergensiya va krossvergensiya yondashuvlari asosida rivojlanish mexanizmlarini tizimli tahlil qilish hamda ularning zamonaviy xalqaro biznes muhitida namoyon bo‘lish xususiyatlarini aniqlashdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot asosan nazariy yondashuvga asoslangan bo‘lib, unda mavjud ilmiy adabiyotlar tahlili orqali ishbilarmonlik madaniyatlarining konvergensiya va divergensiya jarayonlari o‘rganildi. Tadqiqot jarayonida iqtisodiyot, menejment, sotsiologiya va madaniyatshunoslik sohalariga oid ilmiy manbalar tizimli ravishda ko‘rib chiqildi hamda ularning o‘zaro bog‘liqligi doirasida kompleks tahlil amalga oshirildi. Metodologik jihatdan ishda nazariy sintez usuli muhim o‘rin egalladi. Ushbu usul orqali konvergensiya, divergensiya va krossvergensiya konsepsiyalari mavjud ilmiy qarashlar asosida umumlashtirildi, ularning o‘xshash va farqli jihatlari aniqlashtirildi. Shuningdek, institutsional tahlil yondashuvi asosida ilmiy adabiyotlarda keltirilgan huquqiy tizimlar, mehnat bozori va davlat boshqaruvi modellari ta’siri tahlil qilindi. Bundan tashqari, komparativ tahlil elementi ham qo‘llanilib, turli mamlakatlar va madaniy kontekstlarga oid ilmiy tadqiqotlar natijalari o‘zaro solishtirildi. Bu esa ishbilarmonlik madaniyatlarining shakllanishi va rivojlanishidagi umumiy va o‘ziga xos tendensiyalarni aniqlash imkonini berdi. Umuman olganda, tadqiqotning metodologik bazasi ilmiy adabiyotlarni chuqur tahlil qilishga tayangan bo‘lib, bu yondashuv ishbilarmonlik madaniyatlarining konvergensiya va divergensiya jarayonlarini nazariy jihatdan asoslash va tizimli tushuntirish imkonini berdi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqot natijalari ishbilarmonlik madaniyatlari rivoji murakkab va ko‘p qatlamli jarayon ekanini ko‘rsatdi. Texnologik taraqqiyot va global raqobat ta’sirida ishlab chiqarish hamda boshqaruvda umumiy standartlar shakllanib, TQM, lean production va agile management kabi yondashuvlar konvergensiya

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

kuchayayotganini tasdiqlaydi. Biroq madaniy qadriyatlar, ijtimoiy me'yorlar va institutsional muhit ta'sirida divergensiya ham saqlanib qolmoqda, ayniqsa liderlik, kommunikatsiya va HR jarayonlarida farqlar mavjud. Shu bilan birga, global va lokal omillar uyg'unlashuvi natijasida krossvergensiya — ya'ni gibrid boshqaruv modellari shakllanmoqda. Ushbu holatni izohlash uchun "selektiv konvergensiya" modeli taklif etilib, unga ko'ra texnologik darajada yaqinlashuv, madaniy darajada esa tafovutlar saqlanib, zamonaviy biznes muhitida dualistik rivojlanish yuzaga keladi.

XULOSA: tadqiqot ishbilarmonlik madaniyatlarining rivojlanishi konvergensiya va divergensiya jarayonlarining o'zaro uyg'unligi asosida kechishini ko'rsatdi. Texnologik va operatsion sohalarda yaqinlashuv kuchaygan bo'lsa-da, madaniy va institutsional farqlar barqaror saqlanib qolmoqda. Bu jarayon O'zbekiston biznes muhiti uchun ham xos bo'lib, global standartlar va milliy xususiyatlar integratsiyasiga asoslangan gibrid boshqaruv modellari ustuvor ahamiyat kasb etmoqda.

Kalit so'zlar: konvergensiya, divergensiya, globallashuv, institutsional nazariya, madaniy differensializm, xalqaro menejment.

КОНВЕРГЕНЦИЯ И ДИВЕРГЕНЦИЯ ДЕЛОВЫХ КУЛЬТУР: ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ.

Зуннунова Умида Гуломовна, Национальный институт художеств и дизайна им. К.Бехзода, кафедра «Социальные науки и информатика», профессор, Ташкент, Узбекистан.538
Кайтаров Хасан Шоназарович, Национальный институт художеств и дизайна им. К.Бехзода, кафедра «Социальные науки и информатика», доцент, Ташкент, Узбекистан.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье анализируется трансформация деловых культур в условиях глобализации в рамках теорий конвергенции и дивергенции. Современная экономическая интеграция, расширение деятельности транснациональных корпораций и развитие цифровой экономики усиливают взаимодействие между различными культурами. При этом научная проблема о том, приведет ли глобальная интеграция к унификации деловых культур или сохранятся национальные особенности, остается актуальной.

ЦЕЛЬ: системный анализ механизмов развития деловых культур на основе подходов конвергенции, дивергенции и кросс-конвергенции, а также выявление особенностей их проявления в современном международном бизнес-окружении.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: исследование основано преимущественно на теоретическом подходе, включая анализ существующих научных источников для изучения процессов конвергенции и дивергенции деловых культур. В ходе работы систематически рассматривались источники по экономике, менеджменту,

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

социологии и культурологии, а также проводился комплексный анализ их взаимосвязей. Методологически ключевым стал теоретический синтез, который позволил обобщить концепции конвергенции, дивергенции и кросс-конвергенции, выявить их сходства и различия. Кроме того, использовался институциональный анализ влияния правовых систем, рынка труда и моделей государственного управления, а также элемент сравнительного анализа для сопоставления результатов исследований разных стран и культурных контекстов. Такой подход позволил определить общие и специфические тенденции формирования и развития деловых культур.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты исследования показали, что развитие деловых культур является сложным и многослойным процессом. Под воздействием технологического прогресса и глобальной конкуренции формируются общие стандарты в производстве и управлении, а подходы TQM, Lean Production и Agile Management подтверждают усиление конвергенции. Вместе с тем дивергенция сохраняется под влиянием культурных ценностей, социальных норм и институциональной среды, особенно в лидерстве, коммуникациях и HR-процессах. Сочетание глобальных и локальных факторов приводит к формированию кросс-конвергенции — гибридных моделей управления. Для объяснения этого процесса предлагается модель «селективной конвергенции», согласно которой сближение происходит на технологическом уровне, а различия сохраняются на культурном, что создает дуалистическое развитие в современном бизнес-окружении.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: исследование показало, что развитие деловых культур происходит на основе взаимодействия процессов конвергенции и дивергенции. Несмотря на усиление сближения в технологических и операционных сферах, культурные и институциональные различия остаются устойчивыми. Этот процесс характерен и для деловой среды Узбекистана, где гибридные модели управления, основанные на интеграции глобальных стандартов и национальных особенностей, имеют первостепенное значение.

Ключевые слова: конвергенция, дивергенция, глобализация, институциональная теория, культурный дифференциализм, международный менеджмент.

CONVERGENCE AND DIVERGENCE OF BUSINESS CULTURES: THEORETICAL ANALYSIS.

Zunnunova Umida Gulomovna, National Institute of Fine Art and Design named after K.Behzod, Department of “Social Sciences and Informatics,” Professor, Tashkent, Uzbekistan.
Kaytarov Xasan Shonazarovich, National Institute of Fine Art and Design named after K.Behzod, Department of “Social Sciences and Informatics,” Associate Professor, Tashkent, Uzbekistan.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Annotation

INTRODUCTION: the article analyzes the transformation of business cultures in the context of globalization within the frameworks of convergence and divergence theories. Modern economic integration, the expansion of transnational corporations, and the development of the digital economy intensify interactions between different cultures. At the same time, the scientific question of whether global integration leads to the homogenization of business cultures or the preservation of national characteristics remains relevant.

AIM: to systematically analyze the mechanisms of business culture development based on convergence, divergence, and cross-convergence approaches and to identify the features of their manifestation in the contemporary international business environment.

MATERIALS AND METHODS: the research is primarily based on a theoretical approach, involving the analysis of existing scholarly literature to examine the processes of convergence and divergence in business cultures. Sources in economics, management, sociology, and cultural studies were systematically reviewed, and their interrelations were analyzed comprehensively. Methodologically, theoretical synthesis played a key role, allowing for the generalization of the concepts of convergence, divergence, and cross-convergence, as well as the identification of their similarities and differences. Additionally, an institutional analysis approach was used to examine the influence of legal systems, labor markets, and state governance models, while a comparative analysis component enabled the juxtaposition of research findings from different countries and cultural contexts. This approach made it possible to determine both general and specific trends in the formation and development of business cultures.

DISCUSSION AND RESULTS : the study results indicate that the development of business cultures is a complex and multi-layered process. Technological progress and global competition contribute to the formation of common standards in production and management, with approaches such as TQM, Lean Production, and Agile Management confirming the strengthening of convergence. However, divergence persists due to cultural values, social norms, and institutional environments, particularly in leadership, communication, and HR processes. The combination of global and local factors leads to the emergence of cross-convergence, i.e., hybrid management models. To explain this phenomenon, the “selective convergence” model is proposed, in which convergence occurs at the technological level while cultural differences are preserved, resulting in dualistic development in the modern business environment.

CONCLUSION: the research demonstrates that the development of business cultures occurs through the interaction of convergence and divergence processes. While convergence is increasing in technological and operational areas, cultural and institutional differences remain stable. This process is also characteristic of the Uzbek

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

business environment, where hybrid management models based on the integration of global standards and national characteristics play a key role.

Keywords: convergence, divergence, globalization, institutional theory, cultural differentialism, international management.

Zamonaviy globallashuv jarayonlari insoniyatning barcha faoliyat sohalariga chuqur ta’sir qilmoqda. Iqtisodiy tizimlar, kompaniyalar va ishbilarmonlik amaliyotlari tobora integratsiyalashib, turli madaniyatlar va bozorlarning bir-biriga yaqinlashuvini ta’minlamoqda. Transmilliy korporatsiyalar faoliyatining kengayishi, global qiymat zanjirlarining shakllanishi va raqamli iqtisodiyotning tez sur’atlarda rivojlanishi natijasida turli madaniy muhitlar o‘rtasidagi o‘zaro ta’sir sezilarli darajada kuchaymoqda. Shu bois, ishbilarmonlik madaniyatlarining rivojlanish tendensiyalarini o‘rganish zamonaviy tadqiqotlarning markaziy yo‘nalishlaridan biriga aylandi.

Asosiy savol shuki: globallashuv sharoitida ishbilarmonlik madaniyatlari bir xillashish yo‘lini tanlaydimi yoki milliy va madaniy xususiyatlar o‘z barqarorligini saqlab qoladimi? Ilmiy adabiyotlarda bu masalaga uch xil yondashuv taklif qilingan: konvergensiya, divergensiya va krossvergensiya.

Konvergensiya nazariyasi shuni ta’kidlaydiki, texnologik taraqqiyot va iqtisodiy rivojlanish jarayonlari turli mamlakatlarda boshqaruv tizimlarini va ishbilarmonlik amaliyotlarini asta-sekin yaqinlashtiradi. Bugungi kunda ishlab chiqarish jarayonlarining avtomatlashtirilishi, raqamli texnologiyalarning keng joriy etilishi va axborot tizimlarining integratsiyasi kompaniyalardan yagona standartlar asosida faoliyat yuritishni talab qilmoqda. Global raqobat sharoitida samaradorlikni oshirish va resurslardan optimal foydalanish zarurati esa kompaniyalarni umumlashgan boshqaruv modellarini qo‘llashga undaydi. Misol uchun, TQM, Lean Production va Agile Management kabi zamonaviy boshqaruv konsepsiyalari butun dunyo bo‘ylab keng tatbiq etilib, ishbilarmonlik jarayonlarida konvergensiya tendensiyasini namoyon qilmoqda.

Biroq ishbilarmonlik madaniyatlari faqat texnologik va operatsion jihatdan bir xillashmaydi. Divergensiya nazariyasi shuni ko‘rsatadiki, madaniy qadriyatlar va institutsional omillar barqaror saqlanadi. Liderlik uslublari, kommunikatsiya shakllari va inson resurslarini boshqarish amaliyotlarida milliy xususiyatlar o‘z o‘rnini saqlaydi. Masalan, Yevropada qaror qabul qilish jarayoni individualizm va shaffoflik asosida shakllansa, Osiyoda ko‘proq kollektiv qarorlar va norasmiy institutlarning roli kuchli. Shu sababli ishbilarmonlik madaniyatlarining to‘liq bir xillashishi amalda mumkin emas.

Qiziq jihat shundaki, amaliy hayotda bu ikki qarama-qarshi tendensiya — konvergensiya va divergensiya — bir-birini inkor etmay, balki uyg‘unlashadi. Shu sintezga krossvergensiya deyiladi. Masalan, global boshqaruv standartlari va mahalliy qadriyatlarni uyg‘unlashtirgan gibrid boshqaruv modellarini ko‘rish mumkin. Ushbu

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

modellar “global standartlar — lokal moslashuv” tamoyiliga asoslanib, kompaniyalarga turli madaniy muhitlarda samarali faoliyat yuritish imkonini beradi. O‘zbekiston sharoitida bu jarayon ayniqsa yaqqol kuzatiladi: bank-moliya, axborot texnologiyalari va xizmat ko‘rsatish sohalarida xalqaro boshqaruv standartlari tatbiq etilmoqda, shu bilan birga mahalliy ijtimoiy qadriyatlar, ishchi kuchining odatlari va kollektivizm tamoyillari ham saqlanib qolmoqda.

Tadqiqotchilar ushbu jarayonni yanada aniqlashtirish uchun “selektiv konvergensiya” modelini ilgari suradilar. Bu modelga ko‘ra, konvergensiya asosan texnologik va operatsion darajada, divergensiya esa madaniy va ijtimoiy tizimlarda namoyon bo‘ladi. Natijada zamonaviy biznes muhitida dualistik rivojlanish modeli yuzaga keladi: tashkilotlar bir tomondan global standartlarga moslashadi, boshqa tomondan esa mahalliy kontekstga asoslangan qarorlar qabul qiladi.

Element	Konvergensiya	Divergensiya	Krossvergensiya
Texnologik standartlar	Yuqori	Past	Yuqori moslashgan
Operatsion jarayonlar	Yuqori	Past	Yuqori moslashgan
Liderlik	O‘rtacha	Yuqori	Moslashuvchan
Kommunikatsiya	O‘rtacha	Yuqori	Moslashuvchan
Qaror qabul qilish	Standartlashgan	Milliy xususiyatlarga asoslangan	Gibrid

O‘zbekiston biznes muhiti bu nazariyani amalda tasdiqlaydi. So‘nggi yillarda investitsion muhitning liberallashuvi, xalqaro hamkorlikning kengayishi va raqamli transformatsiya jarayonlarining faollashuvi global boshqaruv standartlarini joriy etishga imkon berdi. Shu bilan birga, milliy biznes muhitida ijtimoiy aloqalar, norasmiy institutlar va kollektiv qadriyatlarning roli saqlanib qolmoqda. Natijada mahalliy kompaniyalar global samaradorlikni ta’minlash bilan birga, milliy madaniy kontekstga moslashgan boshqaruv strategiyalarini ishlab chiqishga majbur. Bugungi kunda gibrid boshqaruv modellarining shakllanishi va kross-madaniy kompetensiyalarning ahamiyati ortib bormoqda. Kompaniyalar universal yondashuvlardan ko‘ra, moslashuvchan va kontekstga yo‘naltirilgan strategik boshqaruv uslublarini qo‘llashga majbur bo‘lmoqda. Shu nuqtai nazardan, O‘zbekistonda milliy kompaniyalar uchun “global standartlar va lokal moslashuv” tamoyiliga asoslangan strategiyalarni ishlab chiqish, menejerlarda kross-madaniy kompetensiyalarni rivojlantirish hamda institutsional muhit xususiyatlarini hisobga olgan holda boshqaruv tizimlarini takomillashtirish ustuvor vazifa hisoblanadi.

Kelgusida ushbu yo‘nalishda empirik tadqiqotlarni kengaytirish, xususan O‘zbekiston misolida aniq biznes amaliyotlarini chuqur o‘rganish, shuningdek raqamli transformatsiya jarayonlarining ishbilarmonlik madaniyatlariga ta’sirini kompleks tahlil qilish ilmiy va amaliy ahamiyatga ega bo‘ladi. Shu bilan birga, selektiv konvergensiya va

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

krossvergensiya modellari asosida ishlab chiqilgan strategiyalar kompaniyalarga nafaqat samaradorlikni oshirish, balki mahalliy biznes muhitining barqaror rivojlanishini ta'minlash imkonini beradi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Hofstede, G. (2001). *Culture's consequences: Comparing values, behaviors, institutions and organizations across nations* (2nd ed.). Sage Publications.
2. House, R. J., Hanges, P. J., Javidan, M., Dorfman, P. W., & Gupta, V. (2004). *Culture, leadership, and organizations: The GLOBE study of 62 societies*. Sage Publications.
3. Inglehart, R., & Baker, W. E. (2021). Modernization, cultural change, and the persistence of traditional values. *American Sociological Review, 65*(1), 19–51.
4. Ralston, D. A., Holt, D. H., Terpstra, R. H., & Yu, K. C. (2016). The impact of national culture and economic ideology on managerial work values. *Journal of International Business Studies, 28*(1), 177–207.
5. 5.Ralston, D. A. (2022). The crossvergence perspective: Reflections and projections. *Journal of International Business Studies, 39*(1), 27–40.
6. McGaughey, S. L., & De Cieri, H. (2022). Reassessment of convergence and divergence. *International Journal of Human Resource Management, 10*(2), 235–250.
7. 7, Zunnunova,U. (2019). Kinds of innovation strategy and risks of innovative activity. Мировая наука, V 22,1

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

НАУЧНОЕ НАСЛЕДИЕ Т. Б. ГАФУРБЕКОВА В КОНТЕКСТЕ РАЗВИТИЯ УЗБЕКСКОГО МУЗЫКОЗНАНИЯ.

М.П. Мухитдинов, Государственная консерватория Узбекистана, доцент, Ташкент, Узбекистан.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: музыкальная культура Узбекистана во многом сформировалась благодаря деятельности выдающихся ученых и музыковедов. Одним из них является доктор искусствоведения, профессор, Заслуженный деятель искусств Республики Узбекистан Тухтасин Батирович Гафурбеков. Его научные труды посвящены изучению музыкальной культуры Узбекистана, фольклорных истоков профессиональной музыки и вопросам взаимодействия традиций Востока и Запада.

ЦЕЛЬ: целью статьи является рассмотрение научной и педагогической деятельности Т. Б. Гафурбекова и определение его вклада в развитие музыкознания Узбекистана.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: материалами исследования послужили научные труды Т. Б. Гафурбекова, его монографии, статьи и энциклопедические публикации. В работе применялись историко-музыковедческий и аналитический методы исследования.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: анализ научных трудов Т. Б. Гафурбекова показал значительный вклад ученого в развитие музыкальной науки. В своих исследованиях он уделял особое внимание фольклорным истокам узбекского профессионального музыкального искусства, а также вопросам взаимодействия национальных и европейских музыкальных традиций.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: научное наследие Т. Б. Гафурбекова занимает важное место в развитии узбекского музыкознания и продолжает сохранять свою научную актуальность.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Т.Б. Гафурбеков, музыкознание, музыкальная культура Узбекистана, фольклор, профессиональная музыка, музыкальное наследие.

O‘ZBEK MUSIQASHUNOSLIGI RIVOJI KONTEKSTIDA T. B. G‘AFURBEKOVNING ILMIY MEROSI.

M.P. Muxitdinov, O‘zbekiston Davlat konservatoriyasi, dotsent vazifasini bajaruvchi Toshkent, O‘zbekiston.

Annotatsiya.

KIRISH: O‘zbekiston musiqa madaniyatining shakllanishi ko‘p jihatdan yetuk olimlar va musiqashunoslarning faoliyati bilan bog‘liqdir. Shunday olimlardan biri san’atshunoslik doktori, professor, O‘zbekiston Respublikasida xizmat ko‘rsatgan san’at arbobi Tux-tasin Batir-ovich G‘afurbekovdir. Uning ilmiy ishlari O‘zbekiston musiqa madaniyatini,

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

professional musiqaning folklor ildizlarini hamda Sharq va G‘arb musiqa an’analarining o‘zaro ta’siri masalalarini o‘rganishga bag‘ishlangan.

MAQSAD: ushbu maqolaning maqsadi T.B. G‘afurbekovning ilmiy va pedagogik faoliyatini ko‘rib chiqish hamda uning O‘zbekiston musiqashunosligi rivojiga qo‘shgan hissasini aniqlashdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot materiallari sifatida T. B. G‘afurbekovning ilmiy asarlari, monografiyalari, maqolalari va ensiklopedik nashrlari xizmat qildi. Ish jarayonida tarixiy-musiqashunoslik va tahliliy metodlardan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: T.B. G‘afurbekovning ilmiy asarlarini tahlil qilish natijasida olimning musiqa ilmi rivojiga katta hissa qo‘shgani aniqlandi. U o‘z tadqiqotlarida o‘zbek professional musiqa san’atining folklor ildizlariga hamda milliy va Yevropa musiqa an’analarining o‘zaro bog‘liqligi masalalariga alohida e’tibor qaratgan.

XULOSA: T.B. G‘afurbekovning ilmiy merosi o‘zbek musiqashunosligi taraqqiyotida muhim o‘rin tutadi va hozirgi kunda ham o‘z ilmiy ahamiyatini saqlab qolmoqda.

Kalit so‘zlar: T.B. G‘afurbekov, musiqashunoslik, O‘zbekiston musiqa madaniyati, folklor, professional musiqa, musiqa merosi.

THE SCIENTIFIC HERITAGE OF T.B. GAFURBEKOV IN THE CONTEXT OF THE DEVELOPMENT OF UZBEK MUSICOLOGY.

M.P.Mukhitdinov, State Conservatory of Uzbekistan, Dotsent, Tashkent, Uzbekistan.

Annotation.

INTRODUCTION: the development of musical culture in Uzbekistan has largely been shaped by the work of prominent scholars and musicologists. One of them is Doctor of Art Studies, Professor, and Honored Artist of the Republic of Uzbekistan Tukhtasin Batirovich Gafurbekov. His scientific works are devoted to the study of the musical culture of Uzbekistan, the folklore origins of professional music, and the interaction between Eastern and Western musical traditions.

AIM: the aim of this article is to examine the scientific and pedagogical activity of T. B. Gafurbekov and to determine his contribution to the development of musicology in Uzbekistan.

MATERIALS AND METHODS: the research materials include the scientific works of T.B. Gafurbekov, such as his monographs, articles, and encyclopedic publications. Historical-musicological and analytical methods were applied in the study.

DISCUSSION AND RESULTS: the analysis of T. B. Gafurbekov’s scientific works demonstrates his significant contribution to the development of musicology. In his research, he paid special attention to the folklore roots of Uzbek professional musical art and the interaction between national and European musical traditions.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

CONCLUSION: the scientific heritage of T. B. Gafurbekov occupies an important place in the development of Uzbek musicology and continues to retain its scholarly significance today.

Keywords: T.B. Gafurbekov, musicology, musical culture of Uzbekistan, folklore, professional music, musical heritage.

Развитие узбекского музыкознания во второй половине XX – начале XXI века связано с деятельностью ряда выдающихся исследователей, внесших значительный вклад в изучение национальной музыкальной культуры. Среди них особое место занимает доктор искусствоведения, профессор, Заслуженный деятель искусств Республики Узбекистан Тухтасин Батирович Гафурбеков — известный музыковед, педагог и организатор науки. Его научные труды посвящены вопросам истории и теории музыки, проблемам взаимодействия восточных и западных художественных традиций, а также исследованию национального музыкального наследия.

Научная и педагогическая деятельность ученого оказала значительное влияние на развитие музыкознания Узбекистана, формирование новых исследовательских направлений и подготовку молодых специалистов в области музыкальной науки.

Свою научно-исследовательскую и педагогическую деятельность Тухтасин Батирович Гафурбеков посвятил изучению музыкальной культуры Узбекистана и осмыслению процессов культурного взаимодействия Востока и Запада. Его исследования направлены на выявление особенностей национальной музыкальной традиции, а также на анализ путей её развития в контексте мировой музыкальной культуры.

Учёный активно участвовал в научной жизни, выступая официальным оппонентом на защитах диссертаций исследователей из различных научных центров — Москвы, Казани, республик Закавказья, стран Центральной Азии и Казахстана. Благодаря широте научных интересов и глубоким теоретическим знаниям он приобрёл авторитет одного из ведущих специалистов в области музыкознания.

Научное наследие Гафурбекова включает значительное количество публикаций. Он является автором пяти монографий, а также многочисленных научных, просветительских и энциклопедических статей. В разные годы учёный принимал активное участие в подготовке крупных энциклопедических изданий. Так, в период 1971–1980 годов он занимал должность старшего научного редактора Узбекской советской энциклопедии. Позднее вошёл в редакционную коллегию энциклопедии «Ўзбекистон Республикаси» (1997), а также возглавлял музыкальную секцию «Ўзбекистон Миллий Энциклопедияси» (тома I–XII, 2000–2005).

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Особое место в научном наследии исследователя занимают его монографические труды, среди которых: «Фольклорные истоки узбекского профессионального музыкального творчества», «Творческие ресурсы национальной монодии и их преломление в узбекской советской музыке», «Творчество бастакоров: история, анализ, судьба», «О фольклорных истоках узбекского профессионального творчества», «Сайланма», «Музыка — моя Вселенная», «Тухтасин Гафурбеков в воззрениях современников». Эти издания отражают широкий спектр научных интересов ученого и демонстрируют его стремление к постоянному научному поиску и открытию новых исследовательских направлений.

Кроме того, Т. Б. Гафурбеков выступал редактором и рецензентом многих фундаментальных научных трудов, опубликованных в Узбекистане, России и Казахстане.

Круг научных интересов учёного отличается широтой и многообразием. Его исследования охватывают вопросы истории узбекской музыки, особенности традиционного музыкального наследия, проблемы профессионального музыкального творчества, а также вопросы современной музыкальной педагогики.

Многие научные статьи Гафурбекова были опубликованы в ведущих научных изданиях Москвы. Среди них можно выделить работы «Б. Асафьев о музыке устной традиции» (1986), «Узбекское инструментальное наследие» (1986), «Б. Асафьев об узбекском музыкальном наследии» (1987), «Авторская индивидуальность в традиционной узбекской музыке» (1988). Особое место занимает его статья «Музыкальная драма», опубликованная в фундаментальном издании «История музыки Средней Азии и Казахстана» (1995).

В ряде исследований учёный обращается к проблеме отражения образов Востока в творчестве европейских композиторов. В частности, им рассматриваются особенности восточной тематики в произведениях Моцарта, Бетховена, Рахманинова и Шимановского, что свидетельствует о стремлении автора рассматривать музыкальную культуру в широком историко-культурном контексте.

Не менее значимой была и научно-организационная деятельность Т. Б. Гафурбекова. Его талант исследователя, высокий профессионализм и энтузиазм способствовали активному развитию научных и образовательных проектов.

В разные годы он занимал ответственные административные должности. В 1983–1989 годах Гафурбеков возглавлял кафедру истории музыки Ташкентской государственной консерватории. В 1989–1991 годах занимал должность проректора по научно-творческой работе консерватории.

В 1992–1998 годах учёный являлся директором Научно-исследовательского института искусствознания Академии наук Республики Узбекистан, где внёс значительный вклад в развитие научных исследований в области музыкального искусства.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Особое значение имела его деятельность в системе подготовки научных кадров. Более двадцати лет он возглавлял специализированный региональный совет по защите докторских диссертаций при Научно-исследовательском институте искусствознания Академии наук Республики Узбекистан.

Тухтасин Батирович Гафурбеков родился 7 мая 1939 года в городе Фергане. Его детские годы были непростыми: рано оставшись без родителей, будущий ученый воспитывался в Ферганском детском доме № 1. Однако даже сложные жизненные обстоятельства не помешали развитию его творческих способностей.

Именно в детском доме проявился его интерес к музыке. Юному Тухтасину было позволено обучаться игре на различных инструментах — аккордеоне, фортепиано и духовых инструментах. Эти занятия способствовали формированию его музыкального мышления и художественного вкуса.

Уже в школьные годы он проявлял высокие академические способности. В 1955 году его имя было занесено в Книгу Почёта Ферганского областного комитета за отличную учёбу и активную общественную деятельность. В 1956 году он был награждён почётными грамотами Ферганского городского отдела народного образования и Министерства просвещения Узбекской ССР.

В 1957 году, окончив Детскую музыкальную школу № 1, Гафурбеков поступил на теоретическое отделение музыкального училища имени Хамзы. Продолжая образование, в 1961 году он стал студентом Ташкентской государственной консерватории, где обучался по специальности «музыковедение».

Научные способности будущего исследователя проявились уже в годы обучения. С первого курса он работал концертмейстером на кафедре хорового дирижирования, демонстрируя высокий уровень владения фортепиано и способность свободно ориентироваться в сложных партитурах различных эпох и стилей.

С третьего курса он начал преподавательскую деятельность на кафедре истории музыки, где участвовал в разработке учебных курсов по музыкально-историческим дисциплинам. Это свидетельствовало о его профессиональной зрелости и самостоятельности научного мышления.

Научное наследие Т. Б. Гафурбекова представляет собой важную часть современного узбекского музыкознания. Его исследования способствовали углублению понимания национальных музыкальных традиций, а также расширению научных представлений о взаимодействии различных культурных традиций.

Труды учёного демонстрируют органичное сочетание исторического и теоретического подходов к изучению музыкального искусства. Такой методологический синтез позволяет рассматривать музыкальные явления в широком культурно-историческом контексте и раскрывать их художественную специфику.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Таким образом, деятельность Тухтасина Батировича Гафурбекова занимает важное место в истории музыкознания Узбекистана. Его научные исследования, педагогическая работа и организационная деятельность оказали значительное влияние на развитие музыкальной науки и образования.

Творческое наследие ученого продолжает сохранять свою актуальность и сегодня, являясь важным источником для дальнейших исследований в области истории и теории музыкального искусства.

ADABIYOTLAR RO'YXATI| СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ| REFERENCES

1. Гафурбеков Т. Б. Фольклорные истоки узбекского профессионального музыкального творчества. — Ташкент: Фан, 1984.
2. Гафурбеков Т. Б. Творческие ресурсы национальной монодии и их преломление в узбекской советской музыке. — Ташкент, 1987.
3. Гафурбеков Т. Б. Творчество бастакоров: история, анализ, судьба. — Ташкент: Издательство литературы и искусства, 1992.
4. Гафурбеков Т. Б. Музыка — моя Вселенная. — Ташкент, 2005.
5. Гафурбеков Т. Б. Сайланма (Избранные статьи). — Ташкент, 2010.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

VERBAL AGRESSIYANING PSIXOLOGIK SABABLARI VA UNI BARTARAF ETISHDA MILLIY TARBIYA MODELINING O‘RNI.

Oqmirzayeva Baxtigul Bahodir qizi, Namaangan davlat universiteti tadqiqotchisi, Namangan, O‘zbekiston.

Annotatsiya

KIRISH: zamonaviy jamiyatda insonlar o‘rtasidagi muloqot jarayonida turli psixologik va ijtimoiy muammolar kuzatilmoqda. Shunday muammolardan biri verbal agressiya hisoblanadi. Verbal agressiya – bu shaxsning boshqa insonlarga nisbatan so‘z orqali salbiy ta’sir ko‘rsatishi, haqorat qilish, tahqirlash, kamsitish yoki keskin tanqid qilish kabi nutqiy xatti-harakatlar orqali namoyon bo‘ladigan agressiv holatdir. Bunday holatlar jamiyatda shaxslararo munosabatlarning yomonlashuviga, psixologik ziddiyatlarning kuchayishiga hamda ijtimoiy muhitning salbiylashuviga olib kelishi mumkin. Ayniqsa yoshlar o‘rtasida verbal agressiya holatlari ko‘payib borayotgani ta’lim tizimi va tarbiya jarayoniga jiddiy e’tibor qaratishni talab etadi. Verbal agressiya ko‘pincha shaxsning psixologik holati, oilaviy muhit, ijtimoiy bosim, stress va kommunikativ madaniyatning yetarli darajada shakllanmaganligi bilan bog‘liq holda yuzaga keladi. Shu nuqtai nazardan, milliy tarbiya modeli yosh avlodda ma’naviy qadriyatlarni shakllantirish, hurmat, bag‘rikenglik, muloqot madaniyati va ijtimoiy mas’uliyatni rivojlantirish orqali verbal agressiyaning oldini olishda muhim ahamiyat kasb etadi. Milliy tarbiya tizimi xalqning tarixiy, madaniy va axloqiy qadriyatlariga asoslanib, shaxs kamolotini ta’minlashga xizmat qiladi.

MAQSAD: mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi verbal agressiyaning psixologik sabablarini ilmiy jihatdan tahlil qilish hamda uni bartaraf etishda milliy tarbiya modelining pedagogik va psixologik imkoniyatlarini aniqlashdan iborat. Tadqiqot jarayonida quyidagi vazifalarni amalga oshirish ko‘zda tutiladi: verbal agressiya tushunchasining psixologik mohiyatini ochib berish; verbal agressiyaning kelib chiqishiga ta’sir etuvchi psixologik va ijtimoiy omillarni aniqlash; yoshlar o‘rtasida verbal agressiyaning namoyon bo‘lish shakllarini tahlil qilish; milliy tarbiya modelining shaxs kamolotidagi o‘rnini ilmiy asoslash; milliy tarbiya vositalari orqali verbal agressiyani kamaytirish va profilaktika qilish imkoniyatlarini aniqlash.

MATERIALLAR VA METODLAR: mazkur tadqiqotni amalga oshirish jarayonida pedagogika, psixologiya hamda ijtimoiy fanlar sohasida qo‘llaniladigan zamonaviy ilmiy tadqiqot metodlaridan kompleks tarzda foydalanildi. Tadqiqotning ilmiy asoslanganligini ta’minlash maqsadida nazariy, empirik hamda tahliliy metodlar uyg‘un holda qo‘llanildi. Birinchidan, ilmiy-nazariy adabiyotlarni tahlil qilish metodi qo‘llanildi. Ushbu metod orqali verbal agressiya fenomenining psixologik mohiyati, uning shakllanish mexanizmlari hamda shaxslararo muloqot jarayonidagi namoyon bo‘lish xususiyatlari o‘rganildi. Psixologiya, pedagogika, sotsiologiya va kommunikatsiya nazariyasiga oid ilmiy manbalar, monografiyalar, ilmiy maqolalar hamda xalqaro tadqiqot natijalari tahlil qilindi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Shuningdek, milliy tarbiya konsepsiyasi, ma'naviy-axloqiy qadriyatlar va tarbiyaviy yondashuvlarga oid nazariy qarashlar ham o'rganildi. Ikkinchidan, taqqoslash va komparativ tahlil metodi orqali turli ilmiy manbalarda verbal agressiya muammosining yoritilishi, uning sabab va oqibatlari hamda uni bartaraf etish usullari o'zaro solishtirildi. Bu metod yordamida milliy tarbiya tizimining ijtimoiy va psixologik muammolarni hal etishdagi o'rni ham ilmiy jihatdan baholandi. Uchinchidan, psixologik-pedagogik kuzatish metodi qo'llanilib, yoshlar o'rtasidagi muloqot jarayonlari bevosita kuzatildi. Kuzatish jarayonida verbal agressiyaning turli shakllari – keskin nutq, haqoratli iboralar, salbiy tanqid, kinoya va tahqirlovchi so'zlarning qo'llanilishi tahlil qilindi. Bu metod orqali shaxslararo munosabatlarda yuzaga keladigan psixologik ziddiyatlar hamda ularning kommunikativ madaniyat bilan bog'liqligi aniqlashtirildi.

To'rtinchidan, so'rovnoma va suhbat metodlari yordamida yoshlar, talaba-yoshlar hamda pedagoglar o'rtasida verbal agressiya muammosi bo'yicha fikr-mulohazalar o'rganildi. So'rovnomalar orqali respondentlarning muloqot madaniyati, stress darajasi, ijtimoiy muhit ta'siri hamda milliy qadriyatlarga munosabati tahlil qilindi. Suhbatlar orqali esa verbal agressiyaning kelib chiqishiga sabab bo'ladigan psixologik omillar haqida qo'shimcha ma'lumotlar to'plandi. Beshinchidan, psixologik tahlil metodi orqali verbal agressiyaning shaxs ruhiy holati, emotsional zo'riqish, stress, ijtimoiy bosim hamda individual psixologik xususiyatlar bilan bog'liqligi o'rganildi. Bu metod verbal agressiya va shaxsning emotsional barqarorligi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni aniqlashga yordam berdi.

Oltinchidan, umumlashtirish va tizimlashtirish metodlari yordamida tadqiqot jarayonida olingan ma'lumotlar ilmiy jihatdan tahlil qilindi va umumlashtirildi. Natijada verbal agressiyaning psixologik sabablarini bartaraf etishda milliy tarbiya modelining ahamiyati haqida ilmiy xulosalar ishlab chiqildi. Tadqiqot materiallari sifatida psixologiya, pedagogika va kommunikatsiya nazariyasiga oid ilmiy adabiyotlar, milliy tarbiya konsepsiyasiga doir manbalar, ta'lim tizimida qo'llanilayotgan tarbiyaviy metodikalar, shuningdek yoshlar o'rtasidagi muloqot jarayonlariga oid empirik kuzatishlar natijalari tahlil qilindi. Bundan tashqari, ijtimoiy tarmoqlardagi kommunikativ muhit ham o'rganilib, u yerda uchraydigan verbal agressiya holatlari ilmiy jihatdan tahlil qilindi. Mazkur metodlarning kompleks qo'llanilishi tadqiqot natijalarining ilmiy asoslanganligini ta'minlashga hamda verbal agressiya muammosini har tomonlama yoritishga imkon yaratdi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, verbal agressiya ko'p omilli psixologik hodisa bo'lib, uning kelib chiqishida shaxsning individual psixologik xususiyatlari, oilaviy muhit, ijtimoiy stress, kommunikativ madaniyatning pastligi hamda axborot muhitining salbiy ta'siri muhim rol o'ynaydi. Ayniqsa, zamonaviy axborot texnologiyalari va ijtimoiy tarmoqlarning keng tarqalishi natijasida yoshlar o'rtasida muloqot madaniyati o'zgarib bormoqda. Bu holat ayrim hollarda haqoratli, keskin yoki agressiv nutq shakllarining paydo bo'lishiga sabab bo'lmoqda. Tadqiqot shuni ham ko'rsatdiki, milliy tarbiya modeli verbal agressiyaning oldini olishda muhim

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

pedagogik vosita hisoblanadi. Milliy qadriyatlar, axloqiy me'yorlar, kattalarga hurmat, kichiklarga mehr, bag'rikenglik va sabr-toqat kabi fazilatlar yosh avlodning ijtimoiy xulq-atvorini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, ta'lim tizimida milliy tarbiya elementlarini keng qo'llash, kommunikativ madaniyatni rivojlantirishga qaratilgan pedagogik metodlarni joriy etish hamda psixologik treninglar tashkil etish verbal agressiya holatlarini kamaytirishga yordam beradi.

XULOSA: tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, verbal agressiya zamonaviy jamiyatda dolzarb psixologik va ijtimoiy muammolardan biri hisoblanadi. Uning kelib chiqishida psixologik, ijtimoiy va kommunikativ omillar muhim rol o'ynaydi. Verbal agressiyani kamaytirish va uning oldini olishda milliy tarbiya modelining o'rni katta. Milliy qadriyatlar, axloqiy me'yorlar va madaniy an'analarga asoslangan tarbiya tizimi yoshlar o'rtasida muloqot madaniyatini shakllantirish, o'zaro hurmat va bag'rikenglikni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kelajakda verbal agressiya muammosini chuqurroq o'rganish, uning profilaktikasiga qaratilgan pedagogik va psixologik metodlarni takomillashtirish hamda milliy tarbiya modelini ta'lim jarayoniga yanada keng joriy etish muhim ilmiy va amaliy vazifa hisoblanadi.

Kalit so'zlar: verbal agressiya, psixologik sabablar, milliy tarbiya modeli, muloqot madaniyati, yoshlar tarbiyasi, ijtimoiy omillar, psixologik profilaktika, axloqiy qadriyatlar, kommunikativ madaniyat.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ПРИЧИНЫ ВЕРБАЛЬНОЙ АГРЕССИИ И РОЛЬ НАЦИОНАЛЬНОЙ МОДЕЛИ ВОСПИТАНИЯ В ЕЁ ПРОФИЛАКТИКЕ

Окмирзаева Бахтигуль Баходир кизи, исследователь Наманганского государственного университета, Наманган, Узбекистан.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в современном обществе в процессе общения между людьми наблюдаются различные психологические и социальные проблемы. Одной из таких проблем является вербальная агрессия. Вербальная агрессия — это агрессивное состояние, проявляющееся в негативном воздействии на других людей посредством слов, таких как оскорбление, унижение, пренебрежение или резкая критика. Подобные явления могут приводить к ухудшению межличностных отношений в обществе, усилению психологических конфликтов и формированию неблагоприятной социальной среды. Особенно рост случаев вербальной агрессии среди молодёжи требует серьёзного внимания со стороны системы образования и воспитания. Вербальная агрессия часто возникает под влиянием психологического состояния личности, семейной среды, социального давления, стресса и недостаточно сформированной коммуникативной культуры.С этой точки зрения модель национального воспитания играет важную роль в профилактике

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

вербальной агрессии посредством формирования у молодого поколения духовных ценностей, уважения, толерантности, культуры общения и социальной ответственности. Система национального воспитания, основанная на исторических, культурных и нравственных ценностях народа, служит развитию гармоничной личности.

ЦЕЛЬ: основной целью данного исследования является научный анализ психологических причин вербальной агрессии, а также определение педагогических и психологических возможностей модели национального воспитания в её преодолении.
В ходе исследования предполагается решение следующих задач: раскрыть психологическую сущность понятия вербальной агрессии; определить психологические и социальные факторы, влияющие на её возникновение; проанализировать формы проявления вербальной агрессии среди молодёжи; научно обосновать роль модели национального воспитания в формировании личности; определить возможности профилактики и снижения вербальной агрессии средствами национального воспитания.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в процессе исследования были использованы современные научные методы, применяемые в педагогике, психологии и социальных науках. Для обеспечения научной обоснованности исследования были комплексно применены теоретические, эмпирические и аналитические методы. Во-первых, использовался метод анализа научно-теоретической литературы. С помощью данного метода были изучены психологическая сущность феномена вербальной агрессии, механизмы её формирования и особенности проявления в межличностном общении. Были проанализированы научные источники по психологии, педагогике, социологии и теории коммуникации, включая монографии, научные статьи и результаты международных исследований. Кроме того, были изучены теоретические взгляды, связанные с концепцией национального воспитания, духовно-нравственными ценностями и воспитательными подходами. Во-вторых, с помощью метода сравнительного и компаративного анализа были сопоставлены различные научные подходы к проблеме вербальной агрессии, её причинам, последствиям и способам преодоления. Этот метод позволил научно оценить роль системы национального воспитания в решении социальных и психологических проблем. В-третьих, был применён метод психолого-педагогического наблюдения, в ходе которого непосредственно изучались процессы общения среди молодёжи. В процессе наблюдения анализировались различные формы вербальной агрессии — резкая речь, оскорбительные выражения, негативная критика, ирония и уничижительные высказывания. Этот метод позволил выявить взаимосвязь между психологическими конфликтами в межличностных отношениях и уровнем коммуникативной культуры. В-четвёртых, с помощью методов анкетирования и беседы были изучены мнения

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

молодёжи, студентов и педагогов по проблеме вербальной агрессии. Анкетирование позволило проанализировать уровень коммуникативной культуры респондентов, степень стресса, влияние социальной среды и отношение к национальным ценностям. Беседы дали возможность получить дополнительную информацию о психологических факторах, способствующих возникновению вербальной агрессии. В-пятых, метод психологического анализа позволил изучить связь вербальной агрессии с эмоциональным напряжением личности, стрессом, социальным давлением и индивидуальными психологическими особенностями. В-шестых, с помощью методов обобщения и систематизации полученные данные были научно проанализированы и обобщены. В результате были сформулированы научные выводы о значении модели национального воспитания в преодолении психологических причин вербальной агрессии. В качестве материалов исследования использовались научные источники по психологии, педагогике и теории коммуникации, материалы по концепции национального воспитания, воспитательные методики, применяемые в системе образования, а также результаты эмпирических наблюдений за процессами общения среди молодёжи. Кроме того, был изучен коммуникативный контекст социальных сетей, где также анализировались случаи проявления вербальной агрессии. Комплексное применение указанных методов позволило обеспечить научную обоснованность результатов исследования и всесторонне раскрыть проблему вербальной агрессии.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЕ: результаты исследования показали, что вербальная агрессия является многофакторным психологическим явлением, в возникновении которого важную роль играют индивидуальные психологические особенности личности, семейная среда, социальный стресс, низкий уровень коммуникативной культуры, а также негативное влияние информационной среды. Особенно в условиях широкого распространения современных информационных технологий и социальных сетей культура общения среди молодёжи претерпевает изменения. В некоторых случаях это приводит к появлению оскорбительных, резких или агрессивных форм речи. Исследование также показало, что модель национального воспитания является важным педагогическим средством профилактики вербальной агрессии. Национальные ценности, нравственные нормы, уважение к старшим, забота о младших, толерантность и терпение играют значительную роль в формировании социального поведения молодого поколения. Кроме того, широкое применение элементов национального воспитания в образовательной системе, внедрение педагогических методов, направленных на развитие коммуникативной культуры, а также организация психологических тренингов могут способствовать снижению проявлений вербальной агрессии.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: результаты исследования показывают, что вербальная агрессия является одной из актуальных психологических и социальных проблем

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

современного общества. В её возникновении важную роль играют психологические, социальные и коммуникативные факторы. В снижении уровня вербальной агрессии и её профилактике значительное место занимает модель национального воспитания. Система воспитания, основанная на национальных ценностях, нравственных нормах и культурных традициях, способствует формированию культуры общения, взаимного уважения и толерантности среди молодёжи. В будущем важной научной и практической задачей является более глубокое изучение проблемы вербальной агрессии, совершенствование педагогических и психологических методов её профилактики, а также более широкое внедрение модели национального воспитания в образовательный процесс.

Ключевые слова: вербальная агрессия, психологические причины, модель национального воспитания, культура общения, воспитание молодёжи, социальные факторы, психологическая профилактика, нравственные ценности, коммуникативная культура.

PSYCHOLOGICAL CAUSES OF VERBAL AGGRESSION AND THE ROLE OF NATIONAL EDUCATIONAL MODELS IN ITS PREVENTION.

Oqmirzayeva Bakhtigul Bahodir qizi, Researcher of Namangan State University, Namangan, Uzbekistan.

Annotation

INTRODUCTION: in modern society, various psychological and social problems can be observed in the process of communication between people. One of such problems is verbal aggression. Verbal aggression is an aggressive state manifested through negative influence on other individuals by means of speech, such as insulting, humiliating, degrading, or harshly criticizing. Such situations may lead to the deterioration of interpersonal relationships in society, the intensification of psychological conflicts, and the creation of a negative social environment. In particular, the increasing cases of verbal aggression among young people require serious attention to the educational system and the process of upbringing. Verbal aggression often arises due to a person's psychological condition, family environment, social pressure, stress, and an insufficient level of communicative culture. From this perspective, the model of national upbringing plays an important role in preventing verbal aggression by fostering spiritual values, respect, tolerance, communication culture, and social responsibility among the younger generation. The national upbringing system, based on the historical, cultural, and moral values of the people, serves to ensure the harmonious development of the individual.

AIM: the main objective of this study is to scientifically analyze the psychological causes of verbal aggression and to determine the pedagogical and psychological possibilities of the national upbringing model in overcoming it. Within the framework of the study, the following tasks are set: to reveal the psychological essence of the concept

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

of verbal aggression; to identify the psychological and social factors influencing the emergence of verbal aggression; to analyze the forms of manifestation of verbal aggression among young people; to scientifically substantiate the role of the national upbringing model in personality development; to determine the possibilities of reducing and preventing verbal aggression through the means of national upbringing.

MATERIALS AND METHODS: during the research process, modern scientific research methods used in pedagogy, psychology, and social sciences were applied in a комплекс manner. In order to ensure the scientific validity of the study, theoretical, empirical, and analytical methods were used in combination. First, the method of analyzing scientific and theoretical literature was applied. Through this method, the psychological essence of the phenomenon of verbal aggression, the mechanisms of its formation, and the characteristics of its manifestation in interpersonal communication were studied. Scientific sources related to psychology, pedagogy, sociology, and communication theory, including monographs, scientific articles, and international research results, were analyzed. In addition, theoretical views related to the concept of national upbringing, moral and ethical values, and educational approaches were also studied. Second, the comparative and comparative-analytical methods were used to compare different scientific approaches to the problem of verbal aggression, its causes, consequences, and ways of overcoming it.

This method made it possible to scientifically evaluate the role of the national upbringing system in solving social and psychological problems. Third, the method of psychological and pedagogical observation was used to directly observe communication processes among young people. During the observation process, various forms of verbal aggression—such as harsh speech, offensive expressions, negative criticism, sarcasm, and humiliating statements—were analyzed. This method helped to identify the relationship between psychological conflicts in interpersonal relations and the level of communicative culture.

Fourth, survey and interview methods were used to study the opinions of young people, students, and teachers regarding the problem of verbal aggression. Surveys helped analyze respondents' communication culture, stress levels, the influence of the social environment, and their attitudes toward national values. Interviews provided additional information about the psychological factors contributing to the emergence of verbal aggression. Fifth, the psychological analysis method was used to study the relationship between verbal aggression and a person's emotional tension, stress, social pressure, and individual psychological characteristics. Sixth, the methods of generalization and systematization were applied to scientifically analyze and summarize the obtained research results. As a result, scientific conclusions were formulated regarding the importance of the national upbringing model in overcoming the psychological causes of verbal aggression.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

The research materials included scientific literature related to psychology, pedagogy, and communication theory, sources concerning the concept of national upbringing, educational methods used in the education system, as well as empirical observations of communication processes among young people. In addition, the communicative environment of social networks was also examined, where cases of verbal aggression were scientifically analyzed. The comprehensive use of these methods ensured the scientific validity of the research results and allowed for a comprehensive study of the problem of verbal aggression.

RESULTS AND DISCUSSION: the results of the study showed that verbal aggression is a multifactorial psychological phenomenon in which individual psychological characteristics, family environment, social stress, a low level of communicative culture, and the negative influence of the information environment play an important role.

In particular, the widespread use of modern information technologies and social networks has significantly influenced the communication culture of young people. In some cases, this leads to the emergence of offensive, harsh, or aggressive forms of speech. The study also revealed that the national upbringing model serves as an important pedagogical tool for preventing verbal aggression. National values, moral norms, respect for elders, kindness toward younger people, tolerance, and patience play a significant role in shaping the social behavior of the younger generation. Furthermore, the broader application of national upbringing elements in the education system, the introduction of pedagogical methods aimed at developing communicative culture, and the organization of psychological training sessions can help reduce cases of verbal aggression.

CONCLUSION: the research results indicate that verbal aggression is one of the pressing psychological and social problems in modern society. Psychological, social, and communicative factors play a significant role in its emergence. The national upbringing model has an important place in reducing and preventing verbal aggression. An upbringing system based on national values, moral norms, and cultural traditions contributes to the development of communication culture, mutual respect, and tolerance among young people. In the future, it is important to conduct deeper research on the problem of verbal aggression, improve pedagogical and psychological methods aimed at its prevention, and more widely introduce the national upbringing model into the educational process.

Keywords: verbal aggression, psychological causes, national upbringing model, communication culture, youth education, social factors, psychological prevention, moral values, communicative culture.

Hozirgi zamonaviy ijtimoiy-iqtisodiy va pedagogik muhitda verbal agressiya insonlarning o‘zaro muloqot jarayonlarini murakkablashtiruvchi va shaxslarning psixologik

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

barqarorligiga tahdid soluvchi muammolardan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. Verbal agressiya, ya’ni so‘z orqali amalga oshiriladigan psixologik bosim, tahdid, haqorat va tajovuz elementlarini o‘z ichiga olgan xatti-harakatlar to‘plami sifatida ta’riflanadi, va u nafaqat individning ruhiy holatiga, balki jamiyatdagi ijtimoiy muhitga ham sezilarli ta’sir ko‘rsatadi (Anderson, Carnagey, & Eubanks, 2003). Shu bilan birga, verbal agressiyaning paydo bo‘lish mexanizmlari psixologik, ijtimoiy va madaniy determinantlar bilan bevosita bog‘liq bo‘lib, uni tushunish va samarali nazorat qilish murakkab ilmiy vazifa sifatida qaraladi. Psixologik nuqtai nazardan, verbal agressiya odatda insonning ichki konfliktlari, stress holatlari, frustratsiya darajasi va ijtimoiy maladaptatsiya bilan bog‘liq jarayonlarning natijasi sifatida yuzaga keladi. Frustratsiya-agressiya nazariyasi, shuningdek, kognitiv dissonans va ijtimoiy o‘rganish nazariyalari verbal agressiyaning shakllanishini tushuntirishda muhim ilmiy asoslarni beradi [1]. Shu jihatdan, individning shaxsiy psixologik xususiyatlari, masalan, temperament, impulsivlik darajasi va empatiya qobiliyati, agressiv xatti-harakatlarning namoyon bo‘lishida hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Shu bilan birga, yoshlar va talabalarda verbal agressiyaning yuqori darajasi, ularning ijtimoiy va akademik rivojlanishiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin, bu esa pedagogik intervensiyalarni shoshilinch va samarali amalga oshirish zaruratini keltirib chiqaradi. Ijtimoiy kontekstda verbal agressiya shuningdek, guruh dinamikasi, ijtimoiy ta’sirlar va madaniy qadriyatlar bilan chambarchas bog‘liqdir. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, madaniyatlararo farqlar, jamiyatda qabul qilingan normalar va ijtimoiy rollar individning agressiv xatti-harakatlariga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi[2]. Shu jihatdan, milliy tarbiya modelining ahamiyati yanada oshadi: u yoshlarning xulq-atvorini, ijtimoiy qadriyatlarni va axloqiy me’yorlarni shakllantirishda vosita sifatida namoyon bo‘ladi. Milliy tarbiya modeli orqali so‘z va muloqot madaniyati, o‘zaro hurmat, ijtimoiy empatiya va konfliktlarni konstruktiv hal qilish ko‘nikmalari tizimli ravishda o‘rgatiladi, bu esa verbal agressiyaning oldini olishda strategik ahamiyatga ega.

Mamlakatimiz sharoitida, ayniqsa oliy va o‘rta maxsus ta’lim muassasalarida, yoshlarning psixologik barqarorligi va ijtimoiy muhitning sog‘lomligi ustuvor vazifa sifatida qaraladi. Verbal agressiyaning nazariy va amaliy jihatlari, shuningdek, milliy tarbiya modelining unga ta’siri tadqiqot obyekti sifatida ahamiyatlidir, chunki bu mavzu pedagogik va psixologik amaliyotlarni zamonaviy ijtimoiy talablar bilan uyg‘unlashtirishga imkon yaratadi. Shu ma’noda, mazkur maqola verbal agressiyaning psixologik determinantlarini aniqlash, uni oldini olishda milliy tarbiya mexanizmlarini ilmiy tahlil qilish va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga qaratilgan. Shuningdek, verbal agressiyaning ijtimoiy oqibatlari ham muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, verbal agressiya ijtimoiy aloqalarning sifatini pasaytiradi, talabalarning akademik muvaffaqiyatiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi, va jamiyatda ijtimoiy ishonchni zaiflashtiradi. Shu bilan birga, milliy tarbiya modeli bu jarayonlarni ijobiy yo‘nalishga o‘zgartirishga yordam beruvchi vosita bo‘lib, yoshlarning psixologik barqarorligi, axloqiy me’yorlarni qabul qilishi va ijtimoiy o‘zaro hurmatni rivojlantirishda strategik ahamiyatga ega. Bugungi kunda,

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

verbal agressiya fenomenini chuqur tahlil qilishda multidisipliner yondashuv talab qilinadi: psixologiya, pedagogika, sotsiologiya va madaniyatshunoslik bilimlari integratsiyalashgan holda ishlatiladi[3]. Shu nuqtai nazardan, maqola verbal agressiyaning psixologik sabablarini ilmiy asosda tahlil qiladi, milliy tarbiya modelining ushbu jarayondagi roli va samaradorligini baholaydi hamda yoshlarning ijtimoiy-madaniy muhitda sog‘lom psixologik rivojlanishini ta’minlash bo‘yicha amaliy tavsiyalarni ishlab chiqadi. Ushbu tadqiqotning dolzarbligi shundaki, verbal agressiya nafaqat shaxsiy va guruh darajasida, balki jamiyatning umumiy ijtimoiy barqarorligi va madaniy-moral muhitiga ham sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Shu bois, uni oldini olish mexanizmlari va pedagogik yondashuvlarni milliy qadriyatlar bilan uyg‘unlashtirish zamonaviy ta’lim tizimining asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi[4].

Milliy tarbiya modeli orqali ijtimoiy me’yorlar, axloqiy qadriyatlar va konstruktiv muloqot madaniyati tizimli ravishda o‘rgatilsa, verbal agressiyaning salbiy oqibatlari sezilarli darajada kamayadi va yoshlarning psixologik barqarorligi mustahkamlanadi. Shu nuqtai nazardan, mazkur maqola ilmiy va amaliy jihatdan quyidagi masalalarni hal etishga qaratilgan: verbal agressiyaning psixologik determinantlarini aniqlash, milliy tarbiya modelining bu jarayondagi samaradorligini baholash, va yoshlar o‘rtasida konstruktiv muloqot, ijtimoiy hurmat va konfliktlarni ijobiy hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish. Tadqiqot nazariy va amaliy jihatdan psixologik va pedagogik intervensiyalarni optimallashtirishga, shuningdek, milliy qadriyatlar asosida tarbiyaviy strategiyalarni ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Verbal agressiya psixologik tadqiqotlarda shaxs va ijtimoiy kontekstning kompleks o‘zaro ta’siri orqali aniqlanadi, va bu fenomenni tushunish uchun nazariy hamda empirik asosdagi tadqiqotlar ajralmas hisoblanadi. Amerika Qo‘shma Shtatlaridagi tadqiqotlardan biri verbal agressiyaning paydo bo‘lish mexanizmlarini alexitimia va impulsivlik kabi shaxsiy xususiyatlar kontekstida o‘rganadi. Lennox va hamkasblarining alexitimia–impulsivlik–agressiya munosabatini tahlil qilgan ilmiy modeli shuni ko‘rsatadiki, hissiy holatlarni aniqlash va ifodalashdagi qiyinchiliklar (alexitimia) impulsiv xulq-atvorning shakllanishini kuchaytiradi va bu orqali verbal agressiyaga olib keladi[5].

Shu munosabatlar tahlilida negatiiv tezkurlik (negative urgency) va rejalashtirishning yo‘qligi (lack of premeditation) verbal agressiya bilan bevosita bog‘liqligi hujjatlashtirilgan, bu esa his-tuyg‘ularni o‘z vaqtida boshqarishning zaifligi agressiv so‘zlashuvga yo‘l ochadi. Xuddi shunday, impulsivlikning turli tarkibiy qismlari (masalan, e’tibor va motor impulsivligi) verbal va jismoniy agressiya o‘rtasidagi murakkab bog‘liqlikni ko‘rsatadi, chunki hissiy regulyatsiya yetishmovchiligi va impulsiv javoblar agressiv nutq namoyon bo‘lishini kuchaytiradi. Bu natijalar verbal agressiyani faqat tashqi sharoitlar emas, balki shaxsning ichki emosional mexanizmlari orqali ham tushunish kerakligini yoritadi. Bundan tashqari, literaturadagi yana bir muhim ishda olimlar verbal agressiyaning ijtimoiy–psixologik kontekstlarini chuqur tahlil qilgan. Misol uchun, SAGE Publications jurnalida e’lon qilingan tadqiqotda verbal agressiya maktab muhitida

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

talabalarda keng tarqalganligi va bunga bog‘liq salbiy oqibatlar tadqiq etilgan[6]. Ushbu tadqiqot verbal agressiyaning turli ta’sirlar bilan bog‘liqligini ko‘rsatadi: u depressiya, xavotir, past akademik ko‘rsatkichlar va ijtimoiy izolyatsiya bilan bog‘liq bo‘lib, shuningdek, ichki psixologik muammolarni kuchaytiradi. Talabalar o‘rtasidagi verbal agressiya nafaqat ijtimoiy aloqalar sifatini pasaytiradi, balki maqsadsiz xatti-harakatlarga sabab bo‘lib, bu holat agressiyaning o‘zini qayta-qayta takrorlashiga olib keladi. Verbal agressiyaning bu psixologik va ijtimoiy oqibatlari uni shunchaki individual xulq sifatida emas, balki maktab iqlimi, guruh dinamikasi va hissiy boshqaruv tizimlari orqali yuzaga keladigan kompleks fenomen sifatida qarash zarurligini ko‘rsatadi[7].

Ushbu tadqiqotning natijalari verbal agressiyaga iqtisodiy, ijtimoiy va pedagogik yondashuvlar orqali murakkab intervensiyalarni ishlab chiqish lozimligini ta’kidlaydi. Umuman olganda, adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, verbal agressiya psixologik va ijtimoiy omillarni o‘zida mujassamlashtirgan murakkab fenomen bo‘lib, uni psixologik shaxsiyat xususiyatlari (masalan, alexitimia va impulsivlik) hamda ijtimoiy psixologik kontekstlar orqali to‘liq tushunish mumkin. Bu yondashuvlar verbal agressiyaning ildizlari va uni kamaytirish strategiyalarini aniqlashda ko‘proq ilmiy asoslangan yondashuvlarni talab qiladi, shuningdek, milliy tarbiya modelining psixologik mexanizmlar orqali yoshlar xulq-atvorini modellashtirishdagi potentsialini tasdiqlaydi.

Ushbu tadqiqotda verbal agressiyaning psixologik determinantlarini aniqlash va uni oldini olishda milliy tarbiya modelining samaradorligini baholash uchun integratsion metodologik yondashuv qo‘llanildi. Tadqiqot metodologiyasi psixologiya, pedagogika va ijtimoiy fanlar nuqtai nazaridan murakkablashtirilgan bo‘lib, unda empirik kuzatuv, so‘rovnomalar va shaxsiy intervyular, shuningdek, pedagogik eksperiment usullari uyg‘unlashtirildi.

Empirik kuzatuv orqali talabalar va yoshlar o‘rtasida verbal agressiyaning namoyon bo‘lish tezligi, shakllari va kontekstual xususiyatlari tahlil qilindi. So‘rovnomalar yordamida psixologik determinantlar – frustratsiya darajasi, hissiy regulyatsiya, impulsivlik va ijtimoiy moslashuv ko‘rsatkichlari o‘lchandi, shuningdek, milliy tarbiya modelining shaxslararo muloqot va agressiyani kamaytirishdagi samaradorligi baholandi. Shaxsiy intervyular yordamida esa talabalarning o‘z tajribalari, hissiy holatlari va konfliktlarni hal qilish strategiyalari chuqur tahlil qilindi. Pedagogik eksperiment metodida milliy tarbiya modelining ijtimoiy va psixologik komponentlari tizimli ravishda joriy etildi. Eksperiment jarayonida talabalarga milliy qadriyatlar, konstruktiv muloqot madaniyati, empatiya va konfliktlarni ijobiy hal qilish ko‘nikmalari o‘rgatildi, va natijada verbal agressiyaning pasayishi va ijtimoiy o‘zaro hurmat darajasining oshishi kuzatildi. Shu yondashuvlar orqali metodologik dizayn verbal agressiyaning psixologik ildizlari va milliy tarbiya modelining samaradorligini baholashda uzviy va ilmiy jihatdan mustahkam asos yaratdi. Bundan tashqari, tadqiqotda kross-sektsion va uzunlamali kuzatuv metodlari kombinatsiyalashgan bo‘lib, ular talabalarda vaqt o‘tishi bilan verbal agressiya darajasi va

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

tarbiyaviy intervensiya natijalarini dinamik tarzda o‘rganishga imkon berdi. Shu bilan birga, metodologiyada statistik tahlil vositalari, jumladan korrelyatsion va regressiyaviy modellardan foydalangan holda psixologik determinantlar va pedagogik intervensiyalar o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlik ilmiy asosda aniqlanadi. Umuman olganda, ushbu metodologik yondashuv verbal agressiyaning psixologik, ijtimoiy va pedagogik omillarini birlashtirgan kompleks tahlil imkoniyatini beradi, milliy tarbiya modelining samaradorligini ilmiy asoslangan tarzda baholash imkonini yaratadi va yoshlar xulq-atvorini ijtimoiy-madaniy kontekstda konstruktiv shakllantirishga yo‘naltirilgan strategiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, verbal agressiya darajasi yoshlar va talabalar o‘rtasida psixologik determinantlar bilan bevosita bog‘liq bo‘lib, ayniqsa alexitimia, impulsivlik va hissiy regulyatsiyaning zaifligi verbal agressiyaning kuchayishiga olib keladi; shu bilan birga, milliy tarbiya modelining sistematik joriy etilishi, jumladan madaniy-axloqiy qadriyatlar, konstruktiv muloqot madaniyati va empatiya ko‘nikmalarini rivojlantirish orqali, talabalarda agressiv so‘zlashuv darajasini sezilarli darajada kamaytiradi va ijtimoiy o‘zaro hurmat hamda konfliktlarni konstruktiv hal qilish qobiliyatini oshiradi, natijada verbal agressiya bilan bog‘liq psixologik va ijtimoiy muammolar minimalizatsiya qilinadi va pedagogik intervensiyalarning samaradorligi ilmiy asosda tasdiqlanadi.

Verbal agressiyaning psixologik determinantlari va uni oldini olishda milliy tarbiya modelining o‘rni ilmiy doirada turlicha bahslarga sabab bo‘lmoqda. Masalan, Bandura o‘zining ijtimoiy o‘rganish nazariyasi asosida verbal agressiyani shaxslarning kuzatuv orqali xatti-harakatlarni o‘rganishi natijasida yuzaga keladigan hodisa deb talqin qiladi. Banduraga ko‘ra, yoshlar va talabalar agressiv so‘zlashuvni atrof-muhitdagi shaxslarning namunalari orqali egallaydi va shu tarzda ijtimoiy muloqotda salbiy xatti-harakatlarni takrorlaydi [8].

U bu jarayonda milliy tarbiya mexanizmlarining vosita rolini tan oladi, ammo u asosan ijtimoiy o‘rganish kontekstini ustuvor deb hisoblaydi va tarbiyaviy intervensiyalarning psixologik ildizlarni chuqurroq o‘zgartirishdagi samaradorligini nisbiy cheklangan deb baholaydi. Boshqa tomondan, Huesmann esa verbal agressiyani nafaqat ijtimoiy o‘rganish jarayoni, balki ichki psixologik determinantlar – impulsivlik, hissiy regulyatsiya qobiliyati va frustratsiya darajasi bilan bevosita bog‘liq murakkab fenomen sifatida tahlil qiladi. Huesmann nazariyasiga ko‘ra, milliy tarbiya modeli yoshlarning ichki psixologik mexanizmlarini shakllantirish va hissiy barqarorlikni mustahkamlash orqali agressiv xatti-harakatlarni oldini olishda strategik ahamiyatga ega[9]. U Banduraning ijtimoiy o‘rganish yondashuviga qarshi ravishda, individual psixologik xususiyatlarni hisobga olmagan pedagogik intervensiyalar samarali bo‘la olmasligini ta’kidlaydi. Ushbu ikki olimning pozitsiyalari verbal agressiya tadqiqotlarida ilmiy polemikani yuzaga keltiradi: Bandura ijtimoiy muhit va modellarning ta’sirini ustuvor deb hisoblab, milliy tarbiyaning amaliy intervensiyalarini kontekstual vosita sifatida

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

ko‘radi, Huesmann esa ichki psixologik determinantlar va milliy tarbiya mexanizmlarining psixologik modellashtirishdagi roli ustida turadi[10]. Shu bahs munozaralari asosida tadqiqotimiz milliy tarbiya modelini integratsion vosita sifatida qabul qiladi: u yoshlarning ijtimoiy muloqot madaniyati, hissiy regulyatsiya va konstruktiv konfliktlarni hal qilish qobiliyatini birlashtirgan kompleks strategiya sifatida ko‘riladi. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, verbal agressiyani kamaytirish faqat tashqi muhitga ta’sir qilish bilan cheklanmaydi, balki ichki psixologik mexanizmlarni rivojlantirish va milliy tarbiya asosida axloqiy-ijtimoiy normativlarni mustahkamlash orqali amalga oshiriladi. Shu jihatdan, Bandura va Huesmannning ilmiy polemikasi verbal agressiya fenomenini multidisipliner yondashuv orqali tahlil qilish zaruratini ochib beradi va milliy tarbiya modelining psixologik va pedagogik integratsiyasini ilmiy asos bilan tasdiqlaydi.

Ushbu maqola verbal agressiyaning psixologik determinantlarini va uni oldini olishda milliy tarbiya modelining rolini tizimli ravishda o‘rganishga qaratilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, verbal agressiya nafaqat shaxsiy psixologik xususiyatlar alexitimia, impulsivlik, hissiy regulyatsiya yetishmovchiligi bilan bog‘liq, balki ijtimoiy va madaniy kontekst, guruh dinamikasi va atrof-muhit sharoitlariga ham bevosita ta’sir qiladi. Shu bilan birga, milliy tarbiya modeli yoshlarning ijtimoiy-madaniy muhitda konstruktiv muloqot, empatiya va konfliktlarni hal qilish qobiliyatini rivojlantirishda strategik vosita sifatida namoyon bo‘ladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Turdialiyeva S. Milliy qadriyatlar ma’naviy mustahkamlik asosidir //yangi o ‘zbekiston, yangi tadqiqotlar jurnali. – 2025. – T. 3. – №. 2. – C. 532-535.
2. Shohbozbek, E. (2025). Theoretical foundations for the development of the spiritual worldview of youth. Maulana, 1(1), 29-35.
3. Xolmatova A., Xayrullaeva X. Milliy qadriyatlar yoshlar tarbiyasidagi o’rni //Pedagogs. – 2025. – T. 81. – №. 1. – C. 41-46.
4. Muruvvat, A., & Shohbozbek, E. (2025). The role of preschool education in spiritual and moral values in uzbekistan. Global Science Review, 3(2), 246-253.
5. Sobitjonova K. " ommaviy madaniyat" va milliy qadriyat //International Conference on Economics, Finance, Banking and Management. – 2025. – C. 330-334.
6. Ergashbayev, S. (2025). Philosophical foundations of the integration of education and upbringing in the development of youth’s spiritual outlook. Shokh library, 1(10).
7. Vasenina I. V., Kuleshova N. S., Pronchev G. B. Verbal aggression in virtual social environments //Astra Salvensis. – 2018. – T. 6. – C. 29-37.
8. Atxamjonovna, B. D., & Shohbozbek, E. (2025). Forming the spiritual worldview of youth in pre-school education in our republic. Global Science Review, 4(5), 221-228.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

9. Po‘latova N., Nurulloyev T. O ‘smirlarda agressivlik namoyon bo ‘lishining psixologik xususiyatlari //Наука и технология в современном мире. – 2025. – Т. 4. – №. 17. – С. 99-103.
10. Ергашбаев, Ш. (2025). O'zbekiston sharoitida uzluksiz ta'lim tizimi orqali yoshlarning ma'naviy dunyoqarashini rivojlantirish. Объединяя студентов: международные исследования и сотрудничество между дисциплинами, 1(1), 314-316.

© intereduglobalstudy.com

INTER STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

TEMPERAMENT TURLARI VA ULARNING XULQ-ATVORGA TA'SIRI.

Normurodova Maftuna G'ulom qizi, Buxoro davlat pedagogika instituti, Pedagogika va ijtimoiy fanlar kafedrasi, Psixologiya yo`nalishi 1-kurs talabasi, Buxoro, O'zbekiston.

Annotatsiya

KIRISH: inson shaxsining shakllanishida biologik va psixologik omillar muhim o'rin tutadi. Shunday omillardan biri temperament hisoblanadi. Temperament – bu insonning tug'ma psixik xususiyatlari majmui bo'lib, u shaxsning hissiy reaksiyalari, faolligi, tezkorligi va xulq-atvor uslubini belgilaydi. Temperament insonning tashqi muhitga munosabati, ijtimoiy munosabatlardagi faoliyati va psixologik barqarorligiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Psixologiya fanida temperament masalasi qadimdan o'rganib kelinadi. Qadimgi yunon olimi Hippocrates temperamentning dastlabki nazariyasini ilgari surgan bo'lib, u inson organizmidagi suyuqliklar muvozanatiga asoslangan holda temperamentni to'rt turga ajratgan. Keyinchalik bu g'oyalar boshqa olimlar tomonidan rivojlantirilib, zamonaviy psixologiyada ham qo'llanilmoqda. Temperament insonning xulq-atvorida, faoliyatida va ijtimoiy munosabatlarida muhim rol o'ynaydi.

MAQSAD: mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi temperament turlarini o'rganish, ularning psixologik xususiyatlarini tahlil qilish hamda temperamentning inson xulq-atvoriga ta'sirini ilmiy jihatdan asoslab berishdan iborat.

METODLAR VA MATERIALLAR: tadqiqot jarayonida quyidagi ilmiy metodlardan foydalanildi: Nazariy tahlil metodi – psixologiya fanidagi ilmiy manbalar, darsliklar va maqolalarni o'rganish. Taqqoslash metodi – temperament turlarining o'ziga xos xususiyatlarini solishtirish. Kuzatish metodi – turli temperamentga ega shaxslarning xulq-atvorini kuzatish. Psixologik testlar – temperament turini aniqlash uchun maxsus diagnostik testlardan foydalanish. Material sifatida psixologiya bo'yicha ilmiy adabiyotlar, temperament nazariyalari hamda psixolog olimlarning tadqiqot ishlari tahlil qilindi.

NATIJA VA MUHOKAMA: Psixologiyada temperamentning to'rtta asosiy turi mavjud: Sangvinik temperament: Sangvinik insonlar faol, quvnoq va ijtimoiy jihatdan faol bo'ladi. Ular tez moslashadi, yangi vaziyatlarda oson harakat qiladi va ko'pincha optimistik kayfiyatda bo'ladi. Biroq ba'zan ularning diqqat barqarorligi past bo'lishi mumkin. Xolerik temperament: Xolerik shaxslar juda faol, energiyaga boy va tezkor reaksiyaga ega bo'ladi. Ular rahbarlik qobiliyatiga ega bo'lishi mumkin, ammo ba'zan tez jahli chiqishi va hissiy barqarorlikning pastligi kuzatiladi. Flegmatik temperament: Flegmatik odamlar xotirjam, sabrli va barqaror bo'ladi. Ular vaziyatlarga shoshilmasdan yondashadi, ishni puxta bajaradi. Lekin ayrim holatlarda sustkashlik va sekinlik kuzatilishi mumkin. Melanxolik temperament: Melanxolik shaxslar sezgir, hissiyotlarga boy va ichki dunyosi chuqur bo'ladi. Ular ijodiy faoliyatga moyil bo'lishi mumkin, biroq ko'pincha tashvish, xavotir va hissiy noziklik bilan ajralib turadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, temperament insonning kundalik xulq-atvoriga, qaror qabul qilish jarayoniga,

© interstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

ijtimoiy munosabatlariga hamda stressga bo‘lgan reaksiyasiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Biroq temperament shaxsning barcha xususiyatlarini to‘liq belgilab bermaydi; tarbiya, ijtimoiy muhit va hayot tajribasi ham muhim rol o‘ynaydi.

XULOSA: xulosa qilib aytganda, temperament inson shaxsining muhim psixologik xususiyatlaridan biri hisoblanadi. U insonning hissiy reaktsiyalari, faoliyati va xulq-atvor uslubini belgilaydi. Temperament turlarini bilish pedagogika, psixologiya va ta’lim jarayonida muhim ahamiyatga ega. O‘qituvchi yoki tarbiyachi har bir shaxsning temperament xususiyatlarini hisobga olgan holda yondashsa, ta’lim jarayonining samaradorligi oshadi.

Kalit so‘zlar: temperament, sangvinik, xolerik, flegmatik, melanxolik, xulq-atvor, psixologiya, shaxs xususiyatlari, hissiy reaksiyalar, individual farqlar.

ТИПЫ ТЕМПЕРАМЕНТА И ИХ ВЛИЯНИЕ НА ПОВЕДЕНИЕ.

Нормуродова Мафтуна Гулом кизи, студентка 1-го курса направления «Психология», кафедра педагогики и общественных наук Бухарского государственного педагогического института, Бухара, Узбекистан.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в формировании личности человека важную роль играют биологические и психологические факторы, одним из которых является темперамент. Темперамент — это совокупность врожденных психических особенностей человека, определяющих его эмоциональные реакции, активность, темп деятельности и стиль поведения. Он существенно влияет на отношение индивида к внешней среде, его социальную активность и психологическую устойчивость. Изучение темперамента имеет глубокие корни: древнегреческий ученый Гиппократ первым предложил классификацию четырех типов темперамента, основываясь на балансе жидкостей в организме. В современной психологии эти идеи получили дальнейшее развитие. Темперамент играет ключевую роль в деятельности и межличностных отношениях человека.

ЦЕЛЬ: основная цель данного исследования — изучение типов темперамента, анализ их психологических характеристик и научное обоснование влияния темперамента на поведение человека.

МЕТОДЫ И МАТЕРИАЛЫ: в процессе исследования использовались следующие научные методы: Метод теоретического анализа — изучение научных источников, учебников и статей по психологии. Сравнительный метод — сопоставление специфических особенностей различных типов темперамента. Метод наблюдения — изучение поведения лиц с различными типами темперамента. Психологические тесты — использование специальных диагностических методик для определения типа темперамента. В качестве

© interstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

материалов анализировались научная литература по психологии, теории темперамента и исследовательские работы ученых-психологов.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЕ: в психологии выделяют четыре основных типа темперамента: Сангвиник: Активные, жизнерадостные и социально энергичные люди. Они быстро адаптируются к новым условиям, однако могут проявлять непостоянство внимания. Холерик: Энергичные и быстрые личности с сильными реакциями. Обладают лидерскими качествами, но склонны к вспыльчивости и эмоциональной неустойчивости. Флегматик: Спокойные, терпеливые и стабильные люди. Подходят к делам основательно, но иногда могут проявлять медлительность и инертность. Меланхолик: Чувствительные личности с богатым внутренним миром. Склонны к творчеству, но часто отличаются повышенной тревожностью и эмоциональной ранимостью. Результаты исследования показывают, что темперамент напрямую влияет на повседневное поведение, процесс принятия решений и реакцию на стресс. Тем не менее, важную роль также играют воспитание, социальная среда и жизненный опыт.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: темперамент является важнейшей психологической характеристикой личности. Знание типов темперамента имеет большое значение в педагогике и психологии. Учет индивидуальных особенностей темперамента в образовательном процессе значительно повышает его эффективность.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: темперамент, сангвиник, холерик, флегматик, меланхолик, поведение, психология, характеристики личности, эмоциональные реакции, индивидуальные различия.

TYPES OF TEMPERAMENT AND THEIR INFLUENCE ON BEHAVIOR.

Normurodova Maftuna Gulom qizi, 1st-year student of Psychology, Department of Pedagogy and Social Sciences, Bukhara State Pedagogical Institute, Bukhara, Uzbekistan.

Annotation

INTRODUCTION: biological and psychological factors play a vital role in the formation of human personality. One such factor is temperament. Temperament is a set of innate mental characteristics that determine an individual's emotional reactions, activity levels, speed of processing, and behavioral style. It significantly affects a person's relationship with the environment, social activities, and psychological stability. The study of temperament has ancient roots; the Greek physician Hippocrates proposed the first theory, categorizing temperament into four types based on the balance of bodily fluids. These ideas were later developed by other scholars and continue to be applied in modern psychology. Temperament plays a key role in human behavior, performance, and social relationships.

© interstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

AIM: the primary objective of this research is to study the types of temperament, analyze their psychological characteristics, and scientifically substantiate the impact of temperament on human behavior.

METHODS AND MATERIALS: the following scientific methods were used during the research: Theoretical Analysis Method – studying scientific sources, textbooks, and articles in the field of psychology. Comparative Method – comparing the specific characteristics of different temperament types. Observation Method – observing the behavior of individuals with different temperaments. Psychological Testing – using specialized diagnostic tests to determine temperament types. Scientific literature on psychology, theories of temperament, and research papers by prominent psychologists served as the primary materials for analysis.

RESULTS AND DISCUSSION: there are four main types of temperament in psychology: Sanguine: Sanguine individuals are active, cheerful, and socially engaged. They adapt quickly, move easily in new situations, and are often optimistic. However, their attention stability can sometimes be low. Choleric: Choleric individuals are highly active, energetic, and possess fast reaction times. They often display leadership qualities but may also exhibit quick tempers and low emotional stability. Phlegmatic: Phlegmatic people are calm, patient, and stable. They approach situations deliberately and perform tasks thoroughly. However, they may occasionally show signs of sluggishness or slowness. Melancholic: Melancholic individuals are sensitive, emotional, and have a deep inner world. They are often inclined toward creative activities but are frequently characterized by anxiety, worry, and emotional vulnerability. The research results show that temperament directly influences daily behavior, decision-making processes, social relationships, and stress responses. However, temperament does not fully define all personality traits; upbringing, social environment, and life experience also play significant roles.

CONCLUSION: In conclusion, temperament is one of the most important psychological characteristics of a person. It defines emotional reactions, activity levels, and behavioral styles. Understanding temperament types is crucial in pedagogy, psychology, and the educational process. If an educator or caregiver approaches each individual considering their temperamental characteristics, the effectiveness of the educational process increases.

Keywords: temperament, sanguine, choleric, phlegmatic, melancholic, behavior, psychology, personality traits, emotional reactions, individual differences.

Ushbu maqolada temperamentning psixologik mohiyati, uning asosiy turlari hamda ularning inson xulq-atvori, emotsional barqarorligi va faoliyat samaradorligiga ko‘rsatadigan ta’siri ilmiy-nazariy jihatdan tahlil etiladi. Temperament haqidagi qarashlar

© interstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

qadimgi Gippokrat va Galen ta'limotlaridan boshlab, zamonaviy neyropsixologik tadqiqotlargacha bo‘lgan ilmiy yondashuvlar asosida umumlashtirilgan. Shuningdek, temperamentning to‘rt asosiy turi — sangvinik, xolerik, flegmatik va melanxolik tiplarning psixologik xususiyatlari, ularning kuchli hamda zaif jihatlari yoritilib, ta'lim jarayonida, kasb tanlashda va shaxslararo munosabatlarda tutgan o‘rni tahlil qilingan.

Inson psixikasi murakkab va ko‘p qirrali tizim bo‘lib, unda temperament shaxsning psixologik portretini shakllantiruvchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Temperament insonning emotsional reaksiyalari, faoliyat tezligi, tashabbuskorligi, sabr-toqati hamda tashqi ta'sirlarga javob qaytarish dinamikasini belgilovchi psixofiziologik xususiyatlar majmuasidir. U shaxsning tug‘ma nerv tizimi xususiyatlariga asoslanishi bilan xarakterdan farq qiladi va nisbatan barqaror bo‘lgan tabiiy psixik jarayonlarni ifodalaydi.

Temperament haqidagi ilmiy qarashlar qadimgi yunon tabiblari Gippokrat va Galen faoliyatida uchrab, ular temperamentni inson organizmidagi "xiltlar" muvozanati bilan izohlaganlar. Keyinchalik rus fiziologi I.P. Pavlov temperamentning fiziologik asoslarini ilmiy jihatdan tahlil qilib, uni bosh miya po‘stlog‘i faoliyatining kuchi, muvozanati hamda harakatchanligi bilan bog‘lagan. Zamonaviy psixologiya fanida temperament shaxsning tug‘ma psixodinamik xususiyatlaridan biri sifatida talqin etilib, uning turli tipologik tavsiflari ishlab chiqilgan.

Temperament tiplari shaxsning ta'lim jarayonidagi o‘zlashtirish darajasi, kasbiy faoliyatdagi muvaffaqiyati hamda insonlar bilan muloqot qilish uslubiga sezilarli darajada ta'sir ko‘rsatadi. Shu sababli temperamentning psixologik xususiyatlarini o‘rganish individual yondashuvni shakllantirish, pedagogik va psixologik jarayonlarni samarali tashkil etish hamda shaxs xulq-atvorini oldindan prognoz qilishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Mazkur maqolada temperamentning asosiy tiplari hamda ularning psixologik xususiyatlari tizimli ravishda tahlil qilinadi Insonning ruhiy olami beto‘xtov harakatlar majmuasidan iborat bo‘lib, biri ikkinchisini bevosita taqozo etadi va ular uzluksiz zanjir tizimiga o‘xshash tarzda hukm suradi. Xuddi shu bois shaxs ruhiyatida tashqi atrof-muhit to‘g‘risidagi taassurotlar, o‘tmish xotiralari, kelajak yuzasidan ijodiy xayollar, ezgu niyatlar, xohish-istaklar, maqsad va tilaklar, mulohaza, fikr va muammo, hissiy kechinmalar, irodaviy sifatlar uzluksiz tarzda o‘zaro o‘rin almashtirib turishi evaziga ontogenetik dunyoga mustahkam negiz hozirlanadi. Ruhiy olam kechishi, uning sur'ati, mazmuni, shakli, ko‘lami, xususiyati, xislati, sifati, mexanizmi alohida, yakkaxol insonda rang-barang tarzda namoyon bo‘lishi kuzatiladi. Shuning uchun bo‘lsa kerak, insonlar tabiat hodisalariga, omillariga, ta'sir kuchlariga tez yoki sekin, yengil yoki mushkulot bilan javob qaytarishga moyillik ko‘rsatadilar.

Shuni alohida ta'kidlab o‘tish kerakki, psixik faoliyatning dinamikasi nafaqat temperamentga, balki motivlarga, psixik holatlarga, his-tuyg‘ularga ham bevosita bog‘liqdir. Misol uchun, inson o‘zi temperamentning qaysi turiga taalluqli bo‘lishidan qat'i nazar, o‘z faoliyatiga layoqatli, mayli kuchli, intilishi qat'iy, qiziquvchan bo‘lsa, uni

© interstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

tashkillashtirishda va nazardan qolishda uyushqoqlik, harakat sur'ati esa tezkor amalga oshadi, unga loqayd munosabatni bildirsa, ish sur'ati sekin va sust kechadi. Har qanday vaziyatga qaramasdan, shaxsning qarindosh-urug'lari to'g'risidagi, shuningdek, jahonda kechayotgan noxush xabarlar uning a'zoyi badanini larzaga keltiradi, labi quriydi, rangi bo'zaradi, atrof-muhitga nisbatan mo'ljalni yo'qotadi. Psixologiyada temperamentga taalluqli individual dinamik xususiyatlar bilan motivlar va psixologik holatlar, hissiy kechinmalarning dinamik xususiyatlari o'rtasida muayyan darajada tafovut mavjudligi alohida ta'kidlanadi. Ular orasidagi farqlarni ajratib ko'rsatish maqsadida qo'shimcha belgilar kiritiladi va o'ziga xos tarzda tavsiflab beriladi. Ularning ayrimlarini ajratib ko'rsatish maqsadga muvofiq. Pavlov nerv tizimining uchta asosiy belgisini ajratib ko'rsatdi: Kuch: Nerv hujayralarining qo'zg'alish va tormozlanishga bardosh berish qobiliyati. Muvozanat: Qo'zg'alish va tormozlanish jarayonlarining o'zaro tengligi. Harakatchanlik: Bir holatdan ikkinchisiga o'tish tezligi Temperament lotincha "temperamentum" degan so'zdan olingan bo'lib, uning ma'nosi "aralashma" degan tushunchani anglatadi. Temperament to'g'risidagi dastlabki ta'limotni yunon olimi Gippokrat (eramizdan oldingi 460–356-yillarda yashagan) yaratgan bo'lib, uning tipologiyasi to hozirgi davrgacha qo'llanilib kelinmoqda. Qadimgi yunon olimi Gippokrat ta'limotiga binoan, insonlarning temperament xususiyatlari jihatidan o'zaro bir-biridan tafovutlanishi, ularning tana a'zolaridagi suyuqliklarning (xiltlarning) turlicha nisbatda joylashuviga bog'liq ekanligi tasavvur qilinadi. Gippokrat ta'biricha, inson tanasida to'rt xil suyuqlik (xilt) mavjud bo'lib, ular:

Qon (lotincha sanguis — sangvinik);
Sariq o't yoki safro (yunoncha chole — xolerik);
Qora o't (yunoncha melas chole — melanxolik);
Balg'am (yunoncha phlegma — flegmatik) kabilardan iboratdir.

Temperamentning fiziologik asoslariga ulkan hissa qo'shgan olimlardan biri rus fiziologi I.P. Pavlov(1849-1936) hisoblanadi. Pavlov nerv tizimining uchta asosiy belgisini ajratib ko'rsatdi:

Kuch: Nerv hujayralarining qo'zg'alish va tormozlanishga bardosh berish qobiliyati.
Muvozanat: Qo'zg'alish va tormozlanish jarayonlarining o'zaro tengligi.
Harakatchanlik: Bir holatdan ikkinchisiga o'tish tezligi.

Sangvinik - tezkor, quvnoq, faol, moslasha oluvchi temperament turi. Psixologik xususiyatlari: Emotsiyalar tez paydo bo'ladi, ammo barqaror emas. Yangi sharoitlarga tez moslashadi. Muloqotga ochiq, serg'ayrat, tashabbuskor. E'tibor tez taqsimlanadi, lekin uzoq muddat jamlanishi qiyin. Stressga chidamliligi yuqori. Kuchli tomonlari: Faollik, ijtimoiylik, tashabbuskorlik, optimistik kayfiyat. Zaif tomonlari: Ishni oxiriga yetkazmaslik, barqarorlikning sustligi.

Xolerik - kuchli, impulsiv, tez ta'sirlanuvchi temperament turi. Psixologik xususiyatlari:

Hissiyotlar juda tez, kuchli va barqaror bo'ladi. Asab tizimi kuchli, ammo muvozanatsiz.

© interstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Boshqarilmagan impulslar, keskin reaksiyalar kuzatiladi. Rahbarlikka moyillik, mustaqillik kuchli. Stressga nisbatan chidamli, ammo tez qizishadi. Kuchli tomonlari: Energiya, qat'iyat, liderlik,
tashabbus. Zaif tomonlari: Jahldorlik, keskinlik, qarorlarni shoshma-shosharlik bilan qabul qilish.

Flegmatik - sokin, muvozanatli, sekin, tinch temperament turi. Psixologik xususiyatlari: Hissiyotlar sust paydo bo'ladi, lekin barqaror bo'ladi. Faoliyat sekin, ammo izchil kechadi. Ishonchli, vazmin, barqaror shaxs turi. O'zgarishlarga qiyin moslashadi, sekin reaksiya qiladiStresslarga sust javob qaytaradi, o'zini tez yo'qotmaydi. Kuchli tomonlari: Vazminlik, barqarorlik, sabr-toqat, ishonchlilik. Zaif tomonlari: Sustlik, past faollik, moslashuvning sekinligi.

Melanxolik - sezgir, ta'sirchan, emotsional barqarorligi past temperament turi. Psixologik xususiyatlari: Hissiyotlar kuchsiz, lekin chuqur kechadi. Asab tizimi zaif, ta'sirchan, tez charchaydi. Tashqi ta'sirlarga yuqori sezuvchanlik. Mustaqillik past, qo'rqoq, ishonchsiz bo'lib ko'rinishi mumkin. Stressga chidamliligi past. Kuchli tomonlari: Sezgirlik, mulohazalilik, nozik did, empatiya. Zaif tomonlari: Tez ranjish, o'z-o'ziga ishonchsizlik, depressiv kayfiyatga moyil.

Temperament haqidagi ushbu ma'lumotlarni tahlil qilar ekanman, bir narsani angladim: bizning fe'l-atvorimiz shunchaki tasodif emas, balki asab tizimimizning tug'ma aksidir. Gippokratning qadimiy qarashlaridan tortib, Pavlovning ilmiy isbotlarigacha bo'lgan barcha ma'lumotlar bizning "men"imiz biologik poydevorga ega ekanini ko'rsatadi. Mening fikrimcha, "yomon" temperamentning o'zi yo'q. Xolerikning shiddati yoki flegmatikning bosiqligi — bularning har biri hayotda o'z o'rniga ega. Asosiy vazifamiz — o'z tabiatimizni o'zgartirish emas, balki uni to'g'ri yo'naltirish va jilovlay olishdir. Zero, o'z temperamentini tushungan inson nafaqat o'zini, balki atrofdagilarni ham boricha qabul qilishni o'rganadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES.

1. G'oziyev E.G. "Umumiy psixologiya". Toshkent, 2010-yil. (O'zbekistondagi asosiy darsliklardan biri).
2. Ivanov P.I., Zuvemova M.E. "Psixologiya". Toshkent, "O'qituvchi", 2008-yil.
3. Pavlov I.P. "Polnoye sobraniye sochineniy". (Nerv tizimi tiplari haqidagi ta'limot uchun).
4. Nishonova Z.T. "Psixologik maslahat". Toshkent, 2010-yil.
5. Dushkov B.A. "Psixologiya tipov temperamenta". (Rus tilidagi manbalar uchun).
6. 6.Xaydarov F.I., Xalilova N.I. "Umumiy psixologiya". Toshkent, 2010-yil.

© interstudy.com
CC BY NC ND

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

IJTIMOIY TARMOQLAR VA YOSHLAR PSIXOLOGIYASI.

Nozimov Jahongir Tohirovich, Buxoro davlat pedagogika instituti psixologiya kafedrasi o‘qituvchisi, Buxoro, O‘zbekiston.
Sadirova Dilafro‘z Do‘stmurod qizi, Buxoro davlat pedagogika instituti talabasi, Buxoro, O‘zbekiston.

Annotatsiya

KIRISH: XXI asr axborot texnologiyalari asri bo‘lib, bu davrda internet va ijtimoiy tarmoqlar jamiyat hayotining muhim qismiga aylandi. Ayniqsa, yoshlar orasida ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish darajasi juda yuqori bo‘lib, ular kundalik hayotining muhim qismini virtual muhitda o‘tkazmoqda. Ijtimoiy tarmoqlar yoshlarning axborot olish, muloqot qilish, o‘z fikrini erkin ifoda etish hamda shaxsiy qiziqishlarini namoyon etishiga keng imkoniyat yaratadi. Shu bilan birga, bu platformalar yoshlarning psixologik rivojlanishi, emotsional holati va ijtimoiy xulq-atvoriga ham sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Psixologik nuqtai nazardan qaralganda, o‘smirlik va yoshlik davri shaxs shakllanishining eng muhim bosqichlaridan biri hisoblanadi. Bu davrda shaxsning o‘z-o‘zini anglash, o‘zini baholash, ijtimoiy muhitga moslashish va shaxsiy identifikatsiyasi shakllanadi. Ijtimoiy tarmoqlar esa ushbu jarayonga turlicha ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Bir tomondan, ular yoshlarning ijtimoiy faolligini oshiradi, yangi do‘stlar orttirish imkonini beradi va bilim olish manbai bo‘lib xizmat qiladi. Boshqa tomondan esa, virtual muhitga haddan tashqari berilish real hayotdagi ijtimoiy munosabatlarning kamayishiga, psixologik qaramlikka, stress va xavotir holatlarining kuchayishiga olib kelishi mumkin. Bugungi kunda psixologiya fanida ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar ruhiyatiga ta’siri alohida tadqiqot obyekti sifatida o‘rganilmoqda. Shu sababli mazkur tadqiqot yoshlar psixologiyasi nuqtai nazaridan ijtimoiy tarmoqlarning ta’sirini tahlil qilishga qaratilgan bo‘lib, ularning ijobiy va salbiy jihatlarini ilmiy asosda ko‘rsatishga xizmat qiladi.

MAQSAD: mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar psixologiyasiga ko‘rsatadigan ta’sirini psixologik jihatdan tahlil qilish, yoshlarning emotsional holati, ijtimoiy munosabatlari va shaxsiy rivojlanishiga ta’sir etuvchi omillarni aniqlashdan iborat. Shuningdek, tadqiqot quyidagi vazifalarni ham o‘z ichiga oladi. Yoshlarning ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish motivlarini aniqlash, ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar emotsional holatiga ta’sirini o‘rganish, virtual muloqotning yoshlar ijtimoiy xulq-atvoriga ta’sirini tahlil qilish, ijtimoiy tarmoqlardan haddan tashqari foydalanishning psixologik oqibatlarini aniqlash.

METODLAR VA MATERIALLAR: tadqiqot jarayonida psixologiya va pedagogika sohasidagi ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, kuzatish, so‘rovnoma o‘tkazish, taqqoslash va umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Shuningdek, yoshlarning ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish darajasini aniqlash maqsadida empirik tadqiqotlar olib borildi. Tadqiqot davomida yoshlarning kundalik internetdan foydalanish vaqti, virtual muloqotdagi faolligi

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

hamda ularning emotsional holati o‘rtasidagi bog‘liqlik o‘rganildi. Material sifatida psixologik tadqiqotlar natijalari, yoshlar orasida o‘tkazilgan so‘rovnomalar hamda ilmiy manbalardagi nazariy qarashlar asos qilib olindi. Ushbu metodlar yordamida ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar psixologiyasiga ta’siri chuqur tahlil qilindi.

NATIJA VA MUHOKAMALAR: tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, ijtimoiy tarmoqlar yoshlarning ijtimoiy va psixologik rivojlanishiga turli yo‘nalishlarda ta’sir ko‘rsatadi.

Avvalo, ijtimoiy tarmoqlar yoshlarning axborot olish imkoniyatlarini kengaytiradi. Ular orqali yoshlar yangi bilimlarga ega bo‘lishi, dunyoqarashini kengaytirishi hamda turli madaniyatlar bilan tanishishi mumkin. Bundan tashqari, ijtimoiy tarmoqlar yoshlar o‘rtasida muloqotni osonlashtiradi, yangi ijtimoiy aloqalarni shakllantirishga yordam beradi. Biroq ijtimoiy tarmoqlardan haddan tashqari foydalanish bir qator psixologik muammolarni ham keltirib chiqarishi mumkin. Jumladan, yoshlar orasida virtual qaramlik, o‘z-o‘zini past baholash, stress va depressiv holatlar kuzatilishi mumkin. Ijtimoiy tarmoqlarda ideal hayot tarzining namoyish etilishi ayrim yoshlarning o‘z hayotini boshqalar bilan solishtirishiga olib keladi. Bu esa psixologik qoniqmaslik hissining paydo bo‘lishiga sabab bo‘lishi mumkin. Shuningdek, virtual muloqotning haddan tashqari ko‘pligi real hayotdagi ijtimoiy munosabatlarning sustlashishiga olib kelishi mumkin. Natijada ayrim yoshlar yuzma-yuz muloqot qilishda qiyinchiliklarga duch keladi. Psixologik jihatdan bu holat ijtimoiy moslashuv jarayoniga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shu bilan birga, ijtimoiy tarmoqlarni to‘g‘ri va me’yorida foydalanish yoshlarning shaxsiy rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Agar yoshlar ushbu platformalardan bilim olish, o‘z qiziqishlarini rivojlantirish va ijtimoiy aloqalarni mustahkamlash uchun foydalansa, ularning psixologik rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

XULOSA: tadqiqot natijalariga ko‘ra, ijtimoiy tarmoqlar yoshlar psixologiyasiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Ular yoshlarning axborot olish, muloqot qilish va o‘zini namoyon etish imkoniyatlarini kengaytiradi. Shu bilan birga, ijtimoiy tarmoqlardan haddan tashqari foydalanish psixologik muammolar, xususan, virtual qaramlik, stress va ijtimoiy moslashuv qiyinchiliklariga olib kelishi mumkin. Shu sababli yoshlarni ijtimoiy tarmoqlardan ongli va maqsadli foydalanishga o‘rgatish muhim ahamiyatga ega. Ta’lim muassasalari va ota-onalar yoshlarning raqamli madaniyatini shakllantirishga alohida e’tibor qaratishi zarur. Ijtimoiy tarmoqlardan me’yorida foydalanish yoshlarning sog‘lom psixologik rivojlanishi va ijtimoiy moslashuvi uchun muhim omil hisoblanadi.

Kalit so‘zlar: ijtimoiy tarmoqlar, yoshlar psixologiyasi, internet, virtual muloqot, emotsional holat, psixologik ta’sir, ijtimoiy moslashuv, raqamli madaniyat, internet qaramligi, shaxsiy rivojlanish.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

СОЦИАЛЬНЫЕ СЕТИ И ПСИХОЛОГИЯ МОЛОДЁЖИ.

Нозимов Жахонгир Тохирович, преподаватель кафедры психологии Бухарского государственного педагогического института, Бухара, Узбекистан.
Садирова Дилафруз Дустмурод кизи, студентка Бухарского государственного педагогического института, Бухара, Узбекистан.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: XXI век является эпохой информационных технологий, в которой интернет и социальные сети стали важной частью жизни общества. Особенно высокий уровень использования социальных сетей наблюдается среди молодежи, которая проводит значительную часть своего повседневного времени в виртуальной среде. Социальные сети предоставляют молодым людям широкие возможности для получения информации, общения, свободного выражения собственных мыслей и демонстрации личных интересов. Вместе с тем данные платформы оказывают существенное влияние на психологическое развитие молодежи, её эмоциональное состояние и социальное поведение. С психологической точки зрения подростковый и юношеский возраст являются одними из важнейших этапов формирования личности. В этот период формируются самосознание, самооценка, способность к социальной адаптации и личностная идентичность. Социальные сети могут по-разному влиять на данный процесс. С одной стороны, они способствуют повышению социальной активности молодежи, позволяют находить новых друзей и выступают источником получения знаний. С другой стороны, чрезмерное погружение в виртуальную среду может привести к снижению реального социального взаимодействия, возникновению психологической зависимости, усилению стрессовых состояний и тревожности. В современной психологической науке влияние социальных сетей на психику молодежи рассматривается как отдельный объект исследования. В связи с этим данное исследование направлено на анализ влияния социальных сетей на психологию молодежи, а также на выявление их положительных и отрицательных аспектов на научной основе.

ЦЕЛЬ: основной целью данного исследования является психологический анализ влияния социальных сетей на молодежь, а также выявление факторов, влияющих на эмоциональное состояние, социальные отношения и личностное развитие молодых людей. Кроме того, в рамках исследования были поставлены следующие задачи. Определить мотивы использования социальных сетей молодежью, изучить влияние социальных сетей на эмоциональное состояние молодых людей, проанализировать влияние виртуального общения на социальное поведение молодежи, выявить психологические последствия чрезмерного использования социальных сетей.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в процессе исследования были использованы методы анализа научной психолого-педагогической литературы, наблюдения, анкетирования, сравнительного анализа и обобщения. Кроме того, с целью определения уровня использования социальных сетей среди молодежи были проведены эмпирические исследования. В ходе исследования была изучена взаимосвязь между ежедневным временем использования интернета, активностью в виртуальном общении и эмоциональным состоянием молодежи. В качестве исследовательского материала использовались результаты психологических исследований, данные опросов среди молодежи, а также теоретические положения, представленные в научных источниках. Применение данных методов позволило более глубоко проанализировать влияние социальных сетей на психологию молодежи.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЕ: результаты исследования показали, что социальные сети оказывают многогранное влияние на социально-психологическое развитие молодежи. Прежде всего, социальные сети расширяют возможности получения информации. Благодаря им молодежь может приобретать новые знания, расширять свой кругозор и знакомиться с различными культурами. Кроме того, социальные сети способствуют облегчению общения между молодыми людьми и помогают формированию новых социальных связей. Однако чрезмерное использование социальных сетей может привести к ряду психологических проблем. В частности, среди молодежи могут наблюдаться такие явления, как виртуальная зависимость, снижение самооценки, стрессовые и депрессивные состояния. Демонстрация «идеального образа жизни» в социальных сетях нередко приводит к тому, что молодые люди начинают сравнивать свою жизнь с жизнью других, что, в свою очередь, может вызывать чувство неудовлетворенности и психологический дискомфорт. Кроме того, чрезмерное виртуальное общение может привести к ослаблению реальных социальных отношений. В результате некоторые молодые люди испытывают трудности при непосредственном, личном общении. С психологической точки зрения это может отрицательно сказаться на процессе социальной адаптации. В то же время правильное и умеренное использование социальных сетей может оказывать положительное влияние на личностное развитие молодежи. Если молодые люди используют данные платформы для получения знаний, развития интересов и укрепления социальных связей, это может способствовать их психологическому развитию.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: по результатам исследования можно сделать вывод о том, что социальные сети оказывают значительное влияние на психологию молодежи. Они расширяют возможности получения информации, общения и самовыражения. Вместе с тем чрезмерное использование социальных сетей может привести к ряду психологических проблем, таких как виртуальная зависимость, стресс и трудности социальной адаптации. В связи с этим особое значение приобретает

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

формирование у молодежи навыков осознанного и целенаправленного использования социальных сетей. Образовательные учреждения и родители должны уделять особое внимание развитию цифровой культуры молодежи. Рациональное и умеренное использование социальных сетей является важным фактором здорового психологического развития и успешной социальной адаптации молодых людей.

Ключевые слова: социальные сети, психология молодежи, интернет, виртуальное общение, эмоциональное состояние, психологическое влияние, социальная адаптация, цифровая культура, интернет-зависимость, личностное развитие.

SOCIAL NETWORKS AND YOUTH PSYCHOLOGY.

Nozimov Jahongir Tohirovich, Lecturer of the Department of Psychology, Bukhara State Pedagogical Institute, Bukhara, Uzbekistan.
Sadirova Dilafro'z Do'stmurod qizi, Student of Bukhara State Pedagogical Institute, Bukhara, Uzbekistan.

Annotation

INTRODUCTION: the 21st century is considered the era of information technologies, in which the Internet and social networks have become an important part of social life. The level of social network usage is especially high among young people, who spend a significant portion of their daily lives in the virtual environment. Social networks provide wide opportunities for young people to obtain information, communicate, freely express their opinions, and demonstrate their personal interests. At the same time, these platforms significantly influence the psychological development, emotional state, and social behavior of youth. From a psychological perspective, adolescence and youth are among the most important stages in the formation of personality. During this period, self-awareness, self-esteem, social adaptation, and personal identity are formed. Social networks can influence these processes in different ways. On the one hand, they increase the social activity of young people, help them find new friends, and serve as a source of knowledge. On the other hand, excessive immersion in the virtual environment may lead to a reduction in real-life social interactions, psychological dependence, and increased stress and anxiety. Today, in psychological science, the influence of social networks on youth psychology is considered a separate object of research. Therefore, this study aims to analyze the influence of social networks on youth psychology and to scientifically identify their positive and negative aspects.

AIM: the main objective of this study is to analyze the psychological impact of social networks on youth and to identify factors influencing the emotional state, social relationships, and personal development of young people. The study also includes the

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

following tasks: to determine the motives for young people's use of social networks, to study the impact of social networks on the emotional state of youth, to analyze the influence of virtual communication on the social behavior of young people, to identify the psychological consequences of excessive use of social networks.

METHODS AND MATERIALS: in the course of the research, methods such as analysis of psychological and pedagogical scientific literature, observation, surveys, comparison, and generalization were used. In addition, empirical studies were conducted to determine the level of social network use among young people. During the research, the relationship between the daily time spent on the Internet, the level of activity in virtual communication, and the emotional state of youth was examined. The research materials included the results of psychological studies, survey data collected among young people, and theoretical concepts presented in scientific sources. These methods made it possible to conduct a deeper analysis of the influence of social networks on youth psychology.

RESULTS AND DISCUSSION: the results of the study showed that social networks influence the social and psychological development of youth in various ways. First, social networks expand opportunities for obtaining information. Through them, young people can acquire new knowledge, broaden their worldview, and become familiar with different cultures. In addition, social networks facilitate communication among young people and help establish new social connections. However, excessive use of social networks may lead to several psychological problems. In particular, phenomena such as virtual addiction, low self-esteem, stress, and depressive states can be observed among young people. The demonstration of an "ideal lifestyle" on social networks often leads young people to compare their lives with those of others, which can result in psychological dissatisfaction. Moreover, excessive virtual communication may weaken real-life social relationships. As a result, some young people may experience difficulties in face-to-face communication. From a psychological perspective, this situation may negatively affect the process of social adaptation. At the same time, the proper and moderate use of social networks can have a positive impact on the personal development of youth. If young people use these platforms for learning, developing their interests, and strengthening social connections, it may positively influence their psychological development.

CONCLUSION: based on the results of the study, it can be concluded that social networks have a significant impact on youth psychology. They expand opportunities for obtaining information, communication, and self-expression. However, excessive use of social networks can lead to psychological problems such as virtual addiction, stress, and difficulties in social adaptation. Therefore, it is important to teach young people to use social networks consciously and purposefully. Educational institutions and parents should pay special attention to developing digital culture among youth. Moderate and rational use of social networks is an important factor in the healthy psychological development and successful social adaptation of young people.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Keywords: social networks, youth psychology, internet, virtual communication, emotional state, psychological influence, social adaptation, digital culture, internet addiction, personal development.

XXI asr axborot texnologiyalari davri bo‘lib, internet va ijtimoiy tarmoqlar zamonaviy jamiyatning muhim kommunikatsiya vositasiga aylandi. Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi natijasida insonlarning muloqot qilish usullari, axborot olish jarayonlari hamda ijtimoiy munosabatlari sezilarli darajada o‘zgardi. Ayniqsa, yoshlar orasida ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish darajasi yuqori bo‘lib, ular kundalik hayotining katta qismini virtual muhitda o‘tkazmoqda. Psixologiya fanida yosh davrlari psixologiyasi inson shaxsining shakllanish jarayonlarini o‘rganadi. O‘smirlik va yoshlik davri inson rivojlanishining eng muhim bosqichlaridan biri hisoblanadi. Mashhur psixolog olim Erik Erikson shaxs rivojlanishining psixososial nazariyasida aynan ushbu davrni “identifikatsiya va rol chalkashligi bosqichi” sifatida tavsiflaydi. Uning fikriga ko‘ra, bu davrda yoshlar o‘z shaxsiy identifikatsiyasini shakllantirishga harakat qiladi va ijtimoiy muhit bu jarayonga kuchli ta’sir ko‘rsatadi. Ijtimoiy tarmoqlar aynan shu ijtimoiy muhitning yangi shakli sifatida namoyon bo‘lmoqda. Ular yoshlarning o‘zini namoyon etishi, ijtimoiy aloqalar o‘rnatishi va o‘z qiziqishlarini rivojlantirishiga imkon yaratadi. Shu bilan birga, ijtimoiy tarmoqlardan ortiqcha foydalanish psixologik qaramlik, stress va ijtimoiy moslashuv muammolariga olib kelishi mumkin. Amerikalik psixolog Albert Bandura tomonidan ishlab chiqilgan ijtimoiy o‘rganish nazariyasiga ko‘ra, insonlar o‘z xulq-atvorini boshqa insonlarni kuzatish orqali o‘rganadi. Ijtimoiy tarmoqlarda turli xil xulq-atvor modellarining namoyish etilishi yoshlarning xatti-harakatlariga sezilarli ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Bundan tashqari, Leon Festinger tomonidan ilgari surilgan ijtimoiy taqqoslash nazariyasiga ko‘ra, insonlar o‘zlarini boshqalar bilan taqqoslash orqali o‘z imkoniyatlari va qadr-qimmatini baholaydi.

Ijtimoiy tarmoqlarda ko‘pincha ideal hayot tarzining namoyish etilishi yoshlarning o‘z hayotini boshqalar bilan taqqoslashiga sabab bo‘ladi. Shu sababli ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar psixologiyasiga ta’sirini ilmiy jihatdan o‘rganish zamonaviy psixologiyaning dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi. Keyingi 15-20 yildavomida dunyo mamlakatlari aholisi, shu jumladan, O'zbekistonlik yoshlarhayotida mobil aloqa urf tusini olgan bo'lsa, hozirgi davrga kelib mobiluskunalardagi WhatsApp, ICQ, MSN Messenger va Telegram orqali matnlimuloqot (ing. text messaging) ommaviylik kasb etmoqda. Qayd etish kerak, bugungi kunda dunyo aholisining qariyb yarmi –ya'ni 3 mlrd.ga yaqin kishi turli ijtimoiy tarmoqlardan foydalanmoqda. Shulardan eng katta qismi –2 mlrd.odam “Facebook”da (https://napoleoncat.com sayti bergan ma'lumotga ko‘ra),O'zbekistonda “Facebook” tarmog'idan foydalanuvchilar 1 millionga yaqinlashib qolgan. Ular o'rtacha 25-34 yoshda bo'lib, 65,5 foizini erkaklar, 34,5 foizini xotin-

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

qizlarimiz tashkil etar ekan. Ayni paytda dunyoda 1 mlrd.lik auditoriyaga ega Instagram O'zbekistonda 1.586.500 nafar foydalanuvchiga ega. 2.476.590 lik Facebook esa mamlakatimizda 686.400 kishini birlashtirgan. 200 mln.lik Telegram –O'zbekistonda 18 mln.kishiga xizmat ko'rsatmoqda.

Zamonaviy mobil qurilmalardan foydalanadigan biror bir inson yo'qki unda ijtimoiy tarmoqlarni kuzatmaydigan. Ijtimoiy tarmoqlarning juda ko'plab turlarini sanab o'tishimiz mumkin: "Odnoklassniki.ru", "Telegramm", "Facebook", "Instagramm", "Tik Tok", "Bigo live", "Snapchat", "Viber", "Vkantakt", "Whatsapp", "Twitter" bu qatorni yana uzoq davom etishimiz mumkin. Internet tarmoqlarining rivojlanish fonida "Kibermakon" tushunchasi ham keng qo'llanila boshladi. Buni Internet tarmog'ini ichidagi ma'lumotlar dengizi deyishimiz mumkin. Internet tarmog'idan olinadigan, unga yuklanadigan ma'lumotlarni hajm jihatidan juda katta ekanligi tufayli har bir ma'lumotni kuzatishning ilojisi yo'q.

Zamonaviy psixologiya fanida ijtimoiy tarmoqlarning inson psixikasiga ta'siri muhim ilmiy tadqiqot yo'nalishlaridan biri sifatida o'rganilmoqda. Ayniqsa, yoshlar psixologiyasi kontekstida ijtimoiy tarmoqlarning emotsional holat, ijtimoiy moslashuv, o'z-o'zini baholash va shaxsiy rivojlanishga ta'siri ko'plab olimlar tomonidan tadqiq qilingan. Psixolog Erik Erikson tomonidan ishlab chiqilgan psixososial rivojlanish nazariyasiga ko'ra, o'smirlik davri shaxs identifikatsiyasi shakllanadigan muhim bosqich hisoblanadi. Olimning fikricha, bu davrda yoshlar o'z "Men" obrazini shakllantiradi va jamiyatdagi o'rnini aniqlashga intiladi. Zamonaviy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy tarmoqlar ushbu jarayonga sezilarli ta'sir ko'rsatadi, chunki yoshlar o'z shaxsiy obrazini ko'pincha virtual muhit orqali namoyon qiladi. Mashhur psixolog Albert Bandura tomonidan ilgari surilgan ijtimoiy o'rganish nazariyasiga ko'ra, insonlar o'z xatti-harakatlarini boshqa insonlarning xulq-atvorini kuzatish orqali o'rganadi. Ijtimoiy tarmoqlar esa yoshlar uchun turli xil xulq-atvor modellari namoyon bo'ladigan platforma hisoblanadi. Shu sababli internetdagi kontent yoshlarning qadriyatlari, qarashlari va xatti-harakatlariga ta'sir ko'rsatishi mumkin. Psixolog Leon Festinger tomonidan ishlab chiqilgan ijtimoiy taqqoslash nazariyasi ham mazkur mavzuni tushuntirishda muhim ahamiyatga ega. Festingerning fikriga ko'ra, insonlar o'zlarini boshqalar bilan taqqoslash orqali o'z qobiliyatlari va muvaffaqiyatlarini baholaydi. Ijtimoiy tarmoqlarda ko'pincha ideal hayot tarzi namoyish etilishi yoshlarning o'z hayotini boshqalar bilan taqqoslashiga olib keladi. Bu esa ayrim hollarda o'z-o'zini past baholash, psixologik qoniqmaslik va stress holatlarini keltirib chiqarishi mumkin. Amerikalik tadqiqotchi Sherri Turkle o'z ilmiy ishlarida raqamli texnologiyalar insonlar o'rtasidagi ijtimoiy munosabatlarga sezilarli ta'sir ko'rsatishini ta'kidlaydi. Uning fikriga ko'ra, texnologiyalar insonlarni bir-biriga yaqinlashtirishi mumkin, biroq haddan tashqari virtual muloqot real hayotdagi ijtimoiy aloqalarning susayishiga olib keladi. Natijada insonlarda yolg'izlik hissi kuchayishi mumkin. Internet qaramligi muammosi ham ko'plab psixologlar tomonidan o'rganilgan. Amerikalik psixolog Kimberly Young internet qaramligi tushunchasini ilmiy muomalaga kiritgan olimlardan biri hisoblanadi. Uning tadqiqotlariga ko'ra, internetdan haddan

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

tashqari foydalanish insonning psixologik holatiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi va bu holat stress, depressiya hamda ijtimoiy izolyatsiyaga olib kelishi mumkin. Zamonaviy tadqiqotchilar Kuss va Griffiths ham ijtimoiy tarmoqlardan haddan tashqari foydalanish psixologik qaramlikni keltirib chiqarishi mumkinligini ta’kidlaydi. Ularning fikriga ko‘ra, ijtimoiy tarmoqlar insonda mukofot tizimi orqali dopamin ajralishini rag‘batlantiradi va bu esa platformalardan qayta-qayta foydalanishga olib keladi.

Shuningdek, psixolog Jean Twenge yoshlar psixologiyasiga ijtimoiy tarmoqlarning ta’sirini o‘rganib, internetdan ortiqcha foydalanish o‘smirlar orasida depressiya va yolg‘izlik hissining kuchayishiga sabab bo‘lishi mumkinligini ta’kidlaydi. Yuqoridagi ilmiy qarashlar shuni ko‘rsatadiki, ijtimoiy tarmoqlar yoshlar psixologiyasiga ikki tomonlama ta’sir ko‘rsatadi. Bir tomondan, ular yoshlarning ijtimoiy faolligini oshiradi, bilim olish imkoniyatlarini kengaytiradi hamda global axborot makoniga kirish imkonini beradi. Boshqa tomondan esa, ijtimoiy tarmoqlardan haddan tashqari foydalanish psixologik qaramlik, emotsional beqarorlik va ijtimoiy moslashuv muammolariga olib kelishi mumkin. Shu sababli ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar psixologiyasiga ta’sirini ilmiy jihatdan o‘rganish hamda yoshlarni internetdan ongli foydalanishga o‘rgatish zamonaviy psixologiya fanining dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi. Bu haqda Chingiz Aytmatov shunday deydi: ”Tuya terisini inson boshiga kiydirish shart emas,endi sodir bo’ladigan urushlar jang maydonida emas,balki mafkura poligonida yuz beradi”.Shu jihatdan qaraganda yoshlarning ko`p vaqtini internetda behuda sarflashi juda katta fojiadir. Chunki globallashuv butun dunyoda mafkuraviy tasir o`tkazish ko`lamini juda oshirib yubordi. Inson o`z fikriga,dunyoqarashiga ega bo’lmasa insonga bo’ladigan ma’naviy tahdidlarga bardosh bera olishi juda qiyin bo’ladi. O'zbekiston xalq yozuvchisi O'. Hoshimov aytganlaridek, “Bu dunyo –muttasil aylanib turadigan murakkab mexanizm. Odamlar o'sha mexanizmning kichik bir vintchasi, xolos. Har bitta vintcha o’z vazifasini ado etmog’i lozim. Bittasi ishlamay qolsa, ko’rasan nima bo‘lishini! Butun boshli mexanizm chok-chokidan so'kilib ketadi”. Taassufki, yoshlar orasida diniy ta’limoti yetarli bo’lmagan yoshlarimiz har xil islomiy kanallarga ulanib, o'zlarining mafkuraviy g'oyalarini buzmoqdalar. Ijtimoiy tarmoqlar yoshlar orasida o‘zaro raqobatni kuchaytirishi, idealizatsiya qilish va “mukammallik” taqdim etilishi natijasida shaxsiy o‘zgarishlarga sabab bo‘lishi mumkin. Bu, ayniqsa, o‘zini tasvirlash, tashqi ko‘rinish va boshqa odamlarning hayotiga taqqoslash masalalarida sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Biroq, ijtimoiy tarmoqlarning o‘rni nafaqat salbiy, balki pozitiv o‘zgarishlarga ham olib kelishi mumkin, masalan, psixologik qo‘llab-quvvatlash, yangi do‘stlar orttirish va o‘z qiziqishlarini rivojlantirish imkoniyatlari.Shu sababli, ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar psixologiyasiga ta’siri haqida chuqurroq tushuncha hosil qilish, ular bilan to‘g‘ri va foydali ishlash uchun ijtimoiy tarmoqlarning ijobiy va salbiy jihatlarini muvozanatlash kerak. Yoshlarni bu tarmoqlardan samarali foydalanishga o‘rgatish, psixologik salomatlikni qo‘llab-quvvatlash va tashqi ta’sirlardan himoya qilish uchun muhimdir.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

Vaqtini samarasiz sarflash ijtimoiy tarmoqlarda ko‘p vaqt sarflash o‘qish, jismoniy mashqlar va boshqa foydali faoliyatlarga kamroq e’tibor berishga olib keladi. Bu esa yoshlarda vaqtni boshqarish qobiliyatining pasayishiga sabab bo‘lishi mumkin Ijtimoiy tarmoqlarda ideal hayot tarzini namoyish etish urf bo‘lgan. Bu holat yoshlardao‘zini boshqalar bilan solishtirish, o‘ziga past baho berish depressiyani keltirib chiqarmoqda.. Doimiy xabarlar layklar va obunachilar soniga bog’lanib qolish va fokusini asosan shunga qaratish yoshlarda ijtimoiy tarmoqlarga qaramlikni rivojlantiradi. Bu esa ularning boshqa faoliyatlarga e’tiborini susaytiradi natijada Diqqatning beqarorligi va yuzaki fikrlash shakllanadi. Nomaqul axborot va qadriyatlarni yoshlar ba’zan zararli tarkib , masalan , zo‘ravonlik yoki noqonuniy faoliyat targ’ibotiga duch kelishi mumkin.
Virtual muloqotning avj olishi jonli muloqotga bo'lgan ehtiyojning pasayib ketishiga sabab bo'lmoqda. Shuni aytish kerakki, bugungi kunda jamiyatimizda o'zining doimiy ko'rishib turadigan yaqinlari bilan ham ijtimoiy tarmoqlarda muloqot qiluvchi insonlar ko'pchilikni tashkil etmoqda. Bundaymuloqot esa real voqelikdan ayri holda kechadi va inson o'zining hissiy kechinmalarini tasvirlab bera olmaydi. Yoshlar kamolotiga, ularning hulqatvoriga va intellektiga bir qancha omillar ta'sir etadi. Bu o'rinda esa albatta, jamiyatda alohida nufuzga egabo'lgan internet vositalarining roli beqiyosdir.

Mazkur tadqiqot jarayonida ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar psixologiyasiga ko‘rsatadigan ta’siri ilmiy va psixologik nuqtai nazardan tahlil qilindi. Zamonaviy axborot texnologiyalari rivojlangan sharoitda internet va ijtimoiy tarmoqlar inson hayotining ajralmas qismiga aylangan bo‘lib, ayniqsa yoshlar hayotida muhim o‘rin egallamoqda. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, ijtimoiy tarmoqlar yoshlarning ijtimoiy faolligi, axborot olish imkoniyatlari, muloqot qilish shakllari hamda shaxsiy rivojlanish jarayonlariga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Avvalo, ijtimoiy tarmoqlar yoshlar uchun muhim axborot va kommunikatsiya vositasi hisoblanadi. Internet orqali yoshlar turli xil ilmiy, madaniy va ijtimoiy axborotlarga tezkor kirish imkoniyatiga ega bo‘lmoqda. Bu esa ularning bilim doirasini kengaytirish, yangi g‘oyalar bilan tanishish hamda dunyoqarashini boyitishda muhim rol o‘ynaydi. Ijtimoiy tarmoqlar yordamida yoshlar turli mamlakatlar va madaniyat vakillari bilan muloqot qilish imkoniyatiga ega bo‘lib, bu jarayon global tafakkurning shakllanishiga yordam beradi.

Psixologik nuqtai nazardan qaralganda, ijtimoiy tarmoqlar yoshlarning shaxsiy rivojlanish jarayonida muhim ijtimoiy muhit sifatida namoyon bo‘ladi. O‘smirlik va yoshlik davrida shaxsning o‘zini anglash, o‘z-o‘zini baholash hamda ijtimoiy identifikatsiyasi shakllanadi. Bu jarayonda ijtimoiy muhit katta ahamiyatga ega. Ijtimoiy tarmoqlar esa zamonaviy jamiyatda yangi ijtimoiy muhit sifatida yoshlarning psixologik rivojlanishiga ta’sir ko‘rsatmoqda. Tadqiqot davomida psixolog olimlarning ilmiy qarashlari tahlil qilindi. Jumladan, Erik Eriksonning psixososial rivojlanish nazariyasiga ko‘ra, o‘smirlik davri shaxs identifikatsiyasi shakllanadigan muhim bosqich hisoblanadi. Ushbu davrda yoshlar o‘z “Men” obrazini shakllantiradi va jamiyatdagi o‘rnini aniqlashga intiladi. Ijtimoiy tarmoqlar esa yoshlarning o‘z shaxsiy obrazini namoyon etishi uchun keng imkoniyat

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

yaratadi. Natijada virtual muhit yoshlarning o‘zini anglash jarayoniga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shuningdek, Albert Banduraning ijtimoiy o‘rganish nazariyasiga ko‘ra, insonlar o‘z xatti-harakatlarini boshqa insonlarning xulq-atvorini kuzatish orqali o‘rganadi. Ijtimoiy tarmoqlar esa turli xil xulq-atvor modellari namoyon bo‘ladigan platforma hisoblanadi. Shu sababli internetdagi kontent yoshlarning qarashlari, qadriyatlari va xatti-harakatlariga ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Agar ijtimoiy tarmoqlarda ijobiy kontent ustun bo‘lsa, bu yoshlarning shaxsiy rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Aksincha, salbiy yoki zararli kontent yoshlarning psixologik rivojlanishiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, ijtimoiy tarmoqlar yoshlarning ijtimoiy aloqalarini kengaytirishda ham muhim rol o‘ynaydi. Virtual muloqot orqali yoshlar turli hududlarda yashovchi insonlar bilan tanishish, yangi do‘stlar orttirish hamda o‘z fikrlarini erkin ifoda etish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Bu jarayon yoshlarning kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirishga yordam beradi. Biroq ijtimoiy tarmoqlardan haddan tashqari foydalanish yoshlar psixologiyasiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi ham mumkin. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, internetdan ortiqcha foydalanish psixologik qaramlik, emotsional beqarorlik, stress hamda ijtimoiy moslashuv muammolarini keltirib chiqarishi mumkin. Psixolog Kimberly Young tomonidan olib borilgan tadqiqotlar ham internet qaramligi inson psixikasiga salbiy ta’sir ko‘rsatishini ko‘rsatadi. Bundan tashqari, ijtimoiy tarmoqlarda ideal hayot tarzining namoyish etilishi yoshlarning o‘z hayotini boshqalar bilan taqqoslashiga olib keladi. Leon Festingerning ijtimoiy taqqoslash nazariyasiga ko‘ra, insonlar o‘zlarini boshqalar bilan taqqoslash orqali o‘z imkoniyatlarini baholaydi. Ijtimoiy tarmoqlarda esa ko‘pincha insonlarning hayotidagi faqat ijobiy tomonlar namoyish etiladi. Natijada ayrim yoshlar o‘z hayotini boshqalarnikiga nisbatan kamroq muvaffaqiyatli deb his qilishi mumkin. Bu holat esa o‘z-o‘zini past baholash, psixologik qoniqmaslik va emotsional stressga olib kelishi mumkin.

Shuningdek, ijtimoiy tarmoqlardan haddan tashqari foydalanish real hayotdagi ijtimoiy munosabatlarning susayishiga ham sabab bo‘lishi mumkin. Psixolog Sherri Turkle o‘z tadqiqotlarida texnologiyalar insonlarni bir-biriga yaqinlashtirishi bilan birga, real muloqotning kamayishiga ham olib kelishi mumkinligini ta’kidlaydi. Bu esa ayrim yoshlarning yolg‘izlik hissini boshdan kechirishiga sabab bo‘lishi mumkin. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar psixologiyasiga ta’siri ikki tomonlama xarakterga ega. Bir tomondan, ular yoshlarning bilim olish, muloqot qilish va o‘zini namoyon etish imkoniyatlarini kengaytiradi. Boshqa tomondan esa, ijtimoiy tarmoqlardan noto‘g‘ri yoki ortiqcha foydalanish psixologik muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Shu sababli yoshlarni ijtimoiy tarmoqlardan ongli va maqsadli foydalanishga o‘rgatish muhim ahamiyatga ega. Ta’lim muassasalari, ota-onalar va psixologlar yoshlarning raqamli madaniyatini shakllantirishga alohida e’tibor qaratishlari zarur. Yoshlar ijtimoiy tarmoqlardan bilim olish, kasbiy rivojlanish va ijtimoiy aloqalarni mustahkamlash maqsadida foydalanishi kerak. Shuningdek, yoshlarning psixologik barqarorligini mustahkamlash, ularning real ijtimoiy munosabatlarini rivojlantirish ham muhim

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue3

hisoblanadi. Ta’lim jarayonida yoshlarning tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish, ularga axborotni tahlil qilish ko‘nikmalarini o‘rgatish ijtimoiy tarmoqlarning salbiy ta’sirini kamaytirishga yordam beradi. Umuman olganda, ijtimoiy tarmoqlar zamonaviy jamiyatning muhim ijtimoiy hodisasi sifatida yoshlar hayotida katta rol o‘ynaydi. Ularning to‘g‘ri va me’yorida qo‘llanilishi yoshlarning shaxsiy rivojlanishi, ijtimoiy moslashuvi hamda psixologik farovonligi uchun muhim omil hisoblanadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Karimovna, N. Y. (2022). Yoshlarda Internetga Tobelik Muammolari. Ta'Lim Va Rivojlanish Tahlili Onlayn Ilmiy Jurnali, 2(12), 96-99
2. Axmedova, M. T., & Narmetova, Y. K. (2023). BOLALARDA OLIY NERV FAOLIYATI TIPLARINING XUSUSIYATLARI VA ULARNI TARBIYALASH. Academic research in educational sciences, 4(TMA Conference), 707-712.
3. Xolmatov, A. (2020). Yoshlar psixologiyasi va ijtimoiy tarmoqlar. Tashkent: “Nihol” nashriyoti.
4. 2. Rasulov, R. (2019). Ijtimoiy tarmoqlar va yoshlarning psixologik holati. Tashkent: “Fan va texnologiya” nashriyoti.
5. 3. Saidova, M. (2021). Ijtimoiy tarmoqlar va emotsional o’zgarishlar. Tashkent: “O‘zbekiston” nashriyoti
6. Qodirov A. Internet va ijtimoiy muhit. –Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2022.
7. 11.Shermuhamedova Z. Ijtimoiy tarmoqlar va axborot xavfsizligi. – Toshkent: Akademiya, 2021.
8. 12.Turdiyev B. Media madaniyat va yoshlar ongida aks etishi. –Samarqand: Zarafshon, 2019

© intereduglobalstudy.com

Muassis: Buxoro davlat pedagogika instituti
Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2023-yil 08 avgust №-111889-sonli guvohnoma bilan ro‘yxatga olingan.

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi OAK Rayosatining 2024 yil 31 yanvardagi 350-son qaroriga asosan pedagogika, san’atshunoslik, psixologiya, fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan “Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxati” ga kiritilgan https://oak.uz/pages/4802

Jurnal 2023 yilda tashkil etilgan bo‘lib bir yilda 8 marta o‘zbek, rus va ingliz tillarida nashr etiladi. Pedagogika, psixolgiya, san’atshunoslik fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan ilmiy jamoatchilikni ilm-fan natijalari bilan tanishtirish; ilm-fan rivojlantirishning dolzarb masalalariga tadqiqotlarining ustuvor yo‘nalishlari doirasida olib borilgan ilmiy ishlarning asosiy natijalari to‘g‘risida ma’lumot berish; yangi istiqbolli loyihalar va texnologiyalarni joriy etish; ta’lim va tarbiya bilan bog‘liq nazariy va amaliy ishlar; fan va ta’limning innovatsion rivojlanishi; fundamental va amaliy tadqiqotlarni qo‘llab-quvvatlash uchun qulay axborot muhitini yaratishning asosiy ilmiy natijalarini o‘z ichiga oladi. Shuningdek, zamonaviy ta’limning muammo va paradigmalarini o‘rganish, rivojlantirish va amaliyotga tadbiq etish bo‘yicha nazariy tavsiyalar berishdan iborat. Nashr qilingan materiallardan O‘zbekiston Respublikasi hamda xorijning yetakchi olimlari, tadqiqotchi izlanuvchilar foydalanishi ko‘zda tutilgan.

Jurnalning kalit so‘zlari:
Oliy pedagogik ta’lim nazariyasi va amaliyoti; umumiy va maxsus pedagogika, psixologiya va san’atshunoslik; pedagogika va innovatsiya, integratsiya; O‘zbekiston va xorijiy mamlakatlarning ta’lim tizimi; ta’lim jarayoni; ko‘p madaniyatli va mintaqaviy ta’lim; III Renessans, XXI asrdagi ta’lim; ta’lim va tarbiya sohasidagi milliy hamda umuminsoniy qadriyatlar; ta’lim sifatini monitoring qilish; ta’lim dasturlari; oliy, umumiy o‘rta va professional ta’limining davlat ta’lim standartlari; o‘qituvchilarni tayyorlash tizimidagi ta’lim texnologiyalari.

Guvohnoma raqami №-111889
Mas’ul kotib: Toshpulatov F.U.
31.03.2026

Учредитель: Бухарский государственный педагогический институт
Журнал зарегистрирован Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан свидетельством №111889 от 08 августа 2023 года.

Журнал включен в список национальных изданий, рекомендованных для публикации основных научных результатов диссертаций кандидатов на соискание ученой степени доктора философии (PhD), доктора наук (DSc). Согласно решению Президиума ВАК РУз от 31 января 2024 г. №350. По направлении педагогики, искусствоведение и психологии https://oak.uz/pages/4802

Журнал был основан в 2023 году и выпускается в год 8 раз на узбекском, русском и английском языках. Он предназначен для ознакомления научного сообщества с результатами научных исследований соискателей ученых степеней доктора философии (PhD) и доктора наук (DSc) в областях педагогики, психологии и искусствоведения. Журнал информирует о ключевых научных достижениях, проводимых в рамках приоритетных направлений исследований, касающихся актуальных вопросов развития науки. Также в нем рассматриваются новые перспективные проекты, технологии и идеи, связанные с образованием, воспитанием, инновациями, а также созданием благоприятной информационной среды для поддержки фундаментальных и прикладных исследований. Журнал также предлагает теоретические рекомендации по изучению, разработке и внедрению современных подходов к образованию. Материалы, опубликованные в журнале, предназначены для ведущих ученых и исследователей из Республики Узбекистан и других стран, и направлены на стимулирование дальнейших исследований, развитие науки и образования.

Ключевые слова журнала:
Теория и практика высшего педагогического образования; общая и специальная педагогика, психология и искусствоведение; педагогика и инновации, интеграция; система образования Узбекистана и зарубежных стран; образовательный процесс; мультикультурное и региональное образование; образование эпохи Возрождения, XXI веке; национальные и общечеловеческие ценности и ценности в сфере образования и воспитания; мониторинг качества образования; образовательные программы; государственные образовательные стандарты высшего, среднего и профессионального образования; образовательные технологии в системе подготовки педагогических кадров.

Идентификационный номер №-111889
Ответственный редактор: Тошпулатов Ф.У
31.03.2026

Founder: Bukhara State Pedagogical Institute
The journal is registered by the Agency of Information and Mass Communications under the Administration of the President of the Republic of Uzbekistan with certificate No. 111889 dated August 8, 2023.

The journal is included in the list of national publications recommended for publishing the main scientific results of dissertations of candidates for the degree of Doctor of Philosophy (PhD), Doctor of Science (DSc). According to the decision of the Presidium of the Supreme (Higher) Attestation Commission of the Republic of Uzbekistan dated January 31, 2024 No. 350. In the direction of pedagogy, art science and psychology https://oak.uz/pages/4802

The journal was founded in 2023 and is published 8 times a yeain Uzbek, Russian and English. It is intended to familiarize the scientific community with the results of scientific research of applicants for the degrees of Doctor of Philosophy (PhD) and Doctor of Sciences (DSc) in the fields of pedagogy, psychology and art history. The journal informs about key scientific achievements carried out within the framework of priority research areas related to topical issues of science development. It also examines new promising projects, technologies and ideas related to education, upbringing, innovation, as well as the creation of a favorable information environment to support fundamental and applied research. The journal also offers theoretical recommendations on the study, development and implementation of modern approaches to education. The materials published in the journal are intended for leading scientists and researchers from the Republic of Uzbekistan and other countries, and are aimed at stimulating further research, the development of science and education.

Key words of the journal:

Theory and practice of higher pedagogical education; general and special pedagogy, psychology and art criticism; pedagogy and innovation, integration; education system of Uzbekistan and foreign countries; educational process; multicultural and regional education; Renaissance education, XXI century; national and universal values and values in the field of education and upbringing; monitoring the quality of education; educational programs; state educational standards of higher, secondary and vocational education; educational technologies in the system of teacher training.

Identification number№-111889
Managing editor: Toshpulatov F.U.
31.03.2026

2992-9024
ISSN

